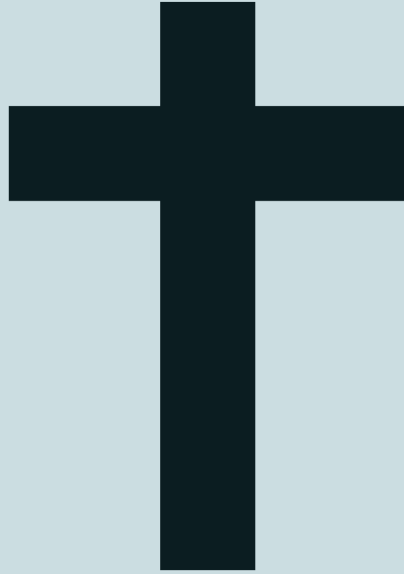

Nasoruan siGot len
nasoruan ta Uluveu

The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu,
Vanuatu

Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu
The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu, Vanuatu
Niutestamen long lanwis Maskelynes blong Uluveu, Vanuatu.
Le Nouveau Testament dans la langue Maskelynes de Uluveu, Vanuatu.

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Maskelynes

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023
cb9da196-fced-5a7c-9540-74db5e4270fd

Contents

FRT	1
Fastok	2
Mattiu	7
Mak	62
Luk	96
Jon	150
Nauman gail	190
Rom	237
1 Korint	262
2 Korint	287
Kalatia	304
Efesus	313
Filippi	322
Kolosse	329
1 Tessalonika	336
2 Tessalonika	342
1 Timoti	346
2 Timoti	353
Titus	358
Filemon	361
Nalpru gail	363
Jemes	383
1 Pita	390
2 Pita	398
1 Jon	403
2 Jon	410
3 Jon	412
Jut	414
Na-kel-vəhoti-an	417
OTH	446
Naves hən nə-nau-gati-an	447
Natiksonari	449
Nəbathusoruan gail	459

Na-ke-l-ga-ti-an Veveu
Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu

The New Promise

**The New Testament in Maskelynes of Uluveu Island,
 Vanuatu**

Niutestamen long Maskilin, lanwis blong Uluveu Aelan, Vanuatu
 [klv]

Niutestamen long Maskilin,
 lanwis blong Uluveu Aelan, Vanuatu

The New Testament in Maskelynes
 the language of Uluveu Island, Vanuatu

Le Nouveau Testament en Maskelynes
 langue de l'île de Uluveu au Vanuatu

First edition
 © 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version
 © 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
 www.Wycliffe.org

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Your are free to share – to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice – For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Table of Contents

Preface

This publication is the New Testament in the Maskelynes language. The 1300-1400 speakers of Maskelynes mostly live on the island of Uluveu which is one of the Maskelyne Islands off the southeast coast of Malakula in Vanuatu.

The New Testament in the Maskelynes language was translated during the years 2001 to 2012 by the Uluveu Language Project.

Fastok

Histri blong Baebol Projek

Ol man we oli raetem Niutestamen fastaem, oli raetem long lanwis blong olgeta, lanwis blong Gris. Taem jos i kam bigwan, i stap long ol defdefren ples, ale ol man oli stat blong transletem Baebol i go long ol lanwis blong manples blong oli save ridim save. Long Uluveu aelan, long 1994 Uluveu Lanwis Projek i stanap ale oli askem wan advaesa blong givhan. Wan advaesa i kamtru long 1998 ale ol komuniti oli apoentem ol transleta wetem wan translesen komiti aot long evri vilej wetem evri denominesen. Long wan woksop long yia 1999 mo wan bakegen long 2000, fulap olfala mo medel man mo yangfala oli agri long wan fasin blong raetem lanwis Maskilin mo long wan alfabet. Ale long yia 2000 fofala transleta oli stat blong transletem buk Jona. Oli stat long Niutestamen long 2001 ale sam man bakegen oli joenem wok gogo oli flatem long yia 2012.

Rod blong tanem toktok blong Niutestamen i olsem wanem?

Lanwis blong Gris we ol olfala bifo oli raetem Niutestamen long hem i no olsem lanwis blong yumi blong Maskilin nating. Sapos ol transleta oli tanem i kam long lanwis folem wanwan wod, lanwis bae i no stret mo ol man bae oli no save kasem gud mining blong hem. From samting ia mifala i no wok folem fasin ia. Fastaem mifala i faenemaot ful mining blong toktok we i stap long lanwis blong Gris. Afta mifala i transletem mining ia i kam long lanwis Maskilin blong bae ol man oli ridim save. Samtaem blong mekem mining i klia, lanwis Maskilin i gat wan wod nomo, samtaem i gat nid blong yusum wan o iven tu ful sentens.

Fulap samting i stap long Tok blong God we tede long Vanuatu yumi no save ol samting ia. Ale lanwis blong Gris i gat fulap wod we ol lanwis blong Vanuatu oli no gat, olsem “pris,” “apostol,” “adalteri,” “enjel,” “blesem,” “hop” mo “glori.” Fastaem projek i goraon long ol vilej blong askem ol olfala se olsem wanem long ol toktok ia. Ol olfala oli talemaot ol gudgudfala toktok be i no evri wan. Ale insaed long projek ol transleta oli sidaon blong faenem rod blong talem ol mining we lanwis blong yumi i no gat. Blong sam mining mifala i faenem gudfala rod long lanwis, blong sam mifala i faenem olfala toktok we tede klosap i lus, blong sam mifala i talem mining long wan longfala rod, ale blong sam mifala i yusum wod blong lanwis blong deferen ples olsem Avoh, Bislama o iven Inglis. Ol kaenkaen wod ia i stap long diksonari long en blong Niutestamen ia.

Tok blong God i gat fulap tok pija long lanwis blong Gris we mining i no kamaot long lanwis blong yumi. Long sam olsem mifala i talem klia nomo, be mifala i putum wan futnot daon blong talemaot wanem we i talem long lanwis blong Gris fastaem.

Fasin blong joenem ol vas

Long wanwan ples long Niutestamen oli talem wanem we i hapen long wan oda we i no sens long lanwis blong yumi. Wanem we i hapen fastaem oli talem biaen ale wanem we i hapen biaen oli talem fastaem. From samting ia, mifala i jenisim blong se wanem we i hapen fastaem i kam fastaem ale wanem we i hapen biaen i kam biaen. Blong mekem lanwis i sens olsem ia, samtaem mifala i joenem tu o tri vas ale raetem namba olsem Kol 4.7-8.

Ol futnot mo refrens

Taem yumi ridim Niutestamen maet yumi luk wan smol leta we i stap klosap long wan wod o long en blong wan sentens olsem ia: *. Smol leta a i talemaot se daon long pej i gat wan tok save we i eksplenem wod o sentens long vas ia. Yumi s ingaotem kaen toksave se “futnot.” Wanwan futnot i talemaot mining blong wan wod, wanwan i talemaot stret wod o vas long lanwis blong Gris, ale wanwan i talemaot wan kalja o fasin blong ol man Ju we maet i givhan long yumi blong save mining. From ol samting ia, taem yumi luk wan smol leta olsem ia, i gud se yumi lukluk daon blong kasem gud mining blong vas ia.

Aninit ol futnot bae yumi luk ol refrens we oli talemaot narafala ples long Baebol we i gat sem tingting o toktok olsem vas we refrens i makem.

Ol saedtok

Taem yumi ridim Niutestamen ia, bae yumi luk wan saedtok olsem Mat 13.44.

Natohan pipihabalan aGot len nāmav

Ol saedtok oli stap from tri samting. Faswan: oli stap blong givhan blong yumi blong luksave se ples ia long Tok blong God hemi abaot wanem. Nambatu: oli stap blong givhan long yumi blong faenem ples we yumi lukaotem long Tok blong God. Nambatri: hemi brekem longfala toktok i kam long ol smolsmol pis. Be wan samting: ol saedtok oli no tok blong God blong bae yumi prij long hem!

Ol stori we oli stap long defren buk bakegen

Yumi save se ol gospel, ol buk olsem Matiu, Mak, Luk mo Jon, oli stap tokbaot laef mo ded blong Jisas Kraes, mo olsem wanem hemi laef bakegen long ded. Yumi save ridim wan stori long buk Matiu ale sem stori ia i stap long buk Mak o Luk o Jon. Taem we i olsem, yumi save faenem refrens blong ol narafala ples aninit long saedtok olsem long Mat 14.13

AYesu evəŋan alalumān lotovi 5,000

(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

Samting ia i talemaot se stori blong taem we Jisas i givim kakae long 5,000 man i stap long Mak 6.30-44, Luk 9.10-17 wetem Jon 6.1-14 bakegen.

Ol pija

Long en blong Niutestamen i gat ol pija. Sam pija oli stap blong givhan, blong yumi savi wanem we i hapen long stori. Sam pija oli stap blong soemaot wan ples blong olgeta, hemi olsem wanem. Ale sam narafala pija oli stap blong soemaot olsem wanem wan samting we yumi long Vanuatu yumi neva luk, olsem wan wud o wan anamol o wan samting blong kalja blong olgeta blong bifo.

Ol map

Long Niutestamen i gat sam defren map blong ol defdefren ples. I gat sam blong taem we Jisas i wokbaot blong mekem wok we papa God i putum long

* :: Hemia nao wan futnot.

han blong hem blong mekem. I gat sam bakegen blong taem we Pol i wokbaot blong talemaot Gud Nius blong Jisas Kraes.

Diksonari

Sapos i gat wan wod we i stap long Niutestamen ia we yumi no save, traem lukaotem long diksonari we i stap long en blong Niutestamen. Diksonari ia i talemaot mining blong sam wod we yumi trabol from o we klosap i lus long lanwis blong yumi. I talemaot mining blong sam wod we yumi save be yumi no yusum plante taem, o yumi no yusum tumas long fasin we oli yusum long Tok blong God. I talemaot mining blong sam wod we yumi karem i kam, from we lanwis blong yumi i no gat. Ale i talemaot mining blong sam we maet yumi no wantem tingbaot be Tok blong God i strong long ol samting ia.

Ol topik

Sapos yumi wantem mekem wan Baebol Stadi we i tingbaot wan topik, yumi save lukluk i go long en blong Nuiestamen long wan lis blong ol topik wetem fulap ples long Tok blong God we oli tokbaot topik ia. O sapos yumi gat sam kwestin long wan samting we i stap long Tok blong God, ale maet yumi faenem se hemi wan long ol lis blong ol topik. Ale yumi save lukluk gud long topik ia blong faenemaot fulap blong ol ples long Tok blong God we oli tokbaot topik ia. Taem yumi ridim olgeta evriwan, bae yumi save nao wanem we God i wantem se bae yumi laef folem.

Nasoruan nametəkav

Nəbol husur nəpairan hən Nasoruan siGot

Nəvanuan gail lototos gat Na-kel-gati-an Veveu a mō, lutosi len nasoruan salito, nasoruan ta Kris. Nəboŋ alat siYesu lotosobur, lutoh len naut tiltile gail, ale lotuḅat pair hən Nasoruan siGot van hən nasoruan salit gail hən ləbeḅururū ləboii. Len naut a Uluveu, len nasihau 1994, Uluveu Lanwis Projek etuḅat, ale lous nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh. Nəvanuan na-vi-tarhəte-an sua evisi len nasihau 1998 ale alat a Uluveu lutabtabuh len nəvanuan gail hən ləḅipair hən nasoruan siGot, ale lutabtabuh len nakomiti sua. Lulekis hən galito dan navile pisi a Uluveu naut kəmas Prespitirian, SDA o NTM. Len nawoksop sua len nasihau 1999, ale sual am len nasihau 2000, nəhaḅut gail mai alalumān lotomatmatu mai alathutai ludam̄ hən naḅide hən natosian len nasoruan ta Uluveu mai nəalfapet han. Beti len nasihau 2000 naulumān lotovat lotuḅat pair hən nalobulāt Jonah. Lotuḅat pair hən Na-kel-gati-an Veveu len nasihau 2001, ale naulumān galevis am loum mai galito van van loum pisi len nasihau 2012.

Naḅisal hən nəpairan hən nasoruan len Na-kel-gati-an Veveu imabe?

Nasoruan ta Kris lototos gat Na-kel-gati-an Veveu lan a mō sahum nasoruan sidat a Uluveu kasi. Nətransleta lətəpair hən Nasoruan siGot husur nasoruan ḅisusua, nasoruan sidat asike tanor ale nəvanuan gail asike lətaləboi səhot namilen. Bathut natenan ginamit namtsahusur naḅide enan. Metəkav namtudoŋ kitev namilen kavkav hən nasoruan topat len nasoruan ta Kris. Beti namtupair hən namilen van hən nasoruan sidat a Uluveu hən nəvanuan pisi ləbeḅururū ləboii. Boŋ galevis nasoruan sidat ikad natuhsoruan sua ŋai tokel p̄is namilen tomasil. Boŋ galevis am datusor ebəlav hən namilen tomasil.

Natit isoḅur len Nasoruan siGot, len naut a Vanuatu daməŋgai datsaləboi natgalenan. Ale nasoruan ta Kris ikad nasoruan isoḅur nasoruan ta Vanuatu ləsəkade, hum “pris,” “apostol,” “adalteri,” “enjel,” “blesem,” “hop” mai “glori.” A mō naprojek iyar husur navile gail hən tousus kitev nasoruan gail. Ahaḅut

gail lukel ur nakonsoruan galevis be savi gail p̄isi. Ale len nauman salito len naprojek, n̄transleta lob̄etah h̄en l̄ebisaḅ naḅisal h̄en l̄ebikel namilen gail nasoruan sidato topar. Namilen galevis namtusab̄ naḅisal tovoi h̄en namtbikele len nasoruan sidato. Namilen galevis namtusab̄ nasoruan ta m̄o datsal̄eboii dam̄əḅai, p̄epad̄aḅ h̄en lotomasig. Namilen galevis namtukele len naḅisal tob̄elav. Ale namilen galevis namtulav nasoruan han dan naut tile hum nasoruan ta Avoh, nasoruan ḅonḅon o nasoruan ta Iglan. Nasoruan tomagalenan lupat len natiksonari topat len nagilen Na-kel-gati-an Veveu egai.

Nasoruan siGot ikad nasoruan k̄eta isob̄ur len nasoruan ta Kris lan, ale namilen s̄emasil len nasoruan sidato. Galevis namtukel p̄arḅar h̄en gail ḅai, be namtorin̄ nafutnot tovi na-tos-gati-an a pan len nalob̄ulat, ale nafutnot enan ikel ur n̄esa nasoruan ta Kris tokele a m̄o.

Navide h̄en tosuhud h̄en naves gail

Len naut v̄isusua len Na-kel-gati-an Veveu lukel n̄esa tovisi be lusor husuri len naḅisal togol n̄enauan sidat ebutbutut. N̄esa tovisi a m̄o lukele a tahw ale n̄esa tovisi a tahw lukele a m̄o. Husur natenan, namtoḡegel h̄eni h̄en ke n̄esa tovisi a m̄o namtukele a m̄o ale n̄esa tovisi a tahw namtukele a tahw. H̄en datḅigol nasoruan ḅigam ḅivoi maienan, len naut galevis namtosuhud h̄en naves toru o totor ale namtutos gat gail hum lotosua ḅai maiegai: Kol 4.7–8.

Nafutnot mai narefrens gail

N̄əb̄oḅ datḅev̄uruḅ Na-kel-gati-an Veveu, hum ma datḅeris natuhleta topat p̄epad̄aḅ h̄en nasoruan sua o len nagilen nasentens maiegai: †. Naleta enan ikel uri ke, a pan len napej ikad na-sor-l̄eboii-an sua tosor husur natsua topat len naves enan. Datokis na-sor-l̄eboii-an tomaien̄an h̄en “nafutnot.” Ikad nafutnot tokel ur namilen nasoruan sua, ikad nafutnot tokel ur nasoruan o naves len nasoruan ta Kris, ale ikad nafutnot tosor husur navide seJu gail ke hum ma ḅevi tarh̄et sidato h̄en datḅel̄eboii namilen. Bathut natgalenan, n̄əb̄oḅ dattoris natuhleta ideh, ivoi h̄en datḅebunus n̄esa topat a pan h̄en datḅel̄eboi s̄əhot namilen naves enan.

Len napej a pan ikad nafutnot gail, be a pan buni ikad narefrens gail lotokel ur naut tile gail len Nasoruan siGot tokad n̄enauan o nasoruan tohum naves narefrens tokel uri.

Nasoruan topat tarh̄ete

N̄əb̄oḅ dattoḅuruḅ Na-kel-gati-an Veveu egai, dereh dateris nasoruan tarh̄epej hum Mat 13.44.

Natohan pipihab̄alan aGot len n̄əmaḅ

Nasoruan topat tarh̄ete ipat m̄os natit itor. Esua: ipat h̄en ḅevi tarh̄et sidato h̄en datḅeris l̄əboi n̄esa naut enan len Nasoruan siGot tosor husuri. Eru: ipat h̄en datḅisaḅ naut dattodoḅ kitevi len Nasoruan siGot. Itor: igol ke nasoruan tob̄elav eḡəm vi hudhut gail. Be natsua: nasoruan topat tarh̄ete savi soruan siGot h̄en datḅikel uri hum nasoruan siGot len nalotuan!

N̄əḅol gail lotopat len nalob̄ulat tile am

Datol̄eboii ke nalob̄ulat gail hum Mattiu, Mak, Luk mai Jon lusor husur n̄əmauran mai n̄əmatan siYesu Kristo, mai n̄əmauran san dan n̄əmatan. Datol̄eboi datḅev̄uruḅ n̄əḅol sua len nalob̄ulat Mattiu ale n̄əḅol enan ipat tu len nalob̄ulat Mak o Luk o Jon. N̄əb̄oḅ tomagenan, datol̄eboi datḅisaḅ narefrens h̄en naut galenan pipit nasoruan topat tarh̄ete hum Mat 14.13

† :: Egai nafutnot sua.

*AYesu evəŋan alalumian lotovi 5,000
(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)*

Natenan ikel uri ke nəbōl husur nəbōŋ aYesu tovəŋan alalumian lotovi 5,000 ipat len Mak 6.30-44, Luk 9.10-17 mai Jon 6.1-14 am.

Napija o nəgarutian gail

Len nagilen Na-kel-gati-an Veveu ikad nəgarutian gail. Galevis lupat hən ləbevi tarhət sidato hən datbələboi nəsa tovisi len nəbōl. Galevis lupat hən datberis ləboi naut sua salito. Ale galevis lupat hən ləbevusan gidat hən natsua gidat a Vanuatu datsarisi bōŋ ideh, hum nəhai o natsua tomaur o natsua hən nəvide salit ta mō.

Nəmap o nəgarutian hən naut gail

Len Na-kel-gati-an Veveu ikad nəmap tiltile gail hən naut gail. Ikad galevis hən naut a Jutea nəbōŋ aYesu toyaryar hən togol nauman aTata Got toriŋi len nəvəlan hən bīgole. Ikad galevis am hən nəbōŋ aPol toyaryar hən bikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo.

Natiksonari

Asike datbələboi nasoruan sua topat len Na-kel-gati-an Veveu egai, datia doŋ kitevi len natiksonari topat len nagilen Na-kel-gati-an Veveu. Natiksonari enan ikel ur namilen nasoruan galevis datsaləboi savoi o pəpadaŋ hən bimasig dan nasoruan sidato. Ikel ur namilen nasoruan galevis dattoləboi be datsakelkele, o datsakele len nəvide hum lotokele len Nasoruan siGot. Ikel ur namilen nasoruan galevis dattolavi gəmai, husur tobuer len nasoruan sidato. Ale ikel ur namilen nasoruan galevis dattomətahun datbinau, be Nasoruan siGot ikele ale aGot ike dateləboi natgalenan.

Nəbathusoruan gail

Datbike datbeutaut hən nəstati hən datbinau natsua len Na-kel-gati-an Veveu, datoləboi datbevuhe vi lan nagilen ale bunus nəbathusoruan gail mai naut isoḅur len Nasoruan siGot lotosor husur nəbathusoruan galenan. O datbikad nausian husur natsua topat len Nasoruan siGot, ale hum ma datbisabi ke tosua len nəbathusoruan gail. Ale datoləboi datbebunus nəbathusoruan galen bivoi hən datbisab naut isoḅur len Nasoruan siGot lotosor husur nəbathusoruan enan. Nəbōŋ datbevuruŋ naut galenan, dereh dateləboi nəsa aGot toləŋoni ke datimaur husuri.

Mattiu

Na-kel-uri-an tovoi aMattiu totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke, aMattiu tovi esua len ahai susur tosəjavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AMattiu itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri mai naJu gail ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, aGot tokel gati len na-kel-gati-an ta sutuai.

AMattiu itosi mōs ase?

Itosi mōs naJu gail, alat a Jutea.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

Len nalobulat egai, aMattiu ikel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav. Ibol husur nəpasian siYesu, naḡusanan san, nəmatan san mai na-le-məhat-an san dan nəmatan.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu len nəmauran san, ehusur aJon Baptais, ehusur ahai susur siYesu gail, mai aPita tovi galit sua.

Natgalenan evisi ḡais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau 6 B.C. vəbar A.D. 30.

Len nalobulat egai aMattiu itos gat nəbathuyah siYesu hən biḡarḡar ke aYesu evi kiḡ len nəpasusan siTevit tovi kiḡ ta sutuai. Evi kiḡ aGot tokel gati mai alat aIsrael ta sutuai. Ale evi Kristo, aMessiah, aGot totabtabuh lan hən bilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salito. AMattiu ikel ur natit isoḡur aYesu togole. Isor husur nəsa ahai kelkel ur gail lotokele ta sutuai, ale len aYesu na-pəhav-utaut-an galen lotokele lusarpoh. Len nalobulat egai aMattiu itos gat nasoran erim hən naḡusanan siYesu, lumaiegai:

Nasoran san 1 (5.1–7.29)

Nasoran san 2 (10.5–11.1)

Nasoran san 3 (13.1–52)

Nasoran san 4 (18.1–35)

Nasoran san 5 (24.1–25.46)

Imaienan, aMattiu itos nalobulat egai hən naJu ləbikad nadəlomian len aYesu, aGot totabtabuh lan hən bevi Kristo, hən beil a mō hən galito, bevi kiḡ salito.

1) Nəbathuyah mai nəpasian siYesu (1.1–2.23)

2) Natgalenan lotoutaut hən aYesu hən nauman san (3.1–4.11)

3) AYesu etuḡat hən nauman san (4.12–25)

4) Na-kel-uri-an aYesu tokele len naḡehuh (5.1–7.29)

5) AYesu igol namerikel isoḡur (8.1–9.34)

6) AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 van (9.35–11.1)

7) AYesu eḡusan husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav (11.2–13.52)

8) AMattiu itos husur nəvanuan gail lotokad nadəlomian tokəkereh (13.53–15.20)

9) Nagilen nauman siYesu len naut a Kalili (15.21–18.35)

10) AYesu iyar tur len naut gail tarhəwisel Jortan, evi Jerusalem (19.1–20.34)

11) Nauman siYesu len naut a Jerusalem (21.1–25.46)

12) Lutah gat aYesu (26.1–56)

13) Lukot hən aYesu, lugol imat len nəhai balbal (26.57–27.66)

14) AYesu ile məhat dan nəmatan (28.1–20)

Nəbathuyah siYesu
(Luk 3.23-38)

¹ Egai evi na-tos-gati-an sua hən nəbathuyah siYesu Kristo, topat len nəpasusan siTevit, topat len nəpasusan siApraham:

² Apraham evi atəman aIsak.

AIsak evi atəman aJakop,
tovi atəman aJutah mai aʋan aJutah gail.

³ AJutah evi atəman aPeres mai aSerah, analaru tovi aTamar.

APeres evi atəman aHesron.

AHesron evi atəman aRam.

⁴ ARam evi atəman aAmminatap.

AAmminatap evi atəman aNahson,
tovi atəman aSalmon.

⁵ ASalmon evi atəman aPoas, anan tovi Rahap.

APoas evi atəman aOpet, anan tovi aRut.

AOpet evi atəman aJesse.

⁶ Ale aJesse evi atəman aTevit tovi kiŋ.

Ale aTevit evi atəman aSolomon,
anan tovi asoan aUriah a mō.

⁷ Ale aSolomon evi atəman aRehopoam.

Ale aRehopoam evi atəman aApijah.

Ale aApijah evi atəman aAsa.*

⁸ Ale aAsa evi atəman aJehosafat.

Ale aJehosafat evi atəman aJoram.

Ale aJoram evi atəman aUsiah.

⁹ Ale aUsiah evi atəman aJotam.

Ale aJotam evi atəman aAhas.

Ale aAhas evi atəman aHesekiah.

¹⁰ Ale aHesekiah evi atəman aManasseh.

AManasseh evi atəman aAmon.

Ale aAmon evi atəman aJosiah.

¹¹ Ale aJosiah evi atəman aJekoniah
mai aʋan gail len nəboŋ

lotomaŋiŋiriah vi Pabilon.*

¹² Husur nəmaŋiŋiriah vi Pabilon:

aJekoniah evi atəman aSealtiel,

ale aSealtiel evi atəman aSeruppapel.

¹³ Ale aSeruppapel evi atəman aApiut,

tovi atəman aEliakim.

Ale aEliakim evi atəman aAsor.

¹⁴ AAsor evi atəman aSatok.

Ale aSatok evi atəman aAkim.

Ale aAkim evi atəman aEliut.

¹⁵ Ale aEliut evi atəman aEleasar.

Ale aEleasar evi atəman aMattan.

Ale aMattan evi atəman aJakop.

¹⁶ Ale aJakop evi atəman aJosef tovi asoan aMeri,
topas aYesu, lotokisi hən aKristo, aGot totabtabuh lan.

¹⁷ Imagenan, tuŋat len aApraham vəbar aTevit ikad naur lotovi 14 ŋisi, ale tuŋat len aTevit vəbar nəmaŋiŋiriah vi Pabilon ikad naur lotovi 14 am, ale tuŋat len nəmaŋiŋiriah vi Pabilon vəbar aKristo, aGot totabtabuh lan, ikad naur lotovi 14 tətəs.

* **1:7:** Naloŋulat galevis ta sutuai luke Asaf ləsake Asa. * **1:11:** 2Ki 24.12-16

*AMeri ipas aYesu
(Luk 2.1-7)*

¹⁸ Nəpasian siYesu Kristo evisi magegai. Anan aYesu, aMeri ikel gati ke tilah mai aJosef, be a tahw hən arbiḅon, isabi ke etian, aNunun aGot togole. ¹⁹ Husur ke ahaḅut san, aJosef tovi nəvanuan tonor, nəḅoḅ tosəsəloḅ hən aMeri totian, emətahun ḅigol nahurun aMeri ḅisa, ḅa isaḅ səḅoti len nənauan san ke teriḅ aMeri, be emətahun avan ideh ḅeləḅoii. ²⁰ Nəḅoḅ tonau natgalenan sal, aḅel sua siNasuḅ evisi həni len nəḅəḅer. Ike, “Josef anatun ulumān siTevit, sagemətahw hən gəḅesəhar aMeri hən ḅevi asoaḅ, bathut natətai totian həni, aNunun aGot gatolavi maii. ²¹ Alitenan dereh tipas anatun ulumān balai, ale geriḅ nahəsən aYesu lan, husur gai tilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salit balai.”

²² Natgalen ḅisi evisi hən ḅigol nəsa aGot tokele len nabuḅon ahai kelkel ur ḅisarpoh. Ike:

²³ “Məteris! Navensus dereh tetian,
ale tipas anatun ulumān,
ale lekis nahəsən aImmanuel,”
namilen tovi
“AGot itah mai gadito.”*

²⁴ Nəḅoḅ aJosef tolele, igol nəsa aḅel siNasuḅ tokel maii. Esəhar aMeri tovi asoan ²⁵ be sagol naitian maii van vəḅar nəḅoḅ topas anatun ulumān sua. AJosef eriḅ nəhes Yesu lan.

2

Nəvanuan lotokad namitisau hən naməso

¹ Husur nəḅoḅ lotopas aYesu len naut a Petlehem a Jutea, len nəḅoḅ aHerot tovi kiḅ, alalumān namitisau hən naməso luyar dan Nais vi Jerusalem ² luke, “Atenan lotopasi hən ḅevi kiḅ seJu gail, atenan gai be? Husur namtoris naməso san nəḅoḅ tovisi ale namtogəm hən namḅilotu həni.”

³ Nəḅoḅ aHerot aKiḅ tosəsəloḅ hən natenan, nəlon etuhatur, mai alat a Jerusalem ḅisi lumagenan. ⁴ Ekis aḅiltihai tutumav ḅisi mai ahai ḅusan ḅisi hən nalo luḅonḅon ale eus galit ke, “AKristo, aGot ḅitabtabuh lan, dereh lipasi a be?” ⁵ Ale lukel maii ke, “Len naut a Petlehem a Jutea, husur ahai kelkel ur itosi maiegai ke:

⁶ “Be gaiug, a Petlehem, len naut a Jutah,
gəsavi naməkot len alat lotokad na-il-a-mō-an
len naut a Jutah,

husur len gaiug, nəvanuan na-il-a-mō-an sua dereh tegəm balai
hən ḅeil a mō hən nəvanuan sagw gail, alat a Israel,
hum nəvanuan nasipsip toil a mō hən galito.’ ”*

⁷ Beti aHerot igol nəḅonḅonan tosusuah mai alalumān namitisau hən naməso. Eus galit hən nəḅoḅ mai namityal naməso tovisi ale lukele. ⁸ Esəvat galit vi Petlehem ale ike, “Mitivan, doḅ vahvahur natətai. Nəḅoḅ mətḅisaḅi, kel uri mai ginou hən ginou am nəḅivan valotu həni.”

⁹ Nəḅoḅ lotosəsəloḅ hən nakiḅ tonon, loriḅ naut enan, ale naməso lotorisi nəḅoḅ tovisi, eil a mō hən galito van vail məhat hən naut natətai totoh lan. ¹⁰ Nəḅoḅ lotoris naməso lukemkem masuḅ. ¹¹ Nəḅoḅ lotoḅis lohoim loris alarminan, aMeri mai natətai, ale lotəḅedur, lulotu həni, ale losəḅav hən naviolan salit hən ləḅviol mai natətai hən nagol, nafranḅinsens mai

* **1:23:** Isa 7.14, 8.8, 10 * **2:6:** Mic 5.2

namər.* ¹² Nəboŋ lotoke livan, aGot ikel nalələgauan mai galit len nabəber ke saletəlmam van hən aHerot, ŋa lotəlmam vi lan nəkantri salit len naḡisal tile.

Nə-gam-yav-an vi Ijip

¹³ Nəboŋ alalumñan namitisau hən naməso lotovan tia, aŋel sua siNasuḅ evisi hən aJosef len nabəber ike, “Gile məhat, səhar alarminan, gam vi Ijip, ale toh ei vir nəbikel mai gaiug hən gəbetəlmam, husur aHerot dereh tekəta doŋ amas hən ḡigol ḡimat.”

¹⁴ Na aJosef ile məhat, esəhar alarminan len mariug ale eriŋ naut enan vi Ijip. ¹⁵ Itoh ei van vəbar nəmatan siHerot. Imagenan, nəsa Nasuḅ aGot tokele isarpoh, len nabuŋon ahai kelkel ur ike, “Nokis anatugw ulumñan dan naut a Ijip.”*

Nəmatan silathutai

¹⁶ Nəboŋ aHerot tonau ləboii ke alalumñan namitisau hən naməso lotogəraasi, nəlon ipaŋpaŋ masuḅ vəsa. Esəvat alalumñan hən ləḡigol alathutai ḡisi, nədañ halit toru vi pan, ləḡimat len naut a Petlehem mai naut gail lotodar visi. Natenan inor hən namityal tosaḡi len alalumñan namitisau hən naməso.

¹⁷ Beti nəsa aJeremiah, ahai kelkel ur tokele, isarpoh, ke:

¹⁸ “Ikad nadoldol sua len naut a Ramah,
totəŋ, tois habat len nalolosaan,
ARakel itaŋis anatun gail,
emətahun avan ideh ḡetəŋov nəlon vi pan
husur loḡuer tia.”*

Natəlmaman vi Nasaret

¹⁹ Nəboŋ aHerot tomat tia, aŋel sua siNasuḅ evisi hən aJosef len nabəber len naut a Ijip ²⁰ toke, “Gile məhat, səhar alarminan, gevi lan naut a Israel, husur alat lotodoŋ natətai hən ləḡigol ḡimat, lumat tia.” ²¹ Na ile məhat, səhar alarminan ale evi lan naut a Israel. ²² Avil nəboŋ tosəseloŋ həni ke aArkelaus tovi kiŋ, tolav namilen aHerot tovi atəman, len naut a Jutea, emətahw hən ḡivan ei. Nəboŋ aGot tokel nalələgauan maii len nabəber, eriŋ naut enan, evi Kalili. ²³ Ibar navile sua, a Nasaret, ale itoh ei. Beti nəsa ahai kelkel ur gail lotokele isarpoh ke, “Lekisi hən auleNasaret balai.”

3

AJon Baptais eutaut hən naḡisal (Mak 1.1-8; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

¹ Len nəboŋ galenan, aJon Baptais egəm vi lan naut masmas toḡəḡesw a Jutea. Etuḡat kel ur napisulan siGot. ² Ike, “Mitipair dan nəsaan samito husur natohan pipihəlan aGot len nəmav egəm pəpadaŋ.”

³ Husur gai boh, ahai kelkel ur aIsaiah tosor husuri ke,
“Nadoldol sua satokai len naut masmas toḡəḡesw,
‘Məteutaut hən naḡisal mōs Nasuḅ,
gol naḡisal san gail linor.’ ”*

* **2:11:** Nagol evi nametəlai sua tomədmədaui, nətau han toyəŋyaŋ. Nagol sətəŋ. Nəvat hən gəḡevur nagol etibau gol ke evi nametəlai sekiŋ gail. Nafranḡkinsens evi nəda hən nəhai tomasmas nəḡon tosusau. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan həni ale len nalotuan silat a Israel loḡəŋasi len natutumavan husur nəḡon nəbasuhəb han esusau. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. Loləmasi am hən ləḡeriŋi len nəkaliko lotoruŋ gol niben nəvanuan tomat lan hən ḡipət ebəlav be asike ḡiḡo. * **2:15:** Hos 11.1 * **2:18:** Jer 31.15 * **3:3:** Isa 40.3

⁴ AJon māu esun nahurabat lotovaii hən nasivurhət nəkamel, mai etutuŵ hən nəhau tutuŵ hən nahurhubuluk.* Ihan taŵtaŵor, ihan nalokust mai nəhani.* ⁵ Beti alat a Jerusalem mai a Jutea mai naut todar vis Nawisel Jortan, luvan van həni. ⁶ Ale ibaptais hən galito len Nawisel Jortan nəboŋ lotokel vəhot nəsaan salit gail.

⁷ Nəboŋ toris naFarisi mai naSattiusi gail lotosoŵur lotogəm hən ləb̄ibaptais, ikel mai galit ke, “Anatun nəm̄at gail!† Ase ikel nalələgauan mai gamito hən mət̄bigam dan nabiltiŵol paŋpaŋ b̄egəmai? ⁸ Len nəmauran samito mitiŵan hən naŵite tinor hən nəpairan samito dan nəsaan. ⁹ Samtinau ke mət̄oləboi mət̄bikel mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis, aAraham evi atəmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke, aGot eləboi b̄ilav nəvat galegai ŋai, ale gol ke legəm vi pasusan siAraham! ¹⁰ AGot esum̄an naulum̄an toutaut tia hən b̄itai nəkaduhai gail hən nakuvkuv; nəhai p̄isi ləsəŵan hən naŵit tovoi, gai dereh titaii, bar hən gail vi lan nəhab. ¹¹ Ginau nubaptais hən gamit hən nəwai sil nəpairan dan nəsaan samito. Avil avan sua satogəmai tohusur ginou, idan am səhor ginou, ginou novi naut kəmas ŋai, nəsanor kasi hən nəb̄isah ruŵat nəhau hən naributbut san.‡ Gai dereh tibaptais hən gamito hən aNunun aGot mai nəhab. ¹² Gai esum̄an naulum̄an topat nəhai rivriŵhai hən b̄epəpəhun namisurhuwit dan nasugut nawit tomasmas. Dereh tibon hən namisurhuwit len natuhim han, be tepəŋas nasugut nawit tosa len nəhab todədas nəmatan.”

Nəbaptaisan siYesu

(Mak 1.9-11; Luk 3.21-22)

¹³ Beti aYesu egəm len naut a Kalili vi lan Nawisel Jortan hən aJon b̄ibaptais həni. ¹⁴ Avil aJon isor tasi, ike, “Satimaienan, nəsanor hum gaiug. Ivoi am ke gaiug māu gibaptais hən ginou, gol ke gogəm hən ginou mabe?” ¹⁵ Ris aYesu tosor vari ke, “Gidam̄ hən nəb̄ibaptais gagai, husur inor hən darb̄igol natit p̄isi tonor, aGot toləŋoni.” Beti aJon idam̄ hən b̄ibaptais həni. ¹⁶ Nəboŋ aJon tobaptais həni tonon, vəha-sua ŋai aYesu evi məhat dan nəwai. Nəməv esəŋav m̄osi ale eris aNunun aGot togəm vi pan hum nətav,§ ale egəm toh lan. ¹⁷ Ale nadoldol len nəməv ike, “Anatugw ulum̄an bogai notoləmas buni. Nohəhaŵur masuŵ həni.”*

4

Natəmat italtal ke aYesu tigol nəsaan

(Mak 1.12-13; Luk 4.1-13)

¹ Beti aNunun aGot esəhar aYesu vi lan naut masmas toḅəb̄esw hən natəmat b̄italtal ke tigol nəsaan. ² Len nəmaribon̄ tovi 40 mai nalenmariug tovi 40 aYesu səhan, gol ke nəmal ihati. ³ Beti natəmat egəm həni, ike, “Gəḅevi aNatun aGot, kel mai nəvat galegai ke legəm vi bəta.” ⁴ Ris tosor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nəvanuan edədas b̄imaur len nabəta ŋai, be imaur len nasoruan p̄isi aGot tokele.’”* ⁵ Beti natəmat esəhari vi lan nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale eriŋi eil gilgile a məhat buni len naim siGot. ⁶ Ale ikel maii ke, “Gəḅevi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan. Husur natosian siGot ike,

* **3:4:** 2Ki 1.8 * **3:4:** Nalokust ehun natohtohlomətu, naJu gail lotoləboi ləb̄ihanhani. Nəhani evi natit tohehe masuŵ topat len naim sesukapak gail. † **3:7:** Len naut egai nasoruan ta Kris ike nəvaipa tovi nəm̄at tosa. Len nənauan seJu gail, nəm̄at isa masuŵ hum natəmat toil a m̄o həni. ‡ **3:11:** Evi slev gail lotosah ruŵat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. § **3:16:** Nətav ehum navimal be epəhapəhw. * **3:17:** Psa 2.7; Isa 42.1 * **4:4:** Deu 8.3

“AGot dereh tikele hən aņel san gail husur gaiug
ale lipat gaiug vi məhat len navəlalito

hən asike nariem̃ bəsəhot nəvat.’ ”*

⁷ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nədanjan siNasub̃ aGot sam̃ ke timabe.’ ”* ⁸ Ale natəmat esəhar tətəs həni van hən nəvehuh tosaḥsah habat, ale eṽusani hən nəkantri p̃isi len navile a pan len nəyalalan salito. ⁹ Ale ikel maii ke, “Dereh nilav natgaleg p̃is mai gaiug, gəbetəņedur, lotu hən ginau.” ¹⁰ Beti aYesu ikel maii ke, “Setan gevi tut! Husur natosian siGot ike, ‘Gilotu hən Nasub̃ aGot sam̃ māu, ale gigol nalotuan van hən gai səbon.’ ”* ¹¹ Beti natəmat erinji, ale aņel gail logəm vi tarhət san.

AYesu etub̃at hən nauman san
(Mak 1.14-15; Luk 4.14-15)

¹² Nəboņ tosəsəloņ həni ke lototah gat aJon, rinji len naim bəbaņis, aYesu eriñ naut enan, evi Kalili.* ¹³ Elul dan naut a Nasaret a Kalili van vatoh len naut a Kapernaum tarhəb̃iltiwai. Kapernaum ipat len naut sinahəmar gəlaru, a Sepulun mai a Naftali. ¹⁴ Imagenan, nəsa aḥai kelkel ur, aIsaiah, tokele, isarpoh. Ike,

¹⁵ “Naut sinahəmar Sepulun mai naut sinahəmar Naftali,
metp̃isal vi lan nab̃iltiwai, tarhəwisel Jortan,
len naut a Kalili simetb̃os gail,

¹⁶ nəvanuan gail lotobətah len nəmargobut
loris nab̃iltim̃ial;

len galit lotobətah len naut hən nəm̃ol hən nəmatan,
nam̃ial siGot evisi, em̃ias galito.”*

¹⁷ Len nəboņ enan van, aYesu etub̃at kel uri ke, “Pair dan nəsaan samito husur natohan pipihəbələn aGot len nəmav egəm pəpadaņ!”

Aḥai susur metəkav gail
(Mak 1.16-20; Luk 5.1-11)

¹⁸ Len nəboņ sua aYesu iyar husur nətarhət nab̃iltiwai lotokisi hən Nab̃iltiwai Kalili. Eris alarmiṽan, aSimon, nahəsən togon aPita, mai aAdru aṽan. Arubar hən nalevlev vi lan nab̃iltiwai, husur arovi vanuan nəsahiehan. ¹⁹ Ale ikel mai gəlar ke, “Gəm husur ginau, ale gamər mərtosah hən naieh, dereh nigol mirisah hən nəvanuan gail.” ²⁰ Vəha-sua ŋai aroriņ nalevlev səlaru, arohusuri.

²¹ Nəboņ toyar van am, eris alarmiṽan am, nahəsalar aJemes anatun aSepeti, mai aJon, aṽan. Arutoh len nab̃ot mai atəmalaru aSepeti, lobutan nalevlev salit gail lunor. Ale aYesu ekis gəlar gəmai. ²² Vəha-sua ŋai aroriņ nab̃ot mai atəmalaru, arohusuri.

AYesu igol alat lotoməsah lumaur

²³ Ale aYesu iyar turtur len naut a Kalili p̃isi. Eṽusan len naim nabonḥonan seJu gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natohan pipihəbələn aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile gail o nibelit tomatmat, lumaur. ²⁴ Na-kel-uri-an husuri ibar naut a Siria kavkav. Ale nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah gəm həni: alat lotokad naməsahan tiltile, alat nibelit topəņas, alat lotokad natəmat gail, alat lotokad nahumatmat mai alat nahudhubelit tomat, ale igol galit lumaur. ²⁵ Nab̃iltiluṽoh gail lohusuri, alat a Kalili, a Tekap̃olis, a Jerusalem, a Jutea mai alat tarhət Nawisel Jortan.

* 4:6: Psa 91.11-12 * 4:7: Deu 6.16 * 4:10: Deu 6.13 * 4:12: Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20
* 4:16: Isa 9.1-2

5

Na-sor-ivoi-an gail
(Luk 6.20-23)

¹ Nəboŋ aYesu toris naluŋoh gail, etəvehuh, ebətah. Nəboŋ tobətah, ahai susur san gail logəm həni, ² ale etuŋbat vusan galit ke:

³ “Alat lotoləboi len nəlölito ke lotopar Got, be lotoləŋoni, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur natoŋhan pipihəbələn aGot len nəmav evi salito.

⁴ Alat lototaŋ, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur dereh leləŋon tivoi am len nəlölito.

⁵ Alat nəlölit tomədaŋ, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur aGot teviol hən navile a pan mai galito.

⁶ Alat lotomalkəkət, lotomaduh hən nanoran, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur dereh lihanukub.

⁷ Alat nəlölit totaŋis avan ideh, lotovi tarhət san, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur dereh aGot tilolosa hən galit balai.

⁸ Alat nəlölit tomasil, lotoləŋon aGot səbən ŋai, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur dereh leris aGot balai.

⁹ Alat lotogol nanoŋan hən nəbəlan gail, lotogol natəmat, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur dereh aGot tekis galit hən anatun gail.

¹⁰ Alat, nəvanuan gail lotomədas bun galito sil lotogol nəsa tonor, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur natoŋhan pipihəbələn aGot len nəmav evi salito.

¹¹ “Nəboŋ nəvanuan gail ləbisor viles gamit vəsa, ləbəmədas bun gamit gol ke mətbeləŋon b̄isa vəsa, ləbēlibliboŋ ke məttoŋgol nəsaan tiltile sil məttoŋvi esagw, navoian siGot igol mətukab həni. ¹² Len nəvide tomaiənan lomədas tabtab hən ahai kelkel ur gail ta m̄o. Mitikemkem, mətəhəhaʋur husur aGot ikad nakonp̄urp̄uran totibau m̄os gamit len nəmav.”*

Nətas mai nam̄ial
(Mak 9.50; Luk 14.34-35)

¹³ AYesu isor kəta ke, “Gamit mətəhum nətas* m̄os navile a pan.† Be nabus hən nətas b̄imasig hən b̄edubē, tegəm vi tas tətəs am mabe? Savoŋi hən natideh am. Ivoi ŋai hən ləb̄ibar həni len tan hən nəvanuan gail ləb̄ipal gati.

¹⁴ “Gamit mətəhum nam̄ial m̄os navile a pan. Nəb̄iltivile topat məhat len nəvehuh edədas b̄esusuah. Nəvanuan p̄isi loləboi ləb̄erisi. ¹⁵ Ale avan ideh asike epigau nam̄ial, riŋi pipit nəhad. Aoa! Eriŋi a məhat hən b̄em̄ias galit p̄isi lototoh len naim. ¹⁶ Tomaiənan, nam̄ial samit tem̄ial m̄os nəvanuan p̄isi hən ləb̄eris navoian məttoŋgolgole, ale sal suh nəyalyalan seTəmamit len nəmav.

* **5:12:** 2Chr 36.16; Uman 7.52 * **5:13:** Nətas aYesu tosor husuri evi nasol tohum nəvat lotohiri len tan, savi nətas toŋvi wai. † **5:13:** Nətas eləboi b̄igol naməŋod ivoi tebəlav, ilav kuvi dan nabəan. Imagenan, alat lotohusur aYesu loləboi ləb̄etəgau gat nəsa toŋvi ale gol nəsa tosa səsa habat hən nəvanuan navile a pan ləb̄ivoi am. Lugol navile a pan ivoi am hum nətas togol nabus hən nəhanian ivoi am.

Naþusanan husur nalo siMoses

17 “Samtinau ke notogəm hən nəbikaskas nalo o nəsa ahai kelkel ur lotokele. Ao, nəsağəm hən nəbikaskasi, nogəm hən nəbigol þisarpoh. 18 Nokitin mai gamit ke, van vəbar nəboŋ nəmav mai navile a pan arþimasig, səkad nəmaþirhət natosian þimasig dan nalo siGot, vir natit þisi þisarpoh. 19 Imaienan, avan ideh þilabur þesua tokəkereh len nalo, ale toʋusan nəvanuan gail hən læbigol tətəʋ hən, dereh tevi ut kəmas balai len galit lototoh pipihabəlan aGot len nəmav. Avil avan ideh togol husur nalo, toʋusan nəvanuan hən læbigol gail, dereh tetibau balai len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. 20 Be nukel mai gamit ke, mətþike mətþeþis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav, mitimasnor səhor ahai þusan hən nalo mai naFarisi gail.

Nəlol paŋpaŋ

21 “Mətəsəsəloŋ tia hən nəsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagigol avan ideh timat’‡ ale ‘avan ideh togole, dereh tipanis.’* 22 Be nukel mai gamit ke, avan ideh nəlon topəŋas aʋan, tipanis. Ale avan ideh tosor viles aʋan, dereh tevi lan nakotan hən nəSanhitrin. Ale avan ideh toke, ‘Gumelmel, govi hoʋon!’ inor hən þevi lan nəhab naut nəmatan. 23 Imaienan, gəbilav naviolan sam̄ van hən nəmel tutumavan ale gəþinau təlmam hən ke, gotogol natesua togol aʋam̄ tokad nəsasaan mai gaiug, 24 þimaienan, riŋ naviolan sam̄ ei. Givan hən aʋam̄ hən mərþinor, mərþikad navoivoian tətəs. Beti gəm, lav naviolan sam̄ mai aGot len natutumavan van hən.

25 “Avan ideh þikot hən gaiug, len nəyaran sam̄ mai atenan tosor tas gaiug, len naþisal vi lan nakotan ŋai, gisaʋsaʋut hən mərþikad natəmat tətəs. Asike gəbigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nəmatsistret, ale nəmatsistret teriŋ gaiug len navəlan nalipah, ale nalipah tibar hən gaiug len naim bəbaŋis. 26 Nukel nakitinan mai gaiug ke, asike govivile dani vəbar gəþeʋur þis nəvat hən nəpain nəmatsistret toriŋi.

Naitian tosa

27 “Mətəsəsəloŋ tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Sagigol naitian toþur kotov nəlahan,’* 28 ris notokel mai gamit ke, avan ideh tokəta husur napəhaʋut hən þeləŋoni, len nəlon, gai igol naitian mai tia. 29 Namətaŋ nəmatu þigol gaiug gəbigol nəsaan, kis kuvi, bar hən. Nahudhubem̄ þeþuer enan esəhor læbibar hən nibem̄ kavkav len nəhab nəmatan. 30 Navəlaŋ nəmatu þigol gaiug gəbigol nəsaan, ta kotovi, bar hən. Nahudhubem̄ þeþuer enan esəhor nibem̄ kavkav þevi lan nəhab nəmatan.

Natiʋosan

(Mat 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18)

31 “Nalo ike, ‘Avan ideh totiʋos hən asoan, atenan timaslav naləbulat hən natiʋosan mai alitenan.’* 32 Avil nukel mai gamit ke, avan ideh totiʋos hən asoan, naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, atenan igol ke asoan igol naitian toþur kotov nəlahan. § Ale avan ideh tolah mai napəhaʋut totiʋos, gai igol naitian toþur kotov nəlahan.”

Na-kel-gati-an gotota gati len nəhon aGot

‡ **5:21:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sam̄ o naləŋonian sam̄ ŋai. * **5:21:** Exo 20.13; Deu 5.17 * **5:27:** Exo 20.14; Deu 5.18 * **5:31:** Deu 24.1 § **5:32:** Len navide seju gail, apəhaʋut saləboi bitoh səbon, gol ke alitenan timaslah tətəs hən þimaaur. Be alitenan þilah tətəs, atenan totiʋos hən igol ke asoan igol naitian toþur kotov nəlahan.

³³ AYesu isor am ke, “Mətosəsəlonj tia hən nəsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagikel na-kel-gati-an gəgəras, be gigol na-kel-gati-an sam̃ van hən Nasuḅ aGot, tisarpoh.’* ³⁴ Avil nukel mai gamit ke, samtikel nəhes ideh hən ḅita gat na-kel-gati-an samito. Samtikel nəhes nəmav husur aGot ebətah len nəmav topat pipihabəlan. ³⁵ Samtikel nəhes navile a pan husur ehum nakes aGot toriḅriḅ narien lan nəboḅ tobətah len nəmav. Samtikel nəhes naut a Jerusalem husur evi nabiltivile seKinj toyalyal, tovi aGot. ³⁶ Sagikel nəhes nəkaduḿ hən ḅita gat na-kel-gati-an sam̃ husur godədas gəḅigol nasivur ideh ḅepəhw o ḅimermer. ³⁷ Len nəsa gotokele, ‘Evoi’ sam̃ timasvi ‘Evoi’ ḅai, ‘Aoa’ sam̃ timasvi ‘Aoa’ ḅai. Nasoran ideh am egəm len atenan tosa vəsa masuḅ tovi təmat.

Nasisilan
(Luk 6.29-30)

³⁸ “Mətosəsəlonj tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Gəḅigol namətan o nariḅon avan ideh ḅimasig, namətaḿ o nariḅom̃ timasmasig.’* ³⁹ Avil nukel mai gamit ke, samtisisil hən avan ideh togol tosa hən gamito, be avan ideh ḅiḅos nətarhoḿ nəmatu, pair hən nətarhəte van həni. ⁴⁰ Ale avan ideh ḅikot hən gaiug, ḅilav nəhai susun sam̃ hən ḅisar gel nəkabut sam̃, gidam̃ hən nahurabat naut susus am maii. ⁴¹ Nasoltia ta Rom** ḅigol ke gəḅipat natit san gail van vəbar nəmail†† ḅesua, gipati vəbar nəmail teru. ⁴² Avan ideh ḅeus gaiug hən natideh, lavi maii, ale gai ḅike ḅikabut sam̃, sagipair dani.

Ləmas bun aenemi sam̃ gail
(Luk 6.27-28, 32-36)

⁴³ “Mətosəsəlonj tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Ləmas bun alat lototoḅ pəpadaḅ hən gaiug,’* ale ikad nasoruan am toke ‘mətahun bun aenemi sam̃ gail.’ ⁴⁴ Avil nukel mai gamit ke, məteləmas bun aenemi samit gail, ale alat lotomədas bun gamit hən məḅbeləḅon ḅisa vəsa, mitisor tuḅ ḿos galito. ⁴⁵ Mitimaienan hən məḅbesuḿan aTəmamit len nəmav bathut igol nəyal tovisi, tovi məhat, tosun alat lotoḅa mai lotovoi, ale esəvat naus van hən alat lotonor mai ləsanor. ⁴⁶ Husur məḅbeləmas bun ḅai alat lotoləmas bun gamito, aGot asike ilav nakonḅurḅuran ideh mai gamit sile. Nəvanuan nətaks am lugol tomagenan. ⁴⁷ Məḅbike, ‘Ivoi,’ mai alat lotosuḿan gamit ḅai, gamit mətotile mabe? Alat ləsavı Ju lotovi məḅos gail, galit am lugol tomagenan. ⁴⁸ Imaienan, gamit ḿau mitimasnor kavkav hum aTəmamit len nəmav tonor kavkav.”*

6

Na-viol-həni-an mai alat lotom̃idol

¹ AYesu isor am ke, “Mətelələgau! Samtigol nagolean tonor samito len nəhon nəvanuan gail hən ləḅisal suh gamito. Məḅḅimagenan, nakonḅurḅuran aTəmamit len nəmav tokade ḿos gamito, eḅuer.

² “Imaienan, nəboḅ məḅḅeviol mai alat lotom̃idol, samtiwal həni hum nəvanuan gəgəras gail. Galit lugole len naim nəḅonḅonan mai len nametḅisal gail hən nəvanuan gail ləḅisal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonḅurḅuran ideh am hən nəsa lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ḅai. ³ Avil nəboḅ məḅḅeviol mai alat lotom̃idol, gole hən avan ideh asike ḅeləboii.

* **5:33:** Lev 19.12; Num 30.2; Deu 23.21-24 * **5:38:** Exo 21.24; Lev 24.20; Deu 19.21 ** **5:41:** Nasoltia silat aRom, inor hən ḅigol auleJutea hən ḅitariv nəhad san van vəbar nəmail ḅesua. †† **5:41:** Nəmail evi namita tovi 1,500. * **5:43:** Lev 19.18 * **5:48:** Lev 19.2; Deu 18.13

⁴ Bimaienan, nəsə mət̃bigole tesusuah. Ale aTəmamit len nəmav, toris nəsə tosusuah, dereh gai tilav nakonpurpuran mai gamito.

*Naṣusanan husur na-sor-tuṽ-an
(Luk 11.2-4)*

⁵ “Nəboṅ mət̃bisor tuṽ, samtesum̃an nəvanuan gəgəras gail! Loləmas ləḃeil sor tuṽ len naim nəbonḃonan gail mai tarhəṣisal topasil gail hən nəvanuan gail ləḃisal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonpurpuran ideh am hən nəsə lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ṅai.* ⁶ Avil nəboṅ mət̃bisor tuṽ, ḃis len naut tosusuah lohoim samito, ale nəboṅ mət̃bekəkəkol hən nabopita ḃinoṅ, sor tuṽ vi təban aTəmamit tosusuah. Ale aTəmamit toris nəsə gotogole tosusuah, dereh gai tilav nakonpurpuran mai gamito.

⁷ “Nəboṅ mət̃bisor tuṽ, samtiwal tavgav hum nametḃos gail lotonau ke nagot salit gail losəsəloṅ hən nasorsoran tobəlav ṅai. ⁸ Imagenan, samtesum̃an galito, husur aTəmamit eləboi nəsə mət̃toḃidol hən, naut kəmas mət̃səusi hən sal. ⁹ Imagenan, mitisor tuṽ maiegai:

“ ‘ATəmanamito len nəmav,
nahəsəḃ tiyalal tabtab.

¹⁰ Gegəmai hən nəvanuan ṣisi ləḃitoh pipihabələḃ,
Nəsə gotoləṅoni ḃəu tevisi,
len navile a pan hum ṅai tovisi len nəmav.

¹¹ Viol hən nəhanian husur nəboṅ ṽisusua mai ginamito,

¹² Ruḃat nəsəan sinamit gail,
sum̃an ṅai namttoruḃat nəsəan silat lotogole hən ginamito.

¹³ Sagidaḃ hən natideh hən ḃitaltal ke namtigol nəsəan,
be lav kuv ginamito dan navəlan atenan tosa vəsə masuṽ, tovi təmat.’

¹⁴ “Husur mət̃beruḃat nəsəan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTəmamit len nəmav dereh teruḃat nəsəan samit gail. ¹⁵ Wake asike mət̃beruḃat nəsəan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTəmamit asike eruḃat nəsəan samito gail.”

Nəboṅ mət̃səhan ḃos mət̃ḃinau aGot

¹⁶ AYesu isor am, ike, “Nəboṅ mət̃səhan ḃos mət̃ḃinau aGot, samtesum̃an alat lotokel natesua be gol natsua tile am, lotosar batut, gol nəholit toməraṅraṅ. Lomədəs nəholito, hən nəvanuan gail ləḃeris ləḃoii ke ləsəhan. Nokitin ke asike lukad nakonpurpuran ideh am hən nəsə lotogole, be na-ris-ləḃoii-an sinəvanuan ṅai. ¹⁷ Be gamito, nəboṅ mət̃səhan, mət̃evəhas nəkadumit gail ale kəkəs nəhomit gail ¹⁸ hən nəvanuan gail asike ləḃeris ləḃoii ke mət̃səhan, avil aTəmamit tosusuah ṅai dereh teləḃoii. Ale aTəmamit len nəmav, toris nəsə tosusuah, dereh gai tilav nakonpurpuran mai gamito.”

*Naviolan aGot totəgau ḃos gamito len nəmav
(Luk 12.33-34)*

¹⁹ Beti aYesu ike, “Samtisah tuan nakontit gail ḃos gamit gabag len navile a pan. Husur len navile a pan egai nametəlai itaṅ, nahurabat, nəbarḃom* lomədasi, ale nəvanuan vənvnənah lovənoh gail. ²⁰ Aoa, mitigol nəsə aGot toləṅoni ale dereh tetəgau nakontit gail ḃos gamito len nəmav, len naut enan naviolan asike itaṅ, asike nəbarḃom emədasi, asike nəvanuan vənvnənah eḃur naim, vi lohoim hən ḃevənohi. ²¹ Husur, naut nakontit sam̃ gail lotopat lan, dereh nələḃ tu tipat tabtab lan.

* **6:5:** Luk 18.10-14 * **6:19:** Len naut susus gail, nəbarḃom tokəkereh gail luhanhan nahurabat gail van lomədəs gail.

Namñial hən nibemito
(Luk 11.34-36)

²² “Namətañ ehum namñial tolav namñial mai nibemñ. Imaienan, namətañ bimaur, dereh nibemñ kavkav tepul hən namñial. ²³ Avil namətañ bisa, dereh nibemñ kavkav tepul hən nəmargobut. Imaienan, namñial gəbinau ke gotokade bevi margobut, dereh nəmargobut enan tevisivis masuŵ!

AGot mai nasugsugur
(Luk 16.13, 12.22-31)

²⁴ “Naslev ideh edədas bevi slev simasta toru len nəboŋ tosua, husur dereh temətahun bun tesua ale teləmas bun togon, o dereh tidaŋ len tesua ale tinau ke togon tovi naut kəmas. Gəsələboi gəbevi slev siGot mai slev sinəvat len nəboŋ toŋitoŵ ŋai.

²⁵ “Husur tomaienən, nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hən nəmauran samito. Samtinau masuŵ hən nəsa mətbihani, nəsa mətbemuni, samtinau masuŵ hən nibemito mai nəsa mətbesuni. Nəmauran esəhor nəhanian, ale nibemito esəhor nahurabat məttoŋuni. ²⁶ Mitinau nəman naməsav gail. Ləsəməbul natideh, ləsəlav kukuv nəhanian, ləsatuani lohoim gail, be aTəmamit len nəmav evəŋan galito. Avil len nənauan siGot gamit mətəsəhor masuŵ hən nəman galenan. ²⁷ Mətələboi mətbigol nəmauran samit tebəlav am len nə-nau-masuŵ-həni-an samito a? Aoa, səmagenan!

²⁸ “Ale husur nəsa məttonau masuŵ hən nahurabat samito? Mitinau napusihai mai naŵide hən natovan han len naliol marireu. Saum, sasod nahurabat. ²⁹ Be nukel mai gamit ke, napəhasan hən napusihai enan esəhor napəhasan siSolomon tosun nahurabat bilbil tokab.* ³⁰ AGot bigol naliol bepəhas maienan, naut kəmas totov daməŋai ale pelan han tomasmas, topaŋ len naoven, a məhat hən natenan dereh tilav nahurabat mai gamito, gamit məttoŋad nadələmian tokəkereh ŋai! ³¹ Imagenan, samtinau tuhatuh hən mətbike, ‘Datihan nəsa? Datukad nəhanian a?’ o ‘Datemun nəsa? Datukad nəwai a?’ o ‘Datesun nəsa? Datukad nahurabat ideh a?’ ³² Husur nametboŋ gail ləsələboi aGot lugol tomaienən. Ale aTəmamit len nəmav eləboi tia natit pisi məttoŋidol həni. ³³ Be a məhat hən natit pisi am, mətələŋon nəsa aGot toləŋoni len natohan pipihəbələn, mitidoŋ kitev nanoran len nəhon. Ale dereh tilav mai gamito natit pisi məttoŋidol həni. ³⁴ Imagenan, samtinau tuhatuh hən nəsa bevisi len nəboŋ pelan, riŋi vir nəboŋ pelan. Husur nəmariboŋ pisi ikad nə-ləŋon-isa-an han, ale nəmariboŋ pisi ikad naut todaŋ han sagesuhud hən natgalen ideh hən nəboŋ pelan hən beŋəm biŋpat len nəboŋ daməŋai.

7

Samtisəb səhoti ke avan ideh isa, timaspanis
(Luk 6.37-38, 41-42)

¹ “Samtisəb səhoti ke nəvanuan tile timaspanis, hən asike aGot beŋiŋ gamit mətbiŋpanis. ² Husur aGot dereh tisaŋ səhoti ke mitimaspanis piŋpiŋitoŵ hən nəpanismen məttoŋsəb səhoti ke nəvanuan tile timaskade. AGot dereh tenənoŵ hən nəsaan samito len naŵide toŋitoŵ hən mətbenənoŵ hən nəsaan sivan tile gail. ³ Imabe gotokəta kot nakumashəhai len namətan aŵamñ be gəsənu nabiltitarhai len namətañ? ⁴ Imabe gotələboi gəbikel mai aŵamñ ke, ‘Eee, nidakuv nakumashəhai dan namətañ bai,’ be gaiug, gukad nətarhai len namətañ sal? ⁵ Gaiug gotovi vanuan gəgəras, geliv kuv nətarhai dan namətañ a mo, beti dereh gekəta timasil biŋnor hən gəbidakuv nakumashəhai dan

* 6:29: 1Ki 10.4-7

namətan aʋam̃. ⁶ Samtilav nəsa tovi siGot mai nalipah gail. Ehum gotolav nasoruan siGot mai alat lotomətahuni. Samtebubulan nanesnes samit gail len nəhon nabuai gail. Mət̃imaienan, dereh lipal kisom gail, beti lipair van hən gamito, kat pəpas gamito.*

Usi, doŋi, deldel
(Luk 11.9-13)

⁷ “Usi van, dereh aGot teviol həni mai gamito; doŋi van, dereh mitisaʔi; deldel van, dereh nabopita tesəŋav m̃os gamito. ⁸ Husur nəvanuan p̃isi lotousi, dereh likade; avan ideh todoŋi, dereh tisaʔi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəŋav m̃osi. ⁹ Ikad gamit ideh təlav nəvat mot mai anatun nəboŋ tous nabəta hən bihani a? ¹⁰ Ale ʔeus naieh sua, gamit ideh təlav nəmat maii a? Aoa! ¹¹ Naut kəmas mət̃tosa, gamit mət̃oləboi mət̃bilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTəmamit len nəmav eviol habat səhor gamito, dereh teviol hən naviolan tovoi gail mai alat lotous gai. ¹² Imaienan, natit p̃isi mət̃toləŋoni ke nəvanuan gail ligole m̃os gamito, gamit m̃au mitigol timagenan m̃os galito. Egai evi nəpusanan kavkav hən nalo siGot, aMoses totoŋi mai natosian sihai kelkel ur gail.

Nametləkau tomagugun
(Luk 13.24)

¹³ “Bis tur len nametləkau tomagugun, husur ikad nametləkau topospos, nabiltipisal tomalum̃lum̃, tovi lan naut nəmasigan ale nəvanuan isobur luyar tur lan. ¹⁴ Avil nametləkau tomagugun, natuhp̃isal tohab taʋtaʋor, evi lan nəmauran, ale evis ŋai lusaʔ ləboii.

Nəhai mai nəvite
(Luk 6.43-44)

¹⁵ “Lələgau! Kətkəta gol gamit dan ahai kelkel ur gəgəras gail. Logəm hən gamit hum nasipsip ləsələboi ləbemədas natideh, be ləsəmaienan. Len nəlolito lohum nalipah katkat tosa lotomədas bun nəvanuan gail. ¹⁶ Mət̃oləboi mət̃beləboi galit len nəsa lotogole tohum nəvite nəhai. Nəhai tosa səvan hən nəvite tovoi; nəhau tosa tokad nasunite səvan hən nakrep, nəhai tosa tokad nasunite səvan hən nafik. ¹⁷ Len nəvide tomaienan, nəhai p̃isi lotovoi luʋan hən nəvite tovoi avil nəhai lotosa luʋan hən nəvite tosa. ¹⁸ Nəhai tovoi edədas biʋan hən nəvite tosa, ale nəhai tosa edədas biʋan hən nəvite tovoi. ¹⁹ Nəhai ideh səvan hən nəvite tovoi, nəvanuan tokətkəta təban nəhol ita kokotovi, bar həni len nəhab. ²⁰ Imaienan, len nəsa lotogole, len nəvite nəmauran salito, dereh mət̃oləboi ahai kelkel ur gəgəras gail.

Nəsələboi gamito boŋ ideh
(Luk 13.25-27)

²¹ “Len alat lotokis ginau hən Nasuʔ, savi galit p̃isi ləbeʔis len natohan pipihəlan aGot len nəmav, be alat ŋai lotogol nəsa aTəmagw totoh len nəmav toləŋoni, galit dereh ləbis lan. ²² Len nəboŋ aGot ʔepəpəhun navoian dan nəsaan, dereh tisobur like, ‘Nasuʔ, Nasuʔ, len nahəsam̃ namtukel nasoruan sam̃, len nahəsam̃ namtohut natəmat gail, len nahəsam̃ namtugol namerikel todaŋ gail!’ ²³ Beti dereh nikel p̃arp̃ar həni mai galit ke, ‘Ginau nəsaləboi gamito boŋ ideh. Mətevi tut dan ginau, gamit mət̃togolgol nəsaan!’ ”*

Nəvanuan na-um-im-an eru
(Luk 6.47-49)

* **7:6:** Nanesnes gail lohum nasoruan siGot, nalipah mai nabuai gail lohum alat lotomətahun nasoruan siGot. * **7:23:** Psa 6.8

²⁴ AYesu imaris kotov nasoran san ke, “Imagenan, avan ideh tosəsəloŋ hən nasoruan galen sagw ale togole, gai ehum naulumġan tokad nəkadun, toum hən naim san len nəvat mot. ²⁵ Ale naus eus, nawisel ilev, nəlan eŋuv, iŋas naim enan, be sateh husur eil gəgat len nəvat butitan. ²⁶ Avil avan ideh tosəsəloŋ hən nasoran galen sagw be sagole, gai ehum naulumġan tovi hoŋon, toum hən naim san len nabion. ²⁷ Ale naus eus, nawisel ilev, nəlan eŋuv, iŋas naim enan, ale iteh vəmasirsir.”

²⁸ Nəboŋ aYesu tokəməgenan tononŋ, naluŋoh gail luŋaŋ len naŋusanan san, ²⁹ husur sahum ahai ŋusan gail hən nalo, gai eŋusan ləboii hum tokad na-il-a-mŋo-an hən namitisau.

8

Naulumġan tokad naleprosi (Mak 1.40-45; Luk 5.12-16)

¹ Nəboŋ aYesu tomarinŋ vi pan dan naŋehuh, nabiltuluŋoh gail lohusuri. ² Beti naulumġan tokad naleprosi egəm pəpadaŋ həni, iteh bathurien, ike, “Nasuŋ, gəbələŋoni, goləboi gəbġigol nəbġimaur, nəbġiveveu.*” ³ Ale aYesu isar hən navəlan, ibari, ike, “Noləŋoni. Gimaur, giveveu!” Vəha-sua ŋai, naleprosi san eməkaskas, gai iveveu. ⁴ Beti aYesu ikel maii ke, “Sagikele mai avan ideh, be gia ŋusan nibemġ hən ahai tutumav, ale getutumav hən naviolan aMoses tokel todaŋ həni hən bəŋusan səhot galito ke gotomaur.”*

Naslev sinasenturion (Luk 7.1-10)

⁵ Nəboŋ aYesu tobar naut a Kapernaum, nasenturion, nasoltia sua tovi auleRom egəm həni, eŋiri ke, ⁶ “Nasuŋ, naslev sagw, a-vi-tarhəte-an sagw ipat len nəmel a im, nahudhuben imat ale eləŋon isa vəsa.” ⁷ AYesu ikel maii ke, “Ale nia gol timaur beti.” ⁸ Be nasenturion ike, “Nasuŋ, nəsanor kasi hən gəbġegəm vi lohoim sagw. Be gəbġikele ŋai, naslev sagw dereh timaur. ⁹ Husur ginau am nutoh pipihabəlan nakomada gail, ale nasoltia gail lutoh pipihabəlagw. Nukel mai tosua ke, ‘Givan!’ ale ivan, nukel mai sual am ke, ‘Gəmai!’ ale egəmai, ale nukel mai naslev sagw ke, ‘Gol nategai!’ ale igole.”

¹⁰ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni tononŋ iŋaŋ ale ikel mai alat lotohusuri ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke, len alat a Israel nəsəsəb avan ideh tokad nadələmian tosumġan nabiltidələmian sitegai. ¹¹ Nukel mai gamit ke, isoŋur ləsavi Ju dereh legəm len nais mai nawes, hən ləbġihan len nabiltihanen mai aApraham mai alsak mai aJakop len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ¹² Avil anatun gail sinatohan pipihabəlan aGot, aGot dereh tibar hən galit vi tut vi lan nəmargobut. Len naut enan dereh litaŋ, lides batriŋoriŋ.”

¹³ Beti aYesu ikel mai nasenturion ke, “Givan. Bathut ke gotodələmi ke bġimaienan, timaienan mŋos gaiug.” Ale len namityal enan ŋai naslev san imaur.

AYesu igol isoŋur lumaur (Mak 1.29-34; Luk 4.38-41)

¹⁴ Nəboŋ aYesu tovi lohoim sePita, eris anan asoan aPita topat len nəmel, topud hən naməsahan. ¹⁵ AYesu ibar navəlan ale naməsahan ivan dani. Beti alitenan ile məhat, etuŋbat lav nəhanian maii.

¹⁶ Nəboŋ nabəŋ tois, nəvanuan gail losəhar nəvanuan isoŋur lotokad natəmat gail van həni. Len nasoruan sua ŋai ehut nanunun tosa gail dan galito. Ale

* **8:2:** Naməsahan enan, naleprosi igol nəvanuan tokade eŋinŋinŋal len nalotuan seJu gail hum tokele len nalo siMoses. Alat lotokad naleprosi ləsələboi ləbġitoh mai nəbathudud salito, be lutoh vivile dan navile.

* **8:4:** Lev 14.1-32

igol galit p̄isi lotomēsah, lumaur. ¹⁷ Imagenan, nēsa aGot tokele len nabuṅon ahai kelkel ur, alsaiah, isarpoh toke: “Igol gidat datumaur dan nēsa tomēdas gidato, ilav kuv namēsahan sidat vi tut.”*

Na-husur-aYesu-an imabe?

(Luk 9.57-62)

¹⁸ Nəboṅ aYesu toris nabiltiṽoh lotoil dar visi, ikele hən ahai susur san gail ke liwol kotov nabiltiwai vi tarhəte. ¹⁹ Beti ahai p̄usan hən nalo egəm həni ike, “Hai p̄usan, dereh nehusur gaiug vi lan naut p̄isi gəḃevi lan!” ²⁰ AYesu isor vari ke, “Nafoks gail lukad naḃur patəpat halito len tan, nəman namēsav gail lukad nəhai ṅodṅod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən ḃipāt turuṅ lan, hən ḃiṅavṅav.” ²¹ Ahai susur san sual am ikel maii ke, “Nasub, gidam̄ hən ginau nia tavun atəmagw bai, beti nehusur gaiug.” ²² Ris aYesu toke, “Gehusur ginau! Riṅ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat.”

AYesu igol nəlan mai nabiltiwai arotəmat

(Mak 4.35-41; Luk 8.22-25)

²³ Nəboṅ aYesu tosaḥ len naḃot, ahai susur san gail lohusuri ale lotuḃat wol kotov nabiltiwai. ²⁴ Vəha-sua ṅai nəlan todaṅ igol nabiltiwai ekudkud masuṽ gol ke nəwai topus pəpadaṅ hən ḃipah dəlom naḃot. Avil aYesu ipat-mari. ²⁵ Ahai susur gail luvan həni, lovəṅoni, luke, “Nasub, Sanamtimasig! Datomun!” ²⁶ Ris aYesu toke, “Mətomətahw mabe? Nadəlomian samit em̄idol, ekəkereh masuṽ!” Beti ile məhat, esivoh len nəlan mai nabiltiwai, ale naut etəmat tətəs. ²⁷ Ale ahai susur gail lumaṅmaṅ, luke, “Naulum̄an tomabe gagai? Nəlan mai nabiltiwai am lugol nəsa tokele!”

AYesu igol alaruevis arumaur dan natəmat gail

(Mak 5.1-20; Luk 8.26-39)

²⁸ Nəboṅ aYesu tobar nətarhəwai len naut a Katara, naulum̄an eru artokad natəmat gail len gəlaru, arogəm len naḃurhuvat nəmatan gail, arobubur maii. Arugolgol nasənahān tosa gol ke avan ideh edədas ḃiyar tur len naut enan. ²⁹ Arukai ke, “ANatun aGot, gaiug savi hən gəḃemədas ginamito. Gogəm gegai a tahw hən nəboṅ tonor həni hən namtḃipanis a?” ³⁰ A tut hən galito ikad navəshəbuai lotosəbur lotohan. ³¹ Ale natəmat gail loṅiri ke, “Gəḃehut ginamito, səvat ginamit vi lan navəshəbuai.” ³² Ale ikel mai galit ke, “Vi tut!” Nə luvan dan gəlaru, loḃis len nabuai gail. Ale navəshəbuai p̄isi lugam sarmar marin vi lan nabiltiwai. Lumat p̄isi ei.

³³ Alat lotokətkəta təban nabuai gail lugam vi lan nabiltivile. Ale lukel ur natit p̄isi mai nəsa tovisi hən alaruenan artokad natəmat gail. ³⁴ Beti nəvanuan p̄isi len nabiltivile luvan hən ləḃiḃonḃon mai aYesu. Ale nəboṅ lotorisi, loṅiri ke teriṅ naut salit gail.

9

AYesu igol avan sua nahudhuben tomat imaur

(Mak 2.1-12; Luk 5.17-26)

¹ Nəboṅ aYesu tosaḥ len naḃot, iwol kotov nəwai təlmam vəbar nabiltivile san. ² Nəvanuan galevis lupat avan sua len nəmel, nahudhuben tomat, gəm hən aYesu. Nəboṅ aYesu toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan niben tomat ke, “Natugw, sagemətahw! Nəsaan sam̄ gail lumaruḃat.” ³ Ahai p̄usan galevis hən nalo lusor len galit gabag, luke, “Ategai inau ke gai tovi aGot! Isor mēdas nahəsān aGot!”

* **8:17:** Isa 53.4

⁴ Nəboŋ aYesu toləboi nənauan salito ike, “Imabe mətunau isa maienan len nəlomito? ⁵ Nəbıke, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa emədmədau am?*” ⁶ Be hən mətḅeləboi səhoti ke aNatun Nəvanuan tokad nədaŋan hən ḅeruḅat nəsaan gail len navile a paŋ, nekəmaiegai....” Ale aYesu ikel mai atenan nahudhuben tomat ke, “Gile məhat, pat nəmel sam̄, givahim!” ⁷ Ale ile məhat, ivahim. ⁸ Nəboŋ naluḅoh lotoris natenan, lomətahw, lusal suh nəyalyalan siGot toriŋ nədaŋan maienan len navəlan nəvanuan.

AYesu ekis aMattiu
(Mak 2.13-17; Luk 5.27-32)

⁹ Len nəyaran san dan naut enan, aYesu eris avan sua, nahəsan aMattiu, tobətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau.” Ale ile məhat, ehusuri.*

¹⁰ Nəboŋ aYesu tohan lohoim siMattiu, nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isoḅur logəm ḅon hən ləḅihan mai aYesu mai ahai susur san gail. ¹¹ Nəboŋ naFarisi gail lotoris natgalenan, lukel mai ahai susur san gail ke, “Imabe ahai ḅusan samit tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

¹² Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən natenan ike, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran, be alat lotoməsah ŋai luvan həni. ¹³ Mitia nau səhot namilen natosian egai siGot toke, ‘Noləŋon nalolosaan, nəsaləŋon natutuman.’* Ginau nəsağəm hən nəḅekis alat lotonor be noğəm hən nəḅekis nəvanuan nəsaan gail.”

Nausian husur naḅide silat ləsəhan
(Mak 2.18-22; Luk 5.33-39)

¹⁴ Beti ahai susur siJon gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Ginamit mai naFarisi gail, len nəboŋ tosoḅur namtsəhan hən namtḅisor tuḅ, be naḅide sihai susur sam̄ gail səmagenan, luhan akis. Husur nəsa?”

¹⁵ AYesu ikel mai galit ke, “Amahean naulum̄an tolah gail lodədas ləḅitaŋ nəboŋ naulum̄an totoh mai galit sal. Evoi, imaienan. Be dereh tikad nəboŋ hən ləḅesəhar naulum̄an tolah dan nəvanuan san gail. Ale len nəboŋ enan asike luhan.

¹⁶ “Səkad avan ideh tolav naḅisihoh sakəkasi sal hən ḅimagugun, ale sode len nahurabat tomatu,† husur dereh naḅisihoh timagugun, timakuv dan nahurabat, titari səhor ta m̄o. ¹⁷ Səkad avan ideh toḅir nəwain veveu lotomad-hagole len nahurhuwain tomatu tovi nahurhunani.‡ Tagole, nahurhuwain tamətar, nəwain tariv dani, ale nahurhuwain təsa. Nəvanuan ḅisi loḅir nəwain veveu len nahurhuwain veveu hən gəlar ḅisi arḅipat ḅivoi ḅebəlav.”

Natəbarehreh tomat, napəhaḅut toməsah
(Mak 5.21-43; Luk 8.40-56)

¹⁸ Nəboŋ aYesu tokəmaienan sal, avan sua toil a m̄o hən naim nəḅonḅonan egəm həni, iteh bathurien, ike, “Anatvavigw imadhamat, avil gəḅegəm riŋ navəlaŋ lan, dereh timaur.” ¹⁹ Ale aYesu ile məhat, ehusuri. Ahai susur san gail am lohusuri. ²⁰⁻²¹ Len nəboŋ enan, apəhaḅut sua, nəda han tosel len

* **9:5:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas ḅigol eru en ḅisi, ale nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ mətsaləboii ke lumaruḅat o ləsəmaruḅat. Be nəḅike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi mətḅerisi ke imaur. * **9:9:** Mak 2.14; Luk 5.27 * **9:13:** Hos 6.6 † **9:16:** Nəkaliko ta m̄o, nəboŋ lotokəkasi, imagugun, gol ke akis lumaskəkasi a tahw hən ləḅisode. ‡ **9:17:** Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoḅir nəwain veveu ḅurhulon. Nəboŋ nəwain tosaruvah hum nətraı pam, igol nahurhuwain iyohyoh. Nəboŋ toyohyoh, imasmas, idan. Ale gəḅeḅir nəwain veveu len nəḅiliwain tomasmas, todaŋ, dereh nahurhuwain tovi nahurhunani temətar.

nasihau tovi 12, egəm pəpadaŋ, madun aYesu. Len nənauan san isor mai gai gabag ke, “Nəbībar ŋa nahurabat sitegai, dereh nimaŋ.” Ale ibar nagilen nahurabat. ²² AYesu ipair, erisi, ike, “Litegai, təgau gat nəloŋ! Nadəlomian sam̄ igol gumaur.” Ale napəhaŋut imaur len namityal enan ŋai.

²³ Nəboŋ aYesu tobis lohoim sitenan toil a m̄o hən naim nəbonbonan, toris alat lotovuv hən nəbuvimal mai naluŋoh lotosuh taŋtaŋor, lotowal, ²⁴ ike, “Mətevi tut! Atəbarehreh səmat, ipat ŋai.” Be lotuŋat sor vilesi. ²⁵ Avil nəboŋ naluŋoh lotovivile, eŋis, etəgau navəlan natəbarehreh ale ile məhat! ²⁶ Na-kel-uri-an husur nəsa tovisi ibar naut p̄isi todar vis naut enan.

AYesu igol ametbesw eru mai nabut lumaur

²⁷ Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, nametbesw eru arohusuri, arukai ke, “Anatun siTevit gilolosa hən ginaməru!” § ²⁸ Nəboŋ aYesu tobis lohoim, ametbesw gəlaru arogəm həni, ale aYesu eus gəlar ke, “Mərodəlomi ke notoləboi nəb̄igol mərb̄imaur a?” Arukel maii ke, “Evoi, Nasub̄.” ²⁹ Beti ibar namətaluru ike, “Husur nadəlomian samər m̄au, mirimaur!” ³⁰ Ale namətalur esəŋav, arokəta. Ale aYesu ikel idaŋ mai gəlar ke, “Samrisor husur nategai mai avan ideh!” ³¹ Be arovivile, aropiau hən na-kel-uri-an husuri van vəbar naut p̄isi todar vis naut enan.

³² Nəboŋ artovivile tonon, nəvanuan galevis losəhar naulum̄an sua van hən aYesu. Atenan evi nabut husur ikad natəmat. ³³ Nəboŋ aYesu tohut natəmat tonon, nabut etuŋat sor. Ale naluŋoh lumaŋmaŋ luke, “Nateg tovisi, evi metəkav hən gidat a Israel.” ³⁴ Be naFarisi gail lukelke ke, “Ehut natəmat gail len nədaŋan seŋiltitəmat toil a m̄o hən natəmat gail.”*

Nəvanuan nəmatuan lovis

³⁵ Beti aYesu iyar turtur len nabiltivile mai navile p̄isi len naut enan. Epusan len naim nəbonbonan salit gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natohan pipihəlan aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile o nibelit tomatmat, lumaur. ³⁶ Nəboŋ aYesu toris naluŋoh, nəlon itaŋis galito husur nəlolit etuhath, loləŋon isa hum nəmauran salit savi natideh, lohūm navəshəsisip ləsəkad avan ideh tokətkəta təban galito.* ³⁷ Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Nəhanian totov tomatu isəbur, be nəvanuan nauman lovis ŋai. ³⁸ Imagenan, məteŋir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san.”

10

AYesu esəvat ahai pispisul səŋavur pisan eru (Mak 3.13-19, 6.7-13; Luk 6.12-16, 9.1-6)

¹ AYesu ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilav nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an mai galito hən ləbehut nanunun nəmargobut gail, ale hən ləb̄igol nəvanuan gail lotokad naməsahan ideh o nibelit tomatmat, lumaur. ² Ahai pispisul lotovi 12 lukad nahəsaliit maiegai: metəkav aSimon, lotokisi hən aPita, mai aŋan nahəsən aAdu; ikad alarmiŋan, aJemes mai aJon anatun aSepeti gəlaru; ³ ikad aFilip mai aPartolomiu; aTomas mai aMattiu tovi nəvanuan nətaks; ikad aJemes anatun aAlfeus ale ikad aTatteus; ⁴ ikad aSimon tovi Selot sua mai aJutas Iskariot b̄eriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail.*

⁵ AYesu esəvat alatenan lotovi 12, ikel idaŋ mai galit ke, “Samtevi lan naut ideh silat ləsavi Ju, samtebis len navile ideh a Samaria. ⁶ Avil mitivan

§ 9:27: AYesu savi anatun matmat aTevit be esua len nəpasusan siTevit. * 9:34: Mat 12.24 * 9:36: Num 27.17; 1Ki 22.17 * 10:4: NaSelot evi avan sua len naluŋoh lotoke libal mai alat a Rom.

hən alat a Israel lotohum nasipsip gail lotomasig. ⁷ Len nəvanan samito mitikel ur napisulan egai ke: ‘Natohan pipihabəlan aGot len nəmav egəm pəpadaŋ.’ ⁸ Gol alat lotoməsah limaur, gol alat lotomat lile məhat, gol alat lotokad naleprosi liveveu, hut natəmat gail. AGot eviol kəmas mai gamit tia, məteviol kəmas. ⁹ Samtilav nəvat hən nagol, nasilva o nakopa ideh len nəpaus samito. ¹⁰ Samtitariv nəhad səsəŋon hən nəyaran, samtilav nəhai susun gəgel, o naributbut gail o nəhai təbatehw ideh. Husur inor hən ləbēvəŋan nəvanuan nauman toum salito.*

¹¹ “Ale nəboŋ mət̃bēbis len nabiltivile o navile ideh, doŋ avan ideh bəhəhaṽur hən gamito, ale toh maii vəbar mət̃berin̄ naut enan. ¹² Nəboŋ mət̃bēbis lohoim san, us aGot hən bərin̄ natəmat lan. ¹³ Alat hən naim enan ləbēhəhaṽur hən gamito, natəmat tipat len nəlolito, avil asike ləbēhəhaṽur hən gamito, natəmat tetəlmam van hən gamito. ¹⁴ Ale avan ideh asike bəhəhaṽur hən gamito, asike bəsəsəlon̄ hən nasoruan samito, nəboŋ mət̃bevivile dan naim o navile enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav b̄imakuv dan gəlaru. ¹⁵ Nokitin mai gamit ke, len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, dereh nəpanismen sinavile enan tesəhor nəpanismen togon b̄ibar alat a Sotom mai a Komorrah.*

*Naṽisal sihai susur siYesu dereh tidan
(Mak 13.9-13; Luk 21.12-17)*

¹⁶ “Nosəvat gamit məttohum nasipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat ləb̄ike ləb̄ikat sisil gamito.† Imaienan, gamit māu mitikad nənauan hum nəmat tohulahul, mititoh mədau hum nətav samədas avan ideh, sagol natideh tosa.‡ ¹⁷ Mət̃eləgəu hən asike nəvanuan gail ləb̄emədas gamito, husur dereh lerin̄ gamit len nakotan gail, dereh lebilas habat hən gamito len naim nabonbonan salito. ¹⁸ Dereh lesəhar gamit vi lan nakotan len nəhon nəgavna mai nakin̄ gail m̄os ginəu hən mət̃bikel səhot ginəu mai galito mai alat ləsavi Ju. ¹⁹ Nəboŋ ləb̄esəhar gamit vi lan nakotan galenan, samtinau masuṽ hən nəsa mət̃bikele o navide hən nasoran samito. Husur len namityal enan ŋai aTəmamit len nəmav dereh terin̄ nasoruan len gamito hən mət̃bikele. ²⁰ Husur savi gamit mət̃bisor be aNunun aGot aTəmamito len nəmav dereh tisor len nabuŋomito.

²¹ “Nəvanuan dereh terin̄ aṽan len navəlan alat lotoil a m̄o hən b̄imat, atata dereh timagen hən anatun hən b̄imat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan b̄erin̄ alatmisoan gail ləb̄imat. ²² Nəvanuan p̄isi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw məttokade. Avil avan ideh b̄idaŋ len ginəu, b̄ikad nə-daŋ-b̄uri-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi hən b̄ikad nəmauran vi sutuai. ²³ Nəboŋ ləb̄emədas tabtab hən gamito len navile ideh, gam dani vi lan navile ideh am. Husur nokitin mai gamit ke asike mətuyar tur navile p̄isi a Israel a tahw nagəmaian siNatun Nəvanuan.

²⁴ “Ahai susur satibau səhor ahai p̄usan san, naslev satibau səhor nəmasta san. ²⁵ Inor ŋai hən ahai susur b̄esum̄an ahai p̄usan san mai naslev b̄esum̄an nəmasta san. Ginəu nosum̄an amasta hən naim, gamit mətosum̄an alat lototoh lohoim sagw. Nəvanuan gail ləb̄ekis amasta hən naim hən aPeelsepul o aSetan, dereh lekis alat lototoh maii hən nəhes tosa gail am.

*Mətahw len aGot, samtemətahw len nəvanuan
(Luk 12.2-9)*

* **10:10:** 1Kor 9.14; 1Tim 5.18 * **10:15:** Gen 19.24-28 † **10:16:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat towael. ‡ **10:16:** Nətav ehum navimal be epəhapəhw.

26 “Imagenan samtemətahw len galito. Natideh aGot toruṅ gole dereh tevuhe, natideh tosusuah nəvanuan gail dereh leləboii. 27 Nəsa notokele mai gamit len nəmərgobut, gamit māu mitikel uri len namial. Nəsa notokele mai gamit səbomito, mitikel ur habat həni mai nəvanuan p̄isi. 28 Samtemətahw len alat lotoləboi ləbigol nəmatan len nibemito, be lotodədas ləbigol nəlomito o nanunumito ləbimat. Ao, mətəmətahw len aGot toləboi bigol nibemito bimat ale bigol nəlomito mai nanunumito bimasig len nəhab nəmatan. 29 Mətoləboi mətbeṽur nəsparo eru hən nəvat tokəkereh toru a?§ Avil gəlar sua b̄iteh len tan vəmat, aTəmamit len nəməv eləboii, idam̄ həni. 30 Avil gamito, aGot eṽuruṅ p̄is nasivur hən navurumit len nəkadumito. 31 Imagenan, samtemətahw. Len nənauan siGot mətəsəhor masuṽ hən nəsparo tosoḅur.

32 “Imaienan, avan ideh b̄ikel uri ke tovi esagw len nəhon nəvanuan gail, dereh ginau māu nikel uri ke tovi esagw len nəhon aTəmagw len nəməv. 33 Avil alat lotosor mətahun ginau len nəhon nəvanuan gail, dereh ginau māu nisor mətahun galito len nəhon aTəmagw len nəməv.”*

*Ləmas bun aYesu səhor nəbathudud
(Luk 12.51-53, 14.26-27)*

34 AYesu isor am ke, “Samtinau ke notogəm hən nəb̄ilav natəṽmat gəm vi lan navile a pan. Ao, nəsaḡəm hən nəb̄ilav natəṽmat, be hən nəb̄ilav nəbalbalan. 35 ‘Nogəm hən nəb̄epəpəhun naulum̄an dan atəman, natəbarehreh dan anan, avilah dan avuṅon pəhaṽut. 36 Ale aenemi sinəvanuan, dereh levi nəbathudud san.’**

37 “Avan ideh toləmas bun anan o atəman səhor toləmas bun ginau, gai sanor hən b̄evi ahai susur sagw; ale avan ideh toləmas bun anatun ulum̄an o anatvavin səhor toləmas bun ginau, gai sanor hən b̄evi ahai susur sagw. 38 Avan ideh asike b̄ipat nəhai balbal san ale husur ginau, gai sanor kasi hən b̄evi ahai susur sagw.†† 39 Avan ideh toke b̄etəḡau gat nəmauran san, dereh timasig dani. Ale avan ideh todam̄ hən nəmauran san b̄imasig m̄os ginau, dereh tikade vi sutuai.

40 “Avan ideh tohəhaṽur hən gamit mətbitoh maii, ehəhaṽur hən ginau; ale avan ideh tohəhaṽur hən ginau nəbitoh maii; ehəhaṽur hən atenan tosəvat ginau.* 41 Avan ideh tohəhaṽur hən ahai kelkel ur sua bitoh maii bathut ikel ur napisulan siGot, dereh tikad nakonṽurṽuran sihai kelkel ur. Ale avan ideh tohəhaṽur hən nəvanuan nanoran bitoh maii bathut tovi vanuan nanoran, dereh tikad nakonṽurṽuran sinəvanuan nanoran. 42 Ale avan ideh b̄ilav nab̄iliwai hən nəwai susus mai ideh len alategai lotovi ut kəmas bathut tovi ahai susur sagw, dereh aGot māu tilav nakonṽurṽuran mai avan enan.”

11

*AYesu mai aJon Baptais
(Luk 7.18-35)*

1 Nəboṅ aYesu tokəmaienan mai ahai susur san tovi 12 tonon, ivan dan naut enan hən b̄epusan mai hən b̄ikel ur na-kel-uri-an tovoi len navile gail a Kalili.

2 AJon Baptais itoh len naim bəban̄is, ale nəboṅ tosəsəlon̄ hən nəsa aKris̄to togolgole, aJon esəvat ahai susur san galevis hən ləbeus aYesu ke, 3 “Gaiug govi atenan togəmgəmai o namtimasvatvat vir togon?” 4 Ale aYesu isor var galit ke, “Təlmam van hən aJon. Kel maii nəsa mət̄tosəsəlon̄ həni, nəsa mət̄toris notogole.

§ 10:29: Nəsparo evi natuhman naməsav. * 10:33: 2Tim 2.12 ** 10:36: Hən naves 35-36, ris Mic 7.6 †† 10:38: Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hən bimat sil na-husur-aYesu-an.

* 10:40: Mak 9.37

⁵ Ametbesw gail lukad naketaan, alat lotogau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nedaranj bulbulol gail losəsəlon, alat lotomat lule məhat dan nəmatan ale naməsəl gail losəsəlon hən na-kel-uri-an tovoi notokele.* ⁶ AGot tigoł tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

⁷ Nəboŋ galit lotovan, aYesu etuəat sor husur aJon mai naluəoh ke, “Gamit mətovi lan naut masmas toəbesw hən mətberis nəsa? Mətuvan varis nauluəan tohum nalut naviliol nəlan toəuvi, tokur həni a? ⁸ Avil mətuvan hən mətberis nəsa? Nauluəan tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienən lutoh len nabiltiim sekiŋ gail. ⁹ Bimaienən, mətuvan hən mətberis nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi! Nukel mai gamit ke, savi ahai kelkel ur ŋai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ¹⁰ Natosian siGot isor husur ategaii ke, ‘Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw a mo hən gaiug hən beutaut hən naəisal moš gaiug.’* ”

¹¹ “Nokitin mai gamit ke, səkad avan ideh napəhaəut topasi, tosəhor aJon Baptais. Be len alat lototoh pipihəbələn aGot len nəmav, galit ideh tovi ut kəmas, iyalyal səhor aJon. ¹² Len nəboŋ ta mo siJon Baptais van vəbar daməŋai, nəvanuan gail lutaltal hən ləbəbis len natohan pipihəbələn aGot len nəmav, nəvanuan nəbəlan luke litah gati.* ¹³ Husur nalo siMoses mai ahai kelkel ur əisi lopəhav utaut van vəbar nəboŋ aJon togəmai. ¹⁴ Ale mətbike mətbedəłomi, gai evi Elijah, ahai kelkel ur gail lotoke beğəmai. ¹⁵ Avan ideh tokad nədariŋan hən besəsəlon, tesəsəlon məau!”

¹⁶ Beti aYesu eus gai gabag ke, “Be noləboi nəbenənoə hən nəvanuan gail ta daməŋai mai nəsa? Lohum alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ¹⁷ ‘Namtoəuv naəuvimal moš gamito be mətsəsav; namtokəkai hən nəbe nəmatan be mətsətaŋ.’ ¹⁸ Nokəmaienən husur nəboŋ aJon togəmai, gai səhan, gai samun, be luke, ‘Gai ikad natəmat!’ ¹⁹ Nəboŋ aNatun Nəvanuan togəmai, tohan, tomun, luke, ‘Məteris! Nauluəan tohan təməhav, tomun vatərog bolai. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail.’ Avil nəvanuan gail loləboi ləbekəta ləboii ke, namitisau hən nəmauran tonor, ekitin len nəsa togole.”

*Nabiltivile gail ləsəpair dan nəsaan salito
(Luk 10.13-15)*

²⁰ Beti aYesu etuəat sor van hən nabiltivile gail, esivoh len gail, gai togol namerikel tosəbur len galito, husur galit ləsəpair dan nəsaan salito. ²¹ Ike, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, gəlaru artəpair dan nəsaan səlaru len nahurabat toharharo mai nəmasiav.† ²² Be nukel mai gaməru ke, len nəboŋ aGot bepəpəhun navoian dan nəsaan, nəpanismen hən naut a Tair mai a Siton asike idaŋ hum bəbar gaməru. ²³ Ale gaiug naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəmav a?* Ao! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan. Husur nətagol namerikel len naut a Sotom hun notogole len gaiug tia, naut enan təpat sal vəbar nəboŋ ta daməŋai.* ²⁴ Be nukel mai gaiug ke, len nəboŋ

* **11:5:** Isa 35.5-6, 61.1 * **11:10:** Mal 3.1 * **11:12:** Len naut egai, naves eləboi bıkad namilen eru. Len tosua namilen imaiegai ke, nəvanuan loləŋon masuə hən ləbəbis len natohan pipihəbələn aGot, ale lutah gati, il gəgat lan. Namilen togon ike, nəvanuan luke ləbəbis len natohan pipihəbələn aGot hən ləbəmədas masuə həni. † **11:21:** Isa 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Jol 3.4-8; Amo 1.9-10; Zec 9.2-4. Navide silat a Israel nəboŋ lotoləŋon isa hən nəsaan salito ale lotopair dani imaiegai ke: losun nahurabat toharharo hum nəbak namətu, ale lobətah len namilen nəhab, lubarbar hən nəmasiav len nəkadulito. * **11:23:** Isa 14.13-15 * **11:23:** Gen 19.24-28

aGot ðepæpehun navoian dan nēsaan, nēpanismen hæn naut a Sotom asike idan hum ðibar gaiug.”

Nəḡavḡavan kitin
(Luk 10.21-22)

²⁵ Len nēboḡ enan aYesu isor tuṽ, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hæn nēmav mai navile a pan. Nusal suh gaiug husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nēkadulito mai alat lotokad namitisau hæn navile a pan, ale gukel vøhot gail mai alat lotovi ut kēmas hum atuhlahutai. ²⁶ Evoi, aTata, husur gohəhəṽur hæn tomaianan.

²⁷ “Natit ṽisi, aTəmagw ilav gail mai ginou tia. Səkad avan ideh toləboi aNatun aGot, be aTata ḡai eləboii. Ale səkad avan ideh toləboi aTata, be aNatun ḡai eləboii. Ale gai ilekis hæn nēvanuan galevis hæn ðevəhot ṽarṽar hæn aTata mai galito hæn ləbeləboii.”

²⁸ Nəboḡ aYesu tokəmaianan tonon ike, “Gegəm hæn ginou, gaiug nibem̃ toməhav, nəloṽ tosa hæn natit toməlas gotovusi, ale dereh neviol hæn nəḡavḡavan mai gaiug. ²⁹ Nayok sagw, lav nəhai enan togol dartobon hæn nəḡesusupah mai gaiug. Ale gegəm vi hai susur sagw. Husur naut kēmas nəḡevi amasta sam̃, nəsədan taltal, nəlogw mədau, nəsənau ginou, ale dereh nəḡavḡavan tegəm len gaiug, len nəloṽ am.* ³⁰ Husur nayok sagw sədan hæn gəḡikade, sədan hæn gaiug gəḡeləboi nəsa notokele, ale nəsa notorinji len gaiug, eməlala, sədan hæn gəḡigole.”

12

Masta hæn nəSappat
(Mak 2.23-28; Luk 6.1-5)

¹ Len nēboḡ enan aYesu iyar tur len nəmarireu nawit galevis len nəSappat. Ahai susur san gail lumalkəkət ale lotuḡat ḡubur nəhavhət nawit gail hæn ləḡihani.* ² Nəboḡ naFarisi galevis lotoris natenan, lukel mai aYesu ke, “Geris, ahai susur sam̃ gail lugol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat.” ³ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Be len natosian siGot, mətsəṽuruḡ ləboi nəsa aTevit galito lotogole nəboḡ lotomalkəkət a?*” ⁴ Eḡis len naim siGot ale luhan nabəta tolo, tokolkol hæn galito be tonor hæn ahai tutumav səḡolit ḡai ləḡihani.* ⁵ Ale mətsəṽuruḡ len nalo siMoses toke len nəSappat ahai tutumav gail lotoum len naim siGot, ləsagol kas natideh tosa, naut kēmas ləḡur kotov nalo hæn nəSappat a?*” ⁶⁻⁷ Avil məttaləboi namilen nategai len natosian siGot toke, ‘Noləḡon nalolosaan, savi natutumavan,’ asike məttəsəḡ səhoti ke alategai lotonor limaspanis.* Nukel mai gamit ke, ikad natesua gegai toyalyal səhor masuṽ hæn naim siGot.* ⁸ Alategai lunor bathut aNatun Nəvanuan evi Masta hæn nəSappat.”

Naulum̃an navəlan tomat
(Mak 3.1-6; Luk 6.6-11)

⁹ Beti aYesu erin naut enan, evi lan naim nəḡonḡonan sua salito. ¹⁰ Ikad naulum̃an sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas. Ale naFarisi gail luke lisaḡ səhot nəsaban ideh len aYesu ale lousi ke, “Inor len nalo hæn nēvanuan ḡigol avan ideh ḡimaaur len nəSappat a?” ¹¹ Ale isor var galit ke, “Gamit ideh gotokad nasipsip tosua tateh len nəḡur len nəSappat, gətətəgau gati, lav kuvi

* **11:29:** Jer 6.16 * **12:1:** Deu 23.25 * **12:3:** 1Sam 21.1-6 * **12:4:** Lev 24.9 * **12:5:** Num 28.9-10 * **12:6-7:** Hos 6.6 * **12:6-7:** Nəboḡ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag.

a? Evoi mættælav kuvi! ¹² Ale nasipsip savi natideh, nəvanuan esəhor masuŕ həni len nənauan siGot. Imaienan, inor len nalo hən datbigol navoian len nəSappat.”

¹³ Beti ikel mai aulumān ke, “Gisar hən navəlañ.” Nəboŋ tosar həni tonon, navəlan imaur təlmam inor ŋai hən togon. ¹⁴ Ŋa naFarisi gail luvan, luḃonḃon, lusor utaut hən naḃisal hən ləḃemədas bun aYesu hən ḃimat.

AYesu, nəvanuan nauman aGot tolekis həni

¹⁵ Be bathut ke aYesu toləboi natgalenan, eriŋ naut enan. Nabiltiḷuḃoh lohusuri ale igol alat lotoməsah ḃisi lumaaur. ¹⁶ Ale ikele hən galit ke salihol husur gai len nəhon nəvanuan gail. ¹⁷ Ekəmaienan hən nəsa ahai kelkel ur, aIsaiah, tokele ḃisarpoḃ ke:

¹⁸ “Naulumān nauman sagw bogai notolekis həni.

Noləmas bun gai,

nəlogw ehəhaḷur həni.

Dereh neriŋ aNunugw lan,

ale dereh tikel ur nanoran sagw van hən nəvanuan naut tiltile gail.

¹⁹ Asike eḷitḷituh, asike ikai habat,

asike ikad avan ideh ḃesəsəlon hən nadolon len naḃisal gail.

²⁰ Asike ikol ḃur naviyab tomabit tia,

asike ekin bun nəhau namial topan kəkereh sal,†

van vəbar ḃigol nanoran ḃipat puŋpuŋ naut ḃisi.

²¹ Ale nəvanuan naut tiltile gail ḃisi dereh leriŋ nəlolit lan,

dereh livatvat viri hən ḃilav kuv galit dan nəsaan salito.”*

AYesu mai aPeelsepul

(Mak 3.20-30; Luk 11.14-23)

²² Beti nəvanuan galevis losəhar naulumān tokad natəmat togol toḃut mai namətan toḃesw. Losəhari van hən aYesu, ale igol imaur hən ke eləboi ḃisor, eləboi ḃekəta. ²³ Naluḃoh ḃisi lumaŋmaŋ təban ale luke, “Ategai bogai, anatun siTevit māu a?”

²⁴ Be nəboŋ naFarisi gail lotosəsəlon hən natenan, luke, “Ategai ehut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul ŋai toil a mō hən natəmat gail.”

²⁵ Avil aYesu eləboi nənauan salito ale ikel mai galit ke, “Nəvanuan gail hən nəkantri pipihabəlan nakiŋ ideh lotoḃalkabaŋ, dereh naut enan timasirsir, teḃəḃesw. Navile o nəbathudud ideh toḃalkabaŋ, asike eil gəgat be dereh tepəpehw. ²⁶ ASetan tahut natəmat san gail, gai təḃalkabaŋ. Dereh alat lototoh pipihabəlan lepəpehw, asike loil gəgat. ²⁷ Ale nətahut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut natəmat gail len nədaŋan sise? Ahai susur samit gail gabag loḷusani ke mətsanor. ²⁸ Be nəḃehut natəmat gail len nədaŋan seNunun aGot, imagenan natohan pipihabəlan aGot ibar gamit tia. ²⁹ Avan ideh toke teḃis len naim sinabəhariv todaŋ hən ḃevənoh natit san gail, imasbaŋis gat abəhariv. Nəboŋ tobaŋisi tonon ŋai, eləboi ḃitariv kuv natit ḃisi dan naim san.‡

³⁰ “Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginau len nəmatuan, gai igol imaḃipiriah; asike ḃesəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəsab. ³¹ Imagenan, nukel mai gamito ke, aGot dereh teruḃat nəsaan ḃisi naut kəmas nəvanuan gail ləḃisor mədasi, be ləḃisor mədas aNunun aGot, aGot asike eruḃat nəsaan enan.

† **12:20:** Len naut egai ikele ke aKristo asike idan taltal hən alat ləsədaŋ, dereh tivoi ŋai hən alat lotodədas ləḃiwol hən nəmauran salit gabag. * **12:21:** Isa 42.1-4 ‡ **12:29:** Len nasoruan kəta egai aYesu ike gai eləboi ḃilav kuv nəvanuan dan aSetan nəboŋ tobaŋis gat aSetan, husur aYesu idan səhori.

³² Avan ideh bisor tas aNatun Nəvanuan, aGot dereh teruḅat nəsaan enan, be avan ideh bisor tas aNunun aGot, aGot asike eruḅat nəsaan enan dani boḅ ideh vi sutuai.”

Nəhai mai naḅite
(Luk 6.43-45)

³³ Ale aYesu ike, “Gəḅikad nəhai tovoi, naḅit dereh tivoi. Gəḅikad nəhai bisa, naḅit dereh tisa. Bathut goris ləboi nəhai nəboḅ gotoris naḅite. ³⁴ Gamit anatum nəḡmat gail!§ Anatun nəvaipa gail!** Mətoləboi məḅḅikel natit tovoi nəboḅ məḡtosa? Aoa! Nəsa topul səḡəhov len nəlon nəvanuan evivile len nəsa tokele. ³⁵ Nəvanuan tovoi, navoian egəm len natit tovoi topul len nəlon; avil nəvanuan tosa, nəsaan egəm len natit tosa topul len nəlon. ³⁶ Be nukel mai gamit ke, len nəboḅ aGot ḅepəpehun navoian dan nəsaan, nəvanuan gail limaskele sil nəsa lotokel nasoruan pisi lotosor lab həni. ³⁷ Bathut len nasoruan sam aGot dereh tisaḅ səḡoti ke gotonor, ale len nasoruan sam aGot dereh tisaḅ səḡoti ke gotosa, gimaspanis.”

AYesu esivoh len alat lotousus namerikel
(Mak 8.11-12; Luk 11.29-32)

³⁸ Beti ahai pusan hən nalo mai naFarisi galevis lous aYesu ke, “Hai pusan, namtuke namteris namerikel gəḅigole.” ³⁹ AYesu isor var galit ke, “Gamit naur ta daməḅai məḡusa, məḡsədaḅ len aGot suman apəḡaḅut tohusur auluman tiltile, sədaḅ len asoan. Məḡous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ḡai namerikel hən nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah. ⁴⁰ Suman aJonah totoh len nəmariboḅ totor mai nalenmariug totor len nabəḡaḅun nabiltiieh, len naḅide tomagenan, aNatun Nəvanuan dereh tipat ḅurhulon nətan husur nəmariboḅ titor mai nalenmariug titor.* ⁴¹ Husur natgalenan, len nəboḅ aGot ḅepəpehun navoian dan nəsaan, alat a Nineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməḅai, like naur egai limaspanis. Alat a Nineveh dereh ligol naten husur ke, nəboḅ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat səḡor aJonah!†† ⁴² Len nəboḅ aGot ḅepəpehun navoian dan nəsaan, naKwin hən naSaut dereh tile məḡat, kel kot nəsaan sinaur ta daməḅai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigol timagenan husur egəm len nətarḡət navile a pan hən ḅesəsəloḅ hən namitisau siSolomon hən nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səḡor aSolomon!”‡‡

Natəlmaman hən nanunun tosa
(Luk 11.24-26)

⁴³ AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəboḅ nanunun nəmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hən ḅisaḅ naut ideh hən ḅinḡavḡav lan, be idoḅ sobuer həni. ⁴⁴ Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’ Ale nəboḅ tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim toḅḅesw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit pisi tonor. ⁴⁵ Beti ivan vasəḡar nanunun toməlevru lotosa masuḅ səḡor gai, ale nəboḅ lotoḅis len nəvanuan, lutoḡ tin ei. Ale nəmauran sinəvanuan enan egəm isa vəsa tibatbat səḡor ta mō. Dereh timagenan hən naur tosa ta daməḅai.”

§ **12:34:** Len nəvanuan seJu gail, nəḡmat isa masuḅ hum natəmat toil a mō həni. ** **12:34:** Nəvaipa evi nəḡmat tosa. * **12:40:** Jna 1.17 †† **12:41:** Jna 3.5, 8, 10. Nəboḅ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag. ‡‡ **12:42:** 1Ki 10.1-10. Nəboḅ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag ale loməḡahun ləbesəsəloḅ həni.

*Nəbathudud kitin siYesu
(Mak 3.31-35; Luk 8.19-21)*

⁴⁶ Nəboŋ aYesu tosor mai naluŋoh sal, aŋan matmat gail mai anan lubar naut enan. Loil vivile, luke lisor maii. ⁴⁷ Avan sua ikel maii ke, “Geris, anaŋ mai aŋaŋ gail loil vivile, luke lisor mai gaiug.” ⁴⁸ Ale isor var atenan ke, “Anagw ase? Aŋagw gail ase?” ⁴⁹ Ale esuhun navəlan van hən ahai susur san gail, ike, “Geris! Anana sagw mai aŋagw gail bogai! ⁵⁰ Bathut avan ideh togol nəsa aTəmagw len nəmav toləŋoni, gai evi aŋagw, o aŋavinegw o anana sagw.”

13

*Nəbol pusan hən namisurhuwit
(Mak 4.1-12; Luk 8.4-10)*

¹ Len nəboŋ enan, aYesu evivile len naim, ebətah tarhəwai Kalili. ² Ale nabiltuluŋoh logəm, bənbəon garu lan, gol ke isah len nəbot hən bəbətah, ale naluŋoh loil husur nabitas. ³ Beti ikel natit tosoḅur mai galito len nəbol pusan gail. Ike, “Ikad nəvanuan tomabmabul namisurhut gail. Boŋ sua ia bubulan namisurhut nawit. ⁴ Nəboŋ tobubulan gail van, namisurhuwit galevis lorus husur nəpısal, ale nəman naməsav logəm, luhan pıis gail. ⁵ Galevis lorus len naut tobaŋ vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut bathut nətan səsareh. ⁶ Nəboŋ namityal tovi məhat, nəyal etun idaŋ gol nalut gail lomial husur səkad nəharhət tovi pan, ale lumayoh. ⁷ Galevis lorus len nəhau tokad nasunite, ale nəhau itov vi məhat, ruŋ gut bun nawit. ⁸ Galevis lorus len nətan tokənoh ale nəboŋ lotomatu, sua iŋan vəkad 100, sua iŋan vəkad 60, sual am iŋan vəkad 30. ⁹ Nəvanuan tokad nədariŋan, tesəsəloŋ!”

¹⁰ Beti ahai susur san gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Nəboŋ gotosor mai galito, guḅol pusan nıos nəsa?” ¹¹ Ale isor var galit ke, “Nugole husur aGot idaŋ hən ke mətəbələboi nəsa tosusuah len natohan pipihəbəlan aGot len nəmav be aGot sədaŋ hən ke galit ləbələboii. ¹² Bathut avan ideh nəlon tomaḅur hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii hən bəpul hən. Avil avan ideh tomətahun bələboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tokade dani. ¹³ Husur enan nusor mai galito len nəbol pusan, husur naut kəmas lotokəta, ləsakəta ləboi nəsa notogole, naut kəmas lotosəsəloŋ, ləsəsəloŋ hən nəsa notokele, ləsələboii. ¹⁴ Ale nasoruan siGot aIsaiah tokel uri isarpoh len galito, ike:

“Len nasəsəloŋan samito, dereh mətesəsəloŋ
be asike mətosəsəloŋ ləboi nəsa notokele,
ale len nakətaan samito, dereh mətekəta
be asike mətokəta ləboi nəsa notogole.

¹⁵ Husur nəkadun alategai egəm vənŋon,
pəpadaŋ nədariŋalit eḅulḅulol,
ale namətalit iḅer.

Asike lətəmagenan,
namətalit takəta ris nəsa notogole,
nədariŋalit tasəsəloŋ hən nəsa notokele,
nəlolit taləboi natgalenan,

ale lətəpair van hən ginau,
ale nətagol galit lətəmaur.’ ”*

¹⁶ Ale aYesu isor am ke, “Gamito, navoian siGot igol mətukab hən namətamito bathut ke lotokəta, mətukab hən nədariŋamito bathut ke lotosəsəloŋ. ¹⁷ Husur nukel nakitinan mai gamito ke, ahai kelkel ur mai

* 13:15: Isa 6.9-10

nəvanuan tonor lotosəbur loləjon masuŵ ke lətaris nəsa məttorisi, be ləsarisi, loləjon masuŵ ke lətasəsəlon hən nəsa məttosəsəlon həni, be ləsasəsəlon həni.

*AYesu isor vəsvəsai nəbol pusan enan
(Mak 4.13-20; Luk 8.11-15)*

¹⁸ “Imagenan, səsəlon hən namilen nəbol hən nəvanuan tobubulan namisurhuwit. ¹⁹ Namisurhuwit torus len naŵisal esuñan nəvanuan gail lotosəsəlon hən nasoruan hən natohan pipihabəlan aGot be ləsaləboii, gai tosa vəsa masuŵ tovi təmat egəm, lav kuv namisurhut nasoruan enan dan nəlolito. ²⁰ Namisurhuwit torus len naut tobaŵ vat esuñan alat lotosəsəlon hən nasoruan, ale vəha-sua ŵai lotəgau gati len nakemkeman. ²¹ Avil ləsəkad nəharhət tovi pan gol ləsəmaur sabəlav. Be nəboŵ todaŵ bībari o avan ideh bəmədās buni gol ləbələjon bīsa, dereh limayoh tutut, luteh dan nadələmian len nasoruan. ²² Namisurhuwit torus len nəhau tokad nasunite esuñan alat lotosəsəlon hən nasoruan avil nə-nau-masuŵ-an hən nəmauran ta daməŵjai mai nagərasian hən na-pul-hən-natite-an aroruŵ gut bun nasoruan gol səvan. ²³ Avil namisurhuwit torus len nətan tokənoh esuñan alat lotosəsəlon hən nasoruan, lotoləboii, lotoŵan masuŵ. Sual iŵan vəkad 100, sual iŵan vəkad 60, sual am iŵan vəkad 30.”

Nəbol pusan hən nawit mai naliol tosa

²⁴ AYesu ikel nəbol pusan sual am mai galito, ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua tobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu san. ²⁵ Be nəboŵ topat len mariug, aenemi sua egəm, ebubulan namisurhuliol tosa len nəmarireu tokad nawit tia, ale ivan.* ²⁶ Nəboŵ nawit totov, tuŵat bīvan, naliol tosa am itov. ²⁷ Naslev gail simahean naim logəm həni, luke, ‘Nasuŵ, gaiug gobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu sañ be gagai epul hən naliol tosa! Imabe?’ ²⁸ Ale ikel mai galit ke, ‘Aenemi sua igol nategai.’ Ŵa naslev gail lousi ke, ‘Guke namteput tuan naliol enan a?’ ²⁹ Ris toke, ‘Ao, nəboŵ mətəbeputi, dereh məteput mədas nawit am. ³⁰ Riŵ gəlar pīsi aritov bənbəon vəbar nəmatuan, ale len nəboŵ hən nəmatuan, dereh nikel mai nəvanuan nəmatuan ke lepəpehun gəlaru, baŵis tuan naliol tosa hən ləbəpəŵasi, ale baŵis tuan nawit vi lan naim sagw notoriŵriŵ nəhanian lan.’ ”

*Nəbol pusan hən namisurhumastat
(Mak 4.30-32; Luk 13.18-19)*

³¹ AYesu iŵol pusan tətās ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad namisurhumastat avan sua tomabule len nəhol san. ³² Ekəkereh səhor namisurhuharian tiltile gail, avil nəboŵ totov, egəm tibau səhor nəhanian gail len nəhol, ale egəm vi hai, hən ke nəman naməsav logəm um hən nəhai ŵodŵod salit len nəpashət gail.”

*Nəbol pusan hən nayis
(Luk 13.20-21)*

³³ AYesu ikel nəbol pusan. Ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Mitinau nayis, apəhaŵut sua tolavi. Ebundasi len nəhad nəflaua totor van vəbar nəflaua kavkav totob.”†

³⁴ AYesu ikel natgalen pīsi mai naluŵoh gail len nəbol pusan. Nəboŵ tosor mai galito, ikel nəbol pusan akis ŵai.‡ ³⁵ Igol tomaienan hən bīgol nəsa ahai kelkel ur tokele bīsarpoŵ ke,

* **13:25:** Naliol tosa enan ehun nawit, be evi behi, igol nəvanuan eru. † **13:33:** Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosoŵur, len nasoruan ta Kris lokisi hən sata totor. ‡ **13:34:** Hən naves 34-35, Mak 4.33-34

“Nəboŋ nəbesəŋav hən nabuŋogw, dereh nisor len nəbōl pusan, dereh nikel ur natit gail lotosusuah ta sutuai len natuβatan, nəboŋ notoum hən navile a pan.”*

AYesu isor vəsvəsai nəbōl hən naliol tosa

³⁶ Beti aYesu eriŋ naluŋoh, evi lohoim. Ale ahai susur san gail logəm həni, luke, “Kel mai ginamito bai, namilen nəbōl hən naliol tosa len nəmarireu.”
³⁷ Isor var galit ke, “Atenan tobubulan namisurhuwit tovoi evi aNatun Nəvanuan, ³⁸ ale nəmarireu evi navile a pan. Namisurhuwit tovoi lovi alat lototoh pipihabəlan aGot. Naliol tosa lovi alat sitenan tosa vəsa masuŋ tovi təmat. ³⁹ Ale aenemi tobubulan namisurhuliol tosa, evi natəmat. Nəboŋ hən nəmatuan evi nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nagilen hən natit pisi, ale alat nəmatuan lovi aŋel gail. ⁴⁰ Surŋan alat nəmatuan lotobaŋis tuan naliol tosa hən nəhab bihani, dereh timagenan len nagilen hən natit pisi. ⁴¹ Dereh aNatun Nəvanuan tesəvat aŋel san gail hən ləbepəpehun galit pisi lotogol nəvanuan biŋol nəsaan, mai alat lotogol nəsaan, dan natoŋan pipihabəlan. ⁴² Dereh aŋel gail libar hən galito vi lan nəhab topud vəsa; len naut enan dereh litaŋ, likat burbur nariŋolito. § ⁴³ Beti alat lotonor dereh lesurŋan namityal tomial habat len natoŋan pipihabəlan aTəmalito. Nəvanuan tokad nədariŋan tesəsəloŋ!

Natoŋan pipihabəlan aGot len nəmav

⁴⁴ “Natoŋan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakontit sua tovoi buni, nəvat han tosoβur, tosusuah len nəmarireu sua. Ale avan sua isaβi. Itavun tətəs həni. Ale len nakemkeman san ivan, eβur hən natit pisi tokade ale ia vŋur nəmarireu enan hən biƙad natenan tovoi.

⁴⁵ “Nukele am ke, natoŋan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua toŋur natit gail, pŋur hən gail, todoŋ nanesnes tovoi gail. ⁴⁶ Ale nəboŋ tosaβ nanesnes sua, nəvat han totibau, ivan, pŋur hən natit pisi tokade, ale ia vŋur nanesnes enan.

⁴⁷ “Nukele am ke, natoŋan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Nəvanuan galevis lubar hən nalevlev len nabiltiwai. Sədareh ikad naməŋod totiltile tosoβur tovisivis lan. ⁴⁸ Ale nəboŋ topul, lolivi vahut, lobətah, losəŋon tovoi gail len nəhad sua ale lubar hən tosa gail vi tut. ⁴⁹ Dereh timagenan len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nagilen hən natit pisi. Aŋel gail dereh lia pəpehun alat lotosa vəsa dan alat lotonor. ⁵⁰ Dereh libar hən alat lotosa vi lan nəhab topud vəsa vagol nametəlai tovi wai; len naut enan dereh litaŋ, likat burbur nariŋolito.”

⁵¹ AYesu eus galit ke, “Mətələboi səhot natgalen pisi məau a?” Lusor vari ke, “Evoi, namtoləboii.” ⁵² Na ikel mai galit ke, “Ahai pusan hən nalo siMoses togəm vi ahai susur len natoŋan pipihabəlan aGot len nəmav, ahai pusan enan esurŋan amahean naim topul hən nakontit gail. Eriŋ natgalenan len naut sua hən ləbesuh ei. Ale ilav nakontit toveveu mai nakontit tomatu dan naut enan.”

Lomətahun aYesu len naut a Nasaret (Mak 6.1-6; Luk 4.16-30)

⁵³ Nəboŋ aYesu tokel nəbōl pusan galenan tonəŋ, eriŋ naut enan. ⁵⁴ Ale nəboŋ tobar naut a Nasaret, naut totibau lan, eβusan len naim nəbənβonan salito. Galit luβaŋ, luke, “Eee, namitisau hən nəmauran tovoi egai, gai ilavi a be? Nədaŋan hən biŋol namerikel gail, ilavi a be? ⁵⁵ Be savi anatun ulurŋan sinəvanuan na-um-im-an a? Anan, nahəsən aMeri a? Aŋan aJemes,

* **13:35:** Psa 78.2 § **13:42:** Nəhab egai tosor husuri epud vəsa vagol nametəlai tovi wai.

aJosef, aSimon mai aJutas a? ⁵⁶ Ale aŵavinen gail p̄isi l̄esatoh mai gidato a? Bimaienan, ilav natgalen a be? Savi gai h̄en b̄imaienan!" ⁵⁷ Ale n̄elolit ep̄eŋasi, lom̄etahuni. Be aYesu ikel mai galit ke, "Ahai kelkel ur ideh, len naut p̄isi loputsani len n̄enauan salito, be len naut a im san mai len naim san, lunau ke tovi ut k̄emas." ⁵⁸ Ale aYesu sagol namerikel sasob̄ur len naut enan husur lupar d̄alomian lan.

14

N̄ematan siJon Baptais (Mak 6.14-29; Luk 9.7-9)

¹ N̄eboŋ aHerot Antipas tos̄es̄eloŋ h̄en na-kel-uri-an husur aYesu, ² ikel mai naslev lotok̄etk̄eta t̄eban ke, "Atenan aJon Baptais bolai! Ile m̄ehat dan n̄ematan, imagenan n̄edaŋan h̄en b̄igol namerikel gail ipat lan."

³ AHerot ek̄amaianan husur a m̄o igol ke lototah gat aJon, riŋi len naim b̄ebaŋis sil abareab siHerot, aHerotias tovi asoan aFilip, aHerot aŵan aFilip tos̄ehar kuvi. ⁴ Lutah gat aJon husur ikel titau h̄en aHerot ke, "Len nalo sanor h̄en ḡeb̄es̄ehar alitenan."* ⁵ AHerot ike tigol aJon timat be em̄etahw len n̄elol paŋpaŋ sinalūvoh bathut lunau ke aJon tovi ahai kelkel ur.

⁶ Len n̄ehanan h̄en n̄eboŋ n̄epasian siHerot, anatvavin aHerotias isav len n̄eholito ale aHerot eh̄ehaŵur habat h̄eni. ⁷ Imagenan ita gat na-kel-gati-an sua h̄en b̄evoli h̄en natideh gai b̄el̄eŋoni maii. ⁸ Na n̄eboŋ anan tokel maii h̄en n̄esa h̄en b̄eusi, nat̄ebarehreh ikel mai aHerot ke, "N̄ol̄eŋon n̄ekadun aJon Baptais, gegai, len nasiloh!" ⁹ Ale naut k̄emas ilolosa, bathut na-kel-gati-an san gai tota gati, mai alat lotosuh len n̄ehanan, aHerot ikele h̄en nasoltia galevis ke tehum tousi. ¹⁰ Ale lovi lan naim b̄ebaŋis, luta kotov n̄ekadun aJon. ¹¹ Loriŋ n̄ekadun len nasiloh, pati, lavi mai nat̄ebarehreh topati v̄elavi mai anan. ¹² Beti ahai susur siJon loḡemai, lupat niben van v̄etavuni. Ale n̄eboŋ lototavuni tonon, luvan h̄en aYesu, lukel n̄esa tovisi maii.

AYesu ev̄eŋan alalum̄an lotovi 5,000 (Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

¹³ N̄eboŋ aYesu tos̄es̄eloŋ h̄en na-kel-uri-an husur aJon, isah len nab̄ot sua, eriŋ naut enan h̄en b̄itoh s̄eb̄on len naut tōb̄es̄w. N̄eboŋ nalūvoh gail lotos̄es̄eloŋ h̄eni, loriŋ nab̄iltivile gail, luyar a ut husuri. ¹⁴ N̄eboŋ aYesu tomariŋ dan nab̄ot, eris nab̄iltivūvoh, n̄elon itaŋis galito ale igol alat lotom̄esah lumaur.

¹⁵ N̄eboŋ naut togomgom, ahai susur san gail loḡem h̄eni, luke, "Naut eg ipat a tut dan navile gail. Namityal ivan p̄isi tia. S̄ev̄at nalūvoh van, h̄en l̄eb̄evi lan navile gail h̄en l̄eb̄idas hanian h̄en l̄eb̄eŵuri." ¹⁶ Ris aYesu tokel mai galit ke, "Salivan, gamit m̄au mitilav n̄ehanian mai galito." ¹⁷ Lukel maii ke, "Be namts̄ekad natideh gegai, natuhb̄eta torim mai naieh toru ŋai." ¹⁸ Ale ike, "Tariv gail ḡem, mai ginau." ¹⁹ Beti ikel mai nalūvoh ke leb̄etah len naliol. Ale ilav nab̄eta torim mai naieh toru, ek̄eta vi lan n̄emav, ikel nasipaan. Ēbur gail, ilav nab̄eta mai ahai susur san gail ale lop̄ep̄ehun gail mai nalūvoh. ²⁰ Galit p̄isi luhan, luhanukub, ale los̄es̄eŋon hudhuhanian van, gol n̄ehad tovi 12 lopul.* ²¹ Ikad alalum̄an lotovi 5,000 lotohan, be ikad alatp̄ehaŵut mai alahutai am.

AYesu iyar len n̄epon n̄ewai (Mak 6.45-56; Jon 6.15-21)

* **14:4:** Lev 18.16, 20.21 * **14:20:** 2Ki 4.42-44

²² Beti aYesu igol ahai susur gail lusah len nabot hən ləbeil a mō vi lan nətarihət nabiltiwai. Ale gai esəvat naluṽoh gail hən ləberin naut enan. ²³ Nəboŋ tosəvat galit tonon, aYesu etəvehuh səbon vi lan naṽehuh hən bisor mai aGot. Ale nəboŋ naut togomgom itoh səbon ei. ²⁴ Len namityal enan, nabot isal vi rivuh a tut dan nətan. Nəwai ekudkud vapus, gol iṽas nabot husur isoh ḅur nəlan. ²⁵ Len nadudulan somilan naut səlan sal be aYesu egəm hən galito, iyar len nəpon nabiltiwai. ²⁶ Nəboŋ ahai susur gail lotoris toyaryar pōniwai, nəkadulit eṽurṽur. Lukai ke, “Wao! Nanunun sua bolai.” Ale ninelit epil gol lukai habat. ²⁷ Vəha-sua ŋai aYesu isor mai galit ke, “Samtemətahw! Məteil ḅuri! Ginau bogai!” ²⁸ APita ikai van həni ke, “Nasuḅ, ḅevi gaiug kitin, kel mai ginau ke niyar len nəpon nəwai van hən gaiug.” ²⁹ Ale ike, “Gəmai!” Nəboŋ aPita tomarin dan nabot, iyar pōniwai van hən aYesu. ³⁰ Be nəboŋ aPita toris nəlan todaŋ, emətahw, etuḅat sar maduḅduḅ ale ikai ke, “Nasuḅ, numat! Liv kuv ginau!” ³¹ Vəha-sua ŋai aYesu isar hən navəlan, itah gati, ale ike, “Gaiug gotokad natuhdəlomian ŋai, nəloṽ eur ginau mabe?” ³² Ale nəboŋ artosah len nabot, nəlan idar buni. ³³ Beti alat len nabot lulotu həni ke, “Govi aNatun aGot kitin.”

³⁴ Nəboŋ lotolav tukot len nabiltiwai, luvahut len naut a Kennesaret. ³⁵ Nəboŋ alat len naut enan lotokəta ləboi aYesu, loṽsul van hən naut p̄isi todaŋ vis naut enan ale losəhar alat lotoməsah van həni. ³⁶ Loŋiri ke tidam hən ləḅibar ŋai nasuṽarhət nahurabat san, ale galit p̄isi lotobari lumaur.

15

Inor ke niben nəvanuan biveveu o nəlon māu? (Mak 7.1-13)

¹ Beti naFarisi gail mai ahai p̄usan hən nalo luyar a Jerusalem gəm hən aYesu, luke, ² “Imabe ahai susur sam̄ gail lupal sob dan naṽisal hən naṽide sihaṽut sidat gail ta sutuai? Husur ləsəkəkəsəval nəboŋ lotohan.” ³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Gamit, imabe mətoḅur kotov nalo siGot mōs mətḅehusur naṽide samit ta sutuai? ⁴ Bathut aGot ike, ‘Putsan atəmaṽ mai anam̄ matmat len nənauan sam̄,’* ikele am̄ ke, ‘Avan ideh tosor tosa todaŋ hən atəman o anan, gai timat ebun māu.’* ⁵⁻⁶ Avil gamito, mətumakuv dan nalo siGot hən mətḅehusur naṽide samit ta sutuai nəboŋ məttoḅusan ke, ‘Avan ideh ḅikel mai atəman o anan ke, “Nəsa notokade hən nəḅevi tarhət sam̄, noviol həni tia mai aGot. Gai ḅigol ḅimagenan, inor ŋai ke asike eputsan atəman len nənauan san.”’ Gamito, mətuḅol ke nakelean siGot evi naut kəmas ŋai. ⁷ Mətovi nəvanuan gəgəras ŋai. Nəsa aGot tokele len nabuŋon alsaiah husur gamito ekitin. Ike,

⁸ “Nəvanuan galegai loṽputsan nahəsagw len nasoran salito,
be len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.

⁹ Lulotu soḅuer hən ginau,
loṽpusan hən nakelean sinəvanuan,
hum tovi lo sagw.’ ”*

Nəsa igol nəvanuan saveveu? (Mak 7.14-23)

¹⁰ Beti aYesu ekis naluṽoh gəmai, ikel mai galit ke, “Mətesəsəlon hən nəsa notokele, məteləboii. ¹¹ Savi nəsa tovi lan nəpan togol nəvanuan toḅinḅinjal len nəhon aGot. Ao, evi nəsa tovivile dan nabuŋon togol nəvanuan tosa, evi nəsa

* **15:4:** Exo 20.12; Deu 5.16 * **15:4:** Exo 21.17; Lev 20.9 * **15:9:** Isa 29.13

tokele togol nəvanuan saveveu.” ¹² Beti ahai susur gail logəm həni luke, “Nəbəŋ naFarisi gail lotosəsəlon hən nəsa gotomadhakele, igol nəlolit isa. Goləboii māu a?” ¹³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nəhai ideh aTəmagw len nəməv səməbule, dereh teput kuvi. ¹⁴ Riŋ galit lesuh! Lovi metbesw gail lotosəhar alat ləsəkəta. Nametbesw sua besəhar nametbesw togon, dereh gəlar pisi ariteh, arimasur len nəbur.” ¹⁵ Ale aPita ike, “Kel namilen nasoruan kəta enan mai ginamito.” ¹⁶ AYesu ike, “Gamito am, mətsaləboi səhoti a? ¹⁷ Mətoləboii tia ke natit pisi tovi lan nəpan nəvanuan, evi lan natəbaŋ van, evivile vi lan nalitavtav. ¹⁸ Avil natit gail nəvanuan tokele, nəsa tovivile dan nabuŋon, egəm len nəsa topat len nəlon, ale natgalenan lugol nəvanuan isa, saveveu. ¹⁹ Husur natgalegai logəm len nəlon: nənauan tosa, nagolean hən nəmatan, naitian tobur kotov nəlahan, naitian tosa, nəvənahan, naliboŋan len nakotan, mai nasoruan tomədas nahəsən nəvanuan o tomədas nahəsən aGot. ²⁰ Natgalenan lugol nəvanuan lobinbinjal len nəhon aGot. Nəvide hən nakəkəsəvalan len nəhanan sagole!”

*Nadəlomian sitobtaKenaan
(Mak 7.24-30)*

²¹ Beti aYesu eriŋ naut a Kalili, evi lan naut pəpadaŋ hən nəbilitivile eru, a Tair mai a Siton. ²² AtobtaKenaan sua totoh len naut enan, egəm hən aYesu, ikai ke, “Nasub, aNatun siTevit, gilolosa hən ginau. Natəmat sua emədas anatvavigw vəsa!” ²³ Be aYesu sasor vari len nasoruan ideh. Ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Səvati vi tut bathut ehusur gidato, ikai walwal!” ²⁴ Len na-sor-vari-an san aYesu ike, “AGot esəvat ginau van hən alat a Israel ŋai lotohum nasipsip gail lotomasig.” ²⁵ Nə alitenan egəm, teh bathurien aYesu, ike, “Nasub, gevi tarhət sagw!” ²⁶ AYesu ike, “Sanor hən nəbilav kuv nabəta hinatugw gail hən nəbibar həni van hən nalipah gail.” ²⁷ Ris aliten toke, “Evoi, Nasub, be nalipah gail loləboi ləbihan nasugut nabəta torus vi pan dan natev simasta salito.” ²⁸ Ale aYesu isor vari ke, “Bareab, gaiug gukad nadəlomian totibau masuŋ! Tevisi mōs gaiug hum gotoləŋoni.” Ale anatvavin imaur len namityal enan van.

AYesu igol isobur lumaur

²⁹ AYesu eriŋ naut enan, etəlmam vi Kalili, iyar husur nətarhəbilitiwai Kalili. Ale etəvehuh vi lan nəvehuh, ebətah ei. ³⁰ Nəbilitiluvoh gail logəm həni, losəhar alat lotogau, nametbesw gail, alat narielit tosa gol ləsəyar, nəbut gail mai isobur am. Lorin galit bathurien aYesu ale igol galit lumaur. ³¹ Naluvoŋ lumaŋmaŋ len nəsa lotorisi. Nəbut gail lusor; alat narielit tosa, nibelit ivonəvon, lumaur; alat lotogau luyar; mai nametbesw gail lokəta. Ale lusal suh nəyalyalan siGot silat a Israel.

*AYesu evəŋan alalumən lotovi 4,000
(Mak 8.1-10)*

³² Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəmai ike, “Nəlogw itanjis alategai, husur lutah mai ginau len nəmariboŋ totor tia ale ləsəkad natideh hən ləbihani. Nəsələŋon nəbesəvat galit van malkəkət. Nəbigole, dereh limatmatioŋ husur nəpisal salito.” ³³ Ale ahai susur gail lukel maii ke, “Len naut tobəbesw topat səbon maiegai, namtilav natuhbəta tihau mabe hən namtbevəŋan nəbilitiluvoh egai?” ³⁴ AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhbəta evis?” Luke, “Namtukad eməlevru mai natuhieh galevis.” ³⁵ Nə aYesu ikel mai naluvoŋ ke lebətah len tan. ³⁶ Ilav natuhbəta toməlevru mai naieh gail, esipa vi təban aGot hən nəhanian, ebur, lavi mai ahai susur gail ale lopəpehuni mai naluvoŋ.

³⁷ Galit p̄isi luhan v̄əhanukub. Ale losəŋon nahudhuhanian van gol nəhad toməlevru lopul. ³⁸ Ikad alalum̄an lotovi 4,000 lotohan, be ikad alatp̄əhaʋut mai alahutai gail am. ³⁹ Beti aYesu esəvat naluʋoh gail van. Ale isah len nabot, igam van v̄əbar naut a Makatan.*

16

*Lous taltal hən aYesu hən namerikel
(Mak 8.11-13; Luk 12.54-56)*

¹ Boŋ sua naFarisi mai naSattiusi gail logəm hən aYesu. Loləŋon ke aYesu tigol nəsaban, ŋa lousi hən ðeʋusan galit hən namerikel hən nəmav. ² Be aYesu isor var galit ke, “Nəboŋ namityal tomasur mətuke, ‘Pelan dereh naut tivoi husur nəmarigw ikathab,’ ³ ale len nadudulan mətuke, ‘Daməŋai naut ibatmot, nəmarigw epit vi məhat mai nəmav epitau. Dereh naut tisa. Nabiltius dereh teus.’ Mətələboi mətberis nəsa tovisi len nəmav, ale vəha-sua ŋai mətələboi ke naut tivoi o tisa, be mətədədas mətberis ləboi namilen nəsa tovisi len nəboŋ gail ta daməŋai. Mitimabe? ⁴ Gamit naur ta daməŋai mətusa, mətśədaŋ len aGot sun̄an ap̄əhaʋut tohusur aulum̄an tiltile, śədaŋ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ŋai namerikel hən nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah.” Ale aYesu eriŋ galito, ivan dan galito.

*Nayis hiFarisi mai Sattiusi gail
(Mak 8.14-21)*

⁵ Nəboŋ ahai susur gail lotogam tukot v̄əbar nətarhət nabiltiwai, nəlolit iboŋboŋ hən ləbesəŋon nabəta ideh van. ⁶ Ale aYesu ikel mai galito ke, “Mətələgəu hən gamit gabag! Mətekətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail.” ⁷ Lusor mai galit gabag ke, “Ekəmaienan husur datsəlav nabəta ideh gəmai.” ⁸ AYesu eləboi nənauan salito ŋa ike, “Gamit məttoke kad natuhdəlomian ŋai, mətuhol husur nabəta mətśəkade hən nəsa? ⁹ Mətsələboi sal a? Nəlomit iboŋboŋ hən natuhbəta torim hilat lotovi 5,000 mai nəhad gail p̄isi məttoŋəŋoni a? ¹⁰ Nəlomit iboŋboŋ hən natuhbəta toməlevru hilat lotovi 4,000 mai nəhad gail p̄isi məttoŋəŋoni a? ¹¹ Imabe? Mətunau sal ke nusor husur nabəta m̄au a? Aoa! Be nukel mai gamit tətəs ke, kətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail!” ¹² Beti len namityal enan ŋai lunau səhoti ke nəboŋ tokel nalələgəuan mai galito, gai sasor husur nayis len nabəta. Ao isor tas naŋusanan siFarisi mai Sattiusi gail.

*APita ikel kot aYesu
(Mak 8.27-30; Luk 9.18-21)*

¹³ AYesu eriŋ naut enan ale nəboŋ tobar naut a Sisarea Filippi, eus ahai susur san gail ke, “Nəvanuan gail lotosor husur aNatun Nəvanuan, luke tovi ase?” ¹⁴ Lusor vari ke, “Galevis luke aJon Baptais. Galevis luke aElijah. Galevis am luke aJeremiah o ahai kelkel ur soal am.” ¹⁵ Beti eus galit ke, “Be gamito, mətunau ke ginəu ase?” ¹⁶ ASimon Pita isor vari ke, “Gaiug boh aKristo, aNatun aGot nəkadun nəmauran.” ¹⁷ Ale aYesu ikel mai ke, “Tivoi hən gaiug, aSimon anatun aJonah! Savi avan ideh len navile a pan tokel vəhot natenan, be aTəmagw len nəmav ikel vəhoti mai gaiug. ¹⁸ Nukele am mai gaiug ke govi aPita, nəvat, ale dereh neum hən naim sagw len nəvat enan, naim sagw tovi vanuan sagw gail. Ale nədaŋan hən nəmatan edədas ðesəhor galito. ¹⁹ Nukele am mai gaiug ke, dereh neviol hən naki hən nabopita hən natohan pipihəlan aGot len nəmav mai gaiug. Natideh gəbikai tasi len navile a pan,

* **15:39:** Datsələboi savoi naut a Makatan topat lan, be datələboi ŋai ke topat tarhəbiltiwai Kalili.

* **16:9:** Mat 14.15-21 * **16:10:** Mat 15.32-38

evi n̄sa aGot tokai tasi tia len n̄mav. Ale natideh g̃bidam̄ h̄ni len navile a pan, evi n̄sa aGot todam̄ h̄ni tia len n̄mav.”* ²⁰ Beti aYesu ikel p̄uli h̄n ahai susur gail ke salikel avan ideh ke gai tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

*AYesu ep̄hav utaut h̄n n̄matan san
(Mak 8.31-9.1; Luk 9.22-27)*

²¹ Len n̄boŋ enan van, aYesu etūbat kele ip̄arpar mai ahai susur san gail ke timasvi Jerusalem ale timasl̄ŋon tisa v̄sa len nāvide tosōbur len nav̄elan alat lotoil a m̄o h̄n n̄vanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail h̄n nalo. Ale dereh ligol timat. Beti len n̄mariboŋ b̄itor dereh aGot tigol tile m̄ohat. ²² Beti aPita eliv aYesu vi tarh̄te, etūbat sor lan, ike, “Satimaiean, Nasū! Natgalenan salevisi h̄n gaiug!” ²³ Be ipair van h̄n aPita, ike, “Gevi tahw dan ginau aSetan! Gugol risi h̄n n̄bipes hab̄etw h̄n n̄b̄iteh. N̄nauan sam̄ gail l̄s̄apat len n̄sa aGot tol̄ŋoni, lohusur nal̄ŋonian sin̄vanuan ŋai.”

²⁴ Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh b̄ike b̄ehusur ginau, timaske, ‘Aoa,’ h̄n n̄nauan mai nal̄ŋonian san gabag, timasvus n̄hai balbal san, tehusur ginau. ²⁵ Husur avan ideh b̄ike b̄iwol h̄n n̄mauran san gabag h̄n b̄et̄gau gat n̄mauran san, dereh timasig. Be n̄mauran san b̄imasig m̄os ginau, dereh tikad n̄mauran vi sutuai. ²⁶ N̄vanuan b̄ikad natit p̄isi len navile a pan, be n̄mauran san vi sutuai b̄imasig, imabe? Ikad n̄sa? N̄vanuan el̄boi b̄eviol h̄n n̄sa h̄n b̄ikad n̄mauran enan a? ²⁷ Bathut aNatun N̄vanuan dereh teḡm ta bog. Dereh teḡm mai aŋel san gail len n̄daŋan mai nam̄nas seT̄man. Len n̄boŋ enan, dereh tilav nap̄urpuran mai n̄vanuan gail h̄n natit p̄isi lotogole, tinor h̄n n̄sa lotogole.* ²⁸ Nokitin mai gamit ke, gamit galevis m̄ettoil gegai, asike lumat van v̄bar l̄beris naḡmaian siNatun N̄vanuan h̄n b̄eil a m̄o hum aKiŋ.”

17

*Nam̄nas kitin siYesu
(Mak 9.2-13; Luk 9.28-36)*

¹ Len n̄mariboŋ tom̄levtes husur n̄boŋ enan, aYesu es̄har aPita, mai alarmīvan, aJemes mai aJon. Es̄har galit s̄abolito vi m̄ohat len nāvehuh sua tosaḥsah. ² Ale len n̄holito eḡm tile, n̄hon em̄ial hum namityal, nahurabat san eḡm p̄ehap̄hw buni vabilbil.* ³ V̄ha-sua ŋai loris aMoses mai aElijah artohol mai aYesu. ⁴ APita isor mai aYesu, ike, “Ivoi h̄n dattotoh gegai. G̃bel̄ŋoni, dereh neum h̄n n̄pasval̄val titor, tesua esam̄, tesua siMoses, mai tesua siElijah.”

⁵ N̄boŋ aPita tosor sal, n̄mavukasw tom̄ial habat ikabut gol galito, ale nadoldol sua len n̄mavukasw ike, “Ategai evi aNatugw ulum̄an notol̄emas buni, notoh̄hāvur h̄ni. S̄es̄el̄ŋ husuri!” ⁶ N̄boŋ lotos̄es̄el̄ŋ h̄n natenan, ahai susur gail luteh, k̄eta vi pan, n̄lolit epil v̄sa. ⁷ AYesu eḡm h̄n galito, ibar galito, ike, “Mitile m̄ohat. Samtem̄atahw.” ⁸ Ale n̄boŋ lotok̄eta vi m̄ohat, lok̄eta ris aYesu s̄b̄on ŋai, l̄saris avan ideh am.

⁹ N̄boŋ lotomariŋ vi pan len nāvehuh, aYesu ikele h̄n galit ke, “Samtikel ur n̄sa m̄ettorisi mai avan ideh am vir aGot b̄igol aNatun N̄vanuan b̄ile m̄ohat dan n̄matan.” ¹⁰ Beti ahai susur gail lousi ke, “Ahai p̄usan h̄n nalo luke aElijah timasḡm a m̄o, be lukele h̄n n̄sa?”* ¹¹ AYesu isor var galit ke, “Evoi, tarh̄t sua, aElijah dereh teḡm a m̄o h̄n b̄igol t̄lmam h̄n natit p̄isi l̄binor. ¹² Be len n̄tarh̄te am, nukele mai gamit ke, aElijah eḡm tia, ale n̄vanuan

* **16:19:** Mat 18.18; Jon 20.23 * **16:27:** Psa 62.12; Rom 2.6 * **17:2:** 2Pit 1.16-18 * **17:10:** Mal 4.5

gail ləsakəta ləboii, lugol nəsa lotoləḡoni həni. Imagenan, dereh ligol aNatun Nəvanuan am teləḡon tisa vəsa.”¹³ Len namityal enan ḡai ahai susur gail lunau səhoti ke aYesu isor mai galito husur aJon Baptais.

AYesu igol natətai sua tokad natəmat imaur

(Mak 9.14-29; Luk 9.37-43a)

¹⁴ Nəboḡ lototəlmam dan naṽehuh tononḡ, logəm hən naluṽoh, ale aulumān sua egəm hən aYesu, etəḡedur bathurien, ¹⁵ ale ike, “Nasuḅ, gilolosa hən anatugw ulumān husur nahumatmat ibari gol ke eləḡon isa vəsa batbat. Husur iteh len nəhab tabtab ale iteh vəha-səḅsoḅur len nəwai am. ¹⁶ Nosəhari van hən ahai susur samḡ gail avil lodədas ləbigol ḅimaur.” ¹⁷ AYesu isor vari ke, “Eee naur egai mətətomətahun nadəlomian, mətətohusur naḡisal tosa tokaḅkaḅur, nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mətupar dəlomian van van van nupetəmas həni. Səhar natətai gəmai!” ¹⁸ Beti aYesu esivoh len natəmat ale imakuv dan natətai, ale len namityal enan van imaur buni.

¹⁹ Ale ahai susur gail logəm hən aYesu, lusor səḅolit maii ke, “Imabe ginamit namtsaləboi namtḅehut natəmat enan?” ²⁰⁻²¹ Ale ikel mai galit ke, “Mətodədasi bathut nadəlomian samit enḡidol, ekəkereh masuṽ. Husur nokitin mai gamit ke, mətḅikad nadəlomian hun namisurhumastat tomarisoris mətələboi mətḅikel mai naṽehuh egai ke, ‘Gerus van ea!’ ale dereh terus. Naut kəmas mətunau ke mətodədasi mətḅigol natesua, dereh mətələboi mətḅigole.”*

AYesu isor tətasi husur nəmatan san

(Mak 9.30-32; Luk 9.43b-45)

²² Nəboḡ ahai susur gail lotəḅonḅon len naut a Kalili, aYesu isor mai galit ke, “Avan sua dereh teriḡ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail. ²³ Dereh ligol timat, ale len nəmariboḡ titor aGot tigol tile məhat.” Nəboḡ aYesu tokəmaienan tononḡ, ahai susur gail loləḡon isa masuṽ.

Nətaks hən naim siGot

²⁴ Nəboḡ aYesu mai ahai susur san gail lotəbar naut a Kapernaum, alat lototariv tuan nətaks tovi nətrahma toru, logəm hən aPita luke, “Ahai ḡusan samḡ, eṽur nətaks hən naim siGot mḡau a?”†

²⁵ APita ike, “Evoi.” Ale nəboḡ toḅis lohoim, aSimon sakel natideh be aYesu isor a mḡo maii ike, “Simon, len nənauan samḡ nəsa inor? Nau nakiḡ gail len navile a pan. Ase eṽur nəlaisens mai nətaks lototariv tuani, anatulit gail o nametḅos gail a?” ²⁶ Ale aPita ikel maii ke, “Nametḅos gail.” Beti aYesu ike, “Bimaienan, savi len anatulit gail hən ləḅəṽuri. ²⁷ Be hən asike nəlolit ḅipaḡpaḡ, givan hən nəḅiltiwai, bar hən nəhau. Naieh metəkav gəḅisah həni, səḡav hən nabuḡon ale dereh gisaḅ nakoin tovi nəstater.‡ Lav kuvi, lavi mai galito mḡos nətaks sidaru.”

18

Ase iyalyal səhor galit am

(Mak 9.33-37, 42-48; Luk 9.46-48, 17.1-2)

¹ Len namityal enan ahai susur gail logəm hən aYesu lousi ke, “Ase iyalyal səhor galit am len natohan pipihəlan aGot len nəmav?” ² Ale aYesu ekis natuhtətai sua gəmai, igol eil rivuh len galito. ³ Beti ike, “Nokitin, nukel mai gamit ke, asike mətḅipair dan naṽide tosa samito hən mətḅesumān

* **17:20-21:** Naloḅulat galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 21 Avil mətələboi mətḅehut tomagenan nəboḡ mətəḡəhan be mətətosor tuṽ ḡai. † **17:24:** Exo 30.11-16, 38.26. Nətrahma evi nakoin tovi naḡurḡuran hən nauman hən nəmariboḡ tosua. ‡ **17:27:** Nəstater evi nakoin sua tovi naḡurḡuran hən nauman hən nəmariboḡ tovat.

atuhlahutai, mitimabe? Asike asike mətobis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ⁴ Imagenan, avan ideh bəriŋ gai hum tovi ut kəmas suŋan natuhtətai egai, gai iyalyal səhor galit am len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ⁵ Ale avan ideh tohəhaʋur hən natuhtətai suŋan egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhaʋur hən ginau nəbitah maii.

⁶ “Ale avan ideh bigol atuhlahutai sua, tokad nadəlomian len ginau, bteh len nəsaan, nəpanismen sitenan dereh tisa am səhor ke nəvanuan galevis ləbitahətah hən nabiltivat len naholoan, ale ləbibar həni len tas hən bimaduŋduŋ butitas tosareh vi pan.* ⁷ Navile a pan dereh tisa vəsə bathut natit gail lotogol nəvanuan gail lotogol nəsaan. Natgalenan lotomaienan dereh limasvisi be tisa vəsə tibatbat hən nəvanuan togol natgalen ləbevisi. ⁸ Ale, navələm o nariem bigol gaiug gəbigol nəsaan, gita kotovi, bar həni vi tut. Gəbikad nəmauran vi sutuai be nariem bisa gol gəsəyar o gugau, natenan esəhor gəbikad nariem gəlar pisi arbivoi ale aGot bibar hən gaiug len nəhab topaŋ vi sutuai. ⁹ Namətam bigol gəbiteh len nəsaan, kis kuvi, bar həni vi tut. Gəbikad nəmauran vi sutuai be namətam bəsua biḅesw, natenan esəhor gəbikad namətam gəlar pisi arbivoi ale aGot bibar hən gaiug len nəhab nəmatan.

*Nəbol pusan husur nasipsip tomasig
(Luk 15.3-7)*

¹⁰⁻¹¹ “Mətələləgau hən gamito! Atuhlahutai ideh tokad nadəlomian len ginau, samtinau ke gai evi naut kəmas. Husur nukele mai gamit ke, aŋel gail lotokətkəta təban galito, loləboi tabtab hən ləbisor mōs galito len nəhon aTəmagw len nəmav.†

¹² “Mitinau natsua. Avan ideh bikad nasipsip lotovi 100, ale sua iyar lab vi tut sua, mətunau ke tigoł nəsa? Dereh atenan teriŋ lotovi 99 lesuh len naʋehuh hən bia doŋ tosua toyar lab vi tut. ¹³ Ale bisabi, nukel nakitinan mai gamito ke, ikemkem təban səhor lotovi 99 ləsəyar lab vi tut. ¹⁴ Imagenan, savi naləŋonian seTəmamito len nəmav hən atuhlahutai galegai ideh bimasig.”

Nəbathudud nadəlomian sua togol tosa hən gaiug

¹⁵ AYesu isor am ke, “Nəbathudud ideh len nadəlomian bigol nəsaan hən gaiug, gia sor mai gai səbon, kel pərpəar hən nəsa tosa gai togole maii. Gai bəsəsəloŋ səhot nəsa gotokele, gukad təlmam həni suŋan na-ke-wawa-an len nadəlomian. ¹⁶ Be asike bəsəsəloŋ hən gaiug, gesəhar nəvanuan nadəlomian tesua o teru am hən gəbəhusur natosian siGot toke, ‘Nəboŋ avan ideh bikel uri ke nəvanuan togon togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele timasil pərpəar len na-ke-koti-an sinəvanuan toru o totor am.* ¹⁷ Be asike bəsəsəloŋ husur galito, kel ur natit pisi mai nəbonbonan kavkav silat lotokad nadəlomian len naut enan. Asike bəsəsəloŋ husur alat lotokad nadəlomian am, len nənauan sam riŋi tesuŋan nametḅos səkad nadəlomian o nəvanuan nətaks.

¹⁸ “Nukel nakitinan mai gamito ke, natideh gəbikai tasi len navile a pan tevi nəsa aGot tokai tasi tia len nəmav, ale natideh gəbidaŋ həni len navile a pan tevi nəsa aGot todaŋ həni tia len nəmav.* ¹⁹ Nukel tətəs hən nakitinan mai gamit ke, gamit bəru arbikad nənauan bəsua husur natideh len navile a

* **18:6:** Nabiltivat enan eməlas habat, natoŋki esulsul həni hən bəbul dasdas nawit hən bəgəm vi flaua.

† **18:10-11:** Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: 11 Husur aNatun Nəvanuan egəm hən bilav kuv alat lotomasig dan nəsaan salito. * **18:16:** Deu 19.15 * **18:18:** Mat 16.19; Jon 20.23

pan, nēsa arþeusi, aTēmagw len nēmav dereh tigole mōs gēlaru. ²⁰ Husur toru o totor lotobon len nahēsagw, ginau nutah mai galit ei.”

Narubatian

²¹ Beti aPita egēm hēn aYesu eusi ke, “Nēbathudud nadēlomian sua ðigol nēsaan tabtab hēn ginau, nerubat nēsaan san vēha-vis? Nerubat gail vēha-mēlevru a?” ²² AYesu isor vari ke, “Ao, nēsakel ke vēha-mēlevru, avil nuke gerubat gail sējavur vēha-mēlevru vēha-mēlevru.‡ ²³ Imaienan, natoħan pipi-habēlan aGot len nēmav imaiegai: Ikad nakij sua toke naslev san gail lisar gel nēkabut salit maii. ²⁴ Nēboŋ totubat us nēkabut salito, losēhar avan sua van hēni tokabut hēn nētalent tovi 10,000, ale nētalent esua ŋai evi naþurþuran hēn nauman hēn nasihau tovi 15. ²⁵ Husur atenan todēdas ðisar gel nēkabut enan, amasta san ikele hēni ke teþur hēn asoan mai anatun gail hēn lēbegēm vi slev gail ale teþur hēn natit þisi am gai tokade, hēn ðisar gel nēkabut san. ²⁶ Na naslev iteh bathurien, eŋiri ke, ‘Sagesigarir hēn ginau, ale dereh nisar gel tēlmam hēn natit þisi mai gaiug.’ ²⁷ Nēlon amasta itaŋis naslev san enan, ikas kuv nēkabut san, eriŋi hēn ðivan.

²⁸ “Beti naslev enan evivile, etut len naslev togon tovi galit sua ŋai tokabut san hēn nēvat, natenarius tovi 100.Š Ale naslev itah gat togon, tubat tēgau gat naholoan, ike, ‘Sar gel nēvat gotokabut hēni len ginau!’ ²⁹ Ale naslev togon iteh bathurien eŋiri ke, ‘Sagesigarir hēn ginau, ale dereh nisar gel tēlmam hēni mai gaiug.’ ³⁰ Be naslev ta mō emētahuni. Ivan, gole hēn lēbitah gat togon, riŋi len naim bēbaŋis vir ðisar gel þis nēkabut san. ³¹ Nēboŋ naslev galen am lotoris nēsa tovisi, lulolosa masuŋ, ale lua kel ur natit þisi lotovisi mai amasta salito. ³² Ale amasta ekis naslev ta mō gēmai, ikel maii ke, ‘Govi slev gotosa vēsa batbat! Ginau nukas kuv nēkabut sam þisi husur goŋir ginau hēni. ³³ Ivoi am gētalolosa hēn naslev togon sumān ginau notololosa hēn gaiug.’ ³⁴ Ale len nēlol paŋpaŋ san, amasta eriŋi len navēlan alat lotokētkēta kēkol hēn naim bēbaŋis hēn lēðigol niben atenan ðepēŋas vir ðisar gel natit þisi gai tokabut hēni. ³⁵ Len naŋide tomagenan, len nēlomito asike mēþerubat kitin hēn nēsaan sinēbathudud nadēlomian ideh lotogol tosa hēn gamito, aTēmagw len nēmav dereh tigol timaienan hēn gamito.”

19

Natiŋosan

(Mak 10.1-12)

¹ Nēboŋ aYesu tokēmaienan tonon, eriŋ naut a Kalili, evi Jutea len naut tarhēwisel Jortan. ² Nabiltiŋuoh gail lohusuri, ale igol galit lumaur ei.

³ Beti naFarisi galevis logēm hēn aYesu, lolēŋon ke tekēkos len nasoruan san, mēdas nahēsan ale lousi ke, “Inor hēn aulumān ðetiŋos hēn asoan, riŋ gaþulani husur nēnauan o nalēŋonian sitenan ŋai a?*” ⁴ Ris aYesu tosor var galit ke, “Mētsaŋvuruŋ natosian siGot toke ‘sutuai len natubatan aGot igol naulumān mai napēhaŋut a?*” ⁵ Ale aGot ike, ‘Bathut natenan, naulumān dereh teriŋ atēman mai anan hēn ðeudud mai asoan, ale aresua sumān artovi niben tosua ŋai.’* ⁶ Husur arsarū am, arosua ŋai. Imagenan, naududan aGot togole, nēvanuan satepēpēhuni.” ⁷ Ale lousi ke, “Bimagenan, aMoses ikel nalo toke, ‘Naulumān tilav nalobulat hēn natiŋosan mai asoan ale tesēvati van,’

‡ **18:22:** Nēboŋ aYesu ekēmaienan, namilen ke datimasrubat nēsaan sinēvanuan nadēlomian tabtab, nānoŋan teþuer. § **18:28:** Natenarius evi nēvat naþurþuran hēn nauman hēn nēmariboŋ tosua.

* **19:3:** Natiŋosan evi na-tos-gati-an hēn napēpēhwan silarmisoan sua hēn asike arðilah am. * **19:4:**

Gen 1.27, 5.2 * **19:5:** Gen 2.24

ikele husur nəsə?”* ⁸ AYesu ikel mai galit ke, “AMoses idam̄ hēni ke mættotiṽos hēn asoamito husur nəkadumit ihaihai masuṽ, avil sutuai len natuḃatan, səmaienan. ⁹ Be nukel mai gamito ke naulum̄an ideh totiṽos hēn asoan naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, ale tolāh mai napəhəṽut ideh am, atenan igol naitian toḃur kotov nəlāhan.” ¹⁰ Ahai susur san gail lukel maii ke, “Nəlāhan naulum̄an tokade mai asoan ḃimaienan, nəlāhan toḃuer ivoi am.” ¹¹ Ris aYesu tosor var galit ke, “Savi nəvanuan ṽisi loləboi ləḃesəsəloṽ səhot naṽusanan enan, be aGot ilav nədaṽan mai galevis ṽai hēn ləḃeləboi ləḃigole. ¹² Husur sogsog galevis lovi sogsog nəḃoṽ analit lotopas galito, be sogsog galevis am, nəvanuan gail lugol lotovi sogsog. Ale ikad galevis tile am ləsəlāh m̄os natohan pipihəḃəlan aGot len nəmav gol ke len nəmauran salito losum̄an sogsog gail. Avan ideh toləboi ḃesəsəloṽ səhot natenan, tesəsəloṽ səhoti!”†

AYesu mai alahutai
(Mak 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ Beti nəvanuan galevis losəhar atuhlahutai van hēn aYesu hēn ḃeriṽ navəlan gəlaru len galito ale sor tuṽ. Avil ahai susur gail losivoh len galito. ¹⁴ Be aYesu ike, “Mitidam̄ hēn alahutai ləḃegəm hēn gināu; samteil gol galito! Husur natohan pipihəḃəlan aGot len nəmav evi silat lotosum̄an alategai.” ¹⁵ Ale nəḃoṽ aYesu toriṽ navəlan gəlaru len galito tonon, eriṽ naut enan, ivan.

Nəmantuhmar topul hēn natite
(Mak 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Len nəḃoṽ sua, aulum̄an sua egəm hēn aYesu eusi ke, “Hai ṽusan, nigol natit tovoi sa hēn nəḃikad nəmauran vi sutuai?” ¹⁷ AYesu isor vari ke, “Imabe gotous gināu husur natit tovoi? Ikad Atesua ṽai tovoi. Be gəḃike gəḃevi lan nəmauran vi sutuai, gigol nəsə nakelean todaṽ gail siGot tokele.” ¹⁸ Ike, “Nakelean todaṽ gail ta be?” Ale aYesu ike, “Sagigol avan ideh timat,‡ sagigol naitian toḃur kotov nəlāhan, sagevənah, sagelibon len nakotan, ¹⁹ geputsan atəmaṽ mai anam̄ len nənauan sam̄, ale ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaṽ hēn gaiug sum̄an gotoləmas bun gaiug gabag.”* ²⁰ Nəmantuhmar ikel maii ke, “Nugol natgalen ṽisi tia. Nəsə ipat sal hēn nəḃigole?” ²¹ AYesu ikel maii ke, “Gəḃike gəḃinor kavkav len nəhon aGot, gia ṽur hēn natit ṽisi sam̄, ale viol hēn nəvat han mai naməsəl gail. Ale dereh gikad nakonviolān aGot totəgau gati m̄os gaiug len nəmav. Beti gegəm husur gināu.”

²² Nəḃoṽ nəmantuhmar tosəsəloṽ hēn natenan, ivan, eləṽon isa habat husur epul hēn natite, ikad nasugsugur isəḃur. ²³ Ale aYesu isor mai ahai susur san gail, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, idaṽ habat hēn avan ideh topul hēn natite ḃəḃis len natohan pipihəḃəlan aGot len nəmav.” ²⁴ Ikele am ke, “Idaṽ habat hēn nəkamel ḃəḃis tur len nəḃurhunil səsod. Idaṽ səhori am hēn nəvanuan topul hēn natite ḃəḃis len natohan pipihəḃəlan aGot.” ²⁵ Nəḃoṽ lotosəsəloṽ hēni, ahai susur gail luṽaṽ habat, luke, “ḃimaienan, as tḃis lan? Səkad avan ideh ḃikad nəmauran vi sutuai!” ²⁶ Beti aYesu ekəta bonus galito ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləḃigol natenan, avil aGot eləboi ḃigol natit ṽisi.” ²⁷ Ale aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtoriṽ natit ṽisi hēn namttohusur gaiug. Dereh tikad nəsə sinamito?” ²⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamito ke, len nəḃoṽ navile a pan ḃiveveu, nəḃoṽ aNatun Nəvanuan ḃəḃətah len nəḃiltihai ḃəḃətah san toyalyal hum

* **19:7:** Deu 24.1-4; Mat 5.31 † **19:12:** Sogsog evi nabuai o nabuluk o naulum̄an ideh səkad nədavurhut naloson husur lototev kotovi. ‡ **19:18:** Nəḃoṽ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paṽpaṽ sam̄ o naləṽonian sam̄ ṽai. * **19:19:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20; Lev 19.18

akin, gamit am mættohusur ginau, dereh mætebətah len nabiltihai bətbətah gail lotovi 12 hən mætbepəpehun navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael. ²⁹ Ale avan ideh toriŋ naim gail o aʋan gail o aʋavinen gail o atəman o anan o anatan gail o nətan mōs nahəsagw, dereh aGot teviol hən vəha-100 maii, ale aGot teviol am hən nəmauran vi sutuai maii. ³⁰ Ale nabiltivanuan isobur gagai, asike lovi natideh; ale isobur ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi biltivanuan.”

20

Nəvanuan gail lotoum len nəhol nakrep

¹ AYesu eʋusan am ke, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad amahean nətan tovivile dudulan soṃilan hən bidas lalunian mōs nauman hən nəhol nakrep san. ² Lous nəvat ale idam̄ hən bəʋur galit hən natenarius hən nəmariboŋ tesua.* Ale esəvat galit van hən nəhol nakrep san. ³ Len namityal toməlapat dudulan evivile tətəs, ale eris alalunian lotoil kəmas len nəmaket. ⁴ Ale ikel mai galit ke, ‘Gamito am, mitivan vaum len nəhol nakrep sagw, ale dereh neʋur gamito tinor.’ ⁵ Ale luvan. Len natubliat mai len namityal totor ut mədau, len naʋide tomaienən, amahean idas lalunian tətəs. ⁶ Len namityal torim ut mədau, evivile, eris galevis am lotoil ei, ale ikel mai galit ke, ‘Imabe mətəoil kəmas gegai len nəmariboŋ kavkav?’ ⁷ Ris lotoke, ‘Ao, avan ideh saus ginamit hən namtbeum.’ Nə ikel mai galit ke, ‘Gamit am mətəvi lan nəhol nakrep sagw.’

⁸ “Nəboŋ naut togomgom ut mədau, amahean nəhol ikel mai abiltivanuan nauman san ke, ‘Kis alalunian nauman gəmai ale ʋur galito, tubat len alat lotoyar a tahw van vəbar alat lotoil a mō.’ ⁹ Ale nəboŋ alat lototubat len namityal torim ut mədau lotogəmai, eʋur galit ʋisusua hən natenarius tosua. ¹⁰ Ale nəboŋ tobar alat lotoil a mō, lunau ke ləbikad nəvat bəsəhor galit lotogəm a tahw. Be eʋur galit ʋisusua hən natenarius tosua ŋai. ¹¹ Nəboŋ lotolav natenarius tosua, lukoblen mai amahean nətan husur ləsahəhaʋur hən nəvat, ¹² luke, ‘Alategai lotomadhagəmai, loum husur nəhaua tosua ŋai, be gaiug, goʋur galito pitoʋ hən ginamito. Be ginamito, namttodaŋ bur nabiltiuman mai nəyal tosun ginamito husur nəmariboŋ kavkav!’ ¹³ Ris tosor var galit sua ke, ‘Ginau nəsamədas gaiug. Gaiug gudaṃ mai ginau hən natenarius tosua hən nauman. Ale gagai gumabe? ¹⁴ Lav nəvat tovi esam̄, givan. Nuke neviol mai ategai toyar a tahw, hum notoviol mai gaiug. ¹⁵ Gunau ke sanor hən nəbigol nəsa notoləŋoni hən natit sagw gail a? Nələm̄ itabulol bulos ginau husur noviol habat a?’ ”

¹⁶ AYesu imaris kotovi ke, “Imagenan, alat ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi biltivanuan, leil a mō; ale alat lototibau, lotoil a mō, dereh asike lovi natideh.”

AYesu isor husur nəmatan mai na-le-məhat-an san (Mak 10.32-34; Luk 18.31-34)

¹⁷ Husur nəboŋ enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem. Len nəyaran san van, esəhar ahai susur lotovi 12 hən bisor mai galit səbolito, ikel mai galit ke, ¹⁸ “Mətesəsəloŋ! Datevi məhat vi Jerusalem. Ale dereh leriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisab səhoti ke tipanis, timat. ¹⁹ Dereh leriŋi len navəlan alat ləsavi Ju hən ləbisor vilesi, bilas habat həni, ale pōs gati len nəhai balbal. Be len nəmariboŋ titor dereh aGot tigol tile məhat.”

* **20:2:** Natenarius evi naʋurpuran hən nəmariboŋ tosua.

*Nausian sinan aJemes mai aJon
(Mak 10.35-45)*

²⁰ Beti anana sinatun aSepeti gail esəhar anatun ulumñan gəlaru gəm hən aYesu, etəhedur bathurien hən ðeus natsua həni. ²¹ AYesu eusi ke, “Goləjon nəsa?” Isor vari ke, “Nuke gikel gati ke nəboŋ gəbēvi Kiŋ, alarmiṽan egai sagw arebətah təban gaiug, sua len nəmatu, sua len nəmair.” ²² AYesu ekəta ris gəlaru ike, “Mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi mərbəmun len nabiliwai hən na-ləjon-isa-vəsa-an ginau nəbēmun lan a?” Arukel maii ke, “Namroləboi namrbigole.” ²³ Ale ikel mai gəlaru ke, “Dereh məremun len nabiliwai hən na-ləjon-isa-vəsa-an sagw. Avil nabətahan len nəmatu o nəmair sagw, səpat len ginau hən nəbidaŋ həni. Ipat len aTəmagw hən bidaŋ hən ase arbəbətah ei, husur gai eutaut hən naut eru mōs gəlaru.”

²⁴ Nəboŋ ahai susur tosəjavur am lotosəsəlon hən natgalenan, nəlolit epənas alarmiṽan. ²⁵ Be aYesu ekis galit pisi gəmai, ike, “Mətəboi ke nəgavna hən nametbəs gail lupatpat galit məhat len nədaŋan lotokade təban nəvanuan salit gail, ale len nədaŋan hən na-il-a-mō-an, nəvanuan totibau salito loil a mō hən nəvanuan salit gail. ²⁶ Samtimagenan! Be gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon tomədau hum tovi ut kəmas ŋai. ²⁷ Ale gamit ideh toke teil a mō hən gamito, gai tegəm vi slev samit mō. ²⁸ Tesumñan ŋai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləbēvi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən ðevi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən ðevi na-ṽur-kuvi-an mōs navivilean hən nəvanuan tosəbur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

*AYesu igol nametbəs w eru arokəta
(Mak 10.46-52; Luk 18.35-43)*

²⁹ Len nəyaran siYesu galito, luyar tur len naut a Jeriko. Ale nəboŋ lotoriŋ naut enan, nabiltiṽoh lohusur aYesu. ³⁰ Ikad nametbəs w eru artobətah len nəgarhəpīsal, ale nəboŋ artosəsəlon həni ke aYesu toṽot van, arukai ke, “Nasub, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!” ³¹ Naluṽoh losivoh len gəlaru hən naut ðəbut hən gəlaru. Be lukai habat am ke, “Nasub, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!” ³² Ale aYesu eil, ikai van hən gəlaru ke, “Məroləjon ke nigol nəsa hən gaməru?” ³³ Arusor vari ke, “Nasub, namroləjon nakətaan!” ³⁴ Ale nəlon aYesu itaŋis gəlaru, ibar namətalaru. Vəha-sua ŋai arokəta tətəs, beti arohusuri.

21

*AYesu eḃis len naut a Jerusalem hum akiŋ
(Mak 11.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)*

¹ Nəboŋ lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, lubar navile a Petfas tarhəvehuh Oliv. Beti aYesu esəvat ahai susur eru van. ² Ikel mai gəlaru ke, “Mərevi lan navile ea, ale vəha-sua ŋai dereh məreris natoŋki sua lotobaŋisi ei mai natuhtoŋki ulumñan san. Sah ruḃat gəlaru, sehar gəlar gəmai. ³ Ale avan ideh bikel natideh mai gaməru, mirikele ŋai ke, ‘Nasub timaskad gəlaru.’ Ale vəha-sua ŋai dereh atenan tidaŋ hən gəlaru.”

⁴ Natenan evisi hən nasoruan sihai kelkel ur bīsarpoh. Ike,
⁵ “Kel mai anatvavin aSion* ke,
‘Geris! AKiŋ samñ egəm hən gaiug,
nəlon emədau, ebətah len natoŋki,

* **21:5:** Namilen anatvavin aSion evi alat lototoh len naut a Jerusalem lotokisi hən Sion am.

natuhtonki ulumnan tovi anatum natonki sua.' ”*

6 Na ahai susur eru aruvan, arugol naj nasa aYesu tokel mai galaru. 7 Arosəhar natonki mai natuhtonki gəmai, ale arorinj nahurabat naut susus gail len galaru hən aYesu bəbətah len gail. 8 Nabiltiuvoh luvolsan nahurabat salit gail metpisal. Galevis am lutai nəpashəhai dan nəhai gail, lobubulan gail husur nametpisal. 9 Alat lotoyar a mo hən aYesu mai alat lotohusuri lukai ke, “Hosanna van hən aNatun ulumnan siTevit! Putsani! AGot ivoi hən atenan togəm len nahəsan Nasub!

Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat buni!”*

10 Nəboj aYesu tobis len naut a Jerusalem, navile kavkav luwal taŵtaŵor, lunau tuhatuh, luke, “Ategai ase?” 11 Naluvo h luke, “Ahai kelkel ur bogai, aYesu ta Nasaret len naut a Kalili!”

*AYesu ivahvatur naholəvat todar vis naim siGot
(Mak 11.15-19; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)*

12 Beti aYesu ebis len naholəvat todar vis naim siGot ale ehut alat lotoɸur hən natit gail mai alat lotoŵur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bəbətah silat lotoɸur hən nətav gail. † 13 Ale ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw, dereh lekisi hən naim hən na-sor-tuŵ-an,’* be mətugol tovi naut susuah sinəvanuan vənvnənah gail.”*

14 Nametbesw gail mai alat lotogau logəm həni len naholəvat todar vis naim siGot, ale igol galit lumaur. 15 Abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo nəlolit ipanpan nəboj lotoris natit gail aYesu togole nəvanuan pisi lotomanman lan, mai nəboj lotosəsəloj hən atuhlahutai lotokai len naholəvat todar vis naim siGot ke, “Hosanna van hən aNatun ulumnan siTevit! Putsani!” 16 Na lous aYesu ke, “Gosəsəloj hən nasa alategai lotokele a?” Ale aYesu ikel mai galit ke, “Evoi, be mətsaŵuruj natosian siGot boj ideh toke, ‘Gaiug Got goutaut hən nə-sal-suhi-an moš gaiug gabag len nabuon atuhlahutai mai len nabuon atuhtətai gail lotosus sal a?’ ”*

17 Beti erinj galito, evivile dan nabiltivile, evi Petani ale itoh ei len nalen-mariug.

*AYesu isor len nəhai nafik
(Mak 11.12-14, 20-24)*

18 Dudulan somilan, nəboj aYesu totəlmam vi lan nabiltivile, imalkəkat. 19 Len nəyaran san eris nəhai nafik sua, ale ia das vite sobuer husur nəhai iban lute naj. Ale aYesu isor lan, ike, “Sagiŵan am vi sutuai!” Vəha-sua naj nəhai nafik enan eməlanj.

20 Nəboj ahai susur gail lotoris natenan, lumanmanj. Luke, “Nəhai nafik egai eməlanj tutut maiegai mabe?” 21 AYesu isor var galit ke, “Nokitin mai gamit ke, mətbikad nadəlomian, nə-lon-uri-an bəbuer, nasa tovisi hən nəhai nafik, dereh mitigole. Be savi natenan naj, məteləboi mətbikel mai nəvehuh egai ke, ‘Makuv, bar hən gaiug len tas,’ ale dereh tevisi. 22 Ale mətbikad nadəlomian, natit pisi mətbeusi len na-sor-tuŵ-an, natideh mətbeusi, dereh mitikade.”

*Nausian husur nədanjan hən na-il-a-mo-an siYesu
(Mak 11.27-33; Luk 20.1-8)*

23 AYesu ibar naholəvat todar vis naim siGot, ebis lan, ale nəboj toɸusan ei, abiltihai tutumav mai alat lotoil a mo hən nəvanuan gail logəm həni, lous taltal həni ke, “Gugol natgalenan len nədanjan na-il-a-mo-an ta be? Len nədanjan

* 21:5: Zec 9.9; Isa 62.11 * 21:9: Psa 118.25-26 † 21:12: Nətav ehum navimal topəhapəhw.

* 21:13: Isa 56.7 * 21:13: Jer 7.11 * 21:16: Psa 8.2

sise? Ase ilav nedañan na-il-a-mō-an enan mai gaiug?” ²⁴ AYesu isor var galit ke, “Nuke neus nausian sua hən gamit bai. Mətbisor var nausian sagw, dereh nikel ur nedañan na-il-a-mō-an notogol natgalenan lan mai gamito. ²⁵ Nausian imaiegai, ke, nəkadhut na-il-a-mō-an aJon tokade hən tobaptais, egəm len nəmav o len nəvanuan?” Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Datbike, ‘Egəm len nəmav,’ dereh tike, ‘Imabe mətsadəlom aJon?’ ²⁶ Avil datbike, ‘Egəm len nəvanuan,’ datomətahw len naluṽoh husur galit p̄isi lunau ke aJon evi ahai kelkel ur.” ²⁷ N̄a lusor var aYesu ke, “Namtsaləboii.” Ale ikel mai galit ke, “Bimaienan, ginau am, asike nukel mai gamito, nedañan na-il-a-mō-an notogol natgalenan lan.”

Nəbōl p̄usan husur anatun ulum̄an eru

²⁸ AYesu isor am, ike, “Mətunau ke nəsa? Naulum̄an sua ikad anatun ulum̄an eru, ale ivan hən gəlar sua ike, ‘Anatugw, daməñai gia um len nəhol nakrep.’ ²⁹ Anatun isor vari ke, ‘Ao, nomətahuni.’ Avil nəboñ namityal topair, egəgel hən nənauan san, ivan. ³⁰ Beti atata ivan hən anatun togon am ikel nasuruan toṽitoṽ hən tokele a mō tia. Ale anatun togon isor vari ke, ‘Ale Nasub, nivan bai.’ Wake səvan. ³¹ Len gəlaru, anatun ulum̄an ta be igol nəsa atata səlaru toləñoni?” Lusor var aYesu, luke, “Anatun atata tosor maii a mō.” Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamito. Nəvanuan nətaks gail mai alatpəhaṽut lotoṽur hən nibelito saltoyar a mō hən gamito vi lan natohan pipihəlan aGot. ³² Husur aJon egəm hən gamito hən bēṽusan gamit hən nəp̄isal hən nanoran, be mətsadəlomi, avil nəvanuan nətaks gail mai alatpəhaṽut lotoṽur hən nibelito, lodəlomi. Naut kəmas mətoris natenan, len namityal tohusuri, mətsagəgel hən nənauan samito hən mətbədəlom nəsa tokele.”

*Nəbōl p̄usan husur alat lotorentem nəhol nakrep
(Mak 12.1-12; Luk 20.9-19)*

³³ AYesu ike, “Səsəloñ hən nəbōl p̄usan sual am. Ikad naulum̄an tokad nətan. Len naut enan imabul nakrep, eum hən nəhol garu len nətan enan. Ehir naḅur hən b̄egəm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hən naut na-kətkəta-təban-añ a məhat. Beti idam̄ hən nəhol van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləbirentem, ale eriñ naut enan len nəyaran sua.* ³⁴ Nəboñ nakrep pəpadañ hən b̄imen, amahean nəhol esəvat naslev san gail van hən alat lotorentem nəhol hən ləbepəpəhun naṽit nakrep galevis tovi esan. ³⁵ Avil alat lotorentem nəhol lutah gat naslev san gail. Luṽas esua, lugol esua imat ale lotuṽ sual am. ³⁶ Ale amahean esəvat naslev galevis am səhor ta mō, be alat lotorentem nəhol lugol naṽide toṽitoṽ hum ta mō. ³⁷ Len naməkot esəvat anatun ulum̄an van hən galito, isor mai gai gabag ke ‘Dereh leputsan anatugw ulum̄an len nənauan salito, ligol nəsa b̄ikele.’ ³⁸ Be nəboñ alat lotorentem nəhol lotoris anatun ulum̄an, lusor mai galit gabag ke, ‘Atea, dereh tikad nəhol egai nəboñ amahean nətan b̄imat. Gəmai, datiparu buni hən datb̄ikad natit p̄isi b̄evi esan nəboñ atəman b̄imat.’ ³⁹ Ale lutah gati, bar həni vivile dan nəhol nakrep ale paru buni. ⁴⁰ Imaienan, nəboñ amahean nəhol nakrep b̄egəmai, dereh tigol nəsa hən alatenan lotorentem nəhol?” ⁴¹ Lusor var aYesu ke, “Nəvanuan galen lotosa, dereh tilav nəmatan tosa vəsa masuṽ mai galito. Beti tidam̄ hən nəvanuan galevis am ləbirentem nəhol, ləb̄ilav naṽit nakrep maii nəboñ ləb̄imen.”

⁴² AYesu ikel mai galit ke, “Mətsaṽuruj̄ nategai len natosian siGot a? Ike, “Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,

* **21:33:** Isa 5.1-2

gai egəm vi vat sua ŋai ðeləboi ðigol naim ðihav mai ðinor.
Ale evi Nasuð aGot togol nəvat tomagenan

ale nəboŋ dattorisi, datumaŋmaŋ len nəsa togole.*

⁴³ “Bathut enan nukel mai gamit ke, dereh aGot tilav kuv natohan pipi-
habəlan dan gamito, ale tilavi mai naluŋoh hən nəvanuan tile ləðigol nəvite
tovi naləŋonian san. ⁴⁴Avan ideh ðiteh len nəvat enan, dereh timaðurður, mai
avan ideh, nəvat ðiteh lan, dereh tipat dole.”‡

⁴⁵Nəboŋ abiltihai tutumav mai naFarisi gail lotosəsəloŋ hən nəbəl galenan,
lunau səhoti ke aYesu tosor husur galito. ⁴⁶Imagenan ludas þisal hən ləðitah
gati, be lomətahw len naluŋoh gail lotonau ke tovi ahai kelkel ur.

22

Nəbəl þusan husur nəhanan hən nəlahan (Luk 14.15-24)

¹AYesu iðol þusan tətəs mai galit am, ike, ²“Natohan pipihabəlan aGot len
nəməv imaiegai. Ikad nakiŋ sua toutaut hən nəhanan hən nəlahan sinatun
ulumān. ³Eus nəvanuan isoður hən ləðegəm hən nəlahan enan. Ale nəboŋ
nəhanian toutaut, esəvat naslev san gail hən ləðekis nəvanuan galenan gəmai,
be lomətahun ləðegəmai. ⁴Esəvat naslev galevis am, ike, ‘Kel mai alat notous
galit gəmai ke numaul hən nəhanian tia. Namtotibun nəbuluk ulumān mai
natuhbuluk tokənoh gail, ale natit þisi eutaut tia. Mətegəm tutut hən nəhanan
nəlahan!’ ⁵Avil alat akiŋ tous galit ləðegəmai, ləsəsəloŋ husuri, luvan. Galit
sua evi lan nətan san, togon evi lan naim þurþur san. ⁶Galevis am lutah
gat naslev san gail, lomədəs bun galito vəgol lumat. ⁷Akiŋ nəlon ipaŋpaŋ
masuŋ. Esəvat nəvəshəsoltia san hən ləðivəabun alatenan lotogol nəmatan ale
hən ləðepəŋas nəbiltivile salito. ⁸Ale ikel mai naslev san gail ke, ‘Nəhanan hən
nəlahan eutaut tia, be alat notous galit hən ləðegəmai ləsəbar nəsa notoləŋoni
tonor len nəhanan sagw, sanor hən ləðegəmai. ⁹Imaienan, mitivan hən
nametþisal pasil gail, ale nəvanuan ideh mətðisabi, usi hən ðegəm vi lan
nəhanan nəlahan.’ ¹⁰Ale naslev galenan luvan husur nəþisal gail. Lokis galit
þisi lotosəð gail ðonðon, naut kəmas lotovoi o lotosa. Ale nəhanan nəlahan epul
hən nəvanuan. ¹¹Be nəboŋ akiŋ toðis lohoim san hən ðeris alat lotohan, eris
aulumān sual ei sasun nahurabat nəlahan. ¹²Ale ikel mai ke, ‘Ee Tegai, gaiug
gəsasun nahurabat nəlahan, gogəm lohoim gegai mabe?’ Ris naut toðut hən
atenan. ¹³Beti akiŋ ikel mai nəvanuan nauman san gail ke, ‘Baŋis gat nəvəlan
gəlaru mai narien gəlaru, bar həni vivile len nəmargobut! Len naut enan dereh
litaŋ, lides batrivoriŋ.’” ¹⁴AYesu imaris kotov nasoruan san ike, “Husur aGot
ekis isoður be ilekis hən evis ŋai.”

Þur nətaks seSisa (Mak 12.13-17; Luk 20.20-26)

¹⁵Ale naFarisi gail luvan. Nəboŋ lotovan tonon, Luðonðon, lusor utaut
hən ləðigol aYesu ðekəkəs len nasoruan san. ¹⁶Beti losəvat ahai susur salit
gail mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hən aYesu.* Lousi ke,
“Hai þusan, namtoləboii ke gokitin, goþusan hən nəþisal siGot len nakitinan.
Gukel nakitinan, nəvanuan ðetibau o ðevi naut kəmas savi natideh len gaiug.

* **21:42:** Psa 118.22-23 ‡ **21:44:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad naves 44. * **22:16:** Alat len
nəpati tovi tarhət siHerot lovi len nəpati polotik toləŋon ke sua len nəbathudud siHerot timasvi kiŋ len
naut a Jutea, hən naut a Jutea ðipat akis len nəvəlan aRom.

17 Gikel natsua mai ginamit bai. Inor hən datbeŵur nətaks van hən aSisa māu a? Gunau mab həni?" 18 Be aYesu eləboi nagərasian tosa salito ale ike, "Vanuan gəgəras gail! Imabe mətous kitev ginau hum mətbigol ke nekəkos? 19 Vusan ginau hən natenarius hən nətaks." Ale lulav nakoin sua enan van həni. 20 Eus galit ke, "Nəhon mai nahəsan ase arupat len nakoin egai?" 21 Lusor vari ke, "ASisa." Beti ikel mai galit ke, "Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot." 22 Nəboŋ lotosəsəloŋ hən natenan, luŋaŋ, beti loriŋi, luvan.

*Nəlahan mai na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mak 12.18-27; Luk 20.27-40)*

23 Len nəboŋ enan ŋai, naSattiusi gail (lotokele ke na-le-məhat-an dan nəmatan eŵuer), logəm həni, lousi* 24 luke, "Hai pusan, aMoses ikele ke, 'Aulumān ideh bimat anatun beŵuer, aŵan matmat tilah mai nəbatunau enan hən bipas anatun gail hən aŵan tomat bikad anatun gail.'" 25 Ikad alatmiŵan toməlevru len ginamito. Ahai a mō ilah, ale imat, anatun eŵuer. Ale aŵan tohusuri ilah mai asoan aten tomat. 26 Aŵan enan am imat, anatun eŵuer, ale aŵan tohusuri ilah mai nəbatunau. Ivan magenan van vəbar alatmiŵan pisi lulah mai alitenan. 27 Ale nəboŋ alatmiŵan pisi lotomat, alitenan tu imat. 28 Imagenan, kel mai ginamito, len na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan alatmiŵan toməlevru ta be, husur ilah mai galit pisi?" 29 AYesu isor var galit ke, "Mətusab husur mətəsaləboi natosian siGot mai nədaŋan san. 30 Husur len na-le-məhat-an dan nəmatan, nəvanuan gail asike lulah, avan ideh asike idam hən ləbīlah, be dereh lesuŋan aŋel gail len nəmav ləsəlah. 31 Be datbisor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, mətəsaŵuruŋ nəsa aGot tokele mai gamito a? Ike, 32 'Gagai ginau novi aGot siApraham, aGot seIsak, aGot siJakop.'" Gai savi aGot silat lotomat be silat lotomaur."

33 Nəboŋ naluŵoh gail lotosəsəloŋ hən natenan, lumaŋmaŋ len naŋusanan san.

*Nakelean todaŋ totibau, tosəhor gail pisi am
(Mak 12.28-34; Luk 10.25-28)*

34 Nəboŋ lotosəsəloŋ həni ke aYesu togol naSattiusi gail ləsasor am, naFarisi gail luŋonŋon, 35 ale galit sua tokad namitisau hən nalo eus nausian sua həni hən bekekos len na-sor-vari-an san. 36 Ike, "Hai pusan, len nalo gail, ta be esəhor gail pisi am?" 37 AYesu isor var galit ke, "'Geləmas bun Nasuŋ aGot sam len nəloŋ kavkav, nanunun kavkav, mai nənauan sam kavkav; len gaiug kavkav.'" 38 Enan evi nakelean todaŋ totibau, tosəhor gail pisi am. 39 Nakelean todaŋ tohusuri ehum enan, ike 'Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suŋan gotoləmas bun gaiug gabag.'" 40 Nakelean eru enan artodaŋ arovi nəbathut nalo kavkav mai naŋusanan sihai kelkel ur gail pisi."

*Anatun ase aKristo, aGot totabtabuh lan?
(Mak 12.35-37; Luk 20.41-44)*

41 Beti aYesu eus naFarisi gail lotəbonŋon, 42 ike, "Mətbinau aKristo, aGot totabtabuh lan, mətunau ke gai evi anatun ase, nəpasusan sise?" Lusor vari ke, "Anatun siTevit."† 43 Beti aYesu eus galit ke, "Bimaienan, nəboŋ aTevit tosor len aNunun aGot, bathut nəsa ekis aKristo hən aMasta? Husur aTevit ike, 44 "'Nasuŋ aGot ikel mai aMasta sagw, ke 'Gebətah tarhət len navəlagw nəmatu,

* 22:23: Uman 23.8 * 22:24: Deu 25.5-6 * 22:32: Exo 3.6 * 22:37: Deu 6.5 * 22:39: Lev 19.18 † 22:42: Naju gail pisi loləboi ke dereh aKristo egəm len nəpasusan siTevit tovi kiŋ ta situai.

vir nəberinj aenemi samñ gail pipit nariemñ gəlaru
hən ləbevi ut kəmas.”*⁴⁵

⁴⁵ “Imaienan, aTevit ðekis aKristo hən aMasta san, evi anatum mabe?” ⁴⁶ Be səkad ideh toləboi ðisor var aYesu. Len nəboñ enan van, galit þisi lomətahw hən ləbeus nausian ideh həni am.

23

AYesu isor tas nabiltiju gail

(Mak 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)

¹ Beti aYesu isor mai naluvoñ gail mai ahai susur san gail. ² Ike, “Ahai þusan hən nalo mai naFarisi gail, lulav namilen aMoses hən ləbeþusan hən nalo siGot.* ³ Imaienan, səsəloñ husur galito, gol natideh lotokel mai gamito hən mətbigole. Avil samtigol tətov hən nəsa lotogole, husur ləsagol nəsa lotoþusan həni. ⁴ Lukai tas natit isoþur, lugol nalo isoþur am lotodañ habat hən nəvanuan ðehusur gail. Ehum lotobañis gat natit toməlas habat, ale lotoriñi len nəbathuvəson nəvanuan hən ðevusi. Be lomətahun ləbigol natideh hən ləbesusupah mai nəvanuan hən ðerusan natgalenan toməlas. ⁵ Natit þisi lotogole, lugole hən nəvanuan gail ləberisi ñai. Galit, lukad nabokis gail lotosəñon natosian siGot len gail hən ləbibəñis gail len navəlalit mai nabunəholito.* Be mətəris, lugol nabokis gail luþosþos, lugol nasumərhət nahurabat salit gail lobəlbəlav. ⁶ Loləñon masuñ hən ləbebətah rivuh len nabiltihanan ideh, loləñon nəhai bətbətah tovoi ñai len naim naþonþonan. ⁷ Loləñon masuñ hən nəvanuan gail ləbike, ‘Ivoi,’ mai galito len nəmaket, loləmas nəvanuan ləbekis galit, ‘Hai þusan.’† ⁸ Be avan ideh satekis gamit hən ‘Hai þusan,’ husur mətukad ahai þusan tosua ñai, ale gamit þisi mətəpitpitoñ sumənan na-ke-ñan-an gail. ⁹ Ale samtinau avan ideh len navile a pan hum totibau gol ke məttokisi hən, ‘Tata,’ husur esua ñai evi aTata samit len nəmav. ¹⁰ Avan ideh satekis gamit hən ‘Hai þusan,’ husur esua ñai evi ahai þusan samito, evi aKristo. ¹¹ Gamit ideh toke tetibau səhor gamit am, tekətkəta təban gamito, tevi tarhət samito. ¹² Avan ideh topatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas; avan ideh togol gai savi natideh, dereh aGot teputsani vi məhat.

¹³⁻¹⁴ “Be gamit məttovi ahai þusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail ñai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəkəköl hən nabopita hən natoñan pipihəbələn aGot len nəmav len nəhon nəvanuan gail. Bathut mətəabis lan ale alat lotoke ləbebis lan, mətəadəam hən ke lebis.‡

¹⁵ “Gamit məttovi ahai þusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail ñai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat. Husur len nəyaran samito, mətuyar len tan, wol len tas, hən mətəgəgel hən nadələmian sinəvanuan ðesua ñai, hən ðikad nadələmian seJu gail. Ale nəboñ tohusur nadələmian samito, mətugol egəm isa səhor gamito, gol ke inor hən nəhab nəmatan ñai.

* **22:44:** Psa 110.1 * **23:2:** Len nasoruan ta Kris ike lobətah len nəhai bətbətah siMoses, be namilen ike lulav namilen a Moses hən ləbeþusan hən nalo aGot tolavi mai a Moses. * **23:5:** Num 15.38-41 † **23:7:** Len nasoruan ta Kris, lovənoñ nasoruan ta Aram tovi Rappi, namilen toke hai þusan. ‡ **23:13-14:** Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: 14 Gamit məttovi ahai þusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail ñai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətuhən nəvat sibatunau pəhañut gail, vənoñ naim salit gail. Ale mətusor tuñ ebəlav hən mətəbitpatpat gamit məhat. Husur natenan, aGot dereh tipansem habat hən gamito.

16 “Gamit mættoil a n̄o, mættoſəhar nəvanuan gail, mətovi metbesw gail, nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat! Len naṗusanan samit mətuke, ‘Avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan naim siGot, nakelean san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan nagol hən naim siGot, gai timasgol nəsa tokel gati, saləboi b̄imakuv dani.’ 17 Metbesw gail! Melmel gail! Mətoləboii ke naim siGot esəhor masuṽ hən nagol topat lan. Nagol enan egəm siGot səb̄on, husur ŋai topat len naim siGot. 18 Ale len naṗusanan samit mətuke, ‘Avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan nəmel tutumavan, nakelean san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan naviolan topat len nəmel tutumavan, gai timasgol nəsa tokel gati, saləboi b̄imakuv dani.’ 19 Metbesw gail! Mətoləboii ke nəmel tutumavan esəhor masuṽ hən naviolan ideh topat lan. Naviolan enan egəm siGot səb̄on husur ŋai topat len nəmel tutumavan len natutumavan van hən aGot. 20 Imaienan, avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan nəmel tutumavan, gai ita gat na-kel-gati-an san len nəhes enan, mai len nahəsan natideh topat lan. 21 Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan naim siGot, gai ita gat na-kel-gati-an san len nəhes enan, mai len nahəsan atenan totoh lan. 22 Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan nəmav, gai ita gat na-kel-gati-an san len nahəsan nabiltihai bətbətah siGot, mai len nahəsan atenan tobətah lan.

23 “Gamit məttovi ahai ṗusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur nahudhut tosua len nasəṗavuran hən naluhai hun namint, natil mai nakumin, mətoviol hən gail mai aGot. Avil mətſagol natit totibau gail səhor natgalenan len nalo. Mətſagol sanor van hən nəvanuan gail, mətſalolosa hən galito. Mətſariŋ nəlomit len aGot, mətſədaŋ lan. Ivoi hən məttagol natgalenan ale sa-nəlomit tibonṗon hən mətbeviol hən tesua len nasəṗavuran.* 24 Gamit mættoil a n̄o, mættoſəhar nəvanuan gail, mətovi metbesw gail! Mətohisi hən mətbehusur natuhlo ṗisi, be mətſagol nabiltitit gail lotopat lan. Ehum məttoḃir nəwai tur len nəkaliko hən asike mətbedəlom nahonon ideh, be mətodəlom nəkamel mətſarisi. §

25 “Gamit məttovi hai ṗusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəkəkas navivile hən nabiliwai mai nasiloh, be nəlolit ebiŋḃiŋal. Nəlomit epul hən naləṗon-masuṽ-hən-natite-an mai nagolean hən natideh məttoleṗoni. Mətſənau nəvanuan ideh am. 26 Farisi namətamit tobesw! Kəkas nəlon nabiliwai a n̄o, hən navivile am b̄iveveu.

27 “Gamit məttovi hai ṗusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəhum naburhes lotopiti pəhapəhw. Navivile epəhw, ikab buni, be butite epul hən nabəlasun nəvanuan tomat gail mai natit gail am toḃos nətan. 28 Gamit mətumaienan. Nəvanuan gail lotoris navivile samito lunau ke mətunor, avil len nəlomit, mətəpul hən nagəgərasan, mətutoh hum nalo savi natideh.

29 “Gamit məttovi hai ṗusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəum hən naburhes sihai kelkel ur gail, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito, ale mətəvəhas naburhes silat lotonor len nəhon aGot. 30 Beti, suriān məttaivoi səhor atəmamit gail ta sutuai, mətuke, ‘Dattatoh len nəbən setəmadat ta sutuai, asike dattaḃon mai galito nəbən lotogol nəda hihai kelkel ur gail lotosel.’ 31 Nəbən məttokeḃaienan, mətukel koti ke məttovi anatulit gail, məttoſa suriān

* 23:23: Lev 27.30; Deu 14.22 § 23:24: Nahonon mai nəkamel, gəlar ṗisi arsəveveu len nalo siMoses.

alat lotoparu bubun ahai kelkel ur gail. ³² Gamit māu, nēsa atēmamit gail ta sutuai lototubāt hēni, mitigol tihav! ³³ Mətovi māat gail mai anatum nēvaipa gail!** Mitigam yav dan nēpanismen hēn naut nēmatan mabe? ³⁴ Husur natenan, dereh nesəvat ahai kelkel ur gail, nēvanuan lotokad namitisau hēn nēmauran tonor, mai ahai pusan gail hēn nalo, van hēn gamito. Dereh mititahētah hēn galevis len nēhai balbal hēn lēbimat. Galevis am mētebilas habat hēn galito len naim nabonbonan samito, hut galit van husur nabiltivile vīsusua. ³⁵ Nā nēmatan silat lotonor pīsi len navile a pan, dereh lipat len navələmito; tubāt len nēda hiApel tonor, van vəbar nēda hiSekariah, anatum ulumān aParakiah,†† mēttotubuni rivuh hēn nēmel tutumavan mai naim siGot.* ³⁶ Nukel nakitinan mai gamito, nēpanismen hēn nēmatan galen pīsi, dereh tibar naur ta daməŋ egai.

*AYesu ilolosa hēn naut a Jerusalem
(Luk 13.34-35)*

³⁷ “O Jerusalem, Jerusalem! Gugol ahai kelkel ur gail lumat, gotubun ahai pispisul gail aGot tosəvat galit van hēn gaiug. Akis nuke nigol anatum gail libonbon hum natopəhəvut togol natuhman san gail luḃonbon hēn bihavhav hēn galito. Be gomətahuni. ³⁸ Geris! AGot erin gabulan naim sam gol eḃəbesw.* ³⁹ Husur nukel mai gamit ke, gagai van, asike mətoris ginau am van vəbar mətbike, ‘AGot tivoi hēn atenan togəm len nahəsən Nasub aGot!’ ”*

24

*AYesu isor husur naim siGot ke dereh timasirsir
(Mak 13.1-2; Luk 21.5-6)*

¹ Nəboŋ aYesu torin naholəvat todar vis naim siGot, toyar dani, ahai susur san gail logəm hēni hēn ləḃevusani hēn naim gail ei. ² Be aYesu ikel mai galit ke, “Mətoris naim galeg a? Nokitin mai gamit ke dereh limasirsir pīsi hēn asike ikad nəvat ideh gegai ḃepələh len nəvat togon.”

*Natit gail lotovusan nagəman hēn nanonjan hēn navile a pan
(Mak 13.3-13; Luk 21.7-19)*

³ Beti nəboŋ aYesu tobətah səḃon len Naḃehuh Oliv, ahai susur san gail logəm hēni luke, “Natgalen gotomadhakele mai ginamito levisi ḡais? Nēsa teḃusan nagəmaian sam? Nēsa teḃusan nəboŋ navile a pan ḃinoŋ?” ⁴ AYesu isor var galit ke, “Mətələləgau! Avān ideh sategəras gamito, ⁵ husur dereh tisoḃur legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau aKristo,’ ale dereh legəras tisoḃur nəboŋ ləḃekəmaian. ⁶ Dereh mətəsəsəlōŋ hēn nəwalan hēn nabiltibalan gail mai na-kel-uri-an hēn nabiltibalan gail am. Be samtemətahw, husur timasvisi magenan, be səbar nagilen sal. ⁷ Naluḃoh hēn nēvanuan naut sua dereh ligol nabiltibalan mai naluḃoh hēn nēvanuan naut tile, ale nēvanuan sekiŋ gail dereh libal mai nēvanuan sekiŋ tile gail. Dereh nəhanian teḃuer mai tikad nabiltidu gail husur naut gail. ⁸ Be natgalen pīsi lohūm natubatan ḡai hēn napəŋasan hēn nəpasusan. Dereh lisa van vəsa, levisi vəha-səḃsoḃur am len nəboŋ ləḃegəmai.

⁹ “Beti dereh lerin gamit len navəlan alat ləḃemədas tabtab hēn gamito mai ləḃigol mətḃimat. Naluḃoh hēn nēvanuan naut tiltile dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw. ¹⁰ Ale len nəboŋ enan tisoḃur dereh lipair dan ginau,

** **23:33:** Nēvaipa evi nēmat tosa, nəboŋ bihat avān ideh, nabehi han igol timat. †† **23:35:** Len Zec 1.1 lokis aParakiah hēn aPerekiah. * **23:35:** Gen 4.8; 2Chr 24.20-21 * **23:38:** Jer 22.5 * **23:39:** Psa 118.26

lemətahun bun galit gabag, leriŋ galit gabag len navəlan aenemi salit gail. ¹¹ Ale ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi, legəras nəvanuan tisoḅur. ¹² Ale husur nəsaan ḅipernjan naut ḅisi, na-ləmləmas-buni-an sinəvanuan ḅisoḅur dereh tegəm kəkereh. ¹³ Avil nəvanuan tokad nə-daŋ-ḅuri-an van vəbar nagilen, gai dereh aGot tilav kuvi hən ḅikad nəmauran vi sutuai. ¹⁴ Ale nəvanuan sagw gail dereh likel ur na-kel-uri-an tovoi egai hən natohan pipihəbələn aGot, len navile a pan kavkav, hən ke, naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile ḅisi ləḅesəsəlōŋ həni bai, beti nagilen navile a pan tegəmai.”

Natit tomədas naut tolo
(Mak 13.14-23; Luk 21.20-24)

¹⁵ Gaiug gotoḅuruŋ nategai, geḅuruŋ ləḅoi. AYesu isor am ke, “Imagenan, nəḅoŋ mətḅeris nəsa ahai kelkel ur, aTaniel, totos husuri a mō, nəḅoŋ mətḅeris natit aGot tomətahun buni, toil len naut tolo, tomədas bun naut enan van vagol toḅəḅesw vi sutuai,* ¹⁶ len nəḅoŋ enan, alat a Jutea limasgam dan naut enan vi lan naut tobaŋ ḅehuh. ¹⁷ Avan ideh ḅiŋavŋav məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satimariŋ vi lohoim hən ḅitariv kukuv natite dani. ¹⁸ Ale ideh ḅeum marireu san, satetəlmam hən ḅilav nahurabat san. ¹⁹ Len nəḅoŋ enan nəmauran dereh tidaŋ vəsa habat hən apəhaḅut ideh totian o tovəhasus. ²⁰ Be mitisor tuḅ vi təban aGot ke nə-gam-yav-an samit satipat len nahəbati naut susus o len nəSappat ideh. ²¹ Nokəmaienan husur len nəḅoŋ natgalen ḅevisi, na-ləŋon-isa-vəsa-an dereh tidaŋ habat səhor nəḅoŋ ta sutuai len natuḅatan, vəbar nəḅoŋ ta daməŋai, ale asike idaŋ səhori tətəs am ḅoŋ ideh.* ²² Asike aGot tagol na-ləŋon-isa-vəsa-an tamidol len nəḅoŋ galenan, nəvanuan ḅisi lətəmat. Avil aGot dereh tigoḅ na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan ḅisi temidol mōs alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan.

²³ “Beti avan ideh ḅikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtedəlomi. ²⁴ Husur akristo gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel nasuhunian nəvanuan gail lotoḅaŋ habat lan. Lətələḅoi lətagəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh ligole len namerikel galenan. ²⁵ Nalələgauan enan, nukele hən mətḅeləḅoi nəsa ḅevisi. ²⁶ Imagenan, nəvanuan gail ləḅikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo satotoh len naut masmas toḅəḅesw!’ samtivan varisi. Ləḅike, ‘Məteris, satususuah lohoim,’ samtedəlomi. ²⁷ Husur, nəḅoŋ aNatun Nəvanuan ḅegəmai, dereh tehun nasəḅoropun togol nəmav kavkav tomial, nəvanuan ḅisi lerisi. ²⁸ Len naut ideh natit tomat topat lan, nabiltiman naməsav tohanhan natit tomat dereh lemələh gəm ḅon ei.”*

Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(Mak 13.24-27; Luk 21.25-28)

²⁹ AYesu isor am, ike, “Nəḅoŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəḅoŋ galenan ḅinoŋ, ‘dereh namityal timotmot, mai nahəbati asike emial; dereh naməso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.’† ³⁰ Beti natit tovəhot nagəmaian siNatun Nəvanuan dereh tevisi len nəmav, ale naluḅoh hən nəvanuan gail ḅisi len navile a pan dereh leləŋon tisa habat, litaŋ. Beti dereh leris aNatun Nəvanuan togəm len nəmavukasw len

* **24:15:** Dan 9.27, 11.31, 12.11 * **24:21:** Dan 12.1 * **24:28:** Namilen hum ma toke: nəḅoŋ nəsa notomadhakele ḅevisi, dereh məteləḅoi nəḅoŋ hən nanoŋan hən navile a pan togəm pəpaḅaŋ. Be husur nabiltiman tohanhan natit tomat evi nəharhar sisoltia gail ta Rom, namilen hum ma toke: navəshəsoltia dereh legəm ḅon ei. † **24:29:** Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10, 31, 3.15. Naut toke: natit gail len nəmav dereh lekurkur habat, ikad namilen sual am len nasoruan ta Kris hum ma toke: aGot dereh tilav kuv alat lotokad nədaŋan len nəmav dan namilelit hən nədaŋan.

nədaŋan mai nəyalyalan totibau.* ³¹ Len nəbilitiwalan hən nətrampet‡ dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut p̄isi len navile a pan kavkav hən ləbetətariv bōn bōn hən alat aGot tolekis hən galito hən ləbevi esan.”*

Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mak 13.28-31; Luk 21.29-33)

³² AYesu ike, “Ivoi hən mətbeləboi səhot natsua nəhai nafik beṽusani. Nəboŋ nəpashət nafik səmasmas am be todumōh, mətələboii ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ. ³³ Len nəvide tomagenan, nəboŋ mətberis natgalen p̄isi notomadhasor husuri, dereh mətələboii ke natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai tia bopita. ³⁴ Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen p̄isi ləbisarpoh. ³⁵ Nəməv mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasig bōŋ ideh.”

Utaut!
(Mak 13.32-37; Luk 17.26-30, 34-36)

³⁶ AYesu isor am ike, “Nəmaribōŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboii. Aŋel gail len nəməv mai aNatun aGot, galit ləsaləboii, avil aGot Tata səbōn, gai eləboii. ³⁷ Nagəman siNatun Nəvanuan dereh tehum nəboŋ siNoah gail. ³⁸ Len nəboŋ siNoah gail, nəboŋ nilev sagəm sal, nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludam̄ hən nəlahan gail van vəbar nəboŋ aNoah toḃis len nəak.* ³⁹ Nəvanuan gail ləsənu səhot nəsa bevisi van vəbar nilev egəm lev kuv galit p̄isi.* Nəboŋ aNatun Nəvanuan bəgəmai, dereh timaienan.

⁴⁰ “Len nəboŋ enan, dereh tikad naulum̄an toru artoum marireu. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua. ⁴¹ Dereh tikad napəhaṽut toru artolis dasdas namisurhuwit. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua. ⁴² Imagenan, mətəhulahul, husur mətəsaləboi nəboŋ aMasta samit bəgəmai. ⁴³ Be mətələboi səhot nategai: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənvnənah tagəmai, amahean talele hən nəvanuan asike təlavutur vi lohoim san. ⁴⁴ Gamit am mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mətəsvatvat viri.”

Naslev todaŋ len nauman simasta san mai togon sədaŋ lan
(Luk 12.41-48)

⁴⁵ Ale aYesu iḃol p̄usan, ike, “Avan sua ikad naslev eru, be ta be ivoi səhor togon? Naslev sua idaŋ len nauman san, ikad namitisau hən nəmauran tonor. Ale amasta san itabtabuh lan hən bəkətkəta təban naslev san gail len naim san, hən beṽəŋan galito len namityal tonor həni. ⁴⁶ Amasta bivahim, bisaḃ naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh təhəhaṽur habat. ⁴⁷ Nukel nakitinan mai gamito, amasta enan dereh titabtabuh len naslev enan hən bəkətkəta təban natit p̄isi san. ⁴⁸ Be naslev togon isa. Hum ma gai toke, ‘Amasta sagw dereh titoh a tut teḃəlav.’ ⁴⁹ Beti etuḃat ṽas naslev gail lototoh len navəlan, ale ihan, emun mai alat lototərog akis. ⁵⁰ Ale amasta dereh tetəlmam len nəmaribōŋ naslev enan səvatvat viri mai namityal naslev saləboii. ⁵¹ Dereh amasta tita kotovi, teriŋi len naut nəvanuan gəgəras lototohtoh lan. Len naut enan lutaŋ habat, kat ḃurḃur nariṽolit bathut loləŋon isa vəsa batbat.”§

* **24:30:** Dan 7.13 † **24:31:** Nəboŋ gotoṽuv nətrampet, nəwalan han esəhor nəwalan hən nahəmadu.

* **24:31:** Deu 30.4; Neh 1.9 * **24:38:** Gen 6.9–7.5 * **24:39:** Gen 7.6-24 § **24:51:** Len nasoruan ta Kris ike: amasta dereh tita kotov naslev, riŋ nahudhute len naut nəvanuan gəgəras gail lototohtoh lan.

25

Nəbōl p̄usan husur navensus tosəḡavur

¹ Beti aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav hum nakiḡ, ike, “Datoləboi datbēnənoṽ hən natoḡan pipihabəlan aGot len nəmav, mai navensus tosəḡavur lotolav namial salit, yar van hən ləbēbubur mai naulumān bīlah.* ² Galit erim lovi hoṽon, erim lukad namitisau hən nəmauran tonor. ³ Navensus lotovi hoṽon, lupat namial salit gail be ləsəpat naoil ideh. ⁴ Navensus lotokad namitisau hən nəmauran tonor, lupat namial salit gail mai lupat nabīliwai hən naoil gail am.

⁵ “Nəboḡ naulumān bīlah tovəlo, navensus gail p̄isi losusuh metanoṽ, gol lupatmari. ⁶ Tubloh len mariug nəkaian sua evi məhat, ‘Məteris! Naulumān bīlah bogai! Gəm risi, ke “Ivoi,” maii!’ ⁷ Ale navensus gail lule məhat, logut kuv nadurinen nawik hən namial salit gail. ⁸ Be torim lotovi hoṽon lukel mai torim lotokad naləboian ke, ‘Lav naoil ideh samit mai ginamito, husur namial sinamit gail ləsəpaḡ savoi, dereh limat.’ ⁹ Be alat lotokad naləboian luke, ‘Ao, datbīgol bīmaianan, dereh naoil temīdol hən gidat p̄isi. Mītia ṽur ideh samito len naim p̄urp̄ur.’ ¹⁰ Ale luvan hən ləbēṽuri. Be nəboḡ lotoyar van sal, naulumān bīlah evisi. Beti navensus torim lotoutaut tia, lutah maii, lobis lohoim hən nəlahan. Ale nəvanuan nauman ekəkol gat nabopita. ¹¹ Nəboḡ namityal topair, navensus lotoṽur naoil lotəlmam, lukai ke, ‘Nasub, Nasub, səḡav hən nabopita hən ginamito!’ ¹² Ris tosor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamito, nəsaləboi kas gamito.’ ”

¹³ AYesu imaris kotov nəbōl enan ike, “Imagenan, mətehulahul hən asike mətbesumān navensus lotovi hoṽon, husur mətsaləboi nəmariboḡ o namityal hən natəlmaman sagw.”

*Nəbōl p̄usan husur naslev totor mai nəvat
(Luk 19.11-27)*

¹⁴ AYesu isor tətəs husur natəlmaman san, ike, “Natoḡan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua toutaut hən bivan len nəyaran sua. Ekis naslev san gail gəmai ale eriḡ natit san gail len navəlalito. ¹⁵ Ilav nəvat mai galit ṽisusua tonor hən namitisau salito. Ilav nətalent torim mai naslev sua, ilav nətalent toru mai naslev sual am, ale ilav tosua mai naslev togon.† Ale vəha-sua ḡai eriḡ naut enan len nəyaran san. ¹⁶ Naslev tokad nətalent torim eum lan van ikad erim am. ¹⁷ Len naṽide tomaienān, naslev tokad toru, eum lan van ikad eru am. ¹⁸ Be aten tokad nətalent tosua, evivile, ehir nəbur len tan ale itavun susuan nəvat simasta san.

¹⁹ “Idareh buni amasta sislev galenan etəlmam hən bələboi nəsa lotogole len nəvat san. ²⁰ Naslev, amasta tolav nətalent torim maii, ipat nətalent torim am gəm həni ike, ‘Nasub, gulav nətalent torim mai ginau, ale len torim enan nopisan erim eg am.’ ²¹ Amasta ikel maii ke, ‘Nauman sam ikab! Govi naslev tovoi, todaḡ len ginau. Gudaḡ len natit tokəkereh notoriḡi len navəlaḡ, imagenan dereh nitabtabuh len gaiug hən nəberḡi natit tisoḡur len navəlaḡ. Gegəmai, gehəhəṽur mai ginau!’

²² “Beti naslev, amasta tolav nətalent toru maii, egəm həni ike, ‘Nasub, gulav nətalent toru mai ginau, ale len toru enan nopisan eru eg am.’ ²³ Amasta ikel

* **25:1:** Len nasoruan ta Kris sake aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav, be nasoruan enan ipat gegai hən bisor vəsəvai nəbōl p̄usan toḡusuri. Navensus gail hum ma lotovi galevis len naluṽoh sivensus bīlah, ale luvan hən ləbēbubur mai naulumān bīlah mai naluṽoh san. Nəboḡ naluṽoh toru arbībōn, nəlahan etuḡat. † **25:15:** Nətalent esua ḡai evi naḡurp̄uran hən nauman hən nasihau tovi 15.

maii ke, 'Nauman sam̄ ikab! Govi naslev tovoi, todaŋ len ginau. Gudaŋ len natit tokəkereh notoriŋi len navəlaŋ, imaienan dereh nitabtabuh len gaiug hən nəberin̄ natit tisoḅur len navəlaŋ. Gegəmai, gehəhaṽur mai ginau!'

²⁴ "Beti naslev, amasta tolav nətalent tosua maii, egəm həni ike, 'Nasuḅ, noləboii tia ke govi nauluŋan totaltal, len nəmatuan gulav nəhanian dan naut gəsəməbule lan, gotətariv wit len naut gəsədaŋdaŋ namisurhute lan. ²⁵ Imagenan nomətahw, ale nua susuan nətalent sam̄ len tan. Nəvat sam̄ bogai.'

²⁶ Amasta san isor vari ke, 'Govi naslev tosa vəsa gotovekan. Gəḅinau ke notovi nauluŋan totaltal, gəḅinau ke notolav nəhanian dan naut nəsəməbule lan, gəḅinau ke nototətariv wit len naut nəsədaŋdaŋ namisurhute lan, ²⁷ imabe gəsariŋ nəvat sagw len nalulutar? Gətagol tomaienən, nəboŋ nototəlmam, nətəlav nəvat sagw mai naintərəs han.' ²⁸ Ale ikel mai nəvanuan nauman san gail ke, 'Lav kuv nətalent dan ategai, lavi mai atea tokad tosəŋavur. ²⁹ Husur avan ideh toum tovoi len nəsa tokade, dereh nilav tisoḅur am maii hən ḅepul həni. Be avan ideh tom̄idol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkereh gai tokade, dani. ³⁰ Naslev sagol natideh savoi, bar həni vivile len nəmargobut, len naut enan dereh tikad nətaŋan mai na-desdes-batriṽoriṽ-an.'

Napəpəhwan naməkot hən navoian dan nəsaan

³¹ "Nəboŋ aNatun Nəvanuan ḅegəmai len namənas hən nəyalalan san, mai aŋel gail p̄isi, dereh teḅətah len nabiltihai bəḅətah san toyalyal hum nakiŋ. ³² Beti naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail p̄isi dereh libonḅon len nəhon. Ale dereh tepəpəhun galito hum nəvanuan nasipsip topəpəhun nasipsip gail dan nənani gail. ³³ Dereh teriŋ nasipsip gail len nəmatu san mai nənani gail len nəmair. ³⁴ Beti nakiŋ dereh tikel mai alat len nəmatu san ke, 'Gamit, aTəmagw tovoi buni hən gamito, mətəgəmai! Mititoh pipihəḅəlan aTəmagw len naut toutaut həni tia m̄os gamito len natuḅatan, nəboŋ togol navile a pan. ³⁵ Husur nəboŋ notomalkəkət, mətovəŋan ginau; nəboŋ notomaduh, mətulav nəwai mai ginau; nəboŋ notovi metḅos, mətokis ginau vi lohoim samito; ³⁶ nəboŋ notomalmal hən nahurabat, mətukol nahurabat len ginau; nəboŋ notoməsah, mətəkətkəta təban ginau; nəboŋ nototoh len naim ḅəḅəŋis, mətogəm, m̄ədoŋ təban ginau.' ³⁷ Beti alat lotonor dereh lisor vari ke, 'Nasuḅ, namtoris gotomalkəkət namtovəŋan gaiug ŋais? Namtoris gotomaduh namtulav nəwai mai gaiug ŋais? ³⁸ Namtoris gaiug gotovi metḅos namtous gaiug vi lohoim sinamit ŋais? Namtoris gotomalmal hən nahurabat namtukol nahurabat len gaiug ŋais? ³⁹ Namtoris gotoməsah o namtom̄ədoŋ təban gaiug ŋais len naim ḅəḅəŋis?' ⁴⁰ Ale nakiŋ dereh tisor var galit ke, 'Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboŋ mətətogole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ŋai, mətugole van hən ginau.'

⁴¹ "Beti dereh tipair, tikel mai alat len nəmair san ke, 'Gamit, aGot togol nəmauran samit tosa vəsa, mətəvi tut dan ginau, mətəvi lan nəḅab topan vi sutuai aGot toutaut həni tia m̄os natəmat mai aŋel san gail! ⁴² Husur nəboŋ notomalkəkət, mətəsavəŋan ginau; nəboŋ notomaduh, mətəslav nəwai mai ginau; ⁴³ nəboŋ notovi metḅos, mətəsakis ginau vi lohoim samito; nəboŋ notomalmal hən nahurabat, mətəsakol nahurabat ideh len ginau; nəboŋ notoməsah o nototoh len naim ḅəḅəŋis, mətəsaŋədoŋ təban ginau.' ⁴⁴ Beti dereh lisor vari ke, 'Nasuḅ, ŋais namtoris gaiug gotomalkəkət, o gotomaduh, o gotovi metḅos, o gotomalmal, o gotoməsah, o gototoh len naim ḅəḅəŋis be namtsavi tarhət sam̄?' ⁴⁵ Ale dereh tisor var galit ke, 'Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboŋ mətəzagole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ŋai, mətəzagole van

hən ginau.’ ⁴⁶ Beti alatenan dereh levi tut, vi lan nəpanismen topat vi sutuai, be alat lotonor levi lan nəmauran vi sutuai.”*

26

Na-sor-utaut-an hən ləbitah gat aYesu
(Mak 14.1-2; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ikel mai ahai susur san gail ike, ² “Mətələboii tia ke nəboŋ nəmariboŋ ɓeru ɓinoŋ dereh tikad nəPasova, ale aNatun Nəvanuan, dereh leriŋi len navəlan alat ləbiɓos gati len nəhai balbal.”

³ Len namityal enan abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, luɓonɓon len nabiltiim sebiltihai tutumav, nahəsan aKaiafas. ⁴ Lusor utaut hən ləbigol nagərasian ale tah gat aYesu hən ləbigol ɓimat. ⁵ Be luke, “Sadatigole len Nəhanan egai, hən asike nəvanuan gail ləbeluɓoh hən ləbiɓal taɗtaɗor, mēdas natit gail.”

Napəhaɗut sua evəhas aYesu
(Mak 14.3-9; Jon 12.1-8)

⁶ Len nəboŋ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a mō. ⁷ Ale napəhaɗut sua tolav naɓotel lotoum həni hən nəvat topəhw, egəm hən aYesu tohan. Ilav naɓotel enan topul hən naoil pəhpəhas tosusau, nəvat han totibau, ale eɓiri len nəkadun aYesu. ⁸ Nəboŋ ahai susur gail lotoris natenan, nəlolit epəŋasi. Luke, “Imabe tomēdas natenan? ⁹ Ivoi am taɓur həni mōs nəvat tosoɓur ale təlav nəvat enan mai naməsai gail.” ¹⁰ Be aYesu toləboi natenan ikel mai galit ke, “Imabe mətugol nəlon alitegai isa? Gai igol natit tokab hən ginau. ¹¹ Mitinau nategai! Naməsai gail lutoh mai gamit akis, be ginau, asike nutoh tabtab hən ginau.* ¹² Nəboŋ alitegai toɓir naoil len ginau, eutaut hən nibegw hən ləbitavuni. ¹³ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut ɓisi len navile a pan lotokel ur na-kel-uri-an tovoi lan, dereh lisor husur nəsa alitegai togole, gol ke nəvanuan gail ləɓinau gati.”

Ajutas isor utaut hən ɓeɓur hən aYesu
(Mak 14.10-11; Luk 22.3-6)

¹⁴ Beti, ahai susur lotovi 12, galit sua, nahəsan ajutas Iskariot, ivan hən abiltihai tutumav gail, ¹⁵ ike, “Nəɓeriŋ aYesu len navələmito, mətudaɗ hən mətɓilav nəvat tevis mai ginau?” Ale lulav nakoin nasilva tovi 30 maii.* ¹⁶ Len nəboŋ enan van, ajutas idas ɓisal hən ɓeriŋ aYesu len navələlito.

NəPasova naməkot
(Mak 14.12-21; Luk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-30)

¹⁷ Len nəmariboŋ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, ahai susur gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Goləŋon ke namteutaut hən gəɓihan nəPasova a be?” ¹⁸ Ale ike, “Mətevi lan nabiltivile Jerusalem. Dereh məteris naulumɗan sual ei, ale kel maii ke, ‘Ahai ɓusan ike: Nəboŋ sagw egəm pəpadaŋ. Dereh nihan nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail len naim sam.’” ¹⁹ Na ahai susur gail lugol nəsa aYesu tokel mai galito, ale loutaut hən nəhanian hən nəPasova.

²⁰ Nəboŋ namityal tomasur, aYesu itah mai ahai susur lotovi 12 len natev hən ləɓihan. ²¹ Nəboŋ lotohanhan sal, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”* ²² Ahai susur gail nəlolit isa masuɗ, ale galit ɗisusua lotuɓat usi ke, “Nasuɓ, ase lai? Savi

* 25:46: Dan 12.2 * 26:11: Deu 15.11 * 26:15: Zec 11.12 * 26:21: Psa 41.9

ginau a?" ²³ Isor var galit ke, "Gamit mættohanhan mai ginau, gamit sua toriṅ navəlan len nasiloh mai navəlagw, dereh teriṅ ginau len navəlan aenemi sagw gail. ²⁴ Husur aNatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a m̄o, avil atenan toriṅ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran sitenan tisa vəsa tibatbat! Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasi!"* ²⁵ Ale aJutas, gai bəriṅi len navəlan aenemi san gail, gai am eusi ke, "Hai p̄usan, savi ginau a?" Ale aYesu isor vari ke, "Evoi, gaiug boh gukele."

Nəhanan məkot siNasub
(Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²⁶ Nəboṅ lotohan tin sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eḅuri, beti ilavi mai ahai susur gail, ike, "Lavi, hani, nibegw bogai." ²⁷ Ale nəboṅ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa həni ale ilavi mai galito, ike, "Gamit p̄isi mətəmun lan, ²⁸ husur nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail.* Nəda eg hagw bisel, eḅusan nəmatan sagw tohum natutumavan hən b̄erub̄at nəsaan gail dan nəvanuan tosoḅur. ²⁹ Ale nukel mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihabəlan aTəmagw, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboṅ nəḅemuni mai gamit ei." ³⁰ Beti lokəkai hən nəḅe hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Naḅehuh Oliv.

AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita
(Mak 14.27-31; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)

³¹ Beti aYesu ikel mai galit ke, "Len mariug egai dereh gamit p̄isi mitigam dan ginau. Husur len natosian siGot ike, "Dereh niḅabun nəvanuan nasipsip, ale navəshəsipsip ligam ḅisusua.*"

³² Avil, nəboṅ nəḅimat ale aGot ḅigol nəḅile məhat, dereh neil a m̄o hən gamito vi lan naut a Kalili." ³³ Ale aPita isor vari, ike, "Naut kəmas nəvanuan p̄isi ləḅigam dan gaiug, ginau asike nugam dan gaiug boṅ ideh!" ³⁴ AYesu isor vari ke, "Nukel nakitinan mai gaiug ke, len mariug eg ḅai, a tahw hən natoulur̄m̄an ḅekəkəraiko, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau!" ³⁵ APita ikel maii ke, "Ao, naut kəmas nəḅimat mai gaiug, asike nukel ke nəsaləboi gaiug!" Ale ahai susur gail p̄isi lokəmaianan.

AYesu isor tuḅ a Ketsemane
(Mak 14.32-42; Luk 22.39-46)

³⁶ Beti aYesu iyar mai galito vi lan naut a Ketsemane, ale ikel mai ahai susur gail ke, "Mətəbətah gegai, ale nivan ea hən nəḅisor tuḅ." ³⁷ Esəhar aPita mai anatan aSepeti gəlaru, aJemes mai aJon, etub̄at lolosa, nəlon isa vəsa habat. ³⁸ Ale ikel mai galit ke, "Nulolosa masuḅ! Ehum nalolosaan ikabut gol nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele mai ginau!"

³⁹ Nəboṅ toyar van kəkereh am, iḅov len tan, kəta vi pan, ike, "Tata sagw, ḅike ḅinor len naləṅonian sam̄, gilav kuv nabiliwai hən na-ləṅon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləṅoni, Tata gigol nəsa ḅai gaiug gotoləṅoni."

⁴⁰ Beti etəlmam van hən ahai susur totor enan, isaḅ lotopatmari. Ikel mai aPita ke, "Mətsədaṅ səbar mətḅilele mai ginau len nəhaua tosua ḅai a? ⁴¹ Mətəhulahul ale sor tuḅ hən asike mətḅiteh len nəsaan totaltal ke mətəhusuri. Naut kəmas nəlomito eləṅon ḅigol nəsa tonor, nibemit sədaṅ, edədasi."

* **26:24:** Psa 22.2-19; Isa 53 * **26:28:** Exo 24.8; Jer 31.31-34 * **26:31:** Zec 13.7 * **26:39:** Len nasoruan siGot ta m̄o, nəboṅ lotoke nabiliwai, lusor husur na-ləṅon-isa-vəsa-an sinəvanuan mai nəlon panpaṅ siGot.

⁴² Ale aYesu erin galit tatas, isor tuv, ike, “Tata sagw, gabike sanor len nalənonian sam hən gabilav kuv nabiliwai hən na-lənon-isa-vəsa-an egai dan ginau, avil gabike nemuni, gigol nəsa gotolənoni!”

⁴³ Nəboŋ tosor tuv tonon etəlmam tatas, isaḅ lotopatmari husur namətalit inov masuv. ⁴⁴ Na erin galit tasi am, ivan, isor mai aTəman tatas hum togole tia. ⁴⁵ Beti etəlmam van hən ahai susur totor, ikel mai galit ke, “Mətupat sal a? Mətuŋavŋav sal a? Məteris! Namityal egəm pəpadaŋ. Avan sua dereh terin aNatun Nəvanuan len navəlan alat nəsaan ta bogai! ⁴⁶ Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan berin ginau len navəlalito satogəm pəpadaŋ.”

Lutah gat aYesu

(Mak 14.43-50; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)

⁴⁷ Nəboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len tosəŋavur pisan toru, egəmai. Itah mai nabiltiluḅoh lototəgau naḅu nəbalan mai nəbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mo hən nəvanuan gail losəvat naluḅoh enan. ⁴⁸ Ale aJutas isor utaut hən naḅusanian sua mai galit a mo, ike, “Nəboŋ nəbesum nətərhon atenan, gai bolai. Tah gati.” ⁴⁹ Ale vəha-sua ŋai ivan hən aYesu ike, “Ivoi, Hai pusan,” ale esum nətərhon. ⁵⁰ AYesu ikel maii ke, “Tegai, gaiug gigol nəsa gotogəm moŋsi.”

Beti logəm təban aYesu, lutah gati. ⁵¹ Na galit sua lototah mai aYesu eliv kuv naḅu nəbalan san, ita kotov nədarinjan naslev sebiltihai tutumav. ⁵² Beti aYesu ikel maii ke, “Rin təlmam hən naḅu sam, bathut avan ideh toḅal hən naḅu nəbalan, dereh naḅu nəbalan tigol nəmatan san! ⁵³ Gamit mətsaləboii ke noləboi nəbeus aTəmagw hən na-vi-tərhəte-an san. Ale nətausi, gai tasəvat nabiltivəshəŋel tovi 12 gag ŋai. ⁵⁴ Nətagol tomagenan, natosian siGot lotoke timasvisi maiegai, lisarpoh mabe?”

⁵⁵ Len namityal enan ŋai aYesu ikel mai naluḅoh ke, “Imabe mətogəm, lav naḅu nəbalan mai nəbatw gail gəmai hən mətbitah gat ginau hum notovi vanuan nəbalan toke tiḅal mai alat lotoil a mo? Imabe mətsətah gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot? Nobətah, noḅusan ei len nəmariboŋ pisi. ⁵⁶ Avil nəsa tovisi gagai evisi hən natosian sihai kelkel ur ḅisarpoh.”

Beti ahai susur san pisi loriŋi, lugam mətahw dani.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mak 14.53-65; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

⁵⁷ Nəboŋ lotogam dani tonon, alat lototah gat aYesu losəhari vi lan naim siKaiafas tovi biltihai tutumav, ale ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mo hən nəvanuan gail luḅonḅon ei. ⁵⁸ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar naholəvat todar vis naim sebiltihai tutumav. Ale nəboŋ toḅis lan, ebətah ei mai nəvanuan nauman gail hən beris nəsa bevisi.

⁵⁹ Len naim, abiltihai tutumav mai nəSanhitrin pisi ludas vanuan gəgəras gail ləḅidam hən ləḅeliblibon ke aYesu togol tosa, gol alat lotoil a mo loləboi ləḅigol bimət sile. ⁶⁰ Be ləsəsab naliblibonjan ideh tonor hən aYesu bimət sile, naut kəmas nəvanuan gəgəras isoḅur lotogəmai. Naməkot hən galito, eru arogəmai. ⁶¹ Aruke, “Ategai ike, ‘Noləboi nəbigol naim siGot biməsirsir ale um tatas həni len nəmariboŋ bitor.’ ”† ⁶² Beti abiltihai tutumav ile məhat ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəbetətas gol gaiug? Na-kel-koti-an səlaru ekitin a?” ⁶³ Be aYesu sator. Ale abiltihai tutumav ikel maii ke,

† **26:61:** Jon 2.19. AYesu sakele ke, “Noləboi nəbigol naim siGot biməsirsir,” ike “Mitigol naim siGot timəsirsir.”

“Nukel idañ mai gaiug len nahəsan aGot nəkadun nəmauran, ke, gəbevi aKristo, aNatun aGot, gikele mai ginamito!”

⁶⁴ AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele tia. Be nukel mai gamit ke, gagai van dereh məteris aNatun Nəvanuan bebetah len navəlan nəmatu siGot tovi aBiltidañan. Dereh məteris beğəmai len nəmavukasw hən nəmav.”*

⁶⁵ Beti abiltihai tutumav, nəhon eməkanun taṽtaṽor, itar nahurabat san hən beṽusan tomətahun nasoruan siYesu. Ike, “Gai isor mədas aGot! Imabe datoləñon nəvanuan ideh am hən bikel kot nəsaan sitegai? Gamit mətosəsələñ hən tosor mədas aGot! ⁶⁶ Gamit mətunau məb həni?”

Lusor vari ke, “Inor hən bimat! Timasmat!”*

⁶⁷ Beti loṽulai nəhon aYesu, lotuhi, luṽosi.* ⁶⁸ Lohəlası ke, “Kristo, gətavi aKristo gepəhav utaut! Kel mai ginamito, ase iṽos gaiug?”

APita ikele ke saləboi aYesu

(Mak 14.66-72; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Len namityal enan aPita ebətah vivile len naholəvat todar vis naim sebiltihai tutumav, ale natəbarehreh tovi slev egəm həni ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Kalili.” ⁷⁰ Be len nəhon alat lototoh ei aPita ike sakitin. Ike, “Gusor husur nəsa? Ginau nəsaləboi nəsa gotokele!” ⁷¹ Ale evi lan nametləkau, beti natəbarehreh togon tovi slev erisi, ikel mai galit ei ke, “Ategai itah mai aYesu ta Nasaret.” ⁷² Ale aPita ikel tasi ke sakitin, ita gat nasoran san len nahəsan aGot ike, “Ginau nəsaləboi atenan!” ⁷³ Len namityal tovan kəkereh galevis lotoil pəpadañ logəm həni, lukel mai aPita ke, “Kitin, gaiug am govi galit sua. Nəboñ namttosəsələñ hən nadolomñ, namtosəsələñ ləboii ke govi auleKalili, nadolomñ ikel uri.” ⁷⁴ Beti len nahəsan aGot aPita ita gati ke nəsa tokele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsan aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan! Asike nəbekitin, aGot tipansəm ginau!”

Vəha-sua ηai natoulumñan ekəkəraiko. ⁷⁵ Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele tia ke, “A tahw hən natoulumñan bekekəraiko, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.”* Nasoran siYesu a mō etunus nəlon aPita, ale evivile, itañ habat.

27

Loriñ aYesu len navəlan aPilate

(Mak 15.1; Luk 23.1-2; Jon 18.28-32)

¹ Pelan han, dudulan somilan, abiltihai tutumav pisi mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, luḃonḃon tətəs hən ləbīhol kitev naḃisal hən ləbīgol aYesu bimat.* ² Beti lubaḃis gati, losəhari van, loriñi len navəlan aPilate tovi gavna ta Rom.

AJutas itahətah hən gai

(Uman 1.18-19)

³ AJutas, toriñ aYesu len navəlan aenemi san gail, nəboñ torisi ke nəSanhitrin toriñi ke aYesu bimat, ajutas ipair dan nəsa togole. Ilav təlmam hən nakoin nasilva tovi 30 van hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail. ⁴ Isor təvah mai galit ke, “Ginau nugol nəsaan husur noriñ ategaii len navəlamito hən bimat naut kəmas sagol kas natideh tosa.” Ris lotoke, “Natenan savi natideh len ginamito. Ipat len gaiug.”

⁵ AJutas ibar hən nakoin nasilva gail len naim siGot. Beti evivile, itahətah hən gai gabag hən bimat.

* **26:64:** Psa 110.1; Dan 7.13 * **26:66:** Lev 24.16 * **26:67:** Isa 50.6 * **26:75:** Mat 26.34

* **27:1:** Asike alat a Rom lotoil a mō ləbīdamñ həni, naJu gail lodədas ləbīgol avan ideh bimat.

⁶ Abiltihai tutumav gail lulav nakoin galenan luke, “Sanor len nalo hən datberinj nəvat egai hən ðibon mai nəvat hən naim siGot bathut eðinjðinal, eʋur nəda hən nəmatan sivan sua.” ⁷ Imagenan, luhol ðonðon. Nəboŋ lotohol tonon, loʋur nəmarireu sivan sua togol natit hən nətan ðulau. Loʋur nətan enan hən ðegəm vi ut natətavunan simetbos gail. ⁸ Husur natenan, lokis nətan enan hən Marireu hən Nəda van vəbar nəboŋ ta daməŋai. ⁹ Beti nəsa ahai kelkel ur, aJeremiah totesi, isarpoh. Ike, “Lulav nakoin nasilva tovi 30, nəvat alat a Israel lotodam hən ləbeʋur atenan həni, ¹⁰ ale loʋur nəmarireu sivan sua togol natit hən nətan ðulau, hum Nasuð aGot tokele hən ginau.”*

AYesu a mō hən aPilate
(Mak 15.2-5; Luk 23.3-5; Jon 18.33-38)

¹¹ Nəboŋ lotosəhar aYesu van hən nəgavna ta Rom tonon, eil len nəhon. Ale agavna Pilate eusi ke, “Gaiug govi kiŋ seJu gail a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug boh gukele.”

¹² Be nəboŋ abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail lotoil hirhir lan, sor tasi, aYesu sakel natideh. ¹³ Beti aPilate eusi ke, “Gəsasəsəlon hən natit tosoður lotosor tas gaiug həni a?” ¹⁴ Be aYesu sasor vari, sakel kas natuhsoruan ideh, gol nəgavna iŋan habat lan.

Pilate eriŋ aYesu len nəmatan
(Mak 15.6-15; Luk 23.13-25; Jon 18.39-19.16)

¹⁵ Len Nəhanan nəPasova p̄isi, nəgavna ikad nəvide sua. Idam hən avan sua totoh len naim bəbanjis bevivile husur naləŋonian sinaluʋoh. ¹⁶ Len nəboŋ enan, len naim bəbanjis, ikad naulum̄an sua nəvanuan p̄isi lotoləboii, nahəsan aYesu Parappas. ¹⁷ Nəboŋ naluʋoh lotoðonðon sal, aPilate eus galit ke, “Mətoləŋon ke nigol ase tevivile? AYesu Parappas o aYesu lotokisi hən aKristo?”

¹⁸ (APilate eləboi buni ke naJu gail lorin aYesu len navəlan husur lototaðulol bulosi.)

¹⁹ Len namityal enan, aPilate ebətah len nəhai bətbətah hən nakotan. Nəboŋ tobətah maienan, asoan esəvat napisulan van həni toke, “Sagigol natideh hən atenan tonor, bathut daməŋai len naðəber, noləŋon isa masuʋ husuri.”

²⁰ Avil abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail lusorsor mai naluʋoh hən ləbigol husur galito, us aPilate hən bigol aParappas bevivile mai aYesu ðimat. ²¹ Imaienan, nəboŋ agavna tous galit tətə ke, “Mətoləŋon nəbigol gəlar ta be bevivile mōs gamito?” Lusor vari ke, “Parappas!” ²² APilate esəhoʋut, eus galit ke, “Bimagenan, nigol nəsa hən aYesu lotokisi hən aKristo?” Galit p̄is luke, “Timat len nəhai balbal!” ²³ Ris aPilate tous galit ke, “Bathut nəsa? Gai igol nəsa tosa?” Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

²⁴ Nəboŋ aPilate toləboii ke edədas bigol natideh hən ðegəgel hən nənauan salito, be nabiltimədasian etuðat len naluʋoh, ilav nasiloh topul hən nəwai. Len nəhon nəvanuan gail ekəkəsəval.† Ikel mai galit ke, “Nəda hən nəmatan sitegai, səpat len ginau. Ipat len gamito!” ²⁵ Beti nəvanuan gail p̄isi lusor vari ke, “Nəda hən nəmatan san tipat len ginamito, mai len nəpasusan sinamito!” ²⁶ Beti igol aParappas evivile mōs galito, be igol nasoltia san tobilas habat hən aYesu.‡ Ale eriŋ aYesu len navəlalito hən ləbiðos gati len nəhai balbal.

* **27:10:** Zec 11.12-13; Jer 18.2-3, 19.1-13, 32.6-15 † **27:24:** Ekəkəsəval hən beʋusani ke gai ehusur nanoran, sagol natideh tolaður nanoran. ‡ **27:26:** Nəboŋ nasoltia gail lotobilas aYesu, lobilasi hən nəhau tokad natuhmetəlai o nahudhubələsehwi gail tokan lan. Len nalo silat a Rom, nəvanuan ideh nakotan toke timasmat, a tahw hən nəmatan, lobilas habat həni. Na-bilas-habat-həni-an enan evi nəpanismen totibau toləboi bigol nəmatan.

*Nasoltia gail lusor viles aYesu
(Mak 15.16-20; Jon 19.2-3)*

²⁷ Beti nasoltia sigavna gail losəhar aYesu vi lohoim sisoltia gail, ale galit p̄isi luḅonḅon garu lan. ²⁸ Lukol nahurabat san dani, lukol nahurabat bisibis hum sekiḅ lan. ²⁹ Lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum nabulgəgau, ale loriḅi len nəkadun aYesu hum nəkraun sekiḅ. Loriḅ natsua hun nəhaie len navəlan nəmatu hum nəhai sekiḅ. Beti lotəḅedur bathurien, lotuḅat sor vilesi ke, “Sal suh nakiḅ seJu gail!” ³⁰ Loṽulaii, ale lusabul natenan hun nəhaie dani, luṽas nəkadun həni. ³¹ Nəḅoḅ lotosor vilesi tonoḅ, lukol nahurabat bisibis dani, lukol nahurabat san lan tətəs, ale losəhari van hən ləḅiḅos gati len nəhai balbal.

*Luḅos gat aYesu len nəhai balbal
(Mak 15.21-32; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)*

³² Len nəyaran salit dan nabiltivile, lobubur mai auleSairin sua nahəsan aSimon. Lugol atenan ipat nəhai balbal siYesu. ³³ Nəḅoḅ lotobar naut a Kolkota (namilen nahəsenan tovi Naut hən Nabəlashukadhutəmat). ³⁴ Lulav nəwain lotobul hən natit tokon masuṽ lan maii, be nəḅoḅ aYesu tomun risi, emətahuni. § ³⁵ Beti luḅos gati len nəhai balbal.*

Nəḅoḅ lotoḅos gati tonoḅ, lopəpehun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləḅisab ase ḅilav nahurabat ṽisusua. ³⁶ Ale lobətah, kətkəta kəkol hən aYesu ei. ³⁷ Lutos gat nəsa aYesu togole tosa, ale loriḅ na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun. Ike, “AYesu bogai, Kiḅ seJu gail.” ³⁸ Ikad nəvanuan vənṽənah eru artotahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.

³⁹ Nəvanuan gail lotoṽot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsan. Loḅit nəholit van həni,* ⁴⁰ luke, “Gaiug goləḅoi gəḅigol naim siGot ḅimasirsir ale len nəmariboḅ ḅitor um təlmam həni a? Bimagenan, gəḅevi aNatun aGot, lav kuv gaiug gabag! Mariḅ dan nəhai balbal!”*

⁴¹ Len navide tomaienən, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail mai ahai p̄usan gail hən nalo lusor vilesi, luke, ⁴² “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas ḅilav kuv gai! Inau ke tovi kiḅ seIsrael a? Bimagenan, timariḅ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke tovi kiḅ. ⁴³ Eriḅ nəlon len aGot mai ike tovi aNatun aGot. Imagenan, gagai aGot ḅeləḅoni, tilav kuvi.”*

⁴⁴ Nəvanuan vənṽənah gəlaru artotahətah təban aYesu, gəlar am arokəmaienən, arohəlas.

*Nəmatan siYesu
(Mak 15.33-41; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)*

⁴⁵ Len natubliəl nəmargobut ikabut gol p̄is naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau. ⁴⁶ Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat len nasoruan matmat san ke, “Eli, eli, lema sapahtani!” namilen, “Got sagw, Got sagw, goriḅ gabulan ginau sil nəsa?”*

⁴⁷ Nəvanuan galevis lotoil ei lotosəsəloḅ həni, lunau suluṽi, lunau ke tokis aElijah. ⁴⁸ Vəha-sua ḅai galit sua ilav naspons** igol topul hən nəwain tokon,

§ 27:34: Psa 69.21. Lobul hən natit tokon masuṽ len nəwain hən nabus hən na-p̄os-gati-an asike ḅibar masuṽ hən avan ideh lotoḅos gati len nəhai balbal. * 27:35: Psa 22.18 * 27:39: Psa 22.7 * 27:40: Mat 26.61; Jon 2.19 * 27:43: Psa 22.8 * 27:46: Psa 22.1 ** 27:48: Naspons evi nəkasḅəta nətəs. Evi natsua tomədmədau toyanyay totov len naut nasəhau tovi pan len naliliṽol. Iḅaḅ ḅur.

ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən ðemuni.* ⁴⁹ Be galevis am luke, “Riñi! Datebunus risi ke aElijah dereh tegəm lav kuvi o teɓuer.”

⁵⁰ Beti aYesu ikai habat tətas am, eməsol, imat.

⁵¹ Len namityal enan ɲai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tuɓat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.* Nətan ekurkur, nəvat gail lumaɓulɓul, ⁵² nəburhuvat nəmatan losəɲav. Ale aGot igol nəvanuan isoɓur lotovi esan lule məhat dan nəmatan. ⁵³ Ale lovivile dan nəburhuvat nəmatan gail. Husur na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu lobis len nəbiltivile siGot, a Jerusalem, ale lovisi hən nəvanuan isoɓur.

⁵⁴ Nasenturion mai nasoltia gail lotokətkəta kəkol hən aYesu len nəhai balbal, nəboɲ lotoris nadu mai natit gail am lotovisi, lomətahw habat. Luke, “Kitin, ategai evi aNatun aGot!”

⁵⁵ Len naut enan ikad napəhaɓut tosoɓur lotohusur aYesu, kətkəta təban len nəyaran san a Kalili gəmai. Alatenan loil a tut dan nəhai balbal, lokəta ris nəsa tovisi.* ⁵⁶ Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan aJemes mai aJosef; togon asoan aSepeti, anan aJemes mai aJon.

Nətavunan siYesu

(Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

⁵⁷ Nəboɲ namityal pəpadaɲ ɓimasur, aJosef tovi auleArimatea sua tokad natite mai tohusur aYesu, ⁵⁸ ivan hən aPilate. Eus niben aYesu. APilate idam hən ale ikele idan ke lipat niben mai aJosef. ⁵⁹ ɲa aJosef eruɲ gole len nəkaliko tovi linen toveveu. ⁶⁰ Eriñi len nəburhuvat nətavunan san toveveu, tota ɓuɓuli tia len nəvat. Erib hən nəbiltivat hən ɓipat gol nabopita hən nəburhuvat nəmatan enan, ale ivan. ⁶¹ AMeri ta Maktala mai aMeri togon arobətah a m̃o, a tut kəkereh dan nabopita hən nəburhuvat nəmatan.

Lokətkəta kəkol hən nəburhuvat nəmatan

⁶² Pelan han, tovi nəmariboɲ tohusur Nəboɲ hən Nautautan hən nəPasova, aɓiltihai tutumav gail mai naFarisi gail luɓonɓon, luvan hən aPilate. ⁶³ Ale luke, “Nasuɓ, namtunau təlmam hən nəsa nəvanuan gəgəras egaii tokele nəboɲ tomaur sal. Ike, ‘Len nəmariboɲ titor dereh aGot tigol nile məhat.’*
⁶⁴ Imaienan, namtuke gikele hən nasoltia sam gail ke lekətkəta kəkol hən nəburhuvat nəmatan vəbar nəmariboɲ titor. Asike datɓigole, ahai susur san gail hum ma ləbēvənoh niben ale kel mai nəvanuan gail ke tole məhat dan nəmatan tia! Ale ɓimaienan, nagəgərasan enan dereh tesəhor nagəgərasan tokele a m̃o.”

⁶⁵ APilate isor var galit ke, “Səhar nasoltia na-kətkəta-kəkol-an gail van, ale len namitisau ideh məttokade, mətekətkəta kəkol gat nəburhuvat.” ⁶⁶ Ale luvan, lokəkol gat nəburhuvat nəmatan, loriɲ na-burut-gati-an lan ale loriɲ nasoltia gail hən ləbəkətkəta kəkol hən. Lugol natgalenan len nəSappat.

28

Na-le-məhat-an dan nəmatan

(Mak 16.1-10; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)

¹ Nəboɲ nəSappat enan tonon, nəmav topitau dudulan somilan, len nəmariboɲ metəkav hən nawik,* aMeri ta Maktala mai aMeri togon luvan varis nəburhuvat nəmatan.* ² Vəha-sua ɲai ikad nəbiltidu, bathut aɲel sua siNasuɓ evi pan dan nəmav, ale erib kuv nəbiltivat topat gol nəburhuvat,

* **27:48:** Psa 69.21 * **27:51:** Exo 26.31-33 * **27:55:** Luk 8.2-3 * **27:63:** Mat 16.21, 17.23, 20.19 * **28:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboɲ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboɲ enan hən nəSade. * **28:1:** Mat 27.56

ebətah lan. ³ Nənahənah han emial hum nəkabil mai nahurabat san epəhw yesyes hum nasno. ⁴ Nasoltia gail lotokətkəta kəkol hən nəburhuvat, ninelit epil lan, lomīnminikot, luteh matmatiov. ⁵ Beti aņel isor mai napəhaʔut gəlaru, ike, “Samremətahw! Noləboi məruke məreris aYesu lotogol tomat len nəhai balbal. ⁶ Be gai satoh gegai, husur aGot igol ile məhat tia suñan ņai aYesu tokele. Məregəm ris naut topat lan. ⁷ Mirivan tutut! Kel mai ahai susur san gail ke, ‘Səsəloņ! AGot igol ile məhat dan nəmatan. Dereh teil a mño hən gamito vi lan naut a Kalili. Ale dereh məterisi ei.’ Enan ņai na-kel-uri-an sagw.”

⁸ Napəhaʔut gəlaru arugam tutut dan nəburhuvat. Aromətahw be aropul hən nakemkeman ale arusaʔsaʔut hən arbikele mai ahai susur san gail. ⁹ Vəha-sua ņai aYesu ebubur mai gəlaru. Ike, “Ivoi!” Arogəm həni, arotəgau gat narien gəlaru, arulotu həni. ¹⁰ Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Samremətahw. Mirivan, kel mai aʔagw gail ke levi lan naut a Kalili, ale dereh leris ginou ei.”

Na-kel-uri-an sisoltia gail

¹¹ Nəboņ napəhaʔut gəlaru artovan sal, nasoltia galevis lotokətkəta kəkol hən nəburhuvat nəmatan lovi lan nəbiltivile. Ale lukel ur natit ʔisi tovisi mai abiltihai tutumav gail. ¹² Abiltihai tutumav gail luḅonḅon mai alat lotoil a mño hən nəvanuan gail ale ludamñ hən na-sor-utaut-an sua. Lulav nəvat isobur mai nasoltia gail, ¹³ lukel mai galit ke, “Mətekəmaiegai ke, ‘Ahai susur san gail logəm len mariug, lovənoh niben nəboņ namttopat.’ ¹⁴ Agavna Pilate ḅesəsəloņ hən natenan, dereh namtetəņov nəlon hən asike mətbikad nəpanismen ideh.” ¹⁵ Imaienan, nasoltia gail lulav nəvat enan, lugol nəsa abiltiJu gail lotokele. Na-kel-uri-an enan salito, naJu gail lukele van vəbar nəboņ ta daməņai.

Nakelean naməkot siYesu

(Mak 16.14-18; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

¹⁶ Beti ahai susur lotovi 11 lovi Kalili vi lan nəvehuh aYesu tokel mai galit tia hən ləḅevi lan. ¹⁷ Nəboņ lotorisi ei, lulotu həni, be galit galevis lukad nəlon-uri-an. ¹⁸ AYesu egəm hən galito, ikel mai galit ke, “AGot aTəmagw ilav mai ginou nədaņan hən na-il-a-mño-an ʔisi len nəmav mai len navile a pan. ¹⁹ Imagenan, mitivan hən mətḅeʔusan naluʔoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləḅegəm vi hai susur sagw gail. Baptais hən galito len nahəsən aGot aTata, aNatun mai aNunun.* ²⁰ Vusan galito hən ləḅigol natit ʔisi notokele todaņ mai gamito. Nau gat nategai: ginou nutah mai gamito, ale dereh nitah mai gamito van vəbar nəboņ hən nanoņan hən navile a pan, nagilen natit ʔisi.”

* 28:19: Uman 1.8

Mak Na-kel-uri-an tovoi aMak totoi

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke nəmantuhmar sua, nahəsan aMak, itos gat nəbol gail aPita tokel husur aYesu. Lokis aMak hən aJon Mak am.

Itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən nəvanuan p̄isi ləbeləboii ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, evi aNatun aGot. Itosi hən nəvanuan p̄isi ləbikad nadəlomian len aYesu. Itosi m̄os ase?

Itosi m̄os alat ləsavi Ju lototoh len naut tiltile gail naut aRom toil a m̄o hən gail.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AYesu igol nədaᅇan san iᅇarᅇar len namerikel san gail lotovi tarhət sinəvanuan gail. Ale aYesu eᅇusan ahai susur san gail.

Nalobulat ehur as galito?

Ehur aYesu toke nəvanuan lipair dan nəsaan salit gail, dəlom nasoruan siGot. Ehur ahai susur san gail, ehur naluvoh gail lotohur aYesu, maᅇmaᅇ len namerikel togol gail. Ehur nəvanuan gail lotomətahun aYesu. Natgalenan evisi ᅇais?

AYesu eᅇusan mai igol namerikel gail len nasihau A.D. 26 vəbar 30. Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai iᅇol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

NaKristen gail ta sutuai lukel ke aMak itah mai aPita len nəyaran san gail, ale itos gat nəsa aPita tokele. Len nalobulat egai aMak itos gat nəbol husur aYesu, be ikel ur nəsa aYesu togole, sakel masuv hən naᅇusanan siYesu. Ikel ur namerikel aYesu togol gail, hən nəvanuan ləbeləboi səhot nədaᅇan san. AMak eləᅇon ke tiᅇarᅇar ke aYesu tovi Natun aGot, be egəᅇ vi lan navile a pan hən ᅇeləᅇon ᅇisa vəsa ale hən ᅇimat. AMak itos nalobulat egai hən nəvanuan gail ləᅇidaᅇ am hən ləᅇehur aYesu, naut kəmas nəmauran ᅇidaᅇ o ləᅇeləᅇon ᅇisa vəsa.

- 1) Natubatan hən na-kel-uri-an tovoi, nautautan hən nauman siYesu (1.1-13)
- 2) AYesu eum len naut a Kalili (1.14-9.50)
- 3) AYesu eriᅇ naut a Kalili evi Jerusalem (10.1-52)
- 4) Nauman siYesu len nabiltivile Jerusalem, nawik naməkot ei (11.1-15.20)
- 5) Nəmatan siYesu (15.21-47)
- 6) Na-le-məhat-an siYesu dan nəmatan (16.1-20)

AJon Baptais eutaut hən naᅇisal

(Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

¹ Egai natubatan hən na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo tovi Natun aGot.* ² Ehum ahai kelkel ur sua, aIsaiah totos gat nəsa aGot tokel mai aNatun. Ike,

“Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw
teil a m̄o hən gaiug,
hən ᅇeutaut hən naᅇisal sam̄.*

* 1:1: Natosian galevis ta sutuai ləsake aNatun aGot. * 1:2: Mal 3.1

³ Nadoldol sua satokai len naut masmas tob̃ebesw ke,
 ‘Geutaut hən naṗisal m̃os Nasuḅ,
 gigol naṗisal san gail linor!’ ”*

⁴ Imagenan, aJon evisi, itoh len naut masmas tob̃ebesw, ikel uri ke, nəvanuan gail limasbaptais hən ḅimasil ke lotopair dan nəsaan salito van hən aGot hən ḅerub̃at nəsaan salit gail.

⁵ Nəvanuan naut a Jerusalem mai naprovens Jutea kavkav luvan hən ləbesəsəloñ həñi. Ale nəboṅ lotokel vəhot nəsaan salit gail, ibaptais hən galito len Nawisel Jortan.

⁶ Nahurabat siJon, luvaii hən navurun nəkamel, ale nəhau tutuṽ evi nahurhub̃uluk. Ihanhan nalokust, ihanhan nəhani nasukapak toum həñi.†

⁷ AJon ikel uri ke, “Avan sua dereh tegəm a tahw len ginau, gai idañ səhor ginau, ale ginau nəsanor kasi hən nəḅetənadur, sah ruḅat nəhau hən naributbut san.‡ ⁸ Ginau nubaptais hən gamito hən nəwai, be dereh gai tibaptais hən gamito hən aNunun aGot.”

Nəbaptaisan siYesu

(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22)

⁹ Len nəboṅ sua, aYesu iyar len naut a Nasaret a Kalili gəmai ale aJon ibaptais həñi len Nawisel Jortan. ¹⁰ Nəboṅ aYesu tomadhale məhat dan nəwai enan, eris aGot totar ṗul nəmav hən tosəṅav ale eris aNunun togəm vi pan vi lan, sum̃an nətav.§ ¹¹ Beti esəsəloñ hən nadoldol togəm len nəmav toke, “Gaiug govi anatugw ulum̃an sagw notoləmas bun gaiug, nohəhaṽur masuṽ hən gaiug.”*

ASetan italtal sob̃uer hən aYesu hən bigol bisa

(Mat 4.1-11; Luk 4.1-13)

¹² Vəha-sua ṅai aNunun aGot esəhar aYesu vi lan naut masmas tob̃ebesw. ¹³ Itoh ei len nəmariboṅ tovi 40 ale aSetan italtal sob̃uer ke tigol nəsaan. Itoh mai narivatvat nalililai lotoləboi ləḅisah pəpasi ale aṅel gail lovi tarhət san.

Ahai susur metəkav gail

(Mat 4.12-22; Luk 4.14-15, 5.1-11)

¹⁴ Husur nəboṅ galenan, aenemi siJon lutah gati, riṅi len naim bəbaṅis. Beti aYesu evi Kalili, ikel ur na-kel-uri-an siGot.** ¹⁵ Ike, “Namityal egəm tia, natohan pipihəlan aGot egəm pəpadaṅ. Mitipair dan nəsaan samito, dəlom na-kel-uri-an tovoi enan!”

¹⁶ Boṅ sua aYesu toyaryar bitas tarhət Nabiltiwai Kalili, eris alarmiṽan, aSimon mai aAdru artobar hən nalevlev len nabiltiwai husur arovi vanuan nəsahiehan. ¹⁷ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Məregəmai! Mərehusur ginau ale nigol məregəm vi vanuan nə-sah-hən-nəvanuan-an!” ¹⁸ Vəha-sua ṅai aroriṅ nalevlev səlar gail, arohusuri.

¹⁹ Nəboṅ aYesu toyar kəkereh am husur bitas, eris aJemes mai aJon alarmiṽan, anatun aSepeti gəlaru. Arusah len nabot salito, arobutan nalevlev salit gail lunor. ²⁰ Vəha-sua ṅai ekis gəlaru hən arḅitah maii, ale aroriṅ atəmalaru len nabot mai nəvanuan nauman gail, ale arutah maii, arohusuri.

* **1:3:** Isa 40.3 † **1:6:** 2Ki 1.8. Nalokust ehum natohtohlomətu be ihan natideh tomaur tokad nalute.

‡ **1:7:** Evi slev gail lotosah ruḅat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. § **1:10:** Nətav evi nəman naməsav sua tohum navimal topəhapəhw. * **1:11:**

Psa 2.7; Isa 42.1 ** **1:14:** Lutah gat aJon Baptais nasihau esua hudhute husur nəboṅ aSetan totaltal ris aYesu hən bigol bisa. AHerot Antipas eriṅ aJon len naim bəbaṅis husur aJon tokel tabtab hən aHerot ke togol nəsaan. Ris Mak 6.14-29.

*AYesu ehut nanunun sua tosa
(Luk 4.31-37)*

²¹ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan navile a Kapernaum, ale len nəsappat ebis len naim naḅonḅonan seJu gail, eḅusan. ²² Nəvanuan luḅaḅ len naḅusanan san bathut eḅusan suḅḅan nauluḅḅan tokad na-il-a-ḅo-an kitin, sasumḅan ahai ḅusan gail hən nalo. ²³ Len namityal enan ḅai len naim naḅonḅonan salito ikad nauluḅḅan tokad nanunun nəḅargobut. Ikai, ²⁴ ike, “Yesu ta Nasaret, gumab hən ginamito? Gogəḅ hən gəḅigol namteḅuer a? Ginau noləboi gaiug. Noləboi gotovi siGot, gotogəḅ ḅosi.” ²⁵ AYesu esivoh len nanunun nəḅargobut, ike, “Geməḅau! Gimakuv dani!” ²⁶ Ale nanunun nəḅargobut igol atenan totaltaloḅ hən nahumatmat, ikai habat ale nanunun nəḅargobut imakuv dani. ²⁷ Nəvanuan gail lumaḅḅan lan, lotuḅat sor husur nəsa tovisi. Lousus galit gabag ke, “Naḅusanan veveu tomabe ganan? Ikad nəḅaḅan hən na-il-a-ḅo-an! Ikele hən nanunun tosa gail ale lugol husur nəsa tokele!”

²⁸ Na-kel-uri-an husur nəsa aYesu togole iperḅan tutut hən naut ḅisi len naut a Kalili.

*AYesu igol nəvanuan isoḅur lumaur
(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)*

²⁹ Nəḅoḅ aYesu mai ahai susur san gail lotovivile dan naim naḅonḅonan seJu gail, lutah mai aJemes, aJon, lovi lohoim seSimon mai aAdru. ³⁰ Anan asoan aSimon ipat len nəḅel, naməsahan igol niben topud. AYesu toḅis, vəḅa-sua ḅai lusor husur aliten maii. ³¹ Ale aYesu ivan həni, etəgau navəlan, elivi vi məhat hən ḅəḅətaḅ. Naməsahan inoḅ dani ale ile məhat, ilav nəḅanian mai galito.

³² Nəḅoḅ namityal tomasur, naut togomgom, nəvanuan gail losəḅar alat lotoməsah mai alat lotokad natəmat gail van hən aYesu. ³³ Nəvanuan ḅisi len nabiltivile kavkav loluḅoh il bopita. ³⁴ Ale igol isoḅur lotokad naməsahan tiltile lumaur. Ehut natəmat isoḅur ale igol lodəḅas ləḅisor husur loləboi gai tia.

*AYesu ikel ur nasoruan siGot len naut a Kalili
(Luk 4.42-44)*

³⁵ Pelan han, dudulan soḅilan, naut səlan sal, aYesu ile məhat, evivile, evi tut sua len naut toḅəḅesw ale isor tuḅ ei. ³⁶ Idareh aSimon mai alat lototah maii, ludoḅi. ³⁷ Nəḅoḅ lotosaḅi luke, “Nəvanuan ḅisi lokətkəta doḅ gaiug.” ³⁸ Be aYesu isor var galit ke, “Datevi tut ideh am, len naut gail lotodar vis navile egai hən nəḅikel ur nasoruan siGot ei. Husur nogəḅ ḅosi.” ³⁹ Na iyar tur ḅis naut len naut a Kalili, ikel ur nasoruan siGot len naim naḅonḅonan salito ale ehut natəmat gail.

*AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur
(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)*

⁴⁰ Nauluḅḅan tokad naleprosi egəḅ təḅedur təḅan aYesu, eḅiri ke, “Gəḅeləḅoni, goləboi gəḅigol nəḅimaur, nəḅiveveu.” ⁴¹ Nəlon aYesu itaḅis masuḅ həni, isar hən navəlan, ibari, ikel maii ke, “Noləḅoni. Gimaur, giveveu!” ⁴² Vəḅa-sua ḅai naleprosi ivan dan atenan, imaur, iveveu. ⁴³ Beti aYesu esəvati van, ikai tasi ⁴⁴ ke, “Sagikel natideh mai avan ideh, be gia ḅusan gaiug hən ahai tutumav hən ḅəḅunus husur nibemḅ. Beti getutumav hən naviolan hən naveveuan samḅ aMoses tokel bun gail hən nəvanuan ləḅeləboi səḅoti ke gotomaur.”*

* 1:44: Lev 14.1-32

⁴⁵ Avil ategaii ivan, ikel ur n̄esa tovisi h̄ani. Igole van van na-kel-uri-an enan ibar naut isoḅur. Naten igol aYesu sal̄eboi ḅeb̄is len navile ideh len n̄ohon n̄evanuan gail bathut naluḅoh ludar visi, be itoh len naut gail lotoḅḅesw. Be n̄evanuan gail len naut ḅisi ei loḡəmḡəm h̄ani sal.

2

*AYesu igol avan sua n̄ətarh̄əben tomat imaur
(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)*

¹ Husur n̄əmariboṅ galevis, aYesu et̄əlmam vi Kapernaum. N̄əboṅ tobar naut enan, s̄ədareh, husur ke n̄evanuan isoḅur lotos̄əsəlōṅ h̄ani ke totoh ei, ² loḡəm h̄ən naim san gol loririhit lohoim mai vivile. L̄əsal̄eboi l̄əḅeil bopita am. Ale aYesu ikel ur nasoruan mai galito. ³ N̄evanuan galevis loḡəm h̄ani, ivat lupat naulum̄an n̄ətarh̄əben tomat, ⁴ be lod̄ədas l̄əḅibar aYesu bathut naluḅoh. Ale lop̄əlau vi m̄əhat len navurun naim topapav, ludakuvi, gol nab̄ur a m̄əhat h̄ən naut aYesu totoh lohoim lan. Ale lorin̄ tur h̄ən n̄əbateh vi pan, atenan n̄ətarh̄əben tomat, topat lan. ⁵ N̄əboṅ toris nad̄əlomian salito, aYesu ikel mai atenan n̄ətarh̄əben tomat ke, “Natugw, n̄əsaan sam̄ gail lumaruḅat.”

⁶ Be ahai ḅusan h̄ən nalo lotob̄ətah ei lunau natgalenan len n̄əlolit ke, ⁷ “Gai ek̄əmaienan m̄əbe? Isor m̄ədas aGot! AGot s̄əḅon ṅai el̄əboi ḅeruḅat n̄əsaan dan n̄evanuan!”

⁸ V̄əha-sua ṅai aYesu el̄əboi n̄ənanuan salito ale ikel mai galit ke, “Imabe m̄ətunau magenan len n̄əlomito? ⁹ N̄əḅikel mai ategai n̄ətarh̄əben tomat ke, ‘Noruḅat n̄əsaan sam̄ gail,’ o n̄əḅike ‘Gile m̄əhat, pat n̄əbateh sam̄, giyar,’ n̄əsa em̄ədm̄ədau am?*” ¹⁰ Be nuke m̄ətel̄əboii ke aNatun N̄evanuan ikad n̄ədaṅan h̄ən na-il-a-m̄o-an h̄ən ḅeruḅat n̄əsaan len navile a pan. Nok̄əmaiegai h̄ən n̄əḅēḅusan n̄ədaṅan en mai gamito.” Ale aYesu ikel mai atenan n̄ətarh̄əben tomat ike, ¹¹ “Nukel mai gaiug, gile m̄əhat, pat n̄əbateh sam̄, givahim sam̄.”

¹² V̄əha-sua ṅai atenan ile m̄əhat, ipat n̄əbateh, evivile len n̄ohon n̄evanuan ḅisi. Lumaṅmaṅ masuḅ lan ale lusal suh n̄əyalyalan siGot luke, “Datsaris natideh tomaienān boṅ ideh sal!”

*AYesu ekis aLevi (aMattiū)
(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)*

¹³ Beti aYesu evivile, et̄əlmam h̄ən ḅiyar tarh̄ət nab̄iltiwai Kalili. Nab̄iltiḅoh eḡəm h̄ani ale eḅusan galito. ¹⁴ Len n̄əyaran san van, eris aLevi anatun aAlfeus tob̄ətah len n̄əpasval̄əval h̄ən n̄ətaks, ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, ghusur ginau!” Ale aLevi ile m̄əhat, ehusuri.†

¹⁵ ṅa aLevi eus aYesu mai ahai susur san gail h̄ən l̄əḅihan lohoim san. (Ikad n̄evanuan n̄ətaks mai n̄evanuan n̄əsaan isoḅur lotohan ei husur ikad n̄evanuan tosoḅur maienan lotohusur aYesu.) ¹⁶ Be n̄əboṅ ahai ḅusan h̄ən nalo galevis lotovi Farisi lotoris aYesu tohan mai n̄evanuan gail lotomaianan, lous ahai susur san gail ke, “Imabe tohan mai n̄evanuan n̄ətaks mai n̄evanuan n̄əsaan gail?”

¹⁷ N̄əboṅ aYesu tos̄əsəlōṅ h̄ən natenan ikel mai galit ke, “Savi alat lotomaaur lotovan h̄ən n̄evanuan nareran h̄ən ḅirer h̄ən galito, be alat lotom̄əsah ṅai. Ginau n̄əsaḡəm h̄ən n̄əḅekis alat lotonor o alat lotonau ke lotonor, be noḡəm h̄ən n̄əḅekis n̄evanuan n̄əsaan gail.”

* **2:9:** N̄əboṅ aYesu tok̄əmaienan, n̄evanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh ed̄ədas ḅigol eru en ḅisi, ale n̄əḅike, ‘Noruḅat n̄əsaan sam̄ gail,’ m̄ətsal̄əboii ke lumaruḅat o l̄əḅəmaruḅat. Be n̄əḅike, ‘Gile m̄əhat, giyar!’ m̄ətol̄əboi m̄əḅerisi ke imaur. † **2:14:** Levi: Mat 9.9; Luk 5.27.

Nausian husur namaribon nēvanuan sēhan
(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Len namaribon galevis ahai susur siJon mai naFarisi gail lēsēhan‡ hēn lēbisor tuṽ. Ale logēm hēn aYesu lousi ke, “Ahai susur siJon gail mai ahai susur sinaFarisi gail lēsēhan hēn lēbisor tuṽ, be ahai susur sam̄ gail lēsēmagenan. Imabe?”

¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mētunau ke nēvanuan lototah mai naulum̄an tolah, lēsēhan len nēhanan nēlahan a? Aoa! Asike lumaienan nēbon naulum̄an tolah totoh mai galit sal. ²⁰ Be naulum̄an tolah, nēbon ḡegēmai hēn lēbesēhari dan nēvanuan san gail, ale len nēbon enan asike luhan.

²¹ “Sēkad avan ideh toṽsiahoh hēn nēkaliko veveu len nahurabat tomatu. Tagole, naṽsiahoh tēmakuv dan nahurabat tomatu gol nē-tar-sili-an tamēdasi sēhor ta m̄o. ²² Natsual am, sēkad avan ideh toḃir nēwain lotomadhaum hēni len nahurhuwain lotomatu. § Tagole, nēwain veveu tatēvah tur lan, mēdas nēwain mai nahurhuwain ṽisi.”

Nausian husur nēSappat
(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

²³ Len nēSappat sua, aYesu toyar tur marireu hēn nawit, ahai susur san gail lotub̄at kin ḃur nēhavhuwit gail.* ²⁴ Na naFarisi gail lukel mai aYesu ke, “Imabe lotogol nēsa nalo tokai tasi len nēSappat?”

²⁵⁻²⁶ AYesu isor var galit ke, “Mētsaṽuruj lēboi natosian gail lotohol husur aTevit bon ideh nēbon gai mai alat lototah mai lotopar hanian, lotomalkēkat a? Nēbon aApiatar tovi ḃiltihai tutumav, aTevit eḃis len naim siGot, ihan nabēta tolo ahai tutumav sēbolit ṽai lolēboi lēḃihani.* Ale ilav nabēta galevis mai alat lototah maii.”* ²⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, “NēSappat, aGot igole m̄os nēvanuan, sagol nēvanuan m̄os nēSappat. ²⁸ Imaienan, aNatun Nēvanuan evi masta, evi masta hēn nēSappat am.”

3

AYesu igol navēlan nēvanuan imaur
(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)

¹ Len nēbon sua tile am, aYesu eḃis lohoim nabonbonan seJu gail tētas, ale ikad avan sual ei, navēlan tomat, togēm hum towas. ² Nēvanuan gail ei lomētan aYesu hēn ke lēberis ḃigol atenan ḃimaur len nēSappat. Bigole, dereh likot hēni ale kel uri ke toḃur kotov nalo hēn nēSappat. ³ AYesu ikel mai atenan navēlan tomat, togēm hum towas ke, “Geil rivuh.” ⁴ Beti eus galit ke, “Inor hēn datḃigol ḃivoi len nēSappat o hēn datḃigol ḃisa? Inor hēn datḃerij tēlmam hēn nēmauran o hēn datḃigol nēmatan?” Be naut eḃut, lēsator vari.

⁵ Len nēlol paṽpaṽ san ekēta mētaltal hēn galito, ilolosa hēn galit husur nēkadulit iṽonṽon. Beti ikel mai atenan ke, “Gisar hēn navēlaṽ!” Ale isar hēni, navēlan imaur tēlmam. ⁶ Vēha-sua ṽai naFarisi gail lovivile, luḃonbon mai alat galevis len nēpati tovi tarhēt siHerot hēn lēbisor utaut hēn lēbemēdas bun aYesu hēn ḃimat.

Naluṽoh tarhēḃiltiwai Kalili

⁷ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan nabiltiwai ale nabiltiṽoh lohusuri. Nēbon lotosēsēlon husur natit ṽisi aYesu togole, nēvanuan isoḃur

‡ **2:18:** NaJu gail lēsēhan len namaribon galevis hēn lēbisor tuṽ, lēsēhan hēn lēḃitan husur nēmatan o natsua tosa tovisi hum nabiltidu mai lēsēhan len nēbon totibau galevis salito. § **2:22:** Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoḃir nēwain veveu ḃurhulon. * **2:23:** Deu 23.25 * **2:25-26:** Lev 24.9 * **2:25-26:** 1Sam 21.1-6

logəm həni. Logəm len naut a Kalili, a Jutea, ⁸ a Jerusalem, a Itumea, len naut gail tarhət Nawisel Jortan mai naut gail lotodar vis nabiltivile eru, a Tair mai a Siton. ⁹ Bathut naluṽoh totibau, ikel mai ahai susur san gail ke leutaut hən nabot viri hən asike nəvanuan ləḃeluṽoh dar visi. ¹⁰ Husur len nəmariboṽ enan igol isoḃur lumaṽur tia ale isoḃur am lotokad naməsahan tiltile loririhit, dar visi hən ləḃibari. ¹¹ Ale nəboṽ nəvanuan lotokad nanunun tosa gail lotoris aYesu, luteh len nəhon, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” ¹² Avil aYesu ikai tas galito ke salikel vəhot gai ke tovi ase.

AYesu itabtabuh len ahai pispisul lotovi 12

(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)

¹³ Beti aYesu etəṽehuh vi məhat, ekis alat gai toləṽon galito ale logəm həni. ¹⁴ Ale itabtabuh len galit lotovi 12 hən ləḃitah maii; ekis galit hən ahai pispisul gail hən ḃesəvat galit van hən ləḃikel ur napisulan siGot; ¹⁵ ale ilav nədaṽan hən na-il-a-mō-an mai galito hən ləḃehut natəmat gail. ¹⁶ Alat lotovi 12 nahəsaliṽ lumaiegai: ikad aSimon aYesu tokisi hən aPita; ¹⁷ ikad aJemes anatun aSepeti mai aJon aṽan aJemes, ale aYesu ekis gəlaru Poanerkes namilen Natun Nabiliurur gəlaru. ¹⁸ Ikad galevis am, aAdru, aFilip, aPartolomiu, aMattiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aTatteus, aSimon tovi naSelot* sua, ¹⁹ mai aJutas Iskariot ḃeriṽ aYesu len navəlan aenemi san gail.

AYesu mai aPeelsepul

(Mat 12.22-32; Luk 11.14-23, 12.10)

²⁰ AYesu etəlmam vahim len naim totohtoh lan mai ahai susur san gail. Ale naluṽoh logəm ḃonḃon ei van gai mai ahai susur san gail ləsəkad namityal ideh hən ləḃihan. ²¹ Nəboṽ nəbathudud siYesu lotosəsəloṽ hən nakelean husur nəsa tovisi, luke litah gati husur luke tovinvinu. ²² Be ahai ṽusan hən nalo lotogəm len naut a Jerusalem, luke, “APeelsepul toil a mō hən natəmat gail iwol həni. Ehut natəmat gail len nədaṽan seḃiltitəmat setəmat gail.”

²³ Ale aYesu ekis galit gəmai, isor mai galit len nasoruan kəta ke, “ASetan eləboi ḃehut aSetan mabe? ²⁴ Nəvanuan lototoḃ pipihabəlan nakiṽ len nəkantri sua ḃiḃalkabaṽ, nəkantri dereh timaṽulṽul. ²⁵ Nəbathudud ḃiḃalkabaṽ, dereh timaṽulṽul. ²⁶ Len naṽide tomaienən, aSetan təḃal mai gai gabag, alat pipihabəlan lətapəpəhw, gai asike taləboi tail gəgat am, nədaṽan san tanəṽ. ²⁷ Nisor kəta maiegai ke: Avən ideh saləboi ḃeḃis lohoim sinabəhariv todaṽ hən ḃitariv kuv natit san gail. Be a mō, ḃibaṽis gat abəhariv, beti eləboi ḃitariv kuv natit ṽisi dan naim san.† ²⁸ Nukel nakitinan mai gamit ke, aGot dereh teruḃat nəsaan ideh dan nəvanuan gail naut kəmas ləḃisor tas aGot o ləḃemədas nahəsən. ²⁹ Avil avən ideh tosor mədas aNunun aGot, asike aGot eruḃat nəsaan enən dani boṽ ideh. Be nəsaan enən san, tonor hən nəpanismen, dereh tipat len atenan vi sutuai.”

³⁰ AYesu ekəmaienən husur ahai ṽusan hən nalo gail luke tokad nanunun tosa.

Nəbathudud kitin siYesu

(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)

³¹ Beti aṽan aYesu matmat gail mai anan logəm təḃan naim aYesu totoḃ lan. Loil vivile, lopisul van həni, kisi gəmai. ³² Naluṽoh lobətah dar vis aYesu, ale lukel maii ke, “Geris, anaṽ mai aṽaṽ gail lous gaiug vivile.”

* **3:18:** NaSelot evi avən ideh len naluṽoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləḃiḃal mai galito, hut galit dan naut a Jutea. † **3:27:** Namilen ke avən ideh saləboi ḃevənah dan navəlan aSetan, be ḃibaṽis gat aSetan, eləboi ḃehut natəmat san gail.

³³ AYesu isor var galit ke, "Ase lai tovi anagw? As galit lai lotovi aʋagw gail?"
³⁴ Ale ekəta garu len alat lotobətah dar visi, ike, "Gamit mətovi anagw mai aʋagw gail bogai. ³⁵ Husur avan ideh togol nəsa aGot toləŋoni, gai evi aʋagw o aʋavinegw o anagw."

4

AYesu ibol husur namisurhuwit (Mat 13.1-9; Luk 8.4-8)

¹ AYesu etuʋat ʋusan tətəs tarhəbilitiwai Kalili. Nəbilitluʋoh logəm ʋonʋon dar visi gol tosaʋ len nəbot, bətah hən ʋeʋusan. Ale nəvanuan gail ʋisi losuh ʋəpadaŋ hən nəbilitiwai, a ut. ² Eʋusan galit hən natit isoʋur len nəʋol ʋusan gail. Ale len nəʋusanan san ikel mai galit ke, ³ "Səsəlon! Nəvanuan nəmabulan hən namisurhut gail ia bubulan namisurhuwit. ⁴ Nəʋon tobubulan gail, galevis luteh metʋisal, ale nəman naməsav gail logəm han ʋis gail. ⁵ Namisurhuwit galevis am luteh len naut tobaŋ vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut husur nətan enan səsareh. ⁶ Nəʋon namityal tovise, esun bun gail ale lumayoh husur ləsəkad nəharhəte. ⁷ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tobaŋ hau tokad nasunite lan, ale nəʋon nawit totoʋ, nəhau eruŋ gut buni, gol səʋan. ⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tokənoh. Lutov, lovivi məhat ale luʋan. Sua iʋan vəkad 30, sual am iʋan vəkad 60 ale sua tətəs am iʋan vəkad 100." ⁹ Beti aYesu ike, "Nəvanuan tokad nədariŋan hən ʋəsəsəlon, tesəsəlon!"

AYesu ibol ʋusan hən nəsa? (Mat 13.10-17; Luk 8.9-10)

¹⁰ Nəʋon aYesu totoʋ səʋon mai ahai susur san lotovi 12 mai galevis am, lous namilen nəʋol ʋusan gail həni. ¹¹ Ale ikel mai galit ke, "AGot ikel vəhot nəsa tosusuah husur natoʋan pipihəbələn mai gamito hən mətʋeləboii. Be alat lototoʋ vivile, nukel nakitinan ʋisi mai galito len nəʋol ʋusan gail ¹² hən natosian siGot ʋisarpoh toke,

" 'Naut kəmas ləbəkəta, kəta,
 ləsəkəta ləboi nəsa aGot togole;
 naut kəmas ləʋəsəlon, səsəlon,
 ləsəsəlon ləboi nəsa aGot togole.
 Asike lətəmagenan, lətəpair van hən aGot
 ale taruʋat nəsaan salito.' " *

AYesu isor vəsvəsai nəʋol ʋusan husur namisurhuwit (Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)

¹³ Beti aYesu eus galit ke, "Mətsaləboi namilen nəʋol ʋusan enan a? Bimagenan, məteləboi nəʋol ʋusan ideh mabe? ¹⁴ Nəvanuan nəmabulan ebubulan namisurhuwit gail tovi nasoruan siGot. ¹⁵ Namisurhuwit toteʋ metʋisal ehum alat lotosəsəlon hən nasoruan siGot. Ale nəʋon lotosəsəlon həni, vəha-sua ŋai aSetan egəmai, lav kuvi dan galito. ¹⁶ Nəvanuan galevis lohūm namisurhuwit toteʋ len tan tobaŋ vat. Nəʋon lotosəsəlon hən nasoruan, ibar nəlolito, vəha-sua ŋai lohəhəʋur lan. ¹⁷ Be husur lohūm nawit nəharhəte sakir sədaŋ, ləsətoʋ sabəlav. Ale nəʋon lotoləŋon tosa o nəvanuan gail lotomədas bun galito bathut nasoruan tobar galito, luteh dan nədəlomian. ¹⁸ Nəvanuan galevis am lohūm namisurhuwit toteʋ len tan tobaŋ hau tokad nasunite lan. Losəsəlon hən nasoruan ¹⁹ be nəlolit etuhatuh hən nəmauran hən navile eg

* 4:12: Isa 6.9-10

a pan, naləmasian hən natite mai na-ləŋon-masuŭ-həni-an hən natgalevis am lobis len galito gol lorun gut bun nasoruan hən asike biŋan. ²⁰ Nəvanuan galevis tile am lohum namisurhuwit lototeh len tan tovoi. Losəsəlon hən nasoruan, ibar nəlolito, ale luŋan masuŭ, galevis luŋan vəkad 30, galevis luŋan vəkad 60, galevis am luŋan vəkad 100.”

Nəbol pusan husur namial
(Luk 8.16-18)

²¹ Beti aYesu eus galit ke, “Ikad avan ideh topat namial hən bəsusuani pipihad o pipimel a? Ao! Eriŋi a məhat len nəhai namial toilit lan. ²² Husur natideh tosusuah dereh aGot tevəhoti ale natideh topat len nəmargobut dereh aGot tigol tevivile, tiŋarŋar. ²³ Nəvanuan tokad nədarinjan hən bəsəsəlon, tesəsəlon!”

²⁴ Beti isor tətəs mai galit ke, “Mətelələgau hən gamito! Mətesəsəlon husur nakelean sagw. Dereh aGot tilav naləboian mai gamito tonor hun na-səsəlon-husuri-an samito, ale tivan am. ²⁵ Bathut avan ideh nəlon toməbur hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii. Avil avan ideh tomətəhən bələboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian gai tokade dani.”

Nəbol pusan husur namisurhuwit totov

²⁶ Beti aYesu ike, “Natohan pipihəlan aGot imaiegai: Ikad naulumjan tobubulan namisurhuwit len tan. ²⁷ Nəboŋ topat len nalenmariug o tolele len nalennəyal, namisurhuwit itov, evivi məhat. Be itov vi məhat mabe? Atenan saləboii. ²⁸ Nətan səbon evəhasus hən nawit: a mō nalute evisi, itov ale evi məhat, beti iŋan hən nəhəvhəte, ale ikad namisurhute tovi hanian. ²⁹ Be nəboŋ namisurhuwit tomatu, vəha-sua ŋai atenan ivan, ita kokotovi hən nəbu tohaḅ husur nəboŋ hən nəmatuan egəmai.”*

Nəbol pusan husur namisurhumastat
(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)

³⁰ AYesu isor tətəs ike, “Dereh nenənoŭ hən natohan pipihəlan aGot mai nəsa? Nisor vəsvəsaii len nəbol pusan tomabe? ³¹ Imaiegai: Nəvanuan imabul namisurhumastat len tan. Ekəkereh səhor namisurhut gail pisi len tan ³² be itov vi məhat vatibau səhor nəhanian pisi. Nəpəshət gail topasil lotibau gol ke, nəman naməsav loləboi ləbeum hən nəhai ŋodŋod halit len gail, len nəmōl han.”

³³ AYesu ikel nəbol pusan isəbur hən bikel nasoruan mai nəvanuan gail tonor hən naləboian lotokade hən ləbələboi səhoti. ³⁴ Len nəhon nəvanuan gail, natit pisi tokele, ikel mai galit len nəbol pusan gail ŋai. Be nəboŋ totoh mai ahai susur san gail səbolito, isor vəsvəsai namilen natgalenan.

AYesu igol nəlan mai nabiltiwai arovi pan
(Mat 8.23-27; Luk 8.22-25)

³⁵ Len nəboŋ enan naut igomgom, ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhət nəwai egai.” ³⁶ Nə lorin naluŋoh, lusah maii len nabot ale luan. (Ikad nabot galevis am lotohusuri.) ³⁷ Losəhoŭut hən nabiltilan togəmai tokud hən nəwai. Nəwai epus vi lan nabot gol totuḅat pul hən bəmun. ³⁸ AYesu ipatmari len napilo a tahw, bathuwag. Lovəŋoni, lukel maii ke, “Ee Hai pusan, namtomun! Gəsənu ginamit a? Nabot idod!” ³⁹ Nə aYesu ile məhat, esivoh len nəlan, ikel mai nəwai ke, “Gemədau! Vi pan!” Ale nəlan idar

* **4:29:** Jol 3.13. Nəbu tohaḅ, naut tokan ipat len nəlon, ale akis auleIsrael luta kokotov nawit halito hən nəbu tomaienən.

buni, naut etəmat. ⁴⁰ Beti eus galit ke, “Mətovi batmətahw gail a? Mətsəkad nadəlomian sal a?”

⁴¹ Ahai susur gail lom̄inm̄inikot habat. Lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Nateru eg am, nəlan mai nabiltiwai lugol husur nəsa tokele!”

5

Naulum̄an tokad nanunun tosa gail, aYesu igol imaur
(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)

¹ Ale lubar nətərhət nabiltiwai enan, len naut a Kerasa. ² Nəboŋ lotobar naut enan, aYesu imariŋ dan nabot. Vəha-sua ŋai naulum̄an tokad nanunun tosa egəm len naburhuvat nəmatan gail ei, ebubur mai aYesu. ³ Atenan itoh burhuvat nəmatan gail. Nəvanuan gail lodədas ləbibaŋisi am hən natsen. ⁴ Lubaŋis narien gəlaru mai navəlan gəlaru hən natsen vəha-sob̄soḅur tia, be igol natsen tobaŋis navəlan imarmarikot, mai natsen tobaŋis narien, ilabuḅuri. Səkad avan ideh tokad nədaŋan hən bətəgau gati. ⁵ Akis len nalennəyal mai nalenmariug, iyar lab len naburhuvat nəmatan mai navəhuh gail, ikai habat, tiv sisil niben gabag hən nəvat.

⁶ Nəboŋ aYesu totoh a tut dani sal, atenan erisi, igam van həni, etənedur bathurien. ⁷⁻⁸ AYesu ikel maii ke, “Nanunun gotosa, gimakuv, givan dan ategai!” Atenan eis, ikai habat ike, “Gaiug, savi hən gəbēmədas ginau, Yesu, aNatun aGot toyalyal! Len nahəsan aGot noŋir gaiug ke sagipansəm ginau, sagemədas ginau!” ⁹ Beti aYesu eusi ke, “Nahəsam̄ ase?” Ale ike, “Nahəsagw aLuḅoh husur namtusob̄ur.” ¹⁰ Ale loŋir vəha-sob̄soḅur həni ke satehut galit vi lan naut a tut ideh.

¹¹ Len nətərhəḅehuh ei ikad nabiltivəshəbuai lotohan. ¹² Ale natəmat gale-nan loŋir aYesu ke, “Səvat ginamit van hən navəshəbuai hən namtbəbis len gail.” ¹³ Na idam̄ həni. Ale natəmat lumakuv dan naulum̄an, lob̄is len nabuai gail. Ale navəshəbuai lom̄ur, sarmar vi pan vi lan nabiltiwai. Ikad nabuai tovi 2,000 lotomun, lotomat len nabiltiwai.

¹⁴ Alat lotokətkəta təban navəshəbuai, lugam dan naut enan vi lan nabiltivile mai naut lotodar visi hən ləbikel ur nəsa tovisi. Ale nəvanuan gail lugam gəm hən ləberis nəsa tovisi ei. ¹⁵ Ale logəm hən aYesu, loris atenan a m̄o tokad naluḅoh hən natəmat ale loris ke esun nahurabat, ebətah, imaur tətəs, nənauan san etəlmam, imasil. Na lomətahw. ¹⁶ Beti alat lotoris nəsa tovisi, lukel ur natit p̄isi tovisi mai galit lotomadhagəmai. Lusor husur naulum̄an tokad natəmat gail ale lusor husur nabuai gail. ¹⁷ Imaienan, nəvanuan gail len naut enan lotuḅat ŋir aYesu ke teriŋ naut salit gail.

¹⁸ Nəboŋ aYesu tosah len nabot, naulum̄an a m̄o tokad natəmat gail eŋir aYesu hən b̄itah maii. ¹⁹ Be aYesu sədam̄ həni, ike, “Givahim van hən nəbathudud sam̄ ale kel mai galito hən natit p̄isi Nasuḅ togole m̄os gaiug mai nalolosaan tokade len gaiug.” ²⁰ Ale atenan ivan, len naut a Tekap̄olis, etuḅat kel ur natit p̄isi aYesu togole m̄osi. Galit p̄isi ei lumaŋmaŋ len natit tokele.

Natəbarehreh tomat, napəhaḅut toməsah
(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)

²¹ Beti aYesu igam kotov nabiltiwai len nabot təlmam vi lan nətərhəte. Nəboŋ tobar nətərhəwai ei, nabiltiluḅoh logəm ḅonḅon dar visi. ²² Beti avan sua, nahəsan aJairus toil a m̄o hən naim nabonḅonan ei egəm hən aYesu. Ith bathurien. ²³ Eŋir aYesu, ike, “Nasuḅ, anatvavigw pəpadaŋ hən b̄imat. Gegəm vahim bai hən gəberin̄ navələm̄ lan hən b̄imaur, asike b̄imat.” ²⁴ Ale aYesu ivan maii.

Nabiltiľuřoh lohusuri, loburuti. ²⁵ Ikad napəhařut sual ei toməsař, nəda han togam hən nasihau tovi 12 tia. ²⁶ Nəvanuan nareran lusobur lurer sobuer həni be lugol eləřon isa vəsa řai. Eřur hən natit řisi san hən řevur galito, be səmaur. Eməsař habat am. ²⁷⁻²⁸ Esəsəloř hən nakelean husur aYesu, ale ikel mai gai gabag ke, “Nəbibar nahurabat san, dereh nimaur.” Nə eliligis hən gai len naluřoh madun aYesu, ibar nahurabat san. ²⁹ Vəha-sua řai nəgaman hən nəda esib, ale eləboi len niben ke tomaur təlmam, naməsahan san inoř. ³⁰ Nəboř alitenan tobar aYesu vəha-sua řai eləboi len gai gabag ke nədařan ivan dani. Nə ipair len naluřoh ike, “Ase tobar nahurabat sařw?” ³¹ Ahai susur san gail lukel maii ke, “Gebunus naluřoh lotorihit gaiug. Imabe gotous ke, ase tobar gaiug?” ³² Be aYesu ekətkəta garu hən řisab nəvanuan tobari. ³³ Beti napəhařut toləboi nəsa tovisi həni, emətahw, ipab. Egəm həni, iteh bathurien, ale ikel nakitinan kavkav maii. ³⁴ Ale aYesu ikel maii ke, “Litegai, nadəlomian sam řigol ke gotomaur. Givan, len nəloř gikad natəřmat, na-ləřon-isa-an sam řinoř.”

³⁵ Nəboř tosorsor sal, nəvanuan galevis logəm len naim siJairus toil a řio hən naim nařonřonan, lukel maii ke, “Anatvaviř imat tia. Sagemədas ahai řusan am.” ³⁶ Be aYesu, tosəsəloř hən nəsa lotokele, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw. Riř nəloř len ginau řai.” ³⁷ Beti aYesu sədař hən avan ideh hən řehusuri, be idař hən aPita, aJemes mai aJon, ařan aJemes řai.

³⁸ Nəboř lotobar naim sitenan toil a řio hən naim nařonřonan, aYesu eris nəvanuan gail lotowal tařtařor, lototař, lotois habat. ³⁹ Nəboř tořis lohoim ikel mai galit ke, “Imabe mətoləřon isa, mətutař maiegi? Natəbarehreh enan səmat, ipatmari řai.”

⁴⁰ Lusor vilesi, luman sili. Be esəvat galit vivile ale esəhar atəman natəbarehreh mai anan mai alat lototah maii, ale eřis len naut natəbarehreh topat lan. ⁴¹ Etəgau navəlan alitenan ale ikel maii len nasoruan san ke, “Talita koum!” namilen toke, “Tuhtəbarehreh, nukel mai gaiug, gile məhat!”

⁴² Vəha-sua řai natuhtəbarehreh nədař han tovi 12, ile məhat, iyaryar. Nəboř lotoris natenan lumařmař habat. ⁴³ Ale aYesu ikel idař mai galit ei ke salikel nəsa tovisi mai avan ideh. Beti ike, “Lav nəhanian ideh hən řihani.”

6

Alat a Nasaret lomətahun aYesu (Mat 13.53-58; Luk 4.16-30)

¹ AYesu eriř naut enan, evi Nasaret, naut a im san, ale ahai susur san gail lohusuri. ² Len nəSappat etuřbat hən nařusanan len naim nařonřonan ale isobur lotosəsəloř luřař luke, “Ategi ilav natgalenan tokele a be? Namitisau egai hən nəmauran tonor gai tokade egəm len naut a be? Iřol mabe hən namerikel lotomaienan? ³ Be ategai inau ke tovi ase? Gai evi nəvanuan na-um-im-an řai, anatun aMeri, ařan aJemes, aJoses, aJutas mai aSimon. Ařavinen gail lutoh gegai!” Ale len nəlol sasa salito lomətahuni.

⁴ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur, nəvanuan gail loputsani len nənauan salito len naut řisi, be len naut a im san, len amařean gail mai len nəbathudud san, natsua, ləsaputsani, lomətahuni.”

⁵ Edədas řigol namerikel ideh len naut enan, be eriř navəlan len nəvanuan evis řai lotoməsař ei ale lumaur. ⁶ Ale iřař husur nadəlomian salit tořuer.

AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 hən ləbeum řiosi (Mat 10.5-15; Luk 9.1-6)

Beti aYesu iyar husur navile řisusua, eřusan. ⁷ Ale ekis řonřon hən ahai susur san gail ale etuřbat səvat galit lorururu van. Ale ilav mai galito nədařan

hən na-il-a-mō-an hən ləbehut nanunun nəmərgobut gail. ⁸ Ale ikele hən galit ke, “Samtilav natideh len nəvanan samito, samtilav nabəta, samtitariv nəhad səsəŋon, samtilav nəvat ideh len nəhau tutuŋ samit gail. Mitipat nəhai təbatehw ŋai. ⁹ Mətevəlas naributbut be samtitariv nahurabat gəgel.”

¹⁰ Ale ikel mai galit ke, “Naim ideh mətḃebis lan, mititoh ei vəbar mətḃerij naut enan. ¹¹ Len naut ideh ləsaḃəhaḃur hən mətḃitoh lan, ləsasəsəlonj hən gamito, mətərij naut enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav ḃimakov dan gəlaru. Natenan tevi hən ḃimasil hən galit ei ke aGot saḃəhaḃur hən galito.”*

¹² Imaienan, luvan. Lukel uri ke nəvanuan gail limaspair dan nəsaan salito. ¹³ Lohut natəmat isəbur, ale lovəhas nəvanuan isəbur lotoməsaḃ hən naoil naoliv, ale lumaur.*

*Nəmatan siJon Baptais
(Mat 14.1-12; Luk 9.7-9)*

¹⁴ AHerot Antipas, aKiŋ esəsəlonj hən nakelean husur aYesu, bathut nəvanuan gail ḃisi loləboi nahəsən.† Galevis luke “Atenan evi Jon Baptais tole məhat dan nəmatan. Imagenan eləboi ḃigol namerikel gail.” ¹⁵ Galevis am luke, “Gai evi Elijah.” Galevis tile am luke, “Ahai kelkel ur bolai, esumən ahai kelkel ur gail ta sutuai.”

¹⁶ Nəboŋ aHerot tosəsəlonj hən natgalenan, ike, “AJon, gai notota kotov nəkadun, ile məhat dan nəmatan! Imaur təlmam!”

¹⁷ Evi aHerot enan tokel mai nasoltia gail ke litah gat aJon, baŋisi, ale riŋi len naim bəbaŋis. Igol tomaienan sil abareab siHerot, aHerotias. Alitenan evi asoan aFilip, be aHerot aḃan aFilip esəhar kuvi ale ilah maii. ¹⁸ AHerot erij aJon len naim bəbaŋis husur aJon ikel mai aHerot ke, “Len nalo, sanor hən gəḃesəhar asoan aḃam̄.”* ¹⁹ Na aHerotias, nəlon epəŋas aJon, eləŋon ke tigoḃ timat be edədasi, ²⁰ husur aHerot emətahw len aJon, ike aJon titoh maienan ŋai. Eləboii ke aJon tovi vanuan tonor, tovoi buni. Nəboŋ aHerot tosəsəlonj hən aJon, edidimair həni; be naut kəmas natenan, eləmas ḃesəsəlonj hən aJon.

²¹ Imaienan van van, be boŋ sua aHerotias isaḃ naḃisal sua. Len nəḃiltiboŋ hən nəpasian siHerot, aHerot igol nəhanan mōs nəḃiltivanuan gail lototah maii, nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len naut a Kalili. AHerotias ikab hən nəboŋ enan husur eləboi ḃigol aJon ḃimat. ²² Nəboŋ anatvavin aHerotias toḃis ale tosav, aHerot mai alat lotohan maii ei lohəhaḃur masuḃ həni. Ale aKiŋ ikel mai alitenan ke, “Us ginau hən natideh gotoləŋoni ale dereh nilavi mai gaiug.” ²³ Ale ita gat na-kel-gati-an sua len nahəsən ke, “Natideh gəḃeusi hən ginau, dereh nilavi mai gaiug, naut kəmas ḃevi nahudhut nətan notovi kiŋ lan.”

²⁴ Alitenan evivile, eus anan ke, “Neus nəsa?” Anan ike, “Geus nəkadun aJon Baptais.”

²⁵ Vəha-sua ŋai natəbarehreh esətəḃul van hən aKiŋ, ike, “Noləŋon nəkadun aJon Baptais. Noləŋoni len nasiloḃ sua. Noləŋoni gag ŋai!”

²⁶ Nəboŋ tokəmaienan igol aKiŋ nəlon isa, be husur tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən, ale husur tokele len nəhəon alat lotohan maii, inau ke naut kəmas tomətahuni, timasgol nəsa aliten tousi həni. ²⁷ Na vəha-sua ŋai esəvat

* **6:11:** Nəboŋ naJu gail lotoyaryar len naut savi salito, ludardar hən naributbut mai nahurabat salito hən nəmasiav ḃimakov dan gail. Lugol naten husur lotonau ke alat ləsav Ju mai naut salit gail loḃiŋḃiŋal. Gegai aYesu ikel mai ahai susur san gail ke ligol husur naḃide enan hən ḃimasil hən naJu gail lotomətahun ləḃipair dan nəsaan salit gail ke len nabunusian siGot galit loḃiŋḃiŋal ale dereh lipanis.

* **6:13:** Jem 5.14 † **6:14:** Nəboŋ toke aHerot len naut egai, evi aHerot Antipas tovi anatun aHerot toyalyal. AHerot toyalyal ike aYesu timat nəboŋ tokəkereh ŋai. * **6:18:** Lev 18.16, 20.21

nasoltia nə-tata-vanuan-an van hən naim bəbaŋis hən ðita kotov nəkadun aJon ale pati gəmai. Ale nasoltia ivan, ita kotov nəkadun aJon len naim bəbaŋis. ²⁸ İpat nəkadun aJon len nasiloh, lavi mai natəbarehreh. Ale natəbarehreh ilavi mai anan. ²⁹ Nəboŋ ahai susur siJon gail lotosəsəloŋ həni ke tomat, logəm pat niben van, tavuni len naður nəmatan.

AYesu evəŋan alalumān lotovi 5,000
(*Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14*)

³⁰ Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam len nəyaran salito, luḅon mai aYesu hən ləḅikel maii hən natit pisi lotogole mai lotoḷusan həni.* ³¹ Nəvanuan isoḅur logəmai, isoḅur luvan gol aYesu galito ləsəkad namityal ideh hən ləḅihan. İmaienan aYesu ike, “Datevi tut ideh hən datḅitoh səḅodato ale ŋavŋav kəkereh.”

³² Ŋa lusah len naḅot səḅolito, loriŋ naut enan, lovi lan naut toḅḅəsw. ³³ Wake isoḅur loris lotovan ale loləḅoi naut ləḅevi lan. Ale nəvanuan isoḅur len navile gail lugam vi lan naut en toḅḅəsw ale lubari a mō.

³⁴ Nəboŋ aYesu galit lotobar naut enan, lotomariŋ dan naḅot, aYesu eris nabiltiḷuḅoh ale nəlon itaŋis galito husur lohūm nasipsip gail lotopar vanuan hən ḅekətəkəta təban galito. Ale etuḅat vusan galit hən natit isoḅur.*

³⁵ Namityal ipair tia ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Naut egai ipat a tut dan navile gail ale namityal ivan pisi tia. ³⁶ Səvat galit van, hən ləḅevi lan naim vīsusua marireu mai navile gail lotodar vis naut egai, hən ləḅepur hanian halit hən ləḅihani.” ³⁷ Ris tosor var galit ke, “Gamit māu mitilav nəhanian mai galito!” Ale lukel maii ke, “Hən namtḅevur nəhanian hilategai nəvat han dereh tevi hən naḷurḷuran hən nahəḅati toməlevtor. Namtodədasi!”‡ ³⁸ Ale aYesu eus galit ke, “Mətukad nabəta evis? Mitia us kitevi.”

Nəboŋ lototəlmam lukel uri ke, “Nabəta erim mai naieh eru.”

³⁹ Beti aYesu ikele hən galit ke letuan naluḅoh leḅətaḅ pəpəhw len naliol tokəsan. ⁴⁰ Ale nəvanuan lotovi 50 o lotovi 100 lobətaḅ ḅonḅon van vəbar galit pisi lobətaḅ. ⁴¹ AYesu ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav, ikel nasipaan hən gail ale eḅur nabəta. İlav gail mai ahai susur san gail hən ləḅepəpəhuni. Ale epəpəhun naieh eru enan am van hən nəvanuan gail pisi. ⁴² Ale galit pisi luhan, luhanukub. ⁴³ Naluḅoh lotohan tonon, ahai susur losəŋon nahudhubəta mai nahudhuieh lotopat vagol nəhad lotovi 12 lopul.* ⁴⁴ Len nəboŋ enan alalumān lotohan lovi 5,000.

AYesu iyar len nəḷon nəwai
(*Mat 14.22-33; Jon 6.15-21*)

⁴⁵ Nəboŋ nəhanan tonon, vəha-sua ŋai aYesu igol ahai susur səḅolit lusah len naḅot, il a mō, hən ləḅigam vi Petsaita, tarhəḅiltiwai Kalili. Ale aYesu esəvat naluḅoh luvan. ⁴⁶ Tosudəlaḅ galit tonon, etəḅehuh len naḅehuh hən ḅisor mai aGot. ⁴⁷ Nəboŋ naut togomgom, naḅot ipat rivuh len nabiltiwai, ale aYesu itoh səḅon a ut. ⁴⁸ Eris lotoməḅit hən nəvarusan husur naḅot isoh ḅur nəlan. Len nadudulan somilan naut səlan sal, aYesu egəm hən galito, iyar len nəḷon nabiltiwai. Ike tiḷot təban galito, ⁴⁹ be nəboŋ lotoris toyar len nəḷon nabiltiwai, lunau ke tovi nanunun sua. Lukai, ⁵⁰ husur nəboŋ lotorisi galit pisi lomīnminikot. Be vəha-sua ŋai aYesu ikel mai galit ke, “Samtemətaḅw.

* **6:30:** Mak 6.7, 12 * **6:34:** Num 27.17; 1Ki 22.17 ‡ **6:37:** Len nasoruan ta Kris ike natenarius tovi 200, nəvat tomaienən eləḅoi ḅevur nauman hən nəvanuan hən nahəḅati toməlevtor. * **6:43:** 2Ki 4.42-44

Ginau bogai. Mitikad na-il-ḅuri-an.” ⁵¹ Na isah len nabot mai galito ale nolan evi pan, idar buni. Ahai susur gail lumaṅmaṅ vasa, ⁵² husur ləsələboi sal namilen namerikel aYesu togole husur nabəta gail, bathut nəkadulit iṽonṽon.

*AYesu igol galit lotoməsah a Kennesaret lumaur
(Mat 14.34-36)*

⁵³ Nəboṅ lotogam tukot len nabiltiwai, luvahut a Kennesaret ale lokir ei. ⁵⁴ Lumariṅ dan nabot, vəha-sua ṅai nəvanuan gail len naut enan lokəta ləboii. ⁵⁵ Lugam tutur len naut kavkav enan, ale naut lotosəsəloṅ həni ke aYesu totoh lan, lupat alat lotoməsah van həni len namilelit gail. ⁵⁶ Len naut pisi aYesu tovi lan, len navile, len nabiltivile, len nəmarireu, loriṅ alaten lotoməsah lupat len naut nəmaket. Loṅiri ke tidam̃ hən ləḅibar nasum̃arhət nahurabat san. Ale galit pisi lotobari lumaur.

7

*AYesu isor husur nəsa togol nabīṅḅiṅalan len nəvanuan
(Mat 15.1-9)*

¹ Boṅ sua naFarisi mai ahai pusan gail hən nalo logəm len naut a Jerusalem hən ləḅeris aYesu. ² Lobunus ahai susur galevis siYesu lotohan be ləsakəkəsəval. (Navəlalit saveveu len nənauan siFarisi gail ³ husur naFarisi mai naJu gail pisi am lohusur tin hən naṽide silat ta sutuai toke limaskəkəsəval len naṽide tonor beti lələboi ləḅihan. ⁴ Nəboṅ lototəlmam dan nəmaket, asike luhan vir ləḅelilos.* Lohusur naṽide tosoḅur am ta sutuai hum nakəkasan hən nabiliwai munmun, nabiliwai totile mai naketel gail.)†

⁵ Imaienan naFarisi mai ahai pusan gail hən nalo lousi ke, “Imabe ahai susur sam̃ gail ləsahusur naṽide sihaṽut sidat gail ta sutuai, ləsahusur naṽide hən nakəkəsəvalan, be luhan nabəta?”

⁶ AYesu ikel mai galit ke, “Gamit mətovi vanuan gəgəras, nəsa mətukele, mətsagole! AIsaiah ekitin nəboṅ tokel ur nasoruan siGot husur gamito ke, “Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito, wake len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.

⁷ Lulotu soḅuer hən ginau, loṅusan hən nakelean sinəvanuan, hum tovi lo sagw.*

⁸ Husur gamito mətugam dan nakelean todaṅ siGot hən mətḅehusur tin hən naṽide samit ta sutuai lotovi naṅusanan sinəvanuan ṅai.”

⁹ Ale ikele am mai galit ke, “Gamit mətukad namitisau hən nagelean, husur mətugel tabtab hən nakelean todaṅ siGot hən mətḅeil gəgat len naṽide samit ta sutuai. Mətunau ke nakelean san savi natideh a? ¹⁰ Mitinau nəsa aMoses toke, ‘Putsan atəmaṅ mai anam̃ matmat len nənauan sam̃,*’ mai ‘Avan ideh tosor tosa vasa hən atəman o anan, gai timasmat tebun.*’ ¹¹ Be gamit mətuke ivoi hən avan ideh ḅikel mai atəman o anan ke, ‘Nəsa notokade hən nəḅevi tarhət sam̃, noviol həni tia mai aGot.’ ¹² Imagenan mətuke inor ṅai hən asike evi tarhət setəman mai sinan len namidolan səlaru. ¹³ Ale len naṽide ta sutuai məttoke, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ṅai. Gamit mətugol natit isoḅur tomaianan.”

* **7:4:** Len nasoruan ta Kris, naut egai eləboi ḅikad namilen ke: asike luhan vir ləḅəkəkəsə hanian ideh lotoṽuri. † **7:4:** Len natosian ta sutuai esuhud hən nasoruan toke nabiliwai munmun, nabiliwai totile, naketel mai nəmel gail. * **7:7:** Isa 29.13 * **7:10:** Exo 20.12; Deu 5.16 * **7:10:** Exo 21.17; Lev 20.9

Natit gail lotogol nəvanuan saveveu
(Mat 15.10-20)

¹⁴ Beti aYesu ekis naluṽoh gəmai. Ikel mai galit ke, “Gamit p̄isi, m̄etesəseloŋ hən ginau, m̄əteləboi nategai. ¹⁵⁻¹⁶ Nəvanuan eḅiŋḅiŋal len nəhon aGot mabe? Səkad natideh topat vivile len niben nəvanuan toləboi ḅigol ḅeḅiŋḅiŋal nəboŋ natenan toḅis lan. Ao, evi nəsa tovivile dan nəvanuan togol saveveu.” ‡

¹⁷ Nəboŋ aYesu toriŋ naluṽoh hən ḅevi lohoim, aḅai susur san gail lous kitev namilen nasoruan kəta tomadhakele. ¹⁸ Ale ikel mai galit ke, “Gamit am m̄ətsaləboi səhoti a? M̄ətsaləboii ke natit p̄isi vivile toḅis len niben nəvanuan saləboi ḅigol ḅeḅiŋḅiŋal a? ¹⁹ Husur nəboŋ toḅis, səḅis len nəlon, be evi lan natəbaŋ ale evivile vi lan nalitavtav.” (Nəboŋ tokəmaienan, aYesu ikele ke nəhanian p̄isi iveveu.)

²⁰ Beti aYesu ike, “Evi nəsa tovivile len nəlon nəvanuan togol tosa, saveveu. ²¹ Husur natgalegai logəm len nəlon nəvanuan: nənauan tosa, naitian tosa, nəvənahən, nəgolean hən nəmatan, ²² naitian toḅur kotov nəlahən, nə-ləŋon-masuṽ-an hən natite, nəgolean sasa gail, nəgəgərasan, nəṽide naitian taṽtaṽor, nəlon tovəvənah, nasoruan tomədas nəḅəsan nəvanuan o tomədas nəḅəsan aGot, nə-patpat-gai-məhat-an mai namelmelan. ²³ Natgalen p̄isi lotosa logəm len nəlon nəvanuan. Evi natgalenan togol nəvanuan toḅiŋḅiŋal, saveveu.”

Nadəlomian sepəhaṽut sua savi Ju
(Mat 15.21-28)

²⁴ AYesu ile məhat, eriŋ naut enan, evi lan naut gail pəpadaŋ hən naut a Tair. Eḅis lohoim sua, be emətahun avan ideh ḅeləboii ke totoh ei. Be edədas ḅesusuan naut totoh lan.

²⁵ Ikad napəhaṽut sual ei, nanunun nəmargobut toḅis len anatvavin. Nəboŋ nəbareab enan tosəseloŋ həni ke aYesu totoh, vəha-sua ŋai egəm həni, iteh bathurien. ²⁶ Evi atoḅtaKris lotopasi len naut a Fonisia a Siria. Eus aYesu hən ḅehut natəmat dan anatvavin. ²⁷ AYesu ikel maii ke, “Anatugw gail lihanukub bai. Sanor hən nəḅilav kuv nabəta hinatugw gail hən nəḅibar həni van hən nalipah gail.” ²⁸ Alitenan isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, be nalipah gail pipitev am loləboi ləḅihan nasugḅəta hilahutai.” § ²⁹ AYesu ikel maii ke, “Bathut nasor-vari-an sam̄ tovoi, givan, natəmat eriŋ anatvavin̄, igam dani tia.”

³⁰ Alitenan etəlmam vahim. Ale nəboŋ tovi lohoim san isaḅi ke, anatvavin topat mədau len nəmel, ale natəmat tomakuv dani tia.

AYesu igol nabut sua imaur

³¹ AYesu eriŋ naut gail pəpadaŋ hən nəḅiltivile Tair, iyar tur len nəḅiltivile Siton mai naut a Tekap̄olis van vəbar Nəḅiltiwai Kalili. ** ³² Nəvanuan galevis losəhar nabut sua van hən aYesu ale loŋiri hən ḅeriŋ nəvəlan lan. ³³ AYesu esəhar səḅon həni vi tut kəkereh dan naluṽoh ale esiriv hən nəŋarhuvəlan gəlaru len nədariŋan gəlaru. AYesu eḅulai, ibar namean atenan ³⁴ ale ekəta vi məhat vi lan nəmav, ekilob ale ikel mai nabut ke, “Effata!” (namilen ke, “Səŋav!”). ³⁵ Vəha-sua ŋai nədariŋan nabut gəlaru arosəŋav, namean eməlala, isor imasil. ³⁶ Ale aYesu ikel buni mai nəvanuan gail ei ke salikel ur nəsa tovisi. Be naut kəmas tokaikai tasi maienan, lukelkel uri am. ³⁷ Galit lumaŋmaŋ vəsa. Luke,

‡ **7:15-16:** Ikad natosian galevis ta sutuai tosuhud hən naves egai ke: ¹⁶ Avan ideh tokad nədariŋan hən ḅesəseloŋ, tesəseloŋ m̄au! § **7:28:** NaJu gail lokis alat ləsavi Ju hən nalipah gail ale len naut egai aYesu ike, “Ivoi hən nəḅevi tarhət seJu gail ŋai.” Ale apəhaṽut isor vari ke hum ma tokad na-vi-tarhəte-an ideh am hən ḅevi tarhət san həni. ** **7:31:** Naut a Tekap̄olis evi naut tokad navile tosəŋavur lan.

“Igol ivoi hən natit p̄isi togole, ale igol alat lotodariṅ ḅulol, losəsəlonṅ mai nabut gail, igol lusor.”

8

AYesu evəṅan alalum̄an lotovi 4,000

(Mat 15.32-39)

¹ Len nəboṅ sual am, ikad nabiltiṽoh lotogəm ḅonḅon, ale ləsəkad natideh hən ləḅihani. AYesu ekis ahai susur gail gəm həni, ikel mai galit ke, ² “Nəlogw itaṅis naluṽoh egai bathut lutah mai ginau husur nəmariboṅ totor tia ale ləsəkad natideh hən ləḅihani. ³ Nəmal ihat galit tia. Nəḅesəvat galit van, dereh limatmatioṽ husur nametp̄isal, ale galit galevis, nap̄isal salit ebəlav, lutoh a tut.” ⁴ Ahai susur san gail lusor vari ke, “Be naut egai eḅəbesw, ipat səḅon. Avan ideh eləboi ḅisab̄ nabəta a be len naut egai tonor hən ḅevəṅan alat eg?” ⁵ AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhḅəta evis?” Luke, “Eməlevru.”

⁶ Beti aYesu ikel mai naluṽoh ke leḅətah len tan. Ale itariv nabəta toməlevru, ikel nasipaan, eḅur gail, ilav gail mai ahai susur san gail hən ləḅepəpəhuni gail van hən naluṽoh. Ale lugole. ⁷ Ikad natuhieh evis ṅai lotokade. Nəboṅ aYesu tokel nasipaan hən gail, ikel mai ahai susur san gail ke lepəpəhuni am. ⁸ Nəvanuan gail luhan vəhanukub. Ale ahai susur losəṅon nasughanian topat, gol nəhad eməlevru lopul. ⁹ Ikad alalum̄an lotovi 4,000 ei.

Nəboṅ lotohan tononṅ, aYesu esəvat alaten vahim. ¹⁰ Ale vəha-sua ṅai isah len nabot mai ahai susur san gail ale lovi lan naut a Talmanuta.

NaFarisi gail lous taltal hən namerikel sua

(Mat 16.1-4)

¹¹ NaFarisi gail logəm hən aYesu ale lotuḅat v̄itv̄ituh maii. Loləṅon ke tigoṅ nəsabān ṅa lous taltal ke tigoṅ namerikel hən nəmav.* ¹² Nəboṅ tosəsəlonṅ hən natenan, aYesu eṅud habat, ike, “Naur ta daməṅai lous namerikel mabe? Nukel nakitinan mai gamit ke, asike nugol namerikel ideh hən mətḅerisi boṅ ideh!”

¹³ ṅa isah təlmam len nabot, eriṅ naut enan, igam tukot len nabiltiwai.

Nayis hiFarisi gail mai siHerot

(Mat 16.5-12)

¹⁴ Ahai susur gail nəlolit iboṅboṅ hən nabəta. Ləsəkad nəhanian ideh len nabot, be natuhḅəta sua ṅai. ¹⁵ Ale aYesu isor p̄usan mai galito, ike, “Mətelələgau hən gamit gabag! Mətekətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi gail mai nayis hiHerot Antipas.”

¹⁶ Nəboṅ lotosəsəlonṅ hən natenan lotuḅat v̄itv̄ituh mai galit gabag husur ləsəkad nabəta ideh. ¹⁷ AYesu eləboi nənauan salit tia, ṅa ike, “Gamit mətuhol husur nabəta mətəkade hən nəsa? Mətsaləboi səhoti, mətəsəsəlonṅ ləboii a? Nəkadumit egəm v̄onv̄on a? ¹⁸ Mətukad namətamito be mətodədas mətḅekəta a? Mətukad nədarinamito, be mətodədas mətḅesəsəlonṅ a?” Mətsənanu təlmam hən ¹⁹ nəboṅ notoḅur nabəta hilat lotovi 5,000 a? Mətosəṅon nasughanian hən nəhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Səṅavur pisan eru.”

²⁰ AYesu eus galit ke, “Ale nəboṅ notoḅur nabəta toməlevru hilat lotovi 4,000, mətəsəṅon nasughanian hən nəhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Məlevru.”

²¹ Ale eus galit ke, “Be mətəsələboi səhoti sal a?”

* **8:11:** Lunau ke aYesu edədas ḅigoṅ namerikel ḅegəm len nəmav. Ale ləḅeusi həni, nəboṅ ḅedədas ḅigoṅle, dereh leləboi ləḅekisi hən nəvanuan gəgəras, hum ma leləboi ləḅikot həni sil nəsabān. * **8:18:** Jer 5.21; Eze 12.2

AYesu igol ametbesw sua ekata

²² Nəboŋ lotobar naut a Petsaita, nəvanuan galevis losəhar ametbesw sua van hən aYesu, ale loŋir aYesu hən b̄ibari hən b̄ekəta. ²³ Ale aYesu etəgau navəlan ametbesw, esəhari vivile dan navile. Beti eṗulai len namətan gəlaru, eriŋ navəlan gəlar lan ale eusi ke, “Goris natideh māu a?”

²⁴ Ametbesw ekata təlmam, ike, “Noris nəvanuan lotohum nəhai lotoyaryar.”

²⁵ Beti aYesu eriŋ navəlan gəlaru tətəs len namətan ametbesw. Nakətaan etəlmam ale eris natit ṗisi lumasil. ²⁶ AYesu esəvati vahim, ike, “Sagiyar tur len navile.”†

APita ikel kot aKристо

(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)

²⁷ AYesu mai ahai susur gail loriŋ naut a Kalili, lovi lan navile gail lotodar vis naut a Sisarea Filippi. Len nəyaran salit van, aYesu eus ahai susur san gail ke, “Nəvanuan gail luke ginau novi ase?” ²⁸ Lusor vari ke, “Galevis luke gotovi aJon Baptais, galevis am luke Elijah, galevis tile am luke ahai kelkel ur sua ta sutuai.” ²⁹ Beti eus galit ke, “Be gamito, mətunau ke ginau ase?” Ale aPita isor vari ke, “Gaiug govi aKристо, aGot totabtabuh lan.”

³⁰ Na aYesu ikai tas galit ke salikel natenan mai avan ideh.

AYesu epəhav utaut hən nəmatan san

(Mat 16.21-23; Luk 9.22)

³¹ Len nəboŋ enan aYesu etuḅat hən b̄eṽusan ahai susur san gail ke aNatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa len natit tisoḅur. Alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, ab̄iltihai tutumav gail mai ahai ṗusan gail hən nalo limasmətahuni. Timasmat ale len nəmariboŋ b̄itor timasle məhat dan nəmatan. ³² Ikel ṗarṗar hən natgalenan, ale aPita esəhar aYesu hən b̄isor səḅon maii, etuḅat sor lan husur tokəmaianan. ³³ AYesu ipair, eris ahai susur san gail, ale esivoh len aPita, ike, “Gevi tahw dan ginau Setan! Nənauan sam̄ gail ləsəpat len nəsa aGot toləŋoni, lohusur naləŋonian sinəvanuan ŋai.”

Na-husur-aYesu-an

(Mat 16.24-28; Luk 9.23-27)

³⁴ Beti aYesu ekis naluṽoh mai ahai susur san gail gəm həni. Ikel mai galit ke, “Avan ideh b̄eləŋon ke b̄ehusur ginau, timaske, ‘Aoa,’ hən nənauan mai naləŋonian san gabag, timasvus nəhai balbal san, tehusur ginau. ³⁵ Husur avan ideh b̄eləŋon ke b̄etəgau gat nəmauran san gabag, nəmauran san dereh timasig. Be nəmauran san b̄imasig m̄os ginau mai na-kel-uri-an tovoi, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ³⁶ Nəvanuan b̄ikad natit ṗisi len navile a pan be nəmauran san vi sutuai b̄imasig, imabe? Ikad nəsa? ³⁷ Səkad natideh. Nəvanuan edədas b̄eviol hən natideh hən b̄ikad nəmauran enan vi sutuai tətəs am. ³⁸ Husur avan ideh b̄eməmau len ginau mai nasoruan sagw len nəhon naur ta daməŋ egai ləsədaŋ len aGot be lotopul hən nəsaan, aNatun Nəvanuan dereh teməmau len atenan balai nəboŋ b̄egəm mai aŋel siGot gail len nəyalyalan mai namənas seTəman.”

9

¹ Ale ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke gamit galevis məttoil gegai, asike lumat van vəbar ləḅeris nagəmaian hən natohan pipihabəlan aGot, nədaŋan han.”

Namənas kitin siYesu

(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)

† **8:26:** Len natosian galevis ta sutuai ike, “Givahim, be len navile sagikel nəsa tovisi hən gaiug mai avan ideh.”

² Nəmariboŋ toməlevtes tonon aYesu esəhar aPita, aJemes mai aJon səbolito vi məhat len nəvehuh sua tosaḥsah. Ale len nəholito egəm tile. ³ Nəhon emial hum namityal, nahurabat san egəm pəhw yesyes vabilbil. Epəhapəhw səhor avan ideh len navile a pan toləboi biḡole.* ⁴ Ale aElijah mai aMoses arovisi hən galito. Aruhol mai aYesu. ⁵ APita ikel mai aYesu ke, “Hai pusan, ivoi hən dattotoh gegai. Namteum hən nəpasvaləval titor, tesua esam, tesua siMoses, mai tesua siElijah.” ⁶ (APita ekəmaienan husur saləboi nəsa bikele, husur lomətahw habat.) ⁷ Ale nəmavukasw ikabut gol galito, nadoldol sua egəm len nəmavukasw toke, “Ategai bogai, aNatugw ulumnan notoləmas buni. Səsəlon husuri!”

⁸ Losəhoṽut, lokəta garu, ləsaris aMoses mai aElijah am. Be loris aYesu ŋai totoh mai galit ei.

⁹ Nəboŋ lotopot mariŋ dan nəvehuh, ikai tas galit ke saliwal hən nəsa lotorisi mai avan ideh vir aNatun Nəvanuan bile məhat dan nəmatan. ¹⁰ Imaienan lotəgau gat nəsa aYesu tokele len galit gabag, be luhol danjir husur namilen nasoruan san nəboŋ toke “bile məhat dan nəmatan.”

¹¹ Beti lous aYesu ke, “Ahai pusan gail hən nalo luke aElijah timasgəm a mō. Lokəmaienan hən nəsa?”* ¹² AYesu isor var galit ke, “aElijah egəm a mō hən biḡol natit pisi binor tətəs. Bimaienən, husur nəsa natosian siGot ike aNatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa len natit tisoḅur ale nəvanuan gail limasmətahuni?”* ¹³ Be nukel mai gamit ke, aElijah egəm tia, ale lugol nəsa sumnan lotoləŋoni hən, hum ŋai natosian siGot tokel husuri.”*

*AYesu igol natətai tokad natəmat imaur
(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43a)*

¹⁴ Nəboŋ lototəlmam van hən ahai susur san gail, loris nabiltiṽoh lotodar vis galito mai ahai pusan gail hən nalo lotoṽitṽituh mai galito. ¹⁵ Nəboŋ naluṽoh lotoris aYesu, luṽaŋ, ale lugam van hən hən ləbike, “Ivoi,” maii. ¹⁶ AYesu eus ahai susur san gail ke, “Mətoṽitṽituh mai galit husur nəsa?” ¹⁷ Nəhaṽut sua len naluṽoh isor vari ke, “Hai pusan, nosəhar anatugw ulumnan gəm hən gaiug. Ikad nanunun tosa sua togol anatugw tovi nabut. ¹⁸ Nəboŋ natəmat enan totah gati, ekuḅ hən anatugw len tan. Ale nabusun iyau, idesdes batriṽoriṽ, nahumatmat ibari. Nous ahai susur sam gail hən ləbehut natəmat be lodədasi.”

¹⁹ AYesu ikel mai galit ei ke, “Gamit ta daməŋai mətəkad nadəlomian ideh! Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mitikad nadəlomian ŋais? Səhar natətai gəmai.”

²⁰ Ale losəhari van hən aYesu. Be nəboŋ nanunun tosa enan toris aYesu, igol nahumatmat ibar natətai, ekuḅ hən natətai len tan gol italtalon, nabusun iyau. ²¹ AYesu eus atəman natətai ke, “Imaiegai ŋais tia?” Isor vari ke, “Etuḅat len nəboŋ tovi tuhtətai ŋai. ²² Vəha-səḅsoḅur tia natəmat ekuḅ hən len nəhab o len nəwai hən biḡol bimət. Gəḅeləboi gəbiḡol natideh, gevi tarhət sinaməru, nəlōm titanis ginaməru.” ²³ AYesu isor vari ke, “Imabe gotoke ‘Gəḅeləboi gəbiḡole?’ AGot eləboi biḡol natit pisi. Gəbikad nadəlomian, aGot eləboi biḡol natideh mōs gaiug.”

²⁴ Vəha-sua ŋai atəman atuhtətai ikai ke, “Nukad nadəlomian, be gevi tarhət sagw len nadəlomian sagw toḅuer!”

* **9:3:** 2Pit 1.16-18 * **9:11:** Mal 3.1, 4.5 * **9:12:** Isa 53.3 * **9:13:** Ahap tovi kinj mai asoan, nahəsan aJesepel, arugol risi hən arbiḡol aElijah bimət (1Ki 19.2, 10). AHerot Antipas tovi kinj mai asoan, nahəsan aHerotias, arugol aJon Baptais tomat. Len naut egai nəboŋ aYesu tosor husur aElijah, isor husur aJon Baptais.

²⁵ Nəboŋ aYesu toris naluvoŋ lotogam gəm həni, esivoh len nanunun tosa, ikel maii ke, “Natəmat gotobut, gotodariŋ buŋol, nukele hən gaiug ke, gimakuv dani! Sagebis lan boŋ ideh am!”

²⁶ Ale natəmat eis habat, ekuŋ hən natətai hum nahumatmat tobari, ale imakuv dani. Natətai ehum nabirimat gol nəvanuan isoŋur ei luke, “Gai imat!”

²⁷ Be aYesu etəgau navəlan natətai, elivi vi məhat, ale natətai eil səboŋ.

²⁸ Nəboŋ aYesu tononŋ ei, evi lohoim ale ahai susur san gail səbolito logəm həni. Lousi ke, “Imabe namtsaləboi namtbehut natəmat enan?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “Natəmat tomaienən, səkad natideh toləboi behuti, be na-sor-tuŋ-an ŋai.”†

*AYesu isor husur nəmatan san tətəs
(Mat 17.22-23; Luk 9.43b-45)*

³⁰ Beti loriŋ naut enən, luyar tur len naut a Kalili. AYesu emətahun avan ideh bələboi naut lototoh lan, ³¹ husur eŋusan ahai susur san gail. Ikel mai galit ke, “Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.‡ Ale dereh ligol timat. Nəboŋ bimət, dereh tile məhat len nəmariboŋ bitor husur nəmatan san.” ³² Be galit ləsaləboi səhot namilen nəsa tokele, ale lomətahw, lomətahun ləbeusi həni.

*Ase iyalyal səhor galit am?
(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)*

³³ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, lobis lohoim sua. Ale aYesu eus galit ke, “Mətoŋvitvituh husur nəsa len nəyaran metp̄isal?” ³⁴ Be naut ebūt, bathut metp̄isal loŋitvituh gabag len galit ke ase len galito iyalyal səhor galit p̄isi. ³⁵ Ale aYesu ebətah, ekis ahai susur lotovi 12 gəm həni ale ikel mai galit ke, “Avan ideh bike beil a mo len nabunusian siGot, temədau, timassum̄an naslev, teum salit p̄isi.” ³⁶ Beti esəhar natuhtətai, igol eil rivuh len galito. Ale elugum̄ gati, ikel mai galit ke, ³⁷ “Avan ideh tohəhaŋur hən natuhtətai sum̄an egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhaŋur hən ginəu nəbitah maii. Ale avan ideh tohəhaŋur hən ginəu nəbitah maii, be savi ginəu ŋai, ehəhaŋur hən atenan tosəvat ginəu.”

*Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato
(Luk 9.49-50)*

³⁸ Ale aJon ikel mai aYesu ke, “Hai p̄usan, namtoris avan sua tohut natəmat gail len nahəsam̄, ale namtukai tasi husur savi ginəmit ideh.” ³⁹ Ris aYesu toke, “Samtikai tasi! Səkad avan ideh tomadhəgol namerikel toləboi bikel natideh tosa husur ginəu. ⁴⁰ Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato. ⁴¹ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh bilav nabiliwai hən nəwai mai gamit len nahəsagw husur mətovi seKristo, nokitin, aGot dereh tilav nakonp̄urp̄uran mai avan enən.

*Nasəharian hən nəvanuan van hən nəsaan
(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)*

⁴² “Ale atuhtətai tokad nadəlomian len ginəu sum̄an egai, avan ideh bigol b̄iteh len nəsaan, aGot dereh tipansəm avan enən səhor ləbitahətah hən nabiltivat len naholoan, ale ləb̄ibar həni len tas.§ ⁴³⁻⁴⁴ Ale navələm̄ bigol gəb̄iteh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəb̄evi velm̄etw ale bis len nəmauran vi sutuai, səhor gəb̄ikad navələm̄ beŋu ale vi lan nəhab nəmatan,

† 9:29: Natosian galevis ta sutuai luke na-sor-tuŋ-an mai nəhanan ebuŋer ŋai. ‡ 9:31: Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail. § 9:42: Nabiltivat enən emələs habat, natoŋki esulsul həni hən bebul dasdas nawit hən beŋəm vi flaua.

nəhab topaŋ vi sutuai. ⁴⁵⁻⁴⁶ Ale nariem̄ ðigol gəbipes haβetw, teh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəbēvi rimetw ale bis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbikad nariem̄ βeru ale vi lan nəhab nəmatan. ⁴⁷ Ale namətañ ðigol gəbitech len nəsaan, gekis kuvi. Ivoi am hən namətañ βesua biβesw ale gəbēbis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbikad namətañ βeru ale aGot biβar hən gaiug len nəhab nəmatan. ⁴⁸ Len naut enan naul lotovis nəvanuan, ləsəmat boŋ ideh, ale nəhab tohan nəvanuan səmat boŋ ideh.*

⁴⁹ “Husur aGot dereh tiṽaditdit nəhab len nəvanuan p̄isi hum datβidardar hən nətas len nəhanian.**

⁵⁰ “Nətas ivoi, be nabus han βimasig, βeduβe, gigol nabus han tevi tas tətəs mabe?†† Len gamit mitimashum nətas, hən nabus hamit βivoi, hən mətβikad natəmat mai gamit gabag.”*

10

Natiṽosan

(Mat 19.1-12; Luk 16.18)

¹ Beti aYesu eriŋ naut enan, evi lan naut a Jutea, iyar lan tarhəwisel Jortan. Naluṽoh gail logəm həni, ale husur naṽide san akis, eṽusan galito.

² NaFarisi galevis logəm həni, luke ligol tisab len nasoruan san ŋa lousi ke, “Len nalo, inor hən naulum̄an βetiṽos hən asoan a?” ³ AYesu eus galit ke, “Len nalo, aMoses ekəmabe mai gamito?” ⁴ Lusor vari ke, “AMoses idam̄ hən naulum̄an bitos gat nalobulat hən natiṽosan ale səvat nəbareab san vi tut dani.”* ⁵ Ris aYesu tokel mai galit ke, “AMoses itos nalo enan m̄os gamito bathut nəkadumit ihaihai. ⁶ Be len natuβatan, nəboŋ aGot togol natit p̄isi, ‘igol nəvanuan, naulum̄an mai napəhaṽut.’* ⁷ ‘Husur natenan, naulum̄an dereh teriŋ atəman mai anan hən βeudud mai asoan, ⁸ ale aresua sum̄an artovi niben nəvanuan tosua ŋai.* Husur arsarū am, arosua ŋai. ⁹ Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satepəpehuni.”

¹⁰ Nəboŋ lototəlmam vi lohoim, ahai susur gail lous aYesu husur natiṽosan. ¹¹ Ale ikel mai galit ke, “Avan ideh totiṽos hən abareab san ale toləh mai napəhaṽut ideh am, atenan igol naitian toβur kotov nəlahan. ¹² Ale napəhaṽut βetiṽos hən nəhaṽut san ale bilah mai naulum̄an ideh am, alitenan igol naitian toβur kotov nəlahan.”

AYesu mai atuhlahutai

(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

¹³ Boŋ tile am nəvanuan gail losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən βeriŋ navəlan len galito. Be ahai susur gail losivoh len atəmalit mai analit gail. ¹⁴ AYesu toris natenan, nəlon ipaŋpaŋ. Ikel mai ahai susur gail ke, “Mitidam̄ hən alahutai legəm hən ginəu, samtikai tas galito, husur natohan pipihəbələn aGot evi silat lotosum̄an alategai. ¹⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike βehəhaṽur hən natohan pipihəbələn aGot sum̄an natuhtətai, imabe? Asike ikade boŋ ideh!”

* **9:48:** Isa 66.24 ** **9:49:** Len naut egai namilen hum ma tomaiegai: aGot igol nəvanuan p̄isi lukad nəboŋ galevis lotodaŋ len nəmauran salito, nəboŋ gail lotogol nəvanuan gail lopeŋas hum nəhab togole. Nəboŋ aGot togol tomaienən, isaβ alat lotovi esan kitin, ale nəboŋ galen lotodaŋ lugol nəvanuan san gail ludaŋ am lan. Be isaβi am alat ləsavi esan. †† **9:50:** Len naut a Israel, lutoh a tut dan nabitas gol nətas salit savi wai, evi vat. Lotuh dədasi hən βəkəkereh ale bar həni len nəhanian hən ðigol nabus han βivoi. Nəboŋ nəhanian βimanuŋ, luhani, be nəvat a pan savi tas am ale lubar həni len naṽisal. * **9:50:** Mat 5.13; Luk 14.34-35 * **10:4:** Deu 24.1-4 * **10:6:** Gen 1.27, 5.2 * **10:8:** Gen 2.24

¹⁶ Ale len na-ləmas-buni-an san erinj navəlan gəlaru dar vis alahutai. Eriñ navəlan gəlar len galito, beti eus aGot hən bivoi hən galito.

Naulumān topul hən natite
(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

¹⁷ Nəboñ aYesu torinj naut enan, ivan. Len nəyaran san husur naḡisal, avan sua igam gəm həni, etəḡedur bathurien. Eus aYesu ke, “Hai ḡusan gotovoi, nigol nəsa hən nəbikad nəmauran vi sutuai?” ¹⁸ AYesu eusi ke, “Imabe gotokis ginou ke notovoi? Avan ideh savoi, be aGot səbən ḡai. ¹⁹ Gaiug goləboi nakelean gail lotodañ lotoke, ‘Sagigol avan ideh timat,* sagigol naitian toḡur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibonj len nakotan, sagegəras avan ideh hən gəbikad natideh esan, geputsan atəmañ mai anañ len nənauan sam.’ ”* ²⁰ Ale ikel mai aYesu ke, “Hai ḡusan, nugol natgalen ḡisi tia, tuḡat len nəboñ notovi natətai.” ²¹ AYesu ekəta bunusi, eləmas buni. Ale ikel maii ke, “Gupar tetesua sal. Gia ḡur hən natit ḡisi gotokade. Viol hən nəvat han mai naməsal gail hən gəbikad nakonviolan aGot totəgau gati mōs gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginou.”

²² Nəboñ atenan tosəsəlonj hən nasoruan enan, nəhon eməraḡraḡ. Eləḡon isa, ivan husur topul hən natit tosoḡur.

²³ Beti aYesu ekəta garu, ikel mai ahai susur san gail ke, “Idaḡ habat hən avan topul hən natite bəbis len natohan pipihəbələn aGot!” ²⁴ Luḡaḡ habat len nasoruan san. Be aYesu ikel tasi am mai galito. Ike, “Anatugw notoləmas bun gamito, idaḡ habat hən avan ideh bəbis len natohan pipihəbələn aGot. ²⁵ Idaḡ habat hən nəkamel bəbis tur len naḡurhunil səsod. Idaḡ səhori am hən nəvanuan tokad natite bəbis len natohan pipihəbələn aGot.”

²⁶ Nəboñ tokəmaienan, luḡaḡ habat am. Lusorsor mai galit gabag ke, “Bimaianan, as tēbis lan? Səkad avan ideh bıkad nəmauran vi sutuai!” ²⁷ AYesu ekəta bunus galito, ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləbıgol natenan, avil aGot eləboi bıgol natit ḡisi.” ²⁸ Beti aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtorinj natit ḡisi hən namttohusur gaiug.” ²⁹ AYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh torinj naim o aḡan gail o aḡavinen gail o atata o anana o anatun gail o nətan mōs ginou mai na-kel-uri-an tovoi, ³⁰ dereh aGot teviol hən natgalenan vəha 100 maii len nəboñ eg ta daməḡai. Dereh tikad naim gail, aḡan gail, aḡavinen gail, anan gail, anatun gail, nətan isoḡur mai alat ləbēmədas buni. Ale len nəboñ bəgəmai len nəmav, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ³¹ Be nəvanuan isoḡur lototibau gagai, lotoil a mō, dereh asike lovi natideh, levi ut kəmas; ale isoḡur ləsavi natideh gagai, lotovi ut kəmas, dereh letibau, leil a mō.”

AYesu epəhav utaut hən nəmatan san tətəs
(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

³² Len nəyaran salit len naḡisal vi Jerusalem, aYesu iḡad il a mō. Ale ahai susur gail luḡaḡ lan, ale alat lotohusuri lomətahw. Ale aYesu esəhar ahai susur lotovi 12 vi tarhəte. Etuḡat kel mai galit hən natit gail ləbēvisi həni asike idareh. ³³ Ike, “Mətesəsəlonj! Datevi məhat vi Jerusalem. Len naut enan avan sua dereh terinj aNatun Nəvanuan len navəlan abiltihai tutumav mai ahai ḡusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisab səhoti ke tipanis, timat. Ale dereh lerinj len navəlan alat ləsavi Ju. ³⁴ Dereh lisor vilesi, leḡulaii,

* **10:19:** Nəboñ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paḡpaḡ samj o naləḡonian samj ḡai. * **10:19:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

lebilas habat həni ale ligol timat. Len nəmaribon bitor husur nəmatan san, dereh tile məhat.”

Nausian sijemes mai aJon
(Mat 20.20-28)

³⁵ Beti aJemes mai aJon, anatun aSepeti gəlaru, arogəm hən aYesu. Aruke, “Hai pusan, natideh namrbeusi hən gaiug, namruke gigole mōs ginaməru.”

³⁶ Eus gəlaru ke, “Məruke nigol nəsa mōs gaməru?” ³⁷ Arusor vari ke, “Gidamı hən ginamər tesua tebətah len nəmatu samı mai togon tebətah len nəmair samı nəbon gəbegəm vi kiŋ.” ³⁸ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Gaməru mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi mərbemun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an nəbemun lan a? Məroləboi mərbibaptais len nəbaptaisan nəbibaptais lan a?”†

³⁹ Arusor vari ke, “Namroləboi namrbigole.” Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Nabiliwai nəbemun lan, dereh məremun lan. Nəbaptaisan nəbibaptais lan, dereh miribaptais lan. ⁴⁰ Be nabətahan len nəmatu sagw o len nəmair sagw, savi len ginau hən nəbikele. İpat len aGot hən bilav naut eruenan mai galit gai toutaut hən naut eruenan mōs galito.”

⁴¹ Nəbon ahai susur lotosəŋavur lotosəsəlon hən natenan, nəlolit epəŋas aJemes mai aJon. ⁴² Na aYesu ekis galit gəm həni, ikel mai galit ke, “Mətələboii ke alat lotovət nəhes hən ləbeil a mō hən nametbos gail, lupatpat galit məhat len nədaŋan lotokade təban nəvanuan salit gail. Ale len nədaŋan hən na-il-a-mō-an, nəvanuan totibau salito, loil a mō hən nəvanuan salit gail. ⁴³ Be səmaienan len gamito. Gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon tomədau hum tovi ut kəmas ŋai. ⁴⁴ Ale gamit ideh toke teil a mō hən gamito, gai tegəm vi slev samit pisi. ⁴⁵ Tesumıan ŋai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləbevi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən bevi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən beviol hən nəmauran san, egəm hən bimat mōs nəmakuvan hən nəvanuan tosobur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

APartimeus tovi metbesw ekəta
(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

⁴⁶ Beti aYesu mai ahai susur san gail lubar naut a Jeriko. Ale nəbon lotoriŋ nabiltivile enan, nabiltiluvoŋ lohusur galito. Ametbesw, ebətah len nəgarhəpısal. (Nahəsən aPartimeus, namilen ke anatun aTimeus. Atenan eŋir nəvanuan gail akis hən nəvat.) ⁴⁷ Nəbon tosəsəlon həni ke aYesu ta Nasaret togəmai, etuət kai ke, “Yesu, anatun siTevit, nəloım titaŋis ginau!” ⁴⁸ Nəvanuan isobur losivoh lan hən bəmədau. Be ikai habat am ke, “Anatun siTevit, nəloım titaŋis ginau!”

⁴⁹ Nəbon aYesu tosəsəlon həni, eil. Ike, “Kisi gəmai!” Ale lokis ametbesw ke, “Gehəhaıur! Gele məhat! Ekis gaiug, gia van həni!” ⁵⁰ Ametbesw eıil kuv nahurabat naut susus san, ile məhat tutut, ivan hən aYesu. ⁵¹ AYesu eusi ke, “Goləŋon nəsa hən nəbigole mōs gaiug?” Ametbesw isor vari ke, “Hai pusan, nuke nekəta!” ⁵² Ale aYesu ikel mai ke, “Givan! Nadəlomian samı igol gumaur.” Vəha-sua ŋai ekəta, ale ehusur aYesu husur naıısal.

11

AYesu ebis len naut a Jerusalem
(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)

† 10:38: Len naut egai aYesu inau nəmatan san, be gəlar arsaləboii.

¹ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, pəpadaŋ hən navile Petfas, mai a Petani, lubar Naṽehuh Oliv. Ale aYesu esəvat ahai susur san eru van. ² Ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan navile ea. Nəboŋ mərbibari, vəha-sua ŋai dereh mərekəta ris natuhtonki ulumən totahətah ei, avan ideh səsah lan sal. Sah ruḃati ale səhari gəmai. ³ Avan ideh ḃeus gaməru ke, ‘Mirimab hən natenan?’ Kel maii ke, ‘Nasuḃ eusi gag ŋai be asike idareh tesəvat təlmam həni.’”

⁴ Ale gəlaru aruvan. Arusaḃ natuhtonki toil metḃisal totahətah len nabopita naim sua, ale arusah ruḃati. ⁵ Nəboŋ artosah ruḃati, nəvanuan galevis lotoil ei luke, “Natuhtonki enan, mərusah ruḃati hən nəsa?” ⁶ Beti arusor var galit hum aYesu tokel mai gəlaru, ale ludamḃ hən arḃesəhari van. ⁷ Arosəhar natuhtonki van hən aYesu, aroḃir hən nahurabat salito len nəmadun ale aYesu ebətah səŋaṽuti. ⁸ Ale nəvanuan isobur luṽolsan nahurabat salit gail husur naḃisal, nəvanuan tile gail ludas pashəhai lotobaŋ lute marireu, lutaii, loriŋ gail husur naḃisal. ⁹ Alat lotoyar a mō hən aYesu mai alat lotoyar a tahw lukai habat ke, “Hosanna!

AGot ivoi hən atenan togəm
len nahəsən Nasuḃ!*

¹⁰ AGot tivoi hən natohan togəmai,
natohan pipihabəlan atəmadat aTevit.

Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat buni!”

¹¹ Beti aYesu ebis len naut a Jerusalem, ale evi lan naim siGot. Ekəta garu len natit ḃisi, be husur namityal igam gole tia, eriŋ naut enan, esəhar ahai susur lotovi 12 vi Petani.

*AYesu esivoh len nəhai nafik
(Mat 21.18-19)*

¹² Pelan han, dudulan, nəboŋ lotoriŋ naut a Petani, aYesu imalkəkat. ¹³ A tut sal eris nəhai nafik sua tokəsən buni. Ale aYesu ivan hən ḃisaḃ naṽite lan. Be nəboŋ tobar nəhai enan, səsəḃ natideh lan, be naluhai ŋai, husur savi nəboŋ hən naṽit nafik sal. ¹⁴ Beti aYesu ikel mai nəhai enan ke, “Avan ideh satihan naṽit gaiug boŋ ideh am!” Ale ahai susur gail losəsəloŋ həni.

*AYesu ivahvahir naut siGot
(Mat 21.12-13; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)*

¹⁵ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, aYesu ebis len naholəvat todar vis naim siGot. Etuḃat hut alat lotoḃur hən natit gail mai alat lotoṽur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotoḃur hən nətav gail lotovi man naməsav.* ¹⁶ Ale aYesu sədamḃ hən avan ideh topat natideh ḃiyar tur len naut siGot. ¹⁷ Beti eḃusan. Ikel mai galit ke, “Len natosian siGot ike, ‘Naim sagw dereh lekisi hən naim na-sor-tuṽ-an sinaluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’” Be gamit mətugol evi ‘naut susuah sinəvanuan vənvnənah gail.’”*

¹⁸ Nəboŋ abiltihai tutumav gail mai ahai ḃusan gail hən nalo lotosəsəloŋ hən natenan, ludas ḃisal hən ləḃigol aYesu ḃimat. Lomətahw lan husur naluṽoh ḃisi lotoḃaŋ len naḃusanan san.

¹⁹ Nəboŋ naut togomgom, aYesu mai ahai susur san gail lovivile dan nabiltivile.

*Nəhai nafik toŋod
(Mat 21.20-22)*

* **11:9:** Psa 118.25-26 * **11:15:** Nətav ehum navimal topəhapəhw. * **11:17:** Isa 56.7 * **11:17:** Jer 7.11

²⁰ Len nadudulan luyar van, v̇ot pəpadaŋ len nəhai nafik aYesu tosor lan. Loris ke toŋod vəbar nəharhəte len tan.* ²¹ APita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele, ale ike, “Hai pusan, geris, nəhai nafik gotosivoh lan iŋod.” ²² N̄a aYesu isor vari, ikel mai galit ke, “Mitikad nadələmian len aGot. ²³ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh bikel mai naṽehuh egai ke, ‘Gimakuv, bar hən gaiug len tas!’ ale asike bikad nə-lon-uri-an, be bədəlomi ke nəsa tokele dereh tevisi, ale dereh timaienan m̄os atenan. ²⁴ Imaienan, nukel mai gamit ke, natideh mət̄tousi len na-sor-tuṽ-an, dəlomi ke mət̄tukade tia ale dereh timaienan len gamito. ²⁵⁻²⁶ Ale nəboŋ mət̄toil, mət̄tosor tuṽ, natideh avan ideh togol tosa hən gamito, mət̄erub̄ati dani, hən aTəmamito len nəmav b̄erub̄at nəsaan samit am.”†

*Nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an siYesu
(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)*

²⁷ Nəboŋ aYesu mai ahai susur gail lotobar naut a Jerusalem tət̄as, aYesu iyaryar len naholəvat todar vis naim siGot. Ale abiltihai tutumav gail, ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail logəm həni. ²⁸ Lous taltal həni ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an tomabe hən gotogol natgalen p̄isi? Ase ilavi mai gaiug hən gəb̄igol gail?”

²⁹ AYesu isor var galit ke, “Neus natsua bai. Mət̄bisor vari, dereh nikel mai gamito hən nədaŋan na-il-a-m̄o-an notokade hən notogol natgalenan. ³⁰ Kel mai ginau, na-il-a-m̄o-an aŋon tokade hən tobaptais, egəm len nəmav o egəm len nəvanuan? Mitikele!”

³¹ Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Datbike, ‘len nəmav,’ dereh tike, ‘bimaienan, imabe mət̄sadələm aŋon?’ ³² Be datbike, ‘len nəvanuan,’ nəsa tevisi? Sadatikele.” Lokəmaienan husur lotomət̄ahw len naluṽoh husur len nabunusian sinəvanuan p̄isi, aŋon evi ahai kelkel ur kitin.

³³ N̄a lusor var aYesu ke, “Namtsaləboii.” Beti aYesu ikel mai galit ke, “Mət̄bekəmaienan, asike nukel mai gamit hən nədaŋan na-il-a-m̄o-an notokade hən nəb̄igol natgalenan.”

12

*Nəb̄ol p̄usan husur alat lotorentem nəhol nakrep
(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)*

¹ Beti aYesu etub̄at sor mai galito len nəb̄ol pusan. Ikel mai galit ke, “Boŋ sua avan sua imabul nakrep len nəhol. Eum hən nəṽod garu lan. Ehir nabur hən b̄egəm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hən naut nakətaan təban nakrep a məhat. Beti idam̄ hən nəhol van hən alat lotokət̄kəta təban nəhol hən ləb̄irentem, ale eriŋ naut enan itoh len nəyaran sua.* ² Nəboŋ nakrep pəpadaŋ hən b̄imen, amahean nəhol esəvat naslev san van hən alat lotorentem nəhol hən ləb̄epəpəhun naṽit nakrep galevis tovi esan. ³ Avil alat lotorentem nəhol lutah gat naslev san, luṽasi ale losəvati van, iyar səsəlav təlmam. ⁴ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile van hən galito. Be alat lotorentem nəhol luṽasṽas nəkadun, lugol isa habat hən naslev gol nahurun isa lan. ⁵ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile am van hən galito, be luparu buni. Amahean esəvat isobur am, be luṽas galevis mai luparu bun galevis am. ⁶ Amahean nəhol səkad naslev ideh am hən b̄esəvati, be ikad anatun tosua ŋai toləmas buni. Esəvat məkot həni van hən galito, ike, ‘Dereh leputsan anatugw ulum̄an len nənauan salito.’ ⁷ Be alat lotorentem nəhol lukel mai galit gabag

* **11:20:** Mak 11.12-14 † **11:25-26:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 26 Be asike mət̄berub̄ati dani, aTəmamit len nəmav asike erub̄at nəsaan samito. Mat 6.14-15. * **12:1:** Isa 5.1-2

ke, 'Atea, dereh tikad nēhol egai nēboŋ amahean nētan bimat. Datia paru buni hən datbikad natit p̄isi bēvi esan nēboŋ atēman bimat.' ⁸ Na lutah gati, luparu buni, ale lubar hēni vivile dan nēhol nakrep."

⁹ Ale aYesu ike, "Ale, amahean nēhol nakrep dereh tigol nēsa? Dereh tegəm v̄abun alat lotorentem nēhol, beti tidam̄ hən nēvanuan tile gail lirentem nēhol nakrep. ¹⁰ Mētsaṽuruŋ nategai len natosian siGot a? Ike,

"Nēvat nēvanuan na-um-im-an gail lotomētahuni, gai egəm vi vat sua ŋai bēlēboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor.

¹¹ Evi Nasuḅ aGot togol natenan

ale nēboŋ dattorisi, datumaŋmaŋ len nēsa togole.' ")*

¹² Beti ab̄iltivanuan hən naJu ludas p̄isal hən lēb̄itah gat aYesu bathut lolēboii ke tokel nēb̄ol p̄usan enan sil galito. Be lomētahw len naluṽoh ŋa lorin aYesu, luvan.

Nausian husur nētaks
(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

¹³ Beti ab̄iltivanuan hən naJu lotodas p̄isal hən lēb̄itah gat aYesu, losəvat naFarisi galevis mai galevis len nēpati tovi tarhət siHerot van hən aYesu hən lēb̄igol b̄isab len nasoruan san. ¹⁴ Logəm hən aYesu ale lukel maii ke, "Hai p̄usan, namtolēboii ke gotokitin. Nēvanuan b̄etibau o b̄evi naut kēmas savi natideh len gaiug. Goṽusan naḅisal siGot len nakitinan. Gikele, inor māu hən datbēvur nētaks van hən aSisa? ¹⁵ Dateṽuri o asike datoṽuri?"

AYesu elēboi sēhot nausian gēgēras lotousi hēni. Ale ikel mai galit ke, "Imabe mētous kitev ginau hum mētb̄igol nēb̄isab len nasoruan sagw? ṽusan ginau hən natenarius tovi nakoin hən nētaks."

¹⁶ Nēboŋ lotolav nakoin gēmai, eus galit ke, "Nēhon ase gagai? Nahēsan ase ipat lan?" Luke, "ASisa." ¹⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, "Lav mai aSisa nēsa tovi seSisa ale lav mai aGot nēsa tovi siGot."

Nēboŋ lotosēsəlōŋ hēni, luḅaŋ habat len na-sor-vari-an san.

Nēlahan mai na-le-mēhat-an dan nēmatan
(Mat 22.23-33; Luk 20.27-40)

¹⁸ Beti naSattiusi galevis lotokel ke na-le-mēhat-an dan nēmatan tob̄uer, logəm hən aYesu.* Lousi ke, ¹⁹ "Hai p̄usan, aMoses itos gat nategai m̄os gidato ke, aulumān b̄imat, ale asoan b̄itoh anatun b̄eb̄uer, aṽan matmat tilah mai nēbatunau enan hən b̄ipas anatun aṽan tomat.* ²⁰ Ale ikad alatmiṽan lotomēlevru. Ahai a m̄o ilah be imat, anatun eb̄uer. ²¹ Aṽan tohusuri ilah mai nēbatunau ale gai am imat, anatun eb̄uer. Aṽalar tohusur gēlaru am imaienan. ²² Alatmiṽan p̄isi lulah mai napēhaṽut enan be lēsəkad anatulit ideh. Naməkot alitenan tu imat. ²³ Ale len nēboŋ hən na-le-mēhat-an dan nēmatan, alitenan dereh tevi asoan ase? Husur galit lotomēlevru p̄isi lulah maii."*

²⁴ AYesu isor var galit ke, "Mētusab husur mētsalēboi natosian siGot, mai mētsalēboi nēdaŋan san. ²⁵ Husur nēboŋ alat lotomat lēb̄ile mēhat, asike lulah, avan ideh asike idam̄ hən lēb̄ilah. Be dereh lesuṽan aŋel gail len nēmav. ²⁶ Be mitinau alat lotomat nēboŋ lēb̄ile mēhat. Mētsaṽuruŋ natosian len nalōbulat siMoses tohusur nēhai topaŋ a? AGot isor mai a Moses, ike, 'Gagai ginau novi aGot siAraham, aGot seIsak, aGot siJakop.'† ²⁷ Gai savi aGot silat lotomat, be silat lotomaur. Gamit mētusab habat!"

* **12:11:** Psa 118.22-23 * **12:18:** Uman 23.8 * **12:19:** Deu 25.5-6 * **12:23:** Natosian galevis ta sutuai luke, Ale, nēboŋ lēb̄ile mēhat len nēboŋ hən na-le-mēhat-an dan nēmatan, alitenan dereh tevi asoan ase? † **12:26:** Exo 3.1-6. Len naut egai aYesu ikel mai galit ke, aAraham, aIsak mai aJakop lumaur mai aGot, lēsəmat.

Nakelean todaŋ tosəhor gail ɸisi
(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28)

²⁸ Ahai ɸusan sua hən nalo tosəsəloŋ hən na-sor-bəlbal-an enan egəm hən aYesu. Eləboi səhoti ke na-sor-vari-an siYesu ivoi ŋa eusi ke, “Len nakelean todaŋ gail aGot tokel mai gidato, ta be esəhor gail ɸisi?” ²⁹ AYesu isor vari ke, “Nakelean egai esəhor gail ɸisi: ‘Israel mətəsəsəloŋ! Nasuḅ aGot sidato, Nasuḅ esua səḅon. ³⁰ Geləmas bun Nasuḅ aGot sam̄ len nəlom̄ kavkav, nanunum̄ kavkav, nənauan sam̄ kavkav mai nədaŋan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav.”* ³¹ Nakelean sual am ehusuri toke, ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug hum gotoləmas bun gaiug gabag.’ Səkad nakelean ideh todaŋ səhor eru enan.”* ³² Ahai ɸusan enan hən nalo ike, “Gai bolai Hai ɸusan! Gokitin nəboŋ gotoke aGot tosua səḅon ale səkad ideh am be gai səḅon ŋai.* ³³ Datimasləmas buni len nəlodat kavkav, naləboian sidat kavkav mai nədaŋan sidat kavkav; len gidat kavkav. Ale datimasləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gidato hum dattoləmas bun gidat gabag. Ivoi hən datḅigol natgalenan səhor naviolan ideh datḅetutumav həni mai natit ɸisi am datḅeviol həni mai aGot.”*

³⁴ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən na-ləboi-səhoti-an len na-sor-vari-an sitenan, ikel maii ke, “Gaiug gəsətəh a tut dan natohan pipihəbələn aGot.” Ale len nəboŋ enan van, səkad avan ideh tokad na-il-ḅuri-an hən ḅeus nausian ideh həni am.

Naɸusanan husur aKristo
(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)

³⁵ Nəboŋ aYesu toɸusan len naholəvat todar vis naim siGot, eus galit ei ke, “Imabe ahai ɸusan gail hən nalo luke aKristo, aGot totabtabuh lan, esua len nəpasusan siTevit, anatun siTevit? ³⁶ Husur len aNunun aGot, aTevit ike, “ ‘Nasuḅ aGot ikel mai aMasta sagw ke, “Gebətəh təban ginəu, len nəvəlagw nəmatu

vir nəḅeriŋ aenemi sam̄ gail pipit nariem̄ gəlaru
hən ləḅevi ut kəmas.”*

³⁷ ATevit m̄au ekisi hən ‘aMasta.’ Imaienan, imabe evi anatun siTevit?”
Nəbilituluḅoh lohəhəḅur hən lotosəsəloŋ hən aYesu tokəmaienan.

Nalələgauan husur ahai ɸusan gail hən nalo
(Mat 23.1-36; Luk 20.45-47)

³⁸ Ale len naɸusanan siYesu ike, “Mətələləgau. Ahai ɸusan gail hən nalo salemədas gamito. Loləmas ləḅesun nahurabat toḅəlav. Loləmas nəvanuan ləḅike, ‘Ivoi’ mai galito len naut nəmaket. ³⁹ Loləmas ləḅebətəh len nəhai bəḅbətəh tovoi ŋai len naim nəḅonḅonan. Ale loləmas ləḅebətəh rivuh len nəhanan gail. ⁴⁰ Lulav kuv ɸis naim mai nasugsugur sibatunau pəhəḅut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuḅ ebəḅəlav. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaienan.”

Naviolan sibatunau
(Luk 21.1-4)

⁴¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonəŋ, ebətəh pəpadaŋ hən nabokis topat ei, nəvanuan gail lotobubulah vat lan len naim siGot. Ekəta bunus nəvanuan gail nəboŋ lotobubulah vat salito len nabokis enan. Nəvanuan isoḅur lotopul hən nəvat lobulan isoḅur lan. ⁴² Be nəbatunau naməsəl sua egəm riŋ natuhkoin eru artovi kopa. ⁴³ Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəm həni. Ike, “Nukel

* **12:30:** Deu 6.4-5 * **12:31:** Lev 19.18 * **12:32:** Deu 4.35, 6.4; Isa 45.6 * **12:33:** Deu 6.5; Lev 19.18; Hos 6.6 * **12:36:** Psa 110.1

nakitinan mai gamit ke, nəbatunau naməsal enan, nabulahan san esəhor galit p̄isi am lotobubulah vi lan nabokis enan. ⁴⁴Husur galit loviol kinit nəvat dan tosoḅur lotopul həni. Be alitenan, naut kəmas tovi məsal, eviol hən natit p̄isi san hən bimaaur lan.”

13

AYesu epəhav utaut

(Mat 24.1-14; Luk 21.5-19)

¹ Nəboŋ aYesu toriŋ naholəvat todar vis naim siGot, ahai susur sua san ikel maii ke, “Geris! Hai p̄usan geris nabiltivat galegai! Geris nabiltiim gail!” ² AYesu ikel maii ke, “Ivoi. Goris nabiltiim galegai, be dereh gail p̄isi limasirsir, asike ikad nəvat ideh ḅepələh len nəvat ideh am.”

³ Ale aYesu evi lan Naṽehuh Oliv, ebətah, ekəta tukot van hən naim siGot. APita, aJemes, aJon, aAdru logəm sor səbolit maii. ⁴ Lousi ke, “Gikel mai ginamito. Natgalen gotokele, levisi ŋais? Dereh tikad nəsa ḅeṽusani ke natgalen p̄isi pəpadaŋ lisarpoh?”

⁵ AYesu isor var galito. Ike, “Mətelələgau hən gamito. Avan idehATEGƏRAS gamito. ⁶ Nəvanuan tisoḅur dereh legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau bogai, aKristo.’ Ale dereh legəras nəvanuan tisoḅur am. ⁷ Be mətḅesəsəloŋ hən nəbalan mai na-kel-uri-an hən nəbalan gail, sa-nələmit tetuhatu. Natgalenan limasvisi, be nəboŋ naməkot sagəm sal. ⁸ Naluṽoh hən nəvanuan naut sua dereh ligol nabiltibalan mai naluṽoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh libal mai nəvanuan sekiŋ tile gail. Dereh tikad nabiltidu gail husur naut gail. Ale dereh nəhanian teḅuer len naut gail. Natgalenan lohūm natubatan hən napəŋasan hən nəpasusan.

⁹ “Be mətelələgau hən gamito. Dereh likot hən gamito len nəkaunsel gail. Ale len naim nəbonḅonan dereh lebilas habat hən gamito. Ale dereh məteil len nəhon nəgavna mai nakiŋ gail n̄os ginau hən mətḅikel kot ginau len nəholito. ¹⁰ A tahw hən nəboŋ naməkot, nəvanuan sagw gail dereh limaskel ur na-kel-uri-an tovoi mai naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile p̄isi. ¹¹ Nəboŋ ləḅitah gat gamito, kot hən gamito, samtinau masuṽ hən nəsa mətḅikele. Len namityal enan mitikel nəsa aGot ḅikel mai gamit ŋai. Husur savi gamit mətḅisor be aNunun aGot dereh tisor. ¹² Nəvanuan dereh teriŋ aṽan len navəlan alat lotoil a n̄o hən ḅimat, atata dereh timagen hən anatun hən ḅimat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan ḅeriŋ alatmisoan gail ləḅimat. ¹³ Nəvanuan p̄isi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw məttokade. Avil avan ideh ḅidaŋ len ginau, ḅikad nə-daŋ-ḅuri-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi hən ḅikad nəmauran vi sutuai.

Natit tomədas naut tolo

(Mat 24.15-28; Luk 21.20-24)

¹⁴ “Nəboŋ mətḅeris natit aGot tomətahun buni, natit tosa masuṽ tomədas bun natit isoḅur, nəboŋ mətḅeris toil len naut sanor hən toil lan, (gaiug gotoṽuruŋ nategai geṽuruŋ ləboii), beti alat len naut a Jutea, ligam tutut vi lan naṽehuh gail.* ¹⁵ Nəvanuan ḅiŋavŋav məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satevi pan hən ḅeḅis lohoim hən ḅilav kuv natideh. ¹⁶ Ale nəvanuan ḅitoh marireu, satetəlmam vahim hən ḅilav nahurabat ideh. ¹⁷ Len nəboŋ enan nəmauran dereh tidaŋ vəsa habat hən apəhaṽut ideh totian o tovəhasus. ¹⁸ Be mitisor tuṽ ke natgalenan salevisi len nahəbati naut susus.

* **13:14:** Dan 9.27, 11.31, 12.11

¹⁹ Husur len nəboŋ natgalen ləbevisi, na-ləŋon-isa-vəsa-an maienan savisi len natubatan hən natit p̄isi aGot togole nəboŋ toum hən navile a pan van vəbar nəboŋ ta daməŋai, ale asike evisi tətəs am boŋ ideh.* ²⁰ Asike aGot tagol na-ləŋon-isa-vəsa-an tam̄idol len nəboŋ galenan, nəvanuan p̄isi lətəmat. Avil aGot dereh tigol na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan p̄isi tem̄idol m̄os alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan. ²¹ Beti avan ideh b̄ikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKris̄to bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtedəlomi. ²² Husur akris̄to gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel gail nəvanuan gail ləb̄ip̄aŋ habat lan. Lətələboi lətagəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh lətagole len namerikel galenan. ²³ Be gamit, mətələləgau! Nukel natit p̄isi mai gamit tia a tahw hən ləbevisi.”

Nagəman siNatun Nəvanuan
(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

²⁴ AYesu isor am, ike, “Be nəboŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəboŋ galenan b̄inoŋ, ‘dereh namityal timotmot, mai nahəbati asike em̄ial; ²⁵ dereh nam̄eso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.*” ²⁶ Beti dereh məteris nagəman siNatun Nəvanuan len nəmavukasw len nabiltidaŋan mai nəyalyalan.* ²⁷ Dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut p̄isi len navile a pan kavkav hən ləb̄itariv b̄onb̄on hən alat aGot tolekis hən galito hən lotovi esan.*

Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mat 24.32-35; Luk 21.29-33)

²⁸ “Ivoi hən mətələboi səhot natsua nəhai nafik b̄eṽusani: Nəboŋ nəpashət nafik səmasmas am be todum̄oh, mətələboii ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ. ²⁹ Imagenan, nəboŋ mət̄beris nəsarpoŋan hən natgalen p̄isi notosor husuri, dereh mətələboii ke, natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai toil bopita tia. ³⁰ Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen p̄isi ləb̄isarpoh. ³¹ Nəmav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasig boŋ ideh.

Nəmariboŋ mai namityal, avan ideh saləboii
(Mat 24.36-44)

³² “Nəmariboŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboii. Aŋel gail len nəmav mai aNatun aGot, galit ləsaləboii, avil aGot aTata, gai səbon ŋai eləboii. ³³ Mətələləgau! Mətəhulahul! Husur mətəsaləboi namityal enan ke ŋais. ³⁴ Nagəman siNatun Nəvanuan imaiegai ke: Ikad avan sua toyar len nəyaran sua. Nəboŋ toriŋ naim san, eriŋ natit p̄isi mai naut san len navələn naslev san gail. Ikel mai galit ṽisusua nauman salit səbolito, ale ikel buni mai naslev tokətkəta kəkol hən nabopita ke timashulahul. ³⁵ Imagenan, mətəhulahul! Husur mətəsaləboi namityal amahean naim b̄etəlmam, len naut mədau, len natubloh len mariug, namityal natoulum̄an bekəkəraiko o len nadudulan somilan. ³⁶ Amahean naim b̄evisi vəha-sua ŋai, satisaḅ gotopatmari. ³⁷ Nəsa notokel mai nəvanuan p̄isi, nukel mai gamit am ke, mətəhulahul!”

14

Luke litah gat aYesu
(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)

* **13:19:** Dan 12.1 * **13:25:** Hən naves 24-25, ris Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10 * **13:26:** Dan 7.13 * **13:27:** Deu 30.4; Neh 1.9

¹ Ale nəPasova mai Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan aripat hois. Abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo, ludas p̄isal hən nagəgərasan, hən ləbitah gat aYesu hən ləbigol bimat. ² Be luke, “Sadatigole len nəhanan hən nəPasova hən asike nəvanuan gail ləbeluṽoh beti bal taṽtaṽor mēdas natit gail.”

Napəhaṽut evəhas aYesu a Petani
(Mat 26.6-13; Jon 12.1-8)

³ Len nəboṅ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a m̄o. AYesu ipat hən nəgarin tarhətev. Ale napəhaṽut sua tolav nabotel lotoum hən hən nəvat topəhw, egəm hən aYesu. Nabotel enan epul hən naoil pəhpəhas tosusau, nəvat han totibau, ale alitenan ilap̄ul nabuṅon nabotel, eḅiri len nəkadun aYesu. ⁴ Nəvanuan galevis ei nəlolit ipaṅpaṅ ale lusor mai galit gabag ke, “Eḅir kəmas hən nəhai pəhas egai sil nəsa? ⁵ Taṽur hən, təlav nəvat tasəhor naṽurṽuran hən nasihau tosua ale taviol hən mai naməsai gail.” Ale losivoh masuṽ len alitenan.

⁶ Ris aYesu toke, “Samtekəmaien hən! Imabe mətomədasi! Gai igol natit tokab hən ginau. ⁷ Husur naməsai gail lutoh akis mai gamito, ale nəboṅ mətḅeləṅoni mətḅoləboi mətḅigol navoian van hən galito. Be ginau, asike nutoh tabtab mai gamito.* ⁸ Len nəsa tokade ṅai, alitegai igol nəsa toləboi ḅigole. Eḅir nəhai pəhas len nibegw hən ḅeutaut hən vir natətavunan sagw. ⁹ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut p̄isi len navile a pan lotokel na-kel-uri-an tovoi lan, dereh linau gat nəsa alitegai togole ale lihol husuri.”

Na-sor-utaut-an seJutas
(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰ Beti aJutas Iskariot, gai tosua len tosəṅavur pisan toru, ivan hən nabiltihai tutumav gail hən ḅeriṅ aYesu len navəlalito. ¹¹ Lohəhaṽur hən lotosəsəlōṅ hən, ale lukel gati ke dereh leviol hən nəvat nasilva maii. Na aJutas idas p̄isal hən ḅeriṅ aYesu len navəlalito.

AYesu ihan nəhanan hən NəPasova mai ahai susur san gail
(Mat 26.17-25; Luk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30)

¹² Len nəmariboṅ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, evi nəboṅ hən natutumavan hən nasipsip NəPasova. Ale ahai susur san gail lous aYesu ke, “Guke namtevi be hən namḅeutaut hən nəhanan hən nəPasova hən gəḅihani?”

¹³ Ale aYesu esəvat ahai susur san eru, ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan nabiltivile, dereh mərebubur mai naulum̄an topat nabiliwai, ale mərehusuri. ¹⁴ Naim ideh ḅəḅis lan, mirikel mai amahean naim ke, ‘Ahai pusan eusi ke, “Narum̄ simetḅos gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail ei.”’ ¹⁵ Atenan dereh teṽusan gaməru hən nabiltirum̄ a məhat tokad natit p̄isi dattoləṅoni. Məreutaut vir gidat ei.”

¹⁶ Alaruenan aruvan dani, aroḅis len nabiltivile, ale arusaḅ natit p̄isi hum aYesu tokel mai gəlaru. Ale aroutaut hən nəhanan hən nəPasova.

¹⁷ Nəboṅ namityal tomasur aYesu mai ahai susur lotovi 12 lubar naim enan. ¹⁸ Nəboṅ lotopat tarhəgarilito təban natev, luhan ale aYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua tohan mai ginau dereh teriṅ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”*

¹⁹ Loləṅon isa habat ale galit ṽisusua lousi ke, “Ginamit ta be lai? Savi ginau a?”

* 14:7: Deu 15.11 * 14:18: Psa 41.9

²⁰ Ale ikel mai galit ke, “Evi gamit sua mættovi 12. Gamit sua tohan katəpəl mai ginau len nasiloh. ²¹ ANatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a mō, avil atenan bəriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran san tisa vəsa tibatbat! Dereh tipanis habat. Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasi!”*

Nəhanian məkot siNasub
(*Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25*)

²² Nəboŋ lotohanhan sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eburi, beti ilavi mai galito, ike, “Lavi; nibegw bogai.”

²³ Ale nəboŋ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa həni. Ilavi mai galito, ale galit pisi lomun lan. ²⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail. Nəda eg hagw dereh tisel len nəmatan sagw mōs nəvanuan tosobur.* ²⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihəlan aGot, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəbemuni mai gamit ei.” ²⁶ Beti lokəkai hən nəbē hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Naṽehuh Oliv.

AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita
(*Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38*)

²⁷ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Gamit pisi dereh mitigam dan ginau. Husur natosian siGot ike,

“Dereh niṽabun nəvanuan nasipsip,
ale nasipsip gail ligam ṽisusua.”*

²⁸ Be nəboŋ nəbimat ale aGot b̄igol nəb̄ile məhat dan nəmatan, dereh neil a mō hən gamito vi lan naut a Kalili.”

²⁹ Be aPita ikel mai ke, “Naut kəmas galit pisi ləb̄igam dan gaiug, asike nigole!”

³⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋai, len nalen-mariug egai, a tahw hən natoulum̄an b̄ekəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəhator həni ke gəsaləboi ginau.”

³¹ Be aPita isor təvah ke, “Aoa! Sss! Naut kəmas nəbimat mai gaiug, asike nukel ke nəsaləboi gaiug!” Ale galit pisi am lokəmaienan.

AYesu isor tuṽ a Ketsemane
(*Mat 26.36-46; Luk 22.39-46*)

³² Len nəyaran salito lubar naut nalilioliv, nahəsan naut enan Ketsemane. Ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Mətebətah gegai, nia sor tuṽ.”

³³ Esəhar aPita, aJemes mai aJon van ale nənauan san etuḅat tuhatuh habat, nəlon isa vəsa. ³⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuṽ! Ehum nalolosaan sagw etəgau gat nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele!”

³⁵ Nəboŋ toyar van kəkereh am, ipat len tan ale isor tuṽ. AYesu eus naṽisal ideh hən b̄imakuv dan namityal hən na-ləŋon-isa-vəsa-an. ³⁶ Ike, “Appa, Ita, goləboi gəb̄igol natit pisi. Lav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləŋoni, gigol nəsa gaiug gotoləŋoni ŋai.”

³⁷ Beti etəlmam van hən ahai susur lototor, isaḅ lotopatmari. Ale ikel mai aPita ke, “Simon, gupatmari a? Gəsaləboi gəb̄ilele len nəhaua tosua ŋa? ³⁸ Mətehulahul. Mitisor tuṽ hən asike mətb̄iteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri. Naut kəmas nəlomito eləŋon b̄igol nəsa tonor, nibemit sədaŋ, edədasi.”

* **14:21:** Psa 22.2-19; Isa 53 * **14:24:** Exo 24.8; Jer 31.31-34 * **14:27:** Zec 13.7 * **14:36:** Len natoruan ta Aram, aAppa evi aTata.

³⁹ Ale ivan vasor tuŵ tətəs am. Na-sor-tuŵ-an san eŵitoŵ hən tomadhakele.
⁴⁰ Nəboŋ tosor tuŵ tononj etəlmam tətəs, isaḅ lotopatmari husur namətəlit inoŵ masuŵ. Evəŋon galito, be ləsələboi nəsa ləḅikel maii.

⁴¹ Len natəlmaman na-vəha-tor-an siYesu, ikel mai galit ke, “Mətupət, mətunjavŋav sal a? Nəpatan tinonj! Namityal egəm tia. Məteris, avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan nəsaan gail ta bogai. ⁴² Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan ḅeriŋ ginau len navəlalito satogəm pəpadaŋ.”

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)

⁴³ Nəboŋ aYesu tosor sal, aJutas tosua len tosəŋavur pisan toru, egəmai. Itah mai naluŵoh lototəgau naḅu nəḅalan mai nəbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən naJu gail losəvat naluŵoh enan. ⁴⁴ Ale aJutas isor utaut hən naŵusanian sua mai galit a mō, ike, “Nəboŋ nəḅesuŋ nətərhon atenan, gai bolai. Tah gati. Səhari van, satigam yav.” ⁴⁵ Vəha-sua ŋai aJutas ivan hən aYesu, ike, “Ivoi Hai pusan!” ale esuŋ nətərhon.

⁴⁶ Ale logəm hən aYesu, lutah gati. ⁴⁷ Be len galit lototah mai aYesu, sua eliv kuv naḅu nəḅalan san, eḅil həni van hən naslev seḅiltihai tutumav, ita kotov nədariŋan. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Imabe mətogəm, lav naḅu nəḅalan mai nəbatw gail gəmai, hən mətḅitah gat ginau hum notovi vanuan nəḅalan toḅal mai alat lotoil a mō? ⁴⁹ Len nəmariboŋ pisi nutah mai gamito, noḅusan len naholəvat todar vis naim siGot. Imabe mətḅətah gat ginau ei? Avil timasmagenan hən natosian siGot ḅisarpoh.”* ⁵⁰ Beti ahai susur pisi san loriŋi, lugam dani.

⁵¹ Ikad nəmantuhmar sua tohusur aYesu ei, toruŋ gol gai tia hən nəkaliko nalinen. Nəboŋ lototah gati, ⁵² igam ḅur malmal dan galito, riŋ nəkaliko san ipat mai galito.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

⁵³ Beti naluŵoh losəhar aYesu van hən naim seḅiltihai tutumav. Ale abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən naJu gail mai ahai pusan gail hən nalo luḅonḅon ei. ⁵⁴ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar toḅis len naholəvat todar vis naim seḅiltihai tutumav. Ale ebətah ei, etitileh mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot.

⁵⁵ Abiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin pisi ludas kel-koti-an ideh toke aYesu toḅur kotov nalo hən ḅimat sile. Be ləsəsəḅ ideh. ⁵⁶ Nəvanuan isəḅur loliblibonj husur aYesu be nəSanhitrin isaḅi ke nakelean salit gail ləsəpitoŵ. ⁵⁷ Galevis loil vi məhat, lukel naliblibonjan egai husur aYesu, ⁵⁸ luke, “Nam-tosəsəlonj hən ategai toke, ‘Ginau dereh niləpuḅul naim siGot egai nəvanuan lotoum həni, ale dereh neum tətəs hən tile len nəmariboŋ titor, nəvanuan lotodədas ləḅeum həni.’”* ⁵⁹ Be nakelean salit gail am ləsəpitoŵ.

⁶⁰ Beti abiltihai tutumav ile məhat rivuh len galito. Ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəḅetətəs gole gaiug? Nəsa lotokele ekitin a?” ⁶¹ Be aYesu sasor, sasor vari.

Ale abiltihai tutumav eusi ke, “Govi aKristo a? Govi aNatun Atenan tonor hən nə-sal-suhi-an a?”

* **14:49:** Isa 53.7-12; Zec 13.7 * **14:58:** Jon 2.19

⁶² AYesu ike “Ginau bogai. Ale dereh mäteris aNatun Nəvanuan bəbətah len navəlan nəmatu siGot tovi aBiltidanjan. Dereh mäteris bəgəmai len nəmavukasw hən nəmav.”*

⁶³ Beti abiltihai tutumav, nəhon eməkanun taṽtaṽor, itar nahurabat san hən bəṽusan tomətahun nasoruan enan siYesu. Ike, “Imabe datoləṽon nəvanuan ideh am hən bikel kot nəsaan sitegai? ⁶⁴ Gamit mətəsəseləṽ hən tosor mēdas aGot! Gamit mətunau māb hən?”

Galit p̄isi lusaḅ səhoti ke tonor hən bimasmat.* ⁶⁵ Beti galevis lotuḅat ṽulai aYesu, lukabut gol nəhon, lotuhi, lukel maii ke, “Gepəhav utaut!” Ale alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot luṽosi, lotuhi.*

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Len namityal enan, aPita itoh a pan sal len naholəvat todar vis naim. Ale natəbarehreh sua tovi slev seḅiltihai tutumav iyar tukot. ⁶⁷ Nəboṽ toris aPita totitileh, ekəta bunus vahvahuri ale ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Nasaret.”

⁶⁸ Be aPita ike sakitin. Ike, “Nəsələboi nəsa gotosor husuri! Nəsələboi səhoti.” Ale iyar van hən nametləkau. Beti natoulum̄an ekəkəraiko.†

⁶⁹ Nəboṽ alitenan tovi slev torisi ei, etuḅat kel tasi am mai alat lotoil ei ke, “Ategai evi galit sua.” ⁷⁰ Be aPita ikel tətəs hən ke sakitin.

Sədareh alat lotoil pəpadaṽ lukel mai a Pita ke, “Ekitin, gaiug govi galit sua, husur gaiug am govi auleKalili.”

⁷¹ APita ikel tasi ke sakitin, ita gati ke nəsa tikele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsan aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan mətətosor husuri. Asike nəḅekitin, aGot tipansəm ginau!”

⁷² Vəha-sua ṽai natoulum̄an ekəkəraiko tətəs am. Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokel maii ke, “A tahw hən natoulum̄an ḅekəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəha-tor hən ke gəsələboi ginau.” Ale nəlon aPita isa, itaṽ.

15

AYesu len nakotan sePilate

(Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jon 18.28-38)

¹ Pelan han, dudulan som̄ilan, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a m̄o hən naJu gail, mai ahai p̄usan gail hən nalo; nəSanhitrin kavkav luḅonḅon hən ləḅisor utaut. Luban̄is gat aYesu, losəhari van hən aPilate, loriṽi len navəlan.

² APilate eus aYesu ke, “Gaiug govi Kiṽ seJu gail a?”

AYesu isor vari ke, “Gai bol gotokele.”

³ Abiltihai tutumav gail loil hirhir ke aYesu togol natit isoḅur tosa. ⁴ Na aPilate eus tasi ke, “Asike gusor var natgaleg a? Imabe? Gəsəsəseləṽ hən natit tosoḅur lotosor tas gaiug hən a?”

⁵ Be aYesu sakel na-sor-vari-an ideh am, gol aPilate iṽaṽ lan.

AYesu mai aParappas

(Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jon 18.39-19.16)

⁶ Len Nəhanan nəPasova p̄isi, nəgavna ikad naṽide sua. Idam̄ hən avan totoh len naim bəban̄is bəvivile husur naləṽonian sinaluṽoh. ⁷ Ikad naulum̄an sua, nahəsan aParappas lotoban̄isi len naim bəban̄is mai alat lotoḅal mai nəgavmen, lotogol nəvanuan lotomat len nəḅalan mai alat aRom. ⁸ Naluṽoh logəm hən aPilate, lousi hən ḅehusur naṽide san m̄os galito, hən ḅesua bəvivile. ⁹ Be aPilate eus galit ke, “Mətuke nigol aKiṽ seJu tevivile van hən gamit a?”

* **14:62:** Psa 110.1; Dan 7.13 * **14:64:** Lev 24.16 * **14:65:** Isa 50.6 † **14:68:** Natosian galevis ta sutuai ləsake Beti natoulum̄an ekəkəraiko.

¹⁰ Ekəmaienan bathut eləboii ke abiltihai tutumav gail lotoriŋ aYesu len navəlan husur lutabulol bulosi. ¹¹ Be abiltihai tutumav lusorsor mai naluvoḥ hən ləbēhusur nənauan salito, us aPilate hən biŋol aParappas bevivile, savi aYesu. ¹² Be Pilate isor var galit tətəs ke, “Bimagenan, mətoləŋon ke nigol nəsa hən ategai məttokisi hən aKiŋ seJu?”

¹³ Luvvari, lukai ke, “Timat len nəhai balbal!”

¹⁴ APilate eus naluvoḥ ke, “Sil nəsa? Iŋol nəsa tosa?”

Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

¹⁵ Na aPilate toke tetəŋov nəlon naluvoḥ tevi pan, eriŋ aParappas evivile van hən galito. Ike nasoltia san gail lobilas habat hən aYesu, beti eriŋi len navəlan nasoltia gail hən ləbiḥos gati len nəhai balbal.

*Nasoltia lusor viles aYesu
(Mat 27.27-31; Jon 19.2-3)*

¹⁶ Beti nasoltia gail losəhar aYesu vaḥis len naholəvat todar vis naim sisoltia gail, ale lokis ḥis navəshəsoltia luḥonḥon. ¹⁷ Lukol nahurabat toboŋboŋ len aYesu, ale lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum nabulŋəgau, ale loriŋi len nəkadun aYesu hum nəkraun sekiŋ. ¹⁸ Lotuḥat kai van həni ke, “Namtusəl suh gaiug, Kiŋ seJu gail!”

¹⁹ Luḥasi, ḥasi, ḥas nəkadun hən nəhai, ale loḥulaii, ale lotəŋedur bathurien.

²⁰ Nəboŋ lotosor vilesi tonəŋ, lukol nahurabat toboŋboŋ dani, lukol nahurabat san təlmam lan. Beti losəhari vivile hən ləbiḥos gati len nəhai balbal.

*AYesu len nəhai balbal
(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)*

²¹ Ikad auleSairin sua, nahəsən aSimon, atəman alarmiḥan, aAleksada mai aRufus. Atenan egəm len nəmarireu lotodar vis nabiltivile, imadhəvoḥ.* Ale nasoltia lukele hən atenan ke tipat nəhai balbal siYesu, ale ipati. ²² Ale losəhar aYesu van vəbar naut a Kolkota, namilen nəhes enan Naut hən Nabəlashukadhutəmat. ²³ Lulav nəwain lotobul hən namər lan maii, be aYesu emətahuni.* ²⁴ Beti nasoltia luḥos gati len nəhai balbal. Lopəpəhun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləbiḥasə ase ḥilav nahurabat ḥisusua.* ²⁵ Namityal eməlapat dudulan nəboŋ lotogol totahətah len nəhai balbal. ²⁶ Lutos gat nəsa lotokot hən aYesu sile, ale loriŋ na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun, toke, “AKiŋ seJu gail.” ²⁷⁻²⁸ Nəvanuan vənvnənah artogolŋol nasənahən len nəvanuan, luḥos gat gəlaru arutahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.†

²⁹ Nəvanuan gail lotoḥot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsən. Loŋit nəholit van həni, luke, “Gaiug goləboi gəbiŋol naim siGot ḥimasirsir, ale um təlmam həni len nəmariboŋ ḥitor a?*” ³⁰ Bimagenan, gilav kuv gaiug gabag dan nəmatan! Gimariŋ dan nəhai balbal!”

³¹ Len naḥide tomaienən, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail mai ahai ḥusan gail hən nalo lusor viles aYesu mai galit gabag, luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas ḥilav kuv gai! ³² Ategai tonau ke gai aKristo, aKiŋ seIsrael, timariŋ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke gai tovi kiŋ.” Alaruənən artotahətah təban aYesu, gəlar am arokəmaienən, arusor isa həni.

* **15:21:** Rom 16.13 * **15:23:** Psa 69.21. Namər evi nəda hən nəhai sua. Nəḥon esusau gol tovi nəhai pəhas, be ahai rerer irer hən nəvanuan lan. Lobul həni mai nəwain hən napəŋasan hən na-ḥos-gati-an bevi pan. * **15:24:** Psa 22.18 † **15:27-28:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 28 Len naḥide tomaienən, natosian siGot isarpoh toke, “Dereh tipanis hum alat lotoḥur kotov nalo.” Luk 22.37; Isa 53.12. * **15:29:** Psa 22.7; Mak 14.58; Jon 2.19

*Nəmatan siYesu**(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)*

³³ Len natublial, nəmargobut ikabut gol þis naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau. ³⁴ Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat ke, “Eloi, eloi, lema sapahtani!” namilen ke, “Got sagw, Got sagw, gorinǵ gaḅulan ginau sil nəsa?”[‡]

³⁵ Nəboǵ nəvanuan galevis lotoil pəpadaǵ ei lotosəsəlonǵ həni, luke, “Səsəlonǵ, ekis aElijah.”

³⁶ Avan sua igam, ilav nasponsǵ, igol epul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən ḅemuni.* Ike, “Rinǵi. Datebunusi bai ke, aElijah dereh tegəm lav kuvi vi pan o teḅuer.”

³⁷ Beti aYesu ikai habat, eməsol, imat.

³⁸ Len namityal enan ǵai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tuḅat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.* ³⁹ Nəboǵ nasenturion toil pəpadaǵ len nəhon aYesu toris ke tomat maienan, ike, “Kitin, ategai evi aNatun aGot!”

⁴⁰ Len naut enan ikad napəhaḅut galevis lotoil a tut dan nəhai balbal, lotokəta ris nəsa tovisi. Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan atuhJemes mai aJoses; togon aSalome.* ⁴¹ Len naut a Kalili alatenan lohushusur aYesu, lokətkəta təban. Napəhaḅut tosoḅur am lototah mai aYesu len nəyaran san vi Jerusalem, loil ei.

*Nətavunan siYesu**(Mat 27.57-61; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)*

⁴² Nəmariboǵ enan evi Nəboǵ hən Nautautan, ale len namityal enan nəSappat pəpadaǵ hən ḅetuḅat. Nəboǵ namityal pəpadaǵ hən ḅimasur ut mədau, ⁴³ aJosef ta Arimatea egəmai. AJosef evi ḅiltivanuan sua len nəSanhitrin, itoh vir natohan pipihəḅəlan aGot, ale len na-il-ḅuri-an, ivan hən aPilate, eus niben aYesu. ⁴⁴ APilate esəhoḅut hən aYesu tomat tia, ǵa ekis nasenturion gəmai, eusi ke, “AYesu imat tia ǵa?” ⁴⁵ Nasenturion ike tomat tia, ale aPilate idanǵ hən niben aYesu mai aJosef. ⁴⁶ ǵa aJosef ipat kuv aYesu vi pan, ilav nəkaliko nalinen, eruǵ gol niben len nəkaliko enan, ale eriǵ aYesu len nəḅurhuvat nəmatan lotota pūpuli tia. Beti erib hən nəvat hən ḅipat gol nəḅurhuvat nəmatan. ⁴⁷ Ale aMeri ta Maktala mai aMeri anan aJoses arokəta ris naut lotoriǵ niben aYesu topat lan.

16*Na-le-məhat-an dan nəmatan**(Mat 28.1-8; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)*

¹ Nəboǵ nəSappat tononǵ, aMeri ta Maktala, aMeri anan aJemes, mai aSalome loḅur nəhai pəhas hən ləḅevəhas niben aYesu. ² Len nəmariboǵ metəkav hən nawik,* dudulan somilan, lovi lan nəḅurhuvat nəmatan, ³ ale lous galit gabag ke, “Gidat datsənav. Ase terib hən nəḅiltivat enan dan nəḅurhuvat nəmatan?”

⁴ Be nəboǵ lotokəta van hən nəḅiltivat enan, loris ke, naut kəmas tovi ḅiltivat, səpat gol nəḅur am, ehum avan sua torib həni tia. ⁵ Ale nəboǵ lotobis len nəḅurhuvat nəmatan, loris nəmantuhmar sua tobətah len navəlan

‡ **15:34:** Psa 22.1. Len naut egai aYesu isor len nasoruan ta Aram tovi nasoruan san mai silat a Jutea.

§ **15:36:** Naspons evi nəkasḅəta nətas. Evi natsua tomədmədau toyanǵan totov len naut nasəhau tovi pan len nalilivol. Ibanǵ ḅur. * **15:36:** Psa 69.21 * **15:38:** Exo 26.31-33 * **15:40:** Psa 38.11

* **16:2:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboǵ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboǵ enan hən nəSade.

nəmatu, tosun nahurabat topəhapəhw.† Lumaŋmaŋ habat lan, lomətahw. ⁶ Ike, “Samtemətahw! Mətudoŋ aYesu ta Nasaret tomat len nəhai balbal. Ile məhat tia! Satoh gegai. Mətekəta ris naut lotoriŋi topat lan. ⁷ Mitivan. Mitikel mai ahai susur san gail mai aPita ke, ‘Eil a mō hən gamito vi Kalili. Dereh məterisi ei, hum tokel mai gamit tia.’ ”*

⁸ Latpəhaŋut galenan lotovivile, lupab, lodədarŋaŋbu, lugam dan naŋur. Ləsakel mai avan ideh husur lotomətahw.

[Len natosian galevis ta sutuai, Mak 16: 9-20 ebuer.]

*AYesu evisi hən aMeri ta Maktala
(Mat 28.9-10; Jon 20.11-18)*

⁹ Nəboŋ aYesu tole məhat dudulan soŋilan len nəmariboŋ metəkav hən nawik, nəvanuan tovisi hən metəkav, aMeri ta Maktala. Evi aMeri enan, aYesu tohut natəmat toməlevru dani. ¹⁰ AMeri ivan, ikel uri mai alat lototah mai aYesu, lotololosa, lototaŋ. ¹¹ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən aYesu tomaur təlmam, ale aMeri toke torisi, ləsadəlo mi.

*AYesu evisi hən ahai susur eru
(Luk 24.13-15)*

¹² A tahw, aYesu evisi hən ahai susur eru san artoyar husur naŋisal dan naut a Jerusalem. Be len nəboŋ enan, ehum niben totile. ¹³ Alaruenan arotəlmam vi Jerusalem, lukel ur nəsa tovisi mai ahai susur lotosuh ei. Be ləsadəlom nəsa gəlar am artokele.

*AYesu evisi hən ahai susur tosəŋavur pisan tosua
(Mat 28.16-20; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)*

¹⁴ A tahw tətəs am, nəboŋ ahai susur tosəŋavur pisan tosua lotohan, aYesu evisi hən galito. Isor len galito husur lotopar dəlomian mai nəkadulit tohaihai husur ləsadəlom na-kel-uri-an silat lotorisi.

¹⁵ Beti ikel mai galito ke, “Mətevi lan naut pisi len navile a pan, mitikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail pisi.‡ ¹⁶ Nəvanuan todəlom na-kel-uri-an tovoi, tobaptais, aGot dereh tilav kuvi dan nəsaan san. Avil nəvanuan sadəlo mi, aGot dereh tisaŋ səhoti ke timaspanis. ¹⁷ Ale namerikel galegai dereh levisi mai alat lotokad nadəlomian: len nahəsagw dereh lehut natəmat gail, lisor len nasoruan veveu gail. ¹⁸ Dereh lipat nəmat gail, təgau hən navələlito; ləbemun nabehi hən nəmatan, asike emədas galito. Dereh leriŋ navələlito len alat lotoməsah, ale limaur.”

*AYesu evi məhat vi lan nəmav
(Luk 24.50-53; Uman 1.9-11)*

¹⁹ Nəboŋ Nasuŋ aYesu tokəmaienan mai galit tonon, aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav, ale ebətah tarhət len nəmatu siGot. ²⁰ Beti ahai susur gail luvan, lukel ur na-kel-uri-an tovoi len naut pisi. AGot eum mai galito, len namerikel gail igol imasil ke nasoruan san ekitin.

† **16:5:** Nəmantuhmar savi natətai be evi ulumian nədaŋ han tonor hən nəlahan, be səlah sal. * **16:7:** Mak 14.28 ‡ **16:15:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, savi nəboŋ tohan mai ahai susur san gail, be len nəboŋ tile am.

Luk

Na-kel-uri-an tovoi aLuk totonsi

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aLuk tovi vanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur nə-nau-gati-an silat lototah mai aYesu husur nəmauran mai naḡusanan san.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nakitinan husur aYesu.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu nəboḡ toḡusan, ehusuri len nəboḡ tobubur mai nəvanuan tile gail, ale ehusuri len nəboḡ tovi tarhət salito.

Natgalenan evisi ḡais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 6 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai iḡol husur nəsa tovisi len naut a Kalili mai a Jutea.

ALuk eḡusḡus kitev nakitinan husur nəmauran siYesu. Eus alat lotoləboi aYesu mai alat lototah maii len nauman san, alat lotoris nəsa togole mai alat lotosəsəloḡ hən nəsa tokele. Ale aLuk itos gat natit ḡisi len nalobulat egai. Iḡol imasil ke aYesu egəm hən ḡidoḡ alat lotomasig, hən ḡilav kuv galit dan nəsaan. Egəm mōs nəvanuan ḡisi, savi naJu gail ḡai.

ALuk itos husur aYesu sunān aNatun Nəvanuan, toləmas bun alat lotoməsah, alat lotopar tite, alat lotomalkəkət, alat lototaḡ mai alat nəvanuan gail lotomətahun galito. Eləmas bun nəvanuan nəsaan gail, eləmas bun alatḡəhaḡut mai eləmas bun alahutai. AYesu isor tas na-pul-hən-natite-an mai eḡusan husur natohan pipihabəlan aGot.

Len nagilen, aLuk itos husur aYesu nəboḡ tomat mai tole məhat dan nəmatan san. Itos nəḡol husur alaruevis artosor mai aYesu len naḡisal vi Emmaus nəboḡ tole məhat dan nəmatan tia. Nəḡol enan ipat len nalobulat egai ḡai, səpat len na-kel-uri-an siMattiū, siMak o siJon.

1) ALuk itos nalobulat egai mōs nəsa? (1.1-4)

2) Nəpasian siJon Baptais mai aYesu (1.5-2.52)

3) Napisulan siJon Baptais (3.1-20)

4) Nəbaptaisan siYesu mai nəboḡ natəmat totaltal ke aYesu tigol nəsaan (3.21-4.13)

5) Nauman siYesu len naut a Kalili (4.14-9.50)

6) AYesu iyar a Kalili vi Jerusalem (9.51-19.27)

7) Nawik naməkot siYesu: nakotan mai nəmatan san (19.28-23.56)

8) AYesu imaur tətəs (24.1-12)

9) AYesu evisi hən nəvanuan gail. AGot ilavi vi lan nəmav (24.13-53)

Natubatan

¹ Ikad nəvanuan isoḡur tokel ur natit gail tosarpoh len gidato, hum ahai kelkel ur gail lotokele. Lutos nəsa nəvanuan gail lotorisi mai lotokel uri mai ginamito. ² Hum ke alat len natubatan lotoris natit ḡisi tovisi, ale lotogəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an gail hən nasoruan, imaienan lukel uri mai ginamito. ³ Ginau am nunau ke, ivoi ke, notokəta kitev natit ḡisi len natubatan, tuani, ale tos husuri van hən gaiug Nasuḡ Teofilus, ⁴ hən gəḡeləboi nakitinan husur aYesu, mai nəsa lotoḡusani hən gaiug. Nəḡol egai imagegai:

Aņel sua ikele ke dereh lipas aJon

⁵ Nəboņ aHerot tovi kiņ len naut a Jutea, ikad ahai tutumav sua nahəsan aSekariah. Ikad nahəmar sua nahəsan aApijah,* aSekariah tovi galit sua. Bareab san, nahəsan aElisapet, gai am esua len nəpasusan siAron. ⁶ Gəlaru aruvoi, arunor len nəhon Nasuḅ aGot bathut arugol husur masuḅ hən natit p̄isi tokele. ⁷ Be anatularu eḅuer husur aElisapet ebutoh, mai arovi haḅut tia.

⁸ Boņ sua nahəmar siSekariah loum siGot. ASekariah eum len nəhon aGot hum ahai tutumav. ⁹ Hum naḅide sihai tutumav gail, lubar hən nəvat hən lotosaḅ aSekariah hən ḅepəņas nəhai pəhas len naim siNasuḅ aGot.* Boņ sua aSekariah eḅis lan, ¹⁰ len nəboņ enan nabiltiḅoh lusor tuḅ vivile. ¹¹ Ale aņel siNasuḅ evisi həni, eil ben nəmel tutumavan tarhət nəmatu.* ¹² Nəboņ aSekariah toris aņel enan, emətahw, ninen epil. ¹³ Ris aņel toke, “Sagemətahw aSekariah, husur aGot esəsəloņ hən na-sor-tuḅ-an sam̄. Ale asoam̄ aElisapet dereh tipas anatum̄ ulum̄an. Geriņ nəhes Jon lan. ¹⁴ Ale gaiug gehəhaḅur habat mai nəloḅm̄ tivoi masuḅ həni. Nəvanuan isəḅur dereh lehəhaḅur hən nəboņ ḅevisi, ¹⁵ bathut tiyalyal len nəhon aGot balai. Asike emun nəwain mai nəwai todaņ, ale tepul hən aNunun aGot nəboņ topat sal len nabəhaḅun anan.* ¹⁶ Ale tipair təlmam hən anatun seIsrael tisoḅur van hən Nasuḅ, aGot salito.* ¹⁷ Len nanunun mai nədaņan siElijah, dereh teil a m̄o hən Nasuḅ hən ḅipair təlmam hən nəlon atəmalit van hən anatulito, pair təlmam hən nəlon alat ləsagol husur nəsa aGot tokele, van hən naḅisal silat lotonor, lotokad namitisau hən nəmauran tonor. Imaiegai, aJon dereh teutaut hən nəvanuan gail hən ləḅeutaut vir Nasuḅ.”*

¹⁸ Beti aSekariah ikel mai aņel ke, “Neləboi mab hən natgalegai? Husur novi haḅut tia mai asoagw evi bareab tia.”

¹⁹ Aņel isor vari ke, “Nahəsagw aKapriel* notoil len nəhon aGot tosəvat ginau m̄os nəḅisor mai gaiug, hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natgalegai. ²⁰ Be husur gəsadəlom nəsa notokele, gaiug dereh geḅut, gedədas gəḅisor van vəbar nəboņ natgalegai ḅevisi. Natit p̄isi dereh tevisi sum̄an notokele.”

²¹ Len nəboņ enan naluḅoh lutoh vir aSekariah, ale luḅaņ lan husur evəlo len naim siGot. ²² Nəboņ tovivile, saləboi ḅisor mai galito, ale loləboii ke, eris na-kəta-risi-an sua togəm len nəmav len naim siGot, husur eḅutḅut be ike tisor len navəlan.

²³ Len nəboņ hən nauman sinahəmar san gail tonon, eriņ naut a Jerusalem, ivahim san. ²⁴ Husur nəboņ enan abareab san, aElisapet etian ale husur nahəbati torim esusuan gai gabag, ike, ²⁵ “Egai nəsa Nasuḅ aGot togole m̄os ginau nəboņ toḅəhaḅur hən ginau. Ilav kuv nahur sasa sagw notodaņ ḅuri len nəhon nəvanuan sagw gail.”

Aņel sua isor husur nəpasian siYesu

²⁶ Ale len nahəbati toməlevtes siElisapet, aGot esəvat aņel Kapriel vi Nasaret, navile sua a Kalili ²⁷ hən ḅisor mai navensus sua, nahəsan aMeri. Ikad avan sua len nahəmar siTevit, nahəsan aJosef, ale gəlaru arukel gati ke arilah. ²⁸ Aņel ivan hən aMeri, ike, “Ivoi. Nasuḅ aGot eputsan gaiug, itoh mai gaiug.”

²⁹ Be aMeri, nəlon etuhath hən nasoruan en san, inau soḅuer hən namilen nasoruan aņel tokele. ³⁰ Beti aņel ikel maii ke, “Sagemətahw Meri, aGot ehəhaḅur hən gaiug tia, eputsan gaiug. ³¹ Asike idareh gaiug dereh getian, ale gipas anatum̄ ulum̄an sua, geriņ nəhes Yesu lan. ³² Gai dereh tiyalyal balai,

* **1:5:** 1Chr 24.10 * **1:9:** Exo 30.7-8 * **1:11:** Exo 30.1-10; 1Ki 7.48 * **1:15:** Num 6.3 * **1:16:** Mal 2.6 * **1:17:** Mal 4.5-6 * **1:19:** Dan 8.16, 9.21; Luk 1.26

lekisi hən anatum aGot a məhat buni, ale Nasuḅ aGot dereh tigol tilav namilen aTevit atəman ta sutuai tovi kiŋ. ³³ Nəpasusan siJakop dereh lith pipihəbələn vi sutuai; nanoŋan han eḅuer.”*

³⁴ Ris aMeri tokel mai aŋel ke, “Imabe? Avan ideh səbar nibegw sal!”

³⁵ Aŋel isor vari ke, “ANunun aGot dereh tegəm len gaiug, nədaŋan siGot a məhat buni tikabut gol gaiug hum nəm̄ol. Husur enan ategai gəḅipasi, dereh tevi siGot, ale lekisi hən aNatun aGot. ³⁶ Geris amaheam̄ aElisapet. Alitenan am etian, ikad anatum ulum̄an naut kəmas ke tovi bareab tia. Ale egai nahəbati san toməlevtes, gai lotokisi ke tobutoh. ³⁷ Bathut aGot satətan hən ḅigol natideh.”*

³⁸ Ale aMeri ike, “Ginau novi natəbarehreh nauman siNasuḅ. Ivoi len ginau hum gotokəmaienan.” Ale aŋel ivan dani.

AMeri mai aElisapet

³⁹ Sədareh aMeri ile məhat, iŋad vi lan nabiltivile sua a Jutea, naut enan tobaŋ v̄ehuh. ⁴⁰ Nəboŋ tobar naut enan evi lohoim siSekariah, ike, “Ivoi,” mai aElisapet. ⁴¹ Nəboŋ aElisapet tosəsəlōŋ hən na-ke-ivoi-an san, anatum ekurkur len nabəhaḅun, ale aElisapet epul hən aNunun aGot. ⁴² Beti ikai habat ke, “AGot igol navoian van hən gaiug səhor alatpəhaḅut, igol navoian am van hən anatum̄ gəḅipasi. ⁴³ Imab hən nategai tovisi hən ginau, ke anana siMasta sagw togəm hən ginau? ⁴⁴ Husur nəboŋ notosəsəlōŋ hən nadolom̄, anatum ekurkur hən nahəhaḅuran san len nabəhaḅugw. ⁴⁵ AGot gatogol navoian van hən gaiug, husur ke gaiug godəlomi ke tigol nəsa tokel gati mai gaiug.”

AMeri eputsan nahəsan aGot

⁴⁶ Beti aMeri ike:

“Nəlogw eputsan Nasuḅ,

⁴⁷ Nanunugw ikemkem hən aGot sagw
gai tolav kuv ginau dan nəsaan.

⁴⁸ Husur eris natəbarehreh san tovi ut kəmas,
ale vi sutuai naur p̄isi
lekiskis ginau ke alitenan navoian topat lan.

⁴⁹ AGot todaŋ buni igol
natgalevis tovoi buni hən ginau,
gai səḅon, nahəsan esəhor nəhes p̄isi.

⁵⁰ Ilolosa hən naur p̄isi ta sutuai vi sutuai
lotomətahw len nəyalyalan san.

⁵¹ Eḅusan nədaŋan san hən navəlan tia,
ehut alat lotoviv, lumaḅip̄iriah,
alatenan lotopatpat galit məhat len nəlolito.

⁵² Isah sur alat lotoyalyal vi pan dan namilelito,
ale eputsan alat lotovi ut kəmas.*

⁵³ Evəŋan alat lotomalkəkət, luhanukub,
avil esəvat alat lotokad natit p̄isi, luvan səsəlav.

⁵⁴ Evi tarhət silat a Israel lotovi vanuan san gail,
inau gati hən ḅigol nalolosaan mai navoian hən galito,

⁵⁵ hum tokel gati mai atəmadat gail,
mai aApraham mai nəpasusan san van van vi sutuai.”*

⁵⁶ AMeri itoh mai aElisapet pəpadaŋ hən nahəbati itor, beti etəlmam vahim.

* **1:33:** 2Sam 7.12-16; Isa 9.6; Dan 7.14 * **1:37:** Gen 18.14 * **1:52:** Job 5.11, 12.19 * **1:55:** Hən naves 46-55, ris 1Sam 2.1-10

Lupas aJon

⁵⁷ Len nəboŋ aElisapet topas naulumŋan san, ⁵⁸ amahean gail mai alat lototoh pəpadaŋ həni, losəsəloŋ həni ke Nasuḅ aGot ivoi buni həni, ale lohəhaṽur maii. ⁵⁹ Len nəmariboŋ toməlevtor logəm hən ləḅetiv dalus anatun ale luke lerinŋ nahəsən atəman aSekariah lan.* ⁶⁰ Avil anan ikai ke, “Aoa, nahəsən m̄au aJon!”

⁶¹ Ris lotokel maii ke, “Amaheanŋ gail, nəhes enan eḅuer len galito.”

⁶² Ale lusor len navələlit mai aSekariah hən ləḅisaḅ nəhes aSekariah toke tekisi həni. ⁶³ ASekariah isor len navəlan, eus natit hən ḅitos lan ale itosi ke, “Nahəsən aJon.” Galit p̄isi luḷaŋ lan. ⁶⁴ Vəha-sua ŋai eləboi ḅisor tətəs, ale etuḅat hən ḅisal suh aGot. ⁶⁵ Alat lototoh pəpadaŋ həni, lumaŋmaŋ, lomətahw, mai alat aJutea, naut enan tobaŋ ṽehuh, luhol husur natgalegai. ⁶⁶ Nəvanuan gail p̄isi lunau masuṽ hən nəsa lotosəsəloŋ həni, ale luke, “Natətai egai dereh timabe?” Husur navəlan aGot ipat tin lan.

Nəḅe siSekariah

⁶⁷ Atəman aJon, aSekariah epul hən aNunun aGot beti ikel ur nəsa aGot tokel maii ke,

⁶⁸ “Noputsan nahəsən Nasuḅ aGot seIsrael,

bathut egəm hən togol nəvanuan san gail lotovi slev lotomakuv,

⁶⁹ ale esəvat avan sua todaŋ len nəpasusan sivanuan nauman san, aTevit, atenan dereh tilav kuv gidato dan nəsaan sidato.

⁷⁰ AGot ekəmaienan

len nabuŋon ahai kelkel ur san gail ta sutuai,

⁷¹ ke atenan ḅilav kuv gidato dan aenemi sidat gail, dan navəlan alat lotomətahun bun gidat habat.

⁷² Ilolosa hum tokel gati mai atəmadat ta sutuai ale inau gat na-kel-gati-an san tokitin,

⁷³ na-kel-gati-an tota gati len nahəsən mai aAraham atəmadat ta sutuai.*

⁷⁴ hən ḅilav kuv gidato dan navəlan aenemi sidat gail

hən ke datḅeum san, asike datukad namətahwan,

⁷⁵ ale datḅinor len nəhon

mai datḅivoi vəbar nagilen nəmauran sidato.

⁷⁶ Gaiug m̄au anatugw,

dereh lekis gaiug hən ahai kelkel ur siGot toyalyal buni;

husur dereh gaiug geil a m̄o hən Nasuḅ

hən gəḅeutaut hən naḷisal san gail,*

⁷⁷ hən gəḅilav mai nəvanuan san gail

naləboian hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

len naruḅatian dan nəsaan salito.

⁷⁸ Nalolosaan mai navoian siGot sidato

dereh tesun gidato

sumŋan nəyal tovisi len nəmav,

⁷⁹ tem̄ias alat lototoh len nəmargobut,

lotomətahw len nəmatan,

hən ḅesəhar gidato len naḷisal totəm̄at.”*

⁸⁰ Ale natətai enan Jon, etibau, egəm idaŋ len nanunun. Itoh len naut masmas toḅḅesw vəbar nəboŋ togəm visi len alat a Israel. †

* **1:59:** Gen 17.11-12; Lev 12.3 * **1:73:** Gen 22.16-18 * **1:76:** Mal 3.1 * **1:79:** Isa 9.2 † **1:80:** Len nasuruan ta Kris hum ma tovi len nanunun o hum ma tovi len aNunun aGot.

2

*AMeri ipas aYesu
(Mat 1.18-25)*

¹ Len nəboŋ galenan Sisa Aukustus ikel buni ke, tikad naŋuruŋan hən nəvanuan ƣisi lototoh len navəlan alat a Rom. ² Naŋuruŋan enan evi nametəkav nəboŋ aKwirinius tovi gavna len naprovens Siria. ³ Ale galit ƣisi lovi lan naut salit matmat hən ləbītos gat nahəsalito.

⁴ Na aJosef am eriŋ naut a Nasaret a Kalili ale evi Petlehem a Jutea lotokisi hən nəbiltivile siTevit, husur gai esua len nəpasusan siTevit. ⁵ Gai mai aMeri, tokel gati ke arbilah, arovi Petlehem hən arbitos gat nahəsalaru be aMeri pəpadaŋ hən ƣipasus. ⁶ Nəboŋ artotoh len naut a Petlehem, aMeri ipasus. ⁷ Ipas ahai a mō san tovi ulumān. Eruŋ gole hən nahudhukaliko gail. Eriŋ ipat len naut nəhanan sinarivatəvat gail husur nahotel epul varirihit ƣisi.*

Aŋel mai nəvanuan nasipsip gail

⁸ Len mariug enan ikad alatevis lotosuh len nəmarireu gail, lotokətkəta təban navəshəsipsip pəpadaŋ hən naut a Petlehem. ⁹ Nəboŋ lototoh magenan, aŋel siNasub evisi hən galito mai namənas siNasub emias galito ale lomətahw, lomīnminikot. ¹⁰ Ris aŋel tokel mai galito ke, “Samtemətahw, husur nukad nakel-uri-an tovoi ƣigol nəvanuan ƣisi ləbīkemkem masuŋ. ¹¹ Bathut daməŋai len nəbiltivile siTevit lupas natətai sua ƣilav kuv nəsaan samito, gai evi aKristo, Nasub, aGot totabtabuh lan. ¹² Egai natit mətberis ləboii lan, ke: dereh mitisaŋ natətai lotoruŋ gole hən nahudhukaliko gail topat len naut nəhanan sinarivatəvat.”

¹³ Vəha-sua ŋai ikad nəbiltuluŋoh hən aŋel hən nəmav lototah maii, lotoput-san aGot ke,

¹⁴ “Nalotuan van hən aGot toyalyal buni,
mai len navile a pan, natəmat van hən nəvanuan ƣisi,
navoian siGot topat len galito.”

Nəvanuan nasipsip gail lovi Petlehem

¹⁵ Nəboŋ aŋel gail lotoriŋ galito hən ləbetəlmam vi lan nəmav, nəvanuan nasipsip lukel mai galit gabag ke, “Ivoi ke datevi Petlehem hən datberis nategai tovisi, Nasub tokele mai gidato.”

¹⁶ Na lusaŋsaŋut van, lusaŋ aMeri mai aJosef, mai amas topat len naut nəhanan sinarivatəvat. ¹⁷ Nəboŋ lotorisi tonon, lukel ur nəsa aŋel tokel husur natətai enan. ¹⁸ Ale nəvanuan ƣisi lotosəsəlon hən, luŋaŋpaŋ len nəsa nəvanuan nasipsip lotokele. ¹⁹ Be aMeri inau gat natgalen ƣisi, len nəlon inaunau namilen. ²⁰ Beti nəvanuan nasipsip lotəlmam, ale lusor sal suh nəyalyalan siGot, loputsani husur natit ƣisi lotosəsəlon hən mai lotorisi. Esuŋan ŋai aŋel tokel mai galito.

Arupət amas aYesu vi lan naim siGot ale aSimeon mai aAnna arorisi

²¹ Nəboŋ nəmariboŋ toməlevtor simas tonon, lotiv dalusi,* ale loriŋ nəhes Yesu lan. Nəhes enan aŋel ikel uri nəboŋ aMeri satian sal.

²² Ta sutuai aMoses itos nalo husur latpəhaŋut lotopasus ke limastoh vir nəmariboŋ tovi 40 ale legəm veveu tətəs len nəhon aGot. Imaienan, nəboŋ nəmariboŋ hən aMeri ƣegəm veveu buni tonon, arupət aYesu vi Jerusalem hən arbeŋusani ke tovi siNasub husur nalo siNasub aGot aMoses totoŋ.*

* **2:7:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke savi nahotel, be naim silat len nəbathudud siJosef. Ale naim enan ikad narum alat len nəyaran lotoləboi ləbipat lan, be narum epul tia.

* **2:21:** Gen 17.11-12; Lev 12.3; Luk 1.31 * **2:22:** Lev 12.2-8

23 (Imaiegai, len nalo siNasuḅ aGot ike, “Hai a mō gail p̄isi lotovi ulum̄an, levi siNasuḅ aGot. AGot itabtabuh len galito hən ləḅevi esan.”)* 24 Ale aruvan vəpat nəman eru hən natutumavan hum nalo siNasuḅ aGot tokele ke, “nətav eru o napijin eru.”†

25 Len naut a Jerusalem ikad ahaḅut sua nahəsan aSimeon. Atenan inor mai ehusur kitin hən naḅisal siGot. Itoh vir avan sua ḅevi tarhət seIsrael, ale aNunun aGot itoh len gai. 26 ANunun eḅusani ke gai asike imat vəbar ḅeris aKristo siNasuḅ, aGot totabtabuh lan. 27 ANunun esəhar aSimeon vaḅis len naim siGot. Nəboḅ anan aYesu mai atəman artopati vi lohoim hən arḅigol nəsa nalo siMoses tokele, 28 aSimeon ipati len navəlan ale isal suh aGot ke,

29 “Masta, ginau notovi slev sam̄,
gagai nəlogw ikad natəmat, riḅ ginau nimat
hum nasoruan sam̄ tokele,

30 husur namətagw eris ategai ḅilav kuv nəvanuan sam̄ gail vi lan nəmauran.

31 Goutaut həni len nakətaan sinəvanuan gail p̄isi.

32 Gai evi nam̄ial ḅem̄ias naḅisal sam̄ gail m̄os alat ləsavi Ju,
gai am dereh teputsan nahəsan nəvanuan sam̄ gail, aIsrael.”*

33 Nəboḅ anan mai atəman artosəsəloḅ hən nəsa aSimeon tohol husur aYesu, aruḅaḅ. 34 Beti aSimeon eus aGot hən ḅigol ḅivoi hən gəlaru, ale ikel mai aMeri, anan aYesu ke, “Ategai boh dereh tigol nəvanuan tisoḅur len naut a Israel levi ut kəmas mai teputsan nahəsan tisoḅur am. Gai dereh tehum natsua nəvanuan tosoḅur ləḅisor tasi balai, 35 ale gai tisor vəhot nənauan tosusuah len nəlon nəvanuan lotosoḅur. Meri, gaiug am, dereh geləḅon tisa sum̄an nabu tokan tosar nəloḃm̄.”

36 Ikad ahai kelkel ur sua, nahəsan aAnna, anatvavin aFaniel, len nahəmar siAser. Alitenan ilah len nasihau eməlevru ḅai ale asoan imat. Egəm vi bareab tia. 37 Evi batunau vəbar nədaḃm̄ han tovi 84. Gai sariḅ naholəvat todar vis naim siGot avil ilotu len nalennəyal mai nalenmariug p̄isi. Len nalotuan san, səhan, isor tuḅ ḅai. 38 Len namityal enan ḅai egəm pəpadaḅ ale ike sipa vi təban Nasuḅ aGot, ihol husur aYesu mai alat lototoh vir aGot ḅilav kuv a Jerusalem‡ hən ḅikad nəmakuvan.

39 Nəboḅ aJosef mai aMeri artogol natit p̄isi nalo siNasuḅ aGot tokele tonon, arotəlmam vi Nasaret, navile səlaru len naut a Kalili. 40 Natətai etibau, egəm idaḅ. Gai epul hən namitisau hən nəmauran tonor mai naḅide tovoi, ale aGot ivoi buni həni, eləmas buni.

AYesu len naim siGot

41 Len nasihau gail p̄isi anan aYesu mai atəman arovi Jerusalem hən Nəhanan hən nəPasova. § 42 Nəboḅ nədaḃm̄ hiYesu tosəḅavur pisan eru, evi məhat vi Jerusalem mai gəlaru sum̄an naḅide hən nabiltihanan. 43 Nəboḅ nəhanan tonon, lotuḅat vahim. Natətai, aYesu itoh a Jerusalem be arsaləboii 44 husur arunau ke, totah mai alat lototəlmam mai gəlaru. Nəboḅ nəyaran hən nəboḅ enan tonon, gəlaru arokəta doḅi len amahealar gail mai nabubur salit gail soḅuer. 45 Ale arotəlmam vəbar naut a Jerusalem hən arḅekəta doḅi. 46 Husur nəmariboḅ totor arusabi len naholəvat todar vis naim siGot. Eḅətah mai ahai p̄usan gail, esəsəloḅ hən galito ale eus galito hən nausian gail. 47 Galit p̄isi lotosəsəloḅ hən aYesu, luḅaḅ len naləboian san mai na-sor-vari-an san. 48 Nəboḅ artorisi, aruḅaḅ ale anan ikel maii ke, “Anatugw, imabe gotogol

* 2:23: Exo 13.2, 12, 15 † 2:24: Lev 12.8. Nətav ehum navimal topəhapəhw mai napijin ehum nəhoib. * 2:32: Isa 42.6, 49.6, 52.10 ‡ 2:38: Len naut egai namilen a Jerusalem evi alat a Israel

p̄isi. § 2:41: Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seJu gail husur lohəhaḅur hən nəboḅ aGot togol ahai a mō gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. Ris Exo 12.

tomaiegai hən ginaməru? Geris, atəmañ mai ginau namroləjon isa nəboŋ namrtokəta doŋ gaiug.”

⁴⁹ Gai isor mai gəlar ke, “Imabe mərtodoŋ ginau? Mərsaləboii ke, nototoh len naim seTəmagw ŋa?”

⁵⁰ Avil arsaləboi səhot nəsa tokel mai gəlaru.

⁵¹ Naut kəmas, be iyar vi pan mai gəlaru vəbar naut a Nasaret, ale igol husur nəsa artokele. Anan inaunau natgalenan len nəlon. ⁵² Ale namitisau hən nəmauran tonor mai nañide tovoi siYesu evivi məhat. Etibau am ale aGot mai nəvanuan gail lohəhañur am tabtab həni.*

3

Na-kel-uri-an siJon

(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Jon 1.19-28)

¹ Len nasihau tosəŋavur pisan erim seTiperius tovi Sisa hən naut a Rom, nəboŋ aPontius Pilate tovi gavna hən naprovens Jutea, nəboŋ aHerot Antipas tovi vanuan totibau hən naut a Kalili, mai añan, nahəsan aFilip tovi vanuan totibau hən naut a Iturea mai a Trakonitis, mai aLisantias tovi vanuan totibau hən naut a Apilin, ² nəboŋ aAnnas mai aKaiafas artovi biltihai tutumav, nasoran siGot egəm hən aJon anatun aSekariah len naut masmas toḅəḅesw. ³ Na aJon iyar vi lan naut pisi todar vis Nawisel Jortan hən bikel ur napisulan egai mai nəvanuan gail ke, lipair dan nəsaan salito mai lidamñ həni ke tibaptais hən galito hən narubətian dan nəsaan.

⁴ Ehum ahai kelkel ur aIsaiah totesi sutuai tia husur aJon ke:

“Nadoldol sua satokai len naut masmas toḅəḅesw,
‘Məteutaut hən naḅisal mōs Nasub,
gol naḅisal san gail linor,

⁵ dereh nəbur madiŋdiŋ gail pisi tepul,
nañehuh gail pisi tipapav,
naḅisal tohab tañor tegəm tinor
mai naḅisal tokutkutu teməsoh balai.

⁶ Ale nəvanuan gail pisi leris ləboi naḅisal
hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito, aGot togolgole.’ ”*

⁷ Imagenan aJon ikel mai naluñoh lotogəm hən bibtaptais hən galito ke, “Anatun nəmāt gail!” Ase ikel nalələgauan mai gamito hən mətbigam dan nabiltitol paŋpaŋ ḅegəmai? ⁸ Len nəmauran samito, mitiñan hən nañite tinor hən nəpairan samito dan nəsaan. Ale samtetuḅat sor mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis husur aAraham evi atəmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke aGot eləboi ḅilav nəvat galegai ale gol ke legəm vi pasusan siAraham! ⁹ AGot esumñan naulumñan toutaut tia hən ḅitai nəkaduhai gail hən nakuvkuv; nəhai pisi ləsəñan hən nañit tovoi, gai dereh titaii, bubulan gail vi lan nəhab.”

¹⁰ Ale naluñoh lousi ke, “Beti namtigol nəsa?”

¹¹ AJon isor var galit ke, “Avan tokad nahurabat toru, tilav tesua mai avan topar, ale avan tokad nəhanian tigol timaienan.”

¹² Alat lotovi vanuan nətaks, galevis am logəm hən ləḅibtaptais. Ale lousi ke, “Hai pusan, ginamit, namtigol timabe?”

¹³ Ikel mai galit ke, “Samtilav kuv nəvat tetibau səhor nəsa nəgavmen ta Rom tokele.”

* **2:52:** 1Sam 2.26; Pro 3.4 * **3:6:** Isa 40.3-5 * **3:7:** Len naut egai nasoruan ta Kris ike nəvaipa tovi nəmāt tosa. Len nənauan seJu gail, nəmāt isa masuñ hum natəmat toil a mō həni. * **3:8:** Jon 8.33, 37, 39

¹⁴ Beti nasoltia galevis lousi ke, “Be ginamit am, namtimabe?” Isor var galito ke, “Samtitaltal hən nəvanuan gail hən ləb̃ilav nəvat mai gamito, samteliblibon husur galito len nakotan. Mətehəhəvur hən napurpuran samit ŋai.”

¹⁵ Len nəbon enan nəvanuan gail lopul hən nə-vatvat-viri-an. Len nənauan salit lousus galit ke, “AJon, gai hum ma bevi aKristo, aGot totabtabuh lan a?”

¹⁶ Ale aJon isor var galit p̃isi ke, “Nubaptais hən gamit hən nəwai ŋai. Avil avan sua todaŋ səhor ginau satogəmgəmai, ginau novi ut kəmas ŋai, nəsanor kasi hən nəbisah ruḃat nəhau hən naributbut san.† Gai dereh tibaptais hən gamito hən aNunun aGot mai nəhab. ¹⁷ Gai esum̃an naulum̃an topat nəhai rivrivhai tia hən bepəpəhun namisurhuwit dan nəbavhut tomasmas. Dereh tibon hən namisurhuwit len natuhim han, be tepəŋas nasugut nawit tosa len nəhab todədas b̃imat.”‡ ¹⁸ Ŋa len nəvide tosoḃur aJon isor idaŋ mai galito, ale ikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

¹⁹ Be nəbon aJon tosor tas nəvanuan totibau, aHerot Antipas, husur tolah mai aHerotias tovi asoan aḃan, ale nəbon aJon tosor tasi am husur natesasa p̃isi togole tia, ²⁰ imagenan aHerot igol isa masuḃ səhor ta m̃o: ekəkol gat aJon len naim bəbaŋis.

AJon ibaptais hən aYesu

(Mat 3.13-17; Mak 1.9-11)

²¹ Loriŋ aJon len naim bəbaŋis a tahw, be nəbon nəvanuan gail p̃isi lotobaptais, aYesu am ibaptais. Nəbon aYesu tosor mai aGot, nəmav esəŋav, ²² aNunun aGot evi pan tokad niben sum̃an nətavḤ, itav len aYesu, ale nadoldol egəm len nəmav ke: “Gaiug govi anatum̃ ulum̃an sagw notoləmas bun gaiug, nohəhəvur masuḃ hən gaiug.”*

Nəbathuyah siYesu

(Mat 1.1-17)

²³ Nəbon aYesu totuḃat hən nauman san, nədaḃ han evi 30. Nəvanuan gail lunau ke evi anatun aJosef,

siHeli, ²⁴ siMattat,

siLevi, siMelki,

siJannai, siJosef,

²⁵ siMattatias, siAmos,

siNahum, siEsli,

siNakkai, ²⁶ siMaat,

siMattatias, siSemein,

siJosek, siJota,

²⁷ siJoanan, siResa

siSeruppapel, siSealtiel,

siNeri, ²⁸ siMelki,

siAtti, siKosam,

siElmatam, siEr,

²⁹ siJosua, siElieser,

siJorim, siMattat,

siLevi, ³⁰ seSimeon,

seJutah, siJosef,

siJonam, siEliakim,

† **3:16:** Evi slev gail lotosah ruḃat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. ‡ **3:17:** AGot ehum nəvanuan topat nəhai rivrivhai, be epəpəhun navoian dan nəsaan, ale epəŋas nəsaan len nəhab. § **3:22:** Nətav ehum navimal topəhapəhw. * **3:22:** Psa 2.7; Isa 42.1

³¹ siMelea, siMenna,
 siMattata, siNatan,
 siTevit, ³² siJesse,
 siOpet, siPoas,
 siSalmon**, siNahson,
³³ siAmminatap, siAtmin,
 siArni††, siHesron,
 siPeres, seJutah,
³⁴ siJakop, seIsak,
 siApraham, siTerah,
 siNahor, ³⁵ siSeruk,
 siReu, siPelek,
 siEper, siSelah,
³⁶ siKainan, siArfaksat,
 siSem, siNoah,
 siLamek, ³⁷ siMetuselah,
 siEnok, siJaret,
 siMahalaleel, siKenan,
³⁸ siEnos, siSet,
 siAtam, siGot.

4

Natəmat italtal ke aYesu tigel nəsaan (Mat 4.1-11; Mak 1.12-13)

¹ Nəboŋ aYesu totəlmam dan Nawisel Jortan, epul hən aNunun aGot ale aNunun esəhari len naut masmas toḃəḃesw. ² Len naut enan, len nəmariboŋ tovi 40, natəmat italtal ke aYesu tigel nəsaan. AYesu səhan natideh, ale len naməkot hən nəboŋ galenan, nəmal ihati. ³ Na natəmat isor maii ke, “Gəḃevi aNatun aGot, kel mai nəvat egai ke tegəm vi bəta.”

⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nəvanuan edədas ḃimaur len nabəta ŋai.’ ”*

⁵ Beti natəmat esəhari vi məhat ale eḃusan nəkantri pisi len navile a pan hən aYesu len namityal tomīdol ŋai. ⁶ Ale isor mai aYesu ke, “Dereh nigol gaiug gevi Masta a məhat hən natgalenan pisi, nəyalyalan salito, nilavi mai gaiug, bathut nukad natgalenan tia ale noləboi nəḃilavi mai avan ideh notoləŋoni. ⁷ Imaienan, gəḃetəŋedur, lotu hən ginau, natit pisi dereh tevi esañ.”

⁸ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike: ‘Gilotu hən Nasuḃ aGot sañ māu, gigol nalotuan van hən gai səḃon.’ ”*

⁹ Beti natəmat esəhari vi Jerusalem, eriŋi egilgile a məhat buni len naim siGot. Ikel maii ke, “Gəḃevi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan, ¹⁰ husur natosian siGot ike, ‘AGot dereh tikele hən aŋel san gail hən ləḃekətkəta təban gaiug hən natideh satemədas gaiug.’ ¹¹ Dereh lipat gaiug vi məhat len navələlito hən asike nariemḃ ḃesəhot nəvat!’ ”*

¹² AYesu isor vari ke, “Ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nədaŋan siNasuḃ aGot sañ ke timabe.’ ”*

¹³ Nəboŋ natəmat totaltal soḃuer hən aYesu, eriŋ aYesu vir nəboŋ tile tovoi am.

** **3:32:** Naloḃulat galevis ta sutuai lokisi hən aSala. †† **3:33:** Naloḃulat galevis ta sutuai ləsəkad siAtmin, siArni be lukad siAram ŋai. * **4:4:** Deu 8.3 * **4:8:** Deu 6.13 * **4:10:** Psa 91.11
 * **4:11:** Psa 91.12 * **4:12:** Deu 6.16

*AYesu etub̃at h̃an nauman san
(Mat 4.12-17; Mak 1.14-15)*

¹⁴ Ale aYesu et̃lmam vi Kalili len ñadaŋan seNunun aGot, ale ñevanuan gail luhol husur gai len naut p̃isi todar vis naut enan. ¹⁵ Eḡusan len naut nabonḡonan seJu gail, ale galit p̃isi lusor sal suhi len naholan salito.

*Ñevanuan naut a Nasaret lom̃atahun aYesu
(Mat 13.53-58; Mak 6.1-6)*

¹⁶ Evi Nasaret, naut enan gai totibau lan, ale len ñeSappat eḡis len naim nabonḡonan hum naḡide san akis. Ale eil h̃an beḡuruḡ natosian siGot.

¹⁷ Lulav nalob̃ulat tobul maii, nalob̃ulat ahai kelkel ur, aIsaiah totosì. Ale evuhe, isab̃ naut aIsaiah totosì ke:

¹⁸ “ANunun aGot eḡis len ginau,

bathut gatoṽahas ginau h̃an ḡitabtabuh len ginau,

h̃an ñeḡikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nam̃esal* gail.

Gatos̃evat ginau h̃an ñeḡikel ur navivilean van h̃an alat lotob̃ebaḡis,

nak̃etaan van h̃an ametḡesw gail,

ñemakuvan van h̃an alat, ñevanuan gail lotogol tosa habat h̃an galito,

¹⁹ mai h̃an ñeḡikel ur nasihau

Nasub̃ aGot ḡigol ḡivoi masuḡ van h̃an ñevanuan san gail lan.”*

²⁰ Ñeḡon aYesu toḡuruḡi tonoñ, ebul gat nalob̃ulat, ilav t̃lmam h̃ani mai avanuan na-vi-tarh̃ate-an, ale eb̃atah. Ñemet p̃isi len naim nabonḡonan lok̃eta m̃etaltal h̃ani, ²¹ ale etub̃at sor mai galit ke, “Dam̃eḡai len na-s̃es̃eloñ-h̃ani-an samito, natosian egai siGot imadhasarpoh.”

²² Galit p̃isi lusor ivoi husuri. Luḡaḡ len nasoruan togomah aYesu tokele, ale lousus galit gabag ke, “Ateḡai savi anaton aJosef a?”

²³ Ale aYesu isor mai galit ke, “Dereh gamit mitikel nasoruan k̃eta egai mai ginau ke, ‘Hai rererer girer h̃an gaiug gimaur! Gole len naut matmat sam̃ hun namtos̃es̃eloñ h̃an gotogole len navile a Kapernaum.’ ”

²⁴ AYesu isor am ke, “Ganan, nukel nakitinan mai gamit ke, s̃ekad ahai kelkel ur ideh lotoh̃ahaḡur h̃ani len naut a im san, lom̃atahuni. ²⁵ Nukel nakitinan ke, len ñeḡon siElijah naut a Israel ikad ñebatonau p̃ehaḡut isob̃ur. Len naut enan ipar us len nasihau totor mai nah̃ebati tom̃eḡvtes. Len naut p̃isi ñehanian eḡuer.* ²⁶ Be aGot sas̃evat aElijah van h̃an ñebatonau ideh ei, ao, es̃evati van h̃an ñebatonau sual a Sarefat p̃epadaḡ h̃an naut a Siton.* ²⁷ Ale Len ñeḡon siElisah tovi hai kelkel ur len naut a Israel, alat lotokad naleprosi lusob̃ur, avil aGot sagol galit ideh s̃emaur, igol aNaaman, uleSiria ḡai imaur.”*

²⁸ Ñeḡon alat lotosuh len naim nabonḡonan lotos̃es̃eloñ h̃an tok̃emaienan, ñelolit p̃isi ipaḡpaḡ masuḡ. ²⁹ Lule m̃ehat, hut aYesu dan navile enan, ale s̃ehari van h̃an nabuḡon h̃an naḡehuh, naut enan topat lan, h̃an l̃eḡibar h̃ani vi pan. ³⁰ Be aYesu egis tur len naluḡoh, iyar vi tut.

*AYesu ehut nanunun tosa
(Mak 1.21-28)*

³¹ Beti evi pan vi Kapernaum a Kalili ale len ñeSappat eḡusan ñevanuan gail. ³² Luḡaḡ len naḡusanan san husur nasoruan san ikad ñadaŋan h̃an namitisau mai na-il-a-m̃o-an. ³³ Len naim nabonḡonan ikad naulum̃an, nanunun ñemargobut set̃emat totoh lan. Ikai habat ke, ³⁴ “Wii! Imab gotuh gaiug h̃an ginamit, aYesu ta Nasaret? Gog̃am h̃an g̃eḡigol namteḡuer a? Ginau nol̃eḡoi gaiug. Gaiug govi siGot gotog̃am m̃osi!”

* **4:18:** Nam̃esal evi avan sua topar tite, s̃ekad ñevat, s̃ekad nahurabat, s̃ekad ñehanian, s̃ekad naim.

* **4:19:** Isa 61.1-2 * **4:25:** 1Ki 17.1 * **4:26:** 1Ki 17.8-16 * **4:27:** 2Ki 5.1-14

³⁵ AYesu isor idañ maii ke, “Gemədaul! Gimakuv vi tut dan atenan!” Beti natəmat igol iteh, taltaloŋ len tan rivuh len galito, ale eriŋ atenan səkad nasənahən.

³⁶ Nəvanuan p̄isi lomətahw, luŋaŋ, ale lousus galit gabag ke, “Naŋusanən saganən? Len na-il-a-m̄o-an mai nədaŋaŋ, gai isor idañ mai nanunun nəmargobut gail, ale lumakuv!”

³⁷ Beti na-kel-uri-an husur aYesu iperŋaŋ naut p̄isi todar visi naut enən.

AYesu igol nəvanuan isoḅur nibelit ivonəvonə
(Mat 8.14-17; Mak 1.29-39)

³⁸ AYesu eriŋ naim naḅonḅonən, evi lan naim sivan sua nahəsən aSimon. Len nəḅoŋ enən anən asoan aSimon eləŋon isa masuṽ hən topud hən naməsahan, ale lous aYesu hən ḅigol ḅimaur. ³⁹ Beti aYesu eil ben alitenən, ale isor idañ van hən naməsahan. Vəha-sua ŋai naməsahan inoŋ dani, ale ile məhat, lav nəhanian mai galito.

⁴⁰ Nəḅoŋ namityal tomasur,† nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah p̄isi hən naməsahan tiltile van hən aYesu. Eriŋ navəlan gəlar len galit v̄isusua, ale lumaur, ⁴¹ mai natəmat isoḅur lumakuv. Nəḅoŋ lotomakuv, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” Be aYesu ikai tas galito ke salisor am husur loləboii ke evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

⁴² Nəḅoŋ nəmav topitau, aYesu evi lan naut toḅəḅesw. Naluṽoh ludoŋi, doŋi van ale nəḅoŋ lotosabi, loil kəkol həni hən asike ḅeriŋ galito. ⁴³ Be ikel mai galit ke, “Ginau nimasvi lan nabiltivile tile gail am hən nəḅikel ur natohan pipihabəlan aGot, bathut aGot esəvat ginau m̄osi.”

⁴⁴ Beti len naim naḅonḅonən gail aJutea, aYesu ikel ur tabtab hən nasoruan siGot.

5

AYesu etuḅat tabtabuh len ahai pispisul gail
(Mat 4.18-22; Mak 1.16-20)

¹ Boŋ sua aYesu toil tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kennesaret. Naluṽoh loririhit garu lan hən ləḅesəsəloŋ hən nasoruan siGot. ² Ale aYesu eris naḅot eru artokir tarhəwai, len naut nəvanuan nəsahiehan gail lotoriŋi. Galito lokəkəs nalevlev salito. ³ Isah len naḅot sivan sua nahəsən aSimon, ale eusi ke tesul həni vi lau kəkereh. Beti ebətah len naḅot, eṽusan alat lotosuh a ut.

⁴ Nəḅoŋ tosor tonoŋ, ikel mai aSimon ke, “Rusan naḅot vi lan naut tosareh am, ale bar hən nalevlev hən məḅisəh hən naieh.”

⁵ ASimon isor vari ke, “Masta, len mariug namtohisihisi soḅuer van naut ilan. Be husur gotokəmaienən, namtibar hən nalevlev tətəs am.”

⁶ Nəḅoŋ lotobar həni, lusaḅ naieh isoḅur lan, gol ke nalevlev etuḅat hən ḅemətar.* ⁷ Imagenan loḅilival van hən alat lotosuh len naḅot togon hən ləḅegəm susupah həni mai galito. Logəm, usan naḅot gəlar p̄isi aropul vətah bəḅəḅhw! ⁸ Nəḅoŋ aSimon Pita toris natenan, iteh bathurien aYesu ike, “Givan dan ginau Nasuḅ, husur novi vanuan tosa masuṽ!”

⁹ Ekəmaienən husur gai mai alat lotosuh maii, losəhoṽut hən naieh tosoḅur lotosah həni. ¹⁰ AJemes mai aJon, anatun aSepeti gəlar artobon mai aSimon len nauman, gəlar tu arosəhoṽut. Beti aYesu ikel mai aSimon ke, “Sagemətahw; asike gosəsahieh am, daməŋai van dereh gisah hən nəvanuan gail.”

† 4:40: Nəsəppat seju gail inoŋ nəḅoŋ namityal tomasur. * 5:6: Jon 21.3-6

¹¹ Na loliv nabot eru enan salito vahut, ale loriņ natit p̄isi esuh, lohusur aYesu.

AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur

(Mat 8.1-4; Mak 1.40-45)

¹² Nəboņ aYesu totoh len nabiltivile sua, avan sua tokad naleprosi len niben kavkav egəm həni. Nəboņ toris aYesu iteh len tan, ekəta vi pan ale enjiri ke, “Nasub, gəbələņoni, goləboi gəbigol nəbimaur, nəbiveveu.”

¹³ Na aYesu isar hən navəlan, ibari ale ikel maii ke, “Noləņoni. Gimaur, giveveu!” Vəha-sua ηai naleprosi ivan dani.

¹⁴ Beti aYesu ikele həni ke, “Sagikel nəsa tovisi mai avan ideh. Be givan, gevusan gaiug hən ahai tutumav. Ale geviol hən naviolan m̄os natutumavan hum aMoses tokele tia hən naveveuan sam̄ hən gəbevusan galit ke gumaur.”*

¹⁵ Be na-kel-uri-an husur aYesu ivan van am, ηa nəvanuan isoḅur logəm hən ləbesəsəloņ həni ale hən gai bigol galit ləbimaur dan naməsahan salito. ¹⁶ Avil aYesu eriņ galit akis, evi lan naut tobəbesw səbōn ale isor mai aTəman.

AYesu igol avan sua todədas berusan gai, imaur

(Mat 9.1-8; Mak 2.1-12)

¹⁷ Len nəboņ sua aYesu epuspusan, ale naFarisi gail mai ahai p̄usan gail hən nalo lobətah ei. Logəm len navile p̄isi a Kalili mai a Jutea mai naut a Jerusalem. Nədaņan siNasub ebis len aYesu hən bilav kuv naməsahan. ¹⁸ Len nəboņ enan lalum̄an galevis lupat avan sua len nəbateh, saləboi berusan gai. Luke lipati vi lohoim hən ləberinji bathurien aYesu, ¹⁹ avil lohisi soḅuer, naim epul hən nəvanuan varirihit. Beti lopəlau vi məhat len navurun topapav, ludakuvi, gol nabur lan, ale loriņ tur hən gai mai nəbateh san vi pan. Loriņi rivuh len naluḅoh, a m̄o hən aYesu. ²⁰ Nəboņ aYesu toris ləboi nadəlomian salito ike, “Tegai, gaiug, nəsaan sam̄ gail lumarubət.”

²¹ NaFarisi gail mai ahai p̄usan gail hən nalo, nənauan salit imaiegai ke, “Gai evi ase tosor maiegai? Inau ke tovi aGot a? Ase eləboi berubət nəsaan? AGot səbōn ηai!” ²² Be aYesu eləboi nənauan salito ale ike, “Nənauan len nəlomito satimainen. ²³ Nəbike, ‘Norubət nəsaan sam̄ gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa emədmədau am?”* ²⁴ Imagenan nevusan gamito ke aNatun Nəvanuan ikad nədaņan hən berubət nəsaan gail len navile a pan timaiegai...” Ale ikel mai atenan saləboi berusan gai ke, “Nukel mai gaiug, gile məhat, pat nəbateh sam̄ ale vahim!”

²⁵ Vəha-sua ηai ile məhat len nəholito, ipat nəsa topat lan, isal suh nəyalyalan siGot, ivahim. ²⁶ Galit p̄isi lumaņmaņ vəsa ale lusal suh nəyalyalan siGot. Lumaņmaņ masuḅ, lomətahw ale luke, “Daməņai nəsa dattorisi etile buni.”

AYesu itabtabuh len aLevi

(Mat 9.9-13; Mak 2.13-17)

²⁷ Natgalenan tonoņ, husur nəboņ enan, aYesu evivile ale eris nəvanuan nətaks sua, nahəsan aLevi, tobətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!”*

²⁸ Ale eriņ natit gail p̄isi ipat, ile məhat, ehusuri.

²⁹ Beti aLevi eutaut hən nabiltihanan m̄os aYesu len naim san, ale ikad nabiltuluḅoh hən alat lotoum sun̄an aLevi mai galevis am luhan mai galito.

³⁰ Be naFarisi gail mai ahai p̄usan salit gail hən nalo, lukel mətmetan hən

* **5:14:** Lev 14.1-32 * **5:23:** Nəboņ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas bigol eru en p̄isi, ale nəbike, ‘Norubət nəsaan sam̄ gail,’ mətsaləboi ke lumarubət o ləsəmarubət. Be nəbike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi mətberisi ke imaur. * **5:27:** Mat 9.9; Mak 2.14

aYesu mai ahai susur san gail. Luke, “Imabe mættohan, mættomun mai nēvanuan nētaks gail mai alat nēsaan am?”*

³¹ AYesu isor var galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nēvanuan nar-eran, be alat lotomēsah ŋai. ³² Ginau nēsagəm hən nēbikel alat lotonor hən lēbipair dan nēsaan salito be nogəm hən nēbikele mai alat nēsaan.”

Nausian husur navide silat lēsəhan
(Mat 9.14-17; Mak 2.18-22)

³³ Beti lukel maii ke, “Ahai susur siJon gail, nēboŋ isoḅur lēsəhan hən lēbisor tuṽ, mai ahai susur sinamit, naFarisi gail, lumagenan, be esam̄ gail imabe lotohan, lotomun?”

³⁴ AYesu isor var galit ke, “Nēboŋ avan sua tolah, godədas gəḅigol nēvanuan san gail lotoḅon maii hən salihan. ³⁵ Be dereh tikad nēboŋ hən lēḅesəhar naulum̄an tolah dan nēvanuan san gail. Len nēboŋ enan asike luhan.”†

³⁶ Beti aYesu eḅusan, iḅol‡ ke, “Səkad avan ideh totar naḅisihoh dan nahurabat veveu ale tosoḅe len nahurabat tomatu. Tagole, tamədas nahurabat veveu ale naḅisihoh asike tanor hən nahurabat tomatu. ³⁷ Nēvanuan gail lēsəḅir nēwain lotomadhaum həni len nahurhuwain tomatu. § Nēvanuan tagole, ale nēwain veveu tatəvah tur lan, ale nahurhuwain tapəlaus. Nēwain tariv dani ale nahurhuwain təsa. ³⁸ Aoa, nēvanuan gail lēḅir nēwain veveu len nahurhuwain veveu. ³⁹ Avil səkad avan ideh tomun nēwain tomatu toləŋon toveveu husur ike, ‘Nēwain tomatu ivoi səhori,’ ale gamit mətumaienan, mətomətahun natit toveveu.”

6

AYesu evi masta hən nəsəppat
(Mat 12.1-8; Mak 2.23-28)

¹ Len nəsəppat sua aYesu mai ahai susur san gail luyar tur len nəmarireu hən nawit, ale ahai susur gail lotuḅat kin ḅur nəhavhuwit gail. Lusarsari len navələlito ale luhan namisurhuwit gail.* ² NaFarisi galevis lousi ke, “Imabe mətugol nəsə nalo tokai tasi len nəsəppat?”

³ AYesu isor var galit ke, “Mətsaṽuruŋ ləḅoi nəsə aTevit galito lotogole nēboŋ lotomalkəkət a? ⁴ Eḅis len naim nətəḅolen siGot, ale ilav nabəta tolo. Ihani ale ilavi mai lalum̄an san.* Be nalo ike ahai tutumav səḅolit ŋai loləḅoi lēḅihani.”*

⁵ Beti aYesu ikel mai galito ke, “ANatun Nēvanuan evi masta hən nəsəppat. Nəsəppat ipat len navəlan.”

AYesu igol avan sua, navəlan totah, imaur
(Mat 12.9-14; Mak 3.1-6)

⁶ Len nəsəppat sua tile am, aYesu evi lan naim naḅonḅonan, eḅusan. Ale ikad avan sual ei, navəlan nəmatu totah, togəm hum towas. ⁷ NaFarisi gail mai ahai ḅusan gail hən nalo ludas ḅisal hən lēḅisəḅ nəsəban ideh len aYesu hən lēḅikot həni. ḅa lokəta bunusi ke ḅigol atenan ḅimaur len nəsəppat salito. ⁸ Be aYesu eləḅoi nəsə lotonau, ale ikel mai naulum̄an tokad navəlan totah ke, “Gile məhat, il rivuh hən galit ḅisi.” Imaianan naulum̄an ile məhat ale eil ei.

⁹ Beti aYesu eus galit ke, “Nous gamito, len nalo nəsə inor len nəsəppat: datḅigol navoian o nəsəan, datḅetəgau gat nəmauran o datḅigol ḅimasig?”

* **5:30:** Luk 15.1-2 † **5:35:** Len nəḅol ḅusan egai aYesu isor husur gai gabag tosum̄an naulum̄an tolah. ‡ **5:36:** Len naut egai aYesu ikel naḅusanan egai hən ḅəṽusan galito ke naḅisal san iveveu, sanor hən naḅisal tomatu lotohushusuri. § **5:37:** Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoḅir nēwain veveu ḅurhulon. * **6:1:** Deu 23.25 * **6:4:** 1Sam 21.1-6 * **6:4:** Lev 24.9

¹⁰ Ekəta garu len galito, beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navəlaṃ.” Igole, ale navəlan imaur buni tətəs.

¹¹ Avil galito, lopul hən nəlol paṃpaṃ vəsa, ale lotuḅat sor utaut len galit gabag hən nəsa ləbigole van hən aYesu.

AYesu itabtabuh len ahai pispisul san gail lotovi 12
(Mat 10.1-4; Mak 3.13-19)

¹² Len nəboṅ galenan sua aYesu evi məhat len naṽehuh hən bisor tuṽ, ale isor mai aGot len nalenmariug kavkav. ¹³ Dudulan ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilekis hən 12 dan galito. Ekis galit hən ahai pispisul: ikad ¹⁴ aSimon (tokisi am hən aPita) mai aAdru aṽan, ikad aJemes, aJon, aFilip, aPartolomiu, ¹⁵ aMattiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi naSelot sua,* ¹⁶ aJutas anatun aJemes mai aJutas Iskariot ḅeriṅ aYesu len navəlan naenemi san gail.

AYesu eḅusan, igol nəvanuan gail lumaur
(Mat 4.23-25)

¹⁷ AYesu eput vi paṃ mai galito, eil len nabəmav. Ikad naluṽoh hən ahai susur san ei mai nəvanuan tosoḅur lotogəm a Jerusalem mai naut tosoḅur a Jutea mai galevis ta Tair mai ta Siton. ¹⁸ Logəm hən ləḅesəsəloṅ həni, ale hən gai ḅigol naməsahan salit ḅinoṅ. AYesu ehut nanunun tosa gail dan galit lotokade, ale igol na-ləṅon-isa-an salit ivoi. ¹⁹ Galit pisi lugol risi ke libari bathut nədaṅan egəm len aYesu, igol galit lumaur.

Na-sor-ivoi-an mai na-sor-lolosa-an
(Mat 5.1-12)

²⁰ AYesu ekəta ris ahai susur san gail ike:

“Gamit məttoṃidol,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur natohan pipihabəlan aGot evi samito.

²¹ Gamit məttomalkəkət gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitihanukub.†

Gamit məttotaṅ gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitiman.

²² “Gamit, nəvanuan gail lotomətahun bun gamito, lotokai hən gamito, lotosor viles gamito, ale lotosor mədas nahəsamit hum tosa bathut aNatun Nəvanuan məttovi esan, navoian siGot igol gagai mətukab həni. ²³ Mitikemkem len nəboṅ enan, məteməlməlah len nahəhavuran husur nakonḅurḅuran samit len nəmav gag etibau. Nəvanuan lotogol tosa hən gamit maienan, losuṃian atəmalit ta sutuai lotogol tosa maienan hən ahai kelkel ur gail siGot.*

²⁴ “Avil gamit məttokad natit tosoḅur, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur nəsa məttokade evi hən nəboṅ ta daməṅai ṅai.

²⁵ Gamit məttokad nəhanian tosoḅur gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa
batbat

husur dereh mitimalkəkət.
Gamit məttoman gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur dereh nələmit tisa, mititaṅ.

* **6:15:** NaSelot evi nəvanuan len naluṽoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləḅiḅal mai galito.

† **6:21:** Ta sutuai naJu gail luke malkəkət, be namilen evi malkəkət hən naləboian siGot mai nagolean hən nəsa aGot tokele. * **6:23:** 2Chr 36.16; Uman 7.52

²⁶ “Gamit, mætbeum mōs nəvanuan p̄isi ləb̄isal suh gamito, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat, husur atəmalit ta sutuai lugol maienan hən ahai kelkel ur gəgəras gail.”

Geləmas bun aenemi sam̄ gail

(Mat 5.38-48, 7.12a)

²⁷ AYesu eḗusan am ike, “Samtimaienan. Nukel mai gamit mət̄tosəsəlon̄ hən ginau ke: Məteləmas bun aenemi samit gail, gol tivoi van hən alat lotomətahun bun gamito, ²⁸ us aGot hən bigol navoian van hən alat lotosor mēdas gamito, sor tuṽ mōs alat lotogol tosa hən gamito. ²⁹ Avan ideh b̄iṽos nətarhoṽ, gipair hən nətarhoṽ togon van həni. Avan ideh b̄ilav nahurabat naut susus sam̄, gidam̄ həni ke tilav nəhai susun sam̄ am. ³⁰ Geviol mai galit p̄isi ləb̄eus gaiug hən natideh, ale avan ideh b̄ilav natideh sam̄, sageusi ke tilav təl̄mam həni. ³¹ Naṽide mət̄toləḗjoni ke nəvanuan gail ligole van hən gamito, mitigol naṽide enan van hən galito.

³² “Mət̄beləmas bun ḗai alat lotoləmas bun gamito, savi natideh. Husur ke alat nəsaan am loləmas bun alat lotoləmas bun galito. ³³ Mət̄b̄ivoi ḗai hən alat lotovoi hən gamito, savi natideh. Bathut alat nəsaan am lugol tomagenan. ³⁴ Mət̄b̄idam̄ hən nəvat ḗai mai alat mət̄tonau ke ləb̄isar gele, savi natideh. Alat nəsaan am ludam̄ hən nəvat mai galit gabag, hən ləb̄isar gel nəkabut p̄isi. ³⁵ Be ivoi ke gamit mət̄etile. Məteləmas bun aenemi samit gail, mitivoi hən galito. Mitidam̄ hən nəvat mai galito, be samtitoḗ vir nə-sar-gele-an. Mət̄b̄imaienan, dereh aGot tilav nakonp̄urp̄uran totibau mai gamito ale mət̄egəm vi anatun aGot toyalyal buni. Bathut gai ivoi hən alat ləsasipa vi tēban mai nəvanuan nəsaan gail. ³⁶ Nəlōmit timastan̄jis nəvanuan gail suṽnan aTəmamit len nəmav nəlon totan̄jis galito.”

Gikel nakitinan husur nəvanuan p̄isi

(Mat 7.1-5)

³⁷ AYesu isor am ke, “Samtike nəvanuan tile isa ale aGot asike ike mət̄usa. Samtisab̄ səhoti ke nəvanuan tile timaspanis. Imagenan aGot asike isab̄ səhoti ke gamit mitimaspanis. Məterub̄at nəsaan nəvanuan togole hən gamito, imagenan dereh aGot terub̄at nəsaan samito. ³⁸ Məteviol, imagenan dereh aGot teviol mai gamito. Gai dereh teviol hən tisoḗbur mai gamito, teirir həni, tepul səsəhov variviriv. Bathut mət̄beviol habat o mət̄beviol kəkereh, aGot teviol magenan mai gamito.”

³⁹ AYesu eḗusan am, iḗol maiegai ke: “Ametḗesw eləboi ḗesəhar ametḗesw togon a? Aoa, gəlar p̄isi dereh aripal suluṽi, ariteh len naḗur. ⁴⁰ Ahai susur, satibau səhor ahai p̄usan san, be avan ideh toləboi səhot p̄is naḗusanan sihai p̄usan san, dereh tesuṽnan gai.

⁴¹ “Husur nəsa gotokəta kot nakumashəhai len namətan aṽam̄, be gəsənu nabiltitarhai len namətam̄? ⁴² Imabe gotoke, ‘Wawa, nidakuv nakumashəhai dan namətam̄,’ nəboḗ gotokad nətarhai gəsarisi len namətam̄? Gaiug gotovi vanuan gəgəras, gilav kuv nətarhai dan namətam̄ bai. Gəbigole b̄inoḗ nakətaan sam̄ dereh timasil tinor hən gəb̄idakuv nakumashəhai dan namətan aṽam̄.

Nəhai mai naṽite

(Mat 7.16-20, 12.33-35)

⁴³ “Nəhai tov̄oi səṽan hən naṽit tosa. Nəhai tosa səṽan hən naṽit tov̄oi. ⁴⁴ Goris ləboi nəhai ideh nəboḗ gotoris naṽite. Nəvanuan gail ləsavərus naṽit tov̄oi hun nafik o nakrep len nəhau tosa tokad nasunite.‡ ⁴⁵ Nəvanuan tov̄oi

‡ 6:44: Nəhau enan ehun naḗulgəgau.

igol navoian len navoian topul len nelson, mai nēvanuan tosa igol nēsaan len nēsaan topul len nelson. Bathut, nēsa nēvanuan tokele, evivile len nēsa topul sēsəhov len nelson.

Nēvanuan na-um-im-an eru
(Mat 7.24-27)

⁴⁶ “Mətokis ginau ke, ‘Masta, Masta,’ be mētsagol nēsa notokele. Imabe?
⁴⁷ Nēvanuan pīsi lotogəm hən ginau, lotosəsəlōj hən nasoruan sagw mai lotogole, lumaiegai ke: ⁴⁸ Ehum avan sua toum hən naim, tokir sareh ale toriņ nēpaudesen len nēvat mot. Nəboņ nilev togəmai, nawisel tovi məhat, iṽas naim be sakur həni husur eum həni idaņ habat. ⁴⁹ Be avan ideh tosəsəlōj hən nasoruan sagw ale sagole, esumān avan sua toum hən naim topat len tan, nēpaudesen toḅuer. Nəboņ nawisel tolev, toṽas naim enan, vəha-sua ŋai erus, iteh vəmasirsir.”

7

Nadəlomian hən nasoltia sua
(Mat 8.5-13)

¹ Nəboņ aYesu tokəmaienan tonōj, ibar naut a Kapernaum. ² Len naut enan ikad nasenturion sua tokad naslev. Nasenturion enan inau ke naslev san tovoi habat. Be naslev eməsah, hum ma ḅeməsol. ³ Nasenturion esəsəlōj hən nasoruan husur aYesu, ale esəvat alat evis lotoil a mō hən naJu gail van həni hən ləḅeusi ke, tegəm hən ḅigol naslev san timaur. ⁴ Nəboņ lotogəm hən aYesu, loņiri ke, “Bathut atenan inor, ivoi hən gəḅigol nategai mōsi, ⁵ husur eləmas bun nēvanuan sadit gail, ale eum hən naim nəḅonḅonan sinamito.”

⁶ Ŋa aYesu ivan mai galito. Nəboņ pəpadaņ hən ḅibar naim enan, nasenturion esəvat esan gail hən ləḅikel maii ke: “Nasub, ivoi ke sagegəm pəpadaņ am, husur ginau nəsānor kasi hən gəḅēḅis lohoim sagw. ⁷ Imaienan nunau ginau ke, nəsānor kasi hən nəḅebubur mai gaiug. Avil gəḅikele ke naslev sagw ḅimaur, dereh timaur. ⁸ Nokəmaienan husur ginau nutoh pipihabəlan alat lotoil a mō hən ginau, ale nasoltia gail lutoh pipihabəlagw. Nəḅikel mai tosua ke, ‘Givan,’ dereh tivan; nəḅikel mai sual am ke, ‘Gegəmai,’ dereh tegəmai. Nəḅikel mai naslev sagw ke, ‘Gigol nategai,’ ale dereh tigole.”

⁹ Nəboņ aYesu tosəsəlōj həni, ipaņ lan. Ipair van hən naluvoh lotohusuri ale ike, “Nukel mai gamit ke; nəsəsab nadəlomian todaņ maiegai len alat seIsrael.”

¹⁰ Beti alat sinasenturion, gai tosəvat galito, lotəlmam vahim ale lusabi ke naslev imaur buni.

AYesu igol anatum ulumān sibatunau ile məhat dan nəmatan

¹¹ Pelan han aYesu evi Nain, navile sua. Ale ahai susur san gail mai nabiltiluvoh lutah maii. ¹² Nəboņ aYesu toyar pəpadaņ hən nametləkau hən navile, alat a Nain lupat naulumān sua tomat vivile, tovi aṽisusua sinan. Lupati len nəmel. Anan evi batunau, ale nabiltiluvoh a Nain luyar mai alitenan. ¹³ Nəboņ Nasub toris alitenan, nelson itaņisi ale ike, “Sagitaņ.”

¹⁴ Beti ivan, ibar nəmel nəmatan, ale alat lotopati loil. Ike, “Mantuhmar, nukel mai gaiug, gile məhat!” ¹⁵ Ale nəmantuhmar ebətah məhat, etuḅat sor. Beti aYesu eviol həni mai anan.

¹⁶ Galit pīsi lomətahw, lumaņmaņ ale lusor sal suh nəyalyalan siGot ke, “Ahai kelkel ur sua toyalyal evisi hən gidato!” Lusor am ke, “AGot egəm hən ḅevi tarhət sidato, nēvanuan san gail.”

¹⁷ Na-kel-uri-an egai husur aYesu iperņan naut pīsi a Jutea mai naut pīsi todar visi.

AYesu mai aJon Baptais
(Mat 11.2-19)

¹⁸ Ahai susur siJon gail lukel ur natgalen p̄isi maii. Ale ekis galit eru, ¹⁹ esəvat gəlaru van hən Nasuḅ hən arḅeusi ke, “Gaiug govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir sual am?” ²⁰ Nəboḅ artogəm həni, arousi ke, “AJon Baptais esəvat ginaməru gəm hən gaiug, eusi ke, ‘Govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir tile am?’ ”

²¹ Len nəboḅ enan ḅai aYesu igol nəvanuan isoḅur lotokad naməsahan tiltile lumaur, igol galevis, nanunun nəmargobut gail lumakuv dan galito. Ale ilav nakətaan mai nametḅesw isoḅur. ²² Imagenan isor var gəlaru ke, “Məretəlmam ale kel mai aJon nəsa mərtorisi mai mərtosəsəloḅ həni: ametḅesw gail lukad nakətaan, alat narielit togau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nədarinḅ ḅulḅulol gail losəsəloḅ mai alat lotomat lule məhat dan nəmatan. Ale alat lotopar tite losəsəloḅ hən na-kel-uri-an tovoi.* ²³ AGot tigol tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

²⁴ Nəboḅ ahai pispisul siJon artovan, aYesu etuḅat sor husur aJon mai naluḅoh ke, “Nəboḅ məttovi lan naut masmas toḅḅesw, mətuvan varis nəsa? Naḅiliol nəlan toḅuvi tokurkur a? Aoa! ²⁵ Beḅuer, mətuvan hən mətḅeris nəsa? Naulunḅan tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienən, lotokad nakontit p̄isi, galit losuh len nabiltiim sekinḅ gail! ²⁶ Bimaienən, mətuvan hən mətḅeris nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi, nukel mai gamit ke savi ahai kelkel ur ḅai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ²⁷ Atenən evi nəvanuan natosian siGot tokel husuri ke: ‘Geris! dereh nəsevat ahai pispisul sagw a m̄o hən gaiug toutaut hən naḅisal sam̄ m̄os gaiug.’* ”

²⁸ “Nukel mai gamit ke, səkad avan ideh napəhaḅut topasi, tosəhor aJon; Be len alat lototoḅ pipihəbəlan aGot, galit ideh tovi ut kəmas iyalyal səhor aJon.”

²⁹ (Galit isoḅur mai galevis lotovi nəvanuan nətaks aJon tobaptais hən galit tia, nəboḅ lotosəsəloḅ hən aYesu, lukel ləboii ke, naḅisal siGot inor. ³⁰ Avil naFarisi gail mai alat lotokad namitisau hən nalo, aJon səbaptais hən galito, lomətahun p̄is naḅisal siGot mai naləḅonian siGot m̄os galito.)

³¹ AYesu isor am, ike, “Ale naur ta daməḅai lumabe? Noləboi nəḅike lohūm nəsa? ³² Losum̄an alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ‘Namtoḅuv nabuvimal m̄os gamito be mətsəsav; namtokəkai hən nəbə nəmatan be mətsətaḅ!’ ³³ Logəgel hən nənəuan salit tabtab. Nokəmaienən husur nəboḅ aJon Baptais togəmai, səhan nabəta, samun nəwain, be mətuke, ‘Ikad natəmat.’ ³⁴ Avil aNatun Nəvanuan egəmai, ihan, emun, be mətuke, ‘Məteris! Naulunḅan tohan təməhav, tomun vatərog. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail!’ ³⁵ Be alat lotohusur naḅisal siGot hən namitisau hən nəmauran tonor, nəmauran salito eḅusani ke naḅisal siGot ekitin.”

AYesu eruḅat nəsaan sepəhaḅut tosa

³⁶ Ikad naFarisi sua, nahəsən aSimon, tous aYesu hən ḅihan maii, ale aYesu eḅis lohoim san, ipat tarḅəgarin hən ḅihan. ³⁷ Nəboḅ napəhaḅut nəsaan sua len nabiltivile enan tosəsəloḅ həni ke aYesu tohan len naim siFarisi enan, ipat nabotel nəhai pəhas van hən aYesu. ³⁸ Eil pəpadaḅ hən narien, itaḅ. Nəboḅ totaḅ, namətarur san iteh len nalohrien aYesu gol arumosmos. Beti igargar narien hən navurun, esum̄ narien ale eḅir nəhai pəhas len narien gəlaru. ³⁹ NaFarisi tous aYesu hən ḅihan, eris natenən. Nəboḅ torisi inau len gai səḅon ke, “Ategai tavi ahai kelkel ur, taləboi as tobari, ale taləboi am naḅide san ke

* **7:22:** Isa 35.5-6, 61.1 * **7:24:** Len naut egai hum ma tosor husur nəvanuan todidimair, togəgel hən nənəuan akis. * **7:27:** Mal 3.1

alitenan evi pəhaʋut nəsaan.”⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Simon, nukad natesua hən nəbikel mai gaiug.” ASimon ike, “Hai pusan, kele.”

⁴¹ AYesu ibol həni ke, “Ikad alaruevis. Arukabut hən nəvat sivan sua todañ həni mai gəlaru. Sua ikabut hən natenarius† tovi 500, togon ikabut hən 50.

⁴² Gəlar pisi arsəkad nəvat hən arbisar gele, ʋa gai ikas kuv nəkabut səlaru. Imaienan, gəlar ta be eləmas buni səhor togon?”

⁴³ ASimon isor vari ke, “Hum ma atenan, nəvanuan tokas kuv nəkabut san totibau səhor togon.” AYesu ike, “Gokitin.”

⁴⁴ Beti ipair van hən napəhaʋut ale ikel mai aSimon ke, “Geris alitegai? Nəboŋ notobis lohoim sam̄ gəsəlav nəwai hən nəbəkəkas nariegw, wake namətarur selitegai igol nariegw imosmos həni ale igargari hən navurun.

⁴⁵ Gəsasum̄ nətarhogw hən na-ke-ivoi-an hən notogəmai, wake nəboŋ notobis lohoim, alitegai sasib hən tosum̄ nariegw gəlaru. ⁴⁶ Gəsavəhas nəkadugw hən naoil hən naoliv hum naʋide sidato, wake gai ebir nəhai pəhas len nariegw gəlaru. ⁴⁷ Bathut natgalenan, nukel mai gaiug ke, nəsaan san gail lotosobur lumaruʋat tia, imaienan gai eləmas masuʋ hən ginou. Avil nəvanuan, nəsaan san tokəkereh tomaruʋat, gai eləmas bun ginou, be tokəkereh ʋai.”

⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nəsaan sam̄ gail lumaruʋat.”

⁴⁹ Be alat lototoh maii len nəhanan ei lusor mai galit gabag ke, “Ase gagai, toruʋat nəsaan gail tu maiegai?”

⁵⁰ Ale aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadəlomian sam̄ gatolav kuv gaiug dan nəsaan sam̄ gail. Givan, natəmat tipat len nələm̄.”

8

Latpəhaʋut lototah mai aYesu

¹ Nəboŋ tonon, aYesu iyar tur len navile gail mai nabiltivile gail. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot. Ahai pispisul lotovi 12 lutah maii. ² Napəhaʋut galevis, aYesu togol galit lotomaur dan nanunun nəmargobut mai naməsahan, galit am lutah maii. Lovi: aMeri ta Maktala, nanunun nəmargobut toməlevru lotomakuv dani tia; ³ aJoanna asoan aKusa toil a m̄o hən naim siHerot Antipas tovi kiŋ; aSusanna; mai isobur am. Latpəhaʋut galenan, len nəsa lotokade, loviol kəmas hən nəvat salito m̄os aYesu mai nəvanuan san gail.

AYesu ibol husur namisurhuwit (Mat 13.1-9; Mak 4.1-9)

⁴ Nəboŋ naluʋoh hən navile galevis lotogəm hən aYesu, luʋonʋon, ale ikel nəbol pusan ke, ⁵ “Avan sua tomabmabul namisurhut gail ivan vabubulan namisurhuwit han. Nəboŋ tobubulani maienan, galevis luteh len naʋisal; nəvanuan gail lupal gat gail ale nəman naməsav luhan pisi. ⁶ Galevis luteh len naut tobaŋ vat. Nəboŋ lototov, lumayoh husur nəwai ebuer len naut enan. ⁷ Galevis luteh rivuh len nəharhəhau tokad nasunite. Nəboŋ artotov, nəhau eruŋ gut bun nawit. ⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len nətan tokənoh. Lutov ale sədareh luʋan vəha-100 len nəsa nəvanuan tomabule.” Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ikai ke, “Avan ideh tokad nədariŋan hən ʋəsəsolon, tesəsəlon ʋau!”

AYesu ikel nəbol pusan m̄os nəsa? (Mat 13.10-17; Mak 4.10-12)

† 7:41: Natenarius evi nəvat napurpuran hən nauman hən nəmaribon tosuu.

⁹ Ahai susur san gail lousi ke tikel namilen nǎbol p̄usan enan. ¹⁰ Ike, “AGot idam̄ hēni tia hēn mǎtbelēboi nǎsa tosusuah husur natoohan pipihabēlan aGot, avil nusor mai alatevis tile am hēn nǎbol p̄usan hēn ke, “ naut kēmas lǎbekēta, kēta, lǎsakēta lēboi nǎsa aGot togole; naut kēmas lǎbesēsəlōŋ, sēsəlōŋ, lǎsasēsəlōŋ lēboi nǎsa aGot togole.’* ”

*AYesu isor vǎsvǎsai nǎbol hēn namisurhuwit
(Mat 13.18-23; Mak 4.13-20)*

¹¹ “Namilen nǎbol p̄usan imaiegai ke: Namisurhut gail evi nasoruan siGot. ¹² Alat lototeh len nǎp̄isal losum̄an alat lotosēsəlōŋ, beti natēmat egēm, lav kuv nasoruan dan nǎlolito hēn asike lǎb̄ikad nadəlōmian, asike aGot b̄ilav kuv galit dan nǎsaan. ¹³ Alat lototeh len naut tobaŋ vat losum̄an alat lotolav nasoruan len nakemkeman nǎboŋ lotosēsəlōŋ hēni, be nǎharhēt salit gail lǎsakir sēdaŋ. Nadəlōmian salit sabēlav van vǎbar nǎboŋ nǎmauran totaltal kitev nadəlōmian salit ke timabe, ale nadəlōmian salit iteh. ¹⁴ Alat lototeh rivuh hēn nǎhau tosēsēnot, losum̄an alat lotosēsəlōŋ be len nǎmauran salit tovan, napulan hēn natite, na-lēŋon-isa-an mai nahēhāvuran, lorūŋ gut gat galito gol ke lǎsatov vabēbau hum lǎsēmatmatu len nadəlōmian salito. ¹⁵ Avil namisurhuwit gail lototeh len nǎtan tokēnoh, losum̄an alat lotokad nǎlolit tonor mai tovoi buni. Nǎboŋ lotosēsəlōŋ hēn nasoruan siGot, lunau gati, ale len nǎ-daŋ-b̄uri-an, luṽan hēn nǎvit nǎmauran tovoi.

*Nam̄ial tomial
(Mak 4.21-25)*

¹⁶ “Avan ideh asike epigau nam̄ial hēn b̄ikabut gole len nǎbiliwai o susuani pipimel. Aoa, eriŋi a mǎhat hēn b̄em̄ial len narum̄ hēn alat lotovi lohoim lǎberisi. ¹⁷ Imaienan, natit p̄isi tosusuah, dereh tevisi p̄arṽar, natit p̄isi tokēkol, dereh aGot tesēŋav hēni, tevēhoti. ¹⁸ Imaienan, mǎtesēsəlōŋ vahvahur nasoruan hēn mǎtbelēboii. Avan ideh tokad nalēboian, dereh aGot teviol hēni am maii, be avan ideh tomǎtahuhn b̄elēboi nǎsa notokele, dereh aGot tilav kuv nalēboian tonau ke tokade dani.”

*Anan aYesu mai aṽan aYesu gail
(Mat 12.46-50; Mak 3.31-35)*

¹⁹ Beti aṽan aYesu matmat gail mai anan logēm hēn lǎberisi, be lodēdas lǎbegēm p̄epadaŋ hēni husur naluṽoh. ²⁰ Imaienan napisulan sua egēm hēni ke, “Aṽam̄ gail mai anam̄ saltoil vivile. Luke leris gaiug.” ²¹ Isor vari ke, “Alat lotosēsəlōŋ hēn nasoruan siGot ale lotogol nǎsa tokele, galito lovi anagw mai aṽagw gail.”

*AYesu igol nǎlan todaŋ etēmat
(Mat 8.23-27; Mak 4.35-41)*

²² Boŋ sua aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhēte len nǎbilitiwai egai.” Ņa lusah len nǎbot, lugam van.

²³ Nǎboŋ lotogamgam van, aYesu ipatmari. Beti nǎlan eṽuv idaŋ len nǎwai, nǎbot epul, p̄epadaŋ hēn b̄emun. ²⁴ Ale ahai susur gail lovēŋon aYesu, luke, “Masta, Masta, dereh datimasig!” Ale aYesu ile mǎhat, isor idaŋ van hēn nǎlan mai nǎwai topus; ale nǎlan evi pan, nǎwai etēmat. ²⁵ Eus galit ke, “Nadəlōmian samit gai be?” Len namǎtahwan salito luṽaŋ lan, lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Isor idaŋ van hēn nǎlan mai nǎwai be gǎlaru arugol husur nǎsa tokele.”

*Naulum̄an tokad natēmat gail
(Mat 8.28-34; Mak 5.1-20)*

* 8:10: Isa 6.9-10

²⁶ Beti lugam kotov nabiltiwai dan naut a Kalili vøbar naut silat a Kerasa. ²⁷ Nəboŋ aYesu tomarin vahut, auleKerasa sua, nanunun nəmarginobut gail lotobis lan, ebubur maii. Sutuai atenan sasun nahurabat, satoh len naim, be itoh len naburhuvat nəmatan gail. ²⁸⁻²⁹ Vəha-sobsobur tia nanunun nəmarginobut itah gati, naut kəmas lotobanjs gati hən natsen len narien mai navəlan ale lokəta kəkol həni, ilav kotov natsen gail ale nanunun tosa ehuti vi lan naut tobəbesw. Nəboŋ toris aYesu eis habat, iteh bathurien. AYesu ikele hən nanunun tosa ke timakuv dan nauluŋan. Ale ikai pərhado ke, “Gaiug savi hən gəbēmədas ginau, aYesu, aNatun aGot toyalyal buni! Noŋir gaiug, sagipansəm ginau mūd!” ³⁰ Ale aYesu eusi ke, “Nahəsəŋ ase?” Isor vari ke, “Luŋoh,” husur nanunun nəmarginobut isoður lobis lan. ³¹ Ale loŋirŋiri ke satesəvat galit vi lan nabur nəpanisan səkad nabutite.*

³² Ikad nabiltivəshəbuai lotosusu len navehuh ei. Ale nanunun tosa gail loŋiri ke tidam hən galito ləbēbis len nabuai gail. Idam hən. ³³ Nəboŋ lotomakuv dan nauluŋan, lobis len nabuai gail, ale navəshəbuai lusarmar mariŋ len navehuh, luteh len nəwai, lomun vəmat.

³⁴ Nəboŋ alat lotokətkəta təban nabuai gail lotoris nəsa tovisi, lugam mətahw van vakel uri len nabiltivile mai naut pisi todar visi. ³⁵ Ale nəvanuan gail logəm hən ləberis nəsa tovisi. Nəboŋ lotobar aYesu, lusaŋ nauluŋan, nanunun nəmarginobut lotomakuv dani, tobətah bathurien aYesu. Esun nahurabat tia, mai nənauan san ivoi, ale lomətahw. ³⁶ Alat lotorisi lukel uri mai nəvanuan gail, navide hən nauluŋan tomaur, natəmat gail lotomakuv dani. ³⁷ Imagenan alat a Kerasa pisi lous aYesu hən bivan dan galit husur lopul hən namətahwan. Nə aYesu isah len nabot hən bəriŋ naut enan. ³⁸ Nauluŋan, nanunun nəmarginobut gail lotomakuv dani, eŋiri ke titah maii, be aYesu esəvati van ke, ³⁹ “Givahim hən gəbikel nəsa aGot togole mōs gaiug.” Nə atenan ivan, iyar tur len naut pisi len nabiltivile enan, ikel ur natit pisi aYesu togole mōsi.

*Napəhaŋut toməsah mai natəbarehreh tomat
(Mat 9.18-26; Mak 5.21-43)*

⁴⁰ Nəboŋ aYesu totəlmam vi Kalili, naluŋoh lohəhaŋur hən natəlmaman san husur luvatvat viri. ⁴¹ Beti avan sua toil a mō hən naim nabonbonan, nahəsən aJairus, egəm, iteh bathurien aYesu, eŋiri ke tivahim maii. ⁴² Gai ikad natəbarehreh tosua ŋai nədam han tovi 12, be pəpadaŋ timat.

Nəboŋ aYesu toyar maii van, len nəyaran san naluŋoh lorihi. ⁴³ Galit sua, napəhaŋut, nəda han igam len nasihau tovi 12 avil avan ideh edədas biŋol bimaur.* ⁴⁴ Iyar pəpadaŋ a tahw həni ale ibar nagilen nahurabat san. Vəha-sua ŋai nəda han səgam am. ⁴⁵ AYesu eus ke, “As tobar ginau?” Galit pisi luke savi galito. APita ike, “Masta, naluŋoh lorihit gaiug.” ⁴⁶ Be aYesu ike, “Avan sua ibar ginau husur noləboii ke nədaŋan ivan dan ginau.”† ⁴⁷ Nəboŋ napəhaŋut tonau ke aYesu teləboii, egəm həni, ipab, iteh bathurien. Len nəholito ikel maii ke hən nəsa tobari mai nəsa tovisi ke vəha-sua ŋai imaur tətəs. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadəlomian sam igol ke gumaur. Givan, nələm tikad natəmat.”

⁴⁹ Nəboŋ aYesu tosor sal, avan sua egəm len naim siJairus toil a mō hən naim nabonbonan, ike, “Anatvaviŋ imat ebum, sagemədas ahai pusan am.” ⁵⁰ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw, riŋ nələm len ginau ŋai, ale dereh timaur.”

* **8:31:** KelV 9.1-5 * **8:43:** Natosian galevis ta sutuai luke: eŋur ahai rerer gail hən ləbiŋol bimaur sobuer. † **8:46:** Nədaŋan siYesu imadihdih, naut kəmas galevis ivan dani, nədaŋan san ipat pitipitoŋ sal.

⁵¹ Nəboŋ tovi lohoim siJairus, sədaŋ hən avan ideh beβis lohoim maii, be idamŋ hən aPita, aJemes, aJon, atəman natəbarehreh, mai anan, alatenan ŋai. ⁵² Len nəboŋ enan ŋai nəvanuan pisi lutanŋ vaisis həni. Ris aYesu toke, “Samtitanŋ, gai səmat, ipatmari ŋai.” ⁵³ Luman sili husur loləboii ke imat tia. ⁵⁴ Avil aYesu etəgau nalohvəlan ikai ke, “Anatugw, gile məhat!” ⁵⁵ Ale nanunun etəlmam, vəha-sua ŋai ile məhat. Beti aYesu ikel mai alarmisoan ke arevəŋani. ⁵⁶ Anan mai atəman arumanŋman avil aYesu ikel idanŋ mai gəlaru ke saarikel nəsa tovisi mai avan ideh.

9

AYesu esəvat ahai pispisul san gail (Mat 10.5-15; Mak 6.7-13)

¹ Nəboŋ aYesu tokis bonbon hən ahai pispisul san tovi 12, ilav mai galito na-il-a-mo-an mai nədanŋan hən ləbehut natəmat pisi mai hən ləbigol alat lotoməsah ləbimaur. ² Ale esəvat galito hən ləbikel ur natohan pipihabəlan aGot mai hən ləbigol nəvanuan gail ləbimaur. ³ Ikel mai galit ke, “Samtipat natideh hən nəyan samito. Samtipat nəhai təbatehw, nəhad səseŋon, nəvat o nəhai susun gəgel. ⁴ Naim ideh mətbeβis lan, toh ei vəbar nəboŋ mətberinŋ navile enan. ⁵ Nəvanuan gail ləbemətahun gamito, nəboŋ mətberinŋ navile enan, dardar hən nəmasiav dan nariemito hən bimasil ke aGot sahəhaʋur hən galito.”

⁶ Nəboŋ tokəmaienan tononŋ lovivile, luyar husur navile v̄isusua. Len naut pisi lukel na-kel-uri-an tovoi ale lugol alat lotoməsah lumaur.

AHerot saləboii ke aYesu ase (Mat 14.1-12; Mak 6.14-29)

⁷ Len nəboŋ enan aHerot Antipas, tovi vanuan totibau, esəsəlonŋ hən natgalenan lotovisi. Edədarŋaβu lan husur galevis luke aYesu tovi aJon tole məhat dan nəmatan, ⁸ galevis luke tovi aElijah tovisi, mai galevis am luke tovi ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs. ⁹ Be aHerot ike, “Nuta kotov nəkadun aJon tia. Imaienan, ase ganan notosəsəlonŋ hən natgalenan husuri?” Ale aHerot idonŋ naβisal hən beβubur mai aYesu.

AYesu evəŋan naulumŋan tovi 5,000 (Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Jon 6.1-14)

¹⁰ Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam, lukel mai aYesu nəsa lotogole. Beti esəhar galit vi lan nabiltivile Petsaita hən ləbitoh ei səbolito, ¹¹ avil nəboŋ naluʋoh lotosəsəlonŋ ləboii, lohusuri. AYesu ikel nahəhaʋuran san mai galito, isor mai galit husur natohan pipihabəlan aGot, ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹² Ut mədau, namityal pəpadaŋ hən bimasur, ahai pispisul lotovi 12 logəm həni, luke, “Gesəvat naluʋoh vi tut vi lan navile mai naut gail lotodar vis naut egai hən ləbisəβ nəhanian mai naut nəpatan, husur naut egai eβəbesw, ipat a tut.” ¹³ Ikel mai galit ke, “Gamit mitilav nəhanian ideh mai galito!” Lusor vari ke, “Namtukad natuhbəta erim mai naieh eru ŋai, Goləŋon ke namtivan hən namtbeʋur nəhanian n̄os naluʋoh pisi a.” ¹⁴ (Husur ke ikad naulumŋan tovi 5,000 ei.) Avil ikel mai ahai susur san gail ke, “Mitigol ke lebətah hən b̄ikad naulumŋan len natuhluʋoh v̄isusua bevi 50.” ¹⁵ Ale ahai susur gail lugole, galit pisi lobətah. ¹⁶ AYesu ilav nabəta erim mai naieh eru, ekəta vi lan nəmav hən b̄ike sipa, ale eβur kotov gail. Beti ilav nahudhut gail mai ahai susur gail hən

læbepærehuni mai nəvanuan gail. ¹⁷ Nəboŋ galit þisi lotohan vəhanukub tonon, ahai susur gail losəŋon nəhad tovi 12 hən nasughanian læsəhani.*

*APita ike aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan
(Mat 16.13-19; Mak 8.27-29)*

¹⁸ Len nəboŋ sua, nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lototoh səbolito, aYesu isor tuŵ. Nəboŋ tosor tuŵ tonon eus galit ke, “Naluŵoh gail, lukel ke ginau ase?”

¹⁹ Lusor vari ke, “Galevis luke aJon Baptais, galevis am luke aElijah, galevis tətəs am luke ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs.”

²⁰ Ale eus ke, “Be gamito, mətukel ke ginau ase?” APita isor vari ke, “AKristo siGot, gai totabtabuh len gaiug.”

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(Mat 16.20-28; Mak 8.30-9.1)*

²¹ Ikai tas galito ke salikel mai avan ideh nəsa aPita tomadhakele, ²² ike, “ANatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai þusan gail hən nalo, limasmətahuni, mai gai timasmat, ale len nəboŋ bitor dereh timakuv dan nəmatan.”

²³ Beti ikel mai galit þisi ke, “Avan ideh bələŋon ke bevi ahai susur sagw, satigol nəsa bələŋoni be len nəboŋ þisi timasputsan nəhai balbal san, vusi ale husur ginau. ²⁴ Bathut avan ideh toke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig* be avan ideh nəmauran san bimasig mōs ginau, dereh aGot tigol timaur vi sutuai. ²⁵ Avan ideh totəgau gat natit þisi len navile a pan be nəlon imasig o nəmauran san vi sutuai ebuer, gai ikad nəsa? Esəhor nəsa lan? ²⁶ Avan ideh bəməmau hən ginau mai nasoruan sagw, atenan, aNatun Nəvanuan teməmau hən balai nəboŋ bəgəm len nəyalyalan san mai nəyalyalan seTəman mai aŋel san gail. ²⁷ Nokitin, galevis lotoil gegai, asike lumat vəbar læberis natohan pipihabəlan aGot.”

*Namənas kitin siYesu
(Mat 17.1-8; Mak 9.2-8)*

²⁸ Nəmariboŋ toməlevtor husur aYesu tokəmaienan, esəhar aPita, aJon mai aJemes, ale lovi məhat len nəvəhuh hən bisor mai aGot. ²⁹ Nəboŋ tosor sor mai aGot, nəhən egəm tile mai nahurabat san egəm pəhapəhw buni hun nəkabil. ³⁰ Vəha-sua ŋai naulumən eru, aMoses mai aElijah arovisi ³¹ len namənas nəmav, aruhol mai aYesu. Lusor husur nəsa aYesu bigole bisarpoh len naut aJerusalem a tahw hən bəriŋ navile a pan. ³² APita galito lupatmari. Nəboŋ lotolele, lokəta ris namənas san mai naulumən eru artoil maii.* ³³ Nəboŋ artosudəlaŋ aYesu, aPita isor mai aYesu ke, “Masta, ivoi hən dattotoh gegai. Namteum hən nəpasvaləval titor: tesua esam, tesua siMoses mai tesua siEli-jah.” (APita saləboi nəsa tokele.)

³⁴ Nəboŋ tosor sal, nəmavukasw egəm kabut gol galito, ale nəboŋ lotobis len nəmavukasw, aPita galit lomətahw. ³⁵ Nadoldol isor len nəmavukasw ke, “Ategai evi aNatugw nototabtabuh lan; gai, mətesəsəlon husuri!”*

³⁶ Nəboŋ nadoldol tosor tonon, lusabi ke aYesu səbon ŋai itoh. Naut ido hən gəlaru. Len nəboŋ galenan læsasor husur nəsa lotorisi mai avan ideh.

*AYesu igol natətai imaur
(Mat 17.14-18; Mak 9.14-27)*

* **9:17:** 2Ki 4.42-44 * **9:24:** Len naut egai nəboŋ aYesu toke avan ideh toke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig namilen ke avan ideh toke bətəgau gat nəmauran san len navile a pan, dereh nəmauran vi sutuai timasig. * **9:32:** 2Pit 1.16-18 * **9:35:** Isa 42.1; Luk 3.22

³⁷ Pelan han, nəboŋ lotomariŋ dan naʋehuh, nabiltiľuʋoh lobubur mai aYesu. ³⁸ Naulumʻan sua len galit ikai ke, “Hai ʋusan, noŋir gaiug ke geris anatugw ulumʻan husur nukad esua ŋai. ³⁹ Nanunun sua itahtah gati, vəha-sua ŋai igol ke ikai habat. Igol evinvinu, iteh taltaloŋ ŋa nabusun iyau, səvanvan dani be nəboŋ tomakuv igol ke niben imaʋulʋul habat. ⁴⁰ Noŋir ahai susur sam̄ gail hən ləbēhuti be lodədasi.” ⁴¹ AYesu ike, “Gamit mətsəkad nadəlomian, nəmauran samit naur ta daməŋai ikabkəbur masuʋ. Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mətuʋar dəlomian van van van nupetəmas həni. Səhar anatum̄ gəmai.”

⁴² Nəboŋ natətai togəmə sal, natəmat ibar həni len tan gol ke italtaloŋ. Be aYesu esivoh len nanunun tosa ke tevi tut, beti igol natətai imaur, ale eviol təlmam həni mai atəman. ⁴³ Galit ʋisi luʋaŋ len nəyalyalan, nədaŋan siGot.

AYesu isor husur nəmatan san tətəs
(*Mat 17.22-23; Mak 9.30-32*)

Nəboŋ galit ʋisi lotoʋaŋ, lotosor husur natit ʋisi togole, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁴ “Mətesəsəloŋ vahvahur nasoruan galegai: Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.”† ⁴⁵ Avil lotətan hən nəsa tokele, namilen esusuah hən ke lodədəs ləbələboii ale lomətahw, lomətahun ləbēusi həni.

Ase iyalyal am?
(*Mat 18.1-5; Mak 9.33-40*)

⁴⁶ Ahai susur gail m̄au lotuʋat ʋitʋituh sil ke galit ta be iyalyal səhor galito. ⁴⁷ AYesu eləboi nənauan salito ale esəhar natuhtətai, igol eil təban. ⁴⁸ Ale ikel mai galito ke, “Avan ideh tohəhaʋur hən natuhtətai sumʻan egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhaʋur hən ginau nəbitah maii. Ale avan ideh tohəhaʋur hən ginau nəbitah maii, gai ehəhaʋur hən atenan tosəvat ginau. Husur ideh len gamito toriŋ gai a pan, gai m̄au etibau len nabunusian siGot.” ⁴⁹ AJon isor vari ke, “Masta, namtoris avan sua tohut nanunun nəmargobut gail len nahəsam̄, ale namtuke satigole husur savi ginamit ideh.” ⁵⁰ AYesu ike, “Samtikai tasi husur avan ideh samətahun gamito, gai evi tarhət samito.”

Len navile sua a Samaria lomətahun aYesu

⁵¹ Nəboŋ hən na-vi-məhat-an siYesu egəm ʋəpadaŋ ŋa len nəboŋ enan ipair hən nəhon vi Jerusalem. ⁵² Ale esəvat ahai ʋispisul galevis luvan a m̄o. Len nəyaran salito lobis len navile sua a Samaria hən ləbēutaut viri; ⁵³ be alat navile enan lomətahunu husur evi Jerusalem. ⁵⁴ Nəboŋ ahai susur san gəlaru, aJemes mai aJon artoris nəsa tovisi, aruke, “Nasuʋ, guke namtekis nəhab len nəmav hən bihan bun galito?”*

⁵⁵ Be aYesu ipair, isor idaŋ, esivoh len gəlaru ke arsanor, ⁵⁶ ale lovi lan navile togon.

Nəvanuan toke tehusur aYesu timabe?
(*Mat 8.19-22*)

⁵⁷ Nəboŋ lotoyar husur naʋisal, avan sua ikel maii ke, “Dereh nehusur gaiug naut ʋisi gəbēvi lan.” ⁵⁸ Ale aYesu ikel maii ke, “Nafoks gail lukad nəbur patəpat len tan, mai nəman naməsav gail lukad nəhai ŋodŋod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən biʋat turuŋ lan, hən biŋavŋav.” ⁵⁹ Ale ikel mai nəvanuan tile ke, “Gehusur ginau!” Avil ike, “Nasuʋ, gidam̄ hən ginau nia tavun atəmagw bai.” ⁶⁰ Ris aYesu tosor vari ke, “Geriŋ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat, avil gaiug, gia kel ur natohan pipihəbəlan

† **9:44:** Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail. * **9:54:** 2Ki 1.10, 12

aGot.” ⁶¹ Nəvanuan tile am ike, “Dereh nehusur gaiug, Nasuḅ, be gidamñ hən ginau nivahim hən nəbesudəlañ nəbathudud sagw bai.” ⁶² AYesu isor vari ke, “Avan ideh totəgau gat nəhai tivtivan‡ be tokətkəta təlmam, gai sanor kasi hən natohan pipihabəlan aGot.”

10

AYesu esəvat ahai susur gail lotovi 72

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu itabtabuh len ahai susur tile am lotovi 72*, ale esəvat galito lorururu a mō hən van hən navile mai naut p̄isi ke pəpadaŋ ḅevi lan. ² Ikel mai galito ke, “Nəhanian totov tomatu isoḅur, be nəvanuan nauman lovis ŋai. Imagenan, mətəŋjir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san. ³ Mitivan! Nosəvat gamito məttoḅuñan natuhsipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat lotovi enemi gail.† ⁴ Samtilav nəpaus van, samtitariv nəhad, samtitariv naributbut gail; ale samtikel na-ke-ivoi-an mai alat mətḅebubur mai galit metp̄isal. ⁵ Nəboŋ mətḅebis lohoim ideh, mitike, ‘Gamit lohoim egai, mitikad natəmat len nəlomito.’ ⁶ Bikad nəvanuan toləmas natəmat ei, natəmat məttokele tipat len nəlon; ḅebuer, dereh natəmat tetəlmam van hən gamito. ⁷ Mititoh len naim enan ŋai, mitihan, mətəmun natideh lotolav mai gamito bathut inor hən nəvanuan nauman tikad naḅurp̄uran hən nauman san. Samtelul titau vi lan naim tiltile gail.* ⁸ Nəboŋ mətḅevi lan navile ideh ale nəvanuan gail ləḅehəhaḅur hən gamito, mitihan nəsa ləḅeutaut hən mōs gamito. ⁹ Mitigol alat lotoməsaḅ limaaur ale kel mai galit ke, ‘Natohan pipihabəlan aGot egəm pəpadaŋ hən gamito.’ ¹⁰ Wake nəboŋ mərḅevi lan navile ideh ale ləḅemətahun gamito, mətəvi lan nametp̄isal han gail ale mitike, ¹¹ ‘Namrudardar hən nəmasiav hən navile samito dan narienaməru, eḅusani ke aGot saḅəhaḅur hən gamito. Be mitimasləḅoii ke, natohan pipihabəlan aGot egəm pəpadaŋ tia hən gamito.’* ¹² Nukel mai gamit ke, len nəboŋ aGot ḅepəpehun nəvanuan gail, nəpanismen sinavile enan dereh tesəhor nəpanismen ḅibar naut a Sotom.”*

Navile gail ləsəpair dan nəsaan (Mat 11.20-24)

¹³ AYesu isor am husur naut gail lotomətahuni ke, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur ke nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, alat naut eru enan lətəpair dan nəsaan salito, asike lətavəlo, lətəsun nahurabat toharharo,‡ lətəbətah len nəmasiav mitihab.* ¹⁴ Be husur mərsəpair dan nəsaan saməru, len nəboŋ siGot, aGot tipansəm gaməru səhor a Tair mai a Siton. ¹⁵ Gaiug am, naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəmav a? Aoa! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan.”*

¹⁶ Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh tosəsəloŋ hən gamito, gai esəsəloŋ hən ginau am; avan ideh tomətahun gamito, gai emətahun ginau am; avil avan ideh tomətahun ginau, gai emətahun atenan tosəvat ginau.” Ale ahai susur lotovi 72 luvan.

‡ **9:62:** Nəhai tivtivan silat a Jutea ikad nametəlai tokan a pan. Naḅuluk o natonŋki elivi mai nəvanuan etəgau gat nəhai a tahw hən ḅiwol hən nəboŋ totiv nətan. * **10:1:** Natosian galevis ta sutuai luke: 70. Imagegai len 10.17 † **10:3:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat. * **10:7:** Mat 10.10; 1Kor 9.14; 1Tim 5.18 * **10:11:** Luk 9.3-5 * **10:12:** Gen 19.24-28 ‡ **10:13:** Nahurabat toharharo iharharo hun nəbak namətu. * **10:13:** Isa 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Jol 3.4-8; Zec 9.2-4 * **10:15:** Isa 14.13-15

Ahai susur lotovi 72 lotalmam

¹⁷ Nəboŋ ahai susur lotovi 72 lototəlmam, lohəhaʋur ale luke, “Nasub, natəmat gail am lugol husur nəsa namttokele len nahəsaŋ.” ¹⁸ Isor var galit ke, “Noris aSetan toteh dan nəmav hun nəkabil. ¹⁹ Nulav nədaŋan tia mai gamito hən mətʃipal gat nəmat mai naskopion§ gail mai hən mətʃesəhor aSetan mai esan gail; səkad natideh mətʃesənah lan. ²⁰ Imagenan samtehəhaʋur husur nanunun nəmargobut gail lotogol husur nəsa məttokele, be mitikemkem husur aGot itos gat nahəsamit tia len nəmav.”

*AYesu ikemkem
(Mat 11.25-27, 13.16-17)*

²¹ Beti aYesu, aNunun aGot togol topul hən nakemkeman, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəmav mai navile a pan, husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nəkadulito mai alat lotokad namitisau hən navile a pan, be gukel vəhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlahutai. Evoi aTata, husur gohəhaʋur hən tomaienan.” ²² AYesu isor tətəs ke, “ATəmagw ilav natit ʃisi mai ginou tia. Səkad avan ideh toləboii ke ase aNatun aGot, be aTata ŋai eləboii. Ale səkad avan ideh toləboii ke ase aTata, be aNatun ŋai eləboii. Ale gai ilekis hən nəvanuan galevis hən ʃevəhot ʃarʃar hən aTata mai galito hən ləbələboii.”

²³ Beti nəboŋ lototoh səbəlito, aYesu ipair van hən ahai susur san gail ike, “Navoian siGot igol ke alat lotoris nəsa məttorisi, lukab həni. ²⁴ Bathut nukel mai gamit ke ahai kelkel ur mai nakiŋ ta sutuai lotosoʃur loləŋon ke lətaris nəsa məttorisi be ləsarisi, loləŋon ke lətasəsələŋ hən nəsa məttoşəsələŋ həni, be ləsasəsələŋ həni.”

Nəbəl ʃusan husur auleSamaria tovoi

²⁵ Len nəboŋ sua avan sua tokad namitisau hən nalo ile məhat, ike aYesu tekəkos len nasoruan san, ale eusi ke, “Hai ʃusan, nigol nəsa hən nəbikad nəmauran vi sutuai?” ²⁶ AYesu eusi ke, “AMoses itos nəsa len nalo? Goʋurunji ke ekəməbe?” ²⁷ Isor vari ke, “Geləmas bun Nasub aGot saŋ len nəloŋ kavkav, nanunun kavkav, nədaŋan saŋ kavkav mai nənauan saŋ kavkav; len gaiug kavkav;” * ale ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suŋan gotoləmas bun gaiug gabag.’ ”* ²⁸ AYesu ike, “Gokitin. Gigole magenan ale dereh gikad nəmauran vi sutuai.”* ²⁹ Avil ike tisor taltal gol gai gabag, ŋa eus aYesu ke, “Nəvanuan totoh pəpadaŋ hən ginou, ase lai?” ³⁰ Len na-sor-vari-an san aYesu ibol ʃusan ke, “Nəboŋ auluman sua tovi pan dan naut aJerusalem vi Jeriko, nəvanuan vənvenah gail lomur van həni, lukolkol nahurabat san dani, luʋasi, ʋasi, ʋasi van, ale loriŋi imatmatioʋ ei, luvan dani. ³¹ Ikade ke ahai tutumav sua ehusur naʃisal enan, be nəboŋ toris atenan, iyar tab tarhəʃisal dani. ³² Imagenan avan sua len nahəmar aLevi am ehusur naʃisal enan. Nəboŋ tobar atenan erisi be iyar tab tarhəʃisal dani. ³³ Avil len nəyaran seuleSamaria sua, ibar naut atenan topat lan. Nəboŋ torisi, nəlon itaŋisi. ³⁴ ŋa ivan həni, eʃir naoil mai nəwain len nəmanuŋ san gail ale ilot gol gail. Eriŋ atenan len natoŋki san, səhari van hən nahotel sua ale kətkəta təban ei. ³⁵ Pelan han ilav kuv natenarius eru ale ilav nəvat enan mai naulumən hən naim. Ike, ‘Kətkəta təban vir natəlmaman sagw ale dereh nəʋur nəkabut ideh san.’ ” ³⁶ Ale aYesu eusi ke, “Len nənauan saŋ, len alat lototor, ase itoh pəpadaŋ hən naulumən, nəvanuan vənvenah gail lotomədasi?” ³⁷ Naulumən namitisau hən

§ 10:19: Naskopion evi natuhtit sua tokad narien toməlevtor. Ikad nariʋriʋon totibau a mō hun nahuh, ale ikad nagilen tobəlav kəkereh toləboi ʃevələs nəvanuan. Nəboŋ tovələs nəvanuan, eləboi biḡol nəmatan. * 10:27: Deu 6.5 * 10:27: Lev 19.18 * 10:28: Lev 18.5

nalo isor vari ke, “Atenan tololosa, tovoi həni.” Beti aYesu ike, “Givan, gigol timagenan.”

Alarmiṽan: aMarta mai aMeri

³⁸ Len nəyaran salito aYesu evi lan navile sua, apəhaṽut sua, nahəsan aMarta totohtoh lan. Gai ike aYesu titoh lohoim san. ³⁹ Ale aṽan, nahəsan aMeri ebətah bathurien Nasuḅ, esəsəloṅ hən nasoran san. ⁴⁰ Be aMarta inau masuṽ hən naliliuman san, ɳa egəm təban aYesu, eusi ke, “Nasuḅ, gumabe? Aṽagw ebətah kəmas be ginau səbogw, noum p̄is nauman. Kel maii tevi tarhət sagw.” ⁴¹ Avil Nasuḅ isor vari ke, “Marta, Marta, gunau masuṽ hən natit tosoḅur togol nəloṁ totuhathu həni; ⁴² be gupar tetesua. AMeri ilekis hən nəsa tovoi am, ale asike nulav kuv naten tovoi dani.”

11

*Na-sor-tuṽ-an siNasuḅ
(Mat 6.9-13, 7.7-11)*

¹ Boṅ sua aYesu isor tuṽ len naut sua. Nəboṅ togole tonon, sua len ahai susur san gail isor maii ke, “Nasuḅ, ṽusan ginamit hən naṽide hən na-sor-tuṽ-an suṁan aJon toṽusani hən ahai susur san gail.”

² Ikel mai galit ke, “Nəboṅ mətbisor mai aGot, mətekəmaiegai ke:

“ ATəmanamito,

nahəsəñ tiyalal tabtab,

gegəmai hən nəvanuan p̄isi ləḅitoh pipihələṁ.

³ Geviol mai ginamito hən nəhanian hən nəmariboṅ ṽisusua.

⁴ Geruḅat nəsaan sinamito,

suṁan namttoruḅat

nəsaan silat lotogole hən ginamito.

Sagidaṁ hən natideh

hən ḅitaltal ke namtigol nəsaan.’ ”

⁵ Beti ikel mai galit ke, “Gamit sua təkad nabubur san tagəm həni tuḅloh len mariug ale ike, ‘Wawa, gidaṁ hən nabəta titor mai ginau, ⁶ husur nabubur sagw, len nəyaran san, egəm təban ginau, ale nəhanian eḅuer hən nəḅilav maii.’

⁷ Beti ta lohoim, togon tasor vari ke, ‘Sagigol tisa hən ginau. Nabopita ekəkol həhaiv tia, ale anatugw gail namtupat tia. Nodədas hən nəḅile məhat viol hən natideh mai gaiug.’ ⁸ Nukel mai gamit ke, naut kəmas asike ile məhat viol maii bathut tovi bubur san, dereh tile məhat, teviol hən nəsa togon toləṅoni husur eus tabtab həni. ⁹ ɳa nukel mai gamit ke, usi van, dereh aGot teviol həni mai gamito; doṅi van, dereh mitisaḅi; deldel van, dereh nabopita tesəṅav m̄os gamito. ¹⁰ Husur nəvanuan p̄isi lotousi, dereh likade; avan ideh todoṅi, dereh tisaḅi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəṅav m̄osi. ¹¹ Gamit ideh tovi aTata, anatum̄ ḅeus naieh, gilav nəṁmat maii a? ¹² O anatum̄ ḅeus nədavurhuman, gilav naskopion maii a? ¹³ Naut kəmas məttosa, gamit mətoləboi məḅilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTata len nəmav eviol səhor gamito; dereh teviol hən aNunun mai alat lotous gai!”

AYesu mai aPeelsepul

(Mat 12.22-30; Mak 3.20-27)

¹⁴ Len nəboṅ sua aYesu ehut natəmat toḅutḅut. Nəboṅ natəmat tomakuv tonon, nauluṁan toḅutḅut a m̄o isor, ale naluṽoh luḅaṅ lan. ¹⁵⁻¹⁶ Ale galit galevis luke ligol aYesu tisab, imaienan lousi hən namerikel hən nəmav. Avil

galevis am luke, “Gai ehut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul,* abilitəmat setəmat gail!”¹⁷ AYesu eləboi nənauan salito, ale isor mai galit ke, “Nəkantri, nəvanuan han gail lotobalkabaŋ, dereh timasirsir, teḅḅesw. Mai nahəmar toḅalkabaŋ, dereh asike evi bathudud am.¹⁸ ASetan təḅal mai natəmat san gail, dereh temədas nədaŋan san, nənauan enan imelmel masuṽ! Nokəmaienan husur mətuke nohut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul.¹⁹ Ginau nətahut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut galit len nədaŋan sise? SiPeelsepul a? Imagenan ahai susur samit gail loṽusani ke məttosab.²⁰ Be nəḅehut natəmat gail len nədaŋan siGot, imagenan, nato han pipihabəlan aGot ibar gamit tia.

²¹ “ASetan esuṽnan nauluṽnan todaŋ tokad natit hən nəḅalan, tokəta kəkol hən naim san, ale natit pisi san losuh ivoi.²² Avil nəḅoŋ avan sua todaŋ səhori toḅal maii, iḅal səhori, beti ikol nametəlai nəḅalan san dan niben, ilav kuv natit hən nəḅalan gai todaŋ lan, ale epəpəhun natit pisi san.²³ Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginau len nəmatuan, gai igol imaḅipiriah; asike ḅesəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəsab.”

*Natəlmaman hən nanunun nəmargobut
(Mat 12.43-45)*

²⁴ AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəḅoŋ nanunun nəmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hən ḅisab naut ideh hən ḅinavṽav lan, be idoŋ soḅuer həni. Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’²⁵ Nəḅoŋ tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim toḅḅesw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit pisi tonor.²⁶ Beti ivan vasəhar nanunun toməlevru lotosa masuṽ am səhor gai, ale nəḅoŋ lotobis len nəvanuan, lutoh tin ei. Ņa nəvanuan enan, nəmauran san isa habat am səhor ta ṽo.”

²⁷ Nəḅoŋ aYesu tokel natgalenan sal, apəhaṽut sua len naluṽoh ikai van həni ke, “Anamṽ, napəhaṽut topas gaiug mai tovəhasus hən gaiug, aGot igol ivoi həni!”²⁸ Avil aYesu ike, “Tarhət nəsa gotokele, aGot igol ivoi am hən alat lotosəsəloŋ husur nasoruan san ale lotogole.”

*Nəvanuan gail loləŋon namerikel
(Mat 12.38-42; Mak 8.12)*

²⁹ Nəḅoŋ naluṽoh pəpadaŋ hən aYesu lotosəḅur am, ike, “Naur ta daməŋai lusa masuṽ. Lous namerikel be ginau asike nugol namerikel ideh be nəsa tovisi hən aJonah ŋai.³⁰ Nəsa tovisi hən aJonah eṽusan alat a Nineveh ke aGot tosəvati. Imagenan, nəsa ḅevisi hən aNatun Nəvanuan, dereh teṽusan naur ta daməŋai ke aGot tosəvati.*³¹ Len nəḅoŋ aGot ḅepəpəhun navoian dan nəsaan, NaKwin hən naSaut dereh tile məhat kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigol timagenan husur egəm len nətarhət navile a pan hən ḅesəsəloŋ hən namitisau siSolomon hən nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon.*³² Len nəḅoŋ aGot ḅepəpəhun navoian dan nəsaan, alat a Nineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, like naur egai limaspanis. Alat a Nineveh dereh ligol naten husur ke, nəḅoŋ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat səhor aJonah.*

* **11:15-16:** Peelsepul evi nahəsən aSetan sua toil a ṽo hən natəmat gail mai nanunun margobut gail.

* **11:30:** Jna 3.3-5 * **11:31:** 1Ki 10.1-10 * **11:32:** Jna 3.5, 8, 10

*Namĭial hən niben nəvanuan
(Mat 5.15, 6.22-23)*

³³“Avan ideh, nəboŋ topigau namĭial, sasusuani o sariŋi pipibiliwai, be eriŋi len nəhai ririŋ məhat hən alat lotobĭis lohoim ləberis namĭial han. ³⁴Namətaĭm ehum namĭial tolav namĭial mai nibemĭ. Nəboŋ namətaĭm tovoi, nibemĭ kavkav epul hən namĭial. Be nəboŋ toməsah, nibemĭ epul hən nəmargobut. ³⁵Gigole ke namĭial len nəloĭm savi margobut. ³⁶Bimaienan, nibemĭ kavkav ħepul hən namĭial, səkad nahudhubemĭ tomotmot, dereh tepul hən namĭial hum namĭial nəboŋ tomĭias gaiug.”

*AYesu isor tas naFarisi gail
(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40; Luk 20.45-47)*

³⁷ Nəboŋ nasoran en siYesu tomadhanon, naFarisi sua eusi hən ħihan maii, ale aYesu ebis lohoim, ipat hən nətarħegarin təban natev, ihan.† ³⁸Avil naFarisi esəhoŋut husur aYesu sakəkəsəval a tahw hən ħihan. ³⁹Beti Nasuħ ikel maii ke, “Gamit naFarisi gail mĭau, mətokəkəs navivile hən nabiliwai mai nasiloh avil len nəlomito mətopul hən na-ləŋon-masuŧ-hən-natite-an, mai nəsaan. ⁴⁰Mətumelmel! AGot toum hən navivile hən nəvanuan, gai eum hən nəlon am. ⁴¹Be dan nəsa topat len nəlomito, viol mai alat lotomĭdol, imagenan natit ħisi tiveveu len gamito.

⁴²“Be gamit naFarisi gail, nəmauran samit tisa vəsə batbat husur mətoviol mai aGot hən esua len tosəŋavur hən namint, narue mai natuhluhai‡ gail am dan nəhol samito be mətsaləŋon husur nanoran mai na-ləmas-buni-an siGot. Mitimasgol eru enan be sa-nəlomit tibonboŋ hən naviolan len tosəŋavur.* ⁴³Gamito naFarisi gail, nəmauran samit tisa vəsə batbat husur mətoləŋon buni ke mətobətah a mĭo len naim naħonħonan, mətoləŋon buni ke nəvanuan len nəmaket lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. ⁴⁴Nəmauran samit tisa vəsə batbat husur mətosuĭnan naħur nəmatan səkad naħurhes. Nəvanuan gail luyar lan be lotətan həni ke tokad natit toħo butite.”§

⁴⁵Avan sua tokad namitisau hən nalo ike, “Hai ħusan, nəboŋ gotokəmaienan gusor viles ginamit am bolai.” ⁴⁶AYesu isor vari ke, “Gamit məttokad namitisau hən nalo, nəmauran samit tisa vəsə batbat. Husur mətorin naməlasan len nəvanuan gail gol lodədas ləħevusi, avil gamito mətsasusupah mai galito hən natideh sasua. ⁴⁷Nəmauran samit tisa vəsə batbat husur mətoum hən naħurhes topəhas mōs ahai kelkel ur gail ke mətsahusur galito, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito. ⁴⁸Imagenan mətugol iħarħar ke məttodaĭm hən nəsa atəmamit ta sutuai lotogole; galit luparu bubun ahai kelkel ur gail, ale gamit mətoum hən naħurhes salit gail. ⁴⁹Bathut enan namitisau hən nəmauran siGot ikele am ke, ‘Dereh nesəvat ahai kelkel ur mai ahai pispisul gail van hən nəvanuan gail. Dereh nəvanuan gail liparu bun galevis ale lemədas bun galevis am.’ ⁵⁰Husur enan aGot dereh terin nəmatan sihai kelkel ur ħisi ta mō len natuħatan hən navile a pan len naur ta daməŋai. ⁵¹Nəmatan salit etuħat len nəda hiApel van vəbar nəda hiSekariah lotoparu buni rivuh hən nəmel tutumavan mai naim siGot. Evoi, nukel mai gamito ke aGot tipansem naur ta daməŋai sil nəmatan galen ħisi.*

† **11:37:** Len nəboŋ enan nəvanuan gail lupat len nəmel təban natev toħitol ale luhan. Lohusur naħide silat a Rom. ‡ **11:42:** Namint, narue mai natuhluhai lovi nalukai lotoriŋi len nəhanian hən nabus han ħivoi am. * **11:42:** Lev 27.30; Deu 14.22 § **11:44:** AYesu ike naFarisi gail lugol nəvanuan lotohusur galito loħinħinjal len nalo siMoses, ləsəveveu am. Num 19.16. * **11:51:** Gen 4.8; 2Chr 24.20-21

⁵² “Gamit mættokad namitisau hæn nalo, næmauran samit tisa vësa batbat! Husur mætokækol gat naþisal hæn nævanuan gail læbëtëtan hæn aGot. Gamito mætsalëboi aGot, ale mætomëdas alat lotolënon ke leläboii.”

⁵³ Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, naFarisi gail mai ahai þusan gail hæn nalo lupair dani, lotuþat hæn læbisor tasi vësa, ale lotuþat hæn læbeusi nausian todaŋ gail. ⁵⁴ Lusor utaut hæn læbitah gati, luke ligol tekëkos len nasoruan san.

12

Sagesumãan naFarisi gail

(Mat 10.26-27)

¹ Nəboŋ naluŋoh lotogëm ðonðon, lusobur masuŋ, loririhit palpal rielito, ale aYesu etuþat hæn bisor mai ahai susur san gail bai, ike, “Mætelëlägau! Na-Farisi gail lohum nayis, naþusanan salito iperŋan nævanuan þisi be galit gabag læsagol næsa lotokele. ² Natit þisi nævanuan gail lotokabut gole, dereh aGot tevuhë. Natit þisi lotosusuani, dereh tevëhoti. ³ Imaienan, næsa mættokele len næmargobut, dereh tegëm len namial, ale næsa mættosor lahlah hëni lohoim, dereh tevivile, nævanuan þisi lesësëlon hëni.

Mætemëtahw len aGot ŋai

(Mat 10.28-31)

⁴ “Nabubur sagw gail, nukel mai gamit ke, samtemëtahw len alat lotogol nibemit þimat. Nəboŋ lotogole tonon lodëdas læbigol natideh am. ⁵ Avil dereh neŋusan gamito hæn ase m̄au mætbemëtahw lan: Mætemëtahw len atenan togol nibemit þimat mai tokad nədaŋan hæn þibar hæn gamito vi lan nəhab næmatan. Nokitin, mætemëtahw lan! ⁶ Mætolëboi mætbëvur næsparo* erim hæn nəvat tokëkëreh toru a? Be nælon aGot sabonboŋ hæn ideh. ⁷ AGot eþuruŋ gat nasivur vïsusua len nækadumito. Samtemëtahw, len nænauan siGot mætosëhor masuŋ hæn næsparo tosoþur.

Sagemëmau hæn aYesu

(Mat 10.32-33, 12.32, 10.19-20)

⁸ “Nukel mai gamito, avan ideh tokel uri ke tovi esagw len nəhon nævanuan gail, aNatun Nəvanuan dereh tikel uri ke tovi hai susur sagw kitin len nəhon aŋel siGot gail. ⁹ Be avan ideh tokel uri ke savi esagw mai nævanuan gail, dereh nikel uri ke savi esagw len nəhon aŋel siGot gail.* ¹⁰ Avan ideh tosor tas aNatun Nəvanuan, næsaan san dereh timaruþat dani. Avil nævanuan tosor mëdas aNunun aGot, aGot asike eruþat næsaan enan dani.

¹¹ “Nəboŋ læbesëhar gamito a m̄o hæn naðonðonan o alat lotoil a m̄o o nævanuan totibau gail, samtinau masuŋ ke mitisor kitin mabe husur gamito o mitikel næsa, ¹² bathut len nəboŋ enan ŋai aNunun aGot dereh tevusan gamito hæn næsa m̄au mætbikele.”

Amëlmel sua topul hæn natit þisi

¹³ Beti sua len naluŋoh ikel mai aYesu ke, “Hai þusan, kel mai aŋagw ke tepëpehun nasugurun atëmanamër tomat mai ginau.” ¹⁴ Be aYesu ikel maii ke, “Tegai, ase itabtabuh len ginau hæn næbisab sëhot næsa þinor hæn gamëru? Sëpat len ginau.” ¹⁵ Beti ikel mai naluŋoh ke, “Mætelëlägau! Këtkëta këkol hæn gamito ke na-lënon-tëmëhav-hëni-an tiltile gail salibar gamito: husur nækadun næmauran sinəvanuan sëpat len natit tosoþur tokade.”

* **12:6:** Nəsparo evi natuhman namësav. * **12:9:** 2Tim 2.12

¹⁶ Eṗusan, iḃol mai galit ke, “Ikad avan sua topul hən nəvat, nətan san topul masuṽ hən nəhanian, ¹⁷ ale gai səḃon inau ke, ‘Nigol nəsa? Nəsəkad naut ideh hən nəḃetuan nəhanian hagw ḃesuh lan.’ ¹⁸ Beti ike, ‘Nigol maieg həni. Dereh nitohtoh naim nəhanian sagw gail ale neum hən ideh ləḃetibau am. Ale dereh netuan namisurhut gail, nəhanian mai natit ṗisi sagw gail lan. ¹⁹ Ale dereh nisor gabag len ginau ke, “Gukad natit tovoi isoḃur ləḃesuh tebəlav, nasihau tisoḃur. Giṗavṗav ṗai! Han, mun vahəḃaṽur.”’ ²⁰ Avil aGot ikel maii ke, ‘Gumelmel! Len mariug daməṗai gimaslav təlmam hən nəmauran sam! Ale ase tikad natgalenan gotoutaut həni mōs gaiug?’

²¹ “Dereh timaienan hən avan ideh tosaḃ tuan natite mōs gai gabag, be səkad nəsa aGot toləṗoni.”

Sa-nauan sam tetuhatuh
(Mat 6.25-34)

²² Beti aYesu isor mai aḃai susur san gail ke, “Nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hən nəmauran samito, nəsa mətḃihani; samtinau masuṽ hən nibemito mai nəsa mətḃesuni. ²³ Nəmauran esəhor nəhanian, ale nibemito esəhor nahurabat gail. ²⁴ Mitinau nəman sua, nareven†: ləsəḃabul natideh, ləsəlav kukuv nəhanian, ləsəḃatuan nəhanian sasuh lohoim, avil aGot evəṗan galito. Mətosəhor masuṽ hən nəman gail! ²⁵ Mətəloḃoi mətḃigol nəmauran samit tebəlav am len nə-nau-masuṽ-həni-an samito a? Aoa, səḃagenan! ²⁶ Mətḃedədas mətḃigol natit tokəkereh maienan, imab mətunau tuhatuh hən natit ṗisi am? ²⁷ Mitinau napusihai mai naṽide hən natovan han. Saum, sasod nahurabat. Be nukel mai gamit ke napəḃasan hən napusihai enan esəhor napəḃasan siSolomon len nahurabat bilbil san.* ²⁸ AGot ḃigol napusihai naliol ḃepəḃas maienan, naut kəmas topus daməṗai ale pelan toṗaṗ len naoven; a məhat hən natenan, tikol nahurabat gail len gamit tabtab. Wereh! Nadəlomian samit ekəkereh! ²⁹ Gamito, samtinau tabtab hən nəsa mətḃihani mai nəsa mətḃemuni, samtinau tuhatuh həni! ³⁰ Samtehum naluṽoh hən nametḃos len navile a pan lotoumum mōs natgalenan. ATəmamit len nəḃav eləboii tia ke mətumaur len natgalenan. ³¹ Avil mətələṗon nəsa aGot toləṗoni len natoḃan pipihəḃəlan, ale dereh natgalenan am legəm hən gamito.

Samterij nəlomito len nəvat
(Mat 6.19-21)

³² “Samteməḃahw, aḃai susur sagw məttohum natuhvəshəṗsip. ATəmamito ehəḃaṽur hən ḃeviol hən natoḃan pipihəḃəlan mai gamito. ³³⁻³⁴ Mətḃələṗon nəsa aGot toləṗoni, ehum məttohum hən nəṗaus mōs gamito len nəḃav hən asike emətartar be topul hən nakontit gail. Nakontit galenan, asike eḃuer, nəḃavuan vənḃənah asike evənohi, nəḃarmōm asike emədasi.‡ Bathut ke, naut nakontit sam gail lotopat lan, dereh nəloḃ tu tipat tabtab lan. Imaienan mətəṗur hən natit samit gail, ale viol hən nəvat han mai naməsəl gail.”

Utaut tabtab

³⁵ AYesu isor am ke, “Mətesun nahurabat, utaut vir nauman, gol namial samit tipaṗ tabtab. ³⁶ Mətesuḃan nəḃavuan nauman gail lototoḃ vir amasta salito ḃetəlmam dan nəḃanan hən nəlahan. Beti nəḃoṗ ḃetəlmam, ḃideldel, vəḃasua ṗai lesəṗav hən nəḃoṗita mōs gai. ³⁷ Navoian tipat len slev gail nəḃoṗ amasta ḃetəlmam, ḃeris ləḃoii ke lotolele, lotoutaut viri. Nokitin, gai tesun nahurabat nauman, ale tikel mai galit ke lebətah garu len natev, ale dereh

† 12:24: Nareven evi nəḃan tomermer sua toḃanhan namisurhutite.

* 12:27: 1Ki 10.4-7

‡ 12:33-34: Len naut susus nəḃarmōm ikat tətər nahurabat gail.

tepəpehun nəhanian van hən galito. ³⁸ Navoian tivan hən naslev gail ləbeutaut hən nagəmaian simasta salito naut kəmas bəgəm tubloh len mariug o nəboŋ nəman bəkəkəraiko.” ³⁹ Ale aYesu ike, “Be mitinau nategai ke: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənvnənah tagəmai, tautaut hən atenan asike taḅur naim vi lohoim. ⁴⁰ Gamit am, mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mətəvatvat viri.”

Nəvanuan nauman tovoi
(Mat 24.45-51)

⁴¹ Beti aPita eusi ke, “Nasuḅ, nəbol pusan enan, gukele mai ginamit ŋai o mai nəvanuan pisi am?” ⁴² Nasuḅ isor vari maiegai ke, “Ase evi nəvanuan nauman tokad nəkadun mai namitisau hən na-il-a-mo-an amasta san toriŋi ke teil a mo hən nəvanuan nauman pisi, toke tepəpehun nəhanian halito len namityal nəhanan? ⁴³ Amasta bivaḥim, bisəḅ naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh tehəhaṽur habat. ⁴⁴ Nokitin ke, amasta dereh titabtabuh len naslev enan hən bəkətkəta təban natit pisi san. ⁴⁵ Avil naslev en bikel mai gai gabag ke, ‘Amasta sagw evəlo hən bəgəmai,’ ale bətuḅat vās alalumiān mai alatpəhaṽut nauman, bihan, bəmun vatərog, gai timabe? ⁴⁶ Amasta san dereh tetəlmam len nəmariboŋ naslev enan səvatvat viri, mai namityal naslev saləboii. Amasta tita kotovi ale riŋi mai alat ləsəkad nədəlomian. ⁴⁷ Naslev toləboi naləŋonian simasta san be sautaut, mai sagol husur nəsa tokele, dereh amasta tiṽas masuṽ həni. ⁴⁸ Be naslev saləboi naləŋonian simasta san ale sagol nəsa toləŋoni, dereh amasta tiṽasi be savi vəha-sobsoḅur. Avan ideh aGot tolav tosoḅur maii, aGot ike tilav təlmam hən tisoḅur. Mai avan ideh aGot toriŋ tosoḅur len navəlan, aGot ike tilav təlmam hən tisoḅur am təban.

AYesu igol nəvanuan lepəpehw
(Mat 10.34-36)

⁴⁹ “Ginau nogəm hən nəbepəŋas navile a pan; noləŋon buni ke tatuḅat paŋ ma tia. ⁵⁰ Ikad nəbaptisanḤ hən nəbibaptais lan; ale noləŋon isa masuṽ vir nanoŋan han. ⁵¹ Mətunau ke notogəm hən nəbilav natəmat gəm vi lan navile a paŋ? Ao! Nukel mai gamito, nulav napəpehwan. ⁵² Daməŋ van tikad erim len nəbathudud ləbepəpehw dan galit gabag, eru ariḅal mai itor, itor liḅal mai eru. ⁵³ Bathut len ginau, alatmitəman lepəpehw, atəman tiḅal mai anatun ulumiān, anatun ulumiān tiḅal mai atəman; anan tiḅal mai anatvavin, anatvavin tiḅal mai anan; avilah tiḅal mai avuŋon pəhaṽut, avuŋon pəhaṽut tiḅal mai avilah san.”*

Ris ləboii ke timabe
(Mat 16.2-3)

⁵⁴ Isor tətəs mai naluṽoh ke, “Nəboŋ məttoris nəmarigw topit vi məhat len nawes, vəha-sua ŋai mətuke, ‘Dereh teus,’ ale imaienan. ⁵⁵ Mai nəboŋ nəlan toṽuv len nasaut** mətuke, ‘Dereh naut tepud,’ ale imaienan. ⁵⁶ Vanuan nagəgərasan gail! Mətokəta ləboi nətan mai nəmav ke dereh naut timabe, imabe mətodədas mətḅekəta ləboi nəsa tovisi gagai?††

Gol natəmat mai aenemi sam gail
(Mat 5.25-26)

⁵⁷ “Imabe mətodədas mətḅeləboi nəsa tonor? ⁵⁸ Nəboŋ gotovi lan nakotan mai atenan tosor tas gaiug, len naḅisal len nəyaran saməru gehisi ke mirikad

§ 12:50: Gegai aYesu isor husur na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nəmatan san bimasvi lan. * 12:53: Mic 7.6 ** 12:55: Len naut a Israel, nəlan len nasaut igol ke naut epud masuṽ. †† 12:56: Namilen ke nəsa aYesu togole len nəboŋ nauman san gail.

natəm̄at tət̄as. Asike gə̄bigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nəm̄atsistret, ale nəm̄atsistret teriṅ gaiug len navəlan nalipah, ale nalipah tibar hən gaiug len naim bəbaṅis. ⁵⁹ Nukel mai gaiug ke, asike govivile dani vəbar gəbeṽur p̄is nəvat hən nəpain nəm̄atsistret toriṅi. Len naṽide tomaienān, gimasgol natəm̄at mai aGot tutut, hən asike gə̄bipanis.”

13

Gipair dan nəsaan, sagisa o dereh gimat

¹ Ikad alatevis len nəboṅ enan lotosor mai aYesu husur auleKalili galevis, aPilate tota bun galito, ḅon hən nəda halito mai nəda hən naviolan lototutumav həni. ² AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke alaten a Kalili lusa səhor alat a Kalili p̄isi husur nəmatan salit isa maienan? ³ Ao, nukel mai gamit ke, asike mət̄bipair dan nəsaan samito, dereh mitimat hum galito. ⁴ Mətunau alat lotovi 18 lotomat nəboṅ naim tosaḥsah vi məhat a Siloam toteh len galito? Mətunau ke lusa səhor galit p̄isi am lotosuh a Jerusalem a? ⁵ Aoa, nukel mai gamit ke, asike mət̄bipair dan nəsaan samito, gamit p̄isi dereh mitimat maienan.”

Nəhai nafik səṽan

⁶ Beti aYesu eṽusan, iḅol ke, “Avan sua ikad nəhai nafik tovutani tia len nəhol nakrep san, ale ivan vəd̄as ṽite lan soḅuer. ⁷ Nə ikel mai naulum̄an tokətkəta təban nəhol ke, ‘Geris! Husur nasihau itor tia nogəm das soḅuer hən naṽit nafik len nəhai egai. Ta ḅuri! Itov kəmas, mabe?’ ⁸ Isor vari ke, ‘Nasub̄, riṅi tipat vir nasihau tesual am. Dereh nekir garu lan beti riṅ natibuluk lan. ⁹ Ale ḅiṽan len nasihau ḅegəmai, ivoi; be asike ḅiṽan, ta ḅuri!’ ”

AYesu igol abareab inor len nəSappat

¹⁰ Len nəSappat sua aYesu eṽusan len naim nəbonḅonan sua. ¹¹ Ikad abareab sual ei, nanunun tosa sua togol niben isa hən nasihau tovi 18. Ale etəmadehw masuṽ, gai edəd̄as ḅeil ḅinor. ¹² Nəboṅ aYesu torisi, ekisi gəmai ale ike, “Bareab, gumadhamakuv dan naməsahan sam̄.” ¹³ Ale eriṅ navəlan gəlaru lan. Vəha-sua ṅai eil inor təlmam ale isor sal suh nəyalalan siGot van. ¹⁴ Naulum̄an toil a m̄o len naim nəbonḅonan, nəlon ipaṅpaṅ husur aYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat, ale ikel mai naluṽoh ke, “Ikad nəmariboṅ nauman toməlevtes. Nə mət̄egəm hən mət̄bimaur len nəmariboṅ galenan, samteḅəm len nəSappat!”* ¹⁵ Ris Nasub̄ tosor vari ke, “Mətovi vanuan gəgəras! Gamit p̄isi mət̄səḥ ruḅat nəbuluk o natoṅki len nəSappat ale mət̄səḥhari vivile hən ḅemun a? ¹⁶ Be napəḥaṽut egai, tovi anatvavin aApraham, aSetan tobaṅis gati nasihau tovi 18, sanor hən ḅimakuv dan nəbaṅisian len nəSappat a?”

¹⁷ Nəboṅ aYesu tokəmaienān, galit p̄isi lotosor tasi, nahurulit isa habat, be naluṽoh kavkav lohəḥaṽur len natit tovoi buni gai togol gail.

Nəḅol p̄usan gail husur namisurhumastat mai nayis (Mat 13.31-33; Mak 4.30-32)

¹⁸ Beti aYesu ike, “Natoḥan pipihabəlan aGot imabe? Ehun nəsa? Nekəmabe? ¹⁹ Ehun namisurhumastat avan sua tobar həni len nəhol san, ale itov, egəm etibau hun nəhai, ale nəman naməsav gail loum hən nəhai ṅodṅod len nəpashəte.”

* **13:14:** Exo 20.9-10; Deu 5.13-14

²⁰ Beti isor am ke, “Nike natohan pipihabəlan aGot ehun nəsa? ²¹ Ehun nayis, napəhaʋut sua tolavi, toʋundasi len nəhad nəflaua totor* van vəbar nəflaua ʋisi totob.”

Nabopita tomagugun
(Mat 7.13-14, 21-23)

²² Beti aYesu iyar tur nabiltivile mai navile gail, eʋusan ale iyar vi Jerusalem. ²³ Ale avan sua eusi ke, “Nasub, dereh nəvanuan levis ʋai limakuv dan nəpanismen siGot a? Sasobur a?” Ale ikel mai galit ke, ²⁴ “Hisi hən mətʋebisutur bopita tomagugun; husur nukel mai gamit ke tisoʋur luke leʋis lan be lodədasi. ²⁵ Nəboʋ amahean naim tole məhat, ale tokəkol gat nabopita, dereh mətəil vivile. Mətətubət deldel len nabopita, mitike, ‘Nasub, səʋav hən nabopita hən ginamito.’ Ale gai tisor var gamit ke, ‘Nəsələboi kas gamito. Naut samit a be?’ ²⁶ Beti mətətubət sor ke, ‘Namtuhan mai gaiug. Gaiug goʋusan len naʋisal sinamit gail.’ ²⁷ Avil tike, ‘Nukel mai gamito, nəsaləboi kas gamito, gamit alat a be? Mətəvi tut, gamit məttoʋogolgol nəsaan!’* ²⁸ Dereh gamit mititaʋ, mitidesdes batriʋoriʋ len nəboʋ mətʋeris aApraham, alsak mai aJakop mai ahai kelkel ur ʋisi len natohan pipihabəlan aGot be gamit səʋomito, aGot tibar hən gamito vivile. ²⁹ Nəvanuan gail dereh legəm len nais mai nawes mai nanot mai nasaut, legəm len naut ʋisi ale lihan len nabiltihanan len natohan pipihabəlan aGot. ³⁰ Ale mətəris! Ikad nəvanuan kəmas ləʋegəm vi vanuan totibau gail, ale ikad nəvanuan totibau gail ləʋegəm vi ut kəmas.”

AYesu mai aHerot
(Mat 23.37-39)

³¹ Len nəboʋ enan naFarisi galevis logəm həni, lukel maii ke, “Geriʋ naut egai, gam yav dani husur aHerot Antipas ike tigol gimat.” ³² Ale ikel mai galit ke, “Mitia kel mai nafoks† enan ke, ‘Daməʋai mai pelan dereh nehut natəmat gail sal mai nigol sal nəvanuan limaʋur, ale hois nesib.’ ³³ Naut kəmas, len naʋisal sagw nimasvan daməʋai, pelan mai hois, bathut ke len naut a Jerusalem ʋai ahai kelkel ur ʋisi loləboi ləʋimat.

³⁴ “O Jerusalem, Jerusalem, gaiug gugolgol ahai kelkel ur gail lumat, gotububun alat aGot tosul galit van hən gaiug. Len nəboʋ isoʋur tia nuke nihavhav hən alahutai sam̄ hun natopəhaʋut tohavhav hən natuhman san gail pipihabəlan, be gomətahuni. ³⁵ Mətəris, naut a im samit eʋəʋesw.* Nukel mai gamit ke asike mətəris ginau am vir mətʋbike, ‘AGot tigol navoian van hən ategai togəm len nahəsan Nasub aGot.’ ”*

14

AYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat

¹ Len nəSappat sua, nəboʋ aYesu toʋis lohoim sinəvanuan sua toil a m̄o hən naFarisi gail, hən ʋihan, lokəta mətani. ² Ale len nəhon aYesu ʋai ikad naulum̄an narien mai navəlan gəlaru lototob. ³ AYesu eus alat lotokad namitisau hən nalo mai naFarisi gail ke, “Inor hən nəvanuan ʋigol avan ideh ʋimaʋur len nəSappat a?” ⁴ Be naut eʋut, ləsasor. ʋa aYesu etəgau atenan gol ke imaʋur ale esəvati van. ⁵ Beti eus galit ke, “Gamit ideh ʋikad anatun o nabuluk

* **13:21:** Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosoʋur. Len nasoruan ta Kris lokisi hən nəsata totor. * **13:27:** Psa 6.8 † **13:32:** Nafoks ehum nalipah be akis ike tikat bun nəman gail be səhanhani, mai ikad nəkadun mai naʋide hum nahit tosusuan gai. * **13:35:** Jer 12.17, 22.5 * **13:35:** Psa 118.26; Luk 19.37-38

toteh len naðurhuwai, asike goliv kuv tutut hēni, naut kēmas tovi nēSappat a?”
 6 Ale lodēdas lēbisor var natgalen tokele.

AGot eputsan alat lotovi ut kēmas

7 Nēboŋ aYesu tobunus ke alat lotogēm hēn nēhanan lotolekis hēn naut tovoi rivuh, iḅol, eḅusan magegai ke: 8 “Nēboŋ avan ideh ḅeus gaiug hēn gēḅegēm hēn nēlahan ideh, sagilekis hēn naut tovoi rivuh. Husur nēvanuan totibau hēn nēlahan ḅeus avan ideh totibau tosēhor gaiug, 9 dereh gai ḅegēm hēn gaiug tike, ‘Gilav namilem̄ mai ategai.’ Ale dereh nahurum̄ tisa, gimasbētah vi tut. 10 Be nēboŋ avan ideh ḅeus gaiug hēn gēḅegēm hēn nēhanan, lav naut ideh a tahw. Imagenan nēvanuan totibau hēn nēhanan, hum ma ḅegēm sor mai gaiug hēn ḅike, ‘Tegai, gaiug gevi rivuh hēn gēḅebētah ḅivoi.’ Ale len nēhon nēvanuan ḅisi lotohan mai gaiug, dereh getibau.* 11 Husur avan ideh ḅipatpat gai mēhat, dereh tegēm vi ut kēmas, be ideh ḅigol gai gabag ḅevi ut kēmas, dereh aGot teputsani.”

12 Beti aYesu isor mai atenan tousi hēn ḅihan ke, “Nēboŋ gēḅikad nēhanan tubliial o ut mēdau, sageus nabubur sam̄ gail, aḅam̄ gail, amaheam̄ gail o alat lotosuh pēpadaŋ lotopul hēn natite. Gēḅigole maienan, dereh leus tēlmam hēn gaiug ale enan tevi nē-sar-gele-an sam̄ tegēm hēn gaiug. 13 Be nēboŋ gēḅeutaut hēn nēhanan, us namēsal gail, alat nahudhubelit sanor, alat narielit togau mai ametḅesw gail; 14 ale aGot tigol navoian van hēn gaiug. Naut kēmas lodēdas lēḅisar gel gaiug, dereh nē-sar-gele-an tegēm hēn gaiug len nēboŋ alat lotonor lēḅile mēhat dan nēmatan.”

Nēḅol ḅusan hēn nabiltihanan (Mat 22.1-14)

15 Nēboŋ galit sua, tohan maii, tosēsəlōŋ hēni, isor mai aYesu ke, “Avan ideh ḅihan len nabiltihanan topat len natoŋan pipihabēlan aGot, navoian siGot igol ikab hēni!” 16 AYesu ikel maii ke, “Avan sua eutaut hēn nabiltihanan ale eus isoḅur. 17 Len namityal hēn nēhanan esul naslev san hēn ḅikel mai alat tous galit ke, ‘Mētegēmai, husur natit ḅisi eutaut tia.’ 18 Be loŋit nēholito, logēraŋi maiegai: Esua ike, ‘Ereh! Numadhaḅur nētan sua ale nimasvan hēn nēḅerisi.’ 19 Sual am ike, ‘Ereh! Numadhaḅur nabuluk tosēŋavur lotoum ḅiruuru ale nimasvan hēn nēḅeum risi lan gail.’ 20 Sua tētas am ike, ‘Ereh! Numadhalah ŋai, ŋa nodēdas nēḅegēmai.’ 21 Ŋa naslev etēlmam, ikel ur nēsa lotokele mai amasta san. Beti amahean naim nēlon ipaŋpaŋ habat ale ikel mai atenan ke, ‘Giŋad tutut vi lan nabiltiḅisal mai naḅisal gail len nabiltivile, ale sēhar namēsal gail gēmai, mai alat nahudhubelit sanor, ametḅesw gail mai alat narielit togau.’ 22 Sēdareh naslev ike, ‘Nasub, nēsa gotokele, nugol ḅisi, be naut kēmas alaten lotosoḅur, nēhanian isoḅur ipat sal.’ 23 Beti amahean naim isor vari ke, ‘Gevi lan naḅisal, husur napisbihol gail, taltal hēn nēvanuan gail hēn lēḅegēm vi lan naim sagw hēn ḅepul. 24 Husur nukel mai gaiug, galit ideh notous galit a mō, asike luhan ris nēhanian len nēhanan sagw.’ ”

Idaŋ hēn nēvanuan ḅevi ahai susur siYesu (Mat 10.37-38)

25 Nabiltiḅoh luyar mai aYesu, ale ipair van hēn galito, ike, 26 “Avan ideh ḅegēm hēn ginau ḅelēmas masuḅ hēn ginau sēhor nēbathudud san sumān tomētahun bun atēman mai anan, asoan mai anatan gail, aḅan mai aḅavinen gail, o nēmauran san am, ale elēboi ḅevi ahai susur sagw. 27 Avan ideh asike

* 14:10: Hēn naves 8-10, Pro 25.6-7

biapat n̄hai balbal san ale husur ginau, gai ed̄edas b̄evi ahai susur sagw.†
 28 Husur gamit ideh b̄ike b̄eum h̄en naim sahsah vi m̄ohat; gai teb̄etah bai h̄en b̄ep̄urun̄ tuan n̄evat h̄en b̄el̄eboii ke ihau h̄en naim b̄ihav̄ m̄au a? 29 Asike b̄imaienan, tehir n̄ep̄audesen san be ed̄edas b̄eum p̄isi, ale dereh n̄evanuan p̄isi lotorisi, letub̄at sor vilesi, ke, 30 ‘Geris atenan. Etub̄at um h̄en naim be ed̄edas b̄eum p̄isi.’ 31 O nakiñ ta be ia gol n̄obalan mai nakiñ togon be sab̄etah h̄en b̄ebunusi bai ke, nasoltia tovi 10,000 san el̄eboi b̄ib̄al s̄ehor togon tokad 20,000 toḡem h̄en b̄ib̄al maii m̄au a? 32 Binau ke ed̄edas b̄ib̄al s̄ehori, esul avan sua san tosor m̄osi mai nakiñ togon n̄ob̄on̄ totoh a tut sal, h̄en b̄eusi ke, ‘N̄obalan tinon̄ mabe?’ 33 Imagenan, gamit ideh asike b̄er̄in̄ gab̄ulan natit p̄isi san, gai ed̄edas b̄evi ahai susur sagw.

N̄etas, nabus han tomasig
 (Mat 5.13; Mak 9.50)

34 “N̄etas ivoi len n̄ehanian, be nabus h̄en n̄etas b̄imasig h̄en b̄edube, teḡem vi tas t̄etas am mabe? 35 N̄etas enan sanor h̄en b̄igol n̄etan b̄ivoi, sanor h̄en b̄igol natib̄uluk len naut soḡog b̄ivoi h̄en n̄etan, n̄evanuan p̄isi lubar h̄eni ñai.‡ Avan ideh tokad n̄edariñan h̄en b̄es̄es̄olon̄, tes̄es̄olon̄ buni.”

15

Nasipsip tomasig

1 Boñ sua n̄evanuan n̄etaks gail mai alat n̄esaan loḡem t̄eban aYesu h̄en l̄ebes̄es̄olon̄ h̄eni. 2 Ale naFarisi gail mai ahai p̄usan h̄en nalo loñit n̄eholito, lusor m̄etm̄etan h̄eni ke, “Atenan eh̄ehāv̄ur h̄en alat n̄esaan, ale ihan tu mai galito.”

3 Imagenan ikel n̄ob̄ol p̄usan egai mai galito, ike, 4 “Gamit ideh b̄ikad nasipsip tovi 100 ale esua b̄imasig, timabe? Dereh ter̄in̄ lotovi 99 len n̄em̄ar̄ireu ale tidon̄ tosua tomasig van v̄es̄abi. 5 N̄ob̄on̄ tosabi tonon̄, er̄in̄i len n̄ebathuv̄eson, ikemkem. 6 Ale n̄ob̄on̄ tovahim, ekis nabubur san gail mai alat lotosuh p̄ep̄adan̄, loḡem b̄on̄b̄on. Ike, ‘M̄eteh̄ehāv̄ur mai ginau husur nusa b̄ nasipsip sagw tomasig!’ 7 Nukel mai gamit ke, imagenan, len n̄em̄av̄ dereh tikad nakemkeman t̄eban avan ideh topair dan n̄esaan van h̄en aGot b̄es̄ehor nakemkeman t̄eban alat lotovi 99 lotonor, o lotonau ke lotonor, ke n̄ep̄airan dan n̄esaan sanor h̄en galito.”

N̄evat tovi silva tomasig

8 Ale aYesu isor am ke, “Nap̄ehāv̄ut ideh, b̄ikad nakoin lotovi silva* tos̄eñavur ale esua imasig, gai timabe? Dereh tepigau nam̄ial, tesisir lohoim, ale don̄ vahvahuri van v̄es̄abi. 9 Ale n̄ob̄on̄ tosabi ekis nabubur san gail mai alat lotosuh p̄ep̄adan̄, leḡem b̄on̄b̄on. Ike, ‘M̄eteh̄ehāv̄ur mai ginau husur nusa b̄ n̄evat sagw tomasig.’ 10 Imagenan, nukel mai gamit ke, aGot mai an̄el san gail lukemkem n̄ob̄on̄ n̄evanuan n̄esaan ideh topair dan n̄esaan san.”

Anatun ulum̄an tomasig

11 Ale aYesu isor t̄etas ke, “Ikad naulum̄an sua tokad anatun ulum̄an eru. 12 Ahai a tahw ikel mai at̄eman ke, ‘Tata, nahudhutite b̄evi esagw n̄ob̄on̄ ḡeb̄imat, gilavi mai ginau gagai.’ Ale gai ep̄ep̄ehun natit p̄isi mai anatun ḡelaru. 13 S̄edareh ahai a tahw elul h̄en natit p̄isi san, ivan iyar vi lan n̄ek̄antri a tut. Ale len naut enan em̄edas n̄evat san len n̄em̄auran tosa. 14 N̄ob̄on̄ n̄evat p̄isi

† 14:27: Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis h̄en b̄imat sil na-husur-aYesu-an. ‡ 14:35: Len n̄ob̄ol egai n̄etas silat a Jutea evi vat tovi sol lotohiri a ut. * 15:8: Nakoin tovi silva len naut egai evi n̄etrahma tovi nap̄urp̄uran h̄en n̄em̄ar̄ibon̄ tosua. Ehun natenarius.

san tohav, ikad nəboŋ nəhanian toḅuer len nəkantri enan kavkav, ale atenan etuḅat par hanian. ¹⁵ Na ia tah mai nəvanuan sua len nəkantri enan tosəvati vi lan nəmarireu san gail hən ḅevəŋan nabuai gail. ¹⁶ Nəmal ihat atenan van ike tihanukub hən nəbilit nəvit nəhai tovəŋan nabuai həni, be avan ideh səlav natideh maii. ¹⁷ Nəboŋ nənauan san tovan vəmasil, ike, 'Numabe? Alat lotoum setəmagw lukad nəhanian isoḅur mai hudhuhanian tosuh, be gegai ginau numat hən nəmalkəkatan! ¹⁸ Dereh nile məhat, nivan hən atata sagw ale nikel maii ke, "Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug, ¹⁹ sanor hən gəḅike anatum̃ hən ginau am. Gol ke nehūm nəvanuan nauman sam̃ ŋai." ' ²⁰ Ale nəboŋ tole məhat tonəŋ, ivan hən atəman. Be nəboŋ toyaryar a tut sal, atəman eris ləboii, nəlon itaŋisi ale igam van həni, elugum̃ gati, esum̃ nətarhon.

²¹ "Beti anatum̃ isor maii ke, 'Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug. Sanor kasi hən gəḅike anatum̃ hən ginau am.' ²² Be atəman ikel mai naslev san gail ke, 'Mətetutut, lav nahurabat tovoi buni gəmai, ale kole lan. Siriv hən nariŋ len nəŋarhuvəlan, kol naributbut len narien gəlaru. ²³ Liv natuhḅuluk tokənoh gəmai, tibuni, utaut həni, ale datihan, datehəhaṽur, ²⁴ husur anatugw egai imat tia be imaur tətəs am, imasig tia be evisi am.' Ale lotuḅat hən nahəhaṽuran.

²⁵ "Len nəboŋ enan ahai a m̃o itoh marireu. Nəboŋ togəmə pəpadaŋ hən naim, esəsəloŋ hən nəwəlan hən navus beltaŋ mai nəsavan, ²⁶ ŋa ekis naslev sua, ale eusi nəsa tovisi a im. ²⁷ Ale isor vəri ke, 'Aṽam̃ etəlmam, ale atəmaṽ etibun natuhḅuluk tokənoh husur aṽam̃ imaur, etəlmam.' ²⁸ Ahai a m̃o, nəlon ipaŋpaŋ, emətahun ḅəḅis lohoim ale atəman evivile, isor ṽəhṽəhi. ²⁹ Beti isor var atəman ke, 'Geris! Len nasihau isoḅur noum sam̃, ale səkad nəboŋ ideh notopair dan nəsa gotokele. Be səkad nəboŋ ideh gotolav natuhnani mai ginau hən nəḅikad nahəhaṽuran mai nabubur sagw gail. ³⁰ Avil nəboŋ anatum̃ togəmai, aten boh tohan p̃is natit p̃isi sam̃ len alatpəhaṽut lotoḅur hən nibelito, gotibun natuhḅuluk tokənoh m̃osi!' ³¹ Beti isor malum̃lum̃ ke, 'Anatugw, gaiug gutoh akis mai ginau, natit p̃isi sagw evi esam̃. ³² Datimasgol nahəhaṽuran, datimaskemkem bathut aṽam̃ enan imat be gagai imaur, imasig be gagai evisi.' "

16

Nəbiltivanuan hən natite saum savoi

¹ Beti aYesu isor tətəs mai ahai susur san gail ke, "Ikad naulum̃an sua toplu hən natit isoḅur tokad nəbiltivanuan nauman tokətkəta təban natit p̃isi san. Amahean enan esəsəloŋ hən na-kel-uri-an ke nəvanuan nauman san emədəs natit san gail. ² Ale ekisi gəmai, beti eusi ke, 'Nəsaganan notosəsəloŋ həni len gaiug? Gikel ur nəsa gotogole len nauman sam̃ hən natit p̃isi sagw, husur nauman enan sam̃ hən na-kətkəta-təban-an esib.' ³ Nəbiltivanuan nauman isor len gai gabag ke, 'Nimabe? Husur amasta sagw ibar hən ginau dan nauman sagw. Nəsədaŋ hən nakiran; nahurugw isa hən nəḅeŋir nəvanuan hən nəvat. ⁴ Ganan! Noləboi nəsa nəḅigole hən ke, nəboŋ nəḅesib hən nauman sagw nəvanuan gail dereh lekis ginau vi lohoim salito.' ⁵ Imagenan, ekis nəvanuan ṽisusua lotokad nəkabut simasta san. Eus esua ke, 'Gukabut simasta sagw evis?' ⁶ Isor vəri ke, 'Natram naoil naoliv tovi 100.' Ale ikel maii ke, 'Lav nəkabut sam̃ gəmai, gebətah, gitos 50 tutut.' ⁷ Beti eus togon am ke, 'Ale gaiug, gukad nəkabut evis?' Ale isor vəri ke, 'Nəhad nawit tovi 1,000.' Ale ikel maii ke, 'Lav nəkabut sam̃ gəmai, gitos 800.' ⁸ Naut kəmas nəbiltivanuan nauman sanor, amasta san isor ivoi həni husur elələgau hən gai len namitisau san.

Imaienan! Naur ta daməŋjai hən navile a pan lukad namitisau hən navide silat lotosum̄an galito be anatum namial ləsəkad namitisau hən navide silat navile a pan.”⁹ AYesu isor am ke, “Nukel mai gamito, lav nəvat hən navile a pan hən bəsusupah mai nəvanuan gail hən ləbēgəm vi bubur samito. Nə nəboŋ nəvat b̄ihav, dereh aGot tikel nahəhaʋuran mai gamito len naut a im vi sutuai.

¹⁰ “Avan ideh togolgol tonor len natit tovis, gai am igolgol inor len tosoḅur, ale avan ideh togolgol sanor len natit tovis, gai am igolgol sanor len tosoḅur.

¹¹ Asike mət̄betəgau b̄inor hən nəvat mai natit gail hən navile a pan, asike aGot eriŋ natit tosoḅur san len navələmito. ¹² Ale asike mət̄b̄inor hən natit sinəvanuan tile, ase teriŋ natit len navələmito hən b̄evi samit gabag? ¹³ Naslev ideh edədas b̄evi slev simasta toru len nəboŋ tosua. Dereh temətahun bun tesua ale teləmas bun togon o dereh tidaŋ len tesua ale tinau ke togon tovi ut kəmas. Mət̄odədas mət̄beum siGot tovi amasta samito mai nəvat tu tovi masta samito.”

Nalo siGot asike egəgel

(Mat 11.12-13, 5.31-32; Mak 10.11-12)

¹⁴ Nəboŋ naFarisi gail lotoləmas bun nəvat lotosəsəlon hən natgalenan, lusor viles aYesu. ¹⁵ Nə ikel mai galit ke, “Gamit boh mət̄upatpat gamit məhat len nəhon nəvanuan gail, avil aGot eləboi nəlomitō. Husur natideh nəvanuan gail lotodaŋ lan len nənauan salito, lotoləŋon masuʋ həni, evi pahsago len nənauan siGot, emətahun buni.”

¹⁶ AYesu isor am ke, “Nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail, lupat van vəbar nəboŋ siJon. Husur nəboŋ siJon, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur natoħan pipihabəlan aGot, totaltal hən nəvanuan p̄isi hən ləbēbis lan.*

¹⁷ Idaŋ hən nəmav mai navile a pan ar̄bēb̄uer, be idaŋ səhori hən nəmaʋirhət natosian hən nalo b̄imasig.

¹⁸ “Naulum̄an ideh totiʋos hən asoan ale tolah mai napəhaʋut tile, atenan igol naitian toḅur kotov nəlahan.* Ale naulum̄an ideh tolah mai napəhaʋut asoan totiʋos həni tia, aulum̄an enan igol naitian toḅur kotov nəlahan.”

Nəb̄ol p̄usan husur naulum̄an tokad natite mai aLasarus

¹⁹ AYesu isor am ke, “Ikad naulum̄an sua tokad natite tosun nahurabat toboŋboŋ tokab. Len nəboŋ p̄isi ikad nakontit tosoḅur səhor nəsa tonor hən nəmauran san, ale akis ihan len nahəhaʋuran hən nəhanian tovoi ŋai. ²⁰ Len nametləkau san loriŋ naməsəl sua tovi manus ipat, nahəsən aLasarus. ²¹ Ike tihanukub hən nasughanian toteh dan natev sitenan tokad natite. Nalipah gail luŋol nəmanuŋ san gail.

²² “Nəboŋ tobar nəboŋ san, aməsəl imat ale aŋel gail lupati, riŋi təban aApraham len nəmav. Atenan tokad natite am imat ale lutavuni. ²³ Len nəhab nəmatan, len na-ləŋon-isa-an san tovan vəsə masuʋ, ekəta vi məhat ale eris aApraham mai aLasarus təban. ²⁴ Nə ikai van həni ke, ‘Tata Apraham, gilolosa hən ginau ale səvat aLasarus hən b̄etur nagelhəŋarhuvəlan len nəwai, b̄imosmos hən b̄eriŋi len nameagw b̄esusus. Nibegw epəŋas vəsə masuʋ len nəhab egai.’ ²⁵ Avil aApraham isor vari ke, ‘Anatugw, nau gat natit saŋ gail tovoi gotokade len nəmauran saŋ, ale natit gail tosa aLasarus tokade. Be gagai eləŋon ivoi am len nəlon ale gaiug goləŋon isa. ²⁶ Natgalen imaienan, be ikad natsual am. AGot eriŋ nabiltib̄ur toseŋav tosareh hən b̄epəpəhun ginamito dan gamito, hən ke alat lotoke ləb̄ivan dan naut egai van hən gamito, lodədasi.

* **16:16:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke namilen len naut egai imaiegai ke: namtikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natoħan pipihabəlan aGot, nəvanuan p̄isi lototaltal hən ləbēbis lan. * **16:18:** Exo 20.14

Ale alat lotoke læbegəm hən ginamito dan naut enan lodədasi.’ ²⁷ Nja isor vari ke, ‘Beti neus gaiug, Tata, ke goləboi gəbesəvati van hən nəbathudud sagw, ²⁸ husur nukad aʋagw erim, ale eləboi bikel nalələgauan mai galito hən ke, salegəm len naut na-ləŋon-isa-an egai.’ ²⁹ Be aAraham ike, ‘Lukad natosian siMoses mai ahai kelkel ur gail. Ivoi ke lesəsəlōŋ husuri.’ ³⁰ Ike, ‘Aoa Tata Araham, be avan ideh len naut nəmatan bivan hən galito, dereh lipair dan nəsaan salito.’ ³¹ Beti aAraham ikel maii ke, ‘Asike læbesəsəlōŋ husur aMoses mai ahai kelkel ur gail, asike logəgel hən nənauan salit hən læbedəlōm avan ideh, naut kəmas tole məhat dan nəmatan.’ ”

17

Nəsaan, narubəatian, nadələmian mai nauman (Mat 18.6-7, 21-22; Mak 9.42)

¹ AYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Natit lototaltal hən nəvanuan gail hən læbigol bisa, læbiteh dereh legəmai, avil atenan togol lototeh, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat. ² Atenan, bigol avan ideh bigol nəsaan, ivoi am hən atenan ke lubaŋis gat nabiltivat toŋorŋori len naholoan ale bar hən len tas.* ³ Mətelələgau hən gamito. Aʋaŋ bigol nəsaan, kel maii ke togol nəsaan, ale bəpair dan nəsaan san, gerubəati dani. ⁴ Bigol nəsaan van hən gaiug vəha-məlevru len nəmaribōŋ tosua, ale bətəlmam van hən gaiug vəha-məlevru toke, ‘Nupair dan nəsaan sagw,’ gerubəat nəsaan galen dani.”

⁵ Ale ahai pispisul gail lukel mai Nasub ke, “Gigol nadələmian sinamito tetibau am!” ⁶ Nja Nasub ike, “Məttəkad nadələmian tokəkereh hun namisurhumastat, məttələboi məttakel mai nəhai malperi† egai ke, ‘Gimakuv ale gimabul gaiug len tas,’ ale dereh təmaienan.

⁷ “Məttəkad naslev totivtiv nətan marireu o tokətkəta təban nasipsip, nəbōŋ tovahim dan nəmarireu, gamit ta be take, ‘Gəm tutut, gebətah, gihan?’ ⁸ Aoa, səmaienan. Take, ‘Geutaut hən nəhanian mōs ginau, sun nahurabat tonor ale lav nəhanian mai ginau vir nəhanan mai namunan binoŋ. Ale nəbōŋ gotogole binoŋ goləboi gəbihan, gəbemun.’ ⁹ Amasta esipa vi təban naslev togol nəsa tokele a? Aoa! ¹⁰ Imaienan hən gamit am. Nəbōŋ məttogol natit pisi aGot tokel mai gamit hən məbigole, mitike, ‘Namtovi naslev kəmas ŋai; namtugol nəsa aGot tokele ŋai.’ ”

Naulumān tosəŋavur lotokad naleprosi

¹¹ Len nəyaran san, nəbōŋ tovi Jerusalem, aYesu iyar len navilah hən naut a Samaria mai a Kalili. ¹² Nəbōŋ tobar navile sua, naulumān tosəŋavur lotokad naleprosi lobubur maii. Loil a tut* ¹³ ale lukai habat ke, “Yesu, Masta, gilolosa hən ginamito!” ¹⁴ Nəbōŋ toris galito, ikel mai galit ke, “Mitia vusan gamit mai ahai tutumav gail.”* Ale len nəyaran salit van, lumaur, luveveu. ¹⁵ Galit sua, nəbōŋ toris ke tomaur, etəlmam van, eputsan nahəsan aGot habat. ¹⁶ Ale iteh len tan, ekəta vi pan bathurien aYesu ale esipa vi təban. Be gai evi auleSamaria. ¹⁷ Beti aYesu ike, “Be savi tosəŋavur lotoveveu a? Lotoməlapat, galit lutoh a be? ¹⁸ Səkad avan ideh hən totəlmam hən toputsan nahəsan aGot, be ametbōs egai ŋai a?” ¹⁹ Beti ikel maii ke, “Gile məhat, givan; nadələmian sam̄ igol gumaur.”

* **17:2:** Nabiltivat enan eməlas habat, natoŋki esulsul hən hən bəbul dasdas nawit hən bəgəm vi flaua. † **17:6:** Nəhai malperi evi nabiltihai tokad nəharhəte topat nasihau tosōbur, toharhar təlmam.

* **17:12:** Lev 13.46 * **17:14:** Lev 14.1-32

Natohan pipihabəlan aGot tegəm ɲais?
(Mat 24.23-28, 37-41)

²⁰ Boŋ sua naFarisi gail lous aYesu ke, “Natohan pipihabəlan aGot tegəm ɲais?” AYesu isor var galit ke, “Natohan pipihabəlan aGot sagəm len nakətaan.
²¹ Avan ideh asike ike, ‘Geris, ipat gegai!’ o ‘Ipat ea!’ husur natohan pipihabəlan aGot satopat mai gamito.”

Nagəmaian siNatun Nəvanuan

²² Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Len nəboŋ bəgəmai, dereh məteləŋon ke məteris nəmariboŋ ideh siNatun Nəvanuan, avil asike mətorisi. ²³ Nəvanuan gail dereh likel mai gamit ke, ‘Geris, gai sage!’ o ‘Geris, gai saga!’ Samtedəlom galito, samtehusur galito. ²⁴ Husur aNatun Nəvanuan, len nəboŋ san, tesumnan nasəmoropun toŋias nəmav kavkav. ²⁵ Be a tahw hən natgalen bəvisi, timasləŋon tisa hən natit bisoḅur ale naur ta daməŋai limasmətahuni. ²⁶ Naṽide ləbikade len nəboŋ gail siNatun Nəvanuan dereh lehun naṽide silat lototoh len nəboŋ siNoah gail. ²⁷ Nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludam hən nəlahan gail van vəbar nəboŋ aNoah toḅis len nabiltiḅot totibau masuṽ lotokisi hən nəak. Beti nabiltius eus, nilev egəm van, natit pisi imasig. †
²⁸ Imagenan len nəboŋ gail siLot. Luhan, lomun, loṽur natite, loṽur hən natite. Lumabul tite mai lous hən naim gail. ²⁹ Be len nəboŋ aLot toriŋ naut a Sotom, nəhab mai nəsalfa§ aruteh dan nəmav van, navile kavkav imasig. **
³⁰ Timaienan len nəboŋ aNatun Nəvanuan bəvisi len nədaŋan san.” ³¹ AYesu isor am ke, “Len nəboŋ enan, avan ideh bitoh a məhat len navurun naim timasgam tutut dan naim san, satimariŋ hən bitariv natit san gail. Ale avan ideh len nəmarireu tu satetəlmam vahim hən bəpat natideh. ³² Mitinau gat asoan aLot.* ³³ Avan ideh bəgol risi ke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig. Be avan ideh bədam həni ke bəmasig, dereh aGot tigol timaur vi sutuai. ³⁴ Nukel mai gamit ke, len nalenmariug enan dereh nəvanuan eru aripat len nəmel bəsua; aGot tilav kuv tesua ale togon tipat. ³⁵⁻³⁶ Napəhaṽut eru arelis dasdas namisurhuwit len naut tesua ɲai; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.” ††

³⁷ Beti ahai susur gail lousi ke, “Dereh tevisi a be, Nasuḅ?” Isor var galit, isor kəta ke, “Len naut ideh natit tomat topat lan, nabiltiman tohanhan natit tomat dereh lemələh gəm ḅon ei. Avan tokad namətan eləboi bərisi.”

18

Na-sor-tuṽ-an mai nəbatunau tous tabtab hən nanoran

¹ Beti aYesu ibol mai galit ke limassor tuṽ tabtab, nəlolit sateur na-sor-tuṽ-an, letəgau gati. ² Ike, “Len nabiltivile sua ikad nəmatsistret samətahw len aGot, tonau ke nəvanuan gail lotovi ut kəmas. ³ Ale len nabiltivile enan ikad abatunau pəhaṽut togəm akis həni hən bəŋiri ke, ‘Gigol tinor hən ginau hən asike aenemi sagw bəmədas ginau am.’ ⁴ Idareh, nəmatsistret emətahuni van vəbar toke, ‘Nəsamətahw len aGot, ale nəvanuan gail lovi ut kəmas hən ginau. ⁵ Be husur ke nəbatunau enan toŋir batiriŋriŋ hən ginau, nupetəmas həni! Dereh nigol tinor həni hən asike bəŋir akis hən ginau van nimat.’”
⁶ Beti Nasuḅ ike, “Mətesəsəloŋ hən nəsa nəmatsistret tosa tokele! ⁷ AGot dereh tigol tinor hən galit totabtabuh len galito, lotokai van həni len nalennəyal mai

† 17:27: Hən naves 26-27, ris Gen 6.5-7.24 § 17:29: Nəsalfa evi nəvat toyanŋaŋ. Goləboi gəḅisabi pəpadaŋ hən nəhab a Bu. ** 17:29: Hən naves 28-29, ris Gen 18.20-19.25 * 17:32: Gen 19.26 †† 17:35-36: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves 36 Naulumnan eru areum ḅonḅon marireu; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.

nalenmariug a? Dereh tevêlo hên ðevi tarhêt salito a? ⁸ Ao, nukel mai gamit ke dereh tigol nanoran hên galit tutut. Avil nêboŋ aNatun Nêvanuan ðegêmai, dereh tisab nadêlomian len navile a pan o teþuer?”

NaFarisi mai nêvanuan nêtaks

⁹ AYesu ikel nêbol þusan egai mai galevis lotonau ke lotonor be lunau ke nêvanuan tile gail lêsavi natideh. Isor kêta ke, ¹⁰ “Naulumân eru arovi mêhat vi lan naholêvat todar vis naim siGot hên arbisor tuŵ. Gêlar togon evi Farisi, togon evi vanuan nêtaks. ¹¹ NaFarisi eil, isor tuŵ van hên gai gabag ke, ‘Got, nosipa len gaiug husur ke ginau nêsasumân alat galenan, nêvanuan gail lotogêgêras hên lêbilav kuv nêvat, alat lêsanor, alat lotogol naitian toþur kotov nêlahan, o sumân ategai am tovi nêvanuan nêtaks. ¹² Nêsehân vêha-ru len nawik þisi, noviol hên nahudhut tosua dan tosêjavur notokade.’ ¹³ Avil togon tosor tuŵ, eil a tut, salêŋon ke tekêta vi mêhat vi lan nêmav be len na-lêŋon-isa-an san isar batut, ike, ‘Got, gilolosa hên ginau, ruþat nêsaan dan ginau notovi vanuan nêsaan!’ ¹⁴ Nukel mai gamit ke, atenan ivahim, nêsaan san imaruþat. Len nêhon aGot, atenan inor, savi naFarisi. Bathut avan ideh þipatpat gai mêhat, dereh tegêm vi ut kêmas be ideh togol gai gabag tovi ut kêmas, aGot dereh teputsani.”

AYesu mai natuhtêtai gail

(Mat 19.13-15; Mak 10.13-16)

¹⁵ Nêvanuan gail losêhar anatulit gail am van hên aYesu, hên ðeriŋ navêlan len galito hên navoian ðegêm hên galito. Nêboŋ ahai susur gail lotorisi, losivoh len galito. ¹⁶ Be aYesu ekis galit gêmai, ike, “Mitidam̄ hên natuhtêtai gail legêm hên ginau, samtikai tas galito, husur natohan pipihabêlan aGot evi silat lotosumân galito. ¹⁷ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike ðehêhaŵur hên natohan pipihabêlan aGot hum natuhtêtai, asike asike êbis lan.”

Naulumân toil a m̄o topul hên natite

(Mat 19.16-30; Mak 10.17-31)

¹⁸ Naulumân sua toil a m̄o eus aYesu ke, “Hai þusan gotovoi, nimabe hên nêþikad nêmauran vi sutuai?” ¹⁹ Ale aYesu isor vari ke, “Imabe gotokis ginau ke notovoi? Sêkad avan ideh tovoi—aGot sêþon ŋai. ²⁰ Gaiug golêboi nakelean todaŋ gail lotoke: ‘Sagigol naitian toþur kotov nêlahan, sagigol avan ideh timat,* sagevênah, sagelibliboŋ—len nakotan am sagelibon, putsan atêmam̄ mai anam̄ len nênauan sam̄.’” ²¹ Atenan ike, “Nêboŋ notovi tuhtêtai vêbar damêŋai nugol natgalenan þisi.” ²² Nêboŋ aYesu tosêsêlon hêni, ikel maii ke, “Natesual am gupar. Þur hên natit þisi gotokade ale pêpêhuni mai namêsal gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot totêgau gati m̄os gaiug len nêmav. Bêti gegêm husur ginau.” ²³ Avil nêboŋ atenan tosêsêlon hên natgalenan, nêlon isa husur ke topul hên natit tosêþur.

²⁴ Nêboŋ aYesu tokêta van hêni ike, “Idaŋ masuŵ hên alat lotopul hên natite lêþevi lan natohan pipihabêlan aGot. ²⁵ Mêtolêboii ke idaŋ habat hên nêkamel ðêbis tur len naburhunil sêsod. Idaŋ sêhori am hên nêvanuan topul hên natite ðêbis len natohan pipihabêlan aGot.” ²⁶ Be alat lotosêsêlon hên natenan lousi ke, “Bimaienan, ase têbis lan? Sêkad avan ideh þikad nêmauran vi sutuai.” ²⁷ Ale aYesu ike, “Natideh nêvanuan todêdas þigole, aGot elêboi þigole.” ²⁸ Ale aPita ike, “Geris, ginamit namtorin sinamit þisi tia hên namttohusur gaiug.”

* **18:20:** Nêboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nêlol paŋpaŋ sam̄ o nalêŋonian sam̄ ŋai. * **18:20:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

²⁹ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nusor kitin mai gamit ke, avan ideh toriņ naim o asoan o aġan gail o tata mai nana o anatun gail mōs natohan pipihabēlan aGot, ³⁰ dereh tikad natgalen p̄isi tisoḅur tētas am len nēboņ eg ta damēņai len navile a pan. Ale len nēboņ ḅegēmai len nēmav dereh tikad nēmauran vi sutuai.”

*AYesu ikel tasi am ke dereh timat
(Mat 20.17-19; Mak 10.32-34)*

³¹ AYesu esəhar tosəņavur pisan toru san lutoh sēbolito, ale ikel mai galit ke, “Datovi mēhat vi Jerusalem, ale natit p̄isi ahai kelkel ur lototosi husur aNatun Nēvanuan, dereh lisarpoh. ³² Alatevis a Jerusalem leriņi len navēlan alat lēsavi Ju. Dereh lisor vilesi, lisor mēdasi, leṽulaii, ³³ lebilas habat hēni ale ligol timat. Be len nēmariboņ titor dereh tile mēhat tētas.” ³⁴ Ahai susur gail lēsālēboi natideh lan. Namilen esusuah dan galito gol ke lēsālēboi nēsa aYesu tosor husuri.

*Partimeus
(Mat 20.29-34; Mak 10.46-52)*

³⁵ Nēboņ aYesu tovan pēpadaņ hēn naut a Jeriko, ametḅesw sua ebētah gəgarhēp̄isal, eņir nēvanuan gail hēn nēvat. ³⁶ Nēboņ tosēsəloņ hēn naluṽoh toṽot eus ke nēsa tovisi enan. ³⁷ Galit lukel maii ke, “AYesu ta Nasaret satoyar van.” ³⁸ Ale ikai ke, “Yesu, aNatun siTevit†, nēloṁ titaņis ginau, gol tivoi hēn ginau!” ³⁹ Ale alat lotoyar a mō losivoh lan hēn ḅemədəu, ris tokai habat am ke, “ANatun siTevit, nēloṁ titaņis ginau, gol tivoi hēn ginau!” ⁴⁰ Ņa aYesu eil, ale ikel ke lesəhar atenan gēm hēni. Nēboņ togēm pēpadaņ aYesu eusi ke, ⁴¹ “Guke nigol nēsa hēn gaiug?” Ale ike, “Nasub, nuke nekēta.” ⁴² Ale aYesu isor maii ke, “Gekēta! Nadəlomian saṁ igol gumaur.” ⁴³ Vəha-sua űai ikad nakētaan ale ehusur aYesu, isal suh nēyalyalan siGot. Nēboņ nēvanuan p̄isi lotorisi, galit am lōputsan nahəsən aGot.

19

AYesu mai aSakias

¹ Beti aYesu eḅis len naut a Jeriko ale iyar tur lan. ² Ikad aulumān sual ei nahəsən aSakias; gai eil a mō hēn nēvanuan nētaks gail ale epul hēn nēvat mai natite. ³ Ike terisi ke aYesu ase, be husur toṽitol edədasi bathut ke naluṽoh lotoil kəkol hēn gai. ⁴ Ņa igam vi mō ale epəlau len nēhai sikaṁor* hēn ḅeris aYesu, husur ke dereh tiyar van ei. ⁵ Ale nēboņ aYesu tobar naut enan, ekēta vi mēhat ale ikel maii ke, “Sakias, gimariņ tutut. Damēņai nimastoh len naim saṁ.” ⁶ Ņa imariņ vi pan tutut ale ike “Ivoi,” mai aYesu, ikemkem habat. ⁷ Nēvanuan p̄isi lotoris natenan loņit nēholito, lusor mət̄mətan hēni ke, “Gai evi lohoim sinaulumān nēsaan hēn ḅitoh maii.” ⁸ Avil aSakias ile mēhat, ikel mai aYesu ke, “Geris, Nasub, len nahudhut toru hēn natit p̄isi sagw, gagai űai nulav nahudhut tesua mai naməsəl gail. Ale nēḅegəras avan ideh hēn nēḅevənah, dereh nisar gel vəha-vat hēni!” ⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Damēņai nē-lav-kuvi-an dan nēsaan egēm bar naim egai. Bathut ategai am evi sua len nēpasusan siApraham. ¹⁰ Husur aNatun Nēvanuan egēm hēn ḅidoņ alat lotomasig, hēn ḅilav kuv galit dan nēsaan.”

*Nəḅol p̄usan husur nēvat
(Mat 25.14-30)*

† **18:38:** AYesu savi anatun matmat aTevit be ehusur nēpasusan siTevit. ehun nēbaņ be golēboi gəḅihan navite.

* **19:4:** Nēhai sikaṁor

11 Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəlon hən natgalenan, aYesu iḅol ḡusan, husur egəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem ale lunau ke natohan pipihəbələn aGot ḅevisi ta bogai.† 12 Imagenan aYesu ike, “Aulumān sua len nəbathudud toil a m̄o len nəkantri san eutaut hən ḅevi lan nəkantri sual a tut hən əbilitikiŋ ei ḅitabtabuh lan hən ḅetəlmam ḅegəm vi kiŋ hən naut san. 13 Ale ekis naslev lotovi ulumān tosəŋavur gəmai, ilav namina‡ tosəŋavur mai galit v̄isusua, ike, ‘Məteum len nəvat galenan vir natəlmaman sagw.’ 14 Be alat len nəkantri san lomətahun buni ale losul galit galevis a tahw həni hən ləḅikel mai nəbilitikiŋ ke, ‘Namtsaləŋon ategai hən ḅevi kiŋ sinamito.’ 15 Naut kəmas, egəm vi kiŋ ale nəboŋ totəlmam episul hən alatenan gai tolav nəvat mai galit ke legəmai. Ike teləboi nəvat lotosəhori len nəvat tolav mai galito. 16 Esua toil a m̄o egəm ike, ‘Nasub̄, namina sam̄ episan esəŋavur am.’ 17 Ale ikel maii ke, ‘Nauman sam̄ ikab, govi naslev tovoi! Husur ke gotodaŋ len natenan tokəkereh, dereh gekətkəta təban nəbilitivile tesəŋavur.’ 18 Beti sual am egəm ale ike, ‘Nasub̄ namina sam̄ episan erim am.’ 19 Na nakiŋ ikel maii ke, ‘Gaiug, dereh gekətkəta təban nəbilitivile terim.’ 20 Beti naslev tile am egəm ale ike, ‘Nasub̄, namina sam̄ bogai; noruŋ gole len natuhtaol hən nəḅesusuan buni. 21 Nomətahw len gaiug husur gutaltal, nəkadum̄ ehəhaiv, gulav kuv nəsa gəsariŋi, gotətariv nəsa gəsəməbule.’ 22 Nakiŋ isor vari ke, ‘Govi naslev tosa vəsa! Len nasoruan sam̄ gotomadhakele, neṽusan gaiug hən nəsaban sam̄. Gaiug gukele ke nudaŋ taltal, nəkadugw ehəhaiv, nulav kuv nəsa nəsariŋi mai notətariv nəsa nəsəməbule. 23 Bimaienan, husur nəsa gəsariŋ nəvat sagw len nalulutar hən ke nəboŋ nototəlmam nətəlav nəvat enan mai naintərəs han?’§ 24 Ale ikel mai alat lotoil təban ke, ‘Lav kuv namina dani ale lavi mai atenan tokad namina tosəŋavur.’ 25 Ris lotoke, ‘Nasub̄, gai ikad namina tosəŋavur tia!’ 26 Isor var galit ke, ‘Nukel mai gamit ke, nəvanuan ḡisi lotoum tovoi len nəsa lotokade, dereh nilav natit am mai galito, avil avan ideh tom̄idol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkereh gai tokade dani. 27 Be galen ḡisi lotovi enemi sagw gail, lotomətahun ginau notovi kiŋ salito, səhar galit gəmai, ta bubun galit len nəhogw!’ ”

AYesu ebis len naut a Jerusalem

(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Jon 12.12-19)

28 Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, iyar tab vi məhat vi Jerusalem. 29 Nəboŋ tovan pəpadaŋ hən natuhvile eru, a Petfas mai a Petani, len naut lotokisi hən Naṽehuh Oliv, esəvat ahai susur eru, 30 ike, “Mərevi lan navile ea topat a m̄o. Nəboŋ məḅḅebis lan dereh mirisaḅ natuhtonki totahətah ei, avan ideh səsah lan sal. Sah ruḅati ale səhari gəmai. 31 Avan ideh ḅeus gamər ke, ‘Məroruḅati hən nəsa?’ mirikele ŋai ke, ‘Nasub̄ timaskade.’ ” 32 Nəboŋ aYesu tosəvat gəlar tonon, aruvan ale arusaḅ natit ḡisi hun aYesu tokele. 33 Nəboŋ artosah ruḅat natuhtonki enan, amahean gail lous gəlar ke, “Məroruḅati hən nəsa?” 34 Ale arusor var galit ke, “Nasub̄ timaskade.” 35 Beti arosəhari van hən aYesu, aroḅir hən nahurabat səlaru len natuhtonki ale arugol aYesu ebətah səŋaṽuti. 36 Len nəvanan san, luṽolsan nahurabat salit gail metḡisal. 37 Nəboŋ togəm pəpadaŋ hən naut naḡisal tovi pan len Naṽehuh Oliv, naluṽoh hən ahai susur

† 19:11: NaJu gail lunau ke aKris̄to salito dereh tegəm vi kiŋ hən ḅilav namilen aTevit tovi kiŋ ta sutuai. Ale nəboŋ aYesu togəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem lunau ke dereh gai tegəm vi kiŋ ale dereh gai tehut alat a Rom dan naut a Israel. ‡ 19:13: Namina evi nakoin silat a Kris̄ tovi nəvat hən nauman hən nahəbati totor. § 19:23: Naintərəs evi nəvat, nəvat sam̄ topasi nəboŋ topat tobəlav len nalulutar.

gail kavkav, len nahəhaʋuran salito, lotuʃat kai, putsan nahəsan aGot habat husur namerikel ʃisi lotorisi tia. ³⁸ Lukai ke,

“Got igol ivoi hən atenan, nakiŋ togəm

len nahəsan Nasuʃ aGot!”*

Natəmat len nəmav

mai nalotuan tivan hən aGot toyalyal buni!”

³⁹ Be naFarisi galevis len naluʋoh lusor mai aYesu ke, “Hai ʃusan, kai tas ahai susur sam̄ gail!” ⁴⁰ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nukel mai gamito, naut taʃut hən galito, nəvat galegai lətəkai.”

AYesu itaŋis naut a Jerusalem

⁴¹ Nəboŋ togəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, toris nabiltivile enan, itaŋisi ⁴² ale ike, “Ivoi am ke gamit məttaləboi nəsa təlav natəmat mai gamito nəboŋ daməŋai, be aoa, esusuah dan gamito. ⁴³ Nəboŋ tosa dereh tegəm hən gamito. Len nəboŋ enan aenemi samit gail dereh lisah tuan nətan tisahsah vi məhat hən ʃipat kəkol hən nabiltivile samito, lidar vis gamito hən ləʃeil garu gol gamito. ⁴⁴ Ale ligol nabiltivile timasirsir, gamit mai anatumit mitimaienən. Ligol ke asike ikad nəvat ideh ʃepələh gat togon. Dereh timagenən husur mətsaris ləboi nəboŋ aGot togəm hən gamito.”

AYesu len naholəvat todar vis naim siGot (Mat 21.12-17; Mak 11.15-19; Jon 2.13-22)

⁴⁵ Beti aYesu eʃis len naholəvat todar vis naim siGot ale etuʃat hut alat lotoʃur hən natit gail ei. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw tevi naim na-sor-tuʋ-an,’* avil mətugol ke egəm ‘naut susuah sinəvanuan vənənah gail!’ ”*

⁴⁷ AYesu eʃusan len nəboŋ ʃisi len naholəvat todar vis naim siGot. Abiltihai tutumav gail mai ahai ʃusan gail hən nalo mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail am, lohisi hən ləʃigol ʃimat. ⁴⁸ Be ləsəsəʃ naʃisal hən ləʃigole, bathut nəvanuan ʃisi loləŋon buni ke lesəsələŋ həni.

20

Nədaŋan siYesu hən Na-il-a-m̄o-an (Mat 21.23-27; Mak 11.27-33)

¹ Len nəboŋ sua, nəboŋ aYesu toʋusan nəvanuan gail len naholəvat todar vis naim siGot, mai tokel ur na-kel-uri-an tovoi, abiltihai tutumav gail mai ahai ʃusan gail hən nalo mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, logəm həni.

² Lukel maii ke, “Gugol natgalenan len nədaŋan sise? Ase ilav nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an egai mai gaiug?” ³ Isor var galit ke, “Neus gamit hən nausian sua bai. Kel mai ginau, ⁴ nəbaptaisan siJon, egəm len aGot len nəmav o len nəvanuan?” ⁵ Lusor vahvah mai galit gabag ke, “Datʃike, ‘Egəm len aGot,’ dereh teus, ‘Husur nəsa mətsadəlomi?’ ⁶ Be datʃike, ‘Nəvanuan,’ dereh nəvanuan ʃisi letubun gidato, husur lodəlomi ke aJon tovi ahai kelkel ur.” ⁷ Na lusor vari ke, “Namtsaləboi as tolav mai aJon.” ⁸ Ale aYesu ike, “Ginau am, asike nukel mai gamito ke na-il-a-m̄o-an sise topat len ginau hən nəʃigol natgalenan.”

Alat lotorentem nəhol nakrep (Mat 21.33-46; Mak 12.1-12)

⁹ Beti etuʃat kel nəʃol ʃusan egai mai nəvanuan gail, ke: “Avan sua imabul nəhol nakrep* ale idam̄ həni van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləʃirentem, ale len nəyaran san gai ivan ebəlav. ¹⁰ Len nəboŋ nakrep tomen,

* **19:38:** Psa 118.25-26 * **19:46:** Isa 56.7 * **19:46:** Jer 7.11 * **20:9:** Isa 5.1

esəvat naslev sua van hən alat lotorentem nəhol hən ləbepəpəhun nakrep galevis tovi esan. Avil luṽasi, losəvati van, səlav natideh. ¹¹ Nə amahean nəhol esəvat naslev sual am, be gai am lugol maien həni, luṽasi, lugol isa həni, ale losəvati van, səlav natideh. ¹² Nə esəvat sual am tətəs ale luṽabuburi, lubar həni vivile. ¹³ Amahean ike, ‘Nigol nəsa? Nigol timaiegai ke: dereh nesəvat anatugw ulum̄an notoləmas buni hən ke hum ma nahurulit bisa, ale ləb̄igol b̄inor həni.’ ¹⁴ Be nəboŋ alatenan lotorisi, lusor utaut həni ke, ‘Atenan, nəboŋ atəman b̄imat, gai tikad nəhol balai; datiparu buni hən datb̄ikad nasugsugur san p̄isi!’ ¹⁵ Nə lubar həni dan nəhol nakrep ale luparu buni.”

AḲesu isor am ke, “Amahean nəhol dereh tigol nəsa hən galito? ¹⁶ Dereh tegəmai, tigol alat lotorentem nəhol limat, ale tilav nəhol nakrep enan mai ideh tile.” Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən natenan, luke, “Natenan satimaienan!” ¹⁷ Be aḲesu ekəta inor van hən galito ale ike, “Bimaienan, namilen natosian egai topat len nəb̄e sua ta sutuai nəsa?

“Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,

gai egəm vi vat sua ŋai b̄eləboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor.”*

¹⁸ Nəvanuan p̄isi ləb̄iteh len nəvat enan, dereh limaḅurḅur, mai avan ideh, nəvat b̄iteh lan, dereh tipat dole.”*

¹⁹ Beti ahai p̄usan gail hən nalo mai ab̄iltihai tutumav gail ludas p̄isal hən ləb̄itah gat aḲesu len namityal enan ŋai bathut loləboii ke len nəb̄ol p̄usan enan isor tas galito. Avil lomətahw len nəvanuan gail.

*Ṽur nətaks van hən aSisa
(Mat 22.15-22; Mak 12.13-17)*

²⁰ Beti lokəta bunusi ale losəvat nəvanuan galevis lotogəraŋ ke lotokitin hən ləb̄isaḅ nəsabān len nasoran san hən ləberin̄i len navəlan mai nədaŋan seuleRom tovi gavna. ²¹ Imagenan nəvanuan nagəgəraŋan gail lousi ke, “Hai p̄usan, namtoləboii ke gaiug gotosor, gotop̄usan tonor. Navide sam̄ ep̄itoṽ van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile, ale goḅusan hən nap̄isal siGot len nakitinan. ²² Inor hən datb̄eṽur nətaks van hən aSisa m̄au a?” ²³ Avil aḲesu ekəta ləboi na-sor-gəraŋ-an salito ale ikel mai galit ke, ²⁴ “Ṽusan ginau hən natenarius* tesua. Nəhon mai nahəsān ase arupāt lan?” Ale luke, “ASisa.” ²⁵ Ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa, ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.” ²⁶ Ale lodədas ləb̄isaḅ nəsabān ideh len nasoran san ei len nəhon nəvanuan gail. Luḅaŋ len na-sor-vari-an san, ale ləsasor am.

*Na-le-məhat-an dan nəmatan, mai nəlahan
(Mat 22.23-33; Mak 12.18-27)*

²⁷ NaSattiusi galevis (lotoke na-le-məhat-an dan nəmatan eḅuer),* logəm hən aḲesu. Lousi ²⁸ ke, “Hai p̄usan, aMoses itos m̄os gidato ke, aulum̄an ideh, aṽan b̄imat be asoan b̄itoh mai anatun b̄eḅuer, atenan timaslah mai nəbatunau hən b̄ikad anatun gail m̄os aṽan.* ²⁹ Ale boŋ sua ikad alatmiṽan lotoməlevru. Ahai a m̄o ilah mai apəhaṽut sua, be imat, anatun eḅuer. ³⁰ Aṽan tohusur ahai a m̄o ilah mai nəbatunau, ³¹ beti aṽan tohusuri am imaienan. Alatmiṽan lotoməlevru lumat maienan p̄isi, anatulit eḅuer. ³² Naməkot alitenan tu imat. ³³ Ale namtous gaiug ke, b̄imagenan, len na-le-məhat-an dan nəmatan, napəhaṽut enan dereh tevi asoan ase? Husur ke alatmiṽan lotoməlevru p̄isi lulah maii.” ³⁴ Nə aḲesu ikel mai galit ke, “Nəvanuan len navile a pan lulah mai ludam̄ hən nəlahan. ³⁵ Avil alat aGot totabtabuh len

* **20:17:** Psa 118.22 * **20:18:** Isa 8.14-15 * **20:24:** Natenarius evi nakoin silat a Rom tovi nəvat hən nauman hən nəmariboŋ esua. * **20:27:** Uman 23.8 * **20:28:** Deu 25.5-6

galit hən ləb̃itoh vi sutuai, mai hən ləb̃itoh len na-le-məhat-an dan nəmatan, galit, asike lulah, avan ideh asike idam̃ hən ləb̃ilah. ³⁶ Ale lodədas ləb̃imat am, husur losum̃an aŋel gail, lovi anatum aGot gail bathut togol lotole məhat dan nəmatan. ³⁷ Be len nəb̃olan husur nəhai topan, * aMoses boh isor vəhoti ke, alat lotomat lule məhat dan nəmatan husur ekis Nasub̃ hən ‘aGot siApraham mai aGot seIsak mai aGot siJakop.’ ³⁸ Gai savi aGot silat lotomat be evi aGot silat lotomaur, husur len nabunusian siGot, galit p̃isi lumaur.” ³⁹ Ahai p̃usan galevis hən nalo lusor vari ke, “Gokitin ahai p̃usan!” ⁴⁰ Beti avan ideh sail b̃uri hən b̃eusi hən nausian ideh am.

aKristo anatum aTevit m̃au a?
(*Mat 22.41-46; Mak 12.35-37*)

⁴¹ Be aYesu eus galit ke, “Nəvanuan gail luke aKristo, aGot totabtabuh lan, evi anatum ulum̃an siTevit mabe? ⁴² Husur aTevit, gai ikele len nalobulat hən Nəbe gail ke:

“ ‘Nasub̃ aGot ikel mai aMasta sagw ke,
“Gebətah tarhət len nəmatu sagw,

⁴³ vir nəberiñ aenemi sam̃ gail pipit nariem̃ gəlaru
hən ləb̃evi ut kəmas.” *

⁴⁴ Imaienan aTevit b̃ekisi hən ‘aMasta,’ evi anatum mabe?”

aYesu ikel p̃uli ke navivan isa
(*Mat 23.1-36; Mak 12.38-40*)

⁴⁵ Nəboŋ nəvanuan p̃isi lotosəsəlon, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁶ “Mətelələgau hən ahai p̃usan gail hən nalo. Loləmas hən ləb̃iyaryar mai nahurabat tobəlbəlav lotosuni. Loləmas hən nəvanuan gail ləb̃ike, ‘Ivoi,’ mai galit len nəmaket, loləmas nəhai bətbətah tovoi ŋai len naim nabonbonan, mai loləmas hən ləb̃ebətah rivuh len nəhanan gail. ⁴⁷ Lulav kuv p̃is naim mai nasugsugur sibatunau pəhaʋut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuʋ ebəbəlav. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaienan.”

21

Naviolan sibatunau pəhaʋut
(*Mak 12.41-44*)

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, eris alat lotokad natite nəboŋ lotoriñ naviolan salito len nabokis hən nəvat len naim siGot. ² Beti eris nəbatunau naməsəl sua toriñ natuhkoiñ eru artovi kopa. ³ Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, nəbatunau egai tovi məsəl eviol səhor galit p̃isi. ⁴ Husur galit p̃isi loviol kinit naviolan gail dan tosobur lotopul həni, be dan tokəkereh topar, alitegai eviol hən natit p̃isi san hən b̃imaur lan.”

Nagilen nəboŋ ta tahw
(*Mat 24.1-14; Mak 13.1-13*)

⁵ Nəboŋ ahai susur san galevis lotosor husur naim siGot ke epəhas buni hən nəvat tobilbil mai naviolan gail van hən aGot, aYesu ike, ⁶ “Natgalen məttorisi, dereh len nəboŋ gail ləb̃egəmai, asike ikad nəvat ideh b̃epələh gat togon, dereh limasirsir p̃isi.” ⁷ Ŋa lousi ke, “Hai p̃usan, natgalenan levisi ŋais? Ale dereh tikad nəsa b̃eʋusan nəboŋ hən natgalenan ləb̃isarpoh?” ⁸ Isor var galit ke, “Mətelələgau ke avan ideh sategəras gamito hən mətb̃isab, husur dereh tisobur legəm len nahəsagw like, ‘Ginau boh aKristo!’ mai, ‘Pəpadaŋ nəboŋ tegəmai!’ Samtehusur galito! ⁹ Nəboŋ mətb̃esəsəlon həni ke, ikad nab̃iltibalan

* 20:37: Exo 3.1-6 * 20:43: Psa 110.1

gail mai nəbālan tomətahun alat lotoil a mō, samtemətahw. Husur natgalenan limasvisi a mō, be nəboŋ ləbimadhavisi, savi nagilen sal.”

¹⁰ Beti ikel mai galit ke, “Naluṽoh hən nəvanuan naut sua dereh tiḅal mai naluṽoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh liḅal mai nəvanuan sekiŋ tile gail. ¹¹ Len naut tile gail dereh tikad nabiltidu gail, tipar hanian mai tikad navilesir gail. Dereh tikad natit ḅevisi, nəvanuan ḅisi ninelit ḅepil lan, mai natetətan toyalyal len nəmav. ¹² Avil a tahw hən natgalenan, galit dereh lithat gat gamito, ale lemədas bun gamito. Dereh lilav gamit vi lan naim nəbonḅonan mai naim nəbaŋisian gail. Dereh lesəhar gamit vi lan nakiŋ mai gavna gail sil nahəsagw. ¹³ Len nəboŋ enan dereh tipat len gamito hən mətḅikel kot na-kel-uri-an tovoi husur ginau. ¹⁴ Imaienan, mitinau səhoti ke samteutaut hən mətḅisor gol gamit gabag. ¹⁵ Bathut dereh neviol mai gamito hən nasoran mai namitisau hən nənauan tokitin hən ke, aenemi samit gail ledədas ləḅisor var gamito o ləḅisor tas gamito. ¹⁶ Atəmamit, anamit, aṽamit gail, amaheamit gail mai nabubur samit gail am dereh lerinḅ gamit len navəlan aenemi samit gail. Dereh lerinḅ gamit galevis len nəmatan. ¹⁷ Nəvanuan ḅisi dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw. ¹⁸ Be nasivurumito dan navurumito asike imasig. ¹⁹ Len nə-daŋ-ḅuri-an samito dereh mitikad nəmauran vi sutuai.

Naut a Jerusalem timasirsir
(*Mat 24.15-21; Mak 13.14-19*)

²⁰ “Be nəboŋ mətḅeris naut a Jerusalem, navəshəsoltia gail lotodar visi, len nəboŋ enan dereh mətələboii ke pəpadaŋ timasirsir. ²¹ Beti alat lototoh len naut a Jutea, limasgam mətahw dani vi lan naut tobaŋ ṽehuh. Ale alat lototoh len navile enan limasriŋi, mai alat lotosuh marireu saleḅis lan. ²² Husur nəboŋ galenan levi nəboŋ hən nəpanismen, hən natit ḅisi natosian gail lotokele ləḅisarpoh.* ²³ Nulolosa hən alat ləḅetian mai alat ləḅevəhasus len nəboŋ enan! Husur len naut egai dereh tikad na-ḅiltiḅon-isa-an mai nəlol paŋpaŋ topansem nəvanuan galegai. ²⁴ Naḅu nəbālan gail lita bun galito həni, ale aenemi salit gail dereh libaŋis gat galit beti səhar galit vi tut vi lan nəkantri ḅisi. Ale nametḅos gail dereh lipal sar nabiltivile Jerusalem, il a mō həni van vəbar nəboŋ salit ḅesib.

Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(*Mat 24.29-31; Mak 13.24-27*)

²⁵ “Natit tiltile gail levisi hən namityal, nahəbati mai naməso gail.* Len navile a pan, nəvanuan gail len nəkantri gail dereh lemətahw, ledədarḅabu, nau tuhatuh hən nəwəlan hən nətas mai nahəbasoduḅ. ²⁶ Nəvanuan gail dereh nəlolit tiṽonṽon len namətahwan salit mai nə-vatvat-viri-an hən nəsa ḅevisi len navile a pan. Husur nədaŋan gail len nəmav dereh lekurkur. ²⁷ Beti len nəboŋ enan dereh leris aNatun Nəvanuan ḅegəm len nəmavukasw, len nədaŋan mai nəyalyalan totibau.* ²⁸ Nəboŋ natgalenan ləḅetuḅat visi, mətəil gəgat tinor husur asike idareh nə-lav-kuvi-an samito dan nəmauran hən navile a pan, dereh tihav.”

Nəḅol ḅusan hən nəhai nafik
(*Mat 24.32-35; Mak 13.28-31*)

²⁹ Beti ikel nəḅol ḅusan mai galit ke: “Məteris nəhai nafik mai nəhai ḅisi am. ³⁰ Nəboŋ lotodumḅoh, mətələboi mətḅeris ləboii ke nəboŋ naut pudpud ḅegəm

* **21:22:** Hos 9.7 * **21:25:** Isa 13.10; Eze 32.7; Jol 2.31 * **21:27:** Dan 7.13; KelV 1.7

pəpadaŋ. ³¹ Imagenan, nəboŋ mətberis natgalenan bevisvisi, mətələboii ke natohan pipihəbələn aGot satogəm pəpadaŋ. ³² Nukel nakitinan mai gamit ke, naur egai asike lumat vəbar natgalen p̄isi ləb̄isarpoh. ³³ Nəməv mai navile a pan dereh arimasig balai, avil nasoruan sagw asike imasig boŋ ideh.

Məteutaŋ!

³⁴ “Mətələləgau hən ke samtetərog, samtigol nəv̄ide tosa len natərogan mai samtinau masuṽ hən nəmauran len navile a pan o nəboŋ enan dereh tegəm ale mətəsəhoṽut lan hum mətətohat len nəhai tata. ³⁵ Husur dereh tegəmai len galit p̄isi lotosuh len navile a pan kavkav. ³⁶ Mətəhulahul tabtab, ale sor tuṽ ke mətələboi mətbigam yav dan natgalen p̄isi pəpadaŋ hən bevisi, ale mətbeil len nəhon aNatun Nəvanuan.”

³⁷ Na len nalennəyal p̄isi aYesu eṽusan len naholəvat todat vis naim siGot, be len mariug ivan vatoh len Nəvəhuh Oliv. ³⁸ Ale nəvanuan p̄isi lulele dudulan somilan hən ləb̄evi lan naholəvat todat vis naim siGot hən ləbesəsəlōŋ həni.

22

Ajutas eṽur hən aYesu

(Mat 26.1-16; Mak 14.1-11; Jon 11.45-53)

¹ Len nəboŋ enan Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, lotokisi hən nəPasova, egəm pəpadaŋ.* ² Abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo luke lisab̄ naṽisal ideh hən ləbigol aYesu b̄imat, be savi len nəhon nəvanuan gail husur lomətahw len galito.

³ Beti aSetan eḅis len aJutas lotokisi hən aIskariot, gai tovi sua len ahai susur lotovi 12. ⁴ Ale aJutas ivan hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən b̄isor mai galit husur naṽisal ideh hən b̄eriŋ aYesu len navəlalito. ⁵ Lohəhaṽur masuṽ ale ludam̄ hən ləb̄ilav nəvat nasilva maii. ⁶ Ale aJutas idam̄, beti idas p̄isal hən b̄eriŋ aYesu len navəlalito nəboŋ naluṽoh ləsətah maii.

NəPasova naməkot siYesu

(Mat 26.17-25; Mak 14.12-21; Jon 13.21-30)

⁷ Beti nəmariboŋ hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan egəmai. Len nəboŋ enan lotutumav hən natuhsipsip hən nəPasova. ⁸ AYesu esəvat aPita mai aJon, ike, “Mirivan vautaut hən nəhanian hən nəPasova hən datb̄ihani.” ⁹ Ale arousi ke, “Guke namreutaŋ həni a be?” ¹⁰ Isor var gəlar ke, “Nəboŋ mərbeḅis len nabiltivile, naulum̄an sua topat nabiliwai toplu dereh tebubur mai gaməru. Məreħusuri vi lohoim toḅis lan ¹¹ ale kel mai amahean naim ke, ‘Ahai p̄usan eusi ke: “Narum̄ simetḅos gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail lan.”’ ¹² Atenan teṽusan gaməru hən nabiltirum̄ tokad natit p̄isi dattoləŋoni. Məreutaŋ ei.” ¹³ Na aruvan, arusaḅ natit p̄isi hun tokel mai gəlaru, ale aroutaut hən nəPasova.

Nəhanan naməkot siNasub̄

(Mat 26.26-30; Mak 14.22-26; 1Kor 11.23-25)

¹⁴ Nəboŋ namityal hən nəhanan togəmai, aYesu ipat hən nətarhəgarin hən b̄ihan. Ale ahai pispisul san gail luḅon maii. ¹⁵ Ale ikel mai galit ke, “Noləŋon buni tia ke nihan nəPasova egai mai gamito a tahw hən nəb̄eləŋon b̄isa.

* **22:1:** Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, alat lotovi Ju lokisi hən NəPasova, nəboŋ aGot togol ahai a m̄o gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel.

¹⁶ Husur nukel mai gamit ke, asike nuhani am vir nəsarpohan han len natohan pipihabəlan aGot.”

¹⁷ Nəboŋ tolav nabiliwai, tosipa həni, ike, “Mitilav nabiliwai egai ale pəpehuni mai gamit gabag. ¹⁸ Husur nukel mai gamit ke, gagai van asike nomun tas nəwain† vir natohan pipihabəlan aGot bəgəmai.”

¹⁹ Nəboŋ tolav nabəta, tosipa həni, eburı, beti ilavi mai galito, ike, “Egai nibegw notoviol həni mōs gamito. Gol timaiegai hən mət̃binau gat tin hən ginau.”

²⁰ Len naṽide toṽitoṽ, nəboŋ lotohan tonon ilav nabiliwai ike, “Egai nabiliwai hən na-kel-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw, nəda hagw b̃isel mōs gamito len nəmatan sagw. ²¹ Be atenan b̃erıŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail, navəlan atenan ipat len natev mai navəlagw.* ²² Husur aNatun Nəvanuan dereh tivan suṽan aGot torıŋ gati tia,* avil atenan b̃erıŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat.”* ²³ Beti lotub̃at usus gabag hən galito ke, ase len galit tigol natenan.

Ase etibau səhor galito

²⁴ Lotub̃at ṽitṽituh len galit gabag husur galit ta be etibau səhor galito. ²⁵ N̄a aYesu ikel mai galit ke, “Len navile a pan, nakiŋ hən nametb̃os gail, lupatpat galit məhat len nədaŋan salito; ale nametb̃os gail lokis alat lotoil a m̄o hən galito hən ‘Na-vi-tarhəte-an salito.’ ²⁶ Be gamit samtimaianan. Ideh len gamito totibau masuṽ, gai timasgəm suṽan ahai a tahw. Ale ideh len gamito toil a m̄o, timasgəm suṽan nəvanuan toum kəmas sinəvanuan tile. ²⁷ Husur ase etibau am, atenan tohan len natev, o atenan toum hən b̃ilav nəhanian maii? Len nabunusian silat navile a pan evi atenan tohan len natev. Avil len gamito, evi ginau boh notoum kəmas samito. ²⁸ Gamit boh mətutah mai ginau akis, naut kəmas naṽisal sagw todaŋ nəboŋ nəvanuan gail lotomətahun ginau. ²⁹ Suṽan aTəmagw tolav na-il-a-m̄o-an len natohan pipihabəlan mai ginau, imaianan, gagai nulavi mai gamito. ³⁰ Dereh mitihan, mətəmun len natev sagw len natohan pipihabəlagw ale mətəbətah len nab̃iltihai bət̃ətah gail hən mət̃epəpehun navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael.

Ahai susur gail, nəmauran dereh tidan len galito (Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Jon 13.36-38)

³¹ “Simon, Simon, geris, aSetan eus aGot hən b̃isab̃ gamito ke mətumabe, hum nauluṽan hən nəhol todardar hən nəhad mōs namisurhuwit b̃iteh tur lan, be nəsogsog p̃isi han b̃esuh. ³² Avil nusor tuṽ mōs gaiug tia hən ke, nadəlomian san̄ asike iteh. Ale nəboŋ gəb̃ipair təlmam, gigol galit lotovi ahai susur gail am ke lidaŋ am.” ³³ Be aPita ikel maii ke, “Nasuḃ, noutaut hən nəb̃itah mai gaiug van hən naim bəbaŋis mai nəmatan!” ³⁴ Ris aYesu tosor vari ke, “Nukel mai gaiug, Pita, natouluṽan asike ekəkəraiko daməŋai vəbar gəb̃ikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau.”

³⁵ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nəboŋ notosəvat gamito, nəpaus, nəhad mai naributbut toḃuer, mətəmidol hən natideh a?” Ale lusor vari ke, “Ao.” ³⁶ Ikel mai galit ke, “Be gagai, atenan b̃ikad nəpaus timaspati mai tipat nəhad səsəŋon am. Ale asike b̃ikad nabu nəbalan, timasṽur hən nahurabat naut susus san hən b̃eṽur b̃esua. ³⁷ Husur nukel mai gamit ke, natosian egai siGot timasarpoh len ginau ke, ‘Len nənauan salit loriŋi hum alat lotosa.’* Ale nəsa

† 22:18: Len naut egai, natosian ike naṽit nəhau (tovi naṽit nakrep), be namilen nəwain. * 22:21: Psa 41.9 * 22:22: Psa 22.2-19; Isa 53; Uman 2.22-24 * 22:22: Uman 1.18 * 22:37: Isa 53.12

lototosi husur ginau egəm bar nəsarpohan han ta bogai.”³⁸ Na lukel maii ke, “Geris, Nasub, nabu nēbalan toru!” Be gai ike, “Tinoŋ!”

Len Navehuh Oliv
(*Mat 26.36-46; Mak 14.32-42*)

³⁹ Beti aYesu evivile, ale iyar vi lan Navehuh Oliv hum nañide san. Ahai susur san gail lohusuri. ⁴⁰ Nəboŋ tobar naut enan, ikel mai galit ke, “Mitorisor tuŋ hən asike mət̃bitech len nəsaa totaltal ke mətēhusuri.” ⁴¹ Ivan dan galito vəbar naut avan ideh bēləboi bētūŋ hən nəvat lan, etəgedur, ale isor tuŋ. ⁴² Ike, “Ita, bēvi naləŋonian sam̃, lav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau. Avil nəsaa gotoləŋoni tevisi, savi nəsaa notoləŋoni.” ⁴³ Ale aŋel sua hən nəmav evisi hən ale igole idan.‡ ⁴⁴ Len nənauan san mai nəlon totuhatur masuŋ, isor tuŋ habat van van napilal san etub̃ hun nəda toturtur len tan.

⁴⁵ Nəboŋ tole məhat dan na-sor-tuŋ-an, etəlmam van hən ahai susur gail ale isaŋi ke lotopat, nibelit eməhav husur nalolosaan. ⁴⁶ Na ikel mai galit ke, “Imabe mətupat? Mitile məhat, sor tuŋ hən asike mət̃bitech len nəsaa totaltal ke mətēhusuri!”

Lutah gat aYesu
(*Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Jon 18.3-11*)

⁴⁷ Nəboŋ tosorsor sal, naluŋoh sua egəmai. Ale aJutas tosua len tosəŋavur pisan toru, gai eil a m̃o. Egəm ben aYesu hən bəsurñ nətarhon, ⁴⁸ avil aYesu eusi ke, “Jutas, gumabe? Gaiug gosurñ nətarhogw hən gəberiñ ginau, aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi sagw gail a?”

⁴⁹ Nəboŋ alat lotohusur aYesu lotoris nəsaa bēvisi, luke, “Nasub, namtibal mai galito hən nabu nēbalan a?” ⁵⁰ Beti galit sua itai naslev sebiltihai tutumav, ta kotov nədariñan nəmatu. ⁵¹ Avil aYesu ike, “Mitinoŋ, samtimgenan!” Ale ibar nədariñan, gole imaur. ⁵² Beti aYesu ikel mai abiltihai tutumav gail, alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot mai alat lotoil a m̃o hən naJu gail ke, “Imabe mətogəm, lav nabu nēbalan mai nəbatw gail gəmai hən mət̃bitah gat ginau hum notovi vanuan nēbalan toke tibal mai alat lotoil a m̃o? ⁵³ Len nəmariboŋ p̃isi nutoh mai gamit len naholəvat todar vis naim siGot be mətəbar ginau. Avil gagai evi namityal samito mai namityal hən nədañan hən nəmargobut.”

APita ike saləboi aYesu
(*Mat 26.57-58, 69-75; Mak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27*)

⁵⁴ Beti lutah gat aYesu, losəhari van vi lohoim sebiltihai tutumav. APita ehur galit van, be səyar pəpadaŋ. ⁵⁵ Nəboŋ lototuñ nəhab rivuh len naholəvat todar vis naim ale lototileh bōnbōn, aPita ebətah, tah mai galito. ⁵⁶ Beti naslev təbarehreh erisi nəboŋ tobətah ale nəsalalumean hən nəhab tom̃iasi. Ale ekəta mətaltal van hən, ike, “Ategai am itah mai atenan!” ⁵⁷ Avil aPita isor tasi ke, “Litegai, ginau notətan hən gai!” ⁵⁸ Beti sədareh ŋai togon torisi, ike, “Gaiug am, goṽi galit sua!” Avil aPita ike, “Aoa Tegai, savi ginau!” ⁵⁹ Ale husur nəhaua tosua tovan, sual am isor saŋi, ike, “Ategai boh itah maii, bathut gai am evi auleKalili.” ⁶⁰ Avil aPita ike, “Tegai, notətan hən nəsaa gotokele.” Vəha-sua ŋai, nəboŋ tosor sal, natoulurñan ekəkəraiko. ⁶¹ Nasub̃ ipair, ekəta inor van hən aPita, ale aPita inau təlmam hən nasoruan siNasub̃ nəboŋ tokel maii ke, “A tahw hən natoulurñan bəkəkəraiko daməŋai, gaiug dereh gikel vəha-tor hən ke gəsaləboi ginau.” ⁶² Ale aPita evivile, itaŋ lolosa masuŋ.

‡ 22:43: Natosian galevis ta sutuai ləsəkad naves 43-44 egai.

*NəSanhitrin lukot hən aYesu
(Mat 26.59-68; Mak 14.55-65; Jon 18.19-24)*

⁶³ Alat lotokətkəta kəkol hən aYesu lotubət sor vilesi van, luṽasi, ṽasi, ṽasi van, ⁶⁴ lubaṽis gat namətan ale loususi ke, “Sss Hai kelkel ur, ase toṽas gaiug?”

⁶⁵ Ale lukel natit isoḅur am, losəvari vəsa tibabət.

⁶⁶ Nəboṽ naut tolan nəSanhitrin luḅonḅon. Alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo lobətah len nabonḅonan enan. Ale losəhar aYesu van hən galito. ⁶⁷ Luke, “Gəḅevi aKristo, aGot totabtabuh lan, kel mai ginamito.” Avil ikel mai galit ke, “Nəḅekəmaienan mai gamito, asike mətodəlom ginau, ⁶⁸ ale nəḅeus gamito, asike mətusor var ginau. ⁶⁹ Be gagai van aNatun Nəvanuan dereh tebətah len nəmatu siGot hən ḅikad nədaṽan.”* ⁷⁰ Galit pisi lousi ke, “Gaiug m̄au, aNatun aGot a?” Ale isor var galit ke, “Gamit mətuke ginau boh.” ⁷¹ Beti luke, “Datsaləṽon avan ideh am hən ḅikel ur nəsaan ategai tokele. Husur gidat səḅodato datosəsəloṽ hən len nabuṽon gabag!”

23

*AYesu len nakotan sePilate
(Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Jon 18.28-38)*

¹ Beti, naluṽoh kavkav hən nəSanhitrin lule məhat, səhari van hən aPilate. ² Lotubət sor tas aYesu, il hirhir lan ke, “Namtusab ategai ke tosəhar suluṽ nəvanuan sinamit gail len naṽisal tosa. Ikai tas na-ṽur-nətaks-an van hən aSisa, mai gai ike tovi aKristo, aGot totabtabuh lan tovi a kiṽ sua.” ³ N̄a aPilate eus aYesu ke, “Gaiug govi kiṽ seJu gail a?” Ale isor vari ke, “Gaiug boh gukele.” ⁴ Beti aPilate ikel mai abiltihai tutumav gail mai naluṽoh gail ke, “Nusabi ke ategai səkad nəsaban.” ⁵ Avil lutaltal ke, “Gai ipair hən nənauan sinəvanuan gail hən naṽusanan san len naut pisi a Jutea, gol loluṽoh ḅal taṽtaṽor. Etubət a Kalili vəḅar naut egai!”

AYesu len nəhon aHerot

⁶ Nəboṽ aPilate tosəsəloṽ hən, eusi ke gai ḅevi auleKalili. ⁷ Ale nəboṽ tosəsəloṽ ləḅoi ke aYesu totoh pipihabəlan aHerot Antipas, esəvati van hən aHerot, gai am totoh len naut a Jerusalem len nəboṽ enan. ⁸ Nəboṽ aHerot toris aYesu ehəhaṽur masuṽ, husur sutuai eləṽoni tia ke terisi, bathut esəsəloṽ hən naholan tohusuri, ale ike teris aYesu ḅigol namerikel ideh. ⁹ N̄a aHerot eusus nausian tosoḅur be aYesu sasor vari. ¹⁰ Ale abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo, lusor idan, lusor lol paṽpaṽ ke aYesu tosa. ¹¹ Beti aHerot mai nasoltia san gail loṽit nəholit van hən hum gai tovi ut kəmas, lusor vilesi. Lukol nahurabat bilbil lan ale losəvati təlmam van hən aPilate. ¹² Len nəboṽ enan n̄ai aHerot mai aPilate gəlar gabag arogəm vi bubur beti. Husur sutuai arovi enemi səlar gabag.

*AYesu len nəhon naluṽoh
(Mat 27.15-26; Mak 15.6-15; Jon 18.39-19.16)*

¹³ Nəboṽ aPilate tokis abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō mai nəvanuan gail tonon, ¹⁴ ikel mai galit ke, “Mətəsəhar ategai gəm hən ginau hum ke avan sua tosəhar suluṽ nəvanuan gail len naṽisal tosa. Nəboṽ notoususi len nəhomito, nəsəsab nəsaan ideh len ategai mətətosor tasi, kel ke tosa. ¹⁵ AHerot am səsab nəsaan ideh lan, husur aHerot esəvat təlmam hən gəm hən gidato. Ale imasil ke, ategai sagol natideh tonor hən ḅimat sile. ¹⁶⁻¹⁷ Imaienan, dereh

* 22:69: Psa 110.1

nigol lebilas masuŵ hēni ale teləboi ðivan.”* 18 Avil galit luḅon, kai habat ke, “Səhar ategai vi tut, aParappas tevivile mōs ginamito!” 19 (Alat a Rom lutah gat a Parappas tia, bar hēni len naim bəbaŋis sil togol nəvanuan lotoluḅoh, ḅal taḅtaḅor len nabiltivile hən ləḅemədas nəgavmen, mai igol avan sua imat.) 20 APilate isor van hən galit tətəs am bathut ike teriŋ aYesu tivan. 21 Avil lukai habat van ke, “Timat! Timat len nəhai balbal!” 22 Len na-vəha-tor-an aPilate isor van hən galit ke, “Imabe? Igol nəsa tosa? Nəsəsāḅ kas nəsaan ideh lan tonor hən ḅimat sile. Imaiēnan dereh nigol ke lebilas masuŵ hēni ale neriŋi tivan.” 23 Avil lukai susumar husur aYesu ke timat len nəhai balbal, ale ludaŋ ḅur aPilate. 24 Na aPilate eriŋi ke tigol nəsa lotoləŋoni. 25 Ale atenan lotousi, aParappas totoh len naim bəbaŋis sil togol nəḅalan hən ḅemədas nəgavmen mai togol nəmatan, eriŋi evivile. Avil eriŋi aYesu len navəlalito hən ləḅigol nəsa lotoləŋoni hēni.

Luḅos gat aYesu len nəhai balbal

(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Jon 19.17-27)

26 Nəboŋ nasoltia gail lotosəhari van, lutah gat aSimon, auleSairin sua toyar marireu gəm vi lan naut a Jerusalem ale loriŋ nəhai balbal lan hən ḅipati husur aYesu. 27 Ale nəvanuan isoḅur masuŵ lohusuri. Galevis lotovi alatpəhaḅut lois, luḅosḅos nibelito, lutaŋisi. 28 Be aYesu ipair van hən galit ke, “ToḅtaJerusalem gail, samtitaŋis ginau be mititaŋis gamit gabag mai anatumit gail. 29 Husur len nəboŋ ḅegəmai nəvanuan gail dereh like, ‘AGot igol navoian van hən alatpəhaḅut lotobutoh, nəhad hən natətai gail ləsəpasus, mai nasus gail ləsavəhasus!’ 30 Beti ‘dereh lisor mai nabiltivēhuh gail ke, “Rus vi paŋ bar ginamito!” Lisor mai natuhḅehuh gail ke, “Kabut gol ginamito!”’* 31 Husur ke nəvanuan gail ləḅigol natgalenan nəboŋ nəhai tomaur sal, nəsa ḅevisi nəboŋ nəhai ḅiŋod?”†

32 Ikad naulumān eru, artoḅur kotov nalo silat aRom, ale losəhar gəlaru van hən ləḅigol arḅimat mai aYesu. 33 Na nəboŋ lotobar naut lotokisi hən Nabəlashukadhutəmat, loriŋi itahətah len nəhai balbal ei, gai mai naulumān eru artosa, esua len nəmatu san, togon len nəmair. 34 AYesu ike, “Ita, geruḅat nəsaan egai dan galito, husur ləsələboi nəsa lotogole.”‡ Beti lubar hən nəvat hən ləḅisabi ke as tikad nahurabat san gail.* 35 Nəvanuan gail loil, lokəta bunusi. Ale nəvanuan totibau salit gail loḅit nabuŋolit van hən aYesu, lusor vilesi. Luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail; ḅevi aKristo siGot, aGot totabtabuh lan, tilav kuv gai gabag!” 36 Nasoltia gail am lusor vilesi, logəm pəpadaŋ, lav navinikaḅ van hēni.* 37 Luke, “Gəḅevi kiŋ seJu gail, lav kuv gaiug səḅom!” 38 Ale ikad natosian sua a məhat hēni toke, “AKiŋ seJu gail bogai.”

39 Gəlar sua, tovi ulumān tosa totahətah ei, isor mədasi ke, “Gaiug gəsavi aKristo aGot totabtabuh lan a? Mjəə! Təmagenan, gilav kuv gaiug gabag, ale lav kuv ginamər am!” 40 Be togon isor lan ke, “Gəsamətahw len aGot a? Ivoi ke gemətahw husur nəpanismen sam̄ eḅitoḅ hən esan. 41 Ale gidaru darupanis inor husur darukad nəpanismen tonor hən nəsa dartogole, be ategai, gai sagol natideh tosa.” 42 Ale ike, “Yesu, nau gat ginau nəboŋ gəḅegəm vi kiŋ.” 43 AYesu

* **23:16-17:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves 17 Len nəhanan enan APilate timasriŋ nəvanuan sua tobaŋis gati a mō tevivile. * **23:30:** Hos 10.8 † **23:31:** Namilen ke ləḅigol natgalenan hən aYesu, dereh ligol isa vəsa səhori hən galit tile. ‡ **23:34:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: aYesu ike, “Ita, ruḅat nəsaan egai dan galito husur ləsələboi nəsa lotogole.” * **23:34:** Psa 22.18 § **23:36:** Navinika evi nəwain tomatu van vakon. * **23:36:** Psa 69.21

isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋai dereh gitoh mai ginau len naut nahəhaʋuran tovi Paratais.”

Nəmatan siYesu

(*Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Jon 19.28-30*)

⁴⁴ Pəpadaŋ hən natuβlial nəmargobut ikabut gol p̄is naut kavkav vəbar namityal totor ut mədau, ⁴⁵ husur nəyal satun am. Ale nabiltikaliko topəpəhun naim siGot emətar len nahudhut eru.* ⁴⁶ Beti aYesu ikai habat ke, “Ita, gagai noriŋ nanunugw len navəlaŋ.” Nəboŋ tokəmaienan tonor, eməsol, imat.*

⁴⁷ Nəboŋ nasenturion toris nəsa tovisi, isor sal suh aGot, ike, “Kitin ategai evi nəvanuan tonor bogai!” ⁴⁸ Naluʋoh luβon hən ləβəkəta ris nəsa tovisi. Nəboŋ lotorisi, len natəlmaman salito lulolosa, len nalolosaan salito lotuh nəmabulito. ⁴⁹ Ale galit p̄isi lotoləboi bun aYesu, loil a tut mai alatpəhaʋut lotohusuri a Kalili, loris p̄is natgalenan.*

Nətavunan siYesu

(*Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Jon 19.38-42*)

⁵⁰ Ikad nauluŋian sua, nahəsan aJosef tovi Sanhitrin sua, tovoi mai tonor. ⁵¹ (Gai sədaŋ mai nəSanhitrin, len nəsa lotoutaut həni mai lotogole.) Evi uleArimatea, navile sua len naut a Jutea, totoh vir natohan pipihabəlan aGot. ⁵² Ivan hən aPilate ale eus niben aYesu. ⁵³ Beti ipat kuvi vi pan, ruŋ gole len nəkaliko tovi linen ale riŋi len nəburhuvat nəmatan lotota p̄uβuli tia. Ləsətavun avan ideh len nəbur enan sal. ⁵⁴ Ale evi Nəboŋ Nautautan, nəSappat pəpadaŋ βetubət**. ⁵⁵ Alatpəhaʋut, lototah mai aYesu a Kalili, lohusur aJosef ale loris nəburhuvat nəmatan mai navide toriŋ niben topələh lan. ⁵⁶ Beti luvahim, loutaut hən natit tokad nəβon tosusau mai nəhai pəhas gail m̄os niben.

Ale len nəSappat luŋavŋav husur nalo siMoses.*

24

Na-le-məhat-an dan nəmatan

(*Mat 28.1-10; Mak 16.1-8; Jon 20.1-10*)

¹ Len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* dudulan soŋilan, alatpəhaʋut lovi lan nəburhuvat nəmatan, lutariv natit tosusau lotoutaut hən gail tia. ² Lusaβ nəvat nabopita torib tia dan nəbur nəmatan ³ avil nəboŋ lotobis, ləsəsab niben Nasuβ aYesu. ⁴ Nəboŋ lotonau tətən hən natenan sal, be losəhoʋut len nauluŋian toru artoil ben galito, artosun nahurabat tokabkabil. ⁵ Ninelit epil vəsa, ale lotənedur kəta vi pan be gəlaru arukel mai galit ke, “Mətudoŋ mab hən avan tomaur len naut silat lotomat? ⁶ Atenan satoh gegai, avil aGot igol ile məhat tia! Mitinau təlmam hən nəboŋ totoh len naut a Kalili sal, ⁷ tokel mai gamit ke, ‘Nəvanuan gail limasriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan nəsaan gail, ale gai timastahətah len nəhai balbal, ale len nəmariboŋ totor timasle məhat tətəs.’”* ⁸ Beti lunau təlmam hən nasoruan san, ⁹ ale nəboŋ lototəlmam dan nəburhuvat nəmatan, lukel p̄is natgalenan mai Tosəŋavur Pisan Tosua mai ahai susur tile gail am. ¹⁰ Alatpəhaʋut galenan lotokəmaienan mai ahai pispisul gail: lovi aMeri ta Maktala, aJoanna, aMeri anan aJemes mai alat lototah mai galito. ¹¹ Avil ahai pispisul gail ləsədəlom nasoruan enan husur lunau ke səkad namilen. ¹² Be aPita ile məhat, igam vi lan nəburhuvat

* **23:45:** Exo 26.31-33 * **23:46:** Psa 31.5 * **23:49:** Psa 38.11 ** **23:54:** Evi naut mədau, pəpadaŋ hən namityal bimasur. * **23:56:** Exo 20.10; Deu 5.14 * **24:1:** NəSappat seju gail etubət len naFraite nəboŋ namityal tomasur, ale inoŋ len nəSarete nəboŋ namityal tomasur. Gol ke nəmariboŋ metəkav hən nawik evi Sade. * **24:7:** Luk 9.22, 17.25, 18.31-33

nəmatan. Nəboŋ toβetβet hən βəkəta vi lan βurhuvat, eris nəkaliko nalinen gail ŋai, ale ivahim, iβaŋ len nəsa tovisi.

Nap̄isal vi Emmaus
(Mak 16.12-13)

¹³ Len nəmariboŋ enan ŋai ikad galit eru artovi lan navile lotokisi hən Emmaus, nakilomita han tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.† ¹⁴ Gəlaru arusorsor mai gəlar gabag husur natit p̄isi tovisi tia. ¹⁵ Nəboŋ artosorsor mai artohol husur natgalenan, aYesu m̄au egəm, itah mai gəlaru len nəyaran səlaru. ¹⁶ Be aGot igol arsakəta ləboii. ¹⁷ Ale eus gəlar ke, “Len nasoruan saməru nəboŋ mərtoyar van, mərūhol husur nəsa?” Ale aroil ei, len nalolosaan arusar batut. ¹⁸ Beti gəlar sua, nahəsən aKleopas isor vari ke, “Len nametβos p̄isi a Jerusalem, gaiug səβom̄ gəsələboii nəsa tovisi ei len nəboŋ galeg a?” ¹⁹ Eus gəlar ke, “Nəsa gail?” Arusor vari ke, “Natgalenan husur aYesu ta Nasaret, aulum̄an sua tovi hai kelkel ur todaŋ len nagolean mai nasoruan len nəhon aGot mai nəvanuan gail p̄isi. ²⁰ Beti abiltihaŋ tutumav gail mai alat lotoil a m̄o sidato, loriŋi len navəlan alat a Rom hən ləβeriŋ nəmatan lan, ale lugol itahətah len nəhai balbal. ²¹ Avil a m̄o namtuvatvat viri ke, tovi atenan βilav kuv a Israel dan alat lototəgau gat gidato. Be savi natenan ŋai, daməŋai evi nəmariboŋ totor togam gol natgalenan tovisi tia. ²² Ale sual am, alatp̄əhəvut sinamit galevis lugol namtosəhoʋut. Daməŋ dudulan somilan lovi lan naβur nəmatan ²³ ale nəboŋ ləsəsəβ niben, lotəlmam, luke lotoris na-kəta-risi-an sual ei ke, aŋel artoke aYesu tomaur tia. ²⁴ Beti galit galevis lototah mai ginamito, lovi lan naβur nəmatan ale lusabi hum alatp̄əhəvut lotokele, avil gai, ləsarisi.” ²⁵ AYesu ikel mai gəlar ke, “Nəkadumir iʋonʋon. Idaŋ hən mərβədəlom p̄is nəsa ahai kelkel ur gail lotokele. ²⁶ Evi naləŋonian siGot ke aKristo imasləŋon isa vəsə m̄os natgalenan, beti βis len nəyalyalan san.” ²⁷ Beti tuβat len aMoses mai ahai kelkel ur gail p̄isi, isor vahvah mai gəlaru, kel natit p̄isi husur gai gabag topat len natosian siGot kavkav.

²⁸ Nəboŋ lotoyar gəm pəpadaŋ hən navile artovan həni, aYesu iyar sum̄an βivan am. ²⁹ Be arutaltal həni ke, “Gitoh mai ginaməru husur naut igomgom mai namityal imasur tia.” Ale eβis lohoim hən βitoh mai gəlaru.

³⁰ Nəboŋ topat hən nətarhəgarin hən βihan mai gəlaru len natev, ilav nabəta, esipa həni, eβuri ale ilavi mai gəlaru. ³¹ Vəha-sua ŋai namətalar esəŋav, aroris ləboii. Beti iyav dan gəlaru. ³² Arousus gəlar gabag ke, “Imabe nəlodar imavuhos nəboŋ tosor mai gidaru metp̄isal, tosor vahvah hən natosian siGot mai gidaru?” ³³ Ŋa len namityal enan ŋai arule məhat, arotəlmam vi Jerusalem. Arusaβ Tosəŋavur Pisan Tosua lotoβonβon mai alat lototah mai galito, ³⁴ lotoke tokitin ke Nasuβ tole məhat mai tovisi hən aSimon. ³⁵ Beti gəlaru arukel ur nəsa tovisi metp̄isal mai na-ris-ləboii-an səlaru nəboŋ aYesu toβur nabəta.

AYesu evisi hən ahai susur gail
(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

³⁶ Nəboŋ artohol husur natgalenan sal, aYesu evisi, eil rivuh len galito ale ikel mai galit ke, “Nələmit tikad natəmat.” ³⁷ Be losəhoʋut, ninelit epil, lunau ke lotoris nanunun. ³⁸ Beti ikel mai galit ke, “Mətomətahw hən nəsa? Imabe nələmit euri ke notomaur tətəs? ³⁹ Məteris navəlagw mai nariegw gəlaru;

† **24:13:** Nasoruan ta Kris ike naut a Emmaus nəstatia han tovi 60 a tut dan naut a Jerusalem, nəstatia evi nabəlavān tokad 187 mita lan. Namilen ke naut a Emmaus ipat nakilomita tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.

ginau bogai! Bar ginau hən mətbeləboi ginau, husur nanunun ideh səkad nabələsehwi mai navisoh sumian ginau notokade.”

⁴⁰ Nəboŋ tokəmaienan tonon eṽusan galit hən navəlan mai narien gəlaru. ⁴¹ Len nakemkeman mai nəmaŋmaŋan salito nəlolit euri sal ale ike, “Mətukad nəhanian ideh geg a?” ⁴² Na lulav nahudhuieh lotoləŋasi maii, ⁴³ ale ilavi, ihani len nəholito.

Nasoruan naməkot siYesu husur nauman

⁴⁴ Beti ikel mai galit ke, “Egai nəsa notokele mai gamit tia nəboŋ nototoh mai gamit sal ke, natit pisi lototosi husur ginau len nalo siMoses mai ahai kelkel ur gail mai nəbe gail limassarpoŋ.” ⁴⁵ Beti esəŋav hən nənauan salit hən ləbeləboi natosian siGot. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian ekəmaiegai ke: AKristo, aGot totabtabuh lan, timasləŋon tisa vəsa ale le məhat dan nəmatan len nəmariboŋ titor.* ⁴⁷ Ale len nahəsan dereh nəvanuan gail likel ur nəpairan dan nəsaan nios narubatian dan nəsaan van hən naluṽoh hən nametbos gail pisi, tuṽat a Jerusalem. ⁴⁸ Gamit mətoris natgalenan, mitia kel ur nəsa məttorisi mai nəvanuan gail. ⁴⁹ Məteris, nosəvat nəsa aTəmagw tokel gati van hən gamito, be gamit mititoh len nabiltivile vir aGot bicol nədaŋan hən nəyalyalan len gamito hum nahurabat.”*

AYesu evi məhat

(Mak 16.19-20; Uman 1.9-11)

⁵⁰ Beti esəhar galit vəbar naut a Petani, ale isah hən navəlan vi məhat, eus aGot hən bəgol navoian van hən galito. ⁵¹ Nəboŋ tosorsor sal eriŋ galito ale aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav. ⁵² Na lulotu hən beti lotəlmam vi Jerusalem, lukemkem masuṽ. ⁵³ Ale lutoh tin len naholəvat todar vis naim siGot, lusor sal suh tabtab hən aGot.

* **24:46:** Isa 53; Hos 6.2 * **24:49:** Uman 1.4-5

Jon

Na-kel-uri-an tovoi aJon totoni

Ase itos naloʔulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aJon tovi esua len ahai susur tosəŋavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AJon itos naloʔulat egai hən nəsa?

Itosi hən ʔikel uri ke aYesu tovi aNatun ulumʔan aGot tosua səʔon, ale evi tarhət sinəvanuan gail hən ləʔberin nəlolit ʔidan lan, ləʔbikad nadəlomian lan. AJon itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləʔoi aYesu, alat lotoke linau ləʔoi nəsa tokele husur gai.

Nəsa evisi len naloʔulat egai?

AJon ikel ur namerikel gail aYesu togole, mai naʔusanan gail tokel uri ke tovi aNatun aGot.

Naloʔulat ehusur as galito?

Ehusur aYesu, ehusur aTəman, ehusur aNunun. Ehusur aYesu toʔusan aTəman hən nəvanuan gail, ehusur aNunun toviol hən nəmauran len nəsa aYesu togole mai tokele.

Natgalenan evisi ʔais?

Naloʔulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 26 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Naloʔulat egai iʔol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

AJon ike totoni naloʔulat egai “hən mətʔbedəłomi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mətʔberin nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mətʔbikad nəmauran len nahəsan” (Jon 20.30-31). AJon ekis aYesu hən aSoruan ale ikel uri ke itah mai aGot tia len natuʔatan nəʔon togol natit ʔisi. Ikel uri ke aSoruan evi Got. Ale len naloʔulat egai aYesu ikel vəha-soʔur həni ke “Ginau novi.” Lumaiegai ke: “Ginau novi ʔəta hən nəmauran” (6.35); “Ginau novi namial hən navile a pan” (8.12); “Ginau novi bopita” (10.7); “Ginau novi vanuan nasipsip tovoi” (10.11); “Ginau novi na-le-məhat-an dan nəmatan” (11.25); “Ginau novi ʔisal, novi kitinan, novi mauran” (14.6) mai “Ginau novi bathuhau nakrep tin” (15.1, 5). Nəʔon tokəmaianan ehum toke tovi Got, ale ikel kot natenan nəʔon toke, “novi ginau notovi ginau” (8.24) ale nəʔon toke, “a tahw hən aAraham tovisi, novi ginau notovi ginau” (8.58). Len navide tomaienən ikel vəhoti ke tovi Got, natuʔatan san eʔuer, nanoʔan san eʔuer.

1) AYesu ase? (1.1-18)

2) AJon Baptais eutaut hən nəvanuan gail mōs nagəmaian seKristo (1.19-34)

3) AYesu etuʔat hən nauman san (1.35-51)

4) Nauman siYesu len nəhon nəvanuan gail (2.1-12.50)

5) Nəsa aYesu togole mai toʔusan həni pəpadaŋ hən naut a Jerusalem (13.1-17.26)

6) Lutah gat aYesu, lukot həni (18.1-19.16)

7) Nəmatan siYesu mai nətavunian san (19.17-42)

8) Na-le-məhat-an siYesu, ale evisi hən ahai susur san gail (20.1-10)

9) AYesu evisi naməkot len naut a Kalili (20.11-21.25)

Nasoruan egəm vi vanuan, aYesu

¹ Len natuḅatan naSoruan itoh tia, ale aSoruan itah mai aGot, aSoruan enan evi Got. ² Atenan itah mai aGot len natuḅatan. ³ Len atenan aGot igol natit ḅisi tovisi. Atenan tabuer, asike təkad natideh. ⁴ Gai evi nəkadun nəmauran, ale nəmauran enan evi namīal sinəvanuan gail. ⁵ Namīal satomīal van sal len nəmargobut be nəmargobut sasəhori.

⁶ Aulumān sua egəmai, aGot tosəvati, nahəsan aJon.* ⁷ Atenan egəm hum na-sor-ləboii-an hən ḅikel vəhot nakitinan husur namīal, hən nəvanuan ḅisi ləḅedəlom napisulan tokele. ⁸ Gai gabag savi mīal, be egəm hən ḅikel vəhot nakitinan husur namīal. ⁹ ASoruan egaii togəm hən navile a pan, gai evi namīal kitin tomīas nəvanuan ḅisi.

¹⁰ Len gai aGot igol navile a pan tovisi. ASoruan itoh len navile a pan avil navile a pan ləsakəta ləboii. ¹¹ Egəm hən nəvanuan gail lotovi esan matmat, avil esan gail lomətahuni. ¹² Be galit ḅisi lotohəhaṽur hən, lotoriḅ nəlolit len nahəsan, eviol mai galit maiegai ke: evi len galito hən ləḅegəm vi natun aGot gail. ¹³ Nəvanuan ideh səpas galito, ləsavisi husur na-ləḅon-buni-an sinəvanuan o husur nənauan seulumān, avil nəpasian salit egəm len aGot.

¹⁴ ASoruan beti egəm vi vanuan, itoh mai gidato. Datoris nəyalyalan san, nəyalyalan aSoruan tokade, husur tosua ḅai, togəm len aTata. Epul hən navoian toviol kəmas hən, epul hən nakitinan. ¹⁵ AJon ikel vəhot nakitinan husuri, ikai ke, “Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Gai ḅegəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notoḅuer sal.’ ”

¹⁶ Husur napulan hən navoian san, eviol kəmas hən navoian mai gidato. Ale len navoian san, eviol, eviol, eviol tabtab mai gadito. ¹⁷ Bathut len aMoses, aGot eviol hən nalo, avil len aYesu, aGot eviol kəmas hən navoian mai nakitinan mai gidato. ¹⁸ Avan ideh saris aGot boḅ ideh. ANatun səḅon ḅai tosua, tovi Got, gai totoh tin mai aTata, gai eris aGot, isor vəsvəsaii.

*AJon ike savi aKristo, aGot totabtabuh lan
(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Luk 3.1-18)*

¹⁹ NaJu gail a Jerusalem losəvat ahai tutumav gail mai galevis len nahəmar aLevi mai naFarisi gail hən ləḅeus aJon ke, “Gaiug ase?” Ale egai evi na-kelkoti-an siJon. ²⁰ Ikel vəhoti, satətətas gole, ikel vəhoti ke, “Ginau nəsavi aKristo, aGot totabtabuh lan.” ²¹ Na lousi ke, “Ase gaiug? AElijah la?” Ale ike, “Aoa, nəsavi gai.” Luke, “Govi ahai kelkel ur a?” Isor var galit ke, “Ao.”* ²² Beti lousi ke, “Gaiug ase? Gikel koti mai ginamit hən namtḅikel mai alat lotosəvat ginamito. Gaiug gikel nəsa husur gaiug?”

²³ AJon isor var galito hum ahai kelkel ur, aIsaiah ta sutuai toke, “Novi nadoldol tokai len naut masmas toḅəḅesw ke, ‘Gol nəḅisal tinor mōs Nasuḅ!’ ”*

²⁴ Beti naFarisi gail naJu lotosəvat galit gəmai, ²⁵ lousi ke, “Asike gəḅevi aKristo, asike gəḅevi aElijah, asike gəḅevi aHai kelkel ur, imabe gubaptais hən nəvanuan gail?”

²⁶ AJon isor var galit ke, “Ginau nubaptais hən nəwai, be ikad sua toil ben gamito, məsakəta ləboii. ²⁷ Gai toyar a tahw hən ginau, ginau nəsanor kasi hən nəḅisah ruḅat nəhau hən naributbut san.”† ²⁸ Len nəboḅ enan aJon ibapbaptais hən nəvanuan gail len naut a Petani, tarhəwisel Jortan.

AYesu, natuhsipsip siGot

* **1:6:** Jon 1.19-36; Mat 3.1; Mak 1.4; Luk 3.1-2 * **1:21:** Elijah: Mal 4.5, ahai kelkel ur: Deu 18.15, 18 * **1:23:** Isa 40.3 † **1:27:** Evi slev gail lotosah ruḅat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail.

²⁹ Pelan han, aJon eris aYesu toyaryar gəmai ale ike, “Məteris! Natuhsipsip siGot bilav kuv nəsaan sinavile a pan.‡ ³⁰ Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Dereh avan sua tegəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’ ³¹ Ginau nəsakəta ləboii, avil nogəm, nubaptais hən nəwai hən nəbigol aIsrael ləbeləboii.”§

³²⁻³³ Beti aJon ikel koti ke, “Nəsakəta ləboi ategai, avil atenan tosəvat ginau hən nəbibaptais hən nəwai, ikel mai ginau ke, ‘Nəboŋ gəberis aNunugw bevi pan, bitoh tin len avan sua, avan enan dereh tibaptais hən nəvanuan gail hən aNunun aGot.’ Beti noris aNunun aGot tovi pan dan nəmav hum nətav** ale itoh tin len ategai. ³⁴ Ale noris natgalen tia, nukel koti ke, ateg bogai aGot totabtabuh lan.”††

Ahai susur metəkav gail siYesu

³⁵ Len nəboŋ tohusuri aJon eil tətəs mai eru len ahai susur san gail. ³⁶ Nəboŋ toris aYesu tovtot van ike, “Məteris! Natuhsipsip siGot bolai.”

³⁷ Nəboŋ ahai susur artosəsəloŋ hən nəsa tokele, arohusur aYesu. ³⁸ Beti aYesu ipair, eris gəlaru artohusuri, ale eus gəlar ke, “Məroləŋon nəsa?” Arusor vari ke, “Rappi (namilen ke Hai pusan), gutohtoh a be?” ³⁹ Isor var gəlar ke, “Gəm, kəta risi.” Na aruvan, aroris naut totohtoh lan, ale arutah maii len namityal tovat ut mədau, lovurvur nəmariboŋ enan maii.

⁴⁰ Aadru aŋan aSimon Pita, evi gəlar sua tosəsəloŋ hən nəsa aJon tokele, tohusur aYesu. ⁴¹ Natit metəkav aAdru togole, isaḅ aSimon, aŋan gabag, ale ikel maii ke, “Namrusaḅ aMessiah!” (namilen tovi aKristo, aGot totabtabuh lan). ⁴² Beti aAdru esəhar aPita van hən aYesu. AYesu ekəta bunusi ale ike, “Gaiug boh aSimon, anatun aJon, dereh lekis gaiug hən aKefas (namilen tovi aPita).”‡‡

AYesu ekis aFilip mai aNatanael

⁴³ Pelan han aYesu ike tevi lan naut a Kalili. Eububur mai aFilip ale ikel maii ke, “Gegəm husur ginau.” ⁴⁴ (AFilip evi aulePetsaita tovi navile matmat siAdru mai aPita). ⁴⁵ AFilip isaḅ aNatanael ale ikel maii ke, “Namtusəḅ ategai aMoses totos husuri len nalo san, ahai kelkel ur gail am lutos husuri! Nahəsan aYesu, anatun aJosef ta Nasaret.” ⁴⁶ ANatanael eusi ke, “Natideh tovoi māu egəm a Nasaret a? Eḅuer!” AFilip ike, “Gegəm risi.”

⁴⁷ Nəboŋ aYesu toris aNatanael togəm həni ike, “Məteris! AuleIsrael kitin bogai! Səkad nagəgərasan ideh lan.” ⁴⁸ ANatanael eusi ke, “Goləboi mab hən ginau?” AYesu isor vari ke, “Noris gotobətah pipifik§§, a tahw hən aFilip tokis gaiug.” ⁴⁹ ANatanael esəhoṽut len natenan, isor vari ke, “Hai pusan, kitin, gaiug boh aNatun aGot, gaiug boh aKiŋ seIsrael!”* ⁵⁰ AYesu ikel maii ke, “Godələom natenan husur notokel mai gaiug ke notoris gotobətah pipifik a? Dereh geris natit gail gəbiḅaŋ lan səhor masuṽ hən natenan.” ⁵¹ AYesu isor am ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, dereh məteris nəmav ḅesəŋav, aŋel siGot gail ləbevi məhat ale ləbevi pan len aNatun Nəvanuan.”*

2

Nəlahan len naut a Kana

‡ **1:29:** Navile a pan len naut egai namilen nəvanuan ideh. § **1:31:** Israellen naut egai evi nəpasusan siJakop aGot tokisi hən aIsrael am. ** **1:32-33:** Nətav ehum navimal topəhapəhw. †† **1:34:** Natosian galevis ta sutuai luke evi anatun ulumān siGot ‡‡ **1:42:** Len nasoruan ta Aram, Kefas evi vat mot, Pita am evi vat mot len nasoruan ta Kris. §§ **1:48:** Nafik evi nəhai sua, naṽite am lokisi hən nafik. * **1:49:** Psa 2.7 * **1:51:** Gen 28.12

¹ Hois am ikad nəlahan len naut a Kana a Kalili. Anan aYesu itoh ei, ² ale lous aYesu mai ahai susur san gail am hən ləbēgəm hən nəlahan. ³ Len nəhanan, nəboŋ nəwain tohav, anan aYesu ikel maii ke, “Lupar wain.” ⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Litegai, savi natideh len gidaru, namityal sagw sagəm sal.” ⁵ Ale anan ikel mai nəvanuan nauman gail ke, “Nəsa bikel mai gamito, mitigole.”

⁶ Len naut enan nəbiltibiliwai nəvat toməlevtes loil ei. Husur nəvide len nalo salito, nəju gail lugol galit luvėveu len nəwai enan. Nəboŋ nəbiltibiliwai vısusua toplu ikad nalita tovi 80 o 120 lan. ⁷ AYesu ikel mai galit ke, “Bir nəwai len nəbiltibiliwai galegai.” Ale lobir nəwai van vıpul səsəhov. ⁸ Beti ikel mai galit ke, “Vəvaut kuv ideh, lavi van hən nəmasta hən nəhanan.” Ale lugole. ⁹ Nəboŋ amasta hən nəhanan todamis nəwai togəm vi wain, ekis naulumān tomadhalah gəmai. (Amasta saləboi naut nəwain togəm lan, be nəvanuan nauman gail loləboii). ¹⁰ Isor sal suh aulumān en tolah ke, “Nəvanuan pısi lopəpehun nəwain tovoi a mō, ale nəboŋ galit lototərog, lopəpehun togon savoi masuŵ. Avil gaiug, gotəgau gat nəwain tovoi vəbar gagai!”

¹¹ Natenan aYesu togole len navile a Kana a Kalili evi namerikel metəkav tokel kot aYesu, tovəhot nəyalyalan san. Ale ahai susur san gail lorin nəlolit todaŋ lan.

¹² Nəboŋ nəlahan tonon aYesu evi pan vi Kapernaum, gai mai aŵan gail mai anan mai ahai susur san gail, ale losuh ei hən nəmariboŋ galevis.*

*AYesu ivahvahir naut todar vis naim siGot
(Mat 21.12-13; Mak 11.15-17; Luk 19.45-46)*

¹³ NəPasova seju gail egəm pəpadaŋ, ale aYesu evi məhat vi Jerusalem. ¹⁴ Len naholəvat todar vis naim siGot eris alat lotopur hən nəbuluk mai nasipsip mai nətav gail. Eris alat lotogəgel hən nəvat lotobətah ei.* ¹⁵ AYesu ebutan bonbon hən nəhau gail, beti ehut nəvanuan pısi dan naholəvat todar vis naim siGot. Ehut nasipsip mai nəbuluk gail, idaŋdaŋ nakoin gail ale ikabsan natev gail. ¹⁶ Ikel mai alat lotopur hən nətav gail ke, “Tariv natgaleg vi tut. Samtigol naim seTəmagw tehun naim nəmaket!”

¹⁷ Ahai susur san gail lunau səhoti ke natosian ike, “Nəlogw ipat tabtab len naim sam totəgau gat tabtab hən ginau.”*

¹⁸ Nəlon nəju gail epəŋasi ale lousi ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-mō-an tomabe hən gotoləboi gəbigol natgalenan? Gigol namerikel ideh hən namtəkəta ləboi nədaŋan sam!” ¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mitigol naim siGot egai timasirsir, ale dereh neum həni tile məhat təlmam len nəmariboŋ titor.”*

²⁰ Ale lusor vari ke, “Namtəum hən naim egai len nasihau tovi 46. Gunau ke goləboi gəbeum həni bile məhat təlmam len nəmariboŋ bitor mabe?” ²¹ Ris aYesu tosor husur naim siGot tovi niben. ²² Imagenan, nəboŋ aGot tolavi dan nəmatan, ahai susur san gail lunau gat nategai tokele tia, ale lodələm natosian siGot mai nasoruan siYesu.

AYesu eləboi tia nənavuan sinəvanuan gail

²³ Ale nəboŋ aYesu totoh len naut a Jerusalem len nəhanan hən NəPasova, isoŵur lorin nəlolit len nahəsən nəboŋ lotoris namerikel gai togolgole. ²⁴ Avil aYesu səkad nadələmian len nəlolit lotorinji len gai husur eləboi nəboruan

* **2:12:** Mat 4.13 * **2:14:** Nəvanuan naut tiltile gail lovi lan nəbiltivile Jerusalem mōs nəPasova. Logəm len naprovens isoŵur ale lukad nəvat tiltile. Imaienan, len naholəvat todar vis naim siGot a Jerusalem, ikad nəvanuan lotogəgel hən nəvat silat lotogəmai. Husur ahai tutumav gail ludam hən nəvanuan lotoviol len naim siGot leviol hən nəvat nasilva səlani ŋai. * **2:17:** Psa 69.9 * **2:19:** Mat 26.61, 27.40; Mak 14.58, 15.29

nəsaan salit gail. ²⁵ Avān ideh asike bikel kot nəvanuan gail maii, savi natideh len gai, husur gai eləboi nəboruan salit tia.

3

AYesu mai aNikotemus

¹ Ikad avān sua len naFarisi gail, nahəsan aNikotemus toil a mo hən naJu gail. ² Egəm hən aYesu len mariug, ale isor maii ke, “Hai pusan, namtoləboii ke gaiug govi ahai pusan sua aGot tosəvati gəmai, husur səkad avān ideh toləboi bigol namerikel gotogolgole, asike aGot bitoh maii.” ³ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, avān ideh asike bikađ nəpasian tətəs,* edədas bəris natohan pipihabəlan aGot.” ⁴ ANikotemus eusi ke, “Imab hən nəvanuan tovi haʋut tia bikađ nəpasian tətəs? Edədas bəbis təlman len nəhad hən natətai len nabəhaʋun anan hən bipas vəha-ru həni!”

⁵ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, nəvanuan timaskad nəpasian len nəwai mai aNunun aGot†, hən bələboi bəbis len natohan pipihabəlan aGot. ⁶ Niben nəvanuan ipas nəvanuan tokad nəmauran hən niben ηai, aNunun aGot ipas nanunun nəvanuan, nanunun toveveu, tokad nəmauran toveveu. ⁷ Imaienan, sagipəη len nəsa notokele ke, ‘Gimaskad nəpasian tətəs.’ ⁸ Nəlān eʋuv husur naləηonian san ale gosəsəloη hən nəwalan han, be gəsələboi naut toʋuv gəm lan mai naut toʋuv vi lan. Len naʋide tomaienan, gəsaris aNunun aGot, be goris nauman san len nəmauran silat aNunun aGot topas nanunulito toveveu.” ⁹ ANikotemus eusi ke, “Natgalenan levisi mabe?” ¹⁰ AYesu isor vari ke, “Imabe? Govi ahai pusan totibau seIsrael, be gəsələboi natgaleg a? ¹¹ Kitin, nokitin mai gaiug ke, namtukel ur nəsa namttoləboii, namtukel kot nəsa namttorisi, avil gamito, mətsadəlom na-kel-koti-an sinamito. ¹² Nəboη notosor husur nəsa tovisi len navile a pan, mətsadəlom ginau. Gol ke nəbisor husur nəsa tovisi len nəmav, asike mətodəlom ginau! ¹³ Səkad avān ideh tovi məhat len nəmav toləboi bikel ur nəsa tovisi lan. ANatun Nəvanuan ηai egəm len nəmav, naut san matmat, ale gai ηai eləboi bikel husuri. ¹⁴ Len naut tobbəsw, tomasmas, aMoses esuhun nəlablab hən nəmat len nəhai.* Len naʋide tomaienan, limassuhun aNatun Nəvanuan len nəhai balbal, ¹⁵ hən ke, nəvanuan pisi ləberin nəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai.

¹⁶ “Bathut aGot eləmas bun navile a pan maiegai ke: eviol hən aNatun tosua səbən hən avān ideh bərin nəlon bidaη lan, asike, asike imasig be dereh tikad nəmauran vi sutuai. ¹⁷ Husur aGot sasəvat aNatun vi lan navile a pan hən bərin ke lipanis sil nəsaan salito, be hən ke, len aNatun, aGot bilav kuv galit dan nəsaan salito. ¹⁸ Avān ideh tokad nadəlomian lan, aGot sarin ke bəpanis, avil avān ideh səkad nadəlomian lan, aGot erin tia ke tipanis, husur səkad nadəlomian len nahəsan aNatun aGot tovi aNatun tosua səbən. ¹⁹ Nəpanismen esil nategai ke: Namial ebis len navile a pan, be nəvanuan loləmas bun nəmargobut səhor Namial, husur nəsa lotogolgole isa batbat. ²⁰ Husur alat lotogolgol nəsaan lomətahun bun Namial, ləsavi lan Namial husur lomətahw len Namial bəmias pərpə hən nəsaan salito len nəhon nəvanuan gail. ²¹ Be avān ideh totoh len nakitinan, egəm hən Namial hən bəmias nəsa togole len nədaηan siGot.”

AJon Baptais isor husur aYesu

* **3:3:** Len nasoruan ta Kris, tətəs ikad namilen sual am tovi egəm a məhat gol ke naves egai eləboi bikađ namilen tovi avān ideh asike bikađ nəpasian togəm a məhat, edədas bəris natohan pipihabəlan aGot. † **3:5:** Len nasoruan ta Kris, nunun ikad namilen eru, sua evi nanunun, sua evi nəlan o nasuηavηavan. Len natosian seJu gail nəboη lotosor husur aGot, lokəmaienan. * **3:14:** Num 21.9

²² Nəboŋ natgalenan tonon, aYesu mai ahai susur san gail lovi lan naprovens a Jutea. Len naut enan itohtoh mai ahai susur san gail ale ibaptais hən nəvanuan gail. ²³ AJon am ibaptais hən nəvanuan gail len naut a Aenon pəpadaŋ hən naut a Salim, husur nəwai isoḅur ei. Ale nəvanuan gail logəm tabtab həni, hən ləb̄ibaptais. ²⁴ (Len nəboŋ enan ləsariŋ aJon len naim bəbaŋis sal).*

²⁵ Beti ahai susur siJon galevis lovitvituh mai naJu sua husur naḅide hən nalilosan hən ləb̄iveveu m̄os nalotuan. ²⁶ Ale logəm hən aJon, luke, “Hai p̄usan, ategaii totoh mai gaiug tarhəwisel Jortan, ategaii gotosor husuri, gagai ibaptais hən nəvanuan gail, ale nəvanuan p̄isi logəm həni.”

²⁷ Ale aJon isor var galit ke, “Nəvanuan eləboi b̄ikad nəsa ŋai aGot len nəmav toviol həni maii. ²⁸ Gamit m̄au mətoləboi mət̄bikel kot nəsa notokele ke, ‘Ginau nəsavi aKristo, aGot totabtabuh lan. Avil aGot esəvat ginau a m̄o tia, beti atenan.’” ²⁹ Nəb̄ikel nasoruan kəta husuri, imaiegai ke, natəbarehreh tolah evi seulum̄an tolah maii. Be naulum̄an tovi tarhət sitenan tolah, toil təban, tosəsəlōŋ həni, gai ehəhaḅur hən tosəsəlōŋ hən nadolon aten tolah. AKristo esum̄an atenan tolah, ale nəvanuan lotovan həni hən b̄ibaptais hən galito, losum̄an alitenan tolah. Ginau nosum̄an naulum̄an tovi tarhət sitenan. Nopul hən nahəhaḅuran nəboŋ notosəsəlōŋ hən nəvanuan gail lotovan hən aKristo. ³⁰ AKristo timasyalyal səhor ginau; ginau a pan.”

³¹ Atenan togəm len naut a məhat, iyalyal səhor natit p̄isi; avan tovi hən navile a pan, evi sinavile a pan, ale isor husur natit gail sinavile a pan ŋai. Atenan togəm len nəmav iyalyal səhor natit p̄isi. ³² Ikel kot nəsa torisi, nəsa tosəsəlōŋ həni be səkad avan ideh todələm nəsa tokele. ³³ Be avan ideh todələm na-sor-ləboii-an san, isaḅ səhoti ke aGot ekitin. ³⁴ Husur atenan aGot tosəvati ikel nasoruan siGot husur aGot eviol hən aNunun kavkav maii, nagilen toḅuer. ³⁵ AGot, aTata eləmas bun aNatun, ale eriŋ natit p̄isi len navəlan tia. ³⁶ Avan ideh toriŋ nəlon todaŋ len aNatun aGot ikad nəmauran vi sutuai. Avil avan ideh tomətahun b̄eriŋ nəlon len aNatun aGot, asike ikad nəmauran enan, be nəlol paŋpaŋ siGot ipat tabtab lan.

4

AYesu mai atoḅtaSamaria

¹ Beti naFarisi gail losəsəlōŋ həni ke aYesu tobaptais hən nəvanuan lotosoḅur hən ləb̄egəm vi hai susur san gail, lusōḅur səhor siJon. ² (Be savi aYesu tobaptais hən nəvanuan, ahai susur san gail ŋai lugole.) ³ Nəboŋ aYesu toləboi nəsa naFarisi gail lotosəsəlōŋ həni, eriŋ naut a Jutea, etəlmam vi Kalili.* ⁴ Len nəvanan san imasyar tur len naut a Samaria.

⁵ Ale ibar navile sua a Samaria, nahəsən a Sikar, topat pəpadaŋ hən nətan aJakop tolavi mai aJosef, anatum.† ⁶ Ikad naḅurhuwai siJakop ei. Beti aYesu, niben tomatmat husur nəyaran tobəlav, ebətah tarhəḅurhuwai enan. Natubliat bolai.

⁷ AtoḅtaSamaria sua egəm hən b̄evəvaut. Ale aYesu ikel maii ke, “Lav nəwai. Nemuni.” ⁸ Ebətah səḅon husur ahai susur san gail lovi lan navile hən ləb̄eḅur nəhanian ideh. ⁹ Imagenan apəhaḅut isor vari ke, “Be gaiug govi Ju, ginau novi toḅtaSamaria. Gous mab hən nəwai hən ginau?” (Husur alat a Jutea ləsəḅon

* **3:24:** Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20 * **3:28:** Jon 1.20; Mal 3.1 * **4:3:** Nəboŋ aYesu toləboii ke naFarisi lotosəsəlōŋ hən tobaptais hən nəvanuan tosoḅur, emətahun ləb̄ib̄al maii ale eriŋ naut enan.

† **4:5:** Gen 33.19; Jos 24.32. Len naut egai isor husur aJakop ta sutuai, tovi natun aSak tovi natun aAraham.

mai alat a Samaria boŋ ideh).^{*} ¹⁰ Ale aYesu isor vari ke, “Gətaləboi naviolan siGot, mai ginau notokel mai gaiug, ‘Lav nəwai. Nemuni,’ gətaus ginau həni tia, ale nətəlav nəwai nəmauran mai gaiug.”

¹¹ Alitenan ikel maii ke, “Nasub, gəsəkad nabiliwai, nəhau ebuer, ale naburhuwai eg isareh masuŋ. Goləboi gəbėvəvaut nəwai nəmauran enan a be? ¹² Gaiug gunau ke gototibau səhor atəmadat ta sutuai, aJakop a? Bathut gai m̄au ilav naburhuwai egai mai gidato, ale gai mai anatun gail mai narivatəvat gail lomun lan.”

¹³ AYesu isor vari, ike, “Nəvanuan p̄isi lotomun len nəwai egai, dereh limaduh tətəs. ¹⁴ Avil avan ideh tomun nəwai nəbilav maii, asike imaduh boŋ ideh. Be nəwai nəbilavi maii ehum nabəko toŋuv vi məhat len nəlon, tolav nəmauran vi sutuai maii.” ¹⁵ Napəhaŋut ikel maii ke, “Nasub, lav nəwai ideh mai ginau bai, hən asike nəbimaduh boŋ ideh, asike nəbėgəm gegai hən nəvəvautan tətəs am.” ¹⁶ Ikel mai alitenan ke, “Givan vakis asoam̄, məregəmai.” ¹⁷ Apəhaŋut isor vari ke, “Nəsəkad asoagw ideh.” AYesu ikel maii ke, “Nəboŋ gotoke, ‘Nəsəkad asoagw ideh,’ gokitin; ¹⁸ husur gulah mai asoam̄ erim tia, ale ahaŋut gotokade gagai savi asoam̄, gəsəlah maii. Nəsa gotomadhakele ekitin.”

¹⁹ Apəhaŋut ike, “Nasub, gaiug govi ahai kelkel ur. ²⁰ Atəmanamit ta sutuai lulotu len nəvehuh egai, be gamit məttovi Ju, mətuke naut a Jerusalem ŋai evi naut nalotuan.” ²¹ AYesu isor vari ke, “Litegai, gaiug gedəlom nəsa notokele. Nəboŋ dereh tegəmai hən ke asike evi natideh hən mətbilotu hən aTata len nəvehuh egai o len naut a Jerusalem. ²² Gamit a Samaria mətsaləboi gai məttolotu həni; ginamito, namtulotu hən gai namttoləboii, bathut nə-lav-kuvi-an dan nəsaan egəm len naJu gail. ²³ Avil namityal dereh tegəmai, egəm tia, hən ke alat lotolotu kitin ləbilotu kitin hən aTata len nəlolit kavkav, len nədaŋan seNunun, husur galit lovi nəvanuan nalotuan aTata tokəta doŋ galito. ²⁴ AGot savi nəvanuan tokad niben gotoləboi gəberisi, ao, ehum nanunun sua o nasuŋavŋavan gotodədas gəberisi be tovi nəkadhumauran. Ale alat lotolotu həni limaslotu hən aGot hum tovi aGot kitin. Limaslotu kitin hən gai len nəlolit kavkav, len nədaŋan seNunun.” ²⁵ Apəhaŋut ikel maii ke, “Noləboii ke aMessiah aGot totabtabuh lan dereh tegəmai, aten lotokisi hən aKristo. Nəboŋ bėgəmai dereh tikel ur natit p̄isi mai ginamito.” ²⁶ AYesu ikel maii ke, “Ginau en bogai notosor mai gaiug.”

Ahai susur gail lotəlmam

²⁷ Len namityal enan, ahai susur san gail lotəlmam, losəhoŋut habat hən aYesu tosor mai apəhaŋut sua, avil galit ideh saus aliten ke, “Goləŋon nəsa?” o saus aYesu ke, “Gusor mabe mai alitegai?”

²⁸ Beti napəhaŋut eriŋ nabiliwai san, etəlmam vi lan nabiltivile ale ikel mai nəvanuan gail ei ke, ²⁹ “Mətegəm ris avan sua tokel mai ginau hən natit p̄isi notogole. Mətunau ke aKristo, aGot totabtabuh lan a?” ³⁰ Ŋa nəvanuan gail lorin nabiltivile, lotubət van həni.

Nəbol p̄usan husur nəmatuan

³¹ Beti ahai susur gail lukele ke, “Hai p̄usan, gihan.” ³² Be ikel mai galit ke, “Nukad nəhanian hagw gamit mətsaləboii.” ³³ Imaienan ahai susur gail lukel mai galit gabag ke, “Ase ilav nəhanian maii?” ³⁴ AYesu ikel mai galit ke, “Nəhanian hagw evi hən nəbigol naləŋonian sitenan tosəvat ginau hən nəbigol vurvur nauman san. ³⁵ Mətukad nasoran sua toke, ‘Nahəbati tivat

* **4:9:** Luk 9.52-53; Ezr 4.1-5; Neh 4.1-2

beti nēmatuan, be mētesəḡav hən namētamito, mētekəta ris nēmarireu hən nawit tomasmas, toutaut hən nēmatuan tia. ³⁶ Nēvanuan tota kokotov nawit enan, tosəḡovi, gai etubat lav naḡurḡuran san, ale esəsəḡov hən nawit mōs nēmauran vi sutuai.‡ Igole hən gai tota kokotov nawit mai gai tomabule, arḡehəḡavur ḡonḡon. ³⁷ Husur nasoran egai ekitin toke, 'Ikad avan sua tomabul, ikad togon tosəḡov tomatu.' ³⁸ Nosəvat gamit hən mēḡbesəḡov ḡonḡon hən nēsa mētsaum mōsi. Galevis am loum idan mōsi. Be gamit mētohusur galito ale mētopul hən nēmatuan."

³⁹ Alat a Samaria isoḡur len nabiltivile a Sikar loriḡ nəlolit len aYesu husur na-kel-uri-an sepəḡavut toke, "Ikēl mai ginaw hən natit ḡisi notogole." ⁴⁰ Beti nəḡon alat a Samaria lotogəm həni, lousi hən ḡitoh mai galito, ale itoh ei vəḡar nēmariboḡ eru. ⁴¹ Ale husur nasoruan san, isoḡur am lukad nadəlomian. ⁴² Beti lukel mai napəḡavut ke, "Nadəlomian sinamit len aYesu sahusur nēsa gotokele am, bathut ginamit gabag namtosəsəloḡ həni, ale namtoləḡoi səḡoti ke ategai ilav kuv kitin hən navile a pan dan nēsaan."

AYesu igol anatum nēvanuan nauman sekiḡ imaur

⁴³ Nəḡon nēmariboḡ toru togam gole, aYesu eriḡ naut enan, evi Kalili. ⁴⁴ AYesu māu ikel koti ke, "Len naut sihai kelkel ur ideh, ləsaputsan atenan len nənauan salito."* ⁴⁵ Imagenan, nəḡon aYesu tobar naut a Kalili, alat naut enan lohəḡavur həni husur loris natit ḡisi togole len nəḡanan a Jerusalem, husur galit am losuh len nəḡanan enan.*

⁴⁶ Imaienan, aYesu evi Kana a Kalili, naut togol nəwai togəm vi wain lan.* Len naut enan ikad abiltivanuan sua toum sekiḡ, anatum ulumnan toməsah, topat len nəmel len naut a Kapernaum. ⁴⁷ Nəḡon atenan tosəsəloḡ hən aYesu togəm a Jutea vəḡar naut a Kalili, ivan həni. Eḡiri hən ḡegəm vi lan naut a Kapernaum, gol anatum timaur husur pəḡadaḡ timat. ⁴⁸ Na aYesu ikel maii ke, "Asike mēḡberis namerikel gail o natit mēḡbimanḡmanḡ lan, asike mētukad nadəlomian!" ⁴⁹ Abiltivanuan toum sekiḡ eḡiri tətəs ke, "Nasuḡ, asike gəḡegəm gagai, dereh anatumḡ timat!" ⁵⁰ AYesu isor vari ke, "Givan, anatumḡ imaur." Edəlom nēsa aYesu tokel maii, ale ivan.

⁵¹ Len nəyaran san vahim, naslev san gail lobubur maii, lukel uri ke, "Anatumḡ imaur tia!" ⁵² Eus galit ke, "Eləḡon ivoi len namityal sa?" Beti lusor vari ke, "Napudan san inoḡ nino len namityal tosua ut mədau."§ ⁵³ Beti atata inau səḡoti ke, len namityal enan ḡai aYesu ike, "Anatumḡ imaur." Ale gai mai galit ḡisi lotosuh lohoim san, logəm vi vanuan nadəlomian. ⁵⁴ AYesu evi Jutea təlmam vi Kalili vəḡa-ru, ale egai evi namerikel na-vəḡa-ru-an aYesu togole len naut a Kalili.

5

AYesu igol avan sua imaur len nəwai a Petsata

¹ Husur nəḡon enan, aYesu evi məḡat vi Jerusalem van hən nəḡanan sua seJu gail. ² Ale len naut a Jerusalem, pəḡadaḡ hən nametləkau lotokisi hən Nametləkau Nasipsip, ikad nabiltiburhuwai lilos tokad navərada torim todar visi, nahəsən Petsata* len nasoruan seIpru gail. ³⁻⁴ Nēvanuan isoḡur lotoməsah lupat pipivərada galenan, ametḡesw gail, galevis narielit togau mai galevis

‡ **4:36:** Len naves egai, nawit tomatu evi nēvanuan toutaut hən ḡesəsəloḡ hən nasoruan siGot, toutaut hən ḡikad nadəlomian lan. * **4:44:** Mat 13.57; Mak 6.4; Luk 4.24 * **4:45:** Jon 2.23 * **4:46:** Jon 2.1-11 § **4:52:** Len nasoruan ta Kris ike namityal toməlevru husur len nalennəyal sua ikad nəḡaua toməlevtes len nadudulan ale toməlevtes am len naut mədau. * **5:2:** Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris luke Betesta.

nahudhubelit tomat.† ⁵ Ikad esua topat ei toməzah len nasihau tovi 38 tia. ⁶ AYesu eris atenan topat ei, eləboii ke toməzah tobəlav tia, ale eusi ke, “Goləjon ke gimaur a?” ⁷ Aten toməzah isor vari ke, “Nasub, nəəkad avan ideh tovi tarhət sagw hən nəbevi lan nəwai nəboŋ toŋaluŋalw. Nəboŋ notohisi hən nəbevi pan lan, avan tile am akis ibar nəwai a mŋo, beti ginau.” ⁸ AYesu ikel mai ke, “Gile məhat, gebul hən nəbateh sam, pati, ale yar van.” ⁹ Vəha-sua ŋai aten imaur. Ipat nəbateh san ale iyaryar van, avil nəboŋ enan evi nəSappat. ¹⁰ Imaienan, alat lotoil a mŋo hən naJu gail lusor lan aten tomaur. Luke, “Daməŋ nəSappat bogai! Nəboŋ gotopat nəmel sam, goḅur kotov nalo tokai tas nauman!”* ¹¹ Isor var galit ke, “Avan togol notomaur ikel mai ginau ke, ‘Pat nəmel sam, yar van.’” ¹² Lousi ke, “Ase ikel mai gaiug hən gəbigol maien həni?” ¹³ Avil aten tomaur saləboii, husur aYesu ivan vəmasig len naluḅoh len naut enan.

¹⁴ Len namityal tovan, aYesu isaḅ atenan len naholəvat todar vis naim siGot ale ikel maii ke, “Geris, gagai gumaur, be sagigol nəsaan am hən asike natideh tosa səhor ta mŋo ḅevisi hən gaiug.” ¹⁵ Beti naulumŋan ia kel mai alat lotoil a mŋo hən naJu gail ke aYesu boh togole tomaur. ¹⁶ Imaienan lotuḅat mədas bun aYesu sil togol natgalenan len nəSappat. ¹⁷ Be aYesu isor var galit ke, “ATəmagw eumum van vəbar gagai, ale ginau tu noum van.” ¹⁸ Imaienan, alat lotoil a mŋo hən naJu gail ludas p̄isal am hən ləḅbigole ḅimat. Savi husur toḅur kotov nəkai-tasi-an hən nəSappat ŋai, be husur tokel ke aGot tovi aTəman san, imaienan, ike gai gabag toḅitḅitoḅ mai aGot.

AYesu ikel vəhoti ke tovi aNatun aGot

¹⁹ Ŋa aYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, aNatun aGot edədas ḅigol natideh səbon, eləboi ḅigol ŋa nəsa toris aTəman togole. Husur nəsa aTəman togole, aNatun am igole. ²⁰ Husur aTəman eləmas bun aNatun ale eḅusani hən natit p̄isi gai togole, ale dereh teḅusani hən natit gail lotosəhor natgalenan hən məḅbimaŋmaŋ lan. ²¹ Hum ke aTəman togol nəvanuan lotomat lule məhat, tolav nəmauran mai galito, aNatun am ilav nəmauran mai avan ideh gai toləŋon ḅilavi maii. ²² Husur aTata səsaḅ səhoti ke avan ideh ḅipanis, aoa eriŋi len aNatun hən ḅisaḅ səhoti ke nəvanuan gail ləḅipanis, ²³ hən nəvanuan p̄isi ləḅeputsan aNatun len nənauan salito hum lotoputsan aTata a məhat. Asike gəḅeputsan aNatun len nənauan sam, gəsaputsan aTata tosəvati len nənauan sam.

²⁴ “Kitin, nokitin mai gamito, avan ideh tosəsəloŋ hən nasoruan sagw, tokad nadəlomian len aGot tosəvat ginau, gai ikad nəmauran vi sutuai, asike eḅis len nəpanismen, be imakuv tia dan nəmatan vi lan nəmauran. ²⁵ Kitin nokitin mai gamito, len nəboŋ ḅegəmai, hun nəboŋ togəm tia, dereh alat lotomat lesəsəloŋ hən nadəldol siNatun aGot, ale alat lotosəsəloŋ həni, dereh likad nəmauran. ²⁶ Husur aTata tovi nəkadun nəmauran, gai eriŋi len aNatun am hən ḅevi nəkadun nəmauran. ²⁷ Ale eriŋ nədaŋan len navəlan hən ḅikot hən nəvanuan gail, husur evi aNatun Nəvanuan. ²⁸ Samtiḅaŋ len natgalenan, husur ikad nəboŋ togəmai hən alat lotomat len naḅur nəmatan salito ləḅesəsəloŋ hən nadolon aNatun aGot, ²⁹ ale dereh lile məhat dan naḅur nəmatan. Alat lotogol tovoi, dereh lile məhat hən ləḅimaur tətəs. Avil alat lotogol tosa, dereh lile məhat hən ləḅesəsəloŋ ləboi nəpanismen salito.*

† **5:3-4:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nategai: Lupat vir nəwai ḅiŋaluŋalw, 4 husur aŋel siNasub egəm len nəboŋ galevis, ebul hən nəwai, ale nəvanuan tovi lan nəwai metəkav, dereh timaur.

* **5:10:** Neh 13.19; Jer 17.21 * **5:29:** Dan 12.2

³⁰ “Ginau nodēdas nēbigol natideh len ginau sēbōgw. Nopēpēhun navoian dan nēsaan hum aTata tokele. Ale napēpēhwan sagw inor husur nēsagole husur nalējonian sagw, be nugole husur nalējonian sitenan tosēvat ginau.”

Na-kel-koti-an husur aYesu

³¹ AYesu isor am mai naJu gail ke, “Ginau sēbōgw ηai nētasor lēboi ginau, nasoruan sagw asike takitin. ³² Avil ikad atesual am tosor vi tarhēt sagw, ale nolēboii ke na-sor-lēboii-an san husur ginau ekitin. ³³ Mētosēvat galevis tia van hēn aJon, ale gai ikel ur nakitinan.* ³⁴ Be nēsariη gat nēlogw len na-sor-vi-tarhēte-an nēvanuan tokele, ao, nusor husuri ηai hēn mētbīmakuv dan nēsaan samito. ³⁵ AJon ehum namīal topaη, tomīal. Ale gamit mētulekis hēn mētbītoh kēkerek len namīal san, hēn mētbēhēhāvur. ³⁶ AJon ikel kot ginau, avil ikad na-kel-koti-an tosēhor esan. Husur natit gail aTata tolav mai ginau hēn nēbigol pīs gail, natgalenan notogole, loṽusan nakitinan husur ginau, ke aTata tosēvat ginau. ³⁷ Ale aTata tosēvat ginau, gai isor lēboi ginau. Gamit mētsasēsəlōη hēn nadolon, mētsakēta lēboi gai tomabe. ³⁸ Ale nasoruan san sēpat savoi len nēlōmito husur mētsadēlom ginau, ginau boh, aTata tosēvat ginau gēmai. ³⁹ Mētudoηdoη nēmauran vi sutuai len natosian siGot bathut mētunau ke nēmauran vi sutuai topat lan. Be natosian galenan lukel nakitinan husur ginau! ⁴⁰ Wake mētsalējon mētbēgēm hēn ginau hēn mētbīkad nēmauran enan.

⁴¹ “Nēboη mēttosal suh ginau, nē-sal-suhi-an samito savi natideh len ginau ⁴² husur nolēboi mētsalēmas bun aGot len nēlōmito. ⁴³ Ginau nogēm len nahēsan aTēmagw ale mētomētahun ginau, mētsahēhāvur hēn ginau. Be naut kēmas avan ideh am bēgēm len nahēsan gabag ηai, dereh mitidamī hēni, mētehēhāvur hēni. ⁴⁴ Imabe mētodēdas mētbēdēlom ginau? Mētuke mitisal suh gamit gabag be mētomētahun nē-sal-suhi-an togēm len gai tovi aGot sēbōn ηai. ⁴⁵ Samtinau ke evi ginau nēbīkel kot nēsaban samito van hēn aTēmagw len nakotan san. Ao, ikad atesua bīgole, gai nēlōmit todaη lan, aMoses boh! Dereh gai tikel kot nēsaban samito.‡ ⁴⁶ Avil mēttadēlom aMoses tia, mēttadēlom ginau tia bathut gai māu itos husur ginau. ⁴⁷ Be asike mētbēdēlom nēsa gai totesi husur ginau, mitimabe hēn mētbēdēlom nēsa notokele?”

6

AYesu evēṽan alat lotovi 5,000

(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Luk 9.10-17)

¹ Husur nēboη galenan, aYesu evi Kalili, ilav tukot vi tarhēt nabīltiwai lotokisi hēn Nabīltiwai Kalili mai lotokisi hēn aTiperias am. ² Nabīltiṽoh lohushusuri bathut ke lotokētkēta ris namerikel gail gai togolgole len alat lotomēsah. ³ Ale aYesu etēvehuh vi lan naṽehuh, ebētah mai ahai susur san gail ei. ⁴ Nēboη hēn nēPasova tovi nēhanan seJu gail, egēm pēpadaη.

⁵ Nēboη aYesu topair hēn namētan, toris naluṽoh lotogēm hēni, eus aFilip ke, “Dateṽur nabēta a be hēn alateg lēbīhani?” ⁶ AYesu eṽus kitev nēnauan seFilip maienan hēn bēbunus lēboi aFilip, husur elēboi tia nēsa bīgole ta bogai. ⁷ Ale aFilip isor vari ke, “Naṽurṽuran hēn nahēbati tomēlevtor salēboi bēṽur nabēta tonor hēn galit ṽisusua bīhan kēkerek hēni.”* ⁸ Ale ahai susur sua san,

* **5:33:** Jon 1.19-27, 3.22-30 ‡ **5:45:** Nēboη tosor husur aMoses, isor husur nalōbulat torim aMoses totesi lotovi nalōbulat metēkav torim len nasoruan siGot. * **6:7:** Len nasoruan ta Kris ike natenarius tovi 200. Natenarius evi naṽurṽuran hēn nauman hēn nēmariboη tosua, ale natenarius tovi 200 evi naṽurṽuran hēn nēmariboη tovi 200 o pēpadaη hēn nahēbati tomēlevtor.

aAdru, aʋan aSimon Pita isor mai aYesu ke, ⁹ “Ikad natətai sua gegai tokad natuhhanian tovi nabəta nəpali torim mai naieh toru. Be natuhhanian egai savi natideh len nabiltiľoh tomaiegai.”†

¹⁰ Beti aYesu ikele ke, “Mitigol nəvanuan gail lebətah.” Nə naulumnan gail lotovi 5,000 lobətah len naut enan tobanj liol. ¹¹ Beti aYesu ilav nabəta, ale nəboŋ tosipa vi təban aGot tononj, epəpehuni mai alat lotobətah. Igol tomaienən am hən naieh. Galit ƣisi luhan husur naləŋonian salito vəhanukub. ¹² Nəboŋ lotohanukub tononj, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Mətesəŋon nasughanian. Sa-ideh tesuh.” ¹³ Imagenan lusah tuan nasughanian hilat lotohan dani, losəŋon nəhad tovi 12 hən nasugut nabəta nəpali tosuh kəmas!

¹⁴ Nəboŋ nəvanuan gail lotoris namerikel aYesu togole, luke, “Ahai kelkel ur kitin bogai bəgəm vi lan navile a pan!”‡

¹⁵ Bathut aYesu eləboii len galito ke gag ŋai legəm tah gati hən ləbĩgol bəgəm vi kiŋ, gai ivan dan galito vi lan nəvehuh hən bĩtoh səbon.

AYesu iyar len nəwai

(Mat 14.22-33; Mak 6.45-52)

¹⁶ Nəboŋ namityal tomasur, ahai susur san gail lovi pan vi lan nabiltiwai. ¹⁷ Len namityal enan naut evisivis be aYesu satəlmam van hən galit sal, ale lusah len nabot, gam tukot vi Kapernaum. ¹⁸ Sədareh nəlan eʋuv habat gol ke nəwai tokudkud van epus. ¹⁹ Nəboŋ lotovarus van hum ma tovi nakilomita torim, loris aYesu toyar len naŋonit nəwai, togəm pəpadaŋ hən nabot, ale lomətahw. ²⁰ Be aYesu ikai van hən galito ke, “Ginau bogai, samtemətahw!” ²¹ Imagenan lohəhaʋur hən bĩsah len nabot ale isah lan. Vəha-sua ŋai nabot ivahut len naut lotovi lan.

²² Pelan han naluʋoh lotosuh tarhəwai, ludonj aYesu, lunau səhoti ke ikad nabot tosua ŋai ei. Loləboii ke aYesu səsah len nabot mai ahai susur san gail, be luvan səbolit ŋai. ²³ Beti nabot galevis logəm len naut a Tiperias, luvahut pəpadaŋ hən naut Nasuʋ tosipa hən nabəta lan, naut naluʋoh lotohan bəta lan. ²⁴ Nəboŋ naluʋoh lotoris ləboii ke aYesu satoh ei, ahai susur san gail ləsasuh, naluʋoh lusah len nabot galenan, lovi Kapernaum hən ləbĩdonj aYesu ei.

AYesu evi nabəta hən nəmauran

²⁵ Nəboŋ nəvanuan galenan lotosaʋ aYesu a Kapernaum, tarhəwai, lousi ke, “Hai ƣusan, gubar naut egai ŋais?” ²⁶ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke mətsadonj ginau husur məttoris ləboi namerikel gail, be mətudonj ginau ŋai husur mətuhənuke hən nabəta. ²⁷ Samteum mios nəhanian səpat sabəlav, togəm vi pahsago. Ao, məteum mios nəhanian topat vi sutuai, nəhanian hən nəmauran vi sutuai aNatun Nəvanuan dereh bəviol hənı mai gamito. Husur aGot aTata itabtabuh len atenan hən bəum san mios bəviol hən nəmauran enan.” ²⁸ Imaienan lousi ke, “Datigol nəsa gail hən datbĩgol nagolean aGot toləŋoni?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “AGot eləŋon ke mitigol nategai ke: məteriŋ nəlomit len atenan aGot tosəvati.” ³⁰ Imaienan lukel maii ke, “Gigol namerikel ideh hən namtberisi hən namtbedəlom gaiug. Dereh gigol nəsa? ³¹ Atəmadat ta sutuai luhan nəmanna len naut masmas hum aMoses totesi ke, ‘Eviol hən nabəta togəm len nəmav mai galito hən ləbĩhani.’ ”* ³² Beti aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, savi aMoses toviol hən nabəta togəm len nəmav mai gamito. Avil evi aTəmagw toviol hən nabəta kitin togəm len nəmav mai gamito. ³³ Bathut nabəta siGot

† **6:9:** Namisurhuh nəpali ikad nəhavhəte ale lotuh dədasi hən ləbĩkad nəflaua hən ləbėum hən nabəta lan. ‡ **6:14:** AMoses epəhav utaut hən ahai kelkel ur surnan gai bəgəm hən alat a Israel boŋ ideh.

Deu 18.15-19 * **6:31:** Exo 16.4, 15; Psa 78.24

evi atenan togəm vi pan dan nəmav, eviol hən nəmauran mai nəvanuan navile a pan.”

³⁴ Imaienan lukel maii ke, “Nasub, geviol tabtab hən nabəta enan mai ginamito.”

³⁵ AYesu ikel mai galit ke, “Ginau novi bəta hən nəmauran. Avan ideh bəgəm hən ginau, asike imalkəkat. Ale avan ideh bəriŋ nəlon len ginau, asike, asike imaduh boŋ ideh. ³⁶ Nukel mai gamit ke, naut kəmas məttoris ginau, mətsariŋ nəlomit len ginau sal. ³⁷ Avil alat aTəmagw toviol hən galit mai ginau, dereh legəm hən ginau. Ale avan ideh togəm hən ginau asike nomətahuni. ³⁸ Husur nəsağəm len nəmav hən nəbīgol nəsa notoləŋoni. Ao, nogəm hən nəbīgol husur naləŋonian siGot tosəvat ginau mōsi. ³⁹ Ale naləŋonian san imaiegai ke: galit p̄isi gai toviol hən galito mai ginau hən ləbēvi esagw, salimasig, be len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan dereh nigol lile məhat. ⁴⁰ Husur naləŋonian seTəmagw imaiegai ke: galit p̄isi lotoris aNatun, lotoriŋ nəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai, ale dereh nigol lile məhat len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan.”

⁴¹ Nəboŋ lotosəsəlōŋ hən natenan, naJu gail lukoblen husuri bathut toke, “Novi nabəta togəm len nəmav,” ⁴² ale luke, “Ategai savi aYesu, anatun aJosef ŋa? Datoləboi atəman mai anan. Imabe toke togəm len nəmav?” ⁴³ AYesu isor var galit ke, “Samtikoblen mai gamit gabag. Mitinoŋ. ⁴⁴ Ikad naŋisal tosua ŋai hən avan ideh bələboi bəgəm hən ginau. Nəboŋ aTəmagw tosəvat ginau bəliv avan enan, eləboi bəgəm hən ginau, ale dereh nigol tile məhat len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan. ⁴⁵ Len natosian sihai kelkel ur gail ike, ‘Ale aGot dereh tevi hai p̄usan salit p̄isi,’ ŋa nəvanuan p̄isi lotosəsəlōŋ husur aTata, lotosəsəlōŋ ləboi nəsa tokele, galit logəm hən ginau.* ⁴⁶ (Namilen sake avan ideh saris aTata. Atenan togəm len aGot, atenan ŋai eris aTata.) ⁴⁷ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh toriŋ nəlon len ginau, gai ikad nəmauran vi sutuai. ⁴⁸ Ginau novi nabəta hən nəmauran. § ⁴⁹ Sutuai atəmamit gail luhan nəmanna len naut toḅəbesw, be naut kəmas natenan, lumat p̄isi. ⁵⁰ Egai evi nabəta togəm len nəmav hən avan ideh b̄ihani, asike imat. ⁵¹ Ginau səbōgw ŋai novi nabəta nəmauran togəm len nəmav. Avan ideh b̄ihan nabəta egai, dereh tikad nəmauran vi sutuai. Husur nabəta nəbēviol həni evi nibegw; dereh neviol həni mōs nəmauran silat navile a pan.”

⁵² Beti naJu gail lovitvituh mai galit gabag, luke, “Ategai teviol mab hən niben mai gidato hən datb̄ihani?” ⁵³ Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, asike mətb̄ihan niben aNatun Nəvanuan, asike mətb̄emun nəda han, mətukad nəmauran kitin mabe? Mətsəkade len gamit gabag. ⁵⁴ Avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan ikad nəmauran vi sutuai, ale len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan dereh nigol tile məhat dan nəmatan. ⁵⁵ Husur nibegw evi nəhanian kitin, nəda hagw evi nate namunian kitin. ⁵⁶ Imaienan, avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len gai. ⁵⁷ ATəmagw tovi nəkadun nəmauran esəvat ginau, ale bathut aTəmagw, ginau nutoh, nukad nəmauran. Len naḅide tomaienān, avan ideh tohanhan ginau, bathut ginau, gai dereh titoh, tikad nəmauran. ⁵⁸ Ginau novi nabəta togəm len nəmav, be nabəta egai sasum̄an nəmanna atəmamito ta sutuai lotohani. Luhan nəmanna ale lumat. Avan ideh tohanhan nabəta egai, dereh titoh, tikad nəmauran vi sutuai.”

* **6:45:** Isa 54.13 § **6:48:** Nəboŋ aYesu toke tovi nabəta hən nəmauran, ike ehum nabəta datb̄ihani dereh datikad nəmauran, evi nəkadhumauran.

⁵⁹ AYesu ikel natgalenan nəboŋ toŋusan len naim nəbonbonan a Kaper-naum.

Ahai susur isoḅur lugam dan aYesu

⁶⁰ Nəboŋ ahai susur san gail lotosəsəloŋ hən natgalenan, luke, “Naŋusanan enan idaŋ habat. Ase eləboi ḅesəsəloŋ səhoti?” ⁶¹ AYesu eləboi len gai gabag ke ahai susur san gail lukoblen husur natenan, ale ikel mai galit ke, “Nateg emədas nadəlomian samito a? ⁶² Bimagenan, imabe len gamito mətḅeris aNatun Nəvanuan ḅetəlmam vi məhat? Mətedəlommi beti a? ⁶³ ANunun aGot ŋai eləboi ḅeviol hən nəmauran kitin mai nəvanuan. Nədaŋan sinəvanuan edədas ḅigol natideh. Nasoruan notokele mai gamito, evi soruan seNunun aGot toviol hən nəmauran mai nəvanuan. ⁶⁴ Avil gamit galevis mətsəkad nadəlomian len ginau.” (AYesu ekəmaienan husur len natuḅatan eləboi alat lotokad nadəlomian lan, ale eləboi nəvanuan sua ḅeriŋi len navəlan aenemi san gail.) ⁶⁵ Beti aYesu ike, “Husur natenan nukel mai gamit ke, nəvanuan saləboi ḅegəm hən ginau len gai səbon. ATata ŋai eləboi ḅigol nəvanuan ḅikad nadəlomian hən ḅegəmai.”

⁶⁶ Husur tokəmaienan, ahai susur san isoḅur lupair dani, ləsaḅusuri am. ⁶⁷ Na aYesu ipair van hən lotovi 12 ike, “Be gamit am mətuke mitivan a?” ⁶⁸ ASimon Pita isor vari ke, “Nasuḅ, namtivan hən ase? Gaiug səḅomŋ ŋai gukad nasoruan toviol hən nəmauran vi sutuai. ⁶⁹ Namtoriŋ nəlonamito len gaiug, namtoləboi tia ke gaiug govi siGot səbon gotogəm mŋosi.”* ⁷⁰ Beti aYesu ike, “Ganan! Ginau nulekis hən gamito məttovi 12, be gamit sua evi natəmat.”

⁷¹ Nəboŋ tokəmaienan, isor husur aJutas, anatun aSimon Iskariot, husur aJutas, esua len lotovi 12, dereh teriŋi len navəlan aenemi san gail.

7

Nəhanan hən Nəpasvaləval gail

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu iyaryar len naut a Kalili. Emətahun nəyaran len naut a Jutea husur alat lotoil a mŋo hən naJu gail ludonḅonji hən ləḅigol ḅimat. ² Ale nəboŋ hən Nəhanan hən Nəpasvaləval gail, egəm pəpadaŋ. Evi nəhanan sua seJu gail.* ³ Beti aŋan aYesu matmat gail lusor maii ke, “Geriŋ naut enan vi Jutea hən ahai susur saŋ gail ləḅeris natit gotogol gail. ⁴ Avan ideh toke ḅetibau len nəhon nəvanuan gail sasusuan gai! Gəḅigol namerikel gail, gigol gail len nəhon nəvanuan pisi len navile a pan hən ləḅeləboi gaiug!” ⁵ Lokəmaienan husur aŋan gail am ləsəkad nadəlomian lan.

⁶ Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Namityal tonor hən ginau sagəm sal. Be samito, namityal pisi inor ŋai. ⁷ Nəvanuan sinavile a pan gail lodədas ləḅemətahun bun gamito. Be ginau, lomətahun bun ginau husur nukel koti ke natit gail lotogole lusa vəsa. ⁸ Mətevi lan nəhanan ea. Ginau asike novi lan Nəhanan enan, husur namityal tonor hən ginau sagəm sal.” ⁹ Nəboŋ tokəmaienan tonon, itoh a Kalili ŋai.

AYesu len Nəhanan hən Nəpasvaləval

¹⁰ Be nəboŋ aŋan aYesu gail lotovi məhat vi lan Nəhanan tonon, gai am evi məhat vi lan. Səyar len nəhon nəvanuan gail be esusuah. ¹¹ Beti len Nəhanan, alat lotoil a mŋo hən naJu gail, ludonḅonji, lous kitevi ke, “Atenan itoh a be? Gai be?” ¹² Len naluḅoh nəvanuan isoḅur lusor lahlah husuri. Galevis luke,

* **6:69:** Mat 16.16; Mak 8.29; Luk 9.20 * **7:2:** Lev 23.34-36; Deu 16.13. Nəhanan hən Nəpasvaləval evi nəhanan seJu gail, Lunau təlmam hən atəmalit ta sutuai nəboŋ lotoyaryar len naut masmas. Len nasihau tovi 40 lutoh len nəpasvaləval gail.

“Evi naulumñan sua tovoi masuṽ.” Galevis am luke, “Ao, egəras nəvanuan gail.”
 13 Be səkad avan ideh tosor husuri len nəhon nəvanuan gail, husur lomətahw len naJu gail lotoil a mō.

14 Be nəboŋ sua rivuh len nawik hən Nəhanan, aYesu evi məhat vi lan naim siGot, ale etuḃat pusan. 15 Beti naJu gail lotoil a mō, lotosəsəloŋ hən, luḃaŋ, luke, “Ategai eləboi bun natosian siGot, be səkad avan ideh tokad namitisau toḃusan hən mai. Imabe?”

16 Imaienan aYesu isor var galit ke, “Naḃusanan sagw savi esagw. Ao, atenan tosəvat ginaw evi nəkadhut naḃusanan sagw. 17 Avan ideh toke ḃigol naləŋonian siGot, dereh teləboii ke naḃusanan sagw egəm len aGot o evi esagw səḃogw. 18 Nəvanuan tosor len naləboian san səḃon, eləŋon ke tipatpat gai məhat. Avil gai toləŋon ke teputsan nahəsan atenan tosəvati, gai ekitin, ale səkad nagəgərasan lan. 19 Savi aMoses tolav nalo mai gamito a? Be gamit ideh sahusuri. Mətudas p̄isal hən mətḃigol nəḃimat sil nəsa?”

20 Naluṽoh lusor vari ke, “Gaiug gukad natəmat! Ase idas p̄isal hən ḃigol gəḃimat?” 21 AYesu ikel mai galit ke, “Nugol nauman sua len nəSappat, nugol naulumñan imaur, ale nəvanuan p̄isi losəhoṽut sil notogole len nəSappat.* 22 Be gamit am mətoum len nəSappat nəboŋ mət̄otiv dalus natətai ulumñan husur nalo siMoses. (Be naṽide hən na-tiv-dalusi-an savi siMoses, evi setəmamit ta sutuai, aAraham.)* 23 Mət̄otiv dalus natətai ulumñan len nəboŋ han, naut kəmas tovi nəSappat.† Mətugole hən asike mətḃeḃur kotov nalo siMoses, be evi nauman. Mətḃimaganan, imabe mətutabulol bulos ginaw nəboŋ notogol naulumñan kavkav tomaur len nəSappat?* 24 Sagenənoṽ hən nəsa notogole mai na-kəta-suluṽi-an mai nə-nau-suluṽi-an samit ŋai. Mitimasnənoṽ hən mai natit tonor, tokitin ŋai.”

AYesu evi aKristo a?

25 Beti galit galevis lototoh len naut a Jerusalem lous galit gabag ke, “Savi atenan lotoke ləḃigole ḃimat a? 26 Be məteris! Gai boh tosorsor len nəhon nəvanuan gail. Ləsakel natideh mai. Hum ma nəvanuan na-il-a-mō-an gail lotoləboi koti ke atenan evi aKristo, aGot totabtabuh lan a? 27 Avil datoləboi naut atenan togəm lan. Be nəboŋ aKristo ḃegəmai, asike ikad avan ideh ḃeləboi naut togəm lan.”

28 Na aYesu, toḃusan len naholəvat todar vis naim siGot, ikai ke, “Mətunau ke mətoləboi ginaw a? Mətunau ke mətoləboi naut notogəm lan a? Savi len ginaw gabag ŋai notogəmai. Be atenan tosəvat ginaw, ekitin. Gamit mətsaləboii, 29 be ginaw noləboii, husur nogəm təban, gai esəvat ginaw.”

30 Nəboŋ lotosəsəloŋ hən natenan, alat lotoil a mō lohisi soḃuer hən ləḃitah gati. Be avan ideh səbari husur namityal san sagəm sal. 31 Avil isoḃur len naluṽoh lorin nəlolit lan. Luke, “Nəboŋ aKristo ḃegəmai, asike igol namerikel gail lotosəhor natgalenan ategai togole.”

32 Nəboŋ naFarisi gail lotosəsəloŋ hən natgalenan naluṽoh lotosor lahlah hən husur aYesu, galit mai abiltihai tutumav gail losəvat alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, hən ləḃitah gati. 33 Na aYesu ike, “Dereh nitoh kəkereh mai gamit balai, beti netəlmam van hən atenan tosəvat ginaw. 34 Dereh mitidoŋ ginaw, be asike mətusaḃ ginaw, ale mətsaləboi mətḃegəm vi lan naut nəḃevi lan.”

* 7:21: Jon 5.1-18 * 7:22: Gen 17.10-13; Lev 12.3 † 7:23: Nalo siMoses ike limastiv dalus natətai len nəmariboŋ toməlevtor husur nəpasian san. * 7:23: Jon 5.8-9

³⁵ Beti alat lotoil a m̄o h̄en naJu gail, lukel mai galit gabag ke, “Ategai tiyar vi be h̄en asike dat̄bisabi? Hum ma b̄ivan h̄en naJu gail lototoh len naut tiltile seuleKris h̄en b̄eṗusan mai alat a Kris a? ³⁶ N̄əboṅ toke, ‘Dereh mitidoṅ ginau be asike m̄ətusab̄ ginau,’ ale ‘M̄ətsaləboi m̄ətb̄egəm h̄en naut n̄əb̄evi lan,’ namilen evi n̄əsa?”

N̄əṗusanan husur aNunun aGot

³⁷ Len n̄əboṅ naməkot len nawik h̄en N̄əhanan, len n̄əmariboṅ totibau han, aYesu eil vi m̄əhat, ikai ke, “Avan ideh b̄imaduh, tegəm h̄en ginau!” ³⁸ Avan ideh toriṅ n̄əlon len ginau, tegəm, temun! Hum natosian siGot tokele ke, ‘N̄əwai n̄əmauran dereh tisel dan n̄əlon hum nawisel gail.’” ³⁹ (N̄əboṅ tokəmaienan, isor husur aNunun aGot, alat lotoriṅ n̄əlolit len aYesu dereh likade, be aGot saviol h̄əni sal husur aGot saputsan aYesu sal h̄en n̄əyalyalan san b̄iparṗar.)

N̄ənauan tiltile husur aYesu

⁴⁰ Galevis len naluṽoh lotosəsəloṅ h̄en nasoruan san, lusor təvah ke, “Ategai bogai ahai kelkel ur kitin.” ⁴¹ Galevis luke, “AKristo bogai, aGot totabtabuh lan.” Ris galevis am lotoke, “Eniṅan? AKristo asike egəm a Kalili a? ⁴² Be natosian siGot ike aKristo dereh tegəm len n̄əpasusan siTevit ale lipasi len naut a Petlehem, navile matmat siTevit aKiṅ. Imaienan o səmaienan a?” ⁴³ Na naluṽoh loṽitṽituh, loṽəpəhw husur aYesu. ⁴⁴ Ale galevis luke litah gati, wake avan ideh sətah lan.

⁴⁵ Alat lotokətkəta kəkol h̄en naim siGot lotəlmam van h̄en ab̄iltihai tutumav mai naFarisi gail. Ale lous alatenan ke, “Imabe m̄ətsətah gati gəmai?” ⁴⁶ Alatenan lusor var galit ke, “Aoa, namtsasəsəloṅ h̄en avan ideh sasor sum̄an atenan boṅ ideh.” ⁴⁷ Na naFarisi gail lusor viles alatenan ke, “Imabe? Gai egəras gamit am a? ⁴⁸ Mitinau nategai ke: len ginamit namttoil a m̄o mai ginamit namttovi Farisi, ikad ginamit ideh toriṅ n̄əlon lan m̄əu a? Eḅuer kaskasi! ⁴⁹ Naluṽoh loriṅ n̄əlolit lan, be l̄əsaləboi natideh, lotətan h̄en nalo. Nasemalean tipat len galito!”

⁵⁰ Ikad naFarisi sua, nahəsən aNikotemus, togəm hol mai aYesu a m̄o, ale ike, ⁵¹ “Asike dat̄bikot h̄en avan ideh h̄en dat̄bisab̄ n̄əsa gai togole, sanor len nalo sidato h̄en dat̄berin̄i h̄en b̄ipanis.” ⁵² NaFarisi gail lusor vilesi ke, “Govi nauleut ta Kalili gototah mai atenan a? Gia ṽuruṅ kitevi len natosian siGot. Dereh gisabi ke ahai kelkel ur ideh sagəm len naut a Kalili boṅ ideh!”

[Nalobulat ta sutuai len nasoruan ta Kris l̄əsəkad naves 7.53-8.11.]

⁵³ Ale loṽəpəhw, luvahim gail.

8

N̄əṗəhaṽut togol naitian toḅur kotov n̄əlahan

¹ Be aYesu evi lan Naṽehuh Oliv. ² Ale n̄əboṅ naut tolan evi lan naholəvat todar vis naim siGot t̄etas. Sədareh n̄əvanuan gail logəm h̄əni, ale ebətah, eṗusan. ³ Ahai ṗusan h̄en nalo mai naFarisi gail losəhar aṗəhaṽut sua lotosabi len naitian toḅur kotov n̄əlahan. Lugol eil len n̄əhon naluṽoh. ⁴ Lukel mai aYesu ke, “Hai ṗusan, alitegai, namtusabi len naitian toḅur kotov n̄əlahan. ⁵ Ale len nalo, aMoses ikel buni h̄en dat̄betubun alatṗəhaṽut lotosum̄an alitegai. Be gaiug, gukel n̄əsa?” ⁶ (Lokəmaienan h̄en l̄əbigol aYesu b̄ekəkos len nasoruan san h̄en l̄əb̄ikot h̄əni.) Be aYesu ebətah, iḅetḅet, itos len tan h̄en n̄əjarhuvəlan. ⁷ Lous taltal h̄en b̄isor var galito, ale eil vi m̄əhat, ike, “Gamit

* 7:37: Lev 23.36 * 7:38: Eze 47.1; Zec 14.8 * 7:42: 2Sam 7.12; Mic 5.2 * 7:50: Jon 3.1-2

* 8:5: Lev 20.10; Deu 22.22-24

ideh topar saan, tilav nəvat, tuvi a mō.” ⁸ Beti ebətah tətəs, iβetβet, tos len tan. ⁹ Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, lotuβat van, alat lotovi haʋut loil a mō. Ale aYesu itoh səβon mai alitenan. ¹⁰ Beti aYesu eil vi məhat, eusi ke, “Bareab, galito, lutoh a be? Səkad avan ideh toke gəβipanis a?” ¹¹ Ike, “Naut ido hən galito Nasuβ.” Ale aYesu ike, “Ginau am nəsake gəβipanis. Givan ale gagai van sagigol nəsaan am.”

AYesu, namial hən navile a pan

¹² AYesu isor mai nəvanuan gail tətəs am, ike, “Ginau novi namial hən navile a pan; avan ideh tohusur ginau, asike, asike iyar len nəmargobut, avil dereh tikad namial hən nəmauran.”* ¹³ Na naFarisi gail lusor tas nasoruan siYesu luke, “Gaiug gukel na-kel-koti-an husur gaiug gabag, be husur gaiug səβonŋ ŋai gotokele, na-kel-koti-an samŋ savi natideh len nakotan, ehum sakitin.” ¹⁴ AYesu isor var galit ke, “Naut kəmas notokel na-kel-koti-an husur ginau gabag, na-kel-koti-an sagw ekitin, husur noləboi naut notogəm lan mai naut notovi lan gagai. Be gamito, mətsaləboi naut notogəm lan, mətsaləboi naut notovi lan. ¹⁵ Mətonənoʋ husur naləboian sinəvanuan ŋai, ginau nəsanənoʋ hən avan ideh mai nəsa nəvanuan gail lotoləboii. ¹⁶ Nəβenənoʋ, na-nənoʋ-həni-an sagw inor, husur savi ginau səβogw notogole, be nugole mai atenan tosəvat ginau, nonənoʋ husur nəsa aTata tokele. ¹⁷ Nalo samito ike, na-kel-koti-an sinəvanuan eru arβepitoʋ, nakotan isaβi ke evi kitinan. ¹⁸ Ale ikad eru artokel na-kel-koti-an husur ginau: esua, ginau notokel husur ginau gabag, togon, aTata tosəvat ginau.”

¹⁹ Imaienan lotuβat usi ke, “ATəmaŋ gai be?” Isor var galit ke, “Husur ke mətsaləboi ginau, mətsaləboi aTəmagw. Məttaləboi ginau, məttaləboi aTəmagw am.” ²⁰ AYesu ekəmaienan pəpadaŋ hən nabokis hən nəvat nəboŋ toɖusan len naholəvat todar vis naim siGot. Avan ideh sətah gati husur namityal san sagəm sal.

AYesu sagəm len navile eg a pan

²¹ Len namityal tile am, aYesu isor mai galito tətəs, ike, “Gagai noriŋ gamito, nuvan, ale dereh mətekəta kitev ginau van, ale mitimat len nəsaan samito. Naut notovi lan, mətodədas mətβegəm həni boŋ ideh.” ²² Imaienan naJu gail lotoil a mō lusor mai galit gabag ke, “Nəboŋ ategai toke, ‘Naut notovi lan, mətodədas mətβegəm həni boŋ ideh,’ namilen imabe? Dereh tia gol gai gabag timat a?” ²³ Ris aYesu toke, “Gamito, mətovi alat a pan, ginau novi auleməhat. Gamit hən navile eg a pan; ginau savi hən navile eg a pan. ²⁴ Imaienan nuke dereh mitimat len nəsaan samito. Husur asike mətβedəlomi ke novi ginau notovi ginau, dereh mitimat len nəsaan samito.”* ²⁵ Na lous taltal həni ke, “Be gaiug ase?” Ale aYesu isor var galit ke, “Sumŋan notokele a mō tia. ²⁶ Nukad natit isoβur hən nəβikele husur gamito, hən nəβisaβ səhoti hən mətβipanis, be nəboŋ notosor mai alat hən navile a pan, nosəsəloŋ hən atenan tosəvat ginau husur gai ekitin, ale nukel ur nəsa ŋai atenan tokele.” ²⁷ Be ləsaləboi sal ke aYesu tosor husur aTəman. ²⁸ Na aYesu isor mai galit tətəs am ke, “Nəboŋ mətβevus aNatun Nəvanuan vi məhat, dereh məteləboii ke novi ginau notovi ginau. Ale len ginau səβogw nəsagol natideh, avil nukel nəsa ŋai aTəmagw toɖusan həni mai ginau. ²⁹ Ale atenan tosəvat ginau itoh mai ginau; sariŋ

* **8:12:** Isa 49.6; Mat 5.14; Jon 9.5 * **8:24:** Exo 3.14-15, naut aGot tokel ur nahəsən ke, aNovi ginau notovi ginau o aNovi ginau nəβevi ginau.

gabulan ginau. Bathut nugol tabtab hən nəsə gai tohəhəvur həni.” ³⁰ Nəbən lotosəsələn hən tokəmaianan, nəvanuan isobur lorin nəlolit lan.

Anatun aAraham gail mai anatun aSetan gail

³¹ Beti aYesu isor mai naJu gail lotorin nəlolit lan ke, “Mətbigol husur naḡusanan sagw, mətovi ahai susur sagw kitin, ³² ale dereh mətələboi nakitinan. Ale nakitinan dereh tigol mitikad nəmakuvan, asike mətovi slev am.”

³³ Lusor vari ke, “Namtovi nəpasusan siAraham, namtsavi slev sivan ideh boḡ ideh. Imabe gotoke, ‘dereh mitikad nəmakuvan, asike mətovi slev am?’ ”*

³⁴ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol nəsaa evi slev sisaan. ³⁵ Naslev savi nəbathudud ideh simasta hən naim, naut kəmas totoh mai galito. Avil anatun ulurman amasta evi bathudud sua vi sutuai. ³⁶ Imaienan, aNatun aGot bigol asike mətbevi slev am, dereh mitikad nəmakuvan tokitin. ³⁷ Nələboi ke mətovi nəpasusan siAraham gail, be mətoum kitev naḡisal hən mətbigol nəbimat husur nasoruan sagw sagol natideh len nəlomito. ³⁸ Ginau nusor husur natit notoris aTata sagw togol gail. Be gamito mətugol nəsə mətəsələn hən atəmamit māu tokele.”

³⁹ Lusor təvah ke, “Atəmanamito aAraham!” AYesu ikel mai galit ke, “Məttavi anatun aAraham gail, məttagol husur nəsə aAraham togole.

⁴⁰ Nukel nakitinan tia notosəsələn hən aGot tokele, be gagai mətudas ḡisal hən mətbigol nəbimat. Araham sagol natideh tomaienan. ⁴¹ Gamit mətugol natit atəmamito togol gail.”

Beti lusor vari ke, “Namtsavi natətai naḡisal. Namtukad aTəmanamit esua ḡai, aGot.” ⁴² AYesu ikel mai galit ke, “AGot tavi aTəmanamito, mətəməmas bun ginou husur nogəm təban aGot, nogəm gegai. Savi len ginou ḡai notogəmai, be gai esəvat ginou. ⁴³ Imabe mətəsaləboi səhot nasoran sagw? Husur mətəsaləboi mətbesəsələn husur nasoruan sagw. ⁴⁴ Husur mətovi anatun atəmamit tovi təmat. Mətuke mitigol husur nəsə gai toləḡoni. Atenan igolgol nəvanuan lumat len natuḡatan hən navile a pan van van sal. Gai emətahun nakitinan husur nakitinan eḡuer lan. Nəbən tosor libliboḡ evi nasoruan san matmat husur gai evi vanuan nalibliboḡan mai nəkadun nalibliboḡan. ⁴⁵ Imagenan, nəbən notokel nakitinan, mətəsadəlom nəsə notokele. ⁴⁶ Gamit ta be eləboi bikel vəhoti ke notokad nəsaa? Ale nəbikel nakitinan, imabe mətəsadəlom nəsə notokele? ⁴⁷ Avan tovi siGot esəsələn səhot nasoruan san. Be gamito, mətəsvi siGot. Husur enan mətəsəsələn səhot nasoruan san.”

⁴⁸ NaJu gail lotosəsələn həni lusor vari ke, “Namtukel səhot gaiug nəbən namttoke gotovi auleSamaria gotovi ut kəmas! Gaiug gukad natəmat sua!”

⁴⁹ Ris aYesu toke, “Ao, nəəkad natəmat ideh. Avil noputsan nahəsən aTəmagw, noputsani len nənauan sagw. Be gamito, mətəmədas nahəsagw hum notovi ut kəmas. ⁵⁰ Ginou nəsadon nəyalyalan nəsə ginou gabag, be ikad atesua toləḡon ke nahəsagw tiyalyal. Gai dereh tēpəpəhun navoian dan nəsaa. ⁵¹ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol husur nəsə notokele, asike imat vi sutuai.”

⁵² Nəbən lotosəsələn hən natenan, naJu gail lusor təvah ke, “Gagai namtoləboi buni ke gukad natəmat sua. AAraham imat. Ahai kelkel ur gail tu lumat. Be naut kəmas natenan, gaiug gukele ke, ‘Avan ideh togol husur nəsə notokele, asike esəsələn hən nabus nəmatan vi sutuai.’ ⁵³ Gunou ke gotoyalyal səhor aAraham atəmanamit tomat a? Mai ahai kelkel ur lotomat gail a? Gunou ke gotovi ase?” ⁵⁴ AYesu isor var galit ke, “Nətaputsan nahəsagw gabag, nəyalyalan enan asike tavi natideh. Be atenan toputsan ginou evi aTəmagw, mətətosor husuri ke, ‘Atenan evi aGot sinamit bolai.’ ⁵⁵ Avil mətəsaləboi, be

* **8:33:** Mat 3.9; Luk 3.8

ginau noləboii. Nətakele ke nəsaləboii, nətavi nəvanuan nalibliboŋan suŋan gamito. Wake noləboi gai ale nugol husur nəsa tokele. ⁵⁶ Atəmamit aAraham ehəhaʋur hən ʔəkəta vi mō hən nəboŋ sagw, erisi, ale ikemkem.” ⁵⁷ Beti naJu gail luke, “Nədəm̄ ham̄ səbar 50 sal. Goris mab hən aAraham?” ⁵⁸ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, a tahw hən aAraham tovisi, novi ginau notovi ginau.”* ⁵⁹ Nəboŋ tokəmaienan, lotətariv vat gail hən ləbetubuni, be aYesu esusuan gai dan galito, evivile dan naut enan todar vis naim siGot.

9

AYesu igol ametbesw imaur

¹ Nəboŋ aYesu toyar van eris naulum̄an sua namətan tobesw nəboŋ lotopasi. ² Ahai susur siYesu lousi ke, “Hai ʔusan, nəsaan sise igol namətan ategai artobesw nəboŋ lotopasi? Esil nəsaan setəman mai sinan o esil esan səbōn?”* ³ AYesu isor var galit ke, “Savi sil nəsaan san o setəman mai anan, avil evi metbesw hən nəvanuan gail ləberis nədaŋan siGot ʔevisi len nəmauran san. ⁴ Nəboŋ tovi nalennəyal sal datimasgol nagolean siGot tosəvat ginau. Dereh nalenmariug tegəmai, gol ke avan ideh asike eum. ⁵ Nəboŋ nototoh len navile a pan sal, novi nam̄ial hən navile a pan.”*

⁶ Beti aYesu eʔulai len tan, igol nətan evi ʔal hən nabusun, ale ikas namətan atenan artobesw hən nəbal enan. ⁷ Ale ikel maii ke, “Gia kəkas nəhoŋ len nabiltiʔurhuwai lotokisi hən Siloam.” (Nəhes enan namilen “Səvati”). Na aulum̄an ivan, ekəkas nəhon, totəlmam, ekəta.

⁸ Alat lototoh pəpadaŋ həni, mai alat lotoris toŋirŋir nəvanuan hən nəvat a mō, luke, “Savi ategaii tobətah, usus nəvat tabtab a?” ⁹ Galevis luke, “Gai bogai.” Galevis am luke, “Ao, be esum̄an atenan.” Ale aulum̄an enan ikel ur gai səbōn ke, “Ginau ŋa bogai.” ¹⁰ Imaienan lousi ke, “Imabe? Nəsa igol gokəta?” ¹¹ Aulum̄an isor var galit ke, “Atenan lotokisi hən aYesu igol nəbal, ale ikas namətagw həni. Ikel mai ginau ke, ‘Gevi Siloam, kəkas nəhoŋ.’ Imaienan, nəboŋ notovan, notokəkasi, nokəta.” ¹² Beti lousi ke, “Atenan be?” Isor var galit ke, “Eniŋan.”

Lous kitev nakətaan simetbesw

¹³⁻¹⁴ Nəboŋ aYesu togol nəbal ale togol aulum̄an tokəta, nəmariboŋ enan evi nəSappat. Beti nəvanuan gail losəhar aulum̄an enan, tovi metbesw a mō, van hən naFarisi gail. ¹⁵ Na naFarisi gail am lous tətəs həni, nəsa tovisi həni hən tokəta. Ikel mai galit ke, “Eriŋ nəbal len namətagw ale nokəkasi kuvi, ale nokəta.” ¹⁶ NaFarisi galevis luke, “Ategaii, aYesu, sagəm len aGot husur eum len nəSappat.” Be galevis am luke, “Bevi nəvanuan nəsaan, igol namerikel galenan mabe?” Na-sor-ʔalʔal-an enan len nətarhət gəlaru, igol galit lukad napəpəhwan. ¹⁷ Imagenan, tətəs am lous atən tovi metbesw a mō ke, “Ategaii togol namətam̄ tokəta, gusor husur mab həni?” Aulum̄an enan isor var galit ke, “Ahai kelkel ur sua bolai.”

¹⁸ NabiltiJu gail ləsadəlomi ke tovi metbesw a mō, ŋa lokis atəman mai anan gəmai. ¹⁹ Ale lous gəlaru ke, “Ategai evi anatuməru a? Evi metbesw nəboŋ mərtopasi a? Bimaienan, ekəta mabe gagai?” ²⁰ Atəman mai anan arusor var galit ke, “Namroləboi ategai, anatuməmar bogai, ale nəboŋ namrtopasi evi metbesw. ²¹ Namrsaləboi nəsa tovisi həni tokəta gagai, namrsaləboi ase tosəŋav hən namətan. Be etibau tia, savi tətai am, eləboi ʔisor husur gai gabag, məteusi həni bai.” ²² Arokəmaienan husur aromətahw len nabiltiJu gail husur

* **8:58:** Jon 1.1-3; Exo 3.14 * **9:2:** Exo 20.5 * **9:5:** Jon 8.12

galit ludam̄ mai galit gabag ke, avan ideh tokel uri ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, dereh lehut avan enan dan naim nabonbonan salito.

²³ Husur enan aruke, “Etibau tia, mæteus gai.”

²⁴ Imaienan, lokis vøha-ru hæn atenan tovi metbesw a m̄o. Ale lukel maii ke, “Len nahəsən aGot, namtukele hæn gaiug, gikel nakitinan! Husur namtoləboii ke aYesu evi nəvanuan nəsaan.” ²⁵ Isor var galit ke, “Bevi nəvanuan nəsaan, ginau nəsaləboii. Nöləboi natesua ŋai. A m̄o namətagw iḃesw, be gagai nokəta.”

²⁶ Na lousi ke, “Igol nəsa hæn gaiug? Igol namətaḃ arosəḃav mabe?” ²⁷ Isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia be mætsəsəseloḃ. Mətuke nikel tətəs hæn mab hæni am? Gamit am mətoloḃoḃ ke mətəvi ahai susur san gail m̄au a?”

²⁸ Beti losəvar buni ale luke, “Evi gaiug gotovi ahai susur sitenan, be ginamito, namtovi ahai susur siMoses gail. ²⁹ Namtoləboii ke aGot isor mai aMoses, be atenan, aYesu, namtsaləboi naut togəm lan.” ³⁰ Ris aulum̄an enan tosor var galito, ike “Mətsaləboi naut togəm lan, be esəḃav hæn namətagw. Mətumabe? Nosəhoḃut len gamito! ³¹ Datoləboii ke aGot sasəsəseloḃ hæn nəvanuan nəsaan gail, be esəsəseloḃ hæn alat lotolotu van hæni, alat lotogol nəsa toləḃoni. ³² Sutuai tia van vøbar daməḃai, avan ideh sasəḃav hæn namətan nəvanuan ideh tovi metbesw len nəpasian san. ³³ Atenan asike ḃegəm len aGot, mətunau ke eləboi ḃigol natideh a? Ao, edədasi.” ³⁴ Lusor vari, luke, “Nəboḃ lotopas gaiug, gopul hæn nəsaan tia, gaiug ase hæn gəḃəvusan ginamito?” Ale lubar hæni dan naim nabonbonan, lukai hæni.

Namətan nəlon iḃesw

³⁵ Nəboḃ aYesu tosəsəseloḃ hæn lotobar hæni vivile, isəḃ aulum̄an enan, ale eusi ke, “Goriḃ nəloḃm̄ len aNatun Nəvanuan m̄au a?” ³⁶ Aulum̄an isor vari, ike, “Nasub, ase ganan hæn nəḃeriḃ nəlogw lan?” ³⁷ AYesu ikel maii ke, “Gorisi tia. Atenan bogai tosor mai gaiug gagai, ganan.” ³⁸ Na ike, “Norḃiḃ nəlogw len gaiug, Nasub,” ale ilotu hæni. ³⁹ Beti aYesu ike, “Nogəm len navile a pan m̄os napəḃehwan hæn navoian dan nəsaan, hæn ametbesw gail ləḃikad nakətaan, ale hæn alat lotokəta, ləḃegəm vi metbesw len nəlolito.”

⁴⁰ NaFarisi galevis lototah maii losəsəseloḃ hæn tokəmaienan, ale lousi ke, “Gokəmabe? Guke ginamit am namtovi metbesw a?” ⁴¹ AYesu ikel mai galit ke, “Məttavi metbesw gail, asike məttanor hæn nəpanismen sil nəsaan samito, be husur mətukele ke mətokəta, mətunor hæn nəpanismen sil nəsaan samit sal.”

10

AYesu evi nəvanuan tovoi tokətkəta təban nasipsip

¹ AYesu isor am, ike, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh sabis len nabopita, be topəlau səhor nəhol nasipsip, evi nəvanuan vənvnənah, evi nəvanuan toparparu vanuan m̄os navənohian! ²⁻³ Be nəvanuan tokətkəta kəkol hæn nabopita, esəḃav hæn nabopita m̄os nəvanuan tokətkəta təban nasipsip hæn ḃəḃis lan. Nasipsip gail losəsəseloḃ ləboi nadolon atenan tokətkəta təban galito.

Ale ekis nasipsip san səḃon, ekis nahəsəlit v̄isusua ale esəhar galit vivile. ⁴ Nəboḃ tosəhar galit p̄isi vivile tonon, iyar a m̄o ale nasipsip gail lohusuri bathut losəsəseloḃ ləboi nadolon. ⁵ Asike lohusur avan ideh tile, be dereh ligam dani, husur ləsəsəseloḃ ləboi nadolon atenan.” ⁶ AYesu ikel nasoruan kəta enan be nəvanuan gail ləsaləboi nəsa tokel mai galito.

⁷ Imaienan aYesu ikel tətəs hæni mai galit ke, “Kitin nokitin mai gamit ke, ginau novi bopita, hæn nasipsip ləḃiyar tur lan. ⁸ Alat lotogəm a m̄o len ginau lovi vanuan vənvnənah, lovi vanuan lotoparparu vanuan m̄os navənohian; be nasipsip ləsəsəseloḃ hæn galito. ⁹ Ginau novi bopita. Avan ideh ḃəḃis

tur len ginau, dereh tikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan san. Len ginau dereh tegəmai, tivan, tisaḅ nəhanian tovoi marireu. ¹⁰ Nəvanuan vənvenah egəm ɲai hən ɓevənah, ɓigol nasipsip ləbimat, sah pəpas gail. Ginau nogəm hən nasipsip sagw ləbikad nəmauran vi sutuai, nogəm hən ləbepul səsəhov həni.

¹¹ “Ginau səbɔgw novi nəvanuan nasipsip tovoi. Nəvanuan nasipsip tovoi eutaut hən ɓimat m̄os nasipsip gail. ¹² Nəvanuan nauman tokətkəta təban nasipsip m̄os naɲurɲuran, savi nəvanuan nasipsip tovi amahean nasipsip gail. Imaienan, nəboɲ toris nalipah katkat togəmai, eriɲ nasipsip, igam dan galito.* Beti nalipah katkat ikat gat nasipsip sua, ale navəshəsip lugam pəpəhw. ¹³ Nəvanuan nauman igam dan nasipsip gail husur eum m̄os naɲurɲuran ɲai, savəhvəh nasipsip, len gai ləsavi natideh.

¹⁴⁻¹⁵ “Ginau səbɔgw novi vanuan nasipsip tovoi. Sum̄an notoləboi aTəmagw mai aTata toləboi ginau, noləboi nasipsip sagw gail, ale galito loləboi ginau.* Ale noutaut hən nəbimat m̄os galito. ¹⁶ Ginau nukad nasipsip galevis tile ləsavi len navəshəsip egai. Nimassəhar galito hən ləbevi lan navəshəsip sagw. Ale galit am dereh lesəsəlɔɲ səhot nadologw, ale libon hən ləbegəm vi vəshəsip ɓesua ɲai tokad nəvanuan nasipsip tosua.

¹⁷ “ATata eləmas bun ginau husur notoutaat hən nəbimat, hən nəbikad təlmam hən nəmauran sagw. ¹⁸ Səkad avan ideh toləboi ɓilav kuv nəmauran sagw dan ginau, be ginau səbɔgw noviol həni husur naləɲonian sagw ɲai. Ginau nukad nədaɲan hən na-il-a-m̄o-an. Ipat len navəlagw hən nəbeviol hən nəmauran sagw, ipat len navəlagw hən nəbilav təlmam həni. Natenan evi nəsa aTəmagw tokel buni hən nəbigole.”

¹⁹ Nəboɲ tokəmaienan tonɔɲ, ikad naɲəpəhwan tətəs am len naJu gail husur nasoruan san. ²⁰ Isoḅur len galito luke, “Gai ikad natəmat sua, evinvinu, imab mətəsəlɔɲ həni?” ²¹ Galevis am luke, “Avan ideh tokad natəmat saləboi ɓisor maienan. Natəmat saləboi ɓesəɲav hən namətan ametɓesw. Edədasi!”

AYesu len Nəhanan hən Na-səɲav-həni-an

²² Len nabiltivile Jerusalem, lukad Nəhanan hən Na-səɲav-həni-an len nahəbati naut susus.† ²³ Ale aYesu itoh len naholəvat todar vis naim siGot, iyar husur navərada siSolomon ei. ²⁴ NabiltiJu gail ludar visi, lousi ke, “Gugol namtodədarɲabu maiegai vir ɲais? Gəbevi aKristo, aGot totabtabuh lan, gikel koti mai ginamito.” ²⁵ AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamito tia wake mətəsədəlɔm ginau. Nəsa notogole len nahəsən aTəmagw, natgalenan lukel kot ginau. ²⁶ Be mətəsədəlɔm gail am, husur mətəsavi ideh len nasipsip sagw. ²⁷ Nasipsip sagw gail losəsəlɔɲ səhot nadologw, ginau noləboi galito ale lohusur ginau. ²⁸ Noviol hən nəmauran vi sutuai mai galito ale asike lumasig boɲ ideh. Avan ideh asike eliv kuv galit dan navəlagw. ²⁹ ATəmagw toviol hən alaten mai ginau, aTəmagw egai iyalyal səhor natit ɲisi, ale avan ideh asike eliv kuv galito dan navəlan. ³⁰ Ale ginau mai aTata namrosua ɲai.”

³¹ NabiltiJu gail lotətariv vat tətəs hən ləbetubuni. ³² AYesu ikel mai galit ke, “Len nəhomito nugol natit isoḅur tovoi lotogəm len aTata. Len natgalen notogole, mətuke mətetuṽ ginau sil ta be?” ³³ NaJu gail lusor vari ke, “Asike

* **10:12:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat towael. * **10:14-15:** Mat 11.27; Luk 10.22 † **10:22:** Nəhanan hən Na-səɲav-həni-an evi nəhanan seJu gail hən na-səɲav-həni-an hən naim siGot ta sutuai len nasihau 164 B.C. Lunau təlmam hən nəboɲ naJu gail lotokad tətəs hən naim siGot dan navəlan alat ləsavi Ju. Len nəboɲ enan len natutumavan gail lugol naim siGot iveveu tətəs am.

namtotuŕ gaiug sil natideh tovoi gotogole, be sil gotosor mēdas nahēsan aGot. Husur gaiug gotovi vanuan ŋai, gugolgol gaiug ke gotovi Got.”*

³⁴ AYesu isor var galit ke, “Len natosian hēn nalo samito, aGot isor. Ike, ‘Nukele ke mētovi “got” gail.’‡ ³⁵ Gamit mētōlēboii ke natosian siGot edēdas bēbuer boŋ ideh. Mētōlēboii ke aGot tokis nēvanuan galenan, napisulan san togēm hēn galito, ‘got gail.’ ³⁶ Ginau, aTata itabtabuh len ginau ale esəvat ginau vi lan navile a pan. Imaienan, nēboŋ notoke, ‘Novi aNatun aGot,’ imabe mēttoke notosor mēdas nahēsan aGot? ³⁷ Asike nēbīgol nēsa aTata togole, samtedəlom nēsa notokele. ³⁸ Wake nēbīgol nēsa togole, naut kēmas mētsadəlom nēsa notokele, mitikad nadəlomian len nēsa notogole hēn mētbeləboi səhoti, hēn mētbeləboi tabtab hēni ke, aTata itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len aTata.”

³⁹ Husur tokəmaienan, alat lotosəsəloŋ hēni ludas p̄isal hēn ləb̄itah gati, be ivan dan galito.

⁴⁰ Nēboŋ tovan, iloŋ tukot len Nəwisel Jortan van hēn naut aJon tobap̄bap̄tais lan a m̄o tia, ale itoh ei.* ⁴¹ Beti nēvanuan isoḅur logēm hēni, luke, “AJon sagol namerikel ideh, be nēboŋ tosor husur ategai, natit p̄isi tokele ekitin.” ⁴² Ale tarhəwisel Jortan ei, isoḅur loriŋ nəlolit len aYesu.

11

Nəmatan siLasarus

¹ Ikad atesua toməsah, nahēsan a Lasarus. Itoh a Petani mai aḅavinen gəlaru, aMeri mai aMarta.* ² (Evi aMeri enan boh tob̄ir naoil pəhas len Nasuḅ, len narien gəlaru, ale togargari hēn navurun.)* Aḅinen aMeri, aLasarus, eməsah. ³ Ŋa napəhaḅut eru enan aropisul van hēn aYesu ke, “Nasuḅ, ategai gotoləmas buni, eməsah.”

⁴ Nēboŋ aYesu tosəsəloŋ hēn napisulan enan ike, “Naməsahan enan savi hēn nəmatan, ao evi m̄os nēvanuan gail ləb̄isal suh nəyalyalan siGot, hēn ke aNatun aGot b̄ikad nə-sal-suhi-an lan.” ⁵ Naut kēmas aYesu toləmas bun aMarta, aMeri mai aLasarus, ⁶ nēboŋ tosəsəloŋ hēn na-kel-uri-an enan, itoh len naut totohtoh lan hēn nəmariboŋ eru am. ⁷ Beti husur nēboŋ toru enan, ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi Jutea tətəs.” ⁸ Ahai susur gail lusor vari ke, “Hai p̄usan, naJu gail lumadhadas p̄isal hēn ləb̄etubun gaiug, be goləŋon gəb̄etəlmam tətəs am a?”

⁹ AYesu isor var galit ke, “Akis ikad nəhaua tovi 12 len nalennəyal. Avan ideh toyaryar len nalennəyal sapes həbetw, husur ekəta len nam̄ial hēn navile eg a pan. ¹⁰ Avan ideh b̄iyaryar len mariug, dereh tipəs həbetw husur səkad nam̄ial lan.”

¹¹ Beti ikel mai galit ke, “Abubur sidato, aLasarus, ipatmari; be nia vəŋoni.” ¹² Imaienan, ahai susur gail lukel mai ke, “Nasuḅ, gai b̄ipatmari len naməsahan, dereh timaur dani.” ¹³ Lunau ke aYesu tosor ŋai husur nəpatmari, ris aYesu tosor husur nəmatan siLasarus. ¹⁴ Imaienan beti, aYesu ikel p̄arp̄ar hēni mai galit ke, “ALasarus imat tia! ¹⁵ Ŋa nunau gamito, ale nukemkem ke nəsatoh ei, husur len natenan dereh mitikad nadəlomian am len ginau. Ale datia ris aten beti.”

* **10:33:** Lev 24.16 ‡ **10:34:** Len Psa 82.6, aGot ekis alat lotoil a m̄o hēn nēvanuan san gail hēn got gail. Ekəmaienan husur ilekis hēn galito hēn ləb̄eil gel gai len nəhon nēvanuan gail, ale hēn ləb̄enənoḅ hēn nēvanuan san gail mai nalo san. * **10:40:** Jon 1.28 * **11:1:** Luk 10.38-39 * **11:2:** Jon 12.3

¹⁶ Imagenan, aTomas, namilen ke aMəlav, ikel mai ahai susur galenan ke, “Gidato datitah mai aYesu, ləbetubuni, letubun gidat maii.”

AYesu isor vāhvāh aMarta mai aMeri

¹⁷ Nəboŋ aYesu togəm pəpadaŋ hən naut a Petani, lukel maii ke aLasarus topat ei len nəburhes hən nəmariboŋ tovat tia. ¹⁸ (Ale navile a Petani ipat dan naut a Jerusalem len nakilomita totor ŋai,* ¹⁹ ŋa naJu tosobur logəm hən aMarta mai aMeri hən ləbīgol nəlolar bələŋon bivoi am husur nəmatan səminəlaru.)

²⁰ Beti nəboŋ aMarta tosəsəloŋ həni ke aYesu togəm pəpadaŋ, evivile hən bəri, be aMeri saləboii, ebətah lohoim. ²¹ Ŋa aMarta ikel mai aYesu ke, “Nasub, gətatoh geg tia, aminegw asike təmat. ²² Be naut kəmas, noləboii ke aGot dereh teviol hən natideh gəbeusi həni mai gaiug.” ²³ AYesu ikel maii ke, “Amīnem dereh tile məhat tətəs.” ²⁴ AMarta isor vari ke, “Noləboii ke dereh tile məhat len na-le-məhat-an len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan.” ²⁵ AYesu ikel maii ke, “Ginau novi na-le-məhat-an dan nəmatan mai novi nəmauran. Ginau nugol nəvanuan lule məhat dan nəmatan, ginau noviol hən nəmauran mai galito. Avan ideh toriŋ nəlon len ginau, dereh timaur, naut kəmas bimat. ²⁶ Ale avan ideh totoh tin len ginau, toriŋ nəlon len ginau, asike, asike imat vi sutuai. Godəlo mi a?” ²⁷ Isor vari ke, “Evoi Nasub, nodəlo mi ke gotovi aKristo, aNatun aGot, gai tokel gati ke tegəm vi lan navile a pan.”

²⁸ Nəboŋ tokəmaienan tonon aMarta eriŋi, etəlmam vahim. Ekis kuv aMeri, aŋan, isor səbon maii ike, “AHai pusan egəmai, eus gaiug.” ²⁹ Nəboŋ aMeri tosəsəloŋ hən natenan, vəha-sua ŋai ivan həni. ³⁰ AYesu səbar navile a Petani sal, be itoh len naut tobubur mai aMarta lan. ³¹ Alat a Jerusalem lototoh mai aMeri lohoim hən ləbīgol nəlon bələŋon bivoi am, loris tole məhat, tovan tutut. Lunau ke tovi lan nəburhes siLasarus hən bitaŋ ei, ale lohusuri.

³² Nəboŋ aMeri togəm ris aYesu, iteh bathurien, ikel maii ke, “Nasub, gətatoh gegai, aminegw asike təmat.”

³³ Nəboŋ aYesu toris aMeri totaŋ, eris naJu gail lototaŋ maii, ale nəlon ipaŋpaŋ, nəlon isa habat. ³⁴ Eus galit ke, “Mətoriŋi a be?” Lusor vari ke, “Nasub, gəm risi.” ³⁵ Namətarur siYesu isel. ³⁶ Beti naJu lotoil pəpadaŋ luke, “Məteris! Gai eləmas bun aLasarus vəsa.” ³⁷ Be galit galevis luke, “Ategai igol ametbesw tomaur. Imab satəgau gat aLasarus dan nəmatan?”

AYesu igol aLasarus ile məhat dan nəmatan

³⁸ Nəboŋ aYesu tobar nəburhes, nəlon isa habat tətəs am. Nəburhes enan evi nəburhuvat sua tokad nəbilitivat lotokəkol gole həni. ³⁹ AYesu ikel mai galit ke, “Rusan nəvat vi tarhəte.” AMarta, aŋavinen aten tomat, ikel maii ke, “Nasub, gai ibo tia. Daməŋai, nəmariboŋ han ivat.” ⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel mai gaiug tia ke, gəberin nəlo m len ginau, dereh geris nəyalalan siGot.”

⁴¹ Imaienan lorusan nəvat vi tarhəte. Beti aYesu ekəta vi məhat, ike, “Tata, sipa hən gotosəsəloŋ hən ginau. ⁴² Noləboii ke gotosəsəloŋ hən ginau akis, be nokəmaienan mōs alategai lotoil pəpadaŋ, hən ləbedəlo mi ke gotosəvat ginau.”

⁴³ Beti aYesu ikai habat ke, “Lasarus, gevivile!” ⁴⁴ Ale gai tomat evivile. Nəkaliko ibanjis narien mai navəlan sal, nəkaliko tile ibanjis nəhon. AYesu ikel mai galit ke, “Sah ruḅati hən bivan!”

*NaJu gail lusor utaut hən ləbīgol aYesu bimat
(Mat 26.1-5; Mak 14.1-2; Luk 22.1-2)*

* **11:18:** Len nasoruan ta Kris sakel nakilomita totor, be ike nəstatia tovi 15.

⁴⁵ Len alat lototah mai aMeri, isoður loriņ nəlolit len aYesu husur loris nəsə togole. ⁴⁶ Be galevis luvan hən naFarisi gail, lukel ur nəsə aYesu togole. ⁴⁷ Beti abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lokis nabonbonan hən nəSanhitrin.† Lousus galit gabag ke, “Datigol nəsə? Ategai boh igol namerikel tosoður. ⁴⁸ Datbidam hən bigol tomagenan van, nəvanuan pisi dereh leriņ nəlolit lan, lehusuri hum akiņ. Beti nasoltia ta Rom dereh legəm mēdas naut sidato mai lav nəvanuan gail dan gidato.”‡

⁴⁹ Beti galit sua, aKaiafas, tovi biltihai tutumav len nasihau enan, ike, “Gamit mətəsaləboi natideh! ⁵⁰ Mətəə nau səhoti ke, ivoi am hən gidat pisi ke, naulumnan sua himat mōs nəvanuan gail, səhor alat a Rom ləbēmədas gidat pisi dattovi Ju hən datbimasig.” ⁵¹ (Nəboņ aKaiafas tokəmaiean, sakel səbōn hēni, be aGot eriņ nənanuan sua len nənanuan siKaiafas. Ale len namilen hum abiltihai tutumav, epəhav utaut hēni ke, aYesu dereh timat mōs alat lotovi Ju. ⁵² Be savi mōs naJu gail ηai, timat mōs aGot bēpisan bōnbon hən anatun gail pisi lotogam pəpəhw, siriv len naut gail len navile a pan.) ⁵³ Imagenan, len nəboņ enan van, lusor utaut hən ləbigol aYesu himat. ⁵⁴ Husur enan, aYesu səyaryar am len nəhon alat a Jerusalem, be eriņ naut enan, evi lan navile a Efraim topat pəpadaņ hən naut masmas toḃḃesw, beti itoh ei mai ahai susur san gail.

⁵⁵ Nəboņ nəPasova seJu gail togəm pəpadaņ, nəvanuan isoður len naut pisi lotosuh dar vis naut a Jerusalem, lovi məhat vi Jerusalem vagol səbolit hən galito liveveu hum nalo tokele, utaut vir nəhanan enan. ⁵⁶ Lokətkəta doņ aYesu. Ale nəboņ lotoil len naut tođar vis naim siGot lousus galit gabag ke, “Gunau ke nəsə? Tegəm hən nəPasova o teḃuer?”

⁵⁷ Len nəboņ enan, abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lukele hēni ke avan ideh bələboi naut aYesu tođoh lan, timaskel vəhoti hən ləbitah gati.

12

AMeri evəhas aYesu (Mat 26.6-13; Mak 14.3-9)

¹ Len nəmariboņ toməlevtes səbar nəPasova sal, aYesu ibar naut a Petani. Evi naut siLasarus, aten aYesu togol tole məhat dan nəmatan. ² Loutaut hən nəbiltihanian mōsi. ALasarus mai galevis am lutah maii len natev, ale aMarta ipat nəhanian mai galito. ³ Beti aMeri ilav nahudhulita hən nəhai pəhas naoil, nəvat han totibau.* Evəhas narien aYesu hēni ale igar kuvi dan narien gəlaru hən navurun. Ale naim epul hən nəbōn naoil enan tosusau. ⁴ Ikad ahai susur san sua, nahəsən aJutas Iskariot, bəriņ aYesu len navəlan aenemi san gail. AJutas ike, ⁵ “Nəvat hən nəhai pəhas egai etibau hun naḃurḃuran hən nasihau tosua! Imabe datsaḃur hēni, lav nəvat han mai naməsəl gail?” ⁶ Ekəmaiean, be sənau naməsəl gail, husur evi vanuan vənvənah. Gai ekətkəta təban nabokis nəvat salito, be ilavlav kuvi mōs gai gabag. ⁷ AYesu isor vari ke, “Sagemədasi! Alitegai etəgau gat nəhai pəhas egai vir nəboņ ləbitavun ginau. ⁸ Akis naməsəl gail lutohtoh mai gamito, be ginau, asike nutoh mai gamit ebəlav.”*

† **11:47:** NəSanhitrin evi nəkaunsəl seJu gail lotobətah hən nakotan. ‡ **11:48:** Len naut egai, nəvanuan namitisau lunau namilen ke, alat a Rom dereh ligol naim siGot timasirsir mai lemədas naJu gail pisi. Ale dereh lilav kuv nədaņan hən na-il-a-mō-an dan abiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin. * **12:3:** Luk 7.37-38. Nasoruan ta Kris ike naməlasan han ibar 325 gram. * **12:8:** Deu 15.11

⁹ Nəboŋ naJu gail lotosəsəloŋ həni ke aYesu totoh a Petani, nabiltiluṽoh logəm hən ləberisi, be savi aYesu ŋai, luke leris aLasarus am, atenan aYesu togol tole məhat dan nəmatan. ¹⁰ Imaienan, abiltihai tutumav gail lusor utaut hən ləbigol aLasarus am bimat, ¹¹ husur nəvanuan isoḅur lugam dan abiltihai tutumav gail hən ləberin nəlolit len aYesu sil nəsa tovisi hən aLasarus.

*AYesu evi lan naut a Jerusalem hum nakin
(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Luk 19.28-40)*

¹² Pelan han na-kel-uri-an ibar naut a Jerusalem ke aYesu satogəmgəmai. Nəboŋ nabiltiluṽoh lotogəm hən Nəhanan nəPasova lotosəsəloŋ hən na-kel-uri-an enan, ¹³ lutariv nəpashət nadet,† luvan hən ləbebubur maii. Lukai habat ke,

“Hosanna! Datisal suh aGot!

Got tigol na-voi-buni-an van hən gai togəm len nahəsan Nasuḅ aGot.

Got tigol na-voi-buni-an van hən nakin naut a Israel.”*

¹⁴ Nəboŋ aYesu tosaḅ natuhtonki, ebətah lan hum natosian siGot tokele ke, ¹⁵ “Nəvanuan naut a Israel gail, samtemətahw!

Məteris! Nakin samit satogəmai!

Ebətah len natuhtonki!”‡

¹⁶ (Len nəboŋ enan ahai susur san gail ləsaləboi natgalen len natosian siGot. Be nəboŋ aYesu tovi məhat vi lan namənas san, lunau təlmam hən nəsa tovisi, ale lunau səhoti ke tovi nəsarpoan hən nəsa ahai kelkel ur sua totos gati.)

¹⁷⁻¹⁸ Nəvanuan galenan loluṽluṽoh husur galit galevis lutoh mai aYesu nəboŋ tokis aLasarus dan naḅurhes hən bimaaur dan nəmatan. Ale galito, lukel ur nəsa lotorisi mai alat ləsaris. Imaienan, isoḅur lovivile hən ləbebubur mai aYesu, bathut losəsəloŋ husur namerikel enan today gai togole. ¹⁹ Imagenan, naFarisi gail lusor təvah mai galit gabag ke, “Datsəkad naḅisal ideh am. Məteris atenan, gai esəhor gidat tia, navile a pan ḅisi lohusuri.”

AuleKris galevis ludon aYesu

²⁰ Len alat lotovi Jerusalem hən ləḅilotu len Nəhanan nəPasova, ikad auleKris galevis lotogəmai. ²¹ Luvan hən aFilip ta Petsaita a Kalili, lousi ke, “Nasuḅ, namtuke namteris aYesu bai.” ²² AFilip ikel mai aAdru, ale aruvan vakel mai aYesu. ²³ Beti aYesu isor var gəlaru, ike, “Namityal hən aGot ḅevəhot nəyalyalan siNatun Nəvanuan egəm tia. ²⁴ Kitin, nokitin mai gamit ke, asike namisurhuwit ḅiteh hən bimat len tan, ipat səḅon maien ŋai. Wake ḅiteh hən bimat len tan māu, dereh titov vi məhat, tiṽan masuṽ. § ²⁵ Alat lotoləmas bun nəmauran salito len navile eg a pan, dereh limasig vi sutuai. Avil alat lotoləmas bun ginou səhor habat hən nəmauran salito len navile eg a pan, dereh likad nəmauran vi sutuai.* ²⁶ Avan ideh ḅike ḅevi tarhət sagw hum nəvanuan na-vi-tarhəte-an, timashusur ginou, husur nəvanuan na-vi-tarhəte-an sagw timastoh mai ginou. Ale avan ideh ḅevi tarhət sagw, aTata dereh teputsani, tisal suhi.

AYesu isor husur nəmatan san

† **12:13:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad naṽite lotohanhani. Len naut a Israel lobilbil həni hən ləḅəvusani ke lotoḅal səhor aenemi salit gail len nəḅalan. Len naut egai hum ma lotobilbil həni husur lunau ke aYesu togəm hum nakin hən ḅegəgel hən alat a Rom lotoi a mō len naut a Jutea. * **12:13:** Psa 118.25-26 ‡ **12:15:** Zec 9.9. Nəboŋ toke natuhtonki namilen ke anatun natonki totibau be avan ideh səsah lan sal. § **12:24:** Len naut egai aYesu ike saləboi ḅevi tarhət silat a Kris van vəbar tomat hum namisurhuwit. Be a tahw len nəmatan san dereh tile məhat hum nawit totov vi məhat. Nəboŋ tole məhat eləboi ḅevi tarhət sinəvanuan ḅisi len navile a pan, ale hum nawit dereh tikad naṽit tisoḅur. * **12:25:** Mat 10.39, 16.25; Mak 8.35; Luk 9.24, 17.33

²⁷ “Gagai nəlogw etuhatuh masuŕ. Nekəmabe beti? Dereh nike, ‘Tata gilav kuv ginau dan namityal egai, saneləŋon tisa vəsa’? Ao asike nokəmaienan husur nogəm mōsi. Nogəmai hən nəbələŋon b̄isa vəsa! ²⁸ Tata gigol nahəsam̄ tiyalyal!”

Beti nadoldol egəm len nəmav, ike, “Nugol iyalyal tia, ale dereh nigol tiyalyal tətəs am.”

²⁹ Nəboŋ naluŕoh lotosəsələŋ hən, galevis luke nabiliurur tokurut, galevis am luke aŋel tosor maii.

³⁰ Beti aYesu ike, “Nadoldol enan isor mōs gamito, sasor mōs ginau. ³¹ Gagai evi namityal hən aGot b̄epəpəhun navoian dan nəsaan len navile a pan. Gagai evi namityal hən aGot b̄ehut atenan toil a mō len navile eg a pan, tovi təmat. ³² Ale ginau, nəboŋ mət̄bip̄at ginau vi məhat dan nətan, dereh neliv nəvanuan p̄isi gəm hən ginau.”* ³³ (Ekəmaienan hən b̄igol naŕide hən nəmatan san b̄imasil ke dereh timat len nəhai balbal.) ³⁴ Naluŕoh lous aYesu ke, “Imabe gotoke aNatun Nəvanuan dereh timat magenan? Namtunau ke natosian siGot toke aKristo, aGot totabtabuh lan dereh titoh vi sutuai. Imagenan, aNatun Nəvanuan egai gotosor husuri, ase ganan?”*

³⁵ AYesu isor var galit ke, “Nam̄ial dereh tem̄ial len gamito tebəlav kəkereh am. Nəboŋ nam̄ial b̄em̄ial sal, mitiyar lan hən asike nəmargobut b̄ikabut gol gamito. Mət̄biyar len nəmargobut, asike mət̄oləboi naut mət̄bevi lan. ³⁶ Nəboŋ mət̄tokad nam̄ial sal, mət̄erij̄ nəlomit lan, hən mət̄begəm vi anatun nam̄ial.”

Nadəlomian eb̄uer len nəvanuan gail

Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonəŋ, evi tut, esusuan gai dan galito. ³⁷ Naut kəmas togol namerikel tosoḅur len nəhon nəvanuan gail, ləsariŋ nəlolit lan. ³⁸ Imaienan, nasoruan sihai kelkel ur aIsaiah isarpoh toke, “Nasub̄ aGot, ase edəlom na-kel-uri-an sinamito?

Nədaŋan sam̄, gaiug goŕusani van hən ase hən b̄eris ləboii?”*

³⁹ Husur natenan ləsaləboi ləb̄ikad nadəlomian sum̄an nəsa aGot tokele len nabuŋon aIsaiah totos tətəs hən ke,

⁴⁰ “Nugol namət̄alit iḅesw

nugol nəkadulit iŕonŕon,

imagenan, namət̄alit lodədas ləb̄ekəta ləboi nəsa notogole

nəlolit lodədas ləb̄eləboi səhot nəsa notokele

ale lodədas ləb̄ipair van hən ginau

hən nəb̄igol ləb̄imaur.”**

⁴¹ Isaiah ekəmaienan husur toris nəyalyalan seKristo a mō tia, ale isor husuri.

⁴²⁻⁴³ Avil len alat lotoil a mō, isoḅur loriŋ nəlolit len aYesu. Be husur lotoləmas nə-sal-suhi-an sinəvanuan gail səhor nə-sal-suhi-an siGot, ləsakel uri ke lotokad nadəlomian lan bathut lomətahw ke naFarisi gail ləb̄ikai tas galito hən asike ləb̄ilotu len naim naḅonḅonan salito.

Nasoran məkot siYesu len nəhon naluŕoh

⁴⁴ Beti aYesu ikai habat van hən naluŕoh ke, “Avan ideh b̄eriŋ nəlon len ginau, gai eriŋ nəlon kitin len aGot tosəvat ginau gəmai. ⁴⁵ Ale avan ideh tokəta ris ginau, ekəta ris atenan tosəvat ginau. ⁴⁶ Nogəm len navile a pan sum̄an nam̄ial hən ke avan ideh b̄eriŋ nəlon len ginau asike itoh len nəmargobut

* **12:32:** Jon 3.14, 6.44, 8.28 * **12:34:** Psa 110.4; Isa 9.7; Dan 7.14 * **12:38:** Isa 53.1 ** **12:40:** Isa 6.9-10. AGot eləŋon ke nəvanuan gail p̄isi leriŋ nəlolit len aYesu, ipat len galit hən ləb̄ilekis hən naḅisal enan. Be asike ləb̄ilekis hən, aGot igol nəlolit sasəŋav, lodədas ləb̄eləboi səhot natideh togole o tokele. Evi nəpanismen aGot toriŋi len galito husur lomətahun ləb̄eriŋ nəlolit len aYesu.

am. ⁴⁷ Avan ideh ðesəsəlon hən nasoruan sagw be sagol husuri, ginau nəsəsəb səhoti ke timaspanis, husur nəsagəm hən nəbisəb səhoti ke navile a pan timaspanis, ao, nogəm hən nəbilav kuv navile a pan dan nəpanismen sil nəsəan salito. ⁴⁸ Avan ideh topair dan ginau mai nasoruan sagw, len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan, len nəhon aGot nasoruan sagw dereh tisəb səhoti ke avan enan timaspanis. ⁴⁹ Bathut ginau nəsasor len nədaŋan hən na-il-a-ŋo-an sagw. Avil nusor sitenan tosəvat ginau, aTata. Gai ikele hən ginau hən nəsə nəbimaskəle nəboŋ nəbisor. ⁵⁰ Ale noləboii ke nəsə aTata tokel buni, evi nəkadun nəmauran vi sutuai; imaienan, nukel nəsə aTata tokel mai ginau hən nəbikele.”

13

Ahai susur gail, aYesu ekəkəs narielito

¹ NəPasova tipat pelan, ale aYesu eləboii ke namityal togəm hən ðeriŋ navile a pan, hən ðivan hən aTata. Eləmas bun alat lotohusuri len navile a pan, ale gagai eŋusan þarþar hən na-ləmas-buni-an san kavkav təban galito.

² Nəboŋ lotohanhan ut mədau, natəmat esəhar aJutas anatun aSimon Iskar-iot tia, hən aJutas ðeriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail. ³ AYesu eləboii ke aTata toriŋ natit þisi len navəlan, ale eləboii am ke togəm len aGot, mai dereh tetəlmam van həni. ⁴ Na ile məhat dan nəhanan, ikol nahurabat san dani, ale ilav nətaol, epitavisi. ⁵ Beti eðir nəwai len nabesin, etuðat kəkəs narien ahai susur gail, ale igar gail hən nətaol topitavisi. ⁶ Nəboŋ tobar aSimon Pita, aPita ike, “Nasuð, gekəkəs nariəgw a? Imabe?” ⁷ AYesu isor vari ke, “Gagai gəsələboi səhot nəsə notogole, be boŋ ideh dereh geləboii.” ⁸ APita ikel maii ke, “Asike gokəkəs nariəgw boŋ ideh.” AYesu isor vari ke, “Asike nəbekəkəs nariem, darepəpəhw. Gəsavi ahai susur sagw am.” ⁹ ASimon Pita isor təvah ke, “Bimaienan, Nasuð, sagekəkəs nariəgw ŋai be gekəkəs navəlagw mai nəkadugw am.” ¹⁰ AYesu ikel maii ke, “Avan tolilos tia iveveu, inor hən ðekəkəs narien ŋai hən ðiveveu kavkav. Gamit mətuveveu, avil savi gamit þisi.” ¹¹ AYesu ekəmaienan husur eləboi ase ðeriŋi len navəlan aenemi san gail. Husur enan ike, “Savi gamit þisi məttoveveu.”

¹² Nəboŋ tokəkəs narielit tonon, esun təlmam hən nahurabat san, ale ipat tarhəgarin tətəs. Ikel mai galit ke, “Mətələboi nəsə notomadhagole mōs gamito? ¹³ Mətokis ginau hən ‘Hai þusan’ mai ‘Nasuð’ ale inor hən mətbigole husur ginau boh numaienan. ¹⁴ Imagenan, ginau notovi ahai þusan mai Nasuð notoil a mō hən gamito, bathut notokəkəs nariemito sumān naslev, gamit gabag mitimassumān naslev hən mətbevi tarhət samito, kəkəs nariemito. ¹⁵ Ginau noŋusan nəvide tonor hən mətbigol tətəv həni. Natgalen notogole hən gamito, mitimasgol husuri. ¹⁶ Kitin nokitin mai gamit ke, naslev satibau səhor amasta san, mai ahai pispisul satibau səhor gai tosəvati.* ¹⁷ Mətələboi natgalen tia, ale mitigole! Mətbigol natgalenan, aGot tivoi hən gamito.

¹⁸ “Nəsasor husur gamit þisi. Noləboi bun gamit vīsusua notolekis hən gamito. Avil natosian siGot timassarpoh. Ike, ‘Nəvanuan namrtohan katəpol hən nabəta, ipair dan ginau, evi enemi sagw.’* ¹⁹ Gagai nukel nategai mai gamit hən ke nəboŋ ðevisi, dereh mətedəlomi ke ginau bogai notovi ginau hum notokele tia.* ²⁰ Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tohəhaŋur hən

* **13:16:** Hən naves 12-16, Luk 22.24-27. Namilen ke natideh aYesu tovi masta sidato tohəhaŋur hən bigole, gidat dattovi nəvanuan san gail, datimashəhaŋur hən datbigol tətəv həni. * **13:18:** Psa 41.9

* **13:19:** Jon 8.24

nəvanuan notosəvati, ehəhaʋur hən ginau, ale avan ideh tohəhaʋur hən ginau ehəhaʋur hən gai tosəvat ginau.”

AYesu ikel ur nəsa ʔevisi həni balai
(*Mat 26.20-25; Mak 14.17-21; Luk 22.21-23*)

²¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, eləŋon isa vəsa həni, nəlon etuhathuh masuʋ ale isor təvah, ike, “Kitin, notokitin mai gamit ke gamit sua dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”

²² Ahai susur gail ləsənau ləboi ase tosor husuri, gol ke lobunbunus galit gabag ŋai. ²³ Galit sua, aYesu toləmas buni, ipat tarhəgarin təban aYesu.

²⁴ Imaienan, aSimon Pita enit nəhon van hən aten topat təban aYesu hən ʔeus aYesu ke, tosor husur ase. ²⁵ Beti atenan esiŋasiŋ len nəmabun aYesu, eusi ke, “Nasuʔ, ase ganan?”

²⁶ AYesu isor vari ke, “Ateg boh nəbetutur hən natuhbəta len nasiloŋ hən nasuʔ hən nəbilavi maii, gai bogai.” Ale nəboŋ aYesu totutur hən nabəta, ilavi mai aJutas anatun aSimon Iskariot. ²⁷ Nəboŋ aJutas tolav natuhbəta enan tonon, vəha-sua ŋai aSetan eʔis lan. Imaienan aYesu ikel maii ke, “Saʋsaʋut hən gəʔbigol nəsa gəʔbigole.” ²⁸ Galit lotopat hən nətarhəgarilito təban natev ləsaləboi nəsa aYesu tosor maii aJutas mōsi. ²⁹ Bathut aJutas tokətkəta təban nəvat salito, galit galevis lunau ke aYesu tokel maii ke teʋur natit gail mōs nəPasova pelan o tilav natideh mai naməsal gail.† ³⁰ Ale nəboŋ aJutas tohan natuhbəta tonon, vəha-sua ŋai ivan. Evi nalenmariug.

Na-kel-buni-an veveu

³¹ Nəboŋ aJutas tovan, aYesu ike, “Gagai aNatun Nəvanuan etuʔat ʔis len nəyalyalan san, ale dereh aGot tikad nəyalyalan len nəsa ʔevisi hən ginau, aNatun Nəvanuan. ³² AGot ʔikad nəyalyalan len aNatun Nəvanuan, dereh len gai gabag, aGot tilav nəyalyalan mai aNatun Nəvanuan, ale tilav tutut həni maii. ³³ Anatugw gail, dereh nitoh kəkereh mai gamit sal a tahw hən nəʔivan. Beti, naut kəmas mətʔidoŋ ginau, be len naut nəʔevi lan, asike gogəmai, hum notokele tia mai alat lotoil a mō hən naJu gail.* ³⁴ Nuke nikel nakelean veveu todaŋ mai gamit ke: Məteləmləmas bun gamit gabag! Sunŋan ŋai notoləmas bun gamito, məteləmləmas bun gamit gabag. ³⁵ Mətʔeləmləmas bun gamit gabag, len naʋide tomaiēnan, nəvanuan ʔisi dereh leləboi səhoti ke, məttovi ahai susur sagw gail.”

Na-kel-gati-an sePita

(*Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Luk 22.31-34*)

³⁶ ASimon Pita eusi ke, “Nasuʔ, gevi be?” Ale aYesu isor vari ke, “Naut nəʔevi lan, gaiug godədas gəʔəhusur ginau vi lan. Be dereh gehusur ginau balai.” ³⁷ Beti aPita eusi ke, “Nasuʔ, husur nəsa nəsaləboi nəʔəhusur gaiug gagai ŋai? Noutaut hən nəʔimat mōs gaiug.” ³⁸ AYesu isor vari ke, “Goutaut hən gəʔimat mōs ginau a? Ao! Kitin, nokitin mai gaiug, pelan dudulan dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau, beti natoulumŋan tekəkəraiko.”

14

AYesu, naʔisal van hən aTata

¹ AYesu isor am ke, “Sa-nəlomit tetuhathuh. Mətorin nəlomit len aGot tia, məterin nəlomit len ginau am. ² Lohoim seTəmagw ikad narumŋ tosoʔur, ale

† **13:29:** Nəhanan hən nəPasova ipat husur nəmariboŋ toməlevtor ale hum ma aJutas tovan hən ʔeʋur nəhanian ideh am. Len nalenmariug hən nəPasova, naJu gail lukad naʋide sua hən ləʔilav nəvat mai naməsal gail. * **13:33:** Jon 7.34

nuvan hən nəbeutaut hən naut samit ei. Asike təmaienan, nətakel koti mai gamito. ³ Nəboŋ nəbeutaut hən naut samito ħinoŋ, dereh netəlmam, səhar gamit hən mət̃begəm toh mai ginau, hən mət̃bitoh tin mai ginau len naut nototohtoh lan. ⁴ Ale mətoləboi naŋisal van hən naut nəbevi lan.”

⁵ ATomas ikel maii ke, “Nasuḅ, namtsaləboi naut gəḅevi lan, namteləboi mab hən naŋisal?” ⁶ AYesu isor vari ke, “Ginau novi ɸisal, novi kitinan, novi mauran. Avan ideh saləboi ħegəm hən aTata len naŋisal ideh am, ginau səḅogw ŋai naŋisal. ⁷ Məttaləboi kitin hən ginau, məttaləboi aTəmagw am. Ale gag van mətoləboi gai, mətorisi tia.”

⁸ AFilip ike, “Nasuḅ, vusan aTata hən ginamito. Enan ŋai namttoləŋoni.”

⁹ AYesu isor vari ke, “Ginau nutah mai gamit ebəlav, be Filip, gəsələboi ginau sal a? Avan ideh toris ginau eris aTata. Imab gotoke, ‘vusan aTata hən ginamito?’ ¹⁰ Ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ŋai. Gəsadəlomi a? Nasoruan notokel mai gamito, nəsaकेle len ginau səḅogw. Ao! Evi aTata totoh tin len ginau togol nauman san. ¹¹ Mətedəlom nəsa notokele nəboŋ notoke ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ŋai. Be asike mət̃bedəlomi, mətedəlom nəsa notokele bathut namerikel gail məttoris notogole. ¹² Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tokad nadəlomian len ginau dereh tigol nəsa toɸitoṽ hən nəsa notogole. Evoi, dereh tigol natit ləḅesəhor nəsa notogole husur nuvan hən aTata. ¹³ Ale natideh mət̃beusi len nahəsagw, dereh nigole hən nəḅevusan nəyalyalan siTata. Ale len aNatun, nəvanuan gail dereh lisal suh nəyalyalan san. ¹⁴ Evoi, mət̃beus natideh len nahəsagw, dereh nigole!”

Naŋusanan husur aNunun aGot

¹⁵ AYesu isor am ke, “Mət̃beləmas bun ginau dereh mitigol husur nəsa notokele. ¹⁶ Ale dereh neus aTata, ale teviol hən a-Vi-tarhəte-an ideh am mai gamito hən ħitoh mai gamito van vi sutuai. ¹⁷ Evi aNunun nakitinan, navile a pan ləsaləboi ləḅikade bathut ləsakəta risi, ləsakəta ləboii. Be gamit mətoləboii tia husur gagai itah mai gamito, ale dereh titoh tin len gamito.

¹⁸ “Nəboŋ nəḅivan asike noriŋ gaḅulan gamit hən mət̃bitoh səḅomito surman məttovi milesw, dereh netəlmam gəm hən gamito. ¹⁹ Asike idareh nəvanuan navile a pan asike loris ginau am. Be nəboŋ nəḅimaur təlmam, dereh gamit məteris ginau tətəs. Bathut nəḅikad nəmauran tətəs, gamit am dereh mitikad nəmauran. ²⁰ Len nəboŋ enan dereh məteləboii ke nototoh len aTəmagw ale məttotoh len ginau ale nototoh len gamito. ²¹ Avan ideh togol husur nakelean sagw todaŋ gail, gai eləmas bun ginau. Ale gai toləmas bun ginau, aTəmagw dereh teləmas buni, ale ginau dereh neləmas bun gai, nevəhot ginau maii hən ḅeləboi bun ginau.”

²² Ale aJutas, savi aJutas Iskariot be aJutas togon, ike, “Nasuḅ, husur nəsa gəḅevəhot gaiug mai ginamit ŋai hən namt̃beləboi bun gaiug, be savi hən navile a pan kavkav a?” ²³ AYesu isor vari, ike, “Avan ideh ḅeləmas bun ginau, dereh tigol nəsa notokele, ale aTəmagw teləmas buni. Beti ginaməru dereh namregəm, gol naim sinamər maii. ²⁴ Avan ideh na-ləmas-buni-an hən ginau toḅuer lan, gai asike igol nəsa notokele. (Be natsua, nasoruan məttosəsəloŋ hən notokele, savi esagw səḅogw, be evi seTəmagw tosəvat ginau.)

²⁵ “Nukel natgalenan gagai, ale gagai nutohtoh mai gamit sal. ²⁶ Be a-Vi-tarhəte-an tovi aNunun aGot, gai aTəmagw ḅesəvati len nahəsagw, gai dereh

tevusan gamit hən natit p̄isi, ale tigol mitinau təlmam hən natit p̄isi notokel mai gamito.

²⁷ “Natəmat, noriŋi len nəlomito, natəmat sagw, nulavi mai gamito. Natəmat notoviol həni sasum̄an natəmat navile a pan toviol həni. Imaienan, sa-nəlomit tetuhatih, samtemətahw. ²⁸ Mitinau təlmam hən nəsa notokele nəboŋ notoke nivan bai, ale dereh netəlmam gəm hən gamit tətəs. Məttaləmas bun ginau, məttahəhaṽur husur nuvan hən aTata, husur aTata etibau səhor ginau. ²⁹ Gagai nukel natgalen mai gamito, a tahw hən ləḃevisi, hən ke nəboŋ ləḃevisi, dereh mitikad nadəlomian am len ginau. ³⁰ Asike nusor masuṽ am mai gamito, husur ategai toil a m̄o hən navile a pan satogəmai. Gai səkad nədaŋan hən biŋol natideh hən ginau, namityal sagw egəm tia. ³¹ Be alat navile a pan limasləboi səhoti ke notoləmas bun aTata, ale notogol nəsa aTata tokele ŋai.

“Ale, mitile məhat, dativan.”

15

AYesu, nəhau nakrep tin

¹ AYesu ibol p̄usan, ike, “Ginau novi nəbathuhau nakrep tin. ATəmagw evi nəvanuan tokətkəta təban nəhol nakrep. ² Ita kukuv nəpashəhau p̄isi len ginau ləsəṽan, ale eṽisṽis nəpashəhau p̄isi lotoṽan, hən ləḃiṽan masuṽ am. ³ Gamit mətūveveu tia bathut nasoruan notokel mai gamito. ⁴ Mititoh tin len ginau, ale dereh nitoh tin len gamito. Nəpashəhau saləboi ḃiṽan len gai səḃon. Nəpashəhau eləboi ḃiṽan ŋai len nəbathuhau. Gamit mətumaienan. Mətsaləboi mətḃiṽan len gamit səḃomito, mətoləboi mətḃiṽan ŋai len ginau.

⁵ “Ginau novi nəbathuhau nakrep tin, gamit məttovi nəpashəhau. Avan ideh totoh tin len ginau ale ginau nototoh tin lan, gai iṽan masuṽ. Husur ginau nəḃeḃuer, mətsaləboi mətḃigol natideh. ⁶ Avil avan ideh satoh tin len ginau ehum nəpashəhau səṽan, nəvanuan nəhol tota kuvi, bulani hən ḃimasm̄as. Beti nəvanuan nauman gail lusah tuan nəpashəhau lotomagenan, bar hən gail len nəhab hən ləḃipaŋ. ⁷ Mətḃitoh tin len ginau, ale nasoruan sagw gail ləḃipat tin len gamito, natideh məttoləŋoni, məteusi ale aGot dereh tigole m̄os gamito. ⁸ Nəboŋ məttoṽan masuṽ, mətovi hai susur sagw kitin. Len natenan mətus̄al suh nəyalyalan seTəmagw len nəhon nəvanuan gail. ⁹ Sum̄an aTəmagw toləmas buni ginau, ginau am, len naṽide tomaienan, noləmas bun gamito. Mititoh tin len na-ləmas-buni-an sagw. ¹⁰ Mətḃigol nəsa notokele hən gamito, dereh mititoh tin len na-ləmas-buni-an sagw, sum̄an ŋai notogol nəsa aTəmagw tokel buni, ale nototoh tin len na-ləmas-buni-an san.

¹¹ “Nukel natgalenan mai gamito hən nakemkeman sagw ḃipat len gamito, ale hən nakemkeman samito ḃepul səḣəhov. ¹² Nakelean sagw todaŋ imaiegai ke: məteləmləmas bun gamit gabag sum̄an ŋai notoləmas bun gamito! ¹³ Səkad na-ləmas-buni-an ideh tosəhor na-ləmas-buni-an sinəṽanuan tomat m̄os abubur san gail.* ¹⁴ Abubur sagw gail lumaiegai: gamit mətḃigol nəsa notokele todaŋ, mətovi abubur sagw gail. ¹⁵ Nəsakis gamit hən naslev gail am, husur naslev gail ləsaləboi nəsa amasta salit togole. Avil nokis gamit hən abubur sagw gail, husur nugol mətoləboi tia natit p̄isi aTata tokel mai ginau. ¹⁶ Gamit mətsalekis hən ginau, avil ginau nulekis hən gamito. Nutabtabuh len gamit hən mətḃiṽan, ṽan hən naṽit lotopat tin; hən ke natideh mətḃeusi hən aTata

* **15:13:** Len naut egai abubur savi natəbarehreh o naulum̄an gotoləŋoni o gəḃike gəḃilah maii. Ao, abubur evi nəvanuan ideh gotoləboi, gotoləmasi mai gotoriŋ nəlom̄ lan.

len nahəsagw, dereh teviol həni mai gamito. ¹⁷ Nategai evi nakelean sagw today: mətəlməmas bun gamit gabag!”

Na-mətahun-buni-an silat navile a pan

¹⁸ AYesu isor am mai ahai susur san gail ke, “Alat navile a pan ləbēmətahun bun gamito, mitinau ginau, galit lomətahun bun ginau a m̄o. ¹⁹ Məttavi sinavile a pan, alat navile a pan lətələmas bun gamit hum salit gabag. Avil gamit mətəsvi sinavile a pan. Ginau nulekis hən gamito dan navile a pan; husur enan lomətahun bun gamito. ²⁰ Mitinau təlmam hən nasoruan notokel mai gamit tia ke, ‘Naslev satibau səhor amasta san.’ Imaienan, ləbēmədas bun ginau notovi masta samito, dereh lemədas gamit am. Ləbīgol husur nəsa notokele, dereh ligol husur nasoruan samit am.* ²¹ Be dereh ligol natgalen p̄isi hən gamito sil nahəsagw, husur ləsaləboi aTəmagw tosəvat ginau. ²² Asike nətəgəm sor mai galito, lətəmabe? Təmaienan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Wake nogəm sor mai galito, gol ləsəkad na-tətas-gole-an ideh hən nəsaan salito. ²³ Avan ideh tomətahun bun ginau, emətahun bun aTəmagw am. ²⁴ Ginau nugol namerikel avan ideh am saləboi b̄igol gail. Asike nətəgol namerikel gail len nəholito, lətəmabe? Təmaienan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Be naut kəmas lotoris namerikel galenan, lomətahun bun ginau mai aTəmagw am. ²⁵ Be natgalenan lovisi hən na-tos-gati-an sua len nalo salito b̄isarpoh. Ike, ‘Lomətahun bun ginau sil naut kəmas ŋai.’*

²⁶ “Dereh nesəvat a-Vi-tarhəte-an, tovi aNunun nakitinan, van hən gamito. Dereh tegəm len aTata van hən gamito, ale tikel nakitinan husur ginau. ²⁷ Ale gamit am mitikel nakitinan husur ginau, husur mətutah mai ginau len natubatan hən naṗusanan sagw.

16

¹ “Nukel natgalen mai gamito, hən asike mət̄bitech len nəsaan. ² Dereh lehut gamit dan galito len naim nabonbonan. Ale ikad nəboŋ b̄egəmai hən alat ləb̄iṽabun gamito linau ke, len nəsa lotogole loum m̄os aGot. ³ Dereh ligol natgalen maienan bathut ləsaləboi aTata, ləsaləboi ginau boŋ ideh. ⁴ Nokəmaienan gagai hən ke, nəboŋ natgalenan ləb̄evisi, dereh mitinau səhoti ke notokel nalələgauan mai gamito.

Nauman seNunun aGot

“Nəsakel natgalenan mai gamit a m̄o husur nutoh sal mai gamito, ale luke lemədas ginau savi gamito. ⁵ Avil gagai nuvan hən atenan tosəvat ginau, be gamit ideh saus ginau, ‘Gevi be?’ ⁶ Ale husur nəsa notokele, nəlomit gail loṗul hən nalolosaan. ⁷ Be nukel nakitinan mai gamito. Ivoi am hən gamito ke nivan. Nəb̄itoh, a-Vi-tarhəte-an asike egəm hən gamito. Be nəb̄ivan, dereh nesəvati gəm hən gamito. ⁸ Ale nəboŋ a-Vi-tarhəte-an b̄egəmai dereh tikel vəhot nə-nau-suluṽi-an silat navile a pan husur nəsaan, nanoran mai nəpanismen b̄egəmai. Dereh tigole hən nahurulit b̄isa.* ⁹ Lunau suluṽ nəsaan salito ke tovoi, husur ləsariŋ nəlolit len ginau.* ¹⁰ Lunau suluṽ nanoran ke sanor, husur ginau nuvan hən aTata, ale asike mətələboi mət̄beris ginau am. ¹¹ Lunau suluṽ nəpanismen ke asike egəmai, be aGot eriŋi tia ke atenan toil a m̄o hən navile eg a pan tovi aSetan, timaspanis.*

* **15:20:** Mat 10.24; Luk 6.40; Jon 13.16 * **15:25:** Psa 35.19, 69.4 * **16:8:** Uman 24.25 * **16:9:** Jon 8.21-24, 9.41, 15.22-24 * **16:11:** Jon 12.31

12 “Nukad isobur sal hən notoke nəbikel mai gamito, be gagai esəhor natideh məttoləboi mətbidaŋ buri. 13 Be nəboŋ aNunun nakitinan bəgəmai, dereh tigol naŋisal hən nəlomit bələboi nakitinan ƣisi. Asike isor len gai səbən be nəsa tosəsələn hən notokel maii, dereh tikele. Dereh tikel ur natit gail ləbēgəmai. 14 Atenan dereh tisal suh nəyalalan sagw husur tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito. 15 Natit ƣisi aTata tokade lovi esagw. Husur enan nuke, ‘ANunun nakitinan dereh tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito.’ ”

Nəlomit totaŋ dereh təhəhəvur

16 Ale aYesu ike, “Husur namityal bəkəkereh, asike mətoris ginou am; ale husur namityal bəkəkereh am, dereh məteris tas ginou.”

17 Beti ahai susur san gail lousus galito gabag ke, “Namilen nəsa nəboŋ toke, ‘Husur namityal bəkəkereh, asike mətoris ginou am; ale husur namityal bəkəkereh am, dereh məteris tas ginou.’ Ale nəboŋ toke, ‘Nuvan hən aTata,’ namilen imabe?” 18 Lukel tasi ke, “Ikel nəsa nəboŋ toke, ‘Namityal bəkəkereh?’ Datsaləboi nəsa tokele!”

19 AYesu eləboi nəsa lotoke ləbēusi həni. Ale ikel mai galit ke, “Nuke, ‘Husur namityal bəkəkereh, asike mətoris ginou am; ale husur namityal bəkəkereh am, dereh məteris tas ginou.’ Mətousus gamit gabag hən namilen m̄au a?

20 Kitin, notokitin mai gamit ke, dereh namətarur samit tisel, mititaŋ be navile a pan təhəhəvur. Dereh nəlomit titaŋ, be nalolosaan samito tegəm vi həhəvuran. 21 Nəboŋ apəhəvut toləŋon nabəhəvun, eləŋon epəŋas vəsa masuŋ, husur namityal hən nəpasusan egəmai. Be nəboŋ anatun tovisi, alitenan sənau gat na-ləŋon-isa-vəsa-an am husur ikemkem masuŋ len anatun toviveu, tovisi len navile a pan. 22 Imaienan, gagai nəlomit itaŋ be dereh neris gamit tətəs, ale nəlomit təhəhəvur. Beti nahəhəvuran samito, avan ideh saləboi b̄ilav kuvi.

23 “Len nəboŋ enan asike mətous natideh hən ginou. Kitin notokitin mai gamit ke, natideh mətbēus aTata həni len nahəsagw, dereh teviol həni mai gamito. 24 Vəbar gagai mətsaus natideh len nahəsagw. Usi, dereh mitikade, ale nahəhəvuran samit tepul səsəhov.

25 “Natgalenan, nukel gail mai gamit len nasoruan kəta, be namityal dereh tegəmai ke asike nəbisor mai gamit am len nasoruan kəta. Be dereh nisor husur aTata t̄parƣar mai gamito. 26 Len nəboŋ enan dereh məteus aTata hən natit gail len nahəsagw. Nəsakel mai gamit ke dereh neusi m̄os gamito. 27 Husur aTata, gai eləmas masuŋ hən gamito, bathut məttoləmas bun ginou, ale məttodəlomi ke notogəm len aGot. 28 Evoi, nogəm len aTata, nogəm vi lan navile a pan, ale gagai noriŋ navile a pan, notəlmam van hən aTata.”

29 Beti ahai susur san gail luke, “Ganan! Gagai nasoruan sam̄ iƣarƣar, gəsasor am len nasoruan kəta. 30 Gagai namtoləboi səhoti ke gotoləboi natit ƣisi, goləboi nənauan sinəvanuan gol ke savi hən avan ideh b̄eus nausian ideh hən gaiug am.* Husur enan namtodəlomi ke gotogəm len aGot.”

31 AYesu isor var galit ke, “Gag beti mətukad nadəlomian a? 32 Namityal egəmai, ao egəm tia, hən mətbigam pəpəhw husur naŋisal samit v̄isusua vahim. Dereh məteriŋ ginou hən nəbitoh səbogw. Be nəsatoh səbogw husur aTata itoh mai ginou. 33 Nukel natgalenan mai gamit hən ke, len ginou, nəlomit b̄ikad natəmat. Len navile eg a pan dereh mitikad na-ləŋon-isa-vəsa-an, nəmauran samit tidaŋ. Be məteil b̄ur namətahwan samito, ginou nosəhor navile a pan tia, nugol nədaŋan san imasig.”

* 16:30: Imaienan husur aYesu eləboi nausian salito naut kəmas ləsaus nausian gail sal.

17

Na-sor-tuŵ-an siYesu

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ekəta vi məhat vi lan nəmav ike, “Tata, namityal egəm tia. Geputsan aNaturm̄ hən aNaturm̄ bisal suh nəyalyalan sam̄.

² Husur gulav nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an maii, hən beil a m̄o hən nəvanuan gail p̄isi, hən ke beviol hən nəmauran vi sutuai mai nəvanuan p̄isi gotolav galit maii. ³ Ale nəmauran vi sutuai imaiegai ke, hən ləbeləboii ke gaiug gotovi Got kitin gotosəvat ginau, aYesu Kristo. ⁴ Nusal suh nəyalyalan sam̄ len navile a pan: nauman gotolavi mai ginau hən nəbigole, noum vurvuri. ⁵ Beti, Tata, geputsan ginau ben gaiug. Nəyalyalan notokade mai gaiug nəboŋ navile a pan satub̄at sal, geputsan ginau hən, hən gidar p̄isi darb̄ikade.

⁶ “Nukel vəhot gaiug van hən alat navile eg a pan gotoviol hən galit mai ginau dan navile a pan. Lovi esam̄ tia. Ale goviol hən galit mai ginau, ale lugol husur nasoruan sam̄. ⁷ Gagai loləboii ke natit p̄isi gotolavi mai ginau logəm len gaiug. ⁸ Husur nasoruan gail gotolavi mai ginau, nulav gail mai galit tia. Lodəlomi. Ale loləboi koti ke notogəm len gaiug, ale lodəlomi ke gotosəvat ginau.

⁹ “Nəsasor tuŵ m̄os navile a pan. Nusor tuŵ m̄os alat gotolav galit mai ginau, husur lovi esam̄. ¹⁰ Galit p̄isi lotovi esagw lovi esam̄, ale galit p̄isi lotovi esam̄ lovi esagw. Ale len galito, len nəmauran salito nukad nəyalyalan. ¹¹ Gagai ginau noriŋ navile a pan gəm hən gaiug. Be galit lutoh sal len navile a pan. Tata, gaiug gotosua səbom̄, gulav nahəsam̄ mai ginau tia. Ale len nədaŋan hən nahəsam̄, havhav gol galito hən ləbesua sum̄an gidaru dartosua. ¹² Husur nəboŋ nototoh gegai nuhavhav gol galito len nədaŋan hən nahəsam̄ gotolavi mai ginau. Nokətkəta təban galito, hən galit ideh asike b̄imasig, avil galit sua ehuser naŋisal van hən bekekəkos gabag, imasig. Imaienan hən natosian sam̄ bisarpoh.*

¹³ “Gagai ginau nogəm hən gaiug. Nukel natgalen p̄isi len navile a pan hən alategai ləb̄ikad nakemkeman sagw bepul səsəhov len galito. ¹⁴ Nulav nasoruan sam̄ mai galit tia. Ale navile a pan emətahun bun galito tia, husur ləsavi vanuan navile a pan, sum̄an ŋai ginau nəsavı vanuan navile a pan. ¹⁵ Nəsaus gaiug hən gəbilav kuv galit dan navile a pan, be nous gaiug ŋai hən gəbihavhav gol galito dan atenan tosa vəsa tovi təmat. ¹⁶ Hum ginau nəsavı sinavile a pan, galit am ləsavi sinavile a pan. ¹⁷ Gigol levi esam̄ səbom̄ len nakitinan; nasoruan sam̄ evi kitinan. ¹⁸ Sum̄an gotosəvat ginau vi lan navile a pan, ginau am, nosəvat galit vi lan navile a pan. ¹⁹ Noriŋ ginau len navələm̄ m̄os galito hən nəbevi esam̄ səbom̄, hən ke galit am ləberin̄ galit len navələm̄ hən ləbevi esam̄ səbom̄ len nakitinan.

²⁰ “Ginau nəsasor tuŵ m̄os alategai ŋai, avil nusor tuŵ m̄os avan ideh berin̄ nəlon len ginau boŋ ideh husur nasoruan silategai. ²¹ Tata, nusor tuŵ ke galit p̄isi lesua. Nousi ke lutoh tin len gidaru, hum gototoh tin len ginau mai nototoh tin len gaiug, hən ke navile a pan ləbedəlomi ke gotosəvat ginau. ²² Nəyalyalan gotolavi mai ginau, nulavi mai galito, hən ləbesua sum̄an dartosua: ²³ ginau len galito ale gaiug len ginau. Nousi ke legəm sua buni, hən navile a pan ləbeləboii ke gaiug gotosəvat ginau, ale gotoləmas bun galito sum̄an ŋai gotoləmas bun ginau.

²⁴ “Tata, noləŋoni ke alat gotolav galit mai ginau, nuke galit am litah mai ginau len naut nototohtoh lan, hən ləberis nəyalyalan gotolavi mai ginau,

* 17:12: Psa 41.9; Jon 13.18

husur gotoləmas masuṽ hən ginau nəboŋ navile a pan satuḅat sal. ²⁵ Tata gaiug gunor buni. Naut kəmas navile a pan ləsaləboi gaiug, ginau noləboi gaiug, ale alategai loləboii ke gotosəvat ginau. ²⁶ Ale nugol galit loləboi gaiug tia, ale dereh nigol tabtab həni, hən na-ləmas-buni-an gotoləmas bun ginau həni, ḅipat len galito, ale ginau nəḅitoh len galito.”

18

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Luk 22.47-53)

¹ Nəboŋ aYesu tosor tuṽ tonon, iyar van mai ahai susur san gail. Luyar kotov naḅur madiŋdiŋ Kitron ale lubar nəhol naoliv ei. Ale gai mai ahai susur san gail lobis lan. ² Be natsua. AJutas tolavlav aYesu vi lan navəlan aenemi san gail, gai am eləboi naut enan, husur aYesu iḅonḅon tabtab ei mai ahai susur san gail.* ³ Beti aJutas egəmai. Abiltihai tutumav mai naFarisi gail loṣəvat naluṽoh hən nasoltia mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən ləḅitah maii, ale aJutas esəhar galito. Lupat namial mai nəhai tuŋtuŋ mai natit hən nəḅalan gail, ale loḡəmai. ⁴ Husur aYesu toləboi natit ḅisi ḅevisi həni, ivan hən galito, eus galit ke, “Mətudoŋ ase?” ⁵ Lusor vari ke, “AYesu ta Nasaret.” Ikel mai galit ke, “Ginau bogai.” (AJutas toriŋi len navəlalito, eil mai galit).

⁶ Nəboŋ aYesu toke, “Ginau bogai,” lorus təlmam, luteh len tan. ⁷ Imaienan, eus tas galit ke, “Mətudoŋ ase?” Luke, “AYesu ta Nasaret.” ⁸ AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia, ginau bogai. Məḅidoŋ ginau, riŋ alateg livan.”

⁹ Ikel nasoruan enan, hən nasoruan san ḅisarpoh nəboŋ tosor tuṽ ke, “Alat gotoviol hən galit mai ginau, nəsatəḡau suluṽ ideh səmasig.”*

¹⁰ Beti ASimon Pita tokad naḅu nəḅalan, eliv kuvi, ale ita kotov nədariŋan nəmatu sinaslev səbiltihai tutumav. (Nahəsən naslev enan aMalhus.) ¹¹ Avil aYesu isor len aPita, ike, “Geriŋ təlmam hən naḅu len nəḅaus han. Gunau ke asike nomun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an aTata tolavi mai ginau a?”*

AYesu len nəhon aAnnas

¹² Beti nasoltia gail mai nakomada salito mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, lutah gat aYesu, lubaŋisi. ¹³ A mō losəhari van hən aAnnas tovi avuŋon aKaiafas tovi abiltihai tutumav len nasihau enan.* ¹⁴ (Be natsua; evi aKaiafas tokele a mō tia mai alat lotoil a mō hən naJu gail ke, “Ivoi am ke naulumian sua ḅimat mōs nəvanuan gail.”)*

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.69-70; Mak 14.66-68; Luk 22.55-57)

¹⁵ Nəboŋ lotosəhar aYesu van, aSimon Pita mai ahai susur siYesu sual am arohusur aYesu. Ahai susur togon eləboi abiltihai tutumav. Imaienan, eḅis len naholəvat todar vis naim səbiltihai tutumav mai aYesu. ¹⁶ Avil aPita eil vivile dan nabopita. Imaienan, togon abiltihai tutumav toləboi, etəlmam, isor mai natəbarehreh tokətkəta kəkol hən nabopita, esəhar aPita, aroḅisutur van. ¹⁷ Natəbarehreh tokətkəta kəkol hən nabopita eus aPita ke, “Be gaiug am ḡəsavi ahai susur ideh sitenan a?” APita ike, “Ao, savi ginau.”

¹⁸ Naut esusus, ale naslev mai nəvanuan nauman gail lopəŋas naṽidurhab, lotitileh. APita eil mai galito, etitileh.

* **18:2:** Luk 21.37, 22.39 * **18:9:** Jon 6.39, 17.12 * **18:11:** Mat 26.39; Mak 14.36; Luk 22.42
* **18:13:** Luk 3.2 * **18:14:** Jon 11.49-50

*Nausian sebiltihai tutumav gail van hən aYesu
(Mat 26.59-66; Mak 14.55-64; Luk 22.66-71)*

¹⁹ Len nalohoim enan, abiltihai tutumav etubat us aYesu husur ahai susur san gail mai napusanan san.* ²⁰ AYesu isor vari ke, “Akis nusor len nəhon nəvanuan gail pisi; nopusan len naim nabonbonan gail mai naim siGot, naJu gail losuh bonbon len naut galenan akis. Nəsakel susuan natideh. ²¹ Gous ginou hən nausian galenan hən nəsa? Us galit lotosəsəlonj hən ginou. Loləboi nəsa notokele.”

²² Nəboj tokel natenan, avan sua tokətkəta kəkol hən naim siGot iṽos aYesu, isor lan, ike, “Imab gusor var abiltihai tutumav maienan?” ²³ AYesu isor vari ke, “Nəbikel natideh tosa, kel kot nəsaan han. Be nəbikel nakitinan, guṽos ginou hən nəsa?” ²⁴ Beti aAnnas ikel mai alat lotokətkəta kəkol ei ke, lesəhar aYesu lotobanisi, van hən aKaiafas, abiltihai tutumav hən bikot həni.

*APita ike saləboi aYesu tətəs
(Mat 26.71-75; Mak 14.69-72; Luk 22.58-62)*

²⁵ Len namityal enan aSimon Pita eil, etitileh. Lousi ke, “Be gaiug enan, gəsavi ahai susur ideh san a?” Beti aPita ike, “Ao savi ginou.” ²⁶ Ale naslev sua sebiltihai tutumav, amahean atenan aPita tota kotov nədarinjan ike, “Eninjan, be noris gaiug maii len nəhol naoliv.” ²⁷ APita isor tətəs ke sakitin. Vəha-sua njai natoulumjan ekəkəraiko.

*Nakotan siYesu len nəhon aPilate
(Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Luk 23.1-5)*

²⁸ Nəboj aKaiafas tokot hən aYesu tononj dudulan somilan, losəhar aYesu van hən aPilate ta Rom tovi gavna len naprovens Jutea.† Gai itoh len nabiltiim sisoltia gail. NaJu gail ləsabis lohoim, hən asike ləbēbinjinjal len nabunusian husur nalo. Ləbimagenan, asike loləboi ləbihan len nəhanan hən nəPasova.‡ ²⁹ Imaienan aPilate evivile van hən galito, ike, “Gamit mətuke ategai togol nəsa tosa hən tobur kotov nalo?” ³⁰ Lusor vari, luke, “Ategai asike tagol natit tosa, gunau ke namttəsəhari gəmai a? Aoa!” ³¹ APilate ike, “Bimagenan, səhari van, kot həni, nənoṽ həni mai nalo samit njai!” Alat lotoil a mō hən naJu gail lusor vari ke, “Nalo samito sədəm hən namtbigol avan ideh bimət.” ³² (Natenan igol natit aYesu tokele a mō husur naṽide hən nəmatan san, isarpoh.)§

³³ Beti aPilate etəlmam vi lohoim, ekis aYesu gəmai, ale eusi ke, “Gaiug nakinj seJu gail a?” ³⁴ AYesu eusi ke, “Nasoruan sam, evi nənauan sam səbom o nəvanuan tile am isor mai gaiug husur ginou?” ³⁵ APilate isor vari ke, “Gunau ke notovi Ju soal a? Ao, nəvanuan sam gail mai abiltihai tutumav gail losəhar gaiug gəm hən nakotan sagw. Imabe? Gugol nəsa?” ³⁶ AYesu ike, “Natohan pipihabəlagw savi hən navile eg a pan. Tavi sinavile a pan, alat lotohusur ginou lətəbal hən avan ideh asike tarij ginou len navəlan alat lotoil a mō hən naJu gail. Be natohan pipihabəlagw savi hən navile eg a pan.” ³⁷ Na aPilate eusi ke, “Beti gaiug govi nakinj māu a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele

* **18:19:** Len naut egai, lokis aAnnas hən abiltihai tutumav naut kəmas aKaiafas tovi biltihai tutumav len nasihau enan. Be husur aAnnas tovi biltihai tutumav a mō, iṽat nəhes hum abiltihai tutumav sal.

† **18:28:** Agavna evi auleRom toil a mō hən naprovens sua. ‡ **18:28:** Len nənauan seJu gail, alat ləsavi Ju mai nalohoim salito ləbinjinjal bathut ləsagol husur nalo siMoses. Imaienan, naJu ideh bəbis lohoim silat ləsavi Ju, nalohoim eduasi, ale gai egəm binjinjal gol ikon hən bihan nəhanan hən nəPasova, be timasgol gai tiveveu len natutumavan gail husur nalo siMoses. § **18:32:** Jon 3.14, 12.32. A mō aYesu isor husur naṽide hən nəmatan san. Ikele ke dərəh timat len nəhai balbal. Namilen ke naJu ləsagole husur alat a Rom njai luṽos gat nəvanuan len nəhai balbal.

ke notovi akiņ. Lupas ginau mōsi. Ale nogām hən navile a pan mōs nategai ke hən nēbikel kot nakitinan. Alat lotovi sinakitinan losəsəloņ hən ginau.”

³⁸ APilate eusi ke, “Nakitinan evi sa?”

APilate eriņi ke aYesu bimat

(Mat 27.15-31; Mak 15.6-20; Luk 23.13-25)

Nəboņ tous naten tonon aPilate evivile van hən naJu gail, ikel uri ke, “Nəsəsāb natideh lan tonor hən bīpanis. ³⁹ Be ikad naŵide sua len nəPasova pisi hən mətous nəvanuan sua dan alat namttobaņis galito, hən bēvivile mōs gamito. Mətoləņon ke nigol aKiņ egai seJu gail tevivile van hən gamito a?”

⁴⁰ Be lukai vari ke, “Aoa! Savi atenan, namtoləņon aParappas.” (Be natsua: aParappas evi nauluņan tobal mai alat a Rom, ale lubaņisi sile.)*

19

¹ Beti aPilate igol nasoltia gail lobilas habat hən aYesu hən nəhau tokad natuhmetəlai tosiriv lan. ² Ale nasoltia gail lulav nəhau tokad nasunite, lopir garu hən hum nəkraun sekiņ, loriņi len nəkadun ale lukol nahurabat toboņboņ len aYesu. ³ Logām hən, lusor vilesi ke, “Ivoi! Kiņ seJu gail!” ale luŵosi.

⁴ APilate evivile tətās, ikel mai naluŵoh ke, “Məteris! Gagai nosəhari vivile van hən gamito, hən mətbeləboii ke, nəsəsāb natideh lan hən bīpanis sile.”

⁵ Imaienan, esəhar aYesu vivile. Ikad nəkraun hən nəhau tokad nasunite len nəkadun mai nahurabat toboņboņ len niben. Pilate ikel mai galit ke, “Məteris, ategai bogai!”

⁶ Nəboņ abiltihai tutumav gail mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lotorisi, lukai, ke “Pos gati len nəhai balbal! Pos gati len nəhai balbal!”

APilate ikel mai galit ke, “Ipat len gamito, gamit mitiṗos gati, husur ginau nəsəsāb natideh tosa lan hən bīpanis sile.”

⁷ NabiltiJu gail lusor vari ke, “Namtukad nalo sua toke timasmat, husur ekiskis gai gabag hən aNatun aGot.”*

⁸ Nəboņ aPilate tosəsəloņ hən natenan emətahw am. ⁹ Esəhar aYesu təlmam tətās vi lohoim sisoltia gail. Eusi ke, “Govi nəvanuan naut a be?” Ris aYesu sator vari. ¹⁰ Imagenan aPilate eusi ke, “Imabe gəsator mai ginau? Gəsələboii ke ginau nukad nədaņan hən nəbidaŋ hən gəbivan, mai nədaņan hən nəbigol gəbitahətah len nəhai balbal a?”

¹¹ Beti aYesu isor vari ke, “Gaiug, nutoh len navələŋ husur ŋai aGot a məhat tolav nədaņan mai gaiug. Imaienan, nəvanuan toriņ ginau len navələŋ ikad nəsaan totibau səhor gaiug.”

¹² Nəboņ aPilate tosəsəloņ hən natenan idas pīsal hən bēriņ aYesu bivan, be nabiltiJu gail lukai habat ke, “Gəbēriņi bivan asike govi bubur seSisa! Avan ideh tokis gai gabag hən nakiņ hum aYesu egai togole, avan enan evi enemi seSisa!”

¹³ Nəboņ aPilate tosəsəloņ hən nasoran enan, esəhar aYesu vivile tətās. Ale aPilate ebətah len nəhai bətbətah simatsistret hən bēriņ nəsābian san. Nəhai bətbətah enan ipat len naut lotokisi hən Naut nəvat papav be len nasoruan seIpru gail evi Kappata. ¹⁴ Len namityal enan evi tubliial len nəmariboņ hən nautautan hən nəPasova. Ale aPilate ikel mai naJu gail ke, “Məteris, akiņ samit bogai!”

¹⁵ Lukai vari ke, “Tevi tut! Tevi tut! Pos gati len nəhai balbal!” Ale aPilate eus galit ke, “Mətoləņon ke niṗos gat akiņ samit len nəhai balbal a?” Abiltihai tutumav gail lukai van ke, “Namtsəkad nakiņ ideh, be aSisa ŋai.”

* **18:40:** Uman 3.14 * **19:7:** Lev 24.16

¹⁶ Imaienan aPilate erinj aYesu len navəlalito hən ðitahətah len nəhai balbal. Nə nasoltia gail losəhar aYesu van.

Nətahətahan len nəhai balbal
(*Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Luk 23.26-43*)

¹⁷ AYesu səbon ipat nəhai balbal, iyar van vəbar naut lotokisi hən Naut hən Nabəlashukadhutəmat (lotokisi hən Kolkota len nasoruan seİpru gail). ¹⁸ Len naut enan luṓos gati len nəhai balbal. Luṓos gat naulumnan eru am hən arðitahətah, sua len nətarhət nəmatu, sua len nəmair ale aYesu rivuh.

¹⁹ Ale aPilate itos nəhes sua ale loriŋi len nəhai balbal. Ike, “Yesu ta Nasaret, aKiŋ seJu gail.” ²⁰ NaJu isobur loṓuruŋ nəhes enan, husur naut aYesu totahətah lan ipat pəpadaŋ hən nabiltivile, ale aPilate itos nəhes enan len nasoruan seİpru gail mai nasoruan ta Rom mai ta Kris. ²¹ Beti abiltihai tutumav gail lukel mai aPilate ke, “Sagitos ‘aKiŋ seJu gail,’ be gitosi ŋai ke, ‘Gai səbon ikele ke tovi Kiŋ seJu gail.’” ²² APilate isor var galit ke, “Nəsa nototosi tipat, nutosi tia.”

²³ Nəboŋ nasoltia gail lotoṓos gat aYesu len nəhai balbal tonon, lopəpehun nahurabat san gail mai galit lotovat. Lulav nəhai susun san napəpaian tokat udud mai səkad nasodean lan. ²⁴ Nasoltia gail lukel mai galit gabag ke, “Sadatitari. Datibar hən nəvat hən datḃisabi ke as tikade.”

Natenan evisi hən natosian siGot ḃisarpoh toke,
“Lopəpehun nahurabat sagw len galito,

lubar hən nəvat hən ləḃisabi ke
ase tikad nahurabat sagw.”*

Nə natgalenan, nasoltia gail beti lugole.

²⁵ Anan aYesu eil pəpadaŋ hən nəhai balbal mai napəhaṽut totor am. Ikad aṽan anan aYesu, mai aMeri asoan aKlopas, mai aMeri ta Maktala. ²⁶ Nəboŋ aYesu toris anan toil ei ben ahai susur san toləmas buni, ikel mai anan ke, “Bareab, geris, anatumḃ bolai.” ²⁷ Ale ikel mai ahai susur enan ke, “Anamḃ samḃ bolai.” Ale tuḃat len namityal enan, ahai susur enan esəhar alitenan vahim, ekətkəta təban hum tovi anan matmat.

Nəmatan siYesu
(*Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Luk 23.44-49*)

²⁸ Husur namityal enan aYesu eləboii ke natit ṓisi ihav tia. Ale hən natosian siGot ḃisarpoh, ike, “Numaduh.”* ²⁹ Nabiliwai topul hən navinika* ipat ei. Lodun nasponts lan, riŋi len nəpashət nahisop,† ale losuhuni vi məhat van hən nabunon.* ³⁰ Nəboŋ aYesu todalus navinika, ike, “Ihav!” Beti isar batut, ilav nanunun mai aGot, imat.

³¹ Evi nəmariboŋ hən nautautan hən NəSappat ale naJu lomətahun nibelit ləḃitahətah len nəhai balbal gail len nəSappat (ale evi nabiltiSappat sua husur evi nəPasova). Imagenan, nabiltiJu gail lous aPilate ke tidamḃ hən ləḃiṽaḃubur narielito hən ləḃimat, ale sah sur nabirimat gail.‡ ³² Nə nasoltia gail logəm, ṽaḃubur narien alaruenan artotahətah len nəhai balbal mai aYesu. ³³ Be nəboŋ lotogəm hən aYesu, lusabi ke tomat tia, gol ləsəṽaḃur narien gəlaru.

* **19:24:** Psa 22.18 * **19:28:** Psa 69.21, 22.15 * **19:29:** Navinika evi nəwain tomatu vakon.

† **19:29:** Nahisop evi nəhai sua nabəlavan hən tobar namita sua ŋai. Napusit nahisop iyanŋaŋ ale nalohisop ikad nəbon tosusau. * **19:29:** Psa 69.21 ‡ **19:31:** Nəboŋ nasoltia ta Rom lotoṓos

gat nəvanuan len nəhai balbal, luṓos gat navəlan gəlaru len nəhai tobalbal ale luṓos gat narien gəlaru ḃonḃon len nəhai toil. Asike idareh nəvanuan totahətah ei isabi ke nasuŋavŋavan idan, be ḃeil hən narien, eləboi ḃesuŋavŋav tətəs. Ale nəvanuan totahətah imaienan van vəbar narien arodədas arḃigol toil am, beti husur todədas ḃesuŋavŋav imat. Nasoltia ləḃeləŋon ke nəvanuan ḃimat tutut, luṽaḃur narien nəvanuan totahətah, gol ke todədas ḃeil, gol ke todədas ḃesuŋavŋav, ale imat tutut.

³⁴ Be nasoltia sua isar nēgarin aYesu hən naṽisusua, § ale vəha-sua ŋai nēda mai nēwai arusel vi pan. ³⁵ (Nəvanuan toris natenan ikel kot nēsa torisi, ale na-kel-koti-an san ekitin. Eləboii ke tokitin, ale ikel kot nakitinan hən mət̃bikad nadələmian.) ³⁶ Natgalenan lovisi hən natosian siGot b̃sarpoḥ toke, “Nabələsun ideh asike imaḅur.”* ³⁷ Ale natosian siGot tile am toke, “Dereh lebunus atenan lotosari.”*

Nətavunan siYesu

(*Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56*)

³⁸ Nəboḅ natgalenan tonon, ikad auleArimatea sua, nahəsan aJosef. AJosef enan evi ahai susur siYesu tosusuan nadələmian san husur tomətahw len nabiltiju gail. Gai ivan hən aPilate hən b̃eusi ke tidam̃ hən b̃ilav kuv niben aYesu. APilate idam̃ hən mai, ale aJosef ilav kuv niben aYesu van. ³⁹ Ikad avan sual am totah mai aJosef, nahəsan aNikotemus togəm hən aYesu len mariug sutuai tia. Ale ilav nakilo tovi 34 hən namər tob̃on mai nələs.** ⁴⁰ Husur naṽide seJu gail hən natətavunan, lupat niben aYesu van, lorun̄ gole len nəkaliko nalinen mai natit tosusau. ⁴¹ Pəpadaḅ hən naut aYesu totahətah lan, ikad nəhol sua. Len nəhol enan ikad naḅurhuvat nəmatan toveveu ləsətavun niben avan ideh lan sal. ⁴² Ale husur evi Nəboḅ Nautautan hən nəPasova seJu gail, ale husur naḅurhuvat nəmatan enan ipat pəpadaḅ ei, lorin̄ aYesu lan.††

20

Na-le-məhat-an dan nəmatan

(*Mat 28.1-8; Mak 16.1-8; Luk 24.1-12*)

¹ Dudulan somilan len nəmariboḅ metəkav hən nawik,* naut tovisivis sal, aMeri ta Maktala evi lan naḅurhuvat nəmatan, ale eris nabiltivat torib dan nabopita hən naḅurhuvat. ² Ņa igam van varis aSimon Pita mai ahai susur togon aYesu toləmas buni. Ikel mai gəlar ke, “Lupat kuv niben Nasuḅ dan naḅurhuvat nəmatan, ale namtsaləboi naut lotoriḅi lan!”

³ Imaienan aPita mai ahai susur togon aruvan varis naḅurhuvat. ⁴ Len nəgangaman səlaru van, ahai susur togon igam tutut səhor aPita, ale ibar naḅurhuvat a m̃o. ⁵ Iḅetḅet, ekəta ris nəkaliko nalinen lotopat ei, be gai saḅis vi lohoim. ⁶ Beti aSimon Pita tohusuri, ibar naut enan, ale eḅis vi lan naḅurhuvat. Gai am eris nəkaliko nalinen lotosuh ei. ⁷ Be natuhtaol hən nəhon ipat len naut tile, hum avan sua toḅuruḅi, riḅ səḅon hən. ⁸ Beti ahai susur togon tobari a m̃o eḅis lohoim, gai am erisi ale edələmi ke aYesu tole məhat. ⁹ (Be mitinau, natosian siGot ike aYesu timasle məhat dan nəmatan. Be arsaləboi səhoti sal.* ¹⁰ Beti alaruenan aruvahim səlaru.)

AYesu evisi hən aMeri ta Maktala

(*Mat 28.9-10; Mak 16.9-11*)

¹¹ Nəboḅ artovan tonon, aMeri enan eil taḅtaḅ sal vivile hən naḅurhuvat. Iḅetḅet vakəta vi lohoim. ¹² Eris aḅel eru artosun nahurabat topəhw gail. Arobətah len naut niben aYesu topat lan. Sual ebətah len naut toturuḅ lan, ale

§ **19:34:** Naṽisusua evi namətas tokad namətan tosua ŋai. * **19:36:** Exo 12.46; Num 9.12; Psa 34.20 * **19:37:** Zec 12.10 ** **19:39:** Jon 3.1-2. Len naut egai ike nakilo tovi 34, be len nasoruan ta Kris ike nalitra tovi 100. Namər evi nēda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. Nələs ehun naluvera ale evi naṽide seJu gail hən ləḅevəhas niben nəvanuan tomat hən nəhai pəhas eruenan. †† **19:42:** Jon 19.31. NəSappat etuḅat nəboḅ namityal tomasur len naFraitə. Nəboḅ artopat kuv aYesu dan nəhai balbal, Nəboḅ hən nautautan hən nəPasova pəpadaḅ hən b̃inoḅ, ale nəPasova (tovi Sappat sua) pəpadaḅ hən ḅetuḅat. * **20:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboḅ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboḅ enan hən nəSade. * **20:9:** Psa 16.10

togon len naut tosəsaruh vi lan. ¹³ Alaruenan arukel maii ke, “Bareab, gutan hən nəsa?” Isor var gəlar ke, “Lupət kuv aMasta sagw, nəsaləboi naut lotorinji lan.”

¹⁴ Nəboŋ tokel natgalenan tonon, ipair, eris aYesu toil ei, be sakəta səhoti. ¹⁵ AYesu ikel maii ke, “Bareab, gutan hən nəsa? Gudon ase?” AMeri, tonau ke tovi nəvanuan tokətkəta təban nəhol enan, ikel maii ke, “Nasuḅ, gaiug gəḅipati van, kel mai ginau hən naut gotorinji lan, ale dereh nivan hən nəḅipati.”

¹⁶ AYesu ike, “Meri!” AMeri ipair kəta van həni, ikai ke, “Rapponi!” (tovi “Hai pusan” len nasoruan seIpru gail).

¹⁷ AYesu ikel maii ke, “Sagibar ginau am, husur nəsavi məhat van hən aTata sal. Avil givan hən na-ke-ḅan-an sagw gail. Kel mai galit ke, ‘Gagai novi məhat van hən aTata sagw mai aTata samito, van hən aGot sagw mai aGot samito.’ ”

¹⁸ Na aMeri ta Maktala ivan, ikel uri mai ahai susur gail ke, “Noris Nasuḅ!” Ale ikel mai galito hən natit pisi aYesu tokel maii.

AYesu evisi hən ahai susur san gail

(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Luk 24.36-49)

¹⁹ Len nəSade ut mədau naut togomgom, ahai susur luḅonḅon lohoim. Lokəkol gat nabopita husur lomətahw len nabiltiJu gail. AYesu egəm il rivuh len galito. Ikel mai galit ke, “Nəlomit tikad natəmat!”

²⁰ Nəboŋ tokəmaienan eḅusan navəlan gəlaru mai nəgarin hən galito. Ahai susur gail lukemkem masuḅ hən lotoris Nasuḅ. ²¹ Imaienan aYesu isor tətəs mai galit, ike, “Nəlomit tikad natəmat! Hum aTata tosəvat ginau, ginau am nosəvat gamito.” ²² Beti esunavḅav ale ike, “Mitikad aNunun aGot. ²³ Mətḅeruḅat nəsaan sivan ideh gail, aGot eruḅat gail tia. Asike mətḅeruḅat nəsaan sivan ideh gail, aGot saruḅat gail.”*

AYesu evisi hən aTomas

²⁴ Len ahai susur lotovi 12, ikad aTomas, namilen ke aMəlav. Be nəboŋ aYesu tovisi hən galit am, gai satoh. ²⁵ Imaienan, ahai susur gail lukel maii ke, “Ginamit namtoris Nasuḅ!” Ris aTomas tosor var galit ke, “Asike nodəlom nəsa məttokele van vəbar nəḅeris nəḅurhunil len navəlan gəlaru, mai nəḅesiriv hən nəḅarhuvəlagw len gəlaru ale siriv hən navəlagw len nəḅurhugarin.”

²⁶ Len nəmariboŋ toməlevtor tohusur nəboŋ enan, ahai susur siYesu gail lutoh lohoim, ale aTomas evi galit sual ei. Nabopita gail lokəkol haihai be aYesu egəmai, eil rivuh len galito. Ike, “Nəlomit tikad natəmat.” ²⁷ Beti ikel mai aTomas ke, “Siriv hən nəḅarhuvəlaḅ gegai. Geris navəlagw gəlaru. Siriv hən navəlaḅ len nəḅurhugarigw. Nə-lon-uri-an saḅ tinonj! Gerinj nələḅ len ginau!” ²⁸ ATomas isor vari, ike, “Gaiug aMasta sagw, govi aGot sagw!” ²⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Gaiug gukad nadəlomian husur gotoris ginau. Alat ləsaris ginau be lotorinj nəlolit len ginau, navoian siGot igol lukab həni.”*

AJon itos naləḅulat egai məs nəsa?

³⁰ Len nəhon ahai susur san gail, aYesu igol namerikel isoḅur am səhor nototos gat gail len naləḅulat egai. ³¹ Be nutos natgalegai hən mətḅedəlomi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mətḅerinj nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mətḅikad nəmauran len nahəsan.

21

AYesu evisi hən ahai susur lotoməlevru

* 20:23: Mat 16.19, 18.18 * 20:29: 1Pit 1.8

¹ Len nəboŋ sual am aYesu evisi hən ahai susur san gail len Nabiltiwai Tiperias.* Nəsa tovisi imaiegai: ² Ikad aSimon Pita, aTomas namilen ke aMəlav, aNatanael ta Kana a Kalili, alarmiṽan artovi anatun aSepeti gəlaru, mai ahai susur eru am lototoh ei. ³ ASimon Pita ikel mai galit ke, “Nəsəshieh beti.” Lukel maii ke, “Gidato.” Ale luvan, sah len nəbot. Nəmarginobut egəmai. Losəshieh len mariug kavkav, ləsəsh hən ideh.

⁴ Nəboŋ naut tolan, aYesu eil bitas be ahai susur gail ləsaləboii ke tovi gai. ⁵ Beti ikai van hən galit ke, “Gamito! Mətusah hən naieh ideh a?” Ale lusor vari ke, “Eḅuer!” ⁶ Ikel mai galit ke, “Bar hən nalevlev len nəmatu tarhəbot, ale dereh mitisaḅ ideh.” Na lubar həni, be lodədas ləbelivi gəm hən nəbot, husur naieh tosoḅur igol toməlas.*

⁷ Beti ahai susur aYesu toləmas buni ikel mai aPita ke, “Nasuḅ bolai!” Nəboŋ aSimon Pita tosəseləŋ həni ke tovi Nasuḅ, epitavis nahurabat san tokole, eməlah vi lan nəwai. ⁸ Galit am losuh len nəbot, loliv nalevlev vahut husur bitas savi a tut, namita tovi 100 ŋai. ⁹ Nəboŋ lotomariŋ vahut, loris nəhab tominen, naieh toləŋas lan, mai nabəta. ¹⁰ Beti aYesu ike, “Tariv naieh ideh məttomadhasah hən gail gəmai.” ¹¹ Na aSimon Pita ilev gargar nalevlev toplu hən nabiltiieh gail vi len tan. Naut kəmas naieh tovi 153, nalevlev səmarmarikot. ¹² AYesu ike, “Mətəgəm han.” Be ahai susur ideh sausi ke, “Gaiug ase?” husur loləboii ke tovi Nasuḅ. ¹³ Beti aYesu egəm, lav nabəta mai galito. Igol maien hən naieh am.

¹⁴ Enan evi navisian na-vəha-tor-an siYesu təban ahai susur gail tohusur nale-məhat-an san dan nəmatan.*

AYesu itabtabuh tətəs len aPita

¹⁵ Nəboŋ lotohan tonəŋ, aYesu ikel mai aSimon Pita ke, “Simon, anatun aJon, goləmas masuṽ hən ginəu səhor alateg a?” Isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan natuhsipsip sagw gail.”*

¹⁶ AYesu eus tasi ke, “Simon, anatun aJon, goləmas masuṽ hən ginəu a?” Ikel maii ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gekətkəta təban nasipsip sagw gail.”

¹⁷ AYesu eus tətəs həni am ke, “Simon, anatun aJon, goləmas ginəu a?” Nausian na-vəha-tor-an etunus aPita, ike titan. Ikel maii ke, “Nasuḅ, goləboi natit pisi. Goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan nasipsip sagw gail. ¹⁸ Nukel nakitinan, nəboŋ gotovi mantuhmar, gosun nahurabat sam, govi lan naut pisi gotoləŋoni. Be nəboŋ gəḅevi haṽut, dereh gisar hən navələm gəlaru ale avan ideh am ticol nahurabat len gaiug, tesəhar gaiug len naut gəḅemətahun gəḅevi lan.” ¹⁹ AYesu ekəmaienan, hən ḅikel pərpəp hən nəmatan sePita ḅimat həni hən ḅeputsan nahəsən aGot. Nəboŋ tokəmaienan tonəŋ, ikel mai aPita ke, “Gehusur ginəu.”

Ahai susur aYesu toləmas buni, aJon

²⁰ APita ipair, ekəta ris ahai susur aYesu toləmas buni toyar husur gəlaru. Atenan evi ahai susur tosiŋasiŋ len nəmabun aYesu len nəhanan, tousi ke, “Nasuḅ, ase ḅeriŋ gaiug len navəlan aenemi sam gail?”* ²¹ Nəboŋ aPita tokəta risi, eus aYesu həni ke, “Be Nasuḅ, atenan timabe?”

²² AYesu isor vari ke, “Nəḅeləŋoni ke gai ḅitoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug! Gaiug məu gehusur ginəu.” ²³ Bathut natenan, nasoruan pəpat iperŋan alat lotokad nadəlomian ke, ahai susur enan asike imat. Be enan

* **21:1:** Lokis Nabiltiwai Tiperias hən Nabiltiwai Kalili am, be len nasoruan ta Kris ike Tiperias len naut egai. * **21:6:** Luk 5.4-7 * **21:14:** Jon 20.19, 26 * **21:15:** Uman 20.28; 1Pit 5.2 * **21:20:** Jon 13.25

savi n̄sa aYesu tokele. Ike, “N̄bel̄ḡoni ke gai ḡitoh v̄bar naḡəmaian sagw, savi natideh len gaiug!”

²⁴ Ahai susur siYesu egai tokel kot natgalenan, evi gai totos gat natgalegai len nalobulat egai. Ale namtol̄əboii ke na-kel-koti-an san ekitin.*

N̄-m̄aris-k̄otovi-an

²⁵ Ikad natit isobur am aYesu togole. Ale n̄əvanuan l̄ətat̄os gat v̄isusua h̄ən natgalenan, nunau ke navile a pan kavkav asike t̄ənav h̄ən nalobulat galen p̄isi l̄ətəpat lan.*

* **21:24:** Jon 19.35 * **21:25:** Jon 20.30

Nauman gail

Nəsa ahai pispisul gail lotogole

Ase itos nalobulat egai?

ALuk tovi nəvanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur naḡisal nadəlomian len aYesu tohusuri van vəbar nəboḡ tobar naut ḡisi len navile a pan.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nəsa tovisi husur nəboḡ aYesu tovi məhat len nəmav.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aPita mai aPol be iḡol husur galevis am.

Natgalenan evisi ḡais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 30 vəbar 61.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai iḡol husur nəsa tovisi len nabiltivile isoḡur len naut a Rom.

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jerusalem (1.1–8.3)

1) Nəboḡ aYesu toḡusan len alat lotohusuri tonon, evi məhat vi lan nəmav (1.1-11)

2) Nəvanuan nadəlomian logəgel hən aJutas hən aMattias (1.12-26)

3) ANunun aGot egəm, igol nəvanuan gail lotohusur aYesu ludaḡ am (2.1-13)

4) Natuḡatan hən nauman sihai pispisul gail mai alat siYesu len naut a Jerusalem (2.14–8.3)

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jutea mai a Samaria (8.4–12.25)

Nəḡol husur nəsa aPol togole nəboḡ tokel ur na-kel-uri-an tovoi len naut isoḡur van vəbar nabiltivile Rom (13.1–28.31)

1) Nəyaran nametəkav siPol (13.1–14.28)

2) Naḡonḡonan totibau len naut a Jerusalem (15.1-35)

3) Nəyaran na-vəha-ru-an siPol (15.36–18.22)

4) Nəyaran na-vəha-tor-an siPol (18.23–21.16)

5) Lutah gat aPol len naut a Jerusalem (21.17–23.22)

6) Losəhar aPol vi Sisarea, ale itoh ei (23.23–26.32)

7) Losəhar aPol vi Rom (27.1–28.31)

Natubatan

¹ Teofilus, * len nalobulat ta mō sagw* nuhol husur natit ḡisi aYesu totuḡat gole mai ḡusan həni vəbar nəboḡ aGot tolavi vi məhat vi lan nəmav. ² Len nəboḡ savi məhat sal, len nədaḡan seNunun aGot, aYesu ikel naḡisal hən nauman mai ahai pispisul gail totabtabuh len galit tia. ³ Husur na-ləḡon-isa-an mai nəmatan san, aYesu evisi hən galito, be imaur. Ale eḡusan nəmauran san hən galito hən ləḡeris ləḡoi ke imaur kitin. Gai evisi hən galito vəha-soḡur len nəmariboḡ tovi 40 ale isor husur natoḡan pipihabəlan aGot. ⁴ Boḡ sua ihanhan mai galito, ale ikel nə-kai-tasi-an sua, ike, “Samteriḡ naut a Jerusalem, be mititoh vir naviolan aTəmagw tokel gati tia.* Egai nəsa notokel mai gamito, məttoḡəsəloḡ həni; ⁵ husur aḡon ibaptais hən nəvanuan gail hən nəwai be asike idareh aGot tibaptais hən gamito hən aNunun.”*

* **1:1:** Len nasoruan ta Kris namilen aTeofilus evi nabubur siGot. * **1:1:** Luk 1.1-4 * **1:4:** Luk 24.49 * **1:5:** Mat 3.11; Mak 1.8; Luk 3.16; Jon 1.33

AYesu evi mēhat vi lan nēmav

⁶ N̄a nēboŋ lotobonbon, lousi ke, “Nasuḅ, imabe? Gagai gilav tēlmam hēn naut a Israel titoh pipihabēlan nakiŋ salit gabag tētas am a?”

⁷ Be ikel mai galito ke, “Savi samito hēn mētbelēboi namityal o nēmaribon aTēmagw toriŋi len nēdaŋan hēn na-il-a-mō-an san. ⁸ Dereh mitikad nēdaŋan nēboŋ aNunun aGot ḅegēm len gamito. Dereh mitikel ur ginau len naut a Jerusalem, len naprovens Jutea mai naut a Samaria van vēbar tarhēt navile a pan.”*

⁹ Nēboŋ aYesu tokēmaienan tonon, aGot ilavi vi mēhat vi lan nēmav.* Lokēta husuri van nēmavukasw esusuani.

¹⁰ Nēboŋ tovi mēhat lokētkēta vi mēhat, vēha-sua ŋai nēvanuan eru arovisi, il mai galito. Arosun nahurabat topēhapēhw. ¹¹ Aruke, “UleKalili gail, imabe mētokēta vi mēhat maienan? AYesu egaii aGot tolavi vi mēhat dan gamito, dereh tetēlmam suŋan tovi mēhat.”

Logāgel hēn aJutas

¹² Beti luyar tēlmam dan Naḅehuh Oliv enan, vi Jerusalem. Evi nēyaran hēn nēsappat, nakilomita esua ŋai. ¹³ Nēboŋ lotobar naut enan, lopēlau vi lohoim len naim a mēhat lototohtoh lan. Ikad aPita, aJon, aJemes, aAdru, aFilip, aTomas, aPartolomiu, aMattiu, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi Selot sua, mai aJutas anatun aJemes.* ¹⁴ Len nēnauan sua luḅonbon tabtab hēn lēbisor tuḅ, galit mai alatpēhaḅut mai aMeri anan aYesu, mai aḅan aYesu gail.

¹⁵ Len nēboŋ galen sua, APita eil rivuh len ahai susur gail. Galito lovi 120. ¹⁶ Ike, “Bathudud sagw, sutuai aNunun aGot isor len nabuŋon aTevit husur aJutas. Nēsa aGot tokele len natosian san isarpoh hum nasoruan san tosarpoh akis. AJutas eil a mō hēn alat lototah gat aYesu,* ¹⁷ naut kēmas gai tovi ginamit sua. Gai ikad nahudhuuman egai siGot suŋan gidato.”

¹⁸ (AJutas eḅur nētan hēn nēvat tokade sil naḅide san tosa. Ale iteh, sueh nētan, nabēhaḅun imaḅul, ale ninen elul vivile. ¹⁹ Nēboŋ alat a Jerusalem p̄isi lotosēsaloŋ lēboi natenan, loriŋ nēhes len nētan enan. Len nasoruan salito evi Akeltama, Marireu hēn Nēda bolai.)†

²⁰ APita isor am ike, “Len nalobulat hēn Nēḅe gail aTevit itosi ke,

“ ‘Naim san timasḅēḅesw,
nēvanuan ideh satitoh lan,’*
mai,

“ ‘Ivoi ke avan sua tigel namilen.’* ”

²¹⁻²² “Imaienan, ivoi ke alateg ideh tegēm vi vanuan sua len gidat datosēḅavur pisan esua. Avan enan tevi vanuan sua toyar mai gidat akis nēboŋ aYesu totah mai gidato, tuḅat len nēboŋ aJon tobaptais hēn aYesu* van vēbar aGot tolav kuvi dan gidato. Hum gidato, avan enan eris aYesu tomaur tētas ale timasbon mai gidato hēn datḅikel ur na-le-mēhat-an enan san dan nēmatan.”

²³ N̄a nēboŋ aPita tokel naten tonon, lulekis hēn naulum̄an eru. Esua nahēsan aJosef lotokisi hēn aParsappas (lokisi hēn aJustus am), togon nahēsan aMattias. ²⁴ Beti lusor mai aGot ke, “Nasuḅ, gaiug m̄au golēboi nēlon nēvanuan p̄isi. Gigol p̄arḅar hēn tesua len gēlar egai gototabtabuh lan tia ²⁵ hēn ḅilav

* **1:8:** Mat 28.19; Mak 16.15; Luk 24.47-48 * **1:9:** Mak 16.19; Luk 24.50-51 * **1:13:** Mat 10.2-4; Mak 3.16-19; Luk 6.14-16 * **1:16:** Psa 41.9 † **1:19:** Hēn naves 18-19, Mat 27.3-8 * **1:20:** Psa 69.25 * **1:20:** Psa 109.8 * **1:21-22:** Mat 3.16; Mak 1.9; Luk 3.21

namilen aJutas hæn nauman san mai nauman sihai pispisul. AJutas ipair dani vėsab.”

²⁶ Ale lubar hæn nēvat hæn lēbīsab ase len gēlaru. Lusaþ aMattias ale iþon mai ahai pispisul sēņavur pisan esua.

2

ANunun aGot egām len naPentikost

¹ Len nēboņ hæn naPentikost* togēmai luþon len naut esua. ² Vēha-sua ŋai ikad nēwalan dan nēmav tosumān nēlan paru, ale naim lotobētah lan epul hēni. ³ Loris natit tohun natuhuhab lotowunwun lotopēpehw ale lupat len galit vīsusua. ⁴ Galit pīsi lopul hæn aNunun aGot ale lotuþat sor len nasoruan tiltile gail tonor hæn nēsa aNunun aGot tolavi mai galito.

⁵ Len nēboņ enan len naut a Jerusalem ikad naJu lotolotu hæn aGot, nēvanuan naut pīsi lotohusur kitin hæn na-lotu-hæn-aGot-an. ⁶ Nēboņ lotosēsēloņ hæn nēwalan enan, naluþoh logēm þonþon nēnauan salit ebutbutut husur lotosēsēloņ lēboi nasoruan salit vīsusua. ⁷ Lumaņmaņ, luþaņ, luke, “Galit lotosor, lovi alat a Kalili māu? ⁸ Imabe datosēsēloņ hæn nasoruan lotopas gidat vīsusua maii? ⁹ Alat a Partia, a Mitia mai a Elam. Alat lotosuh a Mesopotamia, a Jutea mai a Kappatosia, a Pontus mai a Asia, ¹⁰ alat a Frijia mai a Pamfilia, a Ijip mai tarhēt a Lipia pēpadaņ hæn naut a Sairin, mai galevis lovi metþos hæn naut a Rom. ¹¹ Gidat galevis datovi uleJutea a mō ale galevis datohusur nadēlomian salito. Alat a Krit, alat a Arapia, gadit pīsi datosēsēloņ lēboi galit lotosor len nasoruan sadit gabag. Lukel ur nēyalyalan siGot len natit gai togol gail len nēdaņan san!”

¹² Galit pīsi luþaņ mai lodēdarņabu. Lous galit gabag ke, “Namilen nategai imabe?”

¹³ Wake galit galevis lusor viles ahai susur gail ke, “Lomun nēwain toveveu ale lotērog.”

APita isor mai naluþoh

¹⁴ Be aPita eil mai esēņavur pisan esua, ale isor habat am hæn tokel mai naluþoh ke, “Gamit a Jutea mai gamit mēttotoh a Jerusalem, ivoi ke gamit mētelēboi naten tovisi; mētesēsēloņ hæn nasoruan sagw. ¹⁵ Naut kēmas nēsa mēttou nau maienan, alategai lēsātērog husur namityal evi mēlapat dudulan ŋai.

¹⁶ Natenan tomadhavisi, ahai kelkel ur siGot, aJoel ikele tia:

¹⁷ “AGot ikele ke, ‘Len nēboņ hæn nanoņan hæn navile a pan,
ginau dereh nevir san aNunugw hæn nēbilavi mai nēvanuan pīsi.
Natētai gail mai anatvavimito dereh likel ur napisulan sagw
mantuhmar samit gail dereh leris narisian gail,
ale haṽut samit gail dereh lipat ris naþēber gail.

¹⁸ Dereh nevir san aNunugw hæn nēbeviol hēni
mai naslev sagw gail, alalumān mai alatpēhaṽut,
Ale galit dereh likel ur napisulan sagw.

¹⁹ Dereh nigol namerikel gail len nēmav
mai natit len navile a pan mēttomaņmaņ lan,
nēda, nēhab mai nēmaroṽ.

²⁰ Namityal tegēgel vamotmot mai nahēbati tehum nēda
beti nēmariboņ namēnas toyalyal
siNasuþ dereh tegēmai.

²¹ Beti nēvanuan pīsi lotokai vi tēban nahēsan Nasuþ hæn þevi tarhēt salito,

* **2:1:** Lev 23.15-21; Deu 16.9-11

gai dereh tilav kuv galit dan nəpanismen sil nəsaan salito.*

22 “UleIsrael gail, mətesəsəlon hən nəsa nəbıkele: aYesu ta Nasaret, aGot itabtabuh lan. Ale aGot igol naten tomasil len nəhomito, husur len aYesu egaii, aGot igol namerikel lotodaŋ, namerikel məttomaŋmaŋ len gail, mai namerikel lotokel kot aYesu. Gamit pısi mətoləboi natgalenan tia. 23 Nəsa tovisi hən aYesu inor hən na-sor-utaut-an siGot sutuai tia. AGot erinji ke ləbilav aYesu mai gamito ale gamit mətuḫos gati len nəhai balbal. Alat ləsavi Ju losusupah mai gamit hən məttogol tomat len nəhai balbal.* 24 Wake aGot ilavi dan nəmatan. Igol imakuv dan na-pəŋas-masuḫ-an hən nəmatan, husur nəmatan edədas bətəgau gati.* 25 Imagenan aTevit isor husuri ke, “ ‘Noris Nasub akis a m̄o len ginau.

Bathut totoh len nəmatu sagw, asike nomətahw.

26 Husur enan nəlogw ivoi,

nasoruan sagw epul hən nahəhaḫuran,

ale len natohan sagw, nə-vatvat-viri-an sagw ipat len aGot.

27 Husur gaiug, Nasub aGot, asike gerinjabulan ginau len naut nəmatan, asike gerin niben Nəvanuan Sam̄ tibos nətan.

28 Govusan ginau hən nəpısal gail hən nəmauran;

dereh gigol ginau nepul hən nahəhaḫuran hən natohan sam̄.†

29 “Bathudud gail, noləboi nakitinan ale nukel mai gamit ke atəmadato, aTevit imat tia. Lutavuni tia, ale nəburhes han ipat sal van vəbar nəboŋ daməjai. 30 Be evi ahai kelkel ur. Eləboii ke aGot tota gat na-kel-gati-an sua todaŋ toke, avan sua len nəpasusan siTevit dereh tegəm vi kin sum̄an aTevit.*

31 ATevit eləboi nəsa bəvisi balai, ale isor husur na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan. Ike,

“ ‘Asike ipat len naut nəmatan,

asike niben iḫos nətan.’* ”

32 “Imagenan, aYesu egaii, aGot igol tole məhat dan nəmatan tia, ginamit pısi namtoris ləboi natenan. 33 Itoh tia a məhat len nətarhət nəmatu siGot. Ale aTəman eviol hən aNunun maii hum tokel gati tia. Ale aYesu evur san nəsa məttomadarisi mai səsəlon həni vi lan ginamito. 34 Husur aTevit savi məhat vi lan nəmav, be gai səbon ike,

“ ‘Nasub aGot ikel mai aMasta sagw ke,

“Gebətah təban ginau, len nəvəlagw nəmatu,

35 vir nəberinjabulan aenemi sam̄ gail pipit narieḫ gəlaru

hən ləbēvi ut kəmas.”* ”

36 “Imagenan, ivoi ke alat a Israel pısi leləboi koti ke aYesu egaii, məttorinji len nəhai balbal, aGot igol etibau tia len na-il-a-m̄o-an, tovi Masta mai Kristo, aGot totabtabuh lan.”

37 Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəlon hən nasoran enan, ibar nəlolito ale lous aPita mai ahai pispisul gail ke, “Bathudud gail, namtimabe?”

38 APita isor var galit ke, “Mitipair dan nəsaan samito ale gamit pısi mitibaptais len nahəsan aYesu Kristo hən aGot bərubat nəsaan samito, beti aGot dereh teviol hən aNunun mai gamito. 39 Husur ke na-kel-gati-an enan evi samito mai sinaur pısi ləbəhusur gamito, mai silat pısi lotosuh a tut, alatenan, Nasub aGot sidato bəkis galit balai.”

* 2:21: Hən naves 17-21, Jol 2.28-32 * 2:23: Mat 27.35; Mak 15.24; Luk 23.33; Jon 19.18 * 2:24: Mat 28.5-6; Mak 16.6; Luk 24.5 † 2:28: Hən naves 25-28, Psa 16.8-11 * 2:30: Psa 132.11; 2Sam 7.12-13 * 2:31: Psa 16.10 * 2:35: Psa 110.1

⁴⁰ Beti aPita isor ebəlav, ikel nalələgauan mai galito, ikel taltal həni ke, “Məteus aGot hən bīlav kuv gamit dan nəpanismen bībar naur egai lotosa, lotomətahun aYesu.”

⁴¹ Alat lotodəlom nəsa tokele, ahai pispisul lubaptais hən galito, ale 3,000 am lohusur aYesu len nəboŋ enan ŋai. ⁴² Akis losəsəlonŋ bun nəsa ahai pispisul gail lotoŋusan həni, luḅon len nəmauran salito; loḅur nabəta hən lotohan ḅonḅon, ale lusor tuḅ.

Nəmauran silat lotokad nadəlomian

⁴³ Nəvanuan p̄isi lomətahw len nəyalyalan siGot, husur len nədaŋan siGot ahai pispisul gail lugol namerikel isoḅur toḅusani ke galit siGot. ⁴⁴ Alat lotokad nadəlomian losuh ḅonḅon, natit p̄isi lotokade evi salit p̄isi.* ⁴⁵ Nəboŋ lotopar tete sua, loḅur hən nətan o natit salit gail ale loḅəpehun nəvat han mai galito lotom̄idol. ⁴⁶ Len nəboŋ p̄isi luḅon tabtab len naholəvat todar vis naim siGot ale nənauan salit esua. Lohusur naim ḅisusua salit gail loḅur nabəta hən lotohan ḅonḅon husur ke nəlolit ehəhaḅur, nəlolit inor, ⁴⁷ lusal suh aGot ale luvoi, lunor len nənauan sinəvanuan p̄isi. Len nəboŋ p̄isi Nasuḅ ilav kuv galevis dan nəsaan salito, gol ke alat lotokad nadəlomian lusoḅsoḅur am.

3

APita mai aJon mai naməsəl togau

¹ Boŋ sua aPita mai aJon arovi məhat len naim siGot len namityal hən na-sor-tuḅ-an, namityal totor ut mədau. ² Len nəboŋ enan nəvanuan galevis lupat avan sua togau tia len nəpasian. Lupati hən ləḅeriŋi ben nabopita len naholəvat todar vis naim siGot, nahəsan Nabopita Tokab. Loriŋ akis həni ei hən ḅeusus alat lotovi lohoim hən nəvat. ³ Nəboŋ atenan toris aPita mai aJon pəpadaŋ hən arḅəḅis len naim siGot, eus gəlaru hən nəvat. ⁴ APita mai aJon arokəta haihai lan, ale aPita ike, “Gekəta bunus ginaməru!”

⁵ Na ebətah mədau vir gəlaru ke arḅilav natideh maii. ⁶ Be aPita ike, “Nəsəkad nəvat nasilva o nagol ideh, avil nəsa notokade dereh nilavi mai gaiug. Len nahəsan aYesu Kristo ta Nasaret, gile məhat, giyar!”

⁷ Beti etəgau gat navəlan nəmatu, elivi vi məhat. Vəha-sua ŋai narien arudaŋ. ⁸ Emələh vi məhat, eil, iyaryar. Beti eḅis len naholəvat todar vis naim siGot mai gəlaru, iyar, emələh, eputsan nahəsan aGot van. ⁹ Nəvanuan p̄isi loris toyar, toputsan aGot van, ¹⁰ ale lokəta ləboii ke tovi ulum̄an enan tobətbətah usus nəvat len Nabopita Tokab hən naim siGot. Losəhoḅut, lumaŋmaŋ len nəsa tovisi həni.

APita isor mai naluḅoh len naut siGot

¹¹ Len navərada siSolomon, aulum̄an enan etəgau gat aPita mai aJon. Nəvanuan p̄isi lugam van hən galito husur luḅaŋ lan. ¹² Nəboŋ aPita toris lotogəm pəpadaŋ, isor mai galit ke, “UleIsrael gail, imabe məttomaŋmaŋ len nateg tovisi? Husur nəsa məttokəta haihai len ginaməru? Mətunau ke namrtogol toyar len nədaŋan sinamər ŋa o len nəḅoruan siGot namrtokade a? ¹³ Ao! AGot siApraham, seIsak, siJakop, setəmadato ta sutuai, aGot egai eputsan nəvanuan nauman san, aYesu.* Be gamito mətoriŋi len navəlan alat aRom, mətomətahuni. Nəboŋ aPilate toke teriŋi tivan, gamit mətukai tasi. ¹⁴ Mətomətahun atenan tonor, atenan tovi siGot, ale mətous aPilate ke tidam̄ hən avan toḅabun nəvanuan, timakuv.* ¹⁵ Be nəvanuan tovi nəkadun nəmauran, mətugol imat, be aGot igol ile məhat, imaur dan nəmatan. Ale namtoris ləboi natgalenan. ¹⁶ Len nadəlomian san len nahəsan aYesu, ategai məttorisi mai

* **2:44:** Uman 4.32-35 * **3:13:** Exo 3.6, 15 * **3:14:** Mat 27.15-23; Mak 15.6-14; Luk 23.13-23; Jon 18.38-40, 19.12-15

məttoləboii, egəm dan am. Ale mətoris ke nadəlomian len aYesu ilav nəmauran kavkav maii tia.

¹⁷ “Bathudud gail, imaiegai: Noləboii ke nəsa məttogole tia ipar ləboian lan, nəvanuan toil a mō samito am ləsaləboii. ¹⁸ Be len nəsa məttogole, aGot igol nəsa tokele tia len nabuḡon ahai kelkel ur gail p̄isi isarpoh, ke aKristo san, gai totabtabuh lan, teləḡon tisa habat. ¹⁹ Husur enan, mitipair dan nəsaan, ale mitipair van hən aGot hən aGot bēpipitas nəsaan samito, ²⁰ hən Nasuḡ aGot bilav nəboḡ nəḡavḡavan mai gamito, ale hən bēsəvat aKristo, gai totabtabuh lan mōs gamito, tovi aYesu. ²¹ Gai timastoh len nəmav vir aGot bigol natit p̄isi b̄inor hum tokel gati sutuai tia len nabuḡon ahai kelkel ur san gail. ²² AMoses ike, ‘Nasuḡ aGot samito dereh tigol ahai kelkel ur sua samit bēsūmān ginau tile məhat dan gamit balai. Mitimassəsəlōḡ hən natit p̄isi b̄ikel mai gamito. ²³ Avan ideh asike bēsəsəlōḡ hən ahai kelkel ur enan, aGot dereh tidakuvi dan nəvanuan san gail timasig.’* ²⁴ Imaienan, ahai kelkel ur gail p̄isi, tuḡat len aSamuel van vəbar daməḡai, galit p̄isi lotosor, lukel ur nəsa tovisi len nəboḡ ta daməḡai. ²⁵ Gamit māu mətovi natun ahai kelkel ur gail, ale nəsa aGot tokel uri len nabuḡolito, eriḡi tipat mōs gamit am. Ale na-kel-gati-an aGot tokel mai atəmamito ta sutuai, ikele mōs gamito. Ikel mai aAraham ke, ‘Len nəpasusan tohusur gaiug navoian dereh tivan hən nəvanuan naut tiltile gail len nəbathuyah p̄isi len navile a pan.’* ²⁶ Nəboḡ aGot toputsan nəvanuan nauman san, tovi aYesu, esəvati van hən gamito a mō hən b̄ivoi hən gamito len nəpairan samit v̄isusua dan navide tosa samit gail.”

4

NəSanhitrin ikot hən aPita mai aJon

¹ Nəboḡ aPita mai aJon artosor mai nəvanuan gail, ahai tutumav gail, nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, mai naSattiusi gail, ² nəlolit ipaḡpaḡ husur gəlaru aroḡusan nəvanuan gail mai arukel uri ke aYesu imaur dan nəmatan san. Namilen ke nəvanuan gail am loləboi ləbimaur dan nəmatan sumān aYesu. ³ Na lutah gat gəlaru, be husur naut igomgom, lorin gəlar len naim bəbaḡis salit vir nəboḡ pelan. ⁴ Nəvanuan isobur lotosəsəlōḡ hən nasoruan, lodəlomi; lalumān p̄isi lotokad nadəlomian, pəpadaḡ hən lotobar 5,000.

⁵ Pelan han, alat lotoil a mō hən ahai tutumav gail, ahai p̄usan gail hən nalo, mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, galit luḡonḡon len naut a Jerusalem. ⁶ Annas evi ab̄iltihai tutumav, aKaiafas mai aJon mai aAleksada, mai galevis am lotovi amahean aAnnas, lutoh ei. ⁷ Nəboḡ lotogol aPita mai aJon artoil rivuh, lous gəlaru ke, “Mərugol nategai len nədaḡan sa o len nahəsən ase?”

⁸ Beti aPita topul hən aNunun aGot ikel mai galit ke, “Gamit məttoil a mō hən ahai tutumav gail mai gamit məttoil a mō hən nəvanuan gail, ⁹ daməḡai mətousus ginaməru husur navoian namrtogole hən nəvanuan narien tosa. Imaur mabe? ¹⁰ Ginau nuke gamit mai nəvanuan naut a Israel p̄isi məteləboi nategai ke, len nahəsən aYesu Kristo ta Nasaret, məttoḡos gati tia len nəhai balbal avil aGot togol tomaur dan nəmatan, len nahəsən, ategai eil gegai, imaur. ¹¹ Evi aYesu egaii natosian siGot tosor husuri nəboḡ toke tovi,

“nəvat gamit məttovi vanuan na-um-im-an məttomətahuni;
gai egəm vi vat sua ḡai b̄eləboi bigol naim b̄ihav mai b̄inor.’* ”

* **3:23:** Deu 18.15, 18-19 * **3:25:** Gen 22.18, 26.4 * **4:11:** Psa 118.22

12 AYesu ɳai ikad nɛdaŋan hɛn ɓilav kuv nɛvanuan gail dan nɛsaan salito. Husur sɛkad nɛhes ideh am len navile a pan, sɛkad nɛhes ideh am aGot tolav mai nɛvanuan gail tolɛboi ɓilav kuv gadito dan nɛpanismen hɛn nɛsaan sadito.”

13 Nɛboŋ lotokɛta lɛboii ke aPita mai aJon arsamɛtahw len galito, lumad-halɛboii ke arsasɛkul mai arovi vanuan hum nɛvanuan lɛsɛkad namitisau. Luɓaŋ, lunau lɛboii ke alaruenan arutah mai aYesu a mɔ. 14 Be husur lotoris aulumɳan tomaur toil tɛban gɛlaru, lɛsalɛboi lɛɓikel natideh. 15 Na lukel mai gɛlaru ke arevivile, bathut luke lihol husur gɛlaru. 16 Luke, “Datimab hɛn gɛlaru? Imasil len nɛvanuan gail ɓisi len naut aJerusalem ke arugol namerikel len nɛdaŋan savi sɛlaru. Datsalɛboi datɓike savisi. 17 Be hɛn ɓigol ke satevivile len nɛvanuan gail ɓisi, ivoi ke datikai tas gɛlaru ke saarisor mai saareɓusan am len nahɛsan aYesu.”

18 Nɛboŋ lotokis gɛlaru gɛmai, lukai tas gɛlaru ke saarisor mai saareɓusan tɛtas am len nahɛsan aYesu. 19 Avil aPita mai aJon arusor var galit ke, “Inor len nabunusian siGot ke namrigol nɛsa aGot tokele o gamito? Mitinau risi! 20 Ginamɛru, asike namresib, namrodɛdasi. Namrimaskel husur nɛsa namrtorisi mai sɛsɛloŋ hɛni.”

21 Beti lukel mai gɛlaru tɛtas ke arɓisor len nahɛsan aYesu am dereh aripanis, ale lugol aruvan. Lɛsɛsaɓ naɓisal ideh hɛn lɛɓipansɛm gɛlaru bathut nɛvanuan gail ɓisi loputsan nahɛsan aGot husur nɛsa tovisi. 22 Husur atenan, narien tosa a mɔ be tomaur husur namerikel, nɛdamɳ han tosɛhor 40.

Nɛvanuan nadɛlomian gail lusor tuɓ

23 Nɛboŋ aPita mai aJon artokad navivilean, arotɛlmam van hɛn nɛvanuan sɛlar gail. Ale arukel ur nɛsa aɓiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mɔ len naut aJutea, lotokele. 24 Nɛboŋ nɛvanuan nadɛlomian lotosɛsɛloŋ hɛni, len nɛnauan sua luɓon hɛn lɛɓikai van hɛn aGot. Luke, “O Got gotovi Masta hɛn natit ɓisi, gaiug mɳau gugol nɛmav mai navile a pan, nɛtas mai natit ɓisi lotopat.* 25 Gaiug mɳau gusor, len aNunumɳ gusor len nabuŋon atɛmanamit ta sutuai aTevit, nɛvanuan nauman samɳ, ke,

“Imab naluɓoh hɛn nɛvanuan naut tilile gail nɛlolit ipaŋpaŋ?

Imab nɛvanuan gail lusor utaut hum lotovi enemi siNasuɓ aGot?

Lusor utaut sobuer.

26 Nakiŋ gail len navile a pan loutaut hɛn nɛɓalan, alat lotoil a mɔ hɛn nɛvanuan gail luɓon

hɛn lɛɓiɓal mai Nasuɓ aGot mai aKristo san, gai totabtabuh lan.*

27 Len nabiltivile egai aHerot Antipas mai aPontius Pilate aruɓonɓon mai alat lɛsavi Ju mai alat aIsrael hɛn lɛɓɛmɛtahun nɛvanuan nauman samɳ gotosɛvati, aYesu, gototabtabuh lan.* 28 Bathut gaiug Got, gudaŋ habat, galit lugol husur nɛsa ɳai gotonau utaut hɛni, nɛsa gotonau koti sutuai tia. 29 Nasuɓ aGot, bunus nasoran salit ke lipansɛm ginamito beti, ale gilav na-il-ɓuri-an mai ginamit namtovi slev samɳ gail, hɛn namtɓikel ur nasoruan samɳ. 30 Nɛboŋ namtɓikel uri, gigol nɛvanuan gail lɛɓimaur mai gigol namerikel lɛɓemaŋmaŋ len gail. Natgalenan lɛɓevisi, dereh levisi len nahɛsan nɛvanuan nauman samɳ gotosɛvati, aYesu.”

31 Nɛboŋ lotosor tuɓ tonon, naut lotoɓonɓon lan ekurkur; ale galit ɓisi lopul hɛn aNunun aGot mai lukel ur nasoruan siGot len na-il-ɓuri-an.

Nɛvanuan nadɛlomian gail luɓon len nɛsa lotokade

* 4:24: Exo 20.11; Psa 146.6 * 4:26: Psa 2.1-2 * 4:27: Mat 27.1-2; Luk 23.1, 7-12; Mak 15.1; Jon 18.28-29

³² Nəvanuan nadəlomian gail p̄isi luḅon, len nənauan mai nəlolito losua ale səkad avan ideh toke natideh san, evi esan ŋai, be natit p̄isi losum̄an salito.*

³³ Len nəbiltidaŋan seNunun aGot, ahai pispisul gail lukel uri ke, aGot igol aYesu Kristo ile məhat dan nəmatan. Ale aGot ivoi habat hən galito. ³⁴ Husur səkad ideh len galito tom̄idol hən natideh. Husur alat lotokad nətan o naim, loḗur hən gail ale lulav nəvat ³⁵ hən læberin̄i bathurien ahai pispisul gail. Ale loḗəpehun nəvat hən ḅevi tarhət sinəvanuan ideh topar.

³⁶ Ikad avan sua, nahəsən aJosef len nahəmar aLevi tovi auleSaiprus. Atenan, ahai pispisul gail lokisi hən aParnapas, (namilen ke, “Nəvanuan togol nəvanuan gail loləŋon ivoi am len nəlolito”). ³⁷ AParnapas eḗur hən nəmarireu sua san ale ilav nəvat han hən torin̄i bathurien ahai pispisul gail.

5

AAnanias mai aSafira

¹ Naulum̄an sual am, nahəsən aAnanias mai asoan nahəsən aSafira aroḗur hən nahudhutan. ² Ananias etəgau gat nahudhuvat hən nətan enan mai asoan. Gəlar p̄isi arudam̄. Beti atenan ilav nahudhuvat topat hən berin̄i bathurien ahai pispisul gail, be səlav p̄isi. ³ Ale aPita ike, “Ananias, imabe nəloḗm̄ topul hən aSetan gol ke gotogəras aNunun aGot ale gototəgau gat nahudhuvat hən nətan? ⁴ Nətan gotoḗur həni evi nətan esam̄ māu? Ale nəboŋ gotoḗur həni tonəŋ nəvat ipat len navələm̄ māu? Nəloḗm̄ imabe hən gotogol natenan? Gaiug gəsagəras nəvanuan gail ŋai, gogəras aGot!”

⁵ Nəboŋ aAnanias tosəsələŋ hən nasoruan enan, iteh, imat. Ale galit p̄isi lotosəsələŋ hən nəsa tovisi lomətahw habat. ⁶ Beti nəmantuhmar gail logəm, ruŋ gol niben, pati vivile ale tavuni.

⁷ Nəhaua itor ivan husur nəmatan enan ale asoan eḅis, avil saləboi nəsa tovisi. ⁸ APita eus aliten ke, “Gikele, nəvat hən nətan mərtəḗur həni iməgegai a?” Ale ike, “Evoi, iməgenan.”

⁹ ŋa aPita ikel maii ke, “Imabe mərtotaltal kitev nədaŋan seNunun aGot ke timabe? Geris, alat lototavun asoam̄ saltoil bopita. Galit dereh lipat gaiug tu vivile.”

¹⁰ Vəha-sua ŋai iteh bathurien aPita, imat. Amantuhmar gail lovi lohoim, səbi ke tomat tia, ale lupati vivile, lutavuni mai asoan. ¹¹ Alat siYesu p̄isi lomətahw, galit mai alat lotosəsələŋ hən naholan husur nəsa tovisi.

Ahai pispisul gail lugol isəbur lumaur

¹² Len navəlan ahai pispisul gail, aGot igol namerikel gail ben nəvanuan gail, ale galit p̄isi lotokad nadəlomian luḅonḅon akis len navərada siSolomon.

¹³ Bathut namətahwan, avan ideh am sətah mai galito. Be nəvanuan gail loputsan galit len nənauan salito. ¹⁴ Be akis alat lotokad nadəlomian len Nasuḅ lusəḅsoḅur am, Lalum̄an isəbur mai latpəhaḗut isəbur. ¹⁵ Imaienan, nəvanuan gail lupat alat lotoməsah vi lan nametḗisal, lorin̄ galito lupat len nəmel o nəbateh hən ke nəḗmol hePita tibar galevis nəboŋ toḗot van. ¹⁶ Nəvanuan lusəbur logəm dan navile gail pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, lutariv alat lotoməsah, mai alat nanunun lotosa lotomədas tabtab hən galito. Ale galit p̄isi lumaur.

Aŋel esəŋav hən nabopita hən naim ḅəbaŋis

¹⁷ Imaienan, əbiltihai tutumav mai alat lototah maii, (lovi naSattiusi gail) lutabulol bulos ahai pispisul gail. ¹⁸ Lutah gat galito ale lorin̄ galito len naim ḅəbaŋis. ¹⁹ Avil len nalenmariug enan aŋel siNasuḅ esəŋav hən nabopita hən

* 4:32: Uman 2.44-45

naim bəbaŋis ale esəhar galit vivile. Ike, ²⁰“Mitivan, mətēil len naholəvat todar vis naim siGot ale kel ur p̄is nasoruan husur nəmauran veveu egai mai galit ei, nəmauran məttokade len aYesu.” ²¹Dudulan somilan lobis len naholəvat todar vis naim siGot surm̄an aŋel tokel mai galito, ale lotub̄at v̄usan nəvanuan gail.

Nəboŋ abiltihai tutumav mai alat lototah maii lotogəmai, lokis nəSanhitrin hən ləb̄iḅonḅon, galit p̄isi lotobətah len nəḅonḅonan silat lotoil a m̄o len naut a Israel. Ale losəvat nəvanuan galevis hən ləḅesəhar kuv ahai pispisul gail dan naim bəbaŋis gəmai. ²² Be nəvanuan nauman galenan ləsəsab̄ galit len naim bəbaŋis ŋa lotəlmam, lukel uri ke, ²³“Namtusabi ke naim bəbaŋis ekəkol sal, mai alat lotokətkəta kəkol hən̄i, loil vivile len nabopita gail, be nəboŋ namttosəŋav hən gail, naut eḅəḅesw.” ²⁴ Nəboŋ nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim bəbaŋis mai abiltihai tutumav gail lotosəsəloŋ hən na-kel-uri-an enan, nənauan salit ebutbutut. Lunau masuḅ hən ke timabe. ²⁵ Beti avan sua egəm, ike, “Məteris! alategaii mət̄torin galit len naim bəbaŋis, galito saltoil len naim siGot, loḅusan nəvanuan gail!” ²⁶ Ale nakomada ivan mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən ləḅesəhar ahai pispisul gail. Losəhar mēdau hən galito husur lomətahw ke nəvanuan gail saletubun galito.

²⁷ Nəboŋ lotosəhar galit tonon, lugol loil len nəhon nəSanhitrin ale abiltihai tutumav eus galit ²⁸ ke, “Namtukai tas gamito ke samteḅusan len nahəsənan. Be məteris! Mətugol alat a Jerusalem lopul hən naḅusanan samito, mai mətukel ke namtugol nəmatan sitenan.”*

²⁹ APita mai ahai pispisul gail lusor vari ke, “Ginamit namtimasgol husur nəsa aGot tokele səhor nəsa nəvanuan gail lotokele. ³⁰ AGot setəmadat ta sutuai igol aYesu ile məhat dan nəmatan, aYesu məttoḅabuni, tahətah hən̄i len nəhai.*

³¹ Atenan, aGot eputsani vi lan navəlan nəmatu, gol ke eil a m̄o hən nəvanuan p̄isi mai eləboi ḅilav kuv galit dan nəsaan salito. AGot igol nategai hən aYesu ḅigol gidat a Israel datḅipair dan nəsaan sidato ale hən ḅeruḅat nəsaan galen dan gidato. ³² Ginamit namtoris natgalen tovisi ale namtukel uri, ginamit mai aNunun aGot, aGot toviol hən̄i mai alat lotogol husur nəsa tokele.”

³³ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən̄i, nəlolit ipaŋpaŋ masuḅ, luke letubun aPita galito.

³⁴ Be naFarisi sua, nahəsən aKamaliel, ahai p̄usan hən nalo, nəvanuan p̄isi lotoputsani len nənauan salito, ile məhat, isor idan ke ahai pispisul gail liḅoh vivile kəkereh bai. ³⁵ Nəboŋ lotovivile tonon ikel p̄uli mai nəSanhitrin ke,

“UleIsrael, mətəbunus tivoi nəsa məttoke mətḅigole hən alatenan. ³⁶ Mitinau! Nasihau galevis tovan tia, nəvanuan sua tosa, aTeutas, evisi, isor patpat gai məhat, ale alalum̄an lovi 400 lutah maii. Be alat a Rom luḅabuni ale alat lotohusuri lopəpəhw ŋa ləsagol natideh. ³⁷ Husuri, sual am, aJutas, auleKalili evisi len nəboŋ hən naḅuruŋan hən nəvanuan, ale egəras nəvanuan gail hən ləḅehusuri, ḅal mai alat a Rom. Gai am luḅabuni, ale ahai susur san gail, lopəpəhw. ³⁸ Imagenan, nukele hən gamito ke, mititoh a tut dan galito, rin galit livan, husur nə-nau-utaut-an salit mai nəsa ləḅigole ḅevi sinəvanuan, dereh lehisi soḅuer surm̄an alaruēnan. ³⁹ Be ḅevi siGot, mətədədas mətḅemədas galito; dereh mitisabi ke məttoḅal mai aGot.” ⁴⁰ Ale lohusur nakelean san. Lokis galito vi lohoim. Lugol alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lobilas galito, beti lukele hən galito ke salisor len nahəsən aYesu, ale lorin galit luvan.

⁴¹ Nəboŋ ahai pispisul lotorin nəSanhitrin, lukemkem husur aGot idam̄ hən ke lotoləŋon tosa m̄os nəhes enan. ⁴² Ale len nəboŋ p̄isi len naholəvat todar vis naim siGot loḅusan, ale loḅusan husur naim gail, mai lukel uri ke aKristo, aGot totabtabuh lan evi Yesu. Ləsənoŋ hən nakelean enan.

* 5:28: Mat 27.25 * 5:30: Deu 21.23

6

Loriņ nēvanuan emālevru hēn lēbēkātka tāban nēbatunau pēhāvut gail

¹ Len nēboņ galenan ahai susur gail, alat lotokad nadēlomian, lusobsoður am. Ale naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris lukoblen ke, alat lotosor len nasoruan Ipru lēsapēpēhun nēhanian sanor len nēbatunau pēhāvut lotosor len nasoruan ta Kris.

² Imagenan, ahai pispisul tosēņavur pisan toru lokis nēvanuan nadēlomian pisi logēm bōnbōn beti luke, “Sanor hēn ginamit namtberīņ gabulan na-kel-uri-an hēn nasoruan siGot hēn namtberēpēpēhun nēhanian. ³ Bathudud gail mitilekis hēn temālevru len gamit lotopul hēn aNunun aGot mai namitisau hēn nēmauran tonor. Ale dereh namterīņ galit hēn lēbigol nauman egai. ⁴ Ale ginamit dereh namtbidaņ len na-sor-tuŕ-an mai na-kel-uri-an hēn nasoruan siGot.”

⁵ Galit pisi lohēhāvur hēn nēnauan sihai pispisul gail. Lulekis hēn aSteven, aulumān sua topul hēn nadēlomian mai aNunun aGot. Beti lulekis hēn aFilip, aProkorus, aNikanor, aTimon, aParmenas mai aNikolas ta Antiok togēm vi Ju. ⁶ Naluŕoh losēhar galit gēm hēn ahai pispisul gail, ale ahai pispisul lusor tuŕ mōs galit lotomālevru, loriņ navēlalito len nēkadulito hēn lēbigol nauman enan.

⁷ Na nasoruan siGot husur aYesu iperperņan naut. Ahai susur len naut a Jerusalem nasoburan halito evi mēhat tutut, ale ahai tutumav isobur lugol husur nēsa naņusanan siYesu tokele.

Nakotan siSteven

⁸ AGot eviol masuŕ hēn navoian mai nēdaņan mai aSteven. Ale aSteven igol namerikel tāban nēvanuan gail. Lumaņmaņ len namerikel galenan ale nēdaņan siGot imasil len gail. ⁹ Be nēvanuan galevis lusor tas aSteven. Galito lovi Ju hēn naluŕoh sua lokisi hēn Naim Naḅonḅonan seFriman.* Lovi Ju ta Sairin, ta Aleksadria, ta Silisia, ta Asia, ale loil, lusor ḅalḅal mai aSteven. ¹⁰ Be nēboņ tosor, aNunun aGot eviol hēn namitisau hēn nēmauran tonor maii, gol ke lodēdas lēbisor vari. ¹¹ Ale galito lusor utaut mai nēvanuan galevis hēn lēbisor tas aSteven ke, “Namtosēsēloņ hēn atenan tosor mēdas aMoses mai aGot!” ¹² Imagenan lugol nēvanuan gail nēlolit ipaņpaņ, galit mai alat lotoil a mō hēn galito mai ahai pusan gail hēn nalo. Beti lutah gat aSteven, lugol eil len nēhon nēSanhitrin. ¹³ Ale losēhar nēvanuan galevis vi rivuh hēn lēbelibliboņ. Luke, “Akis ategai isor tas naim egai tolo mai nalo siMoses. ¹⁴ Husur namtosēsēloņ hēni toke aYesu ta Nasaret egaii dereh tigol naut egai timasirsir ale tegāgel hēn naŕide aMoses tolav mai gidato ta sutuai.” ¹⁵ Alat lotobētah len nēSanhitrin lokēta bunus aSteven, loris ke nēhon egēm sumān nēhon aņel.

7

Na-kel-uri-an siSteven

¹ Beti abiltihai tutumav eusi ke, “Natgalenan imagenan a?”

² Ale aSteven isor vari ke:

“Wawa gail mai tata gail, mētesēsēdariņ! AGot, tovi nēkadun namēnas evisi hēn atēmadit ta sutuai aApraham nēboņ totoh a Mesopotamia, be savi Haran sal. ³ Ale aGot ikel maii ke, ‘Geriņ naut egai, naut matmat sam, mai nēbathudud sam, ale gevi lan naut nēbesēhar gaiug vi lan.’* ⁴ Imagenan aApraham eriņ naut san, naut silat a Kaltea, ale iyar vi Haran, itoh ei.

* **6:9:** Friman lovi alat lotovi slev a mō be lēsavi slev am. * **7:3:** Gen 12.1

Nəboŋ atəman tomat, aGot esəvati vi lan naut egai məttotohtoh lan.* ⁵ Len nəboŋ enan aGot səlav nətan ideh gegai mai aAraham hən bevi naut matmat san; səlav nəmaŋirhətan ideh maii. Be aGot ikel gati maii ke tilav naut egai mai aAraham mai nəpasusan san lotohusuri, naut kəmas ke len nəboŋ enan aAraham səkad anatun. ⁶ Beti aGot ekəmaiegai ke, ‘Nəpasusan sam̄ gail lotohusur gaiug dereh levi metbəs gail len naut tile, naut savi salito. Dereh legəm vi slev silat ei. Ale alat ei dereh lemədas galito hən nasihau bevi 400.’ ⁷ Ale aGot ike, ‘Avil ginau dereh nipansəm alat naut enan lotogol nəpasusan sam̄ lotoumum kəmas salito. Beti nəpasusan sam̄ dereh limakuv dan naut ei, gəm lotu hən ginau gegai.’*

⁸ “Beti aGot ikel na-kel-gati-an mai aAraham ke aAraham mai esan gail lovi siGot. Ale aGot ikel maii ke tetiv dalus gai mai naulumān san gail hən bevusani ke lovi siGot. Ale aAraham etiv dalus aIsak, anatun len nəboŋ san toməlevtor, ale aIsak egəm vi təman aJakop togəm vi təman atəmadit ta sutuai lotovi 12.*

⁹ “Anatun aJakop galenan lutabulol bulos aValito, aJosef, ŋa loŋur həni vi lan naut a Ijip.* Be aGot itah maii,* ¹⁰ ale aGot ilav kuvi dan na-ləŋon-isa-masuŋ-an san. Ilav namitisau hən nəmauran tonor mai aJosef gol ke aFero, tovi kiŋ len naut a Ijip, inau ke tovoi. Imagenan aFero igol ke a Ijip mai naut san gail lupat pipihəbələn aJosef.* ¹¹ Sədareh nəhanian imat p̄isi len naut a Ijip mai naut a Kənaan. Nibelit evi pan husur lupar hanian; atəmadit gail ta sutuai, galit am lupar hanian.* ¹² Nəboŋ aJakop tosəsələŋ həni ke tokad nəhanian len naut a Ijip, esəvat atəmadit gail len nəyaran nametəkav salito. ¹³ Len nəyaran na-vəha-ru-an salito vi Ijip, aJosef ikel mai aVān gail ke gai tovi aValito, husur ləsəkəta ləboii. Len nəboŋ enan aFero esəsələŋ hən naholan husur nəbathudud siJosef.* ¹⁴ Beti aJosef episul hən atata san, aJakop, mai nəbathudud san kavkav hən ləbēgəmai; lovi 75 p̄isi.* ¹⁵ Ale aJakop ibar naut a Ijip. Itoh tin ei, ale len naut enan imat, atəmadit lotovi anatun gail, galit am, lumat.* ¹⁶ Nəpasusan gail lupat təlmam hən nibelit vi Sekem ale lutavun galito len nəbur aAraham toŋur kuvi dan anatun aHamor gail.”*

¹⁷ Ale aSteven isor tətəs am ke, “Avil len nəboŋ togəm pəpadaŋ hən aGot biŋol nəsa tokel gati mai aAraham, nasəburan hən atəmadit a Ijip evivi məhat. ¹⁸ Nakiŋ sua tile saləboi natideh husur aJosef, eil a m̄o len naut a Ijip.† ¹⁹ Gai emədas bun nəvanuan sidato gail. Igol atəmadit ta sutuai nəlolit isa habat bathut italtal hən galit ke lerin̄ gabulan amas salito hən ləb̄imat.* ²⁰ Len nəboŋ enan lupas aMoses, ale gai ikab buni, aGot ehəhaŋur həni. Anan mai atəman arokəkəta təban len naim səlaru van vəbar nahəbati totor han.* ²¹ Beti nəboŋ artoriŋi vivile, anatvavin aFero isaŋi, ipati van vahisi sunān tovi anatun.* ²² Ahai p̄usan gail lotovi uleIjip loŋusan aMoses hən naləboian p̄isi hən naut a Ijip, ale ikad namitisau hən nəsa tokele mai nəsa togole.

²³ “Nəboŋ nədaŋ hiMoses tovi 40, ike tivan hən bevi nəbathudud san, auleIsrael gail, ke, lumabe. ²⁴ Nəboŋ tovan, eris auleIjip tobilas auleIsrael, ŋa evi tarhət san, ale esisil hən auleIjip enan, etuh buni. ²⁵ AMoses inau ke auleIsrael gail lətaləboii ke aGot tosəvati hən bilav kuv galito dan navələn

* **7:4:** Gen 11.31, 12.4-5 * **7:7:** Gen 15.13-14; Exo 3.12 * **7:8:** Gen 17.10-14, 21.4 * **7:9:** Lutabulol bulos aJosef sil aJakop toləmas masuŋ hən aJosef səhor galito. * **7:9:** Gen 37.11, 28, 39.2, 21 * **7:10:** Gen 41.39-41 * **7:11:** Gen 41.57, 42.1-2 * **7:13:** Gen 45.1, 16 * **7:14:** Gen 45.9-10, 17-18 * **7:15:** Gen 46.1-7, 49.33 * **7:16:** Gen 23.3-16, 33.19, 50.7-13; Jos 24.32 † **7:18:** Hən naves 17-18, ris Exo 1.7-8 * **7:19:** Exo 1.10-11, 22 * **7:20:** Exo 2.2 * **7:21:** Exo 2.3-10

alat a Ijip, be læsaləboii. ²⁶ Pelan han ɲai aMoses eris auleIsrael eru artoḅal. Ike tigol arikad navoivoian mai gəlar gabag ale ikel mai gəlaru ke, ‘Gaməru mərəvi larmiṽan; imabe mərəḅal maiegai?’ ²⁷ Be atenan togol tosa hən togon, ikabsan aMoses, ike, ‘Ase igol gaiug gotoil a m̃o, hən gəḅikel ke namtunor o namtsanor?’ ²⁸ Guke getuh bun ginau hum gototuh bun auleIjip nino a?’ ²⁹ Nəḅoŋ aMoses tosəsəloŋ hən nasoran enan, igam yav vi Mitian. Itoh ei hum nametḅos, ilah, ikad anatun ulum̃an eru.

³⁰ “Husur nasihau tovi 40 tovan, aŋel sua evisi hən aMoses len nəhai sua topaŋ wunwun len naut masmas toḅəḅesw, pəpadaŋ hən nabiltiṽehuh Sinai. ³¹ Nəḅoŋ aMoses torisi, imañmaŋ lan, ivan pəpadaŋ həni hən ḅekəta bunusi, ale esəsəloŋ hən nadolon Nasuḅ aGot toke: ³² ‘Ginau novi Got setəmañ gail ta sutuai, aGot siAraham, seIsak mai siJakop.’ Ninen aMoses epil habat ale emətahun ḅekəta husur emətahw masuṽ.

³³ “Beti Nasuḅ aGot ikel maii ke, ‘Dakuv naributbut sam̃ gəlaru; nətan gotoil lan ilo. ³⁴ Nokəta ris kitin həni ke alat a Ijip lomədas nəvanuan sagw gail. Nosəsəloŋ hən nakiloban salito ɲa nogəm hən nəḅilav kuv galito. Ale gegəmai! Nesəvat gaiug vi Ijip.’ ” †

³⁵ ASteven isor van am ke, “Imaienan, lomətahun atenan, aMoses, nəḅoŋ lotoke, ‘Ase igol gaiug gotoil a m̃o, gotokel ke namtunor o namtsanor?’ Be aGot māu esəvat atenan hən ḅeil a m̃o hən galito ale hən ḅilav kuv galito. Len nabuŋon aŋel tovisi hən aMoses len nəhai topaŋ, aGot esəvati.* ³⁶ AMoses enan esəhar galit dan naut a Ijip ale len naut a Ijip, len Nətas Bisibis, mai len naut masmas toḅəḅesw len nasihau tovi 40 am, igol namerikel lotomaŋmaŋ len gail, namerikel galen lugol nədaŋan siGot iparḅar.*

³⁷ “Evi aMoses boh tokel mai alat a Israel ke, ‘AGot dereh tigol ahai kelkel ur sua samito sum̃an ginau tile məhat dan gamit balai.’* ³⁸ AMoses enan itoh mai galito nəḅoŋ lotoḅon len naut masmas toḅəḅesw, itoh mai aŋel tosor maii len nabiltiṽehuh Sinai, ale itoh mai atəmadit gail; ale aGot ilav nasoruan tomaur maii hən ḅilavi mai gidato.*

³⁹ “Avil atəmadit ta sutuai læsagol nəsa aMoses tokele. Lomətahun læḅehusuri am, luke letəlmam vi Ijip.* ⁴⁰ Lukel mai aAron ke, ‘Geum hən nagot gail m̃os gidato hən læḅeil a m̃o hən gidato. Be aMoses enan tosəhar gidato dan naut a Ijip, datsaləboi nəsa tovisi həni!’* ⁴¹ Ale len nəḅoŋ enan lugol nəlablab sua hun natuhḅuluk. Lotutumav hən naviolan salit van həni, ale lohəhaṽur təban nəlablab lotogole hən navəlalito.* ⁴² Be aGot ipair dan galito ale eriŋ gaḅulan galit hən læḅilotu hən nəyal, nahəbati mai nam̃eso gail len nəmav. Ehum ahai kelkel ur gail lotokele len naləḅulat salito ke,

“ ‘Alat a Israel, mətotibun narivatvat gail hən natutumavan
len nasihau tovi 40 len naṽt masmas
be mətəsatutumav hən naviolan galenan van hən ginau!

⁴³ Ao, mətəḅuruŋ naim nətaḅolen sinagot Molek,
mətupati mai nəlablab hən nam̃eso siRefan,
nagot samito;

mətugol nəlablab eru enan hən mətḅilotu hən gəlaru.

Imagenan dereh nigol gamit mətəməsev vi tut sua səhor naut a Papilon.’ ”*

† **7:34:** Hən naves 30-34, Exo 3.1-10 * **7:35:** Exo 2.14 * **7:36:** Exo 12.41, 14.21; Num 14.33

* **7:37:** Deu 18.15, 18 * **7:38:** Exo 19.1-20.17; Deu 5.1-33 * **7:39:** Num 14.3 * **7:40:** Exo 32.1,

23 * **7:41:** Exo 32.2-6 * **7:43:** Amo 5.25-27

⁴⁴ ASteven isor am ke, “Len naut masmas tob̄ebesw at̄emadit gail ta sutuai lukad naim n̄etaṗolen siGot togol natohan siGot mai galito toṗarṗar. Loum h̄ani sum̄an aGot tokele mai aMoses, ale eṗitoṽ h̄an n̄əplan aMoses torisi tia len nab̄iltiṽehuh Sinai.* ⁴⁵ Beti galito lupati ḡəmai n̄əboṅ aJosua toil a m̄o h̄an galito. Lupati n̄əboṅ lotolav n̄ətan simetḃos gail aGot tohut galit dani m̄os at̄emadit gail. Ale ipat magenan van v̄əbar n̄əboṅ siTevit.* ⁴⁶ AGot eh̄əh̄aṽur h̄ani, ale aTevit eus aGot h̄an ḃeum h̄an naim natohtohan m̄os aGot siJakop.*

⁴⁷ Be aSolomon boh eum h̄an naim enan.*

⁴⁸ “Wake aGot toyalyal buni satohtoh len naim n̄əvanuan gail lotoum h̄ani. Esum̄an Nasuḃ aGot tokele len nabuṅon ahai kelkel ur toke:

⁴⁹ “ ‘Novi kiṅ, n̄əməv ehun nab̄iltihai b̄ətb̄ətah sagw ale navile a pan ehun nakes k̄əmas notoriṅ nariegw lan.

M̄ətoləboi m̄ətb̄eum h̄an naim tomabe sagw?

O naut tomabe h̄an n̄əḃiṅavṅav lan?

⁵⁰ Aoa! m̄ətod̄ədas m̄ətb̄igole husur ke ginaw s̄əḃogw ṅai nugol natgalen ṗisi.’ ”*

⁵¹ Ale aSteven imaris kotov nasoran san ke, “Gamit n̄əkadumit ihaihai masuṽ. N̄əlomit imabe? N̄ədariṅamit eḃulḃulol! M̄ətoṗitoṽ h̄an at̄emamit gail ta sutuai. § M̄ətom̄ətahun aNunun aGot akis! ⁵² M̄əṭunau t̄əlmam h̄an ahai kelkel ur ideh at̄emamit gail l̄əsam̄ədasi a? Ao, lom̄ədas galit van van van vagol n̄əmatan h̄an alat lotop̄əhav utaut h̄an naḡəmaian siVanuan Nanoran. Atenan, m̄əṭumadhariṅi len nav̄əlan aenemi san gail gol ke lutah̄ətah h̄ani imat! ** ⁵³ Gamito m̄ətukad nalo siGot aṅel gail lotolav mai gamito, be m̄ətsagol husur n̄əsa tokele.”

Galit lotubun aSteven

⁵⁴ N̄əboṅ n̄əSanhitrin lotos̄əsəloṅ h̄an aSteven, n̄əlolit ipaṅpaṅ masuṽ van lukat ḃuḃur nariṽolit van h̄ani. ⁵⁵ Be aSteven topul h̄an aNunun aGot, ek̄əta haihai vi lan n̄əməv ale eris nam̄ənas siGot mai aYesu toil len n̄ətarh̄ət n̄əmatu siGot. ⁵⁶ Ike, “M̄əteris! Nok̄əta ris n̄əməv tos̄əṅav ale aNatun N̄əvanuan toil len n̄ətarh̄ət n̄əmatu siGot.”

⁵⁷ Lukai masuṽ, ṗon gol n̄ədariṅalito, m̄ur van h̄ani, ⁵⁸ liv gargari vi tut dan nab̄iltivile, ale tuḃat h̄an l̄əḃetuṽi. Ale alat lotos̄əsəloṅ h̄ani loriṅ nahurabat salit gail len narien aSol, n̄əmantuhmar sua. ⁵⁹ N̄əboṅ lototuṽtuṽi, aSteven isor tuṽ ke, “Nasuḃ aYesu, gilav nanunugw.”

⁶⁰ Beti et̄əṅedur ale ikai habat ke, “Nasuḃ, sagipanssem galit sil n̄əsaan egai salito.” N̄əboṅ tok̄əmaianen tonon, imat.

8

¹ Ale aSol itoh ei, idam̄ mai galit lototubun aSteven.

Lup̄iṗiahir n̄əvanuan nad̄əlomian gail

Tuḃat len n̄əboṅ enan n̄əvanuan gail lom̄ədas tabtab h̄an alat siYesu len naut a Jerusalem. ṅa galit ṗisi loriṅ naut enan, lugam p̄əp̄əhw vi lan naut ṗisi len naprovens Jutea mai a Samaria. Be ahai pispisul gail losuh.

² Alatevis lotohusur kitin h̄an aGot lutavun aSteven mai lutan̄jis habat h̄ani.

* **7:44:** Exo 25.9, 40 * **7:45:** Jos 3.14-17 * **7:46:** 2Sam 7.1-16; 1Chr 17.1-14 * **7:47:** 1Ki 6.1-38; 2Chr 3.1-17 * **7:50:** Isa 66.1-2 § **7:51:** Len nasoruan ta Kris ike n̄əlomit mai n̄ədariṅamit s̄əkad na-tiv-dalusi-an namilen ke n̄əlomit ehum n̄əlon alat l̄əsəkad nad̄əlomian len a Got husur l̄əsəs̄əsəloṅ husuri, l̄əsagol husur n̄əsa tokele. ** **7:52:** H̄an naves 51-52, ris Isa 63.10; 2Chr 36.16; Mat 23.31

³ Len nəboŋ enan aSol emədas bun alat siYesu. Ehusur naim gail v̄isusua, ale eliv gargar alalum̄an mai alatpəhaʋut hən b̄erij galit len naim bəbaŋis.*

AFilip evi Samaria

⁴ Alat lotopəpəhw lukel ur nasoruan husur aYesu len naut p̄isi lotobari. ⁵ Galit sua, aFilip evi pan vi lan nabiltivile a Samaria, ale ikel uri ei ke, aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan. ⁶ Nəboŋ naluʋoh gail lotosəsəloŋ hən aFilip, kəta ris namerikel togol gail, galit p̄isi losəsəloŋ vahvahur nəsa tokele. ⁷ Husur ehut nanunun tosa gail lotois habat nəboŋ lotomakuv dan nəvanuan tosoḅur. Ale nəvanuan isoḅur lotodədas ləḅerus mai lotodədas ləḅiyar, lumaur. ⁸ Imagenan, len nabiltivile enan alat a Samaria lohəhaʋur habat.

⁹ Len naut enan ikad avan sua, nahəsən aSimon, totoh ei ebəlav. Egəgol behi gol ke nəvanuan p̄isi len naut a Samaria luḅaŋ lan. Akis isor patpat gai məhat hum toyalyal, ¹⁰ ale nəvanuan naməsəl gail mai alat lototibau, galit p̄isi losəsəloŋ vahvahuri. Ale luke, “Atenan evi Daŋan siGot lotokisi hən aYalyal.” ¹¹ Lohushusuri ebəlav bathut togol galit lotoḅaŋ len na-gol-nabehi-an san gai togolgole. ¹² Avil nəboŋ aFilip tokel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəlan aGot mai aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, lodəlomi. Ale lubaptais, lalum̄an mai latpəhaʋut. ¹³ ASimon m̄au, gai am edəlom aFilip ale ibaptais. Beti ehushusur aFilip vi lan naut gail p̄isi, ale iḅaŋḅaŋ len namerikel gail torisi.

¹⁴ Nəboŋ ahai pispisul gail len naut a Jerusalem lotosəsəloŋ həni ke alat a Samaria lotodəlom nasoruan siGot tia, losəvat aPita mai aJon van hən galito. ¹⁵ Nəboŋ artobar naut a Samaria, arusor tuʋ m̄os galit lotokad nadəlomian ke aNunun aGot tegəm hən galito. ¹⁶ Husur aNunun aGot sabis len galit ideh sal; lubaptais len nahəsən aYesu ŋai. ¹⁷ Beti aPita mai aJon arorij navəlalar len galit v̄isusua, ale aNunun aGot ebis len galito.

¹⁸ Nəboŋ aSimon toris ke aGot toviol hən aNunun nəboŋ artorij navəlalar len galito, ilav ris nəvat mai gəlaru hən b̄eʋur nədaŋan enan. ¹⁹ Ike, “Mirilav nədaŋan enan mai ginau hən ke nəboŋ nəḅerij navəlagw len avan ideh aNunun aGot teḅis lan.” ²⁰ APita isor vari ke, “Nəvat sam̄ tibos nətan mai gaiug, husur gunau ke gotoləboi gəḅeʋur naviolan siGot hən nəvat! ²¹ Gaiug godədas gəḅitah mai ginamito len nauman egai husur nələm̄ sanor len nəhon aGot. ²² Gipair dan nəsaan egai, kel nalolosaan sam̄ mai aGot. Gəḅigole, hum ma aGot b̄eruḅat nənauan enan topat len nələm̄ dan gaiug. ²³ Bathut noris ke nələm̄ toplu hən nə-tabulol-bulosi-an ale nəsaan ibəŋis gat gaiug tia.” ²⁴ Na aSimon ike, “Iii! Mirisor tuʋ van hən Nasuḅ m̄os ginau hən nəsa mərtokele asike b̄evisi hən ginau.”

²⁵ Nəboŋ artokel nəsa lotoləboi husur aYesu mai lotokel ur nasoruan siNasuḅ, aPita mai aJon arotəlmam vi Jerusalem. Len naḅisal səlaru arukel ur na-kel-uri-an tovoi len navile isoḅur a Samaria.

AFilip mai auleItiopia

²⁶ Boŋ sua aŋel sua siNasuḅ ikel mai aFilip ke, “Gile məhat! Gehusur naḅisal torij naut a Jerusalem vi Kasa, naḅisal tobəḅesw.” ²⁷ Imagenan aFilip iyar husur naḅisal enan, be esəhoʋut, eris auleItiopia sua tovi sogsog*. Gai evi nabiltivanuan siKadake tovi kwin silat a Itiopia. Ekətkəta təban nəvat p̄isi sekwin. Atenan ivan hən naut a Jerusalem hən tolotu, ²⁸ ale len natəlmaman san ebətah len nəkat san, eʋururij natosian sihai kelkel ur, aIsiah. ²⁹ Beti

* **8:3:** Uman 22.4-5, 26.9-11

* **8:27:** Sogsog: naulum̄an o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut

naloson, avan sua etiv kotovi.

aNunun aGot ikel mai aFilip ke, “Givan pəpadaŋ hən nəkat enan ale gitah maii.” ³⁰ Nəboŋ aFilip togam van pəpadaŋ hən nəkat, esəsəloŋ hən toŋuruŋ natosian seIsaiah, ale eusi ke, “Goŋuruŋ ləboi nasoruan enan a?” ³¹ Isor vari ke, “Neləboi mab həni, asike bıkad avan ideh hən bısor vəsvəsaii mai ginou.” Imagenan eus aFilip hən bısah, bətah təban. ³² Atenan tovi sogsog eŋuruŋ natosian egai siGot toke:

“Losəhari hun nasipsip van hən natibunian,
 suŋan natuhsipsip sais nəboŋ lotogut navurun,
 gai am sator.

³³ Lugol isa həni hum tovi vanuan naut kəmas,
 len nakotan san lugol sanor həni.

Ase eləboi bısor husur anatun san gail o naur ta tahw han gail?

Ebuer, bathut lulav kuv nəmauran san dan navile a pan.”*

³⁴ Beti eus aFilip ke, “Nous gaiug, ahai kelkel ur egai isor husur ase? Gai o avan sua tile?” ³⁵ Ale aFilip etuŋat len natosian enan ŋai, ikel na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. ³⁶⁻³⁷ Len nəyaran salit husur naŋisal lubar naut tokad nəwai lan, ale atenan tovi sogsog ike, “Geris, nəwai! İkad natideh hən bıpət kəköl hən nəbaptaisan sagw a?”† ³⁸ Ale ikel mai ahai wolwol ke tıgol nəkat teil. Beti gəlaru arumarıŋ vi pan len nəwai ale aFilip ibaptais həni. ³⁹ Nəboŋ artovahut, vəha-sua ŋai aNunun Nasuŋ iyav hən aFilip vi tut. Ale nabiltivanuan sarisi am, be nəboŋ tohusur naŋisal san van, ikemkem habat. ⁴⁰ Be aFilip evisi tətəs aAsotus, ale iyar tur nabiltivile gail pısi. İkel ur na-kel-uri-an tovoi van vəbar naut a Sisarea.

9

ASol ipair, ehusur aYesu *(Uman 22.6-16, 26.12-18)*

¹ Len nəboŋ enan aSol emətahun bun ahai susur gail siNasuŋ. İkel ke temədas galit hən bıgol galit ləbimat. İtaltal həni van vaus abiltıhai tutumav ² hən bıtos nalobulat van hən naim naŋonŋonan gail seJu len naut a Tamaskus. İke tısab alalunıan mai alatpəhaŋut ideh lotohusur naŋisal siYesu ei hən bıbanıis gat galito, ale səhar galit vi Jerusalem. ³ Len nəyaran san, nəboŋ togəm pəpadaŋ hən naut a Tamaskus, vəha-sua ŋai narıial sua togəm len nəmav ebilasi. ⁴ İteh len tan ale esəsəloŋ hən nadoldol toke, “Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginou hən nəsa?” ⁵ Ale ike, “Gaiug ase Nasuŋ?” Isor vari ke, “Ginou aYesu gotomədas bun ginou. ⁶ Be gile məhat, gebis len nabiltivile, ale avan sual ei dereh tikel mai gaiug nəsa gəbımasgole.” ⁷ Alat lotoyar maii loil bıtubıt, losəsəloŋ hən nadoldol be ləsaris avan ideh. ⁸ ASol ile məhat, naut kəmas namətan tosəŋav saris natideh. Ale lotəgau navəlan, səhari vi lan naut a Tamaskus. ⁹ Ale sakəta len nəmarıboŋ totor, səhan, samun.

¹⁰ İkad ahai susur sua len naut a Tamaskus, nahəsən aAnanias. Nasuŋ isor maii len narisian ke, “Ananias!” Ale aAnanias ike, “Ginou bogai.” ¹¹ Beti Nasuŋ ikel maii ke, “Gile məhat, gevi lan nametpısal lotokisi hən Tonor, gevi lan naim seJutas, ale geus kitev auleTarsus ei, nahəsən aSol, husur ke, gagai isor tuŋ. ¹² Ale len na-kəta-rısi-an eris avan sua, nahəsən aAnanias togəm, torıŋ navəlan lan hən nakətaan san bətəlmam.” ¹³ AAnanias isor vari ke, “Nasuŋ, nosəsəloŋ hən nəvanuan isoŋur lotosor husur atenan. Luke togol natit lotosa, tomədas nəvanuan sarı gail a Jerusalem. ¹⁴ Ale abiltıhai tutumav gail lulav

* **8:33:** Isa 53.7-8 † **8:36-37:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: ³⁷ aFilip ike, “Gəbedəlomi ke aYesu tovi aNatun aGot, nibaptais hən gaiug.” Isor vari ke, “Nodəlomi ke aYesu tovi anatun aGot.”

nədanjan hən na-il-a-mō-an maii hən ðegəm gegai hən ðibanjis gat alat lotokis gaiug Nasuð.”¹⁵ Nasuð ikel mai aAnanias ke, “Naut kəmas natenan, givan! Nutabtabuh len atenan hən ðisor husur ginau mai alat ləsavi Ju mai nakiŋ salit gail mai alat a Israel.”¹⁶ Ginau dereh neŋusani hən natit p̄isi ðigol naləŋon-isa-an san m̄os ginau.”¹⁷ Imagenan aAnanias evi lan naim enan ale eðis lan. Eriŋ navəlan gəlar len aSol ale ike, “Wawa Sol, Nasuð aYesu tovisi hən gaiug len naŋisal nəboŋ gotogəm gegai, gai esəvat ginau hən gəbikad nakətaan tətəs ale hən gəbepul hən aNunun aGot.”¹⁸ Vəha-sua ŋai natgalevis hun nəgavhuieh luteh dan namətan aSol gəlaru, ale ikad nakətaan tətəs. Ile məhat ale ibaptais.¹⁹ Nəboŋ tohan, idan tətəs.

ASol len naut a Tamaskus mai a Jerusalem

Len nəmariboŋ galevis aSol itoh mai ahai susur gail len naut a Tamaskus.²⁰ Vəha-sua ŋai len naim nəbonbonan gail seJu, etuðat kel uri ke aYesu tovi aNatun aGot.²¹ Galit p̄isi lotosəsəloŋ həni, luŋaŋ, lousus galit gabag ke, “Be atenan evi nəvanuan tomətahun alat lotokad nadəlomian len nahəsənan len naut a Jerusalem. Be egəm gegai hən ðibanjis gat galito hən ðəsəhar galit van hən aŋiltihai tutumav gail. Imabe?”²² Be naləboian siSol hən na-kel-uri-an evivi məhat ale igol alat lotosuh a Tamaskus lotovi Ju, nənauan salit ebutbutut, husur eŋusan koti ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

²³ Husur nəmariboŋ tosoður, alat lotovi Ju lusor utaut hən ləbigoł aSol ðimat, ²⁴ be avan sua epəhpəhalu maii. Len nalennəyal mai nalenmariug p̄isi lokəta bunus nabopita gail hən nəbilitvile hən ləbigoł aSol ðimat.²⁵ Imaienan alat lotohusur aSol losəhari len mariug, ale len nəhad lorin aSol vi pan tur len naholəvat todar vis nəbilitvile. Ale igam yav vi Jerusalem.*

²⁶ Nəboŋ tobar naut a Jerusalem ike titah mai ahai susur gail avil lomətahw lan. Ləsadəłomi ke tovi ahai susur kitin.²⁷ Be aParnapas esəhari van hən ahai pispisul gail. Ikel mai galit ke len nəyaran siSol, eris Nasuð tia ale Nasuð isor maii. Isor husuri am ke, len naut a Tamaskus aSol ikel ur na-kel-uri-an tovoi len nahəsənan aYesu, namətahwan eðuer.²⁸ Imagenan, aSol itah mai galito, ale ivan təlmam, van təlmam len naut a Jerusalem. Len na-il-ðuri-an, isor tabtab len nahəsənan Nasuð.²⁹ Ihol mai naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris, ale isor levlev hən natosian siGot mai galito, avil lugol risi hən ðimat.³⁰ Nəboŋ nəbathudud nadəlomian lotosəsəloŋ ləboi natenan, losəhari vi pan vi Sisarea ale losəvati vi Tarsus.

³¹ Beti alat siYesu lukad natəmat len naut p̄isi a Jutea, a Kalili mai a Samaria, nəmauran salito ivoi ŋai. ANunun aGot igol galit ludan am mai loləŋon ivoi am len nəlolito, galit logəm lusəður am ale lutoh len namətahwan hən nəyalyalan siGot.

APita igol aAeneas imaur tətəs len naut a Litta

³² Nəboŋ aPita toyar tur len naut p̄isi, ia m̄ədoŋ ben alat siGot lototohtoh a Litta.³³ Len naut ei eris avan sua, nahəsənan aAeneas, topat len nəmel san ŋai, husur nətarhəben imat len nasihau toməlevtor.³⁴ APita ikel maii ke, “AAeneas, aYesu Kristo igol gumaur gagai. Gile məhat ale ŋolsan namilem̄.” Vəha-sua ŋai aAeneas ile məhat.³⁵ Galit p̄isi lototoh len navile Litta mai len nabəmav Saron loris tomaur ale lupair van hən Nasuð.

APita igol nəmauran siTorkas etəlmam

³⁶ Len navile Joppa ikad ahai susur sua, nahəsənan alitea aTapita, lotokisi am hən aTorkas len nasoruan ta Kris. Gai igol ivoi akis hən nəvanuan gail mai evi tarhət silat lotopar tite.³⁷ Len nəboŋ enan eməsah van, imat. Lokəkəs

* 9:25: Hən naves 23-25, ris 2Kor 11.32-33

niben ale loriņi len narum̃ a mēhat. ³⁸ Husur naut a Litta ipat pəpadaŋ hən naut a Joppa, nəboŋ ahai susur gail lotosəsəloŋ həni ke aPita totoh a Litta, losəvat alaruevis van həni, artoŋiri ke, “Gegəm mai ginaməru bai; sagevəlo!” ³⁹ Ņa aPita ile mēhat, iyar mai gəlaru, ale nəboŋ tobar naut a Joppa losəhari vi lohoim, vi lan narum̃ a mēhat. Nəbatunau pəhaʋut p̃isi loil garu, lutaŋ ale loʋusan aPita hən nəhai susun gail mai nahurabat tiltile gail aTorkas toside nəboŋ tomaur sal mai galito. ⁴⁰ APita esəvat galit vivile; beti etəŋedur, isor tuʋ. Ale ipair van hən niben, ike, “Tapita, gile mēhat!” Alitenan esəŋav hən namətan, eris aPita ale ebətah vi mēhat. ⁴¹ APita etəgau navəlan ale elivi hən beil. Beti ekis nəbatunau gail mai alat siGot ale esəhar alitenan tomaur van hən galito. ⁴² Len naim p̃isi a Joppa nəvanuan gail losəsəloŋ hən natenan tovisi gol ke isoḅur lukad nəvanuan nadəlomian len Nasuḅ. ⁴³ APita itoh len naut a Joppa len nəmariboŋ isoḅur len naim seSimon. Simon igol natit gail hən nahurhurivatvat.

10

APita mai aKornelius

¹ Len naut a Sisarea ikad avan sua, nahəsən aKornelius, nasenturion sua toil a m̃o hən nasoltia tovi 100 len Navəshəsoltia ta Itali.* ² Gai mai nəbathudud san lohusur kitin hən naḅisal siGot mai lomətahw len nəyalyalan san; gai ilavlav nəvat mai alat lotopar tite ale isor mai aGot akis. ³ Len nəboŋ sua len namityal totor ut mədəu, eris narisian sua. Ekəta masil hən aŋel sua siGot togəm həni tokel maii ke, “Kornelius!” ⁴ AKornelius ekəta mətaltal həni, ninen epil, eusi ke, “Goləŋon nəsa Nasuḅ?” Aŋel isor vari ke, “Na-sor-tuʋ-an sam̃ mai naviolan sam̃ van hən alat lotopar tite, arohun naviolan hən natutumavan van hən aGot. Ehəhaʋur həni. ⁵ Imaienan, gesəvat alalum̃an vi Joppa hən ləbesəhar təlmam hən avan sua nahəsən aSimon lotokisi hən aPita. ⁶ Gai itoh mai aSimon togol natit gail hən nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.” ⁷ Aŋel enan isor maii ale ivan. Nəboŋ tovan tonəŋ, aKornelius ekis nəvanuan nauman san eru mai nasoltia sua tokətkəta təban, tohusur kitin hən naḅisal siGot. ⁸ Ikel natit p̃isi tovisi mai galito, ale esəvat galit vi Joppa.

⁹ Pelan han tublial, len nəyaran salito, logəm pəpadaŋ hən nabiltivile. Len nəboŋ enan aPita epəlau vi mēhat len navurun naim topapav hən bisor tuʋ. ¹⁰ Imalkəkat, ike tihan, ale nəboŋ lotoutaut hən nəhanian sal, ekəta bərber. ¹¹ Eris nəmav toseŋav, natit hun nabiltikaliko, nəhau tovat lotobaŋis nagilen tovat, evi pan vi lan nətan. ¹² Epul hən narivatvat tiltile gail, nəmat mai naməhob gail lotokəlah len tan, mai nəman naməsav gail. ¹³ Beti nadoldol sua ikel maii ke, “Pita, gile mēhat, paru bun naməŋod, hani!” ¹⁴ Be aPita isor vari ke, “Ao Nasuḅ, sanigole! Nəsəhanhan natideh tosa o tokolkol.”* ¹⁵ Nadoldol isor tətəs maii ke, “Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.” ¹⁶ Tomagenan vəha-tor tonəŋ, vəha-sua ŋai nəkaliko enan evi mēhat vi lan nəmav.

¹⁷ Nəboŋ aPita tonau masuʋ hən namilen nəsa torisi, alalum̃an aKornelius tosevat galito, lusaḅ naim seSimon ale loil len nametləkau. ¹⁸ Lukai, lous ke, “Avan sua nahəsən aSimon Pita itoh ei a?” ¹⁹ Nəboŋ aPita tonau nəsa torisi sal, aNunun aGot isor maii ke, “Simon, alalum̃an itor lous kitev gaiug. ²⁰ Gile mēhat, gimariŋ vi pan. Saginau ke asike guvan, givan mai galito husur ginau nosəvat galito.” ²¹ Imagenan aPita evi pan, ikel mai galit ke, “Ginau boh nəvanuan mətətos kitevi. Imabe? Mətogəm m̃os nəsa?” ²² Galit lusor vari ke, “AKornelius, nasenturion sua toil a m̃o hən nasoltia tovi 100, esəvat ginamito.

* **10:1:** Navəshəsoltia enan ikad nasoltia lotovi 600 lan. * **10:14:** Lev 11.1-47; Eze 4.14

Gai evi naulum̄an sua tonor, tomətahw len nəyalyalan siGot. Alat lotovi Ju p̄isi luke ivoi. An̄el sua siGot ikele həni ke teus gaiug hən gəb̄evi lan naim san hən b̄esəsəlon̄ hən nəsa gaiug gəb̄ikele.”²³ Beti aPita eus galit ke levi lohoim hən ləb̄itoh maii.

Pelan han aPita galito lorin̄ naut enan ale ahai susur galevis ta Joppa luyar maii. Lupat len mariug ale²⁴ len nəboŋ tohusuri aPita ibar naut a Sisarea. AKornelius itoh vir galito. Eus nəbathudud san mai nabubur san gail hən ləb̄egəm b̄onb̄on.²⁵ Nəboŋ aPita tob̄is lohoim, aKornelius ebubur maii ale etəŋedur bathurien aPita, ilotu həni.²⁶ Avil aPita elivi vi məhat ike, “Gile məhat, ginau bogai, novi vanuan ŋai.”²⁷ Nəboŋ tohol maii, aPita evi lohoim ale eris nəvanuan lotosəbur lotob̄onb̄on ei.²⁸ Ikel mai galit ke: “Gamit mətələboii tia ke sanor hən nə-kai-tasi-an sinamit namttovi Ju hən namtb̄itah mai o hən namtb̄em̄ədoŋ təban avan ideh savi Ju. Be aGot eṽusan ginau ke sanisor husur avan ideh ke tosa o ke aGot tomətahuni.²⁹ Imaienan nəboŋ gotosəvat galit hən ləb̄esəhar ginau, nogəmai, nəsake nodədas nəb̄egəmai. Nuke neus gamito, imabe mət̄tous ginau ke nəb̄egəmai?”³⁰ Ale aKornelius isor vari ke, “Evi nəmariboŋ tovat tovan, len namityal egai totor ut mədau, nusor tuṽ. Vəha-sua ŋai avan sua tosun nahurabat tobilbil eil a m̄o hən ginau³¹ ike, ‘Kornelius, aGot esəsəlon̄ hən na-sor-tuṽ-an sam̄ tia mai inau gat naviolan sam̄ van hən alat lotopar tite.³² Imaienan, gesəvat alalum̄an vi Joppa hən ləb̄esəhar təlmam hən avan sua nahəsən aSimon lotokisi hən aPita. Atenan itoh mai aSimon togol natit gail hən nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.’³³ Husur enan, vəha-sua ŋai nosəvat galit hən ləb̄esəhar gaiug. Sipa len nagəmaian sam̄. Gagai namtutoh gegai len nəhon aGot hən namtb̄esəsəlon̄ hən natit p̄isi Nasuḅ tokele tia ke gaiug gəb̄ikele mai ginamito.”

³⁴ Beti aPita etuḅat hən b̄isor ike, “Gagai noləboii ke tokitin ke naṽide siGot eṽitoṽ van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile.*³⁵ Imagenan, nəvanuan naut p̄isi lototəŋedur van hən aGot mai lotogol nəsa tonor, ehəhəṽur hən ləb̄egəm həni.³⁶ Mətələboi napisulan aGot topisul həni van hən alat a Israel tia, napisulan tokel na-kel-uri-an tovoi toke, nəvanuan eləboi b̄ikad navoivoian mai aGot len aYesu Kristo tovi Masta hən nəvanuan tiltile gail p̄isi.³⁷ Mətələboi nəsa tovisi len naut a Jutea totuḅat a Kalili husur nəbaptaisan aJōn tokel uri.³⁸ Mətələboii am ke aGot tovəhas aYesu ta Nasaret hən aNunun mai nədaŋan, gol ke, gai iyar tur len naut p̄isi ale igol navoian mai igol alat natəmat toban̄is gat galito, lumaur, bathut aGot totah maii.³⁹ Ale ginamit namtoris ləboi natit p̄isi aYesu togole len naut a Jutea mai a Jerusalem. Galit lutahətah həni tomat len nəhai sua,⁴⁰ be aGot ilav kuvi dan nəmatan len nəmariboŋ totor, ale igol ke evisi hən nəvanuan ləb̄eləboi ləb̄erisi.⁴¹ Nəvanuan p̄isi ləsarisi, be ginamit aGot totabtabuh len ginamit tia, namtorisi hən namtb̄ikel uri. Nəboŋ aYesu tole məhat dan nəmatan, ginamit namtuhan maii, namtomun maii.⁴² Isor idaŋ mai ginamito ke namtikel uri mai nəvanuan gail ale kel koti ke aGot totabtabuh lan hən b̄epəpəhun navoian dan nəsaan hən alat lotomaur sal mai alat lotomat tia.⁴³ Ahai kelkel ur gail p̄isi lutos husur aYesu, lukel uri ke, len nahəsən aYesu, nəvanuan gail p̄isi lotorin̄ nəlolit lan, aGot dereh teruḅat nəsaan salit dan galito.”*

⁴⁴ Nəboŋ aPita tokəmaienan sal, aNunun aGot eḅis len galit p̄isi lotosəsəlon̄ hən nasoruan.⁴⁵ Nəvanuan nadələomian lotovi Ju, lototah mai aPita, losəhoṽut husur aGot tovr san aNunun len alat ləsavi Ju am. Loləboii ke toviol hən

* **10:34:** Deu 10.17 * **10:43:** Isa 53.11

aNunun mai galito ⁴⁶ husur losəsəlon hən galit lotosor len nasoruan tiltile gail, mai lotosor sal suh nəyalyalan siGot. Beti aPita ike, ⁴⁷ “Avan ideh satikai tas galit hən ləbībaptais hən nəwai, husur aGot eviol hən aNunun mai galito sumān gidato.” ⁴⁸ Nə ikel buni ke libaptais len nahəsān aYesu Kristo. Beti lous aPita hən bitoh mai galito hən nəmaribon galevis am.

11

APita isor vāsvāsai nəsā tovisi hən gəlaru, gai mai aKornelius

¹ Ahai pispisul gail mai nəvanuan nadəlomian gail len naut a Jutea losəsəlon hən ke alat ləsavi Ju am lodəlom nasoruan siGot tia. ² Nə nəbon aPita tobar naut a Jerusalem, alat siYesu lotonau masuṽ hən na-tiv-dalusi-an, lusor tasi ke, ³ “Gaiug gobis len naim silat ləsəkad na-tiv-dalusi-an* ale guhan mai galito!” ⁴ Beti aPita ikel mai galito hən natit pisi tovisi tubat len natubatan van vəbar nagilen. Ike: ⁵ “Ginau nusor tuṽ səbōgw len navile Joppa, ale nokəta bərber, noris natit hun nabiltikaliko nəhau tovat lotobanīs nagilen tovat han, ale evi pan dan nəmav, egəm hən ginau. ⁶ Nəbon notokəta vi lan, noris narivatvat tiltile gail, galevis lotovi rivatəvat katkat, ale nəmat mai naməhob gail mai nəman naməsav gail. ⁷ Nosəsəlon hən nadoldol tokel mai ginau ke, ‘Gile məhat Pita, paru bun naməṽod. Hani!’ ⁸ Be nusor vari ke, ‘Aoa Nasuḅ, sanigole! Nəsariṽ natideh tosa o tokolkol len nabuṽogw bon ideh.’ ⁹ Nadoldol len nəmav isor var ginau tətās ke, ‘Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.’ ¹⁰ Imagenan vəha-tor, ale natit pisi evi məhat vi lan nəmav. ¹¹ Be məteris! Alalumān itor, aKornelius tosəvat galito a Sisarea gəm hən ginau, logəm pəpadaṽ hən naim nototoh lan. ¹² ANunun aGot ikel mai ginau ke nivan mai galito, saninau masuṽ husur natilean salit ləsavi Ju. Ale nuvan, alategai, lotoməlevtes lotokad nadəlomian, galit am lutah mai ginau, ale namtuvan, namtoḅis lohoim naim sitea a Sisarea. ¹³ Ihol mai ginamito husur gai toris aṽel sua toil lohoim san toke, ‘Gesəvat galevis vi Joppa hən ləbesəhar təlmam hən aSimon lotokisi hən aPita. ¹⁴ Gai tikel ur napisulan sua. Len napisulan enan, aGot dereh tilav kuv gaiug mai nəbathudud sam dan nəsaan samito.’ ¹⁵ Nəbon notosor kəkereh ṽai, aNunun aGot eḅis len galit sumān toḅis len gidato len nəbon ta mō. ¹⁶ Len nəbon enan nunau gat nəsā Nasuḅ tokele ke, ‘AJon ibaptais hən nəvanuan gail hən nəwai be aGot dereh tibaptais hən gamito hən aNunun.’* ¹⁷ Imaienan, aGot beviol mai galit naviolan toḽitoṽ hən nəsā toviol hən mai gidato nəbon dattokad nadəlomian len Nasuḅ aYesu Kristo, ginau ase hən ke nəḅeil kəkol hən aGot?” ¹⁸ Nəbon lotosəsəlon hən aPita tonon, ləsasor am be lusor sal suh aGot, luke, “Imagenan beti, aGot eviol hən naḽisal mai alat ləsavi Ju tu hən ləḅipair dan nəsaan, hən ləḅikad nəmauran.”

Alat siYesu len naut a Antiok

¹⁹ Alat lotogam pəpehw dan na-ləṽon-isa-an husur nəmatan siSteven, luvan vəbar naut a Fonisia, a Saiprus mai a Antiok.* Lukel ur nasoruan husur aYesu, be lukele mai naJu gail ṽai. ²⁰ Avil galit galevis, auleSaiprus mai auleSairin gail, lovi Antiok ale lotuḅat sor mai alat a Kris am. Lukel mai galit hən na-kel-uri-an tovoi husur Nasuḅ aYesu. ²¹ Nədanan siNasuḅ ipat len galito, ṽa nəvanuan isoḅur lodəlom napisulan salito ale lupair van hən Nasuḅ. ²² Na-kel-uri-an hən natgalenan ibar alat siYesu len naut a Jerusalem ale losəvat aParnapas vi Antiok. ²³ Nəbon tobar naut enan eris ləboii ke

* **11:3:** Len nasoruan ta mō, naJu gail lukad na-tiv-dalusi-an be alat ləsavi Ju ləsəkade. Ale avan ideh tohan mai nəvanuan savi Ju eḅur kotov nalo seju gail. * **11:16:** Uman 1.5 * **11:19:** Uman 8.1-4

aGot toviol kēmas hən navoian mai galito. Ale aParnapas ikemkem hēni, igol loləŋon ivoi am len nəlolito, ikel mai galit ke lidaŋ len Nasuḅ, leriŋ kot nəlolit len Nasuḅ, il gəgat lan. ²⁴ AParnapas evi nauluḡan tovoi, topul hən aNunun aGot mai nadəlomian. Nəvanuan isoḅur losəsəloŋ hēni ale loriŋ nəlolit len Nasuḅ. ²⁵ Beti aParnapas evi Tarsus hən ḅidoŋ aSol. ²⁶ Nəboŋ tosaḅi, esəhari van vəbar naut a Antiok. Len nasihau enan kavkav gəlaru aruḅonḅon mai alat siYesu, mai aroḅusan galit isoḅur. Len naut a Antiok evi metəkav lotokis ahai susur gail hən naKristen.

²⁷ Len nəboŋ enan, ahai kelkel ur galevis loriŋ naut a Jerusalem lovi pan vi Antiok. ²⁸ Galit sua, nahəsən aAkapus, ile məhat hən ḅikel ur nəsa aGot tokel maii ke, dereh navile a pan kavkav tipar hanian buni. Natenan evisi nəboŋ aKlautius tovi Sisa len naut a Rom.* ²⁹ Na ahai susur gail lunau koti ke, ləḅikad nəvat, leviol hən galevis mai nəbathudud nadəlomian lototohtoh len naprovens Jutea hən ḅevi tarhət salit ei. ³⁰ Imaienan losəvat aParnapas mai aSol hən ləḅilav naviolan en salito mai alat lotoil a mō len naut a Jerusalem.

12

Aŋel sua ilav kuv aPita dan naim bəbaŋis

¹ Len nəboŋ galenan aHerot Akrippa* tovi kiŋ itah gat alat siYesu galevis husur ike temədas bun galito. ² Gai igol nasoltia ita bun aJemes, aḅan aJon hən naḅu nəḅalan. ³ Nəboŋ aHerot toris ke alat lotoil a mō hən naJu gail lotohəhaḅur hən natenan, esəvat nasoltia gail hən ləḅitah gat aPita am. Igole len nəboŋ gail hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan tovi nəhanan sua ta sutuai seJu gail. ⁴ Nəboŋ lototah gat aPita tonon, aHerot eriŋi len naim bəbaŋis, natuhluḅoh tovat hən nasoltia tovatvat lan lokətkəta kəkol hēni. AHerot ike tikot hən aPita len nəhon nəvanuan p̄isi, nəboŋ Nəhanan hən nəPasova ḅinoŋ.† ⁵ Na lokətkəta kəkol hən aPita len naim bəbaŋis, be alat siYesu lusor tuḅ tabtab van hən aGot mōsi. ⁶ Len nalenmariug enan a tahw hən nəboŋ aHerot ḅikot hēni, aPita ipat buŋbuŋol rivuh hən nasoltia eru, natsen‡ eru artobaŋis gati, ale nasoltia gail am lokəta kəkol hən nabopita hən naim bəbaŋis. ⁷ Vəha-sua ŋai aŋel sua siNasuḅ evisi, ale nam̄ial em̄ial lohoim. Aŋel iḅas aPita tarhəben ike, “Gile məhat tutut!” ale natsen aruteh dan navəlan gəlaru. ⁸ Beti aŋel ikel maii ke, “Gepitavis nəhau tutuḅ sam̄, vəlas naributbut gəlaru.” Ale aPita igole. Aŋel ike, “Geruŋ gol gaiug hən nahurabat naut susus sam̄ ale gehusur ginau!” ⁹ Na aPita evivile husur aŋel be etətan hən ke nəsa aŋel togole ekitin o sakitin. Inau ke toris na-kəta-risi-an ŋai. ¹⁰ Gəlaru aruḅot pəpadaŋ hən naut eru nasoltia lotokətkəta kəkol hən naut toru enan len naim bəbaŋis, ale arubar nabopita tovi metəlai tovan hən nabiltivile. Esəŋav səḅon mōs gəlaru ale aruyar tur lan. Nəboŋ artobar nagilen naḅisal tomagugun sua, vəha-sua ŋai aŋel eriŋ aPita. ¹¹ Beti aPita tomadhaləḅoii ke tovivile kitin ike, “Gagai noləḅoi koti ke Nasuḅ esəvat aŋel san hən ḅilav kuv ginau dan navəlan aHerot mai dan natit p̄isi naJu gail lotonau ke tevisi.”

¹² Nəboŋ aPita tonau ləḅoii, evi lan naim siMeri, anan aJon nahəsən togon aMak. Nəvanuan tosoḅur luḅon ei hən ləḅisor tuḅ. ¹³ APita ideldel len nabopita ta vivile, ale navensus tovi slev, nahəsən aRota egəm hən nabopita hən ḅesəsəloŋ. ¹⁴ Nəboŋ tosəsəloŋ ləḅoi nadolon aPita, ikemkem masuḅ ŋa

* **11:28:** Uman 21.10 * **12:1:** AHerot egai evi aHerot Akrippa, aməhaibən aHerot toyalal. † **12:4:** Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seJu gail husur lohəhaḅur hən nəboŋ aGot togol ahai a mō gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. ‡ **12:6:** Natsen evi nəhau metəlai tokad naḅur gail tomarmarikot.

igam tɛlmam, sasəŋav həni, ikai ke, “APita eil bopita!” ¹⁵ Lukel maii ke, “Gaiug govinu!” Nəboŋ tokelkel tətəs həni ke ekitin, luke, “Hum ma tovi aŋel san.”

¹⁶ Be aPita ideldel sal. Beti nəboŋ lotosəŋav həni, loris, lumaŋmaŋ habat.

¹⁷ APita eβil hən navəlan ke leməda, ale isor husur naŋisal Nasuβ togole tolav kuvi dan naim bəbaŋis. Ale ikel mai galit ke, “Mitikel natgalenan mai aJemes mai alat sidat gail,” beti eriŋ naut enan, evi lan naut tile.

¹⁸ Len nadudulan nasoltia gail lunau soβuer hən nəsa tovisi hən aPita, loləŋon isa masuβ. ¹⁹ Nəboŋ aHerot togol nadonjan hən aPita soβuer, eus taltal hən alat lotokəta kəkol hən aPita husur nə-gam-yav-an san ale aHerot ikele hən nasoltia tile gail ke ligol galit limat. Nəboŋ aHerot togole tonon, eriŋ naut a Jutea evi Sisarea, ale itoh ei.

Aŋel sua siNasuβ igol aHerot imat

²⁰ Len nəboŋ enan nəlon aHerot epəŋas alat a Tair mai a Siton, eβitvituh mai galito. Beti galito luβon len nənauan sua hən ləβisor maii. Nabiltivanuan nauman siHerot, nahəsən aPlastus, idam̄ mai galit ke tevi tarhət salito, ale lous ke likad natəmat mai aHerot, asike luβal am. Lousi maienan husur loβur p̄is nəhanian halito len naut siHerot. ²¹ Len nəboŋ hən nəbonan, aHerot tosun nahurabat toβilbil, ebətah len nabiltihai bətbətah san ale ikel nasoran san mai galito ei. ²² Alat lotobonbon ei lukaikai ke, “Nagot sua sator, savi vanuan.”

²³ Vəha-sua ŋai, aŋel siNasuβ iβas aHerot husur gai sator gol galit, saputsan nahəsən aGot, ŋa natugulas gail luhani, imat. ²⁴ Be nasoruan siGot iperperjan naut gail am, nəvanuan isoβur am losəsəlon həni, loriŋ nəlolit len aYesu.

²⁵ Nəboŋ aParnapas mai aSol artolav nəvat mai alat siYesu len naut a Jerusalem tonon, arotəlmam vi Antiok, ale aJon Mak itah mai gəlaru.

13

ANunun aGot itabtabuh len aParnapas mai aSol

¹ Len alat siYesu len naut a Antiok, ikad ahai kelkel ur gail mai ahai p̄usan gail: aParnapas, aSimeon lotokisi hən aNiker*, Lusius a Sairin, aManaen (lotohisi mai aHerot Antipas†) mai naməkot aSol. ² Nəboŋ lotolotu hən Nasuβ mai ləsəhan, aNunun aGot ike, “Mititabtabuh len aParnapas mai aSol m̄os ginau hən arβigol nauman notokis gəlar həni tia.” ³ Na nəboŋ ləsəhan, lotosor tuβ tonon, loriŋ navəlalit len gəlaru mai losəvat gəlaru van.

AParnapas mai aSol len naut a Saiprus

⁴ Imagenan aNunun aGot esəvat gəlaru van ale arovi Seleusia bitas. Arusah len nabiltiβot, aruwol vi lan naholoul Saiprus. ⁵ Nəboŋ artobar naut a Salamis, navile sual a Saiprus, arukel ur nasoruan siGot len naim nəbonbonan gail seJu. Arukad aJon Mak am hən toum mai gəlaru. ⁶ Nəboŋ lotolavutur len naholoul kavkav van vəbar naut a Pafos, lusaβ naJu sua, nəvanuan nabehi tovi ahai kelkel ur gəgəras, nahəsən aParyesu. ⁷ Gai itah mai aSerkius Paulus tovi gavna len naut a Saiprus. Agavna enan evi nəvanuan toləboi natite ale episul hən aParnapas mai aSol gəmai hən βəsəsəlon hən nasoruan siGot. ⁸ Be nəvanuan nabehi enan, nahəsən aElimas len nasoruan ta Kris, isor tas gəlaru ale igol risi ke agavna asike edəlom nəsa artokel uri. ⁹ Beti aSol, nahəsən togon aPol, topul hən aNunun aGot, ekəta mətaltal van hən aElimas ike, ¹⁰ “Gaiug gopul hən naliblibonjan mai nagəgərasan, govi anatun natəmat, govi enemi hən natit p̄isi tonor. Gugol naŋisal tonor siNasuβ ihaβ tabtab, gesib həni ŋais?” ¹¹ Gagai Nasuβ tipansem gaiug. Dereh gevi

* **13:1:** Niker namilen mermer len nasoruan ta Kris. † **13:1:** AHerot egai evi aHerot Antipas anatun aHerot toyalyal.

metbesw. Len nəmaribon galevis dereh gedədas gəbəkəta ris nəyal!” Vəha-sua ɾai namətan arumotmot ale itanɾan kitev avan ideh hən bətəgau navəlan hən bəsəhari. ¹² Nəbon agavna enan toris nəsa tovisi, ikad nadəlomian husur ipan len naɾusanan husur Nasub.

APol mai aParnapas len naut a Antiok a Pisitia

¹³ APol mai alat lototah maii lorin naut a Pafos, luwol vi Perka len naut a Pamfilia. Be aJon Mak erin galito, etəlmam vi Jerusalem. ¹⁴ Lorin naut a Perka luvahut van vəbar naut a Antiok, navile sual a Pisitia. Len nəSappat lobis lohoim len naim naɾonɾonan seJu ale lobətah. ¹⁵ Nəbon naɾuruɾian hən nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail tonon, alat lotoil a mo len naim naɾonɾonan seJu lopisul van hən galit ke, “Bathudud, mətɾikad nasoruan bigol namtɾeləɾon bivoi am len nəlonamito, mitikele bai.”

¹⁶ Na aPol eil, eɾil hən navəlan ke lemədaul ale ike, “UleIsrael gail mai gamit mətəsvi Ju be mətətomətahw len nəyalalan siGot, mətəsəsolon hən ginau! ¹⁷ AGot silat a Israel ilekis hən atəmadat ta sutuui; igol galit lusobur masuɾ nəbon lototohtoh hum nametɾos gail len naut a Ijip. Len nədaɾan san totibau esəhar galit dan naut enan.* ¹⁸ Naut kəmas lotohaihai, gai itah mai galit van vəbar nasihau tovi 40 len naut masmas.* ¹⁹ Beti iɾal səhor ɾis naluɾoh lotoməlevru hən nametɾos len naut a Kenaan, ale epəpəhun nətan salit mai nəvanuan san gail* ²⁰ Natgalenan evisi len nasihau tovi 450. Ale aGot itabtabuh len nəmatsistret lotoil a mo hən galito vəbar aSamuel tovi ahai kelkel ur.* ²¹ Beti nəvanuan gail lousi hən nakin, ɾa aGot itabtabuh len aSol, anatun aKis, nahəmar san tovi Penjamin, tovi kin nasihau tovi 40.* ²² Be aGot idakuv aSol, igol aTevit evi kin salito. Isor ivoi husuri ke, ‘ATevit, anatun aJesse, evi naulumən notoləmas buni; gai dereh tigol natit ɾisi notoləɾoni.’* ²³ Len nəpasusan siTevit, aGot itabtabuh len avan sua, hum tokel gati a mo, hən tolav kuv alat a Israel dan nəsaan salito, nahəsən aYesu. ²⁴ A tahw hən nagəmaian siYesu, aJon ikel uri tia mai alat a Israel ɾisi ke limaspair dan nəsaan salito, limasbaptais.* ²⁵ Nəbon nauman siJon pəpadaɾ hən tonon aJon ike, ‘Gunau ke ginau ase? Aoa, nəsvi atenan. Be atenan egəm a tahw len ginau, ginau novi ut kəmas ɾai, nəsanor kasi hən nəbisah ruɾat nəhau hən naributbut san.’*

²⁶ “Bathudud siAraham mai gamit mətəsvi Ju mətətomətahw len nəyalalan siGot, aGot episul gəm hən gidato, episul hən napisulan egai hən nəlav-kuvi-an dan nəsaan. ²⁷ Alat a Jerusalem mai alat lotoil a mo salito ləsəkəta ləboi aYesu enan, ke aGot totabtabuh lan, lotətan hən nasoruan sihai kelkel ur gail lotovuruɾi len nəSappat ɾisi. Na lugol nəsa ahai kelkel ur gail lotokele, isarpoh: len nənauan salit, timasmat. ²⁸ Ləsəsab natideh tonor hən bimat sile, be naut kəmas natenan, lous aPilate hən bigole bimat.* ²⁹ Nəbon lotogol natit ɾisi ahai kelkel ur gail lototos husuri tonon, lupat kuvi vi pan dan nəhai, lorin ipat len naɾurhuvat tovi burhes.* ³⁰ Avil aGot igol ile məhat dan nəmatan, ³¹ ale alat lotoyar maii gəm a Kalili vi Jerusalem, lori si len nəmaribon tosobur.* Gagai galit lusor husuri mai nəvanuan sidato, lukel ur nəsa lotoris togole mai nəsa lotosəsolon hən tokele.

* **13:17:** Exo 1.7, 12.51 * **13:18:** Num 14.34; Deu 1.31 * **13:19:** Deu 7.1; Jos 14.1 * **13:20:** Jdg 2.16; 1Sam 3.20 * **13:21:** 1Sam 8.5, 19, 10.21 * **13:22:** 1Sam 13.14, 16.12; Psa 89.20 * **13:24:** Mak 1.4; Luk 3.3 * **13:25:** Mat 3.11; Mak 1.7; Luk 3.16; Jon 1.20, 27 * **13:28:** Mat 27.22-23; Mak 15.13-14; Luk 23.21-23; Jon 19.15 * **13:29:** Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42 * **13:31:** Uman 1.3

³² “Ginaməru, namrukel mai gamito na-kel-uri-an tovoi egai ke: Nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai, ³³ igol isarpoh m̄os gidato, anatulito. Igole nəboŋ tolav kuv aYesu dan nəmatan. Sum̄an aTevit totesi len nəbe na-vəha-ru-an ke,

“ ‘Gaiug govi aNatugw ulum̄an,

daməŋai ginau nogəm vi Təmañ.’* ”

³⁴ AGot igol ile məhat dan nəmatan hən asike b̄ibos nətan. Imaienan aGot ekəmaiegai ke,

“ ‘Neviol mai gamito hən nəsa notokel gati

mai atəmamit ta sutuai aTevit.’* ”

³⁵ Na len nəbe sual am aTevit ike,

“ ‘Gəsədañ hən Nəvanuan Sañ b̄ibos nətan.’* ”

³⁶ Husur nəboŋ aTevit tomaur sal, igol p̄is nəsa aGot toləŋoni, ale ipat len nəmatan, lotavuni mai atəman gail ta sutuai, ale niben iḃos nətan. ³⁷ Avil atenan aGot togol tole məhat dan nəmatan, atenan sabos nətan. ³⁸ Bathudud, husur natgalenan, namtukel uri mai gamito hən mət̄beləboii ke, len aYesu, aGot eləboi b̄eruḃat nəsaan samito. ³⁹ AGot eriŋi ke nəvanuan p̄isi lotokad nadəlomian len aYesu, lunor len nəhon, len nəsa aYesu togole. Be nalo siMoses edədas b̄eriŋi ke avan ideh tonor len nəhon aGot. ⁴⁰ Mət̄elələgau hən ke nəsa ahai kelkel ur gail lotokele satevisi hən gamito. Lokəmaiegai ke,

⁴¹ “ ‘Məteris, gamit mət̄tosor viles ginau, mitiḃaŋ ale mitimat!

Dereh nigol natsua len nəboŋ samito,

ale asike mət̄odəlomi ke tokitin,

naut kəmas avan ideh b̄ikel husuri mai gamito.’ ”* ”

⁴² Nəboŋ aPol mai aParnapas artovivile, nəvanuan gail lous gəlaru hən arḃisor husur natgalenan tətəs len nəSappat togon. ⁴³ Nəboŋ naḃonan tonəŋ mai lotopəpəhw, naJu tosəḃur mai alat ləsavi Ju lotohusur kitin hən aGot, lohukur aPol mai aParnapas. Arusor mai galito ale arukel mai galit ke lerin̄ nəlolit len aGot toviol kəmas hən navoian mai galito.

⁴⁴ Len nəSappat togon pəpadaŋ galit p̄isi len nab̄iltivile enan luḃonḃon hən ləḃesəsəloŋ hən nasoruan siNasuḃ. ⁴⁵ Nəboŋ alat lotoil a m̄o hən naJu gail lotoris naluḃoh, lutaḃulol bulos gəlaru ale lusor tastas nəsa aPol tokele, lusor mədəs nahəsən. ⁴⁶ Beti namətahwan eḃuer, aPol mai aParnapas arusor idaŋ var galit ke, “Inor hən namrtokel ur nasoruan siGot mai gamit metəkav. Be bathut mət̄tomətahuni, gamit mət̄ugol imasil ke mət̄sanor hən mət̄b̄ikad nəmauran vi sutuai. Husur enan gagai namrorin̄ gamito, namrulav nasoruan siGot mai alat ləsavi Ju. ⁴⁷ Husur Nasuḃ aGot ikele hən ginamit tia ke,

“ ‘Ginau nugol gaiug govi nam̄ial m̄os alat ləsavi Ju,

hən gəḃikel ur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

mai nəvanuan p̄isi len navile a pan kavkav.’ ”* ”

⁴⁸ Nəboŋ alat ləsavi Ju lotosəsəloŋ hən natgalenan, lohəhaḃur ale lusal suh nasoruan siNasuḃ. Galit p̄isi aGot totabtabuh len galit hən ləḃimaur vi sutuai, lodəlom nasoruan enan. ⁴⁹ Nasoruan siNasuḃ iperŋan naut p̄isi lotodar vis naut enan. ⁵⁰ Avil alatpəhaḃut lotoḃat nəhes lotolotu hən aGot, mai alalum̄an lotoil a m̄o len nab̄iltivile enan, naJu gail lugol ke lotomətahun aPol mai aParnapas. Ale lomədəs tabtab hən aPol mai aParnapas beti lohut gəlaru dan naut en salito. ⁵¹ Na gəlaru arudardar hən narielaru hən nəmasiav naut enan

* 13:33: Psa 2.7 * 13:34: Isa 55.3 * 13:35: Psa 16.10 * 13:41: Hab 1.5 * 13:47: Isa 42.6, 49.6

ħimakov hən ħimasil ke aGot tomətahun galito, dereh tipanssem galito.‡ Beti arovi Ikonium. ⁵² Ale ahai susur gail lopul tabtab hən nakemkeman mai aNunun aGot.

14

APol mai aParnapas len nabiltivile Ikonium

¹ Len naut a Ikonium aPol mai aParnapas arovi lan naim naħonħonan seJu hum naħide səlaru. Nasoruan səlaru igol isoħur lukad nadəlomian, naJu gail mai alat a Kris. ² Be naJu galevis lotohaihai, lugol alat ləsavi Ju nəlolit epəħas nəvanuan nadəlomian gail. ³ Imaienan aPol mai aParnapas arutoh ebəlav ei. Arsamətahw, arusor mōs Nasuħ. Ale Nasuħ igol ħarħar hən ke, napisulan artokele husur navoian toviol kəmas hən ekitin, bathut len nədaħan san aroləboi arħigol namerikel gail. ⁴ Alat lototoh len navile enan lopəpəhw. Galevis lohusur nənauan seJu gail, galevis lohusur naħusanan sihai pispisul eru enan.

⁵ Alat ləsavi Ju, naJu gail mai alat lotoil a mō hən galito, lusor utaut hən ke, lemədəs gəlaru ale letubun gəlaru. ⁶ Nəħon artoləboii ke ħimaienan, arugam yav vi lan nabiltivile eru, a Listra mai a Terpe len naut a Likaonia. ⁷ Len nəyaran səlaru pəpadaħ hən nabiltivile eru enan, arukelkel na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail.

APol mai aParnapas len naut a Listra

⁸ Len naut a Listra ikad avan sua tobətah, narien gəlar ħisi arugau. Nəħon lotopasi, imaienan tia. Gai səyar boħ ideh. ⁹ Atenan esəsəloħ hən aPol nəħon tosor. APol ekəta van hən ale eris ləboii ke tokad nadəlomian hən ħimaur. ¹⁰ APol ikai habat van hən ke, “Gile məhat len nariem! Geil!” Ale aten emələh vi məhat, etuħat yar.

¹¹ Nəħon naluħoh lotoris nəsa aPol togole, lukai len nasoruan ta Likaonia ke, “Nagot gail logəm vi pan hən gidato, logəm vi vanuan.” ¹² Lokis aParnapas hən aSeus mai aPol hən aHermes husur aPol tokel ur nasoruan.* ¹³ Ikad naim nalotuan siSeus vivile hən nabiltivile. Ahai tutumav siSeus esəħar nabuluk ulumən gail lotowan nahorasal van hən nametləkau hən nabiltivile, husur gai mai naluħoh luke letutumav van hən gəlaru.

¹⁴ Avil nəħon ahai pispisul eru, aParnapas mai aPol artosəsəloħ hən natenan, arutar nahurabat səlaru, aromħur van hən naluħoh, arukai ke, ¹⁵ “Lalumən, imabe mətugol nategai? Namrovi vanuan ħai sumən gamito. Namrogəm hən namrħikel na-kel-uri-an tovoi mai gamit hən məħħipair dan natgaleg lotodədəs ləħevi tarhət samito, van hən aGot tovi nəkadun nəmauran. Gai igol nəmav mai nətan mai nətas mai natit ħisi lotosuh len gail.* ¹⁶ Sutuai tia idam hən ke naluħoh hən nəvanuan tiltile gail lotohusur naħisal salit ħisusua.

¹⁷ Naut kəmas natenan, igol nəvanuan ħisi loləboi ləħeris ləboi gai len navoian togole. Eviol hən naus togəm len nəmav, eviol hən nəħanian toħan len nəħon han; igol ke məttopul hən nəħanian mai nələmit topul hən nakemkeman.”

¹⁸ Be naut kəmas artokəmaienan, arusaħi ke idan hən arħigol ke ləħesib hən natutumavan salito.

¹⁹ Beti len nəħon tile naJu galevis logəm len naut a Antiok mai a Ikonium, ale lupair hən nənauan sinaluħoh van hən galito. Lotuħ aPol ke timat ale loliv gargari vivile len nabiltivile husur lunau ke tomat. ²⁰ Be nəħon ahai susur

‡ **13:51:** AGot igol imagenan husur galit lomətahun nasoruan husur aYesu. * **14:12:** ASeus eil a mō hən nagot ħisi silat a Kris, aHermes evi nagot sua tovi ahai pispisul sinagot salit gail. * **14:15:** Exo 20.11; Psa 146.6

gail lotobon il garu hæn aPol, ile mæhat, iyar tælmam van hæn nabiltivile. Pelan han aPol mai aParnapas aroriŋ naut a Listra, arovi Terpe.

APol mai aParnapas arotælmam vi Antiok a Siria

²¹ Arukel na-kel-uri-an tovoi len naut a Terpe ale lusobur logem vi hai susur siYesu gail. Beti arotælmam vi Listra, Ikonium mai Antiok. ²² Arugol ahai susur gail ludaŋ am, arugol lolæŋon ivoi am len nælolito hæn læbeil gægat len nadælomian. Aruke, “Datimasdaŋ bur na-læŋon-isa-an tosobur hæn datbæbis len natohan pipihabælan aGot.” ²³ APol mai aParnapas arutabtabuh len ahaŋut galevis hæn læbeil a mō hæn alat siYesu len naut v̄isusua. Arusor tuŋ, arsəhan, ale aroriŋ galit len navælan Nasuḅ, gai lotoriŋ nælolit lan.

²⁴ Nəboŋ artoyar tur len naut gail a Pisitia, arubar naut a Pamflia. ²⁵ Ale len naut enan, nəboŋ artokel ur nasoruan len nabiltivile Perka tonon, arovi pan vi Attalia bitas. ²⁶ Aroriŋ nabiltivile Attalia, aruwol tælmam vi Antiok. Evi alat siYesu len naut a Antiok lotoriŋ gælaru len navælan aGot mōs nauman artomadhaum vurvuri.

²⁷ Nəboŋ artobar naut a Antiok, arous alat siYesu ei hæn læḅibonḅon, ale arukel ur mai galit natit p̄isi aGot togole len naḅonan sælaru maii. Arukel husur naḅisal aGot togole hæn b̄esəŋav hæn nabopita hæn nadælomian mōs alat ləsavi Ju. ²⁸ Beti arutoh mai ahai susur gail ei ebəlav.

15

Na-tiv-dalusi-an mai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

¹ Alatevis lotovi Ju logem a Jutea vi Antiok. Loŋusan nəvanuan nadælomian gail ei maiegai ke, “Asike læbetiv dalus gamito mættovi lalumian, hum naḅide siMoses, aGot asike ilav kuv gamit dan nəsaan samito.”* ² APol mai aParnapas arusor tas naḅusanan salito ale arusor ḅalḅal mai galito. Na alat siYesu lutabtabuh len aPol mai aParnapas mai galevis am hæn læḅevi Jerusalem hæn læḅisor mai ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō hæn alat siYesu husur naḅusanan enan. ³ Ale alat siYesu losəvat galit vi Jerusalem. Luyar tur len naut gail a Fonia mai a Samaria, ale len nəyaran salito lusor husur nəpairan van hæn aGot silat ləsavi Ju. Na-kel-uri-an enan igol nəvanuan nadælomian gail lukemkem masuḅ. ⁴ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, alat siYesu, ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō luke, “Ivoi,” mai galito. Beti lukel mai alat a Jerusalem natit p̄isi aGot togole len naḅonan salit maii.

⁵ Nəvanuan nadælomian galevis lotovi Farisi gail, lule mæhat, luke, “Alat ləsavi Ju limaskad na-tiv-dalusi-an mai namtimassor tidaŋ mai galito ke, limasgol husur nalo siMoses.”

⁶ Ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō luḅonḅon hæn læḅisor husur natenan. ⁷ Nəboŋ lotosor ḅalḅal sil naten tobəlav, aPita ile mæhat, isor mai galit ke, “Bathudud, mætələboii ke len nəboŋ ta mō aGot itabtabuh len ginau, hum gidat sua, hæn nəḅikel na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju, hæn læḅesəsəlon hani ale dælo mi.* ⁸ AGot toləboi nəlon nəvanuan p̄isi, igol imasil ke tolekis hæn galito, husur ke toviol hæn aNunun mai galito sumian toviol hani mai gidat dattovi Ju.* ⁹ AGot igol ke ləsatile len gidato. Len nadælomian salito igol nælolit iveveu. ¹⁰ Imabe mætsədəm hæn nəsa aGot togole tia? Mətuke nəlon aGot tipaŋpaŋ a? Imabe mætoriŋ na-gol-husur-nalo-an toməlas habat len alat ləsavi Ju, be gidato mai atəmadat gail ta sutuai datodədas datḅevusi? ¹¹ Satimaienan!

* **15:1:** Lev 12.3 * **15:7:** Uman 10.1-43 * **15:8:** Uman 2.4, 10.44

Datoləboii ke len navoian aYesu toviol kəmas həni mai gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəsaan sidato. Eḡitoṽ hən alatenan ləsavi Ju.”

¹² Galit ḡisi len naḡonḡonan ləsasor, losəsəlonḡ nəḡonḡ aParnapas mai aPol artosor husur namerikel gail aGot togol ke arugole len alat ləsavi Ju. ¹³ Nəḡonḡ artosor tononḡ, aJemes isor ike, “Mətesəsəlonḡ hən ginau. ¹⁴ Mitinau gat nəḡonḡ aSimon* tosor vəsvəsai mai gidato, naḡisal nametəkav aGot togole nəḡonḡ togəm təban alat ləsavi Ju, hən ḡilav dan galito naluṽoh sua hən ləḡevi esan səḡon.* ¹⁵ Nasoruan sihai kelkel ur gail inor hən nəsa aSimon Pita tokele, hum lototos nasoruan siGot ke,

¹⁶ “ ‘Len nəḡonḡ enan dereh netəlmam
ale neum təlmam hən naim nətaḡolen siTevit
tomaruḡruḡ,

nəsa tomətartar dereh neum təlmam həni
ale nigole tehun ta mō,

nəpasusan siTevit dereh tegəm vi kiḡ tətəs.

¹⁷⁻¹⁸ Imaienan galit ḡisi am,
nəvanuan naut tiltile gail nahəsagw topat len galito,
dereh leusus kitev ginau hən ləḡeləḡoi ginau.

Nasub aGot togol ke,
nəvanuan gail loləḡoi natgalenan sutuai tia,
gai ekəmaienan.’ ”*

¹⁹ AJemes isor am ke, “Norinḡi timaiegai ke: sadatigol tidanḡ hən alat ləsavi Ju lotopair van hən aGot. ²⁰ Avil gidat datitos naləḡulat van hən galit ḡike, salihan naməḡod lototutumav həni van hən nələḡlab ideh, saligol naitian tosa,† salihan naməḡod lotobaḡis bun navədolon mai salihan o mun nəda.*

²¹ Husur ta sutuai lukel ur nəsa aMoses tosi len navile ḡisi mai loṽuruḡi len naim naḡonḡonan seJu gail len nəSappat ḡisi.”

Naləḡulat napisulan van hən alat ləsavi Ju

²² Beti ahai pispisul gail, alat lotoil a mō mai alat siYesu ḡisi, lusor sabi ke litabtabuh len galit galevis hən ləḡesəvat galito vi Antiok mai aPol mai aParnapas. Losəvat galit eru artoil a mō hən alat siYesu ei. Nahəsalaru aJutas (lokisi hən aParsappas) mai aSilas. ²³ Arulav naləḡulat egai:

Ginamit, ahai pispisul gail, alat lotoil a mō mai alat siYesu, namtutos naləḡulat egai van hən gamit məttovi nəbathudud siYesu mətsavi Ju len naut a Antiok, a Siria mai naprovens Silisia; namtuke “Ivoi!” mai gamito.

²⁴ Namtosəsəlonḡ həni ke ginamit galevis luvan hən gamito, be nədam-həni-an sinamit eḡuer. Lugol gamit nələmit isa mai nənauan samit ebutbutut husur nəsa lotokele. ²⁵ Imaienan ginamit ḡisi namtusor sabi ke namtitabtabuh len nauluḡan galevis hən namḡesəvat galito van hən gamito. Lutah mai aParnapas mai aPol, namttoləmas bun ḡəlaru,

²⁶ artodaḡi hən nəmauran səlaru mōs nahəsən aMasta sidato, aYesu Kristo. ²⁷ Imagenan namtosəvat aJutas mai aSilas hən ḡəlar arḡikel natgalegai mai gamito toḡitoṽ hən namttotosi. ²⁸ ANunun aGot mai ginamito namtukad nənauan esua ke, ivoi ke asike mətovus na-gol-husur-nalo-an toməlas habat, avil nalo galegai tovis ḡai ke: ²⁹ Samtihan naməḡod lototutumav həni van hən nələḡlab ideh, samtihan nəda. Samtihan naməḡod lotobaḡis bun

* **15:14:** Len nasoruan ta Kris ike Simeon, sake aSimon, be evi nauluḡan sua ḡai, aYesu tokisi hən aPita. * **15:14:** Uman 11.1-18 * **15:17-18:** Amo 9.11-12 † **15:20:** AGot idaḡi hən naitian mai asoaḡi gotolah kitin mai ḡai. Lev 18.6-23. * **15:20:** Exo 34.15-17; Lev 17.10-16, 18.6-23

navədolon mai samtigol naitian tosa. Mətbehurur nə-kai-tasi-an galenan, mitigol nəsa tovoi. Enan ηai, pelan.

³⁰ Alat siYesu a Jerusalem losəvat ahai pispisul gail vi Antiok. Nəboη lotobar naut enan, lugol alat siYesu luβonβon ale lulav nalobulat mai galito. ³¹ Nəboη nəvanuan gail lotoβuruj nalobulat enan, lukemkem masuβ husur igol loləηon ivoi am len nəlolito. ³² Ajetas mai aSilas, gəlaru artovi hai kelkel ur, arusor habat hən arβigol alat lotokad nadəlomian ləβeləηon βivoi am len nəlolito mai ləβidaη am. ³³⁻³⁴ Nəboη artotoh len nəmariboη galevis, nəvanuan nadəlomian gail losəvat gəlar təlmam vi Jerusalem len navoian hən arβetəlmam van hən alat lotosəvat gəlar vi Antiok.‡ ³⁵ Be aPol mai aParnapas arutoh len naut a Antiok. Gəlaru mai isoβur am loβusan, lukel ur nasoruan siNasuβ.

aPol mai aParnapas aropəpəhw

³⁶ Husur nəmariboη galevis, aPol isor mai aParnapas ke, “Daretəlmam vi lan nabiltivile pisi dartokel ur nasoruan siNasuβ lan hən darβeris alat lotokad nadəlomian ke lumabe.” ³⁷ AParnapas ike tesəhar aJon lotokisi hən aMak mai gəlaru. ³⁸ Avil aPol idaη ke, husur atenan togam dan gəlaru len naut a Pamfilia ale sətah mai gəlar len nauman, saaresəhari.* ³⁹ Arusor βalβal habat ηa aropəpəhw, ale aParnapas esəhar aMak, aruwol vi Saiprus. ⁴⁰ Be aPol ilekis len aSilas, ale nəboη ahai susur gail lotoriηi len navəlan aGot, eriη naut enan. ⁴¹ APol mai aSilas aruyar tur len naut gail a Siria mai naprovens Silisia, arugol alat siYesu gail ludaη am.

16

aTimoti itah mai aPol mai aSilas

¹ APol iyar van vəbar naut a Terpe mai a Listra. Len naut a Listra ikad ahai susur sua nahəsan aTimoti, anan evi Ju tokad nadəlomian, be atəman evi uleKris. ² Alat lotokad nadəlomian len naut a Listra mai a Ikonium luke gai evi vanuan tovoi. ³ APol ike aTimoti titah maii len nəyaran san, ale esəhari hən βetiv dalusi bathut naJu gail lotosuh len naut galenan, husur galit pisi loləboii ke atəman evi uleKris. ⁴ Len nə-yar-tur-an salito len nabiltivile gail, lukel mai alatenan nə-kai-tasi-an hən ləβigol husuri, nə-kai-tasi-an ahai pispisul gail mai alat lotoil a mo len naut a Jerusalem lotodaη həni. ⁵ Imagenan alat siYesu len naut gail ludaη am len nadəlomian salito mai logəm lusobur am len nəmariboη vīsusua.

Len naut a Troas aPol eris na-kəta-risi-an sua

⁶ Pol galito luyar tur len naut gail a Frijia mai a Kalatia husur aNunun aGot ekəkol hən naβisal hən ləβikel ur nasoruan len naprovens Asia. ⁷ Nəboη lotobar naut a Misia, lugol risi ke levi lan naprovens Pitinia be aNunun aYesu ipon gol galito. ⁸ Na luyar tur naut gail a Misia, lovi pan vi Troas bitas. ⁹ Len mariug aPol eris na-kəta-risi-an togəm len nəmav. Ikad auleMasetonia toil ηiri ke, “Gegəm vi Masetonia hən gəβevi tarhət sinamito.” ¹⁰ Nəboη toris na-kəta-risi-an tonəη, vəha-sua ηai eutaut hən namtβevi Masetonia husur inau səhoti ke aGot ike namtikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galit ei.

Nəpairan van hən aGot seLitia

¹¹ Nəboη namttoriη naut a Troas, namtuwol inor vi lan naholoul Samotras. Pelan han namtuvahut len naut a Neaβolis. ¹² Namtoriη naut enan, namtuyar vi Filippi, alat a Rom lotoum həni vatoh lan. Evi nabiltivile sua toil

‡ **15:33-34:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: 34 Be aSilas ike titoh ei. * **15:38:** Uman 13.13

a mō len naprovens Masetonia. Namtutoh ei len nēmaribon̄ galevis. ¹³ Len nēsappat namtovivile metlākau hēn navile tarhēt hēn nawisel. Namtunau ke ikad naut hēn na-sor-tuŵ-an ei, ale namtobētah, namtusor mai alatpēhāvut lotobon̄bon̄ ei. ¹⁴ Ikad apēhāvut sua, nahēsan aLitia, tolotu hēn aGot, tosēsəlon̄ hēn ginamito. Evi tob̄taTiatira toṗur hēn nēkaliko tobon̄bon̄. Nasuḅ eḅur nēlon̄ hēn ḅesēsəlon̄ husur nēsa aPol tokele. ¹⁵ Nēbon̄ gai mai alat lototoh maii lotobaptais tonon̄, eus ginamit ke, “Mētḅisaḅ sēhoti ke notodəlom kitin len Nasuḅ, mētegəm hēn mētḅitoh len naim sagw.” Ale igol ke namtudam̄ hēni.

APol mai aSilas len naim bēban̄jis

¹⁶ Len nēbon̄ sua namtovi lan naut na-sor-tuŵ-an enan ale natəbarehreh sua tovi slev, ebubur mai ginamito. Gai ikad natəmat togol ke, ikel ur nēsa ḅevisi. Imagenan alat lotokad naslev enan lulav nēvat isəḅur lan. ¹⁷ Alitenan ehusr aPol mai ginamito, ikaikai ke, “Lalum̄an galegai lovi slev siGot toyalyal buni. Lukel uri mai gamito naṗisal hēn nē-lav-kuvi-an dan nēsaan samito.” ¹⁸ Ehis iimagenan len nēbon̄ tosəḅur. Be igol nēlon̄ aPol ipaṗpaṗ, ipair van hēni, ikel mai natəmat ke, “Nukele idaṗ mai gaiug len nahēsan aYesu Kristo, gimakuv dani.” Vəha-sua ṗai imakuv. ¹⁹ Be nēbon̄ alat lotokad naslev enan lotoləḅoii ke alitenan edədās ḅilav nēvat ideh am mōs galito, lutah gat aPol mai aSilas, liv gargar gəlaru vi lan nēmaket hēn ləḅeriṗ gəlaru len nēhon̄ alat lotoil a mō len nabiltivile. ²⁰ Nēbon̄ lotosəhar gəlaru van hēn nabiltimatsistret gail, luke, “Alaruegai arugol nē-ḅal-taṗtaṗor-an len nabiltivile sidato. Arovi uleJutea, ²¹ ale arukel ur naṗide gail nalo sidat toke sanor hēn datḅidam̄ hēni mai datḅehusuri, husur datovi uleRom gail.”

²² Naluṗoh am lomətahun gəlaru ale nabiltimatsistret gail lukel mai nasoltia ke, litar sil nahurabat səlaru ale ṗas gəlaru. ²³ Nēbon̄ lotoṗas gəlaru vəha-səḅur, lubar hēn gəlar len naim bēban̄jis. Ale lukele hēn naulum̄an hēn naim bēban̄jis ke tekətkəta kəkol gat gəlaru. ²⁴ Igol nēsa lotokele, eriṗ gəlaru len narum̄ lohoim buni ale ibaṗjis gat narielaru len nēhai.*

²⁵ Tubloh len mariug aPol mai aSilas arusor tuŵ mai arokəkai hēn nēḅe gail van hēn aGot, ale alat lotosuh len naim bēban̄jis losēsəlon̄ hēn gəlaru. ²⁶ Losəhoṗut, nadu todaṗ ekur hēn nēpaudesen hēn naim bēban̄jis. Vəha-sua ṗai nabopita gail losəṗav ale natsen salit ṗisi lumaruḅ. ²⁷ Nēbon̄ naulum̄an hēn naim bēban̄jis tolele, toris nabopita lotosəṗav, eliv kuv nabiltiḅu san hēn ḅisar bun gai gabag, husur inau ke alat lotosuh ei lugam yav tia. ²⁸ Be aPol ikai habat ke, “Sagisar gaiug! Gidat ṗisi datosuh gegai.”

²⁹ Naulum̄an enan eus nam̄ial, igam lohoim, ale ipab, etəḅedur bathurien aPol mai aSilas. ³⁰ Beti esəhar gəlaru vivile, eus gəlar ke, “Nasuḅ gəlaru, nigol nēsa hēn asike nēḅipanis sil nēsaan sagw?”

³¹ Arusor vari ke, “Gikad nadəlomian len Nasuḅ aYesu ale dereh tilav kuv gaiug dan nēsaan sam̄. Imagenan hēn alat lotosuh len naim sam̄ am.”

³² Ale arukel nasoruan siNasuḅ mai atenan, mai alat lotosuh len naim san. ³³ Len namityal enan len mariug, ekəkas nahurhubelaru tomaṗulṗul, beti gai mai nēbathudud san lubaptais. ³⁴ Esəhar gəlaru vi lohoim ale eriṗ nēhanian a mō hēn gəlaru ale gai mai galit ṗisi lotosuh maii lukemkem masuṗ bathut nadəlomian lotomadhakade len aGot.

³⁵ Len naut tolan nēmatsistret gail losəvat alipah gail hēn ləḅike, “Sah ruḅat alaruenan arivan.”

* **16:24:** Nēhai enan ikad nahudhut eru tokad naintses tarhəte, nalok tarhəte, mai ikad naḅur gail lan, narien nēvanuan tosiriv len gail.

³⁶ Ale naulumān hən naim bəbañis ikel mai aPol ke, “Nəmətsistret gail lopusul ke nəberubat gaməru. Imagenan məroləboi mərbəriñ naut egai. Mirivan mədau.”

³⁷ Avil aPol ikel mai alipah gail ke, “Lobilas ginaməru len nəhon nəvanuan gail be ləsakot hən ginaməru. Naut kəmas namrovi uleRom, lubar hən ginaməru len naim bəbañis. Galit lunau ke lesəvat ginaməru vi tut hən ke nəvanuan gail asike ləbeləboii a? Aoa! Ivoi ke galit səbolit m̄au legəm səhar kuv ginaməru.”*

³⁸ Alipah gail lukel ur nasoruan enan mai nəmətsistret gail. Lomətahw nəboñ lotosəsəloñ hən ke gəlaru artovi uleRom. ³⁹ Nə luvan vaus gəlaru ke saarinau gat nəsa lotogol tosa hən gəlaru. Beti losəhar gəlaru vivile ale lous gəlaru hən arberij nabiltivile enan. ⁴⁰ Nəboñ artoriñ naim bəbañis, arovi lan naim seLitia, ale nəboñ artoris nəvanuan nadəlomian gail, arugol loləñon ivoi am len nəlolito, beti aruvan.

17

APol mai aSilas len naut a Tessalonika

¹ Nəboñ aPol galit lotoyar tur len naut a Amfiḡolis mai a Aḡollonia, lubar naut a Tessalonika, naut enan tokad naim nəbonḡonan seJu gail. ² Sumān naḡide san, aPol eḡis lan ale len nəSappat itor ikel ur mai galito nəsa natosian siGot tokele. ³ Isor vahvah mai galito hən beḡusan len natosian siGot ke, aKriso, aGot totabtabuh lan imasləñon isa vəmat mai imasle məhat dan nəmatan. Ale aPol ike, “AYesu egaii notokel uri mai gamito, evi aKriso boh.”

⁴ Galit galevis lodəlom nəsa aPol tokele ale luḡon mai aPol mai aSilas. Isoḡur am lutah mai gəlaru: alat a Kris lotolotu hən aGot, mai alatpəhaḡut lotoil a m̄o len nabiltivile enan.

⁵ Be nəJu ləsədəlom nasoruan siPol lutabulol bulos gəlaru, ale losəhar naulumān galevis lotosa dan nəmaket, lugol nəvanuan gail loluḡoh hən ləḡibal taḡtaḡor, mədas natit gail len nabiltivile enan. Loḡur van hən naim siJason hən ləḡidoñ aPol mai aSilas hən ləḡipat kuv gəlaru vivile van hən naluḡoh.

⁶ Nəboñ ləsəsəḡ gəlaru, loliv gargar aJason mai nəvanuan nadəlomian gail tile van hən alat lotoil a m̄o len nabiltivile enan. Lukai habat ke, “Nəvanuan galegai lotomədas naut ḡisi, gagai logəm gegai. ⁷ Ale Jason egai ehəhaḡur hən lototoh lohoim san. Galit ḡisi loḡur kotov nalo seSisa a Rom, luke ikad nakiñ tile, nahəsən aYesu!”

⁸ Nəboñ naluḡoh mai alat lotoil a m̄o lotosəsəloñ hən natgalenan, lodədarḡabu masuḡ. ⁹ Imagenan lugol ke aJason mai nəvanuan nadəlomian gail lulav nəvat mai galito hum na-kel-gati-an ke asike lomədas naut tətəs am, ale loriñ galito luvan.

APol mai aSilas len naut a Perea

¹⁰ Len mariug enan ḡai nəvanuan nadəlomian gail losəvat aPol mai aSilas vi Perea. Nəboñ artobar naut enan aroḡis len naim nəbonḡonan seJu gail.

¹¹ Len nəḡoruan salito, alat a Perea lohəhaḡur hən ləḡesəsədariñ səhor alat a Tessalonika. Loləñon masuḡ hən ləḡesəsəloñ hən nasoruan. Len nəboñ ḡisi lobunus tas natosian siGot hən ləḡisəḡi ke aPol tokitin o sakitin. ¹² Imagenan galit lusəḡur lodəlom nasoruan siGot; galevis lotovi toḡtaKris lotoḡat nəhes mai auleKris isoḡur. ¹³ Be nəboñ nəJu gail len naut a Tessalonika lotosəsəloñ ləboii ke aPol tokel ur nasoruan siGot mai alat a Perea, luvan ei ale lusor tas aPol len naluḡoh, gol nəlol paḡpaḡ mai nabiltidədarḡabuan len navile

* 16:37: Uman 22.25-29, 23.27

enan. ¹⁴ Beti vøha-sua ñai nøvanuan nadølomian gail losøvat aPol vi tut, vi lau len nabitass, be aSilas mai aTimoti arutoh. ¹⁵ Alat lotosøhar aPol luyar maii vøbar naut a Atens ale nøboñ lototølmam, lulav napisulan siPol ke, aSilas mai aTimoti aregøm tah mai aPol tutut.

Len naut a Atens

¹⁶ Nøboñ aPol totoh vir gølaru len naut a Atens, nølon isa bathut eris ke nabiltivile epul høn nølablab tiltile lotolotu høni. ¹⁷ Ña isor vahvah len naim nabønbonan mai naJu gail mai alat læsavi Ju lotolotlotu høn aGot. Ale len nøboñ pisi len nømaket ihol mai alat lototoh ei. ¹⁸ Ahai pusan gail, lotokis galit høn Epikurian* mai Stoik†, lusor levlev mai aPol. Galevis luke, “Ategai tosor tavgav, gai ike tikel nøsa?” Galevis am luke, “Esuman tovi ulumnan nakel-uri-an høn nagot dattotøtan høn gail.” (Løkømaienan husur ikel ur aYesu mai na-le-møhat-an dan nømatan.) ¹⁹ Ña losøhar aPol van høn nøkaunsel høn nøAreopakus.‡ Nømatistret gail lotobøtah lan lousi ke, “Namtuke namteløboi naþusanan veveu gotokel uri. ²⁰ Namtosøsøloñ høn natgalevis lototile masuŧ ale namtuke namteløboi namilelito.” ²¹ Alat a Atens mai nametbos gail lototoh ei, lusorsor husur mai losøsøloñ tabtab høn nønauan ideh toveveu.

²² Beti aPol eil rivuh høn nøAreopakus ike, “Alat a Atens, noris ke, mættonau masuŧ høn nalotuan van høn nagot samit gail. ²³ Husur nøboñ notoyar tur len naut egai, nokøta bonus natit mættolelu høn gail. Ale nusab nømel tutumavan sua tokad natosian lan. Ike, ‘Van høn Nagot Datsaløboii.’ Nøsa mættolelu høn be møtsaløboii, ategai nikel uri mai gamito. ²⁴ AGot togol navile a pan mai natit pisi lan, atenan tovi Nasub høn nømav mai navile a pan, gai satoh len naim nalotuan nøvanuan lotoum høn gail. ²⁵ Mai nøvanuan gail læsaløboi læbevi tarhøt san husur gai søpar titideh bathut gai søbon eviol mai nøvanuan pisi høn nømauran, nasuñavñavan mai natit pisi am. § ²⁶ Len nøvanuan esua ñai igol naluŧoh pisi høn nøvanuan tiltile gail, høn læbitoh len navile a pan kavkav. Ale eriñ gat nøboñ høn natohan salito mai naut a im salito. ²⁷ Igol natgalenan høn læbiyar kitev aGot, mai hum ma læbitanñan kitevi ale sabi, naut kømas ke satoh a tut dan gidat visusua. ²⁸ Bathut

“ ‘Len gai datukad nømauran,
datugol natideh dattogole mai datukad natohan.’

Hum galevis silat lototos nøbe samito luke,

“ ‘Gidat am datovi natun gail.’

²⁹ Imagenan, husur ke dattovi anatan aGot gail, sadatinau ke esuman nølablab høn nagol, nasilva o nøvat mot, nølablab nøvanuan toum høn len namitisau mai nønauan san. ³⁰ A mño aGot søpansem alat lototøtan høn nakitinan husuri. Ehum tokøta søhor natøtanen enan. Be len nøboñ ta damøñai van, isor idanñ mai nøvanuan pisi len naut pisi ke, lipair dan nøsaan salito. ³¹ Bathut aGot ilekis høn nøboñ tia høn ke, len nanoran gai dereh tikot høn nøvanuan pisi len navile a pan. AGot gatotabtabuh len avan sua høn bikot høn galito. Ale igol avan enan iparpar nøboñ togol tole møhat dan nømatan.”

³² Nøboñ lotosøsøloñ høn aPol tosor husur na-le-møhat-an dan nømatan, galevis lusor vilesi, luman sili, be galevis am luke, “Namtuke namtesøsøloñ høn gaiug tøtas husur natanen.”

* **17:18:** Epikurian gail lodølomi ke, nømauran ipat møs nahøhañuran, ale bikad nagot ideh, nøvanuan lovi ut kømas høn galito. † **17:18:** Stoik gail lodølomi ke, nøvanuan ñai ikad nønauan tonor høn bekøta tøban gai søbon. Lunau ke, got evi natit pisi len navile a pan ale nøvanuan pisi mai natit pisi lopitpitoŧ. ‡ **17:19:** NøAreopakus evi nañehuh sua tokad nahøsan nagot høn nøbalan salito mai lokis nømatistret gail lotobøtah len nøkaunsel nøAreopakus am. § **17:25:** Høn naves 24-25, ris 1Ki 8.27; Isa 42.5; Uman 7.48

³³ Imagenan aPol erinj galito. ³⁴ Be galit galevis lutah maii, ale lukad nadəlomian len aYesu: ikad aTionisius, tobətah len nəAreopakus; apəhaʋut sua, nahəsan aTamaris, mai nəvanuan galevis am.

18

APol len naut a Korint

¹ Husur nəboŋ enan aPol erinj naut a Athens, evi Korint. ² Len naut enan ebubur mai naJu sua, nahəsan aAkwila tovi ulePontus. Gai imadhagəm a Itali mai asoan, aPrisilla, husur Klautius Sisa ikai hən naJu gail ke leriŋ naut a Rom. APol ia ris gəlaru, ³ ale bathut nauman san inor hən səlaru, itoh mai gəlaru ale loum ʔonʔon. Galit ʔisi losəsod im nətaʔolen. ⁴ Len nəSappat ʔisi isor vahvah len naim nəʔonʔonan seJu hən ʔigol naJu gail mai alat a Kris leləboi səhot nakitinan husur aYesu.

⁵ Nəboŋ aSilas mai aTimoti artogəm len naprovens Masetonia tah mai aPol a Korint, aPol igol tabtab hən na-kel-uri-an ʔai, ikel uri mai naJu gail ke, aYesu evi aKris to, aGot totabtabuh lan. ⁶ Nəboŋ lotomətahun aPol, sor mēdas nahəsan, aPol ekur hən nahurabat san hən ʔimasil ke, aGot sahəhaʋur hən galito, ike, “Nəsa ʔevisi hən gamito tipat len gamito! Asike ipat len ginau am. Gagai van nivan hən alat ləsavi Ju.”* ⁷ Beti erinj naim nəʔonʔonan enan vi lan naim seTitius Justus, tolotu hən aGot; naim san ipat tarhət naim nəʔonʔonan seJu.* ⁸ AKrispus, toil a mō hən naim nəʔonʔonan, ikad nadəlomian len Nasuʔ aYesu, gai mai alat lototoh maii. Isoʔur len naut a Korint lotosəsəloŋ hən nasoruan siPol, lodəlom na-kel-uri-an tovoi ale lubaptais. ⁹ Len nalenmariug sua Nasuʔ isor mai aPol len na-kəta-risi-an sua ke, “Sagemətahw, be gisor, sagipat ʔutʔut; ¹⁰ bathut nutoh mai gaiug. Ale səkad avan ideh hən ʔemēdas gaiug hən ʔigol gəʔikad nasənahən, husur nəvanuan isoʔur len nəʔiltivile egai lovi esagw.” ¹¹ Ale itoh ei nasihau esua mai nahəbati eməlevtes, eʋusan galito hən nasoruan siGot.

¹² Nəboŋ aKallio tovi gavna len naprovens Akaia, naJu gail luʔon, lutah gat aPol, ale lukot həni. ¹³ Luke, “Ategai italtal hən nəvanuan gail hən ləʔilotu hən aGot len naʋide sanor hən nalo.”† ¹⁴ APol esəŋav hən nabuŋon hən ʔisor be aKallio isor kəkol həni, ikel mai naJu gail ke, “Gamit mətətasor husur nəsaban ideh o natit tosa togole, tanor hən nəʔesəsəloŋ hən na-sor-tasi-an samit mətətovi Ju. ¹⁵ Avil husur ke nəbathut na-sor-ʔalʔal-an evi nasoruan gail mai nəhes gail mai nalo samito, gamit māu mitigole tinor, husur ginau nomətahun nəʔevi nəmatsistret hən natgalenan.” ¹⁶ Ale igol ke nəvanuan nakotan lohut galit dan nakotan. ¹⁷ Beti galit ʔisi lutah gat aSostenes toil a mō hən naim nəʔonʔonan seJu ale luʋasi a mō hən nakotan, be aKallio sənau masuʋ hən natgalenan.

APol etəlmam vi Antiok

¹⁸ APol itoh ebəlav kəkereh a Korint. Beti esudəlaŋ nəvanuan nadəlomian gail ei, ale iwol vi Siria mai alarmisoan, aPrisilla mai aAkwila. Len naut a Kenkrea esir ʔis navurun husur na-kel-gati-an sua san tokele mai aGot. ¹⁹ Nəboŋ lotobar naut a Efesus, aPol erinj gəlar ei be gai səʔon eʔis len naim nəʔonʔonan seJu hən ʔisor levlev mai naJu gail. ²⁰ Nəboŋ lotousi hən ʔitoh kəkereh am, sədaŋ. ²¹ Be nəboŋ tosudəlaŋ galito tonon ike, “AGot ʔeləŋoni dereh netəlmam van hən gamito.” Beti iwol dan naut a Efesus. ²² Ale nəboŋ tomariŋ len naut a Sisarea, evi məhat vi Jerusalem, ike, “Ivoi,” mai alat siYesu

* **18:6:** Uman 13.51 * **18:7:** Titius Justus: natosian galevis ta sutuai luke Titus. † **18:13:** Nalo silat a Rom idam hən nalotuan silat lotovi Ju, be luke aPol toʔusan hən nalotuan tile, nalo silat a Rom sədaŋ həni.

ei, ale evi pan vi Antiok. ²³ Nəboŋ totoh ei ebəlav kəkereh, ivan tətəs, iyar tur len naut gail a Kalatia mai a Frijia hən biŋol ahai susur p̄isi, ludan̄ am.

AAp̄ollos ikel ur nasoruan siGot

²⁴ NaJu sua tovi aule Aleksadria egəm vi lan naut a Efesus, nahəsən aAp̄ollos. Evi naulum̄an tokad namitisau hən biŋol nasoran bihol, ale eləboi bun natosian siGot. ²⁵ Atenan esəsəlon̄ ləboi naḫisal siNasuḫ tia, ale nəlon idan̄ hən tosor mai p̄usan tonor husur aYesu, be eləboi nəbaptaisan siJon ŋai. ²⁶ Etub̄at hən nasoran len naim naḫonḫonan seJu, namətahwan eḫuer. Be nəboŋ aPrisilla mai aAkwila artosəsəlon̄ həni, aruser mai gai səḫon, aruser vahvah hən naḫisal siGot tonor am maii. ²⁷ Nəboŋ toke tevi lan naprovens Akaia, nəvanuan nadələmian gail lugol eləŋon ivoi am len nəlon, ale lutos nalobulat van hən ahai susur gail ei ke, lehəhaḫur hən nagəmaian san. Nəboŋ tobar naut a Akaia evi tarhət habat silat lotokad nadələmian bathut navoian aGot toviol kəmas həni. ²⁸ Len nəhon nəvanuan p̄isi, len natosian siGot, isor idan̄, ḫusani ke naJu gail lusab, be aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

19

APol len nabiltivile Efesus

¹ Nəboŋ aAp̄ollos totoh len naut a Korint, aPol iyar tur len naut gail a ut vəbar naut a Efesus. Isaḫ ahai susur galevis ei, ² ale eus galit ke, “Mətukad aNunun aGot nəboŋ məttoŋəm vi vanuan nadələmian a?” Lusor vari ke, “Ao, biŋkad aNunun aGot, namtsasəsəlon̄ hən natideh husuri.” ³ Beti aPol eus ke, “Mətukad nəbaptaisan tomabe?” Lusor vari ke, “Nəbaptaisan siJon.” ⁴ Ale aPol ike, “Nəbaptaisan siJon evi nəbaptaisan hən nəpairan dan nəsaan. AJon ikel mai nəvanuan gail ke, lerin̄ nəlolit len ategaii ḫehusuri. AJon isor husur aYesu.”* ⁵ Nəboŋ lotosəsəlon̄ hən nasoruan enan, lubaptais len nahəsən Nasuḫ aYesu. ⁶ Ale nəboŋ aPol torin̄ navəlan gəlar len galit ḫisusua tonon̄, aNunun aGot eḫis len galito, ale lusor len nasoruan tiltile mai lukel ur nəsa aGot tokel mai galito. ⁷ Galit p̄isi lovi 12.

⁸ APol eḫis len naim naḫonḫonan seJu ale len nahəbati itor isor ei namətahwan eḫuer. Isor levlev mai isor vahvah husur natohan pipihəlan aGot. ⁹ Be nəboŋ galevis lotohaihai, ləsədəlon̄, lotosor isa hən naḫisal siNasuḫ van hən naḫonḫonan, aPol erin̄ galito. Esəhar ahai susur gail maii, ale isor levlev akis len naim namitisau seTirannus. ¹⁰ Imagenan tabtab len nasihau eru hən ke, galit p̄isi lototoh len naprovens Asia, naJu gail mai alat a Kris p̄isi, losəsəlon̄ hən nasoruan siNasuḫ.

Anatun aSkeva gail

¹¹ Len navəlan aPol aGot igol namerikel gail sahan togolgole akis. ¹² Natuhtaol o nahurabat gail lotobar aPol, nəboŋ lotolav gail mai alat lotoməsah, lumaur, mai nanunun nəmargobut gail lumakuv. ¹³ Beti naJu galevis lotoyar titau hən ləḫehut nanunun tosa gail, lukel ris nahəsən Nasuḫ aYesu van hən alat lotokad nanunun nəmargobut gail ke, “Len nahəsən aYesu, aPol tokel uri, gimakuv!” ¹⁴ Ikad abiltihai tutumav tovi Ju, nahəsən aSkeva, tokad anatun ulum̄an toməlevru togol magenan həni. ¹⁵ Avil nəboŋ lotogole, nanunun nəmargobut isor var galit ke, “Noləboi aYesu! Nəsətətan hən aPol, avil gamit ase?” ¹⁶ Beti naulum̄an tokad nanunun nəmargobut emələh van hən galito, idan̄ masuḫ, esəhor galito gol ke lugam dan naim enan ḫurmalmal mai nəda halit isel. ¹⁷ Nəboŋ alat lototoh a Efesus, naJu gail mai alat a Kris

* **19:4:** Mat 3.11; Mak 1.4, 7-8; Luk 3.4, 16; Jon 1.26-27

ṗisi, lotosəsəlonḡ ləboi natenan, galit ṗisi lumanḡmanḡ lan ale loputsan nahəsən Nasuḅ aYesu. ¹⁸ Galit lusobur lotogəm vi vanuan nadəlomian, lusor təvah, lukel vəhot nəsa tosa lotogole. ¹⁹ Galit galevis lotogolḡol nabehi a mō, lusah tuan nalobulat na-golḡol-behi-an salit gail, ale lopəḡas ṗisi len nəhon nəvanuan gail. Lətake lətaṗur hən nalobulat gail, nəvat halit tavi nakoin nasilva tavi 50,000. ²⁰ Len nəvide tomagenan aGot eṽusan nədaḡan san, ḡa nəvanuan lusobur am losəsəlonḡ hən nasoruan siNasuḅ tobar nəlolit am.

Naluṽoh iḅal taviṽor; mədəs natit gail

²¹ Nəboḡ natgalenan lotonḡ, len nanunun aPol inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia mai aAkaia vi Jerusalem. Ike, “Nəboḡ nəḅivan ei ḅinḡ nimasvi Rom am.” ²² ḡa esəvat nəvanuan na-vi-tarḡəte-an san eru, aTimoti mai aErastus vi Masetonia, be gai səḅon itoh ebəlav kəkereh am len naprovens Asia.

²³ Len nəboḡ enan, len nabiltivile Efesus ikad nabiltiḅalan tomədəs alat lotohusur naṗisal siNasuḅ. ²⁴ Ikad naulumḡan sual ei, nahəsən aTemetrius toum hən natuhləlab hən naim nalotuan siArtemis hən nasilva. Eliv nəvat isobur mōs alat lotoum len nasilva. ²⁵ Iḡol esan gail luḅonḅon mai alat lotoum len nasilva am, ale ike, “Lalumḡan, mətələḅoii ke dattolav nəvat tosoḅur len nabisnis egai. ²⁶ Mətoris ləḅoii, mətəsəsəlonḡ ləḅoii ke, savi geg a Efesus səḅon ḡai, be len pəpadaḡ hən naprovens Asia kavkav, atenan, aPol, esəhar nəvanuan isobur. Egəras galit ke nagot gail, nəvanuan lotoum həni, ləsavi got kitin. ²⁷ Ehum nəhes hən nauman sidato ḅegəm ḅisa, mai len nənauan salit ṗisi ehun naim nalotuan siArtemis, nagot tovi pəḡaṽut toyalyal, ḅegəm vi ut kəmas. Alitenan, nəyalyalan san dereh timasig len nənauan silat a Asia mai navile a pan lotolotu həni!”

²⁸ Nəboḡ lotosəsəlonḡ həni, nəlolit ipaḡpaḡ masuṽ, lukai habat ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” ²⁹ Sədareh nabiltivile enan epul hən nadədarḡaḅuan mai nəlol paḡpaḡ. Naluṽoh lomur vi lan naut hən nabiltiḅonḅonan, loliv gargar aKaius mai aAristarkus, auleMasetonia ḡəlaru artoyar mai aPol. ³⁰ Be nəboḡ aPol toke tivan hən ḅisor mai naluṽoh, aḡai susur gail lomətahusi. ³¹ Beti galevis am, lotoil a mō len naprovens Asia, lotoləmas aPol, lopolisul van həni ke, satevi lan nabiltiḅonḅonan. ³² Len naut enan galevis lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsua tile am husur naḅonḅonan edədarḡaḅu, ale isobur ləsələḅoii ke naḅonḅonan salit mōs nəsa. ³³ NaJu gail lorusan aAleksada vi mō ale galevis len naluṽoh lukel maii hən nəsa ḅikele. Beti eḅil hən navəlan hən ləḅemədau hən ḅisor ḡol gai gabag. ³⁴ Nəboḡ naluṽoh lotokəta ləḅoii ke aAleksada tovi Ju, lomətahuni, luḅon hən lotokai ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” Imaienan hən nəḡaua toru.

³⁵ Nəboḡ aklak hən nabiltivile tosor ṽəḡvəḡ naluṽoh hən ləḅemədau ike, “Lalumḡan a Efesus, nəvanuan ṗisi loləḅoii ke nabiltivile Efesus ekətkəta təban naim nalotuan siArtemis toyalyal mai nəvat mot san toteh dan nəmav. ³⁶ Husur ke səkad avan ideh hən ḅike natgalenan ləsakitin, mətemədau, samtigol natit tomelmel. ³⁷ Mətəsəḡar alaruenan ḡəm gegai be arsavi vanuan navənvənan ḡəlaru hən naim nalotuan mai arsasəvar nagot pəḡaṽut sidato. ³⁸ ATemetrius mai alat lotoum len nasilva maii ləḅisor mətahun avan ideh, nakotan gail losəḡav, ikad nəmatsistret gail; ivoi ke lerinḡ nakoblenan salito len nakotan galen ideh. ³⁹ Məḅələḡon natideh am, datiḅonḅon tivoi hum nalo tokele, hən datḅigole tinor. ⁴⁰ Husur nəsa tovisi daməḡai, hum ma alat a Rom ləḅisor tas gidato husur na-ḅonḅon-ḅunoh-an sidato toṗerḡado, bathut savi mōs natideh.” ⁴¹ Nəboḡ tokəmaienan tonḡ, esəvat galit ke livan.

20

APol evi Masetonia beti evi Kris

¹ Nəboŋ nəwalan hən nadədarŋabuan enan tonon, aPol ekis ahai susur gail gəmai. Nəboŋ togol lotoləŋon tovoi am len nəlolito, esudəlaŋ galito ale evi Masetonia. ² Iyar tur len naut gail a Masetonia, isor habat mai nəvanuan nadəlomian gail ei gol loləŋon ivoi am len nəlolito. Beti ibar naut a Kris. ³ Itoh ei hən nahəbati itor. APol eutaut hən biwol vi Siria nəboŋ tosəsəlon həni ke tokad na-sor-utaut-an seju lotovi enemi san gail hən ləbəmədasi. Imagenan egəgel hən nənauan san, inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia vi Siria. ⁴ Nəvanuan galevis lutah mai aPol, ikad aSopata tovi anatun aPirrhus ta Perea, aAristarkus mai aSekudus ta Tessalonika, aKaius ta Terpe, aTimoti mai alaruevis ta Asia, aTikikus mai aTrofimius. ⁵ Alatenan lotovan a mo lutoh vir ginamito len naut a Troas. ⁶ Husur nəboŋ hən Nəhanan hən nabəta səkad nays lan, namtorin naut a Filippi, namtuwol vi Troas len nəmariboŋ erim. Namtuŋon tətəs mai galito ale namtutoh ei nawik esua.

Naməkot siPol a Troas

⁷ Len nəmariboŋ nametəkav hən nawik, namtuŋon mai nəvanuan nadəlomian gail hən namtbihan ŋonŋon. APol isor van hən galito vəbar tubloh len mariug husur pelan han dereh tivan. ⁸ Len narum a məhat namttoŋonŋon lan, ikad namial isoŋur. ⁹ Amantuhmar sua, nahəsən aEutikus, ebətah len natuhbopita tosəŋav. Ale nəboŋ aPol tosorsor van, namətan atenan inoŋ van vəbar ipat buŋbuŋol, iteh dan naim nastori totor vi pan. Nəboŋ lotopat risi lusabi ke tomat. ¹⁰ Be aPol evi pan, ipat husuri, erin navəlan garu lan, ale ike, “Samtinau masuŋ həni, imaur tia!” ¹¹ Beti galit pisi lotəlmam vi məhat, aPol ilav nabəta, eŋuri ale luhan ŋonŋon həni. Nəboŋ lotohani tonon, aPol isor tətəs vəbar nəmav topitau, ale ivan. ¹² Beti galit losəhar nəmantuhmar tomaur vahim. Loləŋon ivoi habat am len nəlolito.

Nəyaran a Troas vi Miletus

¹³ Namtovi mo vi lan nəwag wol ale namtuwol vi Assos hən namtbəusan aPol ei husur isor utaut maienan hən biyar vi Assos len tan səŋon. ¹⁴ Nəboŋ tobubur mai ginamito len naut a Assos, namtousani ale namtuwol vi Mitilin. ¹⁵ Pelan han namtorin naut enan, namtuwol van salsal a tut hən naholoul Kios. Pelan han am namtubar naholoul Samos ale pelan tətəs am namtubar navile a Miletus. ¹⁶ APol ike tiwol tukot a Efesus hən asike bitoh bəbəlav len naprovens Asia, husur etutut hən ke hum ma bihar naut a Jerusalem a tahw hən nəboŋ hən naPentikost.

APol esudəlaŋ alat lotoil a mo siYesu a Efesus

¹⁷ Len naut a Miletus episul vi Efesus, eus ke alat lotoil a mo silat siYesu ei legəm risi. ¹⁸ Nəboŋ lotogəm həni ikel mai galit ke, “Mətoləboi nəvide hən nəmauran sagw len nəboŋ metəkav notobar naprovens Asia, ale nototah mai gamit len natohan sagw ei kavkav. ¹⁹ Noum siNasub. Len na-ləŋon-isa-an sagw, nəlogw eməda, nəsəna ginau, namətarur sagw isel, be nudaŋ ŋuri naut kəmas natit pisi tosa naJu gail lotogole nəboŋ lotosor utaut hən ləbəmədəs ginau. ²⁰ Nəsətəgau gat natideh bəvi tarhət samito, nusor vəhot na-kel-uri-an tovoi, noŋusan gamito len nəhon nəvanuan pisi mai len naim viususua. ²¹ Nukel puli mai naJu gail mai alat a Kris ke lipair māu dan nəsaan van hən aGot, ale lərin nəlolit māu len aYesu, aMasta sidato.

²² “Gagai aNunun aGot italtal hən ke, ginau nəbəvi Jerusalem naut kəmas ke nəsaləboi nəsa bəvisi hən ginau ei. ²³ Noləboii ŋai ke, len navile pisi notovi

lan aNunun aGot ikel nalələgauan mai ginau ke, nəvanuan gail dereh lerin ginau len naim bəbañis mai ligol ginau neləjon tisa masuṽ.* ²⁴ Avil nunau ke nəmauran sagw evi ut kəmas hən ginau. Noləjon ɲai ke nibar nagilen nəgaman sagw, ale um vurvur nauman Nasuḅ aYesu tolavi mai ginau, ke, nikel kot nanel-uri-an tovoi hən navoian aGot toviol kəmas həni.*

²⁵ “Len nəyaran sagw, nukel ur natohan pipihəlan aGot mai gamito, be gagai noləboii ke asike mətoris nəhogw am. ²⁶ İmaienan nukel koti mai gamit ke, len nəboñ daməñai nəsa bəvisi hən gamit tipat len gamito! Asike ipat len ginau am, ²⁷ bathut nəsatəgau gat natideh hən nəbəsusuani dan gamito. Nukel naləjonian kavkav siGot mai gamito. ²⁸ Mətelələgau hən gamito, mətekətkəta təban navəshəsipip samito lotovi alat siYesu. ANunun aGot igol ke məttoil a mō hən alat siGot, aGot toṽur galit hən nəda hiNatun san.* ²⁹ Ginau noləboii ke, nəboñ nəbivan tia dereh galevis legəm len gamito sumən nalipah katkat gail. Dereh lemədas navəshəsipip siYesu. ³⁰ Gamit galevis, dereh lile məhat, pair hən nakitinan hən ləbegeras ahai susur gail, hən ahai susur gail ləbēhusur galito. ³¹ Imagenan mətehulahul! Mitinau gati ke, len nasihau totor nəseñavñav be nukel nalələgauan tabtab mai gamit vīsusua len nalennəyal mai nalenmariug. Vəha-səbsəḅur nutañis gamit p̄isi.

³² “Gagai nerin gamit len navəlan aGot. Mitinau gat nasoruan husur navoian san toləboi b̄igol mətbidañ am mai bəviol mai gamit hən nəsa bəvi samit balai, gamit məttovi siGot. ³³ Nəsaləjon nagol, nasilva o nahurabat sivan ideh. ³⁴ Gamit, mətoləboii ke, noum hən navəlagw hən ke ginau mai alat lototah mai ginau, namtsəpar titideh.* ³⁵ Len natit p̄isi notogole, noṽusani ke datimasum tidañ magenan hən datbəvi tarhət silat ləsədañ. Mitinau gat nasoruan siNasuḅ aYesu toke, ‘AGot tigol navoian van hən alat lotoviol səhor alat lotolav naviolan.’ ”

³⁶ Nəboñ aPol tosor tonon, etəjedur, gai mai galit p̄isi ale isor tuṽ. ³⁷ Galit p̄isi lutanə habat; lolugumñ gat aPol, losumñ nətarhon. ³⁸ Lulolosa masuṽ bathut nəsa tokele ke, asike lorisi am. Beti losəhari vi lan nəwag wol.

21

Nəyaran siPol vi Jerusalem

¹ Nəboñ namttorin galit tia, namtuwol inor van vəbar naut a Kos, ale pelan han namtubar naholoul Rotes, beti namtovi Patara. ² Nəboñ namttosaḅ nəwag wolwol bəvi Fonisia, namtusah lan, namtuwol. ³ Namtoris naholoul Saiprus, ale nəboñ namttowol dani len nəmair sinamito namtuwol vi Siria. Namtubar naut a Tair husur nəwag wol tedədañ tite ei. ⁴ Namtusaḅ ahai susur galevis, ale namtutoh ei nəmariboñ eməlevru. Len aNunun aGot galit lukel mai aPol ke satevi məhat vi Jerusalem. ⁵ Nəboñ namttotoh ei tonon, namtorin naut enan len nəyaran sinamito. Galit p̄isi mai asoalit mai anatulit luyar mai ginamito vi lan nətarhəvile. Len nabitasi ei ginamit p̄isi namtotəjadur, namtosor tuṽ, ⁶ ale namtosudəlañ ginamit gabag. Namtusah len nəwag wol, be galito luvahim.

⁷ Namtuwol a Tair van vəbar naut a Ptolemis. Len naut enan namtuke, “Ivoi,” mai nəvanuan nadələmian gail ale namtutoh mai galito hən nəmariboñ esua. ⁸ Pelan han namtovi Sisarea ale namtutoh mai a Filip tokelkel ur nanel-uri-an tovoi, tovi vanuan sua len natikon lotoməlevru.* ⁹ Gai ikad anatvavin ivat lotovi vensus lotokel ur nəsa aGot tokel mai galito. ¹⁰ Nəboñ

* **20:23:** Uman 21.4, 11 * **20:24:** 2Tim 4.7 * **20:28:** 1Pit 5.2 * **20:34:** Uman 18.3 * **21:8:** Uman 6.5, 8.5

namttotoh ei len nəmariboŋ galevis, ahai kelkel ur sua, nahəsan aAkapus egəm len naut a Jutea gəm vi pan.* ¹¹ Egəm hən ginamito, ilav nəhau tutuŋ siPol ale ibanjis gat gabag narien mai navəlan pisi həni. Ike, “ANunun aGot ekəmaiegai ke, ‘Naulunian nəhau tutuŋ egai tovi esan, alat a Jutea len naut a Jerusalem dereh libanjis gati hən ləberinji len navəlan alat ləsavi Ju.’ ” ¹² Nəboŋ namttosəsəloŋ hən natgalenan, ginamit mai alat lotosuh ei namtoŋiri ke, aPol satevi Jerusalem. ¹³ Beti aPol isor var ginamit ke, “Mətumabe? Mətutaŋ, ale nəlogw itanjis habat hən gamito. Be savi nə-banjis-gati-an ŋai notoutaut həni, noutaut hən nəbimat len naut a Jerusalem sil nahəsan Nasuḅ aYesu.” ¹⁴ Husur namttohis i soḅuer, namtsasor am be namtuke, “Nəsa Nasuḅ toləŋoni m̄au tevisi.” ¹⁵ Husur nəboŋ galenan namttoutaut ale namtovi məhat vi Jerusalem. ¹⁶ Ahai susur galevis a Sisarea lutah mai ginamito, ale losəhar ginamit vi lan naim siMnason, auleSaiprus sua tovi ahai susur a m̄o tia, ale namtutoh maii.

APol eris aJemes

¹⁷ Nəboŋ namttobar naut a Jerusalem, nəvanuan nadəlomian gail lohəhaŋur hən namttogəmai. ¹⁸ Pelan han namtutah mai aPol hən namtberis aJemes, ale alat lotoil a m̄o silat siYesu logəmai. ¹⁹ APol ikel na-ke-ivoi-an mai galito, ale isor husur natit pisi viususua aGot togole len alat ləsavi Ju nəboŋ aPol toum m̄os galito. ²⁰ Alat lotosəsəloŋ hən natgalenan lusor sal suh aGot ale lukel mai aPol ke, “Wawa, goris ləboii ke naJu gail lusobur masuŋ logəm vi vanuan nadəlomian gail. Galit pisi loləŋon buni ke lehusur nalo. ²¹ Losəsəloŋ hən nakel-uri-an husur gaiug ke, gotoŋusan naJu gail lotosuh mai alat ləsavi Ju ke lipair dan aMoses, saletiv dalus anatulit gail ale salehusur naŋide seJu gail. ²² Dereh lesəsəloŋ hən gotogəmai, ale namtigol nəsa? ²³ Gigol nəsa namttokel mai gaiug bai. Ikad ivat len ginamito lotogol na-kel-gati-an van hən aGot. ²⁴ Gitah mai galito, gigol giveveu len nəhon aGot mai galito, ale lav nəvat mai galit hən ləbesir nəkadulito. Imagenan nəvanuan pisi dereh leləboii ke, nəsa lotosəsəloŋ həni husur gaiug sakitin, avil ke gaiug gugol husur nalo siMoses.* ²⁵ Be tarhət alat ləsavi Ju, namttosi tia ke salihan naməŋod tovi violan len natutumavan van hən nəlablab, salihan nəda o naməŋod nəhau tobanjis bun navədolon mai saligol naitian tosa.”*

²⁶ Pelan han aPol esəhar alalumian ale lugol luvaveu. Beti eḅis len naholəvat todar vis naim siGot hən bikel ur nəboŋ hən nanoŋan hən naveveuan salito, nəboŋ ahai tutumav ḅetutumav hən naviolan m̄os galit viususua.*

Lutah gat aPol

²⁷ Nəboŋ nəmariboŋ toməlevru pəpadaŋ hən tonon, naJu galevis ta Asia loris aPol len naholəvat todar vis naim siGot. Nasoran salito igol naluŋoh kavkav nəlolit ipaŋpaŋ van lutah gat aPol, ²⁸ lukai ke, “UleIsrael gail, mətevi tarhət sinamito! Ategai evi naulunian toŋusan nəvanuan pisi len naut pisi. Len naŋusanan san isor tas nəvanuan sidat gail, nalo sidato mai naut egai. A məhat hən natgalenan, esəhar auleKris gail vi lan naut siGot, gol ke naut tolo egai eḅiŋbiŋal len nəhon aGot.”* ²⁹ (Lokəmaienan husur lotoris aTrofimius ta Efesus* tia totah mai aPol len nabiltivile. Ale lunau ke aPol tosəhari vi lan naholəvat todar vis naim siGot.)† ³⁰ Beti nəvanuan len nabiltivile kavkav,

* **21:10:** Uman 11.28 * **21:24:** Uman 18.18 * **21:25:** Uman 15.23-29 * **21:26:** 1Kor 9.20

* **21:28:** NaJu gail lunau ke alat ləsavi Ju lovi naut kəmas, ləsanor hən ləḅeḅis len naholəvat todar vis naim siGot. Limastoh vivile ŋai len Naut silat ləsavi Ju. Alat a Israel loləboi ləḅeḅis vi lan naut gail pəpadaŋ hən naim siGot: Naut silatpəhaŋut mai Naut silat a Israel. Avan ideh sahusur natgalenan, lugol imat. * **21:29:** Uman 20.4 † **21:29:** Hən naves 28-29, ris Eze 44.7

nəlolit ipaŋpaŋ, lomūr ðonðon, tah gat aPol, liv gargari dan naholəvat todar vis naim siGot, ale vəha-sua ŋai nabopita gail lokəkol. ³¹ Nəboŋ lotohisi hən ləbiŋabuni, na-kel-uri-an ibar nakomada toil a mō hən nasoltia gail pisi siRom ei, † ke len naut a Jerusalem kavkav ikad nə-ǂal-taŋtaŋvor-an tomədas natit gail. ³² Vəha-sua ŋai esəhar nasoltia mai nasenturion§ gail, lugam vi pan van hən naluŋoh. Nəboŋ naluŋoh lotoris nasoltia gail mai nakomada toil a mō, ləsəŋas aPol am. ³³ Beti nakomada egəm hən aPol, itah gati, ale ikel mai nasoltia gail ke, libaŋis gati hən natsen teru. Ale eus naluŋoh ke nahəsan ase mai igol nəsa. ³⁴ Galevis len naluŋoh lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsual am. Ale husur edədas ðeləboi nəsa tovisi bathut nəwəlan, ike nasoltia gail lesəhar aPol vi lan naim sisoltia gail. ³⁵ Nəboŋ aPol tobar na-mel-pəlpəlau-an hən naim sisoltia gail, lupati husur nəbilitilol paŋpaŋ sinaluŋoh. ³⁶ Naluŋoh lotohusur galito lukaikai ke, “Vabuni! Vabuni!”

APol isor kitin husur gai gabag

³⁷ Nəboŋ lotosəhsəhar aPol vi lohoim sisoltia gail, aPol eus nakomada ke, “Noləboi nəbisor mai gaiug?” Atenan isor vari ke, “Goləboi nasoruan ta Kris a? ³⁸ Be gaiug gəsavi uleljip togol nəbalan mai a Rom a mō, ale tosəhar alaluŋan lotogolgol nəmatan lotovi 4,000 vi lan naut masmas a?” ³⁹ APol ike, “Ao, ginau novi naJu, auleTarsus a Silisia, naluŋan hən nəbilitivile enan. Nous gaiug ke, noləboi nəbisor mai nəvanuan galeg bai a?” ⁴⁰ Nəboŋ todar hən aPol eil len na-mel-pəlpəlau-an ale ebil hən nəwəlan van hən naluŋoh. Nəboŋ naut tobut, isor mai galit len nasoruan seIprou gail ke, **

22

¹ “Laluŋan, aŋagw gail mai atəmagw gail, mətesəsəlon hən na-sor-gole-an sagw tokitin.” ² Nəboŋ lotosəsəlon hən ke tosor len nasoruan seIprou gail, naut ebut habat ale ike, ³ “Ginau novi Ju sua, anagw ipas ginau len naut a Tarsus a Silisia. Notibau len nəbilitivile egai. Nəboŋ notosəkul, ahai pusan sagw aKamaliel. Len naŋusanan san nosəkul ləboi bun nalo setəmadit ta sutuai. Noləŋon masuŋ hən notohusur aGot surŋan gamit pisi daməŋai. ⁴ Ginau nomədas tabtab hən alat lotohusur naŋisal siNasuǂ, nugol isa hən galito van vəbar nəmatan salito. Nubaŋis gat alaluŋan mai alatpəhəŋut, bar hən galit len naim bəbaŋis. ⁵ Abilitihai tutumav mai alat lotoil a mō seJu gail loləboi ləbikel koti mōs ginau ke notokitin. Galit lulav naləbulat napisulan gail mai ginau van hən naJu gail a Tamaskus. Ale nuvan hən nəbibaŋis gat alat lototoh ei, səhar təlmam hən galit vi Jerusalem hən ləbipanis.*

APol ikel husur nəpairan san dan nəsaan (Uman 9.1-19, 26.12-18)

⁶ “Nəboŋ notoyar van, pəpadaŋ hən naut a Tamaskus tuǂlial, vəha-sua ŋai naŋial togəm len nəmav toŋial habat ebilas ginau. ⁷ Ale nuteh len tan, nosəsəlon hən nadoldol tous ginau ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa?’ ⁸ Nusor vari ke, ‘Gaiug ase Nasuǂ?’ Beti ikel mai ginau ke, ‘Ginau aYesu ta Nasaret gotomədas bun ginau.’ ⁹ Alat lototah mai ginau loris naŋial toŋial habat be ləsəsəlon hən nadoldol tosor mai ginau. ¹⁰ Nousi ke, ‘Nasuǂ, nigol nəsa bai?’ Nasuǂ ikel mai ginau ke, ‘Gile məhat, gebis len nəbilitivile a Tamaskus. Avan sual ei dereh tikel mai gaiug natit pisi notoriŋi len gaiug hən

† **21:31:** Nahəsan aKlautius Lisias, ris Uman 23.26. § **21:32:** Nasenturion evi nasoltia toil a mō hən nasoltia lotovi 100. ** **21:40:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke aPol tosor len nasoruan ta Aram. * **22:5:** Hən naves 4-5, Uman 8.3, 9.1-2

gəb̃igole.’ ¹¹ Nodədas nəb̃ekəta sil nam̃ial enan tobilas ginau. Ŋa alat lototah mai ginau lotəgau navəlagw, losəhar ginau vi lan naut a Tamaskus.

¹² “Naulum̃an sua, nahəsan aAnanias egəm hən ginau. Evi vanuan tohusur kitin hən nap̃isal siGot mai tohusur nalo, ale naJu gail ei luke tovoi. ¹³ Eil təban ginau ale ike, ‘Wawa Sol, gekəta vi məhat, nakətaan sam̃ etəlmam!’ Vəha-sua ŋai nokəta vi məhat, norisi. ¹⁴ Beti ike, ‘AGot setəmadit ta sutuai itabtabuh len gaiug hən gəb̃eləboi naləŋonian san, hən gəb̃eris Nəvanuan Nanoran mai hən gəb̃esəsəloŋ hən nadolon. ¹⁵ Husur dereh gevi vanuan san hən gəb̃ikel kot nəsa gotorisi mai gotosəsəloŋ həni mai nəvanuan p̃isi. ¹⁶ Ale govəlo hən nəsa? Gile məhat, gibaptais, ale gisor mai Nasub̃ hən b̃ekəkak kuv nəsaan sam̃ gail.’

AGot esəvat aPol van hən alat ləsavi Ju

¹⁷ “Notəlmam vi Jerusalem ale nəboŋ notosor tuṽ len naholəvat todar vis naim siGot, noris na-kəta-risi-an sua togəm len nəmav ei. ¹⁸ Noris aYesu tokel mai ginau ke, ‘Getutut, gam dan naut a Jerusalem husur asike lodələm nakel-koti-an sam̃ husur ginau.’ ¹⁹ Ale nuke, ‘Nasub̃, galit loləboii ke, len naim nəbonb̃onan p̃isi seJu nubañis gat alat lotoriŋ nəlolit len gaiug ale nuvas galito. ²⁰ Ale nəboŋ nəda hiSteven tosel, gai tosor vi tarhət sam̃, ginau noil pəpadaŋ, nudam̃ mai alat lototubuni. Nokəta təban nahurabat salito.’* ²¹ Beti ikel mai ginau ke, ‘Givan, nesəvat gaiug vi tut van hən naluvoŋ hən nəvanuan naut tiltile gail.’ ”

²² Naluvoŋ losəsəloŋ hən aPol vəbar tokəmaianan. Be nəboŋ toke aGot tosəvati van hən alat ləsavi Ju, lukai habat ke, “Lav kuvi dan navile a pan! Sanor ke b̃imaur am.” ²³ Lukai van ale lubarbar hən nahurabat salit gail mai nəmasiav vi məhat. ²⁴ Nakomada ikel mai nasoltia gail ke, lesəhar aPol vi lohoim salito ale bilasi, usi hən ləb̃isabi ke, husur nəsa naluvoŋ lotokai van həni maianan. ²⁵ Avil nəboŋ lotoliv gat navəlan mai narien aPol, bañis gat gail hən ləb̃ebilasi, eus nasenturion toil təban ke, “Inor ke mətəbilas auleRom sua nakotan səsabi ke tosab?”* ²⁶ Nəboŋ nasenturion tosəsəloŋ hən natenan, ivan hən nakomada ale ikel maii ke, “Guke gigol nəsa? Atenan evi auleRom.” ²⁷ Nakomada egəm hən aPol, eusi ke, “Kel mai ginau, govi auleRom m̃au?” Ale ike, “Evoi.” ²⁸ Beti nakomada ike, “Nulav nəvat tosoḃur mai alat a Rom hən notogəm vi uleRom.” Ris aPol toke, “Be ginau boh, nəboŋ lotopas ginau novi uleRom.” ²⁹ Vəha-sua ŋai alalum̃an pəpadaŋ hən ləb̃ebilas aPol mai ləb̃eusi hən nausian gail, lovi tut dani. Nakomada am emətahw husur inau ləboii ke, tobañis gat aPol tovi uleRom kitin hən natsen.†

aPol eil rivuh len nəSanhitrin

³⁰ Pelan han nakomada ike teləboii ke alat lotoil a m̃o seJu gail lukot hən aPol hən nəsa. Ale isah ruḃat aPol, ale ikele idan̄ ke ab̃iltihai tutumav mai nəSanhitrin kavkav lebətah. Beti esəhar aPol vi pan, gol ke eil a m̃o len nəholito.

23

¹ Nəboŋ aPol tokəta mətaltal van hən nəSanhitrin ike, “Lalum̃an, aḃagw gail, len nəmauran kavkav sagw len nəhon aGot nəlogw imasil vəbar daməŋai.” ² Beti ab̃iltihai tutumav, aAnanias ikel mai alat lotoil təban aPol ke liḃos nabuŋon. ³ APol ipair van həni ike, “AGot tiḃas gaiug, gohum nap̃isibile toḃiŋb̃iŋal gotopiti topəhapəhw!”* Gobətah ei, gusaḃ səhoti ke nəsagol husur nalo siGot, avil gaiug gobur kotov nalo nəboŋ gotokel mai alatenan ke liḃos ginau.” ⁴ Alat

* **22:20:** Uman 7.58, 8.1 * **22:25:** Uman 16.37 † **22:29:** Sanor ke avan ideh biban̄is gat auleRom hən natsen. * **23:3:** Mat 23.27-28; Eze 13.10-11. Len naut egai aPol isor isa hən ab̃iltihai tutumav

lotoil tēban luke, “Imabe gotosor tosa hən aḅiltihai tutumav siGot?” ⁵ Ale aPol ike, “Aḅagw gail, nəsələboii ke tovi ḅiltihai tutumav, husur len natosian siGot ike, ‘Sagisor tisa hən avan ideh toil a mō hən nəvanuan sañ gail.’ ”*

⁶ Nəboḅ aPol tokəta ləboii ke galevis lovi Sattiusi, galevis am lovi Farisi, ikai van hən nəSanhitrin ke, “Aḅagw gail, novi Farisi sua, notovi anatun siFarisi gail. Lukot hən ginau husur nə-vatvat-viri-an mai na-le-məhat-an dan nəmatan!”* ⁷ Nəboḅ tokəmaienan, naFarisi gail mai naSattiusi gail lotuḅat sor ḅalḅal ale nəbonḅonan egəm nətarhət eru. ⁸ (NaSattiusi gail luke səkad na-le-məhat-an dan nəmatan, səkad aḅel ideh o nanunun ideh, be naFarisi gail lodələmi ke ikad galen p̄isi.)* ⁹ Na-sor-ḅalḅal-an iwal habat. Galevis lotovi hai p̄usan hən nalo siMoses lotovi Farisi am, lule məhat, lusor ḅal habat ke, “Namtsəsab̄ natideh tosab len ategai. Hum ma nanunun ideh o aḅel ideh m̄au tosor maii.”

¹⁰ Nəboḅ lotosor ḅalḅal van, nakomada emətahw ke, dereh lisah pəpas aPol, ale ikel mai nasoltia gail ke, levi pan, ale len nədaḅan salito lesəhar kuvi dan nəSanhitrin vi lan naim sisoltia gail.

¹¹ Len mariug enan Nasuḅ eil tēban aPol ike, “Gitah gat nəloñ! Gukel kot natit gail husur ginau len naut a Jerusalem, imagenan gimaskel koti len naut a Rom am.”

Na-sor-utaut-an hən nəmatan siPol

¹² Len nadudulan naJu gail luḅonḅon, luta gat na-kel-gati-an ke lukolkol hən nəhanan mai namunun van vəbar nəboḅ ləḅigol aPol ḅimat. ¹³ Nəvanuan lotoḅonḅon len na-sor-utaut-an enan lusob̄ur səhor 40. ¹⁴ Luvan hən aḅiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō seJu gail ale luke, “Namtukel gati ke sanamtihan ris natideh vir namtḅigol aPol ḅimat. ¹⁵ Imaienan, gamito mai nəSanhitrin, mitikel mai nakomada ke, tesəhar aPol van hən gamito suñan ke mətḅike mətḅisaḅ nakitinan am husuri. Namtoutaut hən namtḅigole ḅimat a tahw hən ḅibar gamito.”

¹⁶ Nəboḅ ailoan ulum̄an matmat siPol tosəsələḅ hən na-sor-utaut-an enan, evi lan naim sisoltia gail, eḅis lan ale ikel uri mai aPol. ¹⁷ APol ekis nasenturion sua gəmai ale ike, “Gesəhar nəmantuhmar egai van hən nakomada samito hən ḅikel ur natsua mai atenan.” ¹⁸ Na esəhari van hən nakomada. Nasenturion ikel maii ke, “APol, dattotah gati len naim sidato, ekis ginau, ale eus ginau ke nesəhar nəmantuhmar egai gəm hən gaiug. Ikad natsua hən ḅikele mai gaiug.” ¹⁹ Nakomada etəgau navəlan ailoan aPol, elivi hən arḅisor səḅolaru. Eusi ke, “Guke gikel ur nəsa mai ginau?” ²⁰ Isor vari ke, “NaJu gail ludañ mai galit gabag ke, pelan dereh leus gaiug hən gəḅesəhar aPol vi pan van hən nəSanhitrin hən ləḅisaḅ nakitinan am husuri, be logəgəras. ²¹ Sagedələm galito. Lalum̄an lotosob̄ur səhor 40 losusuah, toh vir nagəmaian siPol. Lukel gati ke salihan, salemun vəbar ləḅigol aPol ḅimat. Gagai loutaut vir gaiug ke gəḅidañ hən nəsa lotousi.” ²² Imagenan, nakomada enan ike nəmantuhmar tivan, ale ikel maii ke, “Sagikel mai avan ideh ke gotokel ur nategai mai ginau.”

APol ivan hən aFeliks a Sisarea

²³ Beti ekis nasenturion eru gəmai, ike, “Məreutaut hən nasoltia lotovi 200, nasoltia nahos lotovi 70 mai nasoltia nəsaran lotovi 200 hən ləḅevi Sisarea len namityal tomələpat daməḅ len mariug. ²⁴ Məreutaut hən nahos vir aPol, ale səhar aPol van hən aFeliks tovi gavna ei.”

* **23:5:** Exo 22.28 * **23:6:** Uman 26.5; Flp 3.5 * **23:8:** Mat 22.23; Mak 12.18; Luk 20.27

²⁵ Itos naloḅulat maiegai ke:

²⁶ Ginau notovi Klautius Lisias nutos nategai van hən aGavna tovoi, aFeliks: Ivoi. ²⁷ NaJu gail lutah gat ategai hən ləḅiḅabuni. Nəḅoḅ notosaḅi ke tovi uleRom, ginau mai nasoltia gail namtuvan hən ale nulav kuvi dan galito. ²⁸ Husur ke notoke neləḅoi nəsaan lotoke togole, nosəhari van hən nəSanhitrin salito. ²⁹ Nusabi ke lotokot hən husur na-sor-ḅalḅal-an hən nalo salito, be nəmatan o naim ḅəḅaḅis sanor hən nəsa lotoke togole. ³⁰ Nəḅoḅ notosəsəloḅ hən ke tokad na-sor-utaut-an hən ləḅemədas ategai, vəha-sua ḅai nosəvati van hən gaiug. Nukel mai alat lotosor tas ategai ke likel mai gaiug nəsaan lotonau ke togole. Sipa.

³¹ Imagenan nasoltia gail lugol husur nakelean sinakomada salito. Len mariug losəhar aPol vi Antipatris. ³² Pelan han nasoltia gail lotoyar, lotəlmam vi lan naim sisoltia gail, be nasoltia nahos gail luvan mai aPol sal. ³³ Nəḅoḅ lotobar naut a Sisarea lulav naloḅulat napisulan mai aFeliks tovi gavna ei, ale loriḅ aPol len navəlan. ³⁴ Nəḅoḅ aFeliks toḅuruḅ naloḅulat, eus a Pol ke naut san matmat a be. Ale nəḅoḅ tosəsəloḅ hən ke tovi uleSilisia, ³⁵ ike, “Dereh nikit hən gaiug nəḅoḅ alat lotosor tas gaiug ləḅiḅar naut egai.” Beti ikel mai nasoltia galevis ke lekətkəta kəkol hən aPol len nabiltiim siHerot, gai toum hən tia sutuai.†

24

aPol len nakotan siFeliks

¹ Len nəḅoḅ torim tohusur enan, aḅiltihai tutumav, aAnanias, egəm mai galevis lotoil a mō seJu mai avan sua, nahəsən aTertullus tovi ulumən tokad namitisau hən nalo. Ale lukel uri mai agavna nəsa lotoke likot hən a Pol sile. ² Nəḅoḅ lotokis aPol vi lohoim, aTertullus etuḅat sor tas aPol, ike, “aFeliks gotovi gavna, bathut namitisau sam hən nautautan namtoḅəḅaḅur hən natəmat topat toḅəlav mai natgalevis gotogəgel hən tovoi len nəkantri egai. ³ Akis len naut ḅisi namtosipa hən nəsa gotogole, aFeliks gotoyalyal. ⁴ Nomətahun nəḅigol gəḅivekan. Imagenan, nous ke, gaiug gesəsəloḅ kəkereh hən ginamito len navoian gotokade tabtab.

⁵ “Ategai, namtusabi ke tovi ulumən namədasian togol nəḅal-mətahuni-an len naJu ḅisi len navile a pan kavkav. Eil a mō hən naluḅoh lotosab,* lotohusur aḅai ḅusan ta Nasaret.* ⁶⁻⁸ Ategai igol risi hən tomədas naim siGot hən toḅiḅiḅiḅal len nəḅon aGot, imagenan namtutah gati. Nəḅoḅ gəḅeusi, dereh gisaḅi ke, natit ḅisi namttokel mai gaiug ke aPol tosa lan, ekitin.”†

⁹ NaJu gail ei luḅon mai aTertulus, luke nəsa tokele ekitin.

aPol ikel nakitinan husur gai gabag mai aFeliks

¹⁰ Nəḅoḅ agavna totinuh van hən aPol hən ḅisor, aPol ikel maii ke, “aFeliks aGavna, noləḅoii ke, len nasihau tosoḅur gotopəḅehun nanoran dan nəsaban len nəkantri egai tia. Imaienan noḅəḅaḅur hən nəḅisor husur natgalenan lotokel ke notogol tosa be sakitin. ¹¹ Sədaḅ hən gəḅisaḅi ke, səbar nəmariboḅ tovi 12 tovan, novi məhat vi Jerusalem hən nəḅilotu. ¹² Naut kəmas nəsa lotokele, ləsəsabi ke notosor ḅalḅal mai avan ideh, ləsəsabi ke notogol nadədarḅaḅuan

† **23:35:** Naim enan, aHerot toyalyal eum hən. * **24:5:** Nalo siRom idam hən nalotuan galevis ḅai. Tertulus ike naḅisal siYesu Nasuḅ sanor len nalo enan. Len 14-16 aPol ike alat lotohusur naḅisal siNasuḅ aYesu lohusur nalotuan sua, nalo siRom todaḅ hən husur eḅitḅitoḅ hən nalotuan seJu gail.

* **24:5:** Mat 2.23 † **24:6-8:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: Namtuke namtikot hən len nalo sinamito 7 be nakomada, aLisias, egəm lav kuvi dan ginamito len nədaḅan san. 8Beti ikel mai ginamito hən namtḅegəm hən gaiug.

len naluṽoh len naholəvat todar vis naim siGot, len naim naḅonḅonan seJu ideh o len naut ideh len nabiltivile. ¹³ Lukel mai gaiug ke notogol tosa, be lodədas ləḅeṽusan nakitinan hən nəsə lotokele. ¹⁴ Nukel ləḅoi nategai mai gaiug ke, nulotu hən aGot setəmanamit ta sutuai hən Naḅisal siNasuḅ alategai lotoke tosab. Nodəlom natit ḅisi len nalo siMoses mai len natosian sihai kelkel ur gail. ¹⁵ Sumān nəsə alategai ma lotodəlomi, ginau nuvatvat vir nəḅoṅ aGot ḅigol na-le-məhat-an dan nəmatan hən alat lotonor mai ləsanor.* ¹⁶ Imaienan nohisi ke nəlogw imasil len nəhon aGot mai nəvanuan ḅisi tabtab.

¹⁷ “Husur nasihau tosoḅur notəlmam hən nəḅeṽiol hən nəvat mai nəvanuan sagw gail lotomīdol ale hən nəḅetutumav. ¹⁸ Nəḅoṅ notogol natenan mai notogol ginau notoveveu tia, lusaḅ ginau len naholəvat todar vis naim siGot, be səkad naluṽoh, səkad nadədarṅaḅuan ideh.‡ ¹⁹ Avil ikad naJu galevis a Asia ei. Galit, ləḅeləḅoi natideh notogol tosa, ivoi hən ləḅitoh gegai len nəhoṁ. ²⁰ Galit gabag māu, likel mai gaiug natideh sanor lotosabi len ginau nəḅoṅ notoil len nəhon nəSanhitrin salito! ²¹ Sumān ma tovi nategai notokai habat hən i nəḅoṅ notoil len naḅonḅonan salit ke, ‘Lukot hən ginau daməṅai husur nuvatvat vir na-le-məhat-an dan nəmatan!’ ”*

²² Beti aFeliks toləḅoi masuṽ hən Naḅisal siNasuḅ, igol nakotan evəlo, ike, “Nəḅoṅ aLisias, nakomada ḅegəmai, nerin na-sor-sabi-an sagw husur gaiug.”

²³ Ale ikel mai nasenturion ke, tekətkəta kəkol hən aPol be terinji hən ḅiyaryar kəkereh, ale tidam hən nəvanuan siPol gail lekətkəta təban.

APol isor mai alarmisoan aFeliks mai aTrusilla

²⁴ Nəmariboṅ galevis tohusuri aFeliks egəm mai asoan, nahəsan aTrusilla, tovi Ju sua. Episul hən aPol ḅegəm həni ale esəsəloṅ hən tosor husur nadəlomian len aYesu Kristo. ²⁵ APol ihol husur nanoran, mai nədaṅan hən avan ideh ḅike, “Aoa,” hən nəsaan, mai nəḅoṅ aGot ḅikot hən nəvanuan ḅisi. Nəḅoṅ tokəmaienan, aFeliks emətahw, ike, “Givan bai, nəḅisaḅ nəḅoṅ ideh am, dereh nepisul hən gaiug hən gəḅegəmai.” ²⁶ Bathut aFeliks tonau ke hum ma aPol ḅilav nəvat maii hən ḅimakuv, episul vəha-sobsoḅur həni hən ḅegəm hol maii.

²⁷ Nəḅoṅ nasihau toru togam gole tonon aPorsius Festus ilav namilen aFeliks. Ale husur aFeliks toləṅon ke naJu gail lehəhaṽur həni, erin aPol totoh tin len naim bəḅanjis.

25

APol eusi ke aSisa tikot həni

¹ Len nəmariboṅ itor husur nagəmaian san len naut aJutea, aFestus erin naut a Sisarea vi məhat vi Jerusalem. ² Len naut enan aḅiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō seJu gail, lukel uri mai aFestus nəsə lotoke aPol togol tosa. Ale loṅiri ke, ³ ḅike ləḅehəhaṽur həni, tilav aPol gəm vi Jerusalem. (Lusor utaut həni tia ke ligol aPol timat len naḅisal.) ⁴ AFestus isor var galit ke, “Namtotəgau gat aPol a Sisarea, ale asike idareh ginau nivan ei. ⁵ Imaienan, alat lotoil a mō hən gamito, litah mai ginau. Bikad natideh tosa len atenan, likel ur nəsə togol tosa len nakotan sagw ei.”

⁶ AFestus itoh mai galit len naut enan len nəmariboṅ sasəhor toməlevtor o tosəṅavur ale evi pan vi Sisarea. Pelan han ebətah len nakotan ale ike lesəhar aPol gəmai. ⁷ Nəḅoṅ aPol togəmai tonon, naJu gail lotogəm a Jerusalem loil dar vis aPol, lukel ur nəsə lotoke aPol togol tosa avil lodədas ləḅeṽusan səhoti ke

* **24:15:** Dan 12.2 ‡ **24:18:** Hən naves 17-18, Uman 21.17-28 * **24:21:** Uman 23.6

tovi kitinan. ⁸ APol isor vi tarhət san gabag ke, “Nəsagol natideh tobur kotov nalo seJu gail, tomədas naim siGot o tomədas aSisa.” ⁹ Be husur aFestus toke tigol naJu gail lehəhaʋur, eus aPol ke, “Guke gevi Jerusalem hən nəbikot hən gaiug ei sil natgalegai a?” ¹⁰ Ale aPol isor vari ke, “Gagai noil a mō len nəhai bətbətah nakotan tovi nakotan seSisa; ale egai nakotan tonor hən nəbikot lan. Gaiug goləboi buni tia ke nəsagol natideh tosab van hən naJu gail. ¹¹ Nəbigol natideh tosa, tonor hən nəbimat sile, asike nugam dan nəmatan enan, avil nəsa naJu galegai lotokel ke notogol tosa asike bəkitin, səkad avan ideh toləboi bəriŋ ginau len navəlalito. Nous ke aSisa tebətah len nakotan sagw.” ¹² Beti nəboŋ aFestus tosor husur natenan mai esan gail lotokad namitisau, isor var aPol ke, “Gous ke aSisa tebətah len nakotan sam, ale dereh givan hən aSisa.”

AFestus isor husur aPol mai aAkrippa aKiŋ

¹³ Nəboŋ nəmariboŋ galevis tovan, aAkrippa aKiŋ* mai aPernis tovi aʋavinen arogəm hən naut a Sisarea hən arbike, “Ivoi,” ale arbələlav mai aFestus. ¹⁴ Arutoh ei nəmariboŋ isoður ale len natohan səlaru aFestus isor husur nakotan siPol mai akiŋ, ike, “Ikad avan sua aFeliks toriŋi len naim bəbaŋis gegai. ¹⁵ Ale nəboŋ nototoh len naut a Jerusalem, abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō seJu gail, lukel mai ginau nəsa lotoke aten togol tosa ale lous ke ginau nisab səhoti ke timaspanis. ¹⁶ Nukel mai galit ke, savi naʋide silat aRom hən ləbəriŋ avan ideh len navəlan alat lotoke tipanis. Be len nakotan atenan timaskad nəbonbonan mai alat lotosor tasi hən bisor vi tarhət san gabag. ¹⁷ Imaienan nəboŋ lotogəm bon gegai, nəsavəlo be pelan han ŋai nobətah len nakotan, ale nukele ke lesəhar aPol gəmai. ¹⁸ Nəboŋ alat lotosor tasi lotoil, ləsakel ur natideh gai togol tosa hum notovatvat viri. ¹⁹ Be lusor tastasi husur nəbathut nalotuan galevis salito, mai avan sua tomat, nahəsan aYesu, aPol toke tomaur. ²⁰ Husur nəsaləboii ke timabe hən nəbepuspus kitev nakitinan husur natgalenan, nous aPol ke bəhəhaʋur m̄au ke tevi Jerusalem hən bikot ei sil na-sor-tastasi-an galenan. ²¹ Avil nəboŋ aPol tous ke titoh vir nakotan seSisa, nukele ke letəgau gati vir nəbesəvati van hən aSisa.” ²² AAkrippa ikel mai aFestus ke, “Ginau am nuke nesəsəloŋ hən atenan.” AFestus ike, “Pelan beti gesəsəloŋ həni.”

APol len nəhon aAkrippa

²³ Ŋa pelan han aAkrippa mai aPernis arogəm len naʋivan totibau hən arbipat gəlar məhat, arobis len narum hən nəbonbonan. Nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len navile, lutah mai gəlaru. Beti aFestus ikele ke lesəhar aPol gəmai. ²⁴ Ale aFestus ike, “Akrippa aKiŋ mai galit lototoh mai ginamito, mətoris ategai. NaJu gail pisi lous taltal hən ginau len naut a Jerusalem mai gegai həni, lukai ke sanor hən bimaur am. ²⁵ Nəsəsabi ke togol natideh hən bimata sile. Ale nəboŋ toke tivan hən aSisa, noriŋi ke nesəvati van. ²⁶ Avil nəsaləboii ke nitos nəsa husur ategai van hən aSisa. Imaienan nosəhari gəm a mō len nəhomit pisi, mai gaiug m̄au Akrippa aKiŋ. Nəboŋ namtbeus nausian gail van həni hum ma nəbisab natideh hən nəbitos gati. ²⁷ Husur len nənauan sagw sanor savoi hən nəbesəvat avan ideh notobaŋis gati van, be na-tos-gati-an hən nəsa togol tosa ebuer.”

26

APol isor mai aAkrippa

* **25:13:** AHerot Akrippa egai evi anaton aHerot Akrippa togol aJemes aʋan aJon imat ale totah gat ahai pispisul gail. Ris Uman 12.1-24.

¹ AAkrippa ikel mai aPol ke, “Gisor mōs gaiug gabag bai.” Ale aPol ibar hən navəlan, etuḅat sor vi tarhət san gabag ke, ² “Len nəhoḿ daməḱai, nohəhaḅur hən nəḅisor vi tarhət sagw gabag. Nisor tas nəsa naJu gail lotokel ke notogol tosa. ³ Nohəhaḅur husur gaiug, aAkrippa aKiḱ, goləboi naḅide p̄isi mai na-sor-ḅalḅal-an seJu gail. Imagenan noḱir gaiug ke, gesəsəlonḱ mədau vir ginau. ⁴ NaJu p̄isi loləboi naḅide hən nəmauran sagw nəboḱ notokəkereh vəbar daməḱai, len natuḅatan len nəmauran sagw nəboḱ nototoh mai nəvanuan sagw gail, ale len naut a Jerusalem. ⁵ Galit ləḅike ləḅikel uri, loləboi ebəlav tia ke notovi Farisi sua ale naFarisi gail ludanḱ hən ləḅehusur p̄is naḅide hən nalotuan seJu gail.* ⁶ Daməḱai noil len nakotan husur nə-vatvat-viri-an sagw len nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai. ⁷ Na-kel-gati-an enan, nahəmar tovi 12 sidato luvatvat viri ke tisarpoḱ, ale ludanḱ len nalotuan van hən aGot tabtab mōsi. Bathut nə-vatvat-viri-an enan, naJu gail lukot hən ginau, aKiḱ. ⁸ Imab mətsaləboi mətḅedəloni ke aGot togol alat lotomat lule məhat dan nəmatan? ⁹ A mō ginau am nunau ke nimasgol natit tisoḅur hən nəḅemədas nahəsən aYesu ta Nasaret. ¹⁰ Ale len naut a Jerusalem nugole imaienan. Abiltihai tutumav gail lulav nə-dam-həni-an mai ginau ale nokəkol gat alat siGot len naim ḅəbanḱis, ale len nakotan nudamḱ hən nəmatan hum nəpanismen salito. ¹¹ Len naim nəḅonḅonan p̄isi seJu nupansəm galito vəha-səḅsoḅur, noḱisi ke galit ideh ləḅisor mədas nahəsən aYesu. Nəlogw epəḱas galit hum notovinvinu ale nomədas tabtab hən galito van vəbar nabiltivile gail a tut.*

*APol isor husur nəpairan san dan nəsaan
(Uman 9.1-19, 22.6-16)*

¹² “Len nəyaran galen sual a tut, novi Tamaskus len nədanḱan səbiltihai tutumav gail ale nukad naləḅulat hən nə-dam-həni-an salito. ¹³ AKiḱ, len natuḅlial, nəboḱ notohusur naḱisal, noris namial togəm len nəmav toḱial səhor namityal, toḱias ginau mai alat lotoyar mai ginau. ¹⁴ Ginamit p̄isi namtuteh len tan, beti nosəsəlonḱ hən nadoldol tosor mai ginau len nasoruan seIpru gail ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa? Nəboḱ gotomətahun ginau, gaiug səḅomḱ gosənah hun nəḅuluk tosevat nəhai tokan, amahean toturi həni hən ḅiyar ḅinor.’ ¹⁵ Nousi ke, ‘Gaiug ase Nasuḅ?’ Ale Nasuḅ ike, ‘Ginau aYesu gotomədas bun ginau! ¹⁶ Be gile məhat, geil len nariemḱ gəlaru. Novisi hən gaiug hən nəḅitabtabuh len gaiug hən gəḅevi vanuan nauman sagw, ale hən gəḅikel kot natit gail gotorisi husur ginau mai natit gail nəḅevisi hən gaiug lan. ¹⁷ Dereh netəgau gat gaiug, nilav kuv gaiug dan alat lotomətahun gaiug, nəvanuan samḱ gail mai alat ləsavi Ju notosəvat gaiug van hən galit gagai. ¹⁸ Nosəvat gaiug van hən galit hən gəḅesəḱav hən namətalito ale hən gəḅipair hən galit dan nəmargəḅut van hən namial, dan nədanḱan siSetan van hən aGot. Timagenan hən ləḅikad naruḅatian dan nəsaan, ale hən ləḅikad namilelit len alat lotoveveu husur nadəlonian salit len ginau.’

APol isor husur nauman san

¹⁹ “Imaienan, aAkrippa aKiḱ, nosəsəlonḱ husur atenan togəm len nəmav, ale nugol nəsa tokele. ²⁰ Nukel ur mai nəvanuan p̄isi ke, lipair dan nəsaan salit van hən aGot, ale nəsa ləḅigole timasnor hən nəpairan dan nəsaan. Nukel ur naten len naut a Tamaskus metəkav, beti len naut a Jerusalem, ale len naut a

* **26:5:** Uman 23.6; Flp 3.5 * **26:11:** Uman 8.3, 9.1-2, 22.4-5

Jutea kavkav. Ale nuvan hən alat ləsavi Ju, nukel uri mai galit am.* 21 Husur natenan, naJu gail lutah gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot, ale lugol risi ke, ligol nimat. 22 Vəbar daməŋai aGot evi tarhət sagw. Ale noil gegai, nukel ur nəsa notorisi mai nəvanuan kəmas gail mai nəvanuan gail lotoyalyal. Nəsa notokele epitoŵ ŋai hən nəsa ahai kelkel ur gail mai aMoses lotokele ke tevisi. 23 Luke aKristo, aGot totabtabuh lan, teləŋon tisa, ale husur ke tevi nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan, tikel ur namñial mai nəvanuan sidat gail mai alat ləsavi Ju!”*

APol eus aAkrippa hən bikad nadəlomian

24 Nəboŋ aPol tosor vi tarhət san gabag sal aFestus isor habat kəkol həni ke, “Pol govinu! Na-ħiltiləboi-səhoti-an samñ igol ke gotovinvinu!” 25 Be aPol ike, “Nəsavinvinu, aFestus gotoyalyal, avil nukel kot nasoruan tokitin, tokad nənauan tovoi. 26 AKiŋ eləboi natgalenan tia, husur enan noləboi nəbəkəmaienan maii. Nunau ləboii ke natideh gail sasusuah lan, husur natgalenan ləsavisi hum lotosusuah be lovisi pəpəpə. 27 Akrippa aKiŋ, godəlom nəsa ahai kelkel ur gail lototos gati a? Noləboii ke gotodəlomi.” 28 AAkrippa ikel mai aPol ke, “Len namityal tomīdol maiegai, gunau ke gotoləboi gəbigol ke nəbəgəm vi Kristen a?” 29 APol isor vari ke, “Nous aGot ke len namityal tomīdol o tobəlav, savi gaiug ŋai be galit pisi am lotosəsəloŋ hən ginau daməŋai, legəm sumñan ginau! Avil natsen galegai ebuer.”

30 Beti aKiŋ, aGavna mai aPernis, mai alat lotobətah mai galito, galit pisi lule məhat. 31 Nəboŋ lotoriŋ narumñ enan lukel mai galit gabag ke, “Atenan sagol natideh tonor hən ħimat o ħitoh len naim bəbaŋis.” 32 AAkrippa ikel mai aFestus ke, “Atenan, asike tausi ke tavi lan nakotan seSisa, taləboi tavivile.”

27

APol iwol vi Rom

1 Nəboŋ aFestus toriŋi ke namtħiwol vi Itali, loriŋ aPol mai galevis lotobəbaŋis am len navəlan nasenturion sua, nahəsən aJulius, tovi gai sua len Nabiltiŵoh Nasoltia seSisa. 2 Namtusah len nəwag wol ta Atramittium toke ħiwol vi lan navile gail bitas len naprovens Asia, ale namtotubat wol. AAristarkus, auleMasetonia sua ta Tessalonika, itah mai ginamito. 3 Pelan han namtubar naut a Siton, ale aJulius, tovoi hən aPol, idamñ hən ke aPol ħivahut van hən nabubur san gail hən ləbəkətkəta təban. 4 Namtovi lau dan naut enan ale namtuwol susuah tarhəbab a Saiprus husur nəlan eŵuv gol ginamito. 5 Nəboŋ namttowol tukot husur naut a Silisia mai a Pamfilia tonon, namtubar naut a Mira a Lisia. 6 Len naut enan nasenturion isaħ nəwag wolwol sua ta Aleksadria toke tevi Itali ale eusan ginamit lan. 7 Len nəmariboŋ isoħur namtuwol manmaneh. Namtohusur nabitas a Knitus be nawolan idaŋ masuŵ. Pəpadaŋ hən naut a Knitus nəlan eŵuv gol nəgaman sinamito ale namtuwol tarhəholoul a Krit səhor nabuŋon a Salmone. 8 Nawolan sinamit husur nabitas enan idaŋ vəbar naut sua nahəsən tovi Naut Susuahan Tokab, pəpadaŋ hən nabiltivile a Lasea.

9 Nəmariboŋ isoħur ivan tia, ale nətas isa hən nawolan husur Nəboŋ hən Nabəbaŋan* tu ivan tia. Imaienan aPol ikel nalələgəuan mai galit 10 ke, “Lalumñan, noris ke dereh nawolan egai tidaŋ habat ale natit tisoħur timasig,

* 26:20: Uman 9.20, 28-29; Mat 3.8; Luk 3.8 * 26:23: 1Kor 15.20; Isa 42.6, 49.6 * 27:9: Nəboŋ hən Nabəbaŋan evi nəboŋ totibau seJu gail. Len nəboŋ enan ləsəhan, lobəbaŋ mai aGot. Abiltiħai tutumav etutumav hən ħəbəbaŋ hən nəsaban mai nəsaan seJu gail. Nəboŋ enan ipat len nahəbati Septeba o Oktoba ŋa nətas isa masuŵ hən nawolan.

savi nekako mai newag nai, be nemanuran tisobur am.” ¹¹ Avil nasenturion sadelom masuv hen nesa aPol tokele, eseselon hen ahai wolwol mai amahean newag wol nai. ¹² Husur ke naut hen nasusuahan enan sanor hen namtbith lan len nahabati naut susus, isobur len galit pisi luke namtiwol dani hen hum ma namtbibar naut a Finiks hen namtbith ei len nahabati naut susus. Naut enan evi naut susuahan toketa vi nesautwes mai nanotwes.

Nelan paru

¹³ Nəboŋ nəlan toŋuv kəkereh len nasaut, lunau ke ləbibar naut a Finiks ŋa loliv naga, lotuŋat wol tukot pəpadaŋ hen naholoul a Krit. ¹⁴ Avil sədareh nəlan paru, nahəsan aNotis, eŋuv idaŋ tukot len naholoul a Krit gəmai. ¹⁵ Husur nəlan iŋas newag wol gol ke edədas biwol len nəlan topat gol nəhon maienan, namtupair, sarmar mai nəlan. ¹⁶ Nəboŋ namttogam tarhəbab len natuhholoul, nahəsan a Kauta, namtoləboi namtbəliv natuhbot vi məhat len newag wol, naut kəmas ke todaŋ, ale namtubaŋis gati. ¹⁷ Nəboŋ tovi məhat tonon, lopiŋ garu hen newag wol hen nabiltihau hen asike biməpul. Bəti husur lomətahw ke likos len nasəhau a Sirtis, lubar hen nəlai tovi aga, ale nətas isar hen galito, newag wol igam mədau. ¹⁸ Nətas ekur habat hen ginamito gol ke pelan han lotuŋat bubulan nekako len tas. ¹⁹ Ale len nəmariboŋ totor han lubar hen nahudhutit hen newag len tas hen navələlit nai hen ləbimaur. ²⁰ Len nəmariboŋ isobur namityal mai naməso gail ləsavisi. Nəlan paru iŋas habat hen ginamito van gol ke namtsadəlomi am ke namtbimaur.

²¹ Nəboŋ ebəlav ləsəhan, bəti aPol ile məhat, ikel mai galit ke, “Lalumian, ivoi məttasəelon hen nalələgauan sagw. Asike məttawol dan naut a Krit, natit gail hen newag asike lətəmapulpul, asike lətəmasig. ²² Be nukel mai gamit ke, ivoi mətetəgau gat nəlomito husur nemanuran samito asike imasig, newag wol nai dereh timasig. ²³ AGot tovi esagw notoum san, nino len mariug aŋel san eil təban ginau ²⁴ ike, ‘Sagemətahw Pol. Dereh gimaur, geil mau len nakotan seSisa, ale aGot eviol heni mai gaiug tia hen nemanuran salit pisi lotosah len newag wol mai gaiug.’ ²⁵ Imagenan, lalumian, məteləŋon tivoi am len nəlomito husur nukad nədəlomian len aGot ke dereh tesumian nesa tokele mai ginau. ²⁶ Be datimaskos len naholoul ideh bai.”

²⁷ Nəboŋ nawik eru togam gole, len mariug, nəboŋ nətas tosar hen ginamit tukot len Nətas Atria, tubloh len mariug alat lotoum len newag wol lunau ke lusal gəm pəpadaŋ hen naut ideh. ²⁸ Lugol ris nəsərehan hen nətas, sabi ke namita† han tovi 37. Sədareh lugol ris nəsərehan tətas, sabi ke namita han tovi 27. ²⁹ Lomətahw ke hum ma namtbikos len nəvat, ale lubar hen naga ivat bathuwag bəti lusor tuŋ vir nalennəyal bəgəmai. ³⁰ Galevis lotoum len newag wol lohisi ke ligam dan newag, ale lorin natuhbot vi pan gəras ke libar hen naga gail dan nəmashuwag. ³¹ Be aPol ikel mai nasenturion mai nasoltia gail ke, “Alatenan asike ləbith len newag wol, asike mətoləboi mətbimakuv dan nəmatan.” ³² Bəti nasoltia gail luta kotov nəhau totah gat natuhbot, gol ke isal.

³³ Pəpadaŋ hen naut bilan aPol enjir galit pisi ke lihan, ike, “Daməŋ nəmariboŋ evi 14 məttotoh van mətsəhan, ale nəhanan samit ebuer. ³⁴ Imaienan, ivoi ke mitihan natideh hen bevi tarhət samito. Mitimasgole hen mətbimaur. Husur nasivur ideh len nekadumit asike imasig.”

³⁵ Nəboŋ tokəmaienan tonon, len nəholit pisi ilav nabəta, esipa len aGot, ebur nabəta ale etuŋat hani. ³⁶ Galit pisi loləŋon ivoi am len nəlolito ale luhan. ³⁷ (Ginamit pisi len newag wol enan namtovi 276.) ³⁸ Nəboŋ lotohanukub tonon, lobubulan nawit len tas hen biŋol newag wol bəmələla.

† 27:28: Len nəboŋ enan ləsəkad namita, lukad nəfatom tovi pəpadaŋ hen namita eru.

Nəwag wol ikos, imaṣulṣul

³⁹ Nəboŋ naut tolan, ləsarīs ləboi naut be lokəta bunus nəḃurhuut sua tokad nabion lotoke ligol nəwag wol tikos lan, be ləsaləboii ke timaienan o ledədasi. ⁴⁰ Nə luta kokotov nəhau hən naga gail hən ləḃipāt butitas. Nəboŋ lotogol nauman en sal, lusah ruḃat nəhau gail lotopis gat nəḃos wolwol gəlaru hənī. Beti loliv nəlai mashuwag vi məhat hən nəlan ḃeḃuvi, ale luwol vahut bitas. ⁴¹ Lubar naut nawilel tolev ale lukos. Nə mashuwag edədas ḃerus be nəḃilitas iḃas nəbathuwag van van vəmaṣulṣul. ⁴² Nasoltia gail lusor utaut hən ləḃigol alat lotobaŋis gat galito limat hən asike ləḃegəgar yav. ⁴³ Avil nasenturion ike aPol timaur, ale ikai tas na-sor-utaut-an enan. Ikele ke, alat lotoləboi nagəgaran lemələh len tas a m̃o, gəgar vahut. ⁴⁴ Ale ikel mai alat lotosuh ke, ideh litah gat nətarhai, ideh litah gat nahudhuwag. Imagenan galit ṣisi lubar nabitas, lumaur.

28*Len naholoul a Malta*

¹ Nəboŋ namttovahut namtusabi ke nahəsan naholoul enan evi Malta. ² Husur naus eus mai naut esusus, alat lotosuh ei luvoi habat hən ginamito. Lotuŋ nəhab, ale lukel nahəhaḃuran salito mai ginamito. ³ APol itariv nəhab galevis, be nəboŋ toriŋi len nəhab, nəmāt sua, nəvaipa*, imakuv dan naut topud, hat navəlan. ⁴ Nəboŋ alat a Malta lotoris nəmāt totahətah len navəlan, lusorsor mai galit gabag ke, “Ategai evi naulumān togol nəmatan. Naut kəmas gai səmat len tas, nagot pəhaḃut sidato, aNoran†, asike idam̃ ke timaur am.” ⁵ Be aPol ekur kuv nəmāt vi lan nəhab ale aPol imaur sal. ⁶ Luvatvat viri ke dereh aPol titob o titeh tutut timat. Avil lutoh viri ebəlav soḃuer. Natideh savisi hənī. Ale logəgel hən nənauan salito, lotuḃat keke ke evi nagot sua.* ⁷ Pəpadaŋ hən naut enan ikad nətan sinəvanuan totibau hən naholoul, nahəsan aPuplius. Gai ike, “Ivoi,” mai ginamito ale ekətkəta təban ginamit len nəmariboŋ itor. ⁸ Len nəboŋ enan atəman aPuplius eməsah. Ipat len nəmel, epud mai epirṣir. APol ivan hənī, isor tuḃ. Nəboŋ tonon erin navəlan gəlar lan ale imaur. ⁹ Husur natenan, galit ṣisi len naholoul lotoməsah, logəm hən aPol ale lumaur. ¹⁰ Loputsan ginamit hum namttovi vanuan toyalyal gail. Ale nəboŋ namttoutaut hən namtḃiwol vi lau, lousan natit ṣisi ḃevi tarhət sinamit len nawolan sinamito.

A Malta vi Rom

¹¹ Husur nahəbati itor namtovi lau len nəwag wolwol ta Aleksadria tokir len naholoul enan len nahəbati naut susus. Ikad Naməlav Larmiḃan‡ tovi naməlauah han. ¹² Namtubar naut a Sirakus, ale namtutoh ei nəmariboŋ itor. ¹³ Beti namtoriŋ naut enan namtubar naut a Rekiūm. Pelan han nəlan len nəsautwes etəvah, namtoriŋ naut enan, ale hois han namtubar naut a Puteoli. ¹⁴ Len naut enan namtusab nəvanuan nadəlomian lotous ginamit hən namtḃitoh mai galito len nawik esua. Imagenan namtogəm vəbar naut a Rom. ¹⁵ Nəboŋ nəvanuan nadəlomian gail ei lotosəsəlon hənī ke namttogəmai, logəm van vəbar Nəmaket siAppius mai Naim Nəvŋav Itor§ hən ləḃebubur mai ginamito. Nəboŋ aPol toris galito, eləŋon ivoi am len nəlon, ale esipa vi təban aGot.

* **28:3:** Nəvaipa evi nəmāt tosa, nəboŋ bihat avan ideh, nabehi han igol ke timat. † **28:4:** ANoran evi nahəsan nagot tovi pəhaḃut sua silat a Kris. * **28:6:** Uman 14.11 ‡ **28:11:** Alat a Kris luke nagot toil a m̃o salito ikad anatun eru artovi naməlav gəlaru. Nahəsalaru aKastor mai aPoluks § **28:15:** Nəmaket siAppius evi navile topat nakilomita tovi 69 a tut hən naut a Rom. Naim Nəvŋav Itor evi navile topat nakilomita tovi 53 a tut hən naut a Rom.

¹⁶ Nəboŋ namttobar naut a Rom, ludam̃ hən aPol ĩtoħ səbōn len naim sua mai nasoltia tokətkəta kəkol hənı.

aPol len naut a Rom

¹⁷ Len nəmarıboŋ totor toħusuri, aPol ekis naJu gail lotoıl a m̃o gəmai. Nəboŋ lotobōnboŋ ikel mai galit ke, “Lalum̃an, aṽagw gail, naut kəmas nəsagol natideh tomədas nəvanuan sidat gail mai naṽide setəmadat ta sutuai, naJu gail luthat gat gınaul len naut a Jerusalem ale lorıŋ gınaul len navəlan alat a Rom.

¹⁸ Nəboŋ lotous nausian gail mai gınaul, luke lerıŋ gınaul nıvan husur ləsəsəb̃ natideh tonor hən nəbımat. ¹⁹ Avıl nəboŋ naJu gail lotosor mətahuni, igol ke nous ke nikot len nakotan seSisa, naut kəmas nəsəkad natideh hən nəbıkot hən nəvanuan sagw gail sile.* ²⁰ Bathut natgalenan, nokis gamit gəmai hən nəberis gamit mai sor mai gamito. Nukad natsen galegai sil nə-vatvat-viri-an seIsrael, tovi aKristo.”

²¹ Ale lusor vari ke, “Namtsəlav nalobulat ideh a Jutea tosor husur gaiug, mai avan ideh tobar naut egai sakel uri o sakel natideh tosa husur gaiug. ²² Be namtuke namtesəsəloŋ hən nənauan sam̃ gail, husur namtoləboii ke, nəvanuan gail len naut pısi lusor tas naluvoh egaii hən nalotuan totile.”

²³ Lorıŋ gat nəboŋ sua vir aPol ale galit isoḅur logəm vi lan naim totoħ lan. Tuḅat dudulan vəbar nalenmariug aPol isor vahvah mai galito, ikel ur natohan pipıhabəlan aGot ale len nalo siMoses, mai natosian sıhai kelkel ur gail, ikel natgalenan hən ləb̃egəgel hən nənauan salit husur aYesu. ²⁴ Galevis lunau ke aPol ekitin, galevis am ləsadəlomi. ²⁵ Husur nənauan salit sasua, lotuḅat riŋ naut enan. Ale aPol isor tətas am ke, “ANunun aGot ekitin nəboŋ tokel mai atəmadat ta sutuai len aħai kelkel ur, aIsaiah, ²⁶ ke,

“Gıvan hən nəvanuan galegai, gıke,
“Len nasəsəloŋan samito, dereh mətesəsəloŋ
be asike mətosəsəloŋ ləboi nəsa notokele,
ale len nakətaan samito, dereh mətekəta
be asike mətokəta ləboi nəsa notogole.”

²⁷ Husur nəkadun alategai egəm ṽonṽon,
pəpadan̄ nədarıŋalit eḅulḅulol,
ale namətalit iḅer.

Asike lətəmagenan,
namətalit takəta ris nəsa notogole,
nədarıŋalit tasəsəloŋ hən nəsa notokele,
nəlolit taləboi natgalenan,
ale lətəpair van hən gınaul,
ale nətagol galit lətəmaur.*

²⁸⁻²⁹ “Ale gınaul nuke məteləboii ke, nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, aGot esəvati tia van hən alat ləsavi Ju, ale galit dereh lesəsəloŋ balai!”* **

³⁰ Len nasıhau eru aPol itoh ei len naim gai torentem, ale ehəhaṽur hən nəvanuan pısi lotogəm hənı. ³¹ Ikel ur natohan pipıhabəlan aGot, eḅusan husur Nasuḅ aYesu Kristo len na-il-ḅuri-an, ale səkad avan ideh tomədasi.

* **28:19:** Uman 25.11 * **28:27:** Isa 6.9-10; Luk 8.10 * **28:28-29:** Psa 67.3; Luk 3.6 ** **28:28-29:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 29 Nəboŋ tokel nasoruan enan tonon, naJu gail luvan, lusor ḅalḅal habat mai galit gabag.

Rom

Naloḅulat napisulan aPol totosi van hən alat a Rom

Ase itos naloḅulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Rom.

APol itosi hən nəsai?

Itosi hən beṽusan galit ke, nəmatan siYesu igol dattoləboi datḅinor len nəhon aGot, ale aYesu dereh tevi tarhət sidato hən datḅikad nəmauran tovoi.

APol itos naloḅulat napisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi pəpadaḡ hən nasihau A.D. 57 nəboḡ totoh len naut a Korint.

APol itos naloḅulat napisulan egai hən beutaut hən naḡisal san vi lan naut a Rom. Ike tevi tarhət silat siYesu ei, beti dereh tivan hən naut a Spen.

Ale aPol isor vəsvəsai nadəlomian silat siYesu mai naṽide hən nadəlomian enan beḡəgel hən nəmauran silat siYesu. (1.1–16.27)

1) Na-ke-ivoi-an mai naləḡonian siPol (1.1-17)

2) Nəvanuan gail ḡisi loləboi ləbimaur len aYesu ḡai (1.18–3.20)

3) Naḡisal siGot hən ḅilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito (3.21–4.25)

4) Nəmauran toveveu len aKristo (5.1–8.39)

5) Nə-nau-utaut-an siGot mōs alat seIsrael (9.1–11.36)

6) Naṽide silat siYesu (12.1–15.13)

7) Nə-maris-kotovi-an mai na-ke-ivoi-an gail (15.14–16.27)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol, nutos naloḅulat napisulan egai. Novi naslev sua seKristo, aYesu, aGot totabtabuh len ginau hən nəḅevi hai pispisul mōs na-kel-uri-an san tovoi. ² Sutuai, nəboḡ aYesu savisi sal, aGot ikel gati ke dereh tikel vəhot na-kel-uri-an san tovoi. Ale ikel vəhoti len nəsai aḡai kelkel ur gail lototosi len natosian siGot.* ³⁻⁴ Na-kel-uri-an tovoi ehusur aNatun aGot, aYesu. Len nəmauran san len navile a pan, ikad nəpasian len nəbathuyah siTevit tovi Kiḡ.* Ale aNunun aGot ikel uri ke tovi aNatun aGot len nədaḡan nəboḡ togol tole məhat dan nəmatan.* Gai evi aYesu Kristo, aMasta sidato. ⁵ Len gai, aGot eviol kəmas hən navoian mai ginau,* hən nəḅevi aḡai pispisul mōs nahəsai aKristo, hən nəḅekis nəvanuan dan naluvoh hən nəvanuan naut tiltile ḡisi, hən ləḅigol husur nəsai tokele bathut nadəlomian lotokade lan. ⁶ Gamit a Rom, mətovi galit galevis. AGot ekis gamit am hən məḅevi seKristo.

⁷ Ginau aPol, nutos naloḅulat napisulan egai van hən gamit ḡisi a Rom, aGot toləmas bun gamito, gai tokis gamit hən məḅevi esan səḅon.

AGot atəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat.

Naləḡonian siPol hən ḅevi Rom

⁸ Nuke nikele bai ke, len aYesu Kristo, nosipa vi təban aGot hən gamit ḡisi, husur nəvanuan gail lukel ur nadəlomian samito len navile a pan kavkav. ⁹ AGot notoum san len nəlogw kavkav nəboḡ notokel ur na-kel-uri-an tovoi husur aNatun ulumian, aGot eləboii ke notokitin nəboḡ notokel ke notosor tuṽ mōs gamit tabtab. ¹⁰ Akis vəbar daməḡai len na-sor-tuṽ-an sagw, nous aGot ke, ḅeləḡoni, dereh tigol naḡisal ideh hən nəḅemədoḡ təban gamito. ¹¹ Husur

* **1:2:** Isa 52.7, 61.1 * **1:3-4:** Mat 1.1 * **1:3-4:** Psa 2.7 * **1:5:** Len nasoruan ta Kris len naut egai ike ginamito, be alat lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke tosor husur gai səḅon.

noləŋon masuŵ hən nəberis gamito, hən ke, len nagəmaian sagw, mət̃bikad naviolan ideh seNunun aGot hən biŋol mət̃bidaŋ am. ¹² Noləŋon masuŵ hən nəberis gamito hən datbiŋol datbeləŋon biŋoi am len nəlodat gabag, nuke nevi tarhət samit len nadəlomian samito mai gamit am mət̃evi tarhət sagw len nadəlomian sagw.

¹³ Bathudud nadəlomian gail, nuke mət̃eləboii ke notonau utaut hən nəbēmədoŋ təban gamito. Nugol vəha-sob̃ur həni be natgalevis lupatpat gol ginau vəbar daməŋai. Nuke neum samito ale nauman sagw len gamito tikad naŵite hum notokade len alat ləsavi Ju len naut tiltile gail am.* ¹⁴ Noləboii ke aGot eriŋ nauman len ginau ale nimasgole m̃os nəvanuan gail p̃isi, nəvanuan nabiltivile gail mai auleut gail, alat lotokad naləboian mai alat lototətan həni. ¹⁵ Husur natenan, noutaut, noləŋon nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamit a Rom am.

¹⁶ Nahurugw səsa hən na-kel-uri-an tovoi. Evi nədaŋan siGot m̃os nə-lavkuvi-an dan nəsaan silat lotokad nadəlomian: m̃os naJu gail a m̃o, beti alat ləsavi Ju. ¹⁷ Husur na-kel-uri-an tovoi ikel vəhot naŋisal hən aGot biŋol datbiŋor len nəhən. Naŋisal enan etuŋat len nadəlomian van van, inoŋ len nadəlomian. Hum natosian siGot toke, “Len nadəlomian nəvanuan nanoran ikad nəmauran.”*

Nəlol paŋpaŋ siGot van hən nəsaan

¹⁸ AGot len nəmav evəhot nəlol paŋpaŋ san. Nələn epəŋas nəsaan silat lotomətahun aGot, lotopul hən nəsaan. Galit, len nəsaan salito, losusuan nakitinan.

¹⁹ Galit loləboi nakitinan husur aGot, bathut igol iŋarŋar hən galito. ²⁰ Naut kəmas lotodədas ləberis nədaŋan san topat vi sutuai mai nəboruan san hum aGot; be nədaŋan mai nəboruan san aruŋarŋar len natit p̃isi togole. Husur len natuŋatan nəboŋ aGot togol navile a pan, van vəbar daməŋai, nəvanuan gail loris natit aGot togol gail. Imaienan ləsələboi ləbetətas gol galito. ²¹ Husur ke, naut kəmas lotoləboi aGot maianan, ləsəsal suh nəyalyalan san sum̃an tovi Got, ləsasipa vi təban. Be nənauan salito egəm vi ut kəmas, nənauan salit səkad nə-nau-ləboii-an lan, lopul hən nəmargobut ŋai. ²² Lukel ke lotokad namitisau hən nəmauran tonor, be logəm vi hoŋon gail. ²³ Lugel nəyalyalan siGot totoh vi sutuai hən nəlablab gail lotokad nənahənah hən nəvanuan ləbimat, nəman naməsav gail, narivatvat gail mai natit lotokəlkələh.*

²⁴ Imagenan, aGot eriŋ gaŋulan galito hən ləbiŋol natideh lotoləŋoni len nəlolito, gol ke, len nab̃iŋbiŋalan salito, lomədas nibelit gabag len naitian tosa lotogolgole. ²⁵ Lugel nakitinan husur aGot hən nalibliboŋan. Ale lulotu hən natit aGot togol gail, lugol lotovi slev salit gail. Ləsəlotu hən aGot togol natgalenan, be gai inor hən nə-sal-suhi-an van vi sutuai. Ganan!

²⁶ Husur lotogol natgalenan aGot eriŋ gaŋulan galito hən ləbiŋol naŵide tobiŋbiŋal ideh lotoləŋoni. Alatpəhaŵut salit tu lupair dan naŋisal hən naitian mai asoalit gail hən ləbiŋol naitian mai galit gabag. ²⁷ Len naŵide tomaien an alalum̃an lupair dan naitian mai alatpəhaŵut, nəlolit isahsah len galit gabag. Alalum̃an lobur kotov naŵide tonor, lugol tobiŋbiŋal mai galit gabag. Ale sil nəsaan lotogol gail, nəpanismen tonor hən nəsa galit səbolit lotogole ibar galito.

²⁸ Bathut lotonau ke na-ləboi-aGot-an savi natideh, aGot eriŋ gaŋulan galit hən ləbitoh len nə-nau-sabsab-an salito. Imaienan lugol nəsa sanor hən

* **1:13:** Uman 19.21 * **1:17:** Hab 2.4 * **1:23:** Deu 4.16-18

lëbigole. ²⁹ Logëm pul hën nësaan tiltile gail: naḃoruan sasa, na-ləḃon-masuḃ-hən-natite-an hən natite, nësasaan, lutabulol bulos avan ideh husur nësa tokade. Lugolgol nëmatan, lopul hən naḃitḃituhan mai nagəgərasan. Lohəhaḃur hən lëbigol na-ləḃon-isa-an len nəvanuan gail, lukel nəmadun nəvanuan gail, ³⁰ lusor mədas nahəsalito. Lomətahun bun aGot, len naḃivan salit ləsənau avan ideh am. Nəholit ileleah ale lusor patpat galit məhat. Lukad namitisau hən lëḃinau tabtab hən naḃisal toveveu hən lëbigol nësaan. Ləsagol nësa atata mai anana artokele. ³¹ Len naḃide hən nəmauran salito ehum lotomelmel, loḃur kotov na-kel-gati-an salit gail, na-ləmas-buni-an eḃuer len galito, nəlolit sətəḃis avan ideh, ehum ləsəkad nalolosaan ideh. ³² Loləboii ke, bathut aGot tonor, ikele ke, nəvanuan gail lotogol naḃide lotomaienan limasmat. Avil lohusur naḃide galen sal. Savi natenan ḃai, be lohəhaḃur hən lëḃeris nəvanuan gail am lëḃehusur naḃide salito.

2

AGot inor len nə-saḃ-səhoti-an san gail

¹ Gaiug gotosaḃ səhoti ke nəvanuan tile am timaspanis, gəsələboi gəḃetətas gol gaiug, husur gaiug am gusa sumān galito. Nəḃoḃ gotosaḃ səhoti ke avan ideh timaspanis husur nësaan san, be gaiug gusaḃ səhoti ke gaiug am gimaspanis, husur gaiug gugol nësaan toḃitḃitoḃ.* ² Datoləboii ke, nəḃoḃ aGot tosaḃ səhoti ke nəvanuan limaspanis sil lotogol natenan, nə-saḃ-səhoti-an san inor hən nakitinan. ³ Imagenan, gaiug, nəḃoḃ gotosaḃ səhoti ke galit limaspanis be gaiug gohusur naḃide toḃitoḃ hum galito, gunau ke gotoləboi gəḃigam yav dan nəpanismen siGot a? Ao! ⁴ Gəsələboii ke aGot tovoi masuḃ hən gaiug a? Gai satutut hən ḃemətahun gaiug; len nasusumaran, itoh mədau mai gaiug. Gəsələboii a? Hum ma natgalenan ləsavi natideh len gaiug. AGot ivoi hən gaiug hən ḃesəhar gaiug van hən nəpairan dan nësaan, gəsənau səhoti a? ⁵ Be gaiug guhaihai, nəkaduḃ iḃonḃon, gomətahun gəḃipair dan nësaan saḃ. Bathut gotomaienan gugol ke nəpanismen saḃ gabag evivi məhat am, husur nəḃoḃ hən nəlol paḃpaḃ dereh tegəmai. Evi nəḃoḃ aGot ḃikel vəhot nə-saḃ-səhoti-an san tonor, mai nəpanismen.* ⁶ AGot dereh tilav naḃurḃuran mai nəvanuan ḃisi tinor hən nësa lotogole.* ⁷ Dereh tilav nəmauran vi sutuai mai alat lotosusumar hən lëbigol navoian, lotodaḃ len aGot hən ḃeviol hən nəyalyalan, nə-sal-suh-galito-an mai nəmauran topat vi sutuai. ⁸ Be len nabiltitol paḃpaḃ san, dereh nəlon aGot tepəḃas alat lotonau galit səḃolito ḃai, ləsagol nësa nakitinan tokele, be lotopul hən nësaan len nəmauran salito. ⁹ Na-ləḃon-isa-vəsa-an mai nəmauran todaḃ dereh aribar nəvanuan ḃisi lotogolgol nësaan: naJu gail a ḃo, beti alat ləsavi Ju. ¹⁰ Be alat lotogolgol navoian, dereh aGot tisal suh galito, teputsan nahəsalito, teriḃ natəḃmat len nəlolito: naJu gail a ḃo, beti alat ləsavi Ju. ¹¹ Husur naḃide siGot eḃitoḃ van hən nəvanuan ḃisi, ideh satile.*

¹² Alat ləsəkad nalo siGot be lotogol nësaan, dereh limasig naut kəmas ləsəkad nalo. Avil alat lotokad nalo be lotogol nësaan, nalo dereh tisaḃ səhoti ke limaspanis. ¹³ Husur savi alat lotosəsəloḃ hən nalo aGot togol lotonor len nəḃon; be alat lotogol nësa nalo tokele, dereh aGot teriḃi ke galit linor len nəḃon. ¹⁴ Husur, alat ləsavi Ju ləsəkad nalo siGot, lëḃehusur naḃoruan salito ale gol nësa nalo tokele, ehum lotokad nalo len nəlolito, naut kəmas

* **2:1:** Mat 7.1; Luk 6.37. Len naut egai aPol esivoh len naJu gail husur lupatpat galit məhat səhor alat ləsavi Ju. * **2:5:** Zep 1.14-18, 2.2-3 * **2:6:** Psa 62.12; Pro 24.12 * **2:11:** Deu 10.17

lāsasəsəlon̄ həni bon̄ ideh. ¹⁵ Len nāvīde salito imasil ke aGot totos gat nalo len nəlolito, husur nəlolit gail mai nənauan salit səbolit arukel vəhot nəsaaan mai galito o arukel mai galit ke lotonor. ¹⁶ Dereh aGot tigol natgalenan len nəbon̄ bəpəpəhun navoian dan nəsaaan len natit gail nəvanuan p̄isi lotosusuani. Napəpəhunian enan, dereh teriņi len navəlan aK̄risto aYesu, hum na-kel-uri-an sagw tovoi tokele.

Naju gail mai nalo

¹⁷ Be gaiug gotovi Ju, gumabe? Gaiug gudaņ len nalo siGot, gusor patpat gaiug məhat hum aGot tovi amahean̄. ¹⁸ Gaiug goləboi nəsa Nasuḅ toləņoni, goləboi nəsa tonor mai nəsa tosa husur nalo san eṽusan gaiug. ¹⁹ Len nənauan sam̄ gunau suluṽi ke gotoləboi gəḃesəhar nəvanuan gail, lotovi metḃesw len nənauan salito. Gunau suluṽi ke gotohum nam̄ial toləboi ḃem̄ias naḃisal m̄os alat lototoh len nəmargobut. ²⁰ Gunau suluṽi ke gotovi hai p̄usan m̄os alat lotovi hoṽon mai alat ləsəmatmatu len nadələomian salito. Gaiug gotovi Ju gunau maien həni husur gukad nalo siGot tovi nəkadun naləboian mai nakitinan. ²¹ Imaienan, gəḃeṽusan avan ideh gail, imabe gəsəṽusan gaiug gabag? Gukel uri ke, “Samteṽənvənah!” be gaiug, govənvənah a? ²² Gukele ke, “Samtigol naitian toḃur kotov nəlahan!” be gaiug, gugol naitian toḃur kotov nəlahan a? Gaiug gomətahun bun nəlablab gail, be naim nalotuan hən nəlablab gail, govənah lan a?† ²³ Gaiug gusor patpat nalo siGot məhat, be goḃur kokotov nalo enan mədas nahəsən aGot a? ²⁴ Husur natosian siGot ike, “Gamit məttovi Ju, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile lusor mədas nahəsən aGot sil gamito.”‡

²⁵ Gəḃigol husur nəsa nalo siGot tokele, na-tiv-dalusi-an seJu evi natit tovoi husur ipat len nalo. Be gəḃeḃur kokotov nalo, na-tiv-dalusi-an sam̄ savi natideh. Ehum gəsavi Ju. Ehum gəsəkad na-tiv-dalusi-an len gaiug bon̄ ideh. ²⁶ Imagenan, alat ləsəkad na-tiv-dalusi-an, galit ləḃigol husur nəsa nalo tokele, len nabunusian siGot esum̄ian lotokad na-tiv-dalusi-an tia, esum̄ian lotovi Ju gail. ²⁷ Ale alat lotogol husur nəsa nalo tokele be ləsəkad na-tiv-dalusi-an, galit dereh lisəḃ səhoti ke, gaiug gotovi Ju gotokad na-tiv-dalusi-an, gimaspanis husur gukad nalo be goḃur kokotovi. ²⁸ Savi nəpasian o na-tiv-dalusi-an nəvanuan tokade len niben togol tovi Ju kitin. ²⁹ Ao. NaJu kitin evi Ju māu len nəlon. Ale na-tiv-dalusi-an kitin evi na-tiv-dalusi-an hən nəlon. Na-gol-husur-nalo-an edədas ḃigol na-tiv-dalusi-an kitin len nəlon, ao, aNunun aGot igole. Ale dereh aGot tisal suh nəvanuan tomaienān. Nəvanuan gail asike ləḃisal suhi, be aGot māu dereh tisal suhi.§

3

¹ Bimagenan, ivoi mabe hən avan ideh ḃevi Ju? Ivoi mabe hən ḃikad na-tiv-dalusi-an? ² Ivoi habat len natit p̄isi! Metəkav ikad natsua: aGot eriņ nasoruan san len navəlan naJu gail.* ³ Be galit galevis asike ləḃidaņ len aGot, gunau ke nə-par-dələomi-an salito igol aGot sədaņ len na-kel-gati-an san gail a? ⁴ Ao! Satimaienan! AGot ekitin, akis igol nəsa tokele, naut kəmas nəvanuan p̄isi lovi vanuan nalibliboņan gail. Hum aTevit aKiņ tokele sutuai ke, “Nasuḅ aGot, natit p̄isi gotokele māu, ekitin.

Avan ideh ḃike ḃisor tas gaiug len nakotan,
dereh tisaḃ səhoti ke gotonor, gokitin,

† **2:22:** Deu 7.25. NaJu gail lomətahun nəlablab husur nalo siGot tokai tasi, be lovənoh natit topat len naim nalotuan silablab gail, ale lohəhəṽur hən nəvat lotokade len nəbon̄ lotoḃur həni. ‡ **2:24:** Isa 52.5. § **2:29:** Deu 30.6. Len nasoruan Ipru namilen Ju o Jutah evi nə-sal-suhi-an. Gen 29.35. * **3:2:** Len naut egai aPol ike metəkav, be sakel natideh tovi na-vəha-ru-an tohusuri.

ale dereh gewin len nakotan enan.”*

⁵ Be nēsaan sidat bēvusan p̄arṗar hən nanoran siGot, datekəmabe? Datoləboi datb̄ike aGot sanor nēboṅ topansem gidato a? Ao! Ikad nēvanuan lotonau tomaienān, ⁶ be nēnauan salit sakitin. AGot asike tanor, asike taləboi tapəpəhun navoian dan nēsaan hən navile a pan.

⁷ Ikad nēvanuan lotoke, “Be nalibliboṅan sagw b̄igol p̄arṗar hən nakitinan siGot gol nēvanuan gail ləb̄isal suh nēyalyalan san, b̄imaienān, imabe aGot ipansem gināu sal sil nalibliboṅan sagw hum tovi saan?” ⁸ Ale nēvanuan galevis lusor mēdas ginamito. Lukel ke, namtuke, “Namtigol nēsaan hən nēsaan b̄igol navoian!” Alat lotokəmāienān, dereh lipanis, ale ivoi hən ləb̄ipanis!†

Səkad nēvanuan nanoran ideh

⁹ Ale datekəmabe? Mətunau ke ginamit namttovi Ju, len nēhon aGot namtuvoī səhor nēvanuan tile gail am a? Ao, namtsəmāienān. Noil hirhir len nēsa notokele tia ke, nēvanuan p̄isi, naJu gail mai alat ləsavi Ju, galit p̄isi lugolgol nēsaan. Nēsaan iwol hən nēmauran salito. ¹⁰ Hum natosian siGot toke, “Səkad nēvanuan nanoran ideh,

sasua kasi.

¹¹ Səkad avan ideh tokad naləboian kitin,
səkad avan ideh toləṅon ke teləboi aGot

¹² Galit p̄isi lupair dani,
navide salit p̄isi isa batbat.

Səkad avan ideh togol navoian,
sasua kasi.”‡

¹³ “Nasoruan salit isa hum nēbon nabirimat toḃos nətan.
Namealito igol nagəgərasan.

Nəsa lotokele igol nasənahan,

hum nabehi hən nēmat togole nēboṅ tohat nēvanuan.”*

¹⁴ “Nabuṅolit epul hən nasoruan namədāsian mai na-mətahun-buni-an.”*

¹⁵ “Lusaṽsaṽut hən ləb̄igol nəmātan.

¹⁶ Lugol namədāsian mai na-ləṅon-isa-an len naut p̄isi lotovi lan.

¹⁷ Ləsaləboi ləb̄itoh mai nēvanuan tile ideh len natəmat.”§

¹⁸ “Ləsamətahw len nēyalyalan siGot. Ləsənu.”*

¹⁹ Gidat datoləboii ke natideh nalo tokele, ikele van hən alat lototoh len navəlan nalo, hən nēvanuan gail asike ləb̄eləboi ləbetətas gol galit am, ale hən b̄imasil ke nēvanuan p̄isi len navile a pan dereh likot len nakotan siGot.

²⁰ Imaienān, avan ideh saləboi b̄inor len nēhon aGot husur togol husur nalo. Nalo ipat ṅai hən datb̄ebunus ləboi nēsaan sidato lan.*

Datunor mabe len nēhon aGot?

²¹ Be gagai, aGot evəhot naṗisal hən datb̄inor len nēhon, ale na-gol-husur-nalo-an savi natideh həni. Naṗisal enan, nalo siMoses mai ahai kelkel ur gail lopəhav utaut həni sutuai tia.** ²² AGot erinji ke dattonor len nēhon nēboṅ dattorin nələdat len aYesu Kristo. Imaienān hən nēvanuan p̄isi lotokad nadəlomian. Nēvanuan p̄isi lopitp̄itov, ²³ husur nēvanuan p̄isi lugol nēsaan, ṅa lutoh a tut, a tut masuṽ dan aGot, ləsanor kasi hən ləb̄ibar nēyalyalan san. ²⁴ Avil, len naviolan hən navoian aGot toviol kəmas həni, len aKristo aYesu

* **3:4:** Psa 51.4 † **3:8:** Len naves 5-8, aPol isor var naJu gail nələlit topəṅas aPol husur lotonau ke aPol tokel ke nalo tovi ut kəmas. ‡ **3:12:** Hən naves 10-12, ris Psa 14.1-3, 53.1-3 * **3:13:** Psa 5.9, 140.3 * **3:14:** Psa 10.7 § **3:17:** Hən naves 15-17, ris Isa 59.7-8 * **3:18:** Psa 36.1 * **3:20:** Psa 143.2; Kal 2.16 ** **3:21:** Rom 1.17. Len naut egai nasoruan ta Kris sake siMoses, be nalo aPol tosor husuri evi naləbulat torim aMoses totos gail.

toŵur nēmakuvan sidato, aGot erinji ke dattonor len nēhon. ²⁵ AGot eviol hən aYesu hum naviolan hən natutumavan, hən nēmatan san b̄idakuv nēlol paŋpaŋ siGot, nēlon topəŋas nēvanuan gail sil nēsaan salito. Len nadələmian lotokade len nēmatan siYesu m̄os galito, aGot eruḅat nēsaan salit dan galito. Natutumavan hən aYesu igol nanoran siGot iḅarḅar, bathut ke, satutut hən tomətahun galito, ekəta səhor nēsaan silat ta m̄o, ta sutuai, səpansem galito. ²⁶ AGot igol natgalenan hən nanoran san b̄imasil len nēboŋ ta daməŋai. Igol tomaienən hən gai gabag b̄inor, ale hən b̄igol nēvanuan ləb̄inor len nēhon, ləb̄ikad navoivoian maii nēboŋ lotokad nadələmian len aYesu topanis salito.

²⁷ Imagenən, datoləboi datb̄isor patpat gidat məhat hən natideh a? Aoa! Datoləboi datb̄ikad navoivoian mai aGot len nalo dattogol husuri a? Ao! Datukad navoivoian mai aGot husur datukad nadələmian len aYesu. ²⁸ Nəbathusoruan sagw imaiegai ke: len nadələmian dattokade, aGot erinji ke dattonor len nēhon, savi len nalo dattogol husuri. ²⁹ AGot evi Got seJu gail ŋa? Be alat ləsavi Ju, gai savi aGot salito a? Evoi! Evi aGot salito am! ³⁰ Husur Got esua ŋai. Len nadələmian erinji ke nēvanuan gail lunor len nēhon, naut kəmas lotokad na-tiv-dalusi-an o ləsəkade.†† ³¹ Namilen ke nadələmian igol nalo evi ut kəmas a? Ao Səmaienən! Nəboŋ dattoriŋ nələdato len aGot, datugol husur nalo len nakitinan.

4

Nadələmian siApraham

¹ Ginamit namttovi Ju, ivoi hən namtb̄inau aApraham tovi atəmanamit ta sutuai. Datb̄isor husur naḅisal hən nēvanuan b̄egəm b̄inor len nēhon aGot, aApraham isaḅi ke imabe? ² AGot təsab̄ aApraham tanor len nēhon husur natit aApraham togol gail, aApraham təkad natesua hən tasor patpat gai məhat lan. Be səmaienən. Avan ideh saləboi b̄isor patpat gai məhat len nēhon aGot. ³ Husur natosian siGot ike, “AApraham edələm na-kel-gati-an siGot, ale husur natenən aGot erinji ke tovi vanuan nanoran.”*

⁴ Nēvanuan toum, naḅurḅuran san savi naviolan, be evi ḅurḅuran hən nauman san.* ⁵ Be datsəmaienən mai aGot. AGot evi aGot torinji ke nēvanuan nēsaan lunor len nēhon. AGot sariŋi ke galit lunor len nēhon hum tovi naḅurḅuran hən nauman salito, be erinji ke lunor len nēhon hum tovi naviolan husur nadələmian lotokade lan.

⁶ Mitinau aTevit tokəmaienən, nəboŋ tosor husur nahəhaṽuran silat aGot torinji ke galit lotonor len nēhon, naut kəmas nauman salit gail. ATevit ike,

⁷ “Alat aGot toruḅat na-ḅur-kotov-nalo-an salit gail dan galito,
navoian siGot igol lukab həni.

Alat aGot tokas kuv nəkabut salit hən nēsaan salit gail,
navoian siGot igol lukab həni.

⁸ Evoi, lukab həni, lohəhaṽur həni,
husur aGot asike itos gat nēsaan salito gail am hum nəkabut salito.”*

⁹ Be nahəhaṽuran enən, ipat m̄os alat lotokad na-tiv-dalusi-an ŋa? Ao! Ipat m̄os galito mai alat ləsəkade sal. Husur datuke, “AApraham edələm na-kel-gati-an siGot, ale husur natenən aGot erinji ke tovi vanuan nanoran.”*

¹⁰ Be natenən evisi ŋais? Evisi a m̄o len na-tiv-dalusi-an siApraham o a

†† **3:30:** Deu 6.4; Kal 3.20. * **4:3:** Gen 15.6; Kal 3.6 * **4:4:** Gəḅeum sivan ideh am, nauman gotogole evi nəkabut gai tokade len gaiug, nauman sam̄ igol gai ikabut sam̄. Natenən igol naḅurḅuran sam̄ savi naviolan, be gai isar gel nəkabut san. * **4:8:** Psa 32.1-2 * **4:9:** Gen 15.6

tahw lan? Imasil ke aGot eriņi ke tovi nēvanuan nanoran nēboņ sēkad na-tiv-dalusi-an sal. ¹¹ Na-tiv-dalusi-an aApraham tokade a tahw, evi nē-ta-gati-an togol toņarņar ke, aGot toriņi ke, inor len nēhon. Imaiēnan, imasil ke aApraham ikad navoivoian mai aGot bathut nadēlomian tokade tia ale na-tiv-dalusi-an san egēm a tahw.* Imaiēnan aApraham evi atēmaliť p̄isi lotokad nadēlomian be lēsēkad na-tiv-dalusi-an. AGot eriņi ke lunor len nēhon bathut nadēlomian salito. ¹² Ale alat lotokad na-tiv-dalusi-an, lēbikad nadēlomian toņitoŵ hum nadēlomian aApraham atēmadat tokade nēboņ sēkad na-tiv-dalusi-an sal, aApraham evi atēman alatenan am.

Len nadēlomian datukad na-kel-gati-an siGot

¹³ Sutuai aGot ikel gati ke tilav navile a pan mai aApraham mai nēpasusan san gail. Nēboņ aGot tokel na-kel-gati-an enan, savi husur aApraham togol husur nalo, be husur, len nadēlomian aApraham tokade lan, aGot eriņi ke inor len nēhon.* ¹⁴ Husur na-kel-gati-an siGot tēpat mōs alat lotogol husur nalo űai, nadēlomian asike tavi natideh, ale na-kel-gati-an enan san asike tēsarpoh. ¹⁵ Be nalo igol nēpanismen siGot egēm hēn alat lotoņur kotovi. Be nalo taņuer, na-ņur-kotov-nalo-an am taņuer.†

¹⁶ Imaiēnan, len nadēlomian űai aGot eriņi ke gidat datunor len nēhon, hēn datbikad na-viol-kēmas-an san, hēn nēpasusan siApraham p̄isi lēbikad nēsa aGot tokel gati. Ale datbikad nadēlomian len aGot surņan aApraham, dereh datikad nēsa aGot tokel gati, naut kēmas dattovi Ju dattokad nalo o datsēmaiēnan. Husur aApraham evi tata sidat p̄isi dattokad nadēlomian. ¹⁷ Hum aGot tokel maii len natosian san ke, “Nugol gaiug govi tata sinaluŵoh hēn nēvanuan naut tiltile gail.”* Len nēhon aGot, aApraham evi atēmadata husur ikad nadēlomian len aGot tolav nēmauran mai alat lotomat, ikad nadēlomian len aGot tokis nēsa toņuer, ale natit evisi.

¹⁸ Naut kēmas nē-lon-uri-an, len nē-vatvat-viri-an, aApraham ikad nadēlomian hēn ðegēm vi tata sinaluŵoh hēn nēvanuan naut tiltile gail, hum aGot tokel maii ke, “Nalilinēso gotorisi, nēpasusan sam̄ dereh lisōņur maiēnan.”* ¹⁹ Ale nadēlomian siApraham sateh naut kēmas nēdaņ hān pēpadaņ tovi 100; naut kēmas tonau ke niben pēpadaņ hēn tomat mai aSarah tobutoh.* ²⁰ Gai sariņ gaņulan na-kel-gati-an siGot. Eriņ nēlon len aGot gol ke nadēlomian san idaņ am, ale isal suh nēyalyalan siGot. ²¹ AApraham inau lēboii ke aGot elēboi ðigol natideh tokel gati. ²² Ale husur nadēlomian san, aGot eriņi ke tovi vanuan nanoran.* ²³ Natosian enan toke “aGot eriņi ke tovi vanuan nanoran” sēpat mōs aApraham űai. ²⁴ Natosian enan ipat mōs gidato am. Ikel gati ke aGot togol aYesu, aMasta sidato, tole mēhat dan nēmatan, datbēriņ nēlodato lan, dereh teriņi ke dattonor len nēhon. ²⁵ AGot idaņ hēn nēmatan siYesu sil nēsaan sidato, ale igol aYesu ile mēhat dan nēmatan hēn datbīnor len nēhon aGot.*

5

Navit nadēlomian

¹ Len nadēlomian sidato, aGot eriņi ke datunor len nēhon. Imagenan, len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natēmāt tēban aGot. ² Bathut nēsa aYesu togole, len nadēlomian sidato, datobis len navoian aGot toviol kēmas hēni, dattoil gēgat lan. Imagenan datikemkem habat husur datuvatvat viri ke

* **4:11:** Gen 17.9-14 * **4:13:** Gen 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18; Kal 3.29 † **4:15:** Nalo eŵusan nēsaan sidato, be salēboi ðilav kuv nēpanismen sile dan gidato. * **4:17:** Gen 17.5 * **4:18:** Gen 15.5 * **4:19:** Gen 17.1, 15-22 * **4:22:** Gen 15.6 * **4:25:** Isa 53.4-5

dereh datikad nəyalalan siGot. ³ Savi natenan ηai. Datikemkem habat len nə-ləŋon-isa-vəsa-an sidat am. Husur datoləboi ke na-ləŋon-isa-vəsa-an iŋan hən nə-daŋ-ḅuri-an. ⁴ Nə-daŋ-ḅuri-an igol aGot ehəhaṽur hən naṽide sidato. Ale datḅeləboi aGot tohəhaṽur hən naṽide sidato, nə-vatvat-viri-an dattokade lan idan am. ⁵ Ale datoləboi buni ke nə-vatvat-viri-an sidato dereh tisarpoh. Husur aGot, len aNunun toviol həni mai gidato, aGot evur san na-ləmas-buni-an san toplen nəlodato.

⁶ Husur aKristo, nəboŋ datsaləboi datḅigol navoian sal, len nəboŋ tonor həni, aKristo imat mōs gidat datsəna u aGot. ⁷ Nəvanuan evis ηai ludam̄ hən ləḅimat mōs nəvanuan tile, be ludam̄ hən ləḅimat mōs nəvanuan nanoran ηai. Ale hum ma tokad avan ideh tokad na-il-ḅuri-an hən ḅimat mōs nəvanuan tovoi. ⁸ Be len nəsa togole, aGot igol iḅarḅar ke toləmas masuṽ hən gidato maiegai ke: nəboŋ dattovi vanuan nəsaan sal, aKristo imat mōs gidato. ⁹ Len nəda hiYesu, aGot eriŋi ke datunor len nəhon. A məhat hən natenan, len nəmatan san, aYesu dereh tilav kuv gidato dan nəlol paŋpaŋ siGot. ¹⁰ A mō, nəboŋ dattovi enemi siGot sal, esəvat aNatun ulum̄an hən ḅimat gel gidato. Nəboŋ togol tomaianan, aGot igol datukad natəmat mai navoioian maii. Ale datḅikad navoioian mai aGot, dattoləboi buni ke, len nəmauran san len gidato, dereh aYesu tilav kuv gidato dan nəlol paŋpaŋ siGot. ¹¹ Savi natenan ηai, be datukemkem husur datsəkad nəsaan am mai aGot. Len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat mai aGot, gol datohəhaṽur masuṽ.

Atam mai aKristo

¹² Imagenan, nəboŋ aAtam togol nəsaan, nəsaan eḅis len navile a pan, ale naṽit nəsaan evi nəmatan. Imaianan len nəsaan siAtam, nəpasusan san ḅisi logəm vi vanuan nəsaan, lugol nəsaan, ale nəmatan ibar nəvanuan ḅisi.*

¹³ Sutuai, nəboŋ nalo siMoses toḅuer sal, nəvanuan navile a pan lugol nəsaan. Be husur ləsəkad nalo sal, aGot satos gat nəsaan galenan ke tovi nəkabut salito.

¹⁴ Be len nəboŋ siAtam vəbar aMoses, nəmatan iwol hən nəvanuan ḅisi. Naut kəmas ləsəḅur kotov nakelean todaŋ siGot hum a Atam toḅur kotovi, naut kəmas natenan, lumat surm̄an aAtam.

Datoləboi datḅenənoṽ hən aAtam mai atesua tohusuri, aKristo. ¹⁵ Be gəlaru arotile, na-viol-kəmas-an siGot etile masuṽ len nəsaan siAtam. Husur len nəsaan siAtam nəvanuan isoḅur lumat. Be a məhat hən natenan, len naviolan togəm len aYesu Kristo, aGot eviol kəmas hən narubətian dan nəsaan mai nəvanuan isoḅur. ¹⁶ Ale naṽit na-viol-kəmas-an etile masuṽ hən naṽit nəsaan siAtam. Nəsaan siAtam iŋan hən nəpanismen. Be na-viol-kəmas-an siGot iŋan hən nanoran aGot togol dattokade len nəhon, naut kəmas dattogol nəsaan tosoḅur. ¹⁷ Len nəsaan sitenan, aAtam, nəmatan iwol hən nəvanuan ḅisi, lumat. Be navoian aGot toviol kəmas həni esəhor masuṽ hən natenan. Husur len ategaii tovi aYesu Kristo, aGot eriŋi ke nəvanuan lunor len nəhon. Ale ləḅinor len nəhon maianan, dereh likad nədaŋan mai nəmauran vi sutuai.

¹⁸ Imasil ke naṽit nəsaan sua siAtam evi nəpanismen togəm hən nəvanuan ḅisi. Len naṽide tomagenan, naṽit nategaii tonor aYesu togole, igol nəvanuan ḅisi loləboi ləḅinor len nəhon aGot mai ləḅikad nəmauran kitin. ¹⁹ Nəboŋ aAtam togol nəsa aGot tokai tasi, nəvanuan isoḅur logəm vi vanuan nəsaan. Ale nəboŋ aYesu togol nəsa aGot tokele, aGot dereh tigol nəvanuan tisoḅur linor len nəhon.

²⁰ Mitinau nalo siMoses. Nalo egəm hən nəsaan ḅegəm tibau len na-ləboi-səhoti-an sinəvanuan. Be nəboŋ nəsaan togəm tibau, navoian aGot toviol kəmas həni egəm tibau masuṽ am səhori, ²¹ hən navoian ḅesəhor nəsaan. A mō, nəsaan

* 5:12: Gen 2.17, 3.6, 17-19

mai nēmatan aruwol hən nēvanuan p̄isi. Be gagai, navoian aGot toviol kēmas hēni, iwol hən gidato. Imaiēnan, len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot igol datunor len nēhon, ale datukad nēmauran vi sutuai.

6

Nēsaan sawol, be aNunun aGot iwol hən gidato

¹ Ale datekēmbabe? Ivoi hən datb̄igol nēsaan tabtab hən navoian aGot toviol kēmas hēni b̄etibau am a?* ² Aoa! Satimagenan! Nēmauran hən nēsaan dattokade a m̄o imat ebun. Imabe datutoh lan sal? ³ Gidat p̄isi dattobaptais hən dattotoh len aKristo aYesu, nēboŋ dattobaptais, datumat b̄onb̄on maii len nēmatan san. Mētsalēboi natenan a? ⁴ Nēboŋ dattobaptais, datumat maii, datupat maii len nabur nēmatan hən datb̄ikad nēmauran veveu hən datb̄itohtoŋ lan. Imaiēnan hən datb̄esum̄an aKristo tole mēhat dan nēmatan len nēdaŋan seTēman toyalyal.*

⁵ Husur, datb̄ibon mai aKristo maiēnan len nēmatan san, dereh datibon maii len na-le-mēhat-an dan nēmatan san. ⁶ Datolēboii ke, nēmauran sidato ta m̄o itahētah maii len nēhai balbal. Ehum nēlodato itahētah ei, imat maii. Imagenan, nēdaŋan nēsaan tokade hən towol hən nēmauran sidato imasig. Datsavi slev am hən nēsaan. ⁷ Husur nēboŋ dattomat mai aKristo, datumakuv dan nēdaŋan hən nēsaan. ⁸ Ale husur dattomat mai aKristo, datodēlomi ke len natohan dattokade maii, dereh datitoh tabtab. ⁹ Datolēboi buni ke husur aGot togol aKristo tole mēhat dan nēmatan, edēdas b̄imat tētas am. Nēmatan asike iwol hēni boŋ ideh am. ¹⁰ Nēboŋ aKristo tomat, imat vēha-vis? Imat vēha-sua ŋai hən tob̄ur kotov nēdaŋan hən nēmatan. Be ile mēhat, imaur. Ale gagai len nēmauran enan, itoh m̄os nēyalyalan siGot. ¹¹ Imagenan, gamit am, mitimasnau lēboii ke, nēmauran hən nēsaan samit ta m̄o, imat ebun. Ale gagai van, len aYesu Kristo, mitimastoh m̄os nēyalyalan siGot len nēmauran veveu mēttokade.

¹² Imagenan, nēsaan satiwol hən nibemito. Samtigol husur nalēŋonian hən nibemito lotosa. ¹³ Samtidam̄ kas nahudhubemit ideh hum natesua tosa hən b̄igol nēsaan. Aoa! Mēteviol hən gamito mai aGot hum alat lotomat be lotomaur dan nēmatan. Mēteviol hən nahudhubemit gail p̄isi mai aGot hən lēb̄igol naŋide lotonor len nabunusian san. ¹⁴ Husur nēsaan asike iwol hən gamit am, husur mētsatoh len navēlan nalo be mētutoh len navoian aGot toviol kēmas hēni.

Datovi slev hən nanoran siGot

¹⁵ Datsatoh len nalo be datutoh len navoian aGot toviol kēmas hēni. Imabe? Namilen ke inor hən datb̄igol nēsaan a? Satimagenan! ¹⁶ Nēboŋ mēttodaŋ hən mētb̄igol natit p̄isi avan ideh tokele, mētogēm vi slev san. Mētsalēboii a? Mētb̄ilekis hən mētb̄igol nēsaan, egēm vi masta samito, ilav gamit vi lan nēmatan. Mētb̄ilekis hən mētb̄igol nēsa aGot tokele, ilav gamit vi lan nēmauran hən nanoran.* ¹⁷ Be sipa vi tēban aGot! A m̄o mēttovi slev sinēsaan, be gagai, len nēlomit kavkav, mētugol husur nakitinan hən naŋusanan mēttokade. ¹⁸ AGot eŋur kuv gamito dan nēsaan tia. Mētsavi slev sinēsaan am. Mētogēm vi slev sinanoran. ¹⁹ Nokēmaiēnan len nasoruan kēta hən mētb̄elēboi sēhot naŋusanan sagw. A m̄o mētudaŋ hən gamit kavkav hən mētb̄evi slev hən naŋide tosa totaŋtaŋor mai nēsaan m̄os mētb̄igol nēsaan van am. Gagai mitimasdam̄ hən gamit kavkav hən mētb̄evi slev sinanoran m̄os mētb̄ikad naburuan siGot.

* **6:1:** Rom 3.8 * **6:4:** Kol 2.12 * **6:16:** Jon 8.34

²⁰ A m̄o, n̄boŋ m̄ttovi slev sin̄saan, m̄tsatoh len nanoran, nanoran sawol h̄n gamito. ²¹ Be nāvit n̄mauran enan, imabe? Gagai nahurumit isa len natgalenan m̄ttogol gail. Nāvit natgalenan evi n̄matan! ²² Be gagai aGot ēpur kuv gamito dan n̄saan, h̄n asike n̄saan b̄iwol h̄n gamit am. M̄tovi slev siGot beti. Husur natenan, m̄tulav nāboruan siGot, ale nāvit nāboruan siGot len gamito evi n̄mauran vi sutuai. ²³ Husur nāpur̄puran h̄n n̄saan evi n̄matan, avil len aKristo aYesu, aMasta sidato, na-viol-k̄mas-an siGot evi n̄mauran vi sutuai.

7

Nasuruan k̄ta toḡam len n̄lahan

¹ Bathudud nad̄lomian, gamit m̄tol̄boi nalo. M̄tol̄boii ke nalo ikad n̄daŋan h̄n na-il-a-m̄o-an n̄boŋ n̄vanuan tokad n̄mauran ŋai. ² Len nalo, nāp̄hāvut tolah itoh len nav̄elan n̄hāvut san n̄boŋ atenan tokad n̄mauran sal. Be atenan b̄imat, alitenan asike itoh len nav̄elan am, imakuv dan nalo h̄n n̄lahan. ³ Imaienan, n̄boŋ ahāvut san tomaur sal, alitenan b̄ilah mai togon, dereh lekis alitenan h̄n nāp̄hāvut togol naitian tosa tōbur kotov n̄lahan. Be ahāvut san b̄imat, aliten imakuv dan nalo enan. Ale naut k̄mas b̄ilah t̄etas mai n̄hāvut tile, aliten sagol naitian tosa tōbur kotov n̄lahan. ⁴ Imagenan bathudud sagw, nok̄maiegai ke: n̄boŋ m̄ttob̄on mai niben aKristo len n̄matan san, m̄tumakuv dan nalo.* Ale gagai m̄tūb̄on mai atenan tole m̄hat dan n̄matan h̄n gidato datb̄īvan h̄n nāvit siGot. ⁵ Nāboruan dattokade a m̄o evi nāboruan h̄n n̄saan. N̄boŋ nāboruan enan towol h̄n gidato, natideh nalo tokai tasi, enan datol̄ŋon masūv h̄n datb̄igole. Nal̄ŋonian galen lotosa loun len nibedato ale natit p̄isi dattogole lūvan h̄n n̄matan. ⁶ Be gagai, gidat dattob̄on mai aKristo len n̄matan san, datumakuv dan nalo toban̄is gat gidato. Imaienan datsahusur nāp̄isal ta m̄o, datsagol husur na-tos-gati-an h̄n nalo am. Gagai, len aNunun aGot, datohusur nāp̄isal veveu, datugol husur nal̄ŋonian siGot.

Nalo mai n̄saan

⁷ Datek̄mabe beti? Nalo isa a? Sadatek̄maienan! Nalo tābuer, asike n̄tal̄boi s̄hot n̄saan sagw gail. N̄sal̄boii ke nal̄ŋonian len n̄logw tovi n̄saan v̄bar nalo toke, “Sa-n̄lōm̄ tev̄noh natideh.”* ⁸ Be ehum n̄saan tolav nalo enan, ale igol n̄logw epul h̄n nal̄ŋonian tiltile gail. Husur nalo tābuer, n̄saan asike t̄kad n̄daŋan tomaienana. ⁹ A m̄o, len n̄mauran sagw, nalo savi natideh len ginou. Be n̄boŋ notos̄s̄el̄ŋ h̄n nakelean todaŋ toke, “Sa-n̄lōm̄ tev̄noh natideh,” numadh̄al̄boii ke nugol n̄saan, n̄saan imaur len ginou. ¹⁰ Ale len n̄saan nukad n̄matan husur n̄saan ep̄ep̄ehun ginou dan aGot. Imaienan, nunau s̄hoti ke nakelean enan todaŋ topat h̄n b̄ilav n̄mauran mai ginou, ilav n̄matan mai ginou!*

¹¹ Bathut len nakelean enan todaŋ n̄saan isāb̄ nāp̄isal h̄n toḡras ginou. Ale len nakelean enan todaŋ, igol numat.* ¹² Mitinau nategai ke: Nalo evi siGot. Ale nakelean todaŋ len nalo evi siGot, inor, ivoi. ¹³ Bimaienana, namilen ke nalo tovoi igol numat a? Aoa! S̄maienana! Evi n̄saan togole. Len nalo tovoi n̄saan ilav n̄matan ḡam h̄n ginou, ep̄ep̄ehun ginou dan aGot. Husur natenan nalo ivoi, be igol n̄saan len n̄logw īpar̄par, ale nol̄boii ke n̄saan isa batbat.

N̄balan len nalo

* **7:4:** Len naut egai ehum dattovi p̄hāvut ale n̄hāvut sidat imat gol ke datumakuv dan nalo. * **7:7:** Exo 20.17; Deu 5.21 * **7:10:** Lev 18.5; Deu 4.1, 5.33; Eze 20.11 * **7:11:** Gen 3.13

¹⁴ Datoləboii ke nalo egəm len aNunun aGot, ale ivoi. Be ginau novi vanuan notokad naboruan nəsaan hən navile eg a pan. Ehum notovi slev hən nəsaan. ¹⁵ Nəsaləboi səhot nəsa notogolgole, husur nəsa notoləyon nəbigole, nəsagole. Be nugol nəsa notomətahun bun nəbigole. ¹⁶ Be nəsa notogole bevi nəsa notomətahun nəbigole, nudañ ke nalo ivoi.† ¹⁷ Imagenan, savi ginau notogol naten tosa; evi nəsaan togol naut a im san len ginau togole. ¹⁸ Ale noləboii ke səkad natideh tovoi totoh len ginau, namilen ke səkad natideh tovoi totoh len naboruan sagw hən nəsaan. Husur nuke nigol navoian, be nodədasi. ¹⁹ Nuke nigol navoian be nəsagole. Nomətahun nəbigol nəsaan, be enan evi nəsa notogol tabtab həni. ²⁰ Avil nəbigol nəsa notomətahun nəbigole, namilen ke savi ginau am togole, be evi nəsaan totoh tin len ginau togole.

²¹ Imagenan nusab natesua tomaiegai tabtab ke: nəboŋ notoləyon nəbigol navoian, nəsaan itah tabtab mai ginau. ²² Husur len nəlon nəlogw noləmas bun nalo siGot, ²³ be nobunus nədaŋan‡ tile am len ginau tobal mai nalo nənauan sagw toləyon. Ale nədaŋan enan igol nəsaan topat len ginau, ibanŋis gat ginau. ²⁴ O nəmauran sagw isa! Nahəhaṽuran eḅuer! Ase tilav kuv ginau dan nawolan hən nibegw egai tosehəhar ginau van hən nəmatan? Ase? ²⁵ AGot səbon! Len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot dereh tigole. Sipa vi təban!

Imaienan, len nənauan sagw novi slev hən nalo siGot, be len naboruan sagw hən nəsaan novi slev hən nəsaan.

8

Nəmauran len aNunun aGot

¹ Imagenan beti, gagai səkad nəpanismen ideh mōs alat lotovi seKristo, aYesu. ² Bathut nədaŋan seNunun Nəmauran len aKristo aYesu igol gumakuv dan nədaŋan hən nəsaan mai nəmatan.* ³ Nalo edədas bilav kuv gidato dan nəsaan, husur len nədaŋan sidat səbodato, datsaləboi datbigol husur nalo. Avil nəsa nalo todədasi, aGot igole. AGot esəvat aNatun ulumān matmat san hən beğəm vi vanuan. Ikad niben mai naboruan sumān gidat dattovi vanuan nəsaan gail. Ale aGot eriŋ nəpanismen sadit lan, hum tovi naviolan hən natutumavan mōs nəsaan sadit gail. Igol nədaŋan hən nəsaan inoŋ. ⁴ AGot igol imaienan, hən natit gail na-tos-gati-an hən nalo tokel ke lotonor ləbisarpoh len gidato māu, hən datbeləboi datbigol piŋ naṽide tonor nalo tokele. Gidat datsahusur naləyonian sidat gail lotosa am, gagai datohusur naləyonian seNunun aGot. ⁵ Alat lotogol husur naboruan nəsaan salito, lunau tabtab hən nəsa naboruan nəsaan toləyon. Avil alat lotogol husur aNunun aGot, lunau tabtab hən nəsa aNunun aGot toləyon. ⁶ Husur nəboŋ naboruan nəsaan towol hən nənauan, naṽite evi nəmatan. Be nəboŋ aNunun aGot towol hən nənauan, naṽite evi nəmauran mai natəmat. ⁷ Bathut nəboŋ naboruan nəsaan towol hən nənauan, nənauan enan evi enemi siGot tabtab. Sagol husur nalo siGot boŋ ideh, savi enan ŋai, be edədas bigol husuri. ⁸ Husur enan, alat lotogol husur naboruan nəsaan salito ləsaləboi ləbigol aGot beḅəhaṽur.

⁹ Be gamito, mətsagol husur naboruan nəsaan, mətugol husur aNunun aGot husur aNunun aGot itoh tin len gamito. Be natsua, avan ideh asike bikad aNunun aKristo lan, gai savi seKristo. ¹⁰ Be aKristo bitoh len gamito, naut kəmas nibemito dereh limat sil nəsaan, aNunun aGot evi nəmauran veveu mōs

† **7:16:** Len naut egai aPol ike nalo ivoi husur emətahun beḅur kotovi, namilen ke eləyon bigol husuri.

‡ **7:23:** Len nasoruan ta Kris ike nalo, sake nədaŋan. * **8:2:** Natosian galevis ta sutuai luke, aYesu igol numakuv dan nədaŋan hən nəsaan mai nəmatan.

gamito husur nanoran, navoivoian mættokade mai aGot.† 11 Ale aNunun aGot togol aYesu tole mæhat dan nēmatan b̄itoh len gamito, namilen ke, naut kēmas nibemito dereh limat, len aNunun totoh len nēlōmito, atenan togol aKristo tole mæhat dan nēmatan dereh tilav nēmauran mai nibemito.

12 Imagenan bathudud nadēlōmian, datimasgol nēsa aGot tolēḡoni. Sa-datehusur nalēḡonian hēn naḃoruan nēsaan sidato. 13 Husur mæt̄behusur nalēḡonian hēn naḃoruan nēsaan, dereh mitimat. Be len aNunun aGot mæt̄bigol naḃide samit tosa gail lēb̄imat ebun, dereh mitikad nēmauran. 14 Bathut alat aNunun aGot towol hēn galito, galit lovi natun aGot. 15 Husur aGot sēlav aNunun mai gamito hēn mæt̄bevi slev hēn namētahwan hēn namētahwan b̄iwol hēn gamit tētas am. Aoa! Ilavi hēn mæt̄begēm vi natun san gail. Ale gagai datukai van hēni ke, “Appa, Tata.”‡ 16 Naḃonan hēn aNunun aGot mai nanunudato ikel koti ke dattovi natun aGot gail. 17 Ale dat̄bevi anatun san gail, ekitin ke dereh datikad naviolan aGot toutaut hēni m̄os anatun gail suḡan aKristo tokade. Imaienan, dat̄bihan katēḡol mai aKristo len na-lēḡon-isa-vēsa-an san, dereh datikatēḡol maii len nēyalyalan san.*

Nēyalyalan ta tahw

18 Len nabunusian sagw, dat̄benēnoḃ hēn na-lēḡon-isa-vēsa-an dattokade gagai mai namēnas hēn nēyalyalan aGot ḃevēhoti mai gidato balai, na-lēḡon-isa-vēsa-an savi natideh. 19 Len nasigariran, natit p̄isi aGot togole, nēmav, nētan mai nētas mai natit p̄isi lotosuh lan, natgalen p̄isi losuh vir aGot ḃevēhot anatun gail lēb̄ip̄arḃar. 20 Husur natgalen losuh kēmas, lēsalekis hēn lotomaienan be aGot igol lumaienan.Š Igole len nē-vatvat-viri-an 21 ke, gail p̄isi limakuv dan nēbaḡisian hēn nēmatan mai namōman mai naḃoan, hēn lēb̄ikad nēmakuvan toyalyal anatun aGot gail lotokade. 22 Husur datolēboii ke natit p̄isi aGot togole lokilob vēbar damēḡai, lois ḃonḃon len napēḡasan, hum napēhaḃut topasus. 23 Savi natenan ḡai, be gidat am datokilob naut kēmas dattokad aNunun aGot hum naḃit nametēkav hēn natit p̄isi aGot ḃeviol hēni mai gidat balai. Datosigarir, datutoh vir nēboḡ aGot ḃigol dat̄bevi anatun san gail, nēboḡ ḃigol nibedat lēb̄imakuv dan natit p̄isi tosa hēn lēbegēm vi nibedat veveu vi sutuai.* 24 Husur datukad nē-vatvat-viri-an enan nēboḡ aGot tolav kuv gidat dan nēsaan sidato. Be dat̄bikad nēsa dat̄bivatvat viri, savi nē-vatvat-viri-an am. Husur ase len gidato ivatvat vir nēsa tokade tia? 25 Be dat̄bivatvat vir nēsa datsēkade sal, len nē-daḡ-ḃuri-an datutoh mēdau viri.

26 Len naḃide tomaienan, aNunun aGot evi tarhēt sidato husur datsēdaḡ. Husur datsalēboi nēsa tonor hēn dat̄bisor tuḃ m̄osi. Be len nakiloban nasoruan todēdas b̄ikel namilen, aNunun aGot isor tuḃ sidato. 27 Ale aGot tokēta kitev nēsa topat len nēlodato, gai elēboi nēnauan seNunun, bathut aNunun isor sinēvanuan siGot gail mai aGot, tonor hēn nalēḡonian siGot.

28 Ale datolēboii ke len natit p̄isi tovisi hēn galito, aGot eum m̄os navoian silat gai tolēmas bun galito, gai tokis galito tonor hēn nē-nau-utaut-an san.**

29 Husur sutuai tia aGot elēboi alat lēbevi esan gail. Len nēnauan san erinḡi ke legēm suḡan aNatun, hēn ke aYesu ḃevi hai a m̄o tokad aḃan mai aḃavinen

† 8:10: Len naut egai namilen sēmasil len nasoruan ta Kris. Hum ma tohum nēsa topat tuḃat len aNunun aGot, o hum ma tovi: nanunumito lukad nēmauran husur aGot erinḡi ke mētunor len nēhon.

‡ 8:15: Mak 14.36; Kal 4.5-7. Len nasoruan ta Aram, aAppa evi aTata. * 8:17: 2Kor 4.17; 1Pit 4.13

Š 8:20: Nēboḡ aGot togol navile a pan, igol natit p̄isi hēn lēḃigol nēsa tolēḡoni, hēn lēb̄ikad naḃite. Be nēboḡ aAtam togol nēsaan, aGot igol natgalenan asike luḃan am hum ta m̄o, ale losuh kēmas maienan.

* 8:23: 2Kor 5.2-4 ** 8:28: Natosian galevis ta sutuai luke, Ale datolēboii ke natit p̄isi loum ḃonḃon hēn navoian m̄os alat lotolēmas bun aGot.

tosobur. ³⁰ Ale alat aGot toriņi ke legəm sumān aNatun, ekis galito. Ale alat gai tokis galito, eriņi ke lunor len nəhon. Ale alat gai toriņi ke lotonor len nəhon, eputsan galito hən ləbīyalyal maii.

Na-ləmas-masuŭ-həni-an siGot

³¹ Natgalenan ləbimaienan, datekəmabe am? AGot bitah mai gidato, bevi sidato, avan ideh saləboi bəwin səhor gidato! ³² AGot salekol gol aNatun. Aoa, eviol həni hən bimat mōs gadit pisi. Imagenan, husur toviol hən aNatun mai gidato tia, dereh teviol kəmas hən natit pisi am mai gidato. ³³ Len nakotan siGot ase eləboi beil hirhir ke alat aGot tolekis hən galito, lotogol tosa? Husur evi aGot toriņi ke lotonor len nəhon! ³⁴ Ase eləboi bikel ke limaspanis? Husur evi aKristo aYesu tosor mai aGot mōs gidato. Evi aKristo tomat mōs gidato, evi aKristo aGot togol tole məhat dan nəmatan ale evi aKristo tobətah len nətarhət nəmatu siGot. ³⁵ Imagenan, ase eləboi bəpəpəhun gidato dan na-ləmas-buni-an seKristo enan? Naut kəmas avan ideh bigol nasənahən len gidato, naut kəmas nəmauran sidat bidaņ, naut kəmas nəvanuan gail ləbēmədas tabtab hən gidato, naut kəmas nəhanian bəbuer, naut kəmas datbimalmal, naut kəmas nəmauran sidat pəpadaņ hən bīpat len nəmatan, naut kəmas nəbu nəbālan bigol datbimat, səkad natideh toləboi bəpəpəhun gidato dan na-ləmas-buni-an seKristo! ³⁶ Hum nəbē sua len natosian siGot tokele ke,

“Nəmauran sinamito

pəpadaņ tipat len nəmatan tabtab

mōs gaiug;

Len nabunusian sinəvanuan gail

namtohum nasipsip hən na-ti-buni-an.”*

³⁷ Be naut kəmas nəsa tovisi hən gidato maienan, len aKristo toləmas bun gidato, datowin səhor natgalen pisi. ³⁸ Husur noləboi səhoti ke, səkad natideh toləboi bəpəpəhun gidato dan na-ləmas-buni-an siGot. Nəmatan mai nəmauran arodədasi, aņel mai natəmat arodədasi, nəboņ ta daməņai mai nəboņ bəgəmai arodədasi, nədaņan ideh edədasi, ³⁹ nə-sahsah-vi-məhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an arodədasi. Səkad natideh len natit pisi tosuh toləboi bəpəpəhun gidato dan na-ləmas-buni-an siGot topat len aKristo aYesu, aMasta sidato.

9

Nəvanuan aGot tolekis hən galito

¹ Nokitin. Len aKristo nukel nakitinan, nəsalibonj. Nəlogw, aNunun aGot totoh lan, mai aNunun aGot, arukel koti ke ² nukad nalolosaan totibau len nəlogw. Noləņon isa masuŭ be sasib. Nəlogw itaņis nəbathudud sagw, nəju lotomətahun aKristo. ³ Nohəhaŭur hən aKristo tasemale hən ginau hən asike nətavi esan am, mōs nəbathudud sagw gail, hən lətarinj nəlolit len aKristo. ⁴ Nəbathudud sagw gail lovi alat seIsrael. AGot ipat kuv galito hən ləbevi anatun san gail ale evisi hən galito len namənas hən nəyalyalan san. Ikel na-ke-gati-an mai galito ale ita gat gail len nahəsan. Ilav nalo mai galito. Idan hən lotolotu həni. Ale lopul hən na-ke-gati-an san gail.* ⁵ Lovi nəpasusan siApraham, seIsak mai sijakop. Ale aYesu evisi len nəpasusan enan len nəmauran san len navile a pan. Gai evi Got, nədaņan san tosəhor natit pisi, nə-sal-suhi-an tivan həni vi sutuai! Ganan!

⁶ Sadatike, “Na-ke-gati-an siGot iteh, gai sagol nəsa tokel mai alat a Israel.” Sadatekəmaienan! Husur len nəpasusan seIsrael pisi, isoḅur ləsavi alat a Israel kitin. Ləsavi vanuan siGot. ⁷ Naut kəmas lotovi len nəpasusan siApraham, ləsavi

* **8:36:** Psa 44.22 * **9:4:** Exo 4.22; Deu 7.6; Hos 11.1

anatun kitin gail. Husur aGot ikel mai aAraham ke, “Len aIsak dereh gikad nəpasusan notokel gati mai gaiug.”* ⁸ Namilen ke, nəpasusan lotovisi len niben aAraham ləsavi anatun aGot, be len nabunusian siGot, nəpasusan lotovisi husur na-kel-gati-an san ηai, galit lovi anatun aAraham kitin.* ⁹ Husur aGot ikel gati maiegai ke, “Len nəboη han, dereh netəlmam, ale aSarah tikad anatun ulumān.”*

¹⁰ Savi natenan ηai. Anatun aRepekah gəlaru artovi məlav arukad atəmalaru esua ηai, tovi aIsak, atəmanamit ta sutuai. ¹¹⁻¹² Be nəboη naməlav arsavisi sal, arsgol natideh tovoi o tosa, aGot ikel mai aRepekah ke, “Ahai a mō dereh tevi vanuan nauman sihai a tahw.” AGot ekəmaienan hən bimasil ke nəboη tolekis hən nəvanuan, salekis hən bathut nəsa tovoi o tosa togole. Ilekis hən nəvanuan husur nənauan san ηai mōs nəsa toləηoni.* ¹³ Hum natosian siGot toke, “Noləmas bun aJakop

be nomətahun aEsau.”*

¹⁴ Datekəmbə beti? AGot sanor a? Aoa, sadatekəmaienan! ¹⁵ Husur aGot ikel mai aMoses ke,

“Dereh nilolosa hən avan ideh nəbilolosa hən.

Dereh ginaw nəlogw titanjis avan ideh nəlogw bitanjis.”*

¹⁶ Imagenan, aGot ilekis hən nəvanuan, savi husur lotoləηoni, savi husur lotoum todaη mōsi, ipat len nalolosaan siGot. ¹⁷ Husur len natosian siGot ikel mai aFero ke, “Nutabtabuh len gaiug hən gəbevi kiη hən nədaηan sagw biṗarṗar, naut kəmas nəkadum tohaihai, hən nəvanuan ləbikel ur nahəsagw len navile a pan kavkav.”* ¹⁸ Imaienan aGot ilolosa hən avan ideh aGot toləηon bilolosa hən. Ale nəkadun avan ideh aGot toləηon bihaihai, aGot igol ihaihai.

¹⁹ Hum ma gəbeus ginaw ke, “AGot bigol nəkadun nəvanuan bihaihai, limas-magenan. Na imabe aGot toke lugol nəsaan?” ²⁰ Be gaiug ase? Savi hən gaiug hən gəbisor tas aGot! Nau nategai. Nəblikoro saus nəvanuan toum hən hən nətan bulau ke, “Imab gotoum hən ginaw hən nəbimagegai?”* ²¹ Nəvanuan toum hən nəblikoro len nətan bulau, nəboη tolav nakobhutan bulau sua, eləboi beum hən nəblikoro sua hən topəhas mai nəbiliwai sual am hən berin nəpahsago lan. Ipat len gai.*

²² Ale aGot eləboi bigol bimaienan hən nəvanuan. Naut kəmas inor hən aGot bigol nəlol paηpaη mai nədaηan san biṗarṗar, len nə-daη-buri-an itoh mədau mai galit lotogol nəlon topaηpaη, alat gai toutaut hən galit mōs ləbimasig, nəpanismen ipat vir galito. ²³ Igol tomaienan hən natibauan hən nəyalalan san biṗarṗar hən alat gai tololosa hən galito, alat gai toutaut hən galit tia mōs ləbiḃon maii len nəyalalan san. ²⁴ Ale alatenan gai tolekis hən galito, gidato datovi galit galevis. Ilekis hən gidato dan naju gail mai alat ləsavi Ju. ²⁵ Ekəmaiegai len natosian siHosea, ike,

“Alat ləsavi vanuan sagw

dereh nekis galit hən nəvanuan sagw gail.

Ale alat ləsaləboi na-ləmas-buni-an sagw,

dereh nekis galit hən nəvanuan notoləmas bun galito.”*

²⁶ “Ale len naut aGot tokel mai galit ke,

‘Mətsavi nəvanuan sagw,’

len naut enan nəvanuan dereh lekis galit hən

* **9:7:** Gen 21.12 * **9:8:** Kal 4.22-23 * **9:9:** Gen 18.10, 14. Len naləbulat Natubatan, nəboη aGot tokele, ikel ke tetəlmam len nəboη enan len nasihau togəmai. * **9:11-12:** Gen 25.23 * **9:13:** Mal 1.2-3 * **9:15:** Exo 33.19 * **9:17:** Exo 9.16 * **9:20:** Isa 29.16, 45.9 * **9:21:** Jer 18.6 * **9:25:** Hos 2.23

‘anatan aGot gail, aGot tovi nēkadun nēmauran.’ ”*

²⁷ Avil aIsaiah ikai mōs alat a Israel ke,
“Naut kēmas alat a Israel lusōbur
hum nabion bitas,
evis ŋai dereh likad nē-lav-kuvi-an dan nēpanismen.

²⁸ Bathut, husur nē-sāb-sēhoti-an san len nakotan,
Nasuḅ aGot dereh tetutut hēn ḅipansēm pīs alat navile a pan.”*

²⁹ Ehum aIsaiah tokele a mō tia ke,
“AMasta hēn navēshēsoltia hēn nēmav
asike tariŋ nēpasusan sidat galevis tasuh,
dattasumān naut a Sotom,
dattasumān naut a Komōrrah
artomasig pīsī.”*

Israel ipar dālomian

³⁰ Beti datekēmabe? Nekēmaiegai ke, alat lēsavi Ju lēsäum sēdaŋ hēn lēḅikad nanoran, navoivoian mai aGot, be len nadālomian lukade. ³¹ Avil alat a Israel lotoum todaŋ hēn lēḅigol husur nalo hēn lēḅinor, lēḅikad navoivoian mai aGot, lodēdasi. ³² Lodēdasi husur nēsa? Husur lēsariŋ nēlolit len aGot, lorin gat nēlolito len nēsa lotogole. Lupes hēbetw len “nēvat hēn na-pes-hēbetw-an.”

³³ Hum natosian siGot toke,
“Mēteris! Len naut a Sion norin nēvat
togol nēvanuan lotopes hēbetw,
nēbiltivat enan togol nēvanuan lototeh,
ale alat lotorin nēlon lan
asike lolēŋon isa sil lotorin nēlolit lan.”†

10

¹ Bathudud nadālomian, len nēlogw nolēŋon masuḅ hēn aGot ḅilav kuv alat seIsrael dan nēsaan salito, ale nutor tuḅ mōs natenan vi tēban aGot. ² Ginau nolēboi nēḅikel koti ke, ludaŋ len na-lotu-hēn-aGot-an, be naḅisal lotohusuri savi len nalēboian kitin. ³ Lotētan hēn naḅisal aGot togole hēn lēḅikad navoivoian maii, ale ludas pīs salito. Bathut natenan lomētahun naḅisal siGot, lotēgau gat naḅisal hēn na-gol-husur-nalo-an. ⁴ Be aKristo igol nalo inoŋ.* Imaienan nēvanuan pīsī lotorin nēlolit len aKristo, lukad navoivoian maii aGot.

Nēmauran aGot toviol hēni evi sinēvanuan pīsī

⁵ AMoses itos husur naḅisal hēn na-gol-husur-nalo-an hēn nēvanuan ḅinor len nēhon aGot, ike, “Nēvanuan togol pīs nēsa nalo tokele, dereh tikad nēmauran.”* ⁶ Be naḅisal hēn nadālomian hēn nēvanuan ḅinor len nēhon aGot imasil. Natosian siGot ekēmaiegai, ike, “Sagikele len nēloḿ ke, ‘ase tevi mēhat vi lan nēmav?’ ”† (hēn ḅesēhar aKristo vi pan hēn ḅevi tarhēt sam). ⁷ Ikele am ke, “Sagikele len nēloḿ ke, ‘ase tevi pan vi lan naut nēmatan?’ ” (hēn ḅigol aKristo ḅile mēhat dan nēmatan). ⁸ Be savi hēn gēḅimasgol natgalenan. Natosian siGot ikele am ke, “Nasoruan siGot ipat pēpadaŋ ŋai, ipat len nabuŋoḿ, ipat len nēloḿ.” Enan boh nasoruan hēn nadālomian namttokel uri. ⁹ Nasoruan imaiegai ke: Gēḅikel koti len nabuŋoḿ ke, aYesu evi Masta, mai gēḅedēlomi len nēloḿ ke, aGot igol aYesu ile mēhat dan nēmatan, dereh

* **9:26:** Hos 1.10 * **9:28:** Isa 10.22-23 * **9:29:** Isa 1.9; Gen 19.23-28 † **9:33:** Isa 8.14, 28.16. Len naut egai, nēvat Isaiah tokel uri evi aKristo. * **10:4:** Namilen ke aKristo evurvur nēsa nalo topat mōsi. * **10:5:** Lev 18.5 † **10:6:** Hēn naves 6-8, Deu 30.12-14

aGot tilav kuv gaiug dan nēsaan sam̃. ¹⁰Husur len nadəlomian enan dattokade len nəlodato, aGot erinj ke datunor len nəhon. Ale len na-kel-koti-an enan dattokele len nabuḡodato, aGot ilav kuv gidat dan nēsaan sidato. ¹¹Hum natosian siGot tokele ke, “Avan ideh torinj nələn lan asike eləḡon isa sil torinj nələn lan.”* ¹²Nasuruan enan ipat m̃os nəvanuan p̃isi, naut kəmas lotovi Ju o ləsvi Ju. AGot evi Masta salit p̃isi, ale ivoi masuṽ hən galit p̃isi lotousi hən ḡevi tarhət salito. ¹³Husur natosian siGot ike, “Nəvanuan p̃isi lotous Nasuḡ aGot hən ḡevi tarhət salito, dereh tilav kuv galito dan nəpanismen hən nēsaan salito.”*

¹⁴Be asike ləḡikad nadəlomian len aGot, leus mab hən ḡilav kuv galit dan nəpanismen? Ale asike ləḡesəsələn hən na-kel-uri-an husur aGot, likad nadəlomian lan mabe? Ale asike avan ideh ḡikel ur aGot, lesəsələn hən na-kel-uri-an mabe? ¹⁵Ale asike aGot ḡesəvati, avan ideh tikel uri mabe? Hum natosian siGot toke, “Evi natsua tovoi masuṽ nəḡon nəvanuan togəm hən ḡikel na-kel-uri-an tovoi!”* ¹⁶Be savi nəvanuan p̃isi lotogol husur na-kel-uri-an tovoi. Husur Isaiah ike, “Nasuḡ aGot, nəvanuan evis ḡai lodəlom na-kel-uri-an sinamito!”* ¹⁷Imagenan, nasəsələnən evi nəkadun nədəlomian, ale nəvanuan gail loləḡoi ləḡesəsələn ḡai nəḡon avan ideh ḡikel na-kel-uri-an husur aKristo.

¹⁸Be nous nategai, losəsələn m̃au a? Evoi! Losəsələn boh! Hum natosian siGot toke,

“Nadololito ibar
naut p̃isi len navile a pan,
nasuruan salito ibar
navile a pan kavkav.”*

¹⁹Be nous tasi ke, alat a Israel, ləsaləḡoi səhoti a? Evoi! Loləḡoiii! Husur a m̃o len nabuḡon aMoses aGot ikel mai galit ke,

“Len navoian sagw
van hən naluṽoh naut tiltile gail,
dereh nigol mititaḡulol bulos galito;
len navoian sagw
van hən naluṽoh hən nəvanuan lototətan
dereh nigol nəlomit tipaḡpaḡ.”*

²⁰Ale aIsaiah ikad na-il-ḡuri-an, isor siGot, ike,
“Alat ləsadoḡ ginau lusaḡ ginau,
novisi hən alat ləsaus kitev ginau.”*

²¹Be isor husur alat a Israel ke,
“Len na-ləmas-buni-an sagw husur nəmariboḡ kavkav
nosəsah hən navəlagw ḡəlaru
van hən nəvanuan ləsagol husur nəsa notokele,
nəkadulit tohaihai.”*

11

AGot samətahun alat a Israel

¹Ale nous nateg beti, aGot emətahun nəvanuan san gail a? Ao, səmagenan! Husur ginau novi auleIsrael sua. Ginau sua len nahəmar aPenjamin len nəpasusan siApraham.* ²Aoa. AGot samətahun nəvanuan san gail gai toləḡoi galit sutuai tia.* Mitinau nəsa natosian siGot tokele husur aElijah nəḡon tokoblen mai aGot sil alat a Israel. ³Ike, “Nasuḡ aGot, lugol ahai kelkel ur sam̃

* **10:11:** Isa 28.16 * **10:13:** Jol 2.32 * **10:15:** Isa 52.7 * **10:16:** Isa 53.1 * **10:18:** Psa 19.4
* **10:19:** Deu 32.21 * **10:20:** Isa 65.1 * **10:21:** Isa 65.2 * **11:1:** Flp 3.5 * **11:2:** Psa 94.14

gail lumat. Lulaṗuṗul nāmel tutumavan sam̄ gail lumasirsir. Ginau sēbogw ṅai nutoh, ale gagai ludonḡ ginau hən lēbigol nēbimat.”* 4 Be na-sor-vari-an siGot imabe? Ike, “Ginau notēgau gat alaluṅan sagw lotovi 7,000 lēsālotu hən aPaal tovi got gēgēras, boṅ ideh.”* 5 Imaienan len nēboṅ ta damēḡai. Len navoian aGot toviol kēmas hēni, ikad alat a Israel galevis aGot tolekis hən galito. 6 Ale aGot bīlekis hən galito len navoian gai toviol kēmas hēni, namilen ke salekis hən galito husur natideh lotogole. Be aGot talekis hən galit husur nēsa lotogole, navoian gai toviol kēmas hēni asike tavi na-viol-kēmas-an, be tavi naṗurṗuran hən nēsa lotogole.

7 Ale imabe? Alat a Israel lēsēsāb nēsa lotodonḡi, lēsēkad nēsa lotolēḡoni. Galit galevis aGot tolekis hən galito, lukade. Be galit ṗisi am nēkadulit iṽonṽon.

8 Hum natosian siGot tōke,

“AGot igol nēnauan salit ipat buṅbuṅol,

igol namētalit lēsakēta,

nēdariḡalit lēsāsēsəlōḡ,

van vēbar nēboṅ damēḡai.”*

9 Ale aTevit tovi kiṅ ike,

“Nēhanian halit len natev tegām vi hai tata,

nālevlev lēbībat lan,

nēvat hən na-pes-hābetw-an

mai nēpanismen salito.

10 Namētalit timōtmot

hən asike lēbēkēta,

letēmādehw tabtab

len namēlasan hən nēsaan lotovusi.”*

11 Beti neus maieg hēni ke, alat a Israel, lupes hābetw hən lēbīteh vēmāsig m̄au a? Aoa! Be bathut nēsaan salito, aGot igol naṗisal hən tolav kuv alat lēsavi Ju dan nēsaan salito, hən alat seIsrael lēbītaḡbulol bulos galito husur lotolēḡon nē-lav-kuvi-an enan dan nēsaan. 12 Len nēsaan silat seIsrael, aGot ivoi masuṽ hən alat navile a pan. Bathut natehan silat seIsrael, aGot ivoi masuṽ hən alat lēsavi Ju. Bimaienan, alat seIsrael aGot tolekis hən galito, nēboṅ galit ṗisi lēberīḡ nēlolit len aKristo, navoian siGot dereh tepul sēsēhov!*

13 Gagai nuke nisor mai gamit mētsavi Ju. Bathut novi ahai pispisul silat lēsavi Ju, nusal suh nauman sagw notogole m̄os gamito. 14 Nuke nigol nēbathudud sagw gail a Israel nēlolit tevēnoh nēsa mēttokade, hən aGot bīlav kuv galit galevis dan nēsaan salito. 15 Nēboṅ aGot topair dan alat a Israel, igol alat navile a pan lolēboi lēbīkad navoiṽoian maii. Be nēboṅ bīlav tēlmam hən alat a Israel, timabe? Dereh lēhum lēbīkad nēmauran dan nēmatan!

16 Datinau nabēta. Nēvanuan gail lēberīḡ nahudhubēta hum nēhanian mētakav ḡevi siGot, namilen ke nabēta kavkav evi siGot.† Ale datḡinau nēhai, nēharhāte ḡevi siGot, namilen ke nēpashēte gail am lovi siGot. 17 Be nēhai oliv aGot tomabule len nēhol, tolāḡur nēpashēte galevis dani, lohūm alat seIsrael. Ale gamit mētsavi Ju, mētohum nēhai oliv lototov lilihai. AGot esēhud hən gamit

* 11:3: 1Ki 19.10, 14 * 11:4: 1Ki 19.18 * 11:8: Deu 29.4; Isa 6.10, 29.10 * 11:10: Psa

69.22-23 * 11:12: Alat seIsrael lomētahun aGot ale len namētahunian enan aGot igol natsua tovoi, ale lēberīḡ nēlolit len aKristo, len natenan aGot dereh tigol natsua ḡivoi masuṽ sēhori am. † 11:16: Num 15.19-21. Len naut egai nēboṅ tosor husur nabēta, isor husur naṽide aGot tokel mai alat seIsrael ke, nēboṅ lotomabul nēhol, len nēmatuan, nēhanian mētakav evi siGot, mai nabēta mētakav lotopani evi siGot. Ale nabēta mētakav ḡevi siGot, namilen ke nabēta ṗisi evi siGot. Namilen ke, aAraham mai anatum mai amēhaibēn lēḡevi siGot, ale nēpasusan salit gail, galit tu lovi siGot.

mai nəhai tomabule hən mət̃bigel nəpashət lotomaður. Ale gagai mətumaaur len nəbathuhai oliv enan. Ehum mətukad nəmauran kitin aGot tokel gati mai aApraham mai nəpasusan san gail. ¹⁸ Imagenan, samtapatpat gamit məhat husur mət̃togel nəpashəhai len naut lotomaður lan. Mətovi nəpashəhai ɲai. Nəkadhuhai səmaur len gamito, gamit mətumaaur len nəkaduhai. ¹⁹ Hum ma gəb̃ike, “Nəpashəhai gail, aGot ilaḅuḅur gail hən nəb̃igel galito.” ²⁰ Ekitin. Be aGot ilaḅuḅur galit husur ləsəkad nadəlomian lan, ale gumaaur husur gotokad nadəlomian lan. Sagipatpat gaiug məhat, be gemətahw. ²¹ Husur aGot ḅilaḅuḅur nəpashət gail lototov len nəhai husur ləsəkad nadəlomian lan, asike gəb̃ikad nadəlomian lan, dereh tilaḅur gaiug am.

²² Mitinau navoian mai nədaɲan aGot togole hən nəvanuan. Igol idaɲ hən alat lototeh, be gəberij nəloṃ tabtab len na-gol-na-voi-an san, dereh tigel navoian hən gaiug. Asike gəḅimaienan, dereh tita kuv gaiug. ²³ Ale alat seIsrael ləḅipair dan nə-par-dəlo-mi-an salito, dereh aGot tesuhud hən galit len nəhai. Husur aGot eləboi ḅesəhud təlmam hən galito len nəhai. ²⁴ Namilen imaiegai. Gaiug gohum nəpashət nəhai oliv totov lilihai, aGot tota kuvi, ale tosuhud həni len nəhai gai tomabule len nəhol san. Savi naḅide kitin hən nəhai hən nəpashəhai sua ḅitov len nəhai tile am. Be nəhai oliv aGot tomabule len nəhol san, alat seIsrael lohūm nəpashəte gail. Ale emədmədau ɲai hən aGot ḅesuhud təlmam hən nəpashət gail len nəhai lototov matmat lan.

Nəlon aGot itaɲis nəvanuan p̃isi

²⁵ Bathudud nadəlomian, nomətahun mət̃betətan hən nakitinan sua to-susuah, be nuke mət̃eləboii hən asike mət̃bipatpat gamit məhat len namitisau samito. Alat seIsrael, nəkadulit ihaihai, ale dereh tihaihai van vəbar galit p̃isi aGot tolekis hən galit ləsavi Ju, ləberij nəlolit lan. ²⁶ Len naḅide tomaienən aGot dereh tilav kuv aIsrael p̃isi dan nəsaan salito. Hum natosian siGot toke,

“Atesua ḅilav kuv nəvanuan san gail,
dereh tegəm len naut aSion,
dereh tipair hən nəpasusan siJakop,
nəlolit toḅov hən ginau, aGot,
dan nəsaan salito.

²⁷ Ale egai evi na-kel-gati-an sagw van hən galito
notota gati len nahəsagw, ke,
dereh nitariv kukuv nəsaan salit gail.”*

²⁸ Tarhət na-kel-uri-an tovoi alat seIsrael lotomətahuni, lovi enemi siGot. Be gamit mətsavi Ju, mətukab hən natenan, mətukad navoian aGot toviol kəmas həni. Avil aGot eləmas bun galit sal, husur tolekis hən galit lotovi nəpasusan siApraham, aIsak mai aJakop. ²⁹ Husur nəboɲ aGot tolekis hən nəvanuan toviol maii, nənauan san sagəgel boɲ ideh. ³⁰ A ṃo gamit mətsavi Ju, mətomətahun nəsa aGot toləɲoni. Be gagai ilolosa hən gamito, ivoi hən gamito husur alat seIsrael lotomətahun nəsa toləɲoni. ³¹ Len naḅide tomaienən, gagai alat seIsrael lomətahun nəsa aGot toləɲoni, gol ke, len naḅide aGot tololosa hən gamito, dereh tilolosa hən galit tətəs am. ³² Husur nəvanuan p̃isi ləsagol husur nəsa aGot tokele, ale ibaɲis gat galit len naḅide enan, hən ḅilolosa hən galit p̃isi.

Nə-sal-suh-aGot-an

* **11:27:** Isa 59.20-21, 27.9

³³ O numañmañ len namitisau mai naləboian siGot artotibau masuŕ, ar-toyalyal habat! Datodədas datbələboi nə-sab̃-səhoti-an mai naŕisal san gail.*

³⁴ Hum natosian siGot toke,
“Ase eləboi nənauan siNasub̃ aGot?

Nasoran sise eləboi b̃evi tarhət san?*

³⁵ Ase ilav natideh mai aGot
tonor hən aGot b̃isar gele?”*

³⁶ Husur aGot igol natit p̃isi, ale len nədañan san natit p̃isi losuh hən ləb̃evi esan. Mitisal suh nəyalyalan san vi sutuai! Ganan.

12

Naviolan hən natutumavan tomaur

¹ Imagenan, bathudud nadəlomian, husur nəlon aGot totaņis gidato, nonjir gamito ke: Viol hən nibemito mai aGot hum naviolan hən natutumavan tomaur, hən b̃evi esan səbon, hən gai b̃ehəhaŕur masuŕ həni. Enan evi naŕisal kitin hən mət̃ilotu hən aGot. ² Samtigol tətōṽ hən naŕide gail hən navile eg a pan. Be aGot tegəgel hən gamito; tegəgel hən naŕisal hən nənauan samito hən b̃iveveu. Bimaienan, dereh mitinau kiteṽ nəsa aGot toləņoni, mətələboi səhoti, hən mət̃igol nəsa tovoi, nəsa tonor, nəsa togol aGot tohəhaŕur həni.*

³ Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau, nukele hən gamit ṽisusua ke, saginau gaiug gabag tesəhor nakitinan husur gaiug. Be len natibauan o nakəkerehan hən nadəlomian aGot tolav mai gamit ṽisusua, mitinau kot nakitinan hən gamit səbomito. ⁴ Niben nəvanuan ikad nahudhute isobur, ale nahudhut ṽisusua ikad nauman san totile. ⁵ Imaienan hən alat lotoriņ nəlolit len aYesu. Gidat dattosobur datovi niben tosua len aKristo. Ale gidat ṽisusua datovi sidat gabag. ⁶ Datukad naviolan tiltile gail lotonor hən navoian aGot toviol kəmas həni mai gidato. Gəb̃ikad naviolan hən gəb̃ikel ur nəsa aGot tokel mai gaiug, gikel ur napisulan siGot tinor hən nadəlomian sam̃. ⁷ Gəb̃ikad naviolan hən gəb̃evi tarhət sinəvanuan gail, gevi tarhət salito. Gəb̃ikad naviolan hən gəb̃epusan, gepusan. ⁸ Gəb̃ikad naviolan hən gəb̃igol nəvanuan gail ləbələņon b̃ivoi am len nəlolito, gigol leləņon tivoi am len nəlolito. Gəb̃ikad naviolan hən gəb̃eviol, geviol habat. Gəb̃ikad naviolan hən na-il-a-m̃o-an, len na-il-a-m̃o-an sam̃ geum tivoi. Ale gəb̃ikad naviolan hən nəloñ b̃itaņis nəvanuan gail, gigole len nahəhaŕuran.*

⁹ Na-ləmas-buni-an satevi nagəgərasan, timaskitin. Mətahun bun natideh tosa len nabunusian siGot. Təgau gat nəsa tovoi len nabunusian siGot. ¹⁰ Ləmas masuŕ hən gamit gabag hum mət̃tovi alatmiŕan. Putsan gamit gabag len nənauan samito səhor gamit səbomito. ¹¹ Sagipetəmas len nauman siGot be timaur mətam̃ hum aNunun aGot toŕuṽ vivi məhat len nəloñ. ¹² Bathut nəvatvat-viri-an gotokade len aGot, gehəhaŕur. Nəboņ na-ləņon-isa-vəsa-an b̃ibar gaiug, gidaņ buri len na-toh-mədau-an sam̃. Gidaņ len na-sor-tuŕ-an. ¹³ Nəboņ nəvanuan siGot ləb̃em̃idol, gevi tarhət salito. Gehəhaŕur hən namet̃bos gail ləb̃eb̃is lohoim sam̃.

¹⁴ Geus aGot hən b̃ivoi hən alat lotomədas gaiug gol gotoləņon tosa vəsa. Geusi hən b̃ivoi hən galito, sageusi hən b̃emədas galito.* ¹⁵ Gehəhaŕur mai alat lotohəhaŕur. Geləņon tisa, gitaņ mai alat lotoləņon tosa, lototaņ. ¹⁶ Mitinau gamit gabag hum mət̃toŕitoŕ ŋai. Sagipatpat gaiug məhat len nənauan sam̃,

* **11:33:** Isa 55.8; Psa 92.5, 139.6 * **11:34:** Isa 40.13 * **11:35:** Job 41.11 * **12:2:** 1Pit 1.14

* **12:8:** Hən naves 4-8, ris 1Kor 12.4-11 * **12:14:** Mat 5.44; Luk 6.28

be gehəhaʋur hən gəb̃itah mai alat lotovi ut kəmas. Len nənauan sam̃ səb̃om̃ saginau ke gotokad namitisau hən nəmauran tonor.*

¹⁷ Sagivar təlmam hən nəsaan van hən avan ideh togol tosa hən gaiug. Len natideh gəb̃igole, gol husur naʋisal nəvanuan ʋisi lotoləboi ləb̃ekəta səhoti ke tovoi. ¹⁸ Len natideh topat len gaiug, gəb̃eləboi gəb̃igole, gikad natəmat mai nəvanuan ʋisi. ¹⁹ Gamit notoləmas bun gamit ʋisi, samtigol nasisilan. Riŋi hən nəlol paŋpaŋ tonor siGot b̃igole. Bathut len natosian, Nasuḅ aGot ike, “Nasisilan ipat len ginau. Ginau dereh nipansəm alat lotogol tosa hən gamito, ipat len ginau.”* ²⁰ Be hum natosian siGot tokele am ke, “Naenemi sam̃ b̃imalkəkat, gevəŋani. Bimaduh, lav natideh maii hən b̃emuni. Nəboŋ gəb̃igol natenan, nahurun dereh tisa masuḅ.”* ²¹ Nəsaan satesəhor gaiug; be gesəhor nəsaan hən navoian.

13

Riŋ gamito len navəlan nəgavmen

¹ Nəvanuan ʋisi leriŋ galit səb̃olito len navəlan nəgavmen lotoil a m̃o. Husur nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an ideh topat, aGot idam̃ həni. Ale alat lotoil a m̃o, aGot itabtabuh len galito. ² Imagenan, avan ideh tomətəhun alat lotoil a m̃o, emətəhun nəsa aGot totabtabuh lan, ale ilav nəpanismen gəm hən gai gabag. ³ Husur alat lotoil a m̃o ləsagol namətəhwan len alat lotogol tonor be len alat ləsagol sanor. Gəb̃eləŋon ke asike gəb̃emətəhw len nabiltivanuan hən nəgavmen, gigol nəsa tonor ale dereh tisor sal suh gaiug. ⁴ Husur gai evi nəvanuan nauman siGot m̃os navoian b̃ivan hən gaiug. Be gəb̃igol b̃isa, gemətəhw! Husur ikad nədaŋan hən b̃ipansəm gaiug. Evi nəvanuan nauman siGot toum san hən b̃ipansəm alat lotogol tosa. ⁵ Imagenan, geriŋ gaiug gabag len navəlan nəgavmen hən asike gəb̃ipanis. Ale natsual am, gole hən nəloḃm̃ b̃imasil len nabunusian siGot.

⁶ Husur natenan, geṽur nətaks sam̃. Husur alat lotoil a m̃o, loum siGot nəboŋ lotogol tabtab hən nauman salito len nəgavmen. ⁷ Gilav mai nəvanuan gail nəsa tonor hən gəb̃ilavi. Bevi nətaks o nəlaisens, ḅur nətaks, ḅur nəlaisens. Binor hən gəb̃eriŋ avan ideh a məhat len nənauan sam̃, riŋi a məhat. Binor hən gəb̃eputsani len nənauan sam̃, putsani.*

Məteləmas bun gamit gabag

⁸ Samtikabut sivan ideh. Be na-ləmas-buni-an tevi nəkabut samito len gamit gabag. Husur gəb̃eləmas bun nəvanuan, gugol ʋis nəsa nalo siMoses tokele. ⁹ Husur nalo ike, “Sagol naitian toḅur kotov nəlahan, sagigol avan ideh timat,* sagevənah, sa-nəloḃm̃ tevənvənah.” Galenan mai nakelean ideh am todaŋ, nasoruan sua ikel ur ʋis gail. Ekəmaiegai ke: “Ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug sum̃an gotoləmas bun gaiug gabag.”* ¹⁰ Na-ləmas-buni-an sagol səsa hən avan ideh. Imagenan, na-ləmas-buni-an igol ʋis nalo siMoses.

¹¹ Mitimasgol natenan husur mətoləboi namityal ipair ʋisi tia. Evi namityal hən mətb̃ilele dan nəpatan samito. Husur gagai namityal hən aKristo b̃ilav kuv gidato dan navile eg a paŋ tosa egəm pəpadaŋ səhor ta m̃o, nəboŋ dattomadhakad nadəlomian lan. ¹² Nalenmariug inoŋ ta bogai, nalennəyal pəpadaŋ b̃evisi. Imagenan datinoŋ dan natit gail hən nəmargobut. Datikol

* **12:16:** Isa 5.21; Pro 3.7 * **12:19:** Deu 32.35 * **12:20:** Pro 25.21-22 * **13:7:** Mat 22.21; Mak 12.17; Luk 20.25 * **13:9:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sam̃ o naləŋoniam sam̃ ŋai. * **13:9:** Exo 20.13-17; Deu 5.17-21; Lev 19.18

len gidato nahurabat nəbalan hən namial. ¹³ Len nəmauran sidato datitoh len naṽide tonor hum dattotoh len nalennəyal. Sadatigol naitian totaṽtaṽor len nabitihanan mai natərogan, sadatərog, sadatigol naitian tosa, sadatigol naṽide tosa totaṽtaṽor hum nalipah, sadateṽitṽituh, sadatitabulol bulos gidat gabag husur nəlodat tovənvənah. ¹⁴ Mitilav kot naḅoruan siMasta sidato, aYesu Kristo sumān tovi nahurabat dattosuni, hən gai ḅiwol hən nəmauran sidato. Samtinau naṽisal ideh hən mətḅigol nəsa naḅoruan nəsaan samito ḅeləḅoni.

14

Alat, nadəlomian salit sədaḅ

¹ Nəvanuan gail nadəlomian salit sədaḅ, mətəhəhaṽur hən ləḅitah mai gamito. Samteṽitṽituh mai galit husur nənauan salit səḅolito.* ² Nəvanuan, len nadəlomian san, eləboi ḅihan natideh, be togon nadəlomian san sədaḅ, ihan nəhanian totov len tan ḅai. ³ Nəvanuan tohan natit ṽisi, satinau ke gəlar togon tovi ut kəmas. Ale nəvanuan səhan natit ṽisi gai satisaḅ səhoti ke togon tohan natit ṽisi timaspanis, husur aGot ehəhaṽur hən atenan totah mai. ⁴ Gaiug ase hən gəḅisaḅ səhoti ke nəvanuan nauman sinəvanuan togon timaspanis? Eum simasta san ḅai, ale ipat len amasta ḅai hən ḅikele ke togol tovoi o tosa. Ale dereh tigol nəsa tonor, husur Nasuḅ eləboi ḅevi tarhət san hən ḅigole. ⁵ Ale natsual am: Nəvanuan inau ke nəmariboḅ sua ivoi səhor nəmariboḅ gail am, ale nəvanuan togon inau ke loṽitṽitov ḅai. Ipat len gamit ṽisusua hən mətḅinau səhoti len nənauan samito.* ⁶ Gai tonau ke nəmariboḅ sua tovoi buni, igole hən ḅeputsan Nasuḅ. Ale gai tohan naməḅod, ihani mōs Nasuḅ, husur esipa vi təban aGot həni, beti ihani. Ale gai səhan naməḅod, igole hən ḅeputsan Nasuḅ, ale esipa vi təban aGot. ⁷ Husur gidat ideh satoh mōs gai səḅon ḅai, gidat ideh səmat mōs gai səḅon ḅai. ⁸ Datḅitoh, datḅikad nəmauran, datukade hən datḅeputsan Nasuḅ. Datḅimat, datumat hən datḅeputsan Nasuḅ. Imagenan, datḅitoh o datḅimat, datovi siNasuḅ. ⁹ Husur aKristo imat mai imaur təlmam hən ḅevi Masta silat lotomat mai silat lotomaur. ¹⁰ Ale gaiug gəsəhan naməḅod, imabe gotosaḅ səhoti ke awawa sam len nadəlomian timaspanis? Ale gaiug gotohan naməḅod, imabe gotonau ke awawa len nadəlomian evi ut kəmas? Husur gidat ṽisi dereh dateil len nəhon aGot hən ḅepəpehun navoian dan nəsaan dattogol gail. ¹¹ Husur len natosian siGot, Nasuḅ aGot ike,

“Egai ekitin hum nakitinan ke nototoh:

nəvanuan ṽisi dereh letəḅedur bathuriegw;

nabuḅon nəvanuan ṽisi likel uri ke ginau, ginau novi Got.”*

¹² Imaianan gidat ṽisi dereh dateil len nəhon aGot hən datḅikel ur nakitinan husur natit ṽisi gidat səḅodat dattogole.

¹³ Imagenan sadatisaḅ səhoti am ke gidat gabag datipanis. Avil datinau koti ke asike datugol natideh hən ḅigol awawa len nadəlomian ḅipes haḅetw hən ḅiteh len nəsaan. ¹⁴ Len naḅonan notokade mai aYesu Kristo, noləboii, noləboi səhoti ke nəhanian ṽisi ivoi. Avan ideh ḅihani asike igol eḅiḅiḅiḅal len nabunusian siGot. Be avan ideh ḅinau ke nəhanian sua toḅiḅiḅiḅal len nabunusian siGot, len atenan, nəhanian enan eḅiḅiḅiḅal. ¹⁵ Awawa len nadəlomian ḅeləḅon ḅisa husur nəsa gotohani, len nəmauran sam gəsahusur naṽisal hən na-ləmas-buni-an am. Len nəsa gəḅihani sagemədas awawa sam, aYesu tomat

* **14:1:** 1Kor 8.7-13, 10.23-33 * **14:5:** Kal 4.10; Kol 2.16 * **14:11:** Isa 45.23

mōsi. ¹⁶ Natsua ðivoi len nabunusian sam̄, be ðemēdas nadəlomian siwawa sam̄, sagigole. Gəbimaienan avan ideh edēdas ðisor ðisa hən naṽide sidato. ¹⁷ Husur natohan pipihabəlan aGot səpat len nəsa datb̄ihani o datb̄emuni. Ao, ipat len nanoran aGot togol dattokade len nəhon, mai natəmat, mai nakemkeman dattokade len aNunun aGot. ¹⁸ Husur gəb̄eum seKristo magenan, dereh aGot tehəhaṽur hən gaiug, mai len nabunusian sinəvanuan gail, gunor.

¹⁹ Imagenan, dateum kitev natit gail lotogol natəmat mai natit gail lotogol gidat gabag datb̄idaŋ am len aNunun aGot. ²⁰ Sadatemēdas nauman siGot sil nəhanian ŋai. Nəhanian p̄isi iveveu, be gəb̄ihan natideh ðigol awawa len nadəlomian ðipes habetw, teh len nəsaan, gaiug gugol nəsaan. ²¹ Ivoi hən asike gəb̄ihan naməŋod o gəb̄emun nəwain o gəb̄igol natideh ðigol awawa sam̄ len nadəlomian ðiteh len nəsaan. ²² Ale nəsa gotodəlomi husur natgalenan, təgau gati len gaiug mai aGot səb̄oməru. AGot ehəhaṽur hən alat lotogol nəsa lotoləboi tonor len nəlolit tomasil. ²³ Gəb̄ikad nə-lon-uri-an, be gəb̄ihan natsua gəsənu ləboii ke tovoi, gugol nəsaan. Husur nəsa gotogole sahusur nəsa gotodəlomi. Gəb̄igol natideh gotodəlomi ke sanor, gugol nəsaan.

15

Nau nəvanuan tile

¹ Gidat dattodaŋ len nadəlomian, len nə-daŋ-ḃuri-an datimasbulatut dan natideh ðigol galit ləsədaŋ len nadəlomian ləb̄igol nəsaan. Sadatehusur naṽide togol gidat səbodot ŋai datohəhaṽur. ² Gidat ṽisusua datimashusur naṽide togol nəvanuan tile ðehəhaṽur lan, hən ðevi tarhət san, hən nadəlomian san b̄idaŋ am. ³ Husur aKristo sahusur naṽide gai səb̄on tohəhaṽur lan, igol nəsa aGot toləŋoni ŋai. Hum natosian siGot toke, “Na-sor-mədasi-an silat lotokele hən ləb̄emēdas gaiug, aGot, ibar ginau.”* ⁴ Natit p̄isi len natosian siGot, lutosi sutuai hum naṽusanan mōs gidato hən datb̄ikad nə-vatvat-viri-an. Len nə-daŋ-ḃuri-an mai nasoruan siGot togol dattoləŋon tovoi am len nəlodato, datuvatvat vir natit p̄isi aGot tokel gati. ⁵ AGot tovi nəkadun nə-daŋ-ḃuri-an togol dattoləŋon tovoi am len nəlodato, gai tigol mitikad naḃonan mai gamit gabag, tinor hən naləŋonian seKristo, aYesu. ⁶ Timaienan hən mətḃesua len nənanuan mai nakelean, hən mətḃisal suh nəyalyalan siGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

⁷ Imagenan, hum aKristo tohəhaṽur hən totah mai gamito, mətəhəhaṽur hən mətḃitah mai gamit gabag, hən nəvanuan gail ləb̄isal suh nəyalyalan siGot. ⁸ Husur nukel mai gamit ke, aKristo egəm vi vanuan nauman seJu gail hən ḃimasil ke aGot ekitin. Na-kel-gati-an gail aGot tokel mai atəmalit ta sutuai, aKristo egəm hən ðigol na-kel-gati-an galenan ləb̄isarpoh. ⁹ Be egəm mōs natsual am. Egəm hən alat ləsavi Ju ləb̄isal suh nəyalyalan siGot husur nalolosaan san, hum natosian siGot toke,
“Imaienan dereh nisal suh gaiug

len naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail.

Dereh nekəkai hən nəb̄e gail

hən nəb̄eputsan nahəsam̄.”*

¹⁰ Ikele am ke,

“Gamit mətḃovi naluṽoh

hən nəvanuan naut tiltile gail,

* **15:3:** Psa 69.9 * **15:9:** 2Sam 22.50; Psa 18.49

mətehəhəvur ðonðon mai nəvanuan san gail!”*

¹¹ Ikel tasi am ke,
 “Gamit məttovi naluṽoh
 hən nəvanuan naut tiltile gail,
 mitisal suh Nasuḅ aGot.
 Nəvanuan gail p̄isi, lisal suhi.”*

¹² Ale aIsaiah am ikele ke,
 “Sua len nəpasusan siJesse dereh tevisi,
 dereh tile məhat
 hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail
 ləḃitoh pipihəlan.

Dereh livatvat viri ke tigol nəsa tokel gati.”*

¹³ AGot tovi nəkadun nə-vatvat-viri-an tigol nəlomit tepul hən nakemkeman p̄isi mai natəmat husur məttoriṅ nəlomit lan. Hən ke, len nədaṅan seNunun aGot, dereh mətepul səsəhov hən nə-vatvat-viri-an.

APol, ahai pispisul m̄os alat ləsavi Ju

¹⁴ Bathudud sagw len nadəlomian, ginau gabag noləboi səhoti ke, gamit mətopul hən navoian m̄os nəvanuan, mətopul hən naləboian p̄isi ale mətoləboi mətḃeṽusan gamit gabag. ¹⁵ Ginau nəsaməmau hən nototos husur natgalevis van hən gamito hən nəḃeliv nənauan samit təlmam hən galenan. Nokəmaiegai husur len navoian aGot toviol kəmas həni, ¹⁶ novi nəvanuan nauman seKristo, aYesu m̄os alat ləsavi Ju. Nosumian ahai tutumav notokel na-kel-uri-an tovoi siGot, hən alat ləsavi Ju ləḃegəm vi naviolan hən natutumavan aGot ḃehəhəvur həni, aNunun aGot togol ke naviolan enan evi siGot səḃon ṅai. ¹⁷ Imaienan, len nauman p̄isi sagw m̄os aGot, noṽiv husur evi aKristo aYesu ṅai togole. ¹⁸ Asike nusor husur natideh am, be nukel nəsa ṅai aKristo togole nəḃoṅ notoum san. Len nəsa notokele mai nəsa notogole, aKristo esəhar alat ləsavi Ju hən ləḃigol husur nəsa aGot tokele. ¹⁹ Loriṅ nəlolit lan bathut namerikel gail lotomaṅmaṅ lan, namerikel gail notogole len nədaṅan seNunun aGot. Imaienan, ginau nukel p̄is na-kel-uri-an tovoi seKristo, tuḃat len naut a Jerusalem van van van vəbar naut a Ilirikum. ²⁰ Nəḃoṅ nototuḃat len nauman egai van vəbar daməṅai, noləṅon masuṽ hən nəḃikel ur na-kel-uri-an tovoi len naut ləsaləboi aKristo lan ḃoṅ ideh. Nəsaləṅon nəḃikel uri len naut ideh nəvanuan tile tokel uri lan tia.* ²¹ Be hum natosian siGot tokele husur aKristo, ike,

“Alat, avan ideh sakel ur atenan mai galito,
 dereh lerisi,
 ale alat ləsasəsəloṅ,
 dereh leləboii.”*

²² Nauman sagw len naut tiltile gail ipatpat gol ginau hən asike nəḃegəm ris gamito.*

APol ike tevi Rom

²³ Be gagai nunoṅ len nauman sagw len naut galegai, ale naut kəmas nasihau tosoḃur lotovan, noləṅon masuṽ həni sal ke negəm ris gamito. ²⁴ Nunau utaut hən nəḃevi Spen, ale len nəyaran sagw vəna, nuke neris gamit a Rom. Nəḃoṅ nəḃitoh kəkereh ḃinoṅ len nahəhəvuran samito, nuke mətevi tarhət sagw len naḃisal van. ²⁵ Be nevi Jerusalem bai hən nəḃevi tarhət silat

* **15:10:** Deu 32.43 * **15:11:** Psa 117.1 * **15:12:** Isa 11.10 * **15:20:** Len nasoruan ta Kris ike, nəsaləṅon nəḃeum hən naim len nəpaudesen sinəvanuan tile. * **15:21:** Isa 52.15 * **15:22:** Rom 1.13

lotovi siGot ei. ²⁶ Husur alat siYesu a Masetonia mai a Akaia lohəhaʿur hən lotobubulah vat mōs alat lotovi məsal len nəvanuan siGot gail a Jerusalem. ²⁷ Lohəhaʿur hən lotomaienan husur lunau ke lotokabut seJu gail. Husur alat ləsavi Ju, ləbihan katəpol mai naJu siGot gail len nəmauran aNunun aGot toviol həni, inor hən ləbevi tarhət salito len natit lotokade.† ²⁸ Nə nəboŋ nəbitariv nəvat egai mai galito, nəboŋ nəbigol nauman eg binoŋ, dereh niyar tur len naut a Rom vi Spen. ²⁹ Noləboii ke nəboŋ nəbibar naut samito, aKristo dereh teviol hən navoian kavkav mai gidato.

³⁰ Bathudud nadəlomian, husur dattoriŋ nəlodat len aMasta sidato, aYesu Kristo, mai husur aNunun aGot togol datoləmas bun gidat gabag, nous idaŋ ke, mitiḃon mai ginau len nəbalan sagw len na-sor-tuʿ-an samito mōs ginau van hən aGot. ³¹ Mitisor tuʿ hən aGot bilav kuv ginau dan navəlan alat a Jutea lotomətahun ləbigol husur nəsa aGot tokele. Sor tuʿ hən alat siGot len naut a Jerusalem ləbehaʿur hən nəvat nəbilav mai galito. ³² Beti, aGot beləŋoni, dereh negəm hən gamito len nakemkeman, hən nənauan sagw bimaaur təlmam len natohan sagw mai gamito. ³³ Ale aGot tovi nəkadun natəmat, titah tin mai gamito! Ganan.

16

Na-ke-ivoi-an siPol gail

¹ Nuke nisor husur napəhaʿut sua tovoi bəgəm hən gamito, asike idareh. Alitenan evi aʿvavinenamito len nadəlomian, nahəsan aFipe tovi atikon təban alat siYesu len naut a Kenkrea.* ² Nəboŋ bəgəm hən gamito, len nahəsan Nasuḃ, len naʿvide tonor hən alat siGot, mətehəhaʿur həni hum tovi pəhaʿut siNasuḃ. Bəmidol len natideh, nuke mətevi tarhət san husur gai evi tarhət sinəvanuan isoḃur, ale ginau am, evi tarhət sagw.

³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aPriska† mai aAkwila alarmisoan artoum mai ginau len nauman seKristo, aYesu.* ⁴ Aroriŋ gəlar gabag pəpadaŋ hən nəmatan mōs nəmauran sagw. Savi ginau ŋai, be alat siYesu ləsavi Ju len naut tiltile losipa vi təban gəlaru. ⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu lotoḃonḃon lohoim səlaru.

Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aEpinetus notoləmas buni. Gai nəvanuan metəkav len naprovens Asia toriŋ nəlon len aKristo.

⁶ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aMeri toum habat samito.

⁷ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAdronikus mai aJunias, naJu gəlaru suman ginau, artotoh len naim bəbaŋis mai ginau.‡ Arovi biltivanuan len ahai pispisul gail ale aroriŋ nəlolaru len aKristo a mō, ginau a tahw.

⁸ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAmpliatus notoləmas buni len Nasuḃ.

⁹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aUrpanus toum seKristo mai ginamito. Ale kel na-ke-ivoi-an sagw mai aStakis notoləmas buni.

¹⁰ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aApelles tovi nəvanuan tin seKristo. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh len naim siAristopulus.

¹¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aHerotion tovi Ju suman ginau. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh lohoim siNarsissus lotovi siYesu.

† **15:27:** Hən naves 25-27, ris 1Kor 9.11, 16.1-4 * **16:1:** Uman 18.18. Kenkrea evi navile sua bitas pəpadaŋ hən nabiltivile a Korint. † **16:3:** Priska: Len naut tile am gail lokis aliten aPrisilla am.

* **16:3:** Uman 18.2 ‡ **16:7:** Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan ta Kris luke aJunias evi pəhaʿut sua, hum ma tovi asoan aAdronikus.

¹² Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aTrifaena mai aTrifosa napəhaʔut eru artoum todaŋ siNasuḅ. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai aPersis notoləmas buni. Alitenan eum idaŋ siNasuḅ.

¹³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aRufus, Nasuḅ tolekis həni hən ḅevi esan səḅon. Kel na-ke-ivoi-an mai anan tosumian tovi anana sagw.*

¹⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAsinkritus, aFlekon, aHermes, aPatropas, aHermas mai nəbathudud nadəlomian lotoḅonḅon mai galito.

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aFilolokus, aJulia, aNereus mai aʔavinen. Kele am mai aOlimpas mai nəvanuan p̄isi siGot lotoḅonḅon mai galito.

¹⁶ Len na-ləmas-buni-an siGot mətesuḿ nətarhomit gabag hən mətḅikel na-ke-ivoi-an mai gamito. Alat siYesu len naut p̄isi luke “Ivoi,” mai gamito.

¹⁷ Bathudud nadəlomian, nous idaŋ ke, nəvanuan lotogol nəvanuan lotopəpəhw, naḅusanan salit togol nəvanuan ḅiteh dan nadəlomian, naḅusanan salit gail ləsanor hən naḅusanan məttoke a ḿo; mətələgəu hən asike ləḅemədas gamito. Mətebulatut dan galito. ¹⁸ Nəvanuan lotomaienan ləsagol nauman seKristo, be loum ḿos nabəhaʔulit ŋai. Len na-sor-malumlunian mai na-sor-hehe-an salito, logəras nəlon nəvanuan ləsənu nagəgərasan.*

¹⁹ Nəvanuan p̄isi losəsəloŋ tia hən na-kel-uri-an ke məttoogol husur nəsa aKristo tokele. Imagenan nohəhaʔur masuḅ. Be nuke mitikad namitisau hən na-gol-na-voi-an ale nuke mitikad natətanən hən nəsa tosa. ²⁰ Beti asike idareh aGot tovi nəkadun natəḿat, dereh teil dasdas aSetan pipiriemit gail.

AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamito.

²¹ ATimoti toum mai ginou ike, “Ivoi,” mai gamito. ALusius, aJason mai aSosipata lotovi Ju sumian ginou, galit am luke, “Ivoi,” mai gamito.*

²² Ginou, aTertius nototos naləbulat napisulan egai siPol, ginou notovi nəvanuan siNasuḅ, nuke, “Ivoi,” mai gamito.

²³⁻²⁴ AKaius, ginou aPol nototoh lohoim san, gai ike, “Ivoi,” mai gamito. Alat siYesu len naut egai luḅonḅon len naim san. AErastus totəgəu nəvat hən nabiltivile egai, ike, “Ivoi,” mai gamito. AKwartus, awawa sinamit len nadəlomian, gai am ike, “Ivoi,” mai gamito. §

²⁵ Datisal suh aGot! Hum notokele len na-kel-uri-an sagw tovoi tokel kot aYesu Kristo, aGot eləboi ḅigol mətḅidaŋ am len nadəlomian samito. Na-kel-uri-an tovoi notokel uri evi na-sor-utaut-an siGot tosusuah sutuai sutuai vəbar nəboŋ ta daməŋai. ²⁶ Be gagai aGot ikel vəhoti. AGot itoh vi sutuai, ale husur nakelean san todaŋ, len nasoruan san ahai kelkel ur gail lototosi, ikel vəhoti. Ikele mai naluḅoh p̄isi hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləḅerij nəlolit lan, ale gol husur nəsa tokele.

²⁷ Len aYesu Kristo datisal suh aGot tovi aGot səḅon tokad namitisau hən nəmauran tonor. Datisal suh nəyalyalan san vi sutuai! Ganan!

* **16:13:** Mak 15.21 * **16:18:** Flp 3.19 * **16:21:** Uman 16.1-3 § **16:23-24:** Uman 19.29; 1Kor 1.14; 2Tim 4.20. Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 24 AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamit p̄isi. Ganan.

1 Korint

Naloʔulat napolisulan na-v^{ha-sual-an} aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos naloʔulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi mōs nəsə?

APol itosi hən ʔevi tarhət silat siYesu len naut a Korint len nəsaban lotokad gail.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos naloʔulat napolisulan egai ʔais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 57 nəboŋ totoh len navile Efesus.

Len nəyaran siPol gail, evi lan navile sua ale itoh ei, ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. Nəboŋ nəvanuan galevis lukad nadəlomian, itabtabuh len naelta gail ale evi lan navile tile am. Len naut a Korint aPol itoh len nasihau esua hudhute. Len nalennəyal isod naim nətaʔolen gail mōs nəvat, ale len nalenmariug mai len nəSappat eʔusan husur aYesu. Nəboŋ aPol toriŋ naut ideh, isor tuʔ mōs alat siYesu ei, ale itos naloʔulat napolisulan van hən galito hən ləʔbinau gat naʔusanan san ale hən aPol ʔigol ləʔikad nədaŋan hən ləʔeil gəgat len nadəlomian salito mai len naʔonan lotokade sumʔan alat siYesu. Naloʔulat egai imaienan.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan (1.1-9)

2) Alat siYesu lovitvituh husur nəvanuan na-il-a-mō-an gail (1.10-4.21)

3) Alat siYesu ləsagol natideh, naut kəmas galit sua igol naitian tosa habat (5.1-13)

4) Galevis len alat siYesu lukot hən galevis am len nakotan silat ləsəkad nadəlomian (6.1-11)

5) Alat siYesu galevis ləsənau ke limashusur naʔide aGot toləmasi len naʔide salit hən naitian (6.12-20)

6) APol isor var nausian gail alat a Korint lotousi. Nəsə inor len naʔide hən naitian mai nəmauran naitian toʔuer lan? (7.1-40)

7) APol isor var nausian husur naməʔod nəvanuan gail lotoviol həni mai nəlablab gail len natutumavan (8.1-11.1)

8) Naʔide tonor len nalotuan van hən aGot imabe? (11.2-14.40)

9) Alat lotokad nadəlomian lotomat, dereh limaaur len nəboŋ ta tahw balai o teʔuer? Bimagenan, dereh tevisi mabe? (15.1-58)

10) Alat siYesu lepipisah vat mabe mōs alat lotokad nadəlomian len naprovens Jutea? Ale ase titarive van hən ʔeviol həni mai galito? (16.1-4)

11) Na-sor-utaut-an siPol mai galevis am lotoke levi Korint hən ləʔberis alat siYesu ei (16.5-12)

12) Nə-maris-kotovi-an mai nasudəlaʔmian (16.13-24)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos naloʔulat napolisulan egai. Len naləŋonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aʔadato len nadəlomian, aSostenes, namrutosi.*

² Nutos naloʔulat napolisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, aGot tokis gamit hən mətʔevi esan səʔon.* Len aKristo aYesu mətovi vanuan siGot

* 1:1: Uman 18.17 * 1:2: Uman 18.1

səbon, gamit mai nəvanuan p̄isi len naut p̄isi lotoriŋ nəlolit len aMasta sidato, aYesu Kristo, aMasta salito mai aMasta sidato. ³ AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan

⁴ Akis nosipa vi təban aGot hən gamito. Nosipa vi təban hən navoian san gai toviol kəmas həni mai gamito len aKristo aYesu. ⁵ Len aKristo, len naḅisal p̄isi, aGot igol mətōpul hən naviolan san gail, nasoruan p̄isi mai naləboian p̄isi. ⁶ Natenan igol nakitinan hən na-kel-uri-an husur aYesu Kristo namttokel mai gamito, iḅarḅar. ⁷ Imaienan, nəboŋ mətōtoḅ vir natəlmaman siMasta sidato, aYesu Kristo (nəboŋ mətōlōŋon masuḅ hən natəlmaman san), mətəsaḅidol len naviolan ideh seNunun aGot. ⁸ Dereh tigol mitidaŋ van vəbar nagilen, hən asike mətḅikad natideh tosa len gamito tonor hən mətḅipanis sile len nəboŋ siMasta sidato, aYesu Kristo. ⁹ Ale dereh aGot tigol natenan m̄os gamito, husur akis igol nəsa tokele. Ale aGot ekis gamit hən mətḅiḅon mai aNatun tovi aYesu Kristo, aMasta sidato.*

Napəpəhwan len alat siYesu

¹⁰ Bathudud nadəlomian, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo, nous gamito, noŋir gamit ke, mətəsua len nəsa mətḅikele, hən asike ḅikad napəpəhwan len gamito, be hən mətḅesua len nənauan samito mai nabunusian samito. ¹¹ Bathudud sagw gail len nadəlomian, nokəmaienan husur galevis len nəbathudud siKloe lukel ḅarḅar həni mai ginau ke mətōsor ḅalḅal. ¹² Ale nekəmaiegai beti ke: gamit sua ike, “Novi siPol,” togon ike, “Novi siAḅollos,” sual am ike, “Novi sePita,” ale sua tile am ike, “Novi seKristo.”* ¹³ Mətunau ke mətōlōboi mətḅepəpəhun aKristo maienan a? Mətunau ke ginau, aPol numat len nəhai ḅalḅal m̄os gamito a? Mətubaptais len nahəsan aPol a? Aoa!

¹⁴ Nosipa vi təban aGot ke nəḅəbaptais hən gamit ideh be Krispus mai aKaius ŋai.† ¹⁵ Imaienan, avan ideh edədas ḅike tobaptais len nahəsagw. ¹⁶ (O nəlogw iḅoŋboŋ hən notobaptais hən alat lototoḅ len naim siStefanas; be nəḅənaḅu gat ideh am notobaptais hən galito.) ¹⁷ Be noil hirhir ke, aKristo sasəvat ginau hən nəḅibaptais hən nəvanuan gail, be esəvat ginau hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi. Emətahun nəḅikel uri len namitisau hən nasoran. Nətəkəmaienan, nəmatan seKristo len nəhai ḅalḅal tagəm vi ut kəmas.

¹⁸ Husur namilen nəmatan seKristo len nəhai ḅalḅal saḅi natideh len alat lotohusur naḅisal van hən nəmasigan. Be evi nədaŋan siGot len gidato, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. ¹⁹ Hum natosian siGot toke, “Dereh nigol namitisau silat lotokad namitisau tevi ut kəmas,

ale alat lotokad nəkadulito, dereh nigol naləboian salit teḅuer.”*

²⁰ Nəvanuan tokad namitisau hən nəmauran tonor, gai be? Nəvanuan tokad namitisau hən nalo, gai be? Nəvanuan na-sor-levlev-an hən naur ta daməŋai, gai be? AGot igol namitisau silat navile eg a pan evi ut kəmas.*

²¹ Husur aGot, len namitisau san hən nəmauran tonor, igol nəvanuan navile a pan, len namitisau salito, lodədas ləḅeləboi gai. Be len na-kel-uri-an namttokel uri lotonau ke tovi ut kəmas, aGot ehəhaḅur hən tolav kuv alat lotoriŋ nəlolit lan, dan nəsaan salito. ²² NaJu lous namerikel gail, alat a Kris ludoŋ kitev namitisau. ²³ Be ginamit m̄au, namtukel ur nəmatan seKristo len

* **1:9:** Deu 7.9 * **1:12:** Uman 18.24. Len naut egai len nasoruan ta Aram, lokis aPita hən aKefas.

† **1:14:** Krispus: Uman 18.8; Kaius: Uman 19.29. * **1:19:** Isa 29.14 * **1:20:** Job 12.17; Isa 19.12, 44.25

nəhai balbal. NaJu, nəlolit ipanpaŋ sile, alat a Kris, luke tovi na-sor-melmel-an ɲai.* ²⁴ Avil aKris to evi nədaŋan mai namitisau siGot hən nəmauran tonor mōs alat aGot tokis galito, naut kəmas lotovi Ju o lotovi lat a Kris. ²⁵ Husur na-sor-melmel-an siGot evi mitisau hən nəmauran tonor tosehōr namitisau sinəvanuan, ale nakulan siGot idaŋ sehōr nədaŋan sinəvanuan.

²⁶ Bathudud nadəlomian, mitinau gamito nəboŋ aGot tokis gamito. Len nabunusian silat navile a pan, evis ɲai len gamito lukad namitisau, evis ɲai lovi vanuan totibau, nəboŋ lotopas gamito, evis ɲai luvat nəhes. ²⁷ Avil aGot ilekis hən nəsa tovi ut kəmas len nabunusian silat navile a pan, hən biŋol alat lotokad namitisau, nahurulit bisa. Ilekis hən alat ləsədaŋ len nabunusian silat navile a pan hən biŋol alat lotokad nədaŋan, nahurulit bisa. ²⁸ AGot ilekis hən alat len navile a pan ləsəvat nəhes len nəbathuyah salito, mai alat navile a pan lotomətahun galito; ilekis hən alaten lotovi ut kəmas hən biŋol nəsa toməlas len nabunusian silat navile a pan, bəgəm vi ut kəmas. ²⁹ Imagenan, avan ideh edədas biŋor patpat gai məhat len nəhōn aGot. ³⁰ Be aGot igol mətukad nəbōnan mai aKris to aYesu, togəm vi mitisau siGot hən nəmauran tonor mōs gidato. Namilen ke, len aKris to, aGot eriŋi ke datunor len nəhōn, igol datovi esan səbōn ɲai, ale igol datukad nəmakuvan dan nəsaan tobaŋis gat gidato. ³¹ Imagenan, hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke biŋor patpat natideh məhat, tisor patpat Nasuḅ aGot məhat.”*

2

¹ Bathudud nadəlomian, nəboŋ notogəm hən gamito hən notokel ur na-kel-koti-an husur aGot, nəsasor len nəvivan, nəsasor len namitisau. ² Husur ke, nəboŋ nototoh mai gamito, nunau koti ke, asike nəbikel ur natideh am, be nikel ur aYesu Kris to ɲai, mai nəmatan san len nəhai balbal. ³ Nəboŋ nototoh mai gamito, nəsədaŋ, nomətahw, ninegw epil habat.* ⁴ Ale len nasoruan sagw mai na-kel-uri-an sagw nəsasor len namitisau sinəvanuan hən notoliv gamito. Be noriŋ gat nəlogw len aNunun aGot mai nədaŋan san, ⁵ hən mətbikad nadəlomian len nədaŋan siGot, savi len namitisau sinəvanuan.

Namitisau siGot hən nəmauran tovoi

⁶ Avil nəboŋ namttotoh mai alat lotomatmatu len nadəlomian salito, nam-tusor len namitisau hən nəmauran tonor. Savi namitisau ta daməŋai mai silat lotoil a mō len navile a pan gagai ləbēbuer. ⁷ Avil nusor len namitisau siGot hən nəmauran tonor, namitisau ta mō tosusuah, dattotətan həni, namitisau aGot toutaut həni sutuai tia mōs nəyalyalan datbikade maii, namitisau aGot togol toparpar len aYesu. ⁸ Alaten lotoil a mō len navile eg a pan lotətan hən namitisau enan siGot hən nəmauran tonor. Lətaləboii, asike lətaḅos gat Nasuḅ toyalyal len nəhai balbal. ⁹ Avil natosian siGot ike,

“Namətan nəvanuan ideh sakəta ləboii,
nədariŋan nəvanuan ideh sasəsəlōŋ ləboii,
nənanuan sinəvanuan ideh sənau səhot

nəsa aGot toutaut həni mōs alat lotoləmas buni.”*

¹⁰ Be len aNunun, aGot ikel vəhot natgalenan mai gidato. Ale aNunun aGot eləboi natit piŋi, eləboi natit gail siGot am, nəvanuan todədas bələboi səhoti.

¹¹ Husur, səkad avan ideh toləboi nənanuan sinəvanuan, be nanunun nəvanuan enan səbōn ɲai eləboii. Imagenan, səkad avan ideh toləboi nənanuan siGot, be aNunun aGot səbōn ɲai eləboii. ¹² Ale gidat, datsəkad nanunun navile a pan, aGot saviol həni mai gidato, be datukad aNunun aGot. AGot eviol

* **1:23:** Luk 2.34; Kal 5.11 * **1:31:** Jer 9.24 * **2:3:** Uman 18.9 * **2:9:** Isa 52.15, 64.4

həni mai gidato hən datbələboi natit p̄isi aGot toviol kəmas həni mai gidato.
¹³ Nəboŋ namtbikel natgalen mai gamito, namtsasor len namitisau tovi p̄usanan sinəvanuan. Ao, namtukel nasoruan tovi p̄usanan seNunun aGot. Len nasoruan seNunun aGot, namtusor vəsvəsai nakitinan san gail.

¹⁴ Be nəvanuan aNunun aGot satoh lan, emətahun natit gail lotogəm len aNunun aGot, husur len nabunusian sivan enan, lovi melmelan ŋai. Ale edədas bələboi səhot natgalenan, husur na-ləboi-səhoti-an enan egəm len aNunun aGot ŋai. ¹⁵ Be gidat, aNunun aGot totoh len gidato, datoləboi datbēbunus ləboi natit p̄isi hən datb̄ike tovoi o tosa. Be savi hən nəvanuan, aNunun aGot satoh lan, hən bēbunus ləboi nələdato hən b̄ike tovoi o tosa.

¹⁶ Husur, hum natosian siGot toke,

“Ase eləboi nənauan siGot

hən bələboi b̄ikel na-sor-p̄us̄p̄usan-an maii?”*

Be gidato, datukad nənauan seKristo.

3

Napəpəhwan len alat siYesu

¹ Bathudud nadələmian, nəboŋ nototoh mai gamito, nəsaləboi nəb̄isor mai gamit hum mətmatmatu, hum aNunun aGot totoh tobelav len gamito. Ao, nusor mai gamito sum̄an məttovi vanuan, naləŋonian hən nibemit towol hən nəmauran samit ŋai, sum̄an məttovi tuhtətai len nəmauran məttofade len aKristo. ² Nəboŋ notop̄usan, ehum notovəhasys hən gamit ŋai, nəsavəŋan gamit hən nəhanian tin, husur məttoədədas mət̄bihani. Kitin, məttoədədas mət̄bihani sal,* ³ husur naləŋonian hən nibemito iwol hən nəmauran samit ŋai. Mətutabulol bulos gamit gabag, mətov̄itv̄ituh sal. Mətunau ke naləŋonian hən nibemito sawol hən gamit a? Mətunau ke mət̄sasum̄an alat navile a pan a? ⁴ Husur nəboŋ gamit ideh toke, “Novi siPol,” ale togon toke, “Novi siApollos,” mətohusur nəvide silat navile a pan ŋai!*

⁵ Be aApollos evi sa?* APol evi sa? Ginaməru namrovi vanuan nauman ŋai namrtovi tarhət samito hən mət̄bikad nadələmian. Namrugol ŋai nauman aGot toriŋi len navələnamər v̄isusua hən namr̄bigole. ⁶ Ehum ginau notomabul namisurhut na-kel-uri-an tovoi len nələmito, ale aApollos epusi, be aGot igol itov, evivi məhat. ⁷ Imagenan, gai tomabule mai gai topusi arovi ut kəmas, husur evi aGot māu togol totov, tovivi məhat. ⁸ Ale gai tomabule mai gai topusi aroum m̄os natsua ŋai, ale dereh aGot teviol mai gəlar hən nakonp̄urp̄uran tonor hən nauman səlaru v̄isusua. ⁹ Ginaməru namroum b̄onb̄on siGot, gamit mətohum nəhol siGot, mətohum naim aGot toum həni.

¹⁰ Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau hum notokad namitisau hən na-um-im-an, ginau noriŋ nəpaudesen, ale togon eum len nəpaudesen enan. Be avan ideh toum lan, telələgau hən nəvide toum həni lan! ¹¹ Husur avan ideh edədas b̄eriŋ nəpaudesen ideh tile am be nəpaudesen en topat tia. Ale aYesu Kristo evi nəpaudesen enan. ¹² Avan ideh b̄eum hən naim len nəpaudesen enan tovi aYesu, eləboi b̄eum həni hən nagol, nasilva, nəvat gəlgəlan, nəhai, naliol o nəbathuwit. ¹³ Nəvanuan b̄eum hən naim maienan, nauman san dereh t̄ip̄ar̄par. Husur Nəboŋ siNasuḅ dereh tigol nauman timasil. Dereh nəhab tevəhot nauman ke tomabe. Nəhab dereh tihan kitev nauman sinəvanuan p̄isi, sabi ke tovoi o tosa. ¹⁴ Nəsa nəvanuan toum həni asike b̄ip̄ar̄ len nəhab, gai dereh tikad nakonp̄urp̄uran san. ¹⁵ Be nəhab b̄ihan p̄is nəsa nəvanuan toum

* **2:16:** Isa 40.13 * **3:2:** Ipru 5.12-13 * **3:4:** 1Kor 1.12 * **3:5:** Uman 18.24-28

həni, dereh asike ikad natideh. Gai ɲai dereh tilavutur; aGot tilav kuvi, be tehun tilav kuvi tur len nəhab towunwun.

¹⁶ Gamit ɲau mətovi naim siGot, ale aNunun aGot itoh len gamito. Mətsənau səhoti a? ¹⁷ Avan ideh bəmədas bun naim siGot, aGot dereh temədas bun nəvanuan enan. Husur naim siGot evi esan səbɔn ɲai, ale gamit mətovi naim enan siGot.

¹⁸ Samtegəras gamit səbomito. Gamit ideh binau ke tovi vanuan namitisau len nabunusian sinavile a pan, ivoi ke “timelmel” hən bɪkad namitisau hən nəmauran tonor. ¹⁹ Husur namitisau sinavile eg a pan evi melmela ɲai len nabunusian siGot. Hum natosian siGot toke, “AGot igol nəvanuan namitisau lubat len nəhai tata hən namitisau salito.”* ²⁰ Ale len naut tile am ike, “Nasuḅ aGot eləboii ke nənauan sinəvanuan namitisau lovi ut kəmas ɲai.”* ²¹ Samtikele am ke məttovi sitegai o sitea hən mətbipatpat gamit məhat lan; husur natit pisi evi samito. ²² APol, aApollos, mai aPita, navile eg a pan, nəmauran mai nəmatan, natit gail ta daməɲai mai natit gail lotogəm sal, natit pisi lovi samito. ²³ Ale mətovi seKristo, ale aKristo evi siGot.

4

Ahai pispisul gail seKristo

¹ Imaienan, ivoi hən nəvanuan gail ləbinau ke namttovi vanuan nau-man seKristo, aGot toriɲ nakitinan san tokel vəhot gail len navəlanamito.

² Nəvanuan nauman tokətkəta təban natit siMasta san gail, timasum tivoi hən aMasta san bɪsabi ke todaɲ len gai. ³ Gamit mətbɪsabi ke notovoi o notosa, o nakotan ideh hən nəvanuan bɪsabi ke notovoi o notosa, savi natideh len ginau. Ginau am, səpat len ginau hən nəbɪsabi ke notovoi o notosa. ⁴ Nəlogw imasil, be natenan tu sagol ke notonor. Evi Nasuḅ səbɔn ɲai bɪsabi ke notovoi o notosa. ⁵ Imagenan, samtesigarir hən mətbɪsaḅ səhoti ke natideh tovoi o tosa. Mititoh vir nagəman siNasuḅ. Len nəboɲ enan natit gail lotosusuah len nəmargobut, dereh gai teriɲ natgalen len namial hən ləbɪpəpəp; ale dereh tevəhot naləɲonian gail len nəlon nəvanuan gail. Beti na-sor-sal-suhi-an vi təban nəvanuan vɪsusua, dereh tegəm len aGot.

⁶ Bathudud nadəlomian, nusor husur ginau mai aApollos hən mətbələboi namilen nasoran egai toke, “Sagigol səhor nəsa natosian tokele.” Beti asike mətupəpat avan ideh məhat səhor avan togon. ⁷ Hum ma məttonau suluvi ke məttovi vanuan totibau len aKristo. Hum ma məttonau suluvi ke məttokad natideh aGot saviol həni mai gamito. Be aGot bəviol hən natit pisi mai gamito, imabe mətupəpat gamit məhat len nəsa məttokade?

⁸ Hum ma məttonau suluvi ke məttokad natit pisi tia məttoləɲoni. Hum ma məttonau suluvi ke məttopul hən natite tia. Hum ma məttonau suluvi ke məttovi kiɲ gail tia len natohan pipihəlan aGot ginamit namttobuer. Ooo noləɲon masuḅ ke mətavi kiɲ gail, hən ginamit tu namttavi kiɲ gail mai gamito! ⁹ Namtovi hai pispisul, be nunau ke aGot toriɲ ginamit naməkot len nəhɔn nəvanuan gail hum namttovi vanuan nabəbaɲisan lotoyar vi lan nəmatan. Esumian toriɲ ginamit len nadrama sua, hən navile a pan ləbɪris nəmatan sinamito, aɲel gail mai nəvanuan gail am. ¹⁰ Len nabunusian sinəvanuan gail namtumelmel. Evoi, namtumelmel ɲos aKristo. Be gamit ɲau, mətunau suluvi ke məttokad namitisau len aKristo. Luke namttokul, be gamit ɲau mətunau suluvi ke məttodaɲ. Mətunau suluvi ke məttoḅat nəhes be luke namttovi ut kəmas. ¹¹ Nokitin ke, vəbar gagai namtumalkəkət,

* 3:19: Job 5.13 * 3:20: Psa 94.11

namtumaduh, nahurabat sinamit emətartar. Nəvanuan gail lotuh mēdas ginamito, namtsəkad naut ideh tovi ut a im. ¹² Namtoun idañ hən navəlanamit səbōnamito. Nəboŋ nəvanuan gail lotosəvar ginamito, namtous aGot hən bivoi hən galito. Nəboŋ lotomēdas bun ginamit hən namttoləŋon tosa vəsa, namtudaŋ buri.* ¹³ Nəboŋ lotosor mēdas nahəsanamito, namtoŋir galit hən ləbēhusur aKristo. Ehum namttogəm vi pəhasoŋ hən navile a pan, nəpahsago sinəvanuan p̄isi vəbar gagai.

¹⁴ Nəsatos natgalenan hən nahurumit bisa lan, be nutosi hən nəbikel nalələgauan mai gamit məttoŋsuŋan anatugw gail notoləmas bun gamito, hən asike mət̄bimagenan am. ¹⁵ Naut kəmas mət̄təkad nəvanuan lotovi 10,000 lotokətkəta təban gamito len aKristo, mətukad atəmamit evis ŋai. Husur len aKristo aYesu, len na-kel-uri-an tovoi notokel mai gamito, nogəm vi atəmamit len nadələmian. ¹⁶ Ale husur notovi atəmamito, noŋir gamit ke mitigol tətōv hən ginau.* ¹⁷ Nosəvat aTimoti van hən gamito m̄os natenan. Len nadələmian evi anatugw notoləmas buni, todaŋ len Nasub̄.* Dereh teliv nənauan samit təlmam van hən naṽide notokade len nəmauran sagw len aKristo aYesu. Naṽide enan notokade, inor hən naṽusanan notokel mai alat siYesu len naut p̄isi.

¹⁸ Gamit galevis lunau ke asike nəbēgəm hən gamito ale lupatpat galit məhat. ¹⁹ Avil asike idareh negəm hən gamito, Nasub̄ b̄idam̄ hən̄i. Ale dereh nebunus kitevi ke, alat lotopatpat galit məhat, lusor patpat galit məhat ŋai, o lukad nədaŋan siGot. ²⁰ Husur nəkadun natohan pipihabəlan aGot savi len nasoruan ŋai be evi len nabiltidaŋan san. ²¹ Mətoləŋon nəsa? Nəboŋ nəbēgəm hən gamito, mətuke nipat nəhai hən nəb̄iṽas gamit hən̄i, o mətuke negəm len na-ləmas-buni-an mai len naṽide b̄emədau?

5

Mitikai hən naulum̄an togol naitian tosa hən b̄evivile

¹ Noləŋon isa masuṽ husur na-kel-uri-an sua notosəsəloŋ hən̄i. Na-kel-uri-an ikele ke ikad naitian tosa len gamito. Evi naitian tosa vəsa batbat. Isa səhor naṽide silat ləsəkad nadələmian: aulum̄an sual ei igol naitian mai asoan atəman.* ² Imabe mətupatpat gamit məhat hum naten savi natideh? Mitimaslolosa! Mitimaskai hən atenan togol natenan dan gamito! ³ Len nibegw nəsatoh mai gamito, be naut kəmas nibegw satoh ei, len nanunugw nutoh mai gamito. Ale suŋan nototoh ei, nusaḅ səhoti tia ke len nədaŋan siMasta sidato, aYesu, atenan togol natenan timaspanis. ⁴ Imagenan, len nabonbōnan samito mai nanunugw mai nədaŋan siMasta sidato, aYesu, ⁵ mətəriŋ atenan len navəlan aSetan, m̄os nabōruan san topul hən nəsaan b̄ebuer buni, hən aYesu b̄ilav kuv nanunun atenan dan nəpanismen len Nəboŋ siNasub̄.†

⁶ Na-sor-patpat-gamit-məhat-an samito savoi! Mətsaləboii ke tohum nayis a? Nayis tokəkereh igol nəflaua p̄isi len nabesin itob.‡ ⁷ Mitimasbar hən nayis tomatu, tohun nəsaan, dan gamito, hən mət̄bēgəm vi flaua veveu səkad nayis lan. Ekitin, mətōhum nabəta səkad nayis lan. Husur aKristo imat tia hən

* **4:12:** Uman 18.3 * **4:16:** 1Kor 11.1; Flp 3.17 * **4:17:** Uman 16.1-3; 1Tim 1.2 * **5:1:** Lev 18.8; Deu 22.30. Len nasoruan ta Kris ike: aulum̄an sual ikad asoan atəman. Ale alitenan savi anana san matmat be evi asoan atəman. † **5:5:** 1Tim 1.20. Len naut egai alat lotokad namitisau hən nasoruan siGot lukad nabunusian eru. Esual ike: m̄os nabōruan san topul hən nəsaan b̄ebuer buni, togon ike: m̄os na-mēdas-niben-an. ‡ **5:6:** Len naṽide tomaienān, avan sua togol nəsaan emēdas nəvanuan gail hən galit am lebigol nəsaan enan.

bilav kuv gidat dan nēsaan sidato. Ehum natuhsipsip lototutumav hēni len nēPasova. § 8 Imaienan, datihan len nēhanan nēPasova sidato, nayis tomatu toβuer, nayis hēn nēsaan mai naləŋonian hēn nēsaan. Be datihan nabēta səkad nayis lan, nabēta hēn naveveuan mai nakitinan.*

9 Len nalobulat napisulan nototosi van hēn gamit a mō, nuke, samtita mai alat lotogolgol naitian tosa. 10 Nəboŋ notosor husur alat lotogolgol naitian tosa, nēsasor husur nəvanuan navile a pan lotogol naitian tosa. Nēsasor husur nəvanuan navile a pan lotoləŋon masuŵ hēn natite, o lotovənvənah o lotolotu hēn nəlablab gail. Nətake mətēbulatut dan galito, gamit p̄isi məttemasgam dan navile eg a pan. 11 Be gagai nukel p̄arp̄ar hēn namilen natosian sagw a mō. Imaiegai ke: samtita mai avan ideh tokel ke tovi awawa samit len nadəlomian be togolgol nēsaan sal. Bigolgol naitian tosa, bələŋon masuŵ hēn natite, bilotu hēn nəlablab gail, b̄isor mēdas nahəsan nəvanuan gail, b̄etərog akis, o b̄evənvənah, samtita maii. Nəvanuan tomagenan, samtihan maii boŋ ideh.

12-13 Husur səpat len ginau hēn nəb̄isaβ səhoti ke avan ideh səkad nadəlomian tipanis. AGot dereh tike tipanis o asike ipanis. Avil gamit mətto kad nadəlomian, ipat len gamito hēn mət̄bisaβ səhoti ke gamit ideh tosa tipanis. Husur natosian siGot ike, “Mitikai hēn nəvanuan tosa dan gamito.”*

6

Nakotan len gamit mətto kad nadəlomian

1 Ideh len gamit siYesu b̄ike b̄ikot hēn gamit togon, imabe arous nəmatsistret səkad nadəlomian len aGot hēn b̄ebətah len nakotan səlaru? Imabe arsaus nəvanuan siGot hēn ləb̄ikot hēn gəlaru? 2 Mətsaləboii ke nəvanuan gail siGot dereh lebətah len nakotan hēn ləb̄epəpəhun navoian dan nēsaan silat navile a pan a? Ale mət̄b̄ebətah hēn mət̄b̄epəpəhun navoian dan nēsaan silat navile a pan, imabe mət̄saləboi mət̄b̄isaβ səhot nakitinan len nakotan lotopat sil natit gail lotovi ut kəmas? 3 Dereh datebətah hēn dat̄b̄epəpəhun navoian dan nēsaan siaŋel gail mai len natit gail hēn nəmauran egai. Mətsaləboii a? 4 Imagenan, mət̄bike mət̄b̄ikad nakotan husur natideh hēn nəmauran egai, savoi hēn mət̄beus amatsistret savi siYesu hēn b̄ebətah len nakotan enan. 5 Nahurumit tisa! Timaskad avan ideh len gamito tokad namitisau hēn nəmauran tonor, hēn b̄ebətah suŋian nəmatsistret len nakotan ideh samito. 6 Be len gamito, nəvanuan nadəlomian sua ikot hēn nəvanuan nadəlomian togon—be igole len nəhon nəmatsistret gail ləsəkad nadəlomian len aGot!

7 Bathut ke mətto kad nakotan gail len gamit gabag, gamit p̄isi mət̄sawin kasi, mət̄sasəhor natideh! Nəvanuan togon b̄igol nəsa sanor hēn gamito, riŋi ŋai, samtikot hēni. Ivoi am hēn mət̄b̄idaŋ hēn gai togol nəsa sanor hēn gamito. Ivoi am hēn mət̄b̄idaŋ hēn gai tovənoh natit p̄isi samito! 8 Be gamit gabag m̄au, mət̄ugol nəsa sanor hēn gamito. Mət̄ogəras gabag hēn gamito hēn mət̄bevənoh natit samit gail. Ale mət̄ugol natgalenan van hēn awawa samit len nadəlomian! 9 Nəvanuan ləsanor asike asike lutoh len natohan pipihabəlan aGot. Mət̄sənaui səhoti a? Mitimasnau hēn asike mət̄b̄isaβ. Husur alat lotogol naitian tosa, alat lotolotu hēn nəlablab gail, alat lotogol naitian toβur kotov nəlahan, alaluŋian lotoβur hēn nibelit hēn naititian, alaluŋian lotogol naitian

§ 5:7: Exo 12.3, 5, 21. Nau təlmam hēn nēPasova naməkot. AGot ikel mai alat seIsrael ke lipan natuhsipsip ale hani mai nabēta səkad nayis lan. Ale ike libar hēn nayis p̄isi dan naim salit gail, han nabēta səkad nayis lan len nəmariboŋ toməlvru. * 5:8: Exo 13.7 * 5:12-13: Deu 13.5, 17.7

mai alalum̃an, ¹⁰ alat lotovənvənah, alat lotoləŋon masuŵ hən natite, alat lototərog akis, alat lotosor mēdas nahəsan nəvanuan mai alat lotogol nasənan hən ləbēvənoh natit gail, asike lutoh len natohan pipihabəlan aGot togəm balai. ¹¹ Ale a m̃o gamit galevis lovi vanuan lotomaienan. Be aGot igol məttoveveu dan naŵide galen lotosa, igol məttohad naʔoruan san, məttovi esan səʔon, ale erinji ke məttonor len nəhon len nahəsan Nasuʔ aYesu Kristo mai len aNunun aGot sidato.

Mitigam dan naitian tosa

¹² Hum ma avan ideh ʔike, “Len nəmakuvan sagw dan nalo, noləboi nəʔigol natideh.” Be ginou nuke, naŵide galevis ləsavoi hən ginou. Hum ma avan ideh ʔike, “Len nəmakuvan sagw dan nalo noləboi nəʔigol natideh.” Be ginou nuke, asike nudam̃ hən natideh ʔiwol hən ginou hum notovi slev san. ¹³ Hum ma avan ideh ʔike, “Nəhanian ipat m̃os natəbaŋ, ale natəbaŋ ipat m̃os nəhanian.” Be nukel mai gamit ke, dereh aGot tigol natəbaŋ mai nəhanian areʔuer. Avil nibedato ləsatoh m̃os naitian tosa, lutoh m̃os Nasuʔ ale Nasuʔ evi Masta hən nibedato. ¹⁴ Ekitin ke, len nədaŋan san, aGot igol niben Nasuʔ ile məhat dan nəmatan, ale dereh aGot tigol nibedat am lile məhat dan nəmatan.

¹⁵ Nibemit lovi nahudhuben aKristo. Mətsaləboii a? Datʔeləboii ke nibedat lotovi nahudhuben aKristo, inor ke nəvanuan tovi hudhuben aKristo, ʔiʔon mai napəhaŵut toʔurʔur hən niben a? Satimaienan! ¹⁶ Nəvanuan toʔon mai apəhaŵut toʔurʔur hən niben, nibelaru arosua. Mətsaləboii a? Husur natosian siGot ikele len natuʔatan ke, “gəlaru dereh aregəm sua surm̃an niben tosua ŋai.”* ¹⁷ Avil nəvanuan toʔon mai Nasuʔ, nanunun mai aNunun aYesu arosua.

¹⁸ Mitimasgam dan naitian tosa! Nəsaan gail ʔisi am nəvanuan togole, igole vivile dan niben. Avil nəvanuan togol naitian tosa, igol nəsaan van hən niben gabag. Emədas niben gabag. ¹⁹ Nibemit lovi naim seNunun aGot, aGot toviol həni mai gamito. Mətsaləboii a? Gamit mətsavi samit səʔomito,* ²⁰ husur nəsa aGot toʔur gamit həni, etibau masuŵ.* Imagenan, len nibemito, len natit ʔisi mətʔigole, mitimasputsan nəyalyalan siGot.

7

Nəlahan

¹ Ale gagai nuke nisor husur nasoruan samit gail len naləʔulat napisulan məttoosi van hən ginou. Mətuke, “Ivoi hən naulum̃an ideh hən asike ʔibar niben napəhaŵut.” ² Avil bathut nəvanuan isoʔur lotogol naitian tosa, nukel mai gamit ke, naulum̃an tolah tikad naitian mai asoan səʔon, ale napəhaŵut tolah tikad naitian mai asoan səʔon. ³ Asoan aulum̃an ʔeləŋon naitian, aulum̃an tigole maii. Asoan apəhaŵut ʔeləŋon naitian, apəhaŵut tidam̃ həni maii. ⁴ Niben apəhaŵut savi esan səʔon ŋai, be evi sisoan. Ale len naŵide tomaienan, niben aulum̃an savi esan səʔon ŋai, be evi sisoan. ⁵ Samretəgau gat nibemər səʔoməru dan gamər gabag. Be mərbike mərbisor tuŵ husur nəmariboŋ galevis, ale mərbidam̃ mai gamər gabag, inor hən mərbətəgau gat nibemər səʔoməru dan gamər gabag. Nəboŋ nəmariboŋ galenan ləbiŋon, miriʔon tətəs. Asike mərbigole, dereh aSetan tidas ʔisal hən ʔeliv gaməru hən mərbiteh husur mərsədaŋ. ⁶ Nəsakel nakelean todaŋ ke mirimastəgau gat nibemər səʔoməru dan gamər gabag m̃os na-sor-tuŵ-an; ao nudam̃ hən

* **6:16:** Gen 2.24 * **6:19:** 1Kor 3.16; 2Kor 6.16 * **6:20:** Nəsa aGot toʔur gidat həni evi nəmatan siYesu tovi aNatun tosua səʔon.

ħimaienan ħai. ⁷ Beti noləŋon ke nəvanuan ħisi lətasuġan ginau. Be len nakitinan, gidat ħisi datukad naviolan aGot toviol hən v̄isusua mai gidato. Nəvanuan sua ikad naviolan tomaiegai, nəvanuan sual am ikad naviolan tomaienān.

⁸ Ale nukel mai alaluġan asoalit lotomat mai nəbatunau pəhaṽut gail ke, asike ləb̄ilah be ləb̄itoh maienan ħai, suġan ginau, ivoi. ⁹ Be asike ləbetəgau gat nəlolito dan naitian tosa, lilah. Husur savoi hən ləb̄eləŋon masuṽ hən naitian; ivoi səhori am ke lilah.

¹⁰ Nukad nakelean todaŋ m̄os nəvanuan nadələomian lotolah. Savi nakelean sagw be evi siYesu. Imaiegai ke: napəhaṽut sateriŋ asoan. ¹¹ Be alitenan ħeriŋ asoan, satilah mai naluġan ideh am. Alitenan titoh maienan ħai o tigol nəsasaaan tokade mai asoan tiŋoŋ ale tiḃon təlmam maii. Ale naluġan sateriŋ asoan.*

¹² Ale nukad nakelean m̄os nəvanuan gail am. Evi ginau notokele, savi Nasuḃ. Nekəmaiegai ke: naluġan ideh siYesu ħikad asoan səkad nadələomian, ale alitenan ħehəhaṽur hən ħitoh maii, auluġan satetiṽos həni. ¹³ Ale napəhaṽut ideh siYesu ħikad asoan səkad nadələomian, ale atenan ħehəhaṽur hən ħitoh maii, apəhaṽut satetiṽos həni. ¹⁴ Husur nəlahan apəhaṽut siYesu tokade mai asoan inor len nəhon aGot bathut nadələomian selitenān. Ale nəlahan auluġan siYesu tokade mai asoan inor len nəhon aGot bathut nadələomian sitenan. Asike təmagenan, natətai samit gail lətatoh len nəbathudud toḃiŋḃiŋal len nəhon aGot. Be gagai lutoh len nəbathudud tonor len nəhon. ¹⁵ Be gai səkad nadələomian ħeləŋon natiṽosan, tehusur naləŋonian san. Nəboŋ tomaienān, nəlahan enan səbaŋis gat asoan tokad nadələomian. Be ħeləboi ħigole, nəvanuan tokad nadələomian tetəgau gat nəlahan səlaru bathut aGot ekis gidato m̄os natəmat. ¹⁶ Latpəhaṽut məttovi siYesu, len gamito hum ma asoamit ləb̄eriŋ nəlolit len aYesu. Ale laluġan məttovi siYesu, len gamito hum ma asoamit ləb̄eriŋ nəlolit len aYesu.

¹⁷ Be gamit v̄isusua, asoam̄ ħimat o asoam̄ ħikad nadələomian o asoam̄ asike ħikade, len natohan ideh gototoh lan nəboŋ aGot tokis gaiug, giŋoh maienan lan. Nukel nakelean enan todaŋ mai alat siYesu len naut ħisi. ¹⁸ Avan ideh ħikad na-tiv-dalusi-an nəboŋ aGot tokisi, satesusuan nabuŋon hum səkad na-tiv-dalusi-an. Ale asike ħikad na-tiv-dalusi-an nəboŋ aGot tokisi, satikade. ¹⁹ Datḃikad na-tiv-dalusi-an o datḃipar tiv-dalusi-an savi natideh. Be datḃigol husur nakelean todaŋ aGot tokele, enan nab̄ilitite! ²⁰ Len natideh avan ideh totoh lan nəboŋ aGot tokisi, titoh maienan lan. ²¹ Govi slev nəboŋ aGot tokis gaiug a? Ĥimagenan, sa-nələm̄ tetuhatuḃ həni. Avil gəb̄eləboi gəb̄ikad nəmakuvan hən asike gəb̄evi slev am, gigole. ²² Husur nəvanuan tovi slev nəboŋ aGot tokisi, savi slev am be evi siNasuḃ. Len naṽide tomaienān, nəvanuan savi slev nəboŋ aGot tokisi, evi slev seKristo. ²³ Nəsa aGot toṽur gamit həni, etibau masuṽ. Samtehusur nəvanuan gail suġan məttovi slev salito. Mətehusur Nasuḃ. ²⁴ Bathudud nadələomian, len natideh məttotoh lan nəboŋ aGot tokis gamito, mititoh mai aGot lan.

Alat ləsələh

²⁵ Ale gagai nuke nisor var nausian samit husur navensus gail. Nəsəkad na-kel-buni-an ideh siNasuḃ, be nukel nə-nau-səhoti-an sagw, bathut len nalolosaan san, Nasuḃ igol notodaŋ len gai. ²⁶ Imaienān, bathut nəmauran todaŋ məttotoh lan, nunau maiegai ke: ivoi hən naluġan ħitoh hum totoh gagai. ²⁷ Gəb̄ilah mai napəhaṽut tia, sagidas ħisal hən gəb̄imakuv dan nəlahan

* **7:11:** Hən naves 10-11, ris Mat 5.32, 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18

saməru. Asike gəbīlah, sagidas pəhaʋut hən gəbīlah maii. ²⁸ Be gəbīlah, savi nəsaan; ale navensus bīlah, savi nəsaan. Be alat lotolah dereh lisab nəmauran egai idan len nəboŋ gail, ale nomətahun mətbeləŋon bisa maienan.

²⁹ Bathudud nadəlomian, nekəmaiegai ke: namityal emīdol. Gagai van, naulumān tokad asoan, nəlahan səlaru satiwol hən nəmauran san. ³⁰ Nəvanuan totaŋ, nətaŋan san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan tohəhaʋur, nahəhaʋuran san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan toŋurŋur tite, natit gail gai topul hən saliwol hən nəmauran san. ³¹ Ale nəvanuan toumum mai natit gail hən navile a pan, navile a pan satiwol hən nəmauran san. Husur navile eg a pan hum topat gagai, satovan vəmasig.

³² Noləŋon ke mitimakuv dan natit gail len nəmauran egai nəlomit totuhatur hən. Naulumān səlah eləboi bīnau masuʋ hən Nasuʋ mai naʋide bīgol Nasuʋ bəhəhaʋur lan. ³³ Be naulumān tolah inau masuʋ hən navile a pan mai naʋide bīgol asoan bəhəhaʋur. ³⁴ Ale sədaŋ kavkav len gəlar pīsi, Nasuʋ mai asoan. Napəhaʋut səlah, navensus, inau masuʋ hən Nasuʋ hən gai bevi siNasuʋ səbon len niben mai nanunun. Be napəhaʋut tolah inau masuʋ hən navile a pan mai naʋide bīgol asoan bəhəhaʋur. ³⁵ Nokəmaienan mōs nəbevi tarhət samito, savi hən nəbiwol hən nəmauran samito. Nokəmaienan hən naʋide samit bīnor, hən mətbigol tabtab hən nəsa Nasuʋ toləŋoni, hən asike natideh bəliv nəvanuan samit dani.

³⁶ Be naulumān ideh bīnau ke sagol sanor hən navensus tokel gati ke bīlah maii, ale nəlon atenan bəsursuru hən (hum bīmasmagenan), tilah maii hum toləŋoni. Savi nəsaan.† ³⁷ Be naulumān beil gəgat len nəsa tonau, ale natideh asike bətəgau gati, be nəsa bīgole bīpat len gai səbon, ale bīnau səhoti len nəlon ke asike ilah mai navensus, enan tu ivoi. ³⁸ Imagenan, naulumān tolah mai navensus san igol natit tovoi, ale naulumān səlah maii igol natit tovoi am səhori.‡

³⁹ Napəhaʋut tolah, nəlahan tokade mai asoan ipat vəbar asoan bīmat. Be asoan aliten bīmat, imakuv dan nəlahan enan, ale eləboi bīlah mai avan ideh bələŋoni. Be natsua, naulumān bīlah maii timasvi siYesu. ⁴⁰ Len nabunusian sagw, napəhaʋut asoan tomat bītoh səbon maienan ŋai, dereh tehəhaʋur am. Ale nunau ke aNunun aGot evi tarhət sagw hən notokəmaienan!

8

Nəhanian lototutumav hən van hən nəlablab gail

¹ Gagai nuke nisor husur naməŋod nəvanuan gail lototutumav hən van hən nəlablab gail. Evoi, datoləboii ke, “gidat pīsi datukad naləboian.” Naləboian igol nəvanuan epul am hən naʋivan. Be na-ləmas-buni-an igol nəmauran sinəvanuan idan am. ² Avan ideh bīnau suluʋi ke toləboi natit tosoʋur; gai saləboi natit lotokitin aGot toke bīkel vəhot gail maii sal. ³ Be avan ideh bələmas bun aGot, aGot eləboi avan enan.*

⁴ Ale, nəhanan hən naməŋod lototutumav hən van hən nəlablab beti: Gidat pīsi datoləboii ke nəlablab savi natideh len navile a pan, ale səkad nagot ideh

† **7:36:** Len naut a Korint alat siYesu galevis lunau ke lotolo, ale nəlahan mai nəmauran hən nəlahan arsavi natideh. Imagenan, hum ma lotosor len naulumān egaii toke tilah, gol ke atenan inau ke sagol sanor hən navensus bīke bīlah maii. Ale evəlo. Nəboŋ naves egai toke nəlon atenan esursuru hən navensus, nasuruan ta Kris ikad namilen tile am toke navensus egəm vi bareab. Be naut kəmas namilen toru enan, aPol ike inor hən arbīlah. ‡ **7:38:** Len naut egai aPol ike, naulumān tolah mai navensus san igol ivoi ale husur nəmauran egai idan len nəboŋ gail (geris 7.26), naulumān səlah mai navensus san igol ivoi am səhori. * **8:3:** Natosian galevis ta sutuai luke, Avan ideh bīnau suluʋi ke tokad naləboian, gai səkad naləboian kitin. 3 Be nəvanuan bīkad na-ləmas-buni-an, gai ikad naləboian kitin.

be aGot tosua ɲai. ⁵ Ikad nagot gəgəras tosoɓur nəvanuan gail lotolotu hən gail. Luke nagot galenan lutoh len nəmav o len navile eg a pan, ale loriɲ gail hum lotovi got mai masta salit gail.* ⁶ Avil naut kəmas natenan, gidat datoləboii ke ikad aGot tosua ɲai, aTata tovi nəkadun natit ɲisi. Ale gidat datutoh mōsi. Ale ikad aMasta tosua ɲai, aYesu Kristo. Len aKristo, aGot igol natit ɲisi toum həni; ale len aKristo, datukad nəmauran.

⁷ Be savi nəvanuan ɲisi lotoləboi natenan. Ikad nəvanuan nadəlomian galevis ləsənau səhoti sal ke nəlablab ləsəkad nədaɲan ideh. Ale nəboɲ lotohan naməɲod tovi naviolan van hən nəlablab, lunau suluvi ke lotolotu van hən nəlablab enan. Ale husur ləsail sədaɲ len aGot sal, nəsa lotogole igol nəlolit eɓiɲɓiɲal. ⁸ Be nəhanian edədas ɓigol datɓikad navoivoian mai aGot. Husur datɓihani o asike datɓihani, gəlar ɲisi arsavi natideh len aGot.*

⁹ Be mətələləgau hən gamit gabag. Nədaɲan məttofade len nəmakuvan samit dan nəsaan satigol alat ləsədaɲ len nadəlomian liteh. ¹⁰ Husur, gaiug gotokad “naləboian,” avan ideh nənauan sail gəgat ɓeris gotohan len naim nalotuan silablab, nəsa bai? Hum ma nədaɲan sam ɓeliv nənauan san gol ɓihan naməɲod lototutumav həni tia van hən nəlablab. ɓigol ɓimaienan, igol nəsaan.† ¹¹ Imagenan, len naləboian sam, gomədas awawa sədaɲ len nadəlomian, gomədas awawa len nadəlomian, aKristo tomat mōsi. ¹² Mətɓigol nəsaan maienan van hən nəbathudud ideh sədaɲ len nadəlomian, mətugol nasəhanan len nəlon, ale mətugol nəsaan van hən aKristo. ¹³ Bathut natenan, nəsa nəɓihani ɓigol awawa len nadəlomian ɓiteh, sanihan naməɲod boɲ ideh am. Husur nomətahun nəɓigol awawa ideh len nadəlomian ɓiteh.

9

APol isor var alat a Korint lotosor tasi

¹ Mətunau ke nəsa nəɓigole səpat len navəlagw a? Mətunau ke nəsavi ahai pispisul a? Mətunau ke nəsaris aYesu, aMasta sidato a? Mətunau ke gamit mətəsvi navit nauman sagw len Nasuɓ a? Ginau m̄au novi ahai pispisul notoris aYesu, ale gamit, navit nauman sagw.* ² Naut kəmas nəvanuan galevis am lotonau ke nəsavi ahai pispisul ideh, kitin, gamit a Korint mətəsaləboi mətɓekəmaienan. Husur nəmauran samit len Nasuɓ eɓusan səhoti ke notovi ahai pispisul təban gamito.

³ Na-sor-vari-an sagw van hən alat lotokele ke nəsavi ahai pispisul imaiegai ke: ⁴ Sanor hən mətɓevəɲan ginamər hən nəhanian mai nəwai a? Ao, inor! Mətoləboii ke tonor! ⁵ Len nəyaran sinamito, sanor hən asoanamit lotokad nadəlomian ləɓitah mai ginamit suman ahai pispisul tile am mai aPita mai aɓvan Nasuɓ gail lotogole a? Ao inor! ⁶ Ginau mai aParnapas, mətunau ke ginamər ɲai inor hən namrtoum mōs nəvat hən namrɓimaur a? Be inor hən mətəkətəkəta təban ginaməru suman ahai pispisul tile gail am. Mətəsaləboii a? ⁷ Mətunau ke nasoltia ideh napurɓuran san toɓuer, eɓur natit san gail hən nəvat san səbon a? Ao, səmaienan boɲ ideh! Nəvanuan tomabul nəhol nakrep ihan navit nakrep han. Ale nəvanuan tokətəkəta təban navəshəsipsip, emun nasus halito. Mətəsaləboi natgalen a?

* **8:5:** 1Kor 10.20-21 * **8:8:** Rom 14.17 † **8:10:** Nəboɲ toke igol nəsaan, igol nəsaan husur toɓur kotov nənauan san toke nəhanan hən naməɲod lototutumav həni van hən nəlablab sanor. Ale nəlon səmasil am. * **9:1:** Uman 22.17-18, 26.16 * **9:5:** Len naut egai aPol ekis aPita hən aKefas tovi nahəsan len nasoruan Ipru. * **9:6:** Uman 9.27, 11.22-25, 30

⁸ Nasoruan kəta gail notomadhakele, lovi bunusian sinəvanuan ŋa? Ao. Nalo am ikel natgalenan. ⁹ Husur natosian len nalo siMoses ike, “Sagibanjis gol nabuŋon nabuluk topalpal kuv namisurhuwit.” Nəboŋ aGot tokəmaienan, mətunau ke tonau nabuluk ŋa? ¹⁰ Ao. Len naut enan isor mōs ginamit am, husur nəvanuan totivtiv tan, mai nəvanuan torumrum kuv namisurhuwit gəlar p̄isi aroum mōs nəhanian artovatvat viri. ¹¹ Namtumabul natit gail seNunun aGot len nəlomito. Beti imabe? Sanor hən mət̄bekətkəta təban ginamit hən nəhanian hən navile a pan a? ¹² Nəvanuan galevis ləb̄ikad nədaŋan hən na-il-a-mō-an hən mət̄takətkəta təban galit maienan, inor hən mət̄bekətkəta təban ginamit səhor galito!

Namtukad nədaŋan enan hən gamit boh mət̄takətkəta təban ginamito, be namtsaus gamit hən mət̄bigole. Ao namtudaŋ bur natit p̄isi hən asike namt̄biŋon gol na-kel-uri-an tovoi husur aKristo. ¹³ Mət̄oləboii ke alat lotoum len naim siGot luhan nəhanian topat ei. Ale alat lototutumav len nəmel tutumavan luhan katəp̄ol hən nəsa lototutumav həni. ¹⁴ Len navide tomaienən, Nasuḅ isor idaŋ ke, alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi limaskad natit hən ləb̄imaur lan, təban nəvanuan gail lotokel uri mai galito.*

¹⁵ Avil nəsaus natgalenan boŋ ideh. Ale nəsatos natgalegai hən b̄imagenan hən ginau. Noḅiv ke nəsaus natgalenan, nəsaŋon gol na-kel-uri-an tovoi. Ale nomətahun nəb̄ehusur naḅisal ideh tile am. Nəmatan ivoi səhor naḅisal tile am. ¹⁶ Husur, nəb̄ikel ur na-kel-uri-an tovoi, savi natesua notoləboi nəb̄isor sal suh ginau həni. Ao, len naləŋonian siGot, aGot eriŋi len navəlagw hən nəb̄imasgole. Asike nətakel ur na-kel-uri-an tovoi, nəb̄iltipanismen təbar ginau balai! ¹⁷ Nətagole husur notoləŋoni, tanor hən nətəkad nakonḅurḅuran həni. Be aGot b̄eriŋi len navəlagw hən nəb̄igole, nimasgole! ¹⁸ Ale nakonḅurḅuran sagw nəsa beti? Imagegai ke: nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an tovoi, noləboi nəb̄eviol kəmas həni. Bathut natenan, naut kəmas nədaŋan notokade hum ahai piŋpisul, nəsaus natideh ben nəvanuan gail hən notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

¹⁹ Naut kəmas nəsavi slev sivan ideh, nugol gabag hən ginau notovi slev sinəvanuan p̄isi hən nəb̄eliv nəvanuan isoḅur am gəm hən aKristo. ²⁰ Nəboŋ nototah mai naJu gail nosum̄an naJu gail hən nəb̄eliv galit gəm hən aKristo. Naut kəmas nəsatoh len navəlan nalo, nəboŋ nototah mai alat len navəlan nalo seJu gail, nosum̄an alat len navəlan nalo hən nəb̄eliv galit gəm hən aKristo. ²¹ Nəboŋ nototah mai alat ləsəkad nalo, nosum̄an alat ləsəkad nalo hən nəb̄eliv galit gəm hən aKristo. Be nəsəmakuv dan nalo siGot, nalo seKristo iwol hən ginau. ²² Nəboŋ nototah mai alat ləsədaŋ, nogəm sum̄an nəsədaŋ, numaienan hən nəb̄eliv galit gəm hən aKristo. Nogəm sum̄an nəvanuan gail p̄isi hən, len naḅisal ideh nəb̄eliv galit gəm hən aKristo hən b̄ilav kuv galit galevis dan nəsaan salito. ²³ Nugol natgalen p̄isi hən na-kel-uri-an tovoi b̄ibar nəvanuan bišoḅur am, hən nəb̄ikatəp̄ol mai galito len nakontit na-kel-uri-an tovoi tokel gati.

²⁴ Mət̄oləboii tia ke len nəgamgaman, galit p̄isi lotogam lan lugam, be galit sua ŋai igam səhor galit am hən b̄ilav nəprais. Mitigam magenan hən mət̄b̄ewin, hən mət̄b̄ikad nəprais! ²⁵ Nəvanuan gail p̄isi lotoke ligam len nəraḅraḅmean, loutaut idaŋ tabtab len natit p̄isi. Galit ludan bur nautautan enan, hən

* **9:9:** Deu 25.4; 1Tim 5.18 * **9:11:** Rom 15.27 * **9:13:** Lev 6.16, 26; Deu 18.1-3 * **9:14:** Mat 10.10; Luk 10.7

læbikad naprais tovi ut kæmas asike idareh. Avil gidato datugole m̄os naprais topat vi sutuai. ²⁶ Imagenan, hum nægamgaman, næsəgam taŵtaŵor. Hum natuhtuhan, nəsatuhtuh taŵtaŵor hum nototuh naməsav ŋai. ²⁷ Ao! Notuhtuh nibegw, nugol utaut həni, nugole evi slev sagw. Nugol tomagenan hən ke, nəboŋ nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail binoŋ, nəprais asike imasig dan ginau.

10

Nalələgauan: alat a Israel ta m̄o lumabe?

¹ Nokəmaianan bathudud nadələmian, husur nomətahun mət̄betətan hən nategai. Atəmadat ta sutuai p̄isi lotogam dan naut a Ijip, lutoh pipit nəmavukasw, galit p̄isi luyar tukot len tas.* ² Len nəmavukasw mai nətas, ehum galit p̄isi lotobaptais hən læbevi ahai susur siMoses. ³ Ale galit p̄isi luhan nəhanian tosua ŋai togəm len aGot.* ⁴ Ale galit p̄isi lomun nəwai tosua ŋai togəm len aGot, husur lomun nəwai hən nəvat siGot totah mai galito, ale nəvat enan evi aKristo.* ⁵ Avil aGot sahəhaŵur hən galit lotosoḅur, ale lumat, nəbirimat halit gail losuh taŵtaŵor len naut masmas.*

⁶ Natgalenan lovisi hum nalələgauan hən asike dat̄beləŋon masuŵ hən natit tosa gail sum̄an galito.* ⁷ Samtilotu hən nəlablab gail sum̄an galit galevis lotogole, hum natosian siGot toke, “Nəvanuan gail lobətah hən læbihan, læbemun. Ale lule məhat hən læbisav, ram̄ram̄e taŵtaŵor.”* ⁸ Sadatigol naitian tosa sum̄an galit galevis, togol nəvanuan tovi 23,000 len galito lumat len nəmariboŋ tosua ŋai.* ⁹ Sadatitaltal kitev nədaŋan siNasuḅ aGot ke timabe. Galit galevis lugole, gol nəmət gail lukat bubun galito.* ¹⁰ Sadatikoblen sum̄an galit galevis lotokoblen, gol aŋel hən nəmatan igol lumat.*

¹¹ Natgalenan lovisi hən galito hən dat̄beləboi səhoti, ale ipat len na-tos-gati-an hum na-sor-p̄usan-an m̄os gidat dattotoh len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan. ¹² Avan ideh binau ke toil gəgat, telələgau hən asike b̄iteh! ¹³ Natideh totaltal ke mitigol nəsaan, ep̄itoŵ hən nəsa togəm hən nəvanuan gail p̄isi. Be aGot igol tabtab hən nəsa tokele ke tigole. Natideh totaltal ke mitigol nəsaan, aGot asike idam̄ hən ideh səhor nəsa mət̄toləboi mət̄bidan̄ b̄uri. Nəboŋ natideh b̄italtal ke mət̄bigol nəsaan, dereh aGot tigol naḅisal dan natenan hən mət̄bidan̄ b̄uri.

¹⁴ Imagenan gamit notoləmas bun gamit p̄isi, mitigam dan nalotuan van hən nəlablab gail. ¹⁵ Nusor mai gamit hum mət̄tokad nənauan; nəbək̄itin o asike nəbək̄itin, mitinau hən mət̄binau səhoti. ¹⁶ Len nəhanian len natev siNasuḅ, nəboŋ dattosipa vi təban aGot hən nəbiliwai, datomun katəḅol hən nəda heKristo. Ale nəboŋ dattoḅur nabəta, datuhan katəḅol hən niben aKristo. Mətsaləboii a?* ¹⁷ Naut kæmas dattosoḅur, gidat p̄isi datovi niben tosua ŋai, husur datuhan katəḅol hən nabəta tosua ŋai.

¹⁸ Mitinau naŵide silat a Israel. Galit ŵisusua lotohan nahudhuviolan lototutumav həni van hən aGot, len nəmel tutumavan, luhan katəḅol, ale luḅon len nalotuan van hən aGot.* ¹⁹ Namilen ke nəlablab evi natideh a? Ao. Namilen ke nəhanian lototutumav həni van həni evi natideh a? ²⁰ Ao. Arsavi

* **10:1:** Exo 13.21-22, 14.22-29. Nəboŋ toke lotoyar tukot len tas, luyar tukot len naut butitas nətas torus dani gol ke tokad naḅisal tomasmas rivuh be nətas ipat tarhəte tarhəte. * **10:3:** Exo 16.35

* **10:4:** Exo 17.6; Num 20.8-11 * **10:5:** Num 14.16, 29-30 * **10:6:** Num 11.4 * **10:7:** Exo 32.6

* **10:8:** Num 25.1-18 * **10:9:** Num 21.5-6 * **10:10:** Num 16.41-49 * **10:16:** Mat 26.26-28;

Mak 14.22-24; Luk 22.19-20 * **10:18:** Lev 7.6, 14-15

natideh. Nukele ke, natideh nəvanuan ləsəkad nadələmian lototutumav həni, lototutumav həni van hən natəmat gail, savi aGot. Nomətahun mət̃bikatəpol mai natəmat gail.* 21 Mətsaləboi mət̃bemun len nəbiliwai hiNasuḅ ale mun len nəbiliwai hetəmat gail am. Mətsaləboi mət̃bihan len natev siNasuḅ ale han len natev setəmat gail am. 22 Dat̃bigol ḅimagenan, dereh datigol Nasuḅ aGot titaḅulol bulos gidato. Datunau ke datudaŋ səhori a? Aoa!*

23 Gamit mət̃bike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namt̃bigol natideh,” ginau nuke, naḅide galevis ləsavoi hən nəvanuan tile gail. Gamit mət̃bike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namt̃bigol natideh,” ginau nuke, naḅide galevis ləsagol nəvanuan togon sədaŋ am len nadələmian san.* 24 Samteləŋon nəsa tovoi hən gamit səḅomit ŋai, be mət̃eləŋon nəsa tovoi hən nəvanuan tile gail.

25 Mətoləboi mət̃bihan natideh lotoḅur həni len nəmaket hən naməŋod. Ləḅetutumav həni van hən nəlablab gail o asike ləḅigole, samteus nausian ideh husuri. Samtinau masuḅ həni. 26 Naḅide enan inor husur nasoruan siGot ikele ke, “Navile a pan mai natit p̃isi topul lan lovi siNasuḅ aGot.”*

27 Nəvanuan səkad nadələmian ḅeus gaiug hən gəḅihan maii, ale gəḅeləŋon gəḅivan, gihan nəhanian ideh gai ḅilavi mai gaiug. Ləḅetutumav həni van hən nəlablab o asike ləḅigole, sageus nausian ideh husuri. Saginau masuḅ həni. 28 Be avan ideh ḅikel mai gaiug ke, “Naməŋod egai, lototutumav həni van hən nəlablab gail,” sagihani be nənauan sam̃ tinau nəlon avan enan tokel vəhot natenan mai gaiug. Gəḅihani, hum ma gəḅetunus nəlon. 29 Hum ma savi natideh len gaiug, be evi natit tosa len nənauan sinəvanuan togon. Husur, imabe nənauan len nəlon nəvanuan togon isaḅi ke nəsa notogole len nəmakuvan sagw dan nalo isa?† 30 Ginau nəḅesipa vi təban aGot hən nəhanian ale nəḅihani, imabe avan ideh isor mədas ginau bathut nəsa notosipa həni tia?

31 Imaienan, mət̃bihan o mət̃bemun o natideh mət̃bigole, gol natit p̃isi hən nəvanuan gail ləḅisal suh nəyalyalan siGot lan. 32 Samtigol natideh hən mət̃biḅon gol na-kel-uri-an tovoi hən naJu gail o alat ləsavi Ju asike ləḅikad nadələmian. Samtigol natideh hən mət̃bemədas nadələmian silat siYesu. 33 Mət̃ehusur naḅide sagw. Len natit p̃isi notogole, nohisi hən nəḅigol nəvanuan p̃isi ləḅehəhaḅur lan. Nəsədas p̃isal hən nəḅikad na-vi-tarhəte-an m̃os ginau səḅogw ŋai, nudas p̃isal hən nəvanuan ḅisəḅur ləḅikad na-vi-tarhəte-an, hən aGot ḅilav kuv galit dan nəsaan salito.

11

1 Mitigol tətəḅ hən ginau suḅan notogol tətəḅ hən aKristo.*

Len nalotuan

2 Nusor sal suh gamit bathut mət̃tonau gat ginau len natit p̃isi. Ale mət̃otəgau gat naḅide hən nalotuan, suḅan ŋai notolav gail mai gamito. 3 Be noləŋon ke mət̃eləboii ke aKristo evi kadun nəmauran sinəvanuan p̃isi, naulum̃an evi kadun nəmauran sinapəhaḅut, ale aGot evi nəkadun aKristo. 4 Naulum̃an ideh tokabut gol nəkadun nəḅoŋ tosor tuḅ o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nəkadun tovi aKristo. 5 Be napəhaḅut ideh səkabut gol nəkadun nəḅoŋ tosor tuḅ o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nəkadun tovi

* 10:20: Deu 32.17 * 10:22: Deu 32.21 * 10:23: 1Kor 6.12 * 10:26: Psa 24.1 † 10:29: Len naves 28 nəḅoŋ tosor husur avan ideh mai avan enan, ale len naves 29 nəḅoŋ tosor husur nəvanuan togon, len naut galenan, isor husur nəvanuan səkad nadələmian. * 11:1: 1Kor 4.16; Flp 3.17

asoan. Esuṁan apəhaṽut tosir nəkadun toṽarṽar. ⁶ Napəhaṽut ḅemətahun ḅikabut gol nəkadun, epitoṽ ṽai hum togut kotov ṽis navurun. Be bathut tovi hur sasa hən ḅegut navurun o hən nəkadun ḅiṽar, tikabut gol nəkadun ṁau! ⁷ Nauluṁan satikabut gol nəkadun husur nəboṽ aGot togol nauluṁan, igol ilav kot nənahənah han mai nəyalyalan san hən nahəsan aGot ḅiyalyal. Be napəhaṽut igol nahəsan nauluṁan iyalyal.* ⁸ Husur nauluṁan metəkav sagəm len napəhaṽut, be napəhaṽut metəkav egəm len nauluṁan. ⁹ Husur aGot sagol nauluṁan ṁos napəhaṽut, be igol napəhaṽut ṁos nauluṁan.* ¹⁰ Husur natenan, bathut aṽel gail, napəhaṽut tikad nədaṽan hən na-il-a-ṁo-an len nəkadun.* ¹¹ Avil len Nasuḅ, napəhaṽut satoh səḅon hum asoan toḅuer, mai nauluṁan satoh səḅon hum asoan toḅuer. Nauluṁan ikad asoan hən ḅevi tarhət san ale napəhaṽut ikad asoan hən ḅevi tarhət san. ¹² Husur naut kəmas napəhaṽut metəkav togəm len nauluṁan, alaluṁan lukad nəpasian salito len napəhaṽut. Avil natit ṽisi logəm len aGot.

¹³ Len nabunusian samit gabag imabe? Inor hən napəhaṽut ḅisor tuṽ van hən aGot be səkabut gol nəkadun a? ¹⁴ Len naṽide ta ḅaməṽai, navurun nauluṁan ḅebəlav, nəvanuan ṽisi loləboii ke sanor kasi. Navurun emədas gai. ¹⁵ Be navurun napəhaṽut ḅebəlav, igol napəhaṽut ikab masuṽ. Husur navurun tobəlav, aGot eviol həni mai napəhaṽut hən ḅikabut gole. ¹⁶ Be avan ideh ḅike ḅevitṽituh husur natenan, namtohusur naṽide enan, namtsahusur ideh am. Ale alat siGot len naut ṽisi, galit am lohusur naṽide enan.

Natev siNasuḅ

(Mat 26.26-29; Mak 14.22-25; Luk 22.15-20)

¹⁷ Len nəsa nəḅikel mai gamit gagai, nəsasor sal suh gamito, husur nəḅonḅonan samit gail ləsavi tarhət samito be lomədas gamito. ¹⁸ Nuke nisor husur natsua. Nəsəṽəloṽ hən nasoruan sua toke, nəboṽ məttoḅad nəḅonḅonan hum alat siYesu, mətəpəpəhw gail. Ale nodəlom kəkereh hən nasoruan enan, ¹⁹ husur napəpəhwan gail limasvisi len gamito hən alat aGot tohəhaṽur hən galito ləḅiṽarṽar. ²⁰ Nəboṽ məttoḅonḅon len naut sua hən mətḅihan len natev siNasuḅ, savi nəhanan siNasuḅ məttohan lan. ²¹ Husur nəboṽ məttoḅəm hən nəhanan, gamit galevis mətotubət vələut səḅomito. Namilen ke galevis lumalkəkat, galevis lotərog. ²² Mətsəkad naim samit hən mətḅihan mai mətḅemun lan a? Mətəmətahun alat siYesu a? Mətuke mitigol naməsəl gail nahurilit tisa a? Nekəməbe hən gamito? Nisor sal suh gamit a? Aoa! Sanisor sal suh gamit hən naṽide enan.

²³ Husur nəsa Nasuḅ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Imaiegai ke: Nasuḅ aYesu, len nalenmariug aṽutas toriṽi len navəlan aenemi san gail, aYesu ilav nabəta, ²⁴ esipa vi təḅan aGot həni, ale eḅuri. Ike, “Egai nibegw notoviol həni ṁos gamito. Mitigol nategai hən mətḅinaunau gat ginau.” ²⁵ Len naṽide tomaienən, nəboṽ lotohan tonəṽ, aYesu ilav nabiliwai topul hən nəwain. Ike, “Nabiliwai egai evi na-kel-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw; mitigol nategai hən mətḅinaunau gat ginau len nəboṽ ṽisi mətḅemuni.”* ²⁶ Husur len nəboṽ ṽisi mətḅihan nabəta egai mai mun len nabiliwai hən nəwain; mətokel ur nəmətan siNasuḅ van vəḅar nəboṽ ḅegəmai.

* **11:7:** Gen 1.26-27 * **11:9:** Gen 2.18-23 * **11:10:** Galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot lokəmaiegai ke: Napəhaṽut ikad nədaṽan hən ḅigol nəsa ḅələṽoni hən nəkadun, be datḅehusur naṽusanan siPol len 6.12 mai 8.9, napəhaṽut timasnau asoan hən asike ḅemədasi. Namilen ke ivoi hən napəhaṽut tikabut gol nəkadun, husur asike ḅigole, dereh temədas asoan. Len naves egai, alat lotokad namitisau hən nasoruan siGot ləsələboi namilen nasoruan gegai toke bathut aṽel gail. * **11:25:** Exo 24.6-8; Jer 31.31-34

²⁷ Imagenan, avan ideh tohan nabəta o tomun len nabiliwai hiNasuḅ len naṽide tomədas nahəsan Nasuḅ, inor hən ḅipanis sil niben Nasuḅ mai nəda han; ehum avan enan togol nəmatan siNasuḅ. ²⁸ Imagenan, nəvanuan timasbunus vahvahur nəmauran san a tahw hən ḅihan nabəta mai mun len nabiliwai. ²⁹ Husur avan ideh tohan mai tomun be sənau səhot niben aYesu tovi alat siYesu, len nəhanan mai namunian gai togole, ilav nəpanismen vi lan gai gabag. ³⁰ Husur natenan, gamit isoḅur ləsədaŋ savoi, loməsah, ale galevis lupat len nəmatan. ³¹ Imagenan, dattabunus vahvahur nəmauran sidat səḅodato len alat siYesu lotovi niben, asike dattəlav nəpanismen galenan siGot vi lan gidato. ³² Be nəḅoŋ Nasuḅ tobunus vahvahur nəmauran sidato; igol nəpanismen ta daməŋai hən ḅigol datḅinor, hən asike ḅisab səhoti ke datimaspanis mai navile a pan len nəmatan vi sutuai.

³³ Imaianan, bathudud sagw len nadəlomian, nəḅoŋ məḅḅiḅonḅon hən məḅḅihan len natev siNasuḅ, mititoh vir gamit gabag. ³⁴ Avan ideh ḅimalkəkət, tihan a im bai, hən asike nəḅonḅonan samit magenan ḅilav nəpanismen vi lan gamit gabag.

Nukad natgalevis am hən nəḅikel mai gamito, be lipat vir nagəman sagw ḅoŋ ideh.

12

Natit gail lotogəm len aNunun aGot

¹ Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natit gail lotogəm len aNunun aGot. Nuke mitikad naləḅoian lan. ² Mətələḅoii ke a mō, nəḅoŋ mətsəkad nadəlomian, natit lototiltile gail loliv gamit vi tut, losəhar sabsab hən gamito van hən nəlablab lotoḅut. ³ Imagenan nuke məteləḅoii ke, len aNunun aGot avan ideh saləḅoi ḅisemale hən aYesu, be len aNunun aGot ŋai nəvanuan eləḅoi ḅike, “AYesu evi Masta.”

⁴ Ikad naviolan tiltile aNunun aGot toviol hən gail, be aNunun aGot tosua ŋai. ⁵ Ikad na-vi-tarhəte-an tiltile gail hən datḅigole mōs aMasta, be aMasta tosua ŋai. ⁶ Ikad naṽit totiltile gail, be aGot tosua ŋai, igol nəvanuan ḅisi san luṽan hən naṽit galen ḅisi. ⁷ AGot eviol mai galit ṽisusua hən aNunun, hən nəsa aNunun ḅigole len galito ḅevi tarhət salit gabag. ⁸ Len aNunun aGot, aGot eviol mai galit sua hən nasoruan hən namitisau hən nəmauran tonor. Len aNunun aGot ŋai, eviol mai galit sual am hən nasoruan hən naləḅoian. ⁹ Len aNunun, aGot eviol hən nabiltidəlomian mai galit sua tile. Len aNunun aGot ŋai, eviol hən naviolan gail mai galit sua tile am, hən ḅigol alat lotoməsah ləḅimaur. ¹⁰ Ale eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan gail hən ḅigol namerikel gail. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən ḅikel napisulan siGot. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən ḅeləḅoi səhot nəsa togəm len aNunun aGot mai nəsa togəm len natəmat gail. Eviol mai galit sua tile am hən ḅisor len nasoruan tiltile gail, ale mai togon am eviol hən nədaŋan hən ḅeləḅoi ḅikel ur namilen nasoruan tiltile galenan. ¹¹ Evi aNunun aGot tosua ŋai togol natgalen ḅisi. Epəpehun natgalenan mai nəvanuan ṽisusua husur naləŋonian san.*

Niben aKristo ikad nahudhut isoḅur

¹² Niben nəvanuan ikad nahudhuben isoḅur, be nahudhuben galen loto-
soḅur lovi niben tosua ŋai. Niben aKristo imagenan.* ¹³ Gidat ḅisi datubap-
tais len aNunun aGot tosua ŋai hən datḅegəm vi niben aKristo tosua ŋai. Naut
kəmas datovi Ju o datovi vanuan ta Kris, naut kəmas datovi slev o datsavi slev

* **12:11:** Hən naves 4-11, ris Rom 12.6-8 * **12:12:** Rom 12.4-5

am, aGot eviol hən aNunun tosua ɲai mai gidat ɸisi hən datɸepul həni, hum nəwai dattomuni.†

¹⁴ Niben nəvanuan səkad nahudhuben sasua ɲai, ikad nahudhuben isoɸur lan. ¹⁵ Narien nəvanuan ɸike, “Husur ke nəsavı vəlan, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, narien evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁶ Nədariɲan nəvanuan ɸike, “Husur ke nəsavı mətan, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, nədariɲan evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁷ Niben kavkav tavi mətan səlani, nasəsəloɲan han gai be? Niben kavkav tavi dariɲan səlani, naɲunusian han gai be? ¹⁸ Be aGot itabtabuh len nahudhuben ɸisi, etuan ɸis gail husur niben, len naut vısusua toləɲon ləɸipət lan. ¹⁹ Nahudhuben galen ɸisi lətavi hudhut sua səlani ɲai, asike lətaɸon len niben tosua, niben taɸuer. ²⁰ Ekitin, ikad nahudhuben isoɸur, be niben tosua ɲai.

²¹ Namətan saləboi ɸikel mai navəlan ke, “Naut kəmas gaiug, ginau səɸogw noləboi nəɸigol natit ɸisi.” Ale nəkadun saləboi ɸikel mai narien ke, “Naut kəmas gaməru, ginau səɸogw noləboi nəɸigol natit ɸisi.” ²² Ao! Səmagenan. Nahudhut nibedat galevis len nibedat dattonau suluvi ke ləsədaɲ, datumaskad gail hən nibedat ɸimaur. ²³ Ale nahudhubedat gail dattonau ke lotovi ut kəmas, datokətkəta təban gail ivoi. Ale nahudhubedat gail nahurudat tosa hən nəvanuan ləberis gail, datosusuan galenan, ²⁴ be nahudhubedat gail, nahurudat səsa hən nəvanuan ləberis gail, losuh ɸarɸar maien ɲai.

Be aGot esuhud ɸis nahudhubedat gail, hən nahudhut dattonau ke ləsavi natideh, lovi natite. ²⁵ Igol maien həni hən asike ɸikad napəpəhwan len nibedato, hən nahudhubedat ɸisi ləɸekətkəta təban galit gabag ɸepitɸitov. ²⁶ Nahudhubedat ideh ɸeləɲon ɸisa masuɸ, nahudhubedat ɸisi loləɲon isa masuɸ maii. Bikad na-sor-sal-suhi-an vi təban nahudhubedat ideh, nahudhubedat ɸisi lohəhaɸur maii.

²⁷ Gamit məu mətovi niben aKristo, mətovi hudhut gail len niben kavkav. ²⁸ Ale len alat siYesu, aGot itabtabuh len ahai pispisul gail a məo; na-vəharu-an, ahai kelkel ur gail; na-vəha-tor-an, ahai ɸusan gail; beti alat lotogol namerikel gail, alat lotokad naviolan gail hən ləɸigol alat lotoməsah ləɸimaur, alat lotovi tarhəte sinəvanuan gail, alat lotowol hən alat siYesu hən ləɸehusur naɸisal tonor, mai alat lotosor len nasoruan tiltile gail.* ²⁹ Mətunau ke gidat ɸisi dattovi ahai pispisul a? Mətunau ke gidat ɸisi dattovi ahai kelkel ur a? Mətunau ke gidat ɸisi dattovi ahai ɸusan a? Mətunau ke gidat ɸisi dattogol namerikel a? ³⁰ Mətunau ke gidat ɸisi dattokad naviolan gail hən datɸigol alat lotoməsah ləɸimaur a? Mətunau ke gidat ɸisi dattoləboi datɸisor len nasoruan tiltile gail a? Mətunau ke gidat ɸisi dattoləboi datɸikel ur namilen nasoruan tiltile galenan a? Aoa! ³¹ Be gamit məu, məteləɲon masuɸ hən naviolan seNunun aGot lotovoi am.

Avil naɸisal notoke nəɸisor husuri, ivoi habat səhor naɸisal ideh datoləboi datɸenənoɸ həni maii.

13

Naɸisal hən na-ləmas-buni-an

¹ Ginau nətasor len nasoruan tiltile nəvanuan lotosorsor len gail, mai nasoruan tiltile aɲel lotosorsor len gail, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətəwal kəmas ɲai hum nəɸe o nabel lototuhtuhi. ² Nətəkad nədaɲan hən nəɸikel napisulan siGot, mai nətaləboi səhot natit ɸisi aGot tosusuan gail mai

† 12:13: Namilen ke datukətəɸol len aNunun aGot tosua ɲai * 12:28: Efe 4.11

naləboian p̄isi, ale nətəkad nabiltidəlomian hən nəbigol naṽehuh ləberus, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətavi ut kəmas ɲai.* ³ Nətaviol hən natit p̄isi notokade mai naməsəl gail, ale nətaviol hən nibegw hən nəbisor sal suh ginau len Nəboŋ siNasub,* be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

⁴ Naṽide hən na-ləmas-buni-an imaiegai: Gəbələmas bun avan ideh, len nə-daŋ-ḅuri-an gutoh mədau maii, gugol navoian ḅevi tarhət san, gəsətabulol bulosi sil natit san gotoləŋoni. Gəbələmas bun avan enan gəsasor sal suh masuṽ hən gaiug, gəsapul hən naṽivan, ⁵ gəsagol natideh bigol nahurun avan en ḅisa, gəsənu gaiug gabag m̄os naləŋonian sam̄ ɲai, nəloṁ səpaŋpaŋ tutut, len nəloṁ gəsətəgau gat nəsaan avan enan togole hən gaiug. ⁶ Gəbikad na-ləmas-buni-an gəsahəhaṽur hən nəsaan, be guḅon mai alat lotohəhaṽur hən nakitinan. ⁷ Gəbikad na-ləmas-buni-an goil gəgat tabtab, gotəgau gat nadəlomian tabtab, nə-vatvat-viri-an sam̄ səmasig boŋ ideh, gukad nə-daŋ-ḅuri-an tabtab.

⁸ Na-ləmas-buni-an asike inoŋ boŋ ideh, ipat vi sutuai. Avil nakelean hən napisulan siGot dereh teḅuer. Nasoran len nasoruan tiltile gail dereh tinəŋ. Naləboian hən nəsa aGot tosusuan gail, dereh teḅuer. ⁹ Husur gagai datoləboi kəkereh həni ale gagai datukel kəkereh hən napisulan siGot. ¹⁰ Be nəboŋ aYesu ḅegəmai hən aGot bigol vurvur natit p̄isi, naviolan aNunun aGot toviol hən gail gagai dereh leḅuer.

¹¹ Nəboŋ notovi tətai, nusor sum̄an natətai, nabunusian sagw esum̄an nabunusian setətai, nunau sum̄an natətai. Nəboŋ nototibau, notogəm vi haṽut, noriŋ gabulan naṽide galenan setətai. ¹² Gagai datokəta sum̄an nəvanuan tokəta tur len nakələs toḅanuḅanw. Be len nəboŋ enan, dereh datekəta ris nəhon aGot timasil buni. Gagai naləboian sagw ekəkereh, be len nəboŋ enan naləboian sagw dereh tikavkav sum̄an aGot toləboi kavkav hən ginau.

¹³ Imagenan gagai datimasgol tabtab hən natgalegai lototor: datimasriŋ gat nəlodato len aGot, datimasvatvat vir natit p̄isi aGot tokel gati ke ləbisarpoh, datimasləmləmas bun gidat gabag. Be len natgalen p̄isi, na-ləmas-buni-an ivoi esəhor eru enan.

14

Nəsa evi tarhət silat siYesu?

¹ Na-ləmas-buni-an māu tiwol hən nəmauran samito, ale mətələŋon masuṽ hən natit gail lotogəm len aNunun aGot. Be a məhat len natgalen, mətələŋon masuṽ hən mətḅikel napisulan siGot. ² Husur nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail, sasor mai nəvanuan gail, be isor mai aGot ɲai, husur avan ideh sasəsələŋ ləboii. Len aNunun aGot, avan enan ikel natetətan gail. ³ Be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, nakelean san igol nəvanuan gail ludaŋ am len nəmauran salito, igol loləŋon ivoi am len nəlolito, mai etəŋov nəlolit vi pan. ⁴ Nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail evi tarhət san gabag, be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, gai igol alat siYesu p̄isi ludaŋ am len nəmauran salito.

⁵ Noləŋon ke gamit p̄isi mətələboi mətḅisor len nasoruan tiltile gail, be noləŋon masuṽ səhori am hən mətḅikel ur nəsa aGot tokele. Nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, evi tarhət silat siYesu səhor nəvanuan tosor len nasoruan

* **13:2:** Mat 17.20, 21.21; Mak 11.23 * **13:3:** Len natosian galevis ta sutuai ike, nətaviol hən nibegw hən ḅipaŋ len nəhab towunwun, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

tiltile gail. Be egaii bikel ur namilen nasoruan tiltile galenan hən alat siYesu ləbələboii səhoti, igol galit ludan am len nəmauran salito. ⁶ Be bathudud nadəlomian, nətagəm hən gamit, nətasor len nasoruan tiltile gail, tavi tarhət samit mabe? Be nəbikel na-kel-vəhoti-an seNunun aGot mai gamito, nəbikel naləboian, nəbikel ur nəsa aGot tokel mai ginau, nəbikel naʔusanan seNunun aGot, natgalen ʔisi lovi tarhət samito.

⁷ Mitinau nabuvimal mai navus beltan; arsəmaur be arugol nəwalan. Asike datbīramīramē hən gəlar bīnor, avan ideh teləboi mab hən nəbe dattoramīramē hənī? ⁸ Mitinau nətrampet; ale nəvanuan bəvuv suluʔi, nasoltia teləboi mab hənī ke timasutaut hən gai mōs nabiltibalan? ⁹ Imaienan hən gamito. Mət̄bisor len nasoruan nəvanuan lototətan hənī, leləboi namilen nasoruan samit mabe? Mət̄bisor maienan, ehum mət̄tosor kəmas len naməsav ʔai. ¹⁰ Len navile a pan nəvanuan lusor len nasoruan tiltile isobur; ale gail ʔisi lukad namilelito. ¹¹ Imagenan, avan ideh bisor mai ginau, asike nəbələboi namilen nasoran san, len nabunusian sagw, gai tosor evi metbōs, ale len nabunusian san, ginau novi metbōs. ¹² Imaienan hən gamito. Husur ke mət̄toləʔon masuʔ hən natit gail seNunun aGot, mitimashisi hən mət̄bidan am len natit gail seNunun aGot lotogol alat siYesu ləbīdan am len nəmauran salito.

¹³ Imagenan, avan ideh tosor len nasoruan tile ideh, teus aGot hən nədanjan hən bikel ur namilen natetətan gai tokele. ¹⁴ Husur nəbisor tuʔ len nasoruan tile ideh, len aNunun aGot, nanunugw totoh len nəlogw isor tuʔ, be nənauan sagw ipat kəmas ʔai. ¹⁵ Nigol nəsa beti? Len aNunun aGot dereh nanunugw tisor tuʔ. Ale dereh nisor tuʔ am hən nəvanuan ləbələboi səhot na-sor-tuʔ-an sagw. Len aNunun aGot dereh nanunugw tekəkai. Ale dereh nekəkai am hən nəvanuan ləbələboi səhot nəsa notokəkai hənī. ¹⁶ Asike bīmagenan, dereh timaiegai ke: len aNunun aGot, nanunum̄ totoh len nəloṃ bisor len nasoruan tile hən gəbīsal suh aGot, nəvanuan totətan hənī, saləboi bīke “Ganan” hən nasīpaan sam̄, husur gai saləboi nəsa gotokele. ¹⁷ Naut kəmas nasīpaan sam̄ bivoi, asike igol avan enan idan am len nəmauran san.

¹⁸ Nosīpa vi təban aGot hən notosor len nasoruan tiltile gail səhor gamit ʔisi mət̄togole. ¹⁹ Be len nabonbonan silat siYesu, len naləboian sagw, nəbisor bēmīdol ʔai len nasoruan lotoləboii, hən ləbəsəseləʔ səhot naʔusanan sagw, ivoi masuʔ səhor nəbisor bəbəlav len nasoruan tile lototətan hənī.

²⁰ Bathudud nadəlomian, samtesum̄an alahutai len nənauan samito. Mətesum̄an atuhlahutai ləsaləboi naʔide hən nəsaan sal, be len nabunusian samito, len nənauan samito, mətesum̄an nəvanuan tomatmatu. ²¹ Len nalo lutosi ke, Nasub aGot ekəmaiegai:

“Len nəvanuan lotosor len nasoruan tiltile gail,
len nabuʔon nametbōs gail,
dereh nisor mai alategai,
be naut kəmas notogol tomagenan,
asike losəsələʔ hən ginau.”*

²² Imagenan beti, hum ma mət̄tonau suluʔi ke nasoruan tiltile gail igol ʔarʔar hənī ke aGot itoh mai alat lotokad nadəlomian lan. Be nasoruan tiltile galenan ləsəpat mōs alat lotokad nadəlomian, be hən alat ləsəkad nadəlomian ləbīpes habetw lan. Avil na-kel-uri-an hən nəsa aGot tokele, igol ʔarʔar hənī ke aGot

* **14:21:** Isa 28.11-12. Nəboʔ aIsaiah totos nasoruan siGot toke, alategai, aGot isor husur nəvanuan san gail a Jutah.

itoh mai alat lotokad nadəlomian lan. Ipat mōs alat lotokad nadəlomian, savi mōs alat ləsəkad nadəlomian.

²³ Imaienan, gamit siYesu p̄isi mət̄b̄ibon̄bon, gamit p̄isi mət̄b̄isor len nasoruan tiltile gail, ale nəvanuan galevis am lototətan hən nadəlomian o ləsəkade, ləb̄eb̄is lohoim, dereh like mət̄tovinvinu. ²⁴ Be gamit p̄isi mət̄b̄ikel ur nəsa aGot tokel mai gamito, ale avan ideh totətan hən nadəlomian o səkade b̄eb̄is lohoim, len natgalen p̄isi, dereh nəlon timabur, teləboi səhot nəsaan san tosobur, ²⁵ ale natit lotosusuah len nəlon liparpar. Ale dereh tipair dan nəsaan san, titeh len tan, kəta vi pan hən b̄ilotu hən aGot. Dereh tisor təvah ke, “Ekitin, aGot itoh len gamito.”

Nap̄isal hən nabon̄bonan hən nalotuan

²⁶ Bathudud nadəlomian, nekəmabe? Nimaris kotov nəsa notokele maiegai. Nəbon̄ mət̄b̄ibon̄bon hən mət̄b̄ilotu, gamit ideh tekəkai, gamit ideh teṽusan, gamit ideh tikel na-kel-vəhoti-an seNunun aGot, gamit ideh tikel nasoruan len nasoruan tile, ideh am tikel namilen. Natit p̄isi mət̄bigole limasgol gamit p̄isi siYesu mət̄b̄idaṽ am len nəmauran samito. ²⁷ Gamit ideh b̄eləṽon b̄ikel nasoruan len nasoruan tile, teru o titor ṽai lisor, salesəhor totor. Limassor ṽisusua ale avan ideh timaskel namilen nasoruan salito. ²⁸ Asike mət̄b̄ikad avan ideh toləboi b̄ikel namilen, nəvanuan toke tikel nasoruan len nasoruan tile, sator len nabon̄bonan. Tisor mai gai gabag mai aGot ṽai. ²⁹ Gamit ideh b̄eləṽon b̄ikel ur nəsa aGot tokel maii, teru o titor lisor, ale galit am limassəsəlon, nau vahvahur na-kel-uri-an enan, hən ləb̄eləboi səhoti ke togəm len aNunun aGot o eṽuer. ³⁰ Ale avan ideh am tobətah, na-kel-vəhoti-an seNunun aGot b̄egəm həni, nəvanuan tosor tesib hən tobətah b̄isor. ³¹ Len naṽide tomagenan, galit p̄isi ləb̄ikel ur nəsa aGot tokel mai galito, lisor ṽisusua hən gamit p̄isi mət̄b̄eləboi səhot nap̄usanan, ale hən gamit p̄isi mət̄b̄eləṽon b̄ivoi am len nəlomito. ³² Mitinau gat nategai: nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, iwol hən nanunun totoh len nəlon, gol ke toləboi b̄isor o b̄esib len nasoran san hən avan ideh am b̄isor. ³³ Len nalotuan, aGot emətahun gamit p̄isi mət̄b̄isor taṽtaṽor bon̄bon len namityal tosua ṽai. AGot savi aGot hən nətaṽtaṽoran, ao, evi aGot hən natəmat. Timagenan len nabon̄bonan silat siYesu len naut p̄isi.

³⁴ Len nabon̄bonan gail silat siYesu latpəhaṽut lemədau husur sanor hən ləb̄isor, be lith mədau, səsəlon husur nalotuan, hum nalo tokele. ³⁵ Ləb̄eləṽon ke ləb̄eləboi səhot natideh, leus asoalit a im səbolito. Evi hur sasa hən napəhaṽut b̄isor len nabon̄bonan silat siYesu.†

³⁶ Mətunau ke gamit mət̄ovi nəkadun nasoruan siGot a? Mətunau ke ibar gamit səb̄omito ṽa? ³⁷ Gamit ideh b̄inau ke tovi ahai kelkel ur o nəvanuan aNunun aGot totoh lan, teləboi səhoti, ke, nəsa nototosi van hən gamit gagai evi nakelean todaṽ siNasub. ³⁸ Be avan ideh b̄emətahun b̄eləboi natenan, aGot dereh temətahun b̄eləboi avan enan.

³⁹ Imagenan bathudud sagw len nadəlomian, mət̄eləṽon masuṽ hən mət̄b̄ikel napisulan siGot, ale samtikai tas nasoran len nasoruan tiltile gail. ⁴⁰ Be len nabon̄bonan, mitigol natit p̄isi len naṽide tovoi, mət̄ehusur nəyah hən nalotuan notomadhakele, samtilotu bular.

† **14:35:** Nəvanuan namitisau galevis hən nasoruan siGot lunau ke naves 34-35 savi natosian kitin siPol. Len natosian galevis ta sutuai, naves 34-35 arupat len naut egai, len natosian galevis am arupat a tahw, husur 14.40.

15

Na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan

¹ Bathudud nadəlomian, nuke mitinau təlmam hən na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai gamito, na-kel-uri-an tovoi məttokade, na-kel-uri-an tovoi məttoil gəgat lan gagai. ² Len na-kel-uri-an enan tovoi notokel mai gamito, aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito, mətbətəgau gat nasoruan notokel uri mai gamito. Asike təmagenan, nadəlomian samit tavi nadəlomian kəmas ηai.

³ Husur nəsa Nasub tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Nəbiltitit səhor natit pisi am imaiegai ke: aKristo imat mōs gidato hən bīlav kuv gidat dan nəsaan sidato mai nəpanismen han, hum lototosi len natosian siGot.*

⁴ Lutavun aKristo, ale aGot igol tole məhat dan nəmatan len nəmariboη nəvəha-tor-an. Enan tu lutosi sutuai len natosian siGot.* ⁵ Ale aKristo evisi hən aPita torisi, beti evisi hən alat lotosəηavur pisan toru lotorisi.* ⁶ Husur natenan, evisi hən nəbathudud nadəlomian lotovi 500 lotorisi len namityal tosua ηai. Galit galevis lupat len nəmatan, be isoβur lumaυ sal vəbar daməηai. ⁷ Ale evisi hən aJemes torisi, beti evisi hən ahai pispisul gail pisi lotorisi.

⁸ Naməkot hən galit pisi, aKristo evisi hən ginau am notorisi, naut kəmas tohum lotopas ginau len nəboη sanor həni.* ⁹ Husur ginau novi ahai pispisul a pan len ahai pispisul gail am. Nəsənav hən ləbəkis ginau hən ahai pispisul, husur notomədas bun alat siYesu lotovi vānuan siGot.* ¹⁰ Avil len navoian aGot toviol kəmas həni, nogəm suñan ginau gagai notoṽat nəhes enan. Ale navoian san vān hən ginau səpat kəmas. Ao, noum habat səhor ahai pispisul gail pisi am—be savi ginau notogole, len navoian toviol kəmas həni, len ginau, aGot igole. ¹¹ Imagenan, naut kəmas ginau o galito, ginamit pisi namtukelkel ur na-kel-uri-an tovoi maienan, ale enan na-kel-uri-an tovoi gamit məttodəlomi.

Na-le-məhat-an dan nəmatan

¹² Ale ginamit pisi namtbikel uri ke, aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, imabe gamit galevis luke na-le-məhat-an dan nəmatan eβuer? ¹³ Na-le-məhat-an dan nəmatan tabuer, namilen ke, na-le-məhat-an dan nəmatan seKristo am, aGot asike tagole. ¹⁴ Ale aGot asike tagol na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan, namilen ke, na-kel-uri-an sinamit tavi ut kəmas, ale nadəlomian samit am tavi ut kəmas. ¹⁵ A məhat hən natenan, namilen ke, ginamit ahai pispisul, namttalibiboη husur aGot, husur namtukel uri ke aGot igol aKristo ile məhat dan nəmatan. Be na-le-məhat-an dan nəmatan tabuer, aGot asike tagol aKristo tale məhat dan nəmatan. ¹⁶ Husur aGot asike tagol alat lotomat lətale məhat dan nəmatan, namilen ke, na-le-məhat-an dan nəmatan seKristo am, aGot asike tagole. ¹⁷ Ale aGot asike tagol aKristo tale məhat dan nəmatan, nəbathudəlomian samit tabuer, məttatoh len nəsaan samit sal. ¹⁸ Təmaienan, alat lotokad nadəlomian len aKristo, lotopatmari len nəmatan, galit am lətəmasig. ¹⁹ Husur dattəkad nə-vatvat-vari-an len aKristo len nəmauran egai ηai, na-le-məhat-an sidato dan nəmatan tabuer, tanor hən nəvanuan gail lətəlolosa masuṽ hən gidato səhor avan ideh am len navile a pan. ²⁰ Be səmaienan, sakitin.

Nakitinan imaiegai ke: aYesu māu, nəboη aGot togol tole məhat dan nəmatan, igol tovi metəkav hən tole məhat hum na-kel-gati-an ke alat lotokad nadəlomian lotopatmari len nəmatan, galit tu dereh lile məhat.* ²¹ Bathut

* **15:3:** Isa 53.5-12 * **15:4:** Psa 16.10; Hos 6.2 * **15:5:** Mat 28.16-17; Mak 16.14; Luk 24.34, 36; Jon 20.19 * **15:8:** Uman 9.3-6 * **15:9:** Uman 8.3 * **15:20:** Len naves egai, nəboη toke aKristo tovi metəkav hən tole məhat hum na-kel-gati-an... namilen ke aKristo tole məhat metəkav, esuñan na-kel-gati-an siGot ke, nəvanuan pisi lotokad nadəlomian dereh lile məhat dan nəmatan.

ke nəvanuan sua tovi þisal hən nəmatan togəmai, nəvanuan sual am evi þisal hən na-le-məhat-an dan nəmatan togəmai. ²² Sumñan nəvanuan þisi lotomat sil lotovi siAtam, nəvanuan þisi lotovi siYesu, aGot dereh tigol likad nəmauran dan nəmatan.† ²³ Be dereh lile məhat len namityal salit v̇isusua, nametəkav aKristo; husuri, nəboŋ aKristo ḃegəmai, alat seKristo dereh lile məhat. ²⁴ Beti nanoŋan dereh tegəm balai. Natəmat þisi lotoil a m̄o, mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an þisi, mai nədaŋan þisi, aKristo dereh tigol levi ut kəmas þisi.‡ Ale nədaŋan san hən na-il-a-m̄o-an hum aKiŋ, dereh tilavi mai aGot aTata.

²⁵ Husur aKristo teil a m̄o m̄au hum aKiŋ van v̇əbar tovəlas naenemi san gail þisi vi pan, hum lotovi ut kəmas.* ²⁶ Ale nəmatan evi naenemi naməkot aKristo ḃigol ḃimasig. Dereh nəmatan tebuer. ²⁷ Husur natosian siGot ike, “eriŋ natit þisi len navəlan aKristo, hum aKristo tovəlas gail vi pan.” Ale nəboŋ natosian toke, eriŋ “natit þisi” len navəlan aKristo, datoləboii ke aGot savi ideh len natgalen þisi, husur evi aGot toriŋ natit þisi len navəlan aKristo.* ²⁸ Be nəboŋ aGot ḃeriŋ natit þisi len navəlan aKristo ḃinoŋ, beti aNatun aGot dereh teriŋ gai gabag len navəlan aTəman toriŋ natit þisi len navəlan aNatun, hən aGot m̄au ḃiyalyal səhor natit þisi, hən naləŋonian san səb̄on ḃevisi.

²⁹ Na-le-məhat-an dan nəmatan tabuer, nəvanuan gail lotobaptais silat lotomat tia, dereh lətagol nəsa? Takitin ke alat lotomat, aGot asike tagol lətale məhat dan nəmatan, nəvanuan lotobaptais salito, lubaptais m̄os nəsa?§ ³⁰ Ale ginamit, asike namttale məhat dan nəmatan, ginamit namtutoh tabtab pəpadaŋ hən nəmatan m̄os nəsa? ³¹ Akis nəmatan ipat pəpadaŋ hən ginau. Natenan ekitin hum tokitin ke notoŋiv masuŵ hən gamito len nəmauran m̄əttokade len aYesu Kristo, aMasta sidato. ³² ANunun aGot tabuer len ginau sumñan nəvanuan navile a pan ŋai, nuḅal mai alat aEfesus lotohum narivatvat katkat m̄os nəsa? Savi m̄os natideh! Ale aGot asike tagol alat lotomat lətale məhat dan nəmatan, dattahusur nasoruan toke “datihan, datemun husur pelan dereh datimat.”*

³³ Alat lotokəmaienan salegəras gamito. Nasoruan toke, “Nətahan mai nəvanuan tosa, emədas nəboruan tovoi,” evi kitinan. ³⁴ Samtevinvinu am, təlmam van hən nənauan tovoi hum tonor hən mət̄bigole. Mitinoŋ dan nəsaan. Husur gamit galevis lotətan hən aGot—nokəmaienan hən nahurumit ḃisa lan.

Len na-le-məhat-an dan nəmatan niben nəvanuan imabe?

³⁵ Avil dereh avan ideh tike, “AGot igol mab hən alat lotomat lile məhat? Dereh likad nibelit tomabe?” ³⁶ Govi hoŵon! Namisurhut natideh gotodaŋdaŋi imasmat hən ḃimaur, hən ḃitov vi məhat. ³⁷ Nəsa gotodaŋdaŋi səkad niben ḃegəmai, savi nəhai ḃitov vi məhat, be gudaŋ namisurhut kəmas ŋai, hum ma tovi misurhuwit o misurhut natideh am. ³⁸ Be aGot beti eviol mai namisurhute gail nibelit toveveu gai toləŋon ləḃikade. Ale v̇isusua len namisurhut lototiltile, aGot igol titov, tikad niben səb̄on ŋai.

³⁹ Len naŵide tomaienən, niben natit þisi lotokad nəmauran ləsaþitp̄itov̄. Niben nəvanuan etile, niben narivatvat etile, niben nəman naməsav etile, niben naieh etile.

† **15:22:** Hən naves 21-22, ris Gen 3.17-19; Rom 5.12-21 ‡ **15:24:** Nəboŋ aPol tosor husur natəmat þisi lotoil a m̄o, mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an þisi, mai nədaŋan þisi, isor husur natəmat gail mai nədaŋan lotokade hən lotoil a m̄o hən natite. * **15:25:** Psa 110.1 * **15:27:** Psa 8.6 § **15:29:** Len naut aKorint, ikad galevis len alat siYesu lotobaptais silat lotomat tia. Naŵide enan savi naŵide len alat siYesu len naut ideh am, ale gagai datsaləboi nadələmian silat lotogole. Imasil ke galevis lotogole, be aPol sakele ke todarñ hən naŵide enan, husur aPol isor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, sasor husur nəbaptaisan enan. * **15:32:** Isa 22.13

⁴⁰ Ale ikad natit gail len nɛmav lotokad nibelito hum tokad natit gail len navile a pan lotokad nibelito. Nɛyalyalan hɛn niben natit gail len nɛmav etile dan nɛyalyalan hɛn natit gail len navile a pan. ⁴¹ Namityal ikad namialan san, nahɛbati ikad namialan san, mai namɛso gail lukad namialan tile am. Ale len namɛso gail, namialan hɛn namɛso sua etile, namialan hɛn namɛso tile am etile.

⁴² Imaienan ɲai len na-le-məhat-an dan nɛmatan. Gagai niben nɛvanuan imat, iɓo len tan, be nɛboɲ aGot ɓigol ɓile məhat, dereh niben nɛvanuan tikad nɛmauran vi sutuai. Asike iɓos nɛtan boɲ ideh. ⁴³ Gagai niben nɛvanuan evi ut kɛmas, be nɛboɲ ɓile məhat dereh tiyalyal. Gagai sɛdaɲ, be nɛboɲ ɓile məhat, dereh tidan. ⁴⁴ Gagai niben nɛvanuan evi natit hɛn navile eg a pan, be nɛboɲ ɓile məhat, dereh tevi natit hɛn nɛmav, niben veveu tonor hɛn ɓitoh len nɛmav. Husur tokad niben hɛn navile eg a pan, ale ikad niben hɛn nɛmav am.

⁴⁵ Imagenan, natosian siGot ike, “Nɛvanuan nametəkav, aAtam, egəm vi titsua tokad nɛmauran.” Be aAtam naməkot, tovi aKristo, egəm vi Nunun Nɛmauran toviol hɛn nɛmauran vi sutuai.* ⁴⁶ Avil nɛmauran vi sutuai togəm len aNunun Nɛmauran sagəm a m̃o, ao, nɛmauran len navile eg a pan egəm a m̃o, ale husuri, nɛmauran vi sutuai len nɛmav. ⁴⁷ AAtam, nɛvanuan nametəkav, evi vanuan navile a pan aGot togole hɛn nɛtan. Ikad nɛmauran hɛn navile a pan. aKristo, nɛvanuan na-vəha-ru-an, evi vanuan nɛmav. Ikad nɛmauran hɛn nɛmav.* ⁴⁸ Alat navile a pan lotokad nɛmauran hɛn navile a pan, losum̃an nɛvanuan tokad nɛmauran hɛn navile a pan aGot togole hɛn nɛtan. Alat lotokad nɛmauran hɛn nɛmav, losum̃an nɛvanuan nɛmav tokad nɛmauran hɛn nɛmav. ⁴⁹ Sum̃an gidat dattolav kot aAtam, nɛvanuan navile a pan aGot togole hɛn nɛtan, len navide tomaienana, datimaslav kot aKristo, nɛvanuan nɛmav.

⁵⁰ Bathudud nadəlomian, nekəmaiegai ke: nibedat tokad naməɲod mai nɛda saləboi ɓikad nɛmauran mai aGot len natoħan pipihəlan. Bathut nibedat ɓibos nɛtan, saləboi ɓikad nɛmauran vi sutuai lan.

⁵¹ Mitinau. Nikel vɛhot natsua maiegai ke: savi gidat ɲisi datɓipatmari len nɛmatan. Be gidat ɲisi, aGot dereh tegəgel hɛn gidat ɲisi ⁵² vəha-sua ɲai, len namityal toɲitol ɲai hum nɛmet tokavəmat, len nɛwalan hɛn nɛtrampet hɛn nanonjan. Husur nɛtrampet dereh tiwal, ale aGot dereh tigol alat lotomat lile məhat hɛn ləɓimaur vi sutuai. Gidat datsəmat sal, aGot dereh tegəgel hɛn gidat maienan.** ⁵³ Husur nibedat dattokade gagai ɓiɓo, timasgəm vi bedat togon asike ɓiɓo boɲ ideh. Ale nibedat dattokade gagai ɓimat, timasgəm vi bedat togon ɓimaur vi sutuai. ⁵⁴ Nibedat ɓiɓo, nɛboɲ ləɓegəm vi bedat tile asike ɓiɓo, ale, nibedat ɓimat, nɛboɲ ləɓegəm vi bedat tile ɓimaur vi sutuai, beti nasuruan lototosi dereh tisarpoh toke,

“Nɛmatan imasig, eɓuer, aGot iɓal maii ale esəhor buni.”*

⁵⁵ “Eee, Matan, nasəhorian sam̃ gai be? Gumasig!

Eee Matan, nədaɲan sam̃ gai be? Godədas gəɓevin ginamit am.”*

⁵⁶ Nəwei hinəmatan evi saan—nɛvanuan timasmat sil nəsaan, ale nədaɲan nəsaan tokade, egəm len nalo—nɛvanuan togol nəsaan eɓur kotov nalo, ale timaspanis sile. ⁵⁷ Be sipa vi təban aGot! Len aMasta sidat, aYesu Kristo, aGot ilav kuv gidat dan nəsaan mai nɛmatan, igol datowin səhor gəlar ɲisi.

⁵⁸ Imaienan bathudud nadəlomian notoləmas bun gamit ɲisi, məteil gəgat. Samterus dan nadəlomian məttokade len na-kel-uri-an tovoi. Akis nəlomit tidan masuɓ len nauman siNasuɓ, husur mətoləboii ke nauman samit len Nasuɓ evi m̃os natite, savi ut kɛmas.

* 15:45: Gen 2.7 * 15:47: Gen 2.7, 3.19; Jon 3.13, 31 ** 15:52: Hɛn naves 51-52, ris 1Tes 4.15-17

* 15:54: Isa 25.8 * 15:55: Hos 13.14

16

Na-bubulah-vat-an mōs alat siYesu a Jerusalem

¹ Gagai nuke nisor husur na-bubulah-vat-an mōs alat siGot. Nuke mitigol husur nēsa notokel mai alat siYesu len naut tiltile gail len naprovens Kalatia.*

² Len nēmariboŋ metəkav hən nawik, gamit v̄isusua mēteriŋ nēvat ideh gail tipat, nahudhuvat hən naṣurṣuran samito. Ale sahsah tuan nēvat enan hən ḅeutaut vir nagəman sagw, savi hən nēboŋ en beti mētḅebubulah vat. ³ Ale nēboŋ nēbegəmai, mitilekis hən gamit galevis mēttonau ke lotovoi. Dereh nilav nalōḅulat napisulan mai galito, ale nesəvat galito hən lēḅitariv naviolan samito vi Jerusalem. ⁴ Ale ḅinor hən ginau am nēḅivan ei, dereh galit litah mai ginau len nēyaran sagw.

Na-sor-utaut-an

⁵ Dereh niyar tur len naprovens Masetonia. Ale nēboŋ nēḅiyar tur len naprovens Masetonia ḅinoŋ, dereh negəm hən gamito.* ⁶ Hum ma nēḅitoḅ mai gamit ḅebəlav kəkereh, o vəbar nahəbati naut susus lēḅinoŋ hən mētḅevi tarhət sagw len nēyaran van, vi lan naut ideh nēḅevi lan. ⁷ Husur nomətahun nēḅiyar tur len naut samit tutut ḅai. AGot ḅidaṁ hēni, nuvatvat viri ke nitoh tebəlav kəkereh mai gamito.

⁸ Be dereh nitoh a Efesus van vəbar naPentikost, nēhanan hən nēmatuan.* ⁹ Husur aGot esəḅav hən nabiltiṣisal hən nēḅigol nabiltiuman ḅivān hən naḅit ḅisoḅur, naut kəmas nēvanuan tosoḅur lotomətahun nauman sagw.†

¹⁰ Nēboŋ aTimoti ḅegəmai, samtigol natideh hən ḅemətahw lan, len natohan san mai gamito, husur gai igol nauman siNasub sunān ḅai ginau notogole.* ¹¹ Gamit ideh sateḅit nəhon van hēni, satinau ke tovi ut kəmas. Be mətēvi tarhət san len nēyaran san hən ḅetəlmam gəm hən ginau, nəlon topul hən natəṁat. Nutoḅ vir gai mai nēbathudud nadəlomian galevis am.

¹² Nuke nisor husur awawa sidat len nadəlomian, aAṗollos. Nukel buni ke timastah mai awawa nadəlomian gail am lēḅivan hən gamito, be savi naləḅonian san hən ḅivan gagai. Nēboŋ ḅikad naṣisal, dereh tivan hən gamito.*

Nə-maris-kotovi-an

¹³ Mətēhulahul. Mətēil gəgat len nadəlomian. Mətēil ḅur namətahwan. Miti-dan. ¹⁴ Nəsa mētḅigole, mitigol galen ṣisi len na-ləmas-buni-an.

¹⁵ Bathudud nadəlomian, mətəlēboi aStefanas mai nēbathudud san. Galit nametəkav lotokad nadəlomian len naprovens Akaia, ale loviol hən galito hən lēḅevi tarhət silat siGot.* Nous gamit, noḅir gamit ke, ¹⁶ len na-ləmas-buni-an mēteriŋ gamit len navəlalito, galit mai nēvanuan ṣisi lotoḅon mai galito len nauman, lotoum habat mōs na-kel-uri-an tovoi.

¹⁷ Nohəḅaḅur masuḅ len nagəman siStefanas, aFortunatus mai aAkaikus, husur alalumān galegai lovi tarhət sagw, gel gamit mətəsaləboi mētḅigole. ¹⁸ Lugol noləḅon ivoi am len nəlogw, hum lotogole hən gamit tia. Husur enan nuke, mətēputsan nēvanuan lotomaienan len nənauan samito.

¹⁹ Alat siYesu len naut tiltile len naprovens Asia lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. AAkwila mai aPrisilla, mai alat siYesu lotoḅonḅon len naim səlaru lohəḅaḅur hən lotokel na-ke-ivoi-an mai gamit len Nasub.* ²⁰ Gegai

* **16:1:** Rom 15.25-26 * **16:5:** Uman 19.21 * **16:8:** NaPentikost evi nēhanan hən nēmatuan topat len nēmariboŋ tovi 50 husur nəPasova. † **16:9:** Hən naves 8-9, ris Uman 19.8-10 * **16:10:** 1Kor 4.17 * **16:12:** Uman 18.24 * **16:15:** 1Kor 1.16 * **16:19:** Uman 18.2

nəbathudud p̄isi len nadəlomian lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. Len na-ləmas-buni-an siGot len nəlomito, mətesuñ gabag hən nətarhomit gail hən mət̄bikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito.

²¹ Ginau aPol nutos na-ke-ivoi-an egai hən navəlagw səb̄ogw ŋai.

²² Avan ideh asike b̄eləmas bun Nasuḅ—tipanis sile! Masta sidato, gegəmai!‡

²³ Nasuḅ aYesu teviol kəmas hən navoian mai gamito.

²⁴ Len aKristo aYesu, na-ləmas-buni-an sagw tipat len gamit p̄isi.

‡ **16:22:** KelV 22.20. Len naut egai, ike Maranata tovi nasoruan ta Aram namilen ke Masta sidato, gegəmai.

2 Korint

Naloḅulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos naloḅulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

APol itosi husur galevis len alat siYesu a Korint lusor tas aPol, loḡəpəhw dani. APol eləḡon isa be eləmas bun galito, eləḡon masuṽ hən ḅikad navoivoian mai galito. Ale nəḅoḡ lototəlmam, us navoivoian maii tətəs, aPol ikel nahəhaṽuran san.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos naloḅulat napisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadaḡ hən nasihau tovi A.D. 58 nəḅoḡ totoh len naprovens Masetonia.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan vi təḅan aGot (1.1-11)

2) APol isor husur nəsa togole a mō (1.12-2.4)

3) APol eḡir alat siYesu len naut a Korint ke likad navoivoian tətəs mai nəvanuan togol tosa (2.5-2.17)

4) APol isor husur nauman san togəm len aGot (3.1-6.13)

5) APol ikai tas nəḅonan mai alat ləsəkad nədəlomian len aYesu (6.14-7.1)

6) APol isor husur nakemkeman san (7.2-7.16)

7) Naviolan mōs alat siYesu len naut a Jerusalem (8.1-9.15)

8) APol isor husur na-il-a-mō-an gai tokade hum ahai pispisul siYesu (10.1-13.10)

9) Nə-marīs-kotovi-an (13.11-13)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos naloḅulat napisulan egai. Len naləḡonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aṽadato len nədəlomian, aTimoti, namrutosi.* Nutos naloḅulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, mai alat lotovi siGot səḅon len naut pisi len naprovens Akaia. ² AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan siPol

³ Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo. AGot evi aTəmadato nəlon totaḡis gidato, evi nəkadun navoian pisi togol nəlon nəvanuan toləḡon tovoi am.* ⁴ Iḡol nəlonamit eləḡon ivoi am len na-ləḡon-isa-vəsa-an pisi sinamito. Iḡole hən namtḅeləḅoi namtḅiḡol alat lotoləḡon tosa vəsa, ləḅeləḡon ḅivoi am len nəlolito. Ale len nəsa aGot togole hən ginamito, namtigole hən galito. ⁵ Hum namttoləḡon tosa vəsa sil aKristo, hum namttokatəḡol hən na-ləḡon-isa-vəsa-an san, len naṽide tomaienān, len aKristo, aGot iḡol namtoləḡon ivoi am len nəlonamito, iḡol na-ləḡon-ivoi-an len nəlonamito epul səḅəhov. ⁶ Namtḅeləḅon ḅisa vəsa, nəmauran sinamit ḅidaḡ, imagenān hən namtḅiḡol mətḅeləḅon ḅivoi am len nəlomito, imagenān hən mətḅikad nəlav-kuv-gamit-an dan nəsaan samito. AGot ḅiḡol namtḅeləḅon ḅivoi am len nəlonamito, imagenān hən namtḅiḡol mətḅeləḅon ḅivoi am len nəlomito. Ale naṽit natenān evi nə-daḡ-ḅuri-an len gamito, hən mətḅeləḅoi mətḅidaḡ ḅur

* **1:1:** Uman 18.1-18 * **1:3:** Psa 94.19; Isa 40.1

na-ləŋon-isa-vəsa-an toŋitoŋ hən namttoləŋon tosa vəsa lan. ⁷ Namtudəŋ len nə-vatvat-viri-an namttokade hən gamito. Namtoləboii ke, hum məttokatəŋol hən na-ləŋon-isa-vəsa-an sinamito, len naŋide tomaiənan dereh aGot tigol məteləŋon tivoi am len nəlomito, hum togole len nəlonamito.

⁸ Bathudud nadələmian, namtomətahun mətβētətan hən na-ləŋon-isa-vəsa-an tovisi hən ginamito len naprovens Asia. Namtoləŋon isa vəsa batbat səhor masuŋ hən nədaŋan namttokade hən namtβidaŋ βuri. Nəlonamit iβov hən nəmauran sinamito.* ⁹ Kitin, namtunau ke namtβimat. Naten evisi hən asike namtβeriŋ nəlonamit len ginamit səβonamito, be hən namtβeriŋ nəlonamit len aGot togolgol alat lotomat lile məhat dan nəmatan. ¹⁰ Ilav kuv ginamit dan nəmatan pəpadaŋ hən tobar ginamito. Ale namtoləboii ke dereh tilav kuv ginamito tətəs am. Namtoriŋ nəlonamit lan hən βilav kuv tabtab hən ginamit sal. ¹¹ Ale len na-sor-tuŋ-an samit gail mətovi tarhət sinamito. Nə nəvanuan βisəbur ləβisor tuŋ mōs ginamito, dereh aGot tivoi masuŋ hən ginamito, ale nəvanuan tişəbur lesipa vi təban aGot həni.

APol egəgel hən nənauan san; savi Korint am

¹² Namtoŋiv len nategai ke: nəlonamito tomasil ikel koti ke: len nəmauran sinamit len navile eg a pan, mai len naŋide namttokade mai gamito, namtsasusuan natideh, namtohusur naləŋonian siGot. Naŋide sinamit sagəm len namitisau sinəvanuan, be egəm len navoian aGot toviol kəmas həni. ¹³⁻¹⁴ Namtsatos natideh mətodədas mətβeləboii. Namtutos nəsa məttoləboi mətβəvuruŋ ləboii, mətβeləboi səhoti. Ale naut kəmas məttoləboi kəkereh hən ginamit gagai, nuvatvat viri ke dereh məteləboi səhot ginamito. Beti, len nəboŋ siNasuβ, aYesu, dereh mətəŋiv len ginamito len naŋide toŋitoŋ hum namttoŋiv len gamito.

¹⁵ Bathut notonau ləboi natgalen tia, a mōo nunau utaut hən nəβegəm ris vəha-ru hən gamito, hən nəβevi tarhət samit vəha-ru. ¹⁶ Nunau ke len nəyaran sagw vi lan naprovens Masetonia, dereh negəm ris gamito. Ale nəboŋ nəβetəlmam dan naut a Masetonia, dereh neris gamit tətəs, hən mətβevi tarhət sagw len nəyaran vi Jutea.* ¹⁷ Hum ma məttosor isa hən ginau husur notogəgel hən nə-nau-utaut-an sagw. Nəboŋ notonau utaut maiənan, mətunau ke nəlogw eməlala həni a? Mətunau ke len nənauan sagw nohusur naŋide silat navile a pan lotogəgəras, lotoke, “Evoi,” be namilen ke, “Ao?” ¹⁸ Be sumān aGot togol tabtab hən nəsa tokele, nasoruan sinamit van hən gamito sagəgel, sakel βonβon hən “Evoi” mai “Ao.” ¹⁹ Ginamit, aSilas,* aTimoti mai ginau, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo, anatun aGot. Ale aYesu sagəgel boŋ ideh, savi “Evoi” mai “Ao” βonβon. Be len gai, akis aGot ekitin, igol nəsa tokele, ike, “Evoi.”* ²⁰ Husur na-kel-gati-an pisi siGot, lusarpoh len aKristo. Len aKristo aGot ike, “Evoi,” igol natit pisi tokel gati ke tigole. Ale len aKristo datuke, “Ganan! Evoi!” mai aGot hən datβisal suh nəyalyalan san. ²¹ Be evi aGot māu togol gidat datudaŋ am, gamit mai ginamito, hən datβeil gəgat len aKristo. Itabtabuh len gidato hən datβevi esan səβon. ²² Evi aGot māu tota gat nahəsən len gidato, ke dattovi esan səβon, eriŋ aNunun len nəlodato hum toririŋ gol gidato, hən datβeləboii ke, natit pisi tokel gati, dereh timənan.

* **1:8:** 1Kor 15.32 * **1:16:** Uman 19.21 * **1:19:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulumān sua ŋai. * **1:19:** Uman 18.5

²³ Nous aGot hən b̄isor vi tarhət sagw ke notokitin. Nəsətəlmam vi Korint husur nomətahun nēbetunus gamit am. ²⁴ Namtomətahun namtb̄ipatpat ginamit məhat len na-il-a-m̄o-an hum nadələmian samit topat len navəlanamito. Husur ipat m̄au len gamito. Ale len nadələmian samito, mət̄oil gəgat tia. Be namtuke namteum b̄onb̄on mai gamito m̄os nakemkeman samito.

2

¹ Imaienan, len nənauan sagw, nunau səhoti ke, asike nogəm hən gamito, husur nomətahun nēbigol mət̄beləḡon b̄isa tət̄as. ² Husur ginau m̄au nət̄agol mət̄taləḡon t̄esa tət̄as, təkad ase am tagol nət̄ahəhəv̄ur? Gamit ḡai notogol mət̄toləḡon tosa tia. ³ Husur natenan, nutos nalob̄ulat ta m̄o van hən gamito. Nutosi hən ke, nəb̄oḡ nēb̄egəmai, asike nēbeləḡon b̄isa len natit mət̄togol tosa gail, husur sanor hən mət̄bigol nēbeləḡon b̄isa, inor hən mət̄bigol nēb̄ehəhəv̄ur. Nəsəkad nə-lon-uri-an ideh len gamito, noləboii ke nakemkeman sagw evi nakemkeman samito. ⁴ Husur, nəb̄oḡ nototos nalob̄ulat enan van hən gamito, noləḡon isa v̄esa masuṽ, nəlogw etuhəhəv̄ur, namət̄arur sagw isel habat. Be nəsət̄osi hən mət̄beləḡon b̄isa, nutosi hən mət̄beləboi səhoti ke notoləmas masuṽ hən gamito.

Məterub̄at nəsaa dan nəvanuan nəsaa

⁵ Mitinau nəvanuan togol tosa, atenan igol noləḡon isa, be savi ginau ḡai, nomət̄ahun nēb̄isor v̄ehas nakitinan, len nabunusian van van am gai igol gamit p̄isi mət̄oləḡon isa.

⁶ Nəpanismen gamit mət̄tosob̄ur mət̄togol atenan topanis lan, inav tia. ⁷ Gagai satipanis am. Məterub̄at nəsaa togole dani, gol teləḡon tivoi am len nəlon, hən na-ləḡon-isa-an san asike b̄igol nəlon b̄ib̄ov hən nəmauran san. ⁸ Nous taltal hən gamit ke, mət̄eləmas buni hən b̄eləboii len nəlon ke mət̄toləmas buni. ⁹ Nutos nalob̄ulat van hən gamito hən nēb̄isaḅ nakitinan len gamito, ke mət̄togol natit p̄isi notokel mai gamito, o mət̄sagole. ¹⁰ Gamit mət̄berub̄at natideh dan avan ideh, ginau am nugole. Ale b̄ikad natideh hən nəberub̄ati, nəsaa nəberub̄ati dan avan enan, norub̄ati m̄os gamito, len nəhon aKristo, ¹¹ hən aSetan asike b̄egəras gidato. Husur datsatətan hən nənauan gail siSetan.

¹² Nəb̄oḡ notovi lan nab̄iltivile Troas hən nəb̄ikel ur na-kel-uri-an seKristo, nusab̄i ke Nasub̄ tosəḡav hən naḡisal hən nəbeum ei. ¹³ Avil nəlogw etuhəhəv̄ur sal husur nodəd̄as nəbisab̄ aTitus, aṽagw len nadələmian ei. Imaienan, nukel nasudələmian sagw mai galit ei, ale noriḡ naut enan, novi Masetonia.*

Nawinan len aKristo

¹⁴ Be sipa vi tēban aGot! Husur len aKristo, aGot esəhar ginamit namttovi enemy san a m̄o, hən nəvanuan gail p̄isi ləb̄erisi ke aGot towin. Ale len ginamito, aGot igol nəvanuan loləboi aKristo, ale naləboian enan ehum nəb̄on susau tobar naut p̄isi. ¹⁵ Husur namtovi nəb̄on aKristo tosusau vi tēban aGot. Alat aGot tolav kuv galit dan nəsaa salito mai alat lotovan hən nəmasigan, galit p̄isi lom̄unus nəb̄on enan. ¹⁶ Nəb̄oḡ alat lotovan hən nəmasigan lotom̄unus ginamito, namtovi nəb̄on nəmatan togol lotomat. Nəb̄oḡ alat aGot tolav kuv galit dan nəsaa salito lotom̄unus ginamito, namtovi nəb̄on susau hən nəmauran togol lotokad nəmauran. Ale, ase eləboi b̄igol nauman tomaienān? ¹⁷ Namtsasum̄ian nəvanuan tosob̄ur lotop̄ur hən nasoruan siGot m̄os nəvat. Be

* 2:13: Uman 20.1

aGot esəvat ginamito, ale len aKristo, len nəlonamit tomasil, namtukel ur nakel-uri-an tovoi len nəhon aGot.

3

Naloʒulat napisulan tomaur

¹ Mətunau ke namtotuʒat sal suh ginamit gabag a? Mətunau ke namti-maskad naloʒulat napisulan tivan hən gamito o togəm len gamito tokel ur navoian sinamit a? ² Gamit məau mətovi naloʒulat napisulan tokel ur navoian sinamito. Nəmauran samit məau lovi naloʒulat napisulan aKristo totos gati len nəlonamito, hən nəvanuan ʒisi ləbēvuruŋ ləboii, ləbələboi səhoti. ³ Imasil ke məttovi naloʒulat napisulan togəm len aKristo, məttovi naʒit nauman sinamit namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito. Naloʒulat enan, aKristo satosi hən napen, be itosi hən aNunun aGot nəkadun nəmauran. Satosi len nəvat hum totos nalo siMoses lan, be itosi len nəlon nəvanuan gail.*

⁴ Namtokəmaienan, namtoləboi bun natgalenan, husur, len aKristo, namtorinŋ gat nəlonamit len aGot. ⁵ Namtsənaui ke namttoləboi namtʒigol natideh len ginamit səʒonamito, avil naləboian hən namtʒigol nəsa namttogole, egəm len aGot. ⁶ AGot igol namttoləboi namtʒevi tarhət san, hən namtʒikel ur nakel-gati-an veveu aGot tokele. Nəkadun na-kel-gati-an san toveveu savi natos-gati-an tovi nalo, be nəkadun evi aNunun aGot. Datʒinaui ke dattonor len nəhon aGot len na-tos-gati-an tovi nalo dattogol husuri, datusab. Datodədas datʒigol husur nalo, gol ke na-tos-gati-an tovi nalo igol nəmatan. Be aNunun aGot eviol hən nəmauran vi sutuai.*

⁷ Mitinaui nategai. Nəboŋ aGot totos nalo ta sutuai, nəboŋ tota gati len nəvat ale lavi mai aMoses, nəhon aMoses ikad namənas hən nəyalyalan siGot. Nəpasusan gail seIsrael lodədas ləberis nəhon, husur emial habat, naut kəmas namialan han totuʒat hən ʒəbuer. Ale, nalo togol nəmatan ʒegəm mai namənas hən nəyalyalan maierenan,* ⁸ na-kel-gati-an veveu siGot, nauman seNunun len nəlodato, dereh tiyalyal habat səhor namənas enan. ⁹ Ale nalo ta məo ʒiyalyal, nalo tosaʒ səhoti ke nəvanuan toʒur kotovi timaspanis, nakel-gati-an veveu iyalyal habat səhori, husur gagai na-kel-gati-an siGot igol datunor len nəhon! ¹⁰ Nalo iyalyal a məo, be gagai ehum səyalyal am, husur na-kel-gati-an toveveu iyalyal habat səhor masuʒ hən. ¹¹ Husur nalo ta məo totuʒat hən ʒəbuer, naut kəmas togəm mai nəyalyalan, na-kel-gati-an veveu, topat vi sutuai, iyalyal səhor masuʒ hən.

¹² Imagenan, husur namtukad nə-vatvat-viri-an len nəsa topat vi sutuai, namtosəman na-kel-uri-an tovoi. ¹³ Namtsasumian aMoses, tokabut gol nəhon hən nəkaliko manivəniv, hən nəpasusan seIsrael asike ləbəkəta mətaltal hən namənas hən nəyalyalan han, naut kəmas togəm ʒəbuer balai.* ¹⁴ Be nəkadulit iʒonʒon. Ale van vəbar daməŋai, nəboŋ lotoʒuruŋ na-kel-gati-an tomatu tovi nalo, ehum nəkaliko tokabut gol nənauan salito hən asike ləbələboi səhot nakitinan. Ale nəkaliko ipat, husur len aKristo ŋai imakuv. ¹⁵ Ekitin, van vəbar daməŋai, nəboŋ lotoʒuruŋ nalo siMoses, lukad nə-kabut-gole-an len nəlolit sal. ¹⁶ Avil nəboŋ galit ideh topair van hən Nasuʒ, aGot idakuv nə-kabut-gole-an enan.* ¹⁷ Ale Nasuʒ notomadhasor husuri evi Nunun aGot, ale nəvanuan aNunun Nasuʒ totoh len nəlon, nəvanuan enan imakuv dan natit ʒisi topəpehuni dan aGot. ¹⁸ Imagenan, gidat ʒisi datsəkad nə-kabut-gole-an len nəhodato, datoris namənas hən nəyalyalan siNasuʒ, ale nəvanuan gail loris

* **3:3:** Exo 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19, 36.26 * **3:6:** Jer 31.31 * **3:7:** Exo 34.29 * **3:13:** Exo 34.33 * **3:16:** Exo 34.34

Nasuḅ len gidato. Ale Nasuḅ, aNunun aGot, egəgel tabtab hən gidato hən datḅesumian gai len nəyalyalan san.

4

Nakontit gail len nabiliwai hən nətan bulau

¹ Imaienan, namtudaŋ tabtab hən namtbikel ur na-kel-gati-an toveveu, husur aGot, len nəlon totaŋis ginamito, eriŋ nauman enan len navəlanamito. ² Namtomətahun naṽide lotosusuah, lotogol nahur sasa; namtsagəras səsa hən avan ideh, namtsagəgel hən nasoruan siGot hən asike ḅekitin. Aoa! Be len nakitinan namtukel ḅarḅar həni. Namtukel maien həni len nəhon aGot hən nəvanuan ḅisi ləḅeləboi səhoti ke savi liboŋan ideh. ³ Husur na-kel-uri-an tovoi namttokel uri ḅesusuah, esusuah dan alat lotohusur naḅisal van hən nəmasigan ŋai. ⁴ ASetan, nagot sasa hən navile eg a pan, igol nənauan silat ləsəkad nədəlomian evisivis hən asike ləḅedəlom na-kel-uri-an tovoi. Namial han samias nəlolito, imaienan ləsələboi na-kel-uri-an tovoi hən nəyalyalan seKristo, aKristo toḅitoṽ hən aGot.* ⁵ Husur namtsakel ur ginamit səḅonamito, namtukel ur aYesu Kristo tovi Masta. Ginamit, namtovi slev samit gail mōs aYesu. ⁶ Husur aGot toke, “Namial temial len nəmargobut!” igol namial san emial len nəlonamito, hən namtbəḅəboi səhot nəyalyalan siGot len nəhon aYesu Kristo.*

⁷ Nakontit enan, naləboian hən nəyalyalan siGot, ipat len ginamit namt-tohum nabilikoro tan ḅulau, hən ḅimasil ke, nəyalyalan hən nabiltidaŋan togəŋ len aGot, savi ginamito. ⁸ Naḅisal ḅisi hən nəmauran sinamit idaŋ, namtoləŋon isa lan, be namtoil gəgat sal. Namtodədarŋəḅu be nəlonamit saḅov hən nəmauran sinamito. ⁹ Naenemi sinamit gail lomədas tabtab hən ginamito, be aGot sariŋ gaḅulan ginamito. Luparu ḅuḅur ginamit van namtuteh, be lodədas ləḅigol namtbimat. ¹⁰ Len naut ḅisi namttovi lan, akis ehum namttokatəḅol hən nəmatan siYesu len nibenamito, hən nəvanuan gail ləḅeris nəmauran siYesu ḅiḅarḅar len nibenamito. ¹¹ Husur ginamit namttokad nəmauran, akis lubar hən ginamit van hən nəmatan sil nahəsən aYesu. Imaienan hən nəmauran san ḅiḅarḅar len nibenamit ləḅimat balai. ¹² Imagenan beti, nəmatan itah tabtab mai ginamito, be naṽit na-ləŋon-isa-vəsa-an enan sinamito, evi nəmauran vi sutuai məttokade.

¹³ Natosian ike, “Norin nəlogw len aGot, imaienan nuser.”* Len aNunun nədəlomian enan ŋai, ginamit am, namtusor husur namtorin nəlonamit len aGot. ¹⁴ Namtusor husur namtoləḅoii ke, aGot togol Nasuḅ aYesu tole məhat dan nəmatan, dereh tigol ginamit am namtile məhat mai aYesu hən ḅesəhar gidat ḅisi, ginamit mai gamito, hən datḅeil len nəhon. ¹⁵ Namtudaŋ ḅur natgalen ḅisi mōs gamito, hən navoian aGot toviol kəmas həni ḅeliv nəvanuan ḅisəḅur van vasəḅur am gəŋ hən aKristo. Ale len galito, nasipaən dereh tepul səsəhov, hən nəvanuan ləḅisal suh nəyalyalan siGot.

¹⁶ Imaienan, namtudaŋ tabtab hən namtbikel ur na-kel-gati-an toveveu. Naut kəmas nibenamit tovi pan van hən ḅimat balai, aGot igol nəlonamito iveveu am husur nəmariboŋ gail ḅisi. ¹⁷ Husur na-ləŋon-isa-vəsa-an sinamit gagai savi natideh, asike idareh inoŋ. Be naṽit na-ləŋon-isa-vəsa-an enan evi natite, igol nabiltiyalyalan mōs ginamito topat vi sutuai. ¹⁸ Imagenan namtsənau masuṽ hən nəsa namttoləḅoii namtbərisi gagai, husur asike idareh

* 4:4: Jon 12.31 * 4:6: Gen 1.3 * 4:13: Psa 116.10

tinonj. Be namtunau masuŵ hən nəsə namttodədas nəmtb̄erisi, husur dereh tipat vi sutuai.

5

¹ Husur namtoləboii ke, nəboŋ naim nətəp̄olen egai namttotohtoh lan b̄emətartar, nəboŋ namtb̄imat, dereh namtikad naim toveveu len nəmav, aGot toum həni m̄os ginamito, avan ideh saum həni. Dereh namtikad nibenamit b̄itoh vi sutuai. ² Be nibenamit gagai len navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləŋon masuŵ hən namtb̄esun nibenamit hən nəmav hum namttosun nahurabat toveveu.* ³ Husur nəboŋ namtb̄esun nibenamit hən nəmav b̄inonj, asike namtumalmal hum nibenamit toŋuer. ⁴ Husur nəboŋ namttotoh len nibenamit hən navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləŋon isa. Savi husur namtuke namtimat, be husur namtuke namtesun nibenamit toveveu hən nəmav, hən nibenamit hən nəmatan b̄eb̄uer, ale namtb̄ikad nibenamit toveveu hən nəmav. ⁵ AGot boh igol ginamit m̄os natgalenan, ale eviol hən aNunun mai ginamito, hum toririŋ gol ginamito, hən namtb̄eləboii ke natit p̄isi tokel gati, dereh timagenan.

⁶ Imagenan namtoil b̄ur tabtab hən namətahwan sinamito. Namtoləboii ke nəboŋ namttokad nibenamit hən navile eg a pan, namtsatoh a im mai aGot sal. ⁷ Husur, nap̄isal hən nəmauran sinamito ipat len nadəlomian, savi len nəsə namttorisi. ⁸ Evoi, namtopul tabtab hən na-il-b̄uri-an, ale namtoləŋon ke, namteriŋ nibenamito, hən namtb̄ivan hən namtb̄itoh a im mai Nasub̄. ⁹ Imagenan, namtb̄itoh len nibenamit hən navile eg a pan o namtb̄imat, a məhat hən natit p̄isi am, namtuke Nasub̄ tehəhəv̄ur hən ginamito. ¹⁰ Husur gadit p̄isi dateil māu len nəhon aKristo hən b̄epəp̄ehun navoian dan nəsəan len gadito. Ale gadit p̄isi dereh datikad nap̄urp̄uran tonor hən nəsə dattogol tovoi o tosa len nəmauran sadit gail len navile eg a pan.*

Len aKristo mitikad navoivoian mai aGot

¹¹ Imagenan, husur ke namttoləboi namətahwan len nəyalyalan siNasub̄, namtohis̄i his̄i hən nəvanuan gail ləb̄eləboi səhot nakitinan husur aYesu. AGot eləboi p̄is nəsə topat len nəlonamito, ale nuvatvat viri ke, gamit am məteləboi kitin hən ginamit maienan. ¹² Namtsakəmaienan mai gamit hən namtb̄isor sal suh ginamit tətəs, be hən mət̄b̄ev̄iv len ginamito, hən mət̄b̄eləboi mət̄b̄isor var alat lotov̄iv len nəsə nəvanuan toləboi b̄erisi, be nəsə topat len nəlon nəvanuan savi natideh len galito. ¹³ Hum ma nəvanuan galevis lotonau suluvi ke namttovinvinu. Namtb̄evinvinu, namtumaienan m̄os nəyalyalan siGot. Ale nənauan sinamit b̄ivoi, namtumaienan hən namtb̄evi tarhət samito. ¹⁴ Husur na-ləmas-buni-an seKristo iwol hən ginamito. Husur namttoləboi səhoti ke: aKristo imat sivanuan p̄isi, imat salit p̄isi; imagenan, ehum gidat p̄isi dattomat. ¹⁵ Ale aKristo imat sivanuan p̄isi. Imat salit p̄isi hən ke, nəvanuan lotokad nəmauran lan, asike ləb̄ehusur naləŋonian salit səb̄olito, be hən ləb̄ehusur naləŋonian siYesu tomat salito, aGot togol tole məhat dan nəmatan.

¹⁶ Ale gagai van naləboian sinamit ke nəvanuan tovoi o tosa savi nabunusian silat navile a pan am. A m̄o namtohusur navide enan. Namtunau ke aKristo tovi vanuan tin ŋai sum̄an gidato. Be gagai namtsənau səmaienan am. ¹⁷ Imaienan, avan ideh tovi seKristo, egəm vi vanuan veveu aGot togole. Nəmauran ta m̄o eb̄uer, avan enan egəm veveu! ¹⁸ Ale aGot māu igol natgalen p̄isi. A m̄o datukad nəsəsaan mai aGot, be len aKristo, aGot igol datukad navoivoian maii. Ale evi aGot boh tolav nauman mai ginamito, hən

* 5:2: Rom 8.23 * 5:10: Rom 14.10

namtþeliv alat lotokad nəsasaan maii, gəm həni, hən ləbikad navoivoian maii. ¹⁹ Ale len aKристо, aGot eliv nəvanuan navile a pan gəm həni, hən asike nəsaan salit ðevi nəkabut salit am hən ləbipanis sile, be hən ləbikad navoivoian maii. Ale eriŋ napisulan enan len navəlanamito hən namtbikel uri.

²⁰ Imagenan, namtusor len nahəsan aKристо. Ehum, len ginamito, aGot tosor mai gamito. Len nahəsan aKристо, namtous gamit hən mətþegəm hən aGot. Mitikad navoivoian maii m̄au! ²¹ AKристо səkad nəsaan ideh. Avil aGot eriŋ nəsaan sadit p̄isi lan hən b̄ipanis sadito. AKристо egəm vi nəsaan, hən ke, len gai, datþegəm vi nanoran siGot.

6

¹ Ginamit namttoum mai aGot, namtous idaŋ ke, navoian aGot toviol kəmas həni mai gamito, satipat kəmas. ² Husur len natosian san aGot ike,

“Len namityal tonor həni,
nosəsəloŋ hən gaiug.

Ale len nəboŋ hən nəb̄ilav kuv gaiug dan nəsaan sam̄,
novi tarhət sam̄.”*

Mətesəloŋ! Gagai evi namityal tonor. Daməŋai evi nəboŋ hən aGot b̄ilav kuv nəvanuan dan nəsaan salito.

³ Len nəmauran sinamito, namtsagol natideh hən avan ideh b̄ipes haþet lan, teh dan nadəlomian san. Nəmauran sinamit imaienan hən avan ideh asike b̄isor m̄ədas na-kel-uri-an tovoi sil ginamit namttokel uri. ⁴ Be len natit p̄isi namttogole, nəvanuan loləboi ləberisi ke, namttovi vanuan nauman siGot. Imasil len nəmauran sinamito. Namtudaŋ þur na-ləŋon-isa-vəsa-an nəboŋ nəvanuan lotom̄ədas ginamito. Namtudaŋ þur natit gail lotogol na-ləŋon-isa-an, mai namtudaŋ þur nəmauran todaŋ. ⁵ Nəvanuan gail luvas habat hən ginamito, loriŋ ginamit len naim bəbaŋis, loluṽoh hən ləb̄em̄ədas bun ginamito. Namttoum idaŋ habat, namtsəpat savoi, nəmal ihat ginamito.*

⁶ Len natgalenan imasil ke, namttovi vanuan nauman siGot. Nəlonamit imasil bathut nəmauran sinamit iveveu. Namtukad na-ləboi-səhoti-an hən nakitinan, namtutoh m̄ədaυ naut kəmas nəmauran todaŋ. Namtugol navoian hən namtþevi tarhət sinəvanuan gail, nəlonamit epul hən aNunun aGot, namtoləmas bun nəvanuan gail len nakitinan. ⁷ Namtukel ur nakitinan len nədaŋan siGot. Nanoran namttokade len nəhon aGot ehum nabu nəb̄alan len navəlanamit nəmatu hən namtb̄ib̄al həni, mai nasilt* len navəlanamit nəmair hən namtþesusuah lan. ⁸ Nəvanuan galevis loputsan nahəsanamito, galevis am lunau ke namttovi ut kəmas ŋai. Nəvanuan galevis lusor sal suh ginamito, galevis am lusor m̄ədas nahəsanamito. Namtokitin be luke namttovi vanuan gəgəras. ⁹ Naut kəmas lotoləboi ginamito, lokəta səhor ginamit hum lototətan hən ginamito. Akis nəmatan sinamit ipat pəpadaŋ, be məteris, namtumaυ sal! Lobilas habat hən ginamito be ləsgol namtsəmat sal. ¹⁰ Namtulolosa be namtukemkem tabtab. Namtovi m̄əsal, be namtugol nəvanuan isoþur lopul hən natit topat vi sutuai. Ehum namtsəkad natideh, be ginamit m̄au namtukad natit p̄isi!

¹¹ Gamit a Korint, namtosəman nakitinan len gamito tia. Namtoləmas masuṽ hən gamito len nəlonamit kavkav. ¹² Namtoviol habat hən na-ləmas-buni-an sinamit mai gamito, be gamit mətoviol kinit na-ləmas-buni-an samit mai ginamito. ¹³ Gagai nusor mai gamit hum məttoivi anatugw gail. Mitivar

* **6:2:** Isa 49.8 * **6:5:** Uman 16.23 * **6:7:** Nasilt evi nahudhut nətarhai o nametəlai toþosþos gototəgau len navəlam̄ nəmair hən gəb̄esusuah lan len nab̄iltib̄alan. Asike gəb̄esusuah lan, naenemi gail dereh lisar bun gaiug o dereh lita bun gaiug.

na-ləmas-buni-an sinamito. Məteləmas bun ginamit sumān namttoləmas bun gamito.

Samtibon mai alat ləsəkad nadəlomian

¹⁴ Samtibon mai alat ləsəkad nadəlomian sumān məttopitpitoŵ mai galito. Samteudud mai galito. Naten sanor. Husur nanoran edədas bībon mai nəsaan boŋ ideh, mai namīal edədas bīkad naβonan mai nəmargobut. ¹⁵ Mətunau ke aKristo mai aSetan† arosua len natideh a? Aoa! Ale nəvanuan nadəlomian mai nəvanuan səkad nadəlomian aroləboi arβesua mabe? Arodədəsi! ¹⁶ Ale naim siGot, sanor hən nəvanuan bīlotu hən nəlablab gail lohoim. Be gidat māu datovi im siGot nəkadun nəmauran.* Ehum aGot tokele ke, “Dereh nitoh len galito.

Dereh niyar mai galito.

Ginau dereh nevi Got salito,

ale levi nəvanuan sagw gail.”*

¹⁷ Imaienan, Nasuβ aGot ikele am ke,

“Mətepəpehw dan galito. Mititoh a tut dan galito.

Samtibar natideh toβiŋβiŋal len nabunusian sagw.

Mətbīgol bīmagenan,

dereh nehəhaŵur hən mətbītoh mai ginau.*

¹⁸ Beti ginau dereh nevi atəmamito,

ale gamit mətevi anatugw gail mai anatvavigw gail.”

Nasuβ aBiltidaŋan ekəmaienan.*

7

¹ Bathudud nadəlomian notoləmas bun gamit pisi, husur ke dattokad na-kel-gati-an galenan, datimasdakuv natit pisi toβiŋβiŋal dan nibedat mai nanunudato hən datβiveveu buni. Len namətahwan len nəyalalan siGot, datimashusur aGot len nəlodat kavkav hən naβoruan san bīkavkav len gidato.

Nahəhaŵuran siPol

² Sa-nələmit temətahun ginamito, be məteləmas bun ginamito. Namtsagol səsa hən avan ideh, namtsamədas avan ideh, namtsagəras avan ideh hən namtbīkad nəsa tovi esan. ³ Ginau nəsakəmaienan hum notoke mitipanis. Hum notokele a mō, na-ləmas-bun-gamito-an sinamito etibau masuŵ. Naut kəmas namtbīkad nəmauran o namtbīmat, namtoləmas bun gamito vəsa.

⁴ Nukad na-il-βuri-an hən nəβesəman nakitinan len gamito, ale noŵiv masuŵ len gamito. Naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an pisi namttokade, mətugol noləŋon ivoi habat am len nəlogw van van, nəlogw epul səsəhov hən nakemkeman.

⁵ Nəboŋ namttobar naprovens Masetonia, namtsəkad nəŋavŋavan ideh. Len naŵide pisi nəvanuan lugol namtoləŋon isa vəsa. Naŵitvituhan gail ludar vis ginamito, mai namətahwan len nəlonamit igol nəlonamit etuhatuŵ.* ⁶ Be aGot, togol alat lotoləŋon tosa lotoləŋon tovoi am len nəlolito, gai igol namtoləŋon ivoi am len nəlonamito, husur aTitus togəmai. ⁷ Namtohəhaŵur hən nagəmaian san, be savi enan ŋai, namtohəhaŵur masuŵ am nəboŋ tokel uri ke gamit məttogol toləŋon tovoi am len nəlon. Ikele ke məttoləŋon masuŵ hən mətbēris ginau, hən mətbīkad navoivoian mai ginau, ikel ur nə-taŋ-lolosa-an samito

† **6:15:** Len naut egai nasoruan ta Kris ike aPeliar. Ale nəvanuan lokis aSetan hən aPeliar mai aPelial.

* **6:16:** 1Kor 3.16 * **6:16:** Lev 26.12; Eze 37.27 * **6:17:** Isa 52.11 * **6:18:** 2Sam 7.14; Isa 43.6

* **7:5:** 2Kor 2.13

van hən ginau, mai ikel ke məttołəŋon masuŵ hən mət̃bevi tarhət sagw len nauman sagw. Nəboŋ tokəmaienan, nukemkem habat am.

⁸ Naut kəmas nalobulat napisulan sagw ta m̃o togol məttołəŋon tosa, nəsalolosa hən nototosi van hən gamito. A m̃o nulolosa, husur notoləboi ke totunus gamito len namityal tokəkereh. ⁹ Be gagai nohəhaŵur. Nəsa həhaŵur husur nalobulat totunus gamito, be husur natunusian igol məttopair dan naŵide samito. Natunusian samito igol məttołolosa hum aGot tołəŋoni, hən asike natideh namttogole bəmədas gamito. ¹⁰ Husur nalolosaan togəm len aGot iŵan hən nəpairan dan nəsaan; beti aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidat mai nəpanismen tonor həni. Sa-nələdat tisa husur nalolosaan tomaienən. Be nalolosaan togəm len nəvanuan navile a pan ŋai, iŵan hən nəmatan. ¹¹ Nalolosaan enan samit togəm len aGot, iŵan masuŵ. Mitinau naŵite len gamito. Məttołəŋon masuŵ hən mət̃bigol nəsa tonor. Məttołəŋon masuŵ hən asike mət̃bikad natideh hən b̃igol nahurumit b̃isa. Nələmit epəŋas gamit gabag bathut nəsaan totoŵ len gamito. Mətomətahw len nəyalyalan siGot, məttołəŋon masuŵ hən mət̃beris ginau, hən mət̃bikad navoivoian mai ginau tətəs. Məttołəŋon masuŵ hən mət̃bevi tarhət sagw len nauman sagw. Mətoutaut hən mət̃bipansəm avan ideh togol tosa, hən b̃ehusur naŵide toŵoi. Mətugol natit p̃isi hən tomasil ke məttołəŋon tonor len naten toŵisi.

¹² Imaienan, naut kəmas nototos nalobulat napisulan enan, nəsatosi m̃os atenan togol tosa, nəsatosi m̃os nəvanuan aten togol tosa həni. Nutosi hən ke, len nəhon aGot, nəb̃igol p̃ar p̃ar hən gamit ke, məttołəŋon masuŵ hən mət̃bevi tarhət sagw len nauman sagw.* ¹³ Imagenan namtołəŋon iŵoi habat am len nəlonamito. Be savi enan ŋai. Namto həhaŵur masuŵ len nakemkeman seTitus, husur gamit p̃isi mətugol nənauan san satuhatuh am, mətugol nəlon evi pan, ikad natəm̃at.

¹⁴ Nəboŋ notosor mai aTitus a m̃o husur gamito, nusor sal suh gamito, ale isabi ke notokitin, gol nahurugw səsa len gamito. Be hum natit p̃isi namttokel mai gamit tia tokitin, len naŵide tomaienən, na-sor-sal-suh-gamitan namtukel mai aTitus egəm vi kitinan. ¹⁵ Inau təlmam hən natohan san mai gamito. Mətugol husur nəsa tokel buni mai gamito. Ale naut kəmas mətomətahw lan, ninemit epil, mətəhəhaŵur hən totoh mai gamito. Nəboŋ tonau təlmam hən natgalenan, eləmas masuŵ am hən gamito.

¹⁶ Husur natgalenan, gagai nukemkem masuŵ. Nələboi buni ke, dereh mitigol nəsa tonor.

8

Məteŵurŵur na-bubulah-vat-an samito

¹ Bathudud nadələmian, namtuke mətələboi naŵit navoian, aGot toŵiol kəmas həni mai alat siYesu gegai, len naprovens Masetonia. ² Naut kəmas na-ləŋon-isa-ŵəsa-an togol kiteŵ nadələmian salito, nakemkeman epul sə səhəŵ len galito. Naut kəmas lotopar tite, len nakemkeman salito, loŵiol habat. ³ Nukel nakitinan, nəsa lotələboi ləbeŵiol həni, loŵiol habat am səhori. Be avan ideh sətaltal hən galito. Lugole len naləŋonian salit səb̃olit ŋai. ⁴ Lous taltal hən ginamito hən namt̃bidam̃ hən ləb̃ikatəp̃ol hən na-bubulah-vat-an m̃os alat siGot len naut a Jerusalem.* ⁵ Nəsa ginamit namttotonau ke lotələboi ləb̃igole, lugol habat həni am səhori. Galit m̃au, loŵiol metəkav hən galit səb̃olito mai aGot, ale len naləŋonian siGot, lorin galit len navələnamito. ⁶ Ale

* **7:12:** 2Kor 2.5 * **8:4:** Hən naves 1-4, ris Rom 15.26; Uman 11.27-29

husur aTitus totuḅat vi tarhæt samit a Korint hæn mætḅebubulah vat m̄os alat a Jutea, namtukel maii ke, tetəlmam van hæn gamito hæn ḅevi tarhæt samito, hæn mætḅigol nauman enan togəm len navoian samito, ḅinoŋ. ⁷ Gamit mətəpul səsəhov hæn natit p̄isi tia. Mətəpul hæn nadəlomian, nasoruan, naləboian, naləŋonian hæn mætḅigol nəsa tonor, mai na-ləmas-buni-an len gamito togəm len ginamito. Husur mətəpul hæn natgalen maienan, samteviol kinit be mətəviol habat.

⁸ Nəsakel natenan hum nakelean todaŋ. Be nuke neləboi nakitinan husur na-ləmas-buni-an samito. Imaienan nonənoṽ h̄əni mai na-ləmas-buni-an silat siYesu len naut tiltile lotoləŋon masuṽ hæn ləḅigol na-vi-tarhəte-an. ⁹ Husur mətələboi navoian aMasta sidato, aYesu Kristo toviol kəmas h̄əni. Naut kəmas topul hæn natite, gamit māu, aYesu egəm vi məsəl m̄os gamito, hæn ke, len nəpar-tite-an san, mətḅepul hæn nəmauran kitin.*

¹⁰ Imaienan, nabunusian sagw imaiegai ke: Nəsa mətətotuḅat h̄əni, ivoi ke mitigol tinoŋ. Len nasihau tovan tia, gamit mətətuḅat bubulah vat m̄os alat a Jutea, ale mətəhəhəṽur hæn mətḅigole. ¹¹ Gagai ivoi ke mitigol tihav. Image-nan, hum mətətoləŋon masuṽ hæn mətətotuḅat h̄əni, ivoi ke mətələŋon masuṽ hæn mətḅevurvuri. Ale mətəviol len nəsa mətətokade. ¹² Husur, mətḅeləŋon masuṽ hæn mətḅeviol, aGot ehəhəṽur hæn naviolan samito. Husur aGot saus nəsa datsəkade, eus gidat hæn datḅeviol len nəsa dattokade.

¹³ Nəsakel natenan hæn nəmauran samit ḅidaŋ o hæn mətḅem̄idol, ale nəmauran sinəvanuan tile gail ḅimalum̄lum̄. Ao noləŋon ke tikad naḅitḅitoṽan. ¹⁴ Gagai nəsa mətətopul h̄əni eləboi ḅevi tarhæt silatenan lotom̄idol. Ale nəboŋ mətḅem̄idol be ləḅepul hæn natite, dereh leləboi ləḅevi tarhæt samito. Ale ḅimaienan, ikad naḅitḅitoṽan. ¹⁵ Hum natosian siGot toke, “Nəvanuan topisan nəmanna tosoḅur, nəhanian han səmasuṽ.

Ale nəvanuan topisan nəmanna sasəḅur, nəhanian han sam̄idol.”*

APol esəvat aTitus vi Korint tətəs

¹⁶ Nosipa vi təban aGot tolav mai aTitus naləŋonian toḅitoṽ hæn naləŋonian notokade—naləŋonian hæn ḅevi tarhæt samito, ¹⁷ husur aTitus ehəhəṽur hæn todaṽ hæn ḅigol nəsa namttokel maii. Ale husur toləŋon masuṽ hæn ḅevi tarhæt samito, len naləŋonian san gabag, eriŋ naut egai, ivan hæn gamito. ¹⁸ Ale namtosəvat avan sual am mai aTitus. Gai awawa len nadəlomian, ale alat siYesu len naut p̄isi lusor sal suhi hæn nauman san m̄os na-kel-uri-an tovoi. ¹⁹ Savi enan ŋai. Alat siYesu len naut galenan lutabtabuh lan hæn ḅiyar mai ginamito, hæn namtḅipat naviolan vi Jerusalem. Naviolan enan ipat len navəlanamito hæn namtḅekətkəta təban, hæn nəvanuan gail ləḅisal suh nəyalyalan siGot, ale hæn ḅimasil ke, namttoləŋon masuṽ hæn namtḅevi tarhæt salito.

²⁰ Namtomətahun avan ideh ḅisor ḅisa hæn ginamito sil na-kətkəta-təban-an hæn nabiltiviolan enan topat len navəlanamito. ²¹ Husur namtuke namtigol nəsa tonor səlani, savi len nəhon aGot ŋai, be len nəhon nəvanuan gail am.*

²² Ale namtosəvat avan sual am hæn ḅitah mai gəlaru. Atenan evi awawa nadəlomian sinamito. Len naṽide isoḅur namtəbunusi ke tovoi. Namtusaḅ vəha-səsoḅur h̄əni ke toləŋon masuṽ hæn ḅigol nəsa tonor. Ale gagai eləŋon masuṽ hæn ḅevi tarhæt samito, husur səkad nə-lon-uri-an ideh len gamito. ²³ Bikad nausian ideh husur aTitus, nekəmaiegai ke: iḅon mai ginau, namroum ḅonḅon hæn namrḅevi tarhæt samito. Ale awawa nadəlomian eru enan

* **8:9:** Mat 8.20; Flp 2.6-8 * **8:15:** Exo 16.18 * **8:21:** Pro 3.4; Rom 12.17

sinamito, gəlar boh, arovi ahai pispisul silat siYesu len naut tiltile gail. Len gəlaru, nahəsan aKristo iyalyal am. ²⁴ Imagenan, nuke mitigol na-ləmas-buni-an samito van hən galito timasil hən galito, hən alat siYesu len naut pisi ləbələboi səhoti ke, nəboŋ namttosor sal suh gamito, namtokitin.

9

Naviolan mōs alat a Jutea

¹ Nalobulat napisulan egai nototosi husur naviolan mōs alat siGot a Jutea, asike nətatosi van hən gamit, tavoi ŋai,* ² husur noləboii ke məttołəŋon masuŵ hən mətbevi tarhət salito. Ale nusor sal suh naləŋonian samito mai alat aMasetonia. Nuke, “Alat a Akaia loutaut hən ləbēviol len nasihau tovan tia.” Ale na-ləŋon-masuŵ-həni-an samito hən na-vi-tarhəte-an eḅur nəlolito, gol isoḅur len galit lotuḅat viol. ³ Ale alatmiŵan len nadəlomian totor enan, nosəvat alatenan van hən gamito, hən ləbēvi tarhət samito, hən naviolan samit beutaut. Ale nomətahun na-sor-sal-suhi-an sagw husur gamito bevi libliboŋan. Be nuke mətəutaut hum notokele tia ke məttoimaienan. ⁴ Husur, gamit asike mətbigole, ale nəboŋ nəbēgəmai, nəvanuan galevis ta Masetonia ləbitah mai ginau, ale ləbisəḅ na-utaut-həni-an samit beḅuer, nahurunamito dereh tisa husur namttoriŋ nəlonamit len gamito, be mətəutaut. Ale gamit am, nahurumito dereh tisa.

⁵ Imagenan, nunau ke nimassəvat awawa lototor enan van hən gamito a tahw hən nəbēgəmai, hən ləbigol naviolan məttokele gati beutaut. Noləŋon ke naviolan enan, egəm len nahəhaḅuran, sagəm len nə-təbulol-bulosi-an.

⁶ Mitinau gat nategai ke: nəvanuan tomabul kinit namisurhute, len nəmatuan dereh tikad kinit nəhanian. Nəvanuan tomabul tosoḅur, len nəmatuan dereh tiban hanian. ⁷ Gamit pisi mətəviol hən nəsa gamit ŵisusua məttoḅaḅ hən tia len nəlomito. Samteviol len namətahusian o len nə-taltal-həni-an ke mitimasgole. Husur aGot eləmas bun nəvanuan tohəhaḅur hən beviol. ⁸ Ale aGot eləboi beviol habat mai gamito, hən mətbeḅur səsəhov, hən asike mətbeḅmidol hən natideh boŋ ideh. Ale len nəsa məttopul hən, məttołəboi mətbevi tarhət sinəvanuan tile gail. ⁹ Hum natosian siGot toke, “Len nahəhaḅuran san, akis eviol hən natit isoḅur mai naməsəl gail.

Nanoran san ipat vi sutuai.”*

¹⁰ Evi aGot boh tolav namisurhuwit gail mai nəvanuan tobubulani, hən beḅəm vi bəta hən nəvanuan bihani. Len naḅide tomaienan, aGot dereh tilav namisurhut gail biḅoḅur am hən mətbevi tarhət sinəvanuan hən. Ale dereh titov hən biḅan masuŵ hən naḅit nanoran len gamito.* ¹¹ AGot dereh tigol mətəḅur səsəhov hən natit pisi tovoi, hən mətbeviol habat akis. Ale nəboŋ namtbiḅav naviolan samito mai alat lotomidol, dereh lesipa vi təban aGot. ¹² Husur naviolan samit hən na-vi-tarhəte-an dereh tikad naḅit teru. Alat siGot a Jerusalem lotomidol, asike lomidol am, ale len nahəhaḅuran, dereh lesipa vəha-səḅsoḅur vi təban aGot.

¹³ Len naḅit na-vi-tarhəte-an eru enan, dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut məttoḅol nəsa tokele, ale len nəhon nəvanuan gail məttokele ke na-kel-uri-an tovoi husur aKristo ekitin. Ale dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut məttoviol masuŵ hən nəvat mai galito mai nəvanuan pisi. ¹⁴ Ale len na-ləmas-bun-gamito-an salito, dereh lisor tuŵ mōs gamito, husur nabiltivoian aGot

* 9:1: 2Kor 8.1-7 * 9:9: Psa 112.9 * 9:10: Isa 55.10

toviol kəmas həni mai gamito. ¹⁵ Datesipa vi təban aGot hən naviolan san dattodədas datbikel vəsvəsaii.

10

Nədaŋan siPol hən na-il-a-mo-an

¹ Ginau m̄au, aPol, nous gamit hən natsua. Hum ma məttoke nəboŋ nototoh mai gamito nəlogw emədau, nəsavi natideh, be nəboŋ nototoh a tut naŋide sagw idaŋ van hən gamito, nitos nalobulat todaŋ van hən gamito. Be len aKriŋto, nəlon tomədau, togol tomədau hən nəvanuan gail, ² nous gamit ke, mitigol naŋide samit tinor, hən asike naŋide sagw biđan van hən gamit galevis lotonau ke, namttohusur naŋide silat navile eg a pan. ³ Husur, naut kəmas namttotoh len navile a pan, len nabiltibalan namttoḅal lan, namtsəbal sum̄an alat navile a pan. ⁴ Ao, natit nəbalan namttoḅal hən gail lukad nədaŋan siGot, hən ləb̄itohtoh naut ideh aSetan toum həni len nəmauran sinəvanuan topat kəkol həni dan aGot. Namtoḅiḅitas nagəgərasan lotosor tas nakitinan len na-sor-levlev-an ideh. ⁵ Ale nə-patpat-nəvanuan-an ideh məhat toil gol nəvanuan dan aGot, hən asike ləbeləboii, namtoḅiḅitasi. Nənavuan ḅisi, namtubaŋis gat gail hən ləbigol nəsa aKriŋto tokele. ⁶ Ale nəboŋ mətbigol kavkav hən naləŋonian seKriŋto, dereh namteutaut hən namtbipansəm nəvanuan ḅisi lotomətahun ləbigol husuri.

⁷ Gamit mətoris nəsa topat vivile ŋai! Be mitinau nategai ke: Avan ideh biŋau ləboii ke tovi seKriŋto, tinau len gai gabag tətəs am ke, ginamit am namtovi seKriŋto sum̄an gai. ⁸ Hum ma məttonau suluvi ke, notosor sal suh habat hən na-il-a-mo-an Nasuḅ toriŋi len navəlanamito. Be eriŋi len navəlanamito hən namtbigol mətbiđan am len nəmauran samito, savi hən namtbemədas nadəlomian samito. Imagenan nahurunamito səsa lan. ⁹ Nomətahun mətbiŋau ke, notoləŋon ke, mətbemətahw len nalobulat napisulan nototos gail. ¹⁰ Husur gamit galevis luke, “Len nalobulat napisulan san gail nasoruan siPol eməlas, idaŋ, be nəboŋ totoh mai gidato, gai sədaŋ, ale nasoruan san savi natideh.” ¹¹ Nəvanuan lotomaienan limasnau səhoti ke, nəsa namttokele len nalobulat napisulan gail nəboŋ namttotoh a tut, eḅitoḅ hən nəsa namtbigole nəboŋ namtbegəmai.

¹² Namtomətahun namtbepitoḅ hum nəvanuan galevis lotosor sal suh galit səbolito. Namtomətahun namtbənənoḅ hən ginamit mai galito. Nəboŋ lotonənoḅ hən galit mai galit gabag ŋai, hum lotovi natesua tonor hən ləbeləboi səhot galit gabag lan, lumelmel. ¹³ Be ginamit, namtsasor sal suh ginamito səhor nakitinan. Ao, dereh namtisor sal suh ginamit len nauman aGot toriŋi len navəlanamito ŋai. AGot eriŋ navilah hən nauman enan, nauman enan sinamito, etibau van vəbar gamito. ¹⁴ Len na-sor-sal-suhi-an sinamito, namtsasəhor navilah hən nauman aGot toriŋi. Husur naut samito ipat len navilah enan, ale namtogəm bar gamit a Korint metəkav hən namttokel nakel-uri-an tovoi husur aKriŋto. ¹⁵ Ale namtsasor sal suh nauman avan tile am togole hən namtbipatpat ginamit məhat lan. Avil namtuvatvat viri ke, nadəlomian samit dereh tetibtibau am hən namtbigol nauman betibau habat am len gamito.* ¹⁶ Bimagenan, dereh namteləboi namtbikel ur nakel-uri-an tovoi len naut gail lotopat a tut dan gamito. Husur namtomətahun namtbisor sal suh nauman namttogole len naut nəvanuan tile am toumum lan tia.

* **10:15:** Hən naves 13-15, ris Rom 15.17-21

¹⁷ Be hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke ħisor sal suh natideh, tisor patpat Nasuĥ aGot mēhat.”* ¹⁸ Husur nēvanuan tosor sal suh gai, aGot sahēhaṽur hēni. Be nēvanuan aGot tosor sal suhi, aGot ehēhaṽur hēn avan enan.

11

APol mai ahai pispisul gāgēras gail

¹ Nolēṅon ke mitidaṁ hēn nēĥisor sal suh kēkerek hēn ginau bai. Hum ma mēttonau ke notomelmel, be nous gamit hēn mētbesēsēloṅ husur ginau. ² Nulekol hēn gamito len nalekolan siGot. Gamit mētosuṁan navensus toveveu, ale nukel gati ke tilah mai nauluṁan tosua ṅai, aKristo. ³ Be nomētahw ke mētosuṁan aIv, nēmat togēras len naṽide hēn na-sor-hehe-an. Ginau nomētahw ke, hum ma avan ideh ħegēras gamit, hēn ħemēdas nēnauan samito, liv gamit dan aKristo, hēn asike mētĥidaṅ lan am len nēlomit toveveu.* ⁴ Husur mētōhēhaṽur hēn mēttdaṁ hēn avan ideh togēm hēn gamito, naut kēmas tokel ur aYesu totile dan aYesu egaii namttokel uri, naut kēmas mēttdokad nanunun nagēgērasan ideh totile dan aNunun aGot mēttdokade aṁo, naut kēmas mēttdōlom na-kel-uri-an ideh tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi mēttdokad nadēlomian lan aṁo.

⁵ Be alat mēttonau suluṽi ke lotovi “ĥiltihai pispisul gail,” len nabunusian sagw, lēsēyalyal sēhor ginau len natideh. ⁶ Hum ma nēsēkad namitisau hēn nasoran, be nukad na-lēboi-buni-an. Len naṽide pisi namtugol natenan imasil buni hēn gamito.

⁷ Nēboṅ notokel ur na-kel-uri-an siGot mai gamito, nēsaus nēvat o natideh am hēn gamito. Nugol nēlogw emēdau hēn nēĥeputsan gamito. Nēboṅ notogol tomaiēnan, mētunau ke notogol nēsāan a? ⁸ Noum kēmas ṁōs gamito, be alat siYesu len naut tiltile gail am lobubulah vat ṁōs ginau. Ehum notovēnvēnah dan galito hēn nēĥēvi tarhēt samito. ⁹ Nēboṅ nototoh mai gamito, nēboṅ notomīdol, nēsaus natideh ben gamit ideh. Husur nēbathudud nadēlomian lotogēm len naut a Masetonia, loviol pīs nēsa notomīdol hēni. Nomētahun na-kētkēta-tēban-gināu-an tovi nauman ideh todaṅ len gamito. Nēsaus natideh ben gamito, ale asike nigole boṅ ideh.* ¹⁰ Len nakitinan seKristo topat len ginau, sēkad avan ideh len naprovens Akaia ĥigol na-sor-sal-suhi-an egai sagw ĥinoṅ. ¹¹ Mētunau ke notokēmaiēnan husur nēsālēmas bun gamito a? Aoa! AGot elēboii ke, notolēmas masuṽ hēn gamito!

¹² Naṽide enan notohushusuri, dereh nehusur tabtab hēni, hēn ke, alat lotonau ke lotovi ĥiltihai pispisul seKristo, asike lēbikad naṽisal ideh hēn lēĥisor sal suh galito hum lotopitoṽ hēn ginamito len natideh. ¹³ Nēvanuan lotomaiēnan lovi hai pispisul gāgēras. Len nauman salit lolibliboṅ, ale len naṽide salito, logēgēras ke lotovi hai pispisul seKristo, be lēsēmaiēnan.* ¹⁴ Nēsasēhoṽut len naṽide enan! Husur aSetan ṁāu egēgēras ke tovi aṅel hēn naṁial. ¹⁵ Imaiēnan, sadatesēhoṽut len nēvanuan nauman san gail lotogēgēras ke lotovi vanuan nauman hēn nanoran. Len nēboṅ namēkot dereh lipanis sil nēsa lotogole.

Na-lēṅon-isa-an siPol ṁōs aKristo

¹⁶ Nukel tas nategai am ke, samtinau ke notomelmel. Be mētĥinau ke notomaiēnan, mētēsēsēloṅ husur ginau bai, hum notomelmel, hēn nēĥisor sal suh ginau. ¹⁷ Len na-sor-sal-suhi-an egai sagw, nēsakel nēsa Nasuĥ tolēṅoni,

* **10:17:** Jer 9.24; 1Kor 1.31 * **11:3:** Gen 3.1-5, 13 * **11:9:** Flp 4.15-18 * **11:13:** Mat 7.15; 2Pit 2.1; KelV 2.2

be nusor surman nahoʻon. ¹⁸ Ale husur ke nəvanuan gail lotosor patpat galit məhat len navide silat navile a pan, ginau am dereh nimaienan. ¹⁹ Gamit mətunau ke mətukad nəkadumito, be mətohəhavur sal hən məttosəsəlonj husur nahoʻon gail! ²⁰ Husur avan ideh bigol gai beil a mo hən gamito hum məttovi slev san, mətudañ həni! Avan ideh begəras gamito hən bihan pis nəvat samito, biapatpat gai məhat hum məttovi ut kəmas, o biʻos nətarhomito, gamit mau mətudañ həni! ²¹ Mətunau ke nahurugw timassa husur namtsədañ sənav hən namttohusur navide en salito a? Ao!

Nusor hum notomelmel, be natideh galit ləbikad na-il-ḅuri-an hən ləbisal suh galit həni, ginau am nukad na-il-ḅuri-an hən nəbisal suh ginau həni. ²² Galit lovi Ipru a? Ginau am novi Ipru. Galit lovi seIsrael a? Ginau am novi seIsrael. Galit lovi pasusan siApraham a? Ginau am novi pasusan siApraham.* ²³ Lovi vanuan na-vi-tarhəte-an seKristo a? Nusor hum notovinvinu be noum vi tarhət san habat am səhor galito. Noum idañ habat səhor galito, nutoh len naim bəbañis vəha-səbur səhor galito, nosəsəlonj hən nabus hən nabibilas-masuʻ-an səhor galito, ale nəmatan ipat pəpadañ hən ginau vəha-səbur səhor galito. ²⁴ NaJu gail lobilas habat hən ginau vəha-39 len nəmariboñ sua. Len nəyaran sagw gail lugol nabilasian enan vəha-rim.* ²⁵ Vəha-tor alat a Rom luʻas habat hən ginau hən nəhai gail. Len nəboñ sua lotubun ginau. Vəha-tor nəlanis notosah lan imaḅurbur. Len nalenmariug esua mai nalennəyal esua nusal len naliliʻol mermer len tas.* ²⁶ Nugol nəyaran isəbur, ale nəmatan ipat pəpadañ akis. Ikad nawisel gail lotolev. Ikad nəvanuan vənvənah lotohəhavur hən ləbigol nasənah. NaJu gail luke nimat, alat ləsavu Ju luke nimat. Pəpadañ hən notomat len nabiltivile, len naut masmas toḅəbesw, len tas mai len natohan sagw mai nəvanuan lotogəras ke lotokad nadəlomian.* ²⁷ Noum idañ moʻs Nasub, noum habat len nədañan sagw pisi, nə səpat savoi vəha-səbəsəbur. Nupar hanian, numaduh habat, nəmal ihat ginau vəha-səbur. Naut esusus habat hən ginau, nomidol hən nahurabat. ²⁸ Naut kəmas natideh gail am, akis nunau tuhatuh hən alat siYesu len naut tiltile gail. Nunau səbuer hən nəpisañ hən nəbekətkəta təban galito. ²⁹ Nəmauran salit ideh asike biḅañ, ginau am nə sədañ. Nəvanuan beliv galit ideh hən bipes həbet, teh len nəsaan, ginau nəlogw ipaḅpaḅ.

³⁰ Nomətahun nəbisor patpat ginau məhat, be nəbimassor sal suh ginau, dereh nisor sal suh natgalenan togol tomasil ke nə sədañ. ³¹ Nokitin, nəsaliboñ. AGot, aTəman Nasub aYesu Kristo, nə-sal-suhi-an tevi təban vi sutuai sutuai. Gai eləboii ke notokitin. ³² A mo, nəboñ nototoh len naut a Tamaskus, nəgavna, aAretas tovi Kiñ totabtabuh lan, ikel mai nasoltia san gail ke lekətkəta kəkol hən nabiltivile enan hən ləbitah gat ginau. ³³ Be len nəhad, nəvanuan galevis loriñ ginau vi pan, tur len natuhbopita topat len nabiltiholəvat hən nabiltivile. Na nugam yav dan navəlan nəgavna enan.*

12

Nəboñ aPol sədañ, len aKristo, idañ

¹ Naut kəmas na-sor-patpat-ginau-məhat-an savi tarhət sagw, nimassor sal suh ginau. Nuke nisor husur na-kəta-risi-an lotogəm len Nasub mai na-kel-vəhoti-an san gail. ² Nələboi naulumən sua seKristo.* Len nasihau tovi 14

* **11:22:** Flp 3.5 * **11:24:** Deu 25.3 * **11:25:** Uman 16.22, 14.19 * **11:26:** Uman 9.23, 14.5
* **11:33:** Hən naves 32-33, ris Uman 9.23-25 * **12:2:** Len naut egai aPol isor husur gai gabag.

tia, aGot isaḅul atenan vi məhat vi lan nəməv.† Nəsaləboii ke tokad niben sal o niben toḅuer, be aGot ḡai eləboi natenan. ³ Evoi, aGot ḡai eləboii ke totoḡ len niben o tovivile dan niben. Be noləboii ke, ⁴ aGot isaḅul atenan vi məhat vi lan naut a Paratais.* Len naut ei esəsəloḡ ḡən nasoruan, nəvanuan səkad nasoruan ḡən ḡikele; nasoruan aGot sədaḡ ḡən avan ideḡ ḡikele. ⁵ Dereḡ nisor sal suḡ nəvanuan tomaianan. Be asike nusor sal suḡ ḡinau. Dereḡ nisor sal suḡ ke nəsədaḡ ḡai. ⁶ Nətake nətasor sal suḡ ḡinau, asike nətamelmel husur nətakeḡ nakitinan ḡai. Be asike nusor patpat ḡinau məhat, husur nomətəhun avan ideḡ ḡipatpat ḡinau məhat. Be nuke nabunusian sivan enan tipat ḡai len nəsa toris notogole mai nəsa tosəsəloḡ ḡən notokele.

⁷ AGot emətəhun nəḡipatpat ḡinau məhat len na-kəta-risi-an mai na-kel-vəḡoti-an galen sagw lotoyalyal. Imaianan eriḡ natesua todaḡ masuḡ len nəmauran sagw. Natenan ehum nasunit nəḡai tosar tabtab ḡən nibegw, ehum napisulan togəḡ len aSetan ḡən ḡemədas ḡinau. ⁸ Nonḡir Nasuḡ vəḡa-tor, nousi ḡən ḡilav kuvi dan ḡinau. ⁹ Be ikel mai ḡinau ke, “Asike nulav kuvi. Navoian sagw notoviol kəmas ḡəni mai ḡaiug eləboi ḡetəḡau gat ḡaiug, husur nəḡoḡ ḡəsədaḡ, nədaḡan sagw epul masuḡ len ḡaiug.” Husur tokəmaianan, noḡəḡaḡur ḡən nəḡisor sal suḡ nədaḡan sagw toḅuer, husur nəḡoḡ nəsədaḡ, nədaḡan seKristo ipat len ḡinau. ¹⁰ Husur natenan, noḡəḡaḡur ḡən nəsədaḡ; nəḡoḡ nəvanuan lotosəvar ḡinau, noḡəḡaḡur; noḡəḡaḡur ḡən natit lotogol notoləḡon tosa; nəḡoḡ nəvanuan lotomədas tabtab ḡən ḡinau, noḡəḡaḡur; nəḡoḡ nototoḡ len nəmauran todaḡ, noḡəḡaḡur. Noḡəḡaḡur ḡən natgalen ḡisi ḡos aKristo, husur nəḡoḡ nəsədaḡ, len aKristo, nudaḡ.

APol inau masuḡ ḡən alat a Korint

¹¹ Nusor maianan hum aḡoḡon, be ḡamit ḡəu mətugol notomaianan. ḡamit ḡəu, inor ḡən mitisor sal suḡ ḡinau; husur naut kəmas notovi ut kəmas, alat məttonau suluḡi ke lotovi “ḡiltiḡai pispisul ḡail” ləsəyalyal səḡor ḡinau len natideḡ. ¹² Len namerikel notogol ḡail len ḡamito, imasil ke notovi ḡai pispisul kitin. Len na-toḡ-mədaḡ-an nudaḡ ḡur nəmauran sagw todaḡ, nugol namerikel ḡail lotokel kot aYesu, nugol natit mətḡomaḡmaḡ len ḡail, mai natit lotogol nədaḡan siGot tomasil. ¹³ Nəsa notogole len ḡamito epitoḡ ḡən nəsa notogole len alat siYesu len naut tiltile ḡail. Ikad natesua ḡai nəsaḡole len ḡamito. Na-kətkəta-təḡan-ḡinau-an savi nauman ideḡ todaḡ len ḡamito. Hum ma məttonau ke naten tovi nəsaan, məteruḡati dan ḡinau bai!

¹⁴ Gagai noutaut ḡən nəḡegəḡ ḡən ḡamito. Dereḡ tevi nagəḡan na-vəḡa-tor-an sagw. Ale na-kətkəta-təḡan-ḡinau-an asike evi nauman ideḡ todaḡ len ḡamito, husur nəsaləḡon natit samit ḡail, be noləḡon ḡamito. Nokəmaianan husur savi ḡən natətai ḡeum ḡən ḡekətkəta təḡan anan mai atəḡan ḡivoi, be ipat len anan mai atəḡan ḡən arḡekətkəta təḡan natətai ḡivoi.* ¹⁵ Imaianan, noḡəḡaḡur ḡən nəḡeviol ḡən ḡinau ḡabag mai natit ḡisi notokade ḡos ḡamit. ḡinau nəḡeləmas masuḡ ḡən ḡamito, ḡamit dereḡ məteləmas kinit ḡinau a? Naten sanor!

¹⁶ Be naten tipat. Na-kətkəta-təḡan-ḡinau-an savi nauman ideḡ todaḡ len ḡamito, be ḡamit galevis luke, len naḡide tosusuah, notogəras ḡamito ḡən notovənoḡ natit samit ḡail. ¹⁷ Məḡḡinau ke tomaianan, kel mai ḡinau naḡide notogəras ḡamit ḡəni! Mitikel ur avan ideḡ notosəvati van ḡən ḡamito, togəras

† **12:2:** Len nasoruan ta Kris ike nəməv na-vəḡa-tor-an, be nəvanuan namitisau galevis lunau ke namilen nəməv aGot totoḡtoḡ lan. Len nənauan salito datukad nəməv dattoləboi datḡerisi, datukad nəməv naməso ḡail lotopat lan, mai datukad nəməv aGot totoḡtoḡ lan. * **12:4:** Luk 23.43 * **12:14:** Uman 18; 2Kor 13.2

gamit hən nəbikad nəvat samito. ¹⁸ Nous aTitus idan hən bivan hən gamito, ale nosəvat awawa nadəlomian sinamit maii. Ale aTitus, egəras gamit mōs nəvat a? Ao! Husur len nəmauran sinaməru namrukad aNunun aGot tosua ŋai, ale naŋide sinaməru epitpitoŋ ŋai.*

¹⁹ Hum ma məttonau ke, namtotətas gol ginamito vəbar gagai. Ao! Nəboŋ namttosor, namtusor len nahəsan aKristo len nəhən aGot. Ale gamit namt-toləmas bun gamit pisi, natit pisi namttogole, namtugole hən mətbiđan am. ²⁰ Husur nomətahw ke nəboŋ nəbēgəmai asike nəbisəb gamit hum notoləŋoni, ale gamit am asike mətbiđan ginau hum məttoleŋoni. Nomətahw ke mətbiđan naŋitvituhan, nə-təbulol-bulosi-an, nəlol paŋpaŋ, nə-nau-gamit-səbomito-an, nasoruan tomədas nəboruan samit gabag, nə-kel-nəmadumit-an, nə-patpat-gamit-məhat-an, mai nətaŋtaŋoran. ²¹ Nomətahw ke, nəboŋ nəbēgəmai aGot dereh tigol neməmau len nəhomito. Ale nənauan sagw etuhətu ke, dereh nəlogw tisa sil gamit isobur lotogol nəsaan a mō tia, be ləsəpair dan nəbiŋbiŋalan salito, naitian tosa, mai naŋide hən naitian taŋtaŋor.

13

Nalələgauan naməkot siPol

¹ Nəboŋ nəbēgəm ris gamito, dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Hum natosian siGot toke, “Nəboŋ avan ideh bikel uri ke avan tile togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele teil paŋpaŋ len nə-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.”* ² Nəboŋ nototoh mai gamito len nagəman na-vəha-ru-an sagw, nukel nalələgauan mai gamito. Ale gagai nəsatoh ei, nutoh a tut, be nukel tətəs hən mai alat lotogol nəsaan a mō, mai gamit pisi am məttoleŋon nəsaan, ke, avan ideh togol nəsaan asike igam yav dan nəpanismen sagw. ³ Husur məttoleŋon naləboi-buni-an ke len ginau aKristo tosor, ale dereh nigol tiŋpaŋpaŋ hən gamito len nəpanismen galenan. aKristo səpar daŋan len nəsa togole van hən gamito, be nədaŋan san etibau len gamito. ⁴ Ekitin ke tokul nəboŋ lototahətah hən len nəhai balbal, be len nədaŋan siGot, gagai ikad nəmauran. Len nəbonan sinamit maii, ginamit am namtsədaŋ, be len nədaŋan siGot, namtukad nəmauran mai aKristo. Ale nəboŋ namtbēgəmai, dereh mətəris nədaŋan enan.

⁵ Mətəbunus kitev nadəlomian len gamit səbomito. Mətukad nadəlomian kitin o ebuer? Mətsənu səhoti ke aYesu Kristo totoh len gamito a? Asike bimaianan, mətsəkad nadəlomian kitin. ⁶ Be nuke mitisəb ləboi ke namttovi ahai pispisul kitin seKristo. ⁷ Ale gagai namtusor tuŋ van hən aGot ke, gamit ideh asike igol natideh tosa. Namtsasor tuŋ maienan hən nəvanuan gail ləbələboi ke namttovi hai pispisul kitin, be hən mətbiđol navoian, naut kəmas nəvanuan gail ləbēmətahun ginamito hum namtsavi hai pispisul kitin. ⁸ Husur namtsaləboi namtbigol natideh bēmədas nakitinan, avil natit pisi namttogole, namtugole mōs nakitinan. ⁹ Nəboŋ məttoleŋon, namtoleŋon, naut kəmas namtsədaŋ. Namtusor tuŋ am ke, mitimatmatu len nəmauran samito. ¹⁰ Husur enan, nutos natgalegai nəboŋ nototoh a tut dan gamito, hən asike nəbiđan taltal hən gamito nəboŋ nəbēgəmai. Husur, len nədaŋan hən nə-il-a-mō-an Nasub tolavi mai ginau, nuke nigol mitidaŋ am len nəmauran samito, nomətahun nəbēmədas nadəlomian samito.

¹¹ Bathudud nadəlomian, egai nasoruan naməkot sagw. Mətəhəhəvur. Miti-matmatu len aKristo. Mətəleŋon tivoi am len nəlomito. Mitikad nənauan tesua.

* **12:18:** 2Kor 8.6, 16, 18 * **13:1:** Deu 19.15; Mat 18.16; 1Tim 5.19; Ipru 10.28

Mitikad natəñmat len nəmauran samit gail. Beti aGot hən na-ləmas-buni-an mai natəñmat dereh titah mai gamito.

¹² Len na-ləmas-buni-an siGot len nəlomit, mətesuñ gabag hən nətarhomit gail hən mətbikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito. ¹³ Alat siGot p̄isi gegai lukel na-ke-ivoi-an mai gamito.

¹⁴ Nasub aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamit p̄isi, aGot teləmas bun gamit p̄isi, mai aNunun aGot tigol mətesua maii len nəlomit p̄isi.

Kalatia

Naloʻbulat napisulan aPol totoni van hən alat a Kalatia

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos naloʻbulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən alat siYesu len naut gail a Kalatia læberin nəlolit bidan len aYesu ηai, savi nahusurian hən nalo.

Itos naloʻbulat egai mōs ase?

Naloʻbulat egai evi napisulan aPol totoni van hən alat siYesu len naut gail a Kalatia.

APol itos naloʻbulat egai ηais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaη hən nasihau A.D. 49 nəboη totoh len naut a Antiok.

- 1) Na-ke-ivoi-an (1.1-5)
- 2) Mətosəsəloη hən naʻpusanan tosa (1.6-9)
- 3) Nədaηan hən na-il-a-mō-an siPol hum ahai pispisul sua (1.10-2.21)
- 4) Nalo mai nadəlomian (3.1-25)
- 5) Nau səhot navoian mai nəmakuvan məttokade nəboη məttogəm vi natun aGot gail (3.26-4.7)
- 6) Təgau gat nəmakuvan samito (4.8-5.1)
- 7) Mətbigol mətbikad na-tiv-dalusi-an, mətotəlmam hən mətbevi slev hən nalo tətəs (5.2-12)
- 8) Mətehusur aNunun aGot, samtehusur naʻvide tosa samit gail (5.13-6.5)
- 9) Nakelean todaη naməkot: naʻvit hən nəsə məttogole dereh tibar gamito. Gol navoian! (6.6-10)
- 10) Na-tiv-dalusi-an savi natideh, beβuer tu savi natideh (6.11-16)
- 11) Nasudəlamian (6.17-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol novi ahai pispisul sua. Savi avan ideh totabtabuh len ginau, aoa, aYesu Kristo mai aGot aTəman togol tole məhat dan nəmatan, arutabtabuh len ginau. ² Ginau aPol, mai nəbathudud nadəlomian gegai, namtutos naloʻbulat napisulan egai. Namtutosi van hən alat siYesu len navile gail a Kalatia.* ³ Namtous ke aGot aTəmadato mai Nasuβ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito ale arigol nəlomit tikad natəmat. ⁴ AKristo erin gai len nəmatan mōs bilav kuv gidat dan nəsaan sidato hən bilav kuv gidato dan nəmauran tosa silat ta daməηai. Igole husur naləηonian siGot aTəmadato. ⁵ Nə-sal-suhi-an tivan hən nəyalyalan siGot vi sutuai sutuai! Ganan.

Na-kel-uri-an tovoi esua ηai

⁶ Evi aGot tokis gamito hən mətbimaur len navoian aKristo toviol kəmas həni, wake mətupair tutut dani van hən naʻpusanan totile. Nosəhoʻvut len gamito! ⁷ Naʻpusanan enan savi na-kel-uri-an tovoi ideh. Ikad nəvanuan galevis lotogol nənauan samito etuhath, lotoləηon læbemədas na-kel-uri-an tovoi seKristo. ⁸ Be nukel mai gamit ke, avan ideh, naut kəmas ginamit o aηel togəm len nəmav, bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi namttokel mai gamit tia, aGot māu tibar həni len nəhab nəmatan! ⁹ Hum namttokele tia, nukel tasi am ke, avan ideh bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan enan məttodəlomi tia, aGot māu tibar həni len nəhab nəmatan!

* 1:2: Uman 16.6

¹⁰ Ginau nēsahisi ke nēvanuan gail ləbēhəhəvur hən ginau. Noləḡoni ḡai ke aGot bēhəhəvur hən ginau! Nətahishisi ke nēvanuan gail lətahəhəvur hən ginau, asike nətavi aslev seKrišto.

AGot ekis aPol

¹¹ Bathudud nadəlomian sagw, nukel koti mai gamit ke, nəkadun na-kel-uri-an tovoi notokel uri, savi len nēvanuan. ¹² Husur avan ideh səlavi mai ginau, saṽusani hən ginau. Ao, aYesu Krišto səḡon, ikel vəhoti mai ginau.

¹³ Nokəmaianan husur mətosəsəlōḡ ləboi tia naṽide hən nəmauran sagw nəboḡ notohusur naṽide hən nalotuan seJu gail. Ginau aPol, nomədas tabtab hən alat siGot hən ləḡimasig. ¹⁴ Len naṽide hən nalotuan seJu gail, ginau nosəhor nəJu isobur len naur hagw. Nudaḡ habat len naṽide setəmagw gail ta sutuai.*

¹⁵⁻¹⁶ Len navoian toviol kəmas həni, aGot ilekis hən ginau, ekis ginau nəboḡ notopat len nabəhəvun anagw sal. Beti aGot ehəhəvur hən togol ke noləboi ḡarḡar hən aNatun san hən nəḡikel uri mai alat ləsavi Ju. Nəboḡ togol tomaienan, nəsəsəṽsaṽut hən nəḡisor kitevi mai avan ideh,† ¹⁷ nəsavi məhat vi Jerusalem hən nəḡeris alat lotovi ahai pispisul gail a mō hən ginau. Aoa, novi tut vi Arapia, beti notəlmam vi lan naut a Tamaskus. ¹⁸ Husur nasihau totor notəlmam vi Jerusalem hən nəḡeləboi aPita mai nəḡinau səhot nəsa ḡikel mai ginau. Ale nutoh maii len nəmariboḡ tovi 15.‡ ¹⁹ Nəsaris ahai pispisul ideh am, be aJemes aṽan Nasuḡ ḡai.*

²⁰ Nəsa nototosi van hən gamito ekitin. Len nəhon aGot nukele, nəsaliboḡ.

²¹ Beti husur nəboḡ enan novi lan naut a Siria mai a Silisia. ²² Be alat seKrišto len naut a Jutea ləsabubur mai ginau, ləsələboi ginau. ²³ Losəsəlōḡ hən na-kel-uri-an ḡai toke, “Atenan tomədas tabtab hən ginamit a mō, gagai ikel ur nadəlomian egaii tomədasi a mō.” ²⁴ Imaianan lusal suh aGot bathut nəsa togole len ginau.

2

Ahai pispisul gail lohəhəvur hən aPol

¹ Husur nasihau tovi 14 novi məhat tətəs vi Jerusalem mai aParnapas. Len nəboḡ enan namrosəhar aTitus am.* ² Novi Jerusalem husur aGot toṽusan ginau həni ke nimasvan. Len nəḡonḡonan mai nēvanuan totibau gail səḡolit ḡai, nukel vəsvəsai mai galito na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai alat ləsavi Ju. Nugol tomaienan husur nuke lidam hən nauman sagw. Nomətahw ke notoum kəmas ḡai, hum nauman ḡisi sagw savi natideh. Be ludam həni. ³ Ale natsual am, ləsətaltal hən aTitus, totah mai ginau, hən ḡikad na-tiv-dalusi-an, naut kəmas tovi uleKris. ⁴ Ikad na-sor-levlev-an enan husur nēvanuan galevis len naut tiltile gail logəḡeras ke lotokad nadəlomian. Ale loliligis hən galito len ginamito, hən ləḡisaḡ ləboi nəmakuvan dattokade dan nalo, len nəḡonan sidato mai aKrišto aYesu. Luke lisaḡ ləboii hən ləḡigol gidat datḡevi slev hən nalo enan.* ⁵ Be namtoil gəgat, namtsasəsəlōḡ hən nahudhusoruan ideh salito. Ao, namtotəgau gat nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi mōs gamito.

⁶ Ale nəboḡ notokel nəsa notokel uri tonōḡ, alat lotoil a mō ləsasuhud hən nasoruan ideh maii am. (Tarhət hən na-il-a-mō-an salito, nəhes totibau lotoṽati savi natideh len ginau, husur len nabunusian siGot nēvanuan ḡisi

* **1:14:** Hən naves 13-14, ris Uman 8.3, 22.3-5, 26.9-11 † **1:15-16:** Hən naves 15-16, ris Uman 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18. Isa 49.1; Jer 1.5 ‡ **1:18:** Uman 9.26-30. Len nasoruan ta Kris ike aKefas, tovi nahəsən aPita len nasoruan ta Aram. * **1:19:** Kal 2.9; Mat 13.55 * **2:1:** Uman 11.30, 15.2 * **2:4:** Kal 1.7; Jut 4

lopitpitov. Rin naten tipat.)* 7 Alat lotoil a mo lasakel natideh am husur lolaboi ke aGot itabtabuh len ginau hen nabikel ur na-kel-uri-an tovoi mai alat lasavi Ju suman gai totabtabuh len aPita hen aPita bikel uri mai naJu gail. 8 Bathut, len nauman sePita tovi ahai pispisul van hen naJu gail, aGot eum. Ale len nauman sagw am notovi ahai pispisul van hen alat lasavi Ju, aGot eum. 9 AJemes, aPita, mai aJon, luvat naves hum lotoil a mo hen alat siYesu len naut a Jerusalem.* Nabon lotoketa labei navoian aGot toviol kemas hani, topat len nauman sagw, galit lolalav mai ginau mai aParnapas hen ginamit pisi namtbikad nabonan len aYesu. Ludam ke ipat len ginameru hen namrbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat lasavi Ju, ale ipat len galit hen labikel uri sal mai naJu gail. 10 Lous ginamer nai ke namrinau gat alat lotopar tite. Natenan boh, nolonon buni hen nabigole.*

APol ikel nasaban sePita maii

11 Avil nabon aPita togem hen ginamit len naut a Antiok, nosivoh lan. Len nahon nutor tasi husur isab len nesa togolgole. 12 A mo ihanhan mai alat lotokad nadalomian lasavi Ju. Galit lasakad na-tiv-dalusi-an. Ale AJemes esavat galevis gamai. Nabon lotobar naut a Antiok, aPita ivan dan alat lasavi Ju, sahan mai galit am, husur ematahw len alat lotoil gegat len na-tiv-dalusi-an.* 13 Beti naJu gail lotokad nadalomian am lubon mai aPita len nagagerasan san gol ke aParnapas am ehuser navide nagagerasan salito. 14 Be nabon notoris ke lasahuser nakitinan hen na-kel-uri-an tovoi, nukel mai aPita len naholito ke, "Gaiug govi Ju, be len nauran sam gutoh suman alat lasavi Ju, gesatoh len nalo suman naJu gail. Imabe gudan len alat lasavi Ju hen labitoh suman naJu lotohuser nalo? Sagimaganan!

15 "Gidaru, nabon lotopas gidaru, darovi Ju, darsavi vanuan naut tile lotovi vanuan nasaan len nabunusian seJu gail. 16 Avil gidat dattovi Ju nadalomian, datolaboi ke nauran togol husur nalo, aGot sariji ke tonor len nahon sil na-gol-husuri-an san. Ao, bathut nadalomian len aYesu Kristo nai aGot toriji ke nauran inor len nahon.† Imaganan, gidat am datoriji nelodato len aYesu Kristo, hen aGot beriji ke datbinor len nahon, len nadalomian sidato len aYesu Kristo savi len na-gol-husur-nalo-an. Husur sakad avan ideh, len nalo avan en togol husuri, tolabei binor len nahon aGot. 17 Ale datbelonon ke len aKristo datinor len nahon aGot, be datbisabi ke datovi vanuan nasaan sal husur dattopair dan nalo, namilen ke aKristo esahar gidat vi lan nasaan a? Ao, asike maienan! 18 Nabum telmam hen nalo notogol tomasig, novusan sahote ke ginau gabag nobur kotov nalo. 19 Husur ehum notomat, bathut nalo sawol hen nauran sagw am. Len nabunusian hen nalo numat na nupair dan nalo hen labitoh hen aGot biwol hen nauran sagw. Esuman notomat len nahai balbal mai aKristo. 20 Nutoh, be savi ginau am, aKristo mau itoh len ginau. Nauran notokade len nibegw, nukade len nadalomian len aNatun aGot, gai tolomas bun ginau, toviol hen nauran san hen bimat, mos ginau. 21 Len nabunusian sagw, navoian enan aGot toviol kemas hani, savi ut kemas. Evi nabiltitit sua. Husur, nalo tagol dattanor len nahon aGot, aKristo temat mos naut kemas nai."

* 2:6: Deu 10.17 * 2:9: Len nasuruan ta Kris ike aKefas, tovi nahesan aPita len nasuruan ta Aram.

* 2:10: Uman 11.28-30 * 2:12: Uman 11.2-3 † 2:16: Psa 143.2; Rom 1.17, 3.20, 22. Len naut egai nasuruan ta Kris ikad namilen eru. Esua: len nadalomian nauran tokade len aYesu Kristo. Togon: len aYesu Kristo totogau gat aGot mai nesa aGot toriji hen bigole.

3

Nanoran ipat len nalo o nadalomian?

¹ Eee gamit alat a Kalatia mätumelmel! Ehum avan sua todelañ gamito hən mätbetetan! Len nəhomito, nusor vəsvəsai nəmatan siYesu Kristo len nəhai balbal. Ehum gamit mətorsi len namətamito. ² Nuke neləboi natsua ɲai: imabe? Mətukad aNunun aGot husur mətəhusur nalo seJu gail a? Ao mətukade husur mətəriɲ nəlomito len na-kel-uri-an tovoi mətətosəsəlon ɲəni. ³ Mätumelmel o mätumabe? Nəboɲ mətətotubat, mətəhusur aGot len nədaɲan se-Nunun, be gagai mətunau ke mətəvurvur nəmauran toveveu enan len nədaɲan samit ɲai. Mitimabe? ⁴ Len nadalomian samito, mətələɲon isa vəsa len natit isəbur. Savi mōs natideh a? Ao! Evi mōs natite! ⁵ Nəboɲ aGot tolav aNunun mai gamito, nəboɲ togol namerikel gail len gamito, igole husur mətəhusur nalo seJu gail a? Ao! Igole husur mətəriɲ nəlomito len na-kel-uri-an tovoi mətətosəsəlon ɲəni.

⁶ Mitinau aApraham ke: “Gai eriɲ nəlon len aGot, ale aGot eriɲ gat aApraham hum tovi nəvanuan nanoran.”* ⁷ Beti mətələboii ke, alat lotoriɲ nəlolit len aGot, galit lovi anatun aApraham kitin. ⁸ Sutuai natosian siGot ike, dereh aGot teriɲ ke, naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile linor len nəhon balai, ləberɲ nəlolit lan. Natenan ipat a mō nəboɲ aGot tokel na-kel-uri-an tovoi mai aApraham ke, “Len gaiug, dereh nigol navoian van hən naluʋoh ɲisi hən nəvanuan naut tiltile.”* ⁹ Imagenan, dereh aGot tigol navoian van hən alat lotoriɲ nəlolit lan, sunian aApraham togole. ¹⁰ Be alat lotoil gəgat len nalo, lutoh len nəpanismen sua. Nokəmaienan husur natosian siGot ike, “Nəpanismen tipat len alat ləsagol tabtab hən natit ɲisi topat len nalo.”* ¹¹ Imasil ke len nalo nəvanuan togol husuri, avan ideh sanor len nəhon aGot. Husur natosian siGot ike, “Alat lotonor len nəhon aGot dereh likad nəmauran tokitin bathut lotoriɲ nəlolit len aGot.”* ¹² Naɲisal hən nadalomian enan etile len naɲisal hən nalo, toke “Avan ideh togol natit ɲisi nalo tokele, natgalenan len nalo liwol hən nəmauran san.”*

¹³ AKristo eʋur nəmakuvan sidato dan nəpanismen nalo toriɲi len gadito. Eʋur nəmakuvan sidato nəboɲ tolav namiledato, topanis sidato. Husur natosian siGot ike, “Avan ideh totahətah len nəhai, nəpanismen siGot ipat lan.”*

¹⁴ AYesu Kristo eʋur nəmakuvan sidato hən ke, len gai gabag, naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile dereh likad navoian aGot toviol ɲəni tia mai aApraham. AYesu imat maienan hən ke len nadalomian datbikade lan, datləboi datbikad aNunun aGot, gai tokel gati.

Nalo mai na-kel-gati-an

¹⁵ Nəbathudud nadalomian, len nəmauran ta daməɲai imaiegai: Nəboɲ nəvanuan ɲeru arbike, “Evoi,” hən na-kel-gati-an sua, ale arbicos gat nahəsalar lan, səkad avan ideh toləboi ɲəbur kotovi o riɲ nasoruan ideh am lan. ¹⁶ Len naʋide tomaienən, aGot ikel na-kel-gati-an san mai aApraham mai nəpasusan san tohusuri. Natosian siGot sake, “nəpasusan san gail,” hum lotosəbur, be ike, “nəpasusan san,” husur tosua ɲai tovi aKristo.* ¹⁷ Ale nekəmaiegai ke: na-kel-gati-an aGot tokel gati mai aApraham ipat husuri van nasihau tovi 430 vir nəboɲ aGot tolav nalo mai aMoses. Be nalo enan səkaskas na-kel-gati-an enan hən ɲəbuur.* ¹⁸ Husur nalo ɲəvi nəkadun naviolan siGot, na-kel-gati-an enan

* **3:6:** Gen 15.6; Rom 4.3 * **3:8:** Gen 12.3, 18.18 * **3:10:** Deu 27.26 * **3:11:** Hab 2.4; Rom 1.17
* **3:12:** Lev 18.5; Rom 10.5 * **3:13:** Deu 21.23 * **3:16:** Gen 12.7 * **3:17:** Exo 12.40

savi nəkadun naviolan san am. Avil len na-kel-gati-an san, aGot eviol kəmas hən naviolan enan mai aApraham.

¹⁹ Ale, aGot erinj nalo mai aMoses mōs nəsə? Eriņi mōs bēvusan nəvanuan gail p̄isi hən nəsəan salit gail. Eriņi ipat vir nagəmaian sitenan tovi nəpasusan siApraham, atenan tovi aKristo, aGot tokel na-kel-gati-an san maii. Len aņel gail, aGot ilav nalo mai aMoses, toum siGot, ale toum sinəvanuan gail am.* ²⁰ Nəvanuan tohum aMoses eil rivuh len nəvanuan eru hən arβita gat na-kel-gati-an sua. Be nəvanuan tomaienān saum mōs nətərhət tosua ŋai, ao, eum mōs nətərhət toru. Avil aGot səbon ita gat na-kel-gati-an san tokel mai aApraham.*

²¹ Imagenan, nalo siGot isor tas na-kel-gati-an san gail a? Ao, eβuer kaskasi! Husur, nalo taviol hən nəmauran kitin, gidat dattanor len nəhon aGot len na-gol-husur-nalo-an. ²² Be natosian siGot ike nəsəan ibəņis gat gadit p̄isi, gol ke ikad naņisal sua ŋai hən datβikad naviolan aGot tokel gati. Naņisal imaiegai ke: datβeriņ nəlodat len aYesu Kristo, datukad nəsə aGot tokel gati.

²³ A mō, nəboņ nadəlomian len aKristo sagəm sal, nalo ekətkəta kəkol hən gidato. Ipon gol gidato vəbar aGot tovəhot naņisal hən nadəlomian. ²⁴ Imaienan, nalo ehūm ahai pusan sidato tokətkəta təban gidato, tosəhar gidato van hən aKristo hən datβeriņ nəlodat lan, ale hən aGot həriņi ke datunor len nəhon. ²⁵ Avil gagai nadəlomian egəm tia, datorin nəlodat len aKristo tia, gol ke nalo sakətkəta təban gidato am.

Anatun aGot gail

²⁶ Imaienan gamit p̄isi, len nadəlomian məttokade len aYesu Kristo, mətovi anatun aGot gail. ²⁷ Husur ke gamit p̄isi məttobaptais hən məttotoh len aKristo, ehūm məttokol nahurabat len gamito tovi nəmauran seKristo. Len nəhon aGot mətosuṃan aKristo. ²⁸ Səkad naJu, səkad auleKris o nametβos am; naslev mai alat ləsavi slev, səkad natilean len galito; səkad napəhaṽut, səkad nauluṃan. Səkad natideh am togol məttopəpehw, husur gamit p̄isi mətosua len aKristo aYesu. ²⁹ Mətβevi seKristo, mətovi anatun siApraham kitin. Ale nəsə aGot tokel gati mai aApraham, gamit am mətukade.*

4

¹ Nau maieg həni: avan sua topul hən natite imat. Natit p̄isi san, eriņi hən anatun. Be naut kəmas natit p̄isi evi sinatun, nəboņ tovi tuhtətai sal, esuṃan naslev ŋai van vəbar totibau. ² Nəboņ tokəkereh sal, ikad nəvanuan galevis lotokətkəta təban natətai mai natit san gail vəbar nədaṃ han βinor hən nəsə atəman toriņi. ³ Len naṽide tomaienān, gidat am, nəboņ dattokəkereh, nəboņ datsaləboi aKristo sal, datovi slev sinədaņan gail lotowol hən navile a pan, datovi slev sinəkadun nədaņan galenan.* ⁴ Be len nəboņ tonor həni, aGot esəvat aNatun uluṃan. Apəhaṽut sua ipasi, ale itoh len navəlan nalo siMoses, ⁵ hən bēvur nəmakuvan sidato dattotoh len navəlan nalo, hən ke datβevi anatun aGot kitin gail. ⁶ Husur məttovi anatun gail, aGot esəvat aNunun aYesu aNatun aGot, vi lan nəlodat tokai ke, “Appa! Tata!”* ⁷ Imaienan gəsavi slev am, govi anatun aGot, ale husur govi anatun, dereh gikad natit p̄isi aGot tokel gati hən bēviol həni mai anatun gail.

APol inau masuṽ hən alat a Kalatia

* **3:19:** Uman 7.53 * **3:20:** Deu 6.4 * **3:29:** Rom 4.13 * **4:3:** Kal 4.9; Kol 2.8, 20 * **4:6:** Nasoruan enan, Appa evi nasoruan sua len nasoruan ta Aram namilen ke Ita o Tata. Ris Mak 14.36; Rom 8.15-17.

8 Nəboŋ mətsaləboi aGot sal, mətovi slev sinatit ləsavi got kitin gail.* 9 Be gagai, nəboŋ məttoləboi səhot aGot, (aoa, ivoi am notoke, gagai nəboŋ aGot toləboi səhot gamito), imabe mətupair təlmam van hən nəkadun nədaŋan gail ləsavi natideh, ləsədaŋ, lotovi ut kəmas? Imabe mətuke mətevi slev salit tətəs am? 10 Mətudaŋ len nəboŋ gail lototibau, nəhanan gail hən nawik o nahəbati o nəsihau. Mətunau ke aGot ehəhaʋur həni natəlmaman samit van hən nalo a? 11 Nunau tuhatuh hən gamito. Nomətahw mōs gamito. Hum ma notoum soʋuer samito. 12 Bathudud nadəlomian, mətesuʋan ginau, husur ginau numakuv dan nalo hum gamito.

Nəboŋ nototoh mai gamito, mətsamədas ginau boŋ ideh. 13 Be husur ke notoməsah, natohan sagw mai gamito igol ke noləboi nəbikel ur na-kel-urian tovoi mai gamito. 14 Naut kəmas naməsahan sagw igol idaŋ len gamito, mətsaŋit nəhomit van hən ginau, mətsamətahun ginau. Wake mətohəhaʋur hən ginau. Mətokətkəta təban ginau suʋian notovi aŋel sua siGot o suʋian notovi aYesu Kristo gabag. 15 Be nakemkeman samito, nəsa evisi həni? Imabe? Nukel koti ke nəboŋ nototoh ei, mətohəhaʋur hən mətʋigol natideh mōs ginau. Nətausi, məttakis kuv namətamito hən məttaviol hən gail mai ginau. 16 Nəsa evisi togol ke gagai nəboŋ notokel nakitinan mai gamito, mətunau ke notomətahun gamito?

17 A mō, nusor husur alat lotoʋusan hən naʋusanan totile. Galito ludaŋ hən ləbəlivi gamito hən mətʋitah mai galito, be savi mōs navoian. Luke lelivi gamito dan ginamito hən mətʋidaŋ len galito. 18 Ivoi hən mətʋidaŋ len natsua, ʋevi mōs nəsa tovoi. Ivoi hən mətʋimagenan tabtab, naut kəmas nəsatoh mai gamito. 19 Anatugw gail, ehum notoləŋon tosa len napəŋasan hən nəpasian sil gamito, vir nəboruan seKristo ʋegəm kavkav len gamito. 20 Noləŋon masuʋ hən nətatoh mai gamito gagai, hən nətagəgel hən nasoruan sagw todaŋ. Be len na-toh-a-tut-an sagw, nəlogw etuhatu hən gamito, nənauan sagw ebutbutut.

AHakar mai aSarah

21 Gamit məttoləŋon ke mətʋitoh len navəlan nalo, mətosəsəloŋ husuri māu a? 22 Husur len natosian ike aApraham ikad anatun uluʋian eru. Napəhaʋut tovi slev, nahəsən aHakar ipas esua, ale aSarah, asoan aApraham ipas togon.* 23 Naslev ipas anatun aApraham len naʋide sinəvanuan ŋai, be asoan aApraham ipas anatun tovi nəsarpoan hən na-kel-gati-an aGot tokel mai aApraham.* 24 Natenan ehum nasoruan kəta. Napəhaʋut eru arohun na-kel-gati-an eru aGot tota gat gəlaru len nahəsən. Hakar ehun na-kel-gati-an aGot tota gati len Naʋehuh Sinai, naut nəvanuan gail lotogəm vi slev hən nalo lan. Ale noləboi nəbikə aHakar ehum naʋehuh Sinai. 25 Ale naut a Jerusalem ta daməŋai ehum Naʋehuh Sinai len naut a Arapia. Suʋian aHakar mai anatun gail lotovi slev, Jerusalem ta daməŋai mai alat lototoh lan lovi slev.† 26 Be aSarah tovi asoan kitin, savi slev, ehum a Jerusalem a məhat, ale evi anana sidato. 27 Hum natosian seIsaiah toke, “Pəhaʋut gotobutoh, gəsəpasus, gikemkem, gaiug gəsəkad napəŋasan hən nəpasusan, getuʋat kəkai habat; husur napəhaʋut tobutoh, dereh tikad anatun isoʋur səhor napəhaʋut tokad asoan.”*

* **4:8:** 1Kor 8.4-6 * **4:10:** Rom 14.5; Kol 2.16-23 * **4:22:** Gen 16.15, 21.2 * **4:23:** Gen 17.16; Rom 9.7-9 † **4:25:** Mat 23.37; Luk 13.34. Nəboŋ aPol toke Jerusalem, namilen ke naJu gail lotohusur nalo siMoses. * **4:27:** Isa 54.1

²⁸ Be bathudud nadəlomian, mətosuṃṃan aIsak; mətovi anatum na-kel-gati-an aGot tokel mai aApraham. ²⁹ Sutuai, aIsmael, anatum naslev, emədas tabtab hən aIsak, anatum na-kel-gati-an. Imaien sal daməṃṃai. Alat lotoke datbevi slev hən nalo, lomədas gidat, datsavi slev, dattokad nəpasian len aNunun aGot. Lugol datoləṃṃon isa vəsa.* ³⁰ Avil natosian siGot ikel nəsa? Ike, “Kai hən naslev pəhaṃṃut mai anatum uluṃṃan dan gaiug hən arḃeməsev, husur anatum naslev pəhaṃṃut asike ikad nahudhutan setəman, be anatum napəhaṃṃut savi slev dereh tikade.”* ³¹ Imaienan, bathudud nadəlomian, mitinau gat nategai ke, gidat datsavi anatum napəhaṃṃut tovi slev, datovi anatum napəhaṃṃut savi slev.

5

Nəmakuvan dattokade len aKristo

¹ Nəmakuvan, aKristo isah ruḃat nəsa tobaṃṃis gat gidato hən datḃikad nəmakuvan enan. Imagenan, mətəil gəgat hən asike mətovi slev tətəs am hən nalo tobaṃṃis gat gamito a mō.

² Səsəloṃṃ! Ginau, aPol, nukel nategai mai gamito, ke: mətḃikad na-tiv-dalusi-an hən mətḃinor len nəhən aGot, nəsa aKristo togole mōs gamito savi natideh. ³ Nukel pūli hən gamit tətəs. Nauluṃṃan ideh todamḃ hən ḃikad na-tiv-dalusi-an hən ḃinor len nəhən aGot, atenan timasgol husur natit pisi nalo siMoses kavkav tokele. ⁴ Gamit məttoke mətḃinor len nəhən aGot ale məttohusur nalo mōsi, mətugol gamit səbomito mətoməsev dan aKristo. Mətuteh dan navoian aGot toviol kəmas hən. ⁵ Nokəmaienan, husur gidato, len aNunun aGot, datuvatvat viri ke dereh aGot tisaḃ səhot gidato, suṃṃan dattonor, bathut dattoriṃ nəlodat len aKristo. ⁶ Husur nəboṃṃ dattoriṃ nəlodat len aYesu Kristo, datḃikad na-tiv-dalusi-an o asike datḃikade savi natideh. Avil nəsa tovi natsua mḃau evi nadəlomian tovi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gai bolai!

⁷ A mō mətugam ivoi len nəgangaman. Ase eil gol gamito hən asike mətḃehusur nakitinan? ⁸ Nagəgelan hən nənauan samito, sagəm len aGot tokis gamito. ⁹ Naṃṃusanan gəgəras emədas nəvanuan isoḃur, ehum nasoruan kəta toke, “Nayis tokəkereh igol nabəta kavkav len nabesin itob.”* ¹⁰ Bathut nadəlomian dattokade len Nasuḃ, nunau ləboii ke asike mətukad nənauan tile len ginau am. Ale atenan togol məttoḃədarṃṃəḃu, məttonau tuhatuh hən naṃṃusanan san, dereh gai tipanis. ¹¹ Bathudud nadəlomian, nətakel uri gagai ke lalumuṃṃan limaskad na-tiv-dalusi-an, naJu gail lomədas tabtab hən ginau sal hən nəsa? Be lomədas bun ginau sal husur nukel uri ke nəmatan siYesu len nəhai balbal ṃai ilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito, be naJu gail lomətahuni. ¹² Be galit lotogol məttonau tuhatuh husur na-tiv-dalusi-an, noləṃṃon ke letiv kotov pisi, hən asike ləḃevi uluṃṃan am.*

¹³ Husur gamito, bathudud nadəlomian, aGot ekis gamit mōs asike mətḃevi slev am. Mətesəsəloṃṃ! Nəmakuvan samito dan nalo savi hən mətḃehusur naləṃṃonian samit gail lotosa, be len na-ləmas-buni-an mətəvi tarhət samito suṃṃan məttovi slev samit gabag. ¹⁴ Bathut natuhsoruan sua ṃai ikel ur nalo kavkav ke, “Ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaṃṃ hən gaiug suṃṃan gotoləmas bun gaiug gabag.”* ¹⁵ Be mətḃesuṃṃan nalipah nalililai tohat gamit gabag, tosaḃ pəpas gamito, mətələləgau hən gamito hən asike mətḃemədas masuḃ hən gamit gabag hən mətḃimasig.

* 4:29: Gen 21.9 * 4:30: Gen 21.10 * 5:9: 1Kor 5.6 * 5:12: Deu 23.1 * 5:14: Lev 19.18

Nəmauran len nədaŋan seNunun aGot

¹⁶ Be nukele ke, len nəmauran samit gail, aNunun aGot tiwol hən gamito. Bimaianan, asike mətohusur naləŋonian nəsaan gail hən nibemito. ¹⁷ Husur naləŋonian nəsaan gail hən nibemito lomətahun naləŋonian seNunun aGot; ale naləŋonian gail seNunun aGot lomətahun naləŋonian nəsaan gail hən nibemito. Husur natgalenan lupat len nətarhət toru artobal, gol ke mətodədas mətbigol nəsa mətbeləŋoni.* ¹⁸ Avil aNunun aGot biwol hən gamito, mətsatoh len nəvəlan nalo.

¹⁹ Nəboŋ məttohusur naləŋonian nəsaan gail hən nibemito, lugol natgalegai: naitian tosa, nənauan tobiŋbiŋjal, nəvide tosa totaŋtaŋvor hum nali pah, ²⁰ nalotuan hən nəlablab, na-gol-nabehi-an, nəbalbalan, nəvitvituhan, nətaḅulolan van hən nəvanuan tokad nəsa gotoləŋoni, nəlol paŋpaŋ, naləŋonian hən nə-patpat-gaiug-səbom-məhat-an, nəpəpəhwan, naluŋoh gail lotopəpəhw husur nənauan totiltile, ²¹ nəlom tovənvənah, natərogan, naitian totaŋtaŋvor len nəbiltihanai mai natərogan, mai natit gail am hum natgalenan. Nukel nalələgauan mai gamito hum notokele a mo tia ke, avan ideh togol natit hum natgalenan, asike ikad natoŋan pipihəlan aGot.

²² Be nəboŋ aNunun aGot towol hən nəmauran sidato, iŋvan hən nəvit tomaiegai: ikad na-ləmas-buni-an, nakemkeman, natəmat, nə-daŋ-buri-an hən na-toh-mədau-an len na-ləŋon-isa-vəsa-an, na-gol-na-voi-an mo nəvanuan, nəvoian, nədəlomian, ²³ nəboruan tomədau, na-təgau-gati-an hən nəlon gabag. Səkad nalo ideh tokai tas natgalenan. ²⁴ Alat lotovi siYesu Kristo, luŋos bun nəboruan salito topul hən nəsaan len nəhai balbal san, hən naləŋonian nəsaan hən nibelito mai na-ləŋon-buni-an tosa gail piŋsi ləbimat ei. ²⁵ Bathut aNunun aGot tolav nəmauran veveu mai gidato, datimashusur gat naləŋonian seNunun aGot tosehə gidato. ²⁶ Sadatipatpat kəmas hən gidat məhat, sadatigol natideh hən nəlodat ḅitaḅulol bulos gidat gabag, sadatitaḅulol bulos gidat gabag husur nəsa dattoləŋoni be datsəkade.

6

Dereh datilav nəvit nəsa dattomabule

¹ Bathudud nədəlomian, mətḅisəb gamit ideh togol nəsaan ideh, gamit məttomatmatu len aNunun aGot, len nəvide tomədau, vi tarhət san hən ḅetəlmam van hən nəpiŋsal tonor. Be mətelələgau hən asike mətḅiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri. ² Mətesusupah mai gamit gabag len natideh mətḅinau tuhatuh həni o mətḅisəbi len nəmauran samito ke todaŋ o toməlas habat hən mətḅevusi. Len nəvide tomaiənan, dereh mitigol nəsa aKristo tokel buni. ³ Avan ideh ḅinau ke totibau, egəras gai gabag, sakitin, evi ut kəmas. ⁴ Nəvanuan tebunus kitev nakitinan husur nauman san səbon. Bisəbi ke ḅivoi, satənənoŋ hən gai gabag mai avan ideh am, be eləboi ḅəviŋ len gai gabag. ⁵ Husur nəvanuan viŋsusua timasgol nauman san səbon ale satipatpat gai məhat husuri.

⁶ Alat lotosəsəloŋ hən nəpusanan hən nəsoruan siGot, limaskatəpol hən natit piŋsi tovoi lotokade mai ahai pusən salito.

⁷ Samtegəras gamit səbomito. Mətsaləboi mətḅegəras aGot, ŋit nəhomit van həni. Dereh nəvanuan tisaŋ tuan nəvit nəhai səlani ŋai, gai tomabule.*

⁸ Nəvanuan toməbul nəsaan niben toləŋoni, tohusur naləŋonian tosa san gabag, dereh tisaŋ tuan nəvit nəmatan han. Avil nəvanuan toməbul nəsa aNunun aGot

* **5:17:** Rom 7.15-23 * **6:7:** Job 4.8; Pro 22.8; Hos 8.7

toləŋoni, dereh tisah tuan naʋit nəmauran vi sutuai lan. ⁹ Sadatipetəmas hən datb̄igol natit tovoi, husur datb̄idan̄ hən datb̄ivan am, len nəboŋ tonor həni, dereh datisah tuan naʋit navoian dattogole. ¹⁰ Imaienan, nəboŋ dattoləboi datb̄igole, datigol tivoi van hən nəvanuan p̄isi, be a məhat hən galito, datigol tivoi van hən nəbathudud nadəlomian.

Nalələgauan naməkot mai nasudələmian

¹¹ Məteris nəbilitosian nototosi gegai nəboŋ nototos van hən gamito len navəlagw səb̄ogw! ¹² Alat lototaltal ke mətb̄ikad na-tiv-dalusi-an, galit luke ligol natit nəvanuan gail loləboi ləb̄erisi ŋai, luke lisor patpat galit məhat husuri, hum tovi nakitinan. Avil lugol natgalenan hən asike nəvanuan gail ləb̄emədas bun galito sil nadəlomian lotokade len nəsa aKristo togole len nəhai balbal. ¹³ Husur alat lotokad na-tiv-dalusi-an, galit gabag ləsahusur nalo, be luke mitikad na-tiv-dalusi-an hən ləb̄isor patpat galit məhat hum mət̄tavi ahai susur salito, bathut na-tiv-dalusi-an mət̄təkade. ¹⁴ Be ginau m̄au, saneʋiv hən natideh be len nəmatan siMasta sidato, aYesu Kristo, len nəhai balbal ŋai. Bathut nəmatan san maianan, natit p̄isi hən navile a pan, ləsavi natideh len ginau, ale ginau nəsavi natideh len nabunusian silat navile a pan. ¹⁵ Datb̄ikad na-tiv-dalusi-an o asike datb̄ikade savi natideh, be nəmauran veveu aGot togole, enan m̄au, datimaskade! ¹⁶ Alat lotohusur nakelean egai notomadhakele, aGot tigol nəlolit tikad natəmat, mai nəlon aGot titan̄is galito. AGot ilekis hən galito hən ləb̄evi esan.*

¹⁷ Gagai van, avan ideh satigol nəlogw tetuhatuh am. Husur namelb̄ol notokad gail len nibegw, loʋusan koti ke novi siYesu, novi slev san.

¹⁸ Bathudud nadəlomian, aMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai nanunumito. Ganan.

* **6:16:** Len nasoruan ta Kris ike, aIsrael siGot, ale nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot ləsələboi ke aIsrael siGot evi naluʋoh sual am o evi alat lotohusur nakelean aPol tomadhakele.

Efesus

Nalobulat napolisulan aPol totoni van hən alat a Efesus

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

aPol itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsa?

Itosi hən beʋusani ke najos savi naim nalotuan ideh be evi nəvanuan gail lotoləmas bun aYesu, lotogol nəsa tokele.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napolisulan aPol totoni van hən alat siYesu len naut a Efesus.

aPol itos nalobulat egai ɲais mai len naut a be?

aPol itosi pəpadaɲ hən nasihau A.D. 62 nəboɲ totoh len naim bəbaɲis aRom.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) aYesu mai nəvanuan san gail. Nəmauran veveu aGot toum hən len alat siYesu (1.3-3.21)

3) Nəmauran veveu silat siYesu len navile a pan. Imabe? (4.1-6.20)

4) Nə-maris-kotovi-an (6.21-24)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Efesus

¹ Ginau aPol, len naləɲonian siGot, gai ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau nutos nalobulat napolisulan egai van hən gamit məttovi siGot len naut a Efesus, gamit məttohad nadələmian len aKristo aYesu.*

² aGot aTəmadato mai Nasuʋ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat.

Navoian aGot togole mōs gidato

³ Datisal suh aGot, aTata siMasta sidato, aYesu Kristo! Bathut nəbonan dattokade mai aKristo, aGot ivoi masuʋ hən gidato len navoian ɲisi togəm len aNunun, navoian ɲisi lotogəm len nəmav. ⁴ Navoian san imaiegai: A mō buni, nəboɲ aGot satuʋat gol navile a pan sal, ilekis hən gidato tia gol datuʋon mai aKristo hən datbevi esan səbon. Ilekis hən gidato hən datbinor len nəhon, nəsaan beʋuer len gidato. Sutuai len na-ləmas-buni-an san, ⁵ aGot inau koti tia ke ɲipat kuv gidato hum dattovi anatun san gail len nəsa aYesu Kristo ɲigole, ale gagai aYesu igole tia. aGot igol tomaienən husur eləɲon togole, igol gai ehəhaʋur. ⁶ Igol natgalen ɲisi hən datɲisal suhi hən nəyalalan hən navoian toviol kəmas hən mai gidato len aNatun gai toləmas buni.

⁷ Len nəda hən nəmatan siNatun, aGot igol datukad nəmakuvan. aGot eruʋat nəsaan sidat gail dan gidato husur topul masuʋ hən navoian. ⁸ Na-viol-kəmas-an san hən navoian mai gidato epul səsehov. Len namitisau hən nəmauran tonor mai na-ləboi-səhoti-an san ɲisi, ⁹ aGot ehəhaʋur hən tokel vəhot nə-nau-utaut-an sua san tosusuah. Sutuai tia aGot ikad nə-nau-utaut-an gai toke tigole len nəsa aKristo ɲigole. Ale aGot ikel vəhot nə-nau-utaut-an en san mai gidato. ¹⁰ Nə-nau-utaut-an san imaiegai ke: len nəboɲ binor hən balai, aGot dereh tigol natit ɲisi len nəmav mai natit ɲisi len navile a pan libonbon pipihəbələn aKristo. aKristo dereh tikad nədaɲan hən na-il-a-mō-an hən natgalen ɲisi. ¹¹ Len aKristo, aGot ilekis hən dattovi esan gail. Ilekis hən gidato sutuai tia tonor hən nə-nau-utaut-an san. Ale igol natit ɲisi ehəsur nə-nau-utaut-an

* 1:1: Uman 18.19-21, 19.1-40

hən naləŋonian san ¹² hən ke, ginamit, namttovi nametəkav hən namttorin nəlönamito len aKристо, namtbitoh hən namtbisal suh nəyalyalan siGot.*

¹³ Gagai gamit am mətsavi Ju məttosəsəlon hən nakitinan, na-kel-uri-an tovoi ke aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito. Ale nəboŋ məttorin nəlomit len aKристо, aGot eviol hən aNunun mai gamito hum tokel gati tia, gai ita gat nahəsan len gamito hən məttovi esan. ¹⁴ ANunun aGot evi nə-ta-gati-an ke natit pisi aGot tokel gati ke, teviol hən mai gidato, datikade balai, nəboŋ nəmakuvan silat lotovi esan bihav. Datisal suh nəyalyalan san!

Nasipaan mai na-sor-tuŋ-an

¹⁵ Imagenan, nəboŋ notosəsəlon hən ke məttokad nadəlomian len Nasuŋ aYesu, mai məttoləmas bun alat siGot pisi, len nəboŋ enan vəbar daməŋai, ¹⁶ nosipa vi təban aGot tabtab hən gamito, nanəŋan eŋuer. Nusor tuŋ mōs gamit akis ¹⁷ van hən aGot Tata toyalyal, aTəman aMasta sidato, aYesu Kристо. Nousi ke, len aNunun, teviol hən namitisau hən nəmauran tonor, mai tikel vəhot aGot mai gamito, hən na-ləboi-bun-gai-an betibau am len gamito. ¹⁸ Nousi am ke, tigol məteləboi buni len nəlomito hən nə-vatvat-viri-an aGot tokis gamit hən mətbikade. Nuke məteləboi səhot na-pul-masuŋ-an hən navoian toyalyal gai tokel gati ke, teviol hən mai nəvanuan san gail. ¹⁹ Nusor tuŋ ke məteləboi nəyalyalan hən nədaŋan san tosəhor bun natideh dattoləboi datbinau səhoti, nədaŋan enan san tovi tarhət sidat dattorin nəlodat len aKристо. Evi nabiltidaŋan gai toum lan ²⁰ nəboŋ togol aKристо tole məhat dan nəmatan, nəboŋ torinji tobətah len navəlan nəmatu len nəmav.* ²¹ Len naut enan, aKристо eil a mō səhor aŋel o natəmat ideh toil a mō tokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an. Iŋat nəhes tosəhor masuŋ hən nəhes ideh lotoləboi ləbikade, savi gagai ŋai, be evi vi sutuai.* ²² AGot erin natit pisi len navəlan aKристо, ale itabtabuh lan hən beil a mō hən natit pisi mōs nəvanuan san gail.† Esumian gai tovi nəkadun towol hən niben ²³ ale niben tovi nəvanuan san gail. Ale aKристо epul len nəvanuan san gail, gai togol natit pisi len naut pisi toplu pisi hən natohan san.*

2

Nəmauran veveu len aKристо

¹ A mō mətumat sil nəsaban samit dan nəsa aGot toləŋoni, mai nəsaan samit gail. ² A mō mətovi vanuan navile eg a pan məttohusur naŋisal salito tosa. Mətugol nəsa aSetan toləŋoni. Evi aSetan toil a mō hən natəmat gail hən naməsav, iwol hən nəlön alat lotomətahun ləbigol nəsa aGot toləŋoni. ³ A mō gidat pisi datutoh maienan. Datohusur naləŋonian hən nibedato. Datugol natideh nəboruan sasa sidato mai nənauan sidat toləŋoni. Datukad nəboruan sasa enan nəboŋ lotopas gidato ale datosumian nəvanuan gail pisi am; datunor hən nəlöl paŋpaŋ mai nəpanismen siGot.

⁴ Be aGot epul hən nalolosaan mai na-ləmas-buni-an. Bathut na-biltiləmas-buni-an san toləmas masuŋ hən gidat hən, ⁵ naut kəmas dattomat len nəsaan sidato, gai igol datumaur mai aKристо. (Evi navoian aGot toviol kəmas hən ŋai tolav kuv gamito dan nəpanismen hən nəsaan samito.) ⁶ Ale len nəbonan sidat mai aKристо hum niben, aGot igol datule məhat vi lan nəmauran vi sutuai mai aKристо ale erin gidat datobətah maii len nəmav. ⁷ Igole hən beŋusan navoian san len nəboŋ ta tahw vi sutuai, navoian toviol kəmas hən tosəhor bun natideh dattoləboi datbinau səhoti. Igol navoian en san imasil len natit

* **1:12:** Gegai aPol isor husur gai mai naJu gail. * **1:20:** Psa 110.1 * **1:21:** Kol 1.16 † **1:22:** Psa 8.6. Len nasoruan ta Kris ike, aGot erin natit pisi pipit narien aKристо. * **1:23:** Kol 1.18-19

þisi togole mōs gidato len aKristo aYesu. ⁸ Ale igol imasil maiegai: Len navoian aGot toviol kēmas hēni, ilav kuv gamito dan nēsaan samito nēboŋ mēttorin nēlomit len aYesu. Gamit mētsagol natideh hēn mēt̃bimakuv, evi naviolan siGot. ⁹ Datodēdas dat̃bigol natideh hēn dat̃bikad nē-lav-kuvi-an dan nēsaan sidato. Imaienan hēn asike dat̃belēboi dat̃bipatpat gidat mēhat lan. ¹⁰ Husur evi aGot togol gidato. Len aYesu Kristo aGot igol gidato hēn dat̃bigol nauman tovoi gail gai toutaut hēni sutuai tia hēn dat̃bigole.

Datosua len aKristo

¹¹ Sa-nēlomit tibon̄boŋ hēn nategai ke, nēboŋ lotopas gamito, mētsavi Ju. Ale naJu gail lotoviv hēn na-tiv-dalusi-an nēvanuan togole len nibelito, galit lokis gamito hēn “alat lēsēkad na-tiv-dalusi-an.” Nau tēlmam hēn nēboŋ ta mō enan. ¹² Len nēboŋ enan mētutoh, aKristo eḅuer len gamito. Mētovi met̃bos gail, mētsavi nēvanuan siGot, alat a Israel. Ale mētotētan hēn na-kel-gati-an gail aGot tokel mai alat a Israel, na-kel-gati-an aGot tota gat gail len nahēsan. Mētsēkad nē-vatvat-viri-an ideh. Mētutoh len navile a pan, aGot eḅuer len nēmauran samit gail. ¹³ A mō mētutoh a tut dan aGot, be gagai mētosua mai aKristo aYesu. Len nēda hēn nēmatan seKristo, aGot ilav gamit mētogēm pēpadaŋ hēn gai.

¹⁴ A mō ginamit namtovi Ju mai gamit mētsavi Ju datomētahun bun gidat gabag. AYesu igol natēmat len gidato, igol gamit mētsavi Ju mai ginamit namtovi Ju datosua. Na-mētahun-buni-an tohum napisbile topēphun gidato, igol eḅuer. ¹⁵ Len nēmatan hēn niben, aYesu igol nalo seJu gail tobaŋ kelean todaŋ, sēkad nēdaŋan am. Igol tomaienān hēn ḅigol naluṽoh toru enan arukad natēmat, arosua, naluṽoh veveu sua len gai. ¹⁶ Len nēmatan san len nēhai balbal, aYesu igol naluṽoh eru enan arosua ale igol arukad navoivoian mai aGot len natēmat. Len nēhai balbal ehum togol na-mētahun-buni-an sēlaru imat, naluṽoh eru enan arsamētahun gēlar gabag am. ¹⁷ Egēm kel ur natēmat enan mai gamit mētsavi Ju mēttoŋ a tut dani, ale ikel uri mai ginamit am namtovi Ju namtosuh pēpadaŋ.* ¹⁸ Len nēsa aKristo togole, gidat þisi, naJu mai namet̃bos gail, datolēboi dat̃begēm hēn aTata Got len aNunun tosua ŋai.

¹⁹ Imaienan, mētsavi met̃bos am, mētsavi vanuan naut a tut. Be mētovi galevis len alat siGot. Mētovi vanuan gail len nēbathudud siGot. ²⁰ Gidat dattokad nadēlomian, datohum naim nēvat san, gai toum hēni len nēpaudesen tovi ahai pispisul mai ahai kelkel ur gail. Ale aKristo aYesu sēbon evi nēvat togol naim nēvat tohav mai tonor. ²¹ Nasuḅ esuhud hēn gidato hēn dat̃bibon maii len naim, hēn naim enan ḅevi mēhat hēn ḅegēm vi naim siNasuḅ tolo. ²² Len aKristo, gamit am mētsavi Ju, aKristo esuhud hēn gamit hēn mēt̃bibon maii len naim toum hēni, hēn ḅegēm vi naim aGot totohtoŋ lan len aNunun.

3

Nauman siPol mōs alat lēsavi Ju

¹ Bathut natenan, ginau, aPol, nutoh len naim bēbaŋis sil notoum seKristo, aYesu, husur nukel ur na-kel-uri-an san tovoi mai gamit mētsavi Ju.

² Sunān mēttoŋsēsəlōŋ hēni tia, aGot, len navoian san, itabtabuh len ginau hēn nēḅeum mōs gamito. ³ Hum nototos kēkerek hēni a mō tia, aGot ikel vēhot nē-nau-utaut-an san tosusuah mai ginau. ⁴ Nēboŋ mēt̃ḅevuruŋ nēsa notomadhatosi, dereh mitinau sēhot nalēboian sagw hēn nē-nau-utaut-an enan husur aKristo. ⁵ AGot sakel vēhoti mai naur ta sutuai, be gagai, len aNunun, ikel vēhoti mai ahai pispisul mai ahai kelkel ur san gail. ⁶ Nē-nau-utaut-an san

* 2:17: Isa 57.19

tosusuah imaiegai ke: Len na-kel-uri-an tovoi lotodəlomi, alat ləsavi Ju mai naJu gail loṗitṗitoṽ. Galit ṗisi lukad natit ṗisi aGot totəgau gati mōs anatun gail. Naluṽoh eru en ṗisi losua hum niben aKристо, lukad bonḅon hən nə-lavkuvi-an dan nəsaan aGot tokel gati a mō, ale tosarpoh len aKристо aYesu.*

⁷ Len na-voi-buni-an aGot toviol kəmas həni mai ginau len nədaṅan san, nogəm vi vanuan nauman san hən nəḅikel na-kel-uri-an tovoi mōsi. ⁸ Ginau novi ut kəmas səhor nəvanuan ṗisi lotovi siGot. Be naut kəmas natenan, len navoian aGot toviol kəmas həni, ilekis hən ginau hən nəḅikel mai gamit mətsavi Ju, hən na-kel-uri-an tovoi ke, aKристо tovi nəkadun navoian gail topul van van datsaləboi datḅeləboi səhoti. ⁹ Ale aGot togol navile a pan mai natit ṗisi, ilekis hən ginau hən nəḅigol nəvanuan ṗisi ləḅeləboi husur nə-nau-utaut-an egaii san, nə-nau-utaut-an tosusuani sutuai len natuḅatan. ¹⁰ Gagai aGot igol tomaienən hən ḅəṽusan namitisau tiltile san gail hən nəmauran tonor van hən alat lotoil a mō mai alat lotokad nədaṅan hən na-il-a-mō-an, be savi len navile a pan.* Ale dereh leris ləboi namitisau en san hən nəmauran tonor nəḅoṅ ləḅeris alat siYesu. ¹¹ Enan evi nə-nau-utaut-an siGot sutuai tia, ale igol isarpoh len aKристо aYesu, aMasta sidato. ¹² Len aKристо mai nadəlomian dattokade lan, datoləboi datḅegəm tabtab, il len nəhən aGot, namətahwan eḅuer. ¹³ Imaienən, nukel mai gamit ke sa-nəlomit tetuhətuh hən na-ləṅon-isaṽsa-an sagw mōs gamito. Ao, ivoi hən mətḅəṽiv həni husur evi tarhət samito.

Na-sor-tuṽ-an hən na-ləmas-buni-an

¹⁴ Bathut togol natgalen ṗisi, notəṅedur, sor tuṽ vi təban aGot Tata, ¹⁵ nəbathudud kavkav san len nəmav mai len navile a pan lotokad nahəsəlit lan. ¹⁶ Nusor tuṽ ke, len nəyalyalan aGot topul həni, mai len aNunun, aGot dereh teviol hən nədaṅan hən mətḅidaṅ habat am len nələmito. ¹⁷ Nusor tuṽ ke, bathut mətṽoriṅ nələmit lan, dereh aKристо titoh tin len nələmito. Nusor tuṽ ke, na-ləmas-buni-an tevi nəkadun nəmauran samito hən mətḅeləmləmas bun gamit gabag. ¹⁸ Nusor tuṽ ke, gamit mai nəvanuan ṗisi siGot, dereh mitikad nədaṅan hən mətḅeləboi səhot naṗosṗosan, nabəlayan, nə-sahsah-vi-məhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an hən na-ləmas-buni-an seKристо. ¹⁹ Nuke mətələboi na-ləmas-buni-an seKристо tosəhor bun na-ləmas-buni-an ideh am nəvanuan toləboii, hən mətḅepul səsəhov hən nəḅoruan kavkav siGot.

²⁰ Datisal suh aGot! Len nədaṅan san toum len gidato, aGot eləboi ḅigol natit gail səhor masuṽ hən natideh dattoləboi datḅeusi həni o datḅinau hən ḅigole. ²¹ Gidat dattovi siYesu datisal suh nəyalyalan siGot, naur ṗisi lisal suh nəyalyalan san len aKристо aYesu vi sutuai sutuai! Ganan!

4

Nəḅonan len niben aKристо

¹ Bathut natgalenan, ginau, aPol, lotobaṅis gat ginau sil nauman notogole mōs Nasuḅ, ginau nous gamit ke, naṗisal hən nəmauran samit gail tinor hən nəmauran aGot tolekis hən gamit həni. ² Nələmit teməḅau, samtinau gamit səḅomit ṅai; len natideh mətḅigole hən nəvanuan gail, mətəməḅau lan; len nədaṅ-ḅuri-an samito, mititoh məḅau teḅəlav; len na-ləmas-buni-an, mitidaṅ ḅur

* **3:6:** Kol 1.26-27 * **3:10:** Kol 1.16. Nəḅoṅ toke alat lotoil a mō mai alat lotokad nədaṅan hən na-il-a-mō-an be savi len navile a pan, len nasoruan ta Kris namilen səmasil. Hum ma tovi aṅel mai aḅiltiṅel lotoil a mō o lotokad nədaṅan len nəmav. Hum ma tovi natəmat gail lotoil a mō o lotokad nədaṅan len naut ideh lotosuh lan. Namilen hum ma tovi gəlar ṗisi. Husur səmasil magenan, naut egai sakel uri ke tovi aṅel o natəmat o gəlar ṗisi.

nāvide tiltile mai nāboruan tiltile samit gabag.* ³ ANunun aGot igol m̄etosua. Len n̄edaŋan samit p̄isi, m̄et̄et̄əgau gat nābonan en m̄əttokade len nat̄əmat. ⁴ Gidat dattovi siYesu datumaiegai: Datovi niben aKристо tosua ŋai, datukad aNunun aGot tosua len gidato. Ikad n̄ə-vatvat-viri-an tosua, aGot tokis gidat m̄os dat̄bikade. ⁵ Ikad aMasta tosua ŋai, nad̄əlomian tosua lan mai n̄əbaptaisan tosua lan. ⁶ Ikad aGot tosua, aT̄əmadat toil a m̄o h̄ən gidat p̄isi, toum len gidat p̄isi, totoh tin len gidat p̄isi.

⁷ Be aKристо eviol k̄əmas h̄ən naviolan mai gidat v̄isusua. Ep̄əpahun naviolan galenan tonor h̄ən nal̄əŋonian san. ⁸ Bathut enan, natosian siGot ike, “N̄əboŋ tovi m̄əhat v̄əbar naut a m̄əhat buni, alat gai tos̄əhor galit len nab̄iltibalan, es̄əhar galit lovi slev san.

Eviol h̄ən naviolan gail mai n̄əvanuan gail.”*

⁹ N̄əboŋ natosian enan toke “evi m̄əhat,” namilen ke, a m̄o aKристо evi pan vi lan navile a pan. ¹⁰ AKристо tovi pan, evi gai tovi m̄əhat, tovi m̄əhat s̄əhor n̄əməv h̄ən b̄epul len natit p̄isi. ¹¹ Natosian enan ikele am ke, aKристо “eviol h̄ən naviolan gail mai n̄əvanuan gail.” Ale eviol h̄ən natgalegai mai n̄əvanuan san gail ke: galevis ahai pispisul gail, galevis ahai kelkel ur gail, galevis h̄ən l̄əbikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu len naut tiltile gail, ale galevis h̄ən l̄əbeil a m̄o, k̄ətk̄əta t̄əban alat siYesu, mai galevis am ahai p̄usan gail.* ¹² Igol natenan h̄ən l̄əbeutaut h̄ən n̄əvanuan san gail m̄os nauman h̄ən na-vi-tarh̄əte-an, h̄ən alat lotovi niben aYesu, l̄əb̄idaŋ am len aKристо. ¹³ Timaienan v̄əbar gidat p̄isi dat̄bikad nābonan len nad̄əlomian mai nal̄əboian husur aNatun aGot, h̄ən dat̄b̄eḡəm matmatu am v̄əbar dat̄b̄esum̄ian aKристо len nāboruan san tonor buni. ¹⁴ Imaienan asike datosum̄ian atuhlahutai am lotoḡəgel h̄ən n̄ənauan salito. Lohum n̄əwag, n̄əlan mai n̄ətas tobarbar h̄əni. Asike datupair husur nāp̄usanan tiltile. Asike datohusur n̄əvanuan gail lotokad namitisau h̄ən naḡəḡərasan lotoke l̄əb̄eḡəras gidato len nalibliboŋan hum tokitin, be savi nakitinan. ¹⁵ Avil len na-l̄əmas-buni-an datekitin mai gidat gabag, datimatmatu am tabtab h̄ən dat̄b̄esum̄ian aKристо len natit p̄isi dat̄bigole, husur aKристо tovi n̄əkadhute, n̄əvanuan san gail lovi niben. ¹⁶ Len na-il-a-m̄o-an san igol n̄əvanuan san gail lūbon ḡəm sua, hum n̄ənau p̄isi lotoudud mai nahudhut niben gail p̄isi.* N̄əboŋ nahudhut niben lotogol n̄əsa tonor h̄ən l̄əbigole, len na-l̄əmas-buni-an, losusupah h̄ən l̄əbigol niben kavkav b̄imaur, b̄etibau am.

N̄əboruan veveu len aKристо

¹⁷ Imagenan, len nah̄əsan Nasūb̄ nutor idan mai gamito, nok̄əmaiegai ke: Samtitoh am sum̄ian alat lotokad nad̄əlomian len nagot ḡəḡəras gail. Lod̄ədarŋabu, n̄ənauan salit evi naut k̄əmas. ¹⁸ N̄əmarginbut ikabut gol nal̄əboian salito, ale lutoh a tut dan n̄əmauran siGot husur nat̄ətanen topat len galito, bathut n̄əkadulit īvon̄on. ¹⁹ Natideh lotogolgole nahurulit s̄əsa lan. Ludaŋ h̄ən nāvide naitian tāv̄tāvor b̄iwol h̄ən n̄əmauran salito, lohusur t̄əməhav h̄ən nāvide tiltile lotob̄iŋb̄iŋal.

²⁰ Be enan savi nāp̄isal seKристо tohum m̄əttol̄əboi s̄əhoti. ²¹ N̄əboŋ gamit m̄əttos̄əsəloŋ h̄ən nakelean husur aKристо, m̄ətorin̄ n̄əlomit lan, ale lōv̄usan gamito h̄ən nakitinan topat len aYesu. ²² Nāvide h̄ən n̄əmauran m̄əttokade ta m̄o, nal̄əŋonian lotosa, lotoḡəras gamito, lom̄ədas n̄əmauran enan. Imaienan, mitikol bulani dan gamito.* ²³ Mitidaŋ h̄ən aNunun aGot b̄igol m̄ətb̄iveveu

* **4:2:** Kol 3.12-13 * **4:8:** Psa 68.18 * **4:11:** 1Kor 12.28 * **4:16:** N̄ənau evi nastrin̄ gail len niben n̄əvanuan. Galevis lorusan niben, len galevis am n̄əda igam husuri. * **4:22:** Kol 3.9

len nēnauan samito mai nēlomito. ²⁴ Mitimasgēm vi vanuan veveu gail mētbikad nāboruan veveu aGot toum hēni hēn mētbēsūmān gai. Imagenan, mitinor kitin, toh a tut dan nēsaan len nāvīde aGot tohēhāvur hēni.*

²⁵ Imaienan, mitinoŋ hēn nalibliboŋan, mitikel nakitinan mai gamit gabag, husur gidat vīsusua nahudhuben aYesu, datosua ŋai.* ²⁶ Len nēlol paŋpaŋ samito, samtigol nēsaan. Sa-nēlomit tipaŋpaŋ tebēlav. Namityal satimasur lan,* ²⁷ hēn natēmat asike bīkad kas naut ideh len nēmauran samit gail. ²⁸ Nēvanuan vēnvēnah satevēnah am, be ivoi ke teum tidan, teum hēn natit tovoi hēn navēlan gabag, hēn bēlēboi bīkad natit hēn bēviol hēni mai alat lotomīdol. ²⁹ Nasoruan ideh tomēdas nēvanuan, samtikele. Satevivile len nabuŋomito. Mitikel nasoruan tovoi ŋai, hēn bēsusupah mai nēvanuan, gol nadēlomian salit bīdan am. Mitikel nasoruan tonor hēn lēbēlēboi mai tovi tarhēte sivan ideh am bēsēsēloŋ hēni. ³⁰ Len nāvīde samito samtigol aNunun aGot nēlon tisa; husur aGot eriŋ aNunun len gamito, hēn tota gat nahēsan len gamito ke mēttovi esan, van vēbar nēboŋ bīgol pīs nēmakuvan samito.* ³¹ Mitinoŋ hēn na-mētahun-buni-an, nē-tabulol-bulosi-an, nēlol paŋpaŋ, nē-kai-walwal-an, na-sor-mēdasi-an hēn nahēsan avan ideh, mai nēsaan pīsī. Mitinoŋ hēn galen pīsī. ³² Avil mitivoi hēn gamit gabag, nēlomit titanīs gamit gabag, mēterubāt nēsaan samit gabag hum, len aKristo, aGot torubāt nēsaan samito.*

5

Mititoh len namīal

¹ Imagenan, bathut aGot tolēmas bun gamit mēttovi natun gail, mitigol tētōv hēn aGot.* ² Na-lēmas-buni-an tiwol hēn gamito, nēmauran samit tepul hēni. Mētesūmān aKristo tolēmas bun gidato, toviol hēn nēmauran san mōs gidato hum naviolan, hum natit gototutumav hēni nēbōn tosusau van hēn aGot.*

³ Be naitian tosa, nāvīde tosa totaṽtaṽor pīsī, mai na-lēŋon-masuṽ-an hēn natite tebuer kaskasi len gamito. Nēsaan tomagalēnan lēsānor hēn nēvanuan siGot gail. ⁴ Sanor hēn mētbikel nasoruan pahsago, na-sor-mēlmel-an mai nasoruan sohsoh tobīŋbīŋal. Be inor hēn mētbikel nasipaan vi tēban aGot. ⁵ Mitinau lēboi natesua ke, nēvanuan togolgol naitian tosa, nēvanuan togolgol nāvīde tosa totaṽtaṽor, mai nēvanuan tolēŋon masuṽ hēn natite, alat lotomaiēnan lodēdas lēbēbīs len natohan pipihabēlan aKristo mai aGot. Lodēdas lēbīkad naviolan tovoi aGot totēgau gati mōs nēvanuan san gail. (Nēvanuan lotolēŋon masuṽ hēn natite, lulotu hēn natit lotolēŋon masuṽ hēni. Egēm vi got salito, evi nagot gēgēras.)

⁶ Alat lotoke nēsaan galēnan savi natideh, salegēras gamito hēn nasoruan tomaiēnan nakitinan tobuer lan. Husur nēlol paŋpaŋ siGot dereh tibar alat lēsagol nēsa tokele sil natgalēnan. ⁷ Samtitah mai galit len nēsa lotogole. ⁸ A mō mētutoh len nēmargobut, be gagai mētovi siYesu ale mētutoh len namīal. Mititoh hum nēvanuan hēn namīal.* ⁹ Husur nāvīt namīal topat len gamito evi navoian, nanoran mai nakitinan gail pīsī. ¹⁰ Mitisab sēhot nēsa togol Nasub tohēhāvur. ¹¹ Nāvīde hēn nēmargobut lēsēvan hēn natideh tovoi, mētebulatut dan gail. Ivoi am hēn mētbikel vēhoti ke lotosa.* ¹² Husur nagolean susuah silatēnan evi natit hēn nahur sasa hēn avan ideh bīsor husuri. ¹³ Avil nēboŋ namīal tomīas natit pīsī, nēvanuan gail pīsī lolēboi lēberis nakitinan husuri

* **4:24:** Gen 1.26-27; Kol 3.10 * **4:25:** Zec 8.16 * **4:26:** Psa 4.4 * **4:30:** Isa 63.10 * **4:32:** Mat 6.14-15 * **5:1:** Lev 19.2; Mat 5.48 * **5:2:** Exo 29.18 * **5:8:** Isa 60.1-3 * **5:11:** Rom 13.12

ke tovoi o tosa. ¹⁴ Husur natit p̄isi nam̄ial tom̄ias gail lumasil len nakətaan sinəvanuan p̄isi. Bathut enan ikad nasoruan sua toke, “Gaiug gotopatmari, gilele, gile məhat dan nəmatan, ale aKristo tem̄ias gaiug.”

¹⁵ Imaienan, mətələləgau hən natohan samito. Samtitoh sum̄an alat lototətan hən nəmauran tonor. Avil mititoh sum̄an alat lotokad namitisau hən nəmauran tonor. ¹⁶ Mitigol ke natit p̄isi mət̄bigole teliv nəvanuan gail van hən aYesu, husur len nəboŋ ta daməŋai nəvanuan lusa. ¹⁷ Imagenan samtimmel, avil mətələboi səhot nəsa Nasuḅ toləŋoni. ¹⁸ Samtetərog hən nəwain toliv gamit van hən naḅide gail lototaḅtaḅor. Avil mətəpul hən aNunun aGot. ¹⁹ Mətekəkai hususur hən nəḅe gail lotopat len nasoruan siGot mai gamit gabag. Mətekəkai hususur hən nəḅe hən nalotuan gail mai gamit gabag, mətekəkai maienan hən nəḅe aNunun aGot togol gail. Mətekəkai, gol nəḅe len nəlomito vi təban Nasuḅ.* ²⁰ Mətesipa tabtab vi təban aGot aTata hən natit p̄isi, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo.

Alatmisoan gail

²¹ Məteriŋ gamito len navəlamit gabag husur namətahwan samito len nəyalyalan seKristo.

²² Latpəhaḅut mət̄tolah, məteriŋ gamit len navəlan asoamito hum mət̄toriŋ gamit len navəlan Nasuḅ. ²³ Husur ahaḅut ehum nəkadun asoan, eil a m̄o hən; sum̄an ŋai aKristo tovi nəkadhute, ale nəvanuan san gail lovi niben, eil a m̄o hən galito. Ilav kuv galit dan nəsaan salito. ²⁴ Hum alat siYesu lotoriŋ galit len navəlan aKristo; len naḅide tomaienən, len natit p̄isi, ivoi hən abareab gail m̄au ləḅeriŋ galit len navəlan ahaḅut salit gail.

²⁵ Lalum̄an mət̄tolah, mətələləməs bun asoamito sum̄an ŋai aKristo toləmas bun nəvanuan san gail, toviol hən nəmauran san m̄os galito. ²⁶ Igol natenan hən ḅigol ləḅevi esan səḅon ŋai, ləḅinor buni. Len nasoruan siGot igol luvėvu. Ehum nasoruan siGot tovi wai aKristo tolistov galit hən hən ləḅivevu.* ²⁷ Igol natgalenan hən ḅesəhar nəvanuan san gail hən ləḅevi esan səḅon len namənas. Ike linor buni, liyalyal, səkad namesian o nəḅiŋḅiŋalan o natideh tomagenan lan, səkad natideh tosa avan ideh toləboi ḅikel uri. Nəvanuan san gail lohum napəhaḅut togomah topəhas hən ḅilah, ale tokab vəkab vəsa, səkad natideh tosa lan. ²⁸ Imagenan, lalum̄an mət̄tolah, mitimasləmləmas bun asoamito hum mət̄toləmas bun nibemit səḅomito. Naulum̄an ideh toləmas bun asoan, eləmas bun gai səḅon. ²⁹ Husur səkad avan ideh tomətahun bun niben gabag. Ao, evəŋani, ekətkəta təban, sum̄an aKristo tokətkəta təban nəvanuan san gail. ³⁰ Ale gidat datovi hudhut gail len niben aKristo. ³¹ Husur enan, hum natosian siGot toke, “Naulum̄an dereh teriŋ atəman mai anan hən ḅeudud mai asoan, ale aregəm sua sum̄an niben tosua ŋai.”* ³² Ikad natetətan sua totibau tosusuah len natosian enan notomadhatosi gagai. Be nukel mai gamit ke, evi nasoruan kəta tohusur aKristo mai nəvanuan san gail. ³³ Avil gamito, nukel tasi mai gamit ke, naulum̄an timasləmləmas bun asoan hum toləmas bun gai səḅon, ale napəhaḅut timasputsan ahaḅut san len nənauan san.

6

Gamit mət̄tovi lahutai, gamit mət̄tovi tata gail

* 5:19: Psa 33.1-3; Kol 3.16-17 * 5:26: Tit 3.5 * 5:31: Gen 2.24

¹ Lahutai, mitigol husur n̄sa atata mai anana artokele len Nasuḅ. Inor h̄n m̄t̄bigol ḅimagenan. ² Len natosian siGot ike, “Geputsan at̄emañ mai anañ len n̄nauan sam̄.” Len nakelean todaṅ gail, enan evi namet̄kav tokad n̄kel-gati-an. ³ Na-kel-gati-an imaiegai ke: ḡḅeputsan at̄emañ mai anañ len n̄nauan sam̄, “dereh natohan sam̄ tivoi, mai gitoh teb̄lav len navile a pan.”*

⁴ Tata gail, samtigol naḅide tosa tabtab h̄n anatumit gail n̄lolit ḅisa van v̄paṅpaṅ. Avil m̄tehis galit h̄n l̄ḅiyar husur naḅisal tonor, ḅusan galit m̄os naḅide tonor, naḅusanan eruenan aroḡem len Nasuḅ.

Gaiug gotovi slev

⁵ Gaiug gotovi slev, gigol husur n̄sa amasta sam̄ len navile a pan ḅikele. Gem̄tahw lan, len n̄loṁ kitin geputsani len n̄nauan sam̄. Gigol husur n̄sa amasta tokele hum gotogol husur n̄sa aKris̄to tokele. ⁶ Gigol tabtab h̄ni, savi h̄n ḅebunusi ḅai, h̄h̄av̄ur h̄n gaiug, be len n̄loṁ todaṅ len aKris̄to, gigole hum naslev san tohusur nal̄ḅon̄ian siGot. ⁷ Len n̄sa gotogole, timaur m̄etañ hum gotogole m̄os Nasuḅ savi h̄n n̄vanuan gail. ⁸ Gol̄ḅoii ke Nasuḅ dereh teviol h̄n nakonḅurḅuran mai gidat ḅisusua h̄n navoian dattogole, naut k̄emas datovi slev o datsavi slev.

⁹ Gaiug gotovi masta, gigol timagenan; gigol tivoi h̄n naslev sam̄ gail. Sages̄hob h̄n naslev sam̄ ke asike ḅigol husur nal̄ḅon̄ian sam̄ gigol tisa h̄ni. Nau gati ke gaiug mai galito m̄etukad aMasta tosua ḅai totoh len n̄mav, ale naḅide san ep̄itoḅ van h̄n n̄vanuan ḅisi, ideh satile.*

Nahurabat n̄ḅalan siGot

¹⁰ Ikad nasoruan nam̄ekot. Len Nasuḅ mai len nabiltidaṅan san, gaiug gidaṅ tabtab! ¹¹ Geriṅ ḅis nahurabat n̄ḅalan siGot len gaiug h̄n ḡḅeil ḡgat, naut k̄emas n̄hai tata set̄emat gail mai naḡerasian san gail. ¹² Husur dats̄ḅal mai n̄vanuan lotokad nibelito. Avil datuḅal mai alat lotoil a m̄o, mai alat lotokad n̄daṅan h̄n na-il-a-m̄o-an datsal̄ḅoi datḅeris gail. Datuḅal mai aḅiltidaṅan gail h̄n n̄margobut h̄n navile eg a pan mai nanunun n̄margobut gail, nat̄emat gail len nam̄sav. ¹³ Imagenan geriṅ nahurabat n̄ḅalan siGot kavkav len gaiug. Ale len n̄ḅoṅ n̄saan, dereh gel̄ḅoi ḡḅidaṅ ḅur alatenan lotokad n̄daṅan h̄n n̄saan n̄ḅoṅ l̄ḅiḅal mai gaiug. Ale n̄ḅoṅ n̄ḅalan ḅinoṅ, dereh geil ḡgat sal. ¹⁴ Imaiēnan, geil ḡgat. Gepitavis n̄hau tutuḅ h̄n nakitinan. Ale gesun nahurabat n̄ḅalan h̄n nanoran, hum nasoltia toriṅ nahurabat met̄lai len n̄mabun h̄n ḅipat gol niben.* ¹⁵ Ale len nariēñ, gev̄las naributbut h̄n nautautan toḡem len na-kel-uri-an tovoi h̄n nat̄emat dattokade mai aGot.* ¹⁶ Akis gipat nad̄elomian hum nasilt tovi nahudhut n̄tarhai topat gol gaiug h̄n ḡḅel̄ḅoi ḡḅigol n̄wei set̄emat ḅisi lotopaṅ l̄ḅimat.† ¹⁷ Gol̄ḅoii ke aGot ilav kuv gaiug dan n̄saan sam̄, ale n̄-lav-kuvi-an enan eh̄um nab̄had n̄ḅalan gotoriṅi len n̄kaduṁ. Lav naḅu n̄ḅalan seNunun aGot tovi nasoruan siGot h̄n ḡḅiḅal h̄ni.* ¹⁸ Ale len aNunun aGot, gisor tuḅ tabtab h̄n na-sor-tuḅ-an mai naṅirian tiltile gail. Gehulahul, ale gisor tuḅ tabtab m̄os n̄vanuan siGot gail ḅisi. ¹⁹ Ale gisor tuḅ m̄os ginau am. Geus aGot ke n̄ḅoṅ n̄ḅisor, tilav nasoruan mai ginau h̄n asike n̄ḅem̄tahw

* **6:3:** H̄n naves 2-3, Exo 20.12; Deu 5.16. Ike: Putsan at̄emañ mai anañ len n̄nauan sam̄ h̄n natohan sam̄ ḅivoi, mai h̄n ḡḅitoh ḅeb̄lav len navile a pan. * **6:9:** Deu 10.17 * **6:14:** Isa 11.5, 59.17

* **6:15:** Isa 52.7 † **6:16:** Mat 6.13; Jon 17.15. Nasilt evi nahudhutarhai toḅosḅos lotokabut gole len nahurhuḅuluk ale gol tosmos. Imagenan n̄ḅoṅ gotopati el̄ḅoi ḅipat gol gaiug ale el̄ḅoi ḅigol n̄ḅah len n̄wei ideh topaṅ, ḅimat. * **6:17:** Isa 49.2, 59.17

hən nəbikel natetətan hən na-kel-uri-an tovoi aGot tokel vəhoti. ²⁰ Ginau nusor siYesu Kristo, be nutoh len naim bəbaŋis, lubaŋis ginau hən natsen gail sil na-kel-uri-an tovoi notokel uri. Nimaskel uri, sanemətahw. Sor tuv̄ m̄os ginau hən nəbigole.

Nasudəlamian

²¹ Nuke məteləboi natit p̄isi husur ginau mai nəsa notogole. Ale aTikikus, aṽagw notoləmas buni len nadəlomian, todaŋ len Nasub̄ mai nauman san, gai dereh tikel ur natit p̄isi mai gamito.* ²² Husur natenan nosəvati van hən gamito, hən ke mətbeləboi natit gail husur ginamito, ale hən bigol mətbeləŋon biyoi am len nəlomito.

²³ Wawa gail len nadəlomian, nəlomit tikad natəmat. Ale na-ləmas-buni-an totah mai nadəlomian, aGot aTata mai Nasub̄ aYesu Kristo areviol həni mai gamito. ²⁴ AGot teviol kəmas hən navoian mai galit p̄isi lotoləmas bun aMasta sidato, aYesu Kristo, hən na-ləmas-buni-an topat vi sutuai.

* **6:21:** Uman 20.4

Filippi

Naloʻulat napolisulan aPol totosi van hən alat a Filippi

Ase itos naloʻulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itos naloʻulat napolisulan egai hən nəsə?

Len naloʻulat egai aPol esipa hən alat a Filippi hən na-ləmas-buni-an mai naviolan salito, ale ikel mai galit naʻisal hən ləbitoh len nəmauran seKristen tovoi.

APol itos naloʻulat egai van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len nabiltivile Filippi len naprovens Masetonia. Len nəyaran na-vəha-ru-an san a mō, aPol evi lan naut a Filippi, ale len naut ei lubar həni len naim bəbaŋis husur tohut natəmat dan natəbarehreh sua.

APol itos naloʻulat egai ʻnais mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 63 nəboŋ totoh len naut a Rom len naim bəbaŋis.

Len naloʻulat egai aPol idaŋ hən nakemkeman, na-il-ʻburi-an, naʻonon mai nasusumaran len nəmauran mai nadəlomian seKristen gail. Imasil ke aPol eləmas masuʻ hən alat siYesu len naut a Filippi. (1.1–4.23)

- 1) APol etuʻbat hən naloʻulat san van hən alat siYesu len naut a Filippi, esipa vi təban aGot hən galito, ale isor tuʻ mōs galito (1.1-11)
- 2) APol ehəhaʻur husur nəvanuan gail lukel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas gai totoh len naim bəbaŋis, ivatvat viri ke nəsə tevisi dereh tivan vəbar navoian, naut kəmas nəmauran o nəmatan san (1.12-26)
- 3) APol ikel mai galit ke len nəmauran salit lehusur kitin hən aKristo, gol nəsə tokele hən naʻvide aGot toləŋoni biʻparpar len galito (1.27–2.18)
- 4) APol ike tesəvat aTimoti mai aEpafrotitus van hən alat a Filippi (2.19-30)
- 5) Ivoi ke alat a Filippi lehusur naʻvide siPol, likad nadəlomian len aKristo hən aGot ʻberinji ke linor len nəhon. APol eləŋoni ke nəlolit tikad natəmat (3.1–4.9)
- 6) APol esipa hən naviolan alat a Filippi lotoviol həni maii (4.10-20)
- 7) APol imaris kotov naloʻulat san van hən alat a Filippi (4.21-23)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Filippi

¹ Ginau aPol mai aTimoti namrovi slev seKristo, aYesu. Ginau nutos naloʻulat napolisulan egai van hən nəvanuan ʻpisi siGot len aKristo aYesu, len naut a Filippi.* Nutosi van hən naelta mai natikon gail am. ² AGot aTəmadato mai Nasuʻ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai arigol nəlomit tikad natəmat.

Nasipaan mai na-sor-tuʻ-an

³ Nosipa vi təban aGot sagw len nəboŋ ʻpisi notonau təlmam hən gamito. ⁴ Akis len na-sor-tuʻ-an sagw mōs gamit ʻpisi, nusor tuʻ len nakemkeman ⁵ bathut ke mətutah mai ginau len na-kel-uri-an tovoi len nametəkav, nəmariboŋ məttoriŋ nəlomit len aYesu Kristo van vəbar daməŋai.* ⁶ Husur nunau ləboi nategai māu ke, aGot totuʻbat hən nauman tovoi sua len gamito, gai dereh tigolgole van van tihav len nəboŋ siYesu Kristo.* ⁷ Inor hən notonau gamit ʻpisi maienan, bathut notoləmas bun gamit len nəlogw. Husur ke len

* **1:1:** Uman 16.12 * **1:5:** Uman 16.12-40 * **1:6:** 1Kor 1.8

naim bæbaŋis notohtoh lan, mai len nəboŋ notokel nakitinan husur na-kel-uri-an tovoi mai notoŋusan koti ke tokitin, gamit ƀisi mətukatəƀol len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau.* ⁸AGot eləboi ƀikel koti ke notoləŋon masuŋ hən nəberis gamito len na-ləmas-buni-an togəm len nəlon aYesu Kristo.

⁹ Ale nusor tuŋ maiegai ke: na-ləmas-buni-an samit tetibau van am len naləboian mai na-bunus-ləboi-an ƀisi hən nakitinan. ¹⁰ Imaienan dereh mətələboi mətbeikuŋol hən naƀisal tovoi buni, hən mətbeiveveu hən asike ƀikad natideh tosa avan ideh toləboi ƀikel husur gamito van vəbar nəboŋ seKristo. ¹¹ Mətepul hən naŋit nanoran len aYesu Kristo hən nəvanuan gail ləbeputsan mai sal suh nəalyalan siGot.

Na-kel-uri-an ivan, naut kəmas nə-baŋis-aPol-an

¹² Bathudud nadəlomian, nuke mətələboii ke, nəsa tovisi hən ginau esusupah mai na-kel-uri-an tovoi hən ƀibar nəvanuan ƀisi. ¹³ Husur enan nasoltia ƀisi lotokətkəta kəkol hən naim seSisa, mai nəvanuan ƀisi am, loləboi buni ke, nutoh len naim bæbaŋis sil aKristo.* ¹⁴ Ale bathut natsen tobaŋis gat ginau, nəbathudud nadəlomian isoŋur loil gəgat len Nasuŋ. Gagai, len na-il-ƀuri-an tosəhor ta mŋo, ləsamətahw hən ləbikel ur nasoruan siGot.

¹⁵ Ekitin ke galit galevis lukel ur aKristo sil lototaŋulol bulos ginau mai lotopul hən naŋitŋituhan, be galevis am lukel uri len naləŋonian tovoi. ¹⁶ Lukel uri len na-ləmas-buni-an husur loləboii ke aGot itabtabuh len ginau hən nəbeil gəgat, nəbikel kot na-kel-uri-an tovoi. ¹⁷ Alat lototaŋulol ləsakel ur kot aKristo, avil lukel uri hən ləbipətpətpat galit məhat husur lunau ke lemədās ginau gagai nəboŋ natsen tobaŋis gat ginau. ¹⁸ Be savi natideh! Ivoi ŋai ke len naƀisal ƀisi, naut kəmas nagəgərasan o nakitinan len nəlolito, lukel ur aKristo. Ale husur enan nukemkem.

Dereh nikemkem tabtab, ¹⁹ husur noləboii ke, len na-sor-tuŋ-an samito mai na-vi-tarhəte-an seNunun aYesu Kristo, nəsa tovisi hən ginau dereh tevi ƀisal hən nəbiməkuv. ²⁰ Len na-ləŋon-buni-an sagw nuvatvat viri ke səkad natideh ƀigol nahurugw ƀisa, avil nuvatvat viri ke nəlogw teil ƀuri gagai sumŋan akis, hən ke, len natit ƀisi nəbigole, nisal suh a Kristo, naut kəmas nəmauran o nəmatan sagw. ²¹ Husur len nabunusian sagw, nəmauran sagw evi seKristo ale nəbimat, ivoi masuŋ am. ²² Be nəbitoh tabtab maiegai len navile eg a pan, dereh nauman sagw tiŋan am. Nilekis hən gəlar ta be? Nəmauran o nəmatan? Nəsənauləboii. ²³ Gəlar ƀisi arulevlev hən ginau. Noləŋon masuŋ həni ke nerin nəmauran egai hən nəbimat hən nəbitoh mai aKristo, husur natenan ivoi ƀisi am hən ginau. ²⁴ Be ivoi am hən gamito ke nitoh tabtab maiegai len nibegw. ²⁵ Ale husur nunau ləboi natenan, noləboii ke nitoh van, nitah tab mai gamit mŋos napulan samit len nadəlomian mai nakemkeman. ²⁶ Imagenan, nəboŋ nəbitoh mai gamit tətās, dereh mətələboi mətbeisal suh aYesu Kristo səhor ta mŋo, bathut nəsa togole hən ginau.

²⁷ Be natsua, naŋide hən nəmauran samit timasnor hən na-kel-uri-an tovoi seKristo, hən ke naut kəmas nəbegəm ris gamito o nəbitoh a tut dan gamito, dereh nesəələŋ həni ke mətoil gəgat sumŋan məttosua ŋai ale len nəlomit tosua mətubal tabtab mŋos nadəlomian hən na-kel-uri-an tovoi. ²⁸ Samtemətahw len aenemi samito gail; tah gat nəlomito. Nəboŋ mətbeil gəgat, aenemi samit dereh leləboi səhoti ke aGot dereh tigol limasig buni be tilav kuv gamit dan nəpanismen hən nəmasigan enan. ²⁹ Husur aGot eviol kəmas hən nadəlomian

* **1:7:** 2Kor 7.3; Flp 1.13 * **1:13:** Uman 28.30; Efe 3.1, 4.1

len aKristo mai gamito, wake eviol kəmas həni am ke məttołəŋon isa vəsa m̄osi,
³⁰ husur gagai mətutoh len nəbālan toŋitoŋ hən nəbālan məttoŋisi ke notodaŋ
 ɓuri a m̄o. Evi nəbālan məttoŋsəŋon həni gagai ke notodaŋ ɓuri sal.*

2

Gol tətəŋ hən aYesu nəlon tomədau, sənau gai

¹ Datoləŋon ivoi am len nəlodato len nəbōnan mai aYesu, na-ləmas-buni-
 an san etəŋon nəlodat vi pan, datukad nəbōnan len aNunun, nəlon aYesu
 itaŋis gidato, ilolosa hən gidato. ² Husur natgalen ɓisi, mitimaskad nənauan
 tesua ɓai, mətələmas bun gabag hən gamito, mitikad nəlomit tesua, mitikad
 naləŋonian tesua ɓai. Mətɓigol natgalenan, dereh mitigol ginau nepul səsəhov
 hən nakemkeman. ³ Samtehusur naləŋonian samit səbōmit ɓai, samtapatpat
 gamit səbōmit məhat, avil len nəlomit tomədau hum məttovi ut kəmas, gamit
 ideh, tinau ideh am hum totibau səhor gai. ⁴ Gamit v̄isusua satinau nəsa tovoi
 hən gai səbōn ɓai be tinau nəsa tovoi hən nəvanuan tile gail am. ⁵ Mitimaskad
 nənauan toŋitoŋ hən nənauan aKristo aYesu tokade, ke:

⁶ Naut kəmas tokad nəbōruan siGot, naut kəmas tovi aGot,
 sənau ke tonor hən ɓetəgau gat naŋitɓitoŋan mai aGot.*

⁷ Be eriŋ gaɓulan nəhes toŋati mai nəyalyalan san,
 ilav nəbōruan sinaslev sua,*
 egəm vi vanuan suŋan nəvanuan gail,
 ikad nənahənah hən nəvanuan.

⁸ Igol nəlon emədau, sənau gai gabag,
 igol husur ɓis nəsa aGot tokele,
 naut kəmas togol nəmatan san.

Be savi nəmatan ɓai, imat ebun len nəhai balbal.

⁹ Imagenan aGot eputsani vi lan namilen toyalyal a məhat ɓisi,
 eviol maii hən nəhes toyalyal
 səhor nəhes ɓisi,

¹⁰ hən ke nahəsan aYesu ɓigol natit ɓisi ləɓetəŋedur,
 len nəmav mai len navile a pan mai len naut nəmatan,

¹¹ mai nabuŋolit ɓisi lisor vəhoti ke,
 aYesu Kristo evi Masta,

hən ləb̄isal suh nəyalyalan siGot Tata.*

Mitigol nəsa tonor hən nəvanuan gail ləɓetətoŋ həni

¹² Gamit notoləmas bun gamit ɓisi, natgalen ləɓimaienan, len nəlomit
 mitidaŋ len aGot, len namətahwan hən nəyalyalan san, mətəhisi hən mətɓigol
 nəsa tonor hən nəmauran aGot tolav kuv gamit dan nəsaan samito m̄osi. Mit-
 igol natgalegai suŋan məttoŋol akis hən nəsa notokele, (savi nəbōŋ nototoh
 mai gamit ɓai, be nəbōŋ nəsatoh). ¹³ Husur evi aGot toum len gamito. Igol
 naləŋonian samit inor hən esan mai igol mətələboi mətɓigol husur naləŋonian
 enan san.

¹⁴ Len natit ɓisi mətɓigole, mitigole, samtikoblen, samtevitvituh, ¹⁵ hən
 asike ɓikad natideh tosa avan ideh toləboi ɓikel husur gamito. Len nəmauran
 samito mitiveveu ɓai, namesian teɓuer, suŋan anatun aGot gail, naut kəmas
 navile a pan nəmargobut məttoth lan, topul hən nəvanuan nəlolit tokaɓkəɓur,

* **1:30:** Uman 16.19-40 * **2:6:** Jon 1.1, 5.18 * **2:7:** Isa 52.13-53.12; Mat 20.28 * **2:11:** Hən
 naves 10-11, ris Isa 45.23

topul hən nəsaan.* Be gamit mitimasn̄ial hum nam̄ial lotom̄ial len mar-gobut hən navile a pan, ¹⁶ nəboŋ mət̄totəgau gat nasoruan hən nəmauran. Mət̄bimaienan, len nəboŋ seKристо dereh neləboi nəbisor sal suh ginau ke nə səgam sobuer, nəsaum sobuer.

¹⁷ Avil naut kəmas ləb̄igol nəb̄imat, naut kəmas nəda hagw b̄isel hum nəwain ahai tutumav tob̄iri len naviolan totutumav həni van hən aGot, nohəhaṽur. Gamito, mətukad nadəlomian len aKристо ale mət̄viol kavkav hən gamito mai aGot hən mət̄bigol nəsa toləŋoni. Ehum ahai tutumav toviol kavkav hən nabuluk totutumav həni van hən aGot. Husur ke not̄viol kavkav hən ginau mai aGot ale gamit mət̄viol kavkav hən gamito mai aGot, naut kəmas ləb̄igol nəb̄imat, nukemkem, nuḅon mai gamit p̄isi len nahəhaṽuran.† ¹⁸ Sum̄an ginau, gamit am mitimashəhaṽur, ḅon mai ginau len nakemkeman.

ATimoti mai aEpafrotitus

¹⁹ Bevi naləŋonian siNasub̄, nuvatvat viri ke asike dareh nesəvat aTimoti van hən gamito. Ale nəboŋ b̄etəlmam nəlogw tevi pan len nəsa b̄ikel uri husur gamito. ²⁰ Nəsəkad avan ideh sum̄an aTimoti toləmas bun gamito, tonau masuṽ hən gamito hum ginau. ²¹ Husur galit am lumasulsul hən natit salit gail səb̄olit ŋai, savi natit gail siYesu Kристо. ²² Gamit mət̄ləboi aTimoti tia, nəḅoruan san tovoi, mai nauman san tovoi, husur eum mai ginau len nauman hən na-kel-uri-an tovoi hum tovi natətai toum mai atəman. ²³ Imaienan nuvatvat viri ke, nəboŋ nəb̄eləboi nəsa b̄evisi hən ginau, len nəboŋ en ŋai dereh nesəvat aTimoti van hən gamito. ²⁴ Avil len Nasub̄ nodəlomi ke, ginau gabag māu dereh nivan hən gamito.

²⁵ AEpafrotitus evi ahai pispisul samito mət̄tosəvati hən b̄evi tarhət sagw. Evi wawa nadəlomian sagw tob̄on mai ginau len nauman, tob̄on mai ginau len nəbalan hum nasoltia. Be len nəboŋ egai ginau māu nunau ke nəb̄esəvati van hən gamit bai.* ²⁶ Husur eləŋon masuṽ hən b̄eris gamito ale eləŋon isa husur mət̄tosəsəloŋ həni ke toməsah. ²⁷ Nokitin ke eməsah habat, pəpadaŋ imat. Be nəlon aGot itaŋisi, savi gai ŋai be nəlon itaŋis ginau am hən asike nəb̄ikad nalolosaan vəsa batbat tomaienan. ²⁸ Ŋa nənauan sagw idaŋ am hən nəb̄esəvati van hən gamito, hən ke, nəboŋ mət̄berisi, mitikemkem ale hən nəlogw asike b̄etuhathuh maiegai am. ²⁹ Nəboŋ b̄ibar gamito, kel nahəhaṽuran samit maii len nakemkeman hum awawa samit len Nasub̄. Nəvanuan lotosum̄an gai, mət̄eputsan galito len nənauan samito, ³⁰ husur pəpadaŋ imat m̄os nauman seKристо. Nəmauran san pəpadaŋ imasig hən b̄evi tarhət sagw, gel gamit mət̄todədas mət̄bigole.

3

Nanoran tokitin

¹ Bathudud nadəlomian sagw, nuke nisor len natsua tile am. Mitikemkem len nəḅonan samit mai Nasub̄. Savi natideh hən ginau hən nəb̄itos nategai tətās; be nutosi hən b̄ihavhav gol gamito. ² Mət̄elələgau. Mitinaunau nəvanuan lotosum̄an alat ləsəkad nadəlomian. Nokis galit hən nalipah. Lovi vanuan nəsaan, lotoke mitikad na-tiv-dalusi-an.* ³ Husur gidato boh datukad na-

* **2:15:** Deu 32.5 † **2:17:** 2Tim 4.6. Datoləboi dat̄bikel namilen len nasoruan top̄itol maiegai: Nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, mət̄odəlomi, ale mət̄viol hən nəmauran samito mai aGot hən mət̄bigol nəsa gai toləŋoni. Imagenan, naut kəmas ləb̄igol nəb̄imat sil na-kel-uri-an tovoi enan, nukemkem, nuḅon mai gamit p̄isi len nahəhaṽuran. * **2:25:** Flp 4.18 * **3:2:** Len naut egai, aPol isor husur nəvanuan galevis lotoke nəvanuan limaskad na-tiv-dalusi-an hən ləb̄imakuv dan nəsaan salito, sum̄an naJu gail ta m̄o.

tiv-dalusi-an tokitin. Evi gidat dattolotu len aNunun aGot, dattosor sal suh nesa aKristo aYesu togole mōs gidato. Be datsəkad nadəlomian len na-tiv-dalusi-an nəvanuan ħigole hən nibedato mai naŵide hən nalotuan. ⁴ Naŵide galenan tagol nəvanuan lətanor, ginau nətanor magenan. Avan ideh ħinau ke ħeləboi ħeil gəgat len nesa togole, ginau nosəħori. ⁵ Husur nukad na-tiv-dalusi-an len nəmariboŋ toməlevtor sagw,* lupas ginau len nəpasusan seIsrael, len nahəmar aPenjamin, novi aIpru len nəbathuyah aIpru gail. Tarhət nalo siMoses, novi naFarisi.† ⁶ Tarhət na-il-gəgat-an sagw, nudaŋ len nesa notonau ke aGot toləŋoni, ŋa nomədas tabtab hən alat siYesu.* Tarhət nanoran, nohusur masuŵ hən nakelean todaŋ seJu gail, nəsaŵur kotovi boŋ ideh. ⁷ Avil natgalenan, a mō nunau ke lotovi natite, be gagai nunau səhoti ke, lovi ut kəmas bathut nesa aKristo togole. ⁸ A məhat hən natenan, nunau səhot natit p̄isi ke tovi ut kəmas nəboŋ notonənoŵ hən mai nasəħorian hən na-ləboi-aYesu-Kristo-an, tovi aMasta sagw. Bathut gai, natit p̄isi imasig dan ginau. Len nabunusian sagw ehum natit p̄isi tovi pahsago hən nəḃevi seKristo, ⁹ hən nəḃiḃon maii, hən nəḃevi esan kavkav. Nəsəkad nanoran len ginau səḃogw togəm len na-gol-husur-nalo-an. Be nanoran notokade len nəhon aGot egəm len nadəlomian len aKristo. ¹⁰ Nuke neləboi aKristo mai nədaŋan hən na-le-məhat-an san. Nuke niḃon maii len na-ləŋon-isa-an vəsa san, ale gəm suḃan gai len nəmatan san ¹¹ hən nəḃikad na-le-məhat-an dan nəmatan.

Van vəbari

¹² Nəsəmaienan sal, nəsaveveu kavkav sal. Be nohisi hən nəḃegəm suḃan aKristo aYesu, gai totəgau gat ginau mōs natenan. ¹³ Bathudud nadəlomian gail, nəsənau ke notosuḃan aKristo kavkav sal, avil nunau mōs natesua ŋai: len nəgamgaman hən nəmauran sagw, nəlogw iboŋboŋ hən natit gail topat a tahw tia, nugam tabtab mōs natit gail ħipat a mō. ¹⁴ Nugam tabtab len nəgamgaman mōs nəḃikad nasəħorian lan, nəḃibar nagilen ale nəḃilav naviolan, aGot tokis ginau len aKristo aYesu vi lan nəmav mōsi.

¹⁵ Imaienan, gidat p̄isi dattomatmatu len nəmauran sidat len aKristo, ivoi ke datigam maierenan. Nənauan samit ħetile, nategai am, aGot dereh tigol tiḃarḃar mai gamito. ¹⁶ Avil nəmauran sidat timasnor hən nakitinan aGot togol toḃarḃar mai gidat tia.

¹⁷ Bathudud nadəlomian, mitigol tətəŵ hən ginau, ale mətebunus vahvahur alat lotohusur naŵide hən nəmauran namttogole mōs gamito. ¹⁸ Husur ikad isoḃur lototoh suḃan lotovi enemi hən na-keḷ-uri-an tovoi hən nəmatan seKristo len nəhai balbal. Ginau nusor vəha-səḃsoḃur husur galit mai gamit tia, ale gagai nutaŋ nəboŋ notokel tasi. ¹⁹ Nəmauran salit ivan vəmasig vi sutuai, nagot salit evi naləŋonian hən nibelit ŋai, loŵiv hən nesa nahurulit təsa sile, ale lunau nəmauran egai ŋai len navile a pan. ²⁰ Avil gidat, datovi uleMav gail. Ale datutoh vir avan sua ḃegəm len nəmav hən ħilav kuv gidat dan nəpanismen topat vir alat ləsariŋ nəlolit len aGot. Atenan evi Nasuḃ aYesu Kristo. ²¹ Husur, len nədaŋan san toləboi ħigol natit p̄isi ħipat pipihəlan, dereh aYesu tegəgel hən nibedat lotovi ut kəmas, hən ləḃesuḃan niben toyalyal, aGot tolavi maii.

* **3:5:** Gen 17.12 † **3:5:** Uman 23.6, 26.5; Rom 11.1. Nəboŋ aPol toke novi naFarisi, namilen ke tohushusur nalo gail. NaFarisi gail lugol husur nalo siMoses mai nalo seJu gail, ludaŋ len nalo galenan.

* **3:6:** Uman 8.3, 22.4

4

¹ Imaienan, bathudud nadəlomian, mətəil gəgat len Nasuḅ. Noləmas bun gamito, noləḡon masuṽ ke neris gamito. Mətugol nukemkem, noṽiv hən gamit məttohum naviolan notosəhori.

Nənanuan məkot siPol

² Euotia mai aSintike, noḡir gamər ke samrepəpəhw am be mərəgəm sua len na-ləḡon-husuri-an len aMasta saməru. ³ Evoi, nous gaiug am, gotovi vanuan nauman kitin, gotoḅon mai ginau len nauman, ke gevi tarhət səlaru.* Husur aroum idaḡ mai ginau len na-kel-uri-an tovoi, gəlaru mai aKlement mai galit am lotoum mai ginau, nahəsaliṽ lotopat len naləḅulat hən nəmauran.

⁴ Mitikemkem tabtab len nəḅonan samit mai Nasuḅ, nukel tətəs həni, mətəhəhəṽur masuṽ!

⁵ Mitigol ke nəmauran samito tomədəu, tiḡarḡar hən nəvanuan ḡisi ləḅeris ləḅoii. Nasuḅ egəm pəpadaḡ! ⁶ Samtinau masuṽ hən natideh, avil kel natit ḡisi mai aGot len nasipaan. Len na-sor-tuṽ-an mai naḡirian, us aGot hən nəsa məttopar.* ⁷ Ale aGot tigol nəlomit tikad natəḡmat tosəhor na-ləḅoi-səhoti-an ḡisi. Natəḡmat enan tekətkəta gol nəlomito mai nənanuan samito len aYesu Kristo.

⁸ Len nə-maris-kotovi-an sagw, bathudud nadəlomian, mitigol nənanuan samit tepul hən natgaleg tovoi: tepul hən nəsa tokitin, nəsa tonor hən nəḅoruan tovoi, nəsa tonor, nəsa toveveu səkad natit tosa lan, nəsa togol aGot mai nəvanuan lotohəhəṽur, mai nəsa nəvanuan gail lotosor husuri ke tovoi. Natideh ḅivoi, natideh ḅinor hən aGot ḅisal suhi, mitinau natideh tomaienən.

⁹ Mitigolgol natit ḡisi notoḡusan həni, notolavi mai gamito; natit ḡisi məttoḡəsələḡ hən notokele, məttoḡoris notogole. Mətḅigole, aGot toviol hən natəḡmat mai gamito, dereh titah mai gamito.

Sipa hən naviolan

¹⁰ Len nəmauran sagw len Nasuḅ nukemkem habat, husur naut kəmas nototoh a tut dan gamit tobəlav tia, gagai mətəsəvat na-vi-tarhəte-an gəm hən ginau, mətunau ginau tətəs am. Nəsake nəlomit tobəḡḅəḡ hən ginau, be mətodədas mətḅisaḅ naḡisal ideh hən mətḅekətkəta təban ginau.

¹¹ Nəsakəmaienən husur notomīdol, aoa, len nəmauran sagw noləḅoi səhoti ke nohəhəṽur hən nəsa notokade ḡai. ¹² Nutoh ləḅoi nəmauran hən nə-par-tite-an tia, nutoh ləḅoi nəmauran hən na-pul-hən-natite-an tia. Nusab natsua tosusuah dan nəvanuan gail. Nusab nəmauran hən nahəhəṽuran, naut kəmas natideh ḅevisi. Noləḅoi nəḅitoh ḅivoi naut kəmas nəḅepul o nəḅimalkəkat, naut kəmas nəḅepul hən natite o nəḅipar tite. ¹³ Noləḅoi nəḅigol natit ḡisi len nədaḡan seKristo togol notodaḡ am. ¹⁴ Be mətugol ivoi nəḅəḡ məttovi tarhət sagw len na-ləḡon-isa-an sagw.

¹⁵ Gamit alat a Filippi, mətələḅoii ke, nəḅəḡ notoriḡ naprovens Masetonia ei, nəḅəḡ nototuḅat kel na-kel-uri-an tovoi, len alat siYesu ḡisi, gamit səḅomit ḡai mətulav naviolan mai ginau.* ¹⁶ Husur nəḅəḡ nototoh len naut a Tessa-lonika ale notomīdol, mətoviol gəm hən ginau vəha-ru.† ¹⁷ Nəsakəmaienən hən nəḅeus naviolan ideh. Aoa, nuke aGot teris navoian samit ale tisah tuan naviolan mīos gamito. ¹⁸ Be gagai nukad natit ḡisi, nubəḡ tite. Nopul hən natgalenan husur aEpafrotitus ilav mai ginau tia naviolan məttoviol həni mai ginau. Naviolan galenan lohūm naviolan məttoṽutumav həni, nəḅəḡ tosusau

* **4:3:** Len naut egai, nəḅəḡ toke nəvanuan nauman kitin, nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot, lunau ke tovi nəhes sua tovi Susukos. * **4:6:** Mat 6.25-34 * **4:15:** 2Kor 1.16

† **4:16:** Hən naves 15-16, ris Uman 17.1; 2Kor 11.9

van hən aGot, lotonor hən nəsa gai tohəhəvur həni.* ¹⁹ Ale, aGot egaii sagw, len natit tosoḅur gai topul həni, len aYesu Kristo, dereh gai tilav mai gamito natit p̄isi məttoḿidol həni. ²⁰ Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəmadato toyalyal van v̄i sutuai sutuai. Ganan.

Na-ke-ivoi-an məkot gail

²¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai galit p̄isi lotokad nadəlomian len aKristo aYesu. Nəbathudud nadəlomian lototoh mai ginau luke, “Ivoi,” mai gamito.

²² Nəvanuan p̄isi siGot luke, “Ivoi,” mai gamito; len galito, alat lotosuh len naim seSisa am lukele.*

²³ Navoian aYesu Kristo toviol kəmas həni tipat len nanunumito. Ganan.

* **4:18:** Exo 29.18; Flp 2.25 * **4:22:** Flp 1.13

Kolosse

Naloʻbulat napisulan aPol toʻtosi van hən alat a Kolosse

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Itosi hən ʔeʋusani ke aYesu iyalyal masuʋ səhor bun nədaŋan mai na-il-a-mō-an gail ʔisi. Ale len aYesu datukad ʔis nə-lav-kuvi-an dan nəsaan.

APol itos naloʻbulat napisulan egai van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Kolosse.

APol itos naloʻbulat napisulan egai ʔais mai len naut a be?

Itosi ʔəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 62 nəboŋ totoħ len naim bəbaŋis len naut a Rōm.

Len naut a Kolosse ikad ahai ʔusan galevis lotogəras alat siYesu ei. Ahai ʔusan gəgəras galenan lukel mai alat siYesu ke limaskad na-tiv-dalusi-an. Lukel ke limashusur nalo seJu tokai tas nəhanian galevis. Lukel ke limaslotu hən aŋel gail mai limashusur naʔusanan gail lotosusuah. Logəras alat siYesu ke limasgol natgalenan hən aGot ʔilav kuv galit dan nəsaan salit gail. Nəboŋ aPol tosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur naʔusanan galenan, itos naloʻbulat napisulan egai van hən alat siYesu a Kolosse hən ləbələboi nakitinan.

1) APol mai aTimoti arukel na-ke-ivoi-an səlaru van hən alat siYesu a Kolosse (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tuʋ-an (1.3-12)

3) AGot igol ke, alat a Kolosse lukad navoivoian maii len nəmatan seKristo. AKristo iyalyal səhor nədaŋan mai na-il-a-mō-an gail ʔisi. APol eum idan ʔiħos galito (1.13-2.5)

4) Limastoh surʔan lotoʔon mai aKristo, avan ideh sategəras galito. Be limasləŋon masuʋ hən natit len nəmav. Natit ʔisi ləbigole limasgole len naʋide aYesu ʔehəhaʋur həni (2.6-3.17)

5) Nəmauran lohoim timasnor hən ʔigol Nasuʔ ʔehəhaʋur. Lisor tuʋ tabtab, lisor tuʋ ʔiħos aPol. Nasoruan salit tepul hən navoian gol alat ləsəkad nadəlomian leləŋoni (3.18-4.6)

6) Nə-maris-kotovi-an (4.7-4.18)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Kolosse

¹ Ginau aPol, aGot tolekis hən ginau hən notogəm vi hai pispisul siYesu Kristo, ginau mai aTimoti tovi aʋagw len nadəlomian, ² namrutos naloʻbulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Kolosse. Gamit mətovi bathudud nadəlomian len aKristo məttodaŋ len a Got. AGot aTəmadato teviol kəmas hən navoian mai gamito, teriŋ natəmat len nəlomito.

Nasipaan mai na-sor-tuʋ-an

³ Akis namrosipa vi təban aGot, aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ namrtosor tuʋ ʔiħos gamito. ⁴ Namrosipa magenan husur namrosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur nadəlomian samito len aKristo aYesu, mai na-kel-uri-an ke məttoləmas bun nəvanuan ʔisi siGot. ⁵ Nadəlomian mai na-ləmas-buni-an enan, mətukade husur mətuvatvat vir nəsa aGot toutaut həni ʔiħos gamito len nəmav, tuʔat len nəboŋ məttosəsəloŋ hən nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, van vəbar daməŋai.* ⁶ Len naut ʔisi len navile a pan na-kel-uri-an tovoi ehum nəhai tovi məhat, toʋan. Evivi məhat ale iʋan, egəgel hən nəmauran sinəvanuan

* 1:5: 1Kor 13.13

gail. Len naŵide tomaienān, len nēboŋ mēt̄tosēsəlōŋ hēni metēkav, nēboŋ mēt̄tolēboi sēhot nakitinan husur navoian aGot toviol kēmas hēni, evivi mēhat, iŵan, egēgel hēn nēmauran samito. ⁷ Namrunau aEpafras namrtolēmas buni tovi slev seKrišto hum ginamēru. Evi gai tokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, ale eum idaŋ seKrišto mōs gamito.* ⁸ Gai boh isor mai ginamēru husur nalēmas-buni-an samito aNunun aGot toviol hēni mai gamito.

⁹ Imagenan, nēboŋ namrtosēsəlōŋ hēn na-kel-uri-an husur gamito, namrusor tuŵ tabtab mōs gamito. Namrous aGot hēn ðigol mēt̄bepul hēn nalēboian hēn nalēŋonian san, len namitisau hēn nēmauran tonor mai nalēboian togēm len aNunun. ¹⁰ Namrous natgalen hēn nēmauran samit ðeputsan nahēsan aGot, ale hēn mēt̄bigol ðehēhaŵur hēn gamito len natit p̄isi. Namrusor tuŵ ke, len nēmauran samito mai len natit p̄isi mēt̄bigole mitiŵan hēn naŵit tovoi, ale mēt̄elēboi bun aGot am tabtab. ¹¹ Namrusor tuŵ ke mitidaŋ am len nabiltidaŋan san toyalyal hēn mēt̄bidaŋ ður nēmauran ðidaŋ, toh mēdau ðebēlav, naut kēmas nēvanuan gail lēb̄igol mēt̄bēlēŋon ðisa vēsa. Be nēboŋ mēt̄bimāgenan, mitikemkem. ¹² Len natgalen p̄isi, akis mēt̄esipa vi tēban aGot Tata togol mēt̄tonor, hēn mēt̄bikad nahudhut nēsa aGot totēgau gati mōs alat lotovi esan len natoŋan pipihabēlan len nam̄ial san. ¹³ AGot ilav kuv gidato dan navēlan nēmargobut, ale ilav gidato vi lan natoŋan pipihabēlan aNatun, aNatun gai tolēmas buni.* ¹⁴ Len nēmatan siNatun datukad nēmakuvan sidato, eruðat nēsaan sidat gail.*

AKrišto ilav namilen tovi a mēhat p̄isi

¹⁵ Datolēboi datberis aKrišto tolav kot aGot datsalēboi datberisi, aKrišto iŵat nēhes tosēhor natit p̄isi aGot togole.* ¹⁶ Husur len aKrišto, aGot eum hēn natit p̄isi len nēmav mai len navile a pan.* Eum hēn natit datolēboi datberis gail mai natit datsalēboi datberis gail. Namilen ke igol alat lotoil a mō tiltile gail mai alat lotokad nēdaŋan hēn na-il-a-mō-an, naut kēmas aŋel, nanunun nēmargobut, natēmat, mai aŵiltiŋel gail. Natit p̄isi, aGot eum hēn gail len aKrišto, eum hēn gail mōs aKrišto. ¹⁷ Nēboŋ aGot saum hēn natideh sal, aKrišto itoh sutuai tia, ale len gai natit p̄isi esuh husur nēdaŋan san etēgau gat gail. ¹⁸ Imaianan, gai ŋai eil a mō hēn nēvanuan san gail. Ale nēvanuan san gail lohūm niben, aYesu evi nēkadun. Gai evi natuðatan mai nametēkav hēn nale-mēhat-an dan nēmatan hēn tokad namilen toyalyal sēhor ideh am. ¹⁹ Husur aGot ehēhaŵur hēn gai kavkav totoh len aNatun. ²⁰ Ale len aNatun, aGot igol natit p̄isi lukad navoivoian maii tētas, natit gail len navile a pan mai natit gail len nēmav. AGot igol gail p̄isi lukad natēmat maii len nēda hiNatun tomat len nēhai balbal.*

²¹ A mō len nēmauran samito mēt̄utoh a tut dan aGot, len nēnauan samito mēt̄uvi enemi san gail bathut naŵide tosa vēsa samito. ²² Naut kēmas natgalenan, aGot igol mēt̄ukad navoivoian maii len nēmatan hēn niben aNatun. Igole hēn ke nēboŋ mēt̄beil len nēhon, dereh tisað sēhot gamit hum ke mēt̄toveveu buni, hum mēt̄sēkad nēsaan ideh ale nēvanuan gail lodēdas lēb̄ikel natideh ðisa husur gamito. ²³ Be mitimasdēlom nakitinan enan tabtab, il gēgat lan. Samterus dan nē-vatvat-viri-an hēn na-kel-uri-an tovoi mēt̄tosēsəlōŋ hēni. Nakel-uri-an tovoi enan iperŋan naut p̄isi len navile a pan, ale gināu, aPol, aGot itabtabuh len gināu hēn nēbikel uri.

* **1:7:** Kol 4.12 * **1:13:** Luk 22.53 * **1:14:** Efe 1.7 * **1:15:** 2Kor 4.4; Jon 1.1-3, 18 * **1:16:** Jon 1.3; Kal 4.3 * **1:20:** Efe 2.16

Nauman siPol m̄os alat siYesu

²⁴ Gagai nukemkem len na-ləŋon-isa-vəsa-an sagw m̄os gamito. Na-ləŋon-isa-vəsa-an aKristo toriŋi hən nəb̄ikade len nibegw, nudaŋ ʃuri van van hən ʃihav m̄os alat siYesu lotosum̄an niben.* ²⁵ Ginau nogəm vi vanuan nauman hən nəb̄evi tarhət silat siYesu husur aGot eriŋ nauman hən nəb̄evi tarhət samito len navəlagw. Igole hən nəb̄ikel ur nasoruan siGot kavkav mai gamito. ²⁶ Esusuan nasoruan enan san dan nəvanuan gail sutuai van vəbar nəboŋ ta daməŋai hən lototətan həni, be gagai ikel vəhoti mai nəvanuan san gail. ²⁷ Husur aGot ehəhəvur hən tokel vəhot nəyalyalan topul len nə-nau-utaut-an san tosusuah, nə-nau-utaut-an san ʃevi tarhət silat ləsavi Ju. Nə-nau-utaut-an siGot imagedgai ke: aKristo itoh len gamit m̄ətsavi Ju, gol ke m̄əttovatvat vir m̄əb̄evi lan nəyalyalan siGot. ²⁸ Namtukel ur aKristo mai nəvanuan ʃisi, namtukai tas naʋide tosa, namtoʋusan galit len namitisau hən nəmauran tonor hən ke, nəboŋ ləb̄eil len nəhon aGot, limatmatu len navoivoian lotokade mai aKristo. ²⁹ Natenan, noum idaŋ m̄osi, noum taltal lan len nabiltidaŋan seKristo toum len ginau.

2

¹ Nuke m̄əteləboii ke notoum, notobal m̄os gamit m̄ətsaris ginau sal, gamit mai alat siYesu len nabiltivile Laotisea mai nəvanuan nadəlomian ʃisi ləsaris ginau sal.* ² Noum idaŋ magenan hən ləb̄eləŋon ʃivoi am len nəlolito mai hən ləb̄esua len na-ləmas-buni-an. Nugole hən ləb̄eləboi buni, ləb̄eləboi kavkav hən nə-nau-utaut-an siGot tosusuah, tovi aKristo səb̄on. ³ Na-voi-buni-an ʃisi hən naləboian mai namitisau hən nəmauran tonor esusuah len aKristo səb̄on.

⁴ Nokəmaienan mai gamito hən asike avan ideh bəgəras gamito len nasoran gəlgəlan san togomah buni. ⁵ Husur, naut kəmas nibegw satoh mai gamito, len aNunun aGot ehum nototoh mai gamito. Nohəhəvur hən naʋide tonor samito mai nadəlomian samit todaŋ len aKristo.

Məteriŋ nəlomit kavkav len aKristo

⁶ Imagenan, sum̄an m̄əttoriŋ nəlomit len aKristo, AYesu, ke tovi Masta samito, gamit, mititoh tabtab lan. ⁷ Mititoh tin lan hum nəhai tokad nəharhəte tokir vi pan, gol nəbathute itov vi məhat, idaŋ. Nadəlomian samit tidaŋ tabtab am hum notopusan həni tia. Mətepul masuʋ hən nasipaan.

⁸ Samtidam̄ hən avan ideh ʃesəhar gamit hum naslev len namitisau gəgəras toʃəb̄esw, togəm len naʋide sinəvanuan mai nəbathut nədaŋan gail sinavile a pan, be sagəm len aKristo.* ⁹ Husur aKristo egəm vi vanuan, ale aGot kavkav itoh len niben. ¹⁰ Ale len aKristo, aGot igol gamit m̄ətogəm kavkav. AKristo, gai ikad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an hən aŋel mai natəmat ʃisi lotokad nədaŋan mai na-il-a-m̄o-an.

¹¹ Len aKristo m̄ətukad na-tiv-dalusi-an, savi na-tiv-dalusi-an nəvanuan ideh togole hən ləb̄etiv dalus nahurhuben, be aKristo etiv dalus nəʃoruan nəsaan samito. ¹² Husur nəboŋ m̄əttobaptais ehum m̄əttomat, lototavun gamit mai aKristo. Ale aGot igol gamit m̄ətule məhat dan nəmatan mai aKristo, husur m̄əttoriŋ nəlomit len nabiltidaŋan siGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan.* ¹³ A m̄o m̄ətumaur len nibemito be m̄ətumat len nəsaan samito, mai na-tiv-dalusi-an hən nəʃoruan samit ebuer sal. Naut kəmas natenan, aGot igol ke

* **1:24:** Ehum na-ləŋon-isa-vəsa-an siYesu igol alat siYesu lukad nəpasian veveu ale len naʋide tomaienana, na-ləŋon-isa-vəsa-an siPol igol lovivi məhat, lotibau. * **2:1:** Kol 1.29, 4.12-13 * **2:8:** Kal 4.3 * **2:12:** Rom 6.4

məttomaur mai aKристо. Erubət nəsaan sidat gail p̄isi. ¹⁴ Ikas kuv na-tos-gati-an len nalobulat tokel ur nəsa dattogole tob̄ur kotov nalo gol tonor hən datb̄ipanis. Ehum aGot topos gat nalobulat enan len nəhai balbal nəboŋ lotopos gat aKристо lan. ¹⁵ Len naŋide tomagenan, len nəmatan seKристо len nəhai balbal, ilav kuv natit hən nəbalan dan natəmat gail lotodaŋ, lotoil a m̄o. Igol iparpar ke towin len nəhon nəvanuan gail p̄isi.*

¹⁶ Imaienan, avan ideh satikel ke mitimaspanis sil nalo seJu məttob̄ur kotovi, hum nəsa məttohani, o nəsa məttomuni, o husur mətsagol nəhanan ideh tolo, o mətsagol nabiltiboŋ hən nahəbati veveu, o nəSappat gail, hum nalo seJu gail tokele.* ¹⁷ Nalo galenan lohun nanunun natit gail lotogəmai, be nəbathukitinan evi aKристо. ¹⁸ Nəvanuan galevis lohəhaŋur hən ləb̄egəgəras ke ləsaŋiv. Lulotu hən aŋel gail. Avil gamito, samtidaŋ hən nənauan salito. Mətb̄ehusur nənauan salito asike mətb̄inor hən naviolan aGot totəgau gati m̄os gamito. Lusorsor husur narisian gail lotokel ke lotorisi, be aNunun aGot sawol hən nənauan salito. Imaienan, loŋiv len nənauan kəmas salito lotogəm len nəvanuan ŋai. ¹⁹ Ləsasibətah len aKристо tohum nəkadhuben. Niben evi alat siYesu ale aKристо evi nəkadun. Nəkadun iwol hən niben nəvanuan hən b̄etibau, nənau mai nabələseh̄w gail lotəgau gat niben hən b̄esua. AKристо imagenan, iwol hən nəvanuan san gail hən ləb̄etibau hum aGot toləŋoni.

²⁰ Gamit mətumat mai aKристо tolav kuv gamit dan nəbathut nədaŋan gail sinavile a pan.* Imagenan, imabe mətohusur tabtab hən nalo sinavile a pan gail toke, ²¹ “Sagibari! Sagihan risi! Sagetəgau!”? ²² Be nalo galenan lovi naŋusanan sinəvanuan ŋai. Loŋusan husur natit gail ləsep̄at sabələv, hum nəhanian mai natit namunian. Nəboŋ dattohani o dattomuni, lumasig. ²³ Naut kəmas nalo galenan lohun lotopul hən namitisau hən nəmauran tonor, ləsamagenan. Nalo galenan lugol nəvanuan gail ludaŋ len gail, logəgəras ke ləsaŋiv, mai ludaŋ taltal van vaməd̄as nibelito hən asike ləb̄inau nəsaan lotoləŋon ke ləb̄igole. Be nalo galenan ləsaŋol natideh, ləsaŋi tarhət sivan ideh hən b̄inoŋ dan nənauan mai naləŋonian tosa gail.

3

Gol nəsa aGot tohəhaŋur hən

¹ Bathut ke aGot togol məttole məhat mai aKристо, mətukad nəmauran veveu. Imagenan, mitigol nəlomit tekir gəgat len natit lotokitin len nəmav, len naut aKристо tobətah len navəlan nəmatu siGot, len nədaŋan mai nəyalyalan.* ² Samteləŋon natit hən navile a pan, samtinau, məteləŋon natit hən nəmav, mitinau tabtab hən. ³ Husur mətumat dan natit hən navile a pan, nəmauran kitin samito esusuah mai aKристо totoh len nəmav mai aGot. ⁴ Nəmauran kitin samito, nəkadun evi aKристо, ale nəboŋ b̄evisi, gamit am dereh mətevisi mai len namənas nəyalyalan san.

Nəmauran tomatu mai toveveu

⁵ Imagenan, naŋide tosa samit gail hən navile a pan, mitimasgol limat eburn. Kel “Ao,” hən naitian tosa, nagolean tob̄iŋb̄iŋal, naləŋonian hən naitian towol hən nibemito, naləŋonian hən nəsaan, mai na-ləŋon-masuŋ-hən-natite-an tovi nalotuan hən natit məttoləŋoni, savi aGot. ⁶ Nəlol paŋpaŋ siGot totibau dereh tevi lan alat lotogol natgalenan, ləsaŋol nəsa aGot tokele. ⁷ A m̄o len nəmauran samito hən navile a pan, gamit am mətugol husur

* 2:15: 1Kor 15.24 * 2:16: Rom 14.1-6 * 2:20: Kal 4.3, 9 * 3:1: Psa 110.1

naŵide galenan. ⁸ Avil gagai mitimasriŋ gaḅulan naŵide tomagegai. Sa-nələomit titabtabulol, sa-nələomit tipaŋpaŋ, samtehəhaŵur hən na-ləŋon-isa-an sivan ideh məttomətahun buni, samtisor mədas naḅoruan sivan ideh, sa-nabuŋomito tikel nasoruan toḅiŋḅiŋal. ⁹ Samtelibliboŋ mai gamit gabag, husur məttokol naḅoruan samit ta mō mai naŵide han p̄isi tosa dan gamit tia.* ¹⁰ Ale mətosun naḅoruan veveu tia togəm veveu tabtab. Nəboŋ məttoləboi tabtab hən aGot igol naḅoruan veveu enan len gamito hən mətḅegəm suŋan gai.* ¹¹ Len nəmauran toveveu, savi natideh hən mətḅevi Ju o mətsavi Ju, savi natideh hən mətḅikad na-tiv-dalusi-an o mətsəkade, savi natideh hən mətḅevi auleut o mətḅevi auleSkitia totohtoh len nəmargobut, savi natideh hən mətḅevi slev o mətsavi slev am, natilean galenan ləsavi natideh, avil aKristo esəhor natit p̄isi, ale itoh len galit p̄isi lotokad nadələomian lan.

¹² Imaienan, husur aGot tolekis hən gamito hən mətḅevi esan, ale husur toləmas bun gamito, mitimasmaiegai: nələomit titaŋis gamit gabag; mitivoi hən gamit gabag; nələomit temədau, samtinau gamito; mətemədau len gamit gabag; mitikad na-toh-mədau-an tebəlav naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an. ¹³ Sa-nələomit tipaŋpaŋ tutut nəboŋ gamit gabag ideh ḅigol natideh totile, be mitivoi hən gamito. Gamit ideh ḅigol ḅisa hən gaiug, givoi həni, ruḅat nəsaan san dani. Mitinau nategai: Nasuḅ eruḅat nəsaan samit dan gamito, imagenan, mitimasruḅat nəsaan samit dan gamit gabag.* ¹⁴ Ale na-ləmas-buni-an samit tipat a məhat hən natgalen p̄isi husur na-ləmas-buni-an igol natgalenan luḅon hum lotosua ŋai. ¹⁵ Ale natəmat togəm len aKristo, tiwol hən nələomito, husur mətovi nahudhut gail len niben tosua, ale aGot ilekis hən gamit hən mətḅikad natəmat mai gamit gabag. Mətesipa vi təban aGot. ¹⁶ Nasoruan seKristo tepul səsəhov len gamito; len namitisau hən nəmauran tonor, məteḅusan gamit gabag həni, kel nalələgauan mai gamit gabag. Mətekəkai hən nəḅe gail len nasoruan siGot, nəḅe hən nalotuan mai nəḅe aNunun aGot togole; len nasipaan, kəkai len nələomito vi təban aGot.* ¹⁷ Natideh mətḅigole o natideh mətḅikele, gole len nahəsan aYesu Nasuḅ.* Ale len aYesu datimassipa vi təban aGot Tata.

Nəmauran lohoim samito

¹⁸ Bareab gail, məteriŋ gamito len navəlan asoamito hum tonor hən alat siNasuḅ.

¹⁹ Haŵut gail, məteləmas bun asoamito, sa-namətahunian tipat len nələomito.

²⁰ Lahutai, mitigol husur nəsa atata, anana artokele len natit p̄isi, husur natenan igol Nasuḅ ehəhaŵur.

²¹ Tata gail, samtigol anatumit litabulol bulos gamito. Mətḅigole, asike ludaŋ hən ləḅigol nəsa tonor am.

²² Slev gail, mitigol nəsa amasta samit len navile eg a pan tokele len natit p̄isi. Samtigole ŋai nəboŋ lotokəta ris gamito hən ləḅehəhaŵur hən gamit sil nauman samito, be mitigole husur ke məttomətahw len nəyalyalan siNasuḅ, gole len nələomit kitin. ²³ Natit p̄isi mətḅigole, um len nələomit todaŋ lan, hum məttoum siNasuḅ, savi sinəvanuan. ²⁴ Məteum van, husur məttoum ləboii ke, dereh Nasuḅ tilav mai gamito nahudhut nəsa aGot totəgau gati mōs alat lotovi

* **3:9:** Efe 4.22 * **3:10:** Gen 1.26; Efe 4.24 * **3:13:** Mat 6.12, 14; Efe 4.32 * **3:16:** Efe 5.19-20

* **3:17:** Nəboŋ toke len nahəsan Nasuḅ, namilen ke alat a Kolosse lovi vanuan siYesu, ale len natit p̄isi ləḅigole, aPol ike limasgole mōs aYesu, limasgol tətōv hən aYesu, gol nəsa toləŋoni. Ləḅisor, lisor siYesu, lisor hum aYesu ḅeləŋoni. Ləḅeum, leum siYesu, leum hum aYesu ḅeləŋoni. Natideh ləḅigole, ligole siYesu, ligole hum aYesu ḅeləŋoni.

esan. Ale evi aKristo tovi aMasta samit mættoum san.* ²⁵ Husur avan ideh togol natideh tosa, dereh tihan naʋit nəsaan san. Ale naʋide siGot inor van hən nəvanuan ʋisi, ideh satile.*

4

¹ Masta mættokad naslev gail, mitimaslav nəsa tonor, toʋitoʋ mai naslev samit gail ʋisi. Husur mættoləboii ke gamit tu mətukad aMasta sua len nəmav.

Sor tuʋ mōs a Pol

² Mitoris tuʋ tabtab, mitidaŋ ʋuri, ale len na-sor-tuʋ-an samito, mətəhulahul, mitikad nasipaan. ³ Nəboŋ mətʃisor tuʋ, sor tuʋ mōs ginamit am, hən aGot ʋesəŋav hən nabopita mōs nasoruan san, hən namtʃikel vəhot napisulan husur aKristo, napisulan tosusuah a mō. Ehusur na-kel-vəhoti-an enan nototoh gegai len naim bəbaŋis. ⁴ Mitoris tuʋ mōs nəʃikel ur ʋarʋar hən napisulan enan hum tonor hən nəʃigole.

⁵ Mitikad namitisau hən nəmauran tonor len naʋide samito təban alat ləsəkad nadəlomian. Nəboŋ ləberis nəmauran kavkav samito, lerisris aYesu lan. Mitigol ke natit ʋisi mətʃigole, teliv nəvanuan tomaienən van hən aYesu. ⁶ Mitigol nasoruan samit tepul akis hən navoian mai tetəgau gat nənauan sinəvanuan gail.* Mətʃigol ʋimaienən, avan ideh ʋeus gaiug husur na-kel-uri-an tovoi, dereh mitikad na-sor-vari-an tonor hən mətʃikel maii.

Nə-maris-kotovi-an siPol

⁷⁻⁸ ATikikus evi awawa len nadəlomian namrtoləmas buni. Evi nəvanuan na-vi-tarhəte-an mai evi naslev suŋan ginaməru toʋon mai ginaməru len Nasuʋ.* Nosəvati van hən gamito hən ʃikel ur mai gamito natit ʋisi husur ginau. Nosəvati hən mətʃeləboi natit ʋisi husur ginaməru mai hən ʃigol mətʃeləŋon ʃivoi am len nəlomito. ⁹ Nosəvati mai aOnesimus, todaŋ len aYesu, evi awawa len nadəlomian namttoləmas buni. Gai evi auleKolosse sua suŋan gamito.* Dereh gəlaru arikel ur natit ʋisi len naut egai mai gamito.

¹⁰ AAristarkus totoh len naim bəbaŋis mai ginau, gai ikel na-ke-ivoi-an san mai gamito. AMak am, amahean aParnapas, ekəmaienən. Hum notokele mai gamit tia, aMak ʋegəm hən gamito, mətəhəhaʋur hən ʋəʃis lohoim samit gail.†

¹¹ Ale aYesu lotokisi hən aJustus, gai am ikel na-ke-ivoi-an mai gamito.‡ Len alat lototah mai ginau len nauman, alaten lototor ŋai lovi Ju gail lotokad nadəlomian. Loum mai ginau gegai mōs natohan pipihabəlan aGot ale nə-tah-mai-ginau-an salit igol nəlogw ivoi.

¹² AEpafras tovi gamit sua ta Kolosse mai naslev seKristo, aYesu, ike, “Ivoi,” mai gamito. Len na-sor-tuʋ-an san mōs gamit akis, ehisi hən mətʃeil gəgat len naləŋonian ʋisi siGot mai mətʃidaŋ, mətʃimatmatu, nə-lon-uri-an ʋəʋuer.*

¹³ Nukel koti ke gai eum idaŋ mōs gamito mai alat siYesu len naut a Laotisea mai a Hierapolis. ¹⁴ ALuk, nəvanuan rererer namrtoləmas buni, mai a Temas, aruke, “Ivoi,” mai gamito.§

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu len naut a Laotisea. Kele mai abareab Nimfa am mai alat siYesu lotoʋonʋon len naim san. ¹⁶ Nəboŋ mətʃəvuruŋ naləʋulat napisulan egai ʋinoŋ, lavi mai alat siYesu len naut

* **3:24:** Kal 4.1-2 * **3:25:** Deu 10.17 * **4:6:** Len nasoruan ta Kris ike, gol nasoruan tikasəkas, hum tokad nasol lan. * **4:7-8:** Uman 20.4; Efe 6.21-22 * **4:9:** Flm 10-15 † **4:10:** Aristarkus: Uman 19.29, 27.2. Mak: Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Parnapas: Uman 9.27, 11.22, 30. ‡ **4:11:** AYesu lotokisi hən aJustus savi aYesu aNatun aGot, be aYesu tile am. * **4:12:** Kol 1.7 § **4:14:** Luk: 2Tim 4.11; Flm 24; Temas: 2Tim 4.10; Flm 24.

a Laotisea hən ləbēvuruŋi. Ale natsual am, ivoi hən gamit mətβēvuruŋ nalobulat napisulan nototosi van hən galito. ¹⁷ Ale kel mai aArkippus ke, “Nauman Nasub tolavi mai gaiug hən gəbīgole, gol pisi van, nauman kavkav besəsaruwag.”*

¹⁸ Ginau aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai hən navəlagw səbogw. Mitinau gat natsen gail lotobaŋis ginau. Navoian aGot toviol kəmas həni tipat len gamito.

* 4:17: Flm 2

1 Tessalonika

Naloḅulat napolisulan na-v^{ha-sual-an} aPol totesi van hən alat a Tessalonika

Ase itos naloḅulat napolisulan egai?

APol itosi.

Itos naloḅulat napolisulan egai hən nəsə?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika naṽide hən ləḅigol aGot ḅehəhaṽur.

Itos naloḅulat egai mōs ase?

Naloḅulat egai evi napolisulan aPol totesi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika.

APol itos naloḅulat egai ḡais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaḡ hən nasihau A.D. 51 nəḅoḡ totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1)

2) Nasipaan vi təban aGot hən gamit məttoḅlom na-kel-uri-an tovoi.

Nohəhaṽur husur mətukad nadəlomian enan sal (1.2-3.13)

3) Nəmauran togol aGot tohəhaṽur (4.1-12)

4) Nagəmaian siNasuḅ (4.13-5.11)

5) Nakelean naməkot (5.12-24)

6) Nə-maris-kotovi-an (5.25-28)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas* mai aTimoti, namtutos naloḅulat napolisulan egai. Namtutosi van hən alat a Tessalonika, lotovi siGot mai siNasuḅ, aYesu Kristo. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigol nəlomit tikad natəḡat tabtab.†

Nasipaan tovi təban aGot hən alat lotodəlom na-kel-uri-an tovoi

² Nəḅoḡ ḡisi namttosor husur gamito len na-sor-tuṽ-an sinamito, namtosipa vi təban aGot tabtab. ³ Nəḅoḡ namttosor tuṽ len nəhon aGot aTəmadato, namtunau təlmam hən nauman samito hən nadəlomian, nauman samito hən na-ləmas-buni-an mai nə-daḡ-ḅuri-an məttoḅlade bathut nə-vatvat-viri-an len aMasta sidato, aYesu Kristo.* ⁴ Bathudud nadəlomian aGot toləmas bun gamit ḡisi, namtoləḅoii ke ilekis hən gamito hən mətḅevi esan. ⁵ Namtoləḅoii, husur na-kel-uri-an sinamito husur aYesu sagəm hən gamito len nasoran ḡai, be egəm len nədaḡan, egəm len aNunun aGot, egəm len na-ləḅoi-səhoti-an hən nakitinan. Mətoləḅoi naḅoruan namttokade nəḅoḡ namttotoh mai gamito. Namtutoh maienan hən namtḅevi tarhət samito. ⁶ Ale mətəsəsəloḡ səhot nasoruan len nakemkeman togəm len aNunun aGot, naut kəmas na-ləḡon-isa-masuṽ-an məttoḅlade. Len naṽide tomaienən, mətugol tətəṽ hən ginamito mai mətugol tətəṽ hən Nasuḅ.* ⁷ Husur natenən, galit ḡisi lotokad nadəlomian len navile ḡisi len naprovens Masetonia mai aAkaia, loləḅoi ləḅeris gamito, gol tətəṽ hən gamito.‡ ⁸ Husur nasoruan siNasuḅ evivile dan gamito, ikai van hən naut ḡisi a Masetonia mai aAkaia, ale na-kel-uri-an husur nadəlomian samit vi təban aGot, ibar naut ḡisi, gol ke səkad natideh am hən namtḅikel husuri. ⁹ Alat galenan lukel husur nahəhaṽuran məttoḅlade nəḅoḡ namttotoh mai gamito, lukel uri ke məttopair dan nəlablab gail van hən aGot nəkadun

* **1:1:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulurḡan sua ḡai. † **1:1:** Silas: Uman 15.22; Timoti: Uman 16.1; Alat a Tessalonika: Uman 17.1 * **1:3:** 1Kor 13.13 * **1:6:** Uman 17.5-9 ‡ **1:7:** Masetonia: 2Kor 1.16; Akaia: 2Kor 1.1

nəmauran, van hən aGot kitin hən mət̃bevi esan hum naslev. ¹⁰ Lukele am ke mət̃totoh vir natəlmaman siYesu, aNatun aGot, aGot togol tole məhat dan nəmatan. Evi aYesu egaii bilav kuv gidato dan nabiltiŀol paŀpaŀ siGot bəgəmai.

2

Nauman siPol len naut a Tessalonika

¹ Husur, bathudud nadəlomian, gamit gabag, mət̃oləboii ke, natohan sinamit mai gamito, savi natohan kəmas ŀai. Ao, ikad naŀite. ² Mət̃oləboii ke a m̃o, len naut a Filippi, lomədas masuŀ hən ginamito gol namtoləŀon isa vəsa, be aGot eviol hən na-il-ḅuri-an mai ginamito hən namtbikel na-kel-uri-an san tovoi mai gamito a Tessalonika, naut kəmas alat lotosəbur lotomət̃ahun ginamit len naut samito.* ³ Husur na-kel-uri-an sinamito sagəm len nəsaban. Len nəlonamit tomasil namtogəm hən namt̃bevi tarhət samito, nagəgərasan eḅuer. ⁴ Be nəboŀ namttosor, namtusor hum ahai pispisul gail siGot, gai tosabi ke namttonor hən namtbikel na-kel-uri-an tovoi, ale eriŀi len navəlanamito. Imagenan namtusor, savi hən nəvanuan gail ləbēhəhəŀur, be hən aGot, tokəta bunus ləboi nəlonamito, bēhəhəŀur. ⁵ Mət̃oləboii ke namtsasor hehe hən gamito, ale aGot eləboi bikel koti ke namtsəkad naləŀonian təməhav ideh namttosusuani o gəras gamit hən. ⁶ Namtsaləŀon nə-sal-suhi-an sinəvanuan, namtsaləŀoni len gamito o avan ideh am.

⁷ Husur ke namttovi hai pispisul gail seKristo, len nəhes namttoŀati, inor hən mət̃taum tədaŀ hən mət̃takət̃kəta təban ginamit tavoi. Be nəboŀ namttotoh ei, namtogəm suŀman namttovi ut kəmas ŀai len gamito. Ginamito, namtoləmas bun gamito hum anana sua tovəhasus, tokətkəta təban anatun gail len na-ləmas-buni-an. ⁸ Namtoləmas masuŀ hən gamito gol ke namttokatəpol hən na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito, savi enan ŀai, be namtoviol hən ginamit gabag am mai gamito. ⁹ Bathudud nadəlomian, nau təlmam hən nauman todaŀ sinamito, tohaihai masuŀ. Len nalennəyal mai nalenmariug namtoun habat m̃os nəvat, hən asike natohan sinamit bəməlas len gamito, nəboŀ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito.

¹⁰ Gamit, mət̃tokad nadəlomian, mət̃oləboi mət̃bikel koti ke, naŀide sinamit van hən gamito ikad nəboruan siGot lan, naŀide sinamit inor, nəsaan eḅuer lan. AGot am eləboi bikel koti maienan. ¹¹ Mət̃oləboi nategai ke, naŀide namttokade mai gamito esuŀman naŀide atata ideh tokade mai anatun gail. ¹² Suŀman atata, akis namtusor hən namt̃beḅur nəlomito, hən namtbigol mət̃beləŀon ḅivoi am len nəlomito, ale len nəmauran samito, namtudaŀ hən mət̃bitoh ḅinor len naŀisal aGot bēhəhəŀur hən. Husur evi aGot tokis gamito hən mət̃bevi esan len natohan pipihəbələn len nəyalalan san.

¹³ Bathut nategai am, namtosipa vi təban aGot tabtab. Husur nəboŀ namttokel ur nasoruan siGot, mət̃osəsəloŀ səhoti, savi hum nasoruan sinəvanuan ŀai, be hum tovi nasoruan siGot. Evi nasoruan kitin siGot, ŀa len nasoruan enan san, aGot eum len gamit mət̃torin nəlomit lan. ¹⁴ Bathudud nadəlomian, bathut nadəlomian samito, mət̃ogəm p̃itoŀ hən alat siYesu Kristo len naut a Jutea. Alat len naut samito lomədas bun gamito hən mət̃beləŀon isa vəsa p̃itoŀ hən naJu galevis a Jutea lotomədas bun alat siYesu ei.* ¹⁵ Evi galit lotogol ahai kelkel ur gail ta sutuai lotomat, ale lugol Nasuḅ, aYesu am tomat. Lomədas masuŀ hən ginamito van lohut ginamito. Lugol aGot sahəhəŀur, ale lukad nəsasaan van hən nəvanuan p̃isi* ¹⁶ husur lotohisi hən ləḅiḅon gol ginamito

* **2:2:** Uman 16.19-24, 17.1-9 * **2:14:** Uman 17.5-6 * **2:15:** Uman 9.23, 29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5, 13, 18.12

hən asike namtbisor mai alat ləsavi Ju. Lugol imaienan hən alat ləsavi Ju asike ləbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito. Len naŵide tomaienən, lusah tuan nəsaan salit gail tabtab vapul səsəhov. Be gagai nəlol paŋpaŋ siGot epəŋas kavkav hən galito.

APol ike teris alat siYesu a Tessalonika tətəs am

¹⁷ Be ginamit, bathudud nadəlomian, nəboŋ nəvanuan gail lotopəpəhun ginamito dan gamito, lugol ehum namtogəm vi milesw, be sabəlav. Namtorinŋ gamito, avil nəlonamit sariŋ gamito. Len na-ləŋon-masuŵ-həni-an sinamit, namtohis, hisi, hən namtberis gamito tətəs am. ¹⁸ Husur namtoləŋon ke namtbətəlmam van hən gamito, ale ginau, aPol, nohis van ale nohis tətəs həni am, be aSetan iŋon gol ginamito. ¹⁹ Namtuke namteris gamito husur ke namttovatvat viri ke mətəil gəgat len aKristo. Namtukemkem hən gamito, mətosuŋan nəprais namttokade, namttoŵiv həni len nəhon aMasta sidato, aYesu, nəboŋ bəgəmai. ²⁰ Kitin, mətugol namttoŵiv hən gamito, namtohəhaŵur masuŵ hən gamito.

3

¹ Nəboŋ namtsatoh mai gamito, namtoləŋon isa van van namtsaləboi namtbidaŋ buri am. Imaienan namtunau ke ivoi am hən ginau mai aSilas namrbitoh səbonaməru len nabiltivile Atens.* ² Ale namrosəvat aTimoti van hən gamito. ATimoti, awawa sinaməru len nadəlomian, eum siGot mai ginaməru nəboŋ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi seKristo. Namrosəvati hən biŋol gamit mətbitaŋ am, ale hən biŋol mətbeləŋon bivoi am len nəlomito mōs nadəlomian samito, ³ hən na-ləŋon-isa-vəsa-an məttokade asike biŋol gamit ideh biŋpair dan nadəlomian san. Husur gamit gabag, mətoləboi ke aGot itabtabuh len gidato hən datbikad na-ləŋon-isa-vəsa-an. ⁴ Husur, nəboŋ namttotoh mai gamito, namtukel nalələgauan daŋir mai gamito ke nəvanuan gail dereh lemədas bun gidato. Ale evisi maienan suŋan məttoleboi. ⁵ Imaienan, nəboŋ nəsaləboi nəbidaŋ buri am, nosəvat aTimoti hən bəus kitev nadəlomian samito hən bələboi. Nunau masuŵ həni ke natəmat təsəb nəpīsal ideh hən asike mətəkad nadəlomian len aKristo am, ale nauman namttogole hən mətbitakad nadəlomian, tagəm vi ut kəmas.

⁶ Be aTimoti ivan, eris gamito, imadhatəlmam, ale ikel mai ginaməru na-kel-uri-an tovoi husur nadəlomian mai na-ləmas-buni-an samito. Ikel ke mətunau təlmam hən ginamito len nahəhaŵuran, ale mətoləŋon bun mətberis ginamito suŋan namttoləŋon bun namtberis gamito.* ⁷ Imaienan, bathudud nadəlomian, namtoləŋon ivoi am len nəlonamito husur gamito. Naut kəmas nəvanuan gail lomədas ginamit gol namtoləŋon isa vəsa, namtoləŋon ivoi am len nəlonamito husur nadəlomian samito. ⁸ Gagai namtohəhaŵur hən nəmauran sinamit husur mətəil gəgat len Nasuḅ. ⁹ Namtuke namtesipa masuŵ vi təban aGot tinor hən nəsa togole mōs gamito, be nasipaan sinamit emīdol. Namtosipa hən nakemkeman namttokade len nəhon aGot husur gamito. ¹⁰ Len nalennəyal mai nalenmariug namtusor tuŵ habat. Namtous aGot hən namtberis gamit tətəs, hən namtbigol kavkav hən nəsa tomīdol len nadəlomian samito.

¹¹ Ale aGot sidato tovi aTəmadato, mai aYesu, aMasta sidato, tepul pīsal hən namtbəgəm hən gamito. ¹² Nasuḅ tigol na-ləmas-buni-an samito mōs gamit gabag mai nəvanuan pīsi tepul səsəhov, suŋan na-ləmas-buni-an sinamit mōs gamito topul səsəhov. ¹³ Nasuḅ tigole hən nəlomit bidaŋ am lan, hən

* **3:1:** Uman 17.15-16 * **3:6:** Uman 18.5

asike mætbikad nəsaaan ideh len gamito, be mætbınor kavkav len nəhon aGot, aTəmadato, nəboŋ aMasta sidato, aYesu bəgəmai mai alat lotovi esan. Ganan.

4

Nəmauran togol aGot tohəhaʋur

¹ Namtukad nahudhusoruan hən namtbikele sal. Bathudud nadəlomian, namtukel uri tia naʋide mætbikade m̄au hən aGot bəhəhaʋur hən nəmauran samito. Ale nəmauran samito gagai ikad naʋide galenan. Be len nahəsən Nasuḅ, aYesu, namtous gamito, namtonjir gamit ke, mitimagenan habat am. ² Husur mətələboi nakelean namttolav gail mai gamito len nahəsən Nasuḅ, aYesu. ³ Husur aGot eləŋon ke mitikad nəboruan san. Eləŋon ke asike mətugol naitian tosa ideh. ⁴ Eləŋon ke mitiwol hən nibemit tinor hən nəboruan san, hən nəvanuan gail ləbeputsan gamito len nənauan salito. ⁵ Saləŋon ke naləŋonian hən naitian tiwol hən nibemito hum alat ləsələboi aGot. ⁶ Len natenan, samtemədas nəbathudud nadəlomian ideh, husur Nasuḅ dereh tipansəm nəvanuan gail sil nəsaaan galenan, hum namttokele, hum namttokel nalələgauan mai gamit a m̄o tia. ⁷ AGot eləŋon ke timagenan husur gai sakis gidat hən nibedat biwol hən gidato taʋtaʋor, be ekis gidat hən datbikad nəboruan san. ⁸ Avan ideh bəmətahun naʋusanan enan, gai samətahun naʋusanan sinəvanuan ŋai, be siGot toviol hən aNunun mai gamito.

⁹ Sanor hən nəb̄itos natideh husur na-ləmas-buni-an məttokele hum nəbathudud nadəlomian, bathut aGot eʋusan gamit hən məttolemas bun gamit gabag.* ¹⁰ Evoi, mətələmas bun nəbathudud nadəlomian p̄isi len naut a Masetonia kavkav. Naut kəmas məttomaianan, namtudaŋ ke mətələmləmas masuʋ hən galito van am. ¹¹ Mətehisi hən mət̄bitoh mədau, mitigol nəsa topat len navələmit səbomito, ale um m̄os natohan samito hən navələmit səbomito, hum namttokele hən gamit tia. ¹² Mitigol timagenan hən nəmauran samit biŋol alat ləsəkad nadəlomian ləbeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike mət̄bipar titideh.*

Nagəmaian siNasuḅ

¹³ Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natsua hən mət̄beləboii. Namtuke mətələboi nakitinan husur alat lotopatmari len nəmatan, hən asike mət̄bepul hən nalolosaan, suŋan alat ləsəkad nə-vatvat-viri-an ideh. ¹⁴ Husur datələboii ke aYesu tomat, tole məhat tətəs; imagenan, datələboii ke, alat lotokad nadəlomian len aYesu nəboŋ lotopatmari len nəmatan, dereh lile məhat. Nəboŋ aYesu bəgəmai, dereh aGot tilav təlmam hən galito mai aYesu, van həni.

¹⁵ Namtukel nasoruan egai siNasuḅ mai gamito: gidato, dattomaur sal nəboŋ aYesu bətəlmam, asike datovi məhat a m̄o len alat lotopatmari len nəmatan. ¹⁶ Husur Nasuḅ, gai dereh tevi pan dan nəmav. Dereh tikad nakel-buni-an sua san towal habat, nadolon abiltiŋel mai nəwalan hən nətrampet siGot. Ale alat lotokad nadəlomian len aKristo nəboŋ lotomat, dereh lile məhat a m̄o. ¹⁷ Beti gidat, dattomaur sal, dattotoh, vəha-sua ŋai aGot tisabul gidato vi məhat mai galito, vi lan nəmarigw, hən dat̄biḅonḅon mai Nasuḅ len naməsav. Ŋa datitah tabtab mai Nasuḅ vi sutuai.† ¹⁸ Imagenan beti, len nasoruan enan, mitigol gamit gabag mətələŋon tivoi am len nəlomito.

* **4:9:** Jon 13.34 * **4:12:** Len naut egai nasoruan ta Kris eləboi bikad namilen ideh am ke: Mitigol timagenan hən nəmauran samit biŋol alat ləsəkad nadəlomian ləbeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike biŋpat len avan ideh am hən bəkətkəta təban gamito. † **4:17:** Hən naves 15-17, ris 1Kor 15.51-52

5

¹ Bathudud nadəlomian, sanor hən nəb̃itos natideh husur nəboŋ o namityal hən natgalenan ləb̃evisi. ² Husur mətəloboi buni tia ke, nəboŋ siNasuḅ dereh tegəm hum nəvanuan vənvnənah togəm len mariug.* ³ Nəboŋ nəvanuan gail ləbike, “Datukad natəmat, natit p̃isi ivoi, səkad natideh b̃emədas gidato,” vəha-sua ŋai na-mədas-masuḅ-həni-an dereh tibar galito sum̃an napəŋasan hən nəpasusan togəm hən napəhaḅut totian. Ale asike, asike lugam yav dani.* ⁴ Be bathudud nadəlomian, mətətoh len nəmargobut, gol ke Nəboŋ siNasuḅ asike igol mətəsohəḅut hum nəvanuan vənvnənah togəm len mariug. ⁵ Husur gamit p̃isi mətovi anatun nam̃ial gail, anatun nalennəyal gail. Datsavi sinalenmariug, datsavi sinəmərgobut. ⁶ Imaienan, datelələgau, sadatipatmari sum̃an alat lototətan hən Nəboŋ enan b̃evisi. Be datehulahul, datetəgau gat gidat səb̃odato. ⁷ Husur alat lotopatmari, lupatmari len mariug, mai alat lototərog, lotərog len mariug. ⁸ Avil gidato, datovi sinalennəyal, gol ke datetəgau gat gidat səb̃odato. Datimaskətkəta gol nəlodato len nadəlomian mai na-ləmas-buni-an, sum̃an nasoltia tokol nametəlai len nəməbun hən b̃ipat gol nəviyesyes. Datimaskətkəta gol nənauan sidato len nə-vatvat-viri-an hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan, sum̃an nasoltia toriŋ nabəhad nametəlai hən b̃ipat gol nəkadun.* ⁹ Husur aGot sətətabuh len gidato hən datb̃ipanis len nab̃iltirol paŋpaŋ san. Ao, itətabuh len gidato hən datb̃ikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato len aMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁰ AYesu imat m̃os gidato hən datb̃itoh b̃onb̃on maii vi sutuai, naut kəmas datb̃ipatmari len nəmatan o datb̃ilele sal len nəmauran nəboŋ b̃etəlmam. ¹¹ Imaienan, mitigol mətələŋon tivoi am len nəlomit gabag, mitigol gamit gabag mitidaŋ am, hum məttoŋgole gagai.

Nakelean naməkot

¹² Bathudud nadəlomian, namtuke namtisor husur alat lotoum todaŋ təban gamito, lotoil a m̃o hən gamito len nəvide siNasuḅ, lotokel nalələgauan hən gamito hən asike mət̃bisa. Namtous gamit hən mət̃beputsan galit len nənauan samito. ¹³ Husur nauman salito, len na-ləmas-buni-an samito, mətəputsan galito len nənauan samito. Mititoh mədau, samtiḅal mai gamit gabag. ¹⁴ Namtoŋir gamit ke mitikel nalələgauan mai nəvanuan p̃etəmas gail hən ləb̃eum; alat ləsəkad na-il-b̃uri-an, mətəsusupah mai galit hən ləb̃idaŋ am; mətəvi tarhət silat ləsədaŋ; len nə-daŋ-b̃uri-an mititoh mədau mai nəvanuan p̃isi. ¹⁵ Samtigol tisa təlmam hən avan ideh togol tosa hən gamito. Be akis hisi hən mət̃bivoi hən gamit gabag mai nəvanuan gail p̃isi am.

¹⁶ Akis mətəpul hən nakemkeman. ¹⁷ Mitisor tuḅ tabtab, nanoŋan tēbuer. ¹⁸ Naut kəmas natideh tovisi, sipa vi təban aGot həni, husur enan evi naləŋonian siGot m̃os gamito bathut məttovi seKristo, aYesu.

¹⁹ Samtiŋon gol aNunun aGot hum mətto kabut gol nəhab hən b̃imat.* ²⁰ Samtemətahun nakelean hən napisulan siGot hum ləsavi natideh. ²¹ Be mətəbunus kitev natit p̃isi ke imabe. Mətətoŋau gat lotovoi. ²² Be bulatut dan natideh tosa.

²³ AGot, toviol hən natəmat mai gamito, tigol mətəgəm vi esan kavkav. AGot tigol nanunumito, nəlomito mai nibemito kavkav, linor len nəhon, nəsaan tēbuer, van vəbar nagəmaian siMasta sidato, aYesu Kristo. ²⁴ AGot tokis gamito, mətəloboi mət̃berin̄ nəlomit lan ke dereh tigol natgalenan.

* **5:2:** Mat 24.43; Luk 12.39; 2Pit 3.10 * **5:3:** Jer 6.14, 8.11 * **5:8:** Isa 59.17 * **5:19:** Namilen ke samtigol ke aNunun aGot saləboi b̃eum am, be mitidaŋ hən b̃eum husur naləŋonian siGot.

²⁵ Bathudud nadəlomian, sor tuṽ mōs ginamito. ²⁶ Len naveveuan, mətesuñ nətarhon nəbathudud nadəlomian p̄isi hən mət̄bikel na-ke-ivoi-an sagw mai galito. ²⁷ Len nahəsan Nasuḅ, nukele hən gamito ke, mət̄vuruṇ nalobulat napisulan egai van hən galit p̄isi len nəbathudud nadəlomian. ²⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamito.

2 Tessalonika

Nalobulat napolisulan na-v^{ha-ru-an} aPol totosi van hən alat a Tessalonika

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsə?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika ke leum tidan siYesu van vəbar natəlmaman san. Ikel naləgəuan mai galito ke salesəsəlonj hən ahai pusan gəgəras gail.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napolisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika.

APol itos nalobulat egai n̄ais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 52 nəboŋ totoh len naut a Korint.

- 1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)
- 2) Nasipaan mai na-sor-tuŋ-an ke aGot dereh tisaḅ məttonor hən nəsə toutaut hən mōs gamito (1.3-12)
- 3) Mətedəlom tabtab hən naŋusanan sinamito. Samtinau masuŋ hən napolisulan ideh toke Nəboŋ siNasuḅ togəm tia, nəlomit satetuhath hən (2.1-17)
- 4) Mitoris tuŋ ke tisoḅur am ledəlom napolisulan husur Nasuḅ aYesu. Mətoləboi mətḅeil gəgat len Nasuḅ. Dereh tihavhav gol gamito dan atenan tosa vəsə (3.1-5)
- 5) Namtukele hən gamit ke, mətəbulatut dan nəbathudud nadəlomian ideh tomətahun nauman (3.6-15)
- 6) Nə-maris-kotovi-an (3.16-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas mai aTimoti, namtutos nalobulat napolisulan egai.* Namtutosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika, gamit məttovi siGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo. ² AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab!

Nasipaan

³ Bathudud nadəlomian, namtimassipa akis vi təban aGot mōs gamito. Inor hən namtḅesipa vi təban husur nadəlomian samit evivi məhat masuŋ, mai naləmas-buni-an samit v̄isusua van hən gamit gabag, etibtibau am. ⁴ Imaienan namtusor patpat gamit məhat van hən alat siYesu lotolotu hən aGot len naut tiltile gail. Namtukel mai galito ke mətəoil gəgat mai mətudaŋ len nadəlomian samito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas tabtab hən gamito, gol na-ləŋon-isa-vəsə-an len gamito.

Naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsə-an samito namtuke mətələŋon tivoi am len nəlomito

⁵⁻⁶ Be len natgalenan aGot dereh tigol nanoran san tiŋarŋar, husur dereh tigol gamit mitinor hən mətḅitoh len natohan pipihəlan məttoləŋon tosa vəsə mōsi. Ale len nanoran san, dereh aGot tipansem alat lotomədas bun gamito. ⁷ Ale gamit məttoləŋon tosa vəsə husur lotomədas bun gamito, aGot dereh tigol mitiŋavŋav mai ginamito, len nəboŋ Nasuḅ, aYesu ḅegəm len

* **1:1:** 1Tes 1.1. Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi nauluŋan sua n̄ai.

nəməv. Dereh tegəm mai aŋel san gail lotodaŋ ⁸ mai nəhab towunwun, hən bılav nəpanismen mai alat ləsələboi aGot mai alat ləsagol nəsa na-kel-uri-an tovoi husur aMasta sidato, aYesu tokele.* ⁹ Dereh lipanis hən na-mədəsbuni-an topat vi sutuai. Nəpanismen enan dereh tepəpehun galit vi tut dan Nasuḅ mai nəyalyalan hən nədaŋan san vi sutuai.* ¹⁰ Nasuḅ aYesu dereh tigoł natenan nəboŋ bəgəmai, hən nəvanuan san gail ləbısal suh nəyalyalan san mai alat lotoriŋ nəlolit lan tia ləbımanmaŋ lan. Ale len nəboŋ enan gamit am məteputsan nahəsan ei, husur mətodəlom nəsa namttokel koti husuri.

¹¹ İmaienan namtusor tuṽ tabtab mōs gamito ke aGot sidato dereh tisaḅ səhoti ke, mətunor hən nəmauran gai tokis gamit mōsi. Namtusor tuṽ ke len nədaŋan san, aGot dereh tigoł naləŋonian samit pısi hən navoian, mai natit pısi məttogole len nadəlomian samito, liṽan hən naṽite. ¹² Namtusor tuṽ magenan hən nəvanuan pısi ləbeputsan nahəsan aMasta sidato, aYesu, hən nəsa togole len nəmauran samito, mai hən aYesu bəputsan gamito. Natgalen dereh levisi len navoian, aGot sidato mai Nasuḅ aYesu Kristo, artoviol kəmas həni.

2

Naulumān tomətahun nalo

¹ Bathudud nadəlomian, namtuke namtisor husur nagəman siMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ aGot bıgol datbıbonbōn hən datbıtoh mai aYesu.* Namtonjir gamit ke, ² samtedədarŋaḅu hən na-kel-uri-an ideh toke Nasuḅ totəlmam tia. Samtinau tuhatuh həni, samtesəhoṽut len alat lotogəras ke na-kel-uri-an enan evi na-kel-vəhoti-an togəm len aNunun aGot, o evi nasoruan ideh o naləḅulat napisulan lotoke namttotosi, samtedəłomi. ³ Avan ideh sategəras gamito len natideh. Husur Nəboŋ siNasuḅ asike egəmai van vəbar nəboŋ nəvanuan bısobur bıpair dan aGot, ḅal maii. Beti dereh aGot tevəhot Naulumān tomətahun nalo*, aGot bıgol bımasig buni hum tosor utaut həni sutuai tia. ⁴ Dereh atenan tipatpat gai məhat, tivi enemi hən natideh nəvanuan gail lotolotu həni o lotokisi hən aGot. Dereh tebətah len naim siGot, tikel uri ke gai səbōn tovi Got.* ⁵ Nəboŋ nototoh sal mai gamito nukel tabtab hən natgalenan mai gamit tia. Mətsənaugati a?

⁶ Ale mətoləboi tia ke ikad natsua toil gol atenan gagai. Ale eil gole hən aGot bəvəhoti len nəboŋ aGot tolekis həni. ⁷ Husur nədaŋan toke nalo asike evi natideh, eum tia be esusuah. Be gai toil gole, dereh tigole van vəbar nəboŋ aGot bılav kuvi dan nauman hən na-il-gole-an. ⁸ Len nəboŋ enan ŋai aGot dereh tevəhot Naulumān tomətahun nalo. Ale nəboŋ Nasuḅ aYesu bəgəmai, dereh teṽuv bun nəmauran sitenan hən bımasig. Ale aYesu dereh tigoł nədaŋan sitenan teḅuer len namənas hən nagəmaian san.* ⁹ Naulumān tomətahun nalo dereh tegəm len nədaŋan siSetan. Ale dereh tigoł namerikel nagəgərasan mai natit nagəgərasan gail am, nəvanuan gail ləbıpaŋ lan, gol ləbınaug ke tovi nədaŋan siGot.* ¹⁰ Ale dereh tigoł natit gail pısi sanor togəras alat lotoyar len naḅısal tovi lan nəmasigan. Eləboi bəgəras galito husur lomətahun nakitinan, ləsələmas bun nakitinan enan toləboi bılav kuv galit dan nəmasigan. ¹¹ Husur lotolekis hən naḅısal enan, aGot dereh tesəvat nə-nau-suluṽi-an todaŋ van hən galito, hən ləbedəlom nagərasian galen pısi. ¹² İmaienan, dereh aGot teriŋi hən ləbıpanis husur ləsədəlom nakitinan be lohəhaṽur hən nəsaan lotogole.

* **1:8:** Isa 66.15 * **1:9:** Isa 2.10, 19, 21 * **2:1:** 1Tes 4.15-17 * **2:3:** Natosian galevis ta sutuai luke Naulumān hən nəsaan. * **2:4:** Dan 11.36; Eze 28.2 * **2:8:** Isa 11.4 * **2:9:** Mat 24.24

Il gəgat!

¹³ Bathudud nadəlomian, Nasuḅ toləmas bun gamit p̄isi, ivoi hən namtbike sipa vi təban aGot m̄os gamit akis. Husur len natubatan aGot ilekis hən gamito† hən ḅilav kuv gamit dan nəpanismen. Len nauman seNunun togol məttovi esan səbon, mai len nadəlomian hən nakitinan məttoke, aGot ilav kuv gamit dan nəpanismen enan. ¹⁴ Nəboŋ namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, aGot ekis gamit hən ḅilav kuv gamito, hən mətḅikad nahudhut nəyalyalan siMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁵ Imaienan bathudud nadəlomian, mətteil gəgat, təgau gat naḅusanan namttokel mai gamito mai namttotosi van hən gamito.

¹⁶ AMasta sidato, aYesu Kristo mai aGot aTəmadato aroləmas bun gidato ale len navoian artoviol kəmas həni, arugol datoləŋon ivoi am len nəlodato vi sutuai mai aroviol hən nə-vatvat-viri-an tovoi mai gidato. ¹⁷ Gəlaru arigol mətələŋon tivoi am len nəlomito, arigol mitidaŋ am m̄os natit p̄isi tovoi mətḅigole mai mətḅikele.

3*Sor tuṽ m̄os ginamito*

¹ Bathudud nadəlomian, len nə-maris-kotovi-an nikel natsual am: mitisor tuṽ m̄os ginamito. Sor tuṽ ke nasoruan siNasuḅ tiperŋan naut p̄isi tutut, nəvanuan gail lisa suhi len naut p̄isi ḅevi lan sum̄an məttoŋole nəboŋ tobar gamito. ² Sor tuṽ am ke aGot tilav kuv ginamit dan navəlan alat ləsanor mai alat lotosa vəsa, husur savi nəvanuan gail p̄isi lotokad nadəlomian.

³ Be Nasuḅ, gamit mətələboi mətḅeriŋ gat nəlomit lan, gai dereh tigol mitidaŋ am mai tekətkəta gol gamito dan atenan tosa vəsa tovi təmat.* ⁴ Len Nasuḅ namtoləboi buni ke gagai mətugol nəsa namttokele todaŋ mai gamito, mai dereh mitigol timaienan tabtab. ⁵ Nasuḅ tiwol tabtab hən nəlomito, len naḅisal hən na-ləmas-buni-an siGot, mai nə-daŋ-ḅuri-an hən na-toh-mədau-an seKristo.

Samtivekan

⁶ Bathudud nadəlomian, namtukel idaŋ mai gamit ke, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo, mətəbulatut dan nəvanuan nadəlomian ideh tovekan, saum husur naḅusanan namttolavi mai galito.* ⁷ Bathut gamit mətələboii ke mitimasgol tətəṽ hən ginamito: ginamit namtutoh mai gamito be namtsavekan boŋ ideh. ⁸ Namtoṽur nəhanian p̄isi namttohani, namtsaus gamit ideh hən naviolan hən nəhanian. Ao namtəum idaŋ len nalennəyal mai nalenmariug hən asike namtḅihan nəvat samit ideh.* ⁹ Namtukad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an hən namtḅeus gamit hən mətḅevəŋan ginamito, be namtsagole husur namtuke namttogol naṽide sua tonor hən mətḅigol tətəṽ həni. ¹⁰ Nəboŋ namttotoh mai gamito, namtokəmaiegai mai gamit ke, “Avan ideh asike ḅeum, satihan.”*

¹¹ Namtokəmaienan husur namtosəsəloŋ həni ke gamit galevis luekan. Ləsaum be losul hən nahunusulito taṽtaṽor. ¹² Namtukele idaŋ mai galito ke, len nahəsan Nasuḅ, aYesu Kristo, limastoh mədau, um m̄os nəhanian halit gabag.

¹³ Be gamit, bathudud nadəlomian, navoian məttoŋole, mitigol tabtab həni naut kəmas nəlomit ḅisa husuri. ¹⁴ Avan ideh asike ḅigol nəsa namttokele len

† **2:13:** Natosian galevis ta sutuai luke husur aGot ilekis hən gamito hum məttovi naṽit nametəkav san gail. * **3:3:** Isa 49.7; Mat 6.13; Jon 17.15 * **3:6:** Natosian galevis ta sutuai luke gamito. * **3:8:** Efe 4.28; 1Tes 2.9 * **3:10:** 1Tes 3.4, 4.11

nalobulat napisulan egai, mætekæta læboii. Ale mætebulatut dani hæn nahurun bisa. ¹⁵ Samtinau hum tovi enemi, be kel nalælægauan maii hum tovi wawa samit len nadælomian.

Næ-maris-kotovi-an

¹⁶ Nasuþ hæn natæmæt teviol tabtab hæn natæmæt mai gamito len naþisal þisi. Nasuþ titoh mai gamit þisi. ¹⁷ Ginau, aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai len navælagw sæþogw, hum nototosi len nalobulat napisulan þisi hæn mætbelæboii ke tovi ginau nototos nalobulat. ¹⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo mæu, teviol kæmas hæn navoian mai gamit þisi.

1 Timoti

Naloʻbulat napisulan na-v^{ha-sual}-an aPol totesi van hən aTimoti

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsə?

Naloʻbulat napisulan egai ikel mai aTimoti naʻpisal hən ʻbehusuri hən ʻbigol nauman totibau san.

APol itosi van hən ase?

APol itos naloʻbulat napisulan egai van hən nəmantuhmar sua tovi tarhət san len nauman, nahəsən aTimoti.

APol itos naloʻbulat napisulan egai ʻnais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 65 nəboŋ totoh len naut a Masetonia.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti (1.1-2)

2) Naʻpusanan husur alat siYesu mai alat lotoil a mō silat siYesu (1.3–3.13)

3) Nəmauran seTimoti timasvūsan nanoran (3.14–4.5)

4) Nəvanuan gail limasləboi ləberis naʻvide seTimoti hən ləbigol husuri (4.6–6.21)

Na-ke-ivoi-an van hən aTimoti

¹ Ginau, aPol, nutos naloʻbulat napisulan egai. Novi ahai pispisul sua siYesu Kristo bathut nakelean siGot, aGot tolav kuv gidat dan nəsəan sidato, mai aYesu Kristo tovi nə-vatvat-viri-an sidato. ² Nutos napisulan egai van hən gaiug, aTimoti, gotovi anatugw kitin len nadəlomian.* AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titaŋis gaiug, mai gai tigol nəlom̄ tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

Nauman seTimoti len naut a Efesus

³ Hum notokele mai gaiug, notonjir gaiug nəboŋ notovi Masetonia ke, gitoh tin a Efesus* hən gəbikai tas galito, (alatenan dartoləboi galito), hən ke salevusan naʻpusanan gəgəras am. ⁴ Kel p̄uli van hən galit ke salinau masuʻ hən nəbōl sakin, salihol kəmas husur nəbathuyah seJu gail husur nəbathuyah galenan ləsavi natideh. Natgalenan lugol ke lunau sobuer hən ʻnai be ləsagol nənauan sivan ideh hən ʻbehusur nauman siGot tovi len nadəlomian. ⁵ Nokəmaian hən datʻbeʻpusan mōs na-ləmas-buni-an togəm len nəlon toveveu mai tomasil buni, mai nadəlomian, nagərasian toʻbuer. ⁶ Galevis luyar, lusab dan naʻpisal enan, lupair van hən naholan kəmas. ⁷ Luke ləbegəm vi hai p̄usan hən nalo siMoses, ris lototətan hən nəsə lotokele mai lotətan hən nəsə lotosor taltal ke tokitin.

⁸ Be datoləboii ke nalo ivoi, avan ideh ʻbehusur ʻbinor hən naləŋonian siGot. ⁹ Datoləboii am ke nalo savi hən alat lotonor, avil ipat mōs alat lotomətahuni mai alat ləsahusuri. Ipat mōs alat ləsələboi a Got mai alat lotosa. Ipat mōs alat ləsəlotlotu hən aGot mai alat ləsəkad nadəlomian. Ipat mōs alat lotogol atəmalit o analit lotomat mai alat lotogol avan ideh am lotomat. ¹⁰ Ipat mōs alat lotogol naitian tosa, naulum̄an togol naitian mai naulum̄an, napəhaʻvut togol naitian mai napəhaʻvut, alat lotovənoh nəvanuan hən ʻbeʻpur hən ʻsurm̄an naslev, nəvanuan nalibliboŋan gail, alat lotoliboŋ len nakotan mai avan ideh

* **1:2:** Uman 16.1 * **1:3:** Efesus: 2Kor 1.8; Masetonia: 2Kor 1.16

am, nəmauran san sahusur naʃusanan tokitin. ¹¹ Ale, naʃusanan tokitin inor hən na-kel-uri-an tovoi hən aGot namənas toyalyal sidato, gai tokel mai ginau tia ke numaskel uri.

Navoian siNasub topat len aPol

¹² Nosipa vi təban aYesu Kristo, aMasta sidato, tolav nədaŋan mai ginau, husur len nənauan san nudaŋ lan, ale gai eriŋ ginau len nauman san. ¹³ Naut kəmas a mō nukel ke aYesu savi a Kristo aGot totabtabuh lan, mai nomədas tabtab hən alat lotohusur aYesu, mai novi nəvanuan napəsəvaran;* aGot, nəlon itaŋis ginau husur notətan hən nəsa notogole mai nəsəkad nadəlomian. ¹⁴ Len na-voi-masuŭ-an san, aMasta sidato erubat nəsaan sagw dan ginau, ale eviol masuŭ hən nadəlomian mai na-ləmas-buni-an topat len aKristo aYesu, mai ginau. ¹⁵ Nasoran egai evi nakitinan ale inor hən nəvanuan ʃisi ləbədəlom buni, ke; aKristo aYesu egəm vi lan navile a pan hən bilav kuv alat lotosa dan nəsaan salito, be ginau nusa vəsa səhor galit ʃisi. ¹⁶ Avil naut kəmas nusa maienan, aGot sagol nəpanismen tonor hən ginau, be nəlon itaŋis ginau. Imaienan hən ke, len ginau notosa səhor galit ʃisi, na-toh-mədau-an tobəlav siYesu Kristo biʃarʃar. Igole hən ke alat ləbikad nadəlomian lan, ləbikad nəmauran vi sutuai, dereh leləboi ləberis nəyalyalan san len nəsa togole len ginau. ¹⁷ Imaienan, nəvanuan ʃisi limasputsan nahəsan aGot mai kel ur natit ʃisi toyalyal, gai togole. Evi Nakiŋ vi sutuai, itoh vi sutuai, nəvanuan ʃisi lodədas ləberisi mai gai səbən ŋai evi aGot! Ganan.

¹⁸ Timoti, anatugw, nulav nakelean egai todaŋ mai gaiug, tonor hən nəpəhav-utaut-an gail husur gaiug a mō, hən gəbələŋon bivoi am len nəloŋ hən gəbiʃal len nəbalan tovoi. ¹⁹ Hən gəbimaienan, gimastəgau gat nadəlomian, nəloŋ timasmasil. Hum gotoləboii, galevis lomətahun natgalenan, ŋa nadəlomian salit ibat, imaburbur. ²⁰ Galit eru arovi aHimeneus mai aAleksada, notolav gəlaru len navəlan aSetan hən arbeləboii ke saarisor tas aGot am.†

2

Nalotuan timabe?

¹ Nusor mai gaiug, noləŋon masuŭ ke gigol naŋirian, na-sor-tuŭ-an, gisor mai aGot mōs nəvanuan tile gail, ale gigol nasipaan mōs nəvanuan ʃisi. ² Gigol timaienan mōs nakiŋ gail mai alat lotoil a mō, hən datbitoh mədau len natəmat, mai len naʃoruan siGot, mai len nənauan tovoi, nənauan tonor. ³ Na-sor-tuŭ-an tomaienan ivoi, igol aGot ehəhaŭur, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. ⁴ Bathut eləŋon ke nəvanuan ʃisi limakuv dan nəsaan salito* mai legəm hən naləboian hən nakitinan. ⁵ Husur ikad aGot tosua ŋai, mai ikad gai tosua ŋai, toləboi bəsəhar nəvanuan gail van hən aGot, naulumān, aKristo aYesu. ⁶ Gai eviol hən gai gabag hən bisar gel nəkabut hən nəsaan tobaŋis gat nəvanuan ʃisi.* Nəboŋ togol natenan evəhot naləŋonian siGot len nəboŋ tonor həni. ⁷ Imagenan aGot itabtabuh len ginau hən nəbėgəm vi vanuan kaikai mai ahai pispisul sua, (nukel nakitinan; nəsalibon), itabtabuh len ginau hən nəbėgəm vi ahai ʃusan silat ləsavi Ju, hən nəbėʃusan hən nadəlomian mai nakitinan.*

* **1:13:** Uman 8.3, 9.4-5 † **1:20:** 1Kor 5.5; Himeneus: 2Tim 2.17; Aleksada: 2Tim 4.14 * **2:4:** Eze 18.23 * **2:6:** Mat 20.28 * **2:7:** 2Tim 1.11

⁸ Na noləŋon ke alalumān len naut p̄isi limasnor masuṽ, hən ləbələboi ləb̄isar hən navəlalit gail vi məhat len na-sor-tuṽ-an, nəlol paŋpaŋ mai na-sor-balbal-an teḅuer.*

⁹ Be alatpəhaṽut limabe? Noləŋon ke alatpəhaṽut lesun nahurabat tonor, tovoi len nəhon nəvanuan p̄isi, tosusuan nibelit, sagol alalumān hən ləbələŋon galito. Saleṽir navurulit o riŋ nagol o nanesnes o sun nahurabat nəvat han totibau.* ¹⁰ Avil ivoi hən ləb̄evəhas galit hən nagolean gail lotovoi, lotonor hən latpəhaṽut lotokel ke lotokad naḅoruan siGot. ¹¹ Apəhaṽut ideh timassəsəloŋ husur nasoruan siGot hən b̄eləboii, toh mədau, riŋ galit len navəlan alat lotop̄usṽusan. ¹² Nəsədaṁ hən napəhaṽut ideh hən b̄eṽusan. Sateil a m̄o hən naulumān ideh, mai aulumān satitoh len navəlan, be apəhaṽut timasmədau. ¹³ Husur aGot igol aAtam, beti aIv. ¹⁴ Mai savi aAtam todələm naliboŋan; avil napəhaṽut, bathut edələm naliboŋan, gai egəm vi vanuan nəsaan sua.* ¹⁵ Avil alatpəhaṽut, ləb̄itoh len nadələmian mai na-ləmas-buni-an mai ləb̄ehusur masuṽ hən naṽisal siGot len naṽide tovoi len nəhon nəvanuan gail, dereh limakuv dan nəsaan salito len nəpasusan salito.

3

Alat lotoil a m̄o mai natikon gail

¹ Egai bogai nakelean nakitinan sua: “Avan ideh b̄eləŋon b̄egəm vi vanuan na-il-a-m̄o-an sua hən alat siYesu, eləŋon nauman sua tovoi.” ² Nəvanuan na-il-a-m̄o-an imaiegai tia ke: ikad naḅoruan tonor ŋai len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, sagol təməhav hən natideh, etəgau gat nəlon gabag, ikad nənauan tovoi. Ehəhaṽur hən nametḅos gail ləb̄eb̄is lohoim san ale kətəkəta təban galito. Ikad namitisau hən naṽusanan. ³ Satərog, sagol nasənahan be ikad naṽide tomədmədau, saṽitṽituh mai saləŋon masuṽ hən nəvat. ⁴ Iwol hən nəbathudud san ivoi, hən anatun gail ləb̄esəsəloŋ husuri, gol nəsa tokele len nahəhaṽuran. ⁵ (Avan ideh asike b̄eləboi ḅiwol hən nəbathudud san, gai tekəkəta təban alat siGot mabe?) ⁶ Savi avan sua tomadhapair van hən aGot. Bimagenan, hum ma ḅipatpat gai məhat ale aGot tipansem gai hum natəmat. ⁷ Len nənauan silat ləsəkad nadələmian, ikad naḅoruan tovoi hən asike nahurun ḅisa len nəholito mai asike ḅiteh len nəhai tata setəmat.*

⁸ Natikon gail am lumaiegai tia ke: lunor len nənauan sinəvanuan gail, ləsasumān nahit togəgel hən gai, ləsətərog, ləsələŋon masuṽ hən natit lotogəgəras hən ləb̄ikade. ⁹ Len nəlolit toṽarṽar lotəgau gat nakitinan hən nadələmian aGot tovəhoti. ¹⁰ Hən gəḅitabtabuh len avan ideh hum natikon, gimasbunus ləboi galit bai, beti avan ideh asike ḅisaḅ natideh tosa len galito, riŋ galito hən ləb̄ekəkəta təban nəvanuan gail hum natikon gail.

¹¹ Imagenan, nəbareab salit lumaiegai tia ke: lukad naḅoruan tovoi len nəhon nəvanuan gail, ləsasor mədas naḅoruan sivan ideh, ləsagol təməhav hən natideh, lutah mai aGot len natit p̄isi lotogolgole.

¹² Hum notokele husur natikon gail, lumaiegai tia ke: lotəgau gat nəlahan lotokade mai asoalit tosua ŋai, luwol hən anatulit gail ivoi mai alat lototoh len naim salito.* ¹³ Husur alat lotokəkəta təban nəvanuan gail tovoi, hum natikon gail, dereh legəm vi vanuan tonor masuṽ len nənauan sinəvanuan gail, ale leil gəgat tidan len nadələmian len aKristo aYesu.

* **2:8:** Exo 9.29; 1Ki 8.22 * **2:9:** 1Pit 3.3 * **2:14:** Hən naves 13-14, ris Gen 2.7, 21-22, 3.1-6 * **3:7:** Hən naves 2-7, ris Tit 1.6-9 * **3:12:** 1Tim 3.2

Nakitinan hən nadəlomian sidato

¹⁴ Nuvatvat viri ke asike idareh negəm hən gaiug. Be nutos nakelean galegai van hən gaiug hən ke, ¹⁵ nəbədədas nəbėgəm tutut, gaiug geləboi naŵide, nəvanuan gail limaskade len nəbathudud siGot. Nəbathudud enan evi alat siYesu, siGot tovi nəkadun nəmauran, lotovi narivbet mai nəpaudesen hən nakitinan. ¹⁶ Səkad nə-lon-uri-an. Datuŕaŋ len nəbathukitinan dattokad nadəlomian lan. AGot evəhoti maiegai ke:

Gai evisi tia, ikad niben nəvanuan,
aNunun eŵusan səhoti ke inor,*
aŋel gail loriſi,

nəvanuan nadəlomian lukel uri mai naluŵoh gail len naut totiltile,*
len navile a pan kavkav nəvanuan gail lukad nadəlomian lan,
ale aGot ilavi vi məhat vi lan namənas.

4*Nalələgauan husur ahai ƕusan gəgəras gail*

¹ ANunun aGot ikele imasil ke len nəboŋ gail ləbėgəmai nəvanuan galevis dereh lerin gəbulan nadəlomian len aKristo balai, ale lerin nəlolit len nanunun gəgəras gail mai naƕusanan setəmat gail. ² Naƕusanan tomagenan egəm len nəvanuan nagəgərasan gail lotolibliboŋ, nəlolit etətan hən nəsa tovoi o nəsa tosa suŋan natəlai topud togol nəlolit totabtabu. ³ Dereh likai tas nəlahan ale likai tas nəhanan hən nəhanian galevis: nəhanian aGot togole məs nəhanan hən nasipaan məs alat lotokad nadəlomian mai lotoləboi nakitinan ləbėhani. ⁴ Bathut natit ƕisi aGot togole ivoi, ale datbılavi len nasipaan, sadatemətahun natideh.* ⁵ Husur nasoruan siGot mai na-sor-tuŵ-an igole iveveu, igole ivoi.

⁶ Timoti, gəbəkəmaianan mai nəbathudud nadəlomian, dereh gevi nəvanuan nauman tovoi siYesu Kristo, aGot tohis gaiug len nasoruan hən nadəlomian mai hən naƕusanan tovoi gotohushusuri tia. ⁷ Wake gemətahun nəbəl gail ta sutuai ləsakitin mai nəbəl taŵtaŵor gail ale geutaut hən gaiug gabag akis hən gəbıkad naƕoruan siGot tabtab. ⁸ Husur na-utaut-həni-an hən niben ivoi kəkereh, avıl nəkadean hən naƕoruan siGot ivoi məs natit ƕisi. Ivoi hən na-vi-tarhəte-an hən nəmauran ta daməŋai mai hən nəmauran vi sutuai. ⁹ Nasoran enan ekitin, goləboi gəberin nələm lan, ale inor hən gəbədələmi bathut nasoruan ekitin. ¹⁰ Natenan məau datohisi, datoum todaŋ məsi, bathut datorin nə-vatvat-viri-an sidato len aGot tovi nəkadun nəmauran, toləboi bılav kuv nəvanuan ƕisi dan nəsaan salito. Be nəvanuan nadəlomian gail? Nukele mai gaiug, Timoti, ilav kuv galit dan nəsaan salit tia.

¹¹ Gikele tidan mai geƕusan hən natgalenan. ¹² Avan ideh satinau ke gaiug gotovi ut kəmas husur gotovi nəmantuhmar, be gigol naŵide tovoi hən alat lotokad nadəlomian ləberisi, ləbigol tətəŵ həni, gigol naŵide tomaienən len nasoran, nagolean, na-ləmas-buni-an, nadəlomian mai naveveuan sam. ¹³ Geŵuruŋ akis hən natosian siGot len nəhon nəvanuan nadəlomian gail, kel namilen mai ƕusan həni vir nagəmaian sagw.* ¹⁴ Sagerin naviolan gotokade tipat kəmas, naviolan aGot toviol həni len na-pəhav-utaut-həni-an, nəboŋ alat lotokətkəta təban alat siYesu lotorin navələlit len gaiug. ¹⁵ Nələm tidan akis len nagolgolean hən natgalegai, hən nəvanuan ƕisi ləberis ləboi ke nauman sam ivoi am tabtab. ¹⁶ Gelələgau hən gaiug, kətkəta gol naƕusanan sam hən bınor,

* **3:16:** Rom 1.4; Jon 1.14 * **3:16:** Kol 1.23 * **4:4:** Gen 1.31; Mat 15.11; Mak 7.19; Rom 14.6, 14-18
* **4:13:** Luk 4.16-21

his tabtab həni. Gəbigole, dereh aGot tilav kuv gaiug mai alat lotosəsələŋ hən gaiug dan nəsaan samito.

5

Nəbatunau pəhaʋut gail, aelta gail, naslev gail

¹ Timoti, sagesivoh len ahaʋut ideh, nədañ han tosəhor ehañ, be nəboŋ gəbigole b̄inor, gisor malum̄lum̄ maii sum̄an tovi atəmañ.* Sor mai alalum̄an, nədañ halit səbar ehañ, sum̄an lotovi aʋañ gail. ² Sor mai abareab gail sum̄an lotovi anañ gail, ale len naveveuan, sor mai alatpəhaʋut, nədañ halit səbar ehañ, sum̄an lotovi aʋavineñ gail. ³ Gevi tarhət sinəbatunau pəhaʋut lotom̄idol lotovi batunau kitin, ləsəkad nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh. ⁴ Be nəbatunau ideh b̄ikad anatun gail o aməhaibən gail, galit m̄au leləboii ke limaskətkəta təban nəbathudud salito hən ləb̄isar gel nəkabut sinana mai tata salito artohis galito. Ləbəhusur naʋide tomaienən, aGot ehəhaʋur həni. ⁵ Nəbatunau kitin tom̄idol, nəbathudud san toʋuer, gai eriŋ nəlon len aGot, ale igol tabtab hən naŋirian van hən aGot mai na-sor-tuʋ-an m̄os na-vi-tarhəte-an len nalennəyal mai nalenmariug. ⁶ Be nəbatunau ideh tohusur nəmauran hən naləŋonian san səbon ŋai, alitenan imat, naut kəmas ke tomaur sal. ⁷ Gikel nakelean galen lotodaŋ mai alat siYesu hən ləb̄ikad nəboruan tonor ŋai, hən avan ideh asike b̄ike lotosa. ⁸ Be avan ideh asike b̄ekətkəta təban amahean gail, asike b̄ekətkəta təban nəbathudud san, b̄imagenan, gai emətahun nadələmian len aKristo, ipair dan nadələmian enan, ale isa səhor alat ləsəkad nadələmian.

⁹ Nəboŋ gəb̄itos gat nəbatunau kitin gail, gitos gat nəbatunau pəhaʋut ideh, nədañ han tosəhor 60. Hən gəb̄itos gati, imagegai tia ke: etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, ¹⁰ nəmauran san ikad naʋide mai nagolean tovoi. Nəvanuan gail loləboi ləb̄ikel ur naʋide tovoi san: hum tohis anatun gail tovoi; tohəhaʋur hən b̄ekətkəta təban nametb̄os gail lohoim san; tokətkəta təban alat siYesu hum gai tovi naut kəmas; tovi tarhət silat lotoləŋon tosa, len natit p̄isi todaŋ len nagolean tovoi totiltile. Tos gat nəbatunau tomaienən hən alat siYesu ləb̄evi tarhət san.

¹¹ Avil sagitos gat nəbatunau ideh, nədañ han səbar 60 sal. Husur nəlon tosəhsəhob hən naulum̄an igol ke eləŋon b̄itoh maii, naut kəmas aKristo, ike tilah. ¹² Imaienən, dereh aGot tisaʋ alitenan ke tosa bathut ke toriŋ gaʋulan na-kel-gati-an nametəkav gai tokele a m̄o. ¹³ Sual am, dereh alitenan tegəm petəmas, tiyar husur naim gail, ale savi petəmas ŋai, be tepəpat soruan, tesul-sul len nəsa savi esan, ale dereh tisorsor husur nəsa sanor hən b̄isor husuri. ¹⁴ Imaienən, nuke nəbatunau galenan lilah, lipasus, liwol hən nəbathudud salito, gol ke aenemi edədas ləb̄isor m̄edas nahəsadato. ¹⁵ Husur alitenan galevis lupal sob tia hən ləbəhusur aSetan. ¹⁶ Napəhaʋut nadələmian ideh b̄ikad nəbatunau gail len nəbathudud san, tevi tarhət salito. Sanor hən alat siYesu ləb̄ekətkəta təban galito. Bimaienən, alat siYesu loləboi ləb̄evi tarhət sinəbatunau tin gail lotopar vi-tarhəte-an.

¹⁷ Aelta ideh toil a m̄o hən alat siYesu, b̄eil a m̄o b̄ivoi, inor ke loputsani len nənauan salito, loʋuri inor. Timaienən hən aelta toʋusan mai tokel ur nasoruan siGot. ¹⁸ Bathut natosian siGot ike, “Sagepis gat nabuŋon nabuluk topal kuv namisurhuwit dan nəhavhəte husur nahudhuwit tohani evi naʋurpuran hən nauman san.” Natosian siGot ikele am ke, “Inor ke

* 5:1: Lev 19.32

nəvanuan nauman tikad naþurþuran tonor hən nauman san.”* 19 Sagedəlom avan ideh səbon tosor tas aelta hum tosa, timaskad nəvanuan teru o titor lotoris nəsaan enan gol loləboi ləbikel koti.* 20 Be səhar alat lotoil a mō lotogolgol nəsaan sal leil len nəhon alat siYesu þisi, gikel nalələgauan mai galito hən alat siYesu am ləbēmətahw.

21 Timoti, nukel mai gaiug, len nəhon aGot, aYesu Kristo mai aņel aGot tolekis hən galito ke, gigol natgalegai notokel buni ale gol teþitþitoṽ hən nəvanuan þisi, sagivoi hən tesua səhor togon. 22 Sagiso-hotut hən gəberinj navələm len avan ideh hən þeil a mō. Husur þiteh, ehum gotobon maii len nəsaan san. Təgau gat nəmauran naveveuan sam.

23 Sagemun nəwai ŋai, be mun kəkereh hən nəwain mōs nabəhaṽum tosa sil naməsahan gotokadkade.

24 Nəvanuan galevis lugol nəsaan gail, gol ke nəvanuan þisi lotoləboi gail, loləboi am ke dereh lipanis. Be ikad galevis am, nəsaan salit lotosusuah, dereh tevisi a tahw balai. 25 Len naṽide tomaienən, nəvanuan þisi loləboi nagolean gail lotovoi, be asike ləbeləboi gail, naut kəmas, navoian galenan lodədas ləbesusuah.

6

1 Naslev gail lotokad nadəlomian lukad nəmauran todaņ, be limasnau amasta salit gabag hum lotonor hən ləbeputsan galit len nənauan salito. Naslev gail limaienən hən avan ideh asike þemədas nahəsən aGot mai naþusanan san. 2 Naslev þikad amasta tokad nadəlomian, sateņit nəhon van hən husur evi wawa len nadəlomian san. Teum tivoi am mōsi, husur nauman san evi tarhət sinəvanuan nadəlomian, gai toləmas buni.

Naləņonian hən nəvat

Pusan husur natgalegai, sor malumlum hən nəvanuan ləbehusur gail. 3 Avan ideh tokel ur naþusanan totile, sədam hən nasoruan tonor siMasta sidato aYesu Kristo, sədam hən naþusanan tonor hən naþoruan siGot, 4 gai ipatpat gai məhat masuṽ, saləboi natideh. Nəvanuan tomaienən imalkəkət hən þisor levlev, hən þeṽitṽituh husur nasoruan gail. Natgalenan lugol nətabulol-bulosi-an, napəpehwan, nasoran tomədas nəhes gail, nənauan tosab, tosa, 5 mai na-sor-þalþal-an. Nəvanuan gail lotomaienən, nənauan salit itaṽtaṽor vavinvinu, nakitinan ebuer lan. Lunau ke loləboi ləbehusur naþoruan siGot hən ləbikad nəvat tosoḅur.

6 Avil datbehaṽur hən nəsa datbikade, datbikad naþoruan siGot, namilen ke datopul hən natit tovoi. 7 Husur nəboņ lotopas gidato, datsəlav natideh gəmai. Ale nəboņ datbimat, dereh datedədas datbilav natideh van. 8 Be datbikad nahurabat mai nəhanian ŋai, datehaṽur hən nəmauran sidato. 9 Avil avan toke þikad natite, natəmat igol ke naləņonian hən nəsaan gail esəhor gai, ekəkos lan, ike tigol natit tisoḅur tomelmel togol nasənahən. Naləņonian gail lolivi vi pan vəmasig hum tomaduņduņ len tas. 10 Husur na-ləņon-buni-an hən nəvat evi nəkadhut nəsaan. Galevis lotoləņon masuṽ hən nəvat, lupal sob dan nadəlomian gol ke nalolosaan salito togol nəmanuņ topəņas masuṽ len nəlolit gabag.

Nakelean van hən aTimoti

11 Be gaiug gotovi siGot, gam dan natgalenan, ale gam kitev nanoran, naþoruan siGot, nadəlomian len aGot, na-ləmas-buni-an, nə-daņ-þuri-an

* 5:18: Deu 25.4; Mat 10.10; Luk 10.7; 1Kor 9.9 * 5:19: Deu 19.15

tobəlav, mai na-gol-mədau-həni-an vi təban nəvanuan gail. ¹² Daŋ ħur nəbalan tovoi m̄os nəsa dattokad nadəlomian lan. Təgau gat nəmauran vi sutuai aGot tokis gaiug hən gəbikade nəboŋ gotokel kot nadəlomian sam̄ len aYesu Kristo len nəhon nəvanuan lotosəbur. ¹³ Nukele hən gaiug len nəhon aGot tolav nəmauran mai natit p̄isi, len nəhon aYesu Kristo tokel kot na-kel-koti-an tovoi len nəhon aPontius Pilate,* nukele hən gaiug ke, ¹⁴ gigol kavkav hən nəsa aGot toləŋoni, nəsaan təbuer. Gole vir aMasta sidato, aYesu Kristo bevisi. ¹⁵ Dereh tevisi balai len nəboŋ aGot tolekis həni. AGot, gai səbən iyalyal, tonor hən nəvanuan gail lotosal suhi, naKin hən nakin gail, Nasub tovi masta hən natit p̄isi.* ¹⁶ Gai səbən edədas ħimat, itoh len nam̄ial nəvanuan gail lotodədas ləbēgəm pəpadan həni, səkad avan ideh torisi, səkad avan ideh toləboi ħerisi boŋ ideh.* Nahəsən tiyalyal! Nədaŋan tipat lan vi sutuai sutuai! Ganan.

¹⁷ Timoti, kel p̄uli hən alat lotopul hən natite len nəboŋ ta daməŋai ke salipatpat galit məhat len nəlolito, saleriŋ nəlolit len natit gail topat daməŋ be ħimasig pelan, avil leriŋ nəlolit len aGot tolav masuṽ hən natit p̄isi hən datbēhəhəvur.* ¹⁸ Kel mai galit m̄au ke ligol navoian, lepul hən nagolean tovoi, lehəhəvur hən ləbēviol, len nəsa lotopul həni lehəhəvur hən ləbēvi tarhət sinəvanuan gail. ¹⁹ Len navide tomaienən, leum m̄os nəpaudesen hən nakonviolan aGot tokade m̄os galit balai, ale letəgau kot nəmauran tokitin.*

²⁰ Timoti, kətkəta kəkol hən nəsa aGot toriŋi len navəlaṁ. Pair dan nasoruan totav̄taṽor, na-sor-kəmas-an, na-sor-levlev-an silat lotosor tas gaiug len nəsa lotokis suluṽi hən naləboian. ²¹ Galit galevis lotonau ke lotokad naləboian enan lusab dan nadəlomian.

Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

* **6:13:** Jon 18.36-37 * **6:15:** Deu 10.17; Psa 136.3 * **6:16:** Exo 33.20; Psa 104.2 * **6:17:** Luk 12.20 * **6:19:** Mat 6.20

2 Timoti

Naloḅulat napolisulan na-və^{ha-ru-an} aPol totosi van hən aTimoti

Ase itos naloḅulat napolisulan egai?

aPol itosi.

aPol itosi hən nəsa?

aPol inau ke asike idareh timat ale len naloḅulat napolisulan egai ikel mai aTimoti ke timaskel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas alat lotosor tasi.

aPol itosi van hən ase?

aPol itos naloḅulat napolisulan egai van hən aTimoti, naulumān sua tovi tarhət san, aPol toləmas buni.

aPol itos naloḅulat napolisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadaḡ hən nasihau tovi A.D. 67 nəboḡ totoh len naim bəbaḡis tətəs.

1) aPol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti, isor tuṽ mōsi (1.1-2)

2) aPol ikel mai aTimoti ke teil gəgat len nauman aGot tolav maii (1.3-18)

3) Susumar len aYesu Kristo nəboḡ nəmauran todaḡ (2.1-26)

4) aPol isor vəsvəsai husur naṽide sinəvanuan gail len nəboḡ naməkot (3.1-9)

5) Təgau gat naḡusanan hən na-kel-uri-an tovoi (3.10-4.8)

6) Nasudəlamian siPol mai nakelean naməkot san (4.9-22)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol bogai. aGot itabtabuh len ginau hən nəḅevi ahai pispisul sua seKristo, aYesu. Gai esəvat ginau hən nəḅikel ur na-kel-gati-an san ke len aYesu Kristo ḅeviol hən nəmauran mai nəvanuan gail. ² Nutos naloḅulat napolisulan egai van hən gaiug, aTimoti, anatugw len nadəlomian, notoləmas bun gaiug.* aGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titaḡis gaiug, mai gai tigol nəloḡ tikad natəḡmat tabtab; natgalenan tovoi legəm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

aPol ike aTimoti teil gəgat

³ Timoti, len nəlogw tomasil, nulotu hən aGot hum atəmagw gail ta sutuai lotogole, ale nosipa vi təban aGot hən gaiug.* Len na-sor-tuṽ-an sagw len nalennəyal mai nalenmariug nunau gat gaiug tabtab, nusor tuṽ mōs gaiug.

⁴ Nunau gat nətaḡan sam nəboḡ notoriḡ gaiug, ale noləḡon masuṽ hən nəḅeris gaiug tətəs hən nəḅepul hən nakemkeman. ⁵ Nunau gat nadəlomian tokitin gotokade, topat a mō len aLois, atabəḡ pəhaṽut, mai aEunis, anam, ale noləḅoi səhoti ke tovi nadəlomian enan topat len gaiug am. ⁶ Husur natenan nukele tətəs mai gaiug ke geutaut hən gaiug len naviolan aGot toviol həni mai gaiug nəboḡ notoriḡ navəlagw len gaiug, hən naviolan enan ḅegəm daḡ am.*

⁷ Bathut aGot saviol hən aNunun hən datḅemətahw, eviol həni hən datḅidaḡ, datḅeləmas bun nəvanuan gail, ale datḅetəgau gat nəlodat gabag ḅinor.

⁸ Imaienan, sageməmau hən gəḅikel ur aMasta sidato. Sagemətahw. Sa-nahurum tisa len ginau husur nototoh len naim bəbaḡis mōsi.* Be len nədaḡan siGot, ḅon mai ginau len na-ləḡon-isa-vəsa-an mōs na-kel-uri-an tovoi.

⁹ Evi aGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato, totabtabuh len gidat hən datḅevi nəvanuan san səḅon gail ḡai. Savi len nəsa dattogole, be len naləḡonian

* **1:2:** Uman 16.1 * **1:3:** Rom 1.8, 10 * **1:6:** 1Tim 4.14 * **1:8:** 2Tim 1.16

san husur navoian toviol kəmas həni ta sutuai, natubatan tobuer sal. Eviol həni mai gidato len aKristo aYesu. ¹⁰ Avil gagai aKristo aYesu evisi tia hən datbikad navoian enan. Atenan ilav kuv gidat dan nəsaan sidato. Igol ke nəmatan səkad nədaŋan am, ale len na-kel-uri-an tovoi, ikel vəhot nəmauran kitin mai gidato, tovi nəmauran vi sutuai, nəmatan todədas bəsəhori.

¹¹ AGot itabtabuh len ginau hən nəbégəm vi ahai pispisul sua, ahai pusan sua hən nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi egai.* ¹² Husur enan noləŋon isa vəsa gagai len naim bəbaŋis. Be nahurugw səsa bathut noləboi aGot, gai notoriŋ nəlogw lan, nunau ləboii, nəlogw sauri ke eləboi bətəgau gol nəsa notoriŋi len navəlan van vəbar nəboŋ totibau enan. ¹³ Gosəsəloŋ tia hən naŋusanan tokitin notokele. Təgau gati hən gəbigol tətəv hən len nadələmian mai na-ləmas-buni-an dattokade len aKristo aYesu. ¹⁴ Len nədaŋan seNunun aGot, totoh len gidato, təgau gol nakitinan enan, aGot toriŋi len navəlaŋ, havhav həni tivoi.

¹⁵ Goləboi tia ke alat a Asia pisi lupair dan ginau, galito eru, aFikelus mai aHermokenes, arumaienan. ¹⁶ Nusor tuv ke Nasub tivoi hən nəbathudud siOnesiforus husur vəha-sobur gai igol ginau noləŋon ivoi, ale saməmau hən bəmədəŋ təban ginau, naut kəmas natsen gail lotobaŋis ginau. ¹⁷ Be nəboŋ tobar naut a Rom ekəta doŋ ginau van van vəbar tosaŋ ginau. ¹⁸ Nusor tuv mōs aOnesiforus ke len nəboŋ totibau, Nasub tilolosa həni. Gunau ləboi tia ke gai tovi tarhət sagw len navide tosobur len naut a Efesus.

2

Susumar len aYesu Kristo

¹ Imaienan, gaiug māu, anatugw len nadələmian, gidaŋ len navoian aYesu Kristo toviol kəmas həni. ² Ale naŋusanan gotosəsəloŋ hən ginau notokele len nəhon nəvanuan tosobur, riŋ natgalenan len navəlan nəvanuan gail gotoləboi gəberin nəloŋ len galito, galit lotoləboi ləbepusan həni mai nəvanuan tile gail am.

³ Gidaŋ bur na-ləŋon-isa-vəsa-an suŋan gotovi nasoltia sua tovoi siYesu Kristo. ⁴ Nisor kəta maiegai bai: Nasoltia toum hum nasoltia akis, imakuv dan nəmauran silat ləsavi soltia. Igol tomaienan hən nakomada tolekis həni hən bégəm vi soltia, bəhəhaŋur həni. ⁵ Ale avan ideh togamgam, bəhusur nalo hən nəgamgaman, eləboi bigam səhor galit lotogam hən bilav nəprais.* ⁶ Ale nəvanuan nəmabulan toum todaŋ, nəboŋ nəhol biŋan, bimatu, gai timashan nəhanian nametəkav. ⁷ Nau nəsa notokelkele, ale Nasub dereh tevi tarhət saŋ hən gəbeləboi səhot natgalen pisi.

⁸ Nau gat akis hən aYesu Kristo, aGot tolavi dan nəmatan, tosua len nəpasusan siTevit; egai evi na-kel-uri-an tovoi notokel uri. ⁹ Husur notokel uri, noləŋon isa vəsa mōsi, ale lubaŋis gat ginau mōsi hum notovi nəvanuan tobur kotov nalo. Avil səkad avan ideh toləboi bibaŋis gat nasoruan siGot! ¹⁰ Imaienan nudaŋ bur natit pisi mōs alat, aGot tolekis hən galito, hən galit am ləbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito len aYesu Kristo, ale toh mai aGot vi sutuai.

¹¹ Goləboi gəberin nəloŋ len nasoruan egai, ke:

Datbimat tia mai aKristo,
dereh datitoh maii balai am.

¹² Datbidaŋ bur na-ləŋon-isa-vəsa-an mōsi,
dereh dateil a mō maii suŋan nakiŋ gail.

Datbikele ke datsaləboi gai,
dereh atenan tikele ke saləboi gidato.

* **1:11:** 1Tim 2.7 * **2:5:** 1Kor 9.24-27

¹³ Datbipair dan gai boŋ ideh,
 atenan asike ipair dan gidat boŋ ideh,
 husur naboruan san imagenan.
 Gai ededas bimakuv dan naboruan san.*

Nəvanuan nauman aGot tohəhəvur həni

¹⁴ Kel natgalenan mai alat lotokad nadəlomian hən ləbinau təlmam hən gail. Kel nalələgauan mai galito len nəhon aGot ke, salevitvituh husur nasoruan. Navitvituhan tomaianan sagol natideh tovoi be emədas alat lotosəsəloŋ həni ŋai. ¹⁵ Hisi hən gəbēgəm koti vi vanuan nauman kitin len nəhon aGot; nəvanuan nauman saməmau hən nauman san toḡusan tonor hən nasoruan hən nakitinan. ¹⁶ Gebulatut dan naholan totavtaḡor saputsan aGot, naholan kəmas, husur eliv nəvanuan gail van van vi tut dan nəvide tonor hən naboruan siGot. ¹⁷ Nasoran tomaianan emədas alat siYesu hum nəmanuŋ toḡəm tibau van gol ke toḡos niben. AHimeneus mai aFiletus arukad naholan tomaianan.* ¹⁸ Arupal sōb dan nakitinan. Arukel ke na-le-məhat-an dan nəmatan evisi tia, gol ke aromədas nadəlomian sinəvanuan galevis. ¹⁹ Naut kəmas gəlaru, nadəlomian len aKristo ehum nəpaudesen todaŋ siGot toil gəgat sal ale aGot itos gat nategai lan ke: “Nasuḡ aGot eləboi galit lotovi esan,” mai “Avan ideh tokele ke Nasuḡ aGot tovi masta san, gai timaspair dan nəsaan, riŋ gaḡulani.”*

²⁰ Len naim sinəvanuan totibau ideh ikad nasiloh mai nabiliwai lotoum həni hən nagol mai nasilva ale loriŋ nəhanian tovoi len gail. Wake galevis loum həni hən nəhai mai nətan ḡulau, ale loriŋ nəpahsago len gail. ²¹ Avan ideh ḡigol gai ḡiveveu dan nəsaan, dereh tehum nabiliwai, aGot toləboi ḡetəgau hən ḡigol nauman tovoi həni. Evi siMasta səḡon ŋai, toutaut həni mōs nauman tovoi ḡisi san. ²² Imaianan, tah mai alat nəlolit tomasil lotolotu hən Nasuḡ. Gam dan naləŋonian tosa gail simantuhmar.† Gam kitev nanoran, nadəlomian, naləmas-buni-an, mai natəmat, hən nələmḡ ḡikade. ²³ Gam dan na-sor-ḡalḡal-an tomelmel, totətan, husur goləboii ke legəm vi ḡalḡalan. Sagitah mai nəvanuan gail lotohol husur natit tomelmel, lototətan həni, husur goləboii ke dereh liḡal sile. ²⁴ Avil naslev siNasuḡ māu, satiḡal be tisor malumlumḡ, tivoi hən nəvanuan ḡisi, teḡusan hən nasoruan siGot tiḡarḡar, satikad nəlol paŋpaŋ tutut van hən alat lotosor tasi, ²⁵ be len nəlon tomədau, tigol alat lotosor tasi linor. Bathut aGot hum ma ḡegəgel hən nəlolito hən ləbipair dan nəsaan salito, ale ləboi səhot nakitinan. ²⁶ Ale dereh nənauan tonor tetəlmam hən galito hən ləḡigam yav dan nəhai tata setəmat tota gol galit hən ləḡigol nəsa gai toləŋoni.

3

Nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan

¹ Nau ləboi nategai ke: len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, dereh tikad nəboŋ todaŋ gail, nəlon nəvanuan gail ḡetuhathuh len gail. ² Husur nəvanuan gail dereh leləmas bun galit gabag mai nəvat, lisal suh galit gabag, leḡiv, lisor mədas nahəsən nəvanuan, asike lugol nəsa analit mai atəmalit lotokele, asike lukad nasipaan, dereh lemətahun aGot len nəmauran salito, ³ asike loləmas avan ideh, asike lukad nalolosaan, dereh lisor mədas naboruan sinəvanuan gail, asike lotəgau gat nəlolit gabag ivoi, dereh ligolgol nasənahan, lemətahun natit ḡisi tovoi, ⁴ leriŋ na-ke-ḡan-an gail len navəlan aenemi salit

* **2:13:** Hən naves 11-13, ris Rom 6.8; Mat 10.33; Luk 12.9; Num 23.19 * **2:17:** 1Tim 1.20

* **2:19:** Isa 28.16; Jon 10.14; Num 16.5; 1Kor 1.2 † **2:22:** Husur aTimoti tovi ulumḡan, naut egai ike simantuhmar, be len nasoruan ta Kris namilen evi alat ləsəlah sal be lototibau, abilitilathutai mai abilitilattəbarehreh.

gail, asike lukad nənauan len nəsə ləbīgole, dereh lipatpat galit məhat len nənauan salit səbōlito, leləmas bun naləḡonion salito, be asike loləmas bun aGot. ⁵ Dereh legəgəras ke lotolotu hən aGot, be lotətas gol nədaḡan hən nalotuan enan. Timoti, gipair dan nəvanuan gail lotomaienan. ⁶ Bathut alatenan galevis lobis lohoim gail hən ləbīwol hən nəmauran silatpəhaḡut ləsail gəgat, latpəhaḡut nəlolit totuhathuh buni hən nəsaa, naləḡonion salit tilitile towol hən galito. ⁷ Alatpəhaḡut lotomaienan ludonə naḡusanan toveveu akis, be lodədas ləbələboi səhot nakitinan. ⁸ Ahai ḡusan gəgəras lotomədas alatpəhaḡut maienan, nənauan salit itaḡtaḡor vavinu, ale len nətarhət hən nadəlomian, luteh, lovi naut kəmas, lomətahun nakitinan hum aḡannes mai aḡabres artomətahun aMoses.* ⁹ Avil ahai ḡusan gəgəras galenan, asike loləboi ləbivan am, husur namelmelan salito dereh timasil hən nəvanuan ḡisi hum namelmelan siḡannes mai aḡabres ta mō.

Təgau gat naḡusanan sagw

¹⁰ Be gaiug aTimoti, gugol husur naḡusanan sagw; naḡide hən nəmauran sagw; nəsə notoke nigole, nəmauran sagw topat mōsi; gugol husur nadəlomian sagw; na-təgau-gati-an hən nəlogw; na-ləmas-buni-an sagw mai nasusumaran sagw. ¹¹ Goləboii ke nəvanuan gail lomədas tabtab hən ginau, lugol noləḡon isa vəsə len naut a Antiok, a Ikonium mai a Listra. Goləboi na-ləḡon-isa-vəsə-an gail lotovisi hən ginau notodaḡ ḡuri, be Nasuḡ ilav kuv ginau dan gail ḡisi.† ¹² Be savi ginau ḡai, avan ideh toke ḡikad naḡoruan siGot len nəmauran san, ḡiḡon mai aYesu Kristo, dereh nəvanuan gail lemədas tabtab həni. ¹³ Be nəvanuan tosa gail mai nəvanuan gəgəras gail dereh lisa vəsə səhor ta mō, dereh legəras nəvanuan gail ale nəvanuan gail dereh legəras galito, hən galit gabag ləbədəlom nagəgərasan. ¹⁴ Avil gaiug māu, geil gəgat tabtab len natgalen gotonau səhoti, gotoləboi səhoti husur goləboi alat lotoḡusan, lotolav natgalenan mai gaiug.* ¹⁵ Nəboḡ gotovi natətai sal goləboi natosian siGot tia, toləboi ḡilav mai gaiug naləboian hən gəḡəhusur naḡisal tonor mōs nə-lav-kuvi-an dan nəsaa sam len nadəlomian len aYesu Kristo. ¹⁶ Nəkadun natosian siGot ḡisi evi aNunun aGot tomaur. Natosian galenan luvoii hən naḡusanan hən nakitinan, luvoii hən ləbəsivoh len nəvanuan tokad nəsaban ideh, luvoii hən ləbīgol naḡide hən nəvanuan ḡinor, luvoii hən naḡusanian hən nanoran, ¹⁷ hən ke nəvanuan siGot ḡikad namitisau, eləboi ḡigol natideh tovoi.

4

¹ Nukele mai gaiug, len nəhon aGot mai aYesu Kristo ḡepəpəhun navoian dan nəsaa hən alat lotomaur mai alat lotomat; husur len navisian san dereh tevi kiḡ balai ale nukel mai gaiug ke: ² Kel ur nasuruan siGot, daḡ ḡuri, naut kəmas ləbələḡoni o asike ləbələḡoni. Len na-toh-mədau-an hən nasusumaran mai naḡusanan, mitikel vəhot nəsaa ideh, sivoh len nəvanuan togol tosa, ale mitigol nəvanuan gail leləḡon tivoii am len nəlolito. ³ Husur len nəboḡ ḡegəmai, nəvanuan gail asike lesəsəloḡ hən naḡusanan tokitin, be dereh lehusur naləḡonion tosa salito, dereh litariv ahai ḡusan ideh tokel nəsə galit lotomalkəkət hən ləbəsəsəloḡ həni. ⁴ Dereh lipair dan nakitinan van hən nəḡol gəgəras gail. ⁵ Be len natit ḡisi, gaiug māu, getəgau gat gaiug gabag. Gidaḡ ḡur na-ləḡon-isa-vəsə-an, gol nauman hum avan sua tokel ur na-kel-uri-an tovoi, gol ḡis nauman aGot tolavi mai gaiug hən ḡihav.

* **3:8:** Exo 7.11, 22. Sutuai len naut a Iḡip, naurumān nabehi eru, aḡannes mai aḡabres, aromətahun aMoses. † **3:11:** Antiok, Ikonium, mai Listra: Uman 13.14-52, 14.1-20 * **3:14:** 2Tim 1.13

⁶ Nokəmaianan husur nəmauran sagw egəm hən nagilen, ehum nəda hagw tosel len natutumavan. Dereh nimat. ⁷ Nuḅal len nəḅalan tovoi tia, nugam len nəgamgaman tononj tia, notəgau gat nadəlomian tia. ⁸ Gagai van, aGot satotəgau nəprais hən nanoran m̄os ginau. Nasuḅ topəpəhun navoian dan nəsaan len nanoran, dereh teviol həni mai ginau len nəḅonj totibau enan. Be savi ginau ḡai, dereh teviol həni mai alat lotoləmas buni, toh vir natəlmaman san.

Nə-maris-kotovi-an

⁹ Saṽsaṽut hən gəḅegəm hən ginau tutut. ¹⁰ Bathut aTemas igam dan ginau vi Tessalonika husur eləmas masuṽ hən natit gail mai naṽide silat navile a pan egai. AKresens evi Kalatia mai aTitus evi Talmatia.* ¹¹ ALuk ḡai itoh mai ginau. Nəḅonj gəḅegəmai, gesəhar aMak husur eləboi ḅevi tarhət sagw len nauman sagw gegai.† ¹² Nosəvat aTikikus vi Efesus tia.‡ ¹³ Noriḡ nahurabat naut susus sagw mai aKarpus len naut aTroas. Nəḅonj gəḅegəmai, pati gəmai ale pat naləḅulat gail, noləḡon masuṽ hən naləḅulat nototubət tos len gail.§

¹⁴ Goləboi aAleksada toum hən nametəlai a? Gai igol natit tosa tosoḅur hən ginau. Ale dereh Nasuḅ tesisil həni sil nəsa togole. ¹⁵ Gaiug am gelələgau hən satemədas gaiug husur gai emətahun bun nasoruan sinamito.

¹⁶ Len nakotan nametəkav sagw, səkad avan ideh tovi tarhət sagw, galit ḡisi lugam dan ginau. AGot satinau gat nəsa lotogole, be ruḅati dan galito. ¹⁷ Avil Nasuḅ itah mai ginau, evi tarhət sagw, ilav nədaḡan mai ginau hən nəḅikel ur ḡis na-ke-uri-an tovoi, ale hən galit ḡisi ləsavi Ju ləḅesəsəlonj həni. Ale ilav kuv ginau dan nəmatan, ehum tolav kuv ginau dan nalion ḅikat pəpas ginau. ¹⁸ Nasuḅ dereh tilav kuv ginau dan nauman nəsaan ḡisi silat lotomədas ginau, tetəgau gat ginau, səhar ginau hən nəḅəḅis len natohan pipihəḅalan len nəmav. Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot toyalyal vi sutuai sutuai! Ganan.

Nasudəlamian

¹⁹ Ale Timoti, kel na-ke-ivoi-an mai aPriska mai aAkwila mai alat lototoh len naim siOnesiforus.** ²⁰ AErastus itoh tin aKorint, be noriḡ aTrofimus toməsah itoh len naut aMiletus.†† ²¹ Nahəḅati hən naut susus dereh tegəmai, gisaṽsaṽut gəm a m̄o. AEpulus mai aPutens mai aLinus mai aliten aKlautia mai nəbathudud nadəlomian ḡisi lukel na-ke-ivoi-an mai gaiug.

²² Nasuḅ titoh len nəloḡ. Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

* **4:10:** Temas: Kol 4.14; Flm 24; Titus: 2Kor 8.23; Kal 2.3; Tit 1.4 † **4:11:** Luk: Kol 4.14; Flm 24; Mak: Uman 12.12, 25; Kol 4.10; Flm 24 ‡ **4:12:** Tikikus: Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8 § **4:13:** Troas: Uman 20.6 ** **4:19:** APrisilla mai aAkwila: Uman 18.2, lokis aPrisilla hən aPriska am; Onesiforus: 2Tim 1.16-17 †† **4:20:** Erastus: Uman 19.22; Rom 16.23; Trofimus: Uman 20.4, 21.29

Titus

Nalobulat napisulan aPol totoni van hən aTitus

Ase itos nalobulat egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Nalobulat egai evusan aTitus hən navide tovoi hən na-il-a-mo-an mai napusanan.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napisulan egai van hən naulumian sua tovi tarhət san, nahəsan aTitus.

APol itos nalobulat egai n̄ais mai len naut a be?

Itosi van hən aTitus pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 65 nəboŋ totoh len naut a Korint.

1) APol itos na-ke-ivoi-an san van hən aTitus, mai isor tuv̄ m̄osi (1.1-4)

2) Napusanan hən navide hən na-il-a-mo-an hən alat siYesu (1.5-16)

3) Napusanan hən navide alat siYesu limashusuri (2.1-3.11)

4) Len nakelean naməkot siPol, esudəlaŋ aTitus (3.12-15)

Na-ke-ivoi-an van hən aTitus

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napisulan egai. Novi naslev sua siGot, novi ahai pispisul sua siYesu Kristo hən nəbeum m̄os nadəlomian silat aGot tolekis hən galito mai hən nəbilav mai galito, naləboian hən nakitinan tonor hən nəboruan siGot.

² Nəbathut nadəlomian mai naləboian enan evi nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai. AGot nakitinan ikel gat nəmauran enan a tahw hən natuβatan hən nəboŋ gail ta sutuai. ³ Be len nəboŋ tonor, gai tolekis həni, aGot, tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, ikel vəhot nakitinan len nasoruan san ale isor idaŋ mai ginau hən nəbikel uri.

⁴ Nutos nalobulat egai van hən gaiug, aTitus, gotovi anatugw kitin len nadəlomian dartokade.* AGot Tata mai aKristo aYesu tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, areviol kəmas hən navoian mai gaiug, mai arigol nələm̄ tikad natəmat.

Nauman seTitus len naut a Krit

⁵ Nəboŋ notoriŋ gaiug len naut a Krit, nugole hən gəbigol tinor nahud-huuman topat sal, mai hən gəbitabtabuh len aelta gail len navile p̄isi, hum notokele mai gaiug. ⁶ Hən gəbitabtabuh len aelta ideh, nəmauran san imagegai tia ke: atenan inor len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua n̄ai, anatun gail lukad nadəlomian, ləsəkad nəmauran totav̄tavor, mai nəkadulit səhaihai. ⁷ Nəboŋ gəbitabtabuh len avan ideh hən bəkətkəta təban alat siYesu, hən aGot bəriŋ nauman san len navəlan; gitabtabuh n̄ai len atenan, nəmauran san tonor tia len nəhon nəvanuan gail. Gai səpatpat gai məhat, nəlol paŋpaŋ san satutut, satərog, sagol nasənanan mai saləŋon masuṽ hən natite. ⁸ Avil ehəhaṽur hən nəvanuan gail ləbēbis lohoim san, ale ekətkəta təban galito ivoi. Gai eləmas bun navoian, ikad nənauan tovoi, inor, veveu buni mai etəgau gat nəlon gabag. ⁹ Etəgau gat na-kel-uri-an nakitinan dattoṽusani həni tia, hən bələboi bəpusan binor, hən bigol nəvanuan ləbələŋon bivoi am len nəlolito, ale hən bikel vəhot nəsaban silat lotosor tas napusanan enan tonor.*

* **1:4:** 2Kor 8.23; Kal 2.3; 2Tim 4.10 * **1:9:** Hən naves 6-9, 1Tim 3.2-7

¹⁰ Husur ikad nəvanuan isoður ei len naut a Krit, lotomətahun naþusanan tonor, lotosor walwal kəmas ŋai mai lotogəgəras. Galit isoður ludan len na-tiv-dalusi-an hən ləbīnor len nəhon aGot. ¹¹ Kəkol gat nabuŋolito husur lomədas nəbathudud kavkav gail nəboŋ lotoþusan hən nəsa sanor hən ləbēþusan həni, mōs nəvat. ¹² AuleKrit sua, tovi ahai kelkel ur sua salit gabag, nənauan san eþitoŵ hən esagw, ale ike, “Alat a Krit lovi vanuan nalibliboŋan tabtab, lovi vanuan sasa lotoləŋon ke ligol nasənahān; luhan təməhav, lupetəmas hən nauman.” ¹³ Gai ekitin. Husur natgalenan, gikel þuli idan len galito hən ləbīmaur len nadəlomian ¹⁴ hən asike ləbəsəsəloŋ am hən nəbōl sakitin seJu gail mai nakelean todaŋ silat lotopair dan nakitinan. ¹⁵ Len alat lotoveveu, natit þisi iveveu; wake len alat nəmauran salit tobīŋbīŋal mai alat ləsəkad nadəlomian, natit toveveu ebuer, nənauan salit mai nəlolit ebīŋbīŋal. ¹⁶ Lusor idan ke lotoləboi aGot avil len nagolean salito lotətəs gole. Lusa vəsə tibatbat, ləsagol nəsa aGot tokele, ale lodədas ləbīgol natideh tovoi.

2

Naŵide hən naKristen timabe?

¹ Be gaiug Titus, gikel natgalenan tonor hən naþusanan nanoran tokitin. ² Vusan nəhaŵut gail hən asike ləbīgol təməhav hən natideh, hən ləbīnor hən nəvanuan gail ləbēputsan galito len nənauan salito, mai hən ləbetəgau gat galit gabag. Limasnor kitin len nadəlomian, len na-ləmas-buni-an, len nə-daŋ-buri-an tobəlav. ³ Len naŵide tomagenan, vusan nəbareab gail hən ləbēhusur masuŵ hən naþisal siGot len naŵide salito, hən asike ləbēliboŋ, sor mədas nahəsān avan ideh, ale hən asike nəwai todaŋ biwol hən nəmauran salito. Ao, limasþusan hən nəsa tovoi. ⁴ Imagenan hən ləbīgol alatpəhaŵut, ləsavi bareab, nəlolit evi pan hən ləbēləmas bun asoalit gail mai anatulit gail, ⁵ hən ləbetəgau gat galit gabag, hən ləbiveveu, hən ləbeum a im salit gail, hən ləbivoi, hən ləbitoh len navəlan asoalit səbolit gail hən ke avan ideh asike bisor bisa hən nasoruan siGot.

⁶ Len naþisal enan, gikel koti mai nəmantuhmar gail hən ləbetəgau gat galit bivoi, gol leləŋon tivoi am len nəlolito. ⁷ Len natit þisi gaiug gimasgol navoian hən nəvanuan gail ləbīgol tətəŵ hən gaiug. Len naþusanan samŋ gevusan nəmauran tonor, geməlas len nauman samŋ, ⁸ mai gikel nakitinan hən nəvanuan gail ləbedədas ləbisabi ke gotosab, hən ke alat lotosor tas gaiug, nahurulit bisa, bathut ləsəkad natideh tosa hən ləbisor husur gidato.

⁹ Len natit þisi, naslev gail limasgol nəsa amasta salit gail lotokele, ligol amasta salit gail lehəhaŵur ale salisor təlmam, ¹⁰ salevənah ben galito, avil len naŵide hən nəmauran salito limasnor hən amasta salit gail ləbēləboi ləberin nadəlomian len navoian salito. Imagenan, len natit þisi ləbīgole, ligol naþusanan siGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato tikab, tepəhas.

¹¹ Nokəmaienan husur navoian, aGot toviol kəmas həni, evisi tia, ilav kuv nəvanuan þisi dan nəsaan salito. ¹² Eᵛusan gidat hən datbīke “Aoa,” hən nəboruan tosa savi siGot mai naləŋonian gail sinavile a pan. Ale eᵛusan gidat hən datbitoh len nənauan tovoi, nanoran mai nəboruan siGot len nəmauran kavkav sidato, ¹³ nəboŋ datbitoh vir nə-vatvat-viri-an tovoi buni. Nə-vatvat-viri-an dattotoh viri evi navisian namənas siGot sidato toyalyal tovi aYesu Kristo, tolav kuv gidato dan nəsaan sidato. ¹⁴ Gai eviol hən gai gabag mōs gidato hən bilav kuv gidato dan nəsaan tobanjis gat gidato mai hən bīgol datbiveveu

mōs gai gabag sumān nēvanuan gail lotovi esan kitin lotoləḡon bun nagolean tovoi.*

¹⁵ Gikel ur natgalenan, gigol nēvanuan leləḡon tivoi am len nəlolito, gikel nēsaan salit mai galito hən ləbinor. Avan ideh satinau kəmas hən nədaḡan samī hən na-il-a-mō-an.

3

Navide tonor

¹ Titus, gisor hən alat siYesu ei hən ləbīnau gati ke limastoh len navəlan alat lotoil a mō mai nəgavmen, limasgol nəsə lotokele mai limasutaut hən ləbīgol nauman p̄isi tovoi.* ² Salisor mēdas nahəsən avan ideh, salevītvituh, be len nəsə ləbīgole limasgol mēdau hənī, lerīḡ galit a pan van hən nēvanuan p̄isi. ³ Bathut gidat am, a mō datovi nahovon gail, datsagol nəsə aGot tokele. Nələḡon-buni-an hən natit gail ləsavi sidato mai natideh togol nibedat o nənauan sidat toləḡon tovoi lan losəhar gidato len nap̄isal tosa, gol gidat datovi slev hən gail. Datutohtoh len naləḡonian hən nasənahan mai nəlodat evənvənah. Nēvanuan gail lomətahun bun gidato, mai datomətahun bun gidat gabag vəsə. ⁴ Avil nəboḡ navoian mai na-ləmas-buni-an siGot Nə-lav-kuvi-an dan nəsəan sidato tovisi, ⁵ gai ilav kuv gidato dan nəsəan sidato, savi bathut nauman gail tonor dattogole avil husur ke nələn totaḡis gidato. Elisov gidat hən nədaḡan seNunun, lav mai gidato nəpasian veveu mai natuḡatan veveu.* ⁶ AGot, len aYesu Kristo Nə-lav-kuvi-an dan nəsəan sidato, evur san habat hən aNunun len gidato. ⁷ Ale, imagenan, len navoian toviol kəmas hənī, aGot erīḡ gidato ke dattonor, naut kəmas datsanor. Nəboḡ togole, ilav nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai mai gidato hən datbikade.

Nagugunian hən nalobulat egai

⁸ Goləboi gəbeil gəgat len nasoruan enan. Ale nuke gidan hən gəbikel natgalenan, hən alat lotoriḡ nəlolit len aGot ləbēməlas len nagolean navoian gail, ale hən ləbīdan len gail. Natgalenan luvoi buni mai lovi tarhət sinəvanuan p̄isi. ⁹ Be gebulatut dan navītvituhan kəmas, nasoran husur nəbathuyah,* nasor-balbal-an mai nəbalan husur nalo seJu. Lovi naut kəmas, ləsagol natideh. ¹⁰ Gikai tas avan ideh bīgol bīkad nətarhəbalan ḡeru, kel maii vəha-sua ale vəha-ru, beti bulatut dani.* ¹¹ Goləboi nēvanuan tomaienān, nələn ikabkəḡur mai isa. Eləboi nəsəan san be igole sal.

Nakelean naməkot

¹² Nəboḡ nəbesəvat aArtemas o aTikikus van hən gaiug, hisi hən gəbēgəm hən gināu len naut a Nikopolis, husur nunau səhoti tia ke nitoh ei len nəboḡ hən naut susus.* ¹³ Gehisi hən gəbevi tarhət siSenas, naulumān hən nalo, mai aApollōs, hən asike arḡipar tideh len nəyaran səlaru.* ¹⁴ Nēvanuan nadələmian sidat gail salitoh kəmas, be limasdan len nauman tovoi gail. Beti loləboi ləbevi tarhət sinəvanuan gail lotopar, lotovi məsəl.

¹⁵ Galit p̄isi lototah mai gināu luke, “Ivoi,” van hən gaiug. Gike “Ivoi,” mai alat ei lotoləmas bun gidato len nadələmian. Navoian aGot toviol kəmas hənī, tipat mai gamit p̄isi.

* **2:14:** Psa 130.8; Eze 37.23; Exo 19.5; Deu 14.2; 1Pit 2.9; Efe 2.10 * **3:1:** Rom 13.1; 1Pit 2.13 * **3:5:** Efe 5.26 * **3:9:** 1Tim 1.4 * **3:10:** Mat 18.15-17 * **3:12:** Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8; 2Tim 4.12 * **3:13:** Uman 18.24; 1Kor 16.12

Filemton

Nalobulat napolisulan aPol totosi van hən aFilemton

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Nalobulat napolisulan egai eus aFilemton hən bikad tas naslev san togam yav dani. Naslev enan, nahəsan aOnesimus, egəm vi nəvanuan nadəlomian tia, evi naKristen sua.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napolisulan egai van hən naKristen sua, nahəsan aFilemton.

APol itos nalobulat napolisulan egai n̄ais mai len naut a be?

Itosi van hən aFilemton pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 63 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis aRōm.

Ahai pispisul, aPol itos nalobulat napolisulan egai, van hən nabubur san, aFilemton. Eus aFilemton hən bikad tas naslev san togam yav dani, nahəsan aOnesimus. Nəboŋ aOnesimus totoh a tut hən aFilemton, aPol evi tarhət san hən b̄egəm vi nəvanuan nadəlomian len aYesu. N̄a aOnesimus, b̄etəlmam hən aFilemton, dereh tevi naslev san tətəs, be dereh tevi aṽan am len nadəlomian.

Goləboi gəbepəpəhun nalobulat egai len nahudhut tovat. (1.1-25)

1) APol mai aTimoti arukel nahəhaṽuran səlaru mai aFilemton (1-3)

2) APol esipa vi təban aGot hən aFilemton, ale isor tuṽ m̄osi (4-7)

3) APol eus aFilemton hən b̄ilav təlmam hən aOnesimus, naslev san togam yav dani (8-22)

4) Nəvanuan galevis am lukel nahəhaṽuran salit mai aFilemton (23-25)

Na-ke-ivoi-an van hən aFilemton

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napolisulan egai; ginau, lotobaŋis gat ginau husur aYesu Kristo, mai aTimoti tovi aṽadat len nadəlomian. Nutosi van hən gaiug, aFilemton, gotovi aṽanaməru len nadəlomian namrtoləmas bun gaiug mai gotoum m̄os aKristo hum ginaməru.* ² Nutosi van hən aApfia am, tovi aṽavinenaməru len nadəlomian, mai aArkippus* tovi nasoltia seKristo hum ginaməru, mai alat siYesu am len naim sam̄. ³ AGot aTəmadat mai Nasuḅ, aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an

⁴ Nəboŋ notosor husur gaiug len na-sor-tuṽ-an sagw, nosipa vi təban aGot akis, ⁵ husur nosəsəlon̄ ke gukad nadəlomian sal len Nasuḅ, aYesu mai goləmas bun nəvanuan san p̄isi. ⁶ Nusor tuṽ ke nadəlomian gotokade mai gidato togol nəlodat togəm vi sua, dereh tevi məhat len naləboian sam̄, gol gəbələboi navoian p̄isi lotovi sidato len aKristo. ⁷ Na-ləmas-buni-an sam̄ enan igole tia ke nukemkem masuṽ mai noləŋon ivoi am len nəlogw husur, len gaiug, Wawa, nəlon alat siGot, ivoi habat am.

APol isor mai aFilemton husur aOnesimus

⁸ Imaienan, naut kəmas len aKristo nukad na-il-ḅuri-an hən nəbikel mai gaiug nəsa gəbimasgole, nəsakəmaienan. ⁹ Non̄ir gaiug bathut na-ləmas-buni-an sidaru. Ginau boh aPol, notovi haṽut tia mai lotobaŋis gat ginau m̄os

* **1:1:** Flm 13, 22-23 * **1:2:** Kol 4.17

aKristo aYesu. ¹⁰ Ginau, nonjir gaiug m̄os anatugw, aOnesimus, togəm vi natugw ulum̄an len nadələmian nəboŋ nototoh len nə-baŋjis-gati-an sal.* ¹¹ A m̄o Onesimus sagol natideh savoi hən gaiug, savi tarhət sam̄ wake gagai gai eləboi bigol natit p̄isi bivoi, evi tarhət sidar p̄isi.*

¹² Nosəvat atenan təlman van hən gaiug, gai tovi nəlogw kitin. ¹³ A m̄o, noləŋon ke netəgau gati hən b̄eum esagw len namilen̄ nəboŋ nototoh len nə-baŋjis-gati-an m̄os na-kel-uri-an tovoi. ¹⁴ Avil noləŋon nəbigol nəsə gəbidaŋ hən iŋai. Nomətahun gəbigol nəsə tovoi husur notokele ŋai be noləŋon ke dereh gigole husur naləŋonian sam̄ ŋai.

¹⁵ Hum ma aOnesimus totoh a tut dan gaiug kəkereh tia hən ke dereh gəbikade vi sutuai, ¹⁶ asike evi slev am. Dereh tivoi səhor naslev, tesum̄an aŋam̄ gəbėləmas buni. Ginau noləmas buni, avil gaiug goləmas masuŋ hən iŋai səhor ginau notoləmas buni. Dereh geləmas buni hum naslev sam̄, be savi naslev ŋai, dereh geləmas buni husur evi aŋam̄ len Nasuḅ.

¹⁷ Imaienan, gəbinau ke gidaru dartoḅon len nauman, givoi hən gai sum̄an gəbivoi hən ginau. ¹⁸ Avil len natideh gai bigol bisa hən gaiug o bikabut sam̄, gerin̄i len nəkabut sagw. ¹⁹ Ginau, aPol, nutos nategai hən navəlagw səboŋw: ginau nisar gele. Noləboi nəbikele mai gaiug ke, gaiug səboŋm̄, nəmauran sam̄ vi sutuai evi nəkabut gotokade len ginau. ²⁰ Evoi, Wawa, aFilemton, nuke gevi tarhət sagw bathut nadələmian dartokade len Nasuḅ aKristo; gigol neləŋon tivoi am len nəlogw.

²¹ Husur noləboi buni ke dereh gigol nəsə notousi nəboŋ nototos napisulan egai van hən gaiug. Evoi, noləboi ke dereh gigole tesəhor habat hən nəsə notousi. ²² Ikad natsual am: utaut hən narum̄ tesua vir ginau. Husur nuvatvat viri ke aGot dereh tisor var na-sor-tuŋ-an sam̄ gail ale tidam̄ hən iŋai ke netəlmam van varis gamit tətəs.

Nasudələmian

²³ AFilemton, nasoruan naməkot sagw imaiegai: AEpafras totoh mai ginau len nə-baŋjis-gati-an husur nauman togole m̄os aKristo aYesu, gai ike, “Ivoi,” van hən gaiug.* ²⁴ Ale aMak, aAristarkus, aTemas mai aLuk lotoum mai ginau, galit lokəmaienan van hən gaiug.†

²⁵ Nasuḅ, aYesu Kristo māu teviol kəmas hən navoian mai nanunumito.

* **1:10:** Kol 4.9 * **1:11:** Len nasoruan ta Kris, nəhes Onesimus namilen ike eləboi bigol natit p̄isi bivoi. * **1:23:** Kol 1.7, 4.12 † **1:24:** Mak: 2Tim 4.11; Aristarkus: Uman 19.29, 27.2; Kol 4.10; Temas: Kol 4.14; 2Tim 4.10; Luk: Kol 4.14; 2Tim 4.11

NaIpru gail

Nalobulat napisulan van hən naIpru gail

Ase itos nalobulat napisulan egai?

Datsaləboi as totoši. Len alat lotokad namitisau, ta mō galevis lunau ke aPol o aParnapas totoši, ta daməŋai galevis lunau ke aApollos totoši husur nasoran san ebutəlas mai igomah.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən alat siYesu asike ləbīteh dan nadəlomian lotokade lan. Isor vəsvəsaii ke, nalo siMoses tous naviolan hən natutumavan sil nəsaan, inoŋ, husur aYesu totutumav hən gai vəha-sua tovi naməkot. Salipair dan aYesu hən ləbetəlmam tətəs hən naṽide seJu gail. Ləbīgole dereh lipanis habat sile. Itosi mōs ase?

Alat lotokad namitisau lunau ke totoši mōs alat siYesu len naut sua, ale nəvanuan isobur ei lovi Ju.

Itosi ŋais mai len naut a be?

Alat lotokad namitisau luke totoši len nasihau sua len nasihau A.D. 66 vəbar A.D. 96, be ləsaləboi naut totoši lan.

- 1) Len aKristo, aGot evəhot gai (1.1-3)
- 2) AKristo iyalyal səhor aŋel gail (1.4-2.18)
- 3) AKristo iyalyal səhor aMoses mai aJosua (3.1-4.13)
- 4) AKristo evi biltihai tutumav səhor ahai tutumav pisi (4.14-7.28)
- 5) Na-kel-gati-an aGot tota gati len nəda heKristo esəhor na-kel-gati-an ta mō tota gati len nəda herivatvat gail (8.1-9.22)
- 6) Nəboŋ aKristo totutumav hən gai esəhor naviolan ideh ahai tutumav gail lototutumav həni (9.23-10.39)
- 7) Nadəlomian silat ta sutuai (11.1-40)
- 8) Nəmauran timabe hən aGot behəhəvur həni? (12.1-13.19)
- 9) Na-sor-tuŧ-an mai nasoruan naməkot (13.20-25)

ANatun aGot

¹ Sutuai tia len ahai kelkel ur gail, aGot isor vəha-sobsobur mai atəmadat gail ta sutuai len naṽide tiltile gail. ² Len nəboŋ galegai hən nanonjan hən navile a pan, aGot isor. Len aNatun isor mai gidato. Itabtabuh len aNatun hən natit pisi ləbevi esan səbon. Len aNatun, aGot igol nəmav mai navile a pan mai natit pisi lan. * ³ ANatun evi namialan hən namənas hən nəyalyalan siGot. Ilav kot aGot, epi-toŧ hən nəboruan siGot. Len nasoruan hən nədanjan san etəgau gat natit pisi hum lotomaienan. Nəboŋ togol naveveuan dan nəsaan, ebətah len navəlan nəmatu seKiŋ len nəmav a məhat.*

ANatun aGot iyalyal səhor aŋel gail

⁴ Imaienan aGot igol aNatun iyalyal səhor aŋel gail, hum nəhes aGot tolav maii toyalyal səhor nahəsalit gail. ⁵ Husur aGot sakel mai aŋel ideh ke, “Gaiug govi aNatugw ulumjan, daməŋai nogəm vi Təmañ.” Ale aGot sakel mai aŋel ideh ke, “Ginau dereh nevi Təman, ale atenan tevi Natugw.”*

⁶ Ale tətəs am, nəboŋ aGot togol ahai a mō san bəgəm vi lan navile a pan, ike,

* 1:2: Jon 1.3 * 1:3: Jon 1.14; Kol 1.17; Ipru 7.27; Mak 16.19 * 1:5: Psa 2.7; 2Sam 7.14

“Añel þisi siGot lilotu hæni!”*

⁷ Nəboñ tosor husur añel gail, aGot ike,
“Nugol añel sagw gail losumñan nəlan,
loum sagw hum nəhab towunwun.”*

⁸ Be nəboñ tosor mai aNatun ike,
“O Got, nəbilitihai bətbətah sam̃ hum sekiñ
ipat vi sutuai sutuai,
nanoran sam̃ ehum nəhai sekiñ
gotowol hən esam̃ gail lan.

⁹ Goləmas bun nanoran,
gomətahun bun nəsaan.
Imaienan, aGot tovi aGot sam̃ evəhas gaiug,
eþir naoil hən nahəhəvuran len gaiug
səhor avan ideh gail am.”*

¹⁰ AGot ikele am ke,
“Nasub̃, len natubatan goriñ nəpaudesen hən navile a pan,
ale nəmav, gotoum hæni hən navələm̃ gəlaru.*

¹¹ Dereh natgalen þisi limasig,
hum nahurabat tomatu van vanom.
Be gaiug dereh gitoh vi sutuai.

¹² Dereh gebul gat nəmav mai navile a pan
hum nahurabat naut susus,
ale gel gəlaru hum nahurabat artomatu.
Be gaiug, gəsagəgel boñ ideh
ale nəmauran sam̃ asike inoñ vi sutuai.”*

¹³ Ale aGot sakel mai añel ideh ke,
“Gebətah tarhət nəmatu sagw,
vir nəberiñ naenemi sam̃ gail pipit nariem̃ gəlaru
hən ləbevi ut kəmas.”*

¹⁴ Be añel gail lumabe? Lovi nanunun hən nauman siGot ñai. Esəvat galit
hən ləbevi tarhət silat, gai tolav kuv galit dan nəsaan hən ləbikad nəmauran
vi sutuai.

2

Sadaturusrus vi tut dan nakitinan

¹ Husur natenan, datimastəgau gat nakitinan dattosəsəloñ hæni tia, hən
asike datþirusrus vi tut dani. ² Husur, len añel gail aGot isor, ale nasoruan
san egəm vi lo, ipat tin. Ale nəvanuan tobur kotovi o sagol nəsa tokele, ipanis
tonor hən nəsa togole o sagole.* ³ Imagenan, asike datþinau natenan totibau
aYesu togole, nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato, datigam yav dan nəpanismen
siGot mabe? Nasub̃ ñau ikel ur metəkav hən nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan,
beti alat lotosəsəloñ hæni lukel koti mai gidato ke tovi kitinan. ⁴ Ale aGot am
ikel uri ke tovi kitinan. Namerikel gail lotokel kot aYesu, namerikel nəvanuan
lotomanman len gail, namerikel lotogol nədañan san toþarþar, mai naviolan
seNunun, aGot topephun gail tonor hən naləñonian san, natgalen þisi lukel
uri ke tovi kitinan.*

AYesu, aNatun Nəvanuan

* **1:6:** Deu 32.43 * **1:7:** Psa 104.4 * **1:9:** Psa 45.6-7 * **1:10:** Len naut egai nəvanuan totos
nəbe enan isor husur aGot hum tovi vanuan tokad navəlan gəlaru. * **1:12:** Psa 102.25-27 * **1:13:**
Psa 110.1 * **2:2:** Uman 7.53. Len naut egai ikel nadəlomian seju gail ke, aGot ilav nalo mai añel gail
lotolavi mai a Moses. * **2:4:** Mak 16.17-18, 20; Uman 5.12

⁵ Navile a pan begəmai, dattosor husuri gagai, aGot sariņi len navəlan aņel gail. ⁶ Husur len natosian, len naut sua avan sua ikel koti ke,

“Got, nəvanuan lovi sa hən gəbinau galito?

Anatun nəvanuan ase hən gəbəkətkəta təban?

⁷ Len namityal toṁidol ŋai goriņi a pan kəkereh len aņel gail, ale goputsani hən bīkad nəyalyalan hum nəkraun sekiņ.

⁸ Goriņ natit pisi len navəlan.”*

Nəboņ aGot toriņ natit pisi len navəlan, eriņ natit pisi, natideh səpat. Gagai datsaris natit pisi len navəlan sal. ⁹ Be nəsa dattorisi imaiegai ke: datoris aYesu, len namityal toṁidol ŋai aGot “toriņi a pan kəkereh len aņel gail,” egəm vi vanuan. Ale datoris aGot toputsani hən bīkad nəyalyalan hum nəkraun sekiņ, husur toləņon tosa vəsa len nəmatan, hən ke, len navoian aGot toviol kəmas həni, bəsəələņ hən nabus hən nəmatan mōs nəvanuan pisi. ¹⁰ AGot igol natit pisi ale natit pisi ipat mōsi. Inor hən gai todaṁ hən aYesu toləņon tosa vəmat. Husur, len na-ləņon-isa-vəsa-an siYesu, aGot igol ke, aYesu egəm vi vanuan tonor hən toil a mō hən nəvanuan gail. Ale egəm vi pīsal hən bīlav kuv nəvanuan bīsobur dan nəpanismen hən nəsaan salito, ale hən bəsəhar galito hən ləbēvi natun aGot hən ləbikatəpol hən nəyalyalan san.

¹¹ AYesu igol nəvanuan gail luveveu dan nəsaan salit gail hən ləbēvi siGot səbōn ŋai. Imaienan, aYesu mai alat gai togol lotoveveu, galit pisi lukad aTəmalit tosua ŋai. Husur enan, nahurun aYesu səsa hən bēkis galit hən awawa san gail. ¹² Ikel mai aGot ke,

“Dereh nikel ur nahəsāṁ mai awawa sagw gail

hən ləbələboi gaiug.

Len nəhon nəbōnḥonan,

dereh nekəkai hən nə-sal-suh-gaiug-an.”*

¹³ Ikele am ke,

“Dereh neriņ nəlogw len aGot.”

Ike,

“Ginau eg boh mai anatugw gail aGot toviol hən galit mai ginau.”*

¹⁴ Imagenan, husur anatun gail len nadəlomian lotokad nəda mai nibelito, aYesu am epiṁ, egəm vi vanuan sumān galito. Egəm vi vanuan hən ke, len nəmatan san, natəmat totəgau gat nədaņan hən nəmatan, bēvi ut kəmas. ¹⁵ Len nəvide enan, alat lotomətahw len nəmatan len nəmauran kavkav salito, aYesu igol alat lotovi slev sinamətahwan enan, lumakuv dani. ¹⁶ Imasil ke aYesu savi tarhət siaņel gail, be evi tarhət sinəpasusan siApraham gail.* ¹⁷ Husur enan, aGot ike aYesu tesumān nəbathudud nadəlomian san len nəvide pisi hən begəm vi biltihai tutumav, nəlon bītaņis nəvanuan gail, ale hən bīdaņ len nəsa aGot toriņi len navəlan. Egəm vi biltihai tutumav hən bētutumav sil nəsaan sinəvanuan gail hən aGot bēruḥat galit dan nəsaan salito.* ¹⁸ Bathut aYesu toləņon tosa nəboņ aSetan totaltal sobuer ke tigol nəsaan, gai eləboi bēvi tarhət salito nəboņ aSetan bītotal ke ligol nəsaan.

3

AYesu iyalyal səhor aMoses

¹ Imagenan bathudud məttovi siGot səbōn, aGot ekis ginamit mai gamito hən datbēvi lan nəmav. Mitinau vahvahur aYesu egaii, evi ahai pispisul siGot

* **2:8:** Psa 8.4-6 * **2:12:** Psa 22.22 * **2:13:** Isa 8.17-18 * **2:16:** Isa 41.8-9 * **2:17:** Flp 2.7; Ipru 5.2, 4.14-15, 7.26-28; Lev 4.20, 26, 35, 16.6, 10-11

mai aBiltihai tutumav dattokel ur nadəlomian dattokade lan. ² AYesu idaŋ len aGot totabtabuh lan, igol nəsa tokele, sumān aMoses todaŋ len aGot hən bəkətkəta təban naim siGot tovi alat siGot.* ³ AGot ebunusi ke, aYesu inor hən nə-sal-suhi-an səhor aMoses, hum nəvanuan nə-um-im-an tonor hən nə-sal-suhi-an səhor naim toum həni. ⁴ Husur naim p̄isi ikad nəvanuan nə-um-im-an toum həni, be aGot eum hən natit p̄isi. ⁵ AMoses idaŋ len aGot hum nəvanuan nauman tokətkəta təban naim siGot tovi nəvanuan san gail. Nəsa aMoses togole ehum nasoruan kəta tokel kot nəsa aGot b̄ikele balai. ⁶ Be aKristo tovi aNatun aGot idaŋ len aGot, ale naim kavkav siGot ipat len navəlan. Ale datovi im san. Datb̄eil b̄ur namətahwan, datb̄etəgau gat nə-vatvat-viri-an dattokade len aKristo, ale datb̄eiv həni, datovi vanuan san gail, datovi im siGot.

Na-sor-vəsvəsaii-an hən Nəbe 95

⁷ Imagenan, ehum aNunun aGot tokele, ike,
 “Daməŋai, mətbesəsəloŋ hən nadolon aGot,
⁸ nəlomit timab̄ur, sa-nəkadumit tihaihai
 sumān atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəboŋ lotopair dan ginau,
 lototaltal kitev nədaŋan sagw ke imabe
 len naut masmas toḅəbesw.
⁹ Len naut ei atəmamit gail ta sutuai
 lukoblen kitev nədaŋan sagw ke tomabe,
 luke leris nədaŋan sagw,
 ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40 lorisi len nəsa notogol gail.
¹⁰ Husur enan nəlogw epəŋas naur enan, ale nuke,
 ‘Akis nəlolit ipair dan ginau,
 ale ləsaləboi səhot naṽide sagw gail.’
¹¹ Ale len nəlol paŋpaŋ sagw,
 nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,
 ‘Asike lobis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh.’ ”*
¹² Bathudud nadəlomian, mətələləgau ke gamit ideh asike ikad nəsaan len nəlōn, asike nəlōn ipar dəlōmian. Sa-nəlomit timaienan hən b̄ipair hən gamito dan aGot tovi nəkadun nəmauran. ¹³ Be mitigol mətələŋon tivoi am len nəlomit gabag akis, len nəboŋ p̄isi dattokisi hən “daməŋai,” sal, hən nagəgərasan hən nəsaan asike b̄igol gamit ideh b̄ihaihai dan aGot. ¹⁴ Husur datb̄etəgau gat nadəlomian dattokade len aKristo van vəbar nagilen, hum dattogole nəboŋ dattotub̄at riŋ nəlodat lan, namilen ke dattokatəp̄ol mai aKristo len nəsa tovi esan.

¹⁵ Hum natosian siGot toke,
 “Daməŋai, mətbesəsəloŋ hən nadolon aGot,
 nəlomit timab̄ur, sa-nəkadumit tihaihai,
 sumān atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəboŋ lotopair dan aGot.”*

¹⁶ Nəvanuan lotosəsəloŋ hən nadolon aGot ale lotopair dani, as galito? Lovi vanuan gail aMoses tosəhar galit dan naut a Ijip. ¹⁷ Ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40, nəlōn aGot epəŋas as galito? Nəlōn epəŋas alat lotogol nəsaan, nibelit lototeh, lotomat len naut masmas toḅəbesw. ¹⁸ Ale nəboŋ aGot toke, “Asike lobis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh,” isor mai as galito?* Ikel naten mai alat ləsagol husur nəsa tokel mai galito.*

* **3:2:** Num 12.7 * **3:11:** Psa 95.7-11 * **3:15:** Psa 95.7-8 * **3:18:** Psa 95.11 * **3:18:** Hən naves 16-18, ris Num 14.1-35

19 Imaienan, datobunusi ke, husur lotopar dælomian lan, læsalæboi læbæbis len naut nəjavņavan san.

4

1 Na-kel-gati-an siGot hən datbæbis len naut nəjavņavan san ipat sal. Imagenan, datimaslælægau, datemətahw ke gamit ideh asike bæbis lan. 2 Husur na-kel-uri-an tovoi hən nəjavņavan enan, gidat am datosəsəloņ həni suṃṃan galit ta sutuai. Be nasoruan enan savi tarhət salito husur losəsəloņ kəmas həni ṃai, læsasəsəloņ həni len nadælomian.* 3 Husur gidat dattokad nadælomian lan datobis len naut nəjavņavan san. Galit am, ehum aGot toke,

“Ale len nəlol paņpaņ sagw,

nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,

‘Asike lobis len naut nəjavņavan sagw boņ ideh.’ ”*

Ekəmaienan naut kəmas nauman san gail tohav nəboņ togol navile a pan tonoņ. 4 Husur len naut sua len natosian siGot, isor husur nəmariboņ na-vəha-məlevru-an, ike, “Len nəmariboņ na-vəha-məlevru-an, aGot iņavņav dan nauman san p̄isi.”* 5 Ale hum tokele tia, “Asike lobis len naut nəjavņavan sagw boņ ideh.”* 6 Imaienan, naut enan ipat sal ṃos nəvanuan galevis hən læbæbis lan.

Ale alat ta ṃo lotosəsəloņ hən na-kel-uri-an tovoi hən nəjavņavan enan, læsabis lan husur læsagol husur nəsa aGot tokele. 7 Ale aGot erin nəboņ sual am, ekisi hən “Daməṃai.” Len nəboņ tohusur habat həni, len nəbæ siTevit, aGot ikel nəsa tokele a ṃo, ike,

“Daməṃai, mətbesəsəloņ hən nadolon aGot,

nəlomit timəbur, sa-nəkadumit tihaihai.”*

8 Mitinau aJosua nəboņ tosəhar nəvanuan gail vi lan naut aGot tokel gati ke likade. Gai tagol nəvanuan gail lətəkad nəjavņavan hum aGot tokel gati, asike aGot tasor a tahw husur nəboņ tile hən nəjavņavan.* 9 Imagenan, nəjavņavan ipat sal ṃos alat siGot, hum nəjavņavan siGot len nəmariboņ na-vəha-məlevru-an. 10 Husur nəvanuan tobis len nəjavņavan siGot, iņavņav dan nauman san, suṃṃan aGot toņavņav dan nauman san nəboņ togol navile a pan tonoņ. 11 Imagenan, datehisi hən datbæbis len naut nəjavņavan enan. Gidat ideh satiteh, satigol tətəv hən atəmadat ta sutuai læsagol husur nəsa aGot tokele.

12 Husur nasoruan siGot imaur, igol nəsa aGot tosor ṃosi. Ikan səhor naḃu nəbalan ideh tokan naut toru. Etiv pəpəhun nəmauran dan nanunun, nakobkob dan nəsa topat burhubəlahəhw. Eləboi bəpəpəhun navoian dan nəsaan len nənauan mai natit nəvanuan tonaunau gail lotosusuah len nələn nəlölito. 13 Səkad natideh tosusuah dan aGot, be natit p̄isi səkad nə-kabut-gole-an am, iṃarṃar hən aGot bəkəta bunusi. Ale gai boh, datimaskel natit p̄isi dattogole maii.

AYesu, abiltihai tutumav toyalyal

14 Imagenan, husur dattokad abiltihai tutumav toyalyal, aYesu, aNatun aGot tobis len nəmav, il len nəhon aGot, datetəgau gat nadælomian dattokel uri ke dattokade. 15 Husur datukad abiltihai tutumav toləṃon tosa mai gidato nəboņ datsədaņ. Len naṃisal p̄isi aSetan italtal ke atenan tigol nəsaan, eṃitoṃ hən totaltal ke datigol nəsaan. Be gai sagol nəsaan, ebuer lan. 16 Beti, len na-il-buri-an, dategəm pəpadaņ hən naḃiltihai bətbətah siGot. Dategəm pəpadaņ

* 4:2: Len natosian galevis ta sutuai ike: Be nasoruan enan savi tarhət salito husur læsəkad nadælomian silat lotosəsəloņ husur aGot. * 4:3: Psa 95.11 * 4:4: Gen 2.2 * 4:5: Psa 95.11 * 4:7: Psa 95.7-8 * 4:8: Deu 31.7; Jos 22.4

hən aGot toviol kəmas hən navoian, hən nəlon bītanjīs gidato, mai hən bēviol hən navoian mai gidato nəboŋ datbīpar vi-tarhəte-an.

5

¹ AGot ilekis hən abiltihai tutumav dan nəvanuan gail, ale itabtabuh len atenan hən bīsor salito len nəhon. Abiltihai tutumav evi pīsal salito van hən aGot. Abiltihai tutumav eviol hən naviolan gail mai aGot, ale etutumav hən narivatvat gail sil nəsaan sinəvanuan gail.* ² Ale abiltihai tutumav eləboi bīkad naŋide bēmədau van hən nəvanuan gail lototətan, lotoyar lab dan nakitinan, husur gai am igol nəsaban akis suŋan galito. ³ Husur enan etutumav māu sil nəsaan san gail mai nəsaan salit gail.* ⁴ Avan ideh saləboi bīvat nəhes hən bēgəm vi biltihai tutumav gai səbōn. Be ipat len aGot səbōn hən bēkisi, hum tokis aAron sutuai.*

⁵ Len naŋide tomaienən, aKristo səbōn səvat nəhes hən bēgəm vi biltihai tutumav. Be aGot ikel maii ke,
“Govi Natugw,

daməŋai nogəm vi Təmañ.”*

⁶ Ale len naut tile am ike,
“Govi ahai tutumav vi sutuai,

suŋan aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.”*

⁷ Len nəmauran san len navile a pan, aYesu isor tuŋ van hən aGot toləboi bīlav kuvi dan nəmatan. Eŋiri hən bēvi tarhət san, ikai habat, namətarur san isel, ale husur toriŋ gai len navəlan aGot len nalotuan, aGot esəsəloŋ hənī.*

⁸ Naut kəmas aYesu tovi aNatun aGot, len na-ləŋon-isa-vəsa-an san gail, eləboi səhot namilen na-gol-husur-nəsa-aGot-tokele-an. ⁹ Ale nəboŋ togol natit pīsi aGot toriŋi hən bīgole tonon, egəm vi kadun nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen hən nəsaan, nəkadun nəmauran vi sutuai mōs nəvanuan pīsi lotogol husur nəsa tokele. ¹⁰ Ale aGot eriŋi hən bīvat nəhes abiltihai tutumav, hum aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.

Mitimatmatu len nadələmian hən asike mətuteh dani

¹¹ Namtukad natit isobur hən namtbīkel husur natenan, be idaŋ hən namtbīsor vəsvəsaii husur mətumanmaneh hən mətbeləboi səhoti. ¹² Gamit mətukad nadələmian sutuai tia wake mətəsavi hai pūsan sal. Hən nəsa? Be mətələŋon ke avan ideh teŋusan gamit tətəs am, tubat hən nakitinan metəkav lotomədmədau len nasoruan siGot. Mətosuŋan natuhtətai ŋai tosus, saləboi bīhan nəhanian todaŋ sal. ¹³ Husur avan ideh tomaur len nasus ŋai, etətan hən nəsa tonor mai nəsa tosa, husur evi amas o likob sal.† ¹⁴ Be nəhanian todaŋ evi hanian hilat lotomatmatu, galit lotoləboi səhot natilean hən nəsa tonor dan nəsa tosa bathut lotogolgole akis gol ke lukad namitisau lan.

6

¹ Imagenan, naŋusanan metəkav husur aKristo, dateriŋi husur dattoləboii tia. Ale datimatmatu len aYesu Kristo. Sadatetuŋat len nəpaudesen hən naŋusanan tətəs am. Datoləboii ke datimaspair dan nəsa dattogole lotolav gidat vi lan nəmatan. Datoləboii ke datimasriŋ nəlodato len aGot. ² Datoləboi naŋusanan husur nəbaptaisan*, mai naŋide hən dattoriŋ navələdato len

* **5:1:** Nəboŋ nəvanuan togol nəsaan, nəpanismen tonor hən nəsaan evi matan. Ale lotutumav hən narivatvat hən nəmatan san bīgel nəmatan tonor hən nəvanuan sil nəsaan togole. * **5:3:** Lev 9.7 * **5:4:** Exo 28.1 * **5:5:** Psa 2.7 * **5:6:** Psa 110.4 * **5:7:** Mat 26.36-46; Mak 14.32-42; Luk 22.39-46 † **5:13:** Hən naves 12-13, ris 1Kor 3.2 * **6:2:** Len naut egai, naKristen gail lukad nəbaptaisan ale nakəkasian mōs naveveuan evi naŋide seju gail, be len nasoruan ta Kris luke baptaisən hən gəlar pīsi.

nəvanuan hən b̄ikad aNunun aGot. Datoləboi naṣusanan husur na-le-məhat-an dan nəmatan, mai nəboŋ aGot b̄epəpəhun navoian dan nəsaan.*

³ Naṣusanan galenan lipat. Ale aGot b̄idam̄ h̄əni, datetibau len aKristo, datimatmatu lan!

⁴ Nəvanuan gail lotoriŋ nəlolit len aYesu Kristo tia, ləberin̄ gaḅulani, naṣisal hən ləbetəlmam, hən ləb̄ipair dan nəsaan salit t̄etas am, eḅuer. Nəboŋ nam̄ial siYesu tohut nəmargobut dan nəlolito, nəboŋ lototuḅat ləboi naviolan togəm len nəmav, nəboŋ lotokatəḅol mai aNunun aGot, ⁵ nəboŋ lotoləboi navoian hən nasoruan siGot, nəboŋ lotosəsəlōŋ hən nədaŋan hən nəboŋ b̄egəmai len natohan pipihabəlan aGot, ⁶ galit lotoriŋ nəlolit len aYesu Kristo tia, ləberin̄ gaḅulani, naṣisal hən ləbetəlmam, hən ləb̄ipair dan nəsaan salit t̄etas am, eḅuer. Lomədas bun galito, husur, ehum lotoḅos gat aNatun aGot len nəhai balbal t̄etas, ale riŋ nahur sasa len gai len nəhon nəvanuan gail.*

⁷ Mitinau nətan. Nəboŋ naus tous daŋir lan, nətan enan edim naus enan, natit gail lutov, luṽan hən nəvanuan gail lotomabul nəhanian len nətan enan ləb̄ihan. Nətan enan aGot ivoi h̄əni, ehəhaṽur h̄əni. ⁸ Be nətan b̄isa, hən natit tohum nəhau mai nəhai lotokad nasunite ŋai ləbitov lan, nətan enan evi ut kəmas, savoi hən natideh. Hum ma aGot b̄isemale h̄əni. Len nagilen, nəhab dereh tihani.*

⁹ Gamit namttoləmas bun gamit ṽisi, naut kəmas namttokəmaianan, namtsəkad nə-lon-uri-an ideh len gamito. Namtoləboii ke, m̄əttokad naṽit gail lotovoi am: nadələmian samit mai naṽide samit tonor hən alat aGot tolav kuv galit dan nəpanismen sil nəsaan salito. ¹⁰ Husur aGot inor buni. Asike nəlon iboŋboŋ hən nauman samito, mai na-ləmas-buni-an samito hən nahəsən. Arumasil nəboŋ m̄əttovi tarhət sinəvanuan san gail, hum m̄əttogole tia, ale hum m̄əttogol tabtab h̄əni sal. ¹¹ Be namtoləŋon masuṽ ke, gamit ṽisi mitidaŋ len aGot magenan van vəbar nagilen hən m̄ətb̄eləboi buni ke, dereh mitikad ṽis nəsa m̄əttovatvat viri. ¹² Samtipetəmas, be mitigol t̄ətoṽ hum alat lotokad nəsa aGot tokel gati. Len nadələmian mai na-toh-mədau-an, ludan̄ ḅur nəmauran todaŋ vir ləb̄ikad nəsa aGot tokel gati.

Datoləboi datb̄eil gəgat len na-kel-gati-an siGot

¹³ Nəboŋ aGot tota gat na-kel-gati-an san van hən aApraham, husur səkad nəhes ideh toyalyal səhor esan, aGot ita gat na-kel-gati-an san len nahəsən gabag. ¹⁴ Ikel mai aApraham ke, “Nokitin, dereh nivoi hən gaiug. Dereh neviol hən nəpasusan mai gaiug hən ləb̄egəm vi bathudud b̄isoḅur vəha-sob̄soḅur am”* ¹⁵ Beti len nə-daŋ-b̄uri-an san aApraham itoh mədau ebəlav, ale ikad nəsa aGot tokel gati.* ¹⁶ Nəboŋ nəvanuan gail lotota gat na-kel-gati-an ideh, luta gati len nahəsən nəvanuan totibau səhor galito. Nə-ta-gati-an enan igol na-kel-gati-an enan eil gəgat, eməlas. Nəvanuan gail loləboii ke tovi kitinan, ale ləsaləboi ləb̄isor ḅalḅal husuri am. ¹⁷ Len naṽide tomaienān, aGot ita gat na-kel-gati-an san hən alat ləb̄ikad nəsa tokel gati ləb̄eləboi buni ke, nə-nau-utaut-an san asike egəgel boŋ ideh. ¹⁸ AGot ikel na-kel-gati-an ale ita gati len nahəsən. Nateru enan arsaləboi arḅegəgel boŋ ideh husur aGot saləboi ḅelibliboŋ boŋ ideh. Imaianan, len eru enan, gidat dattosaḅ naut nasusuahan len gai, datoləŋon ivoi habat am len nəlodato hən datḅetəgau gat nə-vatvat-viri-an len nəsa aGot tokel gati ke, datḅikade balai.* ¹⁹ Datukad nə-vatvat-viri-an enan hum naga hən nəmauran sidat gail, ekir gəgat, ale datoləboi

* **6:2:** Uman 18.25, 19.3-6 * **6:6:** Ipru 10.26 * **6:8:** Gen 3.17-18 * **6:14:** Gen 22.16-17

* **6:15:** Gen 17.1-2, 18.10, 21.5 * **6:18:** Num 23.19

datberinj nēlodat lan. Ta mō len naim siGot, ikad nabiltikaliko totahətah kəkol hən naut tolo dan nəvanuan gail. Be len nə-vatvat-viri-an enan, səkad natideh totahətah gol gidato dan aGot,* 20 husur aYesu eil a mō, ebisutur sidato tia. Egəm vi biltihai tutumav sidato vi sutuai sumān aMelkisetek ta sutuai.*

7

AMelkisetek ahai tutumav

¹ AMelkisetek eg boh evi kiñ hən nabiltivile Salem, ale evi ahai tutumav siGot, aGot toyalyal buni. AMelkisetek ebubur mai aAraham nəboñ aAraham totəlmam dan nabiltibalan tosəhor nakiñ tovat lan, ale eus aGot hən bivoi hən aAraham. ² Ale aAraham ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosəjavur hən natit pisi totariv kuv gail dan alat tobal mai galito.* (Nahəsan aMelkisetek, namilen ke, “aKiñ hən nanoran,” ale husur tovi kiñ hən naut a Salem, namilen ke, “aKiñ hən natəmat.”) ³ Səkad na-tos-gati-an hən atəman, anan, nəvanuan ideh len nəbathuyah san, nəboñ hən nəpasian san o nəmatan san.† Esumān aNatun aGot; evi biltihai tutumav vi sutuai.

⁴ Mitinau nəyalyalan siMelkisetek. Bathut nəyalyalan siMelkisetek, aAraham, abiltitəmadit ta sutuai ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosəjavur hən natit pisi tokade dan nabiltibalan. ⁵ Ale ahai tutumav gail len nəpasusan siLevi, nalo siMoses ikel buni ke limastariv nahudhut tosua dan tosəjavur hən natit pisi nəvanuan gail lotokade, naut kəmas lotopitpitov, lotovi wawa salit gail lotopat len nəpasusan siAraham.* ⁶ Be aMelkisetek savi len nəpasusan siLevi, be itariv nahudhut tosua dan tosəjavur tovi siAraham. Ale aAraham tokad na-kel-gati-an siGot, aMelkisetek erinj navoian siGot lan. ⁷ Səkad nə-lon-uri-an ideh ke, nəvanuan torinj navoian siGot len nəvanuan tile, gai ikad nəyalyalan səhor enan gai torinj navoian siGot lan. ⁸ Ahai tutumav gail lototariv nahudhut tosua dan tosəjavur, lovi vanuan ŋai lotoləboi ləbimat. Avil aMelkisetek totariv nahudhut tosua dan tosəjavur, lukele ke tomaur sal. ⁹ Nəboñ aAraham tolav nahudhut tosua dan tosəjavur mai aMelkisetek, hum ma dattoləboi datbike, nahəmar aLevi len nəpasusan siAraham lototariv nahudhut tosua dan tosəjavur, galit am lulavi mai aMelkisetek. ¹⁰ Husur nəboñ aMelkisetek tobubur mai aAraham, ləsəpas aLevi sal. Be aLevi evi tosua len nəpasusan siAraham, ale evi aAraham tolav nahudhut tosua dan tosəjavur mai aMelkisetek.‡

¹¹ Nəboñ aGot tolav nalo mai alat a Israel, itabtabuh len nahəmar aLevi hən ləbevi ahai tutumav ləbeil a mō hən nəvanuan gail hən ləbehusur nalo enan. Be nauman sihai tutumav galenan sanor hən bigol nəvanuan binor len nəhon aGot. Be nauman sihai tutumav galenan tagol nəvanuan tanor len nəhon aGot, imabe aGot totabtabuh len ahai tutumav tile hən bigel galito, ahai tutumav tosumān aMelkisetek be sasumān aAron len nahəmar aLevi? ¹² Husur nəboñ tokad nagəgelan len nəvanuan tovi ahai tutumav gail, nalo am egəgel. ¹³ Husur ahai tutumav dattosor husuri, egəm len nahəmar tile am, ale avan ideh len nahəmar enan saum hum ahai tutumav təban nəmel tutumavan boñ ideh. ¹⁴ Husur imasil ke aMasta sidato topat len nəpasusan seJutah, ale nəboñ aMoses tosor husur ahai tutumav gail, sakel natideh husur nahəmar enan.*

AYesu esumān aMelkisetek

* **6:19:** Lev 16.2 * **6:20:** Ipru 4.14, 2.7; Psa 110.4 * **7:2:** Hən naves 1-2, ris Gen 14.17-20

† **7:3:** Nasoruan siGot sakel ur atəman mai anan aMelkisetek, gol ke esumān səkade. * **7:5:** Num 18.21 ‡ **7:10:** Namilen ke aMelkisetek evi ahai tutumav toyalyal səhor nahəmar aLevi len natit pisi.

* **7:14:** Mat 1.1-3; Luk 3.33

¹⁵ Be gagai datoləboii ke ahai tutumav tile am tosumān aMelkisetek egəm tia. ¹⁶ AYesu egəm vi ahai tutumav, be savi husur nalo tokel ke nəbathuyah san tonor hən nəbathuyah sihai tutumav gail. Egəm vi hai tutumav husur nədañan hən nəmauran san saləboi bimasig boñ ideh, ipat vi sutuai. ¹⁷ Husur natosian siGot ikel husuri ke,

“Govi hai tutumav vi sutuai,
sumān aMelkisetek
tovi hai tutumav ta sutuai.”*

¹⁸ Imaienan datoləboii ke, nalo ta mō husur ahai tutumav gail, aGot igele husur sədañ, savi tarhət sivan ideh. ¹⁹ Husur ke, naut kəmas dattogol husur nəsa nalo tokele, saləboi bīgol datbīnor len nəhən aGot. Ale aGot igol naṣisal tile am, nə-vatvat-viri-an tovoi buni səhor nalo, ale nə-vatvat-viri-an enan igel nalo enan. Ale len nə-vatvat-viri-an enan, datoləboi datbēgəm pəpadañ hən aGot.

²⁰ Nəboñ aGot togol naṣisal veveu enan, ita gati len nahəsan. Nəboñ togol nəpasusan siAron lotovi ahai tutumav gail, səta gati len nahəsan. ²¹ Avil nəboñ togol aYesu togəm vi ahai tutumav, aGot ita gati len nahəsan, ike,

“Nasub ita gat na-kel-gati-an len nahəsan,
ale asike egəgel hən nənauan san boñ ideh, ike,
‘Govi hai tutumav vi sutuai.’ ”*

²² Bathut nə-ta-gati-an hən na-kel-gati-an enan siGot, ipat len navəlan aYesu māu hən bīgol pīs na-kel-gati-an veveu enan. Ale na-kel-gati-an veveu enan ivoi səhor ta mō aGot tokel gati mai alat a Israel.

²³ Datinau na-kel-gati-an ta mō. A mō ikad ahai tutumav galenan lotosəbur tia, husur nəmatan salito igol nauman salit gail inoñ. ²⁴ Avil husur aYesu tomaur vi sutuai, gai evi ahai tutumav vi sutuai. ²⁵ Imaienan, alat lotogəm hən aGot len aYesu, eləboi bīlav kuv kavkav hən galito dan nəpanismen tonor hən nəsaan salito. Husur aYesu imaur vi sutuai hən bīsor salito len nəhən aGot.

²⁶ AYesu māu evi abiltihai tutumav tonor hən gidato, husur itoh a tut dan nəsaan hum aGot tohəhaʿur həni, səkad natideh tosa lan, iveveu, nəsaan ideh sagol sabiñbiñal. Etile dan nəvanuan nəsaan gail, imakuv dan galito, ale aGot eputsani vi məhat səhor nəmav. ²⁷ Gai sahum abiltihai tutumav tile gail. Akis lotutumav hən narivatvat sil nəsaan salito, beti a tahw, lotutumav sil nəsaan sinəvanuan gail. Be aYesu etutumav hən gai hən bīlav kuv nəvanuan gail pīsi dan nəpanismen sil nəsaan salito. Igol vəha-sua həni ŋai. Ale nəboñ totutumav hən gai gabag natutumavan enan ikabut gol pīs nəsaan.* ²⁸ Nalo siMoses itabtabuh len ahai tutumav gail ləsədañ husur lotovi vanuan tin, lugol nəsaan. Be na-kel-gati-an aGot tota gati len nahəsan egəm a tahw len nalo, itabtabuh len aYesu, aNatun, nəsaan toḅuer lan, tovi ahai tutumav vi sutuai.

8

Abiltihai tutumav hən na-kel-gati-an veveu

¹ Namilen nəsa namttokele imaiegai ke: datukad abiltihai tutumav sua tonor hum notokele. Ebətah tia len nətarhət nəmatu hən nabiltihai bətbətah seKiñ len nəmav.* ² Eum ei len naut tolo len nəmav, naim nətaṗolen kitin hən nalotuan Nasub aGot toum həni, nəvanuan saum həni.

³ Ahai tutumav pīsi, aGot itabtabuh len galito hən ləḅviol hən naviolan gail maii, ale hən ləḅbetutumav van həni. Len navide tomaienān, imasil ke abiltihai tutumav sidat māu, gai am ikad natsua hən bəbetutumav həni.

* **7:17:** Psa 110.4 * **7:21:** Psa 110.4 * **7:27:** Ipru 5.3; Lev 9.7 * **8:1:** Psa 110.1

4 Gai tatos gegai len navile a pan, asike tavi ahai tutumav, husur ikad nēvanuan gail tia lototutumav hēn naviolan gail van hēn aGot hum nalo tokel buni. 5 Ahai tutumav galenan lugol nauman salito len naim nalotuan tovi natətoṽan mai nēnahēnah hēn nēsa tohum topat len nēmav. Husur enan, nēboŋ aMoses pəpadaŋ hēn Ḅeum hēn naim nētaṽolen, aGot ikel nalələgauan maii ke, “Gigol vahvahur natit ṽisi tinor husur nēplan notəṽusan gaiug hēni tia len naṽehuh.”* 6 Be gagai, aYesu, aḄiltihai tutumav sidato, ikad nauman tovoi buni səhor nauman sihai tutumav gail ta mō. Len naṽide tomaienān, na-kel-gati-an toil gəgat len aYesu, ivoi buni səhor na-kel-gati-an tovi nalo ta mō. Husur na-kel-gati-an veveu enan eil gəgat len nasoruan tovoi səhor ta mō.

7 Husur na-kel-gati-an ta mō təhau, na-kel-gati-an veveu asike tagele.* 8 Be aGot ikel ur nəsaban len nēvanuan seIsrael gail ike,

“Len nēboŋ Ḅegəmai,
dereh nita gat na-kel-gati-an veveu
notokel mai nēvanuan naut a Israel mai a Jutah.

9 Asike ehum na-kel-gati-an
notokel gati mai atəmalit ta sutuai,
nēboŋ nototəgau navələlito,
hēn nēḄesəhar galito dan naut a Ijip.
Bathut ləsətəgau gat na-kel-gati-an sagw ta mō,
imaienan nələgw iḄov hēn galito.”

10 Ale ginau NasuḄ aGot nekəmaiegai ke,
“Len nēboŋ Ḅegəmai,
dereh nita gat na-kel-gati-an egai
nikele mai nēvanuan naut a Israel ke:
Dereh nerij nalo sagw gail len nēnauan salito,
ale nitos gat gail len nələlito.
Dereh nevi aGot salito,
ale levi vanuan sagw gail.

11 Ale asike lupar ləboian len ginau,
hēn nēvanuan Ḅeṽusan avan tile totoh pəpadaŋ hēni,
o hēn nēvanuan Ḅeṽusan aṽan am ke,
‘Geləboi NasuḄ aGot!’

Husur nēvanuan ṽisi dereh leləboi ginau,
alat lotovi ut kəmas mai nēvanuan totibau, galit ṽisi.

12 Husur dereh neruḄat galit dan nəsaaan salito,
ale asike nunau təlmam hēn nəsaaan salit gail boŋ ideh am.”*

13 Nēboŋ aGot tokis na-kel-gati-an egai hēn “na-kel-gati-an veveu,” igel na-kel-gati-an ta mō gol tovi ut kəmas. Namilen ke, natit tovi ut kəmas, togəm matu, asike idareh, təḄuer.

9

Naṽide hēn nalotuan ta mō

1 Mitinau na-kel-gati-an siGot ta mō. Ikad nalo gail hēn nalotuan mai naut sua tolo len navile a pan. 2 Loum hēn naim nētaṽolen enan. Ikad nabiltikaliko totahətah kəkol hēn togol narumṽ toru. Len narumṽ sua, bopita, ikad nametəlai paspasil toil, namial toməlevru lotopaŋ lan, mai natev sua mai nabəta lotoviol hēni mai aGot. Narumṽ enan lokisi hēn Naut Tolo.* 3 Beti narumṽ tarhəḄiltikaliko lohoim lokisi hēn Naut Tolo Masuṽ.* 4 Len narumṽ enan ikad nəmel tutumavan nagol lototutumav hēn nəhai pəhas lan. Ale ikad nabokis

* 8:5: Exo 25.40 * 8:7: Exo 24.3-8 * 8:12: Jer 31.31-34 * 9:2: Exo 26.1-30, 25.23-40 * 9:3: Exo 26.31-33

hən na-ke-gati-an aGot tokel buni ke mitimasgol husuri.”‡ 21 Len nañide tomaienən, igol nəda egiris naim nətaþolen mai natit þisi hən nalotuan lotosuh ei.* 22 Kitin, len nalo siMoses, ahai tutumav igol natit hən nalotuan gail luveveu len nəda, pəpadaŋ natit þisi. Husur asike nəda þisel, imabe? AGot asike eruþat nəsaan dan nəvanuan gail.*

23 Husur enən, naim nətaþolen len navile eg a pan mai natit þisi lotosuh lan luveveu ŋai len nəda herivatvat gail. Natgalenan lohum nəgarutian hən natit gail len nəmav. Natit gail kitin len nəmav, nəda herivatvat sanor hən þigol læþiveveu, be naviolan tovoi masuŋ səhori ŋai inor hən. 24 Husur aKristo sabis len Naut Tolo Masuŋ nəvanuan toum hən len navələlito. Naut enən ehum nəgarutian ŋai hən Naut Tolo Masuŋ len nəmav. Be aKristo eþis len nəmav kitin, ale gagai isor sidato len nəhon aGot. 25 Gai etile dan aþiltihai tutumav tolav nəda savi ehan, ale toþis len Naut Tolo Masuŋ len nasihau þisi. AKristo sabis len nəmav hən þetutumav danŋir hən gai. 26 Təmaienən, aKristo təmasmat vəha-səþsoþur van, tuþat len natuþatan hən navile a pan. Be gagai, len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, evisi vəha-sua tovi naməkot hən þetutumav hən gai hən þilav kuv nəsaan. 27 Ale gidat dattovi vanuan, aGot eriŋ nəboŋ tonor hən gidat v̄isusua datþimat. Len nəboŋ enən dereh dateil len nəhon aGot len nakotan san. 28 Len nañide tomaienən, aKristo am imat, etutumav vəha-sua tovi naməkot hən gai, hən þilav kuv nəsaan sinəvanuan lotosəþur. Dereh tegəm tətəs, be savi m̄os nəsaan sidato. Dereh tegəm hən þilav nəmauran vi sutuai mai alat lotovatvat viri, lotoləŋon masuŋ hən læþerisi.*

10

1 Nalo siMoses ehum nəm̄ol hən natit gail lotovoi læþegəmai, be nəm̄ol savi natgalenan kitin. Naut kəmas ahai tutumav totutumav len nasihau þisi, natutumavan galenan lodədas læþigol alat lotogəm hən læþilotu, læþinor len nəhon aGot. 2 Natutumavan galenan lætaləboi lætagol nəvanuan gail lætanor len nəhon aGot, natutumavan lætanor. Husur alat lotolotu lætanor vəha-sua tovi naməkot len nəhon aGot, asike lætaləŋon təsa len nəlolit sil nəsaan am. 3 Be nəlolit səmasil. Ale natutumavan salit galenan lugol ŋai ke, lotonau təlmam hən nəsaan salito len nasihau þisi. 4 Husur nəda heþuluk mai hinani edədas þilav kuv nəsaan boŋ ideh.

5 Imagenən, nəboŋ aKristo togəm vi lan navile a pan, ike, “Gomətahun natutumavan hən narivatvat mai naviolan,

be goutaut hən nibegw hən nəþeviol hən.

6 Lopəŋas kavkav hən narivatvat gail len natutumavan, loviol hən natit gail hən læþəkəkəs kuv nəsaan salito, wake gəsaħəħaŋur.

7 Beti nuke, ‘Got, ginau bogai.

Nogəm hən nəþigol nəsa gotoləŋoni,

hum lototos husur ginau len naləþulat tobul.’ ”*

8 Metəkav aKristo ike, “Natutumavan hən narivatvat mai naviolan, narivatvat lotopəŋas kavkav hən, mai natit lotoviol hən gail hən læþəkəkəs kuv nəsaan, gomətahun gail, gəsaħəħaŋur hən gail” (be natutumavan galenan lunor len nalo siMoses). 9 Beti aKristo ike, “Ginau bogai, nogəm hən nəþigol nəsa gotoləŋoni.” Len nasoruan enən ikas kuv na-ke-gati-an ta m̄o hən þesəŋav hən na-ke-gati-an veveu. 10 Ale husur aYesu Kristo togol nəsa aGot toləŋoni

‡ 9:20: Exo 24.8. Nəboŋ aMoses tokəmaienən, esəŋav hən na-ke-gati-an siGot ta m̄o. * 9:21: Lev 8.15 * 9:22: Lev 17.11 * 9:28: Isa 53.12 * 10:7: Psa 40.6-8

nəboŋ totutumav hən niben gabag, len na-tutumav-vəha-sual-an tovi naməkot, aGot igol datunor len nəhon, datovi esan səbon.

¹¹ Akis ahai tutumav gail p̄isi loil təban nəmel tutumavan, loum len nalo-tuan, lotutumav tabtab hən natit gail lotop̄itp̄itoṽ. Be natutumavan hən natgalenan saləboi b̄ekəkakuv nəsaan boŋ ideh.* ¹² Be aKристо, ahai tutumav enan sidato, etutumav hən natesua ŋai. Etutumav vəha-sua tovi naməkot hən gai hən b̄ikas kuv nəsaan vi sutuai. Beti ebətah len navəlan nəmatu siGot. ¹³ Len naut enan itoh vir aGot b̄igol naenemi san gail ləb̄evi ut kəmas, hum nakes toriŋ narien gəlar lan.* ¹⁴ Husur, len natutumavan enan tosua ŋai, aKристо igol nəvanuan san gail lunor len nəhon aGot vi sutuai, galit aGot togolgol naveveuan len galito hən ləb̄evi esan səbon.

¹⁵ ANunun aGot am ikel koti mai gidat ke tomaienən. Husur ike,

¹⁶ “Ale ginau Nasuḅ aGot nekəmaiegai ke,

Len nəboŋ b̄egəmai,

dereh nita gat na-kel-gati-an egai mai galito.

Dereh neriŋ nalo sagw gail len nəlolito,

ale nitos gat gail len nənauan salito.”†

¹⁷ Beti ike,

“Nəsaan salito mai natit lotogol gail toḅur kotov nalo,

asike nunau təlmam hən gail boŋ ideh am.”*

¹⁸ Imaienən, nəboŋ aGot toruḅat nəsaan galenan dan galito, səkad natutumavan ideh am sil nəsaan.

Datidaŋ len aGot

¹⁹ Imagenən bathudud nadəlomian, len nəda hiYesu datukad na-il-buri-an hən datb̄eb̄is len Naut Tolo Masuṽ len nəmav. ²⁰ Len nəmatan san aYesu esəŋav hən naḅisal veveu, naḅisal nəmauran tolavutur len nab̄iltikaliko vəbar Naut Tolo Masuṽ. ²¹ Ale husur dattokad ab̄iltihai tutumav toyalyal toil a n̄o hən naim siGot, ²² dategəm vi təban aGot, datsamətahw husur nəlodat topul hən nadəlomian kitin. Husur aKристо igol nəda han egiris nəlodato hən datb̄iveveu, asike datoləŋon isa len nəlodat sil nəsaan am. Ale ekəkakuv nibedato hən nəwai toveveu.* ²³ Datetəgau gat nə-vatvat-viri-an dattokel uri ke dattokade, sadaterus dani, husur datoləboi datb̄eriŋ nəlodat len aGot hən b̄igol nəsa tokel gati. ²⁴ Datinau naḅisal gail hən datb̄evi tarhət sidat gabag hən datb̄eləmas bun gidat gabag mai hən datb̄igol natit tovoi gail. ²⁵ Sa-nəlodat tiḅov hən nab̄onḅonan hən gidat gabag hum nəvanuan galevis lotogolgole. Be datigol gidat gabag dateləŋon tivoi am len nəlodato. Ale datigol tabtab həni bathut tomasil ke Nəboŋ siNasuḅ b̄egəm pəpadəŋ.

²⁶ Datb̄eləboi nakitinan tia, ale datb̄ilekis hən datb̄igol tabtab hən nəsaan, səkad naviolan hən natutumavan ideh am toləboi b̄ekəkakuv nəsaan. ²⁷ Be ikad namətahwan ŋai mai nə-vatvat-viri-an hən nəpanismen mai nəhab towun-wun hən b̄ihan p̄is naenemi siGot gail balai.* ²⁸ Ayan ideh tomətahun b̄igol husur nalo siMoses, ale nəvanuan toru o totor ləb̄ikel koti ke tomaienən, imat sile, nalolosaan eḅuer.* ²⁹ Be mitinau nəvanuan lotomətahun aNaturan aGot, lotonit nəholit van həni; lotonau ke nəda togol lotoveveu dan nəsaan tovi ut kəmas ŋai, savi natideh; ale lotosor mədas aNunun aGot toviol kəmas hən navoian, nəpanismen silatenan imabe? Nəvanuan lotomaienən, inor hən ləb̄ipanis vəsa tibatbat. ³⁰ Husur datoləboi aGot egaii toke, “Nasisilan ipat len

* **10:11:** Exo 29.38 * **10:13:** Hən naves 12-13, ris Psa 110.1 † **10:16:** Jer 31.33. Ipru 8.10. A n̄o aGot itos gat nalo len nəvat, be gagai itos gati len nəlon nəvanuan. * **10:17:** Jer 31.34 * **10:22:** Eze 36.25 * **10:27:** Isa 26.11 * **10:28:** Deu 19.15

ginau, dereh nilav naþurþuran mai gaiug hæn nəsaaan gotogole.” Ikele am ke, “Nasub aGot dereh tisaþ səhoti ke nəvanuan san gail lipanis o teþuer.”*

³¹ Nəvanuan þitoh len navəlan aGot nəkadun nəmauran, evi natsua hæn avan enan þemətahw habat lan.

³² Be mitinau təlmam hæn nəboŋ ta mō gail, nəboŋ naŋial hæn na-kel-uri-an tovoi totuþat mias gamito. Mitinau na-il-gəgat-an samito nəboŋ məttoðaŋ þur na-ləŋon-isa-vəsa-an. ³³ Len nəboŋ galevis nəvanuan losəvar gamito, lomədas tabtab hæn gamito len nəhon nəvanuan gail. Len nəboŋ tile am mətovi tarhət silat alaten lotomədas masuŋ hæn galito. ³⁴ Mətukatəþol hæn na-ləŋon-isa-an silat lototoh len naim bəbaŋis. Nəboŋ alat lotoil a mō lototariv kukuv þis natit samit dan gamito, mətudaŋ həni len nakemkeman, husur mətoləboii tia ke, gamit mətukad natit gail lotovoi am, natit gail lotopat vi sutuai. ³⁵ Na-il-þuri-an len nadəlomian samit satimasig husur nakonþurþuran han etibau. ³⁶ Mitimaskad nə-ðaŋ-þuri-an hæn ke, nəboŋ məttoŋol nəsa aGot toləŋon gail, dereh mitikad nəsa aGot tokel gati. ³⁷ Husur ehum natosian siGot toke, “Asike idareh atenan togəmgəmai dereh tevisi

ale asike evəlo.

³⁸ Ale nəvanuan sagw tonor dereh tikad nəmauran tokitin, husur eriŋ nəlon len ginau.

Ale þerus təlmam, asike nohəhaŋur həni.”*

³⁹ Be gidato, datsavi silat lotorusrus təlmam vəmasig. Datovi silat lotokad nadəlomian len aGot, lotokad nəmauran.

11

Nadəlomian

¹ Be nadəlomian evi sa? Nadəlomian evi na-ləboi-buni-an ke nəsa dattovatvat viri dereh tevisi. Evi naləboian ke nəsa datsakəta risi, ekitin, nə-lon-uri-an eþuer. ² Bathut nadəlomian enan alat ta sutuai lotokade, aGot isor sal suh galito.

³ Len nadəlomian datoləboi səhoti ke, len nasoruan san, aGot igol navile a pan mai natit þisi am. Imaienan, len nəsa datsaləboi datþerisi, aGot igol natit þisi dattoləboi datþerisi.*

⁴ Mitinau aKen mai aApel tovi aŋan. Len nadəlomian aApel etutumav hæn naviolan tovoi səhor naviolan siKen. Bathut nadəlomian siApel, aGot isor sal suhi ke tovi vanuan tonor, ale ehəhaŋur hæn naviolan san. Ale naut kəmas aApel tomat sutuai tia, len nadəlomian san isor mai gidato sal.*

⁵ Len nadəlomian aEnok səkad nəmatan, husur aGot ilav kuvi vi məhat. Avan ideh səsaþ niben husur aGot ilav kuvi. Husur a tahw hæn tolav aEnok vi məhat, aGot ikel koti ke tohəhaŋur həni.* ⁶ Ale nadəlomian þeþuer len nəvanuan, edədas þigol aGot þehəhaŋur həni. Husur avan ideh togəmə hæn aGot, timaskad nadəlomian ke aGot totoh, mai toviol hæn nakonþurþuran mai alat lotoþusþus kitevi hæn ləþeləboii.

⁷ AGot ikel mai aNoah ke natit gail aNoah sarisi sal dereh tevisi. Ale len namətahwan hæn nəyalyalan siGot, mai len nadəlomian, aNoah eum hæn nəak hæn þesusuan nəbathudud san lan dan nilev topul. Len nadəlomian san, aNoah isaþ səhoti ke, navile a pan timaspanis. Ale aGot eriŋ ke aNoah inor len nəhon bathut nadəlomian san.*

⁸ Len nadəlomian, aAraham igol husur nəsa aGot tokisi hæn þigole. Nəboŋ aGot tokisi hæn þeriŋ naut totohtoh lan hæn þevi lan naut aGot tokel gati

* **10:30:** Deu 32.35-36 * **10:38:** Hab 2.3-4 * **11:3:** Gen 1; Psa 33.6, 9; Jon 1.3 * **11:4:** Gen 4.3-10 * **11:5:** Gen 5.24 * **11:7:** Gen 6.13-22

ke tikade balai, aAraham ivan, naut kəmas saləboi naut ðevi lan! ⁹ Len nadəlomian aAraham itoh len naim nətaþolen hum ametþos, len naut aGot tokel gati ke tikade balai. Ale aIsak, anatun aAraham, mai aJakop, aməhaibən, gəlar am arutoh ei maienan, ale arukad na-kel-gati-an siAraham.* ¹⁰ Husur aAraham ekəta vir nəbilitivile tokad nəpaudesen topat vi sutuai, aGot togarut nəplan han mai toum həni.*

¹¹ Len nadəlomian siAraham, aGot igol aAraham eləboi ðegəm vi tata, naut kəmas tovi haʋut tia, mai naut kəmas aSarah tobutoh. Husur len nabunusian siAraham, gai eləboi ðerinj nəlon len aGot tokel na-kel-gati-an maii.* ¹² Naut kəmas aAraham tovi haʋut buni tia, be səmat sal, gai evi nəkadun nəpasusan tosoþur. Lusəþur hum naməso gail len nəmav, ale hum nabion bitas, nəvanuan edədas ðəvuruŋ gail.*

¹³ Nəvanuan galen þisi loil gəgat len nadəlomian salito van vəbar lotomat. Ləsəkad natit aGot tokel gati ke ləbikad gail balai; be losuh sutuai hən lotoris natgalenan ta tahw buni ləbėgəmai, ale lohəhaʋur. Ale lukel koti ke lotovi metþos lototoh len navile a pan, be savi naut a im salito.* ¹⁴ Nəvanuan lotokəmaienan, imasil ke lotokəta doŋ naut hən ðegəm vi naut a im salito. ¹⁵ Lətənaunau naut matmat salit lotoriŋi, lətaləboi lətətəlmam vi lan. ¹⁶ Avil loləŋon masuʋ hən naut ideh tovoi səhori, naut a im len nəmav. Imaienan aGot nahurun səsa hən lotokisi hən aGot salito, ehəhaʋur həni, husur eutaut hən nəbilitivile sua mōs galit tia.

¹⁷ Nəboŋ aGot toke ðebunus tas nadəlomian siAraham ke bimabe, aAraham, len nadəlomian san, eviol hən aIsak hən ðetutumav həni.* AAraham, aGot tokel gati maii ke tikad nəpasusan tisəþur, gai eutaut hən ðetutumav hən anatun tosua ŋai, ¹⁸ naut kəmas aGot tokel maii ke, “Nəpasusan sam̄ dereh levi len nəpasusan seIsak.”* ¹⁹ Len nabunusian siAraham, inau ke aGot toləboi þigol nəvanuan bile məhat dan nəmatan. Ale datoləboi datþike, ehum aAraham tokad tətəs hən aIsak totəlmam dan nəmatan.

²⁰ Len nadəlomian, aIsak eus aGot hən bivoi hən anatun gəlaru, aJakop mai aEsau len nəboŋ gail ləbėgəmai.*

²¹ Nəboŋ pəpadaŋ hən aJakop bimam, len nadəlomian, eus aGot hən bivoi hən anatun aJosef gəlaru. Ale etur səŋar gai len nəhai təbatehw, ilotu hən aGot.*

²² Nəboŋ pəpadaŋ hən aJosef bimam, len nadəlomian, isor husur nəboŋ alat a Israel ləbivan dan naut a Ijip. Ale ikel buni ke, nəboŋ ləbivan lipat nabəlasun gail van.*

²³ Nəboŋ lotopas aMoses, len nadəlomian, anan mai atəman arosusuan aMoses van vəbar nahəbati han totor, husur loris ke tokab, totile, ale arsamətahw hən arþeþur kotov nalo sekiŋ.*

²⁴ Nəboŋ aMoses totibau, len nadəlomian, emətahun nəvanuan gail ləbəkisi hən anatun anatvavin aFero.† ²⁵ Emətahun nəsaan husur togol nahəhaʋuran tom̄idol ŋai, be ilekis hən bikatəþol hən nəmauran todaŋ nəvanuan siGot lotoləŋon tosa vəsa lan. ²⁶ Len nabunusian san, aMoses inau ke, nakontit gail a Ijip topul həni savi natideh, be nəvanuan gail ləbəsəvari, ehəhaʋur hən þeləŋon bisa mōs Kristo ðegəmai, səhor hən bikad nakontit gail a Ijip topul həni. Husur inau tabtab hən nakonþurþuran aGot ðeviol həni maii balai.

* **11:9:** Hən naves 8-9, ris Gen 12.1-5, 35.12, 27 * **11:10:** Ipru 11.16, 12.22 * **11:11:** Gen 18.11-14, 21.2 * **11:12:** Gen 22.17 * **11:13:** Gen 23.4; 1Chr 29.15; Psa 39.12 * **11:17:** Gen 22.1-14 * **11:18:** Gen 21.12 * **11:20:** Gen 27.27-29, 39-40 * **11:21:** Gen 47.31, 48.1-20 * **11:22:** Gen 50.24-25; Exo 13.19 * **11:23:** Exo 1.22, 2.2 † **11:24:** Exo 2.10-12. Alat a Ijip lokis akiŋ salit gail hən aFero.

²⁷ Len nadəlomian, aMoses erin naut a Ijip, samətahw len nəlol paŋpaŋ sekiŋ, husur etəgau gat naŋisal san hum tokəta ris aGot nəvanuan lotodədas ləbəri.‡

²⁸ Len nadəlomian, aMoses igol nəhanan hən nəPasova nametəkav. Ikele hən alat seIsrael ke, ligol nəda tegiris nabopita salit gail hən aŋel hən nəmatan asike bibar ahai a mō salit gail.*

²⁹ Len nadəlomian, alat seIsrael luyar tukot len naut Nətas Bisibis tolul dani, hum lotoyar len nətan masmas. Be nəboŋ alat a Ijip lotoke ləbəhusur galito, lomun, lumat pisi.*

³⁰ Nəboŋ alat seIsrael lotoyar garu len nabiltivile Jeriko husur nəmariboŋ toməlevru, len nadəlomian, nəvōd hən nabiltivile enan iteh.* ³¹ Mitinau aRahap toŋur hən niben. Nəboŋ nəvanuan toru artomətan natit pisi len nabiltivile Jeriko, aRahap ehəhaʋur hən artotoh maii. Nə len nadəlomian, alitenan səmat mai alat a Jeriko ləsagol husur nəsa aGot tokele.*

³² Ikad isoḅur am hən nəbikele, be namityal eḅuer hən nəḅisor husur aKiteon, aParak, aSamson, aJeftah, aTevit, aSamuel mai ahai kelkel ur gail. §

³³ Len nadəlomian, nəvanuan galenan lugol natit isoḅur. Luḅal mai nakiŋ naut tiltile gail ale losəhor galito; nəboŋ lotoil a mō hən nəvanuan gail, lugol nəsa tonor hum aGot toləŋoni; ale lukad nəsa aGot tokel gati ke ləḅikade. Len nadəlomian lugol nabuŋon nalion gail ekəkol,* ³⁴ lugol nəhab topaŋ habat imat; lugam yav dan nəmatan hən naḅu nəḅalan. Ləsədaŋ be nədaŋan egəm hən galito; logəm vi bəhariv hən nabiltiḅalan, luḅal mai navəshəsoltia hən nametḅos gail van lohut galito.* ³⁵ Len nadəlomian, alatpəhaʋut lukad tətəs hən amahealit gail lotole məhat dan nəmatan.*

Ikad nəvanuan tile gail am lotomətahun ləḅipair dan nadəlomian salito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas bun galit van lumat sile. Ludamḅ hən ləḅimat maienan hən ləḅikad na-le-məhat-an dan nəmatan. Na-le-məhat-an enan ivoi səhor na-le-məhat-an salit ta mō husur iʋan hən nəmauran vi sutuai. ³⁶ Ale nəvanuan galevis losəsəloŋ hən na-sor-vilesi-an mai nabilasian; ale galevis am lutoh len nəbaŋisian hən natsen len naim bəbaŋis.* ³⁷ Galevis lumat len natubunian; lumat len na-les-kotov-nibelito-an; lumat len nə-ta-buni-an hən naḅu nəḅalan. Len nəyaran salito losun nahurhusipsip mai nahurhunani. Lupaŋ tite, nəmauran salit idaŋ, nəvanuan gail lomədas tabtab hən galito.*

³⁸ Lovi vanuan lotovoi. Alat navile eg a pan ləsanor kasi hən ləḅitoh mai galito. Alaten lotovoi luyar lab len naut masmas toḅḅesw mai len navəhuh gail, losusuah len naḅurhuvat mai naḅur gail len tan.

³⁹ Alatenan ta mō, Got isor sal suh galit pisi husur nadəlomian salito, be nəsa aGot tokel gati ke ləḅikade balai galit ideh səkade.** ⁴⁰ Husur aGot eutaut hən natsua tovoi səhor ta mō mōs gadit pisi, hən ke, len naḅonan mai gidato ŋai, galit loləboi ləḅikad naʋit na-kel-gati-an pisi san.

‡ **11:27:** Exo 2.14-15. Nəboŋ aMoses togam dan akiŋ, samətahw lan, emətahw husur naIpru gail lomətahun ləbəhusuri hum nəvanuan na-il-a-mō-an. * **11:28:** Exo 12.21-30 * **11:29:** Exo 14.21-31 * **11:30:** Jos 6.12-21 * **11:31:** Jos 2.1-21, 6.22-25 § **11:32:** Kiteon: Jdg 6-7; Parak: Jdg 4-5; Samson: Jdg 13-16; Jeftah: Jdg 11-12; Tevit: 1Sam 16.1-31.13; 1Ki 1.1-2.11; Samuel: 1Sam 1.1-25.1. * **11:33:** Dan 6.1-27 * **11:34:** Dan 3.1-30 * **11:35:** 1Ki 17.17-24; 2Ki 4.18-37 * **11:36:** 1Ki 22.26-27; 2Chr 18.25-26; Jer 20.2, 37.15, 38.6 * **11:37:** 2Chr 24.21 ** **11:39:** Len naves 33, datorisi ke galit galevis ta mō lukad natit gail lotovoi aGot tokel gati ke ləḅikad gail. Be ikad na-kel-gati-an topat sal. Galit lokəta vir nəboŋ aGot ḅesəvat aKristo gəmai, be ləsarisi len nəmauran salit gail.

12

AGot igol datupanis hən ǂeʋusan gidato

¹ Alatenan ta m̄o, nəmauran salit ikel kot nadəlomian salito len aGot, ale nəmauran salito igol nadəlomian sidat idan̄ am. Imagenan, husur dattokad nabiltiľuʋoh enan tahum lotodar vis gidato len nəgamgaman hən nəmauran, datebubulan natit ǂisi toməlas gat gidato, mai nəsaan tomədmədaυ hən dattovisivi lan. Ale len nə-dan̄-ǂuri-an datigam len nəgamgaman aGot toriŋ gidat lan. ² Datekəta haihai len aYesu tovi nəkadun nadəlomian sidato. Evi gai tovurvur nadəlomian sidato. Bathut nakemkeman topat vir aYesu, idan̄ ǂur nəmatan len nəhai balbal, nahur sasa hən nəmatan enan savi natideh lan. Ale ebətah len nətarhət nəmatu hən nabiltihai bətbətah siGot.*

³ Mitinau aYesu todaŋ ǂur nahur sasa len navəlan nəvanuan nəsaan lotovi enemi san gail. Mitinau aYesu hən asike mətǂikad na-ləŋon-isa-an len nəlomito, asike nəlomit ǂiǂov hən nəmauran samito. ⁴ Mətuǂal hən nəsaan ǂinoŋ len nəmauran samit gail, be gamit ideh səmat sal len nəbalan enan. ⁵ Ale nəlomit ibon̄boŋ hən nasoruan aGot tokel mai gamit hum anatun gail hən ǂigol mətǂeləŋon ǂivoi am len nəlomito. Ike,

“Natugw, saginau naǂusanan hən nəpanismen siNasuǂ aGot
hum tovi ut kəmas.

Nəboŋ ǂesivoh len gaiug,

sa-nəloĩ tisa.

⁶ Husur len nəpanismen,

Nasuǂ aGot eʋusan alat gai toləmas bun galito,

ipansəm galit ǂisi

gai todaĩ hən lotovi natun gail.”*

⁷ Mitidaŋ ǂur naǂusanan hən nəpanismen, husur naʋide aGot tokade len gamito esum̄an məttovi anatun gail. Mətunau ke tokad natətai ideh atəman səpansəm hən ǂeʋusani a? Ao! ⁸ Anatun aGot gail ǂisi lukad naǂusanan hən nəpanismen. Be ǂeǂuer len gamito, mətovi natətai naǂisal, mət̄savi natun kitin.

⁹ Gidat ǂisi datukad atəmadat gail hən navile a pan. Lupansəm gidat hən ləbeʋusan gidato, ale datoputsan galito len nənauan sidato. Ale datimabe hən aTata senunudato totoh len nəmav? Dateriŋ gidat len navəlan hən datǂimaυr!

¹⁰ Atəmadat gail lupansəm gidato len namityal galevis ŋai m̄os nanoran hum tovoi len nənauan salito. Be aGot ipansəm gidato m̄os nanoran hən ǂevi tarhət sidato hən datǂikatəǂol hən naǂoruan san. ¹¹ Nəboŋ nəpanismen m̄os nanoran tobar gidato, naut kəmas toʋusan gidat o tovi tarhət sidato, datsahəhaʋur həni, husur epəŋas! Be a tahw, iʋan hən natəĩmat m̄os alat aGot toriŋ galit lan, husur lotogol nəsa tonor aGot toləŋoni.

¹² Imagenan, navəlamit lotomərav sədan̄, nakobkob nariemit lotogau, lidaŋ!

¹³ “Mitigol naǂisal gail linor m̄os nalohriemito,” hən alat lotogau asike narielit ǂetiles, be hən ləbimaυr.*

Səsəloŋ husur nalələgəuan aGot tokele

¹⁴ Mətəhisi hən mətǂitoh len natəĩmat mai nəvanuan ǂisi; mətəhisi hən mətǂidaŋ len aGot, mai hən mətǂevi esan səbən ŋai. Avan ideh asike ǂidaŋ len aGot, asike ǂevi siGot, mətunau ke ǂeris Nasuǂ a? Ao, asike erisi boŋ ideh. ¹⁵ Mətələləgəu hən gamit ideh asike ǂetəgau suluʋ navoian aGot toviol kəmas həni. Gamit ideh satehum nəharhət nəhai tokon, husur nəboŋ totov, igol nəmauran samit idan̄, ale emədas masuʋ hən isoǂur.* ¹⁶ Gamit ideh satigol

* **12:2:** Psa 110.1 * **12:6:** Pro 3.11-12 * **12:13:** Hən naves 12-13, ris Isa 35.3; Pro 4.26 * **12:15:** Deu 29.18

naitian tosa, satesumian aEsau tonau ke aGot tovi ut kemas. Esau evi ahai a mo, be idam hæn na-il-a-mo-an san hum ahai a mo, hæn bihan nasiloh nahanian sua. ¹⁷ Mætolæboii ke, a tahw aEsau elæjon ke atëman teus aGot hæn berij navoian lan hum ahai a mo, be ikad namëtahusian ñai. Naut kemas aEsau totanjsi, edëdas bëgægel hæn navit nesa togole tia.†

¹⁸ Mætsagëm vi lan navehuh mættolæboi mætbibari hum alat seIsrael ta mo. Galit lovi lan Navehuh Sinai nëhab towunwun lan; naut imermer, ikad nëmargobut, ale nëlan ivas galito. ¹⁹ Losësælon hæn nëwalan hæn nëtrampet mai nabiltidoldol tosor. Nëvanuan lotosësælon hæn lojir aGot hæn asike bikel nasoruan ideh am.‡ ²⁰ Lomëtahw habat len nesa aGot tokele. Ike, “Avan ideh o narivatvat ideh bibar navehuh egai, mitimastubuni.”* ²¹ Nëboj aMoses toris natgalenan lotogol namëtahwan, ike, “Nupab len namëtahwan ninegw topil lan.”*

Gamit mætsagëm vi lan navehuh enan. ²² Be gamit mëtogëm vi lan Navehuh Sion, vi lan nabiltivile siGot nëkadun nëmauran, naut a Jerusalem len nëmav. Len naut ei anjel lotosöbur vësa lubonbon len nabiltikemkeman. ²³ Mëtogëm vi lan nabonbonan silat lotovi natun aGot, ahai a mo san gail, gai totos gat nahësälito len nëmav. Mëtogëm hæn aGot tokot hæn nëvanuan pisi. Mëtogëm hæn nanunun nëvanuan gail lotonor, aGot togol lotonor len nëhon. ²⁴ Mëtogëm hæn aYesu, na-kel-gati-an veveu siGot toil gëgat lan. Mëtogëm vi lan nëda hiYesu togiris gamito, nëda tosor husur natsua tovoi sëhor nëda hiApel. §

²⁵ Samtemëtahun aGot tosor. AMoses evi vanuan navile a pan ñai, ale alat seIsrael lotomëtahun nalëlëgauan tokele, lësëgam yav dan nëpanismen. Bimaianan, gidato datbipair dan aGot len nëmav, mai nalëlëgauan gai tokele, asike datugam yav dan nëpanismen boj ideh.* ²⁶ Len nëboj enan nadolon aGot ekur hæn navile a pan, be gagai ikel gati ke, “Dereh nekur hæn navile a pan vëha-sual am, savi navile a pan ñai, be nëmav am.”* ²⁷ Len nasoruan “vëha-sual am” aGot tokele, namilen ke, natit pisi ta mo aGot togol gail, dereh lekur, limasig, hæn ke, natit lësakur ñai lëbipat tin.

²⁸ Imagenan, husur aGot eviol mai gidat hæn natohan pipihabëlan todëdas bëkur, husur natenan, datepul hæn nasipaan, ale datilotu hæn aGot len navide gai bëhëhävur hæn, datilotu hæn len namëtahwan mai nëmanman hæn nëyalyalan san. ²⁹ Husur “aGot sidato evi nabiltihab tohan punpun natit pisi.”*

13

Në-maris-kotovi-an

¹ Mætelëmlëmas bun gamit gabag tabtab sumian mættovi latmiëvan. ² Sa-nëlomit tibonboj hæn mëtbehëhävur hæn nametbos bitoh lohoim samito. Nëvanuan galevis lotogol tomaienan hæn nametbos gail, lukad anjel gail lototoh lohoim salito be lësälëboii.* ³ Sa-nëlomit tibonboj hæn alat lototoh len naim bëbanjis. Mitinau galito, nëlomit titanjs galito hum mættotoh mai galit len naim bëbanjis. Ale alat nëvanuan gail lotomëdas galito van van lotolæjon tosa vësa, mitinau gat galito hum napëñasan salito topat len nibemito.

⁴ Gamit pisi mæteriñ nëlahan a mëhat len nënauan samito. Sa-nëmel hæn nëlahan tëbijnjal, namilen ke, alarmisoan aridan len nëlahan sëlaru. Husur

† **12:17:** Hæn naves 16-17, ris Gen 25.29-34, 27.30-40 ‡ **12:19:** Hæn naves 18-19, ris Exo 19.16-22, 20.18-21; Deu 4.11-12, 5.22-27 * **12:20:** Exo 19.12-13 * **12:21:** Deu 9.19 § **12:24:** Gen 4.10. Nëda hiApel ikel uri ke aGot dereh tigol nëpanismen, be nëda hiYesu ikel uri ke aGot dereh tilav kuv nëpanismen. * **12:25:** Exo 20.22 * **12:26:** Hag 2.6 * **12:29:** Deu 4.24 * **13:2:** Gen 18.1-8, 19.1-3

aGot dereh tisaþ səhoti ke, nəvanuan togol naitian tobur kotov nəlahan, mai nəvanuan lotogol naitian tosa, limaspanis.

⁵ Len nəmauran samito samtələjon masuṽ hən nəvat, be mətəhəhaṽur hən nəsa məttofade. Husur aGot ike,

“Asike noriṽ gamit boṽ ideh,
asike noriṽ gaḅulan gamito.”*

⁶ Imaienan asike nomətahw hən nəḅike,
“Nasub evi na-vi-tarhəte-an sagw,
asike nomətahw.

Asike nomətahw len nəsa nəvanuan ṽai
toləboi ḅigole hən ginau.”*

⁷ Mitinau təlmam hən alat lotoil a mō hən gamito, lotoṽusan gamit hən nasoruan siGot. Mitinau naṽit nəmauran salit gail, ale nadələmian samito tesumian nadələmian salito.

⁸ AYesu Kristo sagəgel boṽ ideh, imaienan ṽai nino, daməṽai, vi sutuai.

⁹ Imaienan naṽusanan tiltile lotovinvinu, məttoṽetan hən gail, saleliv gamit vi tut.* Ivoi hən mətḅikad nədaṽan len nələmito, nədaṽan togəm len navoian aGot toviol kəmas həni, sagəm len nəhanian hən nalotuan savi tarhət silat lotohani.

¹⁰ Ahai tutumav gail loum len naim nətaṽolen len navile a pan. Nəmel tutumavan sidat ipat, be galit ləsaləboi ləḅihan ei.* ¹¹ A mō aḅiltihai tutumav ipat nəda herivatvat lohoim, vi lan Naut Tolo Masuṽ hum naviolan hən ḅekəkak kuv nəsaan sinəvanuan gail. Be loṽəṽas ṽis niben narivatvat gail a tut dan naut naim nətaṽolen gail lotokir lan.* ¹² Len naṽide tomaienən, aYesu am evivile dan naḅiltivile, eləjon isa habat, imat hən nəda han ḅikas kuv nəsaan dan nəvanuan san gail, hən ləḅevi siGot səḅon ṽai.* ¹³ Imaienan datevivile dan naut naim nətaṽolen gail lotokir lan, dativan hən aYesu hən datḅikatəṽol hən na-ləjon-isa-an san. Namilen ke, dateriṽ nalo silat seIsrael, dateriṽ nəlodat len aYesu ṽai, naut kəmas nəvanuan gail ləḅisor mədas gidato hum lotogole hən gai. ¹⁴ Husur len navile eg a pan datsəkad naḅiltivile hən datḅitoh tin lan vi sutuai; be datudoṽ kitev naut a im ḅegəm balai.* ¹⁵ Imaienən, len aYesu, datetutumav tabtab hən na-sor-sal-suhi-an tovi naviolan vi təban aGot, naṽit nabuṽodato tokel koti ke tovi Masta sidato. ¹⁶ Ale sa-nələmit tibonḅon hən mətḅigol navoian, mai hən mətḅevi tarhət silat lotomīdol. Natgalenan boh, lovi naviolan natutumavan aGot tohəhaṽur hən gail.

¹⁷ Mitigol husur nəsa alat lotoil a mō hən gamito len Nasub lotokele, məteriṽ gamit len navələlito. Lokətkəta təban gamito, ale galit limaskel mai aGot hən na-kel-uri-an husur nauman enan salito. Mitigol husur nəsa lotokele hən ləḅeum len nahəhaṽuran, savi len nələlit tosa. Husur, enan asike evi tarhət samito!

¹⁸ Mitisor tuṽ tabtab mōs ginamito. Namtoləboi buni ke nəlonamit imasil, ale namtoləjon masuṽ hən namḅikad naṽide tonor ṽai, len natit ṽisi namḅigole. ¹⁹ Nələjon masuṽ hən mətḅisor tuṽ ke, aGot tidam hən natəlmaman sagw hən nəḅegəm tutut hən gamito.

²⁰⁻²¹ AGot ita gat na-kel-gati-an topat vi sutuai len nəda hiYesu, aMasta sidato, ale igol aYesu, tovi naḅiltivanuan tokətkəta təban nasipsip, ile məhat

* **13:5:** Deu 31.6, 8; Jos 1.5 * **13:6:** Psa 118.6 * **13:9:** Efe 4.14; Rom 14.2-23; 1Kor 8.8; Kol 2.7, 16-22; 1Tim 4.3 * **13:10:** Ipru 9.11-14. A mō ahai tutumav gail luhan nahudhutit lototutumav həni. Be “nəhanian” hən natutumavan len nəmel tutumavan sidato evi aKristo ale lodədas ləḅihani. Namilen ke, alat lotohusur naṽide hən nalo ta mō hən ləḅiveveu, o hən ləḅinor len nəhon aGot, lodədas ləḅikad nəmauran kitin aKristo tomat hən datḅikade. * **13:11:** Lev 16.27 * **13:12:** Jon 19.17, 20 * **13:14:** Ipru 11.10, 16

dan nēmatan. AGot hēn natēmat tīgol mētepul hēn natit p̄isi tovoi tonor hēn mētbīgol nēsa tolēḡoni. Len aYesu Kristo, aGot teum len nēmauran sidato, tīgol natit p̄isi bēhēhāvur hēni. Nē-sal-suhi-an hēn nēyalyalan san tevi tēban aYesu Kristo vi sutuai sutuai! Ganan!

Nasoruan naməkot

²² Bathudud nadēlomian nolēḡon masuṽ hēn mētbēsēsēlōḡ husur nasoruan sagw hēn bīgol mētbēlēḡon b̄ivoi am len nēlomito, husur nalōbulat napisulan egai nototosi van hēn gamito, ep̄itol ḡai. ²³ Nuke mētelēboii ke, awawa sidat len nadēlomian, aTimoti, ludakuvi dan naim bēbanḡis. Gai bēgēm tutut, dereh nitah maii hēn namr̄bēgēm ris gamito.*

²⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an mai nēvanuan p̄isi lotoil a m̄o hēn gamito, mai nēvanuan p̄isi am siGot ei. Alat a Itali lukel na-ke-ivoi-an salito mai gamito.

²⁵ Navoian aGot toviol kēmas hēni tipat len gamit p̄isi.

* **13:23:** Uman 16.1

Jemes

Naloʔulat napisulan aJemes totosi

Ase itos naloʔulat napisulan egai?

AJemes, aʋan aYesu matmat, toil a m̄o hən alat siYesu len naut a Jerusalem, gai itosi.

Itos naloʔulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən ʔikel mai naKristen gail naʋide tovoi hən ləʔikade hən ləʔidaŋ len nadəlomian len aYesu.

AJemes itos naloʔulat napisulan egai m̄os ase?

Itosi m̄os naKristen gail len naut ʔisi.

AJemes itosi ʔais?

Hum ma totosi ʔəpadaŋ hən nasihau A.D. 48.

- 1) AJemes ikel na-ke-ivoi-an mai naJu gail (1.1)
- 2) Nəboŋ nəmauran ʔidaŋ, daŋ ʔuri. Gəʔike gəʔigol nəsaan, savi aGot totaltal hən gaiug, naləŋonian sam̄ igol ke gotogol nəsaan (1.2-18)
- 3) Nasəsəloŋan mai nagolean (1.19-27)
- 4) Sagipatpat nəvanuan galevis məhat səhor galit am. Asike gəʔilolosa hən nəvanuan gail, asike aGot ilolosa hən gaiug (2.1-13)
- 5) Nəsə gotogole eʋusani ke gukad nadəlomian len aGot o eʋuer (2.14-26)
- 6) Alat lotokad nadəlomian mai namealito. Naʋide avan ideh tokade eʋusani ke namitisau hən nəmauran san togəm len aGot o eʋuer (3.1-18)
- 7) Len nəbalkabaŋan mətomətahun aGot. Pair dan naʋide enan tosa, riŋ gamito len navəlan aGot. Samtisor mədas avan ideh, samit sor patpat gamit məhat. Məʔbeləboi nəsa tovoi be asike məʔbigole, mətuŋol nəsaan (4.1-17)
- 8) Alat lotopul hən natite lotogol məttoləŋon tosa, dereh lipanis, be ipat len aGot hən ʔigole. Samtikoblen mədas gamit gabag. Toh mədau, daŋ ʔur na-ləŋon-isa-vəsə-an (5.1-5.11)
- 9) Kel nakitinan. Kel kot nəsaan samit mai gamit gabag. Sor tuʋ m̄os gamit gabag. Dereh aGot tevi tarhət samito (5.12-18)
- 10) Gamit ideh ʔipal sob dan nakitinan, vireh təlmam həni hən aGot ʔerubət nəsaan san dani (5.19-20)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aJemes notovi naslev siGot mai siNasub aYesu Kristo, nuke, “Ivoi,” van hən nahəmar tosəŋavur pisan eru, nəvanuan gail lototoh ʋisusua len navile a pan.*

Susumar nəboŋ nəmauran todaŋ

² Bathudud nadəlomian sagw, nəboŋ məʔbetut len natit tiltile ləʔigol kitev nadəlomian samito ke timabe, mitikemkem həni ʔai. ³ Bathut mətoləboi ke nəboŋ natgalenan lotogol kitev nadəlomian samito ke imabe, na-gol-kitevi-an galenan lugol nə-daŋ-ʔuri-an len gamito. ⁴ Nauman hən nə-daŋ-ʔuri-an timasvan van vəhav, hən ke nəboruan samit ʔinor buni, asike nədaŋan hən nəboruan samito ʔem̄idol boŋ ideh. ⁵ Gamit ideh ʔipar mitisau hən nəmauran tonor mai naʋide tovoi, ivoi ke teus aGot həni,* gai toviol masuʋ mai nəvanuan ʔisi, ale dereh teviol həni mai gaiug, asike inau isa hən gaiug sile. ⁶ Nəboŋ

* **1:1:** Mat 13.55; Mak 6.3; Uman 15.13; Kal 1.19 * **1:5:** Pro 2.3-6

gəbeusi, usi len nadəlomian, nəloñ sateuri. Nəvanuan nəlon touri ehun nətəs tokud tabtab, səpat mədau. Nəlan eṽuvi vi məhat, epus, evi pan.* ⁷ Nəvanuan tomagenan satinau ke Nasuḅ ḅilav natideh maii, ⁸ ikad nənauan toru, edədas ḅehusur naḅisal tosua ḅai, nəmauran san ipat lavəlav.

Naməsal mai nəvanuan topul hən natite

⁹ Nəvanuan nadəlomian ideh ḅevi ut kəmas o ḅevi məsal len nabunusian sinəvanuan gail, ivoi ke tehəhaṽur, husur aGot eputsani tia. ¹⁰ Be nəvanuan tokad natite; aGot ḅigol gai ḅevi ut kəmas, ivoi ke tehəhaṽur həni, husur dereh nəmauran san temidol hum napusit naliol. ¹¹ Namityal togəm vi məhat, esun naliol; imasmas, napusit iteh; nəkaban han imasig. Imagenan nəvanuan tokad natite, tehis sobuer həni van vəmat, imasig maii.†

Nətaltalan hən nəsaan

¹² aGot tivoi hən nəvanuan toil gəgat naut kəmas nate sasa gail lotogəm hən ləḅigol kitev nadəlomian san ke imabe. Nəboḅ ḅidaḅ ḅur gail, dereh aGot tilav nəprais hən nəmauran kitin maii, nəprais aGot tokel gati tia ke teviol həni mai alat lotoləmas buni. ¹³ Avān ideh, natit ḅitaltal ke tigol nəsaan, satike, “Evi aGot totaltal ke nisa.” Bathut natideh tosa edədas ḅitaltal ke aGot tigol nəsaan, mai aGot gabag sətaltal ke nəvanuan gail ləḅisa boḅ ideh. ¹⁴ Avil nəvanuan ṽisusua, naləḅonian san tosa gail lutaltal ke tigol nəsaan. Losəhari, loliv gargari vi tut. ¹⁵ Beti nəboḅ naləḅonian tosa totian, ipas nəsaan. Nəboḅ nəsaan enan togəm tibau, ipas nəmatan.

¹⁶ Bathudud sagw notoləmas bun gamit ḅisi, samtedəlom nagəgərasan husur aGot! ¹⁷ Naviolan ḅisi lotovoi, naviolan ḅisi lotonor buni, logəm len aGot a məhat togol namial ḅisi len nəmav. aGot sagəgel hun nəmōl torusərus. ¹⁸ Ilekis ke, len nasoruan hən nakitinan, eviol hən nəmauran veveu mai gidato, hən datḅehum naṽit metəkav len natit ḅisi gai toum həni.

Nasəsəloḅan mai nagolean

¹⁹ Bathudud sagw notoləmas bun gamit ḅisi, mətələboi səhot nategai: Gamit ḅisi mətəutaut tabtab hən mətḅesəsəloḅ, samtisaṽsaṽut hən mətḅisor, samtisaṽsaṽut hən nəlomit ḅipaḅpaḅ* ²⁰ bathut nəlol paḅpaḅ sinəvanuan edədas ḅigol səhot nanoran aGot toləḅoni. ²¹ Imagenan, bubulan nabḅiḅḅalan mai nəsaan topat sal, dan nəmauran samito. Nəlomit temədau ale səsəloḅ husur nasoruan aGot toriḅi len nəlomito, husur eləboi ḅilav kuv gamito dan nəsaan samito.

²² Mitigol nəsa nasoruan tokele, samtesəsəloḅ kəmas həni ḅai. Mətḅesəsəloḅ həni be asike mətḅigol husuri, mətogəras səḅomit hən gamito. ²³ Avān ideh tosəsəloḅ hən nasoruan be sagol nəsa tokele, esumian nəvanuan toleleduḅ, ris nəhon len nakəlas. ²⁴ Nəboḅ toris nəhon tonon, ipair dani: vəha-sua ḅai nəlon iboḅboḅ hən nənahənah han. ²⁵ Avil nəvanuan tobunus vahvahur nalo tonor buni siGot, nalo togol ke nəsaan satəgau gat nəlon am, atenan ḅebunus tabtab həni, asike nəlon ḅiboḅboḅ hən nəsa tobunusi, tosəsəloḅ həni, be ḅigol nəsa nalo tokele, dereh aGot tigol tivoi buni hən atenan, len nəsa togole.‡

²⁶ Avān ideh ḅinau ke aGot tohəhaṽur hən nalotuan san, avil asike ḅiwol hən nasoran san ḅivoi, egəras gai gabag ale nadəlomian san evi naut kəmas. ²⁷ Naṽide hən nalotuan aGot Tata tonau ke tovoi mai tonor masuṽ, imaiegai:

* **1:6:** Nəvanuan nəlon touri egəgel tabtab hum nahit togəgel hən nətau han. † **1:11:** Hən naves 10-11, ris Isa 40.6-7 * **1:19:** Ecc 7.9 ‡ **1:25:** Nalo aJames tosor husuri savi nalo ḅisi siMoses, be isor husur nalo hən na-ləmas-buni-an aYesu todaḅ ke datimashusur tabtab həni.

Kætkæta tæban næbatunau pæhaŷut gail mai namilesw gail lotolænon tosa. Ale gelælægau hæn gaiug, hæn næmauran navile a pan satidos næmauran sam̃.*

2

Gigol tēpitov van hæn nævanuan p̃isi

¹ Bathudud sagw, husur mættokad nadələmian len aMasta sidato, aYesu Kristo, Nasuḅ toyalyal, naŷide samit gail tēpitov van hæn nævanuan p̃isi, ideh satile.* ² Næboŋ mættokad næbonḅonan, avan ideh tosun nahurabat bilbil, totav nariŋ nagol gail len navəlan ḅegəmai, ale togon tovi məsəl tosun nahurabat tomatu tia, ḅegəmai, mitimab hæn gəlaru? ³ Mætḅekæta tæban gai tosun nahurabat bilbil, mætḅikel maii ke, “Naut tovoi egai, gebətah gegai,” avil mætḅikel mai naməsəl ke, “Geil ei o gebətah len tan bathuriegw.” ⁴ Mætḅigol ḅimaienan, mətopəpəhw husur natilean mættogole len gamit gabag. Na-nənoŷ-həni-an samito isa husur nənanuan hæn nəsaan mættokade.

⁵ Bathudud notoləmas bun gamit p̃isi, səsəloŋ! AGot ilekis hæn alat lotovi məsəl len nabunusian sinavile a pan, hæn læḅepul hæn nadələmian, ale hæn læḅikad natohan pipihəlan balai, hum tokel gati ke alat lotoləmas buni likade. ⁶ Wake gamito, mətomədas naməsəl gail, riŋ galit a pan. Imabe? Ase lomədas gamito, liv gargar gamito vi lan nakotan? Evi alat lotokad natite boh! ⁷ Galit lusor mədas nahəsən aYesu Kristo tovoi, nahəsən mættovati husur mættovi esan.

⁸ Mætḅigol nəsa aKristo tovi kiŋ sidato tokel buni, mətugol ivoi. Ikel bun nalo natosian siGot tokele ke, “Geləmas bun nævanuan totoh pəpadaŋ hæn gaiug surmian gotoləmas bun gaiug gabag.”* ⁹ Avil mætḅeputsan avan ideh məhat hum tovoi səhor nævanuan tile, mətugol nəsaan. Ale evi nalo enan tosaḅ səhoti ke mættovi nævanuan na-ḅur-kotov-nalo-an. ¹⁰ Husur avan ideh togol natit p̃isi nalo kavkav tokele, be toteh len nakelean tosua ŋai, gai eḅur kotov nalo kavkav, ale inor hæn ḅipanis sile. ¹¹ Bathut aGot toke, “Sagigol naitian toḅur kotov nəlahan,” ikele am ke, “Sagigol avan ideh timat.”* Asike gəḅigol naitian toḅur kotov nəlahan, be gəḅigol nævanuan ḅimat husur naləŋonian sam̃ ŋai, gaiug boh, goḅur kotov nalo.* ¹² Len nəsa gotokele, nəsa gotogole, ginau gat nategai ke, aGot dereh tenənoŷ hæn næmauran sam̃ mai nalo hæn naləmas-buni-an, nalo togol nəsaan satəgau gat nəloŋ am. ¹³ Husur asike nəloŋ ḅitanj̃is nævanuan gail, asike aGot ilolosa hæn gaiug næboŋ ḅekæta bunus nəsa gotogole. Be nəloŋ ḅitanj̃is nævanuan gail, nəlon aGot dereh titanj̃is gaiug næboŋ ḅepəpəhun navoian dan nəsaan.

Nadələmian mai nagolean

¹⁴ Bathudud sagw, gəḅikel ke gotokad nadələmian be gəsagol natideh hæn ḅəŷusani, nadələmian sam̃ evi tarhət sam̃ mabe? Nadələmian tomaienan edədas ḅilav kuv gaiug dan nəpanismen. ¹⁵ Aŷam̃ o aŷavinem̃ len nadələmian ḅipar hurabat o hanian akis, ¹⁶ ale gamit ideh ḅikel maii ke, “Ivoi, natəmat tipat len nəloŋ, gitoh tunətun ale hanukub,” be asike gəḅilav nəsa tom̃idol həni maii, govi tarhət san mabe? ¹⁷ Len naŷide tomaienan, nadələmian ḅipat səḅon, asike ḅigol natideh, nadələmian enan imat, savi natideh.

¹⁸ Avil avan ideh ḅike, “Gaiug gukad nadələmian, ginau nugol natit tovoi gail.” Ale dereh nisor vari ke, “Gəḅəŷusan nadələmian sam̃ səkad nagolean

* **1:27:** Isa 1.17, 23 * **2:1:** Job 34.19; Lev 19.15 * **2:8:** Lev 19.18 * **2:11:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sam̃ o naləŋonian sam̃ ŋai. * **2:11:** Exo 20.13-14; Deu 5.17-18

ideh tovoi lan, ale ginau, len nēsa tovoi notogole, dereh nevusan nadəlomian sagw.”¹⁹ Gəbedəlomi ke aGot esua ŋai, ivoi! Be natəmat gail am lodəlom natenan, ale lomətahw, lupab lan.*²⁰ Gumelmel! Gəsaləboi səhoti sal a? Nəboŋ nagolean sətah mai nadəlomian, nadəlomian enan savi natideh.²¹ Atəmadat ta sutuai, aApraham igol nēsa hən aGot toriŋi ke tonor len nəhon? AGot eriŋi ke aApraham inor len nəhon nəboŋ aApraham toviol hən alsak, anatun, len nəmel tutumavan.*²² Imaiegai: Nadəlomian san mai nēsa togole aroum bənbənbə. Nēsa togole evurvur nadəlomian san.²³ Ale natosian siGot isarpoh toke, “AApraham edəlom nēsa aGot tokele, ale aGot eriŋi ke aApraham inor len nəhon husur nadəlomian san,”* ale aGot ekisi hən abubur san.*²⁴ Imasil ke aGot eriŋi ke nəvanuan inor len nəhon husur nēsa nəvanuan togole, savi husur nadəlomian nəvanuan tokade lan ŋai.²⁵ Imaienan am hən aRahap, napəhaʋut ta Jeriko ta m̄o toɸur hən niben. AGot eriŋi ke inor len nəhon husur nēsa alitenan togole nəboŋ tosusuan ahai pispisul gail ale tosəvat galit vi lan naɸisal tile sua.*²⁶ Nəboŋ nanunun toɸuer len nəvanuan, niben imat. Len naʋide tomaienən, nəboŋ nagolean sətah mai nadəlomian, nadəlomian enan imat.

3

Nawolan hən namean

¹ Bathudud nadəlomian, gamit isoɸur samtegəm vi hai ɸusan. Mətevis ŋai. Husur mətoləboi ke dereh aGot tebunus kitev nēsaan len nəmauran mai naɸusanan sinamit namttovi hai ɸusan, səhor nəvanuan tile gail.² Len naʋide tosoɸur gadit ɸisi datusab van. Avan ideh asike bisor bisa len nasoran san, gai evi nəvanuan tonor kavkav hum aGot toləŋoni, eləboi biwol hən gai gabag kavkav.³ Nəboŋ datberin natuhmetəlai len nabuŋon nahos hən bigol nēsa datbeləŋoni, datoləboi datbiwol hən niben kavkav.⁴ Mitinau nabiltiwag wol. Ahai wolwol eləboi biwol hən nəwag enan hən natuhʋos wolwol ŋai, ale dereh tevi lan naut ahai wolwol toləŋoni, naut kəmas nəlan todaŋ.⁵ Len naʋide tomaienən namean nəvanuan evi natuhtit ŋai be ikel na-sor-patpat-gai-məhat-an totibau.

Mitinau nakumashəhab toləboi bəpəŋas nabiltilihahi.⁶ Namean nəvanuan tosor ehum nəhab enan. Len niben nəvanuan, namean evi nəkadhut naʋide hən nəmauran tiltile ɸisi lotosa. Emədas nəvanuan kavkav. ASetan etuŋ namean nəvanuan hən nəhab nəmatan ale namean nəvanuan epəŋas ɸis naɸisal hən nəmauran san kavkav.⁷ Nəvanuan eləboi bigol narivatəvat mai nəman mai natit tokəlah mai natit tomaur len tas lototiltile ləbehusur nēsa toləŋoni.⁸ Be səkad avan ideh toləboi bigol namean bəhusur nēsa toləŋoni. Evi natit nēsaan sua, na-wol-həni-an toɸuer lan. Epul hən nabehi togol nəmatan.⁹ Nameadato isal suh Nasub, aTəmadato, ale nameadat enan ŋai esəvar nəvanuan gail, aGot togol lotosumən gai.*¹⁰ Nə-sal-suhi-an mai nəsəvarian, gəlar ɸisi arovivile len nabuŋon nəvanuan. Bathudud sagw gail, datimasgol ke natenan satimaienən.¹¹ Nabəko tosua ŋai eʋuv hən nəwai tohol mai nəwai tokon a? Ao!¹² Bathudud sagw gail, nəhai nafik iʋan hən naoliv a? Ao! Nəhau nakrep iʋan hən nafik a? Ao! Ale nabəko tokasəkas edədas bəʋuv hən nəwai tohol.

Namitisau hən nəmauran tonor egəm len aGot

¹³ Gamit ideh ikad namitisau hən nəmauran tonor o naləboian a? Bikade, tiɸarɸar len naʋide san tovoi, ke, len namitisau san hən nəmauran tonor, natit

* **2:19:** 1Tim 4.1; Mat 8.29; Mak 1.24, 5.7; Luk 4.34 * **2:21:** Gen 22.1-14 * **2:23:** Gen 15.6
* **2:23:** 2Chr 20.7; Isa 41.8 * **2:25:** Jos 2.1-21 * **3:9:** Gen 1.26-27

ṗis togole, igol gail len nəlōn tomədau, sənau gai. ¹⁴ Avil len nəlōmito mətḅikad nə-taḅulol-bulosi-an, mətḅinau masuṽ hən gamit səḅōmito, samtisor patpat namitisau samit a məhat, samtelibliboṅ hən mətḅisor mēdas nakitinan. ¹⁵ Husur namitisau tomaienān sagəm len aGot, be egəm len navile a pan mai nəvanuan lotosuh lan mai natəmat gail. ¹⁶ Husur naut ideh nəlōn nəvanuan topul hən nə-taḅulol-bulosi-an mai nəvanuan lotonau masuṽ hən galit səḅōlito, naut enan ikad nətəṽtaṽoran mai naṽide hən nəsaan tiltile ṗisi. ¹⁷ Avil namitisau hən nəmauran tonor togəm len aGot iveveu buni, asike asike isa. Eləmas bun natəmat len nəlōn nəvanuan, inau habat hən nəvanuan tile, səhaihai be eutaut hən ḅesəsəloṅ hən nəvanuan tile. Nəlōn itaṅis masuṽ hən nəvanuan tile, ale len natit ṗisi togole iṽan hən naṽit tovoi. Igol eṗitoṽ van hən nəvanuan ṗisi, ale nəsa tokele, igole, sagəras avan ideh. ¹⁸ Alat nəlōlit tokad natəmat, lotogol naḅonan ke səkad nəḅalan am, ehum galit lumabul namisurhut totov, toṽan hən naṽite tovi nəmauran tonor buni.

4

Gol nəsa aGot toləṅoni

¹ Nəḅalkabaṅan mai nəḅalan gail len gamito, logəm a be? Logəm len naləṅonian samit səḅōmit gail lotoliv gamito. Naləṅonian galenan luḅal len nibemito mai nəlōmito. ² Mətoləṅon nəsa mətḅəkade; nəlōmit evənohi be mətodədas mətḅikade; imaienan mətəṽitṽituh, mətubal, mətugol nəmatan mōsi. Mətḅəkade husur mətḅsaus aGot həni. ³ Ale nəboṅ mətṽtousi həni, mətḅəkade husur mətḅausi mōs navoian; mətoləṅoni ṅai mōs ḅigol na-ləṅon-ivoi-an len gamit səḅōmito. ⁴ Mətḅail gəgat len aGot, mətəhum abareab toriṅ asoan hən ḅitoh mai naulumān tile! Nəboṅ mətṽtogəm vi bubur sinavile a pan, mətogəm vi enemi siGot. Mətḅaləboii a? Imaienan, avan ideh tolekis hən ḅevi bubur sinavile a pan, gai evi enemi siGot. ⁵ Natosian siGot ike aNunun aGot, aGot toriṅi len gidato, ilekol masuṽ hən gidato. Mətunau ke natosian san isor kəmas a? Ao! ⁶ Avil aGot eviol habat am mai gidato hən navoian gai toviol kəmas həni. Imaienan, natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nəlōlit tomədau, ləsənu galito.”* ⁷ Imaienan, riṅ gamito len navəlan aGot. Mitidaṅ ḅur natəmat ale dereh tiḅam dan gamito. ⁸ Mətəgəm pəpadaṅ təḅan aGot ale dereh aGot tegəm pəpadaṅ təḅan gamito. Gamit mətṽtovi vanuan nəsaan, kəkəsəval, mitigol nəmauran samit tiveveu! Gamit mətṽtokad nənauan toru, mitigol nəlōmit tiveveu.* ⁹ Mitilolosa, mititaṅ, namətarur samit gail lisel! Nəmanmanan samit tegəm vi taṅan, nakemkeman samit tegəm vi lolosaan. ¹⁰ Nəlōmit temədau len nəhon aGot, riṅ gamit len navəlan ale dereh teputsan gamito.

Samtisor tas nəvanuan tile

¹¹ Nəbathudud sagw gail, samtisor mēdas gamit gabag. Avan ideh ḅisor mēdas nəbathudud nadələmian ideh, ḅisaḅ səhoti ke ḅisa, gai isaḅ səhoti ke nalo siGot isa. Wake nalo səpat len navəlam hən gəḅike ivoi o isa, ao, gimasgol husur nəsa tokele ṅai. ¹² AGot səḅon ṅai toviol hən nalo, gai ṅai eləboi ḅepəḅehun navoian dan nəsaan. Gai səḅon ṅai eləboi ḅilav kuv gidato hən datḅimaur, gai səḅon eləboi ḅigol datḅimasig. Be gaiug savi hən gəḅike nəvanuan tile tosa.

Sagisor sal suh gaiug

* **4:6:** Pro 3.34 * **4:8:** Zec 1.3; Mal 3.7

¹³ Mətesəsəlon, gamit məttoke, “Daməŋai o pelan datevi lan nabiltivile ea. Ale dateum ei len nasihau tesua, datevur natit gail, þur həni, ale dereh datesəhor nəvat tisoður.” ¹⁴ Samtekəmaienan husur mətsaləboi nəsa həvisi pelan.* Mətsaləboi nəmauran samit timabe. Mətohum nəmavukasw togol naut toþanubənw, ale sədareh toməkaskas. ¹⁵ Ivoi am hən mətþike, “Nasub þeləŋoni, dereh datitoh, datigol timaiegai maiegai maiegai.” ¹⁶ Be gagai len nənauan ke məttovoi səhor nəvanuan tile gail, mətusor patpat gamit məhat. Na-sor-sal-suhi-an þisi tomagenan isa vəsa! ¹⁷ Imaienan, nəboŋ məttoleboi nəsa tonor hən mətbigole be mətsagole, mətugol nəsaan.

5

Naləlagauan van hən alat lotopul hən natite

¹ Mətesəsəlon, gamit məttopul hən natite! Mititan, məteis husur na-ləŋon-isa-vəsa-an gail lotogəm hən gamito. ² Nasugurtit məttopul həni inom tia, nahurabat samit gail, nəbarinom ikat tətətar gail gol ke lumadurdur tia. ³ Nagol mai nasilva məttoşah tuani itan tia. Natgalenan dereh likel ur nəsaan samito lihan nibemito hum nəhab. Nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan egəmai be mətusah tuan natit samito sal.* ⁴ Nau nəsa məttoşole! Mətsaŋur nəvanuan nau-man gail lotota kokotov nawit len nəmarireu samito, gol ke naþurþuran salito mətšaŋuri ikel ur nəsaan samito. Ale nəkaian silat lotota kokotov nawit, aGot tovi Masta sinabiltivəşəŋel gail len nəmav, esəsəlon həni.* ⁵ Len nəmauran samit topul hən nakontite len navile eg a pan, mətugol natideh məttoleŋoni. Hum nabuluk tokənoh hən naliol sənau nəmatan san, gamito mətugol nəlomit tokənoh, tohan təməhav naut kəmas nəboŋ hən nəmatan. ⁶ Mətusəb səhoti ke nəvanuan nanoran timaspanis, ale mətugol imat, be gai sagol natideh hən mətþinoŋ dani.

Toh mədau husur na-ləŋon-isa-vəsa-an

⁷ Imaienan bathudud nadəlomian, susumar len na-toh-mədau-an vir nagəman siNasub. Mitinau nəvanuan tokad nəhol. Itohtoh mədau vir naus həus len nəboŋ han, hən natit þisi lototov len tan ləbiŋan hən nəvit tovoi.* ⁸ Gamit am mititoh mədau təbəlav, mətəil gəgat len Nasub husur nagəman san egəm pəpadaŋ.

⁹ Bathudud nadəlomian, samtikoblen mədas gamit gabag, hən asike Nasub þisaþ səhoti ke mitimaspanis. Məteris! Gai þepəpehun navoian dan nəsaan sidato egəm tia! Satoil bopita!

¹⁰ Bathudud nadəlomian, hən mətþeləboi na-toh-mədau-an təbəlav len na-ləŋon-isa-vəsa-an, mitinau ahai kelkel ur gail lotosor len nahəsan Nasub. Ale mitigol tətəv hən galito. ¹¹ Datunau alat lotodaŋ þur na-ləŋon-isa-vəsa-an. Len nabunusian sidato aGot ivoi hən galito. Mətosəsəlon ləboi nə-daŋ-þuri-an siŋop, ale mətoris ləboii ke husur na-ləŋon-isa-vəsa-an təbəlav, Nasub aGot ivoi masuŋ həni.* Husur nəlon Nasub itanjis masuŋ hən nəvanuan, mai epul hən nalolosaan.*

¹² Bathudud nadəlomian, a məhat hən natit þisi, samtikel nəhes ideh hən þita gat na-kel-gati-an samito, samtikel nəhes nəmav, nəhes navile a pan, o nəhes ideh am. Be mitike, “Evoi” ŋai hən evoi, mitike, “Ao” ŋai hən ao, hən asike aGot þisaþ səhoti ke mitimaspanis.*

* **4:14:** Hən naves 13-14, ris Pro 27.1 * **5:3:** Hən naves 2-3, ris Mat 6.19 * **5:4:** Lev 19.13; Deu 24.14-15 * **5:7:** Deu 11.14; Jer 5.24; Jol 2.23 * **5:11:** Job 1.20-22, 2.10 * **5:11:** Psa 103.8
* **5:12:** Mat 5.34-37

Mitorisor tuṽ len nadəlomian, mətēvi tarhət gamit gabag

¹³ Gamit ideh bēləṅon bīsa masuṽ, timassor tuṽ. Gamit ideh bēhəhaṽur, timassal suh aGot len nəbē gail. ¹⁴ Gamit ideh bēməsah, timaskis aelta silat siYesu legəmai ale limassor tuṽ mōsi, vəhasi hən naoil len nahəsān Nasuḅ.* ¹⁵ Ale na-sor-tuṽ-an len nadəlomian dereh tilav kuvi dan naməsahan; Nasuḅ tigol timaur. Ale atenan bīgolgol nəsāan, Nasuḅ dereh teruḅati dani. ¹⁶ Imaienan, mitikel vəhot nakitinan hən nəsāan samit gail mai gamit gabag ale sor tuṽ mōs gamit gabag hən mətḅimaur dan naməsahan. Nəboṅ nəvanuan nanoran tosor tuṽ, na-sor-tuṽ-an san ikad nədaṅan totibau, len Nasuḅ eləboi bīgol natit bīsəbur. ¹⁷ AElijah evi nəvanuan suṽian gidato, ale isor tuṽ idaṅ hən naus asike bēus. Ale naus səḅan nətan len nəsihau totor mai nahəbati toməlevtes! ¹⁸ Beti isor tuṽ hən naus bēus, ale nabiltius eus, nətan igol nəhanian itov, iṽan.†

¹⁹⁻²⁰ Bathudud nadəlomian sagw, gamit ideh bīpal sob dan nakitinan, ale avan ideh bēvireh təlmam həni, mitinau gat nategai: avan ideh bēvireh nəvanuan nəsāan təlmam dan nəpīsal nəsaban san, ilav kuvi dan nəmatan hən aGot bēruḅat nalilisaan san.*

* **5:14:** Mak 6.13 † **5:18:** Hən naves 17-18, ris 1Ki 17.1, 18.1, 18.42-45 * **5:19-20:** Pro 10.12; 1Pit 4.8

1 Pita

Naloʔulat napisulan na-vəha-sual-an aPita totonsi

Ase itos naloʔulat napisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos naloʔulat napisulan egai hən nəsa?

APita itosi hən bikel mai alat siYesu ke limastoh hən aYesu behəhaʔur hən nəmauran salit gail, naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an ideh.

Itos naloʔulat napisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut ʔisi.

Itos naloʔulat napisulan egai ʔais?

Itosi ʔəpadaŋ hən nasihau A.D. 64.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Na-sor-tuʔ-an hən nasipaan (1.3-12)

3) Nəmauran silat siYesu (1.13-2.10)

4) Naʔide alat siYesu ləbimashusuri (2.11-3.22)

5) Na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristen mai nauman hən na-vi-tarhəte-an (4.1-4.19)

6) Nakelean todaŋ van hən alat siYesu (5.1-11)

7) Nasudəlaʔmian (5.12-14)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aPita notovi ahai pispisul siYesu Kristo, nutos naloʔulat napisulan egai. Nutosi van hən alat aGot tolekis hən galito, lototoh hum nametʔos gail len naut gail lototiltile; naut a Pontus, a Kalatia, a Kappatosia, a Asia mai a Pitinia.* ² Len naləboian siGot aTata, ilekis hən gamito sutuai tia ale aNunun igol ke məttohad naʔoruan siGot mōs mətʔigol nəsa aYesu Kristo tokele, mətʔiveveu len nəda han.* Navoian aGot toviol habat kəmas həni mai natəmat tepul səsəhov len nəlomito.

Nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai

³ Datesipa vi təban aGot aTəman aYesu Kristo, aMasta sidato. Bathut ke nəlon totaŋis masuʔ hən gidato, eviol hən nəpasian veveu mai gidato len na-ləməhat-an dan nəmatan siYesu Kristo, gol ke dattokad nə-vatvat-viri-an tomaur. ⁴ Ekitin, aGot etəgau gat natit gail lotovoi masuʔ len nəmav mōs anatun gail. Etəgau gat natgalenan mōs gamito, natgalenan asike logəgel boŋ ideh, asike lumōm, asike natideh emədas gail, asike luwav. ⁵ Ale len nədaŋan siGot, gai dereh tihavhav gol gamito len nadəlomian samito van vəbar nəsarpoan hən nəmauran kitin mai aGot; nəmauran kitin totuʔat nəboŋ tolav kuv gamit dan nəsaan samito. Evi nəsarpoan enan gai toutaut hən bevəhoti len nəboŋ naməkot.

⁶ Mətohəhaʔur masuʔ təban natgalenan, naut kəmas na-ləŋon-isa-an totiltile gail limasbar gamito, gol nəlomit tisa; husur asike idareh linəŋ. ⁷ Imaienan hən na-ləŋon-isa-an galenan ləbigoŋ ris nadəlomian samito ke lotovi nadəlomian gəgəras o kitin. Na-ləŋon-isa-an galenan lugol kitev nadəlomian samito hum nəhab tolatlat kitev nametəlai nagol van tovi wai hən bisəbi ke toveveu o tokad nəpahsəgo lan. Be len nənauan siGot, nadəlomian samito esəhor masuʔ hən nagol tomasmasig. Ale nadəlomian samit bəkutin, dereh aGot tilav nəsal-suhi-an mai nəyalyalan mai gamito, dereh nahəsamit tevi məhat len nəboŋ

* **1:1:** Nəboŋ toke metʔos len naut egai, namilen ke lovi Kristen gail naut a im salit len nəmav gol ke lovi metʔos len navile a pan. Uman 8.1, 4, 11.19. * **1:2:** Rom 8.29; 2Tes 2.13; Ipru 10.22, 12.24

hæn navisian siYesu Kristo. ⁸ Mətoləmas bun aYesu naut kəmas mətəsarisi boŋ ideh. Naut kəmas mətəsarisi, mətəriŋ nəlomit idaŋ lan, gol ke məttopul hæn nakemkeman. Nahəhaʋuran məttoke, nasoruan edədas bikel ləboii.*

⁹ Bathut ke nəsa togəmgəm hæn gamito tohum naʋit nadəlomian samito, evi nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hæn nəsaan beti nəmauran kitin mai aYesu.

¹⁰ Ahai kelkel ur gail ta mō lopəhav utaut hæn nə-lav-kuvi-an enan tovi naviolan bəgəm hæn gamito, aGot bəviol kəmas həni mai gamito. Galit ludəŋ vahvahur nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, lous kitevi hæn ləbələboii. ¹¹ Len nəboŋ ta mō lunau habat, nəboŋ aNunun aKristo len nəlolito tokel kot naləŋon-isa-vəsa-an seKristo mai nəsa bəhusuri: nəputsanian hæn nahəsən mai nəyalyalan san. Lunau kitev nəboŋ natgalenan ləbėvisi mai ləbimabe.* ¹² AGot ikel vəhoti mai ahai kelkel ur galenan ta mō ke ləsavi tarhət salit gabag be lovi tarhət samito nəboŋ lotokel natgalenan məttohadhasəsəloŋ həni. Ale gagai alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, lukel natgalenan len nədaŋan seNunun aGot, aGot tosevati len nəmav. Ale natgalen lotokel uri, aŋel gail am loləŋon buni ke lekəta kitev natgalenan hæn ləbələboi gail.

AGot tevi nəkadun nəmauran samito

¹³ Imaienan, mətəutaut hæn nənauan samito, mətəhulahul, təgau gat nəlomito. Ale mətəriŋ p̄is nə-vatvat-vm̄i-an samit len navoian aGot bəviol kəmas həni mai gamito nəboŋ aYesu Kristo bėvisi. ¹⁴ Mitigol nəsa aGot tokele hum məttovi anatan gail. Naləŋonian gail lotosa məttoke nəboŋ məttoətətan hæn nakitinan, saliwol hæn nəmauran samit am, samtehusur gail. ¹⁵ Avil len natit p̄isi mətbigole, mətəsuŋan aGot tokis gamito ke: mitivoi, mitinor buni, mititoh a tut dan nəsaan gail, mitikad nəboruan san. ¹⁶ Husur len natosian siGot ike, “Mitivoi buni, mititoh a tut dan nəsaan surŋan ginau notovoi buni, nototoh a tut dan nəsaan.”*

¹⁷ Ale aGot, məttoke hæn aTəmamito, ebunus nəvanuan gail len naʋide toṗitoʋ van hæn nəvanuan p̄isi, nəboŋ toṗəpəhun navoian dan nəsaan len natit p̄isi lotogole. Imagenan, len naʋide samito, len nəmauran kavkav samito hum nametbəs gail len navile a pan, mətətəŋedur bathurien, mətəmətahw len nəyalyalan san. ¹⁸ Husur mətələboi tia ke aGot toʋur nəmakuvan samito hæn b̄ilav kuv gamit dan naʋide kəmas hæn nəmauran samito togəm len aTəmamit ta sutuai. AGot saʋur nəmakuvan samito hæn nagol o nasilva arbisa vəmasig.

¹⁹ Ao, eʋuri hæn nəda nəmauran seKristo tosehər natit p̄isi,* aKristo tohum natuhsipsip tonor hæn natutumavan, səkad naut ideh len niben tosa, səkad natideh tosa lan.† ²⁰ AGot itabtabuh lan tia nəboŋ satuḅat hæn bigol navile a pan sal, be aGot esəvati hæn bėvisi len nəboŋ naməkot galegai mōs gamito. ²¹ Len aKristo mətəriŋ nəlomit len aGot. Evi aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, toputsan nahəsən, toriŋi toyalyal. Imagenan, mətəriŋ gat nadəlomian mai nə-vatvat-vm̄i-an samito len aGot.

²² Nəboŋ məttoŋol tabtab hæn nəsa nakitinan tokele, mətugol nəlomit gabag iveveu hæn mətbeləmas bun nəbathudud nadəlomian len nakitinan. Len nəlomit tomasil habat, mitidaŋ hæn mətbeləmas masuʋ hæn gamit gabag, ²³ husur mətukad nəpasian veveu. Nəmauran veveu məttoke sagəm len nəpasusan sitata mai sinana husur nəmauran artoviol həni mai gamito dereh tesib len nəmatan. Avil nəmauran veveu məttoke dereh tipat vi sutuai bathut ke togəm len nasoruan siGot, nasoruan nəmauran, nasoruan topat vi sutuai. ²⁴ Hum natosian siGot am tosor husur natenan, ike,

* **1:8:** Jon 20.29 * **1:11:** Psa 22; Isa 53; Luk 24.25-26 * **1:16:** Lev 11.44-45, 19.2 * **1:19:** Kol 1.20 † **1:19:** Exo 12.5 tosor husur natuhsipsip hæn natutumavan.

“Nəvanuan p̄isi lohum naliol,
 nəyalyalan p̄isi lotokade ehun napushət naliol;
 naliol imasmas, napushəte imayoh, erus vi pan,
²⁵ avil nasoruan siNasub̄ aGot ipat vi sutuai.”*

Ale, nasoruan enan evi na-kel-uri-an tovoi lotokel uri mai gamito.

2

¹ Imaienan, samtigol nəsaan ideh am, mitinoŋ dan nəsaan p̄isi togol nasənanan. Samtelibliboŋ am; samtegəgəras; nəlomit satevənoh natit gail sivan ideh; samtisor tisa husur avan ideh, samtisor mədas nahəsan. ² Hum amas mai alikob artomaduh tabtab hən nasus, gamito mitimasləŋon masuṽ hən nasus nakitinan togəm ben aGot, hən mət̄bemuni hən mət̄betibau len nəmauran kitin topat vi sutuai. ³ Husur, hum natosian siGot toke, “Mətusab̄ ləboi navoian siNasub̄, ke nabus han ivoi.”*

Nəvat nəmauran mai alat aGot tolekis hən galito

⁴⁻⁵ Nasub̄ aKristo ehum nəvat nəmauran sua m̄os naim siGot, nəvanuan gail lotomətahuni hum sanor hən naim be aGot tolekis həni husur ivoi səhor natit p̄isi. Mətegəm hən aKristo hum gamit gabag mət̄tovi nəvat nəmauran gail hən aGot b̄eum hən naim san hən nəvat galenan hən mət̄begəm vi hai tutumav san gail, gai tolekis hən gamito m̄osi. Len aYesu Kristo, mət̄etutumav hən naviolan aGot tohəhaṽur hən gail: len aNunun aGot, lotu hən aGot.* ⁶ Husur len natosian siGot ike,

“Səsələŋ! Noriŋ nəvat sua len naut a Sion,
 toləboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor,
 nulekis həni husur ivoi səhor natit p̄isi,
 ale avan ideh toriŋ nəlon lan,
 asike eləŋon isa sil toriŋ nəlon lan.”†

⁷ Imagenan, len gamit mət̄tokad nadəlomian, nəvat enan ivoi səhor natit p̄isi, wake len alat səkad nadəlomian, lomətahuni hum nasoruan siGot toke,

“Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,
 gai egəm vi vat sua ŋai b̄eləboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor.”*

⁸ Natosian ikele am ke,

“Evi nəvat togol nəvanuan gail ləb̄ipes həbetw,
 nəvat totibau togol ləbiteh.”*

Lupes həbetw husur ləsagol nəsa nasoruan siGot tokele. Len nə-nau-utaut-an san, aGot eriŋi sutuai tia hən ləb̄imagenan.

⁹ Be gamito mət̄ovi vanuan aGot tolekis hən gamit səlani; mət̄ovi hai tutumav siGot tovi kiŋ; mət̄ovi luṽoh hən nəvanuan gai toriŋ nahəsan lan, naluṽoh san səb̄on. Mətumagenan hən mət̄bikel ur naḃoruan san tovoi mai natit p̄isi tovoi buni aGot togole, aGot tokis gamito dan nəmargobut vi lan nam̄ial namənas san.* ¹⁰ A m̄o mət̄savi alat siGot, be gagai mət̄ovi alat siGot. A m̄o aGot salolosa hən gamito, be gagai aGot ilolosa hən gamito.*

¹¹ Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, navile a pan egai savi naut samit am. Mət̄osuṽan namet̄bos gail, mət̄osuṽan alat lototoh len naut savi salito.

* **1:25:** Isa 40.6-8 * **2:3:** Psa 34.8 * **2:4-5:** Natutumavan gail aGot tohəhaṽur həni lovi naviolan hən nalotuan, nə-sal-suhi-an, na-sor-tuṽ-an, na-ləŋon-isa-an m̄os aKristo. Naviolan galenan lovi natit gail lotonor hən naləŋonian seNunun aGot totoh len nəlolito. † **2:6:** Isa 28.16. Naut a Sion evi nəhes sual am hən naut a Jerusalem ale nəvat evi aYesu. * **2:7:** Psa 118.22; Mat 21.42; Mak 12.10; Luk 20.17; Uman 4.11 * **2:8:** Isa 8.14-15 * **2:9:** Exo 19.5-6; Deu 4.20, 7.6; Isa 9.1, 43.20-21 * **2:10:** Hos 1.6, 9, 2.1, 23; Rom 9.25

Imaienan noñir gamito ke, bulatut dan naləŋonian gail hən nibemito lotobal mai nəmauran kitin len nəlomit gail. ¹² Naŋide hən nəmauran samito len nəhon alat lotokad nadəlomian len nagot gəgəras gail, timasvoi, hən ke naut kəmas lotosor tas gamit surman məttoŋol natit tosa gail, nəboŋ ləberis navoian gəbīgole, dereh lisal suh nəyalyalan siGot len nəboŋ hən navisian san.

Gol nəsa alat lotoil a mō lotokele

¹³ Hən mətbehusur Nasuḅ, mətəriŋ gamit len navəlan alat lotoil a mō len navile a pan, naut kəmas tovi akiŋ toil a mō, ¹⁴ o agavna san gail. Husur akiŋ eriŋ galito hum agavna gail hən ləbipansem alat lotogol nəsa tosa, be sal suh alat lotogol nəsa tovoi.‡ ¹⁵ Gol nəsa tovoi, husur aGot eləŋon ke navoian mətbigole tekəkol hən nabuŋon alat lototətan, lotosor len namelmelan salit ŋai. ¹⁶ Mətsavi slev am be mətumakuv tia. Nəmakuvan məttoŋade, samtinau ke tigol mətoləboi mətbigol nəsaan ideh. Ao, mətukad nəmakuvan hən mətbitoh hum naslev siGot. Nəsaan səbaŋis gat gamit am, mətumakuv dani tia. Mititoh tin len nəmakuvan məttoŋade. Samtinau ke nəmakuvan tesusuan gamito hən ke mətoləboi mətbigol nəsaan tətəs. Ao, mətukad nəmakuvan hən mətbitoh hum naslev siGot. ¹⁷ Məteputsan nəvanuan gail pisi len nənauan samito. Məteləmas bun nəbathudud nadəlomian. Len nalotuan, mətəmətahw len nəyalyalan siGot. Putsan nakiŋ hən nəkantri samito len nənauan samito.

Naslev gail

¹⁸ Gamit məttoŋade slev gail, len nə-nau-məhat-həni-an, mitidaŋ hən na-il-a-mō-an simasta samit gail, mitigol nəsa lotokele. Mitimagenan hən amasta gail lotovoi, lotomədau, ale mitimagenan hən galit am lotodaŋ taltal, lotosa. ¹⁹ Husur, len nəlomit toləboi naləŋonian siGot, mətbiđan b̄ur napəŋasan hən na-ləŋon-isa-an sanor, dereh aGot tehəhaḅur hən gamito. ²⁰ Mətbiđan b̄ur nabilasian tonor hən nəsaan məttoŋole, mətosəhor nəsa? As tisal suh gamito? Avan ideh a? Ao! Avil mətbiđan b̄ur na-ləŋon-isa-an sil navoian məttoŋole, dereh aGot tehəhaḅur hən gamito. ²¹ Husur aGot ekis gamit hən mətbiđoi, naut kəmas na-ləŋon-isa-an enan. Iŋol aKristo eləŋon isa vəsa mōs gamito hən mətbigol tətəv hən, husur nəmel rien. ²² Gai sagol nəsaan ideh, nabuŋon sakel nagəgərasan ideh, gai sagəras avan ideh.* ²³ Nəboŋ nəvanuan gail lotosəvari, gai sapesəvar təlmam; nəboŋ toləŋon tosa vəsa, gai sasor husur nasisilan. Ao, eriŋ gai len navəlan aGot topəpəhw tonor hən navoian dan nəsaan. ²⁴ AKristo evus nəsaan sadit gail len niben gabag len nəhai balbal, hən datbimakuv dan nədaŋan hən nəsaan sadito, hum dattomat, be hən datbimaur mōs nanoran. Evi niben tomətartar togol məttoŋaur! ²⁵ Husur a mō mətəhum nasipsip gail lotoyar lab, lotosab, lotomasig a tut sua. Be gagai mətupair van hən atenan tokətkəta təban nasipsip gail hən mətbehusuri, gai tokətkəta gol nəlomito mai nəmauran kitin topat lan. §

3

Alarmisoan

¹ Imaienan, gamit məttoŋade pəhaḅut məttoŋalah, geriŋ gaiug len navəlan asoaŋ. Gəbigol b̄imagenan, naut kəmas ahaḅut saŋ asike b̄igol nəsa nasoruan siGot tokele, naŋide saŋ dereh tesəhor atenan hən b̄eriŋ nəlon len aGot. Husur naut kəmas gəsakel natideh,* ² dereh atenan tebunus naŋide saŋ togəm

‡ **2:14:** Hən naves 13-14, ris Rom 13.1-7 * **2:22:** Isa 53.9 § **2:25:** Hən naves 24-25, Isa 53.4-6

* **3:1:** Efe 5.22; Kol 3.18

len nəlom̃ toveveu, dereh tebunus nalotuan sam̃ van hən aGot ke eməlas.
³ Napəhasan sam̃, natideh sam̃ tokab, satipat len navurum̃ gotoviri, o nagol
 gotovəhas nibem̃ həñi, o nahurabat gotosuni hən nəvanuan gail ləberis gaiug
 ηai.* ⁴ Ao, napəhasan sam̃, nəsa tokab len gaiug, tegəm len gaiug kitin
 gotosusuah len nəlom̃, tevi napəhasan hən nanunum̃ mai nəlom̃ tomədau,
 natəmat topat lan. Napəhasan enan asike iwav boŋ ideh. Napəhasan enan
 səlani ηai, aGot ehəhaʋur masuʋ həñi. ⁵ Alatpəhaʋut ta sutuai lotovatvat vir
 na-ke-gati-an siGot gail, lukad napəhasan tomaienān. Galito lulotu hən aGot
 ale lugol husur nəsa asoalit lotokele. ⁶ Nau təlmam hən aSarah togol nəsa
 aApraham tokele, tokisi hən amasta san.* Gamit mətogəm vi natun aSarah
 gail nəboŋ məttođan ɓur namətahwan hən mətʃigol natit tovoi gail.

⁷ Imaienān, gamit məttovi ulum̃an məttołah, gitoh mai asoam̃ len naləboian
 ke, səđan səhor gaiug, be geputsani len nənauan sam̃, husur asoam̃ am ikad
 naviolan hən nəmauran kitin aGot toviol kəmas həñi. Gigole hən asike natideh
 ɓiɓon gol na-sor-tuʋ-an sam̃.*

Na-ləŋon-isa-vəsa-an sil na-gol-na-voi-an

⁸ Hən nəbimaris kotov nasoruan sagw, nukele ke, gamit ɓisi mətogəm sua
 ηai len nənauan samito mai nəlomito; len nəlomit totaŋis gabag hən gamito,
 ləmas bun gamit gabag; nəlomit temədau. Samtināu gamito. ⁹ Samtivar təlmam
 hən nəsaan van hən avan ideh togol tosa hən gamito. Samtisor tisa təlmam van
 hən avan ideh tosor tosa hən gamito. Be gol vari len navoian məttoos aGot hən
 ɓigole həñi. Enan evi naləŋonian siGot tokis gamito, hən mətʃikad naviolan
 tovoi, gai totəgau gati m̃os gamito.* ¹⁰ Husur natosian siGot ike,

“Gəbeləŋon nəmauran gəbehaʋur lan, hən ke nəboŋ sam̃ gail ɓivoi,
 nameam̃ satisor tisa,
 nabuŋom̃ satelibliboŋ.

¹¹ Gipair dan nəsaan, gigol navoian,

gidon natəmat, gam kitevi hən gəbikade mai nəvanuan gail.

¹² Husur namətan Nasuɓ aGot ekətkəta təban alat lotonor,
 nədariŋan esəsəlon hən na-sor-tuʋ-an salito,

avil nəhon Nasuɓ ipair dan alat lotogol tosa.”*

¹³ Ale, mətʃidaŋ m̃os mətʃigol navoian ηai, as tigol nasənahān hən gamito?

¹⁴ Be naut kəmas mətʃeləŋon ɓisa vəsa m̃os nanoran, aGot dereh tigol navoian
 van hən gamito,* ale nəkadumito sateʋurʋur, sagemətahw len avan ideh,
 nəlomito satetuhātuh.* ¹⁵ Be len nalotuan len nəlomito, putsan nəyalyalan

seKristo tovi aMasta samito. Ale avan ideh ɓeus gamit hən mətʃisor
 husur nə-vatvat-viri-an məttokele, mətəutaut tabtab hən mətʃisor vahvah həñi.

¹⁶ Sor mədau sum̃an atenan totibau səhor gamito. Gole len nəlomit tomasil.

Mətʃimāgenān, nəboŋ alat lotosor tas nəboruan samit tovoi, lotoris nəvide
 tovoi məttokele husur məttovi seKristo, dereh tigol nahurulit tisa. ¹⁷ Husur

na-ləŋon-isa-an samito ɓevi naləŋonian siGot, ivoi am hən mətʃeləŋon ɓisa
 sil navoian məttole, səhor mətʃeləŋon ɓisa sil nəsaan məttole. ¹⁸ Husur

aKristo eləŋon isa vəmat vəha-sua ηai sil nəsaan sinəvanuan gail. Gai tonor buni
 imat m̃os alat ləsanor hən ɓesəhar gamito van hən aGot. Nəvanuan gail lugol
 niben imat, be len aNunun aGot imaur tətəs.* ¹⁹ Len aNunun aGot ivan vakel

* **3:3:** 1Tim 2.9 * **3:6:** Gen 18.12 * **3:7:** Efe 5.25; Kol 3.19 * **3:9:** Mat 5.44; Rom 12.17; 1Pit
 2.23 * **3:12:** Psa 34.12-16 * **3:14:** Mat 5.10 * **3:14:** Isa 8.12-13 * **3:18:** Kol 1.22; Rom 1.4

na-kel-uri-an mai nanunun alat lotosuh len nabəbanjisan len naut nəmatan. ²⁰ Lovi alat ta sutuai ləsagol nəsa aGot tokelkele nəboŋ totoh ebəlav vir aNoah toum hən nabiltibot. Len nabot enan, nəvanuan evis ŋai, məlevtor p̄isi, ləsəmat, lumaur len nəwai.* ²¹ Enan evi nasoruan kəta hən nəbaptaisan tolav kuv gamit dan nəsaan len nəboŋ ta daməŋai. Nəbaptaisan savi nalilosan hən mətbəkəkas kuv nab̄iŋbiŋalan dan nibemito, evi na-kel-gati-an van hən aGot len nəlomit tomasil. Len nəbaptaisan, aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito len na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu Kristo. ²² Atenan evi məhat vi lan nəmav, ebətah len nətarhət nəmatu siGot, ale aŋel gail mai alat lotoil a m̄o mai alat lotokad nədaŋan; galit p̄isi lotənedur bathurien.

4

Toh m̄os nəyalyalan siGot

¹ Imagenan, husur aKristo eləŋon isa vəsa len niben, gamit am, məteutaut hən gamit gabag len nāvide hən nənauan tōpitōv hum esan. Husur avan ideh toləŋon tosa vəsa len niben tia, gai sagol nəsaan am, ipair dani.* ² Nəmauran san tokade sal len navile a pan igol husur naləŋonian siGot ŋai, sahusur naləŋonian tosa seniben am. ³ Namityal em̄idol! A m̄o mətohusur ebəlav habat hən naləŋonian silat ləsəkad nadəlomian. Galit lohusur nāvide naitian tāvtāvor; nəlolit evənvənah; lomun təməhav van vatərog; len nabiltihanan mai natərogan salito lugol naitian tosa; lūbon̄bon vamun tāvtāvor; lulotu van hən nəlablab gail tovi nāvide tosa vəsa batbat. ⁴ Imaienan losəhōvut len gamito husur mətsatutut hən mətb̄itah mai galit am len nāvide tosa vəsa hun tōpəhas hən nitən, igol losəvar gamito. ⁵ Be galit limassor vəsvəσαι nāvide salito len nəhon atenan toutaut tia hən b̄epəpəhun navoian dan nəsaan silat lotomaaur mai lotomat. ⁶ Husur natenan, na-kel-uri-an tovoi ibar galit am lotomat, hən ke naut kəmas lotokad nəpanismen hən nəmatan len nibelito sum̄an nəvanuan p̄isi, len aNunun aGot lukad nəmauran kitin, tosum̄an nəmauran aGot tokade.

⁷ Nənoŋan hən natit p̄isi egəm pəpadaŋ. Imagenan, mətetəgau gat nəlomito, mətehulahul hən mətb̄isor tūv. ⁸ A məhat hən natit p̄isi, ləmas bun gamit gabag len nəlomit kavkav, gol tabtab həni husur na-ləmas-buni-an ikabut gol nəsaan isobur.* ⁹ Mətehəhāvur hən gamit gabag mətb̄eb̄is lohoim samit gail, ale kətkəta təban galito, nakoblenan tebuer. ¹⁰ AGot eviol kəmas hən naviolan lototiltile mai gamit v̄isusua. Gamit p̄isi mətekətkəta təban na-viol-kəmas-an galenan hən ləb̄evi tarhət samit gabag. ¹¹ Gəb̄isor, tesum̄an m̄au aGot tosor len nabuŋom̄. Gəb̄evi tarhət sivan ideh, gole len nədaŋan aGot toviol həni. Hən ke, len aYesu Kristo, natit p̄isi gəb̄igole tigol nə-sal-suhi-an tivan hən aGot. Gol nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan mai nədaŋan tivan həni vi sutuai sutuai! Ganan!*

Na-ləŋon-isa-vəsa-an hən naKristen

¹² Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, samtesəhōvut len na-ləŋon-isa-vəsa-an tōpəŋas, togol kitev gamito ke məttomabe, samtesəhōvut lan hum tovi natsua totile masūv tovisi hən gamito. ¹³ Mətehəhāvur hən mətb̄ihan katəpol mai aKristo len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Hən ke nəboŋ nəyalyalan san b̄evisi, dereh mitikemkem, mətehəhāvur. ¹⁴ Nəvanuan gail ləb̄isor viles gamito sil mətohusur aKristo, navoian siGot igol mətukab həni husur aNunun Nəyalyalan tovi aNunun aGot itoh len gamito. ¹⁵ Be mətb̄eləŋon b̄isa vəsa, satesil natideh tosa məttogole. Samtimagenan husur mətugolgol nəmatan, mətovənvənah,

* **3:20:** Gen 6.1-7.24 * **4:1:** Rom 6.7 * **4:8:** Pro 10.12 * **4:11:** Uman 6.2-4; Rom 12.7; Kol 3.23

mätugolgol tosa o mätosulsul len nəsə savi samito. ¹⁶ Be mätbikad na-ləŋon-isa-vəsa-an bathut mättovi Kristen, nahurumit satisa. Ao, mitisal suh nəyalyalan siGot husur mätukad nahəsan aKristo, nəhes enan ipat len gamito.

¹⁷ Husur namityal hən aGot bəpəpəhun navoian dan nəsəan egəm tia. Ale na-ləŋon-isa-vəsa-an evi natubatan han tobar nəbathudud san a m̄o. Ale bətuβat len gidat dattovi bathudud san, timab hən alat ləsagol nəsə na-kel-uri-an tovoi siGot tokele? Nəsə tevisi hən galito? ¹⁸ Hum natosian siGot tokele,

“Bidaŋ habat hən nəvanuan tonor bikad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsəan san,
nəsə tevisi hən alat lotomətahun aGot, nəsə tevisi hən nəvanuan nəsəan gail?”*

¹⁹ Imaienan, mätbeləŋon isa vəsa husur evi naləŋonian siGot m̄os gamito, gol tabtab hən nəsə tonor, ale riŋ gamit səbomit kavkav len navəlan aGot togol gamito, husur etəgau gat gamit hən asike mätbitech dan navəlan.

5

Alat siYesu limabe?

¹ Ginau notovi elta sum̄an gamit galevis, nokətkəta təban alat siYesu, noris na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristo, ale dereh nihan katəp̄ol maii len nəyalyalan san bəvisi asike idareh. Imaienan nutor buni mai gamit, aelta gail mättokətkəta təban alat siYesu. Nekəmaiegai: ² Kətkəta təban alat siGot sum̄an nəvanuan tokətkəta təban navəshəsipsip, husur evi aGot toriŋ galit len navəlamito. Sagigole husur avan ideh bitaltal hən gaiug; be gole len nələm̄ tohəhaʋur. Sagigole husur goləŋon masuʋ hən natite; be gole husur goləŋon masuʋ hən naləŋonian siGot.* ³ Len nədaŋan sam̄, sagipatpat gaiug məhat hən alat, aGot toriŋ galit len navələm̄; be len naʋide tovoi sam̄, səhar navəshəvanuan hən ləbigol tətəʋ hən gaiug. ⁴ Beti, nəboŋ abiltivanuan tokətkəta təban nasipsip bəgəmai, dereh tilav mai gaiug nəprais hən namənas tobilbil vi sutuai.

⁵ Gamit mətəmatmatu, mitigol nəsə ahaʋut gail lotokad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an lotokele. Gamit p̄isi, mətəsun nahurabat hən namədəuan len nələmito, nələmit temədəu hən mätbēvi tarhət samit gabag, bathut natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nələlit tomədəu, ləsənaug galito.”* ⁶ Imaienan, gol nələmit temədəu len nəhon aGot, riŋ gamit len navəlan aGot todaŋ habat, hum mättovi naut kəmas, hən gai bəputsan gamito len nəboŋ tonor həni.* ⁷ Riŋ gaβulan nənauan samit totuhatu hən mai aGot bathut ekətkəta təban gamito, vəhvəh gamito.*

⁸ Mətətəgau gat gamit səbomito, mətəhulahul. Natəmat, aenemi samito, ehum nalion toʋun, toyar mətmətan, das vanuan hən bikat pəpasi, han p̄isi. ⁹ Məteil b̄ur atenan, il gəgat len nadələmian samito, husur mətələboii ke, nəbathudud nadələmian len navile a pan kavkav ludaŋ b̄ur na-ləŋon-isa-vəsa-an gail lotopitoʋ hən gail mättokade. ¹⁰ Ale, nəboŋ mätbeləŋon b̄isa vəsa bəbəlav kəkereh, aGot, topul hən na-viol-kəmas-an, gai tokis gamito len aYesu Kristo vi lan namənas san topat vi sutuai, gai gabag dereh teutaut kavkav hən gamito, tigol məteil gəgat am, tigol mitidaŋ am, tigol nadələmian samit tidaŋ hən asike mətberus dani. ¹¹ Gai bolai! Nədaŋan tipat len navəlan m̄au vi sutuai! Ganan!

Nasudələmian

* **4:18:** Pro 11.31 * **5:2:** Jon 21.15-17 * **5:5:** Pro 3.34; Jem 4.6 * **5:6:** Mat 23.12; Luk 14.11, 18.14 * **5:7:** Psa 55.22

¹² ASilas, notonau ləboii tovi na-ke-ŵan-an nadəlomian todaŋ len aKristo, evi tarhət sagw nəboŋ nototos natuhloḅulat napisulan egai toḅitol. Notosi hən nəḅigol mətḅeləŋon ḅivoi am len nəlomito, ale hən nəḅikel kot navoian aGot toviol kəmas kitin həni, hən mətḅeil gəgat lan.* ¹³ Alat siYesu len naut a Papilon, aGot tolekis hən galito, luke, “Ivoi,” mai gamito. Anatugw nadəlomian, aMak am, ikele.† ¹⁴ Len na-ləmas-buni-an mətəsurn nətərhomit gabag hən mətḅike, “Ivoi,” mai gamito. Gamit məttovi seKristo, nəlomit tikad natəmat!

* **5:12:** Uman 15.22-40. Nəboŋ aPol toke aSilas, len naut egai len nasoruan ta Kris ike aSilvanus.

† **5:13:** Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24. Len nasoruan ta Kris ike alitenan len naut a Papilon, be naKristen gail lokis alat siYesu len naut ideh hən napəhaḅut. Nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke Papilon evi nasoruan tosusuah hən naut a Rom.

2 Pita

Naloʻbulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aPita totesi

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos naloʻbulat napisulan egai hən nəsa?

APita itosi hən bikel naləlgauan mai alat siYesu ke salesəsəlon husur ahai pusan gəgəras gail.

Itos naloʻbulat napisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut pisi.

Itos naloʻbulat napisulan egai ʻnais?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 67.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Len nədaŋan kavkav sam̄ mətəsuṃan aKris̄to len naʻboruan san. Ahai pusan gəgəras gail dereh litaltal hən gamit hən mətʻbigol nəsa tosa. Samtehusur galito, aGot dereh tigol limasig (1.3-2.22)

3) Mitidaŋ hən mətʻbikad naʻboruan siGot, husur Nasuḅ aYesu dereh tetəlmam hən ʻbepəpəhun navoian dan nəsaan. Len nəboŋ enan, aGot dereh tigol navile a pan egai timasig. Ale dereh tikad nəmav ʻbiveveu mai navile a pan ʻbiveveu, naut alat lotonor ʻnai ləbeləboi ləbitoh lan (3.1-13)

4) Nə-maris-kotovi-an mai nə-sal-suhi-an (3.14-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aSimeon * Pita notovi naslev, ahai pispisul siYesu Kris̄to, ginau nutos naloʻbulat napisulan egai. Nutosi van hən gamit mətʻtokad nakondəlomian toʻpitoʻ hən nakondəlomian namttokade. Len nanoran siGot sidato, mai aYesu Kris̄to tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, datukad nadəlomian enan. ² Nous aGot hən ʻbilav mai gamito navoian toviol kəmas hən, nousi hən natəmat ʻbipat len nəlomito. Len naləboian samit len aGot mai aYesu Kris̄to, aMasta sidato, nous aGot hən ʻbilav tabtab hən gəlar pisi mai gamito.

Naʻboruan samit timasgəm suṃan seKris̄to

³ Len nədaŋan aGot tokade husur tovi Got, ilav natit pisi dattom̄idol hən, hən datʻbikad naʻboruan siGot len nəmauran sidato. Datoləboi datʻbikade husur datoləboi atenan tokis gidato len nəyalalan mai naʻboruan san tovoi buni. ⁴ Len natgalenan, eviol mai gidato hən na-kel-gati-an lototibau masuḅ lotoyalyal. Igol tomaienən hən ke len natgalenan mətəloboi mətʻbitah maii len naʻboruan siGot ale gam yav dan naʻbiŋalan gail hən navile a pan, naləŋonian gail lotomədas nəlon nəvanuan gail. ⁵ Husur enan, len nədaŋan kavkav samito, mətəhisi hən mətʻbikad na-voi-buni-an hən mətʻbesuhud hən mai nadəlomian samito. Mətəhisi hən mətʻbikad naləboian hən mətʻbesuhud hən mai na-voi-buni-an samito. ⁶ Mətəhisi hən mətʻbikad na-təgau-gati-an hən nəlomit gabag hən mətʻbesuhud hən mai naləboian. Mətəhisi hən mətʻbikad nə-daŋ-ʻburi-an ʻbebəlav hən mətʻbesuhud hən mai na-təgau-gati-an hən nəlomit gabag. Mətəhisi hən mətʻbikad naʻboruan siGot hən mətʻbesuhud hən mai nə-daŋ-ʻburi-an ʻbebəlav. ⁷ Mətəhisi hən mətʻbeləmas alat siYesu, mitivoi hən galito hum lotovi bathudud samito hən mətʻbesuhud hən mai naʻboruan siGot mətʻtokade. Ale

* **1:1:** Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris̄ ike aSimon, be isoʻbur luke aSimeon husur nasoruan Ipru

mətehisi hən mətbīkad na-ləmas-buni-an hən mətbēsuhud həni mai naləmasian məttofade van hən alat siYesu.† 8 Natgalenan ləbitov tabtab len nəmauran samito maienan, igol asike mətutoh kəmas be dereh mitiṽan len naləboian len aMasta sidato, aYesu Kristo. 9 Avil avan ideh asike bīkad natgalenan len nəmauran san, namətan ibanubānw, egəm vi metbesw. Nəlon ibonḅon həni ke aGot toruḅat nəsaan san gail ta mō tia. 10 Imagenan bathudud nadəlomian, len nəmauran samito, mitidaḅ hən mətbēṽusan səhoti ke aGot tokis gamito, tolekis hən gamito. Husur mətbīgol maien həni asike mətuteh len nəsaan boḅ ideh. 11 Beti aGot dereh tidaḅ, tehəhəṽur hən mətbēbis len na-toh-vi-sutuai-an pipihəbəlān Nasuḅ sidato, aYesu Kristo, tolav kuv gidat dan nəsaan sidato.

Səsəloḅ husur nasoruan siGot

12 Imaianan, akis nigol mitinau təlmam husur natgalenan, naut kəmas mətələboi gail tia, naut kəmas mətoil gəgat len nakitinan məttofade tia. 13 Nəboḅ nəbīkad nəmauran len nibegw sal, nunau ke inor hən nəbēliv təlmam hən nənauan samito van hən natgalenan. 14 Husur noləboii ke asike idareh nimat hum Nasuḅ sidato, aYesu Kristo tosor vəhoti mai ginau. 15 Nə dereh nehisi hən nəbīgol mətbīnau gat natgalenan. Len nəboḅ lotohusur nəmatan sagw, nuke mitinau gat gail sal tebəlav.

16 Nəboḅ namttosor husur nədaḅan mai natəlmaman siMasta sidato, aYesu Kristo, namtsahusur nəbōl gəgəras avan ideh toḅol həni len namitisau san. Ao, ginamit boh namtoris nəyalyalan san hən namətanamit səḅonamito. 17-18 Nəboḅ namttotoh maii len naṽehuh siGot, aGot Tata eriḅ nəyalyalan tovi məhat lan, isal suhi. Ale nadolon aGot toyalyal məhat masuṽ ike, “ANatugw notələmas buni bogai; nohəhəṽur masuṽ həni!” Ginamit māu namtosəsəloḅ hən nadoldol enan togəm len nəmav.*

19 Datukad nəsa namttorisi, namttosəsəloḅ həni; datukad nəsa ahai kelkel ur lototosi, ale datələboi datḅeil gəgat len gəlar pisi. Gamit māu mətəsəsəloḅ husur nəsa lototosi hun tovi namial tomial len nəmargobut van vəbar nəmav ḅepitau ale namōso lalan (tovi aKristo) ḅevisi len nəlomito. 20 Mitimasləboi nategai ke: səkad na-pəhav-utaut-an ideh len natosian siGot togəm len ahai kelkel ur səḅon.‡ 21 Husur na-pəhav-utaut-an ideh səkad nəkadun len naləḅonian sinəvanuan, ao, evi aNunun aGot towol hən nəvanuan gail hən aGot ḅisor len nabuḅolito.

2

Ahai pusan gəgəras gail (Jut 4-13)

1 Avil ikad ahai kelkel ur gəgəras gail len nəvanuan gail ta sutuai hum dereh bīkad ahai pusan gəgəras len gamito. Len naḅusanan salito lotosusuani gəmai loḅusan gəgəras, mədas gamit galevis, luke nəmasta toḅur kuv galit dan nəsaan salito savi amasta salito, gol galit gabag dereh limasig tutut. 2 Nəvanuan isobur dereh lehusur naṽide tosa sihai pusan gəgəras galenan, naṽide selipah totaṽtaṽor. Husur enan nəvanuan gail am dereh lisor mədas naḅisal hən nakitinan. 3 Len na-ləḅon-masuṽ-hən-natite-an ahai pusan gəgəras

† 1:7: Len naut egai, gəbīkad na-ləmas-buni-an, namilen ke goləmas bun nəvanuan tile, gəsənu gaiug be gunau nəsa ḅevi tarhət san. * 1:17-18: Mat 17.1-5; Mak 9.2-7; Luk 9.28-35 ‡ 1:20: Len nasoruan ta Kris eləboi bīkad namilen sual am toke, Mitimasləboi nategai: nəboḅ avan ideh ḅəṽuruḅ na-pəhav-utaut-an sihai kelkel ur gail len natosian salito, ale ḅisor vəsvəsaii len nənauan san səḅon, gai sagol savoi.

galenan dereh legəras gamito hən ləbilav kuv nəvat samito. Avil aGot ikel səhot nəpanismen salit sutuai tia, ale gai səpat, dereh tigol galit limasig.

⁴ Nau təlmam hən nəsa aGot togole hən galit lotomagenan ta sutuai. AGot sariŋ aŋel gail lotogol nəsaan hən ləbitoh kəmas, ao, eriŋ galit len naḅur nəmargobut, baŋis gat galit hən ləbeləŋon ḅisa vəsa vir nəboŋ gai ḅepəpehun navoian dan nəsaan. ⁵ AGot sariŋ alat navile a pan ta sutuai hən ləbitoh kəmas, ao, eriŋ nilev tokabut gol navile a pan silat ləsaləboii. Avil ilav kuv aNoah ŋai tokelkel ur nanoran, gai mai nəvanuan eməlevru am.* ⁶ AGot isaḅ səhoti ke naut a Sotom mai a Komorra arimasmāsirsir ale epəŋas gəlaru van arogəm vi masiav. Nəboŋ togol tomaienən, eṽusan nəvanuan gail nəsa ḅevisi hən alat ləḅemətahuni.* ⁷ Len nəboŋ enən aGot ilav kuv aLot, tovi nəvanuan nanoran, dan naut a Sotom husur ipetəmas hən naṽide silat ləsaḅusur nalo ideh, naṽide selipah totaṽtaṽor.* ⁸ (Husur nəvanuan nanoran enən itoh mai galito, ale len nəboŋ pisi eləŋon isa vəsa nəboŋ toris, tosəsələŋ hən nagolean tosa salito.) ⁹ Husur ke Nasuḅ togol natgalenan, imasil ke dereh tilav kuv alat lotokad naḅoruan san dan na-ləŋon-isa-vəsa-an salito. Dereh tetəgau gat alat ləsanor len nəpanismen vir nəboŋ ḅepəpehun navoian dan nəsaan. ¹⁰ Mətunau ke galit lotohusur naləŋonian senibelito togol nəsaan, lotomətahun bun natohan pipihabəlan Nasuḅ ləḅigam yav dan nəpanismen a? Ao asike lugam yav dani boŋ ideh!

Nəkadulit ihaihai, loil ḅuri hən ləḅesəvar alat lotoyalyal, ninelit sapil hən ləḅigole. ¹¹ Be aŋel gail, naut kəmas ludəŋ, lukad nədaŋan səhor galito, aŋel gail ləsasəvar galit nəboŋ lotokel ur nəsaan salito len nəhon Nasuḅ. ¹² Be ahai pusan galenan ləsəkad nənauan len nəsa lotogole, lohūm narivatvat lilihai ləsəkad nənauan be lototoh ŋai hən nəvanuan ḅisah hən gail ləḅimat; alatenən losəvar natideh lototətan həni. Dereh aGot tigol galit limasig hum narivatvat lilihai nəvanuan togol lotomat. ¹³ Dereh tigol likad nasənahən ḅinor hən nasənahən lotogole. Nahurulit səsa hən ləḅehusur naləŋonian təməhav salito; lohəhaṽur hən ləḅigol naṽide tosa len nalennəyal. Len naṽide tomaienən, nəboŋ lotohan mai gamit len nəhanan samito, lomədas gamito gol naḅiŋḅiŋalan len nahəsamito hum nəḅal tomes nahurabat.* ¹⁴ Lokətkəta husur napəhaṽut ləsələh maii, hən ləḅigol naitian maii. Naləŋonian salito hən nəsaan asike inoŋ. Logəgəras hən ləḅeliv alat lotopat lavəlav. AGot dereh tigol nəmauran salito tisa vəsa husur na-ləŋon-masuṽ-hən-natite-an salito ivan van am. ¹⁵ Nəboŋ lotogam dan naḅisal tonor, lusab, lohusur naḅisal siPalaam anatun aPeor, toləŋon bun nəvat tolavi len nəsaan togole.* ¹⁶ Be natonki san toḅutḅut, len nadolon nəvanuan esivoh len aPalaam hən asike aPalaam ḅehusur naḅisal san tovinvinu am.

¹⁷ Ahai pusan gəgəras galenan lohūm nabəko tomas; alat lotoke ləḅemun lan lumaduh sal. Lohūm nəmavukasw, nəlan toṽuvi vi tut; naḅusanan salito səpat sabəlav. AGot etəgau gat naut sua vir galito topat len nəmargobut tomotmot. ¹⁸ Husur len namitisau hən nasoruan, lusor pat galit məhat hən ləḅeliv nəvanuan gail, sah hən galito. Loliv galito len naləŋonian tosa hən nibelito. Loliv galit təlmam hən nəsaan be galit lumadhamakuv dan alat lototoh len nəsaban salito. ¹⁹ Ahai pusan gəgəras gail lukel gati mai nəvanuan gail ke ləsavi slev am gol loləboi ləḅigol nəsa ləḅeləŋoni. Wake ahai pusan galenan gabag

* 2:5: Gen 6.1-7.24 * 2:6: Gen 19.24 * 2:7: Gen 19.1-16 * 2:13: Jut 12 * 2:15: Hən naves 15-16, ris Num 22.4-35. Len naut egai, lokis aPeor hən aPosor.

lotogol nēsa lotoləŋoni, galit lovi slev gail tia hən nēsaan mai naŵide tosa, bathut ke gidato dattovi slev hən natideh towol hən nēmauran sidato. ²⁰ Nəbōŋ lotoləboi aYesu Kristo, aMasta sidato tolav kuv gidat dan nēsaan sidato, lugam yav dan natit gail len navile a pan lotogol nəlolit tōbīŋbīŋal. Be ləbēvisivis təlmam lan, natit gail len navile a pan esəhor galito, ale nēmauran salito isa vəsa səhor ta mō van vəbar nəpanismen totibau. ²¹ Imagenan, tavoi am hən galito hən asike lətaləboi naŋisal hən nanoran, səhor lotoləboi ale lotopair dan nakelean todaŋ siGot togəm hən galito. ²² Nəsa tovisi hən galito eŵusani ke nasoruan hən namitisau hən nēmauran ekitin toke, “Nalipah etəlmam van hən naru san gabag,”* mai, “Nəbatbat tomadhalilos, etəlmam, etəbtəbah len nəbal.”

3

Natəlmaman seKristo

¹ Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, egai evi nalobulat napisulan na-vəharuan nototosi van hən gamito. Nutos gəlaru hum nə-nau-təlmam-həni-an hən mətβetubət nau b̄ivoi b̄inor. ² Nuke mitinau təlmam hən nēsa ahai kelkel ur gail siGot lotokelkele tia. Mai nuke mitinau təlmam hən nakelean todaŋ siNasub̄ tolav kuv gidato dan nēsaan sidato, nakelean todaŋ gai tokele len nabuŋon ahai pispisul samit gail. ³ Bathut natgalenan nekəmagegai. Ikad natsua. Mitimasləboi ke, len nəbōŋ hən nanonjan hən navile a pan dereh tikad nəvanuan na-sor-vilesi-an ləb̄isor viles gamito mai ləb̄ehusur naləŋonian salit gail lotosa. ⁴ Dereh like, “AYesu ikel gat natəlmaman san, be imabe? Gai be? Husur len nəbōŋ atəmadit ta sutuai lotomat, len nəbōŋ ta sutuai van vəbar ta daməŋjai natit p̄isi lupat hun lotopat len natubatan nəbōŋ aGot togol navile a pan.” ⁵ Len nənauan salito lugol nəlolit ibonbōŋ hən nategai ke, ta sutuai aGot isor, igol nəmav mai nətan, len nəwai igol nətan evisi dan nəwai.* ⁶ Beti len nəwai igol nilev tokabut gol navile a pan vəmasig.* ⁷ Be len nasoruan enan ŋai, aGot etəgau gat nəmav mai navile a pan hən nəhab b̄ihani len nəbōŋ gai b̄epəpəhun navoian dan nēsaan ale alat ləsaləboi aGot ləb̄imasig buni.

⁸ Be natesua ŋai: Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, nəlomit satibonbōŋ hən nategai. Len Nasub̄, nəmaribon̄ tosua ehum nasihau tovi 1,000 ale nasihau tovi 1,000 lohūm nəmaribon̄ tosua ŋai.* ⁹ Nəvanuan galevis lunau ke Nasub̄ imanmaneh hən b̄igol na-kel-gati-an san gail ləb̄isarpoh, be səmaienan. Itoh mədau ebəlav vir gamit sal, husur emətahun avan ideh b̄imasig buni, avil eləŋon ke nəvanuan p̄isi legəm hən nəpairan dan nēsaan salito.

¹⁰ Be nəbōŋ hən natəlmaman siNasub̄ dereh tegəmai hum nəvanuan vənvnənah, nəvanuan gail ləb̄esəhoŵut lan. Len nəbōŋ enan, nəmav dereh timasig p̄isi vasib len nəwalan tohum nəhab todarur. Ale natit p̄isi len nəmav; namityal, nahəbati mai naməso gail dereh nəhab tihan p̄is gail limasig. Ale navile a pan mai natit p̄isi nəvanuan gail lotogole lan dereh aGot tevuh gail liparpar.*

¹¹ Bathut ke natit p̄isi dereh tesib vəmasig magenan, gamit, naŵide samit timabe? Len nēmauran samit m̄au, mitimaskad nəboruan siGot, mitimasgol nēsa gai toləŋoni, ¹² nəbōŋ mətbitoh vir nəbōŋ san, gol b̄egəm tutut. Bathut ke len nəbōŋ enan, aGot dereh tepəŋas nəmav hən b̄imasig p̄isi ale len nəhab tohan p̄isi, namityal, nahəbati mai naməso gail, dereh lewunwun, legəm vi

* **2:22:** Pro 26.11 * **3:5:** Gen 1.6-9. Nəbōŋ toke len nəwai igol nətan evisi dan nəwai, hum ma namilen toke len nəwai topəpəhuni, igol nətan evisi dan nəwai. * **3:6:** Gen 7.11 * **3:8:** Psa 90.4
* **3:10:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; KelV 16.15

wai len nabiltipudan. ¹³ Avil datutoh vir nēma^v veveu mai navile a pan veveu, husur aGot ikel gati tia. Ale nēvanuan gail p̄isi dereh ligol nēsa tonor ηai ei.*

¹⁴ Imagenan, gamit notolēmas bun gamit p̄isi, husur ke mēttotoh vir natgalen p̄isi, hisi hēn aGot b̄isab̄ ke nēlomit b̄imasil, asike b̄isab̄ natideh tosa len gamito, be mētb̄iḃon ηai maii len natēmat. ¹⁵ Nau sēhoti ke aGot ikad na-toh-mēdau-an tobēlav hēn mētb̄imakuv dan nēsaan samito. APol, awawa nadēlomian notolēmas buni, gai itos natgalenan van hēn gamito len namitisau hēn nēmauran tonor aGot toviol hēni maii. ¹⁶ Len nalōbulat p̄isi san, gai itos husur natgalenan. Nalōbulat galenan lukad natgalevis todaḃ hēn datbēlōboii lan, ale nēvanuan lototētān hēn natosian siGot, lototoh lavēlav, lobul hēn nasoruan enan van sanor. Lugol tomagenan hēn natosian siGot tile gail am, van vagol nēmasigan salito. ¹⁷ Imagenan, gamit notolēmas bun gamit p̄isi, husur mētolēboi natgalen tia, lēlēgau hēn gamit gabag hēn mētb̄eil gēgat len nakitinan, hēn ke alat lēsahusur nalo asike lēbēsēhar gamit hēn mētb̄isab̄. ¹⁸ Be gamito, mētehusur nāvide siMasta sidato, aYesu Kristo tolav kuv gidat dan nēsaan sidato. Len nalēboian mai navoian gai toviol kēmas hēni, mētehusur tabtab hēn nāvide san sēhor ta m̄o. Sal suhi damēḃai van, vi sutuai! Ganan!

* **3:13:** Isa 65.17, 66.22; KelV 21.1

1 Jon

Naloḅulat nāpisulan na-və^{ha-sual}-an aJon totosi

Ase itos naloḅulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos naloḅulat egai hən nəsā?

Itosi hən beṽusan alat siYesu hən naṽide hən ləḅitoh, ḅon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos naloḅulat mōs ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut p̄isi.

AJon itos naloḅulat ḅais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-4)

2) Samteləmas naṽide tosa alat navile a pan lotokade. Mititoh tinor hən naḅusanan seNunun aGot, husur aGot ivoi p̄isi (1.5–2.27)

3) Datimasveveu buni, ləmas bun gidat gabag, riḅ gat nəlodato len aKristo. Datimasbunus kitev naḅusanan sihai p̄usan gail ke evi kitinan o eḅuer. Datḅigol ḅimagenan, datoləboi datḅehəḅaṽur len nəhon aKristo len natəlmaman san (2.28–4.6)

4) Datimasləmas bun gidat gabag hən datḅeləboi ke datutoh len naṽide tonor hən naḅoruan siGot. Datimasgol timagenan husur aNunun aGot ikel koti ke aYesu egəm hən datḅikad nəmauran vi sutuai (4.7–5.12)

5) Nə-marīs-kotovi-an (5.13-21)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau notos naloḅulat egai van hən gamito husur naSoruan hən nəmauran* totoh tia len natubatan.* Namtosəsəloḅ hənī, namtorisi. Evoi, namtorisi hən namətanamito, namtubari hən navəlanamito. ² AGot igol ke nəmauran tovisi, ale ginamit namtorisi, namtukel kot nakitinan husuri. Namtukel ur nəmauran vi sutuai mai gamito, nəmauran vi sutuai totoh mai aTata. Ale aTata igol tovisi hən ginamito.* ³ Namtukel ur nəsā namttorisi mai nəsā namttosəsəloḅ hənī mai gamito, hən gamit am mətḅeləboi mətḅikad naḅonan mai ginamito. Avil naḅonan sidato dattokade, datukade mai aTata mai aNatun tovi aYesu Kristo. ⁴ Namtutos natgalenan hən ləḅigol nəlonamito tepul səsəhov hən nakemkeman.

AGot evi namial, toh len namial

⁵ Ale egai evi nāpisulan namttosəsəloḅ hənī len gai. Gai ikele ale namtukel uri mai gamito maiegai ke: aGot evi mial; səkad nəmargobut ideh lan. ⁶ Datḅikele ke dattokad naḅonan maii tia be datḅiyar len nəmargobut sal, datolibliboḅ, nəmauran sidato saṽusan nakitinan. ⁷ Avil datḅiyar len namial sumān aGot, totoh len namial, datukad naḅonan mai gidat gabag ale nəda hiYesu, aNatun, ekəkās gidato hən ḅilav kuv nəsaan sidato. Igol gidato datuveveu len nəhon.

⁸ Datḅikele ke datsəkad nəsaan ideh, datogəras gidat gabag, ale nakitinan eḅuer len gidato. ⁹ Be datḅikel vəhot nakitinan hən nəsaan sidato, dereh aGot teruḅat nəsaan sidato, tigol dativeveu dan naṽide tosa p̄isi. Igol natgalenan husur ke akis igol nəsā tokele, akis igol nəsā tonor.* ¹⁰ Datḅikele ke datsagol

* **1:1:** Nəboḅ aJon tosor husur naSoruan hən nəmauran, isor husur AYesu Kristo. * **1:1:** Jon 1.1

* **1:2:** Jon 1.14 * **1:9:** Psa 32.1-5

nəsaan, datorin nəhes len aGot ke tovi Nəvanuan Naliblibonjan, ale nasoruan san ebuer len nəlodato.

2

¹ Tuhnaturgw gail len nadəlomian, nutos natgalenan van hən gamito hən asike mətbigol nəsaan. Avil gidat ideh bigol nəsaan, datukad avan sua tosor mōs gidato len nəhon aGot Tata, tous aTata hən bərubat nəsaan sidato, nahəsan aYesu Kristo, gai tonor buni. ² Gai etutumav hən nəmauran san gabag hən datbikad narubətan dan nəsaan sidato. Be savi gidato n̄ai, igole mōs alat navile a pan kavkav.*

³ Ale dateləboii ke datoləboi aGot mabe? Gidat datbigol nəsa gai tokele, datoləboii. ⁴ Avan ideh bike, “Noləboi aGot, novi esan,” be sagol nəsa aGot tokele, atenan evi nəvanuan naliblibonjan, ale nakitinan səpat lan. ⁵ Be gidat ideh dattogol nəsa aGot tokele, len nəlodat kavkav datoləmas bun aGot. Len naṽide tomaienən datoləboi buni ke datutoh len gai. ⁶ Datbikele ke datutoh tin len aGot, datimastoh husur naṽide aYesu tokade len nəmauran san.

Datimasləmas bun gidat gabag

⁷ Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, nəsatos nakelean veveu today van hən gamito. Ao, evi nakelean today ta sutuai məttokade len natubətan. Nakelean egai today evi nasoruan məttosəsəlon hən̄i tia.* ⁸ Avil tarhəte, evi nakelean veveu today nototosi gagai van hən gamito husur nakitinan han evisi len nəmauran seKristo, ale len nəmauran samito. Husur nəmargobut satovan vəmasig ale namial kitin etubətan tia hən tomial.

⁹ Gidat ideh bikele ke totoh len namial, avil bəmətahun bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh sal len nəmargobut.* ¹⁰ Avil gidat ideh bələmas bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh tin len namial, ale səkad natideh len nəlon togol avan ideh bipes habətw, teh len nəsaan. ¹¹ Be gidat ideh bəmətahun bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh len nəmargobut, iyar len nəmargobut, ale etətan hən naut tovi lan, husur nəmargobut igol namətan iḅesw.

¹² Nutos nategai van hən gamit atuhnaturgw gail,
husur nəsaan samit gail lumarubətan bathut nəsa aYesu togole mōs gamito.

¹³ Nutos nategai van hən gamit atata gail,
husur ke məttoləboi tia aKristo totoh tia len natubətan.*
Nutos nategai van hən gamit nəmantuhmar gail,

husur ke len nəbalan mai atenan tosa vəsa tovi təmat, mətowin tia.

¹⁴ Nutosi van hən gamit atuhnaturgw gail
husur mətoləboi aTata.

Nutosi van hən gamit atata gail
husur mətoləboi tia ategai totoh tia len natubətan.

Nutosi van hən gamit nəmantuhmar gail,
husur mətudaṽ, mai nasoruan siGot ipat tabtab len gamito,

ale len nəbalan mai atenan tosa vəsa tovi təmat, mətowin tia.

¹⁵ Samteləmas bun naṽide sinavile a pan mai natit gail sinavile a pan. Husur mətbələmas bun naṽide mai natit gail sinavile a pan, mətsələmas bun aGot Tata. ¹⁶ Bathut natit p̄isi len navile a pan, na-ləṽon-masuṽ-həni-an hən nibemito, na-ləṽon-masuṽ-həni-an hən namətamito, naṽivan len na-pul-hən-natite-an, natgalen p̄isi ləsagəm len aTata, ao logəm len navile a pan egai tosa.

* **2:2:** Rom 3.25-26 * **2:7:** Jon 13.34 * **2:9:** Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag hən aKristen, be ləbəmətahun naKristen gail am, logəras galit gabag ke lotovi Kristen * **2:13:** Jon 1.1

¹⁷ Ale navile a pan mai naləŋonian san gail lotosa, gagai ivan van vəmasig; avil avan ideh togol naləŋonian siGot, itoh tin van vi sutuai.

Aenemi seKristo gail

¹⁸ Anatugw gail, namityal naməkot hən navile a pan egəm pəpadaŋ. Mətosəsəlon hən tĩa ke avan sua tovi enemi seKristo dereh tegəmai, ale gagai nəvanuan tosoḅur lotovi enemi seKristo lovisi tĩa. Husur natgalenan, datoləboii ke gagai evi namityal naməkot hən navile a pan.* ¹⁹ Nəvanuan galenan luvan dan gidato dattovi siYesu, be ləsavi gidat ideh; husur lətavi gidat ideh, lətətah mai gidat sal. Be husur ke lotovan, eḅusani ke ləsavi gidat ideh.

²⁰ Avil gamito, aKristo eviol hən aNunun mai gamito ale gamit p̄isi mətoləboi nakitinan. ²¹ Mətunau ke nutos nategai van hən gamito husur ke mətəsaləboi nakitinan a? Ao. Nutosi husur ke mətətoləboi nakitinan, mətətoləboii ke nalibonjan p̄isi ləsagəm len nakitinan.

²² Nəvanuan naliblibonjan evi ase? Evi nəvanuan tomətahun b̄ike aYesu tovi aKristo, ikele ke aYesu savi aKristo, aGot sətəbtəbuh lan. Nəvanuan enan evi enemi seKristo, ike aGot savi aTata mai aYesu savi aNatun, emətahun gəlar p̄isi. ²³ Avan ideh tomətahun aNatun aGot, gai sətəh mai aTata am. Be avan ideh tokel uri ke tovi siNatun aGot, gai itah mai aTata am.*

²⁴ Nəsa mətətosəsəlon hən len natuḅatan hən nəmauran mətətokade len aKristo, mitimastəgau gati len nəlomito. Mətəbetəgau gat nəsa mətətosəsəlon hən len natuḅatan, dereh gamit am mititoh tin len aNatun aGot mai aTata. ²⁵ Ale ikele gat na-kel-gati-an egai ke: dereh tigol datikad nəmauran vi sutuai.

²⁶ Nutos natgalenan van hən gamito, nutos husur alat lotoke ləḅegəras gamito. ²⁷ Be gamito, aYesu eviol hən aNunun aGot mai gamito, gai itoh tin len gamito gol ke mətəsaḡidol len naḅusanan ideh hən avan ideh am ḅeḅusan gamito. Evi aNunun aGot toḅusan gamito hən nakitinan husur natit p̄isi; nəsa toḅusan hən evi nakitinan, savi nalibonjan. Suman ke toḅusan gamito, toh tin len aKristo.

²⁸ Evoi, anatugw gail len nadələomian, mititoh tin len aKristo, hən ke nəḅon ḅetəlmam asike datḅikad nə-lon-uri-an, asike datḅikad namətəhwan, asike nahurudat ḅisa len nəhon. ²⁹ Mətəḅeləboii ke aGot tonor, mətətoləboii am ke nəvanuan p̄isi lotogol nanoran, nəpasian salito egəm len aGot.

3

Anatun aGot gail

¹ Məteris na-ləmas-buni-an aTata toviol masuḅ hən mai gidato, hən gai ḅekis gidato hən anatun gail. Ekitin, datovi anatun aGot gail!* Imagenan, nəvanuan navile a pan ləsələboi gidato, bathut ke ləsələboi aGot. ² Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, gidato datovi anatun aGot gail tĩa, be dereh dategəm suman nəsa? Datsaləboi, savisi sal. Avil datoləboii ke nəḅon aKristo ḅevisi, dereh datesuman gai husur dereh dateris p̄arḅar hən hum gai kitin. ³ Ale galit p̄isi lotokad nə-vatvat-viri-an hən ləḅeris maien hən, lotəgau gat tabtab hən naveveuan hən nəlolit gabag suman ŋai aKristo toveveu.

⁴ Avan ideh togol nəsaan eḅur kotov nalo siGot husur nəsaan evi na-ḅur-kotov-nalo-an. ⁵ Ale mətətoləboii ke aKristo evisi hən ḅilav kuv nəsaan gail. Mətətoləboi gai səkad nəsaan ideh lan. ⁶ Nəvanuan p̄isi lototoh tin len gai ləsagolgol nəsaan; nəvanuan p̄isi lotogolgol nəsaan, ləsarisi ḅon ideh, ləsələboii.

* **2:18:** Mat 24.5, 23-24; Mak 13.21-22 * **2:23:** Mat 11.27; Jon 5.23, 15.23 * **3:1:** Jon 1.12

⁷ Tuhnatugw gail, avan ideh sategəras gamito. Nəvanuan togolgol nəsa tonor, inor, hum aKristo tonor; ⁸ avan ideh togolgol nəsaan, gai evi setəmat husur natəmat igolgol nəsaan len natuḅatan van vəbar daməŋai. Bathut natenan, aNatun aGot evisi mōs ḅemədas nauman gail setəmat hən ləḅimasig.

⁹ Nəvanuan ḅisi lotokad nəpasian salito len aGot, ləsagolgol nəsaan am husur nəboruan siGot ipat len nəlolito, iḅan hum namisurhuhai toḅan, gol lodədas ləḅigol nəsaan bathut lukad nəpasian len aGot tolav nəmauran mai galito.

¹⁰ Anatun aGot gail lotile len anatun natəmat gail maiegai ke: nəvanuan ḅisi ləsagolgol nanoran, mai nəvanuan ḅisi ləsələmas bun nəbathudud nadələmian ideh salito, lovi setəmat, ləsavi siGot.*

¹¹ Imaienan, egai evi nasoruan məttoḅəḅəlon ḅəni len natuḅatan ke: datimasləmas bun gidat gabag.* ¹² Sadatesumān aKen tovi sitenan tosa vəsa masuḅ tovi təmat. Sadatesumān aKen, gai togol Apel, aḅan, tomat.* Ale aKen igole imat sil nəsa? Igole bathut natgalenan aKen togole lusa vəsa, be natgalenan aḅan togole lunor.

¹³ Imaienan bathudud nadələmian, alat navile a pan ləḅemətahun bun gamito, samtesəhoḅut len na-mətahun-buni-an salito.* ¹⁴ Datoləboii ke dattomakuv dan nəmatan vaḅis len nəmauran tia bathut ke dattoləmas bun nəbathudud nadələmian.* Avan ideh saləmas bun galito, gai səmakuv dan nəmatan sal. ¹⁵ Galit ideh tomətahun bun nəbathudud nadələmian ideh evi nəvanuan na-gol-nəmatan, ale hum məttoḅəboii, nəvanuan na-gol-nəmatan səkad nəmauran vi sutuai lan. ¹⁶ Datoləboii tia ke na-ləmas-buni-an imaiegai ke: aYesu Kristo eviol kəmas hən nəmauran san mōs gidato; imaienan, gidat māu, datehəhaḅur hən datḅeviol hən nəmauran sidato mōs nəbathudud nadələmian. ¹⁷ Avan ideh topul hən natite sinavile a pan, toris nəbathudud nadələmian ideh topar tit hən ḅimaur lan, ale asike nəlon ḅitanḅisi, imabe? Gai ikad na-ləmas-buni-an siGot len nəlon a? Aoa!*

¹⁸ Tuhnatugw gail, sadateləmas bun gidat gabag hən nasoruan o nəsa datḅikele ḅai, be dateləmas bun gidat gabag len nakitinan mai len nəsa datḅigole. ¹⁹ Datḅeləmas bun gidat gabag maienan, dereh dateləboii ke dattovi sinakitinan; dattovi siGot tovi nakitinan. Imaienan dereh nəlodat tikad natəmat len nəhon aGot, ²⁰ naut kəmas nəlodat tokel mai gidat səḅodato ke datimaspanis. Husur aGot esəhor masuḅ hən nəlodato, gai eləboi natit ḅisi.

²¹ Gamit, notoləmas bun gamit ḅisi, asike nəlodato səḅodat ḅikel mai gidat ke datḅipanis, be nəlodat ḅimasil, datukad na-il-ḅuri-an hən datḅeil len nəhon aGot. ²² Ale dereh aGot teviol hən natideh datḅeusi hən, husur datugol nəsa gai tokele, datugol natit gail lotogol gai tohəhaḅur. ²³ Ale nakelean todaḅ san ekəmaiegai ke: Datimaskad nadələmian len nahəsan aNatun tovi aYesu Kristo, datimasriḅ nəlodato lan. Ale datimasləmas bun gidat gabag hən datḅehusur nakelean todaḅ gai tokel mai gidato.* ²⁴ Alat lotogol nəsa aGot tokele, galit lutoh tin len gai, ale gai itoh tin len galito. Ale len aNunun gai toviol hən mai gidato, datoləboii ke gai itoh tin len gidato.

4

ANunun aGot o nanunun gəgəras?

¹ Gamit, notoləmas bun gamit ḅisi, samtedələm nanunun ḅisi, be mətəbunus səhot gail ke lovi siGot o ləsavi esan. Mitigol timaienan husur aḅai kelkel ur

* **3:10:** Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag hən aKristen, be asike ləḅələmas bun naKristen gail am, logəras galit gabag ke lotovi Kristen. * **3:11:** Jon 13.34 * **3:12:** Gen 4.1-8 * **3:13:** Luk 6.22; Jon 15.18-19, 17.14 * **3:14:** Jon 5.24 * **3:17:** Deu 15.7-8 * **3:23:** Jon 13.34, 15.12, 17

gægəras isobur lovi lan naut p̄isi len navile a pan.* ² Mətoləboi mətbeləboii ke tovi aNunun aGot maiegai: ideh tokel uri ke aYesu Kristo egəm vi vanuan tokad niben, gai evi siGot, ³ wake ideh sakel uri, gai imabe? Gai savi siGot. Evi nanunun atenan tovi enemi seKristo tabtab. Mətosəsəlonj həni ke atenan tovi enemi seKristo bəgəmai, ale gagai itoh tia len navile a pan.

⁴ Tuhnətuɡw gail, mətovi siGot ale mətosəhor ahai kelkel ur gægəras galenan husur aNunun aGot totoh len gamito esəhor natəmat totoh len alat navile a pan.* ⁵ Ahai kelkel ur gægəras galenan lovi sinavile a pan, imaienan nasoran salito egəm len nənauan sinavile a pan, gol ke navile a pan losəsəlonj hən galito. ⁶ Be ginamito, namtovi siGot, ale alat lotoləboi aGot losəsəlonj hən ginamito. Galevis ləsavi siGot. Galito, ləsəsəlonj hən ginamito, lomətahun ginamito. Husur natgalenan beti, datoləboi datbeləboi səhot aNunun nakitinan mai nanunun nəgægərasan.

AGot evi na-ləmas-buni-an

⁷ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, dateləmas bun gidat gabag tabtab bathut aGot evi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gidat ideh toləmas bun ideh am maienan ikad nəpasian len aGot, eləboi aGot. ⁸ Gidat ideh asike bələmas bun ideh am maienan, gai imabe? Gai saləboi aGot, bathut aGot evi na-ləmas-buni-an. ⁹ AGot eləmas masuṽ hən gidato. Eṽusan na-ləmas-buni-an san təban gidato maiegai ke: esəvat aNatun ulum̄an tosua səbən vi lan navile a pan, hən, len gai, datbikad nəmauran kitin.* ¹⁰ Na-ləmas-buni-an kitin evi nəsa? Mətunau ke evi na-ləmas-buni-an dattokade nəboj dattoləmas bun a Got a? Ao, savi enan. Na-ləmas-buni-an kitin evi na-ləmas-buni-an siGot toləmas bun gidato, tosəvat aNatun hən bətutumav hən nəmauran san gabag, hən ke, len gai, aGot bəruḅat nəsaan sidato gail dan gidato.*

¹¹ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, aGot bələmas bun gidato len naṽide tomaienən, gidat māu datiməsləmas bun gidat gabag. ¹² Səkad avan ideh toris aGot boj ideh. Be datbələmas bun gidat gabag, aGot itoh tin len gidato gol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni suṽan toləjoni.*

¹³ Datunau ləboii ke dattotoh tin len aGot ale datunau ləboii ke gai totoh tin len gidato husur eviol hən aNunun mai gidato. ¹⁴ Ale namtorisi tia ke, namtukel koti ke aTata esəvat aNatun ulum̄an hən b̄ilav kuv alat navile a pan dan nəsaan salito.* ¹⁵ Avan ideh tokel koti len nəhən nəvanuan gail ke aYesu tovi aNatun aGot, aGot itoh tin len avan enan ale avan en itoh tin len aGot. ¹⁶ Ale datoləboi tia na-ləmas-buni-an aGot tokade, toləmas bun gidat həni. Datorij nəlodato len na-ləmas-buni-an enan. AGot evi na-ləmas-buni-an, ale avan ideh totoh tin len na-ləmas-buni-an enan, gai itoh tin len aGot mai aGot itoh tin len gai.

¹⁷ Husur natenən, aGot igol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni suṽan toləjoni, hən ke datbikad na-il-ḅuri-an len nəhən nəboj aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan. Imaienan husur len natohan len navile a pan egai, datutoh tin len aGot suṽan aYesu totoh tin len aGot. ¹⁸ Namətahwan eḅuer len na-ləmas-buni-an be na-ləmas-buni-an kitin ehut namətahwan, husur nəpanismen evi nəkadun namətahwan. Avan ideh tomətahw len nəpanismen, na-ləmas-buni-an siGot lan səsarpoḅ suṽan aGot toləjoni.

¹⁹ Datukad na-ləmas-buni-an bathut a n̄o aGot eləmas masuṽ hən gidato. ²⁰ Avan ideh b̄ike, “Noləmas bun aGot,” be emətahun bun nəbathudud nadələmian ideh, gai evi nəvanuan nalibliboḅan. Husur asike bələmas bun

* **4:1:** Deu 13.2-6 * **4:4:** Len naut egai, nəboj toke, mətosəhor ahai kelkel ur gægəras, namilen ke mətoil gəgat len nakitinan. * **4:9:** Jon 3.16 * **4:10:** Rom 5.8, 10; 1Jon 2.2 * **4:12:** Jon 1.18

* **4:14:** Jon 3.17, 4.42

nəbathudud nadəlomian ideh torisi tia, imabe eləmas bun aGot gai sarisi? Saləboi ðigole. ²¹ Ale aGot ikel nategai hən gidato ke, avan ideh toləmas bun aGot, timasləmas bun nəbathudud nadəlomian san tu.*

5

Nadəlomian len aYesu, aNatun aGot

¹ Nəvanuan p̄isi lotodəlomi ke aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan, galit lukad nəpasian salito len aGot. Ale galit p̄isi lotoləmas bun gai topasus, loləmas bun ideh tokad nəpasian lan am. ² Datoləboii ke dattoləmas bun anatum aGot gail nəboŋ dattoləmas bun aGot, dattogol nəsa tokele. ³ Bathut datbələmas bun aGot, dereh datigol nəsa tokele. Ale natgalen tokel gail, ləsədaŋ hən datðigol gail.* ⁴ Husur galit p̄isi lotokad nəpasian len aGot, loil gəgat dan naŋide tosa gail silat navile a pan, lowin. Nadəlomian sidato evi nədaŋan hən dattoil gəgat dan naŋide silat navile a pan. ⁵ Ase eləboi ðeil gəgat dan naŋide silat navile a pan? Nəvanuan todəlomi ŋai ke aYesu evi aNatun aGot.

⁶ AYesu Kristo evi gai togəm hən ðibaptais len nəwai mai hən nəda han ðisel len nəmatan san. Len nəwai mai nəda egəmai.* Savi nəwai hən nəbaptaisan san ŋai be nəwai enan mai nəda hən nəmatan san. Ale evi aNunun aGot tokel koti bathut ke aNunun aGot tovi nakitinan. ⁷ Husur itor enan lukel kot nakitinan,* ⁸ aNunun aGot mai nəwai mai nəda; ale lototor lukel kot natit toŋitoŋ ŋai. ⁹ Len nakotan datodəlom na-kel-koti-an sinəvanuan, be nakitinan hən na-kel-koti-an siGot esəhori husur evi na-kel-koti-an aGot tokel koti husur aNatun ulum̄an. ¹⁰ Imaienan, alat lotoriŋ nəlolit len aNatun aGot lodəlom nəsa aGot tokel koti husur aNatun ale lukad nadəlomian enan len nəlolito. Avil alat ləsədəlom aGot ehum lotoke aGot tolibliboŋ husur ləsədəlom na-kel-koti-an aGot tokele husur aNatun ulum̄an. ¹¹ Na-kel-koti-an imaiegai ke: aGot eviol hən nəmauran vi sutuai mai gidat tia ale nəkadun nəmauran enan evi aNatun ulum̄an. ¹² Alat lotokad aNatun aGot len nəlolito, lukad nəmauran enan; ale alat ləsəkad aNatun ulum̄an aGot len nəlolito, lumabe? Ləsəkad nəmauran enan.*

¹³ Nutos natgalenan van hən gamit mətteriŋ nəlomito len nahəsan aNatun aGot hən mətbələboii ke məttohad nəmauran vi sutuai. ¹⁴ Gidato, datsəkad nəlon-uri-an len nəhon aGot ke, datb̄eusi hən natideh tonor hən naləŋonian san, dereh gai tesəsəloŋ hən gidato. ¹⁵ Ale datbələboii ke tosəsəloŋ hən natideh datousi həni, beti datoləboii ke eviol hən nəsa dattousi həni.

¹⁶ Gəberis nəbathudud nadəlomian ideh togol nəsaan, be savi nəsaan togol tomakuv dan aGot, gisor tuŋ m̄osi, ale dereh aGot teviol hən nəmauran kitin maii.† Nusor husur nəsaan savi nəsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot, be ikad nəsaan sua togol nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai, ale nəsakele ke gisor tuŋ m̄os galit lotogol enan. ¹⁷ Natit p̄isi ləsənor lovi nəsaan, be ikad nəsaan galevis ləsəgol nəmatan, ləsəgol ke nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai.

¹⁸ Datoləboii ke nəvanuan p̄isi lotokad nəpasian salit len aGot, ləsəgolgol nəsaan husur aNatun aGot ihavhav hən galito, etəgau gol galito hən gai tosa vəsa masuŋ tovi təmat ðedədas ðibar galito. ¹⁹ Datoləboii ke datovi siGot naut kəmas ke galit am lotosuh len navile a pan lutoh len navəlan gai tosa vəsa tovi təmat. ²⁰ Ale datoləboii ke aNatun aGot togəm tia ale eviol hən naləboian hən

* **4:21:** Mat 22.36-40; Mak 12.28-31; Luk 10.25-28 * **5:3:** Jon 14.15 * **5:6:** Len nasoruan ta Kris, baptais səpat, ike nəwai ŋai ale nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke nəwai evi nəwai hən nəbaptaisan. * **5:7:** Deu 19.15 * **5:12:** Jon 3.36 † **5:16:** Nəsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot evi nəsaan togol nəvanuan tomat vi sutuai.

datðeləboi aGot kitin, ale datutoh tin len aGot kitin, datutoh tin len aNatun uluñan, aYesu Kristo. Atenan evi aGot kitin, evi nəmauran vi sutuai.

²¹ Bathut enan, anatugw gail len nadəlomian, mətelələgau hən gamito dan nagot gəgəras gail.

2 Jon

Naloʻbulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aJon totosi van hən alat siYesu

Ase itos naloʻbulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos naloʻbulat egai hən nəsa?

Itosi hən beʻvusan alat siYesu hən naʻvide hən ləb̄itoh, ʔon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos naloʻbulat m̄os ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut ʔisi.

AJon itos naloʻbulat ʔais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an mai na-sor-tuʻ-an (1-3)

2) Nakitinan mai na-ləmas-buni-an (4-11)

3) Nə-maris-kotovi-an (12-13)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-m̄o-an, nutos naloʻbulat egai van hən gaiug, Levet*, aGot totabtabuh len gaiug, van hən gaiug mai anatum̄ gail. Noləmas bun gamit len nakitinan. Be savi ginau ʔai, galit ʔisi am lotoləboi nakitinan, loləmas bun gamito, ² bathut nakitinan itoh len gidat tabtab ale titah mai gidat vi sutuai. ³ AGot teviol kəmas hən navoian mai gidato, nəlon titaʔis gidato, nəlodato tikad natəmat. Natgalen ʔisi legəm len aGot Tata mai aYesu Kristo tovi aNatun aTəman, ale datikad natgalenan len nakitinan mai na-ləmas-buni-an.

Nakitinan mai na-ləmas-buni-an

⁴ Nukemkem masuʻ nəboʔ notosab̄ ləboii ke anatum̄ galevis lohusur nakitinan hum aTata tokele hən gidato. ⁵ Imaienan nukel mai gaiug, Litegai, ke, gidat dateləmas bun gidat gabag.* Enan, nototosi van hən gaiug, savi nakelean veveu todaʔ, be datukade len natuʔatan. ⁶ Na-ləmas-buni-an imaiegai ke: datigol nəsa aGot tokele. Enan evi nakelean todaʔ mət̄tosəsəloʔ hən̄i len natuʔatan, ale mitimashusuri. Məteləmas bun gamit gabag!

⁷ Nəvanuan gəgəras isoʔur luperyan navile a pan tia, galit lomətahun ləb̄ikel ləboii ke aYesu Kristo egəm vi vanuan kitin tokad niben. Nəvanuan ideh tomagenan evi nəvanuan gəgəras, aenemi seKristo. ⁸ Məteləlagau hən gamito hən asike nəsa dattoum m̄osi ʔimasig be hən mət̄bikad nakonʔurʔuran kavkav aGot totəgau gati m̄os gamito len nəmav.

⁹ Avan ideh asike ʔitoh tabtab len naʔusanan seKristo, avil ʔivan masuʻ am, atenan, aGot satoʔ len nəlon. Avan ideh totoʔ tabtab len naʔusanan, gai ikad aGot Tata mai aNatun, gəlar ʔisi len nəlon. ¹⁰ Imagenan, avan ideh ʔegəm hən gamito, be asike ʔilav naʔusanan seKristo gəm hən gamito, samtehəhaʻur hən beʔis lohoim samito, samtike, “Ivoi,” maii; ¹¹ husur avan ideh ʔike, “Ivoi,” maii, gai iʔon mai atenan len nəsaan togolgole.

Nə-maris-kotovi-an

* **1:1:** Levet evi nasoruan sua sidato namilen napəhaʻut toʻat nəhes hum nasuʔ. Len naut egai, nəboʔ toke Levet mai anatum̄ gail, evi nasoruan tosusuah namilen toke naluʻoh sua len naut sua lotovi alat siYesu ei. Ale len naʻvide tomaienan, len naut ʋisusua aJon toke Litegai am. * **1:5:** Jon 13.34, 15.12, 17

¹² Nukad natit isoður hæn næbitosi van hæn gamito, be nomətahun næbitosi hæn napen len nalobulat. Avil nuvatvat viri ke næbitoh mai gamito, ale dereh gidat datihol gabag hæn datbepul hæn nakemkeman.

¹³ Levet, aŵaŵi, aGot totabtabuh lan, anatun gail, lukel na-ke-ivoi-an vi tēban gaiug.

3 Jon

Naloḅulat napisulan na-və^{ha-tor-an} aJon totosi

Ase itos naloḅulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos naloḅulat egai hən nəsə?

Itosi hən beṽusan alat siYesu hən naṽide hən ləḅitoh, ḅon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos naloḅulat van hən ase?

Itosi van hən aKaius mai alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut ḅisi.

AJon itos naloḅulat ḅais?

Hum ma totosi len na^{sihau} A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an van hən aKaius (1-4)

2) Sagigol tətōṽ hən naṽide tosa seTiotrefes, be gigol naṽide tivoi, gevi tarhət sihai ḅusan gail lotogəmgəm ei len nəyaran salito (5-12)

3) Nə-maris-kotovi-an (13-15)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-mō-an, nutos naloḅulat egai van hən gaiug, aKaius, notoləmas bun gaiug len nakitinan.*

² Gaiug, notoləmas bun gaiug, nous aGot ke tilav nədaṅan mai gaiug hən natit ḅisi len nəmauran saṁ ḅivoi ḅai ale hən gəḅimaur, hum notoləboi tia ke nələm̄ tomaienān. ³ Nokəmaienān husur nəḅoṅ nəbathudud nadəlomian galevis lototəlmam, lugol ginau nukemkem masuṽ nəḅoṅ lotokel kot nələm̄ todaṅ len aGot, mai naṽide saṁ tohusur nakitinan ḅai. ⁴ Anatugw, nəḅoṅ notosəsəloṅ ke anatugw gail len nadəlomian lotohusur nakitinan, igol ginau nukemkem səhor natit ḅisi am.

Igol aKaius eləṅon ivoi am len nəlon

⁵ Gaiug, notoləmas bun gaiug, len nadəlomian saṁ goil gəgat nəḅoṅ gotoum vi tarhət sinəbathudud nadəlomian gail, naut kəmas lotovi metḅos. ⁶ Len nəhən alat siYesu, galit lukel kot na-ləmas-buni-an saṁ vi təban galito. Gevi tarhət salit len nəyaran salito len naṽide tonor hən nəsə aGot toləṅoni. ⁷ Husur len natubatan hən nəyaran salit mōs nahəsān Nasuḅ, ləsəlav natideh sinəvanuan ləsəkad nadəlomian. ⁸ Imaienān, gidat māu datevi tarhət sinəvanuan nəyaran lotomaienān hən datḅeum ḅonḅon mai galito mōs nakitinan.

ATiotrefes mai aTemetrius

⁹ Ginau nutos natuhloḅulat van hən alat siYesu tia hən ləḅevi tarhət sinəvanuan nəyaran galenan, be aTiotrefes, toləṅon bun hən ḅeil a mō, gai emətahun ginamito. ¹⁰ Imaienān, nəḅoṅ nəḅegəmai, dereh nikel urur nəsə gai togolgole: len nasoruan sasa elibliboṅ, kel nəmadunamito. Be savi natenan ḅai, gai emətahun nəbathudud nadəlomian gail lotoyar ləḅitoh maii. Ale natsual am. Ikai tas nəvanuan gail lotohəhaṽur hən alat lotoyar ləḅitoh mai galito, ale ehut galit dan alat siYesu.

¹¹ Gaiug, notoləmas bun gaiug, sagigol tətōṽ hən nəsə tosa, be gol tətōṽ hən nəsə tovoi. Gai togol nəsə tovoi, evi siGot; gai togol nəsə tosa, etətan hən aGot. ¹² Ivoi hən mətḅevi tarhət siTemetrius. Nəvanuan ḅisi lukel kot navoian

* 1:1: Uman 19.29; Rom 16.23; 1Kor 1.14

san. Navoian len nəmauran san eṽusan nakitinan. Ginamit am namtukel kot navoian san, ale mətoləboii ke namtokitin ŋai.

Nə-maris-kotovi-an

¹³ Nukad natit isoḅur hən nəḅitosi van hən gamito, be nomətahun nəḅitosi hən napen len naləḅulat. ¹⁴ Nuvatvat viri ke asike idareh neris gamito, ale dereh gidat datihol gabag.

¹⁵ Nəlomit tikad natəḡmat. Nabubur sidat gail lukel na-ke-ivoi-an van hən gamito. Kel na-ke-ivoi-an mai nabubur sinamit gail p̄isi ei.

Jut Naloʻbulat napolisulan aJut totonsi

Ase itos naloʻbulat napolisulan egai?

AJut itosi.

AJut itosi hən nəsə?

Naloʻbulat napolisulan egai ikel mai alat siYesu ke ivoi ke lelələgau hən galito hən asike ahai ʻpusan gəgəras gail ləbēmədas nadələmian salito.

AJut itosi van hən ase?

Itos naloʻbulat napolisulan egai van hən alat siYesu len naut gail ʻpisi.

AJut itos naloʻbulat napolisulan egai ʻnais?

Itosi ʻpəpadar hən nasihau tovi A.D. 66.

1) AJut ikel na-ke-ivoi-an mai alat siYesu (1-2)

2) AJut itos naloʻbulat hən ʻbikel nalələgauan mai alat siYesu (3-4)

3) AGot erin ʻnəpanismen len ʻnəvanuan mai aʻnel lotogol tosa sutuai ale dereh terin ʻnəpanismen len alat lotogol tosa daməʻnai (5-16)

4) Il gəgat len nadələmian (17-23)

5) Nə-maris-kotovi-an tosal suh aGot (24-25)

Na-ke-ivoi-an seJut

¹ Ginau aJut notovi naslev siYesu Kristo mai notovi aʻvan aJemes, ginau nutos naloʻbulat napolisulan egai van hən gamit, aGot tolekis hən gamito hən mətʻbevi esan. AGot Tata eləmas masuʻ hən gamito, aYesu Kristo ekətkəta kəkol hən gamito hən asike mətʻbimakuv dani.*

² AGot, nəlon titanis gamito, gai tigol nələmit tikad natəʻmat mai gai teləmas bun gamito. Natgalen tepul am tabtab len gamito.

Ahai ʻpusan gəgəras gail

³ Gamit notoləmas bun gamit ʻpisi, noləʻnon masuʻ hən nəbītos naloʻbulat van hən gamito husur nə-lav-kuvi-an dan nəsəan gidat ʻpisi dattokade. Be nunau ke nimastosi van hən gamito husur natsual am hən mətʻbehisi habat hən mətʻbetəgau gat naʻpusanan hən nadələmian sidato. Naʻpusanan galenan, aGot eviol vəha-sua hən ʻnai mai nəvanuan san gail. ⁴ Nokəmaienan husur ikad nəvanuan galevis ləsəkad nadələmian ideh len aGot. Galit loliligis mədau hən galit len gamito, luke narubatian siGot idam hən ke lalunian mai latpəhaʻvut loləboi ləbēhusur naʻvide taʻvtaʻvor, naʻvide selipah. Nəvanuan galenan ləsəkad nadələmian, lupair dan aMasta sidato tosua səʻbon ʻnai, Nasuʻ aYesu Kristo. Na-tos-gati-an ta sutuai ikele tia ke dereh limaspanis sil natgalenan.*

⁵ Məttoləboi natgalenan tia, be nuke nigol mitinau təlmam hən ke, naut kəmas Nasuʻ tosəhar kuv nəvanuan san gail dan naut a Ijip, len nəboʻn lotohusur nəboʻn galenan, galit galevis ləsəkad nadələmian lan. Sil natenan igol galit ʻpisi ləsəkad nadələmian lan lumasig buni.* ⁶ Mitinau təlmam hən aʻnel gail ləsail gəgat len namilelito be lotogam dan naut a im salito. AGot itah gat galit len nəmargobut topat vi sutuai. Ibanis gat galito vir nəboʻn totibau bəpəpəhun navoian dan nəsəan lan. ⁷ Ale nələmit satibonʻboʻn hən nabiltivile eru enan, Sotom mai Komorrhah mai navile gail lotodar vis gəlaru. Nəvanuan naut galen gail lohusur naʻvide hən naitian tosa, naʻvide hən naitian tiltile ləsanor. Alat

* **1:1:** Mat 13.55; Mak 6.3 * **1:4:** Kal 2.4; Tit 1.16; 2Pit 2.1 * **1:5:** Exo 12.51; Num 14.29-30

nabiltivile galenan lumasig buni len nəhab hum nalələgauan husur nəhab topaŋ vi sutuai bevi nəpanismen silat lotosa.*

⁸ Len naŋide tomagenan, ahai pusan gəgəras galenan, lohusur nabəber salito, gol ke lotogol nibelit tobiŋbiŋjal len naŋide tosa lotohusuri. Lomətahun avan ideh beil a mō hən galito, ale losəvar alat lotoyalyal len nəmav. ⁹ Lupesəvar magenan wake aMikael, naut kəmas tovat nəhes hum abiltiŋel, gai sasəvar Natəmat. Nəboŋ aMikael tosor balbal mai Natəmat, tovitvituh maii husur niben aMoses, len nəboŋ enan, aMikael sasor vilesi. AMikael eləboii ke savi esan hən bisab səhoti hən biŋpanis, savi esan hən bisor bisa lan, ale ikel maii ŋai ke, “Nasuḅ mōau tesivoh len gaiug!”* ¹⁰ Be ahai pusan gəgəras galenan lusor viles, losəvar natit gail lototətan həni. Lohum nari-vatvat, lohusur naləŋonian hən nibelit ŋai gol lomədas galit səbolit vəmasig. ¹¹ Ereh! Nəpanismen ipat vir galito husur lupal sob, lohusur naŋisal siKen togol aŋan tomat. Lugam husur nəvat gol lotosab sumān aPalaam toləŋon masuḅ hən nəvat. Ale sumān aKorah tomətahun aMoses, dereh limasig husur lomətahun aGot.† ¹² Hum nasəhau məttoleboi mətbiŋbat lan, nəvanuan galenan lomədas nabonan samito nəboŋ məttohan bonbon len nəhanan na-ləmas-buni-an gail. Ləsənu avan ideh am be lokətkəta təban galit səbolit ŋai, lohum nəmarigw nəlan toḅuvi be saləboi beus, lukele ke lukad isoḅur be ləsaləboi ləbiŋgol natideh. Losumān nəhai topar vite len nəboŋ hən nəmatuan, nəvanuan gail lotopot kuvi, imat ebun ¹³ Lohum nətas kudkud topus, nabubus han tosel vahut, tolav nəpahsago hən nagolean salito tomədas nahəsalito. Lohum naŋeso lotorus dan naŋisal salit gail. ŋa aGot etəgau gat naut len nəmargobut tomotmot vi sutuai vir galito.

¹⁴ Nau aEnok tovi naməlevruan len nəpasusan aAtam toil a mō həni, evi naməlevtesan tohusur aAtam. Gai boh epəhav utaut husur ahai pusan gəgəras galenan, ike, “Məteris! Nasuḅ aGot satogəmai mai nabiltiḅoh hən aŋel san gail,* ¹⁵ hən beŋənoḅ hən nəvanuan gail piŋsi mai nəbathut nakitinan. Dereh tepəpehun navoian dan nəsaan, tikel vəhot nəpanismen tosil nəsaan gail piŋsi silat lotomətahuni. Dereh teriŋ nəpanismen len nəvanuan nəsaan galenan sil na-sor-mətahuni-an piŋsi lotokele nəboŋ lotosor tasi.”‡ ¹⁶ Ahai pusan gəgəras galenan lukoblen tabtab. Lusor vilevil, lohusur naləŋonian tosa salit səbolit ŋai. Lusor patpat galit məhat, lusor hehe hən nəvanuan gail hən ke nəvanuan gail ləbehusur galito mai viol hən natit mai galito.

Nalələgauan gail

¹⁷ Be gamit notoləmas bun gamit piŋsi, nuke mitinau təlmam hən nasoruan ahai piŋpisul siMasta sidato, aYesu Kristo, lotokele a mō mai gamito. ¹⁸ Luke, “Len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, dereh tikad nəvanuan gail ləbiŋsor viles nakitinan aGot tokel vəhoti mai ləbehusur naləŋonian salit gail tosa.”* ¹⁹ Ahai pusan gəgəras galenan dereh lepəpehun gamito, naləŋonian salit gail luwol hən nəmauran salito husur aNunun aGot ebuer len galito. ²⁰ Be gamit notoləmas buni gamit piŋsi, məteil gəgat am akis len nakitinan, hən nadəlomian samit togəam len aGot biŋdan am. Sor tuḅ len aNunun aGot, ²¹ təgau gat tabtab hən nəmauran toḅusan na-ləmas-buni-an siGot. Vatvat vir nəmauran vi sutuai, aMasta sidato, aYesu Kristo beviol həni mai gamito len nəlon totaŋis gamit tia.

* **1:7:** Gen 19.1-25 * **1:9:** Abiltiŋel: 1Tes 4.16 Maikel: Dan 10.13, 21, 12.1; KelV 12.7 Niben aMoses: Deu 34.6 Sivoh: Zec 3.2 † **1:11:** Ken: Gen 4.3-8 Palaam: Num 22.1-35. Korah: Num 16.1-35 * **1:14:** Gen 5.18, 21-24 ‡ **1:15:** Ris Enok 1.9 tovi naləbulat seju gail. Naləbulat lotokisi hən aEnok səpat len nasoruan siGot. * **1:18:** 2Pit 3.3

²² Nəlomit titan̄is alat nəlolit tour nadəlomian salito. ²³ Lav kuv nəvanuan tile gail, sabul galit dan nəhab hən nəpanismen. Ikad nəvanuan tile gail am, nəlomit titan̄is galito, be mətələləgaw hən gamit hən asike nəsaan salit ləbidos gamito, mətəmətahw hən asike mətbelis gamit len nəsaan salito. §

Nə-sal-suhi-an

²⁴⁻²⁵ Nə-sal-suhi-an vi təban AGot toləboi bətəgaw gat gamito hən asike mət̄bipes habetw, asike mət̄biteh. Eləboi bəriŋ gamit mət̄eil len nəhon tokad namənas, natideh tosa tobuer len gamito, mətukemkem. Gai evi aGot səb̄on tosua ŋai, səkad ideh am. AGot, len nəsa aYesu Kristo, aMasta sidato togole m̄os gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəpanismen tonor hən gidato. Namənas, nəyalyalan, nədaŋan mai na-il-a-m̄o-an lovi esan len natubatan, gagai, mai vi sutuai. Ganan!

§ 1:23: Len nasoruan ta Kris ike, Mətəmətahw hən nahurabat salito, nəsaan salit todos gail, mətəmətahun bun gail am. Nasoruan enan evi nasoruan kəta.

Na-kel-vəhoti-an **Na-kel-vəhoti-an van hən aJōn**

Ase itos nalobulat egai?

AJōn tovi ahai susur siYesu itosi.

Itos nalobulat egai hən nəsə?

AJōn itos nalobulat egai hən bikel mai nəvanuan gail husur na-kəta-risi-an hən aYesu gai torisi. Na-kəta-risi-an enan eṽusan nəsə bevisi len nəboŋ ləbēgəmai.

AJōn itos nalobulat egai mōs ase?

Itosi mōs alat lotokad nadəlomian. Itosi mōs naKristen gail len naut p̄isi. Itos nalobulat egai ŋais?

AJōn itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 90.

AJōn anatun aSepeti evi ahai pispisul siYesu. AJōn itos nalobulat egai, ale esəvati van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. Len nasihau galenan naut a Rom idaŋ masuṽ ale eil a mō hən nəvanuan naut tiltile gail len naut salit gail. Be naut a Rom emədas bun alat siYesu. Len nasihau A.D. 54 vəbar A.D. 68, aSisa a Rom, nahəsən aNero, gai emədas alat siYesu lototoh a Rom. Ale len nasihau A.D. 81 vəbar A.D.96, aSisa nahəsən aTomitian, gai tu emədas bun alat siYesu. Len nabunusian silat a Rom, aSisa salito esum̄an nagot, be alat siYesu lomətahun ləbilotu hən, lulotu hən aGot mai Nasuḅ aYesu Kristo ŋai. Imaienan nəvanuan a Rom lunau ke alat siYesu lomətahun aSisa, lovi enemi san gail. Husur enan luṽabun nəvanuan isoḅur lotokad nadəlomian len aYesu (2.10, 13, 3.10, 6.9). Lutah gat aJōn ale loriŋi len natuhholoul Patmōs tohum naim bəbaŋis (1.9). Len nasihau enan aTomitian evi Sisa. AYesu evisi hən aJōn len naholoul ei, ale ikel vəhot natit gail ləbevisi a tahw. AJōn itos gat natgalenan. Itosi ke aSetan emədas masuṽ hən alat siYesu səhor ta mō. Avil alat lotoriŋ nəlolit len aYesu leil gəgat m̄au, limassusumar, limasdaŋ ḅur na-ləŋon-isa-vəsə-an enan, naut kəmas ləbimat (12.11). AJōn ike aYesu dereh tetəlmam ale aenemi san gail asike lukad nədaŋan am. Alat lotogolgol nəsaan dereh lipanis, be alat lotoriŋ nəlolit len aYesu, lotovi esan, dereh ləbis len naut veveu aGot tokel gati ke likade maii.

1) AJōn isor husur nalobulat egai (1.1-8)

2) Na-kəta-risi-an hən aNatun Nəvanuan (1.9-20)

3) Nalobulat napisulan gail van hən alat siYesu len naut toməlevru (2.1-3.22)

4) Nabopita len nəmav esəŋav (4.1-11)

5) Nalobulat tobul tokad nabuburutan lotoməlevru (5.1-6.17)

6) Alat a Israel lotovi 144,000 (7.1-17)

7) Aŋel lotoməlevru loṽuv nətrampet lotoməlevru (8.1-11.19)

8) Napəhaṽut, nətrakon mai narivatəvat katkat eru (12.1-13.18)

9) Naṽehuh Sion mai nəwain hən navile a pan (14.1-15.8)

10) Navilesir naməkot gail (16.1-21)

11) APapilon toyalyal iteh vəmasirsir (17.1-20.10)

12) Napəpehunian hən navoian dan nəsaan (20.11-15)

13) Nəmav veveu mai navile a pan veveu (21.1-8)

14) Naut a Jerusalem veveu (21.9-22.5)

15) Nə-maris-kotovi-an (22.6-21)

AJōn isor husur nalobulat egai

¹ Len nalobulat egai aGot ilav naləboian hən nəsa dereh bimasvisi asike idareh mai aYesu Kristo, hən aYesu bikel vəhoti mai naslev san gail lotovi vanuan san gail. AYesu esəvat anjel san hən bikel vəhoti mai ginau, aJon notovi slev san. ² Nukel ur natit p̄isi notorisi, natit p̄isi tovi nasoruan siGot, mai natit p̄isi aYesu Kristo tokel koti mai ginau. ³ Avan ideh beʋuruŋ nalobulat egai mai alat siYesu, aGot tivoi həni. Alat ləbesəsəlon hən mai ləbigol nəsa tokele, aGot tivoi hən galito, husur nəboŋ hən natgalenan ləbevisi egəm pəpadaŋ.

Na-ke-ivoi-an van hən alat siYesu len naut toməlevru

⁴ Ginau aJon nutos nalobulat napisulan egai van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigol nəlomit tikad natəmat. Navoian mai natəmat enan arogəm len aGot tovi gai ta sutuai tia, gai gagai, mai tovi gai beğəm sal.* Navoian mai natəmat arogəm len aNunun toməlevru† a m̄o len nabiltihai bətbətah siGot.‡ ⁵ Navoian mai natəmat arogəm len aYesu Kristo todaŋ hən bikel kot nakitinan husur aGot. AYesu evi ahai a m̄o, nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan. Eil a m̄o hən nakiŋ gail hən navile a pan. Mitisal suh gai toləmas bun gidato, nəda hən nəmatan san togol datumakuv dan nəsaan sidato.§ ⁶ Igol datovi vanuan dattotoh pipihəbələn aGot, igol datogəm vi hai tutumav təban aGot aTəman. Nəyalyalan hən nəbathumənas mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an aripat lan vi sutuai sutuai! Ganan.*

⁷ Məteris! Egəm mai nəmavukasw! Ale nəvanuan gail p̄isi dereh lerisi, galit am lotosari len nəmatan san. Nəvanuan len nahəmar gail p̄isi len navile a pan dereh litaŋ vaisis lan. Timagenan! Ganan!**

⁸ Nasuḅ aGot, ike, “Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot. Ginau novi atenan tovi gai ta sutuai tia tovi gai gagai, mai tovi gai beğəm sal, novi Got notodaŋ masuḅ.”††

Na-kəta-risi-an hən aNatun Nəvanuan

⁹ Ginau aJon, awawa samito. Len aKristo, nutah mai gamito dattotoh pipihəbələn aGot, nutah mai gamit dattodaŋ ḅur na-ləŋon-isa-vəsa-an sal. Lubar hən ginau len naholoul lotokisi hən a Patr̄nos sil notokel ur nasoruan siGot mai nakitinan aYesu tokel vəhoti. Ehum nototoh len naim bəbaŋis gegai. ¹⁰ Len nəboŋ sua siNasuḅ, aNunun aGot iwol hən ginau. Vəha-sua ŋai nosəsəlon hən nadoldol towal habat hum nətrampet.‡‡ ¹¹ Ike, “Gitos gat nəsa gotorisi, ale səvati van hən alat siYesu len navile toməlevru: a Efesus, a Smirna, a Perkamum, a Tiatira, a Sartis, a Filatelfia mai a Laotisea.”

¹² Nəboŋ notopair hən nəbekəta ris ase tosor mai ginau, noris namial toməlevru lotopat a məhat len nametəlai nagol toməlevru lotoil. ¹³ Avan sua sur̄man anatun nəvanuan eil len naut nametəlai namial galenan lotoil lan. Nahurabat san ebəlav bar narien, ale nəhau tutuḅ nagol ibəŋis garu hən len nəmabun. ¹⁴ Len nəkadun, navurun epəhw hum navurun nasipsip, epəhw

* **1:4:** Len naut egai nənoḅ hən mai nahəsən aGot tokel mai aMoses: Ginau notovi ginau bogai notovi ginau sutuai nəbevi ginau (sal) vi sutuai. † **1:4:** Len naut egai, aNunun toməlevru evi aNunun aGot. Ale məlevru ikad namilen ke toveveu buni o tonor buni. ‡ **1:4:** Asia: 2Kor 1.8; alat siYesu len naut toməlevru: KelV 1.11; tovi gai gagai, tovi gai ta sutuai tia mai tovi gai beğəm sal: Exo 3.14. § **1:5:** todaŋ hən bikel kot nakitinan husur aGot: Isa 55.4; ahai a m̄o: Psa 89.27; nəda hən nəmatan san togol datumakuv dan nəsaan sidato: Kol 1.20. * **1:6:** Exo 19.6; 1Pit 2.5 ** **1:7:** mai nəmavukasw: Dan 7.13; Mak 14.62; lotosari: Zec 12.10; Jon 19.37. †† **1:8:** KelV 21.6, 22.13. Alfa evi naleta nametəkav len nasoruan ta Kris, mai omeka evi naleta naməkot. ‡‡ **1:10:** Nəboŋ siNasuḅ evi nəmariboŋ nametəkav hən nawik, nəmariboŋ aYesu tole məhat dan nəmatan, ale husur enan, alat lotokad nadəlomian lulotlotu hən len nəboŋ enan. Nətrampet evi natsua lotoum hən hən nametəlai ale nəboŋ lotoḅuv lan, iwal səhor nəwalan hən nahəmadu.

yesyes hum nasno. Namətan arohun nəhab towunwun. ¹⁵ Narien arobbil hun natəlai bras topat len nəhab gol topud varñial, ale nadolon ehun nəwalan hən nabiltiwai tosel vi pan len naut tosoḅur. §§ ¹⁶ Len navəlan nəmatu etəgau naməso toməlevru, ale naḅu nəbalan tokan naut toru evivile dan nabuḅon. Ale nəhon ehum namityal tobilas nəmet len natubliial.

¹⁷ Nəboḅ notorisi, nuteh bathurien suḅan notomat. Be eriḅ navəlan nəmatu len ginau, ike, “Sagemətahw, ginau novi nametəkav mai naməkot. *** ¹⁸ Ginau novi gai tomaur. Numat be goris, gagai numaur vi sutuai vi sutuai. Notəgau naki hən nəmatan mai naut nəmatan, nukad nədaḅan hən na-il-a-mo-an səhor gəlar p̄isi. ¹⁹ Imagenan, gitos gat natit gail gotorisi tia, natit gail gagai mai natit gail ləḅevisi a tahw. ²⁰ Naməso toməlevru gotoris gail len navəlagw, mai nametəlai nagol hən namñial toməlevru lotoil, namilelit tosusuah imaiegai ke: naməso toməlevru lovi aḅel gail lotokətkəta təban alat siYesu len naut toməlevru, ale nametəlai namñial toməlevru lovi alat siYesu len naut toməlevru galenan.

2

Napisulan van hən alat siYesu a Efesus

¹ “Gitos gat napisulan egai van hən aḅel tokətkəta təban alat siYesu a Efesus. Gitos nategai ke:

“Ginau nototəgau naməso toməlevru len navəlagw nəmatu, ginau notoyar len naut nametəlai nagol hən namñial lotoil lan, ginau nokəmaiegai ke:

² “Noləboi natit p̄isi məttoḅole. Noris nauman todaḅ samito mai nə-daḅ-ḅuri-an samito tobəlav. Noləboii ke mətəsaləboi mətḅitah mai nəvanuan sasa gail. Noləboii ke məttoḅusḅus kitev nakitinan len alat lotokis galit hən ahai pispisul be ləsavı ahai pispisul, ale mətusabi ke lotogəgəras. ³ Mətosusumar, mətudaḅ ḅur na-ləḅon-isa-vəsa-an bathut nahəsagw, ale mətəpetəmas, nibe-mit saməhav. ⁴ Avil ikad natsua, nusor tas gamito len natgalegai ke: mətəsaləmas bun ginau hum məttoḅole a m̄o, mətəsaləmas bun gamit gabag. ⁵ Mitinau gat na-ləmas-buni-an nametəkav məttoḅokade a m̄o. Mətuteh masuḅ dani. Mitipair təlmam gəm hən ginau ale um suḅan məttoḅole a m̄o. Asike mətḅipair dan nəsaan samito, dereh negəm hən gamito, nilav kuv nametəlai namñial samit dan naut toil lan. ⁶ Be ikad natsua len gamito tovoi: gomətahun naḅide silat seNikolaus, ginau am nomətahun buni.*

⁷ “Avan ideh tokad nədariḅan tesəsəloḅ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaḅan hən nəsaan, dereh nidaḅ hən ḅihan naḅit nəhai hən nəmauran len nəParatais siGot.†

Napisulan van hən alat siYesu a Smirna

⁸ “Gitos gat napisulan egai van hən aḅel tokətkəta təban alat siYesu a Smirna. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi metəkav mai naməkot, ginau notomat mai notomaaur təlmam, ginau nokəmaiegai ke:

⁹ “Noləboi na-ləḅon-isa-vəsa-an mai nə-par-tite-an samito, wake mətopol hən navoian siGot! Noləboi natit gail, aenemi samit gail lotokele, hən ləḅemədas nahəsamito. NaJu galenan lokis galit hən alat siGot, be sakitin,

§§ **1:15:** Hən naves 13-15, ris Eze 1.24, 43.2; Dan 7.9, 13, 10.5-6 *** **1:17:** Hən naves 16-17, Isa 44.6, 48.12, 49.2; Ipru 4.12 * **2:6:** Alat seNikolaus lunau ke lotovi Kristen be lohusur naḅusanan seNikolaus, savi siYesu. † **2:7:** Gen 2.8-9. Paratais len nasoruan ta Kris evi nəhol o nəhol hən naḅit nəhai.

husur nābonbonan salito evi nābonbonan siSetan. ¹⁰ Samtemətahw len naləjon-isa-vəsa-an ideh pəpadaŋ hən bəgəm hən gamito. Natəmat dereh tibar hən gamit galevis len naim bəbaŋis hən bitaltal husur nadəlomian samito ke timabe, ale dereh mətələjon tisa vəsa len nəmaribəŋ tesəŋavur. Mitidaŋ len ginau, naut kəmas nəmatan bībar gamito, ale dereh nilav nəprais hən nəmauran kitin mai gamito.*

¹¹ “Avan ideh tokad nədariŋan tesəsələŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, nəmatan na-vəha-ru-an asike igol nasənanan lan.‡

Napisulan van hən alat siYesu a Perkamum

¹² “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Perkamum. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad nābu nəbālan tokan naut toru, ginau nokəmaiegai ke:

¹³ “Noləboii ke mətutoh len naut nābilitihai bətbətah siSetan topat lan. Naut kəmas natenan mətətəgau gat nahəsagw sal, mətudaŋ len ginau. Mətomətahun mətbigam dan ginau, naut kəmas lotogol aAntipas tomat. AAntipas enan idaŋ hən bikel kot ginau ale lugol tomat sil ginau len navile samito, naut aSetan totoh lan. ¹⁴ Avil len natgalevis nusor tas gamito. Ikad gamit galevis ei lotohusur nəvide siPalaam toʋusan aPalak hən nəvide hən bigol alat a Israel ləbisa. Etəŋov nəlolit hən ləbihan nəhanian nəvanuan gail lototutumav həni van hən nəlablab gail mai hən ləbigol naitian tosa.*

¹⁵ Len nəvide tomaienən ikad gamit galevis lotohusur nəpusanan silat seNikolaus.* ¹⁶ Imagenan, mitipair dan nəsaan samito! Asike mətbigole, vəha-sua ŋai dereh negəm, bəl mai gamit məttohusur aNikolaus hən nābu nəbālan hən nabuŋogw.

¹⁷ “Avan ideh tokad nədariŋan tesəsələŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nilav nəmanna galevis tosusuah maii, nəmanna togəm len nəmav. Ale dereh nilav nəvat topəhw maii. Len nəvat enan aGot itos gat nəhes veveu lan, ale səkad avan ideh toləboi nəhes enan, be gai nəbilavi maii ŋai, eləboii.*

Napisulan van hən alat siYesu a Tiatira

¹⁸ “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Tiatira. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi aNatun aGot, namətagw tohun nəhab towunwun, nariegw tohun natəlai bras tobilbil, ginau nokəmaiegai ke:

¹⁹ “Noləboi natit p̄isi məttoogle. Noləboi na-ləmas-buni-an samito, nadəlomian samito, na-vi-tarhəte-an samito mai nə-daŋ-ḅuri-an samito tobəlav, ale gagai mətugol natgalenan səhor ta m̄io. ²⁰ Avil len nategai nusor tas gamit ke: alitenan, aJesepel, tokis gai gabag hən ahai kelkel ur sua, mətudaŋ hən bəpusan ei. Len nəpusanan egəras naslev sagw gail hən ləbigol naitian tosa, han nəhanian nəvanuan lototutumav həni van hən nəlablab gail.* ²¹ Nulav mai alitenan, namityal hən bīpair dan naitian san tosa, be emətahun bīpair dani. ²² Imaienan, dereh nibar həni len nəmel sua. Ale len naut enan, gai mai galit lotogol naitian tosa maii, dereh nigol leləjon tisa vəsa tibatbat. Asike ləbīpair dan nəvide hən nəsaan san, dereh

* **2:10:** Gen 24.55; Dan 1.12, 14 ‡ **2:11:** KelV 20.14, 21.8 Nəmatan na-vəha-ru-an evi nəmatan vi sutuai, ale nəmatan enan saləboi bigol natideh len alat lotowin səhor nədaŋan hən nəsaan. * **2:14:** Num 25.1-2, 31.16 * **2:15:** KelV 2.6 * **2:17:** Exo 16.14-15, 33-34; Isa 62.2, 65.15 * **2:20:** 1Ki 16.31, 19.1-2; 2Ki 9.22, 30

timaienan. ²³ Ale dereh nigol anatun gail limat hən navilesir, beti alat siYesu len naut p̄isi dereh leləboii ke, ginau notovi gai tokəta kitev nəsə topat len nənauan mai nəlon nəvanuan gail, ale dereh nilav mai gamit p̄isi, nəsə tonor hən nagolean samit v̄isusua.*

²⁴ “Be nukel mai gamit am a Tiatira, gamit mət̄satəgau naṣusanan enan, gamit mət̄saləboi nəsə lotokisi hən naṣusanan gail siSetan lotosusuah buni, nukel mai gamit ke, asike noriṅ natideh am len gamito ḥigol nəmauran samit ḥidaṅ, ²⁵ be nategai ṅai: nəsə mət̄tokade, mət̄etəgau gati vir nagəmaian sagw. ²⁶ Avan ideh towin səhor nədaṅan hən nəsaan mai togol naləṅonian sagw tabtab vəbar nagilen, dereh nilav nədaṅan hən na-il-a-m̄o-an maii hən ḥeil a m̄o hən naluṽoh hən nəvanuan gail;

²⁷ ‘Dereh teil a m̄o hən galito hən nəbatw nametəlai, nalolosaan teḅuer, ale tigol limasirsir hun nəḥilikoro tan ḥulau.’*

²⁸ “Dereh likad nədaṅan hən na-il-a-m̄o-an tohun nədaṅan hən na-il-a-m̄o-an notokade len aTəmagw, ale nilav nam̄oso lalan am mai galito!§

²⁹ “Avan ideh tokad nədariṅan tesəsəloṅ hən nəsə aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

3

Napisulan van hən alat siYesu a Sartis

¹ “Gitos gat napisulan egai van hən aṅel tokətkəta təban alat siYesu a Sartis. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad aNunun aGot toməlevru mai nam̄eso toməlevru, ginau nokəmaiegai ke:

“Ginau noləboi natit p̄isi mət̄togole, noləboii ke mət̄toṽat nəhes ke mət̄tomaur, wake mət̄umat. ² Mitilele, mət̄ehulahul! Naṽide samit lotovoi sal pəpadaṅ ləḥimasig, mitigol lidaṅ am. Husur nusabi ke len nəhon aGot sagw, nəsə mət̄togole, mət̄sagol səhav. ³ Mitinau təlmam hən naṣusanan mət̄tosəsəloṅ həni mai mət̄todəloṃi a m̄o. Mitigol husuri, ale pair dan nəsaan samit gail. Asike mət̄bilele, asike mət̄behulahul, dereh negəm surṃan nəvanuan vənṽənah, ale asike mət̄oləboi namityal nəḅegəm lan hən nəḅilav nəpanismen mai gamito.*

⁴ “Ikad gamit galevis a Sartis ei ləsados nahurabat salit hən nəsaan, ləsamədas nəmauran salit hən nəsaan. Ale dereh liyar mai ginau, nahurabat salit topəhw. Dereh liyar mai ginau husur lunor hən ləḅiyar mai ginau. ⁵ Avan ideh towin səhor nədaṅan hən nəsaan, len naṽide tomaienan, dereh tesun nahurabat topəhw. Asike nukaskas nahəsən dan naləḅulat hən nəmauran, avil dereh nikel kot nahəsən len nəhon aTəmagw mai aṅel san gail.

⁶ “Avan ideh tokad nədariṅan tesəsəloṅ hən nəsə aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Filatelfia

⁷ “Gitos gat napisulan egai van hən aṅel tokətkəta təban alat siYesu a Filatelfia. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi siGot notovi nakitinan, ginau nukad naki siTevit tovi Kiṅ. Nəsə notosəṅav həni, avan ideh edədas ḥekəkol həni. Nəsə notokəkol həni, avan ideh edədas ḥesəṅav həni. Ginau nokəmaiegai ke:*

* **2:23:** Psa 7.9, 62.12; Jer 17.10 * **2:27:** Psa 2.8-9 § **2:28:** Num 24.17; KelV 22.16. Nam̄oso lalan evi aYesu, gol ke dereh tilav gai gabag mai alat lotowin səhor nədaṅan hən nəsaan mai togol naləṅonian san tabtab vəbar nagilen. * **3:3:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; 2Pit 3.10 * **3:7:** Isa 22.22; Job 12.14

8 “Ginau noləboi natit p̄isi məttoḡole, ale nosəḡav hən nabopita m̄os gamito avan ideh edədas b̄ekəkol həni. Bathut noləboii ke mətukad natuh-daḡan, be mətugol nəsa notokele len nasoruan sagw, ale mətsakel nakel-mətahun-ginau-an boḡ ideh. 9 Alat len naḡonḡonan siSetan, naJu lotokis galit hən alat siGot be sakitin, lolibliboḡ, dereh nigol galit letəḡedur bathuriemito, hən ləbələboi səhoti ke notoləmas bun gamito.* 10 Bathut məttoḡol husur nakelean sagw todaḡ ke, mitikad nə-daḡ-ḡuri-an b̄ebəlav, dereh ginau netəḡau gol gamito dan namityal hən na-ləḡon-isa-vəsa-an pəpadaḡ hən b̄egəm bar navile a pan kavkav, hən b̄italtal kitev nadələmian sinəvanuan lotosuh lan ke timabe. 11 Ginau dereh negəm tutut. Mətetəḡau gat nadələmian məttoḡade, hən avan ideh asike b̄ilav kuv nəprais samito. 12 Avan ideh towin səhor nədaḡan hən nəsaan, dereh nigol tegəm vi rivbet len naim siGot sagw, ale aGot asike iḡam dani boḡ ideh am. Dereh nitos gat nahəsən aGot sagw lan, mai nahəsən nabiltivile siGot sagw tovi Jerusalem veveu b̄egəm len nəmav len aGot sagw. Ale dereh nitos gat nahəsagw veveu lan.*

13 “Avan ideh tokad nədariḡan tesəsələḡ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Laotisea

14 “Gitos gat napisulan egai van hən aḡel tokətkəta təban alat siYesu a Laotisea. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi nakitinan,* notodaḡ hən nəbikel kot nakitinan hən natit p̄isi tovisi, ginau notovi nəkadun natit p̄isi aGot toum həni, ginau nokəmaieḡai ke:*

15 “Ginau noləboi natit p̄isi məttoḡole. Mətsapud buni, mətsasusus buni. Noləḡon masuḡ ke mətopud buni o mətosusus buni! 16 Be husur məttopat rivuh, mətopud kəkereh ḡai, mətsapud buni, mətsasusus buni, vəha-sua ḡai dereh neḡulai hən gamito dan nabuḡoḡw, nemətahun gamito!* 17 Gamit mətuke, ‘Nopul hən natite, nukad natit p̄isi notoləḡoni, natideh nəsəpar.’ Be mətsənau səhoti ke məttoḡərav sədaḡ, mətunor hən nəvanuan gail lotololosa hən gamito, mətovi məsal, mətovi metḡesw mai mətob̄urmalmal. 18 Nukel mai gamit ke, ivoi hən mətḡeḡur nagol len ginau hən mətḡepul həni, nagol lotolatlat kitevi len nəhab ke tomabe. Ivoi hən mətḡeḡur nahurabat topəhw, hən mətḡesun gail, hən asike nahurumit bisa len nəmalmalan samito. Ivoi hən mətḡeḡur nəmersin nəmet, hən mətḡikas namətamit həni, hən mətḡəkəta. 19 Avan ideh notoləmas buni, dereh nesivoh lan, mai nigol tipanis hən nəḡeḡusani. Imaienan, mətəpud, mitidaḡ len nakitinan ale pair dan nəsaan samit gail!* 20 Ginau boh noil bopita, nudeldel. Avan ideh b̄esəsələḡ hən nadologw, b̄esəḡav hən nabopita, dereh nəḡis van həni, ale namrihan katəḡol. 21 Avan ideh towin səhor nədaḡan hən nəsaan, dereh nigol tebətah mai ginau len nabiltihai bətbətah sagw, surḡan notowin səhor nədaḡan hən nəsaan, ale notobətah mai aTəmagw len nabiltihai bətbətah san.

22 “Avan ideh tokad nədariḡan tesəsələḡ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!”

* 3:9: Isa 43.4, 49.23, 60.14 * 3:12: Isa 62.2 * 3:14: 2Kor 1.20 * 3:14: Pro 8.22 * 3:16: Len naut egai, alat lotopud buni lukad nadələmian len aYesu, ale alat lotosusus buni ləsəkad nadələmian lan. Be alat lotopat rivuh, ləsapud kəkereh, aGot emətahun galito husur lotopul hən nə-lon-uri-an. * 3:19: Pro 3.12; Ipru 12.6

4

Nalotuan len nəmav

¹ Nəboŋ tokəmaienan tonon, nokəta, noris nabopita tosəŋav len nəmav, ale nadoldol notosəsəlon həni a m̄o, nəwalan han tohum nətrampet, ikel mai ginau ke, “Gegəm a məhat gegai, ale dereh neʋusan gaiug hən natit gail ləbimasvisi a tahw len natgalenan.”

² Vəha-sua ŋai aNunun aGot iwol hən ginau, ale noris nabiltihai bətbətah sua topat len nəmav, noris avan sua tobətah lan! ³ Atenan tobətah ei, nənahənah han ebilbil hum nəvat jaspa mai nəvat karnelian. Ale ikad nanivaniv tomiāl kəsən, garu len nəhai bətbətah hum nəvat emerald.* ⁴ Nəhai bətbətah tovi 24 ludar visi, ale nəvanuan totibau lotovi 24 lobətah len gail. Nəvanuan galenan lovi haʋut lotoil a m̄o lotosun nahurabat topəhw, mai len nəkadulito lukad nəkraun nagol hum sekiŋ. ⁵ Ale nəkabil ikabil mai nabiliurur ekurut len nabiltihai bətbətah rivuh. Ikad namīal toməlevru lotopaŋ wunwun a m̄o len nabiltihai bətbətah enan. Namīal galenan lovi aNunun aGot toməlevru.* ⁶ A m̄o len nabiltihai bətbətah ehum tokad nabiltimetduŋduŋ hən nakəlas tobilbil masil hum nəvat kristal.†

Dar vis nabiltihai bətbətah len nətarhət tovat han, ikad natit tovat lotomaur, lotopaŋ mətalito a m̄o mai a tahw.

⁷ Natit nametəkav tomaur esum̄an nalion, na-vəha-ru-an hən natit lotomaur esum̄an natuhbuluk, na-vəha-tor-an hən natit lotomaur nəhon esum̄an nəhon nəvanuan, ale na-vəha-vat-an hən natit lotomaur esum̄an naikel toməlah.‡

⁸ Natgalen ʋisusua lukad nəhabəlalito toməlevtes lotopaŋ mətalito a məhat mai pipite. Ləsəŋavŋav, be len nalennəyal mai nalennəyariug luke, “Gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin,

Nasuḅ aGot aBiltidaŋan,
ategaii tovi gai ta sutuai tia, tovi gai gagai,
mai tovi gai bəgəm sal.”*

⁹ Nəboŋ natit tovat lotomaur lotosal suh nəyalyalan sitenan tobətah len nabiltihai bətbətah, nəboŋ lotoputsan nahəsən, nəboŋ lotosipa vi təban gai tomaur vi sutuai vi sutuai, ¹⁰ nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien ategaii tobətah len nabiltihai bətbətah, ale lulotu hən ategaii tomaur vi sutuai vi sutuai. Loriŋ nəkraun nagol salito a m̄o len nabiltihai bətbətah, luke,

¹¹ “O Nasuḅ, aGot sinamito! Inor hən gəbikad nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan sam̄.

Inor hən gəbikad na-putsan-nahəsam̄-an mai nabiltidaŋan.
Husur gaiug goum hən natit p̄isi,
ale bathut naləŋonian sam̄, goum hən gail, gugol losuh, lukad nəmauran.”

5

Navuhean hən nalobulat

¹ Beti len navəlan nəmatu sitegaii tobətah len nabiltihai bətbətah, noris nalobulat tokad natosian len nətarhət toru lotobul həni, burut gati vəhaməlevru.* ² Ale noris aŋel todaŋ tokai len nadoldol towal habat ke, “Len nəhon

* **4:3:** Hən naves 2-3, ris Eze 1.26-28, 10.1. Jaspa: evi nəvat sua gəsələboi gəbəkəta tur lan, nətau han tomiāl o tokəsən o toyanyaŋ; karnelian: evi nəvat tobisibis; emerald: evi nəvat tokəsən be tomasil. KelV 21.19-20. * **4:5:** Exo 19.16; Eze 1.13; Zec 4.2 † **4:6:** Nəvat kristal evi nəvat tomasil hum nakəlas səkad nətau ideh. ‡ **4:7:** Hən naves 6-7, ris Eze 1.5-10, 22, 10.14. Naikel evi nəman naməsav totibau tohum nəbal be totibau səhori. * **4:8:** Eze 1.18, 10.12; Isa 6.2-3 * **5:1:** Eze 2.9-10; Isa 29.11. Nəboŋ lotobul hən nalobulat, loburut gat nagilen hən nəwaks, ale nəboŋ nəwaks tomədmədau sal luḡos gat nənahənah hən avan sua lan tokele ke nalobulat enan evi esən, mai avan tile saləboi bəvuhe.

aGot, ase inor hən bəkin kotov nabuburutan, hən bəvuh nalobulat eg tobul?”
³ Avil səkad avan ideh len nəmav, o len navile a pan, o buthəvile a pan toləboi bəvuh nalobulat tobul o hən bəvurunji.*

⁴ Beti nutan habat, husur ləsaləboi ləbisað avan ideh tonor hən bəvuh nalobulat tobul ale hən bəvurunji. ⁵ Be len nəvanuan totibau lotovi 24 lotovi haʋut lotoil a mō, sua ikel mai ginau ke, “Sagitan! Geris, sua len nəpasusan siTevit, Nalion len nahəmar seJutah, gai ewin səhor p̄isi aenemi san gail. Gai eləboi bəkin kotov nabuburutan toməlevru, ale hən bəvuh nalobulat tobul.”*

⁶ Ale noris natuhsipsip tohum nəvanuan gail lotogol tomat, avil eil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah mai natit tovat lotomaur, eil rivuh len nəvanuan totibau lotovi 24. Natuhsipsip enan ikad nəbalbal toməlevru mai namətan toməlevru lotovi Nunun aGot toməlevru, gai tosəvat galit vi lan navile a pan kavkav.* ⁷ Ale aTuhsipsip egəm, ilav nalobulat tobul dan navəlan nəmatu sitenan tobətah len nabiltihai bətbətah. ⁸ Nəboŋ tolav nalobulat tobul, natit tovat lotomaur mai nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien aTuhsipsip. Galit p̄isi lukad navus beltan v̄isusua, ale lotəgau nasiloh nagol lotopul hən nəhai pəhas nəbōn tosusau tovi na-sor-tuʋ-an silat siGot.* ⁹ Lokəkai hən nəbē veveu ke,*

“Gaiug gunor hən gəb̄ilav nalobulat tobul
 ale kin kotov nabuburutan gail hən gəb̄evuhe.

Nəvanuan gail lugol gumat,

be len nəda hən nəmatan sam̄,

goʋur nəvanuan gail hən ləb̄evi siGot,*

goʋur galit dan nahəmar p̄isi, nasoruan p̄isi,

nabi tiltile p̄isi mai naluʋoh hən nəvanuan gail p̄isi.

¹⁰ Ale gugol logəm vi hai tutumav gail təban aGot,

nəvanuan gail lototoh pipihabəlan.*

Dereh leil a mō hən nəvanuan gail len navile a pan.”

¹¹ Beti nokəta tətəs, ale nosəsəlōŋ hən nadolon aŋel gail tosəbur masuʋ notodədas nəb̄evurunji gail.* Aŋel gail mai natit lotomaur mai nəvanuan totibau gail ludar vis nabiltihai bətbətah. ¹² Len nabiltidoldol luke,

“ATuhsipsip, nəvanuan gail lotogol tomat, inor len nəhōn aGot

hən b̄ikad nabiltidan, b̄epul hən natite, b̄ikad namitisau hən nəmauran tonor mai na-ləboi-buni-an hən b̄igol natite.

Inor hən natit p̄isi ləb̄eputsan nahəsən. Inor hən b̄ikad nəyalyalan hən nəbathumənas mai na-sor-sal-suhi-an.”

¹³ Beti nosəsəlōŋ hən natit p̄isi lotosuh len nəmav mai len navile a pan mai buthəvile a pan mai len tas, natit p̄isi luke,

“Datisal suh atenan tobətah len nabiltihai bətbətah mai aTuhsipsip,

dateputsan nahəsalaru,

nəyalyalan hən nəbathumənas mai nədan hən na-il-a-mō-an,

lipat len gəlaru vi sutuai vi sutuai!”

¹⁴ Natit tovat lotomaur luke, “Ganan,” ale nəvanuan totibau lotovi haʋut lotoil a mō, luteh len tan, kəta vi pan, lulotu.

6

Nabuburutan toməlevtes

* 5:3: Flp 2.10 * 5:5: Gen 49.9; Isa 11.1, 10 * 5:6: Isa 53.7; Zec 4.10 * 5:8: Psa 141.2 * 5:9: Psa 33.3, 98.1; Isa 42.10 * 5:9: Kol 1.20 * 5:10: Exo 19.6; KelV 1.6 * 5:11: Dan 7.10

¹ Nəboŋ notokəta, noris aTuhsipsip tokad nalobulat tobul, ekin kotov nabuburutan metəkav len nabuburutan toməlevru lotoburut gat nalobulat tobul.* Ale nosəsəloŋ hən esua len natit tovat lotomaur tosor len nadolon tohum nabiliurur toke, “Gəmai!” ² Nokəta, ale noris nahos topəhapəhw togəmai. Atesua tosaŋ lan etəgau navus mai nəwei han. Ikad nəkraun nagol aGot tolav maii hən tosuni, ale hum nəvanuan towin səhor naenemi san gail len nəbalan tosoḅur, igam van hən bewin səhor piis naenemi san gail.

³ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-ru-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-ru-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” ⁴ Nahos togon egəmai, nahos tobisibis. Atesua tosaŋ lan, aGot ilav nabiltibu nəbalan maii, hən bikad nədaŋan hən na-il-a-mo-an, hən bilav kuv natəmat dan navile a pan, hən nəvanuan gail ləbimat len nəbaləbalan mai galit gabag.

⁵ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-tor-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-tor-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” Ale nokəta, noris nahos mermer togəmai, ale atesua tosaŋ lan, len navəlan etəgau nasəkel tonənoḅ hən naməlasan.* ⁶ Ale nosəsəloŋ hən nəwalan hum nadoldol togəm len natit tovat lotomaur toke, “Nəvat hən nalita tosua hən nawit dereh tevi natenarius tesua, nəvat hən nalita totor hən nəpali dereh teḗitḗitoḅ.† Ale sagemədas naoil mai nəwain!”

⁷ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-vat-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-vat-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” ⁸ Ale nokəta, noris nahos togəmai, nətau han tokəsan wavwav. Atesua tosaŋ lan, nahəsan aMatan, ale Naut Nəmatan ehusuri, itah maii. AGot ilav nədaŋan mai gəlaru hən arḅigol ḅesua ḅimat dan tovat len nəvanuan piisi len navile a pan. Ilav nədaŋan mai gəlaru hən arḅigol nəmatan len nəbalan o nə-par-hanian-an o naməsahan tilitile o narivatəvat nalililai.‡

⁹ Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-rim-an, pipit nəmel tutumavan, noris nəlon alat lotomat sil nasoruan siGot. Nəvanuan gail lugol alaten lumat sil na-kel-uri-an tovoi lotodaŋ hən ləbikel koti. ¹⁰ Lukai habat van hən Nasuḅ. Luke, “Masta gaiug gotovi Got kitin! Gitoh tebəlav mabe vir gəḅenənoḅ hən nəvanuan lotosuh len navile a pan mai nəbathut nakitinan hən ləḅipanis sil nəsa lotogole hən ginamito? Gigol nasisilan hən galito husur nəda hinamit mai nəmatan sinamit ḗais?” ¹¹ Beti aGot ilav nahurabat pəhapəhw mai galit piisi. Ale ikel mai galit ke liŋavḗav kəkereh vir naslev siYesu gail surḗan galito, mai awawa salit len nadəlomian ḅisobur ləbimat. Bathut nəvanuan lotomətahun aGot dereh ligol alatenan limat sil nadəlomian lotokade len aYesu van vəbar na-ḗuruŋ-gati-an ḅihau hən alat ləḅimat.

¹² Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevtes-an, noris nabiltidu todū. Noris namityal togəm mermer hum nahurabat harharo, ale noris nahəbati kavkav togəm bisibis hum nəda. ¹³ Beti naməso gail len nəmav luteh len tan, hum navit nəhai lotoveu lotorus len nəlan paru. ¹⁴ Ale nəmav ebul vi tut hum nalobulat lotobul hən, ale navəhuh mai naholoul piisi lorus dan namilelito.§ ¹⁵ Beti nakiŋ sinavile a pan gail, nəvanuan totibau gail, nabiltisoltia lotoila mo hən nasoltia tosoḅur, alat lotopul hən natite, nəvanuan

* **6:1:** KelV 5.1 * **6:5:** Hən naves 2-5, ris Zec 1.8, 6.1-8. Len nasəkel, nəvanuan enənoḅ hən naməlasan namətəlai gai toləboii mai naməlasan hən natit gai saləboi, hən ḅeləboi naməlasan han. † **6:6:** Natenarius evi nəvat naḗurḗuran hən nauman hən nəmariboŋ tosua. Nəpali ehum nawit be nabus han isa səhor nawit. Husur enan nəvat han ekəkereh ḗai. Nawit mai nəpali lovi hanian seJu gail, be len naut egai nəvanuan lupar hanian ale nəvat hən nawit mai nəpali etibau masuḅ. ‡ **6:8:** Eze 14.21. Naməsahan tilitile eləboi ḅevi navilesir. § **6:14:** Hən naves 12-14, Isa 13.10-13, 34.4; Eze 32.7-8; Amo 8.9; Jol 2.10; 2Tim 4.13

bəbau gail, naslev gail mai alat ləsavi slev, galit p̄isi losusuah len nāburhuvat gail mai napipivat hən nāvehuh gail. ¹⁶ Ale lukai van hən nāvehuh mai nəvat gail ke, “Mititeh len ginamito, susuan ginamit dan nəhon atenan tobətah len nābilitihai bətbətah. Susuan ginamito dan nəlol paŋpaŋ seTuhsipsip!”^{*} ¹⁷ Husur nəboŋ totibau hən nəlol paŋpaŋ səlaru egəm tia, ale as teləboi b̄eil gati?”^{*}

7

Alat a Israel lotovi 144,000

¹ Beti noris aŋel tovat lotoil, sua len nanot, sua len nais, sua len nasaut mai sua len nawes. Loil gol nəlan gail hən nəlan asike b̄evuv nətan o nətas o nəhai ideh.^{*} ² Ale noris aŋel togon togəm len naut namityal tovisi lan, ikad natesua hum nəstam hən b̄iŋos gat nabuburutan len natite ke siGot nəkadun nəmauran. Ale ikai habat van hən aŋel tovat galenan, aGot tolav mai galito nədaŋan hən ləbēmədas nətan mai nətas. ³ Ikai ke, “Mititoh bai! Samtemədas nətan o nətas o nəhai gail vəbar namtb̄iŋos gat nəstam len nabunəhon naslev siGot sidat gail b̄inoŋ.”^{*} ⁴ Ale nosəsəloŋ hən naŋuruŋan salit aŋel toŋos gat nəstam len nabunəholito ke lovi siGot. Iŋos gat nəstam len 144,000 dan nahəmar p̄isi ta Israel:

⁵ 12,000 dan nahəmar Jutah,
12,000 dan nahəmar Reupen,
12,000 dan nahəmar Kat,
⁶ 12,000 dan nahəmar Aser,
12,000 dan nahəmar Naftali,
12,000 dan nahəmar Manasseh,
⁷ 12,000 dan nahəmar Simeon,
12,000 dan nahəmar Levi,
12,000 dan nahəmar Issakar,
⁸ 12,000 dan nahəmar Sepulun,
12,000 dan nahəmar Josef,
12,000 dan nahəmar Penjamin.

Nə-sal-suhi-an səbilituṽoh

⁹ Husur natgalenan noris nābilituṽoh, avan ideh edədas b̄evuruŋi. Logəm len naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile p̄isi, logəm len nahəmar p̄isi, logəm len nəvanuan nabi tiltile gail p̄isi mai nasoruan p̄isi. Ale loil a m̄o len nābilitihai bətbətah mai len nəhon aTuhsipsip. Losun nahurabat toŋəhapəhw ale len nəvələlito lutariv nəpashət nadet.^{*} ¹⁰ Ale len nābilitidoldol lukai habat ke, “Nəlav-kuvi-an dan na-ləŋon-isa-vəsa-an egəm len aGot sidato tobətah len nābilitihai bətbətah, mai egəm len aTuhsipsip!” ¹¹ Ale aŋel gail p̄isi loil dar vis nābilitihai bətbətah mai nəvanuan totibau gail mai natit tovat lotomaur. Luteh len tan, b̄ov kəta vi pan, a m̄o len nābilitihai bətbətah hən ləb̄ilotu hən aGot ke,

¹² “Kitin! Na-sor-sal-suhi-an,
nəyalyalan hən nəbathumənas,
namitisau hən nəmauran tonor,
nasipaan, na-putsan-nahəsən-an,
nābilitidaŋan,
mai na-ləboi-buni-an hən b̄igol natite;

^{*} **6:16:** Hos 10.8; Luk 23.30 ^{*} **6:17:** Jol 2.11; Zep 2.2-3 ^{*} **7:1:** Jer 49.36; Dan 7.2; Zec 6.5 ^{*} **7:3:** Eze 9.4-6 ^{*} **7:9:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad nəvite lotohanhani. Len naut a Israel lobilb̄il hən hən ləb̄evusani ke lotowin səhor aenemi salit gail len nəbālan o hən b̄evusan nahəhəvuran salito.

tevi təban aGot sidato vi sutuai vi sutuai.
Ganan!”

¹³ Beti sua len nəvanuan totibau gail eus ginau ke, “Alategai lotosun nahurabat pəhapəhw gail, lovi ase? Logəm len naut a be?” ¹⁴ Ale nusor vari ke, “Nəsaləboi. Nasuḅ, gaiug goləboi, gikele.”

Beti ikel mai ginau ke, “Lovi alat lotolavutur len nəboŋ hən na-ḅiltiḷəŋon-isa-vəsa-an gail. Lokəkəs nahurabat salit len nəda heTuhsipsip, gol lotopəhw yesyes.* ¹⁵ Imagenan loil a mō len nəbiltihai bətbətah siGot, ale loum san len nalennəyal mai nalenmariug len naim san. Ale gai tobətah len nəbiltihai bətbətah dereh tikabut gol galito, havhav hən galito. ¹⁶ Asike lumalkəkət, asike lumaduh boŋ ideh am. Asike nəyal esun masuḅ hən galito, asike napudan ideh ilat karkar hən galito. ¹⁷ Husur aTuhsipsip toil rivuh len naut tokad nəbiltihai bətbətah dereh tekətkəta təban galit hum tovi vanuan nasipsip salito. Dereh tesəhar galito vi lan nabəko gail hən nəwai nəmauran. Ale aGot dereh tigar namətarur gail p̄isi dan namətalito.”†

8

Nabuburutan na-vəha-məlevru-an

¹ Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevru-an, len nəmav naut eḅut len nahudhut nəhaua. ² Beti noris aŋel lotoməlevru lotoil len nəhon aGot, ale ilav nətrampet* lotoməlevru mai galito.

³ Ale aŋel sual am totəgau nasiloh nagol hən nəhai pəhas tobasw, egəm il ben nəmel tutumavan.* Ale aGot ilav nəhai pəhas isoḅur maii, hən ḅigol ḅiḅon mai na-sor-tuḅ-an gail silat siGot p̄isi. Ale eviol həni len nəmel tutumavan lotoum həni hən nagol, nəmel tutumavan enan ipat a mō len nəbiltihai bətbətah. ⁴ Ale nəbasuhab hən nəhai pəhas toḅon mai na-sor-tuḅ-an gail silat siGot, evi məhat len nəhon aGot, dan navəlan aŋel. ⁵ Beti aŋel enan ilav nadurinen topaŋ dan nəmel tutumavan, igol epul len nasiloh nagol hən nəhai pəhas, ale ebubulani vi lan navile a pan, ale nəbiliurur ekurut, ikad nəwalan gail, nəkabil ikabil mai nadu edu.*

Nətrampet gail

⁶ Beti aŋel lotoməlevru lotokad nətrampet lotoməlevru, loutaut hən ləḅəvuv gail.*

⁷ Aŋel metəkav eḅuv nətrampet san. Nəais† mai nəhab artəḅon mai nəda, aGot idanji vi lan navile a pan. Nahudhut tosua dan totor hən navile a pan, nəhab ihani. Nəhai tosua dan totor, nəhab ihan tavun gail, mai naliol kəsən p̄isi.*

⁸ Beti aŋel na-vəha-ru-an eḅuv nətrampet san, ale natit hum nəbiltiḷəhuh topaŋ, aGot ibar həni len tas. Nahudhut nətas tosua dan totor egəm vi da. ⁹ Nahudhut tosua dan totor hən natit p̄isi tomaur len tas, lumat, mai len nəlanis p̄isi, tosua dan totor lumasig.

¹⁰ Beti aŋel na-vəha-tor-an eḅuv nətrampet san. Nəbiltiḷəso topaŋ hum namial, iteh dan nəmav vi lan nahudhut tosua dan totor hən nawisel gail mai nabəko gail.* ¹¹ (Ale lokis naməso enan hən Nəhai Tokon.) Nahudhut tosua dan totor hən nəwai egəm kon, ale nəvanuan isoḅur lumat husur lotomun nəwai enan tokon.*

* **7:14:** Dan 12.1; Mat 24.21; Mak 13.19 † **7:17:** Len naves 16-17, ris Psa 23.1-2; Isa 25.8, 49.10; Eze 34.23

* **8:2:** Nətrampet ehum nahəmadu o nəbalbal sesipsip o natit tomagenan tovi metəlai gotoḅuv lan hən ḅiwal * **8:3:** Exo 30.1-3 * **8:5:** Exo 19.16; Lev 16.12; Eze 10.2 * **8:6:** 1Tes 4.16

† **8:7:** Nəais evi nəwai todaŋ nəboŋ tosusus buni. * **8:7:** Exo 9.23-25; Eze 38.22 * **8:10:** Isa 14.12

* **8:11:** Jer 9.15

¹² Beti aņel na-vəha-vat-an eŷuv nətrampet san. Natsua iŷas nahudhut tosua dan totor hən namityal mai nahəbati mai naməso gail, hən nəmargobut bəsuan nahudhut tosua dan totor hən namialan halito. Namial ebuer len nahudhut tosua dan totor hən nalennəyal mai nalenmariug.*

¹³ Beti nokəta, ale naikel‡ sua toməlah len naməsav, nosəsəlon hən tokai habat ke, “Wee! Namətahwan! Namətahwan! Namətahwan dereh tibar alat lotosuh len navile a pan, bathut nəsa bəvisi bogai, nəboņ aņel naməkot lototor ləbēŷuv nətrampet salit gail!”

9

¹ Beti aņel na-vəha-rim-an eŷuv nətrampet san. Noris naməso sua toteh tia dan nəmav vi lan navile a pan, ale aGot ilav naki hən nəbur nəpanismen səkad nabutite mai aMeso enan. ² Nəboņ aMeso tosəņav hən nəbur enan, ibasw vi məhat dan nəbur hum nəbasuhab hən nəbilitihab togol nametəlai tovi wai. Ale nəbasuhab togəm len nəbur ikabut gol namityal mai naməsav.* ³ Beti nalokust* gail loməlah dan nəbasuhab vi lan navile a pan, ale aGot ilav nədaņan hum naskopion mai gail hən ləbēvin nəvanuan.* ⁴ Ale aGot ikel mai galit ke salemədas naliol o nəhai o natideh tokəsan, be loləboi ləbemədas nəvanuan ŋai ləsəkad nəstam siGot len nabunəholito.* ⁵ Ikel mai galit ke saligol nəvanuan gail limat, be loləboi ləbigoł ləbələņon bisa vəsa len nahəbati bərim. Na-ləņon-isa-vəsa-an salit dereh tehun napəņasan sinəvanuan nəboņ naskopion tovini. ⁶ Len nahəbati torim enan, nəvanuan gail dereh lidoņ nəmatan, be asike lusabi, lələņon masuŷ hən nəmatan be dereh tigam dan galito.*

⁷ Nalokust lohum nahos lotoutaut vir nəbilitibalan. Lukad natit hum nəkraun nagol len nəkadulito ale nəholito esumian nəhon nəvanuan. ⁸ Lukad navurulito hum navurun napəhaŷut toləbləbah, nariŷolito ehun nariŷon nalion, ⁹ lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito ale nəwalan hən nəhabəlalito ehun nəwalan hən nahos mai nəkat nəbalan lotosobur lotomur vi lan nəbilitibalan.† ¹⁰ Lukad nagilelito lotoləboi ləbēvin nəvanuan hum naskopion, ale nagilelito ikad nədaņan hən ləbələboi ləbigoł nasənahān len nəvanuan gail len nahəbati bərim. ¹¹ Lukad nakiņ toil a mō hən galito, tovi aņel hən nəbur nəpanismen səkad nabutite. Len nasoruan seIpru gail nahəsān aApatton, len nasoruan ta Kris nahəsān aApollyon.‡

¹² Natit metəkav nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoņ, be geris, ikad natit teru am arbəgəm sal.

Nətrampet naməlevtesan

¹³ Beti aņel na-vəha-məlevtes-an eŷuv nətrampet san. Nosəsəlon hən nadoldol sua togəm len nəbalbal tovat hən nəmel tutumavan nagol toil len nəhon aGot.*

¹⁴ Beti nadoldol ikel mai aņel na-vəha-məlevtes-an tokad nətrampet ke, “Gisah rubat nəhau tobaņis gat aņel tovat len naut hən nəbilitiwisel Eufates.” ¹⁵ Ale isah rubat aņel lotovat aGot toutaut hən galito vir nəhaua, nəmariboņ, nahəbati mai nasihau enan, hən ləbigoł bəsua bimat dan totor len nəvanuan pisi len navile a pan. ¹⁶ Nosəsəlon hən napuruņan hən nəvanuan nəbalan salito lotosah len nahos. Lovi eru vəha-10,000 vəha-10,000; gol lovi 200,000,000 pisi. ¹⁷ Len na-kəta-risi-an sagw nahos gail mai alat lotosah len gail lumaiegai: alat lotosah

* **8:12:** Exo 10.21-23 ‡ **8:13:** Naikel evi nəman naməsav tohum nəbilitibal. * **9:2:** Gen 19.28

* **9:3:** Nalokust ehun natohtohlomətu, ihanhan natideh tokəsan ale egəm len nəbilitivəshəte tohum nəmarigw. * **9:3:** Exo 10.12-15; Luk 10.19 * **9:4:** Eze 9.4; KelV 7.2-3, 8.7 * **9:6:** Job 3.21; Jer 8.3 † **9:9:** Hən naves 7-9, Jol 1.6, 2.4-5 ‡ **9:11:** Nəhes eru enan, namilelaru ke, Gai tomədas bun nəvanuan gail. * **9:13:** Exo 30.1-3; KelV 8.3

lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito tobisibis hum nəhab, mai toboŋboŋ, mai toyanyaŋ hum nəsalfa. § Nahos, nəkadulito ehum nəkadun nalion. Ale nəhab, nəbasuhab mai nəsalfa evivile dan nəpalito. ¹⁸ Nahudhut tosua dan totor hən nəvanuan gail len navile a pan lumat len natit totor galegai: nəhab mai nəbasuhab mai nəsalfa lotovivile dan nəpalito. ¹⁹ Nədaŋan hən nahos galenan ipat len nəpalito mai nagilelito. Husur nagilelito lohumi nəmat lotokad nəkadulito lotoləboi ləbigol nasənahān.

²⁰ Avil nəvanuan ləsəmat len napəŋasan galenan, galit ləsəpair dan naṽide sasa salito hən ləbipair van hən aGot. Ao, lulotu sal hən natəmat gail mai nəlablab lotoum həni hən nagol, nasilva, nabrons, nəvat mai nəhai. Nəlablab galenan ləsəboi ləbəkəta, ləsəboi ləbesəsəloŋ, ləsəboi ləbiyar be nəvanuan lulotu hən gail sal! * ²¹ Nəvanuan gail ləsəpair dan nəmatan lotogolgole hən nəvanuan, ləsəpair dan na-gol-nəbehi-an salito o naṽide salit hən naitian taṽtaṽor o navənvənahān lotogolgole.

10

Angel mai natuhloḅulat tobul

¹ Beti noris aŋel togon todaŋ, togəm vi pan len nəmav. Nəmavkasw ipat gol niben hum nahurabat, nanivaniv ipat len nəkadun, nəhon ehum namityal mai narien gəlaru, ehum artovi hab. ² Natuhloḅulat tobul esəŋav len navəlan. Eriŋ narien nəmatu len tas mai narien nəmair len tan. ³ Ale ikai len nadoldol towal habat hum nalion toṽun. Nəboŋ tokai, nadolon nabiliurur lotoməlevru luwal, lokurut. ⁴ Nəboŋ nabiliurur lotoməlevru lotokurut, noutaut hən nəḅitos gat nəsa lotokele, be nadoldol len nəmav ike, “Sagikel vəhot natgalenan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi.” *

⁵ Beti aŋel notoris toil len tas mai len tan, isar hən navəlan nəmatu vi məhat, vi lan nəmav. ⁶ Len nahəsān atenan totoh vi sutuai vi sutuai, atenan toum hən nəmav mai natit pisi tosuh lan, navile a pan mai natit pisi tosuh lan mai nətas mai natit pisi tosuh lan; len nahəsān atenan, aŋel ita gat na-kel-gati-an toke, “AGot asike evəlo am! ⁷ Be nəboŋ aŋel na-vəha-məlevru-an pəpadaŋ hən beṽuv nətrampet san, na-sor-utaut-an siGot tosusuah, dereh tisarpoḥ. Dereh tevisi hum tokel uri mai nəvanuan nauman san, ahai kelkel ur gail.” †

⁸ Ale nadoldol len nəmav notosəsəloŋ həni, isor tətās mai gināu, ike, “Givan, lav naləḅulat tobul, tosəŋav dan navəlan aŋel toil len tas mai len tan.”

⁹ Imaienan, nuvan hən aŋel egaii, nukel maii ke tilav natuhloḅulat mai gināu. Ale ikel mai gināu ke, “Lavi, hani. Len nəḅam̄ dereh tihehe hum nəhani‡ be len natəbaŋ ham̄, dereh tikon!” ¹⁰ Na nulav natuhloḅulat dan navəlan aŋel, nuhani. Len nəḅagw ihehe hum nəhani, be nəboŋ notohani tonəŋ, egəm kon len natəbaŋ hagw. §

¹¹ Beti lukel mai gināu ke, “Gimaspəhav utaut tətās husur nəsa aGot tosor utaut həni m̄os nəvanuan nabi tiltile gail, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, nasoruan gail mai nakiŋ lotosəbur.”

§ **9:17:** Nəsalfa evi nəvat toyanyaŋ. Goləboi gəbisabi pəpadaŋ hən nəhab a Bu. * **9:20:** Psa 115.4-7, 135.15-17; Dan 5.4, 23; 1Tim 4.1 * **10:4:** Len nasoruan ta Kris ike, Burut gat natgalenan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi. † **10:7:** Len nasoruan ta Kris, sake nəvanuan nauman san be ike naslev san gail. Hən naves 5-7, ris Exo 20.11; Deu 32.40; Dan 12.7; Amo 3.7. ‡ **10:9:** Nəhani evi natit tohehe masuṽ topat len naim sesukapak gail. § **10:10:** Hən naves 8-10, ris Eze 2.8-3.3. Nəboŋ toke natəbaŋ tokon, hum ma tohum nabəhaṽun tomaluelu.

11

Eru artokel kot aGot

¹ Beti lulav namita tohum nəhai nəyaran mai ginau. Luke, “Gile məhat. Gisaḅ səhot nabəlavən hən naim siGot mai nəmel tutumavan, ale geṽuruṅ alat lotolotu ei.* ² Sagisaḅ səhot nabəlavən hən naholəvat todar vis naim siGot, husur aGot ilavi tia mai naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, ale dereh lipal sar nabiltivile siGot len nahəbati lotovi 42.* ³ Ale ginau dereh nitabtabuh len nəvanuan eru arḅikel kot ginau. Ale dereh aresun nahurabat toharharo*, arikel ur napisulan sagw len nəmariboṅ tovi 1,260.”

⁴ Nəvanuan eru enan arovi nəhai oliv eru, mai nametəlai namial eru artoil. Gəlaru aroil len nəhon Nasuḅ, aMasta hən navile a pan.* ⁵ Avan ideh ḅike ḅemədas gəlaru, dereh nəhab tilavurvur dan nabuṅolaru, tihan puṅpuṅ aenemi səlaru gail. Avan ideh toke ḅemədas gəlaru, timasmat magenan. ⁶ Gəlaru arukad nədaṅan hən arḅekəköl gat nəmav, hən naus asike ḅeus nəboṅ arḅikelkel ur napisulan siGot. Arukad nədaṅan hən arḅigöl nəwai mai nətas gail legəm vi da, arukad nədaṅan hən arḅiṽas vəha-səḅsoḅur hən navile a pan hən naməsahan tiltile husur naləṅonian səlaru.†

⁷ Nəboṅ na-kel-koti-an səlaru tohav, narivatəvat katkat togəm vi məhat dan nabur nəpanismen səkad nabutite, dereh tibəl mai gəlaru, tewin səhor gəlaru, ale tigöl arimat.* ⁸ Ale nibelaru aripat metṽisal len nabiltivile, lotokisi hən naut a Sotom o Ijip len nasoruan kəta. A mō, luṽos gat Nasuḅ, aMasta səlaru len nəhai balbal len naut enan.‡ ⁹ Ale len nəmariboṅ totor mai nətarḅemityal len nəmariboṅ tosual am, galevis len nəvanuan nabi tiltile, len nahəmar gail, nasoruan gail mai naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, dereh leris nabirimat həlaru, husur ləsədaṁ hən avan ideh ḅitavun gəlaru. ¹⁰ Ale alat navile a pan dereh lehəhaṽur hən nəmatan səlaru. Len nakemkeman salito, dereh lesəvat naviolan gail van hən galit gabag, husur aḅai kelkel ur eru enan artogöl lotoləṅon tosa vəsa, arumat. ¹¹ Be nəboṅ nəmariboṅ totor mai nətarḅemityal len nəmariboṅ tosual am lotonoṅ, aGot esuṅavṅav hən nəmauran vi lan gəlaru, ale arule məhat, aroil hən narielaru. Galit ṽisi lotoris gəlaru lomətahw, lomīnṁinikot.* ¹² Ale arosəsəloṅ hən nadoldol togəm len nəmav, towal habat, tokel mai gəlaru ke, “Məregəm məhat gegai!” Ale nəboṅ artovi məhat vi lan nəmav len nəmavkasw, aenemi səlar gail lokəta ris gəlaru.* ¹³ Len namityal enan ṅai, nabiltidu edu, ale len nabiltivile, nahudhut tosua dan tosəṅavur imasirsir. Nəvanuan lotovi 7,000 lumat len nadu enan, ale galit ṽisi lotomaur sal lomətahw, ale lusal suh nəyalyalan siGot len nəmav.

¹⁴ Natit na-vəha-ru-an nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoṅ, be geris, ikad natit na-vəha-tor-an am ḅegəm sal.

Nətrampet naməlevruan

¹⁵ Beti aṅel na-vəha-məlevru-an eṽuv nətrampet san. Ale nadoldol lotowal habat logəm len nəmav, luke, “Gagai van, navile a pan ipat len navəlan aMasta sidato mai aKristo san, ale dereh teil a mō həni hum aḅiṅ vi sutuai vi sutuai!”*

* **11:1:** Eze 40.3; Zec 2.1-2 * **11:2:** Luk 21.24 * **11:3:** Nahurabat toharharo ehüm nəbak namətu, luvai hən nasivurhət nənani. Nəboṅ alat a Israel o naJu gail lotosuni, eṽusan nalolosaan salito husur nəmatan o nabiltisaan. Nəboṅ aḅai kelkel ur tosuni, ikel mai nəvanuan gail ke limaspair dan nəsaan salito van hən aGot. Asike ləḅigole, dereh limasig o natsua tosa masuṽ tegəm len galito. * **11:4:** Zec 4.3, 11-14 † **11:6:** 1Ki 17.1; Exo 7.17-19; 1Sam 4.8. Len naut egai, nəboṅ toke naməsahan tiltile, namilen eləboi ḅevi navilesir. * **11:7:** Dan 7.3, 7, 21; KelV 13.5-7, 17-18 ‡ **11:8:** Isa 1.9-10; Sotom: Gen 18-19. * **11:11:** Eze 37.5, 10 * **11:12:** 2Ki 2.11 * **11:15:** Exo 15.18; Dan 2.44, 7.14, 27

- 16 Nəvanuan totibau lotovi 24 lotobətah len nəhai bətbətah salito len nəhon aGot, luteh, ðov kəta vi pan, lulotu hən aGot. ¹⁷ Luke, “Namtosipa vi təban gaiug Nasuḅ aGot, aBiltidaŋan, gotowol hən nəboŋ ta daməŋai mai nəboŋ ta sutuai. Namtosipa husur gulav namilem̃ hən nədaŋan sam̃ totibau, gotuḅat il a m̃o hum akiŋ.
- 18 Naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile, nəlolit ipaŋpaŋ, avil nəlol paŋpaŋ sam̃ egəmai, hən gəbenənoḅ hən alat lotomat mai nanoran sam̃. Evi nəboŋ hən gəḅilav nakonp̃urp̃uran mai naslev sam̃ lotovi hai kelkel ur gail, mai nəvanuan sam̃ gail, galit p̃isi lotomətahw len nəyalyalan hən nahəsam̃, nəvanuan naut kəmas mai nəvanuan totibau. Evi nəboŋ hən gəḅigol nəmasigan van hən alat lotomədas nəvanuan navile a pan hən ləḅimasig.”*
- 19 Beti naim siGot len nəmav esəŋav, ale len naim san noris nabokis hən na-kel-gati-an san, na-kel-gati-an aGot tota gati.* Ale nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, nəbiliurur ekurut, nadu edu, ale nəais erus vi pan hum naus.

12

Napəhaḅut mai nətrakon

- 1 Beti noris nəbiltitite tovisi len nəmav. Ikad napəhaḅut sua tosun namityal hum nahurabat. Nahəbati ipat pipirien ale len nəkadun ikad nəkraun hən nam̃eso tovi 12. ² Etian. Ale nəboŋ toləŋon nabəhaḅun, itaŋ, ikai len nəpasusan topəŋas vəsa habat.
- ³ Beti noris navisian sual am len nəmav. Ikad nəbiltitrakon tobisibis tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toşəŋavur. Len nəkadun toməlevru ikad nəkraun lotoməlevru.* ⁴ Nagilen eliv kuv tosua dan totor hən nam̃eso gail, ale ibar hən gail vi lan navile a pan. Eil təban napəhaḅut enan topasus, hən ḅihan kavkav hən anatun nəboŋ ḅevisi.* ⁵ Ale aliten ipas anatun, aulum̃an ḅeil a m̃o hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən nəbatw nametəlai sekiŋ. Aŋel isaḅul anatun, ipati vi məhat van hən aGot, vi lan nəbiltihai bətbətah san.* ⁶ Napəhaḅut enan igam yav van hən naut masmas toḅəḅesw, naut aGot toutaut həni m̃osi, hən ḅekətkəta təban len nəmariboŋ tovi 1,260 ei.
- ⁷ Beti ikad nəbiltiḅalan len nəmav. AMikael mai aŋel san gail lua ḅal mai nətrakon, ale nətrakon mai aŋel san gail luḅal təlmam.* ⁸ Avil nətrakon sədaŋ. Gai sawin len nəḅalan enan, gol gai mai aŋel san gail ləsəkad naut ideh am len nəmav. ⁹ Ale nəbiltitrakon egaii, nəm̃at ta sutuai, gai lotokisi hən natəmat mai aSetan, togəras alat navile a pan kavkav, aMikael galito lubar həni vi pan vi lan navile a pan, gai mai aŋel san gail.*
- ¹⁰ Beti nosəsəloŋ hən nadoldol towal habat len nəmav toke, “Gagai egəmai! Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan, nədaŋan, natohan pipihabəlan aGot, mai nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an seKristo san, egəmai! AGot ilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan. Eḅusan nədaŋan san hum akiŋ sidato.

* **11:18:** Psa 2.1, 5, 110.5, 115.12-13 * **11:19:** Ipru 9.4; Exo 25.10-22; KelV 8.5, 16.8, 21 * **12:3:** Dan 7.7 * **12:4:** Dan 8.10 * **12:5:** Isa 66.7; Psa 2.9 * **12:7:** Dan 10.13, 21, 12.1; Jut 9 * **12:8:** Gen 3.1; Luk 10.18

Gagai aKristo san eʋusan nədaŋan hən na-il-a-mō-an san.

Husur aSetan tokel ke awawa nadəlomian sidat gail lotosa,
atenan tokel ke lotosa len nəhon aGot len nalennəyal mai nalenmariug,
lubar hən atenan vi pan!*

¹¹ Len nəda heTuhsipsip mai len na-sor-ləboii-an salito, nakitinan lotokele,
lowin səhori tia!

Ləsətəgau gat nəmauran salito,

be loutaut hən ləbimat, ləsamətahw len nəmatan.

¹² Imagenan mitikemkem, gamit məttotoh len nəmav!

Mətehəhəʋur!

Be nəbilitimətahwan dereh tegəm len navile a pan mai nətas,
husur natəmat evi pan van hən gamito len nəbilitilol paŋpaŋ,
bathut eləboii ke namityal togam gole.”

¹³ Nəboŋ nətrakon tonau səhoti ke lotobar həni vi lan navile a pan, ehut
napəhəʋut topas natətai ulumān. ¹⁴ Be aGot igol alitenan ikad nəhabəlan eru
hum nəbilitiikel, hən bələboi bəmələh vi lan naut masmas tobəbesw, naut
aGot toutaut həni mōsi, hən bəkətkəta təban ei a tut dan nəmat tovi trakon
len nasihau totor mai nahudhusihau.* ¹⁵ Beti nəmat eru hən nəwai, isav
dan nabuŋon hum nawisel, hən bisel husur napəhəʋut hən bəlivi van. ¹⁶ Be
navile a pan evi tarhət selitenan, esəŋav hən nabuŋon, edəlom nawisel tosav
dan nabuŋon nətrakon hən bimasur len tan. ¹⁷ Ale nəlon nətrakon epəŋas
napəhəʋut, ale ivan hən biŋol nəbilitibalan mai nəpasusan san gail am, alat
lotogolŋol nəsa aGot tokel buni, lotodaŋ len nakitinan aYesu tokel vəhoti.
¹⁸ Ale nətrakon eil len nabion bitas.

13

Narivatəvat katkat eru

¹ Beti noris narivatəvat katkat tovisi dan nətas. Ikad nəbalbal esəŋavur
mai nəkadun eməlevru ale ikad nəkraun tosəŋavur len nəbalbal gail. Len
nəkadun gail ikad nəhes lotosəvar aGot, mədas nahəsan. ² Narivatəvat katkat
notorisi ehum nalepat be nalohrien lohum nalohrien nabea ale nabuŋon
ehum nabuŋon nalion. Ale nətrakon ilav nədaŋan, mai nəbilitihai bətbətah
hum sekiŋ, mai nədaŋan hən na-il-a-mō-an san maii.* ³ Noris narivatəvat
katkat enan, nəkadun sua ikad nasənahan togol nəmatan, be nasənahan enan
togol nəmatan imav, imaur təlmam. Navile a pan lumaŋmaŋ lan, ale lohusur
narivatəvat katkat enan. ⁴ Ale lulotu hən nətrakon husur tolav nədaŋan hən na-
il-a-mō-an mai narivatəvat katkat, ale lulotu hən narivatəvat katkat am, luke,
“Ase esumān narivatəvat katkat egaii? Ase eləboi biŋol nəbilitibalan maii?”

⁵ AGot idam̄ hən narivatəvat katkat bisor, ale ipatpat gai məhat len nasoran
san, esəvar aGot, mədas nahəsan. Ale aGot idam̄ hən bikad nədaŋan hən na-
il-a-mō-an hən biŋol natideh toləŋoni len nahəbati tovi 42. ⁶ Ale esəŋav hən
nabuŋon, esəvar aGot. Isor mədas nahəsan, ale isor mədas naut aGot totohtoŋ
lan tovi alat lototoh len nəmav. ⁷ AGot idam̄ hən biŋol nəbilitibalan mai alat
siGot, ale ewin səhor galito. Ale aGot idam̄ hən beil a mō hən nəvanuan
len nahəmar gail, nəvanuan nabi tiltile gail, nasoruan gail mai naluʋoh hən
nəvanuan naut tiltile gail.† ⁸ Nəvanuan gail p̄isi lotosuh len navile a pan dereh
lilotu həni. Wake alat aGot totos gat nahəsalito len nalobulat hən nəmauran a

* **12:10:** Job 1.9-11; Zec 3.1-2 * **12:14:** Dan 7.25, 12.7. Naikel evi nəman naməsav tohum nəbal be
totibau səhori. Len nasoruan ta Kris sake nasihau totor mai nahudhusihau, be ike mityal, mityal gail
mai nahudhumityal, p̄itoʋ hən Dan 7.25. * **13:2:** Hən naves 1-2, ris Dan 7.4-6. Nalepat evi nəbilitipus
togəgəris. Nabea evi narivatəvat katkat tobəlav səhor nəvanuan. † **13:7:** Hən naves 5-7, ris Dan 7.8,
21, 25, 11.36

tahw hən toum hən navile a pan, galito asike lulotu həni.* Naloḅulat enan evi naloḅulat seTuhsipsip nəvanuan gail lotogol tomat.

⁹ Gəḅikad nədarinaḅ, gesəsəloḅ! ¹⁰ Avan ideh aGot toriḅi hən galit ləḅibaḅisi ale səhari van, avan enan dereh libaḅisi ale səhari van. Avan ideh aGot toriḅi hən ḅimat len nabiltibu nəḅalan, dereh timat len nabiltibu nəḅalan. Imagenan, nəvanuan siGot limaskad nə-daḅ-ḅuri-an, limasdaḅ len nadələmian salito.*

¹¹ Beti noris narivatəvat katkat togon totəvah tur len tan. Ikad nəbalbal eru hum nəbalbal sesipsip ulumān, ale isorsor hum nətrakon. ¹² Len nədaḅan hən na-il-a-mō-an sinarivatəvat katkat metəkav, igol navile a pan mai nəvanuan ḅisi lotosuh lan lulotu hən narivatəvat katkat metəkav enan tokad nasənahān hən nəmatan tomav. ¹³ Narivatəvat katkat hən nətan igol nabiltimerikel gail, igol nəhab topaḅ len nəmav vi pan bar navile a pan len nəhon nəvanuan gail. ¹⁴ Len namerikel gail narivatəvat katkat metəkav todaḅ hən narivatəvat katkat hən nətan ḅigole len nəhon, egəras alat lotosuh len navile a pan. Ikel buni mai galit ke ligol nəlablab hən narivatəvat katkat tokad nasənahān hən nabiltibu nəḅalan tomaur təlmam. ¹⁵ Ale aGot idamā hən narivatəvat katkat hən nətan ḅilav nasuḅavḅavan mai nəlablab hən narivatəvat katkat metəkav hən ḅisor. Ale nəlablab ikel buni ke alat asike ləḅilotu həni limasmat. ¹⁶ Igol ke nəvanuan gail ḅisi, naut kəmas lotokəkereh o lototibau, naut kəmas lotopar tite o lotopul hən natite, naut kəmas lotovi slev o ləsavi slev, limaskad nəmak sua len navələlito o len nabunəholito. ¹⁷ Ale avan ideh topar mak saləboi ḅigol naḅurian o na-ḅur-həni-an. Bike ḅəḅur natideh o ḅur həni, timaskad nəmak tovi nahəsān narivatəvat katkat o naḅuruḅan han.

¹⁸ Len naut egai ivoi hən datḅikad namitisau. Avan ideh tokad nəkadun, tisab səhot namilen naḅuruḅan hən narivatəvat katkat egaii, husur evi naḅuruḅan sivan sua. Ale naḅuruḅan han evi 666.

14

ATuhsipsip mai nəvanuan san gail

¹ Beti nokəta, noris aTuhsipsip toil len Naḅehuh Sion. Ikad nəvanuan lotovi 144,000 lototah mai. Len natosian len nabunəholito lukad nahəsān mai nahəsān aTəman.* ² Ale nosəsəloḅ hən nəwalan togəm len nəmav, tohum nətas kudkud topus mai nabiliurur tokurut habat. Ehum nəwalan nəvanuan lotogole nəboḅ lotoranḅramḅ ḅonḅon hən navus beltaḅ tosoḅur. ³ Alat lotovi 144,000 lokəkai hən nəḅe veveu a mō len nabiltihai bətbətah, mai len nəhon natit tovat lotomaur, mai nəvanuan totibau lotovi 24. Səkad avan ideh toləboi ləḅekəkai səhot nəḅe enan, be alat lotovi 144,000 aGot toḅur galit dan nəvanuan ḅisi len navile a pan, galit ḅai lokəkai səhoti.

⁴ Lotəgau gat naveveuan salito, ləsəbar niben apəḅaḅut ideh, be lohushusur aTuhsipsip len naut ideh tovi lan. Galit lovi alat aGot toḅur galit dan nəvanuan gail ḅisi hən ləḅevi esan mai seTuhsipsip. Lohum naḅit metəkav hən nəmatuan tovi naviolan vi təban aGot. ⁵ Nalibliboḅan sagəm len nabuḅolit boḅ ideh, səkad natideh tosa len galito avan ideh toləboi ḅikel uri.*

Aḅel itor

⁶ Beti noris aḅel togon tomələh len naməsav. Ikad na-kel-uri-an tovoi topat vi sutuai hən ḅikel uri mai alat lotosuh len navile a pan: naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile ḅisi, nəvanuan len nahəmar ḅisi, nasoruan ḅisi mai

* **13:8:** Psa 69.28; KelV 3.5 * **13:10:** Jer 15.2, 43.11 * **14:1:** Eze 9.4; KelV 7.3 * **14:5:** Zep 3.13

nabi tiltile gail p̄isi. ⁷ Ale ikai habat ke, “Mətemətahw len aGot! Sal suh nəyalyalan san, bathut namityal hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan egəm pəpadaŋ. Mitilotu hən atenan togol nəmav, nətan, nətas mai nabəko gail p̄isi.”*

⁸ Ale aŋel na-vəha-ru-an ehusur aŋel metəkav, ike, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Igol nəvanuan naut tiltile p̄isi lotərog hən nəwain han tovi nabiltiŋonian san hən naitian tosa.”*

⁹ Ale aŋel na-vəha-tor-an ehusur gəlaru, ikai habat ke, “Avan ideh tolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, tokad nəmak san len nabunəhon o navəlan, ¹⁰ dereh gai temun nəwain hən nabiltiŋol paŋpaŋ siGot, nəwain aGot toβir masmas həni vi lan nabiliwai hən nəlol paŋpaŋ san. Ale avan enan dereh teləŋon tisa vəsa habat len nəhab mai nəsalfa len nəhon aŋel siGot gail mai aTuhsipsip.* ¹¹ Nəbasuhab hən na-ləŋon-isa-vəsa-an silat lotomaienan dereh tikon vi məhat vi sutuai vi sutuai. Asike lukad nəŋavŋavan len nalennəyal o nalenmariug husur lotolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, ale lukad nəmak hən nahəsan.”*

¹² Imagenan, nəvanuan siGot gail, alat lotogol nəsa tokele, lotodaŋ len aYesu, limaskad nə-daŋ-βuri-an.*

¹³ Beti nosəsəloŋ hən nadoldol len nəmav toke, “Gitos gat nategai ke: Gagai van, alat lotomat len Nasuβ, navoian siGot igol lukab həni.” ANunun aGot ike, “Evoi, lukab habat həni husur dereh liŋavŋav dan nəmauran salit todaŋ, bathut dereh likad naβit nagolean salit lotovoi.”

Nəmatuan hən navile a pan

¹⁴ Beti noris nəmavukasw sua, ale ikad avan sua tobətah len nəmavukasw tosuman anatun nəvanuan.† Ikad nəkraun hən nagol len nəkadun, ale len navəlan etəgau naβu tohaβ token len nəlon. ¹⁵ Beti aŋel togon evivile len naim siGot. Ikai van hən atenan tobətah len nəmavukasw, ike, “Gilav naβu sam tohaβ, tuβat tai nəhanian. Nəhanian len navile a pan imatu, evi namityal hən nəmatuan!”* ¹⁶ Na atenan tobətah len nəmavukasw ita kokotov nəhanian tomatu len navile a pan kavkav, ale isah tuani.

¹⁷ Beti aŋel sual am evivile len naim siGot len nəmav. Gai am etəgau naβu tohaβ token.

¹⁸ Ale aŋel tile am tokad nədaŋan hən towol hən nəhab, egəm len nəmel tutumavan. Ikai habat van hən aŋel tokad naβu tohaβ, ike, “Gilav naβu sam tohaβ, tuβat ta kokotov nəhavhət nakrep len navile a pan, sah tuan gail. Len nəhau nakrep gail naβit nakrep lumen.” ¹⁹ Na aŋel ita kokotov nəhavhət nakrep gail len navile a pan, ale ebubulan nəhavhət nakrep gail len nabiltiβur lotopal dasdas naβit nakrep lan. Evi nabiltiβur hən nəlol paŋpaŋ siGot. ²⁰ Ale lupal dasdas nakrep gail len nabiltiβur vivile len nabiltivile. Ale nəda eriv dan nabiltiβur enan, epul vəbar nəkadun nahos gail ale isel, nabəlavān han evi nəstatia tovi 1,600.‡

15

Nəbe siMoses mai seTuhsipsip

* **14:7:** KelV 10.6 * **14:8:** Isa 21.9; Jer 51.7-8; KelV 18.2 * **14:10:** Isa 51.17; Gen 19.24; Eze 38.22; Luk 17.29 * **14:11:** Isa 34.10 * **14:12:** Egai nəbathusoruan hən naləβulat egai. Datimasgol husur nəsa aGot tokele, datimasdaŋ len aYesu, datimassusumar, datimasdaŋ βur nəmauran sidat todaŋ, naut kəmas datβimat sil nadəlomian dattokade len aYesu. † **14:14:** Dan 7.13. Vəha-səβsəβur aYesu ekis gai gabag aNaturan Nəvanuan. * **14:15:** Jol 3.13 ‡ **14:20:** Hən naves 19-20, ris Isa 63.1-6; Lam 1.15. Nabəlavān hən nəstatia evi namita tovi 185.

¹ Beti len nəmav noris navisian toyalyal notomaŋmaŋ lan. İkad aŋel toməlevru lotokad navilesir toməlevru ləbēgəm naməkot. Lovi navilesir naməkot, husur, len gail, nauman hən nəlol paŋpaŋ siGot ihav.

² Ale noris natit hum nəbilitmetduŋduŋ hən nakəlas toβon mai nəhab. Ale tarhəmetduŋduŋ ikad nəvanuan galevis lotoil, alat lotowin səhor narivatəvat katkat mai nəlablab han mai naŋpuruŋan hən nahəsan. Lukad navus beltaŋ aGot tolav gail mai galito, ³ ale lokəkai hən nəbē siMoses, naslev siGot, mai nəbē seTuhsipsip. Luke,

“Nasub aGot gotoyalyal buni,

nəsa gotogole iyalyal, numanmaŋ lan.

Govi Kiŋ hən naluvoŋ hən nəvanuan naut tiltile,

naŋvide saŋ gail lunor hən nanoran mai nakitinan.*

⁴ Nasub, nəvanuan gail piŋsi dereh lemətahw len nəyalyalan saŋ;
dereh leputsan nahəsaŋ

husur gaiug govi aGot səβomŋ gototoh a tut dan nəsaan.

Naluvoŋ hən nəvanuan naut tiltile dereh legəm

hən ləbilotu hən gaiug,

husur nəvanuan gail piŋsi loris nanoran gotogol gail.”*

Nasiloh eməlevru mai navilesir eməlevru

⁵ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, nokəta, noris naim siGot len nəmav, naim nətaβolen siGot tolo, esəŋav.* ⁶ Aŋel eməlevru lototəgau navilesir lotoməlevru lovivile dan naim siGot. Losun nahurabat nalinen toveveu topəhw yesyes, ale nəhau tutuŋ nagol ibanjis garu len nəmabulito.* ⁷ Beti sua len natit tovat lotomaur, ilav mai aŋel lotoməlevru, nasiloh nagol eməlevru lotopul hən nəlol paŋpaŋ siGot, aGot totoh vi sutuai vi sutuai. ⁸ Ale naim siGot epul hən nəbasuhab togəm len nəyalyalan hən nəbathumənas siGot mai nədaŋan san. Ale avan ideh edədas βəβis len naim siGot vəbar navilesir toməlevru siaŋel gail ləβinoŋ.*

16

Nasiloh gail hən nəlol paŋpaŋ siGot

¹ Beti nosəsəloŋ hən nadoldol len naim siGot, tokai habat, tokel mai aŋel lotoməlevru ke, “Mitivan, mitidaŋ nasiloh toməlevru hən nəlol paŋpaŋ siGot len navile a pan.”

² Ale aŋel na-vəha-sual-an ia daŋ nasiloh san len navile a pan. Ale nəmanuŋ lotosa lotopəŋas habat lovisi len alat lotokad nəmak sinarivatəvat katkat mai alat lotolotu hən nəlablab han.*

³ Ale aŋel na-vəha-ru-an idaŋ nasiloh san len tas. Nətas egəm hum nəda vatuvatw hən nəβirimat ale natit piŋsi lotosuh len tas lumat.

⁴ Beti aŋel na-vəha-tor-an idaŋ nasiloh san len nawisel mai nabəko gail, ale logəm vi da.* ⁵ Ale nosəsəloŋ hən aŋel tokad nədaŋan hən towol hən nətas mai nəwai gail, ike,

“Gaiug gunor buni len nəpanismen galegai gotoriŋ gail,

gaiug gotovi gaiug ta sutuai,

gaiug gotovi gaiug gagai,

* **15:3:** Exo 15.1 * **15:4:** Jer 10.7; Psa 86.9 * **15:5:** Exo 38.21 * **15:6:** Nalinen evi nəkaliko pəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən nəkaliko enan. * **15:8:** Exo 19.18, 40.34-35; 1Ki 8.10-11; Isa 6.4 * **16:2:** Exo 9.10 * **16:4:** Exo 7.17-21; Psa 78.44

gaiug gotovi aGot səbom̃ gototoh a tut dan nəsaan,
 6 husur galit lobir nəda hinəvanuan sam̃ gail mai hihai kelkel ur gail,
 ale gulav nəda mai galit hən ləbēmuni.

Nəpanismen enan inor hən galito!”

7 Ale nosəsəloŋ hən nəmel tutumavan toke,
 “Evoi, Nasuḅ aGot, aBiltidaŋan,

nə-saḅ-səhoti-an mai nəpanismen sam̃ gail,
 lunor hən nanoran mai nakitinan.”

8 Beti aŋel na-vəha-vat-an idaŋ nasiloḥ san len namityal, gol nəhab hən namityal ilat karkar nəvanuan gail. 9 Napudan en totibau eḅulaŋ nəvanuan gail. Ale losəvar aGot, sor mēdas nahəsan aGot tokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an hən navilesir galenan. Be lomətahun ləḅipair dan nəsaan salito hən ləḅisal suh nəyalyalan san.

10 Beti aŋel na-vəha-rim-an idaŋ nasiloḥ san len nabiltihai bətbətah serivatəvat katkat, ale naut tovi kiŋ lan evisivis, nəmargobut ikabut puŋpuŋi. Napəŋasan salito igol nəvanuan gail ei lukat gat namealito.* 11 Ale losəvar aGot hən nəmav husur napəŋasan mai nəmanuŋ salit gail. Be lomətahun ləḅipair dan nagolean salit gail lotosa hən ləḅipair van hən aGot.

12 Beti aŋel na-vəha-məlevtes-an idaŋ nasiloḥ san len nabiltiwisel Eufrates. Ale nəwai han imas gorgor, hən naḫisal beutaut mōs nakiŋ gail ləḅegəm len naist.* 13 Beti noris nanunun tosa totor lotohum navrok gail. Esua evivile dan nabuŋon nətrakon, esua dan nabuŋon narivatəvat katkat mai esual am dan nabuŋon ahai kelkel ur gəgəras. 14 Lovi nanunun natəmat gail lotogol namerikel gail. Luvan hən ləḅesəhar ḅonḅon hən nakiŋ gail hən navile a pan kavkav, van hən nabiltiḅalan len nəboŋ totibau siGot aBiltidaŋan.*

15 AYesu ike, “Səsəloŋ! Dereh negəm suḡan nəvanuan vənvenah. Navoian tipat len alat lotokəta vir ginau, lotokətkəta gol nahurabat salit gail hən asike ləḅiyar ḅurmalmal gol nahurulit bisa.”*

16 Beti nanunun natəmat galenan losəhar nakiŋ galenan van vaḅonḅon len naut lotokisi hən Armaketton len nasoruan seIpru gail.*

17 Beti aŋel na-vəha-məlevru-an idaŋ nasiloḥ san len naməsav. Ale nadoldol tokai habat egəm len nabiltihai bətbətah len naim siGot, ike, “Ihav tia bolai!”

18 Beti nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, nabiliurur ekurut mai nabiltidu edu. Sutuai səkad nadu ideh tomaienən. Edu habat səhor nadu ḫisi lotodu nəboŋ nəvanuan lototoh len navile a pan. 19 Nabiltivile imaḫul hən nahudhut itor. Navile tiltile gail am sinaluḅoh hən nəvanuan gail, luteh vəmasirsir. AGot inau təlmam hən naut a Papilon toyalyal, ale ilav nabiliwai hən nəwain hən nabiltiḅol paŋpaŋ san maii.* 20 Naholoul ḫisi loməkaskas, naḅehuh ḫisi lumasig. 21 Nəais eus habat. Nəais ḅisusua lotoməlas hum nakilo tovi 40 lous len nəmav vi pan, han nəvanuan gail. Nəvanuan gail losəvar aGot sil navilesir hən nəais, husur nabiltiais enan tous isa vəsa masuḅ.*

17

Napəhaḅut nahəsan tosa vəsa toḫur hən niben

1 Esua len aŋel toməlevru lotokad nasiloḥ toməlevru isor mai ginau ike, “Gegəmai. Dereh neḅusan gaiug hən nəpanismen hən napəhaḅut toḫur hən

* 16:10: Exo 10.21-22 * 16:12: Isa 11.15; KelV 9.14. Len nasoruan ta Kris ike, lotogəm len naut namityal tovisi lan. * 16:14: 1Tim 4.1 * 16:15: KelV 3.3 * 16:16: Jdg 5.19; 2Ki 23.29-30; Zec 12.11 * 16:19: Isa 51.17 * 16:21: Exo 9.23-24

niben, nahəsan tosa vəsa, tobətah təban nəwai tosoḅur. ² Nakiṅ gail len navile a pan lugol naitian tosa maii, ale nəvanuan lototoh len navile a pan lotərog hən nəwain hən naitian san tosa.”*

³ Len nədaṅan seNunun aGot, aṅel enan esəhar ginau vi lan naut masmas toḅəḅesw. Noris napəhaṽut sual ei tobətah len narivatəvat katkat tobisibis habat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toseṅavur. Nəhes gail lotosəvar aGot, mədas nahəsan, lukabut gol niben. ⁴ Napəhaṽut esun nahurabat toboṅboṅ mai tobisibis habat. Epəhas hən gai hən nagol mai nəvat gəlgəlan, nəvat halit totibau, mai nanesnes gail. Len navəlan etəgau nabiliwai nagol topul hən natit aGot tomətahun bun gail, mai nabiṅbiṅalan hən naitian san tosa gail. ⁵ Len nabunəhon ikad nəhes namilen tosusuah ke: “Papilon toyalyal, nana silatpəhaṽut lotoḅur hən nibelito, mai sinatit hən navile a pan aGot tomətahun bun gail.” ⁶ Ale norisi ke alitenan etərog hən nəda hinəvanuan siGot gail mai hilat lotokel kot aYesu aliten togol galit lotomat.

Nəboṅ notorisi nuṅaṅ, numanṅaṅ. ⁷ Ale aṅel eus ginau ke, “Guṅaṅ hən nəsa? Dereh nikel mai gaiug hən namilen tosusuah hən napəhaṽut mai narivatəvat katkat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toseṅavur, aliten tosaḅ lan. ⁸ Narivatəvat katkat gotorisi, a mō ikade, gagai eḅuer. Dereh tevivile tia bogai dan nəḅur nəpanismen səkad nabutite, ale tevi lan nəhab nəmasigan.* Nəvanuan gail ṗisi lotosuh len navile a pan aGot satos gat nahəsalito len naləḅulat hən nəmauran a tahw hən togol navile a pan, galit dereh limaṅmaṅ nəboṅ ləḅeris narivatəvat katkat tomaur a mō, toḅuer gagai, ale ḅevisi tətəs.*

⁹ “Len naut egai ivoi hən datḅikad nənauan topul hən namitisau hən nəmauran tonor. Namilen natit gotorisi imaiegai: nəkadun toməlevru lovi naṽehuh toməlevru napəhaṽut tobətah len gail. Nəkadun toməlevru lukad namilen sual am. Lovi nakiṅ toməlevru. ¹⁰ Nakiṅ erim lunoṅ tia. Sual iṽat nəhes gagai, ale togon sagəm sal. Nəboṅ ḅegəmai, dereh timastoh kəkereh. ¹¹ Narivatəvat katkat totoḅ a mō, toḅuer gagai, gai evi kiṅ na-vəha-məlevtor-an. A mō evi kiṅ sua len lotoməlevru. Gai tevi lan nəhab nəmasigan.

¹² “Nəbalbal toseṅavur gotorisi lovi nakiṅ toseṅavur ləsəkad nədaṅan hum nakiṅ sal. Be dereh likad nədaṅan hən na-il-a-mō-an len nəhaua ḅesua, hən ləḅeil a mō mai narivatəvat katkat hum nakiṅ gail.* ¹³ Galit ṗisi lutoḅ mōs natsua ṅai, ale dereh lilav mai narivatəvat katkat, nədaṅan salito mai nədaṅan hən na-il-a-mō-an salito. ¹⁴ Dereh ligol nabiltibalan mai aTuhsipsip. Be aTuhsipsip dereh tewin səhor galito husur evi Masta hən amasta gail ṗisi, evi Kiṅ hən nakiṅ gail ṗisi. Ale alat lototah mai aTuhsipsip len nabiltibalan, lovi alat gai tokis galito, tolekis hən galito, galit lotodaṅ lan.”

¹⁵ Beti aṅel ikel mai ginau ke, “Nəwai tosoḅur gotorisi, napəhaṽut toḅur hən niben tobətah təban gail, nəwai galenan, lovi nəvanuan nabi tiltile gail, naluṽoh gail, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail mai nasoruan gail. ¹⁶ Narivatəvat katkat mai nəbalbal toseṅavur gotoris gail, dereh lemətahun bun napəhaṽut toḅur hən niben. Dereh lemədasi hən ḅitoh səḅon, ḅimalmal hən nahurabat. Dereh lihan navisoh han, pəṅas niben hən nəhab ḅihan ṗisi. ¹⁷ Husur aGot eriṅ naləṅonian san len nəlolito hən ləḅigol ṗisi. Dereh lidam̄ hən ləḅilav nədaṅan hən na-il-a-mō-an salito mai narivatəvat katkat van vəbar nasoruan siGot ləḅisarpoh.

* **17:2:** Hən naves 1-2, ris Isa 23.17; Jer 51.7 * **17:8:** Dan 7.7; KelV 11.7 * **17:8:** Psa 69.28; KelV 3.5 * **17:12:** Dan 7.24

18 “Napəhaṽut enan gotorisi, evi nabiltivile toyalyal tokad na-il-a-mō-an hən nakiṅ gail hən navile a pan.”

18

Naut a Papilon imasirsir

1 Nəboṅ notoris natgalenan tonon, noris aṅel sual am togəm len nəmav vi pan. Ikad nədaṅan hən na-il-a-mō-an toyalyal, ale namənas san emias navile a pan vəsa. 2 Len nadoldol totibau ikai habat ke, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Egəm vi ut a im setəmat gail mai naim nanunun nəmargobut p̄isi lotosuhsuh lan, mai naut sinəman p̄isi ləsaveveu, mai narivatəvat p̄isi ləsaveveu nəvanuan lotomətahun bun gail.* 3 Napəhaṽut tovi naut a Papilon imasirsir maienan husur nəwain todaṅ hən naitian san tosa ekuḅ hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile, luteh. Nakiṅ gail hən navile a pan lugol naitian tosa maii. Ale nəvanuan hən navile a pan lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail, logəm pul hən natite husur alitenan eləṅon masuṽ hən nakontit gail, nəvat halit totibau səhor nəsa tonor hən nəmauran san.”*

4 Beti nosəsəlonṅ hən nadoldol togon togəm len nəmav toke, “Gamit məttovi vanuan sagw gail mətevivile dani hən asike mətḅitah mai alitenan len nəsaan san. Navilesir gail dereh legəm hən alitenan be salibar gamito!* 5 Husur nəsaan san gail, nalul han isahsah vi məhat vəbar nəmav, ale aGot inau gat nəsaan aliten togolgole tonor hən nəpanismen.* 6 Mitigol tesisil həni natit p̄isi togole hən nəvanuan gail, mitigol tesisil həni vəha-ru hən natit p̄isi togole. Alitenan eutaut hən nəwain hən na-ləṅon-isa-vəsa-an hən nəvanuan gail lotomuni, məteḅir vəha-ru həni len nabiliwai han m̄osi. Mitigol temuni hən ḅesisil.* 7 Mitilav napəṅasan mai na-ləṅon-isa-an maii, arep̄itoṽ hən nə-sal-suhi-an mai na-pul-hən-nakontite-an aliten toviol həni mai gai gabag. Husur len nəlon isor patpat gai məhat ke, ‘Ginau aKwin bogai notobətah len nabiltihai bətbətah sagw! Nəsavi batunau! Asike nulolosa, asike nutaṅ hum nəbatunau boṅ ideh!’ 8 Imagenan, len nəmariboṅ tesua ṅai navilesir gail dereh lesəhoti: nəmatan, nalolosaan, nəmalkəkatan tobəlav, mai nəhab ḅihan puṅpuṅi husur Nasuḅ aGot, topəpehun navoian dan nəsaan, ikad nabiltidaṅan.*

9 “Beti nakiṅ gail hən navile a pan lotogol naitian tosa maii, lotokatəḅol hən na-pul-hən-nakontite-an san maii, nəboṅ nakiṅ galenan ləḅeris nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh litaṅ, leləṅon tisa husuri.† 10 Dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləṅon-isa-vəsa-an san. Dereh like, ‘Wee! Wee! Abiltivile gotoyalyal, Papilon gotovi biltivile hən nədaṅan! Wee, len nəhaua tosua ṅai nəpanismen sam̄ egəm hən gaiug!’

11 “Ale nəvanuan hən navile a pan lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail, dereh litaṅ, leləṅon tisa sil alitenan husur səkad avan ideh am hən ḅəṽur nəkako salito gail. 12 A m̄o eṽur nagol, nasilva, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail. Eṽur nəkaliko hən nalinen topəhw buni mai nasilik toməyauyau, nəkaliko nətau tobəṅboṅ mai tobisibis. Eṽur nəhai tiltile gail nəḅolit tosusau. Eṽur natit isoḅur lotoum hən gail hən nabiltiriṽon naefant. Eṽur natit isoḅur lotoum hən gail hən nəhai, nəvat han totibau, mai lotoum hən gail hən nabrons, nametəlai mai nəvat tokab.‡ 13 Eṽur nasinamon, naluhai gail lotosusau, nəhai

* **18:2:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: narivatəvat ləsaveveu nəvanuan lotomətahun bun gail. * **18:3:** Isa 23.17; Jer 51.7; KelV 14.8 * **18:4:** Isa 48.20; Jer 50.8, 51.6, 45 * **18:5:** Gen 18.20-21; Jer 51.9 * **18:6:** Psa 137.8; Jer 50.29 * **18:8:** Isa 47.7-9 † **18:9:** Hən naves 9-10, ris Eze 26.16-17 ‡ **18:12:** Nabrons evi nametəlai lotoum həni hən nakopa mai natin. Nəvat tokab lokisi hən nəmapol.

pəhas tosusau, namər mai nafran̄kinsens. § Eṽur nəwain mai naoil naoliv, nəflaua mai nawit, nabuluk mai nasipsip, nahos mai nəkat. Ale eṽur nəmauran mai niben nəvanuan gail hən ləbevi slev. ¹⁴ Ale alat lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail dereh likel mai alitenan ke, ‘Natit gail lotovoi gotoləṽon masuṽ hən gail, luvan dan gaiug. Na-pul-hən-natite-an mai natit gail lotoyalyal lumasig dan gaiug. Asike gusaḅ gail am boṽ ideh.’ ¹⁵ Ale alat lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail, galit lotopul hən natite husur loṽur hən gail mai alitenan, dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləṽon-isa-vəsa-an san. Dereh litaṽ, leləṽon tisa husuri.** ¹⁶ Dereh like, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, alitenan tosun nahurabat hən nalinen topəhw, nəkaliko toboṽboṽ mai tobisibis! Gai tovəhas gai hən nagol, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail! ¹⁷ Wee! len nəhaua tosua ṽai, natit gail alitenan topul masuṽ hən gail lumasig p̄arṽar.’

“Nəvanuan wolwol hən nabiltiwag wol gail, alat lotosah len gail mai nəvanuan gail lotoum len tas, galit dereh leil a tut. ¹⁸ Nəboṽ ləberis nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh like, ‘Eee! nabiltivile en toyalyal, səkad ideh am tomaianan.’ ¹⁹ Dereh litaṽ habat, leləṽon tisa. Ale len na-ləṽon-isa-an salito dereh leububulan nəmasiav len nəkadulito. Ale dereh likai habat ke, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, nəvanuan gail lotokad nabiltiwag wol len tas, len natit gail selitenan lotousani, logəm pul hən natite. Wee! len nəhaua tosua ṽai, natit p̄isi san nəhab ihan puṽpuṽi!’ ”††

²⁰ Ale nadoldol len nəmav ike, “Gamit len nəmav mətehəhaṽur len nəmasigan selitenan! Nəvanuan siGot gail, ahai pispisul gail mai ahai kelkel ur gail, mətehəhaṽur! Husur aGot ipansəm alitenan sil nəsa togole hən gamito.”*

²¹ Beti aṽel todaṽ habat ipat nabiltivat, tohum nabiltivat nəvanuan lotobul dasdas nawit həni, ale ibar həni len tas. Ike, “Len naṽide tomaiegai, Papilon, nabiltivile gotoyalyal, dereh gimasirsir, vəha-sua gimasig, ale avan ideh asike eris gaiug boṽ ideh am! ²² Nəwalan hən navus beltaṽ, nəvanuan lotokəkai, nabuvimal mai nətrampet gail, nəvanuan asike losəsəloṽ həni len gaiug boṽ ideh am. Asike lusaḅ nəvanuan tokad namitisau hən nauman len gaiug am. Asike losəsəloṽ hən nəwalan hən nabiltivat tobul dasdas nawit boṽ ideh am. ²³ Nəvanuan asike loris namial tomial len gaiug boṽ ideh am. Asike losəsəloṽ hən nadolon naulum̄an mai napəhaṽut len nəlahan səlaru boṽ ideh am. Husur nəvanuan sam̄ lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail, galit lovi biltivanuan gail len navile a pan. Len nabehi gotogole, gogəras naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile p̄isi. ‡‡ ²⁴ Len gaiug ikad nəda hihai kelkel ur gail mai nəda hinəvanuan siGot lotomat, mai nəvanuan p̄isi hən navile a pan lotomat len navələm̄.”

19

Sal suh aGot!

¹ Nəboṽ natgalenan lotonoṽ, nosəsəloṽ hən nadoldol hən nabiltiṽoh lotokai habat ke,

“Sal suh aGot!

Gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato!

Nəyalyalan mai nədaṽan arovi esan,

² bathut nə-saḅ-səhoti-an san gail lotokitin, lunor.

§ **18:13:** Nasinamon evi nahurhuhai sua nəḅon tosusau lotoriṽi len nəhanian hən ləḅigol nabus han bivoi. Nafran̄kinsens evi nəda hən nəhai tomasmas. Nəvanuan gail lurər hən nəvanuan həni ale evi hudhut nalotuan sivanuan naut galevis. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. ** **18:15:** Hən naves 11-15, ris Eze 27.12-13, 22, 31, 36 †† **18:19:** Hən naves

17-19, ris Eze 27.26-34 * **18:20:** Jer 51.48 ‡‡ **18:23:** Hən naves 21-23, ris Jer 7.34, 25.10, 51.63-64; Eze 26.13, 21; Isa 24.8

Gai ipansəm napəhaʔut toyalyal toʔur hən niben,
tomədas navile a pan hən naitian tosa togole.

Len nəpanismen aGot toriŋi lan,
aGot igol nasisilan sil nəda hislev san gail.”

³ Ale lukai habat tətəs am, ke,

“Sal suh aGot!
Nəbasuhab hən nəhab topəŋas alitenan
dereh tevi məhat vi sutuai!”

⁴ Beti nəvanuan totibau lotovi 24 mai natit tovat lotomaur luteh len tan, kəta vi pan, lulotu hən aGot tobətah len nabiltihai bətbətah. Luke, “Ganan! Sal suh aGot!”

⁵ Beti nadoldol egəm len nabiltihai bətbətah toke,

“Sal suh aGot sidato,
gamit ʔisi məttovi slev san gail,
gamit ʔisi məttomətahw len nəyalyalan san,
gamit məttovi ut kəmas mai məttovi vanuan totibau!”

⁶ Ale nosəsəloŋ hən nəwalan tohum nəwalan hən nabiltiluʔoh o tohum nətəs kudkud topus o nabiliurur tokurut habat. Ike,

“Sal suh aGot!
Husur Nasub aGot sidato,
aBiltidaŋan eil a mō!”*

⁷ Datikemkem! Datehəhaʔur!
Sal suh nəyalyalan san!

Husur nəlahan seTuhsipsip egəmai
ale asoan bīlah maii, eutaut hən gai gabag tia.

⁸ AGot eviol hən nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu maii hən bəsuni.”

(Namilen nalinen tovoi evi nagolean lotonor, nəvanuan siGot lotogole).

⁹ Beti aŋel ikel mai ginau ke, “Gitos nategai ke: ‘Alat aGot tokis galito gəm hən nəhanan hən nəlahan seTuhsipsip, lehəhaʔur.’ ”* Aŋel isor am, ike, “Natenan evi nasoruan kitin siGot.”

¹⁰ Nəboŋ tokəmaienan tonon nuteh bathurien hən nəbilotu həni, avil ikel mai ginau ke, “Sagilotu hən ginau! Ginau novi slev sumŋan gaiug mai nəbathudud nadəlomian sam lotodaŋ hən lotokel kot aYesu hum aMasta salito. Gilotu hən aGot ŋai! Husur nədaŋan hən avan ideh bikel kot aYesu, egəm len aNunun aGot.”*

Atesua tosah len nahos topəhapəhw

¹¹ Beti noris nəmav tosəŋav, ale ikad nahos topəhapəhw toil ei. Atesua tosah lan, nahəsən aDaŋ-len-aGot, mai aKitinan, husur len nanoran isaʔ səhoti ke nəvanuan limaspanis o teʔuer, ale len nanoran igol nabiltibalan.* ¹² Namətan arohum nəhab towunwun, ale len nəkadun ikad nəkraun isoʔur. Ikad nahəsən sua aGot totesi lan, be səkad avan ideh toləboi nəhes enan, gai səʔon eləboii.

¹³ Nahurabat tosuni imosmos hən nəda. Ale nahəsən atenan, Nasoruan siGot.

¹⁴ Navəshəsoltia gail len nəmav lotosah len nahos pəhapəhw gail lohusuri. Galit ʔisi losun nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu. ¹⁵ Naʔu nəbalan tokan evivile dan nabuŋon atenan hən bībal həni, win səhor naluʔoh hən nəvanuan naut tiltile. Dereh teil a mō hən galito hən nəbatw nametəlai. Ale dereh tipal dasdas naʔit nakrep len nabiltiʔur hən nəlol paŋpaŋ siGot,

* **19:6:** Hən naves 5-6, ris Psa 97.1, 99.1, 115.13, 134.1; Eze 1.24 * **19:9:** Mat 22.1-14; Luk 14.15-24

* **19:10:** KelV 22.8-9 * **19:11:** Eze 1.1; Psa 96.13; Isa 11.4

aBiltidaŋan, hən b̄isel hum nəwain.* 16 Len nahurabat mai len nədamhərien ikad nəhes egai: “Kiŋ hən nakiŋ gail mai Masta hən nəmasta gail.”

17 Beti noris aŋel sua toil len namityal. Ale ikai habat hən nabiltidoldol, van hən nəman naməsav p̄isi lotoməlməlah ke, “Mətegəmai! Mitibonbon len nabiltihanan siGot! 18 Mətegəm hən mətbihan naməŋod hən niben nakiŋ gail mai naməŋod hən niben nakomada gail, naməŋod hən niben nabəhariv mai nahos gail mai alat lotosah len gail, naməŋod hən niben nəvanuan p̄isi, naslev gail mai alat ləsavi slev, alat lotovi ut kəmas mai alat lotovi vanuan totibau.”†

19 Beti noris narivatəvat katkat, mai nakiŋ hən navile a pan gail, mai navəshəsoltia salit gail lotogəm bonbon, hən ləb̄igol nabiltibalan, mai atenan tosaŋ len nahos tophəpəhw mai navəshəsoltia san. 20 Ale lutah gat narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras totah mai, togol namerikel gail len nəhon narivatəvat katkat. Namerikel galenan loğəras alat lotokad nəmak sinarivatəvat katkat mai lotolotu hən nəlablab han. Ale atenan tosaŋ len nahos ebulan gəlaru nəboŋ lotomaur sal len nabiltimetduŋduŋ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaŋ lan.* 21 Ale atenan tosaŋ len nahos ita bun nakiŋ mai navəshəsoltia lotohusur narivatəvat katkat. Ita bun galit p̄isi hən naβu nəbalan tovivile dan nabuŋon. Ale nəman naməsav lovəlaut hən nibelito.

20

Nasihau tovi 1,000

1 Beti noris aŋel sua togəm vi pan dan nəmav. Ikad naki hən naβur nəpanismen səkad nabutite. Ale len navəlan etəgau natsen toməlas habat. 2 Itah gat nətrakon tovi nəmat ta sutuai, gai natəmat bolai, aSetan.* Ale aŋel iban̄isi hən natsen titoh vəbar nasihau tovi 1,000. 3 Aŋel ibar həni len naβur nəpanismen səkad nabutite. Ale a məhat həni aŋel ekəkol gat naβur enan, eburut gati hən asike b̄esəŋav vir nanoŋan hən nasihau b̄evi 1,000. Imaienan nətrakon saləboi b̄egəras naluvoŋ hən nəvanuan naut tiltile gail. (Be husur nasihau tovi 1,000, aŋel dereh tisah ruβati hən b̄evivile len nəboŋ b̄epitol ŋai.)

4 Ale noris nabiltihai bətbətah gail, ale alat lotobətah len gail, aGot ilav nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an mai galito hən ləb̄igol nakotan. Noris nəlolito, lovi alat, nəvanuan gail lotota kokotov nəkadulito, sil na-kel-kot-aYesu-an mai nasoruan siGot lotokel uri. Ləsəlotu hən narivatəvat katkat o nəlablab han. Ləsəkad nəmak san len nabunəholito o navəlalito. Lumaŋur təlmam, loil a m̄o mai aKristo hum nakiŋ gail len nasihau tovi 1,000.* 5 Egai evi na-le-məhat-an nametəkav dan nəmatan. (Nəvanuan tile am lotomat, ləsəmaŋur təlmam van vəbar nasihau tovi 1,000 tonəŋ.) 6 Alat lotomaur təlmam len na-le-məhat-an nametəkav enan, lohəhaʋur, ludan len aGot, len nəmaŋuran kavkav salito lovi esan səb̄on ŋai. Nəmatan na-vəha-ru-an, tovi nəpanismen hən nəmatan vi sutuai, asike ibar galito. Galit dereh levi ahai tutumav siGot mai seKristo. Ale dereh leil a m̄o mai, hum nakiŋ gail len nasihau b̄evi 1,000.*

Nəmasigan siSetan

7 Nəboŋ nasihau tovi 1,000 b̄inoŋ, aŋel dereh tisah ruβat aSetan dan naβur nabəbaŋisan totoh lan. 8 Ale aSetan dereh tivan hən b̄egəras naluvoŋ hən nəvanuan naut tiltile gail p̄isi len navile a pan. Ahai kelkel ur aEsekiel ta sutuai ekis galit hən aKok mai aMakok. Dereh aSetan tibonbon hən galito m̄os nabiltibalan, naβuruŋan halito isoβur hum nabion bitas.* 9 Noris lotovan,

* 19:15: Psa 2.9; Isa 63.3; Jol 3.13; KelV 14.19-20 † 19:18: Hən naves 17-18, ris Eze 39.17-20

* 19:20: KelV 13.1-18; Luk 17.29 * 20:2: Gen 3.1; KelV 12.3, 9 * 20:4: Dan 7.9, 22 * 20:6: KelV 2.11 * 20:8: Kok mai aMakok: Eze 38.1-39.20.

lumap̄ip̄iriah, siriv len naut p̄isi len navile a pan. Ludar vis naut alat siGot lotosuh lan mai nabiltivile aGot toləmas buni. Be nəhab egəm vi pan dan nəmav, ihan p̄is galito. ¹⁰ Beti, natəmat togəras galito, aGot ibar həni len nabiltimetduḅduḅ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaḅ lan, naut narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras artopaḅ lan. Dereh leləḅon tisa vəsa tibabət ei len nalennəyal mai nalenmariug van vi sutuai vi sutuai.*

Napəpehunan hən navoian dan nəsaan

¹¹ Beti noris nabiltihai bətbətah totibau topəhapəhw. Noris gai tobətah lan. Navile a pan mai nəmav aruyav dan nəhon. Aroməkaskas, arumasig, aroḅuer. ¹²⁻¹³ Ale noris alat lotomat, nəvanuan totibau mai nəvanuan naut kəmas gail. Nətas idam̄ hən alat lotomat lan, lumakuv dani; nəmatan mai naut nəmatan arudam̄ hən alat lotomat lumakuv dan gəlaru. Galit p̄isi loil a m̄o len nabiltihai bətbətah. Aḅel gail losəḅav hən naləḅulat gail. Losəḅav hən naləḅulat togon, naləḅulat hən nəmauran. Ale aGot ikot hən nəvanuan p̄isi lotomat. Epəpehun navoian lotogole, dan nəsaan lotogole, inor hən nəsa gai totos gati tia len naləḅulat galenan.† ¹⁴ Beti aḅel gail lobulan nəmatan mai naut nəmatan len nabiltimetduḅduḅ nəhab. Nametduḅduḅ nəhab evi nəmatan na-vəha-ru-an. ¹⁵ Ale avan ideh, na-tos-gati-an hən nahəsən asike ḅipāt len naləḅulat hən nəmauran, lubar hən nəvanuan enan len nametduḅduḅ nəhab.

21

Nəmav veveu mai navile a pan veveu

¹ Beti noris nəmav veveu mai navile a pan veveu, husur nəmav metəkav mai navile a pan metəkav arumasig, ale nətas am eḅuer.* ² Ale noris nabiltivile siGot, naut a Jerusalem veveu togəm vi pan dan nəmav təban aGot. Nabiltivile enan ikab hum navensus topəhas buni m̄os naulum̄an ḅilah maii.* ³ Nosəsəloḅ hən nabiltidoldol togəm len nabiltihai bətbətah toke, “Məteris! Naut a im siGot ipāt təban nəvanuan gail, ale aGot m̄au dereh titoh mai galito. Ale aGot, gai gabag dereh titah mai galito, ale tevi Got salito.* ⁴ Dereh tigar kuv namətarur p̄isi dan namətalito. Asike ikad nəmatan am; asike ikad nalolosaan o nətaḅan o napəḅasan am. Husur natit gail ta m̄o, loməkaskas tia.”*

⁵ Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah ike, “Məteris! Gagai nugol natit p̄isi luveveu!” Beti ikel mai ginau ke, “Gitos gat natenan, husur nasoruan galenan lokitin, goləboi gəḅeil gəgat len gail.”

⁶ Ale ikel mai ginau ke, “Natit p̄isi ihav ta bolai! Novi alfa mai omeka, natubatan mai nanəḅan. Avan ideh tomaduh, dereh neviol kəmas maii hən nəwai dan nabəko toḅuv vi məhat, nəkadhut nəwai hən nəmauran.* ⁷ Avan ideh towin səhor nədaḅan hən nəsaan, dereh tikad natgalenan. Dereh ginau nevi aGot san, ale gai tevi anatugw.* ⁸ Be alat ləsəkad na-il-ḅuri-an, alat ləsəkad nadələmian, alat lotogol natit aGot tomətahun bun gail, alat lotogol nəmatan, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nabehi, alat lotolotu hən nələblab gail mai alat lotolibliboḅ, ikad naut topat vir galito len nabiltimetduḅduḅ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaḅ lan. Enan evi nəmatan na-vəha-ru-an.”*

Naut a Jerusalem veveu

* **20:10:** Luk 17.29 † **20:12-13:** Hən naves 11-13, ris Dan 7.9-10; KelV 3.5 * **21:1:** Isa 65.17, 66.22; 2Pit 3.13 * **21:2:** Isa 52.1, 61.10; KelV 3.12 * **21:3:** Lev 26.11-12; Eze 37.27 * **21:4:** Isa 25.8, 35.10, 65.19 * **21:6:** Isa 55.1; KelV 1.8 * **21:7:** 2Sam 7.14; Psa 89.26-27 * **21:8:** Salfa: ris Luk 17.29; nəmatan na-vəha-ru-an: ris KelV 2.11.

⁹ Beti sua len aņel lotoməlevru lotokad nasiloh lotoməlevru lotopul hən nav-ilesir naməkot gail, egəm kel mai ginau ke, “Gegəmai. Dereh neṽusan gaiug hən navensus tomadhalah, asoan aTuhsipsip.” ¹⁰ Ale len nədaņan seNunun aGot, aņel enan ilav ginau vi lan nabiltivēhuh tosaḥsah vi məhat. Ale eṽusan ginau hən nabiltivile siGot, naut a Jerusalem togəm vi pan dan nəmav təban aGot.* ¹¹ Ikad namənas siGot. Eṁial hum nəvat gəlgəlan, hum nəvat jasper tomasil hum nakristal.† ¹² Nəṽod nəvat hən nabiltivile emətortor, isaḥsah vi məhat. Ikad nametləkau tovi 12, aņel lotovi 12 loil husur nametləkau galen ṽisusua. Len nametləkau galenan, lutos gat nahəsan nahəmar tovi 12 seIsrael. Nəhes esua len nametləkau esua. ¹³ Len naist ikad nametləkau itor, len nanot ikad itor, len nasaut ikad itor ale len nawes ikad itor.‡ ¹⁴ Nəṽod hən nabiltivile ikad nəpaudesen tovi 12 lotokad nahəsan aḥai pispisul seTuhsipsip lotovi 12 len gail. Nəhes esua len nəpaudesen esua.

¹⁵ Aņel tosor mai ginau ikad namita nagol hən bisab namita hən nabiltivile mai nametləkau han gail mai nəṽod han.* ¹⁶ Nabəlavan hən nabiltivile eṽitoṽ hən naṽosṽosan han. Ale aņel enənoṽ hən nabiltivile hən namita totəgau. Ale isaḥi ke nabəlavan han evi nəstatia tovi 12,000.Š (Nabəlavan mai naṽosṽosan mai nəsaḥsahan han loṽitṽitoṽ). ¹⁷ Ale enənoṽ hən nəṽod hən nabiltivile, isaḥ namətortoran han evi nakupit tovi 144.** Ale nakupit siaņel enan eṽitoṽ hum sinəvanuan. ¹⁸ Nəvat hən nəṽod hən nabiltivile evi jasper, ale nabiltivile evi gol toveveu hum nakəlas tomasil toveveu. ¹⁹ Nəvat gəlgəlan ṽisi lovəhas nəpaudesen hən nəṽod hən nabiltivile. Nəpaudesen nametəkav evi jasper, navəha-ru-an evi safaia, navəha-tor-an evi akat, navəha-vat-an evi emerald, ²⁰ navəha-rim-an evi oniks, navəha-məlevtes-an evi karnelian, navəha-məlevru-an evi krisolait, navəha-məlevtor-an evi peril, navəha-məlapat-an evi topas, navəha-səņavur-an evi krisopres, navəha-səņavur-pisan-esual-an evi jasint ale navəha-səņavur-pisan-eru-an evi ametist.†† ²¹ Nabopita nametləkau lotovi 12 lovi biltinesnes gail. Nabopita esua evi nanesnes esua. Ale nabiltimetṽisal hən nabiltivile evi gol toveveu, tomasil hum nakəlas.

²² Nəsarīs naim nalotuan ideh ei. Husur Nasub aGot, aBiltidaņan, mai aTuhsipsip arutoḥ tabtab ei, arovi naim nalotuan.‡‡ ²³ Namial hən namityal mai nahəbati savi natideh ei, aroḅuer, husur namənas siGot eṁias kavkav hən nabiltivile enan, ale aTuhsipsip evi namial han. ²⁴ Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail dereh liyaryar len namial han, ale nəboņ nakiņ gail hən navile a pan ləḅəḅis lan, dereh lilav nəyalyalan salito gəmai. ²⁵ Nametləkau han gail losəņav len nəmariboņ kavkav, asike lokəkol boņ ideh, husur nalenmariug dereh təḅuer ei. ²⁶ Ale naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail ṽisi dereh litariv nəyalyalan salito mai natit lotopul həni gəmai. ²⁷ Natideh toḅiņḅiņal o tosa asike eḅis ei boņ ideh. Nəvanuan ideh togol nəsa aGot tomətahun buni o tolibliboņ,

* **21:10:** Eze 40.2 † **21:11:** Jasper evi nəvat sua gəsaləboi gəḅəkəta tur lan, nətau han tomial o tokəsan o toyaņyaņ. Nakristal evi nəvat tomasil hum nakəlas ale səkad nətau ideh. ‡ **21:13:** Hən naves 12-13, ris Eze 48.30-35 * **21:15:** Eze 40.3 § **21:16:** Nəstatia evi namita tovi 185. ** **21:17:** Nakupit evi nabəlavan hən navəlan nəvanuan, tuḅat len nakobkob van vəbar nagilen nəņarhuvəlan. Nabəlavan han pəpadaņ hən nahudhumita. †† **21:20:** Hən naves 18-21, ris Isa 54.11-12. Nəvat galenan lumaiegai: jasper emial o ekəsan o iyaņyaņ, safaia iboņboņ ale imasil, akat eṽəḥəḥəḥw o imasiav be goləboi gəḅəkəta vi lohoim kəkereh, emerald ekəskəsan ale imasil, oniks nətau han eṽitile be gəsaləboi gəḅəkəta tur lan, karnelian ebisibis be səmasil savoi, krisolait iyaņyaņ ale imasil, peril ekəskəsan ale imasil, topas iyaņyaņ ale imasil, krisopres ekəskəsan ale imasil, jasint ebisibis ale eləboi ḅimasil, ametist iboņboņ ale imasil. ‡‡ **21:22:** Naim nalotuan evi naut nəvanuan gail lolotolu hən aGot lan. Be nəboņ aGot totoḥ tin mai nəvanuan san gail, loləboi ləḅilotu həni len naut ṽisi, gol ke naim nalotuan savi natideh am. Imaienan, len nabiltivile veveu siGot, səkad naim nalotuan ideh.

asike eḅis ei boŋ ideh. Wake alat, aGot totos gat nahəsalito len nalobulat seTuhsipsip hən nəmauran, galito ŋai dereh leḅis len nabiltivile enan. §§

22

¹ Beti aŋel egai eḅusan ginau hən nawisel sua hən nəwai hən nəmauran, tomasil hum nakristal. Nawisel enan isel dan nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip.* ² Isel rivuh hən nametḅisal hən nabiltivile. Len nagəgarhəwisel sua nəhai sua hən nəmauran itov, ale ikad esual am len nagəgarhəwisel togon.* Nəhai eru enan aruḅan vəha-sua husur nahəbati ḅisusua. Aruḅan hən naḅite vəha-səŋavur pisan eru len nasihau esua. Nalut nəhai eru enan evi nalukai hən ḅirer hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail həni hən ləḅimaur. ³ Səkad natideh aGot tomətahuni o toke tipansəm len nabiltivile enan. Nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip dereh tipat ei, ale naslev san gail lotovi vanuan san gail, dereh lilotu həni.* ⁴ Dereh leris nəhon, ale na-tos-gati-an hən nahəsən tipat len nabunəholito. ⁵ Asike ikad nalenmariug am, gol namialan hən namial mai namityal asike arovi natideh ei, husur Nasuḅ aGot dereh temial, temias galito. Ale dereh lesuḅan nakiŋ gail van vi sutuai.*

AYesu satogəmai

⁶ Beti aŋel ikel mai ginau ke, “Nasoruan galenan, goləboi gəḅeil gəgat len gail, lokitin. Nasuḅ aGot tolav aNunun mai ahai kelkel ur gail, gai esəvat aŋel san hən ḅeḅusan naslev san gail hən natit ḅisi ḅimasvisi asike idareh.”

⁷ AYesu ike, “Səsəloŋ! Asike idareh nogəmai! Avan ideh ḅigol husur nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai, tehəhaḅur!”

⁸ Ginau novi aŋon notosəsəloŋ hən natgalenan, notoris ḅisi. Ale nəboŋ notosəsəloŋ, nəboŋ notoris natgalenan, nuteh bathurien aŋel toḅusan ginau hən natgalenan hən nəḅilotu. ⁹ Be ikel mai ginau ke, “Sagigol natenan! Ginau novi slev suḅan gaiug mai aḅam gail, ahai kelkel ur gail, mai alat ləḅigol husur na-tos-gati-an topat len nalobulat egai. Gilotu hən aGot!”*

¹⁰ Beti ikel mai ginau ke, “Sagesusuan nalobulat egai. Sagigol nasoruan hən na-pəhav-utaut-an tesusuah. Husur nəboŋ egəm pəpadaŋ. ¹¹ Avan ideh togol nəsa sanor, tigol tabtab həni; avan ideh toḅiŋḅiŋal taḅtaḅor, teḅiŋḅiŋal taḅtaḅor tabtab; avan ideh togol nanoran, tigol tabtab hən nanoran; avan ideh totoh a tut dan nəsaan, titoh tabtab dani.”*

¹² AYesu ike, “Səsəloŋ! Asike idareh nogəmai! Dereh nitariv naḅurḅuran sagw hən nəḅilav nakonḅurḅuran o nəpanismen mai nəvanuan ḅisi ḅinor hən nagolean salit gail. ¹³ Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot, natuḅatan mai nanoŋan.†

¹⁴ “Alat lotokəkas nahurabat salit gail, lehəhaḅur.* Loləboi ləḅeḅisutur len nametləkau gail hən nabiltivile ale han naḅit nəhai hən nəmauran.* ¹⁵ Avil vivile dan nabiltivile ikad nalipah gail mai alat lotogol nabehi, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nəmatan, alat lotolotu hən nəlablab gail mai alat lotoləmas nagəgərasan ale lotogole.

§§ **21:27:** Hən naves 23-27, ris Isa 60.3-5, 11, 19-20, 52.1; Eze 44.9. Nalobulat hən nəmauran, ris KelV 3.5. * **22:1:** Eze 47.1; Zec 14.8 * **22:2:** Gen 2.9-10 * **22:3:** Gen 3.17; Zec 14.11 * **22:5:** Isa 60.19; Dan 7.18 * **22:9:** Hən naves 8-9, ris KelV 19.10 * **22:11:** Dan 12.10 † **22:13:** Hən naves 12-13, ris Isa 40.10, 44.6, 48.12, 62.11; Psa 28.4; Jer 17.10; KelV 1.8 * **22:14:** KelV 7.14 * **22:14:** Gen 2.9, 3.22

¹⁶ “Ginau aYesu nosəvat aŋel sagw hən bikel kot natgalenan mōs alat siYesu len naut tiltile gail. Novi nəkadun nəbathuyah siTevit mai novi nəpasusan siTevit, novi namōso lalan tomial habat.”*

¹⁷ ANunun aGot mai navensus tovi asoan aTuhsipsip, aruke, “Yesu gegəmai!” Ale avan ideh tosəsəlonj səhoti tike, “Yesu gegəmai!” Avan ideh tomaduh tegəmai. Avan ideh toləŋoni, temun kəmas hən nəwai hən nəmauran, nəvurian han toḅuer.*

Nasoruan naməkot

¹⁸ Ginau nukel nalələgauan mai nəvanuan p̄isi lotosəsəlonj hən nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai: avan ideh bəsuhud hən natideh mai nasoruan topat, aGot dereh tesuhud hən navilesir nalobulat egai tosor husur gail, mai atenan. ¹⁹ Ale avan ideh bilav kuv nasoruan ideh dan na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai, aGot dereh tilav kuv natit gail na-tos-gati-an len nalobulat egai tokele dani. Namilen ke, asike ihan nəvīt nəhai hən nəmauran, asike eḅis len nəbiltivile siGot.‡

²⁰ Ale atenan tokel kot natgalen p̄isi, ike, “Evoi, asike idareh nogəmai.”

Ganan! Nasuḅ aYesu gegəmai!*

²¹ Nasuḅ aYesu m̄au teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan p̄isi siGot.§

* **22:16:** Isa 11.1, 10; KelV 2.28, 5.5 * **22:17:** Isa 55.1 ‡ **22:19:** Hən naves 18-19, ris Deu 4.2, 12.32 * **22:20:** 1Kor 16.22 § **22:21:** Len natosian galevis ta sutuai ike, Nasuḅ aYesu m̄au teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan siGot o nəvanuan p̄isi siGot. Ale galevis losuhud hən nasoruan ganan len nagilen

Na-kei-gati-an Veveu
Nasoruan siGot
len nasoruan ta Uluveu
Na-kei-gati-an Veveu
Maskelynes
New Testament

Naves galevis lotovoi hən datbinau gat gail

- Mat 5.3-11** [tab] Navoian siGot van hən nəvanuan gail
Mat 5.16 [tab] Nəvanuan gail leris navoian sam̄ ale sal suh aGot
Mat 5.43-45 [tab] Ləmas bun aenemi sam̄ gail
Mat 11.28-30 [tab] Gəm hən aYesu hən gəbikad nəḡavḡavan
Mat 20.26-28 [tab] Nəvanuan totibau tegəm vi slev sinəvanuan gail
Mat 25.40 [tab] Nəsa gotogole van hən nəbathudud, gugole van hən ginau
Mat 28.19-20 [tab] Mitivan hən nəvanuan gail ləḡegəm vi hai susur sagw gail
Mak 11.25 [tab] Məterub̄at nəsaan dan avan ideh togol tosa hən gaiug
Luk 6.31 [tab] Gigol nəsa gotoləḡoni ke nəvanuan gail ligole van hən gaiug
Luk 11.2-4 [tab] Na-sor-tuḡ-an
Luk 14.26-27 [tab] Na-husur-aKristo-an
Luke 16.13 [tab] Datodədas datḡeum simasta ḡeru
Jon 3.16-17 [tab] Na-ləmas-buni-an siGot
Jon 11.25 [tab] Na-le-məhat-an dan nəmatan
Jon14.1 [tab] Riḡ nəlom̄it len aGot
Jon14.6 [tab] AKristo səḡon evi p̄isal
Jon 14.27 [tab] Natəḡmat siGot
Jon15.18 [tab] Navile a pan lomətahun alat siYesu
Uman 1.8 [tab] Nəḡoḡ aNunun aGot begəm hən gamit, mitikel ur ginau
Uman 16.31 [tab] Nadələmian
Rom 1.4 [tab] ANatun aGot, aYesu
Rom 1.16 [tab] Na-kel-uri-an tovoi
Rom 3.23 [tab] Nəvanuan p̄isi lovi vanuan nəsaan
Rom 5.1-2 [tab] Len nadələmian datukad natəḡmat mai aGot
Rom 5.8 [tab] Naut kəmas dattovi vanuan nəsaan, aGot eləmas bun gidato
Rom 6.23 [tab] Nəḡurḡuran hən nəsaan, na-viol-kəmas-an siGot
Rom 8.28 [tab] Nə-nau-utaut-an siGot
Rom 8.38-39 [tab] Nəsa eləboi ḡepəḡehun gidato dan aGot?
Rom 12.1-2 [tab] Viol hən nibemit mai aGot hən məḡbevi esan səḡon.
1Kor 10.13 [tab] Natideh totaltal ke datigol nəsaan, ikad nəp̄isal dani
1Kor 10.24 [tab] Mətələḡon nəsa tovoi hən nəvanuan tile
1Kor 13.4-7 [tab] Na-ləmas-buni-an imabe?
2Kor 1.3-4 [tab] AGot igol nəlon nəvanuan eləḡon ivoi am
2Kor 4.7 [tab] AGot idaḡ
2Kor 4.18 [tab] Nau nəsa topat vi sutuai
2Kor 5.17 [tab] Nəvanuan veveu
2Kor 9.7 [tab] Datehəḡaḡur hən datḡeviol
2Kor 12.9 [tab] Nəḡoḡ datsədaḡ, nədaḡan siGot epul masuḡ len gidato
Kal 2.20 [tab] AKristo itoh len gidato
Kal 5.22-23 [tab] Naḡit seNunun aGot
Kal 6.4 [tab] Sagenənoḡ hən gaiug mai avan ideh am
Kal 6.9 [tab] Sadatipetəmas hən datḡigol natit tovoi
Efe 2.8-9 [tab] Nə-lav-kuv-gidato-an dan nəsaan evi naviolan siGot
Efe 3.20 [tab] Nədaḡan siGot
Efe 4.25 [tab] Nakitinan
Efe 4.26-27 [tab] Nələl paḡpaḡ
Efe 4.28 [tab] Navəḡvəḡahan
Efe 4.29 [tab] Nasoruan tomədəs nəvanuan teḡuer
Efe 6.1 [tab] Lahutai mai aTata mai aNana
Efe 6.12 [tab] Datub̄al mai nabiltidaḡan hən nəmargobut

Flp 4.5-7 [tab] Nakemkeman, natəṁmat, sadatinau masuṽ hən natideh
Flp 4.12-13 [tab] Nədaṅan
Flp 4.19 [tab] Natideh dattom̄idol həni
Kol 1.15-17 [tab] Len aKristol, aGot igol natit ṽisi tosh
Kol 3.2 [tab] Nənauan
Kol 3.13 [tab] Narubətian hən nəsaan
Kol 3.15 [tab] Natəṁmat togəm len aGot
Kol 3.23 [tab] Natideh gotogole, gole hum siNasuḅ
1Tes 3.12 [tab] Məteləmləmas bun gamit gabag
1Tes 4.3 [tab] Naitian tosa
1Tes 5.17-18 [tab] Na-sor-tuṽ-an
2Tim 1.7 [tab] Namətahwan
2Tim 3.16-17 [tab] Natosian siGot
Ipru 2.18 [tab] Nətaltalan ke datigol nəsaan
Ipru 4.12 [tab] Nasoruan siGot
Ipru 4.16 [tab] Nəlon aGot itaṅis gidato
Ipru 10.24-25 [tab] Datigol dateləṅon tivoi am len nəlodato
Ipru 11.1 [tab] Nadəlomian
Ipru 12.1-2 [tab] Datekəta bun tabtab len aYesu
Ipru 13.5-6 [tab] Nəvat, samtələṅon masuṽ həni
Ipru 13.8 [tab] AYesu sagəgel boṅ ideh
Jem 1.5-8 [tab] Us aGot hən namitisau hən nəmauran tonor
Jem 1.17 [tab] Navoian siGot
Jem 1.19 [tab] Nasəsəloṅan
Jem 1.22 [tab] Gol husur nasoruan siGot, sagesəsəloṅ kəmas həni ṅai
Jem 4.7-10 [tab] Riṅ gaiug len navəlan aGot
Jem 5.16 [tab] Kel ur nəsaan samit gail mai gamito gabag
1Pi 3.15-16 [tab] Məteutaut hən məṁbisor vəsvəsai nə-vatvat-viri-an samito
1Pi 5.7 [tab] Sa-nənauan samit tetuhətuḅ
2Pi 3.9 [tab] AGot emətahun avan ideh ḅimasig buni
1Jon 1.9 [tab] Datikel vəhot nəsaan sidato, aGot dereh teruḅati dan gidato
1Jon 2.3-6 [tab] Gol nəsa aGot tokele
1Jon 3.18-19 [tab] Na-ləmas-buni-an satevi soruan ṅai
1Jon 4.7-8 [tab] Dateləmas bun gidat gabag
1Jon 5.18 [tab] Nəbathudud siGot
KelV 3.20 [tab] AGot ike tilav kuv gidat dan nəsaan

Natiksonari

A.D.: Nasihau tohusur nəpasusan siYesu Kristo.

ais: [*nəais*] Nəwai todaḅ nəboḅ tosusus buni vakot.

ak: [*nəak*] Nəbiltiḅot aNoah toum həni hən nəbathudud san mai natit tiltile gail lotomaur asike ləbimat len nəbiltius mai nilev tokabut gol navile a pan.

akat: [*nəakat*] Nəvat sua nətau han topəhapəhw o tomasiav be goləboi gəḅekəta vi lohoim kəkereh.

alos: [*nəalos*] Nəhai sua, nalut gail lotomətortor. Nalut nəalos lutov pəpadaḅ hən nətan ḅai. Nasuhut nalut nəalos evi hai pəhas naJu gail ləḅevəhas niben nəvanuan tomat həni hən asike ḅiḅo tutut be hən ḅipət ḅebəlav. Nalut nəalos ehum naluvera.

alfa: [*alfa*] Len nəalfapət silat a Kris, alfa evi naleta nametəkav.

ametist: [*nəametist*] Nəvat nətau han tobəḅboḅ ale imasil.

Appa: [*aAppa*] Nasoruan sua len nasoruan ta Aram, namilen ke Tata.

Areopakus: [*nəAreopakus*] Nəḅehuh sua tokad nahəsan nagot hən nəḅalan silat a Atens, mai lokis nəmatsistret gail lotobətah lan nəAreopakus am.

baptais: [*ibaptais*] AJon eduḅ nəvanuan gail len nəwai ale ipat kuv galito. Igole hən ləḅevusan nəpairan dan nəsaan salito, mai nautautan hən nəmauran toveveu.

bathuyah: [*nəbathuyah*] Nəboḅ datḅisor husur nəbathudud sidato datoləboi datḅisor husur alat lototoh sutuai tia, atəmadit gail, atabədit gail, alat lotopas galit mai alat lotopas galit am sutuai sutuai. Datokis galit pisi nəbathuyah sidato. Alat lotohusur gidato, anatudit gail, aməhaibəgw gail, anatulit gail van van datokis galit hən nəpasusan sidato.

B.C.: Nasihau gail lotopat a mō hən nəpasusan siYesu Kristo. Ale datuke A.D. hən nasihau lotohusur nəpasusan san.

bea: [*nabea*] Narivatəvat katkat totibau, tobəlav səhor nəvanuan. Niben kavkav ikad navurun, ale iyar len narien ivat hum narivatəvat be eləboi ḅiyar hum nəvanuan len narien eru.

boḅ hən Nabəbaḅan: [*Nəboḅ hən Nabəbaḅan*] Nəboḅ sua seJu gail totibau. Len nəboḅ enan ləsəhan, lobəbaḅ mai aGot. Aḅiltihai tutumav etutumav hən ḅebəbaḅ sil nəsaban mai nəsaan seJu gail. Nəboḅ enan ipat len nahəbati Septeba o Oktoba ḅa len nahəbati eru enan nətas isa masuḅ hən nawolan.

bras: [*nəbras*] Nametəlai sua nətau han toyanḅan. Len nəbras ikad nakopa mai nametəlai sual am lokisi hən nasiḅk artobon. Nasiḅk evi nametəlai tokabut gol nəkapa.

brons: [*nabrons*] Nametəlai sua todaḅ, nətau han tomial kəkereh hun nakopa. Len nəbrons ikad nakopa mai natin artobon.

bubur: [*abubur; nabubur*] Nasoruan siGot ḅike nabubur o abubur, evi nəvanuan ideh gotoləboii, gotoləmasi, gotoriḅ nələm lan, savi natəbarehreh o naulumān gotoləḅoni o gotoke gilah maii. (Geris Jon 15.13–15.)

biltihai tutumav: [*ābiltihai tutumav*] Avan sua toil a mō hən ahai tutumav gail. Vəha-sua len nasihau ḅisusua ebis len naim siGot len Naut Tolo hən Naloan gail, nahudhuim lohoim buni len naim siGot. Ebis hən ḅigol nəda hən narivatvat totutumav hən gail ḅeturtur, hən nəvanuan gail ləḅiveveu dan nəsaan salito. Nəboḅ nasoruan siGot toke ābiltihai tutumav gail, lovi alat lotovi ābiltihai tutumav a mō mai ahai tutumav gail lotoil a mō. Len nasoruan ḅonḅon datuke *hae pris mo jif pris*.

- biltiluṽoh hən nasoltia:** [*Nabiltiluṽoh hən nasoltia*] Nabiltiluṽoh hən nasoltia ikad nasoltia lotovi 600 lan.
- biltiwai Kalili:** [*Nabiltiwai Kalili*] Len naut a Kalili ikad nabiltiwai nabəlavan han tovi 21 km mai naṽosəṽosan han tovi 8 km. Ikad nəhes eru am. Lokisi hən nabiltiwai Tiperias (Jon 6.1) mai nabiltiwai Kennesaret (Luk 5.1) am.
- ḅuvimal:** [*nabuvimal*] Ehum navibu tokad naḅur gail lan. Nəvanuan toranṽramē hən eṽuv lan ale eriṽ nəṽarhuvəlan gail len naḅur han gail hən ḅegəgel hən nəwalan han.
- det:** [*nadet*] Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad naṽite lo-tohanhani. Len naut a Israel lobilbil hən nəpashət nadet hən leḅeṽusani ke losəhor aenemi salito gail len nəḅalan. Lobilbil hən am len nahəhaṽuran.
- didimair:** [*edidimair*] Nəvanuan todidimaur egəgel hən nənauan san akis, sənau ləboi naṽisal tonor hən ḅehusuri.
- elefant:** [*naelefant*] Nabiltirivatəvat niben totibau. Nədarinən aruṽosəṽos, nahunusun ebəlav masuṽ hum nəḅat, ale ikad nariṽon eru artobəlav habat.
- emerald:** [*naemerald*] Nəvat sua nətau han tokəskəsan, ale imasil.
- Epikurian:** Galit lodəlom ke nahəhaṽuran evi nəbathut nəmauran, ale ḅikad nagot ideh, nəvanuan lovi naut kəmas hən galito.
- Farisi:** [*naFarisi*] Avan ideh len nəpati hən napolotik sua, tohushusur gat nakelean todaṽ ṽisi, ale topatpat gai məhat hən. Edəlom ke ikad na-le-məhat-an dan nəmatan, mai aGot eil a mō mai iwol hən natit ṽisi.
- fik:** [*nafik*] Ikad nəhai sua len naut a Israel. Ləḅimabule len naut tovoi hən, eləboi ḅetibau, ale nalute iṽosəṽos. Nəḅoṽ toṽan, naṽit nəhai nafik ihehe, ale nəvanuan loləmas ləḅihani. Lokis nəhai enan hən nafik o nəhai nafik, ale lokis naṽit nəhai enan hən nafik.
- flaks:** [*nəflaks*] Natuhhai sua tokad natret gail len natuḅulon. Luvai natret gail hən ləḅikad nəkaliko tovoi.
- franṽkinsens:** [*nafranṽkinsens*] Nəda hən nəhai sua. Nəḅoṽ nəda tomasmas, egəm vi hai pəhas. NaJu gail lovəhas niben nəvanuan tomat hən. NaJu gail lurur hən nəvanuan hən, ale len nalotuan salito loṽəṽasi len natutumavan husur nəḅon tosusau.
- foks:** [*nafoks*] Ehum natuhlipah nagilen totibau. Akis ike tikat bun nəman gail be səhanhani, mai ikad nəkadun mai naṽide hum nahit tosusuah gai. Itohtoh len naḅur len tan.
- Friman:** Naut ṽisi len naut a Rom lukad alat lotovi slev a mō be ləsavi slev am, lukad nəmakuvan tia.
- gavna:** [*nəgavna*] Nəvanuan toil a mō hən naprovens ta Rom lokisi hən agavna. Imaienan, nəḅoṽ lotopas aYesu, Kwirinius evi gavna len naprovens Siria, nəḅoṽ aYesu tomat, aPontius Pilate evi gavna len naprovens Jutea.
- gol:** [*nagol*] Nametəlai sua tomədmədau, nətau han toyəṽəṽ buni. Nagol sətaṽ. Nəvat hən gəḅeṽur nagol etibau gol ke evi nametəlai sekiṽ gail.
- gomah:** [*igomah*] Napəhaṽut ḅikab buni, nahurabat san gail ḅivoi habat, ḅepəhas buni, datuke igomah. Ləḅitai nəwag hən nəwag ḅivoi buni datuke nəwag igomah. Avan ideh ḅisor hən nasoran san ḅegəlgəlan, ḅebutəlas hən datḅedəlomi, datuke nasoruan san igomah buni.
- hai kelkel ur:** [*ahai kelkel ur*] Nəvanuan tokel ur nasoruan aGot tokel maii. Len nasoruan ḅonḅon datuke *profet*.
- hai pispisul:** [*ahai pispisul*] Nəvanuan aYesu tolekis hən, totabtabuh lan

hən bikel ur napisulan san, na-kel-uri-an tovoi, mai nəvanuan gail hən natohan pipihabəlan aGot bətibau am tabtab. Len nasoruan bonbon datuke *aposal*.

hai pusan: [*ahai pusan*] Nəvanuan topuspusan. Galevis loʻusan nəvanuan gail hən nalo siMoses, be aYesu eʻusan nəvanuan gail hən natohan pipihabəlan aGot mai naʻide tovoi aGot toləḡoni. Lokis aYesu hən Hai pusan. Len nasoruan bonbon datuke *tija*.

hai susur: [*ahai susur*] Avān ideh tohusur tabtab hən avān ideh, tosəsəlōḡ hən naʻpusanan san mai tosəsəlōḡ husuri, togol nəsa gai tokele. Len nasoruan bonbon datuke *disaepol*.

hai tutumav: [*ahai tutumav*] Avān ideh toum len naut siGot a Jerusalem. Etutumav hən naviolan nəvanuan lotoviol hən gail mai aGot, ale etutumav hən narivatvat gail mōs nəvanuan gail hən beʻur kuv nəsaan salito. Len nasoruan bonbon datuke *pris*.

hai wolwol: [*ahai wolwol*] Nəvanuan towol hən nəwag wol. Len nasoruan bonbon datuke *kapten*.

hai tivtivan: [*nəhai tivtivan*] Nəvanuan toke timabul nawit marireu ibanjis nəhai tivtivan len nabuluk. Ale atenan iwol, nabuluk eliv nəhai tivtivan van, ale etivtiv tan van, nətan esəḡav, utaut hən aten bīmabul nawit lan. Datoləboi datbikele am ke nəhai tivtivan ekir puʻul nətan.

hani: [*nəhani*] Natit tohehe masuʻ topat len naim sesukapak.

Hermes: [*aHermes*] Nagot tovi ahai pispisul sinagot gail silat a Kris.

Herot: [*aHerot*] Len Na-kel-gati-an Veveu ikad aHerot itor:

1. Herot toyalyal evi kiḡ hən naprovens Jutea nəboḡ lotopas aYesu (Mat 2.1-22; Luk 1.5).
2. Herot Antipas anatun aHerot toyalyal eil a mō len naut a Kalili mai naut a Perea. Evi gai totah gat aJon Baptais ale tota kotov nəkadun (Mat 14.1-12; Mak 6.14-29; Luk 9.7-9). Ale evi gai tokot hən aYesu ale tosəvati təlmam van hən aPilate (Luk 23.7-12).
3. Herot Akrippa evi aməhaibən aHerot toyalyal. ASisa ta Rom itabtabuh len aHerot Akrippa hum akiḡ hən naut a Kalili, naut a Perea, naut a Samaria mai naut a Jutea. Evi Herot Akrippa togol aJemes aʻvan aJon tomat ale totah gat ahai pispisul gail. Be natugulas ihani imat (Uman 12.1-24).
4. Herot Akrippa anatun aHerot Akrippa ehusur atəman hum akiḡ hən naut a Jutea. AHerot Akrippa enan mai aʻvavinen nahəsan aPernis, arobətah mai aFestus hən lotosəsəlōḡ hən aPol. Ale aHerot enan ikel uri ke aPol sagol natideh tonor hən bīmat sile. (Ris Uman 25.13-26.32.)

hisop: [*nahisop*] Natuhhai sua nəbon tosusuau. Nəpashət nahisop, evi natsua naJu gail lotokade len nalotuan salit gail (Exo 12.22; Lev 14.4, 6, 49-52; Num 19.2-6).

hotel: [*nahotel*] Naim sua gotoḡavḡav lan, gotohanhan lan, gotopatpat lan len nəyaran sam. Goʻur natohan len nahotel husur nəmariboḡ vīsusua.

hulahul: [*ehulahul*] Nəboḡ nalipah tosəsəlōḡ hən nabuai tois lilihai o lathutai lotohut nəman, ile məhat, eil, ipair hən nəhon van hən nəwalan, namətan arosəḡav, nədariḡan aroil vi məhat. Ehulahul. Len nasoruan ta Iḡlan luke *alert*.

hurhuwain: [*nahurhuwain*] Alat a Jutea ləsəkad nabotel ideh gol ke lobir nəwain veveu burhulon nahurhunani o nahurhusipsip hum tovi botel.

ikel: [*naikel*] Nəman naməsav totibau tohum nəbal be totibau səhori.

il-buri-an: [*na-il-buri-an*] Nəvanuan bisor len na-il-buri-an, gai eil bur naməmauan mai namətahwan, ale isor.

- im nabonbonan:** [*naim nabonbonan*] Len navile p̄isi naJu gail lukad naim lotobonbon lan hən ləbēvuruŋ nasoruan siGot mai ləbēpusan hən. Lulotu len naim enan, be savi naim siGot, husur ikad naim sua ŋai siGot topat len nabiltivile Jerusalem.
- im siGot:** [*naim siGot*] Ipat len nabiltivile Jerusalem. Ikad naholəvat todar visi mai nəvanuan gail lotoum ei. Galevis lotutumav hən naviolan nəvanuan lotoviol hən gail mai aGot, galevis lokətkəta kəkol hən naholəvat hum nalipah gail. Len nasoruan siGot evi naim esan tokad Naut Tolo Masuŋ lohoim. Abiltihai tutumav eləboi bēbis len Naut Tolo Masuŋ enan vəha-sua ŋai len nasihau tosa.
- intəres:** [*naintəres*] Gəberin nəvat sam̄ len nalulutar, dereh tepisan nəvat ideh am. Ale naintəres evi nəvat, nəvat sam̄ topasi nəboŋ topat tobəlav len nalulutar.
- ist:** [*naist*] Govi ist nəboŋ gotovi lan naut namityal tovisi lan.
- itian tosa:** [*naitian tosa*] aGot idam̄ hən nəvanuan b̄igol naitian mai asoan tolah kitin maii ŋai. Naitian ideh am evi itian tosa ale aGot emətahun buni. Ris Lev 18.6–23.
- jasint:** [*nəjasint*] Nəvat nətau han tobisibis ale eləboi b̄imasil.
- jaspa:** [*nəjaspa*] Nəvat sua nətau han tomial o tokəsan o toyanyaŋ.
- kako:** [*nəkako*] Nəboŋ dattousan natit gail len nəwag wol o nəlanis datokisi hən nəkako. Ale nəboŋ nəwag wol tobar naut tovi lan edədaŋ ei gol ke nəkako ipat a ut. Imaienan, nəkako evi natit nəwag wol o nəlanis topat gail van.
- kamel:** [*nəkamel*] Narivatəvat sua nəmadun tosaḥsah. Ihanhan naliol hum nabuluk be eləboi b̄iyar b̄ebəlav, namunun eḅuer. Husur enan lorin natit gail len nəmadun hən b̄evusi len naut masmas gail.
- karnelian:** [*nəkarnelian*] Nəvat nətau han tobisibis, be səmasil savoi.
- kat:** [*nəkāt*] Natsua dattousan natideh toməlas lan tokad nawil tarhəte mai tarhəte. Ikad nəkat nahos o nabuluk o nəvanuan toliivi van, ale ikad nəkat tile nəvanuan tosul hən hum dattosul hən nawilbaro.
- kelean todaŋ:** [*nakelean todaŋ*] Natideh aGot o nabiltivanuan tokel idaŋ hən nəvanuan ləbēhusuri. Nakelean lotodaŋ mai nə-kai-tasi-an gail aGot tokel mai aMoses hən alat aIsrael ləbēhusur gail hən ləb̄ikad natit aGot tokel gat gail, naJu gail lokis natgalen p̄isi hən nalo.
- kel-gati-an:** [*na-kel-gati-an*] Nəboŋ avan ideh tokele ke dereh tigol natesua o tigol natesua balai, nəsa todaŋ hən b̄igole timasmaienan. Nəsa tokele evi na-kel-gati-an. Len nasoruan b̄onb̄on datuke *promes*.
- kemkeman:** [*nakemkeman*] Len nasoruan ta Uluveu datuke həhaḅur, len nasoruan ta Avoh luke kemkem. Ale len nasoruan siGot ike nahəhaḅuran hən nasoruan *welkam* mai *glad* ale ike nakemkeman hən nasoruan *joy*.
- kes:** [*nakes*] Nəhai bətbətah tokad narien toru ŋai toil len nətan. Nəboŋ avan ideh tobətah len nəhai bətbətah a məhat, eləboi b̄erin narien gəlar lan.
- kəlas:** [*nakəlas*] Natit tomasil dattoləboi datb̄ekəta tur lan. Idaŋ ale b̄iteh dereh timap̄ul̄pul̄. Nakəlas b̄ikad nasilva tarhəte datokisi hən nakəlas sal be datsaləboi datb̄ekəta tur lan, nəboŋ dattokəta vi lan, datoleleduŋ ale datoris nəhodato.
- koin:** [*nakoin*] Nəvat lotogole hən nametəlai nagol, nasilva o nakopa. Loḅur natit gail hən nəvat galenan, ale evi naḅurḅuran hən nauman.
- komada:** [*Nakomada*] Avan ideh toil a m̄o hən nasoltia gail.
- kopa:** [*nakopa*] Nametəlai sua tomədməda, nətau han tomial. Nəboŋ nakopa totaŋ, egəm kəkəsan. Len naut a Vanuatu a m̄o datukad nakoin lotovi kopa. Nakoin hən nəwan vatu mai nakoin hən natu vatu arovi kopa.

- kreḡ:** [*nakreḡ*] Ikad nəḡau sua toḡan len nabiltihavḡete. Naḡit nəḡau enan ihehe masuḡ, ale lupal dasdas naḡit nəḡau hən nasuhute bisel. Nasuhute topat tobəlav kəkereḡ egəm vi wain. Naḡite mai nəḡau, lokis gəlar ḡisi hən nakreḡ.
- krisolait:** [*nakrisolait*] Nəvat nətau han toyanyaḡ ale tomasil.
- krisopres:** [*nakrisopres*] Nəvat nətau han tokəskəsan ale tomasil.
- kristal:** [*nakristal*] Nəvat tomasil hum nakəlas, səkad nətau ideh.
- Kristo:** [*aKristo*] Nəvanuan alat a Israel lotovatvat viri, nəvanuan aGot totabtabuh lan hən ḡilav kuv alat a Israel dan naenemi salit gail. Be aGot itabtabuh lan hən ḡevi kiḡ silat lotoriḡ nəlolit lan, savi kiḡ hən naut sua hum aTevit tovi kiḡ hən naut a Israel ta sutuai.
- kul:** [*ekul*] Nəboḡ avan ideh sədaḡ husur toməsaḡ, niben toməhav o saləboi ḡigol natsua, datuke ekul.
- kulan:** [*nakulan*] Datḡisor husur nakulan sivan ideh, namilen ke gai səkad nədaḡan.
- kumin:** [*nakumin*] Nəḡon namisurhut nakumin esusau, ale loriḡ namisurhut gail len nəhanian.
- kupit:** [*nakupit*] Evi nabəlavən hən navəlan nəvanuan, tuḡat len nakobkob van vəbar nagilen nəḡarhuvəlan. Nabəlavən hən nakupit pəpadaḡ hən nahudhumita.
- kuḡol:** [*ekuḡol*] Nəboḡ tokad natit tosoḡur ale gulekis hən natit tovoi səhor gail am, gokuḡol. Gəḡekuḡol hən naieh len nabilikoro, namilen ke gulekis hən naieh tovoi səhor ideh gail am lotopat len nabilikoro.
- lat lotokətkəta kəkəkol hən naim siGot:** [*alat lotokətkəta kəkəkol hən naim siGot*] Naim siGot ikad naholəvat todar visi. Aḡai tutumav gail mai nəvanuan len nahəmar a Levi loun len naut enan, be len nahəmar a Levi, galit galevis loun hum nalipah səbiltihai tutumav. Lokətkəta təban naut enan mai lokətkəta kəkəkol hən naim siGot hən avan ideh asike ḡemədasi.
- lepət:** [*nalepat*] Nabiltiḡus katkat nətau han tomial hum naliol tomasmas. Nalepat egəḡəris.
- leprosi:** [*naleprosi*] Evi naməsaḡan hən nahurhuben nəvanuan togəḡel hən nətau han hən ḡegəm pəhapəhw. Len nalo siMoses nəvanuan tokad naməsaḡan tomagenan timasriḡ gaḡulan nəvanuan gail am hən ḡitoh a tut dan galito. Gai eḡiḡḡiḡal len nabunusian sinalo. Nəboḡ naməsaḡan tonoḡ, ivan hən aḡai tutumav hən ḡebunus vahvahur niben. Asike ḡisaḡ naməsaḡan ideh am, ikel uri ke avan enan iveveu, eləboi ḡetəlmam vahim.
- Levet:** Len nasoruan ta mō datokis napəḡaḡut toyalyal hən Levēt hum dattokis nauluḡan toyalyal hən Nasuḡ.
- linen:** [*nalinen*] Nəkaliko pəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən nəkaliko enan. NaJu gail loruḡ gol niben alat lotomat lan.
- lion:** [*nalion*] Nabiltiḡus katkat nətau han tomial hum naliol tomasmas. Nalion uluḡan ikad navurun ləbləbah todar vis nəhon.
- lipah:** [*alipah*] Avan ideh toḡut nəvanuan tosa gail lotoḡur kotov nalo hən naut. Itah gat galito, eriḡ galit len naim bəbaḡis o len nakotan. Len nasoruan ḡonḡon datuke *polis*.
- lo:** [*nalo*] Len naut galevis len nasoruan siGot, nalo evi naloḡulat erim aMoses totos gail len natuḡatan hən nasoruan siGot. Ale len naut galevis naJu gail luke nalo, be namilen ke nasoruan siGot kavkav. Ale len naut galevis am nalo evi nəsa aGot tokai tasi mai nakelean limasgol husuri.
- lokust:** [*nalokust*] Ehun natohtohlomətu, ihanhan natideḡ tokəsan ale

- egəm len nābilitivəshəte tohum nəmarigw. AGot idam̄ hən alat a Israel ləb̄ihan nalokust.
- madihdih:** [*imadihdih*] Natideh dattoke tomadihdih ipat magenan akis, gole ke datbike nāburhuwai imadihdih, namilen ke naut kəmas datovəvaut kuv nəwai tosoḅur, nəwai ipat p̄itp̄itoḅ ɳai. Nədaɳan siYesu imaienan, naut kəmas galevis ivan dani, nədaɳan san ipat p̄itp̄itoḅ ɳai.
- mail:** [*nəmail*] Nəmail silat a Rom evi namita tovi 1500.
- malperi:** [*nəhai malperi*] Nābilitihai tokad nəharhəte topat nasihau tosoḅur, toharhar təlmam. İvan hən nāv̄it len natuhhəvhəte. Nəḅoɳ nāv̄it nəmalperi tomen iboɳḅoɳ buni o imotmot ale ihehe masuḅ.
- maɳmaɳ:** [*imaɳmaɳ*] Nəḅoɳ avan ideh toris natesua totile masuḅ, ipaɳ habat lan, nabuɳoɳ esəɳav, namətan gəlaru arosəɳav.
- mapol:** [*nəmapol*] Nəvat tokab masuḅ husur tokad nətau tiltile gail. Loum hən naim gail mai nəlablab gail həni.
- mariboɳ:** [*nəmariboɳ*] Len nasoruan siGot nəmariboɳ evi nəḅoɳ sua kavkav, nalennəyal sua kavkav mai nalenmariug sua kavkav.
- matuan:** [*nəmatuan*] Nəḅoɳ dattomabul nəhanian, itov, ale iḅan. Hum ma toḅan hən nāv̄ite, hum ma toḅan hən nəhanian tin pipitan. Ale nəḅoɳ nəhanian tomatu datutarive o datokir susuri. Alat aIsrael lotomabul nawit, nəḅoɳ tomatu luta kokotovi. Ale datokis nəḅoɳ enan hən nəmatuan. Len nasoruan ta Iglan datuke *harvest*.
- merikel:** [*namerikel*] Natesua avan ideh saləboi ḅigole, be nəḅoɳ aYesu togole, nəvanuan p̄isi lumaɳmaɳ lan.
- məlauah:** [*naməlauah*] Nəlablab topat mashuwag.
- mənas:** [*namənas*] Nəkabkabilan mai na-m̄ial-habat-an togəm len aGot, ale topat len naut aGot totoh lan. Len nasoruan ta Iglan, datuke *glory*, be nasoruan enan ikad namilen tile am toke nəyalyalan.
- mər:** [*namər*] Nəda hən nəhai sua. Nəḅoɳ nəda tomasmas, egəm vi hai pəhas. NaJu gail lovəhas niben nəvanuan tomat həni, ale lopəɳas namər hən nəḅon nəbasuhab ḅesusau.
- mina:** [*namina*] Evi nakoin silat a Kris tovi nəvat hən naḅurḅuran hən nauman hən nahəbati totor.
- mint:** [*namint*] Naluhai sua nəḅon tosusau. NaJu gail loriɳi len nəhanian.
- mitisau hən nəmauran tonor:** [*namitisau hən nəmauran tonor*] Namitisau evi naləboian dattokade husur dattosəkul, o naləboian dattokade hən dattogol natsua. Ale avan sua ikad namitisau hən ḅitawag, avan tile ikad namitisau hən ḅeum hən naim o hən ḅevəteh navus mai nəwei, be ləsəkad namitisau hən nəmauran tonor. Avan ideh tonau naləboian tokade len nəmauran san, ale tonau nəsaban san gail, be togol nāv̄ide tonor aGot tohəhəḅur həni, gai ikad namitisau hən nəmauran tonor.
- Nasub̄:** [*Nasub̄*] Len nasoruan siGot nasub̄ ikad namilen tiltile gail. Nəḅoɳ toḅol husur naslev mai nəmasta san, naslev ekis amasta hən Nasub̄. Nəḅoɳ avan ideh tosor mai nəvanuan totibau o nəvanuan tovat nəhes, ekisi hən Nasub̄. Vəha-səḅsoḅur nəvanuan gail lokis aYesu hən Nasub̄ husur loputsani len nənauan salito. Alat lotoriɳi nəlolit len aYesu lokisi hən Nasub̄ husur tomat hən ləḅikad navoivoian mai aGot, mai nəmauran vi sutuai. Ale len nasoruan siGot ta m̄io lokis aGot hən Nasub̄ aGot.
- Natun aGot:** [*aNatun aGot*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni.
- Natun Nanoran:** [*aNatun Nanoran*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni.
- Natun Nəvanuan:** [*aNatun Nəvanuan*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni. Datusabi len naləbulat Daniel hum tovi aKristo (Dan 7.13-14),

- be len naut sual am len nalobulat enan (Dan 8.17), mai len nalobulat Ezekiel, anatun nəvanuan evi nəvanuan ŋai, savi aYesu.
- nau-utaut-an:** [*nə-nau-utaut-an*] Nəboŋ gotosor utaut həni ke gigol natsua, gusor mai nəvanuan tile gail. Gəbinau utaut hən gəbigol natsua, gunau len gaiug səbom̃.
- not:** [*nanot*] Govi not nəboŋ namityal tovisi len navəlañ nəmatu. Len naut a Uluveu datuke datovi pan.
- oil:** [*naoil*] Natit tohum nəwai be tobutəlas. Nəboŋ dattobul həni mai nəwai, isal p̃oniwai. Ikad naoil tiltile gail, naoil ipat len naʔus, ipat len nəlal mai nabəŋletw, ale datobir naoil tile len naenjin hən biɡam bivoi. NaJu gail lugol nabiltivat erib, bul dasdas naʔit naoliv hən ləbikad naoil han.
- oliv:** [*naoliv*] Ikad nəhai sua len naut a Israel. Nalute imanivəniv ale ikad naʔite. NaJu gail lugol nabiltivat erib, bul dasdas naʔit naoliv hən ləbikad naoil han. Len nasoruan siGot datokis nəhai enan hən naoliv o nəhai oliv, ale lokis naʔit nəhai enan hən naoliv.
- omeka:** [*omeka*] Len nəalfapet silat a Kris, omeka evi naleta naməkot.
- oniks:** [*naoniks*] Nəvat sua nətau han totiltile be gəsələboi gəbəkəta tur lan.
- pali:** [*nəpali*] Nəpali evi liol sua tokad namisurhute. Hum namisurhuwit, nəvanuan lolis dasdas namisurhupali gail hən bəgəm vi flaua hən ləbipan nabəta həni.
- panismen:** [*nəpanismen*] Nəboŋ gotogol tosa, ikad natesua todaŋ b̃ibar gaiug, napəŋasan o natunusian o nabilasian o natohan len naim bəbaŋis.
- Pasova:** [*nəPasova*] Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seJu gail husur lohəhaʔur hən nəboŋ aGot togol p̃is ahai a m̃o silat a Ijip lotomat be səbar alat a Israel.
- paus:** [*nəpaus*] Len nasoruan siGot egai ikad namilen eru. Esua, natsua lotopat nəvat b̃urhulon. Togon, natsua lotosiriv hən naʔu nəbalan lan hən ləbipati van.
- peril:** [*nəperil*] Nəvat nətau han tokəskəsən ale tomasil.
- perŋan:** [*ipəŋani*] Datb̃ike nəmargobut ipəŋan naut p̃isi, namilen ke naut p̃isi evisivis lohəim mai vivile. Datb̃ike nəhanian ipəŋan naut p̃isi, namilen ke ləpəpehun nəhanian van hən naim p̃isi, ideh səpar. Datb̃ike na-kel-uri-an tovoi ipəŋan naut p̃isi, namilen ke nəvanuan len naut p̃isi losəsələŋ həni.
- pəhav utaut:** [*epəhav utaut*] Avan ideh ikel ur natideh savisi sal, be dereh tevisi balai. Len nasoruan siGot, nəvanuan gail lotomaienan lukel ur nəsa aGot tokele ŋai. Len nalo siMoses ikele ke, nəboŋ avan ideh topəhav utaut, asike b̃isarpoh, nəvanuan gail limastubuni (Deu 13. 1-5).
- rue:** [*narue*] Naluhai sua nəbən tosusau be nabus han tokon. NaJu gail lugol nalukai nareran həni ale loriŋi.
- reven:** [*nareven*] Evi nəman naməsav tomermer. Etibau ale ihanhan natideh, hum namisurhutit gail, natit tomat gail, naʔite, mai natuhtit tokələh gail.
- rubat:** [*erubati*] Nəboŋ dattogol nəsaan datimaspanis sile, ale nəpanismen evi matan. Nəboŋ aGot torubat nəsaan dan gidato, ehum tokas kuvi hən asike datb̃ipanis sile am. Datb̃ike nəsaan sidat imarubat, namilen ep̃itp̃itoʔ. Len nasoruan b̃onb̃on datuke *fogif*. Len nasoruan siGot, nəboŋ toke sah rubati, namilen ke nəhau tobaŋis gat natsua səbaŋisi am.
- saan:** [*nəsaan*] Datupair dan aGot, datugol nəsa aGot tomətahuni, nəsa togol dattopəpehw dan aGot. Nəsa aGot toke tosa, datugolgole. Ale nəsa aGot toke tovoi, enan datsagole.

- saban:** [*nəsaban*] Len nēmauran sidato datohusur suluṽ naṽisal tonor.
- safai:** [*nəsafai*] Nēvat sua nētau han tobōṽbōṽ ale imasil.
- salfa:** [*nəsalfa*] Nēvat sua nētau han toyanyaṽ. Golēboi gēḅisabi pēpadaṽ hēn nēhab a Bu.
- Sanhitrin:** [*nəSanhitrin*] Naluṽoh hēn alalumān totibau seJu gail lotobētah hum nakotan. Alat lotobētah len naḅonḅonan enan lovi: aḅiltihai tutumav, alat lotolav namilen a mō mai nēbathudud galevis salito, alat lotoil a mō hēn naJu gail mai alat lotokad namitisau hēn nalo siMoses. Len nasoruan ḅonḅon datuke *kaonsel blong ol man Ju*.
- Sappat:** [*nəSappat*] Nēmaribōṽ aGot toriṽ ke tovi nēmaribōṽ hēn nēṽavṽavan. NēSapat seJu gail etuḅat nēbōṽ namityal tomasur len naFraite ale ivan vēbar namityal tomasur len naSatete.
- sata:** [*nəsata*] Nēsata ehum nēhad naJu gail loriṽ nēflaua lan nēbōṽ lotobul dasdas namisurhuwit. Datsalēboi namēlasan han, be datolēboi ke nēsata totor hēn nēflaua evi nēflaua tosoḅur.
- Sattiusi:** [*naSattiusi*] Avan ideh len nēpati hēn napolotik sua, sadēlom ke ikad na-le-mēhat-an dan nēmatan. Galit isoḅur lovi ahai tutumav mai aḅiltihai tutumav gail.
- saut:** [*nasaut*] Govi saut nēbōṽ namityal tovisi len navēlaṽ nēmair. Len naut a Uluveu datuke datovi mēhat.
- Selot:** [*naSelot*] Nēvanuan len naluṽoh sua lotoke naut a Jutea tepēphw dan alat a Rom, lotoke liḅal mai galit hēn naut a Rom asike teil a mō hēn naut a Jutea am.
- senturion:** [*nasenturion*] Nasoltia toil a mō hēn nasoltia lotovi 100.
- Seus:** [*aSeus*] Nagot toil a mō hēn nagot ṽisi silat a Kris.
- sēkel:** [*nasēkel*] Len nasēkel, nēvanuan enēnoṽ hēn namēlasan nametēlai gai tolēboii mai namēlasan hēn natit gai salēboi, hēn ḅelēboi namēlasan hēn natenan.
- sēkul:** [*esēkul*] Len nasoruan siGot, namilen sēkul evi sēkul hēn namitisau, savi nalotuan.
- sikaṽor:** [*nəhai sikaṽor*] Evi naḅiltihai nēda hēn topēhapēhw. Naṽit nēhai nasikaṽor iyanyaṽ o eḅisibis nēbōṽ tomen ale nēvanuan luhanhān gail.
- silva:** [*nasilva*] Nametēlai sua, nētau han tomasiav. Nēbōṽ nasilva totaṽ, egām motmot. Gegai datukad nakoin lotohun nasilva. Nakoin hēn naten vatu, nakoin hēn natwenti vatu mai nakoin hēn nafifti vatu lohun nasilva.
- sinamon:** [*nasinamon*] Nahurhuhai sua nēḅon tosusau lotoriṽ len nēhanian hēn lēḅigol nabus han ḅivoi.
- Sion:** Len Nasoruan siGot, lokis naḅiltivile siTevit hēn naut a Sion, ale lokis naḅiltivile Jerusalem hēn naut a Sion am, mai Jerusalem veveu. Ale len nalōḅulat Ipru, Sion evi alat siGot (Ipru 12.22-23).
- Sisa:** [*aSisa*] Naulumān ideh toil a mō hēn alat aRom hum tovi kiṽ salit gail, lokisi hēn aSisa. Ale nēhes enan tovati egām len nēvanuan toil a mō hēn naut a Rom sutuai tia, nahēsan aJulius Sisa.
- skopion:** [*naskopion*] Len naut egai datokisi hēn nahuthut, be savi huthut totoh len navis. Evi natuhtit sua tokad narien tomēlvtor. Ikad nariṽriṽon totibau a mō hun nahuh, ale ikad nagilen tobēlav kēkerekh tolēboi ḅevin nēvanuan. Len naut egai datukad natuhtēte gail ṽai be len naut tiltile lukad naḅiltihēte. Nēbōṽ tovin nēvanuan, navinian elēboi ḅigol nēmatan.
- slev:** [*naslev*] Nēbōṽ alat a Rom lotōḅal mai alat naut tile, ale lotosēhor galito, losēhar nēvanuan nēḅalan isoḅur dan naut enan vi Rom. Len nēmaket loṽur hēn galito hum nabuai o naḅuluk o nabēaṽ o nēhab.

Nəvanuan toʻur naslev len nəmaket etəgau nəmauran san. Eləboi bigol timat o riŋi mai naslev pəhaʻut hən arɓipas naslev ideh am. Nəmauran hən naslev savi esan, ipat len gai toʻuri len nəmaket.

sogsog: [*sogsog*] Naulumən o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut naloson, husur avan ideh totev kotovi.

sohotut: [*isohotut*] Datɓisohotut hən datɓigol natsua, namilen ke datsənou savoi be datugol tutut həni ale datugol suluvi.

soltia: [*nasoltia*] Nəvanuan tokad nauman tovi nəbalan. Esua len naluʻoh lotobal len nabiltibal. Datokis naluʻoh enan navəshəsoltia.

sor levlev: [*isor levlev*] Nəboŋ dattosor len nəbathusoruan sua, esua isor tarhət, togon isor tarhəte van vəbar ɓimasil len nənauan sidat ɓisi. Len nasoruan ɓonɓon datuke *dibet*.

sor vəsvəsaii: [*isor vəsvəsaii*] Nəboŋ gotosor husur natesua nəvanuan gail ləsaləboii, gusor van hən gəbigol ɓiɓarɓar len nənauan salito.

sor-tastasi-an: [*na-sor-tastasi-an*] Nəboŋ lotokot hən avan ideh, len nakotan, avan ideh eil, ikel ur nəsa tosa avan enan togole. Na-kel-uri-an enan evi na-sor-tastasi-an.

sparo: [*nəsparo*] Evi natuhman naməsav toməlməlah len tan ale hanhan ei. Naut a Vila ikade.

statia: [*nəstatia*] Nabəlavən hən nəstatia evi namita tovi 185.

Stoik: Nəvanuan galevis lotodəlomi ke nəvanuan ŋai ikad nənauan tonor hən ɓekəta təban gai səɓon. Lunau ke nagot evi natit ɓisi len navile a pan, ale nəvanuan ɓisi mai natit ɓisi loɓitɓitoʻ.

sukapak: [*nasukapak*] Natuhtite toməlməlah ale niben ikad navurun. Ikad nəwei hum navəvəlas. Ikad nasukapak lototoh səɓolito ale ikad galevis am lototoh ɓonɓon len navəshəte, ale lotoum ɓonɓon. Galenan loum hən naim, ale ɓurhulon naim ehum naim sevəvəlas. Len naim lusah tuan natit tohehe masuʻ dattokisi hən nəhani.

talent: [*nətalent*] Nətalent nasilva evi naɓurɓuran hən nauman hən nasihau tovi 15. Nətalent nagol etibau vəha-30 səhor nətalent nasilva.

tav: [*nətav*] Nəman sua tohum navimal be epəhapəhw.

tehan: [*nətehan*] Nəboŋ nəvanuan toteh, igol nəsa hən toteh ale iteh mabe? Len navide enan datusor husur natehan san.

tenarius: [*nətenarius*] Evi nakoin sua ta Rom, alat a Jutea lotoʻur nətaks salit həni. Evi nəvat naɓurɓuran hən nauman hən nəmariboŋ tosua ŋai.

til: [*nətil*] Naluhai sua nəɓon tosusau. NaJu gail loriŋi len nəhanian.

tin: [*nətin*] Nametəlai sua tomədmədau, nətau han tomasiav. Natin sətəŋ. Len naut a Vanuatu natin, naieh tuna topat ɓurhulon, loum həni hən natin.

tiv-dalusi-an: [*na-tiv-dalusi-an*] AGot ikel na-kel-gati-an sua mai aAraham mai nəpasusan san van vəbar aMoses. AGot ike, naulumən san gail ləbetiv dalus navunut salit mai sinatulit gail hən ɓimasil ke lotodaŋ hən na-kel-gati-an siGot, dereh gai tetəgau gat na-kel-gati-an san (Gen 17.10-14; Lev 12.3).

tivtiv tan: [*etivtiv tan*] Nəboŋ naɓuluk toliv nəhai tivtivtan van, etiv nətan gol nətan esəŋav, ale eutaut hən nəvanuan ɓimabul namisurhut gail lan.

toŋki: [*toŋki*] Ehum nahos be nədariŋan arobəlav.

topas: [*natopas*] Nəvat nətau han toyanyaŋ ale tomasil.

trahma: [*nətrahma*] Nakoin tovi naɓurɓuran hən nauman hən nəmariboŋ tosua.

trakon: [*nətrakon*] Ehum nabiltimət totibau o nabiltiməhob totibau tokad nəhabəlan. Len nasoruan siGot akis nətrakon evi Setan.

- trampet:** [*nətrampet*] Natsua lotoum həni hən nametəlai, ale nəboŋ lotovuv lan, iwal səhor nəwalan hən nahəmadu.
- tret:** [*natret*] Nəhau tomanivəniy lotosəsod həni.
- tсен:** [*natsen*] Nəhau todaŋ tovi metəlai. Ikad nariŋ toshud nariŋ togon van van ebəlav.
- tunusi:** [*etunusi*] Nəboŋ dattogol natideh o dattokel natideh nəvanuan tile toləŋon tosa sile, datotunus nəvanuan enan. Nəlon avan enan imabe? Hum ma nəlon topaŋpaŋ, hum ma nəlon sədaŋ am, hum ma tololosa, be nəlon isa.
- ut Tolo Masuŵ:** [*Naut Tolo Masuŵ*] Naim siGot ipat len nabiltivile Jerusalem. Naim siGot ikad naholəvat todar visi. Ale len naim siGot ikad narum̄ eru. Narum̄ bopita, lokisi hən Naut Tolo, ale narum̄ tarhəbiltikaliko lohoim, lokisi hən Naut Tolo Masuŵ. Avan ideh saləboi bəbis ei, be abiltihai tutumav eləboi bəbis vəha-sua len nasihau v̄isusua.
- vaipa:** [*nəvaipa*] Evi nəm̄at tosa. Nəboŋ tohat avan ideh nabehi han igol avan enan imat.
- vanuan Nanoran:** [*Nəvanuan Nanoran*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni husur gai inor buni.
- vanuan nətaks:** [*nəvanuan nətaks*] Nəvanuan tolavlav kuv nəvat dan nəvanuan gail m̄os nəgavmen a Rom.
- vatvat viri:** [*ivatvat viri*] Nəboŋ gototoh vir natesua hən bəvisi, ale goləboi tia ke dereh tevisi, be gəsaləboi nəboŋ o namityal han, guvatvat viri. Len nasoruan bənbən datuke *hop* o *ekspek*.
- vilesir:** [*navilesir*] Natsua togol nəvanuan imat ale pelan han nəvanuan galevis am, ale sədareh isoḅur lumat. Len nasoruan siGot, len naut galevis navilesir evi naməsahan, len naut galevis am evi natideh tosa masuŵ nəvanuan isoḅur lotomat lan.
- vinika:** [*navinika*] Nəboŋ nəwain topat tobəlav, nədaŋan eḅuer am ale egəm kon. Nabus han ikon səhor naləman.
- violan (hən natutumavan):** [*naviolan (hən natutumavan)*] Nəboŋ alat a Israel lototutumav, lotutumav hən narivatəvat ləsəkad natideh tosa len gail. Lotutumav hən nətav gail, nawit mai nəwain am. Natit p̄isi lototutumav həni evi naviolan hən natutumavan.
- vus beltaŋ:** [*navus beltaŋ*] Evi natit tokad nəhau gail nəvanuan toram̄raŋe həni hən biŋol nəwalan ale nəvanuan lokəkai husuri sum̄an alathutai lotokəkai husur nakita mai napes.
- v̄isusua:** [*av̄isusua*] Ahaḅut ideh b̄ikad anatun ulum̄an tosua ŋai, datokisi hən aḅisusua setəman.
- v̄isusua:** [*n̄av̄isusua*] Namətəs o nəwei tokad namətan tosua ŋai.
- wain:** [*nəwain*] Len naut a Jutea lupal dasdas naḅit nakrep hən nasuhute b̄isel. Nasuhute topat tobəlav kəkereh esəsaruḅ ale egəm vi wain.
- waks:** [*nəwaks*] Natsua lotoum hən nəkadel həni. Nəboŋ togəm vi wai, nəwai nam̄ial bolai.
- wes:** [*nawes*] Govi wes nəboŋ gotovi lan naut namityal tomasur lan.
- wik:** [*nawik*] Len nasoruan siGot nawik evi nəmariboŋ lotoməlevru.
- wit:** [*nawit*] Nawit evi liol sua tokad namisurhute. Nəvanuan lolis dasdas namisurhuwit gail hən b̄egəm vi flaua hən ləbipan bəta həni.
- wolf:** [*nawolf*] Ehum nabiltipah katkat towael.
- yok:** [*nayok*] Nəhai lotoriŋi len nabuluk eru hən arḅibəon hən arḅeum bənbəon. Ikad nayok tile am tovi nəhai topat len nəbathuvəson nəvanuan natit tomələs totahətah tarhəte ale natit tile totahətah tarhəte.

Nəbathusoruan gail

Nəbathusoruan gail len Nasoruan siGot

AGot Mak 10.27; Mak 12.29-30; Luk 1.37; Luk 6.35-36; Jon 4.24; Uman 14.14-17; Uman 17.22-31; Rom 1.18-23; Rom 11.33-36; 1Kor 8.4-6; 2Kor 1.3; 1Tim 1.17; 1Tim 6.15-16; Ipru 4.13; Ipru 10.30-31; Jem 1.17; 1Pit 1.14-17; 1Jon 1.5; 1Jon 4.7-12, 16; Jut 24-25; KelV 4.8-11; KelV 15.3-4

NaGot gəgəras gail mai nəvide silat lotohusur gail Mat 4.10; Uman 13.4-12; Uman 17.22-31; Uman 19.11-20; 1Kor 5.11; 1Kor 6.9-11; 1Kor 8.1-13; 1Kor 10.1-22; 2Kor 6.14-18; Kal 5.19-21; 1Tes 1.9-10; 1Jon 5.21; KelV 21.8; KelV 22.15

AGot evi tarhət sidato Mat 6.25-34; Mat 10.29-31; Uman 14.15-17; Rom 8.28; Rom 11.36; Kol 1.17; Ipru 1.3; Jem 4.13-16

AGot igol navile a pan mai natit pisi am Mat 19.4; Jon 1.3; Uman 14.15; Uman 17.24-26; 1Kor 8.6; Kol 1.15-16; Ipru 1.2; Ipru 11.3; KelV 4

AGot dereh tikot hən nəvanuan pisi hən ke lipanis o asike lupanis Mat 7.21-23; Mat 16.24-27; Mat 25.31-46; Jon 3.18-21; Jon 5.24-29; Uman 17.30-31; Rom 2.1-11; Rom 14.10-12; 1Kor 3.10-15; 1Kor 4.5; 2Kor 5.9-10; 2Tes 1.5-10; Ipru 9.27-28; Ipru 10.26-31; 1Pit 1.17; 1Pit 4.3-5; KelV 20.11-15

AGot eriŋi ke alat lotokad nadəlomian lan lunor len nəhon Uman 13.38-39; Rom 1.16-17; Rom 3.21-26; Rom 5.1, 9-10, 18-19; Kal 2.16; Kal 3.6-9; Tit 3.7

AGot igol napisal hən bilav kuv nəvanuan gail dan nəpanismen tonor hən galito sil nəsaan salito Jon 3.16-17; Uman 2.37-39; Uman 4.11-12; Rom 5.1-11; Rom 10.9-13; Efe 2.1-10; 1Tim 1.15-16; 1Tim 2.3-7; 1Pit 1.3.5

Alat lotoil a mō hən alat siYesu

Nəvide silat lotoil a mō Uman 6.1-6; Uman 14.23; 1Tim 3.1-13; Tit 1.5-9

Nasoruan van hən alat lotoil a mō Mat 28.18-20; Luk 22.24-27; Uman 20.17-35; 1Tes 2.1-12; 1Tim 4.1-16; 2Tim 2.1-26; 2Tim 3.10-4.5; Tit 2.7-8; 1Pit 5.1-4

Putsan alat lotoil a mō len nənauan samito 1Kor 9.14; Kal 6.6; 1Tes 5.12-13; 1Tim 5.17-22; Ipru 13.7, 17

Alat siYesu logəm sua Mat 18.19-20; Uman 2.41-47; Rom 12.4-8; Efe 1.22-23; Efe 4.11-16; Kol 3.15-17; 1Tim 4.13; Ipru 10.24-25

ANunun aGot Mat 28.19; Mak 1.9-11; Mak 3.28-30; Luk 1.35; Luk 3.16; Luk 4.1; Luk 11.13; Luk 12.12; Jon 1.32-34; Jon 3.5-8; Jon 7.37-39; Jon 14.15-17, 26; Jon 15.26; Jon 16.7-15; Jon 20.19-23; Uman 1.4-5, 8; Uman 2.1-18, 38-39; Uman 4.31; Uman 5.3-5; Uman 8.14-17; Uman 10.44-48; Uman 13.2-4; Uman 15.28; Uman 16.7-10; Uman 19.1-7; Rom 5.5; Rom 7.6; Rom 8.9-16, 26-27; 1Kor 2.4, 9-16; 1Kor 3.16; 1Kor 6.11, 19; 1Kor 12.1-13; 2Kor 1.21-22; 2Kor 5.5; 2Kor 13.14; Kal 3.2-5; Kal 4.6; Kal 5.16-18, 22-25; Efe 1.13-14, 17; Efe 3.16; Efe 4.3-4, 30; Efe 5.18-20; Efe 6.17-18; 1Tes 1.5-6; 1Tes 5.19; 2Tes 2.13; Tit 3.5-6; Ipru 2.4; Ipru 9.14; 1Pit 1.2, 11; 2Pit 1.20-21; 1Jon 2.20; 1Jon 3.24; 1Jon 4.13; 1Jon 5.6-8

ASetan Mat 13.19; Mat 25.41; Luk 4.1-13; Luk 22.3-4; Jon 8.42-44; 2Kor 2.10-11; 2Kor 4.4; 2Kor 11.13-15; Efe 2.2; 1Tes 2.18; 2Tes 2.9-12; 1Pit 5.8-9; 1Jon 3.8-10; KelV 12.7-12; KelV 20.1-3

ASetan italtal ke datigol nəsaan, be len nədaŋan siGot datosəhori Mat 4.1-11; Mat 6.13; Luk 22.31-32; Jon 17.14-19; Rom 8.31-39; Rom 12.12; Rom 16.19-20; 1Kor 10.12-13; 1Kor 16.13; 2Kor 12.7-10; Efe 3.20-21; Efe

6.10-18; Flp 4.13; 1Tes 3.5-8; 2Tes 3.3; 2Tim 1.7-8; Ipru 2.18; Ipru 4.14-16; Ipru 12.1-2; Jem 4.7; 1Pit 1.5; 1Pit 5.8-11; 1Jon 4.4; 1Jon 5.3-5; KelV 12.7-12

AYesu Kristo

AYesu evi Natun aGot Mat 11.27-30; Mat 16.13-17; Luk 1.35; Jon 1.1-18; Jon 5.19-29; Jon 6.35-40; Jon 8.58; Jon 11.25-27; Jon 14.5-11; Jon 17.1-5; Jon 20.26-31; Uman 3.13-16; Uman 4.10-12; Rom 1.3-4; 1Kor 3.11; 2Kor 4.4-6; 2Kor 5.21; Kal 4.4-5; Flp 2.5-11; Kol 1.15-20; Kol 2.9-10; Ipru 1.1-14; Ipru 7.26-28; 1Jon 2.1-2; 1Jon 5.20; KelV 1.12-18; KelV 19.11-16

AYesu, aNatun aGot egəm vi vanuan suman gidato len navile eg apan Jon 1.14; Luk 1.26-38; Mat 1.18-25; Luk 2.1-20; Mat 2.1-23; Kal 4.4-5; Flp 2.6-7; Ipru 2.14-18

AYesu epusan ale igol nəvanuan gail lumaaur Mat 4.23-25; Mat 7.28-29; Mat 9.35-36; Mat 11.1-6; Luk 4.14-44; Uman 10.36-38; Jon 20.30-31

AYesu igol namerikel isobur Mat 8.1-15, 23-33; Mat 9.1-7, 18-33; Mat 12.9-14, 22; Mat 14.15-32; Mat 15.22-28, 32-38; Mat 17.14-18; Mat 20.29-34; Mat 21.18-22; Mak 1.21-28; Mak 7.32-37; Mak 8.22-25; Luk 5.4-8; Luk 7.11-15; Luk 13.10-13; Luk 14.1-4; Luk 17.12-14; Luk 22.50-51; Jon 2.1-11; Jon 4.46-54; Jon 5.5-9; Jon 9.1-7; Jon 11.11-44; Jon 21.4-6; Uman 2.22

Lutah gat aYesu, luvasi Mat 26.47-68; Mat 27.1-2, 11-31; Mak 14.43-65; Mak 15.1-20; Luk 22.47-53; Luk 22.63-23.25; Jon 18.1-14, 19-24; Jon 18.28-19.16

Lupos gat aYesu len nəhai balbal Mat 27.32-56; Mak 15.21-41; Luk 23.26-49; Jon 19.17-37

Lutavun aYesu Mat 27.57-66; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42

AYesu imaur təlmam Mat 28. 1-20; Mak 16.1-8; Luk 24.1-49; Jon 20.1-21.14; Uman 1.3-8; Uman 2.24-32; Uman 3.15; Uman 4.10, 33; Uman 10.39-43; Uman 13.29-39; Uman 17.2-3, 30-31; Rom 1.4; Rom 4.24-25; 1Kor 15.3-8, 12-21; KelV 1.18

AYesu evi məhat vi lan nəmav Luk 24.50-51; Uman 1.9-11; Uman 2.32-36; Uman 5.30-31; Rom 8.34; Efe 1.20-23; Flp 2.9-11; Ipru 1.3-11; Ipru 2.9; Ipru 4.14-16; Ipru 7.25-26; Ipru 10.12-14; 1Pit 3.22

AYesu dereh tetəlmam Mat 24.29-44; Jon 14.1-3; Uman 1.10-11; Uman 3.19-21; Flp 3.20-21; Kol 3.4; 1Tes 1.9-10; 1Tes 3.13; 1Tes 4.13-5.11; 2Tes 1.6-10; 2Tes 2.1-4; 1Tim 6.13-15; 2Tim 4.8; Ipru 9.28; 2Pit 3.1-18; 1Jon 3.1-3; KelV 1.7; KelV 22.12-13

Gol alat lotoməsa h lumaaur Mat 4.23-25; Mat 9.35; Mat 11.2-5; Uman 3.1-6; Uman 8.4-8; Uman 19.11-16; Uman 28.8-9; 1Kor 12.9, 29-30; 2Kor 12.7-10; 1Tim 5.23; 2Tim 4.20; Jem 5.14-15

Gol husur nəsa aGot tokele Jon 14.15, 21, 23-24; Jon 15.10-17; Rom 13.8-10; 1Pit 1.14-16; 1Jon 2.3-8; 1Jon 3.22-24; 2Jon 5-6

AGot ilav kuv nəvanuan dan nəsaan salito mabe? Mat 26.26-29; Rom 3.25; Rom 5.9-10; Efe 1.7; Ipru 9.11-14; 1Jon 1.6-7; KelV 7.14-17

Nadəlomian len aGot o riñ nəlodato len aGot

Nəvanuan toriñ nəlon len aGot, Got ilav kuvi dan nəsaan san Jon 1.12; Jon 3.15-18, 36; Jon 6.47; Jon 14.6; Jon 20.31; Uman 4.12; Uman 16.30-31; Rom 3.20-22; Rom 10.9-10; Kal 2.16; Efe 2.8-9

Nəvanuan nadəlomian loil gəgat len nadəlomian salito Mak 11.22-25; Luk 17.5-6; Jon 14.1; Rom 5.1-2; Rom 14.22-23; 1Kor 13.13; 2Kor 5.6-7; Kal 5.6; Ipru 11.1-40; Jem 1.2-8; Jem 2.14-26; 1Pit 1.3-9

Naitian tosa Mat 5.27-30; Jon 8.2-11; Rom 13.8-10; 1Kor 5.9-11; 1Kor 6.9-20; Kal 5.19; Efe 5.3; Kol 3.5-6; 1Tes 4.1-8; Ipru 13.4; Jut 7

Na-kel-uri-an tovoi Uman 20.24; Rom 1.2-4, 16-17; 1Kor 1.17-25; 1Kor 15.1-7; Kal 1.6-12; Efe 1.13; Flp 1.27; Kol 1.5-6; 1Tes 1.5; 2Tes 2.14; 2Tim 1.8-11; 2Tim 2.8-10

Na-ləmas-buni-an

AGot eləmas masuṽ hən navanuan pisi Jon 3.16; Rom 5.8; Efe 2.4-5; 1Jon 4.9

Gidat datimasləmas bun aGot Mat 22.37-38; Mak 12.28-30; Jon 14.21; 1Pit 1.8; 1Jon 5.3

Gidat datimasləmas bun nəvanuan gail Mat 5.43-48; Mat 22.39; Jon 13.34-35; Jon 15.12-17; Rom 12.9-10; Rom 13.8-10; 1Kor 13.1-13; 1Kor 16.14; Kal 5.13-14; 1Tes 4.9-10; 1Pit 4.8; 1Jon 2.9-11; 1Jon 3.11-18; 1Jon 4.7-21

Napisal hən datbegəm vi natun aGot Jon 1.12-13; Rom 8.14-17; Kal 4.6-7; Ipru 12.5-11; 1Jon 3.1-3

Narubatian hən nəsaan

AGot erubat nəsaan silat lotokad nadəlomian len aYesu Mat 26.28; Mak 11.25-26; Uman 5.31; Uman 10.43; Uman 26.18; Efe 1.7; Kol 1.13-14; Kol 2.13-14; Ipru 10.17-18; 1Jon 1.8-2.2

Daterubat nəsaan silat lotogol tosa hən gidato Mat 6.12-15; Mat 18.21-35; Mak 11.25; Luk 6.37; Luk 17.3-4; 2Kor 2.5-11; Efe 4.31-32; Kol 3.13

Na-sor-tuṽ-an

AYesu evusan nəvide hən na-sor-tuṽ-an Mat 6.5-13; Mat 7.7-11; Mat 18.19-20; Mak 11.24-25; Luk 11.1-13; Luk 18.1-8; Luk 21.36; Jon 14.13-14; Jon 15.7; Jon 16.23-26; Rom 8.26-27; Rom 12.12; Efe 2.18; Efe 6.18; Flp 4.6-7; Kol 4.2; 1Tes 5.17; 1Tim 2.1-4, 8; 1Tim 4.4-5; Ipru 4.16; Ipru 10.19-22; Jem 1.5-8; Jem 4.2-3; Jem 5.13-18; 1Pit 4.7; 1Jon 3.21-22; 1Jon 5.14-15

Na-sor-tuṽ-an galevis lotopat len Na-kel-gati-an Veveu Mat 11.25-26; Mat 14.23; Mat 19.13-15; Mak 1.35; Luk 5.16; Luk 6.12; Luk 22.32, 39-46; Jon 11.41-42; Jon 17.1-26; Uman 4.24-31; Uman 16.25; Uman 20.36; Uman 21.5; Rom 1.9-10; Rom 10.1-2; Rom 15.30-33; 2Kor 12.7-10; Efe 1.15-20; Efe 3.14-21; Efe 6.19-20; Flp 1.3-5, 9-11; Kol 1.9-12; Kol 4.3-4; 1Tes 3.9-13; 2Tes 1.11-12; 2Tes 3.1-5; Ipru 5.7; Ipru 7.25

Nasoruan siGot Mat 4.1-4; Mat 5.17-20; Mat 22.29; Jon 8.31-32; Jon 20.31; Uman 20.32; Rom 15.4; Rom 16.26; Kol 3.16; 1Tes 2.13; 1Tim 4.13; 2Tim 3.14-17; Ipru 4.12; 1Pit 1.22-25; 2Pit 1.19-21; 2Jon 9-10; KelV 1.3

Natərogan Rom 13.13; 1Kor 5.11; 1Kor 6.9-11; Kal 5.19-21; Efe 5.18; 1Tim 3.1-3; Tit 1.7; 1Pit 4.3-5

Natev siNasub Mat 26.26-30; Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1Kor 10.14-22; 1Kor 11.17-34

Natiṽosan Mat 5.31-32; Mat 19.3-9; Luk 16.18; Rom 7.2-3; 1Kor 7.10-16

Natutumavan Mat 9.13; Mak 12.33; Rom 12.1; Ipru 9.6-10.18

Nəvide silat lotokad nadəlomian len aYesu Mat 16.13-20; Jon 13.34-35; Jon 14.27; Uman 2.41-42; Rom 12.4-8; Rom 12.9-13; 1Kor 12.12-30; Kal 5.22-26; Efe 1.22-23; Efe 2.19-22; Efe 4.1-16; Kol 1.18; Kol 3.12-17; 1Tes 5.16-17; Ipru 10.24-25; 1Pit 2.4-10; KelV 19.5-10

Na-vi-tarhəte-an Mat 6.1-4; Mat 7.12; Mat 25.31-46; Luk 3.10-11; Luk 6.38; Uman 11.27-30; 1Kor 10.24; 2Kor 8.1-15; 2Kor 9.1-15; Kal 6.9-10; Flp 4.14-19; Ipru 10.24; Ipru 13.1-3, 16; Jem 1.27; Jem 2.15-16; 1Jon 3.16-18

Nəbaptaisan Mat 28.18-20; Jon 3.22; Jon 4.1-2; Uman 2.37-42; Uman 8.12, 36-38; Uman 10.44-48; Uman 16.14-15, 31-33; Uman 19.1-7; Uman 22.12-16; Rom 6.1-4; Kal 3.26-27; Kol 2.12; 1Pit 3.20-22

Nəbathudud

Nəhəvut mai nəbareab san artolah Mat 19.4-6; 1Kor 7.1-16; Efe 5.21-33; Kol 3.18-19; Tit 2.3-5; Ipru 13.4; 1Pit 3.1-7

Anatularu gail Mat 15.3-6; Luk 2.51; Efe 6.1-3; Kol 3.20; 1Tim 5.4, 8; Ipru 12.7-11

Anana mai atata Efe 6.4; Kol 3.21; 1Tim 3.4-5

Nəbatunau Uman 6.1; Rom 7.2-3; 1Kor 7.39-40; 1Tim 5.3-16; Jem 1.27

Nəboŋ datsə han **hən datbisor mai aGot** Mat 6.16-18; Mak 2.18-20; Uman 13.1-3; Uman 14.23

Nəgavmen Mat 22.15-22; Uman 5.27-29; Rom 13.1-7; 1Tim 2.1-4; Tit 3.1; 1Pit 2.13-17

Nəhab nəmatan Mat 10.28; Mat 13.41-42, 47-50; Mat 25.41; Luk 16.23-26; 2Tes 1.9; KelV 20.10-15; KelV 21.8

Nəlodat temədau, **datitoh mə**dau **tebə**lav Mat 5.3-12; Mat 18.1-5; Luk 14.7-11; Luk 18.9-14; Efe 4.2; Flp 2.3-11; Kol 3.12-13; Jem 4.5-10; 1Pit 5.5-7

Nəmatan Jon 6.39-40; Jon 11.17-27; Jon 14.1-4; Rom 8.10-11, 38-39; Rom 14.7-9; 1Kor 15.12-58; 2Kor 5.1-10; Flp 1.20-24; 1Tes 4.13-18; Ipru 2.14-15; KelV 14.13; KelV 21.1-4; KelV 22.1-5

Nəmauran todan Rom 8.18-25, 28; 2Kor 1.4; 2Kor 4.16-18; Jem 1.2-4; 1Pit 1.6-9; 1Pit 2.19-21; 1Pit 5.8-10

Nəmav

AGot eviol hən nakonviolan mai alat lotoriŋ nəlolit **len a Yesu ke likad nə**mauran **vi sutuai maii** Mat 19.16-30; Luk 10.25-28; Jon 3.1-16; Jon 5.19-29; Jon 10.10; Jon 11.25-26; Jon 14.6; Jon 17.2-3; Jon 20.31; Rom 5.21; Rom 6.5-14; Rom 8.10-17; 2Kor 5.17; Kal 2.20; Efe 2.1-6; Kol 2.13; Kol 3.1-4; 2Tim 1.10; Tit 3.4-7; 1Pit 1.23; 1Jon 5.11

Nəmav imabe? Luk 12.32-34; Jon 14.1-3; 2Kor 5.1-8; Flp 1.23; Kol 3.1; 1Pit 1.4-5; KelV 4.1-11; KelV 21.1-4; KelV 21.22-22.5; KelV 22.14-15

Nəsaan

Nəsaan nəsa? Rom 1.18-32; Rom 8.5-8; Kal 5.19-21; Efe 2.1-3; Efe 5.3-5; Kol 3.5-10; Jem 4.17; 1Pit 4.3; 1Jon 3.4-5

Nəvanuan pisi lugol nəsaan Jon 8.7-9; Rom 3.9-20, 23; Rom 5.12; Kal 3.22; 1Jon 1.8-10

Nəvanuan limaspanis sil nəsaan, **be aGot igol napisal hən bilav kuv gidat dan nə**panismen **enan** Mat 10.28; Mat 13.41-42; Jon 3.18-20, 36; Uman 17.30-31; Rom 1.18-19; Rom 6.23; Kal 6.7-8; Kol 3.5-6; 2Tes 1.7-9; Ipru 9.27; Ipru 10.26-31; 1Pit 1.17; 1Pit 4.3-5; Jut 7; KelV 20.11-15

Nəvanuan gail lomədas **bun gidato husur dattovi siYesu** Mat 5.10-12; Mak 13.9-13; Luk 12.4-9; Jon 15.18-21; Jon 16.1-4; Uman 5.41; Rom 8.35-37; Rom 12.12-14, 17-21; 1Kor 4.11-13; 2Kor 4.8-11; 2Kor 12.10; Flp 1.28-29; 2Tes 1.4-8; 2Tes 3.2-4; 2Tim 3.10-13; Ipru 10.32-39; Ipru 12.3-4; 1Pit 3.13-17; 1Pit 4.12-19; KelV 2.10;

Nəvat Mat 6.19-21, 24-34; Luk 12.13-21, 32-34; Uman 20.35; 1Tim 6.6-10, 17-19; Ipru 13.5-6; Jem 2.1-9; Jem 5.1-6

Pair dan nəsaan **sidato** Mat 4.17; Mak 6.12; Luk 13.1-5; Luk 15.1-31; Luk 24.45-47; Uman 2.37-40; Uman 3.19-20; Uman 17.29-31; Uman 20.21; Uman 26.19-20; 2Kor 7.8-11; 2Pit 3.9; KelV 9.20-21

Sipa vi təban **aGot** Luk 17.11-19; Jon 6.11; Rom 1.21; Efe 5.20; Flp 4.4-7; Kol 2.7; Kol 3.17; Kol 4.2; 1Tes 5.18; 1Tim 2.1; 1Tim 4.4-5

Naves galevis lotovoi hən datbinau gat gail

Mat 5.3-11	Navoian siGot van hən nəvanuan gail
Mat 5.16	Nəvanuan gail leris navoian sam̄ ale sal suh aGot
Mat 5.43-45	Ləmas bun aenemi sam̄ gail
Mat 11.28-30	Gəm hən aYesu hən gəbikad nəjavɲavan
Mat 20.26-28	Nəvanuan totibau tegəm vi slev sinəvanuan gail
Mat 25.40	Nəsa gotogole van hən nəbathudud, gugole van hən ginau
Mat 28.19-20	Mitivan hən nəvanuan gail ləbegəm vi hai susur sagw gail
Mak 11.25	Məterubat nəsaan dan avan ideh togol tosa hən gaiug
Luk 6.31	Gigol nəsa gotoləɲoni ke nəvanuan gail ligole van hən gaiug
Luk 11.2-4	Na-sor-tuŵ-an
Luk 14.26-27	Na-husur-aKristo-an
Luke 16.13	Datodədas datbeum simasta beru
Jon 3.16-17	Na-ləmas-buni-an siGot
Jon 11.25	Na-le-məhat-an dan nəmatan
Jon14.1	Riɲ nəlomit len aGot
Jon14.6	AKristo səbon evi p̄isal
Jon 14.27	Natəmat siGot
Jon15.18	Navile a pan lomətahun alat siYesu
Uman 1.8	Nəboɲ aNunun aGot begəm hən gamit, mitikel ur ginau
Uman 16.31	Nadəlomian
Rom 1.4	ANatun aGot, aYesu
Rom 1.16	Na-kel-uri-an tovoi
Rom 3.23	Nəvanuan p̄isi lovi vanuan nəsaan
Rom 5.1-2	Len nadəlomian datukad natəmat mai aGot
Rom 5.8	Naut kəmas dattovi vanuan nəsaan, aGot eləmas bun gidato
Rom 6.23	Naɲurɲuran hən nəsaan, na-viol-kəmas-an siGot
Rom 8.28	Nə-nau-utaut-an siGot
Rom 8.38-39	Nəsa eləboi bəpəpəhun gidato dan aGot?
Rom 12.1-2	Viol hən nibemit mai aGot hən mətbevi esan səbon
1Kor 10.13	Natideh totaltal ke datigol nəsaan, ikad naɲisal dani
1Kor 10.24	Mətələɲon nəsa tovoi hən nəvanuan tile
1Kor 13.4-7	Na-ləmas-buni-an imabe?
2Kor 1.3-4	AGot igol nəlon nəvanuan eləɲon ivoi am
2Kor 4.7	AGot idaɲ
2Kor 4.18	Nau nəsa topat vi sutuai
2Kor 5.17	Nəvanuan veveu
2Kor 9.7	Datehəhəvur hən datbeviol
2Kor 12.9	Nəboɲ datsədaɲ, nədaɲan siGot epul masuŵ len gidato
Kal 2.20	AKristo itoh len gidato
Kal 5.22-23	Naŵit seNunun aGot
Kal 6.4	Sagenənoŵ hən gaiug mai avan ideh am
Kal 6.9	Sadatipetəmas hən datbigol natit tovoi
Efe 2.8-9	Nə-lav-kuv-gidato-an dan nəsaan evi naviolan siGot
Efe 3.20	Nədaɲan siGot
Efe 4.25	Nakitinan
Efe 4.26-27	Nəlöl paɲpaɲ
Efe 4.28	Navənvənahān
Efe 4.29	Nasoruan tomədās nəvanuan tēbuer
Efe 6.1	Lahutai mai aTata mai aNana
Efe 6.12	Datubal mai nabiltidaɲan hən nəmargobut
Flp 4.5-7	Nakemkeman, natəmat, sadatinau masuŵ hən natideh
Flp 4.12-13	Nədaɲan
Flp 4.19	Natideh dattom̄idol həni
Kol 1.15-17	Len aKristo, aGot igol natit p̄isi tosuh
Kol 3.2	Nənauan
Kol 3.13	Narubatian hən nəsaan
Kol 3.15	Natəmat togəm len aGot
Kol 3.23	Natideh gotogole, gole hum siNasuḅ